

KUNGL. BIBL.
15 JUN 1957
STOCKHOLM

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1956:55

Justitiedepartementet

SKYDDSLAG

STRAFFLAGBEREDNINGENS

SLUTBETÄNKANDE

Stockholm 1956

Statens offentliga utredningar 1956

Kronologisk förteckning

1. Aldringsvård. Idun. 344 s. S.
2. Fiskhandeln i Sverige. Idun. 194 s. Jo.
3. Restaurerings av Uppsala domkyrka. Victor Pettersson. 170 s. S.
4. Statens stöd åt växtförädlingen m. m. Egnellska. 295 s. Jo.
5. Standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. Hægström. 96 s. K.
6. Statsägda aktiebolag i Sverige. Av R. Tersman. Idun. 110 s. Fl.
7. Städernas konationsjord. Kihlström. 86 s. I.
8. Förenklad tatsbidragsgivning. Idun. 109 s. Fl.
9. Frågan om/ortsatt samarbete mellan staten och TGO i LKAB. Marcus. 48 s. Fl.
10. Investeringsverksamhet och sparande. Balansproblem på lång och kort sikt. Av L. Lindberger. Hægström. 267 s. Fl.
11. Atomenergen. Beckman. 117 s. H.
12. Bihang till kyrkohandboken. Idun. 100 s. E.
13. Konstbildning i Sverige. Kihlström. 443 s., 24 s. pl. E.
14. Tulltaxa. 1. Allmänna synpunkter. Hægström. 210 s. Fl.
15. Tulltaxa. 2. Detaljmotivering. Hægström. 849 s. Fl.
16. Tulltaxa. 3. Taxan. Hægström. 179 s. Fl.
17. Fiskeområden. Idun. 106 s. Jo.
18. Seminarieorganisationen. 1. Idun. 237 s. E.
19. Kommunalförbund och indelningsändringar. Idun. 228 s. I.
20. Utredningar om kortare arbetstid. Kihlström. 277 s. S.
21. Utredningar om kortare arbetstid. Bilagor. Kihlström. 236 s. S.
22. Alternativtaftonsångsritual. Idun. 85 s. E.
23. Vissa ändringar i nöjesbeskattningen m. m. Beckman. 239 s. Fl.
24. Statsägda företag i utlandet. Idun. 351 s. Fl.
25. Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. Idun. 633 s. Ju.
26. Byggnadsnämnen. Victor Pettersson. 156 s. Ju.
27. Betänkande med förslag till sjukhuslag m. m. Kihlström. 227 s. I.
28. Rådhusrätt sammansättning i brottmål. Norstedt. 54 s. Ju.
29. Lag om rätt att utöva läkekonsten. Beckman. 192 s. I.
30. Prästvals lag. Kihlström. 204 s. E.
31. Remissyttranden. Kihlström. 400 s. S.
32. Hemmen och samhällsplaneringen. Beckman. 210 s. S.
33. Skogsindustrins utbyggnad. Idun. 235 s. H.
34. Kliniska utbildningsplatser för blivande läkare. Idun. 173 s. E.
35. Upplysningsverksamhet vid folkomröstningar. Kihlström. 141 s., 6 s. pl. Ju.
36. Skogsbrukets arbetsmarknad. Idun. 292 s. S.
37. Alkoholblodprovet. Idun. 110 s. I.
38. Strålskydd. Kihlström. 348 s., 1 s. pl. I.
39. Offentliga byggnader. Översikt och byggnadsbehov. Idun. 267 s. K.
40. Riktlinjer för bostadspolitiken. Idun. 175 s. S.
41. Nya kommunala orsavsdrag. Idun. 247 s. Fl.
42. Staten och de politiska ungdomsorganisationerna. Kihlström. 102 s. E.
43. Zigenarfrågan. Framtiden. Malmö. 153 s., 8 s. pl. S.
44. Översyn av Förenata Nationernas stadga. Norstedt. 83 s. U.
45. Nordiska parlamentariska kommitténs slutbetänkande. Kihlström. 58 s. U.
46. Bränsleförsörjningen i atomåldern. 1. Förutsättningar, slutledningar, rekommendationer och förslag. Idun. 94 s. H.
47. Stöd åt ofullständiga familjer. Idun. 91 s. S.
48. Statsbudgetens verkningar på konjunkturutvecklingen. Av A. Lindbäck. Idun. 114 s. Fl.
49. Tillsynen på djurskyddslagens efterlevnad. Kihlström. 36 s. Ju.
50. 1951 års oljeutredning. Brandfarliga varor. Del 1. Norstedt. 188 s. H.
51. 1951 års oljeutredning. Brandfarliga varor. Del 2. Bilagor. Norstedt. 116 s. H.
52. Domartjänster i häradsrätt och hovrätt. Idun. 118 s. Ju.
53. Balanserad expansion. Marcus. 240 s. Fl.
54. Statens Järnvägars taxor. Beckman. 556 s. K.
55. Skyddslag. Marcus. 512 s. + 180 s. Bilaga. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det deartement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1956:55

Justitiedepartementet

SKYDDSLAG

STRAFFLAGBEREDNINGENS

SLUTBETÄNKANDE

STOCKHOLM 1956

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

Disposition

I (ark 1—32)

Skrivelse (s. 3—9)

Förkortningar (s. 10)

Inledning (s. 11—62)

Motiv (s. 63—425)

Sammanfattning (s. 426—427)

Särskilda yttranden (s. 428—442)

Lagförslag (s. 443—510)

Översikt över gällande rätts motsvarigheter i förslaget till skyddslag (s. 511—512)

II (ark 1*—11*)

Bilagor (s. 3—152)

Engelsk översättning av förslaget till skyddslag (s. 153—176)

Av strafflagberedningen tidigare avgivna betänkanden m. m. (s. 177—178)

Innehållsförteckning (s. 179—180)

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Strafflagberedningen tillsattes den 6 oktober 1938 med uppgift att företaga en översyn och kodifiering av samtliga till straff- och skyddsåtgärdssystemet hörande lagbestämmelser, ägnade att intagas i en ny strafflag eller straffbalk. Efter krigsutbrottet år 1939 begränsades beredningens arbetsuppgifter till sådana, om vilkas upptagande departementschefen förordnade. Genom nya direktiv den 15 december 1944 föreskrevs emellertid, att beredningen skulle till omedelbar utredning upptaga frågan om en allmän översyn av det straffrättsliga reaktionssystemet i dess helhet. Därvid borde de år 1938 meddelade direktiven lända till efterrättelse i den mån ej de ifrågavarande spörsmålen sedan dess erhållit sin lösning eller blivit föremål för utredning i annat sammanhang. Om och i den mån det befunnas ändamålsenligt, borde beredningens författningsförslag ges sådan form att de kunde intagas i en ny strafflag eller straffbalk.

De för beredningens arbete utfärdade direktiven har återgivits i den skrivelse den 15 maj 1953, varmed beredningens betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17) avlämnades. Denna skrivelse innehåller även en redogörelse för de reformförslag som tidigare har framförts av beredningen.

Beredningens sammansättning har efter avlämnandet av betänkandet om enhetligt frihetsstraff undergått följande förändringar.

Till nya ledamöter har med stöd av bemyndiganden den 11 januari 1952 och den 4 november 1955 förordnats, den 22 september 1953 förutvarande sekreteraren hovrättsassessorn Carl Holmberg och hovrättsassessorn Bengt Hult samt den 9 november 1955 de dittillsvarande sakkunniga professorerna Ivar Agge, advokaten Hugo Lindberg och f. d. häradshövdingen Gösta Silje-

ström. I detta betänkandes utarbetande har i övrigt såsom ledamöter deltagit f. d. presidenten Karl Schlyter, ordförande, Lunds universitets rektor professorn Ragnar Bergendal, vice ordförande, byråchefen Torsten Eriksson, direktören Sven Ersman, överdirektören Hardy Göransson, riksåklagaren Maths Heuman, direktören f. d. hovrättsrådet Bengt Lassen, borgmästaren Lars Gunnar Ohlsson och professorn Ivar Strahl.

Såsom särskilda sakkunniga att efter kallelse av beredningens ordförande deltaga i överläggningar med beredningen har med stöd av bemyndigande den 6 oktober 1938 ytterligare tillkallats, den 28 maj 1954 numera fångvårdsdirektören Gunnar Marnell, såvitt avser frågor om förvarings- och interneringslagstiftningen, ledamoten av riksdagens andra kammare redaktören Olaus Nyberg och ledamoten av riksdagens första kammare hemmansägaren Oscar Werner samt den 14 november 1955 ledamoten av riksdagens första kammare cementgjutaren Emil Ahlqvist. På grund av tidigare förordnanden har såsom sakkunniga kvarstått ledamoten av riksdagens andra kammare professorn Gunnar Heckscher, chefläkaren Gustav Jonsson, professorn Olof Kinberg, förste byråsekreteraren Torgny Lindberg, statsåklagaren Martin Lundqvist, överläkaren Elsa-Brita Nordlund och numera fångvårdsdirektören Gunnar Thurén. Härutöver har beredningen under arbetets fortgång samrått med ett flertal experter såväl inom kriminalvården i frihet och i anstalt som inom särskilda vårdformer (barnavård, nykterhetsvård, psykiatrisk vård). Statsrådet Gunnar Hedlund har den 28 maj 1954 entledigats från sitt uppdrag såsom sakkunnig i beredningen. Beredningens sakkunnige f. d. riksdagsmannen Verner Hedlund avled den 7 november 1955.

Efter avgivandet av betänkandet om enhetligt frihetsstraff har såsom sekreterare i beredningen tjänstgjort ledamöterna Bengt Hult (fr. o. m. den 1 oktober 1953) och Carl Holmberg. Sid. 11—39 i det nu överlämnade betänkandet (kapitlen Brottslighetens omfattning och utveckling, Brottsåtgärderna och deras tillämpning samt Skyddet mot brottsligheten) har författats av professorn Ivar Strahl. Av tidigare sekreterare slutade numera direktören Sven Ersman sitt uppdrag med utgången av mars 1950 och hovrättsassessorn Sten Walberg med utgången av maj 1953. Bådas arbete föll inom detta betänkandes ämnesram.

Visst biträde har lämnats beredningen av jur. kand. Sven Larsson i frågor angående villkorlig frigivning och personundersökning samt av dr jur. Gerhard Simson i frågor rörande främmande rätt.

Professorn vid Pennsylvaniauniversitetet i Philadelphia Thorsten Sellin, som under arbetsåret 1946—47 deltog i strafflagberedningens arbete, har verkställt den översättning till engelska av förslaget till skyddslag som är fogad vid detta betänkande.

Efter betänkandet om enhetligt frihetsstraff, vilket i samband med straffrättskommitténs förslag till brottsbalk (SOU 1953:14) efter vederbörliga remisser för närvarande är föremål för övervägande inom justitiedepartementet, har beredningen avlämnat bl. a. följande utredningar eller utlåtanden.

Med skrivelse till Herr Statsrådet den 25 september 1953 har beredningen överlämnat en promemoria med riktlinjer för en reformering av förvarings- och interneringslagstiftningen. Promemorian har tryckts såsom bilaga till säkerhetsanstaltsutredningens betänkande angående vårdorganisation för förvarade och internerade (SOU 1953: 32).

Till Herr Statsrådet har beredningen vidare i en den 15 december 1954 dagtecknad framställning (stencilerad) föreslagit vissa åtgärder till förbättrande av eftervården efter frigivning och utskrivning från fångvårdsanstalt.

I skrivelse till Konungen den 4 mars 1955 har beredningen hemställt om åtgärder för säkerställande av kriminologiska institutets vid Stockholms högskola verksamhet och om inrättande vid högskolan av en professur i kriminologi.

Efter remisser har beredningen till Kungl. Maj:t avgivit utlåtanden bl. a. över 1947 års psykopatvårdsutrednings betänkande angående psykopatvård m. m. (SOU 1952: 46), straffrättskommitténs förslag till brottsbalk (SOU 1953: 14), promemoria med förslag till vissa åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål (SOU 1953: 21), ungdomsvårdsskoleutredningens betänkande rörande vården vid ungdomsvårdsskolorna (SOU 1954: 5), kriminalstatistikutredningens betänkande angående den svenska kriminalstatistiken (SOU 1954: 35), barnavårdskommitténs betänkande angående utredningshem (SOU 1955: 37) och riksåklagarens skrivelse till Konungen den 30 november 1955 om provisoriska åtgärder för omhändertagande av unga lagöverträdare.

Till riksdagen har utlåtanden avgivits över motioner till 1954 års riksdag angående införsel i arbetsinkomst för beredande av ersättning åt målsägande i brottmål (I: 119 och II: 150) samt motioner till 1955 års riksdag om en utredning angående orsakerna till den ökade brottsligheten (I: 377 och II: 462).

I skrivelse till statsrådet och chefen för Kungl. Inrikesdepartementet den 10 november 1953 med tillägg till beredningens utlåtande över 1946 års alkoholvårdsutrednings betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. (SOU 1948: 23) har beredningen föreslagit viss ändring i 8 § lagen om villkorlig dom.

Vid utförandet av sitt uppdrag har beredningen haft att taga hänsyn till följande till beredningen överlämnade framställningar:

1) riksdagens skrivelse den 15 juni 1945 nr 403 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 23 § ungdomsfängelselagen, m. m.;

2) JO:s skrivelse den 27 december 1946 angående allmän åklagares åtalsplikt, då brott blivit begånget av person som försöksutskrivits eller avvikit från sinnessjukhus, jämte över skrivelsen avgivna utlåtanden;

3) en av fångvårdsstyrelsen med skrivelse den 22 april 1949 till justiekanslersämbetet överlämnad utredning om innehållet av meddelade föreskrifter vid villkorlig dom;

4) en den 15 juni 1950 till beredningen överlämnad skrivelse från Skånes socialdemokratiska kvinnodistrikt angående förundersökning vid ungdomsbrottslighet.

Överläggningar mellan representanter för beredningen och sakkunniga inom Danmark, Finland, Island och Norge har ägt rum i samband med nordiska kriminalvårdskonferenser. Efter avgivandet av betänkandet om enhetligt frihetsstraff har vid sådana konferenser diskuterats: i Oslo den 11—13 februari 1954 anstaltsvård av lagöverträdare i åldern 18—20 år, i Stockholm den 12—14 oktober 1955 dels behandling av unga lagöverträdare dels ock eftervården efter frigivning från frihetsberövande åtgärd, samt i Helsingfors den 10—12 oktober 1956 organisationen av det beslutande organet inom barnvården i fråga om åtgärder mot lagöverträdare i åldern 15—17 år, med särskild hänsyn till rättssäkerhetsgarantierna.

I sin förutnämnda skrivelse den 15 maj 1953 antog beredningen att efter avlämnandet av omförmälda promemoria om internering (SOU 1953: 32) närmast följande betänkande skulle innehålla a) ett slutligt ställningstagande till lagstiftningen om förvaring och internering, b) beredningens förslag angående de särskilda åtgärderna i fråga om unga lagöverträdare samt c) revision av den villkorliga domen jämväl beträffande vuxna. I ett slutbetänkande skulle till sist behandlas d) de frågor inom reaktionssystemet som beredningen tidigare hade lämnat åsido. Först i samband med detta sista betänkande skulle upptagas e) frågan huruvida påföljdsbestämmelserna i strafflagen borde överflyttas till en brottsbalk.

Under beredningens fortsatta arbete med dessa frågor har det visat sig ändamålsenligt att i ett och samma lagförslag upptaga samtliga brottspåföljder med vilka beredningen har att taga befattning. Att bestämmelserna om dessa påföljder i beredningens härmed avlämnade förslag har utformats som en särskild lag innebär icke något ställningstagande till frågan, huruvida bestämmelserna bör införas i brottsbalken såsom en avdelning av denna. Enligt beredningens mening talar beaktansvärda skäl för att så sker. Utan kännedom om den form vari förslaget till brottsbalk kan komma att föreläggas riksdagen, har det för beredningen icke varit möjligt att inarbeta sitt lagförslag i brottsbalken. En sådan omläggning låter sig utan svårighet genomföra under arbetets fortsatta gång, sedan ett slutligt val har träffats mellan de båda alternativen.

Det ligger i sakens natur att vid en så omfattande kodifiering av ett stort antal spridda lagar, som beredningens förslag innebär, icke på alla områden har föreslagits mera djupgående reformer. Sålunda har exempelvis gällande lagstiftning om böter och fängelse (strafflagen 2 kap. och bötesverkställighetslagen) utan ingripande ändringsförslag i huvudsak upptagits i befintligt skick, med de jämkningar som har införts redan i betänkandet om enhetligt frihetstraff. Det lider intet tvivel att lagstiftningen om fängelse utgör ett område där reformarbetet snart nog kan behöva fullföljas. Härvid kan även en översyn av det av beredningen föreslagna skyddsinterneringsinstitutet bli aktuell.

Ej heller beträffande förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan till följd av brott innehåller förslaget några egentliga nyheter. Den 19 december 1955 har tillkallats en särskild utredningsman med uppdrag att verkställa en förberedande undersökning för reformering av specialstraffrätten. Denna undersökning skall även avse reglerna för förverkande.

Ett genomförande av beredningens förslag förutsätter i olika avseenden förbättringar på områden med vilka beredningen icke har haft att taga direkt befattning, även om beredningen under arbetets gång har uppehållit kontakt med pågående utredningar på dessa områden, i olika fall genom gemensamma ledamöter eller sakkunniga, genom anbefallda samråd eller genom utlåtanden över avgivna förslag.

Till dessa områden hör i främsta rummet barnavården. En förutsättning för genomförande av beredningens förslag i vad det gäller att bygga vidare på 1952 års lagstiftning om påföljder för brott av underårig, vilken i princip överlämnar omhändertagandet av lagöverträdare under 18 år till barnavården, är att de beslutande barnavårdsorganen besitter ur rättssäkerhets-synpunkt erforderliga kvalifikationer och att ungdomsvårdsskolornas resurser är tillfredsställande. Något förslag om förbättringar i dessa avseenden ankommer det icke på beredningen att avge. Beredningen har emellertid i vissa frågor samrått med representanter för barnavårdskommittén och jämväl avgivit utlåtanden i hithörande ämnen. Vidare har på förslag av beredningen spörsmålet om organisationen av det beslutande organet inom barnavården behandlats vid den ovan omtalade kriminalvårdskonferensen i Helsingfors. Utom socialdepartementets barnavårdskommitté har justitiedepartementets kommitté för utredning av frågan om ökade rättsliga garantier vid administrativa frihetsberövanden och därmed sammanhängande spörsmål att föreslå åtgärder på detta område.

Nyktervårdens resurser och handhavande blir avgörande för tillämpningen av beredningens förslag om rätt för domstol att överlämna tilltalad till vård enligt lagen om nyktervård. Vid tillkomsten av den nya lagstiftningen på området hade beredningen tillfälle att avge utlåtande. Domstolarnas begagnande av ifrågavarande vårdmöjlighet är enligt förslaget fakultativt och blir därför beroende av dess användbarhet enligt domstolarnas uppfattning. — I detta sammanhang må omnämnas att beredningen i sitt yttrande den 19 december 1953 över straffrättskommitténs förslag till brottsbalk föreslog borttagande av straffet för fylleri å allmän plats och omhändertagande i möjligaste mån av de berusade å medicinska kliniker i stället för i polisarrester. Denna fråga har genom den på senaste tid inträffade starka ökningen av fylleriförseelserna vunnit i aktualitet, men den faller utanför ramen för det av beredningen föreslagna påföljdssystemet, ehuru beredningen betraktar den föreslagna anordningen som en brottspreventiv åtgärd av värde. Transumt av yttrandet, vilket omnämnes i prop. 1954: 159 s. 86, fogas som bilaga till detta betänkande.

Beträffande sinnessjukvården har beredningen haft ingående samråd med kommittén för översyn av hälso- och sjukvården i riket angående åväga-

bringande av bättre resurser för den öppna psykiatriska vården. Enighet har därvid rått om att det icke ankommer på beredningen att framlägga något förslag på detta område.

De rättspsykiatriska undersökningarna utgör en mycket framträdande beståndsdel i det nuvarande kriminalrättsliga förfarandet, och beredningen har under årens lopp i olika utlåtanden framfört sina bekymmer över den mycket allvarliga brist i nuvarande rättsvård, som ligger i de långa väntetiderna för dem som skall undersökas, samt påyrkat åtgärder häremot. Att utarbeta förslag till olägenheternas avhjälpan har emellertid ankommit på andra kommittéer. Den 23 juli 1956 har tillkallats sakkunniga att utreda frågan om omorganisation och effektivisering av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet.

Anstaltsväsendet inom kriminalvården utgjorde vid beredningens tillkomst ett viktigt arbetsområde för beredningen. Under senare år har ett flertal särskilda utredningar sysslat med hithörande frågor. Med dessa utredningar har beredningen haft en ledamot gemensam. Några förslag i byggnadsfrågor eller beträffande anstalternas personella utrustning ankommer icke på beredningen att avge.

En betydelsefull fråga om erforderliga resurser, med vilken beredningen ofta har haft anledning att komma i kontakt, gäller kriminalvården i frihet och då särskilt skyddskonsulentorganisationen. Detta spörsmål har hänskjutits till en särskild utredning i vilken ingår två av beredningens ledamöter. Från beredningen torde därför icke förväntas något förslag angående skyddskonsulenternas antal och organisation eller någon beräkning av kostnaderna härför.

Bland frågor till vilka beredningen icke har tagit ställning men som kan komma att påkalla fortsatt övervägande kan nämnas vissa av mera processuell natur. Hit hör frågan om möjligheten att i särskilda fall vid behov kunna dela upp en kriminalprocess i två etapper, en för sakerförklaringen och en för bestämmandet av brottspåföljden. Härom kan hänvisas till en i Nordisk kriminalistisk årsbok 1951—52 s. 145—182 återgiven diskussion i Svenska kriminalistföreningen, inledd av beredningens ledamot professorn Strahl.

I betänkandet om enhetligt frihetsstraff upptog beredningen frågan om registrering av brott och förseelser, såvitt avser det allmänna straffregistret. Beredningen har sedermera befriats från sitt uppdrag med avseende å brottsregistreringen i samband med att en av beredningens ledamöter den 3 april 1956 förordnats såsom särskild utredningsman i denna fråga.

Härmed får strafflagberedningen överlämna betänkande med förslag till lag om skydd mot brott (skyddslag), m. m. I en andra avdelning av betänkandet har bl. a. sammanförts ett antal utredningar av särskilda författare i frågor av betydelse för beredningens förslag.

Särskilda meningar av ledamöter eller sakkunniga har redovisats i motiven. Utförligare yttranden bifogas betänkandet.

Ledamoten borgmästaren L. G. Ohlsson har i enlighet med det honom meddelade förordnandet allenast deltagit i frågor om behandlingen av psykiskt abnorma brottslingar. Av beredningens sakkunniga har professorn Olof Kinberg endast deltagit i förberedande överläggningar angående psykiatrisk vård och andra åtgärder beträffande sådana brottslingar.

Med detta betänkande är beredningens arbete avslutat.

Stockholm den 21 december 1956.

Karl Schlyter

Ragnar Bergendal

Ivar Agge

Torsten Eriksson

Sven Ersman

Hardy Göransson

Maths Heuman

Carl Holmberg

Bengt Hult

Bengt Lassen

Hugo Lindberg

L. G. Ohlsson

Gösta Siljeström

Ivar Strahl

Undertecknade, vilka såsom tillkallade sakkunniga har deltagit i strafflagberedningens handläggning av i detta betänkande upptagna frågor, förklarar sig i beredningens förslag och uttalanden, därvid vissa av oss emellertid åberopar de avvikande meningar som framgår av de vid betänkandet fogade särskilda yttrandena.

Stockholm som ovan.

Emil Ahlqvist

Gunnar Heckscher

Gustav Jonsson

Torgny Lindberg

Martin Lundquist

Gunnar Marnell

Elsa-Brita Nordlund

Olaus Nyberg

Gunnar Thurén

Oscar Werner

Förkortningar

- BrB = Brottsbalken enligt straffrättskommitténs förslag (SOU 1953: 14).
Förvaringslagen = Lagen d. 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.
JO = Riksdagens justitieombudsman.
NJA = Nytt juridiskt arkiv, avdelning I.
NJA II = Nytt juridiskt arkiv, avdelning II.
RB = Rättegångsbalken.
Rp = Lagen d. 20 dec. 1946 om införande av nya rättegångsbalken.
SFS = Svensk författningssamling.
SL = Strafflagen.
SOU = Statens offentliga utredningar.
SvJT = Svensk Juristtidning.

INLEDNING

Brottslighetens omfattning och utveckling

År 1953 fälldes enligt domstolsstatistiken 12 259 personer till ansvar för brott som föranledde anteckning i straffregistret. Däri antecknas i huvudsak sådana brott för vilka dömes till frihetsberövande påföljd eller meddelas villkorlig dom. Antalet motsvarar 2,2 ‰ av medelfolkmängden under året i åldern över femton år, den s. k. straffmyndighetsåldern.¹

Det bör emellertid anmärkas, att i dessa tal i någon utsträckning ingår personer som blivit dubbelräknade. I statistiken räknas nämligen en individ, som blivit dömd till ansvar i skilda sammanhang, särskilt för varje dom.

Å andra sidan ingår icke i talen de som enligt SL 5:5 förklarades fria från ansvar på grund av själslig abnormitet, under år 1953 434 personer, och ej heller de som erhöll åttelseftergift eller eljest undgick åtal efter åklagarens lämplighetsprövning. Huru många tillhörande de båda sistnämnda kategorierna som, om de lagförts, skulle ha dömts till påföljd av beskaffenhet att föranleda anteckning i straffregistret är av naturliga skäl okänt (jfr s. 14 och 23).

Såsom mått på den allvarigare brottsligheten är emellertid talet 12 259 missvisande framför allt av den orsaken att en stor del av brottsligheten icke kommer till vare sig domstolarnas eller åklagarnas vetskap.

Ett mera rättvisande besked om den verkliga brottsligheten lämnas av statistiken över brott som kommit till polisens kännedom. I polisstatistiken anges antalet av dessa för år 1953 till 208 632, för år 1954 till 218 391. En jämförelse mellan dessa tal och det som nyss anförts från domstolsstatistiken, nämligen 12 259, är emellertid utesluten redan av det skälet att polisstatistiken avser antalet brott och icke antalet brottslingar, något som till viss del förklarar den stora skillnaden mellan domstolsstatistikens siffror och polisstatistikens. Ty många brottslingar dömes på en gång för flera brott. Polisstatistiken omfattar också mycket mer än straffregisterbrottsligheten, i det att den omfattar alla strafflagsbrott, utom fylleri och förargelseväckande beteende, samt dessutom vissa i strafflagen ej upptagna brott i vilkas straffskala ingår frihetsstraff. År 1953 fälldes 33 278 personer till ansvar för sådana brott som redovisas i polisstatistiken.

¹ Enligt lagen d. 17 okt. 1900 om straffregister skall i detta register införas uppgifter om dem som 1) blivit dömda till dödsstraff, straffarbete eller fängelse eller med tillämpning av SL 12 eller 20—23 kap. till dagsböter ej under 60 eller med tillämpning av SL 5:2 till böter för brott, varå enligt lag kan följa straffarbete, eller med tillämpning av SL 5:6 till böter, 2) erhållit villkorlig dom, 3) blivit dömda till ungdomsfängelse, 4) blivit dömda till förvaring eller internering, 5) jämlikt SL 5:5 förklarats fria från ansvar eller 6) blivit dömda till tvångsarbete.

Antalet av dem som erhöll högre eller lägre bötesstraff, däri inräknade de, mycket fåtalliga, villkorliga bötesstraffen, uppgick år 1953 till 205 231.

Icke heller polisstatistikens tal ger emellertid ett tillförlitligt besked om brottslighetens omfattning.

De måste å ena sidan reduceras, emedan i dem är inräknade fall som i verkligheten icke utgjordes av brottslig gärning, t. ex. fall där förkommen egendom med orätt anmälts såsom stulen. Beräkningar ger anledning antaga, att de anförda talen av denna orsak bör reduceras med minst 16 %.

Å andra sidan måste beaktas, att en mängd brott icke kommer till polisens kännedom. Vid vissa brottstyper, t. ex. mord och stöld, är dessa måhända relativt få men vid andra säkerligen desto flera. Medan endast 200 å 300 kriminella aborter årligen kommer till polisens kännedom, har sålunda det verkliga antalet sådana aborter uppskattats till 10 000 eller mera per år. Vid detta brott är skillnaden mellan den verkliga och den i statistiken synliga brottsligheten extrem, men säkerligen förekommer även sådana brott som bedrägeri och förskingring i betydligt större omfattning än som kommer till myndigheternas kännedom.

Enligt polisstatistiken är förmögenhetsbrotten den helt dominerande brottsgruppen och bland förmögenhetsbrotten brotten enligt SL 20 kap., nämligen tjuvnad, bodräkt, rån, egenmäktigt förfarande och självtäkt. Av de 208 632 respektive 218 391 brott som redovisas i statistiken för åren 1953 och 1954 utgjordes under vardera året icke mindre än 80 % av förmögenhetsbrott enligt SL 20—24 kap. och de dem närstående förfalskningsbrotten enligt 12 kap. samt 66 % respektive 65 % av stölder och andra brott enligt 20 kap. De absoluta talen för nämnda brottsgrupper framgår av följande tablå.

	1953	1954
Stöld och andra brott enligt 20 kap.	138 365	142 909
Bedrägeri och annan oredlighet enligt 21 kap.	14 994	17 005
Förskingring och annan trolöshet enligt 22 kap.	5 799	5 989
Gäldenärsbrott enligt 23 kap.	414	372
Skadegörelse och andra brott enligt 24 kap.	6 330	7 257
Förfalskning och andra brott enligt 12 kap.	1 372	1 234
Summa	167 274	174 766

De absoluta talen för förmögenhetsbrotten jämte förfalskningsbrotten tagna under ett samt vissa andra brottsgrupper redovisas i nedanstående tablå.

	1953	1954
Förmögenhetsbrott enligt 20—24 kap. jämte förfalskningsbrott enligt 12 kap.	167 274	174 766
Våldsbrott enligt 14 kap. och 10: 1—4	10 771	11 614
Sedlighetsbrott enligt 18 kap. samt våldtäkts- och liknande brott enligt 15: 12—15a.	3 198	2 986
Rattfylleri och annan trafikonykterhet	6 508	7 442
Övriga brott	20 881	21 583
Summa	208 632	218 391

Liksom förmögenhetsbrotten och bland dem stölder och andra brott enligt SL 20 kap. dominerar bland brott som kommit till polisens kännedom, om massan av smärre lagöverträdelser ej medräknas, överväger också förmögenhetsbrottslingarna och bland dem tjuvar och andra brottslingar enligt 20 kap. bland de personer som fällts till ansvar för brott. Övervikten är dock här mindre framträdande. År 1953 fälldes 12 259 personer till ansvar för straffregisterbrott. Av dessa dömdes 68 % för brott enligt SL 20—24 och 12 kap. samt 44 % för brott enligt 20 kap.

De absoluta talen år 1953 för samtliga förmögenhetsbrottslingar och förfalskare enligt SL 20—24 och 12 kap., alltså även de som icke antecknats i straffregistret, framgår av följande tablå.

	1953
Fällda för stöld eller annat brott enligt 20 kap.	7 508
» » bedrägeri eller annan oredlighet enligt 21 kap.	2 669
» » förskingring eller annan trolöshet enligt 22 kap.	1 251
» » gäldenärsbrott enligt 23 kap.	138
» » skadegörelse eller annat brott enligt 24 kap.	546
» » förfalskning eller annat brott enligt 12 kap.	266
	Summa 12 378

De absoluta talen för år 1953 för förmögenhetsbrottslingar och förfalskare enligt SL 20—24 och 12 kap. tagna under ett samt vissa andra brottslingsgrupper redovisas i nedanstående tablå.

	1953
Fällda för förmögenhetsbrott enligt 20—24 kap. eller förfalskningsbrott enligt 12 kap.	12 378
» » våldsbrott enligt 14 kap. eller 10: 1—4	5 365
» » sedlighetsbrott enligt 18 kap. eller våldtäkts- eller liknande brott enligt 15: 12—15a.	588
» » övriga strafflagsbrott utom fylleri och förargelseväckande beteende	3 051
	Summa 21 382

Av de 5 365 våldsbrottslingarna dömdes 4 615 till allenast böter, vilket visar att endast en mindre del av våldsbrotten var av svårare beskaffenhet.

Att polisstatistikens tal för de brott som kommit till polisens kännedom genomgående är mycket högre än domstolsstatistikens tal för de till ansvar fällda brottslingarna beror framför allt på att det i många fall icke upptäckes vem som förövat brottet och att många brottslingar samtidigt lagföres för flera brott. Båda dessa omständigheter torde spela särskilt stor roll beträffande tillgreppsbroten enligt SL 20 kap.

Den s. k. upplklaringsprocenten är lägre för brotten enligt SL 20 kap. än för någon annan brottsgrupp för vilken polisstatistiken redovisar i detta hänseende. Medan upplklaringsprocenten för åren 1953 och 1954 var 38,3 respektive 38,6 för samtliga till polisens kännedom komna brott tagna under ett, var den sålunda för brotten enligt 20 kap. endast 22,2 respektive

21,8. Det är emellertid att märka, att såsom uppklaringsprocent i den svenska officiella statistiken räknas det procentuella förhållandet mellan å ena sidan antalet av de under ett visst år till polisens kännedom komna och under samma år uppklarade brotten samt å andra sidan hela antalet av de under samma år till polisens kännedom komna brotten. Med detta sätt att beräkna uppklaringsprocenten för varje år får man emellertid ett något för lågt tal för effektiviteten av polisens brottsutredning, ty en del av de brott som blivit kända under ett visst år blir uppklarade efter detta års utgång. Ett sätt att komma närmare den verkliga uppklaringsprocenten är att för en längre tidsperiod räkna ut förhållandet mellan hela antalet uppklarade och hela antalet till polisens kännedom komna brott. Göres denna beräkning för femårsperioden 1950—1954 får man uppklaringsprocenten 46,5. Bortses från år 1950, för vilket år primärmaterialiet sannolikt redovisar för många uppklarade brott, blir procenttalet 45,1.

En förhållandevis stor del av dem som fälles till ansvar är unga. Av de 12 259 personer som år 1953 fälldes till ansvar för straffregisterbrott hade vid brottstillfället närmare en femtedel ej fyllt 21 år och drygt en tredjedel icke 25 år. För straffregisterbrott begångna före fyllda 18 år erhöll dessutom ett avsevärt antal personer åtalseftergift enligt lagen d. 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga. Efter åklagarens lämplighetsprövning enligt barnavårds- och ungdomsfängelselagarna undgick också ett antal unga åtal för straffregisterbrott, vilka i allmänhet begåtts före fyllda 21 år. Angående antalet av de unga som fått åtalseftergift eller undgått åtal efter åklagarens lämplighetsprövning lämnas vissa uppgifter i f. d. byrådirektören *Sverker Groths* och prof. *Ivar Strahls* bilaga till detta betänkande. Se också nedan s. 23.

I nedanstående tablå har de som år 1953 fälldes till ansvar för straffregisterbrott fördelats på åldersklasser och för varje åldersklass angivits huru många de till ansvar fällda var i förhållande till 100 000 av medelfolkmängden i åldersklassen. Åldersklasserna är bestämda med hänsyn till åldern vid brottets begående.

15—17 år	18—20 år	21—24 år	25—29 år	30—39 år	40—49 år	50—59 år	60— ∞ år
172,8	718,4	603,6	429,1	293,4	162,7	75,6	14,7

Det låga talet för den yngsta åldersklassen förklaras av att i tablåen icke medräknats de, som erhöll åtalseftergift eller undgick åtal efter åklagarens lämplighetsprövning enligt barnavårdslagen.

En fördelning av dem som dömts för strafflagsbrott, utom fylleri, förargelseväckande beteende och krigsmannabrott, på åldersklasserna under och över 18 år har kunnat genomföras, dock ej för senare år än 1950. I denna fördelning ingår även personer som fått åtalseftergift enligt 1944 års lag. Fördelningen år 1950 framgår av nedanstående tablå, där skillnad gjorts mellan olika brottsgrupper och antalet brottslingar inom varje grupp angivits per

100 000 av medelfolkmängden i vederbörande åldersklass. Åldersfördelningen är genomförd efter antalet fyllda år vid brottets begående.

	Under 18 år	Över 18 år
Övertygade om stöld eller annat brott enligt 20 kap.	665,9	109,9
» » annat förmögenhetsbrott enligt 21—24 kap. eller förfalskningsbrott enligt 12 kap.	153,8	88,8
» » brott enligt 14 kap.	33,5	64,5
» » otuktsbrott enligt 18 kap. eller våldtäkts- eller liknande brott enligt 15: 12—15a	21,2	3,7
» » annat brott enligt SL utom fylleri, förargelseväckande beteende och krigsmannabrott	36,7	72,1
» » strafflagsbrott över huvud utom fylleri, förargelseväckande beteende och krigsmannabrott	911,1	339,0

Tablån visar för stöld och andra brott enligt SL 20 kap. och även för otuktsbrott sex gånger så högt brottslingstal för åldersklassen under 18 år som för de äldre. För alla strafflagsbrott utom fylleri, förargelseväckande beteende och krigsmannabrott, tagna under ett, visar tablån ett brottslingstal för den yngre åldersklassen som är drygt 2 1/2 gånger så stort som motsvarande tal för den äldre åldersklassen.

Huru stor övervikten enligt tablån än är för den yngre åldersklassen, visar tablån ändock icke tillräckligt huru mycket större brottslingsfrekvensen är bland unga än bland äldre. Ty i den äldre åldersklassen ingår de som befann sig i åldern närmast över 18 år och av den nästföregående tablån har framgått, att brottslingsfrekvensen bland dessa är mycket större än bland dem som lämnat ungdomsåren bakom sig. Vidare måste man räkna med ett i tablåerna ej medtaget antal unga, beträffande vilka åtal underlätits efter åklagarens lämplighetsprövning med stöd av barnavårds- och ungdomsfängelselagarna.

Vid bedömandet av ungdomsbrottslighetens roll bör vidare uppmärksammas, att många av dem som dömts i mera framskriden ålder har begått brott redan i unga år och alltså tidigare varit ungdomsbrottslingar. Av alla som fälldes till ansvar för straffregisterbrott år 1953 var icke mindre än 47,6 % återfallsbrottslingar. Motsvarande tal för dem som fälldes till ansvar för stöld eller annat brott enligt SL 20 kap. var 54,8 %. Med återfallsbrottslingar menas här personer som för andra, tredje o. s. v. gången dömts för straffregisterbrott.

Olika undersökningar ger vid handen, att brottsligheten på det hela taget är större i tätorter än på den rena landsbygden. Av polisstatistiken för åren 1953 och 1954 framgår, att antalet under dessa år till polisens kännedom komna brott satt i relation till medelfolkmängden låg för städerna Stockholm, Göteborg och Malmö från omkring 70 till omkring 90 % över motsvarande tal för hela riket. Samtliga brottsgrupper visade icke överprocent för alla dessa städer, men för brotten enligt SL 20 kap. och över huvud för brotten enligt SL 20—24 kap. var överprocenten genomgående och mycket

hög. För den förra gruppen uppgick överprocenten till mellan 75 och 122 %, för den senare till mellan 76 och 110 %.

Många av dem som fälles till ansvar för allvarligare brott var påverkade av alkohol vid brottets begående eller att anse som alkoholmissbrukare. Enligt fångvårdsstyrelsens statistik hade av 3 532 män, som år 1942 lämnade fångvårdsanstalterna efter avtjänat fängelse- eller straffarbetsstraff, 33 % varit alkoholpåverkade vid brottstillfället. Dessa tal omfattar ej trafikbrottslingar för vilka alkoholpåverkan o. dyl. ingick som rekvisit i brottet. För våldsbrottslingarna var motsvarande relativt 84 %, för tjuvarna 35 %. Vid en undersökning har befunnits, att av män i åldern över 25 år, som under åren 1937—46 begått straffregisterbrott, nära hälften eller 49,8 % var alkoholmissbrukare, om såsom sådana räknas personer som under åren 1936—45 gjort sig skyldiga till fylleriförseelse eller blivit föremål för åtgärd av nykterhetsnämnd eller för nykterhetsanmärkning. Motsvarande relativt är, enligt vad som framkommit vid samma undersökning, för samtliga män i åldern över 25 år 8,8 %. Alkoholmissbrukarna skulle alltså relativt taget ha varit drygt 5 1/2 gånger så många bland de manliga brottslingarna som bland männen över huvud taget i nämnda ålder.¹

Vad utvecklingen av brottsligheten beträffar företer den, såvitt statistiken utvisar, starka växlingar under innevarande århundrade.

En sammanställning har med ledning av domstols- och åklagarstatistiken gjorts beträffande dem som under åren fr. o. m. 1913 t. o. m. 1953 fällts till ansvar eller erhållit åtalseftergift enligt 1944 års lag för strafflagsbrott utom fylleri, förargelseväckande beteende och krigsmannabrott. Antalet av ifrågavarande personer har för varje år satts i förhållande till medelfolkmängden i åldern över 15 år, och på grundvalen av de sålunda erhållna talen har uträknats en indexserie i vilken år 1913 utgör basår med jämförelsetalet 100. Enligt denna sammanställning steg brottsligheten under första världskriget till en höjdpunkt år 1918 av 117,1. Den sjönk därefter snabbt till ett bottenläge år 1922 med talet 53,8. Sedermera steg brottsligheten på det hela taget men långsamt. Under andra världskriget nåddes en ny toppunkt år 1943 med talet 114,3. Den följande utvecklingen visade under några år en mindre nedgång, men år 1950 var brottsligheten åter uppe i en nivå något överstigande 1913 års och ökades därefter så att jämförelsetalet för år 1952 kom att bli 116,4 eller nästan lika högt som för maximiåret 1918. För år 1953 är motsvarande tal något lägre, nämligen 112,6. Under båda världskrigen sköt brottsligheten alltså i höjden, men den starka och hastiga nedgången av brottsligheten efter första världskriget fick allenast en svag motsvarighet efter andra världskriget, och brottslingskurvan har efter en mindre nedgång vänt uppåt.

En fördelning av uppgifterna i nyssnämnda sammanställning beträffande strafflagsbrottslingarna allt efter som brottet begåtts före eller efter fyll-

¹ Se publikationen Fångvården år 1942 s. 78—81 samt 1944 års nykterhetskommittés Statistiska undersökningar i alkoholfrågan (SOU 1951: 43) s. 98. Beträffande förekomsten av alkoholmissbruk bland återfallsbrottslingar lämnas en redogörelse av socialläkaren *Gunnar Inghe* och förste byråsekreteraren *Torgny Lindberg* i en bilaga till detta betänkande.

da 18 år har kunnat genomföras för tiden t. o. m. år 1950. Den visar, att utvecklingen för båda åldersklasserna följt huvuddragen av den kurva som här beskrives men att växlingarna varit ojämförligt mycket starkare för den yngre åldersklassen. Toppåren 1918, 1943 och 1950 visar sålunda för denna åldersklass så höga jämförelsetal som 381,4, 474,1 och 446,4, medan jämförelsetalet år 1922, då bottenläget nåddes, var 53,7 eller nästan detsamma som för brottslingarna över 18 år.

En fördelning av ifrågavarande strafflagsbrottslingar på skilda brottsgrupper visar, att det framför allt är utvecklingen av förmögenhetsbrottligheten enligt SL 20—23 kap. som har följt den kurva utvecklingen av brottligheten i det hela har beskrivit. Åldersklassen under 18 år företer visserligen för alla redovisade brottsgrupper en ökning för senare år i förhållande till 1913 års tal, men den äldre åldersklassens tal för misshandelsbrott och vissa andra brott är för alla åren 1914—1950 avsevärt lägre än för år 1913 och om båda åldersklasserna gäller att ingen annan av de redovisade brottsgrupperna så väl följt kurvan för utvecklingen av brottligheten i det hela som förmögenhetsbrotten.

Det är sålunda förmögenhetsbrotten och bland dem särskilt brotten enligt SL 20 kap. som genom sitt antal och sina starka växlingar medfört, att brottligheten i det hela utvecklats enligt den beskrivna kurvan. Jämförelsetalen för brotten enligt SL 20 kap., vilka utgör den numerärt ojämförligt mest betydande brottsgruppen, steg mycket kraftigt under första världskriget för att därefter snabbt sjunka. Inom åldersklassen under 18 år steg de åter redan i mitten av 1920-talet till 1913 års nivå, och därefter fortsatte stegringen nästan oavbrutet så att, efter en mindre nedgång efter andra världskriget, jämförelsetalet för år 1950 var så högt som 564,8. Även för den äldre åldersklassen steg talen för dessa brott från mitten av 1920-talet, då de emellertid var låga. 1913 års nivå nåddes under andra världskriget, och efter en mindre nedgång slutar serien med talet 194,2 för år 1950.

För åren 1950—1954 föreligger definitiva polisstatistiska uppgifter. Enligt dessa, som utvisar en fortgående stegring av brottsfrekvensen, har antalet till polisens kännedom komna strafflagsbrott utom fylleri, förargelseväckande beteende och krigsmannabrott ökats med 25,0 % från 158 354 år 1950 till 197 991 år 1954. Om antalet brott sättes i förhållande till hela medelfolkmängden under respektive år, blir ökningsprocenten 21,6. Absoluta antalet av de numerärt dominerande brotten enligt SL 20 kap. ökades under samma tid med 29,1 %, medan antalet sådana brott satt i förhållande till medelfolkmängden steg med 25,6 %.

Någon förklaring till att brottligheten, såvitt den framträder i statistiken, utvecklats på sätt nu beskrivits skall här icke försökas i vidare mån än att två omständigheter må framhållas. Den ena är, att förhållandena under de båda världskrigen tydligen medförde att förmögenhetsbrottligheten, vilken dominerar inom den allvarligare brottligheten, då ökade mycket starkt. Den andra hänför sig till förhållandena under åren efter andra världskriget under vilken tid brottligheten, alltså dominerad av förmögenhetsbrotts-

ligheten, efter en mindre nedgång åter stigit. Under denna tid, men med början något tidigare, har skett en mycket stark förskjutning i bosättningsförhållandena från landsbygd till stad. Under tiden fr. o. m. år 1940 t. o. m. år 1954 har sålunda städernas befolkning ökat med drygt 1 100 000 invånare, medan landsbygdens befolkning minskat med 300 000. I betraktande av det förut påpekade förhållandet att brottsligheten i det hela är större i tätorterna än på den rena landsbygden samt att särskilt förmögenhetsbrottsligheten är relativt mycket stor i de största städerna är det givet, att denna förskjutning i bosättningsförhållandena inverkat höjande på brottslighetstalen för åren efter andra världskriget.

Vad i det föregående sagts om brottslighetens utveckling avser med något undantag endast dess relativa storlek, nämligen dess storlek i förhållande till medelfolkmängden. Om brottsligheten i stället mätes i absoluta tal, visar den en betydligt starkare ökning, eftersom folkmängden ökat. Medan antalet personer som år 1913 fälldes till ansvar för brott enligt strafflagen, utom fylleri och förargelseväckande beteende, uppgick till 14 010, var motsvarande antal, sedan även krigsmannabrotten frånräknats, år 1953 19 974, vartill bör läggas antalet av dem som för samma slags brott erhöll åtalseftergift eller undgick åtal efter åklagarens lämplighetsprövning.

Att folkmängden, såsom beräknas skola ske, fortsätter att öka är ägnat att medföra en ökning även av antalet brottsliga personer. Vissa omständigheter ger emellertid anledning att befara en vida kraftigare stegring än folkmängdsökningen i och för sig kan beräknas medföra. Ty dels torde den ovan nämnda flyttningen från landsbygd till stad komma att fortsätta samt dessutom en förskjutning komma att äga rum av befolkningen från mindre tätorter till större sådana, dels kommer folkmängdsökningen under det närmaste decenniet att bli särskilt stark för de åldersgrupper som företer höga brottslighetstal, nämligen de unga.

Angående brottslighetens omfattning och utveckling må i övrigt hänvisas till den av Groth och Strahl författade bilagan, varifrån de i det föregående lämnade uppgifterna i huvudsak hämtats och vari de kompletteras i åtskilliga avseenden.

Brottspåföljderna och deras tillämpning

Den svenska strafflagen, som är av år 1864, har undergått så många och så vittgående ändringar, att få av dess bestämmelser kvarstår i sitt ursprungliga skick. Under de senaste decennierna har bedrivits ett systematiskt arbete på revision av strafflagen, vilket givit till resultat att det parti av lagen, som behandlar förmögenhetsbrotten, i sin helhet utbytt mot ny lagtext år 1942, att motsvarande ägt rum beträffande brotten mot staten och allmänheten år 1948 och att förslag är framlagt om att strafflagen i vad den avser de särskilda brotten jämte därtill hörande partier av strafflagens allmänna del skall ersättas med en brottsbalk (se SOU 1953: 14 och 17). Vid sidan av strafflagen finnes ett stort antal straffbestämmelser i författningar av mera speciellt innehåll, såsom skattestraftlagen, vägtrafikförordningen och lagen om straff för vissa trafikbrott. I strafflagen och i dessa till den s. k. specialstraffrätten hörande författningar anges genom brottsbeskrivningar vad som skall anses brottsligt, varjämte straff är utsatt för varje brott.

Under innevarande århundrade har genom särskilda lagar öppnats möjlighet under vissa förutsättningar att i stället för det sålunda för varje brott utsatta straffet tillämpa annan påföljd eller att, genom att underlåta lagföring eller annorledes, låta den brottslige undgå straff.

De för de särskilda brotten i lag utsatta straffen är dels böter, fängelse och straffarbete, kallade allmänna straffarter, dels de särskilda ämbetsstraffen avsättning och suspension, dels ock de särskilda disciplinstraffen för krigsmän. Dödsstraff avskaffades år 1921 för fredsförhållanden.

Det ojämförligt vanligaste straffet är böter. År 1953 ålades 205 231 bötesstraff, flertalet genom strafföreläggande av åklagare. Tre slags böter förekommer. I stor utsträckning utdömes böter i visst antal kronor, s. k. penningböter. De i strafflagen upptagna brotten fylleri och förargelseväckande beteende är belagda med sådana böter med ett maximum av 500 kronor, och penningböter skall även utdömas enligt specialstraffrätten, om straffskalans maximum är 300 kronor eller lägre.

I viss utsträckning förekommer emellertid enligt specialstraffrätten, t. ex. enligt skattestraftlagen, ett slags penningböter, kallade normerade böter, vilka icke bestämmas inom en skala med minimum och maximum angivna i penningar utan i förhållande till värdet av föremålet för brottet eller någon annan sådan beräkningsgrund.

Vid allvarligare bötesbrott utdömes böterna emellertid numera, efter en reform år 1931, i regel i dagsböter. Anordningen innebär, att domstolen dels förpliktar lagöverträdaren att betala ett visst antal dagsböter, lägst en och högst 120 eller om domen avser flera brott högst 180, dels bestämmer belöp-

pet av varje dagsbot efter den dömdes betalningsförmåga till lägst en och högst 300 kronor.

Underlåtenhet att betala ådömda böter kan under vissa omständigheter medföra, att böterna förvandlas till frihetsstraff. Årliga antalet verkställda förvandlingsstraff är numera omkring 400.

Fängelse ådömes på lägst en månad och högst två år. Straffarbete ådömes på lägst två månader och högst tio år eller på livstid. Maximitiderna kan överskridas med två år, om straffet ådömes gemensamt för flera brott. År 1953 ådömdes 3 175 fängelsestraff och 2 965 straffarbetsstraff genom icke villkorliga domar. Strafflagberedningen har i ett tidigare betänkande (SOU 1953: 17) föreslagit, att fängelse och straffarbete skall sammanföras till ett enhetligt frihetsstraff, benämnt fängelse. Sådant skall enligt förslaget kunna ådömas på lägst en månad och högst tio år, eller där det ådömes för flera brott tolv år, eller ock på livstid. Genom lagen d. 21 dec. 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. har verkställighet i cell i princip avskaffats och verkställighet i öppen anstalt införts såsom en normal verkställighetsform.

De ådömda strafftiderna kan bli avkortade genom villkorlig frigivning. Möjlighet därtill infördes år 1906 i liten skala. Enligt den nu gällande lagen d. 18 sept. 1943 om villkorlig frigivning skall, med oväsentliga undantag, alla som dömts till fängelse eller straffarbete på minst sex månader villkorligt frigives när de avtjänat fem sjättedelar av den ådömda strafftiden. Villkorlig frigivning kan ske tidigare, nämligen redan då den dömda avtjänat två tredjedelar av den ådömda strafftiden, därest med fog kan antagas att han efter frigivningen skall förhålla sig väl. Sådan villkorlig frigivning, kallad fakultativ i motsats till den obligatoriska, får dock ej ske med mindre den dömda avtjänat en strafftid av åtta månader.

Genom en rad reformer under innevarande århundrade har, såsom förut nämnts, domstolarna erhållit möjlighet att under vissa förutsättningar tillämpa ett annat förfaringsätt än att ålägga lagöverträdaren att undergå det straff som i lagen är utsatt för brottet.

År 1906 infördes sålunda möjlighet att meddela villkorlig dom. Bestämmelserna om sådan dom har sedermera i ett par omgångar reviderats i utvidgande riktning. Enligt den nu gällande lagen d. 22 juni 1939 om villkorlig dom är sådan dom utesluten på grund av brottets svårhet endast i sådana fall där brottet anses förskylla mer än två års fängelse eller ett års straffarbete. I villkorlig dom kan numera, i motsats till vad som gällde enligt 1906 års lag, förordnas att den dömda skall stå under övervakning under prövotiden. I samband med sådant förordnande kan domstolen också ge föreskrifter angående den dömdes livsföring under denna tid, t. ex. föreskriva honom att han skall taga viss arbetsanställning eller att han skall avhålla sig från rusdrycker. Medan villkorlig dom ursprungligen kunde ges endast i form av villkorligt anstånd med verkställigheten av ett ådömt straff, har domstolen numera möjlighet att i stället villkorligt uppskjuta ådömandet av straff; domstolen har alltså att pröva om den bör utsätta el-

ler icke utsätta ett straff i den villkorliga domen. Utvecklingen har lett till att villkorlig dom kan ha mycket olika innebörd i skilda fall. Det är sålunda möjligt, att en villkorlig dom icke innebär annat än en villkorlig påföljds-eftergift, med eller utan i domen utsatt straff. I andra fall innebär en villkorlig dom, att den dömde ställes under övervakning och i vissa av dessa fall att han dessutom blir underkastad föreskrifter beträffande livsföringen. Villkorlig dom kan således användas, och användes faktiskt i stor utsträckning, till att anordna vad man brukar kalla kriminalvård i frihet och är så till vida att uppfatta ej såsom i första hand ett anstånd med straff utan som en med andra kriminalrättsliga ingripanden likartad påföljd.

År 1953 dömdes 5 156 personer villkorligt (villkorliga förvandlingsstraff för böter ej inräknade). I 924 av dessa villkorliga domar utsattes icke något straff. Övervakning efter villkorlig dom påbörjades under året i 3 785 fall, år 1954 i 3 564 samt år 1955 i 3 652. I 1 193 av de sistnämnda fallen hade i domen meddelats en eller flera föreskrifter.

På anstaltsvårdens område har vissa nya påföljdsformer tillkommit vid sidan av fängelse och straffarbete. Genom lag d. 15 juni 1935 infördes sålunda en särskild behandlingsform för unga i åldern mellan 18 och 21 år, benämnd ungdomsfängelse. Syftet med införande av ungdomsfängelse var att ge domstolarna möjlighet att, när de anser det motiverat, underkasta den unge en behandling som bättre än fängelse eller straffarbete är ägnad för uppfostran och utbildning av honom. Varaktigheten av frihetsberövandet bestämmes därför vid ungdomsfängelse icke, såsom vid fängelse och straffarbete, av domstolen i domen. I stället skall den bestämmas under behandlingens gång med hänsyn tagen till erfarenheterna under behandlingen. En central nämnd, ungdomsfängelsenämnden, har att bestämma angående utskrivning av den intagne med iakttagande av vissa i lagen givna bestämmelser angående minimitid och maximitid; den intagne får icke utan särskilda skäl utskrivas förrän han varit intagen ett år och han får icke kvarhållas i anstalten längre tid än fyra år. Utskrivningen sker i regel på prov, varvid den utskrivne ställes under tillsyn och kan erhålla föreskrifter angående sin livsföring under tillsynstiden. Ungdomsfängelse ådömdes år 1953 i 157 fall; antalet under året i ungdomsanstalt nyintagna var dock endast 135. Samma år dömdes 321 ungdomar i åldern 18—20 år, varav 4 kvinnor, till tidsbestämt frihetsstraff.

Redan tidigare, nämligen år 1927, infördes bestämmelser om förvaring och internering. Bestämmelserna angående dessa påföljder återfinnes nu i lagen d. 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt, genom vilken tillämpningsområdet för påföljderna utvidgats. Förvaring är avsedd för farliga brottslingar vilkas sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, internering för »normala» återfallsförbrytare. Under vissa förutsättningar äger domstol förordna om någon av dessa påföljder i stället för att döma till straff. Liksom ungdomsfängelse är förvaring och internering till tiden obestämda; en central nämnd, interneringsnämnden, bestämmer angående utskrivning. En minsta tid, vid förvaring lägst ett och vid internering lägst

fem år, fastställes emellertid av domstolen i domen. Någon maximitid finnes däremot icke utom så till vida som en förvarad, för vilken domstolen bestämt en minsta tid av ett år, skall utskrivas senast efter fyra år såframt ej särskilda skäl är däremot. Intagen må, fränsett visst undantagsfall, icke utskrivas så länge han är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Avsikten är, att en förvarad eller internerad skall på grund av sin farlighet kunna kvarhållas i anstalt längre än som skulle ha varit möjligt om han hade dömts till fängelse eller straffarbete. Utskrivning sker i regel på prov. Den provutskrivne ställes under tillsyn och kan erhålla föreskrifter angående sin livsföring under tillsynstiden. Internering har alltmera kommit ur bruk, undanträngd av förvaringen vilken enligt lagen skall användas när förutsättningarna är uppfyllda såväl för förvaring som för internering. Under en följd av år har ingen dömts till internering. För förvaring åter intogs under vart och ett av åren 1953—1955 respektive 233, 214 och 265 personer, därav nyintagna resp. 76, 65 och 82.

Förvaring och internering betecknas i lagen icke såsom straff. Vanligen kallas de i stället skyddsåtgärder. Även ungdomsfängelse plägar, ehuru det enligt lagens terminologi är ett straff, räknas som en skyddsåtgärd. Under denna beteckning innefattas stundom även villkorlig dom när den är för- enad med övervakning.

En förutsättning för att en brottspåföljd, den må vara ett straff eller en påföljd som enligt det föregående kan träda i stället för straff, skall kunna ådömas är enligt gällande rätt, att lagöverträdaren icke enligt SL 5: 5 skall förklaras fri från ansvar. Lydelsen av detta lagrum reviderades år 1945 i syfte att draga snävare och mera bestämda gränser för lagrummets tillämpning. Enligt den nu gällande avfattningen må ej någon fällas till ansvar för gärning som han begår under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämfäst med sinnessjukdom. I lagrummet stadgas vidare, att om någon utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd att han är från sina sinnens bruk, ansvar icke må ådömas för gärning som han i det tillståndet begår. År 1953 förklarades 434 personer fria från ansvar jämlikt SL 5: 5. Om, såsom i regel är fallet, det efter sinnesundersökning enligt sinnessjuklagen avgivna läkarutlåtande, med stöd av vilket straffriförklaringen sker, innehåller att den tilltalade är i behov av vård på sinnessjukhus, skall han efter straffriförklaringen bli föremål för vård på sådant sjukhus eller om han är häktad, i avbidan på plats där, på sinnessjukavdelning vid fångvården. Aklagarna underlåter ej sällan åtal mot personer som notoriskt är sinnessjuka eller eljest faller under SL 5: 5. Enligt polisstatistiken inträffade detta år 1953 i 1 110 och år 1954 i 914 fall.

En annan förutsättning för att brottspåföljd skall kunna ådömas är, att den tilltalade när han begick sin brottsliga gärning hade fyllt 15 år. Att vidtaga erforderliga åtgärder beträffande yngre ankommer på den offentliga eller privata barnvården.

Gränsdragningen mellan barnavården och kriminalvården har emellertid förskjutits genom lagen d. 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga, vilken kompletterats och något reviderats genom en år 1952 utfärdad men icke förrän den 1 juli 1954 ikraftträd lagstiftning.

Den nämnda lagen av år 1944 innehåller i sin nuvarande avfattning, att allmänt åtal under vissa förutsättningar må efterges när fråga är om brott begånget av någon som därvid ej fyllt 18 år. Sådan åtalseftergift må äga rum, om den unge omhändertages för skyddsuppfostran enligt barnavårdslagen eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning samt det med skäl kan antagas att därigenom vidtages vad som är lämpligast för hans tillrättaförande. Om brottet är ringa och det uppenbarligen skett av okynne eller förhastande, må ock åtal efterges.

Genom lag d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig har vidare stadgats, att den som ej fyllt 18 år icke må dömas till fängelse, straffarbete eller förvaring om ej särskilda skäl är därtill. Denna lag innehåller dessutom, att om tilltalad är i sådan ålder att skyddsuppfostran kan förekomma, domstolen må överlämna åt barnavårdsnämnden att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuppfostran. Sådant överlämnande kunde förut ske endast i samband med villkorlig dom.

Innebörden av lagstiftningen från år 1944 och år 1952 är, att lagöverträdare i åldersgruppen mellan 15 och 18 år i stor utsträckning överförs från kriminalvården till barnavården. I allmänhet träder kriminalvården tillbaka till förmån för barnavård genom att åklagaren meddelar åtalseftergift. Det kan emellertid finnas skäl för åklagaren att åtala, ehuru han anser barnavårdande åtgärder vara att föredraga framför kriminalrättsliga; det kan sålunda t. ex. vara önskvärt, att i rättegång utredes huruvida den misstänkte verkligen begått det brott för vilket han misstänkes. I sådana fall kan ifrågakomma, att domstolen överlämnar den unge till barnavårdsnämnden för skyddsuppfostran. En annan möjlighet för domstolen är att meddela villkorlig dom, varefter barnavårdande åtgärder kan komma till stånd.

Åtalseftergift enligt 1944 års lag kan icke meddelas vid brott som är belagda allenast med böter, och vid de grövsta brotten anses åtalseftergift ej heller böra meddelas. Vid bötesbrott kan emellertid enligt RB 20:7 åtalseftergift meddelas oavsett lagöverträdarens ålder. År 1953 meddelades 3 689 åtalseftergifter enligt 1944 års lag eller RB 20:7 med anledning av brott begångna av någon som ej fyllt 18 år.

Förutom de påföljder som omtalats i det föregående förekommer sådana rättsverkningar av brott som förverkande av egendom, straffskatt och mistning av körkort eller läkarlegitimation. Av dessa behandlas endast förverkande i strafflagen.

I samband med att beredningen i det följande framlägger skälen för sina förslag kommer beredningen att närmare redogöra för gällande rätt i de delar som beröres av förslagen. Beredningen tillåter sig också hänvisa till den framställning av det gällande påföljdssystemet som lämnas i *Strahl*

m. fl., Om påföljder för brott, andra upplagan, 1955. I detta verk, som ingår i den av beredningens ordförande utgivna serien Kriminologisk handbok, har flera av beredningens ledamöter och sakkunniga medverkat såsom författare eller i annan egenskap.

Mera ingående uppgifter om påföljdssystemets tillämpning lämnas i den av f. d. byrådirektören *Sverker Groth* och prof. *Ivar Strahl* författade bilagan till detta betänkande.

Att med statistik visa i vilken mån det gällande påföljdssystemet är effektivt möter stora svårigheter. Det låter sig sålunda endast i viss mån göra att av uppgifter om brottslighetens omfattning och utveckling draga slutsatser angående påföljdssystemets effektivitet. Ty brottslighetens omfattning vid en viss tidpunkt och dess utveckling är, såsom skall påvisas i närmast följande avsnitt, resultatet av ett samspel mellan en mängd faktorer, vissa brottsfrämjande, andra avhållande från brott, och de kriminalrättsliga åtgärdernas betydelse i detta invecklade och mångförgrenade sammanhang är svårutredd.

Det kan förefalla lättare att statistiskt belysa påföljdssystemets effektivitet om frågan begränsas till att gälla dem som blivit föremål för åtgärd från samhällets sida och får avse allenast i vilken utsträckning dessa avhållits från att återfalla i brott. Svårigheterna är emellertid även då stora.

En i ögonen fallande svårighet är redan den omständigheten, att helt säkert många återfall undgår upptäckt. Av denna orsak ger all återfallsstatistik för låga återfalls-siffror. Återfallsstatistiken lider emellertid vidare, om den skall uppfattas såsom ett mått på de kriminalrättsliga åtgärdernas effektivitet, av den svagheten att de som blivit föremål för kriminalrättslig åtgärd i mycket olika grad är utsatta för risk att återfalla. Somliga kan under längre eller kortare tid vara ur stånd att återfalla, t. ex. på grund av sjukdom eller anstaltsvård, och det är endast i viss utsträckning möjligt att taga hänsyn härtill vid utarbetandet av statistiken. Om andra gäller, att de tillhör en kategori som generellt sett företer högre eller lägre brottsfrekvens än den genomsnittliga. Unga är sålunda t. ex. generellt sett utsatta för en betydligt större återfallsrisk än äldre. Att jämföra olika behandlingsformer med avseende å deras återfallsfrekvens utan att taga hänsyn till beskaffenheten av deras klientel, t. ex. utan att taga hänsyn till åldern hos klientelet, är därför att bortse från omständigheter som är ägnade att påverka resultatet av behandlingen oavsett hur den anordnas. Men det är praktiskt omöjligt att vid en jämförelse utsöndra alla omständigheter som vid sidan av själva behandlingen skulle kunna tänkas påverka resultatet och att därmed renodla frågan vilken effekt som är att tillskriva själva behandlingen. Detta skulle förutsätta, att man kunde med varandra jämföra människor som vore i alla avseenden lika, såväl till sin person som till sin miljö. Statistiska uppgifter om resultatet av en viss behandlingsmetod är därför alltid beroende av urvalet av dem för vilka metoden användes. En fullt tillförlitlig uppfattning om effektiviteten av en viss metod för ingripande skulle kunna er-

hållas endast om det vore möjligt att veta hur de individer som underkastas detta slags ingripande skulle förhållit sig om ingripande ägt rum på annat sätt eller uteblivit.

Det sagda utesluter naturligtvis icke, att det är av värde att kunna bilda sig en föreställning om återfallsfrekvensen efter olika former av kriminalrättsligt ingripande. Att återfallsfrekvensen är hög vid en viss behandlingsform kan sålunda utgöra en maning att söka förbättra behandlingsformen eller ersätta den med annan, och omvänt kan en låg återfallsfrekvens vid en annan form av ingripande — eller där ingripande uteblir — vara att uppfatta som ett indicium på att detta tillvägagångssätt är lämpligt.

Det har utförts flera undersökningar angående återfallsfrekvensen. Be-
träffande tidigare publicerade sådana tillåter sig beredningen hänvisa till den kortfattade redogörelse som lämnats i Om påföljder för brott, s. 335 f. I bilagor till detta betänkande framlägges resultaten av ytterligare två undersökningar.

Den ena av dessa undersökningar, vilken utförts av socialläkaren *Gunnar Inghe* och förste byråsekreteraren *Torgny Lindberg*, har omfattat praktiskt taget alla som under år 1947 dömdes till frihetsberövande påföljd eller erhöi villkorlig dom med övervakning eller jämlikt SL 5:5 förklarades fria från ansvar. Undersökningen har avsett att fastställa återfallsrisken eller, med ett annat uttryck, återfallsfrekvensen för detta klientel under en tid av fem år från domen. Såsom återfall har därvid räknats brott som föranlett anteckning i straffregistret.

Det påvisas till en början, att återfallsfrekvensen var i hög grad beroende av vissa andra faktorer än den ådömda påföljdens art. Av tabell 1 i redogörelsen framgår sålunda, att återfallsfrekvensen var mer än dubbelt så stor bland recidivisterna som bland de första gången dömda, och av tabell 2, att för den del av klientelet som vid brottet var under 21 år återfallsfrekvensen likaledes var mer än dubbelt så hög som bland dem som var över 40 år. Tillika visade det sig, att brott av olika slag i högst varierande grad efterföljts av återfall. Enligt tabell 5 låg sålunda återfallsfrekvensen efter stöld, tillgrepp av motorfordon och andra förmögenhetsbrott på en nivå av ungefär 30 à 40 %, medan frekvensen efter rattfylleri stannade vid cirka 15 % och efter sedlighetsbrott vid cirka 6 %.

Med bortseende från de nu nämnda faktorerna och alltså utan avseende på olikheter i föregående brottslig belastning, ålder och brottstyp redovisas i tabell 3 frekvensen av återfall vid de olika av undersökningen omfattade påföljderna under en tid av fem år från domen. Tabellen visar följande procenttal för den sammanlagda risken för återfall under denna tid.

Villkorlig dom med övervakning	23,3
Ungdomsfängelse	62,3
Fängelse eller straffarbete mindre än 6 månader	29,4
Fängelse eller straffarbete i 6 månader eller mera	50,1
Förvaring eller internering	67,2
Straffriförklaring	13,5

Som synes var återfallsfrekvensen särskilt hög vid ungdomsfängelse samt vid förvaring och internering. Detta är förklarligt med hänsyn till urvalet av det klientel för vilket dessa påföljder användes. Om dessa påföljder gäller, att klientelet är relativt starkt belastat av föregående brottslighet, och därtill kommer beträffande ungdomsfängelse att klientelet är ungt. Över huvud användes ungdomsfängelse, förvaring och internering endast för brottsliga som anses relativt svårbehandlade.

Att de som dömts till fängelse eller straffarbete i sex månader eller mera återfallit i betydligt större utsträckning än de som dömts till kortare frihetsstraff är likaledes förklarligt med hänsyn till urvalet. Att märka är bl. a., att bland dem som dömes till korta frihetsstraff ingår de talrika rattfylleristerna med deras förhållandevis låga återfallsfrekvens.

Villkorlig dom i förening med övervakning visar enligt undersökningen lägre återfallsfrekvens än någon av de nu nämnda påföljderna, något som är naturligt i betraktande av att villkorlig dom på det hela taget meddelas i fall med jämförelsevis god prognos. Det förekommer emellertid, att tilltalad, ehuru domstolen icke hyser goda förhoppningar om honom, dömes villkorligt emedan domstolen finner att genom villkorlig dom kan anordnas en behandling som med hänsyn till omständigheterna är den mest ändamålsenliga. Bland de i statistiken såsom villkorligt dömda redovisade ingår t. ex. de som i samband med villkorlig dom intagits i ungdomsvårdsskola eller alkoholistanstalt.

Undersökningen visar den lägsta återfallsfrekvensen för de straffriförklarade. Detta kan möjligen sammanhånga med att dessa i regel intages i sinner sjukhus och i princip icke utskrivs därifrån så länge vårdbehovet varar.

Beträffande några brottstyper, där antalet dömda är tillräckligt stort för att tillåta statistisk bearbetning, har återfallsfrekvensen uträknats under hänsynstagande till alla de andra i det föregående nämnda faktorerna, d. v. s. påföljdens art samt brottslingens ålder och föregående kriminella belastning. Resultatet har framlagts i tabellerna 8 och 9. Beträffande tjuvarna visade sig, såsom var att vänta, återfallsrisken betydligt högre för dem som hade föregående kriminell belastning. På det hela taget var också återfallsfrekvensen betydligt högre för yngre tjuvar än för äldre. Detta gäller dock icke, eller icke i påfallande grad, tjuvar med föregående kriminell belastning eller tjuvar över huvud som fått undergå fängelse eller straffarbete i sex månader eller mera.

Den andra av de nämnda undersökningarna har utförts av byråchefen *Torsten Eriksson*, fil. lic. *Carl-Gunnar Janson* och amanuensen *Ulla Larsson*.

Denna undersökning har avsett frekvensen av återfall bland unga första-gångsbrottslingar. Undersökningen har omfattat praktiskt taget alla under 21 år som under år 1949 för första gången blev föremål för någon av följande åtgärder, nämligen dom för straffregisterbrott, åtalstergift enligt 1944 års lag eller beslut om åtal, sedan åklagare prövat fråga om eftergift enligt nämnda lag men funnit sig icke böra efterge åtalet. De som på grund av

brottslig gärning varit intagna i ungdomsvårdsskola har undantagits, såframt utskrivning skett efter fyllda 15 år. Såsom återfall har räknats alla brott, om vilka kännedom kunnat erhållas genom genomgång av straffregistret, protokoll över prövning av fråga om åtalseftergift enligt 1944 års lag samt elevakter i ungdomsvårdsskolorna, varvid dock ej har medräknats lagöverträdelser som endast är belagda med böter. Observationstiden har varit fem år, räknad från dagen för första åtgärden.

Av män som fick åtalseftergift enligt 1944 års lag återföll 29 %, av kvinnor 16 %. Av de villkorligt dömda i samma åldersgrupp, d. v. s. villkorligt dömda som begått brott före fyllda 18 år, återföll bland männen 37 %, bland kvinnorna 17 %. Av de villkorligt dömda som icke tillhörde denna yngre åldersgrupp återföll 34 % bland männen och 15 % bland kvinnorna.

Medräknas utom åtalseftergift och villkorlig dom även fängelse, straffarbete och ungdomsfängelse och fördelas klientelet på två grupper med hänsyn till om åtgärden var förbunden med frihetsberövande eller icke visar undersökningen, att de manliga 15—17-åringar som behandlats utan frihetsberövande återföll till 25 % och de som intogs i anstalt till 86 %. Inom gruppen manliga 18—20-åringar återföll de som erhöll villkorlig dom med övervakning till 34 % och de som intogs i anstalt till 47 %.

Vid det första återfallet meddelades villkorlig dom för ungefär hälften av de återfallna. Av dem som för sitt första brott fått åtalseftergift erhöll vid första återfallet omkring en femtedel förnyad åtalseftergift. Ser man blott till dem som tillhörde den äldre åldersgruppen när de första gången återföll, finner man, att drygt hälften dömdes till ovillkorlig fängelse eller straffarbete eller till ungdomsfängelse för detta första återfallsbrott.

Skyddet mot brottsligheten

Samhällets kriminalpolitiska åtgärder har till uppgift att skydda samhället och dess medlemmar mot brottslighet genom att förebygga brott. Vid lagstiftning på området bör därför i första hand eftersträvas att åstadkomma såvitt möjligt effektiva medel för brottsprevention. Strafflagberedningen har vid upprättandet av sina lagförslag sökt tillgodose detta krav under hänsynstagande till de praktiska förhållandena och med beaktande av rätts-säkerhetens och humanitetens fordringar.

Det måste emellertid framhållas, att kriminalpolitikens möjligheter att förebygga brott är på många sätt begränsade och att förekomsten av brott icke endast eller ens väsentligen beror av brister i kriminallagstiftningen eller dess tillämpning. Det är en missuppfattning, när många — troligen emedan det kriminalrättsliga ingripandet är den enda samhällsverksamhet som enbart har till uppgift att förebygga brott — synes mena att man genom reformer därav skulle kunna undertrycka all brottslighet eller åtminstone städse kunna förhindra en ökning av brottens antal. Detta strider mot all erfarenhet. Och det synes uppenbart att den omfattning i vilken människor begår brott är beroende av ett samspel mellan ett stort antal faktorer som inbördes är mycket olikartade. Vissa av dem främjar brottslighet, andra är ägnade att avhålla från brott. Det är därför icke rimligt att antaga att det skulle kunna lyckas att genom en enda faktor, det kriminalrättsliga ingripandet, dirigera människorna till fullständig laglydnad.

I det föregående har belysts hur brottslighetens omfattning påverkas av andra faktorer än de kriminalrättsliga åtgärderna. Det har där visats, hur omfattningen, såvitt den redovisas i statistiken, växlat mycket starkt under de senaste decennierna. Iögonfallande är sålunda en kraftig stegring under de båda världskrigen. Att denna berott av de under krigen rådande ekonomiska och sociala förhållandena kan icke gärna betvivlas. Efter andra världskriget har brottsligheten väl till en början minskat men därefter åter stigit. Även detta torde böra ses mot bakgrunden av de ekonomiska och sociala förhållandenas utveckling. Såsom påvisats i den föregående framställningen, har det nämligen under senare år ägt rum en stark ökning av stadsbefolkningen i jämförelse med landsbygdens befolkning. Denna förskjutning i bosättningsförhållandena har varit ägnad att öka brottsligheten, ty brottsligheten är på det hela taget större i städerna än på den rena landsbygden; de numerärt starkt framträdande tillgreppsbroten är långt talrikare i de största städerna än i riket i dess helhet. Till de faktorer som uppenbarligen är av stor betydelse för brottslighetens omfattning hör också åldersfördelningen inom befolkningen. Det har nämligen påvisats, att brottsligheten är störst i åldern mellan 15 och 18 år.

Det kan tilläggas, att rent tekniska förhållanden kan starkt påverka lagöverträdelsernas omfattning. Som exempel är det nog att erinra om motortrafikens utveckling. Denna trafik är ju en förutsättning för rattfylleri och för många trafikförseelser. Motorfordonens konstruktion, t. ex. med eller utan rattlös, och sättet för deras förvaring, på allmänna gator och vägar eller på mera skyddade platser, är av stor betydelse för omfattningen av tillgrepp av fordonen. Dessa erbjuder också betydligt ökade möjligheter att föröva skilda slag av brott och att undgå att ertappas därmed.

Om flera av de nu nämnda faktorerna gäller, att de endast i ringa mån är åtkomliga för påverkan genom åtgärder från samhällets sida. I den mån sådana åtgärder är möjliga att vidtaga med någon utsikt till framgång, ligger de i allt fall till stor del utanför kriminalrättskipningens område. När denna icke kan direkt påverka de faktorer av nu nämnd eller därmed jämförlig beskaffenhet vilka leder till brottslighet, får den inskränka sig till att söka motverka det brottsfrämjande inflytandet från de berörda förhållandena i samhället.

Ej heller denna mera begränsade uppgift ankommer på kriminalpolitiken allena. Kampen mot brottsligheten måste föras med användande av mångahanda medel. Skapande av lämpliga uppväxtförhållanden för ungdomen och ingripanden mot alkoholmissbruk hör till de åtgärder som i främsta rummet bör ifrågakomma.¹ Att föreslå dylika åtgärder faller emellertid utanför beredningens uppdrag, vilket allenast avser reformer beträffande det kriminalrättsliga reaktionssystemet. Kriminalrättskipningen verkar genom åtgärder i sådana fall där ett brott har förövats, och dessa åtgärder har karaktären av ett mer eller mindre energiskt ingripande mot den individ som har förövat brottet. Dess effektivitet beror av i vad mån det är möjligt att medelst sådana åtgärder förebygga brott, av denne eller av andra personer.

Denna fråga sammanhänger tydligen med frågan om orsakerna till att människor begår brott. Helt allmänt kan därpå svaras att en brottslig gärning, liksom varje annan mänsklig handling, är resultatet av att en individ med de och de egenskaperna, medfödda eller förvärvade under livets lopp, försättes i en situation som frestar eller eljest föranleder honom till gärningen. I orsaksförloppet ingår självfallet såväl individens egenskaper som den omgivande verkligheten.

Uppenbarligen är det i viss omfattning möjligt att genom ingripande i ett sådant orsaksförlopp avvärja ett brott som eljest skulle ha begåtts. Det är icke endast kriminalrättsliga ingripanden som kan ha denna effekt. Innan uppmärksamhet ägnas åt dessa, må till jämförelse några ord sägas om andra former för påverkan av individer från samhällets eller enskildas sida som kan ha brottsförebyggande verkan, och om förhållandet mellan dem och de kriminalrättsliga åtgärderna.

Varje individ utsättes för påverkan utifrån redan under barnaåren. Det är anledning att framhålla den stora betydelsen för individens utveckling

¹ En serie åtgärder har föreslagits av ungdomsvårdskommittén; se kommitténs slutbetänkande Ungdomen möter samhället (SOU 1951: 41).

av vad han får uppleva under dessa år. Numera erkännes allmänt, att personligheten till stor del formas redan under de tidigare barnåren. Sättet att uppfatta det egna jaget och dess förhållande till omgivningen kan komma att präglas av barndomsintrycken. Icke minst gäller detta känslolinställningen. Den vuxnes känslolinställning till omgivningen kan komma att bestämmas av att han som barn måst avvara ett förtroendefullt och känslovarmt förhållande i hemmet. Också såsom mönster för en människas beteende är hennes omgivning under barnåren av största vikt; vad föräldrarna är och vad föräldrarna gör kan få en avgörande betydelse för personligheten livet igenom. Och barnet glömmet som vuxen människa icke lätt de regler del fått i sig inpräntade om vad man bör göra och vad man icke bör göra. Det kan, i korthet sagt, icke betvivlas, att de tänkesätt, värderingar och beteenden som inläres eller invänjes under barnåren är ägnade att påverka människan under hela livet.

Under sådana förhållanden är det givet, att det sätt varpå en människa uppfostras måste få stor betydelse för hur hon kommer att bete sig och därmed också för frågan huruvida hon kommer att begå brott. Uppfostras betydelse i detta hänseende är så mycket större som frestelserna till brott av flera orsaker är särskilt stora i ungdomsåren, då intrycken från barndomen är levande och ännu icke har kompletterats och korrigerats av erfarenhet om livet. Det är en allvarlig brist hos en människa, som skall börja att sörja för sig själv, att hon har en inställning till sina medmänniskor som leder till konflikter och anpassningssvårigheter och att hon icke har vants att bete sig så som fordras för att bli accepterad i en god miljö.

Ett visst belägg för att dålig uppfostran är ägnad att leda till brottslighet lämnar en undersökning av de till ungdomsfängelse dömda.¹ Enligt denna undersökning hade endast en tiondel av de undersökta levat under villkor som uppfyllde elementära krav på omvårdnad om barn. Det vanligaste var, att uppfostran hade präglats av slapphet och resignation, men i ett icke ringa antal fall hade i stället förekommit hård behandling av barnet. Såsom anföres i fil. lic. *Dick Blomberg*s i en bilaga till betänkandet lämnade redogörelse, torde i själva verket större delen av kriminalvårdens hela anstaltsklientel komma från uppfostringsmiljöer som präglats av ogynnsamma faktorer i form av asocialitet, kriminalitet eller psykisk abnormitet.

Det sagda torde vara tillräckligt för att framhålla vikten från brottsförebyggande synpunkt av att barnen får en uppfostran som ger dem en positiv känslolinställning till omgivningen, vänjer dem att taga hänsyn till andra och lär dem de regler — moralregler och andra regler — som de måste iakttaga för att bli accepterade såsom fullvärdiga samhällsmedlemmar. Föräldrarna har här en viktig uppgift. För de fall där uppfostran försummas eller visar sig otillräcklig tillkommer det den offentliga barnvården att gripa in.

Det framgår av det anförda, att den offentliga barnvården är en betydelsefull del av samhällets verksamhet för förebyggande av brott. Genom ändamålsenliga barnavårdande åtgärder bör det vara möjligt att undanröja

¹ Se betänkandet En anstalt för svårbehandlade (SOU 1950: 47).

missförhållanden, som eljest skulle leda till brottslighet. En effektiv barnavård minskar således behovet av framtida kriminalvård.

Förhållandet mellan barnavården och kriminalrättskipningen är emellertid icke uttömt därmed.

Att kriminalrättskipningen icke har att befatta sig med brottsliga gärningar förövade av någon som ej har fyllt 15 år och att sådana gärningar därför icke har brukat betecknas såsom brott i lagens mening utesluter icke, att dessa gärningar kan vara till lika stort förfång som brott begångna av personer över 15 års ålder. I själva verket begås brottsliga gärningar av barn under 15 år i högst avsevärd omfattning, ehuru de icke redovisas statistiskt. När samhället ingriper med anledning av sådana gärningar sker det i form av åtgärder enligt barnavårdslagen. Dessa träder så till vida i stället för de kriminalrättsliga åtgärder som är avsedda för brott förövade av personer över 15 års ålder. Barnavården har därför beträffande brottsliga gärningar begångna av dem som ej har fyllt 15 år en uppgift som är analog med kriminalvårdens.

Det är givet, att barnavården i första hand söker lösa sin uppgift med vårdåtgärder avsedda att till barnets bästa bibringa det erforderliga uppföstran. Men vissa av dessa vårdåtgärder kan ha en preventiv verkan vid sidan därav. Om den unge placeras i en relativt skyddad miljö, är sålunda risken för att han skall begå brott minskad så länge denna placering varar. Och det är tydligt, att möjligheten av att en ingripande vårdåtgärd, t. ex. inläggning i anstalt, kommer att vidtagas kan av den unge och hans kamrater uppfattas som ett hot vilket föranleder dem att bemöda sig om skötsamhet.

Beträffande förhållandet mellan barnavård och kriminalvård är vidare att uppmärksamma, att åtgärder enligt barnavårdslagen i viss utsträckning kan träda i stället för rent kriminalrättslig påföljd även där brottslig gärning begåtts av någon som fyllt 15 år. Det har nämligen ansetts motiverat att i viss utsträckning låta den vård som kan anordnas enligt barnavårdslagen komma även dem till del som med hänsyn till sin ålder kunde underkastas någon till kriminalvården hörande påföljd.

Den kriminalpolitiska betydelsen av samhällets barnavård har en motsvarighet beträffande vissa vuxna. Det är icke ovanligt, att vuxna individer lider av svagheter som kräver vård. I viss omfattning har det vårdbehov som sålunda föreligger tillgodosetts genom lagstiftning, främst lagen om nykterhetsvård och sinnessjuklagen.

Emedan individer tillhörande de kategorier som avses med dessa lagar givetvis kan utgöra en betydande fara för brott, kan vården av dem, i den mån den lyckas, reducera eller avlägsna denna fara. Det är också tydligt, att om än själva vården i allmänhet framstår såsom det väsentliga, en avsevärd brottsprevention också uppnås genom att den vårdbehövande tages om hand och därigenom, så länge omhändertagandet varar, mer eller mindre fullständigt hindras från att begå brott. I synnerhet gäller detta sinnessjukvården. Även genom det hot om omhändertagande som lagstiftningen gör möjligt kan brottsprevention uppnås. I nykterhetsvården räknar man med

hotet om intagning i anstalt såsom ett verksamt medel att påverka den för alkoholmissbruk benägne.

Liksom barnavården kan och bör också nykterhetsvården och sinnessjukvården komma till användning med anledning av begången brottslig gärning.

De nu nämnda sociala vårdlagarna — barnavårdslagen, nykterhetsvårdslagen och sinnessjuklagen — förutsätter, i olikhet mot kriminallagstiftningen, icke för sin tillämpning att en brottslig gärning har ägt rum, ehuru väl det ofta händer att en persons vårdbehov uppmärksammas i samband med att han har begått en sådan gärning. De förutsätter å andra sidan, att ett vårdbehov prövas föreligga i det särskilda fallet. Kriminallagstiftningen åter förutsätter för sin tillämpning icke, att ett vårdbehov prövas föreligga, men väl att ett brott har blivit begånget.

Liksom vård beredes enligt de sociala vårdlagarna, kan vård beredas enligt kriminallagstiftningen. Även genom att placera den brottslige så att han blir mer eller mindre förhindrad att begå brott eller genom att hota honom med ingripande kan denna lagstiftning verka för sitt syfte att förebygga förnyad brottslighet. I den mån det kriminalrättsliga ingripandet är verksamt på något av nu nämnda sätt för att avhålla från återfall, brukar dess verkan kallas individualpreventiv.

I Blombergs ovannämnda redogörelse belyses närmare, hurusom en stor del av kriminalvårdsklientelet har egenskaper, som medför anpassningssvårigheter, eller lever i en miljö som är olämplig. Det föreligger därför ett omfattande behov av vårdåtgärder av skilda slag, såsom att avlägsna en kroppslig eller själslig svaghet, att skaffa den brottslige arbetsanställning och tillhålla honom att sköta den, att placera honom i en lämplig omgivning och att över huvud ordna hans levnadsförhållanden. I princip är detta också sedan länge erkänt av lagstiftningen. Ett utslag av detta tänkesätt är redan beteckningen fångvård, som infördes i det officiella språkbruket år 1859 genom att fångvårdsstyrelsen då erhöll sitt nuvarande namn.

Att många lagöverträdare genom lämplig vård kan göras mera skickade att föra ett laglydigt liv är otvivelaktigt, ehuru det icke är säkert att de verkligen kommer att föra ett sådant. Vad genom vården kan åstadkommas är att individens egenskaper eller hans förhållande till omgivningen förbättras, så att hans mottaglighet för påverkan till brott eller tillfällena till sådan påverkan minskas.

Emellertid måste uppmärksammas, att många lagöverträdare icke föret något egentligt vårdbehov eller i allt fall icke ett vårdbehov som kan tillgodoses med de i praktiken tillgängliga resurserna. Det kan i många fall vara det för lagöverträdarens framtida välförhållande mest utsiktsrika, att några vårdåtgärder icke vidtages utan att han får undslippa med den varning som ligger i att myndigheterna har inskridit och tagit upp saken. Här må hänvisas till uppgifter som lämnas i den av byråchefen *Torsten Eriksson*, fil. lic. *Carl-Gunnar Janson* och amanuensen *Ulla Larsson* i bilaga till detta betänkande framlagda undersökningen av de år 1949 dömda förstagångs-

brottslingar som begått sitt första brott före fyllda 18 år. Bland dem som undslapp frihetsberövande med anledning av detta brott återföll visserligen många men procentuellt vida färre än de som återföll efter att ha berövats friheten.

Det förhåller sig alltså icke så, att förövandets av ett brott, låt vara ett allvarligt sådant, alltid ådagalägger ett vårdbehov som i och för sig är anledning till tvångsingripande med vårdåtgärder. Det må vara sant, att en ren hjälpåtgärd sådan som arbetsanskaffning mycket ofta är påkallad, men i många fall är ett ingripande som går därutöver icke tillräckligt motiverat från ren vårdsynpunkt.

De kriminalrättsliga ingripandena kan emellertid icke begränsas till de fall där ett ingripande är motiverat från vårdsynpunkt, och det är icke möjligt att låta formen för ingripande helt bestämmas från denna synpunkt. Hur angeläget det än må vara att i det särskilda fallet väljes det tillvägagångssätt som synes vara det för lagöverträdarens anpassning till samhällslivet mest ändamålsenliga, måste också beaktas vad som är ändamålsenligt med hänsyn till kriminallagstiftningens uppgift i det hela. Det kan därför vara nödvändigt att ingripa i större utsträckning och ofta på mera kännbart sätt än som är påkallat enbart av förhållandena i det särskilda fallet. Och även i sådana fall där det kan synas som om det för lagöverträdarens anpassning bäst ägnade skulle vara att lämna honom utan ingripande, förhåller det sig ofta så, att det behövs ett hot om ingripande i händelse av återfall för att han skall beflita sig om laglydnad. Hotet skulle emellertid vara verkningsslöst, om det allför ofta hände att ett ingripande uteblev.

Den gällande kriminalrätten tager hänsyn till dessa synpunkter genom att föreskriva såsom huvudregel, att brott skall följas av en brottspåföljd, och att medge undantag från denna regel endast när förhållandena efter prövning befinnes ge anledning därtill. Att rubba på denna principiella inställning kan icke ifrågasättas. Därav följer emellertid, att det måste inträffa att en brottsling dömes till en påföljd som från behandlingssynpunkt icke är motiverad. I själva verket är ådömandet av en brottspåföljd i vissa hänseenden ofta förenat med allvarliga olägenheter från individualpreventiv synpunkt.

Att bli dömd för brott är, om brottet är allvarligt, redan det i de flestas ögon en stämpling, och denna kan avsevärt förringa den dömdes förmåga och även vilja att föra ett laglydigt liv. Dessa verkningar blir i regel mera markerade i samma mån som den ådömda påföljden är mera kännbar. Att ha »suttit inne» kan mer än själva brottet och domen vara ägnat att, enligt den dömdes egen och andras uppfattning, inränga honom i de brottsligas kategori och att därmed minska hans ambition och öka hans svårigheter.

Vid frihetsberövandena inskränker sig de menliga följderna ofta icke till detta utan innebär rent praktiskt och ekonomiskt en avsevärd försämring av den brottsliges situation. Frihetsberövandet medför i regel, att den dömdes berövas sin arbetsinkomst. Han skiljes från sina anhöriga — vilka ofta

under tiden för anstaltsvistelsen nödgas lita till andra, ej sällan till den offentliga hjälpverksamheten — och han sammanföres med personer som liksom han själv har begått brott. Livet i en anstalt, även om denna är öppen, är genom sin avskildhet och sin fixerade rutin olikt livet i frihet, till vilket han sedermera får återvända med en ofta nedsatt förmåga att motstå dess impulser till brott.

Under sådana förhållanden är det angeläget att tillvarataga de möjligheter som finnes att gestalta det kriminalrättsliga ingripandet till en behandling ägnad att hjälpa och stödja den dömda. Det är önskvärt, att hans fysiska och psykiska svagheter såvitt möjligt häves, att hans arbetshåg stärkes och han vänjes vid ordnat arbete, att det bibringas honom färdighet i något yrke med vilket han kan försörja sig och att man söker ingjuta hos honom något av självaktning och ambition. Ett sådant behandlingsprogram förutsätter, att han får leva under drägliga förhållanden och får en sysselsättning som kan fånga hans intresse. Dessa synpunkter bildar bakgrunden till den på strafflagberedningens förslag år 1945 beslutade verkställighetsreformen, genom vilken cellstraffet i princip avskaffades och vård i öppen anstalt infördes såsom en normal verkställighetsform.

Till det icke minst viktiga i kriminalvården hör att hjälpa den dömda — och det gäller i all synnerhet den som frigges från en frihetsberövande påföljd — att skaffa sig en ordnad existens i en miljö som kan vara honom till stöd och hjälp. Den dömda har, såsom snart sagt alla, ett behov av sällskap och uppskattning. Om han känner sig utstött ur gemenskapen med aktningstvårda människor söker han sig lätt till dåligt sällskap, även om han förstår att detta kan leda till nytt brott och ny dom.

Det måste sålunda framstå som en bjudande plikt för samhället att ägna omvårdnad även åt sina brottsliga medlemmar. Näpst och hot om förnyad näpst är i många fall icke tillfyllest. I viss mån belyses detta av den återfallsstatistik som berörts i det föregående. Denna visar nämligen, att återfallsfrekvensen är mycket hög vid de frihetsberövande brottspåföljderna och högst vid de mera långvariga bland dessa. Ehuru detta förhållande till stor del låter sig förklara med att de till dessa påföljder dömda utgör de svåraste fallen, ger det dock en fingervisning om den begränsade individualpreventiva effekten av stränga ingripanden.

Den höga återfallsfrekvensen vid långvariga frihetsberövanden är naturligtvis också ägnad att belysa, huru svårt det är att genom vård i anstalt resocialisera de intagna. Så till vida innebär den en varning mot alltför stor tilltro till möjligheterna att genom anstaltsvård omdana brottsliga människor till laglydiga. Vare sig utsikterna att nå resultat genom en behandling av ett eller annat slag är goda eller dåliga, är det emellertid angeläget, att samhällets ingripande med anledning av brott i görlig mån sker så, att möjligheterna att återanpassa den brottslige tillvaratas och de menliga verkningarna av själva ingripandet motverkas.

Det är emellertid, såsom antytts i det föregående, icke endast genom behandling av den brottslige som ett ingripande mot honom med anledning av

brottet kan åstadkomma att han icke återfaller. Att han för någon tid placeras i relativt skyddad miljö, såsom i en anstalt, eller att han ställes under övervakning kan i större eller mindre omfattning betaga honom tillfälle att under denna tid begå brott, och att han sålunda under en tid hindras att ägna sig åt brottslig verksamhet kan självfallet ha betydelse även för tiden därefter. De kriminalrättsliga ingripandena har vidare en individualpreventiv effekt genom att visa den dömde, att brott kan medföra en reaktion mot den brottslige som för honom medför lidande eller olust.

Hotet om brottspåföljd påverkar emellertid icke blott den som själv har fått känna på vad det innebär, utan även andra. I vad mån och på vad sätt de kriminalrättsliga åtgärderna utövar en sådan allmänpreventiv verkan är visserligen omstritt, men att denna verkan är eller kan vara betydande låter sig knappast på allvar betvivla.

Den allmänpreventiva verkan av kriminallagstiftningen och dess tillämpning varierar emellertid säkerligen mycket efter individuella omständigheter och efter brottstypen. Vad individerna beträffar finnes det säkerligen å ena sidan sådana som genom brister i sin personlighetsutrustning och genom sin miljö är föga mottagliga för den åskådningsundervisning som de kriminalrättsliga ingripandena bjuder och å andra sidan sådana som av plikt-känsla eller av annan orsak bemödar sig om laglydnad oavsett risken att drabbas av rättslig påföljd. Men icke heller i fråga om dessa, som helt frivilligt och av egen övertygelse önskar handla laglydigt, kan man bortse från att deras inställning i viss mån är ett resultat av den repressiva lagstiftningen och dess tillämpning mot brott. Rättsordningen påverkar nämligen på lång sikt många, förmodligen de flesta samhällsmedlemmars uppfattning om rätt och orätt och deras vilja att leva rättsenligt. Detta sker både direkt och indirekt, det senare genom uppfostran och annan påverkan av enskilda på andra enskilda.

Mellan de båda nu nämnda ytterlighetsfallen finnes en mängd övergångsfall. Dessa hänför sig ej blott till olika grupper av individer utan även till skilda brottstyper. Vissa slags brott skulle befolkningens stora flertal sannolikt avhålla sig från även om kriminalrättskipningen upphörde att fungera, men det är icke säkert att detsamma kan sägas om brott som icke strider mot en utbredd och fast rotad moraluppfattning och som därtill är sådana att icke endast ett fåtal kan frestas att begå dem. Otvivelaktigt skulle många sådana brott tilltaga oerhört om de kunde begås riskfritt.

Att ange de kriminalrättsliga åtgärdernas allmänpreventiva effekt genom en allmän sats är redan på grund av det anförda icke möjligt. Förhållandena är komplicerade och svårutredda. Följande må emellertid beaktas.

I den mån den som frestas att begå brott reflekterar över de menliga konsekvenser detta kan ha för honom, måste han taga i betraktande dels risken för upptäckt, dels vad som i händelse av upptäckt kommer att ske. I första hand överväger han säkerligen risken för upptäckt. Frågan huruvida denna är stor eller liten är en närliggande fråga för var och en som planerar att föröva ett brott. Det måste förhålla sig så, att många avhåller sig från brott emedan de finner risken för upptäckt vara alltför stor.

Att risken för upptäckt verkar avskräckande beror emellertid på de menliga följder som upptäckten anses medföra. För mången är därvid tanken på det sociala ogillande som skulle möta honom i händelse av upptäckt det mest avhållande. Detta ogillande är emellertid sannolikt till stor del betingat av att brott normalt följes av myndigheternas ingripande. Andra, bl. a. många yrkesbrottslingar, har kanske icke så mycket att förlora genom omgivningens ogillande. För dem ter sig risken för upptäckt främst som en risk att bli dömd till en brottspåföljd.

De allra flesta har emellertid en mycket vag föreställning om vad brottspåföljden kan komma att bli. Det utrymme som är lämnat för domstolens val av påföljd gör för övrigt en bedömning på förhand ofta oviss även för en jurist. Den som kalkylerar kan därför i allmänhet icke räkna med en bestämd påföljd, utan även i denna del blir kalkylen osäker.

På detta sätt kommer för den som kalkylerar risken för brottspåföljd in i kalkylen som en andrahandsrisk. Den ter sig för honom såsom en risk som han löper sedan han tagit risken av upptäckt och haft oturen att er-tappas. Detta förhållande ger anledning att framhäva vikten av att upptäcktsrisken anses stor. Ett effektivt polisväsen är utan tvivel en förutsättning för att kriminalrättskipningen skall kunna fylla sin brottsförebyggande uppgift. Det måste starkt ifrågasättas om de tal för den s. k. uppklaringsprocenten, vilka har meddelats i den inledningsvis lämnade statistiska framställningen, är tillfredsställande. Vid den brottsstyp, som numerärt sett är den ojämförligt största inom den allvarligare brottsligheten, nämligen tillgreppsbrotten, är uppklaringsprocenten lägre än vid alla andra redovisade brottsstyper. Av de tillgreppsbrott som under ett år kommer till polisens kännedom uppklaras endast något mer än en femtedel före årets slut.

Det anförda ger också anledning att framhålla, att möjligheterna att genom skärpning av de kriminalrättsliga påföljderna reducera brottsligheten ej bör överskattas. Smärre förskjutningar med avseende å graden av stränghet torde näppeligen ha någon nämnvärd betydelse för det kriminalrättsliga reaktionssystemets allmänpreventiva verkan.

Av det sagda kan däremot icke slutas, att det från allmänpreventiv synpunkt skulle vara likgiltigt huruvida det bland allmänheten är en utbredd uppfattning att samhället reagerar mot brott på ett kännbart sätt. Tvärtom ger det sagda vid handen att det för allmänpreventionen och icke minst för dess ovan berörda indirekta verkan är viktigt att det allmänt anses att samhället allvarligt reagerar mot brott. Såsom förut påvisats, ingår ett sådant hot även bland de medel genom vilka de kriminalrättsliga åtgärderna åstadkommer individualpreventiv effekt.

En viss inskränkning lider det anförda genom det välbekanta förhållandet att den som frestas till brott ofta handlar utan att överväga följderna av sin handling eller efter mycket ringa övervägande. Betydelsen härav får dock icke överdrivas. Mellan de fall där en handling företages efter en kalkyl av det slag som har skildrats i det föregående och dem där handlingen företages helt oreflekterat, ligger en mängd fall där den handlande har en oklar före-

ställning om att handlingen är riskabel att företaga och där han kan påverkas av denna föreställning. Det är därvid icke alltid så, att han själv bildar sig en föreställning om handlingens farlighet; ofta godtager han nog utan närmare eftertanke omgivningens föreställning därom. En allmänt spridd uppfattning, att den som begår brott råkar illa ut och att man skall akta sig för att begå brott, är säkerligen ägnad att påverka även den föga reflekterande till att avhålla sig från brott.

Det är, såsom förut antytts, anledning att tro, att det kriminalrättsliga ingripandet icke endast kan få brott att te sig farliga för förövaren utan även är ägnat att låta dem framstå såsom moraliskt förkastliga. Den omständigheten att samhället ingriper med allvarliga åtgärder mot förövarna av brott visar nämligen, att det icke tolererar sådana gärningar, och lojala samhällsmedlemmar avhåller sig därför från dem.

Över huvud får kriminalrättskipningens inverkan på det allmänna tänkesättet icke underskattas. Det är angeläget, att det är en utbredd uppfattning att brott är ett ont som skall undvikas. Redan för uppfostran spelar detta en roll. Barnen bör lära sig, att det är orätt att begå brott, och denna inställning till brottslighet bör underhållas hos de vuxna. Om den uppfattningen vinner insteg, att brott är något som betraktas med överseende, bortfaller ett viktigt avhållande moment.

Betydelsen härav är naturligtvis störst beträffande brottsliga gärningar av sådant slag, att icke endast ett fåtal utan en stor mängd av samhällets medlemmar kan råka i frestelse att begå dem. Detta är fallet beträffande förmögenhetsbrotten, vilka numerärt helt dominerar inom den allvarligare brottsligheten i vårt land och enligt statistiken företer en avsevärd ökning under senare år. Motivet till förmögenhetsbrott är ganska allmänmänskligt.

Vid förmögenhetsbrotten ligger det dessutom närmare till hands än vid många andra brott, att den som frestas att föröva brottet överväger frågan om detta lönar sig. Sannolikt är det icke möjligt att i tillräcklig utsträckning avhålla samhällsmedlemmarna från att rikta sig genom brott, om icke vinstchanserna motväges av en risk för nackdelar. Den väldiga ökningen under senare tid av åtråvärda och delvis lätt åtkomliga föremål har otvivelaktigt ökat frestelsetrycket.

Att utvecklingen av brottsligheten under de senaste decennierna, såvitt framgår av statistiken, visar en stark ökning av förmögenhetsbrottsligheten ger därför anledning att överväga, huruvida icke en bättre brottsprevention skulle kunna uppnås genom att öka de risker som är förenade med att begå brott.

Att en ökning av upptäcktsrisken genom en höjning av polisväsendets effektivitet skulle ha denna verkan synes höjt över allt tvivel. Det är härvid angeläget icke blott att största möjliga antal av de begångna brotten blir upptäckta och föremål för beivran i lämplig form, utan också att detta sker snabbt. Detta är viktigt såväl från individualpreventiv synpunkt som från allmänpreventiv. Flera omständigheter bidrager härtill. En brottsling, som

genom undanhållande eller på annat sätt söker undgå upptäckt av det begångna brottet, föranledes ofta att begå nya brott. Genom tidsutdräkt med den rättsliga påföljden kommer hotet därom att förlora åtskilligt av sin avhållande verkan. Sambandet mellan brottet och dess rättsverkan blir genom tidsutdräkt också mindre åskådligt och därigenom mindre effektivt såsom medel att påverka allmänheten. För att lagstiftningen skall i möjligaste mån nå sitt syfte att förebygga brott, fordras därför att de organ som har att bringa den i tillämpning, främst polis, åklagare och domstolar, till sin organisation och sina resurser är så utrustade att de kan fylla sina uppgifter effektivt och utan tidsutdräkt.

Det förtjänar emellertid även att övervägas, huruvida icke de åtgärder som följer i händelse av upptäckt bör utformas på ett sätt som gör starkare intryck av att brott icke tolereras och som är bättre ägnade att inskräpa att brott icke lönar sig. Av de iakttagelser och reflexioner som har gjorts i det föregående torde för det första kunna slutas, att det är viktigt att samhällets åtgärder med anledning av begångna brott såvitt möjligt sker på sådant sätt att de icke försvårar den brottsliges återanpassning till samhällslivet utan tvärtom stöder och hjälper honom att leva ett laglydigt liv. Sedan brottet föröfvats, bör man med andra ord göra det bästa av den situation som då föreligger. Men för det andra är det också angeläget, att i den allmänna uppfattningen inskräpes att myndigheterna med allvar reagerar mot brott. Det får icke bli en utbredd uppfattning, att brott kan begås riskfritt eller rent av att samhället tolererar brott.

Att förena dessa slutsatser möter vissa svårigheter. Det är alls icke säkert, att det för den brottsliges återanpassning lämpligaste är att underkasta honom ett ingripande som tillika är sådant att det för allmänheten framstår såsom en kännbar påföljd för brottet. Den av ifrågakommande åtgärder som i sistnämnda avseende i regel ter sig såsom mest verkningfull är att beröva honom friheten, men såsom framhållits i det föregående är en sådan åtgärd ofta förenad med påtagliga olägenheter från individualpreventiv synpunkt. Lagstiftaren står därför inför ett dilemma. Det gäller att vid formandet av de kriminalrättsliga påföljderna väga fördelar och nackdelar i olika hänseenden mot varandra för att komma fram till en ordning som i det hela synes så tillfredsställande som möjligt.

I stort sett står följande möjligheter till buds vid lagstiftning på kriminalrättens område.

Det kan ifrågakomma att, såsom enligt gällande rätt i viss utsträckning sker i de fall där åtalseftergift eller villkorlig dom meddelas, låta den brottslige undslippa med den varning som ligger i att åklagarmyndighet eller domstol konstaterar att han begått brott.

För fall där ett ingripande anses påkallat ifrågakommer i huvudsak tre typer av kriminalrättsliga påföljder, nämligen böter, vård i frihet och vård i anstalt. Bötespåföljden innefattar icke någon behandling av den dömd; dess innebörd är att en näpst tillfogas honom i form av en mer eller mindre kännbar ekonomisk förlust. Vid kriminalvård däremot kan, såsom ordet

ger vid handen, en behandling äga rum. Ofta kan denna med största utsikt till framgång ske, om den dömda får kvarstanna i frihet, men det förekommer självfallet ett icke ringa antal fall i vilka en behandling för att vara effektiv måste äga rum i anstalt. Regelmässigt uppfattas av de dömda och av allmänheten kriminalvård i anstalt såsom ett mera kännbart ingripande än kriminalvård i frihet, men även den senare kan medföra sådana frihetsinskränkningar eller tvång av annat slag att den ter sig såsom ett allvarligt ingripande.

Det ankommer på lagstiftningen att forma dessa påföljder på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt. Kombinationer av dem kan komma i fråga. Enligt gällande rätt är sålunda i stor utsträckning kriminalvård i anstalt och kriminalvård i frihet kombinerade på det sättet, att vård av det förra slaget efterföljes av det senare slagets vård.

Såsom antytts i det föregående, kan enligt gällande rätt en brottslig gärning föranleda åtgärder som företages icke i kriminalvårdens regi utan enligt någon av de sociala vårdlagarna. Vid lagstiftningen på kriminalrättens område måste uppmärksamhet ägnas också åt möjligheterna att på detta sätt taga socialvårdens resurser i anspråk.

Huvuddragen i strafflagberedningens förslag

Det reaktionssystem som upptogs i 1864 års strafflag innehöll — bortsett från skadestånd, förverkande och liknande — icke några andra brottspåföljder än straff, i huvudsak böter, fängelse och straffarbete. Strafflagen utgör visserligen fortfarande grundvalen för vårt kriminalrättsliga reaktionssystem. Efter lagens tillkomst har emellertid, såsom framgår av redogörelsen för brottspåföljderna och deras tillämpning, påföljdssystemet i hög grad förändrats genom partiella reformer, vilka huvudsakligen tillkommit genom lagstiftning vid sidan av strafflagen och endast i ringa mån har avspeglat sig i dess bestämmelser.

De ursprungliga straffen har genom reformarbetet till väsentlig del fått ett annat innehåll än tidigare. I fråga om böter är härvidlag att nämna införandet av dagsbotssystemet år 1931 och 1937 års reform av bötesverkställigheten. Den förstnämnda reformen föranledde vissa ändringar i strafflagen men har såvitt avser bötesstadganden inom specialstraffrätten skett genom den alltjämt gällande lagen d. 24 sept. 1931 med vissa bestämmelser om bötesstraff utom strafflagens område (särskild böteslag). Reformeringen av bötesverkställigheten har i strafflagen avspeglat sig endast genom en hänvisning i 2: 9 till lagen d. 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff. Om ej annat är stadgat, skall böter tillfalla kronan. Föreskrift härom — avseende både strafflagens och specialstraffrättens område — har meddelats i en särskild lag d. 20 april 1951 med vissa bestämmelser om böter och viten.

För frihetsstraffens del innebar införandet år 1906 av möjlighet till villkorlig frigivning vid längre sådana straff en betydelsefull nyhet. Användningsområdet för detta institut har väsentligt utvidgats genom den gällande lagen d. 18 sept. 1943 om villkorlig frigivning.

Av genomgripande betydelse för frihetsstraffens utformning blev den reform som skedde genom lagen d. 21 dec. 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. Genom denna lag avskaffades cellstraffet i princip och borttogs alla direkt repressiva moment ur verkställigheten; enligt lagens mening är frihetsförlusten strafflidande nog. I lagen fastslås, att den intagne skall behandlas med fasthet och allvar och med aktning för hans människovärde. Som riktpunkt för behandlingen uppställs, att den intagne skall erhålla sådan behandling att hans anpassning i samhället främjas.

Under den senaste tiden har frågan om en sammanslagning av fängelse och straffarbete till en enhetlig frihetsberövande påföljd aktualiserats. Strafflagberedningen har i sitt betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17) föreslagit att fängelse och straffarbete sammanslås till en påföljd, benämnd fängelse.

Beträffande den lägsta åldern för ingripande med kriminalrättsliga åtgär-

der, den s. k. straffmyndighetsåldern, är visserligen strafflagens gränsdragning i huvudsak oförändrad sedan lagens tillkomst. Genom lagstiftningsåtgärder vid sidan om strafflagen har emellertid en faktisk förskjutning skett av ifrågavarande åldersgräns. Lagen d. 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga har sålunda lett till att flertalet av lagöverträdarna under 18 år i stället för att dömas till straff blir föremål för barnavårdande åtgärder. Denna utveckling har ytterligare befästs genom lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig.

Strafflagens bestämmelser i 5:5 om straffrihet på grund av psykisk abnormitet erhöll år 1945 ny avfattning. Denna reform innebar dock icke någon principiell ändring i fråga om behandlingen av de psykiskt abnormala — sinnessjuka, sinnesslöa och med dem jämställda faller fortfarande utanför det kriminalrättsliga reaktionssystemet — utan åsyftade närmast en inskränkning av antalet straffriförklaringar.

Reformarbetet har emellertid icke begränsats till den ram för påföljdsystemet som uppdrogs i 1864 års strafflag. Ett karakteristiskt drag i utvecklingen har tvärtom varit, att undantag i allt större utsträckning har gjorts från regeln att på brott skall följa straff i vedertagen mening.

Undantag från denna regel gjordes först beträffande de yngsta lagöverträdarna. År 1902 infördes sålunda i SL 5:3 bestämmelser om en ny brottspåföljd, kallad tvångsuppfostran. Enligt dessa bestämmelser fick domstolen under vissa förutsättningar förordna att den som begått brott i åldern 15—17 år skulle i stället för att undergå straff insättas i allmän uppfostningsanstalt. Tvångsuppfostran avskaffades år 1947, emedan lämplig vård för kriminell ungdom i ifrågavarande ålder ansågs bättre kunna beredas genom skyddsuppfostran i barnavårdens regi. Skyddsuppfostran med anledning av begånget brott kan numera åvägabringas antingen i samband med åtal eftergift enligt 1944 års lag eller, om åtal väckes, genom att domstolen med stöd av ovannämnda lag d. 30 dec. 1952 överlämnar åt den offentliga barnavårdens organ att vidtaga åtgärd för den tilltalades omhändertagande för skyddsuppfostran.

Den tanke som låg till grund för bestämmelserna om tvångsuppfostran ledde år 1935 till att en liknande behandlingsform inrättades även för åldersgruppen mellan 18 och 21 år, nämligen ungdomsfängelse enligt den allttjämt gällande lagen d. 15 juni 1935 om ungdomsfängelse.

Innan ungdomsfängelse tillkom hade år 1927 för ett par andra brottslingsgrupper tillskapats särskilda behandlingsformer inom kriminalvården, nämligen förvaring och internering, avsedda den förra för förminskat tillräkneliga förbrytare och den senare för återfallsförbrytare. Bestämmelserna om dessa påföljder har sedermera reviderats och sammanförts i lagen d. 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt. Föreskrifter rörande vården i frihet av dem som har dömts till förvaring eller internering finnes meddelade i lagen d. 22 april 1927 om tillsyn över dem, som utskrivits på prov från förvaring eller internering i säkerhetsanstalt.

Ett betydelsefullt avsteg från regeln att brott skall följas av straff togs,

när villkorlig dom år 1906 infördes i vårt land. Från att ursprungligen ha varit en villkorlig eftergift av straff har den villkorliga domen utvecklats till ett rikt nyanserat reaktionsmedel och rymmer enligt den nu gällande lagen d. 22 juni 1939 förutom villkorlig påföljdseftergift ett flertal olika påföljder. Den villkorliga domen har också kommit att bilda en brygga till socialvården, i det att sådan vård kan åvägabringas genom föreskrifter i samband med villkorlig dom.

Befogenhet att i viss utsträckning låta åtgärder inom kriminalvården stå tillbaka för behandling inom socialvården har numera tillagts även allmän åklagare. Vidsträckta möjligheter härtill föreligger — såsom ovan antytts — enligt 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga. Bestämmelser av sådan innebörd har meddelats jämväl i barnavårdslagen och i lagen om nykterhetsvård, avseende dem som intagits i ungdomsvårdsskola eller å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Även i andra sammanhang kan allmänt åtal underlätas. Härutinnan må endast ytterligare erinras om de allmänna stadganden om åtalseftergift som har intagits i RB 20: 7.

Av den ovan lämnade redogörelsen — vari endast har antytts några huvuddrag i utvecklingen efter strafflagens tillkomst — framgår, att de bestämmelser som konstituerar vårt nuvarande kriminalrättsliga reaktions-system är splittrade på ett stort antal i skilda sammanhang tillkomna lagar. Denna splittring försvårar överblicken över påföljdssystemet och är därigenom ägnad att motverka en ändamålsenlig tillämpning därav. Härtill bidrar, att likartade spörsmål har kommit att lösas på delvis skilda sätt i olika lagar. En kodifiering av de till påföljdssystemet hörande lagbestämmelserna har därför länge varit önskvärd. I det förslag som strafflagberedningen nu framlägger har en sådan kodifiering skett i lagen om skydd mot brott (skyddslag). Av de i det föregående nämnda kriminalrättsliga lagarna ersätter skyddslagen alla utom lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.; denna motsvaras i beredningens förslag av lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt. Utanför skyddslagen faller också — förutom de delar av strafflagen som omfattas av straffrättskommitténs förslag till brottsbalk (SOU 1953: 14) — de i SL 6 kap. meddelade bestämmelserna om skadestånd, vilkas revidering ej ankommer på beredningen. Skyddslagen har icke heller annat än delvis gjorts tillämplig å disciplinstraffen för krigsmän. Dessa påföljder har ansetts vara av så speciell karaktär att detaljregleringen av dem även i fortsättningen bör ske i särskild lag. Lagen d. 30 juni 1948 om disciplinstraff för krigsmän föreslås därför bibehållen; beredningens förslag föranleder emellertid vissa jämkningar i lagen.

Den inledningsvis lämnade redogörelsen ger också vid handen, att utvecklingen har brutit sönder strafflagens systematik. Regeln att på brott skall följa ett i proportion till brottets svårhet utmätt straff har efter hand satts ur spel. Bortsett från sådan ringa brottslighet, för vilken allenast ådömes böter, tillämpas numera mot brottslingar andra behandlingsformer i samma utsträckning som straff i vedertagen mening. Den omständigheten att i be-

stämnelserna om de särskilda brotten böter, fängelse och straffarbete anges såsom påföljder utgör icke något hinder häremot. De andra behandlingsformerna, vilka brukar kallas skyddsåtgärder, träder i stället för straff som är utsatt för brottet. Någon principiell skillnad föreligger ej heller mellan skyddsåtgärderna och straffen; även de senare är åtgärder till skydd mot brott, från den dömdes och från andras sida.

I förslaget till skyddslag göres icke, såsom nu, någon åtskillnad mellan vissa som straff betecknade åtgärder och andra påföljder för brott. Förslaget utgår från en uppdelning av brottspåföljderna i allmänna påföljder samt särskilda påföljder för ämbetsmän och krigsmän. De allmänna påföljderna är böter, fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran och skyddsinternering ävensom överlämnande till särskild vård, varunder inbegripes vård enligt barnavårdslagen, lagen om nykterhetsvård och sinnessjuklagen samt öppen psykiatrisk vård. Särskilda påföljder är för dem som är underkastade ämbetsansvar avsättning och suspension samt för krigsmän disciplinstraffen arrest och disciplinbot.

Bland de allmänna brottspåföljderna ges icke något principiellt företräde åt de påföljder — böter och fängelse — som är utsatta i bestämmelserna om de särskilda brotten. Att i envar av dessa bestämmelser ange samtliga de påföljder som står till buds i det särskilda fallet kan icke gärna komma i fråga, utan man får av praktiska skäl begränsa sig till att där upptaga böter och fängelse, vilka — i motsats till övriga allmänna brottspåföljder — kan anges i olika sinsemellan jämförbara mått och därigenom möjliggör för lagstiftaren att företaga en viss gradering av de skilda brottstypernas svårhet. När det vid rättstillämpningen gäller att bestämma påföljd för visst brott, intager dock böter och fängelse i så måtto en särställning i förhållande till de övriga påföljderna att, om ej någon av dessa senare ådömes, påföljd som är utsatt för brottet skall tillämpas. Denna grundsats kommer till uttryck bl. a. i omröstningsreglerna i RB 29: 2.

Det förslag till brottsbalk som, på grundval av straffrättskommitténs ovan nämnda förslag och däröver avgivna remissyttranden, håller på att utarbetas inom justitiedepartementet torde komma att inledas med ett kapitel, vari upptages allmänna bestämmelser om brott och brottspåföljder. I detta kapitel kommer de olika brottspåföljderna, allmänna och särskilda, att uppräknas. Därjämte lär komma att stadgas bl. a., att böter och fängelse samt de särskilda påföljderna skall användas med den begränsning som framgår av bestämmelserna om de särskilda brotten men att övriga påföljder får tillämpas utan avseende å att de ej omnämnas i dessa bestämmelser. I nämnda kapitel torde jämväl komma att upptagas ett stadgande med allmänna riktlinjer för valet av påföljd.

Ordet brottspåföljd eller enbart påföljd användes i beredningens förslag som ett tekniskt begrepp. Utanför detta faller — förutom skadeståndsansvar — även förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan på grund av brott. Beträffande förverkande meddelas vissa bestämmelser i 9 kap. skyddslagen. I detta hänseende föreslås dock icke någon reformering av

gällande rätt utan ifrågavarande bestämmelser har i sak oförändrade överförts från SL 2: 16 och 17. Innan en reform i detta ämne överväges, bör en kartläggning och systematisering ske av de förverkandebestämmelser specialstraffrätten innehåller. I enlighet med ett den 2 december 1955 erhållet bemyndigande har chefen för justitiedepartementet tillkallat en särskild utredningsman med uppdrag att bl. a. verkställa en undersökning i detta hänseende.

Beredningen har icke stannat vid att föreslå en kodifiering av de till påföljdssystemet hörande lagbestämmelserna och en ändrad systematik inom detta system. I enlighet med sitt uppdrag har beredningen också företagit en översyn av de olika påföljderna och föreslår ändringar som därvid har funnits påkallade för att göra påföljderna effektivare såsom medel i kampen mot brottsligheten.

Vad de yngsta lagöverträdarna beträffar behåller förslaget den i SL 5: 1 stadgade lägsta åldersgränsen, 15 år, för lagföring och ådömande av brottspåföljd. Inom beredningen har diskuterats att i skyddslagen höja denna gräns till 18 år men beredningen har stannat vid att icke framlägga förslag därom. Det har nämligen ansetts önskvärt, dels att lagöverträdare i åldern 15—17 år även i fortsättningen skall kunna dömas till böter för ordningsföreseelser och liknande och dels att, när någon i denna ålder misstänkes för brott, saken skall kunna utredas vid domstol. Intresset av att vid behov kunna få skuldfrågan prövad av domstol har för övrigt föranlett beredningen att föreslå möjlighet till domstolsprövning även när någon misstänkes ha begått brottslig gärning innan han fyllt 15 år. Sådan talan — kallad bevistalan — skall allmän åklagare, om det finnes påkallat ur allmän synpunkt, få föra efter framställning av barnavårdsnämnd eller länsstyrelse. Bestämmelser om bevistalan har meddelats i 14 kap. 11 och 12 §§ skyddslagen.

Kriminell ungdom i åldern 15—17 år skall dock i princip ej omhändertagas inom kriminalvården utan — liksom lagöverträdare under 15 år — bli föremål för barnavårdande åtgärder. I 10 kap. 2 § har intagits ett stadgande vilket, kompletterat med administrativa föreskrifter, avses skola ersätta 1944 års åtalseftergiftslag och som förutsätter att de yngsta lagöverträdarna i allmänhet utan rättegång blir föremål för ingripande av barnavårdsnämnderna. Rätten att väcka allmänt åtal för gärning som någon misstänkes ha begått före fyllda 18 år har sålunda begränsats till fall, då åklagaren finner antingen att handläggning vid domstol erfordras för utredning om brottet eller att den misstänkte bör dömas till böter eller också att med hänsyn till brottets grova beskaffenhet eller eljest särskild anledning föreligger att draga saken under domstols prövning. Även när åtal sker avses, såvida ej endast böter finnes höra ådömas, barnavård i regel skola komma till stånd. Såsom den normala påföljden för lagöverträdare under 18 år är nämligen vid sidan av böter tänkt överlämnande till vård enligt barnavårdslagen. En sammanfattande redogörelse för förslagets innebörd i fråga om behandlingen av kriminell ungdom lämnas i inledningen till 7 kap.

Straffriförklaring enligt nuvarande SL 5:5 medför att icke blott straff utan även påföljder som träder i stället för straff är uteslutna från tillämpning. Frågan om de straffriförklarades behandling faller därför helt utanför domstolarnas kompetensområde. Avgörande härvidlag är i stället vad det läkarutlåtande, varå straffriförklaringen grundats, innehåller rörande den tilltalades behov av vård. Den behandling som kommer i fråga är i allmänhet vård å sinnessjukhus; även tillsyn av hjälpverksamhetsläkare eller nykterhetsvård kan dock under vissa förutsättningar åvägabringas.

Enligt beredningens förslag hänföres jämväl de psykiskt abnorma lagöverträdarna under det av domstolarna tillämpade reaktionssystemet. Liksom för närvarande skall de sinnessjuka och sinnesslöa lagöverträdarna emellertid, om behov därav föreligger, beredas vård å sinnessjukhus eller annan särskild vård. Såsom tidigare omtalats har bland de allmänna brottspåföljderna i skyddslagen upptagits överlämnande till vård enligt någon av de sociala vårdlagarna — sinnessjuklagen, lagen om nykterhetsvård och barnvårdslagen — samt till öppen psykiatrisk vård. Vård i frihet kan dock jämlikt 10 kap. 3 §, vari påföljdssystemets tillämplighet å de sinnessjuka och sinnesslöa regleras, ske även i form av skyddstillsyn, under förutsättning att denna påföljd av särskilda skäl finnes lämpligare än överlämnande till särskild vård. Av övriga påföljder kan allenast villkorlig dom och böter användas mot sinnessjuka och sinnesslöa lagöverträdare; sådan påföljd får ådömas endast när det finnes ändamålsenligt för att avhålla den tilltalade från fortsatt brottslighet. Uteslutna är alltså, förutom de särskilda påföljderna för ämbetsmän och krigsmän, de reaktionsformer som innebär anstaltsbehandling inom kriminalvården, nämligen fängelse, skyddsfostran och skyddsinternering. Ej heller får böter för gärning, som har begåtts under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet, förvandlas till fängelse vid bristande betalning.

Om tilltalad som har begått brott under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet ej är i behov av särskild vård och skyddstillsyn eller böter ej finnes böra ådömas eller villkorlig dom meddelas, skall den tilltalade enligt 10 kap. 4 § skyddslagen vara fri från påföljd. Jämlikt samma lagrum får påföljd ej heller ådömas den som utan eget vållande tillfälligt har råkat i sådant tillstånd, att han är från sina sinnens bruk, och i det tillståndet begår brott.

En närmare redogörelse för behandlingen av psykiskt abnorma lagöverträdare lämnas under rubriken till 7 kap.

Skyddslagen, som omfattar 14 kapitel, inledes med bestämmelser om de allmänna brottspåföljderna. Beredningen har funnit det vara en naturlig ordning att därvid först reglera de påföljder — böter och fängelse — som utsättes i bestämmelserna om de särskilda brotten. Efter böter i 1 kap. och fängelse i 2 kap. behandlas i de därpå följande fem kapitlen villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran, skyddsinternering och överlämnande till särskild vård i nu nämnd ordning.

I fråga om böter har beredningen icke funnit skäl att föreslå några mera genomgripande ändringar. En väsentlig nyhet föreslås dock, i det att, såsom närmare omtalas i det följande, dagsböter skall kunna ådömas i kombination med fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn oberoende av om brottet eller vid flera sammanträffande brott något av dem är belagt med böter.

Till 1 kap. har i huvudsak oförändrade överförts de föreskrifter om betalning och indrivning av böter samt om förvandling av böter som nu är inlagda i lagen om verkställighet av bötesstraff. I kapitlet har även meddelats bestämmelser om anstånd med verkställigheten av fängelse vartill böter förvandlats. Dylikt anstånd kan för närvarande beviljas i form av villkorlig dom. Någon ändring i fråga om förutsättningarna för anstånd med verkställigheten föreslås ej, men beteckningen villkorlig dom har i beredningens förslag reserverats för den påföljd som behandlas i 3 kap. skyddslagen.

Såsom tidigare har antytts motsvarar *fängelse* som ådömes omedelbart för brott de nuvarande tidsbestämda frihetsstraffen sammanslagna till en enhetlig påföljd. För övrigt har beredningen ej funnit anledning att nu föreslå större ändringar av de grundläggande bestämmelserna. Liksom frihetsstraff för närvarande skall fängelse kunna ådömas på viss tid eller på livstid. Fängelse på viss tid får ej understiga en månad eller, när det ådömes för ett brott, överstiga tio år; såsom gemensam påföljd för flera brott kan fängelse ådömas på tider upp till tolv år.

Genom den ovan omtalade lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig har det i princip fastslagits, att ungdom i åldern under 18 år, som begått brott och därför behöver intagas på anstalt, skall omhändertagas inom socialvården och ej erhålla frihetsstraff. Vid lagens tillkomst ansågs det likväl icke lämpligt att genom en provisorisk lagstiftning helt förbjuda frihetsstraff för lagöverträdare i ifrågavarande ålder; den som är under 18 år får enligt lagen dömas till fängelse eller straffarbete, om särskilda skäl är därtill. I avbidan på att socialvården, närmast ungdomsvårdsskoleorganisationen, tillfördes erforderliga resurser var det för övrigt nödvändigt att under en övergångstid medge ådömande av frihetsstraff i undantagsfall. Sedan 1952 års lag antogs har en upprustning av ungdomsvårdsskolorna påbörjats och den erforderliga utbyggnaden av resurserna torde komma att avslutas, innan skyddslagen kan träda i kraft. Beredningen har i 2 kap. 6 § föreslagit ett undantagslöst förbud mot att döma den som ej har fyllt 18 år till fängelse; såsom framgår av det följande skall dock andra former av anstaltsbehandling inom kriminalvården i begränsad utsträckning kunna tillämpas.

Enligt nyssnämnda lagrum skall ej heller den som är i åldern 18—20 år få dömas till fängelse annat än vid förvandling av böter eller när av särskilda skäl fängelse på viss tid överstigande tre år finnes böra ådömas. För brottslingar i denna ålder, för vilka en längre tids anstaltsvård finnes påkallad, erbjuder gällande rätt två parallella behandlingsformer, nämligen tidsbestämt frihetsstraff och det inom vissa i lagen angivna gränser tidsbestämda ungdomsfängelset. Denna dualism i påföljdssystemet har visat sig vara be-

häftad med allvarliga olägenheter. Beredningens förslag innebär, att längre tids anstaltsvård av kriminell ungdom i åldern 18—20 år i allmänhet skall ske i form av skyddsfostran, förslagets motsvarighet till ungdomsfängelse.

Kortvariga frihetsstraff tillämpas för närvarande i stor utsträckning mot ungdomar mellan 18 och 21 år. Även mot denna ordning har beredningen funnit allvarliga invändningar kunna riktas, framför allt att den unge efter frigivningen släppes utan tillsyn samt utan någon kontroll över att han får en lämplig sysselsättning och även eljest kommer in i ordnade förhållanden. Bl. a. med tanke på de brottslingar i ifrågavarande åldersgrupp vilka nu dömes till korta frihetsstraff har beredningen föreslagit, att skyddstillsyn — som i princip innebär vård i frihet — skall kunna inledas med anstaltsbehandling i två månader. Denna behandling skall ske i särskilda anstalter kallade tillsynsanstalter, och de i dessa anstalter intagna skall icke blandas med kriminalvårdens övriga anstaltsklientel.

Enligt nuvarande lag gäller såsom huvudregel, att vid bestämmande av påföljd för brott endast *en* allmän brottspåföljd får ådömas. Beredningens förslag bygger på denna regel men medger mera vittgående undantag därifrån än som nu kan ske. Ett av dessa undantag hänför sig till möjligheten att för ett och samma brottsliga förfarande ådöma böter såsom komplement till annan påföljd. I 2 kap. 5 § har öppnats möjlighet att jämte fängelse som ådömes omedelbart för brott ålägga dagsböter, vare sig böter är stadgade för brottet eller ej. Denna kombinationsmöjlighet är närmast avsedd för sådana fall, då domstolen av allmänpreventiva skäl ser sig nödsakad att döma till fängelse, ehuru en mindre ingripande åtgärd individualpreventivt skulle vara tillfyllest. Genom att därvid även ådöma böter torde domstolen stundom kunna nöja sig med ett kortare frihetsberövande än om hela reaktionen mot brottet skulle bestämmas i fängelse.

I kapitlet om fängelse meddelas även bestämmelser om villkorlig frigivning. Härvidlag bibehålles de båda nuvarande formerna av sådan frigivning, den obligatoriska och den fakultativa. Obligatorisk villkorlig frigivning skall i likhet med vad nu gäller ske, när den som undergår fängelse på viss tid, ej under sex månader, har avtjänat fem sjättedelar av påföljden, och beslut härom skall meddelas av skyddsvårdsanstaltens styresman. Fakultativ villkorlig frigivning skall liksom nu kunna ske, när två tredjedelar av påföljden har verkställts. Användningsområdet för sådan frigivning vidgas emellertid genom att den intagne skall kunna friges redan när han avtjänat fyra månader i stället för såsom för närvarande åtta månader. Vidare bibehålles ej kravet på att den intagne för att komma i åtnjutande av fakultativ villkorlig frigivning måste ansöka därom. Det skall i stället åligga anstaltsledningen att beträffande varje intagen, som undergår fängelse på minst sex månader, i god tid upptaga frågan, huruvida han kan friges innan fem sjättedelar av påföljden har verkställts. Prövningen av huruvida fakultativ villkorlig frigivning får ske föreslås decentraliserad från skyddsvårdsstyrelsen — förslagets beteckning på den nuvarande fångvårdsstyrelsen — till anstaltsnämnden vid den skyddsvårdsanstalt, där den dömde är intagen.

Tillsynen över de villkorligt frigivna är för närvarande allmänt sett mycket bristfällig. För att råda bot härpå föreslår beredningen, att den frigivne skall stå under tillsyn av sådan lokal tillsynsnämnd, som enligt 4 kap. skyddslagen skall handha vården av den som dömes till skyddstillsyn. Beträffande den villkorligt frigivne och tillsynen över honom skall även i övrigt vad som stadgas om skyddstillsyn i stort sett äga motsvarande tillämpning.

Som tidigare framhållits har *villkorlig dom* i vårt land, sedan institutet ursprungligen infördes år 1906, utvecklats från en villkorlig eftergift av straff — avsedd för tillfällighetsbrottslingar och tänkt som ett förtroendebevis från domstolens sida — till ett rikt nyanserat reaktionsmedel. Denna utveckling har på ett gynnsamt sätt berikat reaktionssystemet och bl. a. skapat möjligheter till en verklig kriminalvård i frihet. Efter hand har emellertid framträtt vissa olägenheter av att på detta sätt under samma beteckning har hopförts till sin innebörd vitt skilda åtgärder. I detta sammanhang må endast erinras om de psykologiskt ogynnsamma verkningar som varit förbundna därmed att benämningen villkorlig dom, vilken tidigare i allmänhetens medvetande har vunnit hävd såsom beteckning för den villkorliga påföljdseftergiften, sedermera kommit att användas även i sådana fall, där en ingripande behandling — ej sällan förenad med långvarig anstaltsvård — har kommit till stånd. En uppdelning av den villkorliga domen på flera institut är därför önskvärd. Ett första steg på denna väg togs, när överlämnande åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd för tilltalads omhändertagande för skyddsuppfostran, vilket tidigare kunde ske endast i samband med villkorlig dom, genom 1952 års lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig utbröts till en särskild påföljd.

Beredningen har i förslaget till skyddslag fortsatt på den sålunda inslagna vägen. Såsom i det föregående omtalats har i 7 kap. överlämnande till barnavård, nykterhetsvård och psykiatrisk vård upptagits som självständiga påföljder. Överlämnande till sådan vård, som för närvarande i viss omfattning sker i samband med villkorlig dom, har därigenom lösts från de förutsättningar som uppställles för meddelande av dylik dom. Nykterhetsvård och läkarvård skall emellertid alltjämt kunna åvägabringas jämväl inom ramen för en av beredningen föreslagen påföljd som motsvarar nuvarande villkorlig dom med övervakning och föreskrifter.

Förutom den utbrytning ur den villkorliga domen som innefattas i de i 7 kap. meddelade bestämmelserna föreslår beredningen, att den nuvarande villkorliga domen uppdelas i två väsentligt olika påföljder, villkorlig dom och skyddstillsyn.

Den nya villkorliga domen är avsedd för det klientel som åsyftades, när villkorlig dom infördes i svensk rätt, nämligen tillfällighetsbrottslingar vilkas prognos är så god att — utöver den varning som domen innebär — särskilda åtgärder ej erfordras för deras tillrättaförande. Villkorlig dom har utformats som en brottspåföljd i teknisk mening men kan till sin egentliga innebörd sägas vara en villkorlig eftergift av annan påföljd; den innebär i huvudsak, att sådan påföljd efterges under förutsättning att den dömde ej

begår nytt brott under en prøvotid av två år. Den villkorliga domen kan icke förenas med övervakning och ej heller med några särskilda föreskrifter för den dömde under prøvotiden, bortsett från föreskrifter om tid och sätt för fullgörande av skadeståndsskyldighet på grund av brottet.

Det väsentliga syftet med villkorlig dom i den av beredningen föreslagna utformningen är att skona brottslingar med god prognos från fängelse och de nackdelar som är förknippade med sådan påföljd; villkorlig dom får endast meddelas om å brottet eller, när den tilltalade har förövat flera brott, å något av dem kan följa fängelse. För att öka den villkorliga domens användningsområde föreslår beredningen i 3 kap. 3 §, att domstolen jämte villkorlig dom skall kunna döma till dagsböter för samma brott som den villkorliga domen avser och oberoende av om brottet eller något av dem är belagt med böter. Detta kan vara motiverat av allmänpreventiva skäl och kan stundom också vara önskvärt ur individualpreventiv synpunkt.

Vid sidan av den villkorliga påföljdseftergift som den villkorliga domen utgör öppnar förslaget även möjlighet till en definitiv sådan eftergift. I 10 kap. 7 § har intagits en bestämmelse som under vissa förutsättningar medger att för brott bestämmes lindrigare påföljd än som har stadgats därför eller att påföljd helt efterges, om det finnes uppenbart att sådan ej är erforderlig. Denna bestämmelse är dock avsedd att tillämpas blott i speciella undantagsfall, när någon särskild omständighet föreligger som gör att domstolen kan frångå vad som är stadgat som påföljd för brottet.

Till *skyddstillsyn* har från den nuvarande villkorliga domen hänförts sådana fall i vilka övervakning jämte särskilda föreskrifter eller enbart övervakning finnes erforderlig för den dömdes tillrättaförande. Skyddstillsynen har liksom den nya villkorliga domen utformats som en självständig påföljd och innebär alltså icke något anstånd med ådömande av påföljd eller med verkställighet av ådömd påföljd. Om skyddstillsynen misslyckas, kan den emellertid under vissa förutsättningar utbytas mot annan påföljd som kan följa å brottet.

Den som dömes till skyddstillsyn skall vara underkastad en prøvotid av normalt tre år och under denna skall han stå under övervakning, intill dess sådan ej längre prövas erforderlig. Övervakningen skall utövas av skyddskonsulent eller av annan fackutbildad person, nämligen skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd. Vid sin sida skall övervakaren kunna ha en tillitsman som skall vara den dömde till stöd och hjälp. Såsom tillitsmän skall anlitas därtill lämpade och villiga privatpersoner. Under prøvotiden skall den dömde vara skyldig att iakttaga sådana föreskrifter rörande hans livsföring, som prövas ägnade att främja hans anpassning i samhället. Föreskrifterna skall emellertid icke såsom nu vid villkorlig dom meddelas av domstolen; enligt beredningens förslag befrias domstolarna från sin befattning med kriminalvården i frihet. Skyddstillsynen skall handhas av en lokal tillsynsnämnd och det ankommer på denna att i det enskilda fallet närmare utforma behandlingen. Tillsynsnämnden, vars ordförande skall vara innehavare av domarämbete och vars

ledamöter bör ha erfarenhet beträffande vård av ungdom, arbetsförmedling eller eljest i allmänna värv, skall under skyddstillsynens fortgång vidtaga de ändringar i fråga om föreskrifterna som föranledes av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt. Åsidosätter den dömden sina skyldigheter, kan tillsynsnämnden meddela honom varning, förlänga prøvotiden till högst fem år eller förelägga honom vid vite att iakttaga viss meddelad föreskrift.

Liksom villkorlig dom enligt gällande lag bygger skyddstillsyn i princip på den dömdes frivilliga medverkan till de vårdåtgärder som finnes påkallade. Enligt förslaget kan dock visst tvång komma att utövas mot den som står under skyddstillsyn. Ovan har nämnts att tillsynsnämnden kan meddela vitesföreläggande. Nämnden kan också, om det med hänsyn till den dömdes sinnesförfattning eller eljest finnes erforderligt för hans tillrättförande, på lämpligt sätt tvångsvis ombändertaga honom under kortare tid, högst två veckor.

Men redan i samband med domen kan beslutas vissa åtgärder, för vilkas genomförande exekutivt tvång står till buds. Enligt 4 kap. 2 § skall domstolen liksom vid villkorlig dom kunna ådöma böter jämte skyddstillsyn. Härigenom öppnas en möjlighet att, när skyddstillsynen kan antagas icke komma att ingripa så starkt i den dömdes livsföring, vid behov skärpa reaktionen mot honom. Skyddstillsyn skall emellertid också kunna kombineras med en kort tids frihetsberövande inom kriminalvården. Jämlikt 3 § i nämnda kapitel skall nämligen domstolen, om det finnes erforderligt för den tilltalades tillrättförande eller eljest, kunna i domen förordna att i skyddstillsynen skall ingå behandling under två månader i tillsynsanstalt. Under denna behandling, som avses skola inleda påföljden, skall vården i frihet förberedas. Detta frihetsberövande inom ramen för skyddstillsyn har föreslagits bl. a. med tanke på lagöverträdare i åldern 18—20 år och är delvis motiverat av förbudet att döma sådan lagöverträdare till fängelse på kort tid. Beredningen har emellertid ansett att, om de skäl som nödvändiggör ett frihetsberövande kan tillgodoses genom den ifrågakommande kombinationen, den bör stå öppen även för brottslingar som har uppnått 21 års ålder. Däremot skall förordnande om behandling i tillsynsanstalt icke kunna meddelas i fråga om den som är under 18 år och ej heller beträffande den som har begått den åtalade gärningen under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet.

Såsom tidigare nämnts kan ådömd skyddstillsyn komma att undanröjas och utbytas mot annan påföljd som kan följa å brottet. Det kan ske, om den dömden finnes ha begått annat brott före prøvotidens utgång eller om han på annat sätt än genom brott åsidosätter sina skyldigheter, t. ex. bryter mot meddelade föreskrifter. Undanröjande kan endast beslutas av domstol. Finner domstolen ej tillräckliga skäl till sådant beslut, kan den i stället vidtaga mindre ingripande åtgärder, bl. a. förordna att den dömden skall intagas i tillsynsanstalt under två månader.

Den föreslagna nya påföljden *skyddsfostran*¹ är — liksom dess motsvarighet i gällande rätt, ungdomsfängelse — i första hand avsedd för kriminell ungdom i åldern 18—20 år som anses böra underkastas längre tids anstaltsvård. De angivna åldersgränserna har likväl ej gjorts undantagslösa. Om särskilda skäl är därtill, skall skyddsfostran kunna ådömas den som har fyllt 21 men ej 23 år. Även den som är under 18 år får i undantagsfall dömas till skyddsfostran, nämligen om denna påföljd med hänsyn till hans tidiga utveckling och personliga förhållanden i övrigt finnes uppenbart lämpligare än annan åtgärd.

Skyddsfostran karakteriseras av att den dömda skall erhålla en efter hans förutsättningar individualiserad behandling, ägnad att främja hans anpassning i samhället, och att det ankommer på en central nämnd — kallad skyddsvårdens ungdomsnämnd och motsvarande den nuvarande ungdomsfängelsenämnden — att inom vida gränser bestämma hur behandlingen skall tillgå. Den skall dock alltid börja i anstalt och där pågå under en tid som ej är på förhand fixerad i vidare mån än att i lagen har angivits en maximitid av tre år. Vårdtiden i anstalt skall under behandlingens gång bestämmas av nämnden. Efter anstaltsbehandlingen skall under en av nämnden fastställd prøvotid följa vård i frihet och för denna skall i huvudsak gälla samma regler som för skyddstillsyn. Denna del av behandlingen är icke den minst viktiga; anstaltsvården bör betraktas såsom en förberedelse för vården i frihet och som ett hjälpmedel för att denna skall kunna genomföras så framgångsrikt som möjligt. Vården utom anstalt skall handhas av ungdomsnämnden som dock äger överlämna denna vård åt sådan lokal tillsynsnämnd som ombesörjer behandlingen av dem som har dömts till skyddstillsyn. Så länge prøvotiden — som efter hand kan förlängas — fortgår, äger ungdomsnämnden, när skäl är därtill, förordna att den dömda skall återintagas i anstalt. För hela behandlingen, i och utom anstalt, har i lagen fastställts en längsta tid av fem år. Denna tid kan dock i samband med lagföring för nytt eller nyupptäckt brott av domstol förlängas med ett år, varvid även maximitiden för anstaltsvården förlänges med ett år.

År 1953 framlade beredningen ett principförslag angående en reformering av förvarings- och interneringslagstiftningen. Detta förslag — redovisat såsom bilaga till säkerhetsanstaltsutredningens betänkande om vårdorganisation för förvarade och internerade (SOU 1953: 32) — syftade till en genomgripande förändring. Förvaring och internering skulle ersättas av en påföljd, kallad internering. Denna skulle skiljas från fängelse genom en mera obestämd tid för frihetsberövandet och genom en i hög grad individualiserad behandling, i och utom anstalt, med starkt medicinskt inslag.

Skyddslagen innehåller visserligen icke en så långt gående reformering av förvarings- och interneringsinstitutet som 1953 års principförslag

¹ Den i den nuvarande barnavårdslagen förekommande beteckningen skyddsuppfostran bibehålles icke i det förslag till ny barnavårdslag, som barnavårdskommittén inom kort framlägger.

innebar. Beredningen bibehåller dock förslaget att en enhetlig påföljd skall ersätta nuvarande förvaring och internering och föreslår även i övrigt åtskilliga betydelsefulla nyheter.

Den nya påföljden, för vilken har valts benämningen *skyddsinternering*, är avsedd för i stort sett samma klientel som förvaring och internering. För att skyddsinternering skall kunna ådömas, måste den tilltalade ha gjort sig skyldig till grövre brottslighet; å brottet eller, när flera brott har förövats, å något av dem skall kunna följa fängelse i två år eller däröver. Vidare skall ett sådant långvarigt omhändertagande utan på förhand bestämd tid som skyddsinternering utgör finnas påkallat för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet från den tilltalades sida. Vid bedömande härav skall hänsyn tagas, förutom till hans brottslighet, till hans sinnesbeskaffenhet, vandel och levnadsomständigheter i övrigt.

Om behov därav visar sig föreligga, kan domstol under förutsättningar som anges i 6 kap. 2 § förordna, att fängelse, som har ådömts på minst sex månader, eller skyddsfostran skall övergå till skyddsinternering.

Den som dömes till skyddsinternering skall erhålla en efter hans sinnesbeskaffenhet och övriga förutsättningar lämpad behandling, ägnad att främja hans anpassning i samhället, och behandlingen skall omfatta vård både i och utom anstalt. Liksom vid skyddsfostran skall det ankomma på en central nämnd, interneringsnämnden, att inom vida gränser bestämma om behandlingens närmare utformning. Förslaget behåller emellertid det nuvarande systemet med en av domstolen fastställd minsta tid för omhändertagandet i anstalt. Minsta tiden, som endast får bestämmas i helt år eller i helt år jämte sex månader, skall fastställas till lägst ett och högst tolv år. Om vårdens fortsättande utom anstalt skall interneringsnämnden förordna, när — efter minsta tidens utgång — anstaltsvistelse ej finnes påkallad för att avhålla den dömde från fortsatt brottslighet. I motsats till vad nu gäller skall dock den dömde, om särskilda skäl är därtill, kunna överföras till vård utom anstalt redan före minsta tidens utgång. Förslaget innehåller även en maximitid för anstaltsvården. Denna får nämligen icke pågå under längre tid än sammanlagt tre år utöver minsta tiden. Möjlighet skall emellertid finnas att hos domstol utverka förlängning av maximitiden.

Bestämmelserna om vården utom anstalt har utformats i nära anslutning till vad som har föreslagits i fråga om skyddstillsyn. Övervakningen över den som vårdas utom anstalt skall kunna upphöra, när tillsyn icke längre erfordras. Bryter den som vårdas i frihet mot sina skyldigheter eller finnes på grund av hans uppförande eller eljest att anstaltsvård är påkallad för att förebygga att han begår brott, får interneringsnämnden besluta att han skall återintagas i anstalt. Har vården utom anstalt pågått under en sammanhängande tid av fem år, skall skyddsinterneringen upphöra.

Barnavårdslagen, lagen om nykterhetsvård och sinnessjuklagen är liksom kriminallagstiftningen led i brottsbekämpandet. Syftet med dessa lagar är nämligen att ge vård åt den vårdbehövande ej allenast för hans eget

bästa utan även för att skydda samhället mot de olägenheter, däribland risken för brott, som skulle följa av att han lämnades utan behandling. Adagalagd brottslighet kan också utgöra grund för ingripande med tvångsåtgärder enligt de sociala vårdlagarna. Ofta är den vård, som därvid kan åvägabringas, ur olika synpunkter att föredraga framför behandling inom kriminalvården. Gällande lagstiftning erbjuder även vissa möjligheter att låta sådan behandling stå tillbaka för socialvård. Dessa möjligheter utvidgas enligt beredningens förslag genom att i skyddslagen överlämnande till särskild vård har upptagits såsom allmän brottspåföljd.

Överlämnande till *vård enligt barnavårdslagen* är i första hand avsett för kriminell ungdom i åldern 15—17 år. Som tidigare har omtalats skall lagöverträdare i denna ålder i regel, när ej böter anses vara en tillräcklig reaktion mot brottet, bli föremål för barnavårdande åtgärder. Liksom nu skall i allmänhet något åtal icke ske i dessa fall; genom det ovan nämnda stadgandet i 10 kap. 2 § har allmän åklagares åtalsrätt starkt beskuren. Om åtal sker, exempelvis emedan handläggning vid domstol erfordras för utredning om brottet, kan domstolen åvägabringa barnavård genom att efter hörande av barnavårdsnämnd överlämna åt denna att föranstalta om erforderlig vård åt den tilltalade. Att domstolen överlämnar fallet till barnavårdsnämnden innebär, att därmed är avgjort att den unge icke med anledning av ifrågavarande brott kommer att underkastas någon behandling inom kriminalvården och att ansvaret för att erforderliga åtgärder vidtages faller på nämnden. Denna har att på egen hand och utan att avvakta domstolens ställningstagande ingripa med de vårdåtgärder som är indicerade enligt barnavårdslagen.

Är den tilltalade vid tiden för domen elev i ungdomsvårdsskola, skall domstolen icke överlämna åt barnavårdsnämnd utan åt skolans styrelse att föranstalta om erforderlig vård. Detta kan ske, även om den tilltalade har fyllt 18 år; ungdomsvårdsskolorna bör i största möjliga utsträckning få slutföra behandlingen av de ungdomar som har omhändertagits å skolorna. Även eljest kan ifrågavarande påföljd tillämpas mot den som har uppnått 18 års ålder, under förutsättning att han kan bli föremål för ingripande enligt barnavårdslagen. Möjligheterna härtill är dock begränsade.

Alkoholismen är starkt utbredd bland brottslingarna och alkoholmissbruket är en viktig orsak till brottslighet. Åtgärder genom vilka brottsliga alkoholmissbrukare på ett tidigt stadium av sin kriminalitet bringas att upphöra med spritmissbruk är därför ägnade att medföra betydande verkningar i kampen mot brottsligheten och det är ett kriminalpolitiskt intresse av synnerlig vikt att bereda alkoholbrottslingar en så beskaffad behandling. Detta kan dock endast i begränsad omfattning ske genom att de göres till föremål för nykterhetsvård i stället för kriminalvård. För huvudparten av dessa brottslingar får behovet av nykterhetsvård tillgodoses inom kriminalvårdens ram.

Överlämnande till *vård enligt lagen om nykterhetsvård* kan emellertid vara en lämplig åtgärd när eljest fängelse på kort tid skulle ådömas. I det

senare fallet är frihetsförlusten ofta otillräcklig för ett effektivt avvänjande från alkoholmissbruk och dessutom följes anstaltsbehandlingen ej av någon vård i frihet. Om tvångsåtgärder kan vidtagas enligt lagen om nykterhetsvård, erbjuder denna långt bättre möjligheter både ur ren behandlingssynpunkt och med hänsyn till samhällsskyddet. Överlämnande till nykterhetsvård kan också vara ett lämpligt alternativ till skyddstillsyn i de fall, då den tilltalade kan antagas ej komma att frivilligt underkasta sig av tillsynsnämnden meddelade föreskrifter om sådan vård. Även i andra fall finnes utrymme för tillämpning av ifrågavarande påföljd, bl. a. när den som har begått brottslig gärning under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet ej är i behov av psykiatrisk vård men väl av nykterhetsvårdande behandling.

Lika litet som vid överlämnande till barnavård tillkommer det domstolen att avgöra hur behandlingen skall närmare utformas, utan domstolen skall överlämna åt nykterhetsnämnd eller, om den tilltalade är intagen å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, åt anstaltens styrelse att föranstalta om erforderlig vård; innan överlämnande sker skall domstolen höra nämnden eller styrelsen. Enligt en av beredningen föreslagen ändring i lagen om nykterhetsvård skall emellertid, när domstol förordnar om överlämnande till sådan vård, vederbörande länsstyrelse kunna utan att nykterhetsnämnden ansöker därom förordna om tvångsintagning av den tilltalade å allmän vårdanstalt. Sker intagning i denna ordning, skall vissa särskilda rättsverkningar vara förbundna därmed, bl. a. skall den intagne kunna kvarhållas längre tid på anstalten än eljest.

Överlämnande till *vård enligt sinnessjuklagen* innebär att den tilltalade skall intagas å sinnessjukhus; i denna lag meddelas endast bestämmelser om vård å sinnessjukhus och om vårdåtgärder i samband med utskrivning på försök från sådant sjukhus. För denna vårdform ifrågakommer främst tilltalade som har begått den brottsliga gärningen under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet och som är i behov av vård å sinnessjukhus. Enligt fast praxis tillämpas dock sinnessjuklagen jämväl å s. k. psykopater och andra om de anses vara i behov av sådan vård, och även dylika psykiskt abnorma lagöverträdare skall kunna överlämnas till vård enligt sinnessjuklagen. Det är enligt beredningens förslag ej heller något oeftergivligt krav, för att överlämnande till psykiatrisk vård skall kunna ske, att den psykiska abnormiteten förelåg redan vid tiden för brottets begående. Den möjlighet som härigenom öppnas att åvägabringa psykiatrisk vård även i fall, där ett psykiskt sjukdomstillstånd har inträtt först vid senare tidpunkt, torde likväl komma att få mycket begränsad betydelse.

Det är enligt förslaget domstolen som skall förordna om vård enligt sinnessjuklagen. Förordnande härom får endast meddelas, om den tilltalade i utlåtande enligt nämnda lag — av den läkare, som har verkställt sinnessundersökningen av den tilltalade, eller av medicinalstyrelsen, om denna hörts i målet — har förklarats vara i behov av vård å sinnessjukhus; i fråga om annan psykiskt abnorm än den som är sinnessjuk eller sinnesslö skall

medicinalstyrelsen alltid höras, innan överlämnande till ifrågavarande vårdform får ske. Liksom vid överlämnande till annan särskild vård äger domstolen icke meddela några föreskrifter rörande den närmare utformningen av behandlingen.

Om domstolen kommer till den uppfattningen, att intagning å sinnessjukhus ej erfordras ur samhällsskyddets synpunkt, och om det medicinska vårdbehovet kan tillgodoses på annat sätt, står det i domstolens makt att välja någon annan vårdform, även om den läkare som har utfört sinnesundersökningen ansett vård å sinnessjukhus vara påkallad. De möjligheter som därvid står till buds är skyddstillsyn och öppen psykiatrisk vård.

Överlämnande till *öppen psykiatrisk vård* är avsett att tillämpas i sådana fall, där något mera framträdande vårdbehov icke föreligger men där den tilltalade med hänsyn till sin psykiska abnormitet likväl ej bör lämnas helt utan kontroll. Frågan om den öppna vårdens organisatoriska utformning och om en förstärkning av dess resurser utredes för närvarande av kommittén för översyn av hälso- och sjukvården i riket, med vilken beredningen har samrått. Intill dess en upprustning härutinnan har skett, föreslår beredningen, att den öppna psykiatriska vården av lagöverträdare skall handhavas av den till de statliga sinnessjukhusen anknutna hjälpverksamheten. Den närmare regleringen härav avses skola ske i administrativ väg.

De särskilda påföljderna för ämbetsmän och krigsmän behandlas i 8 kap. skyddslagen. Såsom tidigare har omtalats skall dock enligt beredningens förslag den särskilda lagen om disciplinstraff för krigsmän behållas och den närmare regleringen av disciplinstraffen ske i denna lag. I fråga om de särskilda påföljderna innebär förslaget inga väsentliga nyheter. Även de i 9 kap. meddelade stadgandena om förverkande av egendom har med oförändrat innehåll överförts från gällande rätt.

De bestämmelser som under rubriken »Nedsättning och uteslutning av vissa påföljder m. m.» har upptagits i 10 kap. har i huvudsak berörts redan i det föregående. I fråga om unga lagöverträdare innehåller kapitlet föreskrifter om den lägsta åldersgränsen för ådömande av påföljd samt om allmänt åtal för gärning begången i åldern 15—17 år. Vidare regleras påföljdssystemets tillämplighet å sinnessjuka och sinnesslöa lagöverträdare. Kapitlet innehåller även bestämmelser om avräkning av häktningstid, och det avslutas med det tidigare omnämnda, för undantagssituationer avsedda stadgandet om befogenhet för domstol att nedsätta eller helt efterge påföljd för brott.

I 11 kap. meddelas bestämmelser om sammanträffande av brott m. m. Vid utformandet av dessa bestämmelser har beredningen eftersträvat en betydande förenkling jämfört med nuvarande lag. Bestämmelserna avser hur det skall förfaras dels när någon samtidigt skall dömas till påföljd för flera brott, dels när den som har dömts till allmän brottspåföljd finnes ha begått annat brott före domen eller begår nytt brott, innan behandlings- eller prövotid för den ådömda påföljden har gått till ända, och dels när

flera påföljder som har ådömts samma person sammanträffar på verkställighetsstadiet. I det förstnämnda hänseendet uppställs — i överensstämmelse med vad som nu gäller — såsom huvudregel att en gemensam påföljd skall ådömas för brotten. Liksom för närvarande skall dock, om särskilda skäl föranleder därtill, böter för visst eller vissa brott kunna ådömas vid sidan av påföljd för brottsligheten i övrigt. Under samma förutsättning skall även fängelse för visst brott kunna ådömas jämte villkorlig dom för övriga brott. Denna påföljds kombination är avsedd för sådana fall, där den tilltalade uppfyller de personliga förutsättningarna för villkorlig dom men där bland de av honom begångna brotten ingår något, t. ex. rattfylleri, för vilket domstolen av allmänpreventiva skäl anser sig böra ådöma fängelse. Enligt gällande lag har domstolen i en sådan situation att välja mellan att antingen döma ovillkorligt för alla brotten eller också att tillämpa villkorlig dom över hela linjen.

Beträffande de fall, i vilka den som har dömts till påföljd lagföres för nytt eller nyupptäckt brott, innehåller kapitlet gemensamma bestämmelser i fråga om fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran och skyddsinternering. Någon regel för det fall att den tidigare domen avser böter upptages icke i förslaget, lika litet som i nuvarande lag. Ej heller har någon reglering ansetts erforderlig, när den första domen har inneburit överlämnande till särskild vård. De bestämmelser som meddelas i förevarande avseende lämnar domstolen i stort sett valfrihet mellan att antingen låta den redan ådömda påföljden avse även det nya brottet eller döma särskilt till påföljd för detta brott eller också undanröja beslutet om den tidigare påföljden och döma till påföljd av annan art för brotten. Väljes någon av de båda första vägarna, kan domstolen besluta vissa åtgärder beträffande den först ådömda påföljden, såsom återintagning i anstalt, förlängning av prövotid och liknande.

Stadgandena rörande konkurrens på verkställighetsstadiet mellan olika påföljder åsyftar att, när påföljderna ej är avsedda att verkställas vid sidan av varandra, nå en ändamålsenlig lösning.

I beredningens betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m. upptogs även de kriminalrättsliga preskriptionsbestämmelserna till granskning. Därvid föreslogs vissa ändringar i syfte att ge bestämmelserna ett sådant sakligt innehåll att de, i huvudsak oförändrade, kunde ingå i beredningens slutliga förslag om påföljdssystemets utformning. De regler om preskription — avseende såväl möjligheten att ådöma påföljd som verkställigheten av ådömd påföljd — som 12 kap. skyddslagen innehåller överensstämmer också med några få undantag med beredningens tidigare förslag. Bland undantagen må här endast nämnas, att beredningen i fråga om preskription av möjligheten att ådöma påföljd har upptagit ett av processlagberedningen tidigare framfört förslag angående de omständigheter som bör tilläggas preskriptionsavbrytande verkan. För närvarande avbrytes sådan preskription genom att den misstänkte häktas eller erhåller del av åtal inom viss tid från det brottet begicks. Strafflagberedningen föreslår, att preskrip-

tionsavbrott skall inträda genom att den misstänkte inom den angivna tiden erhåller del av åtal för brottet eller vid förundersökning som leder till allmänt åtal underrättas om den mot honom riktade misstanken; enligt förundersökningskungörelsen d. 19 dec. 1947 skall sådan underrättelse antecknas i undersökningsprotokollet.

I 13 kap. skyddslagen meddelas bestämmelser om personundersökning, vilka avses skola ersätta lagen d. 18 juni 1954 om personundersökning i brottmål. Det av beredningen föreslagna påföljdssystemet innebär en utökning av de kriminalpolitiska behandlingsformerna och lämnar domstolarna större frihet i valet av påföljd än de nu har. Behovet av noggrant och sakkunnigt utförda personundersökningar till ledning vid detta val kommer därför att framträda med större styrka än för närvarande. Enligt förevarande kapitel skall till personundersökare utses skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening eller, efter samråd med skyddskonsulent, annan lämplig person. I det senare fallet skall personundersökaren samråda med vederbörande skyddskonsulent och till honom överlämna sin skriftliga berättelse över undersökningen. Skyddskonsulenten skall därefter med eget yttrande vidarebefordra berättelsen till domstolen. Det är emellertid också ett önskemål att personundersökningen i regel påbörjas tidigare än nu sker. För sådant ändamål föreslår beredningen att, om såsom i allmänhet är fallet den misstänkte under den av åklagaren ledda förundersökningen erkänner brottet, åklagaren vid grövre brott skall anmäla detta till domstolen för förordnande om personundersökning. Möjligheterna att påverka den misstänkte och förmå honom att ändra sin livsföring är i regel gynnsammare ju tidigare efter brottet åtgärder härför vidtages. Enligt förslaget bör i samband med personundersökningen och därefter intill dess frågan om påföljd har blivit avgjord den skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, som tager befattning med undersökningen, söka lämna den misstänkte stöd och hjälp, ägnad att främja hans anpassning i samhället. Förordar tjänsteman som nu avses att den misstänkte ställes under skyddstillsyn, bör han på lämpligt sätt förbereda vården i frihet.

Vid personundersökning måste undersökaren stundom ingå på förhållanden av högst personlig art, vilkas yppande i en offentlig rättegång kan innebära synnerligt lidande och obehag såväl för den misstänkte själv som för andra personer. Att sådana förhållanden bringas till allmänhetens kännedom torde endast sällan vara motiverat av de skäl, på vilka den offentliga handläggningen i brottmål grundas. Särskilt otillfredsställande är ifrågasvarande ordning i de fall, då den misstänkte sedermera av domstolen frias från brottet. Beredningen föreslår ett tillägg till RB 5:1 av innebörd att i fall som nu åsyftas förhandling angående personundersökning och annan utredning i anslutning därtill skall kunna ske inom stängda dörrar.

I skyddslagens sista kapitel har upptagits — förutom de tidigare omnämnda stadgandena om bevistalan — vissa andra processuella föreskrifter ävensom bl. a. bestämmelser om tillsynsnämnds, skyddsvårdens ung-

domsnämnds och interneringsnämndens sammansättning, beslutförhet m. m. Kapitlet avslutas med ett bemyndigande för Konungen att meddela de närmare bestämmelser som erfordras för skyddslagens tillämpning.

Det påföljdssystem som beredningens förslag innehåller lämnar stort utrymme åt domstolarna vid valet av påföljd. Av den översikt över förslaget som har lämnats i det föregående framgår att skyddslagen, vid sidan av de påföljder, böter och fängelse, som utsättes i bestämmelserna om de särskilda brotten, till domstolarnas förfogande ställer vissa andra allmänna brottspåföljder vilka — bortsett från villkorlig dom — i mer eller mindre utpräglad grad avser att tillgodose ett behandlingsbehov hos brottslingen. Skyddslagen utgår från den förutsättningen att, när en tilltalad finnes skyldig till brott, han i regel skall dömas till brottspåföljd. Denna regel, vars upprätthållande i vidsträckt omfattning nödvändiggöres av allmänpreventiva skäl, skall dock icke gälla utan undantag. Såsom tidigare har omtalats tillägger skyddslagen domstolen befogenhet att i undantagssituationer efterge påföljd, om det finnes uppenbart att påföljd ej är erforderlig ur vare sig individualpreventiv eller allmänpreventiv synpunkt. Härigenom beredes domstolen bl. a. möjlighet att taga hänsyn till omständigheter som nu kan vinna beaktande endast i nådeväg och förslaget är i denna del ägnat att leda till en minskning av antalet nådeärenden. Även i vissa andra fall, avseende psykiskt abnorma lagöverträdare, kan eller skall påföljd utebli.

Skyddslagen innehåller i likhet med gällande lag icke några allmänna bestämmelser om hur valet av brottspåföljd skall ske. Av det nyss anförda framgår, att böter och fängelse avses skola tillämpas i de fall, då den brottslige icke finnes vara i behov av någon särskild form av behandling. I dessa fall kan också villkorlig dom ifrågakomma, under förutsättning att denna påföljd finnes vara tillfyllest ur allmän synpunkt.

Användningsområdet för böter och fängelse är emellertid vidare än som följer av det nu sagda. Även om den tilltalade i och för sig är i behov av behandling, bör i vissa fall böter ådömas, emedan brottet är för obetydligt för att utlösa den ifrågavarande behandlingen. För tillämpning av skyddstillsyn, skyddsfostran och skyddsinternering kräves, att å brottet eller, när den tilltalade har begått flera brott, å något av dem kan följa fängelse, vid skyddsinternering fängelse i två år eller däröver. Även för villkorlig dom förutsättes, att å brottet eller något av brotten kan följa fängelse. Omvänt kan det förhålla sig så, att fängelse bör ådömas emedan den påföljd som med hänsyn till den tilltalade skulle vara lämpligast finnes vara otillräcklig ur allmänpreventiv synpunkt. Beträffande villkorlig dom har liksom i gällande lag upptagits en uttrycklig föreskrift härom; villkorlig dom får ej meddelas, om med hänsyn till brottets svårhet eller eljest hinder däremot möter ur allmän synpunkt.

Varken vid villkorlig dom eller vid skyddstillsyn uppställas såsom i den nuvarande lagen om villkorlig dom någon till brottets svårhetsgrad knuten formell övre gräns för påföljdens tillämplighet. Beredningen anser, att

domstolen obunden av sådana formella regler bör få pröva, huruvida med hänsyn till alla föreliggande omständigheter, och däribland alltså även brottets svårhet, den tilltänkta brottsreaktionen är tillfyllest ur allmän synpunkt. Jämväl i övrigt har beredningen i stor utsträckning undvikit att binda domstolarna genom formella föreskrifter.

Genom den stora handlingsfrihet vid valet av brottspåföljd som skyddslagen tillägger domstolarna ökas deras ansvar för att detta viktiga val sker omsorgsfullt och med insikt om de möjligheter som påföljdssystemet erbjuder. Å andra sidan befrias domstolarna enligt beredningens förslag från vissa uppgifter som för närvarande åligger dem. Vid förordnande om skyddstillsyn skall domstolen icke, såsom när villkorlig dom nu meddelas, i domen ange de särskilda föreskrifter som skall gälla för den dömde under prövotiden. Föreskrifterna har vid skyddstillsyn icke karaktären av några villkor för anstånd med ådömande eller med verkställighet av påföljd för brottet utan är att betrakta såsom verkställighetsåtgärder och med sådana åtgärder skall domstolarna icke behöva taga befattning. Behandlingens utformning vid skyddstillsyn skall ankomma på tillsynsnämnden och denna skall även övertaga uppgifter vilka nu åvilar allmän underrätt såsom övervakningsdomstol beträffande villkorligt dömda. Ej heller när en tilltalad överlämnas till vård enligt barnavårdslagen, lagen om nykterhetsvård eller sinnessjuklagen eller till öppen psykiatrisk vård, skall domstolen äga något inflytande över vårdens närmare utformning. Beslutanderätten härom har ansetts böra tillkomma de sakkunniga organ som inom de olika vårdområdena är ansvariga för de omhändertagnas behandling.

En ovillkorlig förutsättning för att skyddslagen skall kunna bringas i tillämpning är att tillräckliga *resurser* för de dömdas behandling finnes. Härvidlag kräves en upprustning i olika hänseenden. Denna är dock i det väsentliga icke betingad av det förslag som beredningen framlägger utan erfordras oberoende därav. Beredningen har icke heller sett som sin uppgift att närmare utreda dessa spörsmål; härom hänvisas till den ovan intagna skrivelsen till departementschefen. Såväl inom den egentliga kriminalvården som inom barnavården, nykterhetsvården och den psykiatriska vården pågår redan eller planeras en utbyggnad av resurserna. Vad kriminalvården beträffar kommer beredningens förslag i och för sig icke att innebära krav på någon ökning av antalet anstaltsplatser utöver den som erfordras redan i dagens läge. Genom den effektivisering av kriminalvården i frihet och de ökade möjligheter att utnyttja olika former av socialvård som skyddslagen innebär är förslaget tvärtom ägnat att medföra en begränsning av kriminalvårdens anstaltsklientel och av behandlingen i anstalt. Ej heller torde den nya form av anstaltsvård — behandling i tillsynsanstalt i förening med skyddstillsyn — som beredningen föreslår tills vidare nödvändiggöra någon nybyggnad utöver redan befintliga eller planerade anstalter.

Däremot innefattar förslaget ett oeftergivligt krav på en kraftig upp-

rustning av resurserna för kriminalvården i frihet. En upprustning härvidlag — främst av skyddskonsulentorganisationen — är redan nu i hög grad påkallad men kommer att bli än mer oundgänglig om skyddslagen genomföres. I skyddslagen pålägges skyddskonsulenterna och deras assistenter betydligt vidgade arbetsuppgifter, och det är beredningens bestämda mening att det krisläge vari kriminalvården i frihet kan sägas befinna sig icke kan övervinnas på annat sätt än genom en väsentlig utökning av den fackutbildade och heltidsanställda arbetskraft som ägnar sig åt denna vård. Några statsfinansiella hinder mot en sådan utökning lär icke kunna åberopas. De ur statens synpunkt mycket begränsade utgifter som fördras här för kommer att kompenseras i rikt mått redan genom inbesparade anstaltskostnader. Skyddskonsulentorganisationens omfattning utredes för närvarande av en särskild kommitté, i vilken ingår två av beredningens ledamöter, och beredningen framlägger därför icke några förslag i detta hänseende. Åt nämnda kommitté torde även böra uppdragas att utreda frågan om antalet tillsynsnämnder och deras verksamhetsområden. Denna fråga hänger nämligen intimt samman med spörsmålet om landets indelning i skyddskonsulentdistrikt.

Ovan har omtalats att bestämmelserna i SL 6 kap. om ådömande av *skadestånd* för brottslig gärning faller utanför förslaget till skyddslag; förslaget föranleder endast en jämkning av 6 § i detta kapitel. Däremot har i skyddslagen upptagits vissa stadganden som syftar till att effektivisera betalningen av utdömt *skadestånd*. Det är otvivelaktigt av den största vikt, att den som begår brott förmås att, så långt det är honom möjligt, ersätta den skada som han har orsakat genom brottet. Angelägenheten härav är icke enbart betingad av omsorg om målsägandens intresse att få skadan ersatt. Det är även ur kriminalpolitisk synpunkt av stor betydelse att hos lagöverträdarna inskärpes att de måste taga de ekonomiska konsekvenserna av sitt handlande. I skyddslagen har inskrivits såsom en allmän skyldighet för den som dömes till skyddstillsyn eller villkorligt frigives från fängelse eller, efter dom å skyddsfostran eller skyddsinternering, överföres från anstalt till vård i frihet att göra vad i hans förmåga står för att fullgöra *skadeståndsbetalning* som har ålagts honom; vid prövning av fråga om fakultativ villkorlig frigivning skall hänsyn tagas till den dömdes beredvillighet att ersätta genom brottet uppkommen skada. Det organ som handhar vården av den dömda har att tillse att han ställer sig nämnda skyldighet till efter rättelse och brott häremot kan föranleda ingripande mot honom med tvångsåtgärder, i sista hand återintagning i anstalt eller vid skyddstillsyn undanröjande av denna och ådömande av annan påföljd. I vissa fall kan föreskrifter meddelas om tid och sätt för fullgörande av *skadeståndsskyldigheten*. Sådana föreskrifter kan vid villkorlig dom meddelas i domen och vid skyddstillsyn, skyddsfostran och villkorlig frigivning från fängelse av vederbörande vårdorgan, tillsynsnämnd eller skyddsvårdens ungdomsnämnd. Vid samtliga ifrågavarande påföljder utom vill-

korlig dom kan också meddelas föreskrifter avseende bl. a. den dömdes arbetsanställning och hans förfogande över arbetsförtjänsten. Medelst sådana föreskrifter kan utövas ett visst tvång mot den dömda att genom arbete intjäna medel för gottgörelse av den skada han har orsakat genom sitt brott.

I den offentliga diskussionen har stundom föreslagits, att för brottslingar skulle inrättas särskilda arbetsplatser eller arbetsläger där de skulle få avarbeta sin skadeståndsskyldighet. En lösning efter dessa linjer lär emellertid vara omöjlig redan av praktiska skäl. Det torde bl. a. stöta på alltför stora svårigheter att göra sådana särskilda arbetsplatser ekonomiskt lönande. Men även ur principiell synpunkt kan invändningar göras mot dessa förslag. Det kan sålunda icke förordas att inrikta ett omhändertagande av brottslingar allenast på att erhålla ekonomiskt utbyte eller att avsevärt förlänga ett av andra skäl motiverat frihetsberövande enbart för att den dömda skall hinna intjäna skadeståndet. Den tanke som har föresvävat de ifrågavarande förslagsställarna torde därför icke med fördel kunna realiseras på väsentligt annat sätt än för närvarande sker, nämligen att de som dömes till frihetsberövande påföljder under anstaltstiden hålles till arbete. Beredningen har i en framställning till chefen för justitiedepartementet den 15 december 1954 framlagt vissa synpunkter på frågan om de i fångvårdsanstalterna intagnas arbetspremier. Genom en ökning av dessa premier skulle skadestånd kunna uttagas av de intagna i större utsträckning än nu är möjligt. Frågan om arbetspremierna är för närvarande under särskild utredning.

Beredningen har även övervägt, om den skulle kunna föreslå exekutionsrättsliga åtgärder för att effektivisera skadeståndsbetalningen.¹ I detta hänseende kan ifrågakomma att öppna möjlighet till införsel för skadestånd på grund av brott. Det har dock synts beredningen, att detta spörsmål har så nära samband med frågan om utsökningsväsendets reformering och införselinstitutets roll i ett reformerat utsökningsväsen att det bör upptagas vid den revision av utsökningslagen som torde vara förestående. Huruvida införsel bör medges för skadeståndsfordringar kan nämligen icke med säkerhet bedömas utan en prövning av införselinstitutets verkningssätt och en jämförelse mellan de olika slag av fordringar, för vilka införsel kan beviljas.

I detta sammanhang torde ock förtjäna övervägas ett annat uppslag att tillgodose de på grund av brott skadeståndsberättigade, nämligen att låta den skadeståndsberättigade få betalning ur böter som utdömes för brottet. Uppslaget innebär icke någon förändring beträffande ådömandet av böter eller i fråga om indrivningen av böter utan allenast att domstol, vilken samtidigt ådömer böter och skadestånd med anledning av brott, skulle äga förordna att vad som inflyter genom betalning av böterna skall i första hand gå till den skadeståndsberättigade, i den mån det erfordras för att

¹ Se till den följande framställningen Förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättsens område (SOU 1950: 16) s. 154 ff.

läcka hans fordran. Det belopp som sålunda utbetalades till denne skulle emellertid den med bötesindrivningen betrodda myndigheten ha att indriva av den dömda. Anordningen skulle alltså medföra, att bötesindrivningen i förekommande fall skulle komma att omfatta ej blott de ådömda böterna utan även en kronans regressfordran för förskjutet skadestånd. Frågan huru indrivningen av denna regressfordran bör anordnas torde vara sådan, att den lämpligen överväges i samband med en reform av utsokningsväsendet. Det kan sålunda ifrågakomma att medge införsel för regressfordringen. Däremot torde det vara uteslutet att å denna tillämpa bestämmelserna om förvandling av böter till fängelse.

Om detta uppslag befinnes användbart, torde böra övervägas att tillerkänna skadeståndsberättigad en liknande företrädesrätt till betalning ur värdet av förverkad egendom.

I samband med utredningen av ovan berörda frågor synes även böra uppmärksammas ett i olika sammanhang framfört förslag att av influtna böter bilda en kassa, från vilken skulle utbetalas ersättning till personer som lider skada genom brott och som icke kan utfå ersättning med anledning av skadan.

MOTIV

1 kap. Böter

I detta kapitel har upptagits stadganden som nu återfinnes i SL 2 och 4 kap. samt i särskilda böteslagen och lagen d. 20 april 1951 med vissa bestämmelser om böter och viten. Därjämte har hit flyttats huvuddelen av bestämmelserna i lagen om verkställighet av bötesstraff och vissa av stadgandena angående förvandlingsstraff i lagen om villkorlig dom. Förutom bestämmelser om förvandling av böter har sålunda i kapitlet intagits föreskrifter angående betalning och indrivning av böter, genom vilka innebörden av bötespåföljden närmare anges. Skäl synes emellertid kunna anföras för att sammanföra dessa senare bestämmelser med andra exekutionsrättsliga stadganden. Denna fråga torde böra upptagas till övervägande vid en reformering av utsökningslagen. I avbidan härpå har strafflagberedningen funnit lämpligast att ifrågakvarande bestämmelser upptages i skyddslagen tillsammans med bestämmelserna om förvandling.

Beredningen har icke funnit skäl att föreslå några mera genomgripande ändringar beträffande bestämmelserna om ådömande av böter. Sålunda har den nuvarande gränsdragningen mellan tillämpningsområdena för dagsböter och penningböter lämnats orubbad. Detsamma gäller reglerna om det lägsta och högsta antal dagsböter som får ådömas samt om dagsbotens belopp; i fråga om maximiantalet dagsböter vid sammanträffande av brott har upptagits ett — under 5 § redovisat — ändringsförslag som beredningen framfört redan i sitt betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17). En väsentlig nyhet föreslås dock, i det att dagsböter enligt 2 kap. 5 §, 3 kap. 3 § och 4 kap. 2 § skall kunna för samma brott ådömas i kombination med fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn.

Icke heller i fråga om betalning, indrivning eller förvandling av böter innehåller förslaget några väsentliga ändringar. Såsom en konsekvens av det i 2 kap. 6 § stadgade förbudet att döma den som ej fyllt 18 år till fängelse har emellertid i 10 kap. 2 § stadgats att talan om förvandling av böter icke må väckas mot den som är under 18 år. Såsom närmare utvecklas i motiven till 7 kap. medger förslaget att böter under vissa förutsättningar ådömas även den som har begått brott under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet; sådana böter må emellertid enligt 10 kap. 3 § ej förvandlas.

Liksom för närvarande skall kunna meddelas villkorligt anstånd med verkställigheten av förvandlingsfängelse. Enligt förslaget skall emellertid sådant anstånd icke innefattas i institutet villkorlig dom. Villkorlig dom har i skyddslagen gjorts till en självständig påföljd och innebär icke anstånd med verkställighet av en i domen bestämd påföljd. I fråga om förutsätt-

ningarna för anstånd med verkställigheten av förvandlingsfängelse göres icke någon saklig ändring av vad för närvarande gäller. Däremot upptager förslaget icke någon motsvarighet till de i lagen om villkorlig dom för sådant fall meddelade bestämmelserna angående övervakning och föreskrifter.

Kapitlet upptager icke några uttryckliga bestämmelser om viten. I 5 § av förslaget till lag om införande av skyddslagen har upptagits bestämmelser angående den utsträckning i vilken innehållet i förevarande kapitel skall äga tillämpning å viten.

1 §.

Böter ådömas i dagsböter.

Är för böter utsatt visst högsta belopp ej över trehundra kronor, eller skola de bestämmas efter särskild beräkningsgrund (normerade böter), ådömas böterna dock omedelbart i penningar.

Enligt SL 2: 8 skall böter ådömas i dagsböter. Från detta stadgande, vilket endast avser brott som är kriminaliserade i strafflagen, göres emellertid det undantaget att, när enligt lagen böter är för särskilt fall bestämda till visst högsta belopp, böterna skall ådömas omedelbart i penningar. Undantaget avser numera fylleri och förargelseväckande beteende som i SL 11: 10 och 11 belagts med böter, högst 500 kronor. Även för specialstraffrättens del gäller såsom huvudregel att dagsböter skall tillämpas. Enligt 1 § särskilda böteslagen skall nämligen vad i SL 2: 8 är stadgat om böters ådömande i dagsböter gälla jämväl i avseende å böter som eljest enligt allmän lag eller särskild författning åläggas av domstol, dock icke i fråga om brott som är belagt med normerade böter eller med böter bestämda till högst 300 kronor.

Nu angivna bestämmelser har — bortsett från den som avser böter för fylleri och förargelseväckande beteende — sammanförts i förevarande paragraf. I första stycket stadgas sålunda som huvudregel att böter skall ådömas i dagsböter och i andra stycket göres undantag beträffande böter, för vilka utsatts visst högsta belopp ej över 300 kronor, samt normerade böter. Paragrafen tager närmast sikte på det fall att fråga är om påföljd för endast ett brott. Vid sammanträffande av flera brott skall, om i enlighet med stadgandet i 11 kap. 1 § första stycket böter ådömes såsom gemensam påföljd, dagsböter tillämpas, så snart sådana är stadgade för något av brotten. Föreskrift härom har givits i 1 kap. 4 §.

Beträffande fylleri har strafflagberedningen i sitt yttrande över straffrättskommitténs förslag till brottsbalk ifrågasatt om tillräckliga kriminalpolitiska skäl föreligger för kriminalisering därav. I varje fall torde varken denna förseelse eller förargelseväckande beteende komma att upptagas i brottsbalken utan överflyttas till någon specialstraffrättslig författning. Bibehålles bötespåföljden för dessa förseelser bör även i fortsättningen föreskrivas penningböter. I samband med en överflyttning synes emellertid böra övervägas att maximera böterna till 300 kronor. Härför torde ej behöva möta något hinder i betraktande av att större bötesbelopp knappast lär

utdömas för ett enstaka fylleri eller förargelseväckande beteende; vid samtidig lagföring för flera sådana förseelser kan enligt 5 § i förevarande kapitel böter såsom gemensam påföljd bestämmas upp till 500 kronor. Anses likväl det nuvarande bötesmaximum i SL 11:10 och 11 böra bibehållas, erbjuder sig möjligheten att efter mönster av 2 § andra stycket lagen om disciplinstraff för krigsmän föreskriva att böterna skall, utan hinder av vad i lag eljest finnes stadgat, ådömas omedelbart i penningar, högst 500 kronor.

När dagsbotssystemet infördes år 1931 ansågs från dess tillämpningsområde böra undantagas överträdelser av tryckfrihetsförordningens stadganden. I 1 § särskilda böteslagen begränsades därför huvudregeln om dagsböters ådömande utom strafflagens område till att avse böter som eljest åläggas enligt allmän lag eller särskild författning, varjämte i en promulgationsbestämmelse föreskrevs, att särskilda böteslagen ej skulle äga tillämpning vid bestämmande av straff för brott vilket, enligt vad i tryckfrihetsförordningen stadgades, skulle straffas efter lag eller författning som avsågs i 1 §. Denna föreskrift upphävdes år 1941 i samband med att dagsbotssystemet infördes även inom tryckfrihetsrätten. Bestämmelsen i 1 § är däremot alltjämt icke tillämplig å böter som är utsatta i tryckfrihetsförordningen. Detta framgår dock numera av förordningens eget innehåll. Enligt dess 14 kap. 5 § skall visserligen i allt varom bestämmelse ej meddelats i förordningen eller i särskild lag, som utfärdats med stöd därav, gälla vad i lag eller författning eljest är stadgat. Denna hänvisning avser emellertid ej formen för de böter som är stadgade i förordningen. I detta avseende har nämligen bestämmelser meddelats däri; vissa förseelser har sålunda belagts med dagsböter medan för andra föreskrivits böter omedelbart i penningar, lägst 50 och högst 500 kronor. Med hänsyn härtill behöver i förevarande paragraf — genom vilken någon ändring ej kan ske i tryckfrihetsförordningens bötesbestämmelser — icke angivas någon begränsning motsvarande den som i 1 § särskilda böteslagen har inlagts i orden »allmän lag eller särskild författning».

De regler som meddelas i paragrafen riktar sig till domstolarna samt till åklagarna som har att iakttaga reglerna vid meddelande av strafföreläggande enligt RB 48 kap. Att administrativ myndighet — i den mån sådan myndighet undantagsvis tillagts befogenhet att utdöma böter — ej i något fall skall ålägga dagsböter torde stå klart utan att särskild föreskrift härom meddelas.

2 §.

Dagsböter ådömas till ett antal av minst en och högst etthundratjugo.

Dagsbot fastställs i penningar till belopp från och med en till och med trehundra kronor, efter vad som prövas skäligt med hänsyn till den sakfällades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Är brottet ringa, må dagsbotens belopp därefter jämkas.

I förevarande paragraf har upptagits de bestämmelser om dagsböter som nu återfinnes i första stycket av SL 2: 8. Den i första stycket upptagna be-

stämnelsen som avser böter för endast ett brott — om böter såsom gemensam påföljd för flera brott stadgas i 5 § — överensstämmer i fråga om antalet dagsböter med nuvarande regel. Den i SL 2: 8 lämnade anvisningen, att dagsbotsantalet skall bestämmas efter brottets beskaffenhet, har emellertid fått utgå. Vid fastställandet av antalet dagsböter bör iakttagas de grunder som eljest tillämpas vid bestämmande av påföljd för brott. Även omständigheter som mera hänför sig till den tilltalade person än till brottet, t. ex. det förhållandet att den tilltalade förut gjort sig skyldig till brottslighet, bör sålunda beaktas. Stundom torde hänsyn böra tagas jämväl till den tilltalades förmögenhetsläge, nämligen i den mån detta enligt vanliga grunder bör inverka vid påföljdens bestämmande. Det kan exempelvis vara anledning att för ett brott som förövats för vinnings skull ådöma högre antal dagsböter, om den tilltalade är välbärgad än om han är nödställd. I allmänhet skall emellertid, såsom frångår av andra stycket, den tilltalades ekonomiska ställning ej inverka å dagsbotsantalet utan endast å dagsbotens belopp.

Enligt 2 kap. 5 §, 3 kap. 3 § och 4 kap. 2 § skall dagsböter kunna ådömas jämte fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn. För dessa fall — då de kombinerade påföljderna avser samma brott — ger en hänvisning enbart till brottets beskaffenhet än mindre ledning vid bestämmandet av dagsböternas antal än när endast böter ådömes. I nu avsedda fall bör tydligen tillses, att den samlade reaktionen blir lämpligt avvägd med hänsyn till såväl brottets beskaffenhet som de övriga omständigheter vilka bör vinna beaktande. Vid tillämpning exempelvis av 2 kap. 5 § måste uppenbarligen, när antalet dagsböter skall bestämmas, hänsyn tagas till längden av det fängelse som samtidigt ådömes.

Enligt 1 § särskilda böteslagen skall vid ådömande av dagsböter iakttagas att, när minsta bot är i lag eller författning bestämd till 50 kronor eller mera, lägsta antalet dagsböter skall utgöra en tiondel av det sålunda bestämda bötesbeloppets kronor. Denna bestämmelse som hänför sig till äldre, efter hand försvinnande bötesskalor har icke ansetts böra intagas i skyddslagen utan har fått inflyta i dess promulgationslag.

Andra stycket av förevarande paragraf överensstämmer helt med motsvarande bestämmelser i SL 2: 8.

3 §.

Minsta bötespåföljd vare fem kronor, om ej annat är stadgat.

När böter ådömes i dagsböter gäller för närvarande enligt SL 2: 8 samt 1 § särskilda böteslagen såsom allmän regel att bötesbeloppet icke får understiga fem kronor. I vissa fall — huvudsakligen inom specialstraffrätten — förekommer emellertid att de särskilda bötesskalorna ger anvisning om högre bötesminima genom att ett visst lägsta antal dagsböter ej får underskridas, och i fråga om äldre bötesskalor skall enligt 1 § särskilda böteslagen iakttagas att, när minsta bot är bestämd till 50 kronor eller mera, lägsta antalet dagsböter skall utgöra en tiondel av det sålunda bestämda bötesbeloppet.

pets kronal. Sistnämnda bestämmelse har, såsom nämnts vid 2 §, upplagits i skyddslagens promulgationslag.

För strafflagens del gäller enligt 2:8 även i fråga om penningböter, att minsta bötesbeloppet skall vara fem kronor. Någon motsvarande bestämmelse finnes för närvarande icke för specialstraffrättens del, men även där bör enligt strafflagberedningens mening samma regel gälla, i den mån ej den tillämpliga böteskalan stadgar avvikelse därifrån.

4 §.

Böter såsom gemensam påföljd för flera brott ådömas i dagsböter, om sådana äro stadgade för något av brotten.

Motsvarigheten till denna bestämmelse, som icke innebär någon ändring av gällande rätt, återfinnes i SL 4:2.

5 §.

Såsom gemensam påföljd må böter uppgå till de högsta böter som, sammanlagda med varandra, kunna följa å brotten; dagsböter må dock ej ådömas till högre antal än etthundraåttio och andra böter icke till högre belopp än femhundra kronor. Böterna må ej understiga den lägsta påföljden för något av brotten.

Vid bestämmande av högsta och lägsta gemensamma påföljd i dagsböter skall för böter som äro stadgade omedelbart i penningar varje påbörjat belopp av fem kronor anses lika med en dagsbot.

Medan stadgandet i 2 § första stycket avser minsta och högsta antal dagsböter vid ett brott, anges i första stycket av förevarande paragraf de gränser inom vilka böter, ådömda i dagsböter eller omedelbart i penningar, får bestämmas såsom gemensam påföljd för flera brott. Motsvarande regler finnes nu i SL 4:2, som även avser fängelse och straffarbete.

Enligt SL 4:2 skall gemensamt straff bestämmas med tillämpning av de för brotten stadgade straffsätserna; i den svåraste tillämpliga straffarten må straffet höjas intill vad som svarar mot de för brotten utsatta högsta straffen sammanlagda med varandra. Vissa begränsningar i möjligheten att förhöja straffet har dock föreskrivits. Beträffande böter såsom gemensamt straff gäller sålunda att de ej får överstiga 180 dagsböter eller 500 kronor. I fråga om minimum föreskrives, att det gemensamma straffet ej får understiga det svåraste av de lägsta straffen.

Vid den översyn av strafflagens allmänna del, som strafflagberedningen i sitt betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953:17) verkställde för att de kvarstående delarna i strafflagen skulle bringas i överensstämmelse med straffrättskommitténs förslag till brottsbalk, upptog beredningen även frågan om de gränser inom vilka gemensam påföljd för flera brott skulle bestämmas. Beredningen fann därvid att — med ett undantag — anledning saknades att frångå gällande rätts reglering härvidlag. Tveksamhet kunde dock, uttalade beredningen, råda huruvida maximum för gemensamt straff i böter, 180 dagsböter eller 500 kronor, vore ändamålsenligt avvägt. Beredningen, som i annat sammanhang framhållit angelägenheten

av att inskränka användningen av korta frihetsstraff, förklarade att ett medel i denna strävan utgjorde en effektivisering av bötesstraffet, vari inginge även övervägande av böternas användningsområde. Denna fråga var beredningen emellertid icke beredd att upptaga till diskussion då och fann det därför icke heller lämpligt att till särskild behandling upptaga spørgsmålet om högsta maximum för gemensamt straff.

Såsom antytts föreslog beredningen emellertid i nyssnämnda betänkande en ändring i fråga om maximum för gemensam påföljd. Denna ändring hänförde sig till regeln att avvikelse från de för brotten stadgade straffsatserna får ske endast därigenom att straffet i den svåraste tillämpliga straffarten höjes. Innebörden av denna regel är att vid sammanträffande av brott, varå kan följa både fängelse och dagsböter, maximum för fängelset får överskridas men gemensam påföljd i böter ej bestämmas till mer än 120 dagsböter. Vid sammanträffande av flera brott, varå högst kan följa böter, kan gemensam påföljd däremot sättas högre; i detta fall gäller nämligen såsom maximum 180 dagsböter. Några bärande skäl för att en sådan skillnad skall göras torde icke kunna anföras. Beredningen föreslog sådan ändrad avfattning av SL 4: 2, att dagsböter såsom gemensam påföljd skulle få bestämmas till ett antal av högst 180, även om fängelse kunde följa å något eller alla brotten.

Vid de fortsatta överväganden som beredningen ägnat frågan om de gränser inom vilka böter skall få ådömas har beredningen icke funnit någon annan ändring påkallad än den sålunda redan föreslagna. Syftet att inskränka användningen av fängelse på korta tider har beredningen sökt vinna genom andra åtgärder. Bland annat för att tillgodose detta syfte föreslår beredningen, att böter skall kunna ådömas jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn och att i dom å skyddstillsyn skall kunna förordnas om behandling i tillsynsanstalt. Sådan behandling innebär visserligen också en kort tids frihetsförlust men den åtföljes av en längre tids kriminalvård i frihet varunder den dömda ställes under övervakning och effektiva åtgärder skall vidtagas för att främja hans anpassning i samhället.

De bestämmelser som meddelas i första stycket av förevarande paragraf överensstämmer alltså i huvudsak med gällande rätt. Den ovan berörda ändringen kommer till uttryck i huvudregeln, enligt vilken böter såsom gemensam påföljd får uppgå till de högsta böter som, sammanlagda med varandra, kan följa å brotten. Såsom översta gräns har för dagsböter angivits ett antal av 180 och för andra böter 500 kronor. Av paragrafens avfattning framgår att böter kan ifrågakomma såsom gemensam påföljd endast om böter kan följa å samtliga brott. I fråga om minimum för gemensam påföljd i böter föreskrives i överensstämmelse med gällande rätt, att böterna ej får understiga den lägsta påföljd som är stadgad för något av brotten.

Bestämmelserna i SL 4: 2 är icke tillämpliga å normerade böter. I fråga om brott som är belagt med sådana böter — något som endast förekommer inom specialstraffrätten — får nämligen enligt 2 § särskilda böteslagen gemensam påföljd icke ådömas. Såsom närmare redovisas under 11 kap. 1 § bibehåller beredningen ordningen att, när fråga är om flera brott för vilka

rätten finner böter böra ådömas, påföljd för brott varå bör följa normerade böter alltid skall ådömas särskilt. Däremot föreslår beredningen att om rätten finner annan påföljd än böter böra följa å den övriga brottsligheten, denna påföljd skall kunna avse även brott som är belagt med normerade böter. Vad nu sagts om normerade böter gäller även böter som icke får förvandlas.

I andra stycket har med oförändrat innehåll upptagits den regel om penningböters omräknande till dagsböter som nu återfinnes i SL 4: 6.

6 §.

Böter skola tillfalla kronan, om ej annat är föreskrivet.

Skola böter för visst brott helt eller delvis tillfalla annan än kronan eller användas för särskilt ändamål, skall, när böter ådömas gemensamt för sådant brott och annat brott, efter omständigheterna förordnas huru böterna skola fördelas.

Enligt SL 2:8 gäller såsom allmän och undantagslös regel, att böter som ådömes jämlikt strafflagen tillfaller kronan. I lagen d. 20 april 1951 med vissa bestämmelser om böter och viten har stadgats, att även böter som åläggas enligt annan författning skall tillfalla kronan, om ej annat är föreskrivet. Dessa båda stadganden har sammanförts i förevarande paragrafs första stycke. Detta har direkt avseende endast å böter som utdömes av domstol eller åläggas genom strafföreläggande; samma regel bör emellertid, liksom enligt 1951 års lag, gälla även för böter som ådömes av administrativ myndighet.

Enligt 1951 års lag skall vad däri sägs om böter även gälla viten, som utdömes på grund av myndighets föreläggande eller omedelbart på grund av lag eller författning. I detta hänseende ersättes 1951 års lag med de bestämmelser som strafflagberedningen har upptagit i 5 § av förslaget till promulgationslag.

Bestämmelsen i andra stycket har med ett par redaktionella jämkningar överflyttats från 2 § andra stycket särskilda böteslagen.

Betalning och indrivning av böter

7—11 §§.

(Beträffande lagtexten se s. 444.)

I 7—11 §§ har under gemensam rubrik intagits bestämmelser om betalning och indrivning av böter, motsvarande 1—5 §§ i bötesverkställighetslagen. Nuvarande bestämmelser, i vilka vidtagits vissa redaktionella jämkningar, har vid överflyttningen till skyddslagen lämnats i sak orubbade.

Motsvarighet till den i 6 § bötesverkställighetslagen meddelade bestämmelsen om talan mot beslut angående anstånd eller avbetalning återfinnes i förslagets 14 kap. 21 §.

Förvandling av böter

12 §.

Erläggas ej böter till fullo, skall på talan av åklagare vad oguldet är förvandlas till fängelse, om ej i denna lag eller eljest är annorlunda stadgat.

Enligt 7 § bötesverkställighetslagen skall — med vissa undantag varom mera nedan — om böter ej till fullo betalas, vad oguldet är förvandlas till fängelse. Med verkställigheten av förvandlingsstraffet kan enligt bestämmelser i lagen om villkorlig dom beviljas anstånd genom sådan dom. I 4 § sistnämnda lag stadgas sålunda att anstånd må beviljas, såframt omständigheterna ej föranleder till antagande att den bötfällda av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna eller att straffets verkställighet erfordras för hans tillrättaförande. Om övervakning skall, enligt 7 § andra stycket samma lag, förordnas när det av särskilda skäl finnes erforderligt; förordnar rätten om övervakning kan den meddela särskilda föreskrifter i enlighet med 8 §.

Syftet med den reform¹ år 1937, varigenom infördes möjlighet att meddela villkorlig dom beträffande förvandlingsstraff, var att förhindra att bötfälld som på grund av fattigdom, arbetslöshet eller dylikt ej kunnat betala böterna blev tvungen att undergå förvandlingsstraffet, samtidigt som man ville undvika det resultatet att den medellöse och förvärvsoduglige utan att drabbas av någon påföljd skulle kunna begå sådana förseelser som endast är belagda med böter. Den villkorliga domen kunde, såsom lagrådet uttalade, tjäna som en prövosten på den verkan ådömandet av ett bötesstraff i sig självt kunnat utöva.

I fråga om den närmare utformningen av den villkorliga domen vid förvandlingsstraff yttrade lagrådet, vars utlåtande påverkade lagtextens avfattning, bl. a. att den villkorliga domens vanliga funktion att utgöra en särskild form för den dömdes tillrättaförande bleve i det hela föga framträdande vid den ringare brottslighet, som ej bestraffades högre än med böter. Föreskrifterna om övervakning syntes i allmänhet icke böra äga tillämpning beträffande sådan villkorlig dom. Över huvud syntes, fränsett undantagsfall, övervakning av den vilken ådömts allenast bötesstraff, kunna vara av tivelaktigt värde och ej sällan utan motsvarande nytta bli för den dömde tämligen besvärande i skilda hänseenden. I fråga om prövotiden uttalade lagrådet att, om denna sattes alltför kort, den villkorliga domen i verkligheten bleve liktydig med ett efterskänkande av straff även för den som snart nog efter sin förseelse åter gjorde sig förfallen till ansvar. — 1939 års lag om villkorlig dom innebar i fråga om prövotidens längd, två år, och förutsättningarna för övervakning ingen saklig ändring av de år 1937 antagna bestämmelserna härom.

Beträffande tillämpningen av villkorlig dom vid förvandlingsfängelse visar statistiken att sådan dom meddelas i över hälften av samtliga fall av

¹ Se om reformen NJA II 1938 s. 1 ff.

förvandling (se *Strahl* m. fl., Om påföljder för brott, andra upplagan, s. 116). År 1955 beviljades villkorligt anstånd i 590 fall av sammanlagt 1 090 beslut om förvandling. Förordnande om övervakning meddelades endast i 10 av de 590 villkorliga domarna; i intet fall gavs i domen föreskrift med stöd av 8 § lagen om villkorlig dom.

För fall då böter ej till fullo betalas bibehåller strafflagberedningen som huvudregel att böterna skall förvandlas till fängelse. Liksom för närvarande skall enligt förslaget kunna beviljas anstånd med verkställigheten av fängelse. Bestämmelserna därom har meddelats i 19 § och har sålunda utbrutits ur sitt nuvarande samband med villkorlig dom. Detta har nödvändiggjorts av att i villkorlig dom enligt förslaget icke kan utsättas någon påföljd, med vars verkställighet ges anstånd, men torde även oavsett detta vara motiverat.

En förutsättning för anstånd med verkställigheten av förvandlingsfängelse skall liksom för närvarande vara att omständigheterna ej föranleder till antagande att den bötfällde av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna. Den nuvarande möjligheten att i dessa fall förena anståndet med övervakning och särskilda föreskrifter har — såsom framgår av de ovan lämnade uppgifterna — visat sig vara utan nämnvärd praktisk betydelse. Med hänsyn härtill har beredningen icke i sitt förslag upptagit bestämmelser om övervakning och föreskrifter i samband med beslut om anstånd.

Däremot synes vissa skäl kunna anföras för att i de fall då anstånd ej ifrågakommer möjlighet borde finnas att döma till skyddstillsyn — förslagets motsvarighet till den nuvarande villkorliga domen med övervakning och särskilda föreskrifter — såsom förvandlingspåföljd i stället för fängelse. Beredningen, som till skyddslagen har överfört bestämmelserna i bötesverkställighetslagen med endast mindre väsentliga ändringar, är emellertid icke beredd att nu framlägga förslag av sådan innebörd. Vid en mera vittgående reform av bötesförvandlingen bör även vissa andra frågor övervägas, bl. a. det redan vid 1937 års reform diskuterade spörsmålet om icke, i de fall då den bristande betalningen ej beror på tredska eller vårdslöshet, förvandling av böter skall kunna underlåtas.

Från bestämmelsen att obetalda böter skall förvandlas till fängelse finnes i gällande rätt vissa undantag. Undantag stadgas sålunda i 8, 9 och 11 §§ bötesverkställighetslagen; motsvarighet härtill upptages i 13, 14 och 15 §§ i förevarande kapitel. Men vidare skall, enligt 21 § bötesverkställighetslagen, vad i lagen stadgas om förvandling icke avse böter som ådömes enligt särskilda författningar och ej må förvandlas. Icke heller får förvandling ske beträffande böter, vilka indrives här i riket med stöd av lagen d. 17 dec. 1948 om erkännande och verkställighet i vissa fall av dom, som i brottmål meddelats i Danmark eller Norge. I de avseenden som nu berörts göres genom förslaget ingen ändring. Beredningen föreslår emellertid undantag från bestämmelserna om förvandling även i vissa andra fall.

Av skäl som närmare utvecklas i inledningen till 2 kap. har i 6 § samma

kapitel stadgats förbud att döma den som är under 18 år till fängelse; förbudet är generellt och avser även fängelse vid förvandling av böter. Med anledning härav har i 10 kap. 2 § uttryckligen stadgats att talan om förvandling ej må väckas mot den som är under 18 år. Någon större praktisk betydelse torde frågan icke ha. Endast tre av de år 1955 meddelade 1 090 besluten om förvandling avsåg personer under 18 år; dessa tre erhöll villkorlig dom utan övervakning. 15 personer i åldern 18—20 år erhöll ovillkorligt förvandlingsfängelse; av dessa var ingen under 19 år vid meddelandet av beslutet. Utöver vad nu sagts om förvandling göres ingen inskränkning i bötesverkställigheten beträffande dem som är under 18 år. Bestämmelserna om betalning och indrivning av böter skall gälla även dem.

I motsats till vad som för närvarande gäller medger förslaget att den som begått brott under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet dömes till böter, 10 kap. 3 §; sådana böter må emellertid icke förvandlas. Såsom vid nämnda lagrum framhålles är det angeläget att bötesdomen, till förhindrande av att böterna vid bristande betalning förvandlas, innehåller upplysningar om att brottet har begåtts under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Framgår ej att så är fallet, föreligger likväl icke hinder att frågan aktualiseras i förvandlingsmålet; rätten torde dock icke ha anledning att pröva om hinder mot förvandling föreligger i andra fall än då särskilda omständigheter påkallar det.

Enligt 10 § bötesverkställighetslagen skall talan om förvandling utföras av allmän åklagare. Häri göres genom förslaget ingen ändring. Det har icke ansetts nödvändigt att i lagtexten ange vilken åklagare som skall utföra talan; frågan torde kunna regleras i instruktionsväg.

13—17 §§.

(Beträffande lagtexten se s. 445.)

Till 13—17 §§ har utan saklig ändring flyttats bestämmelserna om förvandling i 8, 9, 11, 13 och 14 §§ i bötesverkställighetslagen. I samband med överflyttningen har vidlagits åtskilliga redaktionella jämkningar, betingade främst av den i skyddslagen använda terminologien.

De i bötesverkställighetslagen beträffande förvandling meddelade bestämmelserna av processuell natur — första stycket av 10 § samt 12, 16, 17 och 19 §§ — har erhållit motsvarighet i bestämmelser i skyddslagens 14 kap. 1, 5 och 7 §§. Bötesverkställighetslagens 18 § har flyttats till 3 kap. 7 § i förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt, vilken lag föreslås trädas i stället för den nuvarande straffverkställighetslagen.

18 §.

Kan med skäl antagas att den bötfällda gjort vad han förmått för att betala böterna, må, om med hänsyn till omständigheterna så prövas skäligt, fängelse ådömas på kortare tid än som följer av 16 och 17 §§, dock ej under sex dagar, eller ock förvandling eftergivnas.

Enligt 15 § bötesverkställighetslagen kan under vissa förutsättningar förvandlingsstraff nedsättas, dock ej under sex dagar, eller också förvandling helt efterges. Härvid göres beträffande förutsättningarna viss skillnad mellan normerade böter och andra böter; denna skillnad har närmast betingats av att den vanliga förvandlingsskalan oftare kan leda till en försträng förvandlingspåföljd i fråga om det förra slaget av böter.

Vid överförande av bestämmelserna i nämnda paragraf till skyddslagen har strafflagberedningen ansett, att de lämpligen kan sammanföras till en gemensam regel för alla slag av böter. Det må i detta sammanhang erinras om att utredningsförfarandet i mål om förvandling av böter har förbättrats genom vissa år 1956 beslutade ändringar (SFS 1956: 135) i kungörelsen med vissa föreskrifter rörande tillämpning av lagen om verkställighet av bötesstraff. Förutsättningarna för att domstolen skall få en noggrann kännedom om den bötfälldes förhållanden har därmed ökat.

19 §.

Förvandlas böter till fängelse, må rätten bevilja anstånd med verkställigheten av fängelset, såframt omständigheterna ej föranleda till antagande att den bötfälde av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna eller att verkställighet erfordras för hans tillrättaförande.

Beviljas anstånd, skall gälla en prøvotid av två år. Prövotiden räknas från dagen för beslutet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

Om förverkande av anståndet och om förlängning av prøvotiden stadgas i 11 kap. 6 §. Kan anståndet ej längre förklaras förverkat, skall det ådömda fängelset bortfalla.

Såsom redan utvecklats under 12 § bibehålles i förslaget möjligheten att bevilja anstånd med verkställigheten av förvandlingsfängelse. Anstånd skall emellertid enligt förslaget ej meddelas i form av villkorlig dom; särskilda bestämmelser har i stället intagits i förevarande paragraf.

Förutsättningarna för beviljande av anstånd är enligt förslaget desamma som nu enligt 4 § lagen om villkorlig dom gäller för sådan dom avseende förvandlingsfängelse. I första stycket av 19 § uttalas sålunda, att anstånd må beviljas, såframt omständigheterna ej föranleder till antagande att den bötfälde av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna eller att verkställighet erfordras för hans tillrättaförande. Lika litet som för närvarande uppställes några hinder för beviljande av anstånd med hänsyn till tidigare kriminalitet.

Enligt gällande lag får villkorlig dom icke meddelas i fråga om brott mot tryckfrihetsförordningen. Vid 1937 års bötesverkställighetsreform uttalades att skäl ej fanns att behandla förvandlingsstraff, avseende böter för tryckfrihetsbrott, på annat sätt än straff som omedelbart ådömes för sådant brott. Av skäl som utvecklas under 3 kap. upptager förslaget icke förbud mot villkorlig dom vid tryckfrihetsbrott. Anledning saknas då att icke tillåta anstånd med verkställigheten av fängelse, vartill böter för tryckfrihetsbrott förvandlats.

Såsom har omtalats under 12 § har i förslaget icke upptagits någon bestämmelse om meddelande av föreskrifter i samband med beslut om anstånd och ej heller något stadgande om övervakning.

För alla dem som nu erhåller villkorlig dom gäller, att de under prøvotiden skall föra ett ordentligt och ostraffligt leverne, undvika dåligt sällskap och bemöda sig om utväg till försörjning på lovligt sätt. Av skäl som redovisas under 3 kap. 4 § har i förslaget någon motsvarighet härtill icke stadgats för dem som erhåller villkorlig dom. Icke heller för dem som erhåller anstånd med förvandlingsfängelse innehåller förslaget någon motsvarande bestämmelse.

Prövotiden vid anstånd enligt förevarande paragraf är oförändrat två år; tiden skall emellertid, liksom enligt 3 kap. 4 § prøvotiden vid villkorlig dom, räknas från dagen för beslutet utan hinder av att det ej har vunnit laga kraft. Enligt 11 kap. 6 § kan prøvotiden under vissa förutsättningar förlängas.

Enligt förslaget skall förverkande av anståndet kunna ske om den dömden finnes ha begått brott eller på nytt ålägges förvandlingsfängelse. Beträffande förutsättningarna för förverkande, vilka i förevarande hänseende överensstämmer med vad som stadgas i 13 och 16 §§ lagen om villkorlig dom, meddelas bestämmelser i 11 kap. 6 §.

2 kap. Fängelse

Strafflagberedningen har i sitt betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17) föreslagit, att de nuvarande tidsbestämda frihetsstraffen fängelse och straffarbete sammanslås till en påföljd, benämnd fängelse. De bestämmelser som meddelas i förevarande kapitel avser denna påföljd.

Bland de frihetsberövande påföljderna dominerar för närvarande fängelse och straffarbete kraftigt. Av de personer som år 1954 nyintogs å anstalt inom kriminalvården hade 3 095 dömts till fängelse och 2 627 till straffarbete, medan motsvarande siffror för ungdomsfängelse och förvaring var 143 och 65; någon till internering dömd intogs icke under året. Inom fängelseklientelet hade det alldeles övervägande antalet dömts till kortvariga frihetsberövanden. Ej mindre än 2 616 personer hade sålunda dömts till fängelse understigande tre månader. Även bland dem som skulle undergå straffarbete hade åtskilliga dömts till kort tids frihetsförlust, i 813 fall understigande sex månader¹.

Enligt förslaget till skyddslag skall fängelse som ådömes omedelbart för brott kunna ådömas på viss tid eller på livstid. Fängelse på viss tid skall liksom nu ej få understiga en månad. Möjligheten att ådöma fängelse på så kort tid som en månad har ansetts böra behållas närmast för de allmänpreventiva syftena. I stället för att föreslå en höjning av minimum för fängelse har beredningen sökt att på andra vägar nå en önskvärd begränsning av de kortvariga frihetsberövandena inom kriminalvården.

En huvudlinje i beredningens förslag till reaktionssystemets utformning är att påföljder som innebär frihetsberövande ej skall användas, när syftet med det kriminalrättsliga ingripandet kan nås med andra medel. Möjligheter att inskränka tillämpningen av frihetsberövande åtgärder erbjuder sig främst i fråga om de korta frihetsstraffen. Sådana har kommit till användning i alltmera ökad omfattning och den utsträckning, i vilka de numera förekommer, måste inge betänkligheter; det är ur kriminalpolitisk synpunkt till skada att så många människor stiftar bekantskap med fängelsemiljön och inrangeras bland dem som varit intagna på fångvårdsanstalt. Flertalet av de fall, där korta frihetsstraff ådömes, torde avse brott beträffande vilka allmänpreventiva hänsyn anses kräva ett frihetsberövande och en stor del av fallen är att tillskriva trafikbrotten — främst rattfylleri — som utvisar en fortlöpande stegring.

Genom den väsentligt ökade tillströmningen av korttidsintagna har kriminalvården i anstalt försatts i ett läge som närmast måste betecknas såsom krisartat. Även om resurserna efter hand bygges ut, pekar utvecklingen hän mot en mer eller mindre permanent toppbelastning av anstalter-

¹ Se härom och till den följande framställningen även Användningen av de kriminalrättsliga påföljderna, betänkandets andra avdelning s. 26 ff.

na och redan nu förekommer periodvis en överbeläggning som innebär avsevärda nackdelar för kriminalvården. I stor utsträckning tages sålunda de personella och materiella resurserna i anspråk av intagna som ur individualpreventiv synpunkt ej är i behov av någon anstaltsbehandling eller för vilka någon ändamålsenlig behandling ej är möjlig med hänsyn till den korta verkställighetstiden. Det ligger i öppen dag att den splittring av resurserna som härigenom sker försämrar betingelserna för behandlingen av övriga intagna med längre verkställighetstider. Detta är desto mer beklagligt som reformarbetet inom kriminalvården under senare år har präglats av en strävan till en mera individuell och ändamålsenlig behandling än som tidigare förekommit. Denna kriminalpolitiskt mycket betydelsefulla utveckling äventyras genom den ökade tillströmningen av korttidsintagna.

Såsom ovan antytts har beredningen funnit, att fängelse på korta tider bör i viss utsträckning behållas närmast för de allmänpreventiva syftena. En höjning av minimigränsen skulle i åtskilliga fall, där ett frihetsberövande icke är individualpreventivt motiverat, endast medföra att fängelse ådömdes på längre tider än för närvarande. En sådan utveckling finner beredningen ej önskvärd. Enligt beredningens mening bör emellertid efter skyddslagens genomförande korttidsfängelse kunna i många fall med bättre resultat än nu ersättas av villkorlig dom eller skyddstillsyn. Jämte dessa påföljder skall nämligen enligt 3 kap. 3 § och 4 kap. 2 § kunna dömas till dagsböter, vare sig böter är stadgade för brottet eller ej. Genom att utdöma böter vid sidan av villkorlig dom eller skyddstillsyn har rätten möjlighet att — utan att frihetsberövande behöver tillgripas — förläna reaktionen mot brottslingen en skärpa som ofta torde vara tillfyllest ur allmän synpunkt. Med den utformning som skyddstillsynen har erhållit i förslaget torde för övrigt denna påföljd, även om böter ej ådömes, få en större allmänpreventiv verkan än dess nuvarande motsvarighet, villkorlig dom med övervakning och föreskrifter. I dom å skyddstillsyn kan dessutom enligt 4 kap. 3 § förordnas att i skyddstillsynen skall ingå behandling i tillsynanstalt. Denna behandling innebär visserligen också frihetsförlust på kort tid, två månader, men endast såsom inledning till en längre tids kriminalvård i frihet. Fängelse på kortare tid än sex månader efterföljes däremot icke av någon som helst sådan vård.

Även sådant överlämnande till någon form av socialvård, varom domstolen skall kunna förordna enligt 7 kap. skyddslagen, torde stundom vara att föredraga framför fängelse på kort tid. För en alkoholbrottsling kan exempelvis behandling enligt lagen om nykterhetsvård vara en lämpligare reaktionsform än ett kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården. I fråga om en grupp lagöverträdare, nämligen dem som vid tiden för lagföringen är under 18 år, innebär beredningens förslag att erforderlig anstaltsbehandling regelmässigt skall ske inom socialvården.

I Sverige såväl som utomlands har den uppfattningen alltmer vunnit insteg, att det för tillrättaförande av unga lagöverträdare som har ådagalagt grövre brottslighet är ändamålsenligt att ersätta det tidsbestämda frihets-

straffet med reaktionsformer där tiden för omhändertagandet kan — inom vissa gränser — lämpas efter behovet i det enskilda fallet och där tonvikten i behandlingen lägges på uppfostran och utbildning. I Danmark har man i fråga om personer under 18 år i det väsentliga valt att ersätta straffen med den särskilda barnavården i vidaste mening. Ett liknande förhållande råder i åtskilliga andra främmande länder. I England har år 1948 genomförts en lagstiftning innebärande att ungdom under 21 år om möjligt icke skall dömas till fängelse. I Sverige har lagstiftningen framgått med stor försiktighet och räknat med att lagtillämpningen praktiskt taget skulle utan lagändring avskaffa frihetsstraff för ungdom under 18 år, innan man drog konsekvensen härav genom en ändring av lagen som höjde minimiåldern för sådant straff.

År 1902 infördes i vårt land en särskild behandlingsform, tvångsuppfostran, för kriminell ungdom i åldern 15—17 år. Sedan det genom 1924 års barnavårdslagstiftning blivit möjligt att omhändertaga vanartad ungdom i nämnda ålder för skyddsuppfostran, kom även denna behandlingsform till användning för ungdom som begått brott. Genom lagen om villkorlig dom, som trädde i kraft den 1 januari 1944, och lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga, vilken trädde i kraft den 1 juli samma år, främjades den utvecklingen att skyddsuppfostran användes i ökad omfattning, medan antalet förordnanden om tvångsuppfostran starkt nedgick. Såsom en konsekvens härav upphävdes år 1947 lagen om tvångsuppfostran.

Avskaffandet av tvångsuppfostran byggde sålunda på tanken att de lagöverträdare i åldern 15—17 år som behövde vård på anstalt i stället skulle omhändertagas för skyddsuppfostran, varvid den unge i regel intages på ungdomsvårdsskola. Denna princip har sedermera blivit fastslagen i lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig.

I propositionen (nr 223) med förslag till nyssnämnda lag uttalade departementschefen, att frågan gällde var de mest svårbehandlade skulle omhändertagas eller, med andra ord, om ungdomsvårdsskoleorganisationen, såvitt anginge ungdom i åldern 15—17 år, i princip borde vara inrättad för hela åldersgruppen eller för denna åldersgrupp med undantag av de svåraste fallen. För att ungdomsvårdsskoleutredningen skulle kunna fullfölja sin planläggning av skoleorganisationen, och även för att strafflagberedningen och barnavårdskommittén skulle kunna utföra sitt arbete på hithörande område, vore — uttalade departementschefen — ett principiellt ställningstagande från statsmakternas sida påkallat. Departementschefen förordade att åtgärderna på detta område, såväl planering av anstalter och andra resurser som förberedelser för lagstiftning, skulle utgå från den principen, att ungdom i åldern under 18 år, som begått brott och därför behövde intagas på anstalt, skulle omhändertagas inom socialvården och ej erhålla frihetsstraff. Därvid lämnade departementschefen öppet, om det vid den slutliga utformningen och tillämpningen av denna princip kunde visa sig ändamålsenligt att göra undantag för vissa extrema och sällsynta fall. Principen borde dock äga tillämpning beträffande den typiska ungdomsbrottsligheten av allvarligare beskaffenhet.

Första lagutskottet anslöt sig i sitt utlåtande (nr 31) till den av departementschefen intagna principståndpunkten, vilken även vann riksdagens gillande. Denna ståndpunkt har i 1952 års lag kommit till uttryck i 2 § enligt vilken den som ej har fyllt 18 år icke får dömas till fängelse, straffarbete eller förvaring, om ej särskilda skäl är därtill. Sedan viss utbyggnad skett av ungdomsvårdsskoleorganisationen, har lagen satts i kraft den 1 juli 1954.

I den proposition (1947: 298), vari föreslogs att lagen om tvångsuppfostern skulle upphävas, uttalade departementschefen, att man icke behövde hysa några farhågor för att domstolarna i avsaknad av möjligheten att döma till tvångsuppfostern komme att i större utsträckning döma ungdomar under 18 år till ovillkorligt frihetsstraff. Detta antagande synes också ha visat sig riktigt under de första åren efter reformen, då endast några få ungdomar i denna åldersgrupp intogs i fångvårdsanstalterna. Lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig och det däri intagna förbudet att döma den som ej har fyllt 18 år till fängelse, straffarbete eller förvaring, om ej särskilda skäl är därtill, hade sin upprinnelse i en skrivelse av riksåklagaren den 24 september 1951 i vilken han anmälde, att de senaste åren ett stigande antal unga lagöverträdare i åldern 15—17 år dömts till ovillkorligt frihetsstraff och att han därför velat bringa det aktuella läget i fråga om den kriminalpolitiska behandlingen av brottslig ungdom i denna åldersgrupp till Kungl. Maj:ts kännedom.

I propositionen med förslag till 1952 års lag framhöll departementschefen, att det måste göras alldeles klart att det tidsbestämda frihetsstraffet i dess nuvarande utformning icke vore någon ändamålsenlig behandling för ungdom under 18 år. En på departementschefens uppdrag utförd undersökning (SOU 1952: 5) rörande fångar som dömts till ovillkorligt frihetsstraff före fyllda 18 år bestyrkte vad man redan förut kände av andra undersökningar, nämligen att återfallsprocenten för de ungdomar som suttit i fängelse vore skrämmande hög. Visserligen utgjorde de som dömdes till ovillkorligt frihetsstraff ett urval av de svåraste inom sin åldersgrupp — de flesta hade tidigare undergått anstaltsbehandling — och man kunde redan av denna anledning vänta sig en hög återfallsfrekvens. Utredningen visade dock att fängelsestraff icke förmått återföra dem till laglydnad.

Det vore synnerligen viktigt att understryka detta, fortsatte departementschefen, ty i diskussionen förekomme ofta uttalanden som tydde på att man ville betrakta fängelse som en hårdare och effektivare åtgärd, från vilken samhället avstode enbart av mildhet och humanitet. Man hävdade att fängelsestraff även för de yngsta vore påkallade av hänsyn till den laglydige medborgarens rättmätiga anspråk på rättsskydd. Detta betraktelsesätt vore, framhöll departementschefen, alldeles oriktigt. All erfarenhet talade för att ett effektivt bekämpande av brottsligheten bland dessa unga krävde en intensiv och omsorgsfull påverkan under en lång tid genom kvalificerad personal och i former som för den unge möjliggjorde en mognad och en naturlig anpassning i samhället. Av en jämförelsevis kortvarig isolering i enbart straf-

fande syfte kunde man icke vänta sig något annat än en utveckling till återfallsbrottslighet, till framtida skada för samhället och den laglydige medborgaren, för att icke tala om brottslingen själv.

Departementschefen uttalade vidare bl. a. att en önskan att påverka andra människor till laglydnad icke kunde rättfärdiga att samhället försummade något i sin strävan att uppfostra och tillrättaföra de yngsta lagöverträdarna och i stället beträffande dem lämnade företräde åt sådana åtgärder som utåt tedde sig såsom mera repressiva. Icke den yttre aspekten utan de vidtagna åtgärdernas ändamålsenlighet och det uppnådda behandlingsresultatet hade i längden betydelse. Härtill komme att för ungdom i den ålder det här gällde fängelse icke med säkerhet kunde uppfattas som strängare. Erfarenheten visade, att de som dömdes till fängelse icke funne detta straff avskräckande utan brukade avge nöjdförklaring hellre än att genom överklagande söka få straffet förändrat till en i regel betydligt längre och ej på förhand tidsbestämd behandling på ungdomsvårdsskola.

I sitt utlåtande anslöt sig första lagutskottet till de ovan redovisade uttalandena av departementschefen och anförde därutöver bl. a. att om socialvården finge tillräckliga resurser, så att ungdomsvårdsskolorna kunde tillgodose ett rimligt samhällsskydd, ett intagande på ungdomsvårdsskola säkerligen komme att få väl så allmänpreventiv verkan som ett ordinärt frihetsstraff. Utskottet kunde icke dela den uppfattningen, som understundom komme till uttryck, att i valet mellan frihetsstraff och behandling å ungdomsvårdsskola frihetsstraff enbart av allmänpreventiva skäl gäves företräde.

Sedan 1952 års lag satts i kraft den 1 juli 1954 har riksåklagaren i skrivelse till Konungen den 30 november 1955 återkommit till frågan om de yngsta lagöverträdarnas behandling. Det nya systemet syntes, framhåller riksåklagaren, ha fungerat tillfredsställande under det första året efter lagens ikraftträdande. Under året 1 juli 1954—30 juni 1955 hade nämligen icke flera än fyra ynglingar under 18 år dömts till ovillkorligt frihetsstraff. Därefter hade emellertid en markant ändring inträtt. Sålunda hade under andra halvåret 1955 intill den 30 november enligt till riksåklagaren inkomna uppgifter icke mindre än 16 ynglingar under 18 år av underrätt ådömts frihetsstraff, därav en villkorligt. Den väsentliga anledningen därtill syntes enligt riksåklagaren vara att socialvården trots den upprustning av ungdomsvårdsskoleorganisationen som skett före ikraftträdandet av 1952 års lagstiftning likväl icke hade tillräckliga resurser för att omhändertaga svårbehandlade fall. Även om det med socialvårdens nuvarande resurser icke torde kunna undvikas att ett eller annat fall utskildes från socialvården, vore det dock icke tillfredsställande att så unga människor i stället finge avtjäna straff på fångvårdsanstalt, låt vara att inom fångvården inrättats en säranstalt för unga fångar. Det förefölle riksåklagaren som om man nu borde taga steget fullt ut och inom socialvårdens ram söka tillskapa anstaltsresurser för behandling av dessa särfall. Så länge denna möjlighet icke finnes finge man alltid räkna med att vissa ungdomar som en nödfallsutväg hänvisades till fångvården.

Av det ovan anförda framgår, att 1952 års lag bygger på den uppfattningen att intagning i fängelse varken är någon ändamålsenlig åtgärd, när det gäller att återföra den unge brottslingen till laglydnad, eller bättre ägnad än omhändertagande å ungdomsvårdsskola att avhålla andra än den tilltalade från att begå liknande brott. I förstnämnda hänseende återopade departementschefen i propositionen statistik för åren 1946—1950. Om man bortser från dem som dömts endast för militärförseelser, utvisade denna statistik, att av de 55 som frigavs från frihetsstraff, vilket ådömts dem före fyllda 18 år, samtliga med undantag av åtta återfallit i sådana brott som redovisas i straffregistret. Enligt vad beredningen inhämtat har av dessa åtta sedermera intill den 1 januari 1956 fem återfallit i straffregisterbrott, varjämte ytterligare en har dömts till böter för annan brottslighet. Mot bakgrunden av dessa siffror torde icke kunna påstås att det tidsbestämda frihetsstraffet skulle vara en ur individualpreventiv synpunkt lämplig åtgärd mot unga lagöverträdare. Att döma ungdom i pubertetsåldern till fängelse innebär — såsom framhölls i nämnda proposition — att samhället ger upp hoppet om att kunna bryta den unges utveckling till återfallsförbrytare och uppfostra honom till en laglydig medborgare.

I fråga om den allmänpreventiva verkan av att fängelse tillämpas mot unga lagöverträdare erinrade departementschefen, såsom ovan omtalats, om att de ungdomar som dömes till fängelse icke finner detta avskräckande utan brukar avge nöjdförklaring. Till belysning härav kan beredningen nämna, att av de i riksåklagarens skrivelse den 30 november 1955 omförmälda 20 ynglingar, som efter ikraftträdandet av 1952 års lag dömts till frihetsstraff, icke någon fullföljt talan mot domen och att de med endast få undantag förklarat sig nöjda med den ådömda påföljden; straffen varierade mellan sex månader samt ett år och sex månader. Det synes därför finnas täckning för den uppfattningen — vilken för övrigt även bestyrkes av andra erfarenheter — att det tidsbestämda omhändertagandet på ungdomsvårdsskola av de unga själva betraktas såsom en mer ingripande åtgärd än fängelse även när sådant ådömes på relativt lång tid.

Ehuru 1952 års lag i princip underkände fängelse som en lämplig behandlingsform för de yngsta lagöverträdarna, ansågs det vid lagens tillkomst icke lämpligt att genom en provisorisk lagstiftning helt förbjuda fängelse för ungdom i åldern 15—17 år. I avbidan på att socialvården tillfördes erforderliga resurser var det för övrigt nödvändigt att under en övergångstid medge ådömande av fängelse i undantagsfall. Av riksåklagarens skrivelse den 30 november 1955 synes framgå, att ungdomsvårdsskoleorganisationen trots att en viss upprustning har skett ännu icke blivit i tillräcklig grad utbyggd. I det förslag till påföljdssystemets framtida utformning, vilket beredningen nu framlägger, kan emellertid behovet av ytterligare förstärkning av resurserna icke få stå i vägen för ett undantagslöst förbud mot en reaktionsform som har visat sig icke hålla måttet. Utbyggnaden av ungdomsvårdsskolorna fortgår för övrigt och kan beräknas ha nått erforderlig omfattning innan skyddslagen kan träda i kraft. Beredningen föreslår där-

för, att fängelse icke skall få ådömas den som ej har fyllt 18 år. Föreskrift härom har meddelats i 6 § av förevarande kapitel.

Det föreslagna förbudet mot fängelse beträffande den som är under 18 år innebär likväl icke, att anstaltsbehandling av kriminell ungdom i denna ålder utan undantag skall ske inom socialvården. En redogörelse för de olika behandlingsmöjligheter som skyddslagen erbjuder i fråga om unga lagöverträdare lämnas nedan i inledningen till 7 kap.

I fråga om kriminell ungdom i åldern 18—20 år är möjligheten att ådöma frihetsstraff för närvarande icke underkastad några begränsningar. Även för denna klientelgrupp har emellertid genom lag d. 15 juni 1935 införts en särskild behandlingsform, ungdomsfängelse.

De sakkunniga som år 1934 avgav betänkande med förslag till lag om ungdomsfängelse m. m. (SOU 1934: 52) fann det vara en brist i reaktions-systemet, att möjlighet icke funnes att låta brottslingar över 18 år bli underkastade en effektiv fostrande behandling. Denna brist sammanhängde med väsentliga egenskaper hos frihetsstraffen och kunde enligt de sakkunnigas mening icke avhjälpas genom reformer inom dessas ram. Det vore enligt de sakkunniga framför allt tre omständigheter som gjorde, att frihetsstraff ej motsvarade fostringssyftet: straffet vore merendels kortvarigt, alltid tidsbestämt och i regel icke förenat med eftervård. Genom att i dessa tre punkter avvika från de tidsbestämda straffen sökte man göra ungdomsfängelse till en mera ändamålsenlig behandlingsform.

Karakteristiskt för ungdomsfängelse är sålunda, att längden av behandlingen icke fastställs i domen utan bestämmes under behandlingens gång. Förrän ett år har förflutit sedan den dömda intagits i anstalt, får utskrivning ej ske med mindre särskilda skäl är därtill. Maximitid för anstaltsvistelsen är fyra år. Det tillkommer den för hela riket gemensamma ungdomsfängelsenämnden att med beaktande av dessa tidsgränser besluta angående utskrivning, villkorlig eller slutlig. Den som villkorligt utskrivits skall stå under tillsyn och kan underkastas föreskrifter av nämnden, dock ej under längre tid än han kunnat kvarhållas i anstalt och ej i något fall längre än två år.

Såsom framgår av den redogörelse för ungdomsfängelseinstitutets utveckling som lämnas i en bilaga till betänkandet blev klienteltillströmningen till ungdomsfängelse långt större än man från början hade räknat med. Härtill bidrog att domstolarna till den nya påföljden, som ursprungligen avsågs för psykiskt normala ungdomar vilka ingåve goda förhoppningar, mycket snart började döma även psykiskt undermåliga. Trots den utvidgning av användningsområdet för ungdomsfängelse som därigenom har skett, förekommer dock alltså i stor utsträckning, att ungdom i åldern 18—20 år dömes till fängelse eller straffarbete. Av statistiken för år 1953 framgår sålunda, att medan 150 ungdomar i denna ålder dömdes till ungdomsfängelse motsvarande tal för ovillkorligt fängelse var 146 och för ovillkorligt straffarbete 175.

Det nuvarande systemet med parallella tidsbestämda och tidsobestämda

frihetsberövande behandlingsformer för lagöverträdarna mellan 18 och 21 år är ur skilda synpunkter behäftat med allvarliga olägenheter. Redan valet mellan de olika formerna medför stora svårigheter. Att i lag ange en klar gränslinje mellan de fall som skall hänföras till den ena eller den andra behandlingsformen torde vara hart när ogörligt. Härav följer att en viss ojämnhet och godtycklighet icke kan undvikas vid lagtillämpningen. Erfarenheterna från tillämpningen av lagen om ungdomsfängelse synes också ge vid handen, att benägenheten att döma till denna påföljd har varierat hos skilda domstolar och under olika tider.

En allvarligare olägenhet är dock, att valmöjligheten mellan ordinärt frihetsstraff och ungdomsfängelse har inverkat menligt å behandlingen vid ungdomsanstalterna. Eleverna har hängett sig åt jämförelser mellan de tidsbestämda straff de trott sig kunnat påräkna såsom alternativ till ungdomsfängelse och den relativt tidsobestämda frihetsförlust som denna påföljd innebär, och dessa jämförelser har lett till att de ansett sig orättvist behandlade. De har därigenom blivit mindre benägna att acceptera det fostrande syftet hos ungdomsfängelset och att positivt medverka till sin anpassning i samhället. Stundom har hos eleverna vid dessa anstalter utsikten, att vid ny lagföring bli dömd till tidsbestämt straff av kortare varaktighet än ungdomsfängelsebehandlingen, utgjort en lockelse att rymma från anstalten och begå nya brott. I den mån denna lockelse icke lett till rymningar, har den i varje fall varit ägnad att sprida en olust bland eleverna som inverkat menligt på resultatet av behandlingen.

Nämnda inställning hos eleverna torde också ha bidragit till att anstaltsbehandlingen vid ungdomsfängelse icke har blivit till tiden så individualiserad som lagstiftaren avsåg och som behandlingsbehovet i det enskilda fallet påkallar. Anstaltstiden vid den första intagningen har sålunda i alltför stor utsträckning fixerats vid den i lagen angivna minimitiden av ett år. Varje överskridande av denna tid, som icke har kunnat motiveras med hänsyn till klara disciplinbrott, har av eleverna betraktats såsom en orättvisa. Genom denna utveckling har tidsobestämdheten hos ungdomsfängelse till stor del förflyktigats och påföljden alltför mycket kommit att likna de vanliga frihetsstraffen.

De nackdelar som förefintligheten av tidsbestämda frihetsstraff för ifrågavarande ålderskategori har medfört för ungdomsfängelsets del motsvaras enligt beredningens åsikt icke av några fördelar i fråga om behandlingen av dem som har dömts till fängelse eller straffarbete. Vad i det föregående har anförts om olämpligheten av frihetsstraff för lagöverträdare under 18 år gäller i stort sett jämväl brottslingar i åldern 18—20 år. Icke heller dessa har nått full mognad utan befinner sig alltjämt i utveckling och de är, när frihetsberövande finnes påkallat, i allmänhet i behov av uppfostrande och utbildande behandling. En sådan kan emellertid — såsom tidigare har framhållits — icke rationellt anordnas inom ramen för tidsbestämt fängelse. En särskild svaghet hos fängelse i dess nuvarande utformning är i dessa fall den bristfälliga eller helt obefintliga eftervården. I ej mindre

än 199 fall av de sammanlagt 321, i vilka ungdomar mellan 18 och 21 år under år 1953 dömdes till ovillkorligt frihetsstraff, var straffet på kortare tid än sex månader och alltså icke förbundet med någon som helst eftervård. Straff på sex månader, varvid prøvotiden i samband med villkorlig frigivning är begränsad till lika lång tid, ådömdes i 28 fall. Enligt beredningens mening bör tillsyn icke i något fall utebli efter frigivning av unga brottslingar som har ansetts behöva anstaltsvård. Tillsynen bör visserligen efter det enskilda fallets beskaffenhet kunna göras mycket kort och föga ingripande, men det bör icke få förekomma att den unge släppes vind för våg och utan någon kontroll över att han efter frigivningen får en lämplig samsättning och även eljest kommer in i ordnade förhållanden.

Förefintligheten av parallella frihetsberövande påföljder kan också i förevarande fall hos allmänheten lätteligen frammana den uppfattningen, att den ena åtgärden, fängelse, är en till arten allvarligare reaktion och att ådömande av den andra påföljden innebär ett mindre kraftigt ingripande. Ur allmänpreventiv synpunkt kan en sådan uppfattning vara skadlig och medföra olägenheter vid påföljdssystemets tillämpning. Det bör stå klart, att i detta fall den ur individualpreventiv synpunkt bäst lämpade reaktionsformen ingalunda är med hänsyn till allmänpreventionen en mindre effektiv åtgärd.

De överväganden för vilka nu har redogjorts anser beredningen böra leda till att den nuvarande valfriheten mellan tidsbestämt och tidsobestämt frihetsberövande för lagöverträdare i åldern 18—20 år avskaffas. Beredningen föreslår därför, att för brottslingar i denna ålder, som anses böra underkastas någon längre tids anstaltsvård, införes en gemensam behandlingsform, nämligen skyddsfostran. Denna påföljd, för vilken närmare redogöres i motiven till 5 kap., har utformats på sådant sätt, att den medger rika differentieringsmöjligheter efter behandlingsbehovet i de enskilda fallen. Behandlingen skall dock alltid börja i anstalt och där pågå under en tid som icke är på förhand fixerad i vidare mån än att i lagen angivits en maximal tid av tre år. Vårdtiden i anstalt skall under behandlingens gång bestämmas av skyddsvårdens ungdomsnämnd, förslagets motsvarighet till den nuvarande ungdomsfängelnsnämnden. Efter anstaltsbehandlingen skall under en av ungdomsnämnden fastställd prøvotid följa vård i frihet och för denna skall i huvudsak gälla samma regler som för skyddstillsyn enligt 4 kap.

Av det anförda framgår, att i bestämmelserna om skyddsfostran ej — i motsats till vad som nu gäller i fråga om ungdomsfängelse — har upptagits någon föreskrift om minimitid för anstaltsvården. Enligt 5 kap. 4 § skall ungdomsnämnden förordna om den dömdes överförande till vård utom anstalt, när nämnden finner att syftet med skyddsfostran bäst vinnes därigenom. Även om hänsyn tages härtill och till de differentieringsmöjligheter skyddsfostran innebär utgör likväl denna påföljd enligt beredningens mening en för kännbar åtgärd för att tillgripas i de fall, då endast en kort tids frihetsförlust finnes böra ingå i brottspåföljden. Ett ytterligare skäl att icke inbegripa dessa fall under skyddsfostran är, att det klientel som ung-

domsnämnden skulle få ansvaret för därigenom skulle bli alltför stort. Beredningen har i stället, bl. a. med tanke på ifrågavarande fall, föreslagit att rätten i dom å skyddstillsyn skall, om det finnes erforderligt för den dömdes tillrättaförande eller eljest, kunna förordna, att i skyddstillsynen skall ingå behandling under två månader i tillsynsanstalt. Denna behandling är visserligen liksom de korta frihetsstraff som nu kommer till användning tidsbestämd. Den skall emellertid i motsats till dessa straff följas av kriminalvård i frihet, handhavd av ett kvalificerat vårdorgan, och påföljden kan, om den ej leder till avsett resultat, utbytas mot skyddsfostran.

Vad angår fängelse har något absolut förbud att döma den som har fyllt 18 men ej 21 år till sådan påföljd icke föreslagits. Enligt 6 § i förevarande kapitel får lagöverträdare i denna ålder dömas till fängelse, förutom vid förvandling av böter, när av särskilda skäl fängelse på viss tid överstigande tre år finnes böra ådömas. Förbudet avser alltså dels — av skäl som ovan redovisats — fängelse på tre år eller kortare tid, dels ock fängelse på livstid. Förslaget torde i sistnämnda hänseende icke tarva någon utförligare motivering. Allmän enighet torde råda därom att fängelse på livstid är en alltför drastisk åtgärd gentemot en tilltalad som icke har nått vuxen ålder. Det förekommer visserligen i sällsynta fall, att brottslingar i åldern 18—20 år dömes till livstids straffarbete. Förklaringen härtill torde emellertid vara, att i gällande rätt ett fåtal mycket grova brott, t. ex. mord, är belagda med sådant straff såsom enda påföljd och att domstolen därför icke har haft något val vid fastställande av påföljden. I straffrättskommitténs förslag till brottsbalk har däremot icke för något brott upptagits endast en bestämd påföljd, utan stadgandena om de särskilda brotten innehåller alltid en skala, inom vilken påföljden får utmätas.

Fängelse på viss tid över tre år torde icke komma att ådömas unga lagöverträdare i någon nämnvärd utsträckning. Det kan nämnas, att under år 1953 endast tre personer i åldern 18—20 år dömdes till frihetsstraff på längre tid än två år och att strafftiden icke i något av dessa fall översteg fyra år. Beredningen har dock ansett, att möjligheten att döma tilltalade i denna ålder till fängelse på längre tider än tre år bör stå öppen. Därvid har beredningen närmast haft i tankarna tilltalade som av politiska eller liknande bevekelsegrunder begått spioneri eller andra mot rikets säkerhet riktade brott. I dylika fall är ofta ur allmän synpunkt påkallat ett längre frihetsberövande än som kan åvägbringas genom skyddsfostran. Även vid andra brott torde understundom samma situation kunna föreligga. Det bör emellertid understrykas, att det enligt förslaget kräves dylika särskilda skäl för att döma den som är mellan 18 och 21 år till fängelse.

Beredningens förslag inrymmer även vissa andra möjligheter till anstaltsbehandling av kriminell ungdom i åldern 18—20 år. Här om hänvisas till den i motiven till 7 kap. lämnade framställningen rörande behandlingen av unga lagöverträdare.

I förevarande kapitel meddelas bl. a. allmänna regler om de gränser inom vilka fängelse på viss tid får ådömas, för ett brott eller såsom gemensam påföljd för flera brott. I samband därmed har upptagits en bestämmelse — motsvarande nuvarande SL 4: 14 — som under vissa förutsättningar medger, att vid återfall i brott ådömes fängelse på längre tid än som är stadgat för det nya brottet. Kapitlet innehåller vidare ett stadgande som inrymmer befogenhet för domstol att döma till dagsböter jämte fängelse, vare sig brottet är belagt med böter eller ej.

I kapitlet regleras även villkorlig frigivning från fängelse. Härvidlag bibehålles de båda nuvarande formerna av sådan frigivning, den obligatoriska när fem sjättedelar av påföljden har verkställts och den fakultativa med möjlighet till frigivning sedan två tredjedelar har avtjänats. Bestämmelserna om villkorlig frigivning skall vara tillämpliga å den som undergår fängelse på viss tid, ej under sex månader. Härigenom utvidgas användningsområdet för fakultativ villkorlig frigivning; för sådan förutsättes nu att minst åtta månader har avtjänats. Frågan huruvida den dömda skall frigives innan fem sjättedelar av påföljden har verkställts skall icke såsom för närvarande vara beroende av att han själv ansöker därom, utan det skall ingå som ett normalt led i den dömdes behandling att pröva huruvida fakultativ villkorlig frigivning bör ifrågakomma. Beslutanderätten rörande sådan frigivning föreslås decentraliserad från skyddsvårdsstyrelsen — förslagets benämning på fångvårdsstyrelsen — till vederbörande anstaltsnämnd.

Den som villkorligt frigives — obligatoriskt eller fakultativt — skall stå under tillsyn av sådan lokal tillsynsnämnd som enligt 4 kap. skyddslagen skall ombesörja behandlingen av dem som dömes till skyddstillsyn. Även i övrigt skall bestämmelserna om skyddstillsyn i stort sett äga motsvarande tillämpning å den frigivne.¹

1 §.

Fängelse som ådömes omedelbart för brott skall enligt vad för brottet är stadgat ådömas på viss tid, ej över tio år, eller på livstid.

Fängelse på viss tid må ej understiga en månad.

Om tid för fängelse vartill böter förvandlas stadgas i 1 kap.

Enligt gällande rätt förekommer två arter av ordinärt frihetsstraff, straffarbete och fängelse. I SL 2 kap. ges allmänna regler om de gränser inom vilka dessa påföljder får ådömas. Bortsett från vad som gäller vid förvandling av böter får straffarbete ådömas på livstid eller på viss tid ej under två månader eller över tio år (2: 3) och fängelse på viss tid ej under en månad eller över två år (2: 4). I bestämmelserna om de särskilda brotten utsättes — inom nu angivna gränser — maximum regelmässigt för straffarbete och för fängelse i den mån det skall understiga två år samt minimum när detta skall överstiga två månader respektive en månad. Vid sammanträffande av flera brott kan de övre gränserna överskridas, dock aldrig med mer än två år (SL 4: 2).

¹ Vissa synpunkter rörande en framtida reformering av påföljden fängelse har anförts i särskilda yttranden av beredningens ordförande och ledamoten Eriksson, se s. 428 ff.

I samband med det i betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17) framförda förslaget, att straffarbete och fängelse skall sammanlösas till en påföljd, benämnd fängelse, har strafflagberedningen övervägt inom vilka gränser denna påföljd skall få ådömas. Beredningen kom därvid — på skäl som anges å s. 78 och 79 i betänkandet — till den slutsatsen att fängelse bör kunna ådömas inom samma gränser som för närvarande gäller för frihetsstraff, en månad och tio år, samt på livstid. Möjligheten till förhöjning i konkurrenssituationer ansågs också böra bibehållas.

Vad beredningen då föreslog har, såvitt avser fängelse för endast ett brott, upptagits i förevarande paragraf; om gränserna för fängelse vid sammanträffande av flera brott stadgas i 2 §. De angivna gränserna avser endast fängelse som ådömes omedelbart för brott. I fråga om längden av fängelse som ålägges vid förvandling av böter stadgas i 1 kap.

Om gränserna för fängelse på viss tid bestämmas i enlighet med beredningens förslag, bör i stadgandena om de särskilda brotten maximum för fängelse alltid anges, varemot föreskrift om minimum erfordras endast i den mån detta sättes högre än en månad. I straffrättskommitténs förslag till brottsbalk — vari förutsättes att sammanslagningen av straffarbete och fängelse genomföres — har också brottsbestämmelserna utformats i överensstämmelse härmed. Vad angår specialstraffrätten har beredningen i sitt ovannämnda betänkande företagit en översyn av straffskalorna (s. 89 ff). I samband därmed har beredningen föreslagit ändring av vissa lagrum. En allmän omarbetning av straffskalorna i specialstraffrätten har beredningen emellertid funnit icke rimligen kunna genomföras på så sätt att varje särskilt lagrum ändras; antalet författningar som beröres är mycket stort. Beredningen har i stället i en promulgationslag till den lag om ändring i strafflagen som beredningen föreslagit i betänkandet intagit bestämmelser av innebörd att, om fängelse är stadgat såsom påföljd för brott utan att maximum har angivits, fängelse ej må — med visst undantag — ådömas på längre tid än ett år, och att i stället för straffarbete på viss tid skall dömas till fängelse på samma tid som för straffarbete är stadgat. Dessa bestämmelser har överförts till skyddslagens promulgationslag.

2 §.

Såsom gemensam påföljd för flera brott må fängelse på viss tid, om ej annat är stadgat, uppgå till de för brotten utsatta högsta påföljderna sammanslagda med varandra. Det må dock ej överstiga den svåraste av de högsta påföljderna med mer än två år; ej heller må någon av de lägsta påföljderna underskridas.

De föreslagna gränserna för fängelse såsom gemensam påföljd för flera brott överensstämmer med de regler som enligt SL 4:2 för närvarande gäller för fängelse och straffarbete. Frågan om nämnda gränser har upptagits redan i betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m., vari strafflagberedningens överväganden härvidlag redovisas å s. 78 f.

I vissa specialstraffrättsliga författningar, bl. a. rusdrycksförsäljnings-

förordningen och ölförsäljningsförordningen, stadgas lägre maximum för fängelse såsom gemensam påföljd för flera brott mot författningen än som skulle följa av den i förevarande paragraf givna huvudregeln. Med hänsyn härtill har föreskrivits, att denna skall gälla, om ej annat är stadgat.

3 §.

Vid beräkning av högsta gemensamma påföljd för brott varå kan följa fängelse och brott som ej är belagt med svårare påföljd än böter, skola böterna anses motsvara det fängelse som skolat följa vid deras förvandling.

Denna paragraf överensstämmer med gällande rätt vari motsvarande bestämmelse är intagen i SL 4:6.

4 §.

Har någon dömts för brott varå enligt brottsbalken kan följa fängelse och begår han, sedan domen vunnit laga kraft, ånyo brott varå enligt samma balk kan följa fängelse i högst sex månader, må, när skäl äro därtill, påföljden för återfallet bestämmas till fängelse i högst två år. Kan å brottet följa fängelse på längre tid än sex månader, dock högst två år, må påföljden för återfallet bestämmas till fängelse i högst fyra år.

Ej må dom å böter eller disciplinstraff för krigsmän läggas till grund för förhöjning som i första stycket sägs.

Utländsk dom må tillmätas samma verkan som svensk.

Enligt den nuvarande återfallsregeln i SL 4:14 skall straffhöjning i regel ske, om någon som tidigare har dömts för brott mot SL 12 eller 20—23 kap. (förfalskningsbrott, förmögenhetsbrott) begår sådant i dessa kapitel avsett brott vid vilket särskilt stadgande finnes för det fall att brottet är grovt eller att brottet är ringa. Straffet för återfall skall bestämmas enligt stadgandet för närmast högre svårhetsgrad. Straffhöjning skall ske om ej med hänsyn till brottens beskaffenhet, den tid som förflutit mellan dem eller eljest särskilda skäl är däremot. Dom å lägre bötesstraff än sextio dagsböter får ej tillräknas någon till straffhöjning vid återfall. Utländsk straffdom må tillmätas samma verkan som svensk.

Återfallsregeln har underkastats revision i strafflagberedningens betänkande om enhetligt frihetstraff m. m. och de bestämmelser som upptagits i förevarande paragraf överensstämmer — med undantag för stadgandet i andra stycket — väsentligen med det förslag till ändrad avfattning av SL 4:14 som beredningen har framlagt i nämnda betänkande. I fråga om motiven för de föreslagna bestämmelserna och dessas närmare innebörd hänvisas därför till vad i detta betänkande anföres å s. 141 ff.

I andra stycket har endast skett den ändringen att däri förklaras, att förutom dom å böter ej heller dom å disciplinstraff för krigsmän får läggas till grund för sådan förhöjning som avses i första stycket. Denna ändring innebär icke någon nyhet. Redan nu föreskrives nämligen i 12 § lagen om disciplinstraff för krigsmän, att dom eller beslut varigenom disciplinstraff ålagts ej skall tillräknas någon till sådan förhöjning av straff för återfall

i brott varom förmåles i SL 4: 14. Föreskriften härom — som riktar sig till de allmänna domstolarna och ej kan vinna tillämpning i disciplinmål — har emellertid ansetts böra redovisas i samband med återfallsreglerna i skyddslagen.

Det må i detta sammanhang anmärkas, att i beredningens lagförslag, bortsett från bestämmelserna om rättegången i 14 kap. skyddslagen, orden dom och beslut icke har begagnats i den tekniska bemärkelsen, att därunder skulle vara att hänföra endast avgöranden som i processteknisk mening är att rubricera såsom dom respektive beslut. Uttrycket dom i förevarande paragraf omfattar därför även avgöranden vilka betecknats såsom beslut.

5 §.

Jämte fängelse som ådömes omedelbart för brott må, om särskilda skäl äro därtill, dömas till dagsböter, vare sig böter äro stadgade för brottet eller ej.

För närvarande gäller såsom huvudregel att en tilltalad kan ådömas endast en allmän brottspåföljd. När fråga är om påföljd för ett brott ges icke något undantag från denna regel. Vid sammanträffande av flera brott kan däremot enligt SL 4: 1 för brott som är belagt med böter sådana ådömas jämte straff för övriga brott, om särskilda skäl föranleder därtill; normerade böter och böter som ej får förvandlas skall enligt 2 § särskilda böteslagen alltid ådömas för sig. I konkurrenssituationer kan sålunda straffarbete eller fängelse kombineras med böter och de olika påföljderna avser då skilda brott.

Utomlands förekommer ej sällan att böter och frihetsstraff kan ådömas i kombination såsom påföljd för samma brottsliga gärning. En sådan kombination har funnits vara ändamålsenlig i vissa fall. Det har exempelvis ansetts, att när frihetsstraff av allmänpreventiva skäl icke kan helt undvaras frihetsförlustens längd kan avkortas, om jämväl böter ådömes. I andra fall — framför allt vid vinningsbrott — har böter befunnits vara ett ur individualpreventiv synpunkt lämpligt komplement till ett frihetsstraff som är påkallat ur allmän synpunkt. I de länder där ifrågavarande kombinationsmöjlighet finnes har lagstiftaren i allmänhet valt att stadga en mer eller mindre generell befogenhet för domstolarna att tillämpa kombinationen. Detta är exempelvis fallet i Danmark, England, Belgien, Schweiz och Italien. Stundom är befogenheten begränsad med hänsyn till brottets svårhetsgrad; i England och Belgien får frihetsstraff kumuleras med böter endast vid relativt grova brott. Vanligare är emellertid att inskränkningarna i befogenheten hänför sig till brottets art genom att kombinationen får tillgripas allenast, om motivet för brottet varit vinningslystnad. I vissa länder, bland andra några amerikanska stater, har kombinationsmöjligheten knutits till vissa särskilt angivna brott.

Före tillkomsten av 1864 års strafflag förekom även i svensk rätt en kombination av frihetsstraff och böter såsom påföljd för samma brott. Enligt förordningen d. 4 maj 1855 om ansvar för stöld och snatteri samt rån

var nämligen stöld belagd med straffarbete jämte böter, tre gånger det stulnas värde. Såsom skäl härför anfördes vid förordningens tillkomst huvudsakligen »att straffet bör, om möjligt är, träffa den brottslige, där brottet har sin rot eller sitt motiv, såvitt detsamma av gärningen uppenbaras. Det är nu begäret efter egendom, som kommer tjuven att trotsa lagen, att förakta äganderätten, att beröva sin nästa hans gods; och därpå synes våra lagstiftare haft avseende då de stiftat lagar emot tjuvnad. Det är emellertid ostridigt, att allenast böter äro ett otillräckligt straff, särdeles som erfarenheten visat hurusom de flesta, vilka göra sig skyldiga till tjuvnad, sakna tillgång och följaktligen i stället måste enligt gällande lag — — — undergå fängelse vid vatten och bröd.» Emellertid blev sålunda stöldstraffet i verkligheten straffarbete skärpt genom vatten och brödstraff. Den kombinerade påföljden övergavs också i 1864 års strafflag, vari stöld belades med enbart frihetsstraff.

Frågan huruvida böter må kunna ådömas i förening med frihetsstraff upptogs till behandling av strafflagskommissionen som i sitt år 1923 avlämnade förslag till strafflag, allmänna delen, (SOU 1923: 9) intog ett stadgande av innehåll, att böter kunde ådömas antingen enbart eller, i särskilda i lagen utsatta fall, i förening med frihetsstraff. Kommissionen sade sig ha den uppfattningen, att i sådana fall, då brottet förövats av vinningslystnad eller girighet, framför allt om det därjämte hade yrkesmässig karaktär, ådömande av böter jämte frihetsstraff kunde i hög grad öka bestraffningens både individualpreventiva och allmänpreventiva verkan. Dock ansåge kommissionen det icke vara lämpligt att medge dylik kumulation vid alla brott, så snart de i det konkreta fallet härflutit ur nämnda motiv, utan hade begränsat principens användning till särskilda i lagens speciella del utsatta fall. Ett sålunda ådömt bötesstraff skulle till sin straffrättsliga natur icke skilja sig från bötesstraff som ådömdes enbart och vore förty icke att förväxla med sådan konfiskation av den genom det brottsliga förfarandet gjorda ekonomiska vinsten som i vissa fall föreskrevs; en konsekvens därav bleve, att detta bötesstraff, därest det icke kunde indrivas, skulle förvandlas.

I straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om förnögenhetsbrott (SOU 1940: 20) upptogs icke en under utredningsarbetet framförd tanke att medge ådömande av böter och frihetsstraff gemensamt för ett och samma brott i vissa fall, framför allt vid ocker, tjuvgömmeri och liknande brott. Såvitt därmed åsyftades att göra straffet så verksamt som möjligt, något som särskilt kunde tänkas eftersträvat i form av kombination mellan villkorligt frihetsstraff och böter, syntes frågan enligt straffrättskommittén icke kunna lösas för sig utan blott i samband med en allmän reform av straffsystemet. I den mån åter meningen vore att konfiskera eller förebygga vinning av brott syntes den rätta formen vara en särskild konfiskationspåföljd. Frågan därom torde, anförde straffrättskommittén vidare, kunna upptagas av strafflagberedningen i samband med den beredningen ålagda uppgiften att uppdraga gränserna för användningen av bötesstraffet.

Tanken att medge kumulation av frihetsstraff och böter för samma brott berördes också under förarbetena till skattestrafflagen (se NJA II 1944 s. 24 f). Lagrådet anförde sålunda, att ett ekonomiskt kännbart straff vore den ur individualpreventiv synpunkt mest lämpliga reaktionen mot falsk-deklaration och att det ur såväl individualpreventiva som allmänpreventiva synpunkter skulle erbjuda fördelar, därest en kumulation av frihetsstraff och böter medgaves på detta brottsområde --- därvid förvandling av böterna såsom eljest skulle kunna ske — men lagrådet funne sig av skäl som straff-rättskommittén anfört i sitt ovannämnda betänkande icke kunna framställa ett förslag av sådant innehåll. I stället infördes på förslag av lagrådet möjlighet att för brott som avses i skattestrafflagen jämte frihetsstraff ådöma straffskatt.

Enligt beredningens mening bör även i fortsättningen såsom huvudregel gälla, att vid bestämmande av påföljd för brott endast en allmän brotts-påföljd får ådömas. Någon uttrycklig bestämmelse härom har visserligen icke givits i beredningens förslag, men regeln framgår indirekt därav att särskild föreskrift har meddelats i de fall kumulation av påföljder skall vara tillåten; om ett uttryckligt stadgande finnes erforderligt, torde det böra inflyta i det kapitel med allmänna bestämmelser om brott och brottspåföljder vilket förutsattes komma att inleda brottsbalken. Beredningen föreslår emellertid viktiga inskränkningar i huvudregeln och dessa hänför sig främst till möjligheten att ådöma böter jämte annan påföljd.

När beredningen upptagit tanken att för ett och samma brottsliga förfarande ådöma böter såsom komplement till annan påföljd, har meningen icke varit att på denna väg konfiskera eller förebygga vinning av brott. Om man bortser från de normerade böterna, är böter i svensk lag ej anordnade med tanke på att de skall tjäna såsom konfiskationspåföljd, och beredningen föreslår icke någon ändring härvidlag. Förslaget innefattar över huvud icke någon reformering av gällande rätts regler om konfiskation; bestämmelserna i 9 kap. har utan ändring i sak överförts från SL 2: 16 och 17.

Syftet med beredningens överväganden i ifrågavarande hänseende har varit att göra brottspåföljderna så verksamma och ändamålsenliga som möjligt. Beredningen har därvid kommit till den uppfattningen, att särskilt en kombination av villkorlig dom och böter eller av skyddstillsyn och böter skulle erbjuda påtagliga kriminalpolitiska fördelar. Genom dessa kombinationsmöjligheter — som närmare motiveras under 3 kap. 3 § och 4 kap. 2 § — vinnes ökade förutsättningar att ersätta frihetsberövande åtgärder med kriminalvård i frihet. Även en kombination av fängelse och böter torde emellertid kunna bli praktiskt användbar; denna kombinationsmöjlighet bör icke saknas i ett effektivt reaktionssystem.

Den avvägning mellan individualpreventiva hänsyn och allmänpreventionens krav, som ofta måste ske vid bestämmande av påföljd för brott, leder uppenbarligen av hänsyn till allmänpreventionen ej sällan till ådömande av ett frihetsstraff, ehuru en mindre ingripande åtgärd eller frihets-

straff på kortare tid individualpreventivt skulle vara tillfyllest. Såsom ovan antytts har det i utländsk rätt ansetts ändamålsenligt att i dylika fall kunna döma till böter vid sidan av frihetsstraff. Härigenom vinnes att frihetsstraffet kan ådömas på kortare tid än om hela reaktionen skall bestämmas i sådan påföljd. Denna möjlighet att begränsa användningen av fängelse anser beredningen böra införlivas även med svensk rätt.

Det kan synas inkonsekvent, att beredningen å ena sidan söker — på sätt framhållits under kapitelrubriken — med olika medel nå en begränsning av antalet domar å kort tids fängelse men å andra sidan föreslår en påföljds kombination som är ägnad att verka i motsatt riktning. I den mån den dömden ej är i behov av någon behandling i anstalt, är emellertid det frihetsberövande som fängelse innebär förbundet med obestridliga nackdelar. När fängelse ådömes utan att vara individualpreventivt motiverat, bör man därför enligt beredningens mening söka att, så långt det är möjligt ur allmän synpunkt, begränsa tiden för fängelset. Detta är också det huvudsakliga skälet, varför en höjning av minimigränsen för fängelse, en månad, icke har föreslagits av beredningen.

Utomlands är användningen av ifrågavarande kombination av påföljder på vissa håll begränsad till brott som har förövats för vinnings skull; böter anses vid sådana brott vara ett ur individualpreventiv synpunkt lämpligt komplement till ett frihetsstraff. Även om beredningens förslag ej innebär, att böter skall användas såsom konfiskationspåföljd, torde likväl ett visst utrymme för ådömande av böter jämte fängelse finnas också i nu avsedda fall.

Med hänsyn till det skäl som beredningen i första hand åberopat för införande i svensk rätt av kombinationen fängelse och böter såsom påföljd för samma brottsliga gärning bör dess tillämpning icke begränsas till vissa brott eller särskilda brottstyper. Det bör ej heller uppställas såsom förutsättning att brottet eller, om påföljden skall avse flera brott, något av dem är belagt med böter. I förevarande paragraf har domstolarna tillagts en allmän befogenhet att tillämpa ifrågavarande kombination, om särskilda skäl är därtill. Huru därmed förhåller sig får givetvis bedömas under beaktande av omständigheterna i varje enskilt fall. I allmänhet bör dock böter ådömas endast i förening med fängelse på relativt kort tid; att foga böter till fängelse på längre tider torde i regel vara skäligen meningslös. Om den tilltalade är pliktig ersätta genom brottet uppkommen skada, bör domstolen vidare tillse, att den icke genom att ålägga böter belastar hans betalningsförmåga på sådant sätt, att målsägandens utsikter att få sin skada ersatt äventyras. Försiktighet med att ådöma böter torde böra iakttagas även när förverkande sker av egendom eller vinst som har tillförts den tilltalade genom brottet. Domstolen bör också beakta, att uttagande av böter vid sidan om fängelse kan få den ej önskvärda verkan, att därav drabbas icke så mycket den dömden själv som personer vilka är beroende av honom för sin försörjning. Vanligen torde dock den förlängning av tiden för fängelset som blir erforderlig, om kombinationen ej tillämpas,

innebära ett väsentligt större ekonomiskt avbräck för den tilltalade och hans familj än det bötesbelopp som eljest kan komma att utdömas.

Böterna skall ådömas i dagsböter. Dagsbotsantalet får uppenbarligen bestämmas under hänsynstagande till längden av det fängelse som samtidigt utdömes. Böterna och fängelset skall tillsammans bilda en lämplig reaktion och denna får icke stå i disproportion till brottets svårhet. Det torde falla sig naturligt, att domstolen utmäter hela reaktionen inom de gränser som i fråga om påföljden är stadgade för brottet, varvid böterna anses motsvara det fängelse som skall följa i händelse av deras förvandling. Någon uttrycklig bestämmelse härom har emellertid ej föreslagits och formellt kan därför förevarande paragraf sägas innefatta en utvidgning av den skala inom vilken påföljden för brottet skall utmätas. Med hänsyn till domstolarnas praxis vid bestämmande av påföljden inom de vida skalor som i vårt land har fastställts för de olika brotten, är dock denna utvidgning knappast av praktisk betydelse.

Ifrågavarande påföljdskombination kan användas även när den tilltalade skall dömas för flera brott. Är något av dessa belagt med böter, finnes dock enligt 11 kap. 1 § möjlighet att döma särskilt till böter för detta brott.

6 §.

Den som ej fyllt aderton år må icke dömas till fängelse.

Den som fyllt aderton men ej tjuogoett år må dömas till fängelse allenast vid förvandling av böter eller när av särskilda skäl fängelse på viss tid överstigande tre år finnes böra ådömas.

Den som är under tjuogoett år må dömas till böter, ändå att fängelse är stadgat såsom påföljd för brottet.

Beträffande motiveringen för de båda första styckena i paragrafen hänvisas till vad som har anförts under kapitelrubriken.

Inom strafflagberedningen har ledamoten Agge ifrågasatt huruvida det är lämpligt att i den omfattning förslaget innebär utan undantag stadga förbud mot att ådöma fängelse. Med hänsyn till att skyddslagen ger möjlighet att, när det prövas oundgängligt, tillämpa skyddsinternering även gentemot unga lagöverträdare, har Agge emellertid funnit sig kunna biträda förslaget. Ledamoten Göransson har, under hänvisning till vad han i särskilt yttrande anför vid 4 kap. 3 §, ansett att domstolen, när särskilda skäl föreligger, bör ha möjlighet att döma tilltalad i åldern 18—20 år till fängelse på kortare tid.

Enligt SL 5: 2 må straffet för brott, som någon har begått innan han fyllt 18 år, efter omständigheterna nedsättas under vad i allmänhet bort följa å gärningen; till straffarbete på livstid må i sådant fall ej dömas.

Beredningen har i 10 kap. 7 § upptagit en allmän regel vilken bemyndigar rätten att bestämma lindrigare påföljd än som stadgats för brottet, såframt synnerliga skäl föreligger för antagande att den lindrigare påföljden är tillfyllest för den brottsliges tillrättaförande, och hinder ej möter ur allmän synpunkt. När fråga uppkommer om tillämpning av denna regel är visserligen gärningsmannens ungdom en omständighet som bör vinna beak-

tande. Med hänsyn till att fängelse ej skall få ådömas den som är under 18 år, kommer regeln emellertid att få ringa betydelse för ungdomar i denna ålder. Bestämmelsen i SL 5:2 är av värde bl. a. därigenom, att den möjliggör tillämpning av villkorlig dom, när sådan eljest skulle vara utesluten på grund av brottets grovhet; villkorlig dom får enligt gällande lag ej brukas, om den tilltalade finnes förskylla högre straff än straffarbete i ett år eller fängelse i två år. I beredningens förslag har möjligheten att meddela villkorlig dom eller att döma till skyddstillsyn icke gjorts beroende av någon sådan till brottets grovhet knuten förutsättning. Någon motsvarighet till SL 5:2 erfordras därför icke ur denna synpunkt.

Den nuvarande bestämmelsen innebär dock även, att den som är under 18 år kan dömas till böter i sådana fall då brottet enbart är belagt med frihetsstraff. Denna möjlighet, som utnyttjas i viss utsträckning, bör enligt beredningens mening bibehållas i sin nuvarande omfattning och alltså icke underkastas de begränsningar som följer av stadgandet i 10 kap. 7 §.

I den i tredje stycket av förevarande paragraf föreslagna bestämmelsen att unga lagöverträdare får dömas till böter, ändå att fängelse är stadgat för brottet, har åldersgränsen emellertid icke satts vid 18 utan vid 21 år; liksom övriga åldersgränser i paragrafen hänför sig även denna till tiden för domen och ej såsom i SL 5:2 till tiden för brottets begående. Även för klientelet i åldern 18—20 år synes förbudet att döma till fängelse på korta tider böra leda till att i stället böter skall kunna ådömas, utan att domstolarna därvid skall vara bundna av den restriktivitet som utmärker stadgandet i 10 kap. 7 §. Behovet av att kunna döma till böter avser närmast fall i vilka nu dömes till fängelse på kortare tid än två månader; år 1953 dömdes 63 ungdomar i ifrågavarande ålder till en månads fängelse. Enligt beredningens förslag skall i fråga om ungdom i denna ålder icke förekomma anstaltsvård på så kort tid. I den mån skyddstillsyn i förening med behandling i tillsynsanstalt under två månader finnes vara en alltför ingripande åtgärd, föreligger visserligen möjlighet att döma till en kombination av skyddstillsyn eller villkorlig dom och dagsböter. Om enbart böter kan antagas vara tillfyllest, synes emellertid möjlighet att begränsa reaktionen härtill böra föreligga.

7 §.

Fängelse skall verkställas i skyddsvårdsanstalt. Den dömda skall där planmässigt erhålla sådan behandling som är ägnad att främja hans anpassning i samhället.

Enligt 24 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. skall den som är intagen i fångvårdsanstalt sysselsättas med lämpligt arbete och i övrigt erhålla sådan behandling att hans anpassning i samhället främjas.

Vid 1953 års riksdag beslöts, att anstalterna för ordinärt manligt fångklientel — straffångar, fängelsefångar och bötesfångar — skulle indelas i fyra grupper, varjämte anstalter för kvinnligt klientel skulle bilda en

grupp. Denna indelning, som har trätt i kraft den 1 oktober 1954, avser att genom en administrativ omläggning främja en bättre och effektivare behandling av de intagna. Samverkan skall ske mellan ett antal anstalter, varvid ledningen skall utövas från en större och i vårdavseende bättre rustad centralanstalt. Även ungdomsanstalterna och säkerhetsanstalterna omfattas numera av gruppindelningen. Enligt beslut av 1956 års riksdag har nämligen till de förutvarande anstaltsgrupperna fogats ytterligare två, avseende den ena anstalter för unga intagna, ådömda antingen ungdomsfängelse eller ordinärt frihetsstraff, och den andra anstalter för förvarade och internerade.

Enligt kungörelsen d. 5 okt. 1956 (nr 495) med vissa bestämmelser om behandling av de intagna i fångvårdsanstalt skall vid sådan anstalt finnas ett särskilt kollegium med uppgift att såsom rådgivande organ dryfta frågor rörande de intagnas behandling (behandlingskollegium). Med bildandet av dessa kollegier har avsetts att skapa möjligheter till en samverkan i ordnade former mellan de befattningshavare som har ansvaret för de intagnas behandling. Beträffande varje intagen skall, så snart det kan ske och om möjligt inom två veckor från intagningen, upprättas en plan för hans behandling under verkställigheten (behandlingsplan). Planen skall utformas med beaktande av den intagnes personliga förutsättningar, straffets eller skyddsåtgärdens art samt den tid som verkställigheten beräknas vara. Såvitt angår intagen å anstaltsgrupp för ungt klientel skall synnerlig vikt fästas vid att han erhåller lämplig fostran och utbildning. I kungörelsen meddelas vidare bestämmelser bl. a. om sådan undersökning (behandlingsundersökning) av intagens levnadsomständigheter, personliga utveckling, hälsotillstånd, anlag och kunskaper, som enligt 24 § straffverkställighetslagen i erforderlig omfattning skall verkställas till ledning för en planmässig behandling av honom. Minst var tredje månad efter verkställighetens början inom anstaltsgruppen skall för behandlingskollegiet vid den anstalt, där verkställigheten äger rum, anmälas och, i den mån det finnes påkallat, inom kollegiet dryftas, hur den intagne förhållit sig och hur den för honom planerade behandlingen har utfallit. För varje intagen skall föras behandlingsjournal, upptagande fortlöpande anteckningar rörande honom. I journalen skall införas den för den intagne uppgjorda behandlingsplanen även som uppgifter och iakttagelser i samband med behandlingsundersökning, där sådan förekommit, samt beträffande hans förhållanden i övrigt under anstaltsvistelsen. För den som blivit villkorligt frigiven eller utskriven skall i journalen införas uppgifter rörande hans förhållanden under tillsynstiden.

Det står enligt strafflagberedningens mening utom allt tvivel, att statsmakterna genom ovan redovisade åtgärder slagit in på en väg som — om tillräckliga materiella och framför allt personella resurser för deras genomförande tillhandahålles — kommer att bli av det största värde för kriminalvården. För resultatet av vårdarbetet är det av utslagsgivande betydelse, att

behandlingen kan göras tillräckligt differentierad och individualiserad och att den utövas av personal som är skickad för sin uppgift. Principen att varje intagen skall erhålla en efter hans förutsättningar lämpad behandling anser beredningen vara av så central betydelse, att den bör inskrivas i skyddslagen; de mera detaljerade föreskrifter som erfordras härvidlag bör däremot liksom för närvarande meddelas i administrativ väg. I fråga om dem som dömes till fängelse kommer denna princip till uttryck i förevarande paragraf, enligt vilken den som för verkställighet av sådan påföljd är intagen i skyddsvårdsanstalt — en beteckning som beredningen anser vara att föredraga framför fångvårdsanstalt — skall planmässigt erhålla sådan behandling som är ägnad att främja hans anpassning i samhället.

I kapitlet om skyddstillsyn, skyddsfostran och skyddsinternering meddelas uttryckliga bestämmelser om upprättande av behandlingsplan. En sådan planering är av särskild vikt vid dessa påföljder för vilka samtliga är utmärkande, att tiden för behandlingen icke är på förhand bestämt fixerad.

8 §.

Det åligger skyddsvårdsanstaltens styresman att i god tid förbereda den intagnes frigivning. För detta ändamål bör styresmannen i samverkan med tillsynsnämnd, skyddskonsulent, skyddsförening, arbetsförmedlingsanstalt, allmänt eller enskilt hjälporgan eller enskild person söka bereda den som skall frigivas lämplig arbetsanställning eller annan försörjningsmöjlighet ävensom i övrigt vidtaga sådana åtgärder som kunna hjälpa honom att föra ett laglydigt och samhällsnyttigt liv.

Vid planeringen av den dömdes behandling bör ständigt beaktas, att behandlingen har till syfte att främja hans återanpassning i samhället efter frigivningen från anstalten. Det är för att nå detta mål — på vilket hela anstaltsbehandlingen bör vara inriktad — av utomordentlig betydelse att förhållandena vid frigivningen är tillräckligt förberedda och det måste tillses att arbetet härmed upptages på ett tidigt stadium under anstaltsvistelsen. I 40 § straffverkställighetslagen, vilken bestämmelse till sitt huvudsakliga innehåll överensstämmer med den i förevarande paragraf föreslagna, har det ålagts styresmannen vid den anstalt där den dömda är intagen att i god tid förbereda hans frigivning eller utskrivning. Denna paragraf i verkställighetslagen äger tillämpning även å den som undergår ungdomsfängelse eller förvaring eller internering. I fråga om den som enligt förslaget till skyddslag blir föremål för skyddsfostran eller skyddsinternering skall förberedelserna för vården utom anstalt ske i samråd med den centrala nämnd — skyddsvårdens ungdomsnämnd eller interneringsnämnden — som skall bära ansvaret för vården i frihet. Bestämmelser härom har meddelats i 5 och 6 kap. I samband därmed har motsvarande bestämmelser beträffande den som undergår fängelse ansetts böra överflyttas från 40 § straffverkställighetslagen till förevarande kapitel.

Det må i detta sammanhang nämnas, att strafflagberedningen i en fram-

ställning den 15 december 1954 till chefen för justitiedepartementet har hemställt om vissa åtgärder för förbättrande av eftervården efter frigivning och utskrivning från fångvårdsanstalt. Beredningens framställning avser åtskilliga praktiska spørsmål, såsom utbyggnad av kuratorsinstitutionen, beräkning av arbetspremier och frigivningskassa, klädesutrustning, inrättande av inackorderingshem, de intagnas frigång, förhållandet till arbetsförmedlingsorganen samt statens och kommunernas anställningspolitik i fråga om kriminalvårdens klientel. Yttranden över beredningens framställning har inhämtats från myndigheter och sammanslutningar, och den har därvid i huvudsak vunnit ett starkt stöd. Departementschefen har sedermera tillkallat sakkunniga för att utreda frågan om effektivare åtgärder inom eftervård och annan kriminalvård i frihet.

Villkorlig frigivning

9 §.

Den som undergår fängelse på viss tid, ej under sex månader, skall villkorligt frigivas när han avtjänat fem sjättedelar av påföljden (*obligatorisk villkorlig frigivning*).

Om det kan antagas främja hans anpassning i samhället, må han villkorligt frigivas sedan två tredjedelar av påföljden verkställts (*fakultativ villkorlig frigivning*).

Enligt de direktiv som har utfärdats för de under 8 § omnämnda sakkunniga skall dessa upptaga jämväl lagstiftningen om villkorlig frigivning till översyn. Med hänsyn härtill har strafflagberedningen i denna del begränsat sig till att i huvudsak endast föreslå sådana ändringar — i och för sig av genomgripande betydelse — som är motiverade av förslaget i övriga delar och som erfordras för att på ett följdriktigt sätt infoga den villkorliga frigivningen i det av beredningen föreslagna påföljdssystemet.

Av skäl som nyss anförts har beredningen icke ingått på någon närmare prövning av användningsområdet för villkorlig frigivning; denna fråga skall upptagas av omförmälda sakkunniga. I ett hänseende innebär dock beredningens förslag en utvidgning härvidlag, i det att den nuvarande regeln, att fakultativ villkorlig frigivning får ske först när minst åtta månader har avtjänats, föreslås slopad.

Genom den obligatoriska formen har villkorlig frigivning gjorts till ett normalt slutled i verkställigheten av fängelse och straffarbete om minst sex månader. Denna form av frigivning tillämpas — med vissa begränsade undantag — på alla intagna, vilka har ådömts frihetsstraff av dylik längd; den har därigenom icke karaktären av en särskild förmån, som den intagne måste lägga sig vinn om, utan är ett medel att kombinera frihetsberövandet med vård och tillsyn efter frigivningen. Sådan vård och tillsyn är också i regel påkallad efter längre frihetsberövande och kan verksamt bidra till att anpassa den frigivne i samhället. För att nå detta mål är det emellertid nödvändigt att vinna den intagnes egen medverkan. Utsikten att kom-

ma i åtnjutande av fakultativ villkorlig frigivning kan vara en sporre för den intagne att vinnlägga sig om skötsamhet i anstalten, och det är även att antaga att det är lättare att vinna hans medverkan till lämpliga eftervårdande åtgärder och över huvud taget att förmå honom att göra sitt bästa, om frigivningen framstår såsom en förmån som han förvärvat genom egna bemödanden. Det skulle enligt beredningens åsikt vara en stor vinning, om detta viktiga incitament kunde tillåtas verka inom hela det område som den obligatoriska villkorliga frigivningen omspannar.

Redan vid tillkomsten av den nuvarande lagen om villkorlig frigivning ifrågasatte riksdagens första lagutskott, huruvida icke den fakultativa villkorliga frigivningen borde göras tillämplig vid lika korta verkställighetstider som den obligatoriska. Utskottet avstod dock från att framlägga förslag härom, emedan en sådan ordning befarades kunna medföra praktiska svårigheter. Risker härför torde emellertid elimineras, om tillsynen av de frigivna anordnas i enlighet med beredningens förslag och om den av beredningen förutsatta utbyggnaden av skyddskonsulentorganisationen kommer till stånd. Den föreslagna utvidgningen av användningsområdet för den fakultativa villkorliga frigivningen underlättas även genom den behandlingsplanering som har omtalats under 7 §.

10 §.

Vid prövning av fråga om fakultativ villkorlig frigivning skall beaktas: brottets beskaffenhet, dess orsaker och omständigheterna vid detsamma, den dömdes tidigare vandel, hans uppförande under anstaltstiden och sinnesriktning vid den tid då frigivning ifrågasättes, hans beredvillighet att ersätta genom brottet uppkommen skada, samt de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen.

Till denna paragraf har med oförändrat innehåll överförts 2 § andra stycket lagen om villkorlig frigivning.

11 §.

Beslut om obligatorisk villkorlig frigivning meddelas av styresmannen vid skyddsvårdsanstalten.

Fråga om fakultativ villkorlig frigivning prövas av anstaltsnämnden.

Obligatorisk villkorlig frigivning skall liksom nu, enligt 3 § första stycket lagen om villkorlig frigivning, beslutas av styresmannen vid den anstalt där den dömden är intagen.

Fråga om fakultativ villkorlig frigivning prövas för närvarande, jämlikt andra stycket i nyssnämnda paragraf, av fångvårdsstyrelsen. För att sådan frigivning skall kunna ske, måste den intagne själv ansöka därom. Över ansökningen skall vederbörande anstaltsnämnd avge yttrande.

Enligt strafflagberedningens mening bör meddelande av fakultativ villkorlig frigivning icke göras beroende av att den intagne själv tager initia-

liv därtill. Det bör i stället ingå som ett normalt led i behandlingen att pröva, om och när förutsättningar för sådan frigivning är för handen. Avgörande härvidlag synes böra vara, huruvida det kan antagas främja den intagnes anpassning i samhället att han frigges. En dylik ordning kräver emellertid att prövningen decentraliseras och sker i nära anslutning till den behandlingsplanering som anstaltsledningen har att företaga. Det bör ankomma på anstaltsstyresman, vilken enligt 8 § är skyldig att i god tid förbereda intagens frigivning, att beträffande var och en som undergår fängelse i sex månader eller däröver upptaga frågan om fakultativ villkorlig frigivning. Det synes dock icke lämpligt att låta styresmannen på egen hand träffa detta viktiga avgörande. Beredningen föreslår, att beslutanderätten lägges hos anstaltsnämnden. Genom sin hittillsvarande verksamhet torde anstaltsnämnderna ha vunnit stor förtroget med lagstiftningen om villkorlig frigivning och nämndernas sammansättning med en lagfaren ordförande borgar för att frågan, huruvida fakultativ villkorlig frigivning skall ske, får en auktoritativ och sakkunnig bedömning. Å större anstalter kan visserligen denna lösning medföra en icke obetydlig ökning av anstaltsnämndens arbetsbörda. De svårigheter som kan uppkomma härigenom torde emellertid övervinnas, om sådant antal ersättare för ledamöterna utses att nämnden vid behov kan sammanträda i olika uppsättningar. I 1 kap. 4 § lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt föreslår beredningen, att nämnden skall vara beslutför då, utom styresmannen vid anstalten, ordförande och två ledamöter är närvarande. Enligt 5 § samma kapitel skall tillfälle att deltaga i nämndens sammanträde beredas bl. a. centralanstaltens styresman. Beredningen förutsätter att denne eller ersättare för honom i allmänhet är närvarande vid prövning av fråga om villkorlig frigivning.

Även om det normalt skall ankomma på anstaltsstyresman att hänskjuta ärende om fakultativ villkorlig frigivning till anstaltsnämnden, bör hinder icke föreligga för den intagne att hos nämnden göra framställning därom. När nämnden finner skäl därtill, bör den självmant kunna upptaga fråga som nu avses.

Mot en decentralisering av beslutanderätten till anstaltsnämnden invändes måhända, att denna ordning kan leda till ojämnheter i tillämpningen av den fakultativa villkorliga frigivningen. Det ligger emellertid i sakens natur att vid tillämpningen av detta institut de enskilda fallen i allmänhet uppvisar stora skiljaktigheter och aldrig är helt lika. Någon ensartad praxis torde därför icke kunna uppnås, vare sig prövningen sker centralt eller hos skilda lokala instanser. Ifrågasvarande olägenhet väger enligt beredningens åsikt lätt mot de fördelar som vinnes genom en lokal prövning av ett organ som håller nära och fortlöpande kontakt med anstaltsbehandlingen och inför vilket såväl anstaltsledningen som den dömde själv kan muntligen höras. En sådan anordning måste vara att föredraga framför en central, på skriftliga handlingar baserad prövning. Anstaltsnämndens beslut skall för övrigt, om det går den dömde emot, kunna av honom överklagas hos skyddsvårdsstyrelsen som därigenom får en viss möjlighet att utjämna

skiljaktighet i tillämpningen mellan olika nämnder. I styrelsens beslut skall den intagne kunna söka ändring hos Konungen. Talerätten har reglerats i 14 kap. 19 §.

Ledamoten Strahl har förklarat sig icke kunna biträda förslaget, att befogetheten att besluta om fakultativ villkorlig frigivning skall överflyttas till anstaltsnämnderna. Strahl har utvecklat sin mening i särskilt yttrande, vilket fogats vid betänkandet.

12 §.

I beslut om villkorlig frigivning skall fastställas en ~~prövotid~~ motsvarande den tid som vid frigivningen återstår av påföljden, dock minst ett år, om påföljden uppgår till ett år eller däröver, och eljest sex månader.

Om förlängning av prövotiden stadgas i 14 § och i 11 kap. 4 §.

Denna paragraf överensstämmer med 4 § lagen om villkorlig frigivning.

13 §.

Under prövotiden skall den frigivne stå under tillsyn av tillsynsnämnd.

I beslut om villkorlig frigivning skall angivas vilken tillsynsnämnd som skall handhava tillsynen.

Om ändrade förhållanden det påkalla, må nämnd som handhar tillsynen förordna att denna skall flyttas till annan tillsynsnämnd.

Enligt 6 § lagen om villkorlig frigivning skall den som villkorligt frigives i regel stå under tillsyn under prövotiden. Tillsynsman skall utses av anstaltens styresman efter samråd med statens skyddskonsulent i det distrikt där den frigivne skall vistas efter frigivningen och skyddskonsulenten skall ha inseende över tillsynens utövande.

Värden av de villkorligt frigivna är för närvarande allmänt selt mycket bristfällig. Detta sammanhänger bl. a. med att tillsynsorganisationen är otillräcklig. I fråga om kriminalvård i frihet som anordnas genom skyddstillsyn föreslår strafflagberedningen såsom framgår av 4 kap. en organisatorisk förstärkning, i det att behandlingen av den som dömes till skyddstillsyn skall handhavas av en lokal tillsynsnämnd till vilken en eller flera skyddskonsulenter skall knytas. Mellan värden av dem som villkorligt frigives och dem som dömes till skyddstillsyn föreligger i princip icke någon skillnad. Beredningen föreslår också i nästföljande paragraf, att bestämmelserna om skyddstillsyn skall i huvudsakliga delar gälla även vid villkorlig frigivning. För att ge erforderlig stadga åt tillsynen av de villkorligt frigivna föreslår beredningen i förevarande paragraf att även denna uppgift anförtros tillsynsnämnderna.

14 §.

Beträffande den frigivne och tillsynen över honom skall vad i 4 kap. 6—14 §§ stadgas om skyddstillsyn äga motsvarande tillämpning, dock med följande avvikelser:

1. Prövas övervakning ej erforderlig, må tillsynsnämnden förordna att övervakning icke skall äga rum.

2. Omhändertagande enligt 4 kap. 12 § må, såframt omständigheterna för-
anleda därtill, ske jämväl när fråga uppkommer om förverkande av den vill-
korligt medgivna friheten.

3. Förlängning av prövotiden må avse högst ett år utöver den vid frigiv-
ningen bestämda tiden.

4. I stället för vad i 4 kap. 14 § första stycket stadgas om bestämmande
av annan påföljd för brottet skall gälla, att rätten i fall som där avses må för-
klara den villkorligt medgivna friheten förverkad. Beslutas förverkande, må
rätten, om särskilda skäl äro därtill, nedsätta den icke verkställda delen av
påföljden.

5. Förordnande om behandling i tillsynsanstalt må ej meddelas.

Bestämmelser om vad villkorligt frigiven har att iakttaga, om särskilda
föreskrifter som kan meddelas honom, om tillsyn och om åtgärder när den
frigivne åsidosätter sina skyldigheter är för närvarande intagna i 5—11 §§
lagen om villkorlig frigivning.

Såsom omtalats under föregående paragraf föreslår strafflagberedningen
att bestämmelserna om skyddstillsyn skall i huvudsakliga delar tillämpas
även å den som är villkorligt frigiven. Rörande den närmare innebörden
härav hänvisas till motiveringen till 4 kap. 6—14 §§, vilka ger tillsyns-
organen större befogenheter beträffande vården av den frigivne än som
följer av de nuvarande bestämmelserna i lagen om villkorlig frigivning.¹

I förevarande paragraf stadgas dock vissa avvikelser från reglerna om
skyddstillsyn. Stundom kan med hänsyn till den frigivnes personliga egen-
skaper och förhållanden övervakning vara obehövlig eller rent av olämplig.
Enligt punkt 1 skall tillsynsnämnden i sådana fall kunna förordna att
övervakning icke skall äga rum; enahanda befogenhet tillkommer nu fång-
vårdsstyrelsen. Sådant omhändertagande som avses i punkt 2 motsvaras
för närvarande av tagande i förvar jämlikt 16 § lagen om villkorlig fri-
givning. Enligt punkt 3 skall liksom nu förlängning av prövotiden kunna
ske med högst ett år utöver den vid frigivningen bestämda tiden.

Förverkande av villkorligt medgiven frihet skall liksom nu kunna ske
även då den frigivne utan att begå brott åsidosätter sina skyldigheter. Så-
som en följd av att enligt förslaget tillsynsnämnd skall handha tillsynen
av den frigivne, lägges befogenheten att i sådant fall besluta angående för-
verkande hos domstol och ej som för närvarande hos fångvårdsstyrelsen.
Det har ansetts ändamålsenligt, att domstolen därvid icke — såsom nu är
fallet — skall nödgas välja mellan att antingen underlåta förverkande eller
också förklara hela den återstående delen av fängelset förverkad. Enligt
punkt 4 i förevarande paragraf har det lagts i domstolens hand att, om
särskilda skäl är därtill, nedsätta den icke verkställda delen av påföljden.
Ett sådant skäl kan vara att den frigivne under prövotiden har varit under-
kastad vittgående inskränkningar i sin handlingsfrihet.

I punkt 5 av paragrafen stadgas, att förordnande om behandling i tillsyns-
anstalt ej får meddelas i fråga om villkorligt frigiven. Finnes återintagning
i anstalt erforderlig, bör sådan ske genom att beslut om förverkande med-
delas.

¹ I fråga om 4 kap. 8 § har ledamoten Göransson och sakkunnigen Marnell avgivit särskil-
da yttranden, som fogats vid betänkandet.

15 §.

Om förverkande av den villkorligt medgivna friheten när den dömde finnes hava begått annat brott före prövotidens utgång stadgas i 11 kap. 4 §.

I 14 § meddelas bestämmelse om förverkande av villkorligt medgiven frihet i fall, då den frigivne utan att begå brott underlåter att iakttaga vad som åligger honom. Bestämmelser om förverkande i anledning av brott, motsvarande 13 § lagen om villkorlig frigivning, upptages i 4 § av 11 kap., vari meddelas bestämmelser om sammanträffande av brott m. m.

16 §.

Förklaras den villkorligt medgivna friheten förverkad jämlikt 14 § 4 eller 11 kap. 4 § första stycket, skall återstoden av fängelset anses såsom ny påföljd med avseende å frågan om ny villkorlig frigivning; och må fakultativ villkorlig frigivning äga rum ändå att tiden för fängelset understiger sex månader.

Sker förverkande jämlikt 11 kap. 4 § andra stycket, skall den sammanräknade tid av fängelse som angives i domen anses såsom ny påföljd vid prövning av fråga om villkorlig frigivning.

Beträffande frågan om ny villkorlig frigivning av den, som efter förverkande av villkorligt medgiven frihet återintagits i fångvårdsanstalt, meddelas nu bestämmelser i 14 § lagen om villkorlig frigivning. Därvid har olika regler givits för det fall att förverkande skett på grund av brott som förövats innan det tidigare ådömda fängelset eller straffarbetet börjat verkställas och för andra fall av förverkande.

Sker förverkande på grund av att den frigivne misskött sig eller att han, sedan det tidigare ådömda straffet börjat verkställas, begått brott för vilket han dömes till fängelse eller straffarbete, skall enligt 14 § första stycket det vid frigivningen återstående straffet eller det längre straff den frigivne har att undergå anses som nytt straff med avseende å frågan om ny villkorlig frigivning. Fakultativ villkorlig frigivning må, om förverkandet skett i anledning av misskötsamhet, äga rum ändå att tid som i 2 § lagen om villkorlig frigivning sägs icke gått till ända.

Om någon, som dömts till fängelse eller straffarbete på viss tid, övertygas om brott som förövats innan verkställighet av fängelset eller straffarbetet börjat, skall för närvarande enligt SL 4:3 — med vissa undantag — om han även för det nya brottet finnes förskylla fängelse eller straffarbete, gemensamt straff ådömas för brotten och så bestämmas som hade han på en gång lagförts för dem. Från gemensamt straff skall avräknas vad den dömde kan ha utstått av det tidigare ådömda straffet. Beträffande villkorlig frigivning från påföljd som bestämts med stöd av SL 4:3 stadgas i 20 § lagen om villkorlig frigivning att, när från gemensamt straff avräknas vad den dömde utstått av förut ådömt straff, såsom strafftid skall räknas tiden för det gemensamma straffet. Om någon som villkorligt frigivits övertygas om brott och i anledning därav förhöjt straff ådömes med

tillämpning av SL 4:3, skall den villkorligt medgivna friheten förklaras förverkad; därefter får ny obligatorisk frigivning ej ske, med mindre straffet efter avräkning av vad den dömda tidigare utstått uppgår till minst sex månader och ej heller förrän han ånyo avtjänat minst fem månader (1 § andra stycket och 14 § andra stycket).

I motiveringen till förslagets bestämmelser om sammanträffande av brott m. m. i 11 kap. påvisar strafflagberedningen, att den nuvarande konstruktionen med gemensam påföljd enligt SL 4:3 medfört att reglerna om villkorlig frigivning och beräkning av tid för fängelse eller straffarbete blivit invecklade och därför stundom medfört svårigheter i tillämpningen. Bl. a. på grund därav har — såsom framgår av 11 kap. 2 § — konstruktionen med gemensam påföljd i fall som avses i SL 4:3 icke upptagits i förslaget. Domstolen skall i stället bestämma fängelse särskilt för det nya brottet, vare sig det begåtts före eller efter början av verkställigheten av den tidigare ådömda påföljden. Det blir härigenom möjligt att förenkla reglerna om villkorlig frigivning i fall då tidigare villkorligt medgiven frihet förverkats; i huvudsak lika bestämmelser kan meddelas för alla fall.

Förverkande av villkorligt medgiven frihet kan enligt förslaget beslutas dels om den dömda icke iakttagit vad som åligger honom enligt bestämmelser i skyddslagen eller enligt föreskrifter eller anvisningar som meddelats med stöd därav (2 kap. 14 § 4), dels om den frigivne befinnes ha begått annat brott före den tidigare domen eller därefter innan prövotiden gått till ända och rätten i anledning därav antingen förklarar att det ådömda fängelset skall avse jämväl det nya brottet (11 kap. 4 § första stycket) eller dömer till fängelse på viss tid särskilt för detta brott (11 kap. 4 § andra stycket). Frågan, när ny villkorlig frigivning bör äga rum sedan förverkande av villkorligt medgiven frihet skett, anser beredningen böra lösas med utgångspunkt från att den återstående delen av fängelset eller denna återstod jämte det ytterligare fängelse, som ådömts, i princip bör betraktas som en ny påföljd.

I enlighet härmed stadgas i första stycket av förevarande paragraf att om villkorligt medgiven frihet förklaras förverkad jämlikt 14 § 4 eller 11 kap. 4 § första stycket återstoden av fängelset — vilken kan nedsättas — skall anses som ny påföljd med avseende å frågan om ny villkorlig frigivning. I fall som här avses skall emellertid fakultativ villkorlig frigivning kunna äga rum ändå att tiden för fängelset understiger sex månader; härigenom ges möjlighet att återintaga den dömda för en relativt kort tid och därefter göra nytt försök med vård utom anstalt.

Sker förverkande av den villkorligt medgivna friheten i samband med att den frigivne döms till fängelse för annat brott, skall enligt 11 kap. 4 § andra stycket den sammanräknade tiden av återstoden av det tidigare ådömda fängelset, vilken skall kunna nedsättas, och det nya fängelset anges i domen. Denna sammanräknade tid skall enligt andra stycket i förevarande paragraf anses som ny påföljd vid tillämpning av 9 §.

Den av beredningen föreslagna ändringen av bestämmelserna om sam-

manträffande av brott och om villkorlig frigivning leder till att villkorlig frigivning stundom kommer i fråga senare än vad för närvarande skulle ske i fall med sammanlagt lika lång tid för fängelset för de olika brotten. Detta är en följd av att man vid beräkning av tidpunkten, när villkorlig frigivning skall ske, enligt förslaget aldrig skall taga med i beräkningen den del av fängelse som verkställts innan en tidigare frigivning ägt rum. Enligt förslaget bör emellertid domstolarna lättare än nu kunna överblicka, vid vilken tidpunkt frigivning kommer i fråga efter en dom på fängelse, och om så anses lämpligt i domen bestämma tiden för fängelset med hänsyn härtill. I någon mån kan den förlängning av tiden i anstalt som förslaget medför motverkas av de vidgade möjligheterna till fakultativ villkorlig frigivning enligt 9 §.

Skulle under verkställighet av en återstående del av ett tidigare ådömt fängelse eller av sådan återstod jämte ett i samband med förverkandet ådömt fängelse till verkställighet förekomma ytterligare en dom på fängelse, skall liksom eljest, när flera domar på fängelse förekommer till verkställighet innan den dömda frigivits, sammanläggning ske av fängelsetiderna för bestämmande av slutdagen. Detta framgår av 3 kap. 5 och 6 §§ i beredningens förslag till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt, vilka härutinnan överensstämmer med 22 och 23 §§ straffverkställighetslagen. Tidpunkten för villkorlig frigivning enligt 9 § i förevarande kapitel beräknas då efter den sålunda sammanlagda tiden.

17 §.

Kan den villkorligt medgivna friheten ej längre förklaras förverkad, skall påföljden anses vara till fullo verkställd vid prövotidens utgång.

I 15 § lagen om villkorlig frigivning stadgas att om den villkorligt medgivna friheten ej längre kan förklaras förverkad, straffet skall anses ha vid frigivningen till fullo verkställts. En motsvarande bestämmelse fanns tidigare i 4 § i 1906 års lag om villkorlig frigivning. Under förarbetena till den nuvarande lagen hade — under åberopande av de från den 1 januari 1943 genomförda nya bestämmelserna i SL 4:14 om straff för återfall i brott — ifrågasatts att icke upptaga något sådant stadgande. Lagrådet, vars utlåtande kom att bli avgörande för utformningen av 15 §, yttrade emellertid (NJA II 1944 s. 103) att i åtskilliga andra fall än i fråga om förutsättningarna för återfallsstraff rättsverkningar vore knutna till straffets fulla undergående och att i dessa fall en dylik regel torde vara av värde i den mån den icke måste anses rent av nödvändig. Lagrådet hänvisade bl. a. till 13 § förvaringslagen, 20 § ungdomsfängelselagen och RB 20:7 och nämnde att det även gällde vissa återfallsbestämmelser i specialstraffrätten.

De skäl som sålunda åberopats för ett stadgande om tidpunkten när fängelse eller straffarbete skall anses vara till fullo verkställt kräver i och för sig icke att som tidpunkt väljes dagen för frigivningen. De sakkunniga som utarbetade förslag till 1906 års lag hade i 4 § angivit, att straffet skulle

anses till fullö avtjänat vid prövotidens utgång. För den slutliga avfattningen av lagtexten återopades utformningen av vissa konkurrens- och återfallsbestämmelser (NJA II 1907 s. 51 ff).

Skyddsfostran och skyddsinternering omfattar enligt strafflagberedningens förslag både vård i anstalt och vård utom anstalt; påföljden upphör icke genom att den dömda överföres till vård i frihet. I princip synes fängelse kunna betraktas på samma sätt, särskilt som reglerna om skyddstillsyn gjorts tillämpliga på den som villkorligt frigivits. Beredningen har likväl icke dragit denna konsekvens; prövotiden efter villkorlig frigivning anses icke innefatta verkställighet av fängelse. I vissa avseenden har det emellertid syntts lämpligt att jämställa denna prövotid med den tid varunder den som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering vårdas utom anstalt. Så har skett i fråga om bestämmelserna om sammanträffande av brott. I 11 kap. 2 § föreslås sålunda att om någon, som dömts till fängelse på viss tid, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering eller erhållit villkorlig dom, finnes ha begått annat brott före domen eller därefter innan behandlings- eller prövotid gått till ända, rätten må efter omständigheterna förordna att den ådömda påföljden skall avse jämväl sistnämnda brott eller döma särskilt till påföljd för detta brott eller också undanröja beslutet om påföljden och för brotten döma till påföljd av annan art. Möjlighet skall alltså finnas för rätten att förordna att ådömt fängelse skall avse jämväl ett brott som begåtts under prövotiden efter villkorlig frigivning. Sådant förordnande skall kunna meddelas även om frågan uppkommer först efter prövotidens utgång. För förverkande av villkorligt medgiven frihet i anledning av brott kräves enligt förslaget däremot liksom nu att fråga därom uppkommer i mål vari den frigivne har häktats eller erhållit del av åtal före prövotidens utgång (11 kap. 4 §; 2 kap. 14 § och 4 kap. 14 §).

I 11 kap. 2 § har beredningen avsett att reglera fall, då någon som dömts till påföljd finnes ha begått annat brott innan påföljden upphört. Den utformning detta lagrum erhållit kräver i och för sig icke en ändring av det nuvarande innehållet i 15 § lagen om villkorlig frigivning. Med hänsyn till bestämmelserna i 11 kap. 2 § synes det emellertid icke tillfredsställande att i skyddslagen upptaga ett stadgande, vilket innebure att ett brott, som begåtts av någon som är villkorligt frigiven, skulle, därest den frigivne får del av åtal eller häktas först efter prövotidens utgång, anses vara begånget sedan fängelset till fullö verkställt. Ett sådant stadgande skulle dessutom kunna leda till otillfredsställande resultat beträffande tillämpningen av RB 20: 7. Enligt detta stadgande kan åklagare efterge åtal bl. a. om brottet har förövats innan den misstänkte till fullö undergått straff för annat brott och det är uppenbart att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse. Utformningen av 11 kap. 2 § torde kunna leda till att åklagarna finner sig kunna återropa RB 20: 7 oftare än för närvarande. Tillämpningen av sistnämnda lagrum synes emellertid icke — om fråga är om brott som förövats under prö-

votiden efter villkorlig frigivning — böra vara beroende av att åklagaren kan fatta sitt beslut vid en tidpunkt, då det ännu är teoretiskt möjligt att den villkorligt medgivna friheten kan förklaras förverkad. Med hänsyn till vad nu anförts har i förevarande paragraf föreslagits att fängelset, om den villkorliga frigivningen ej längre kan förklaras förverkad, skall anses vara till fullo verkställt vid prøvotidens utgång.

Såsom framgår av motiven till 11 kap. 2 § upptages i förslaget icke någon direkt motsvarighet till de av lagrådet år 1943 berörda bestämmelserna i förvarings- och ungdomsfängelselagarna. Vad angår tillämpning av återfallsbestämmelser i specialstraffrätten torde numera endast i få fall förutsättas att fängelse för tidigare brott har till fullo verkställts; sådana bestämmelser kan förmodas komma att så småningom helt försvinna. Be-
träffande skärpning i anledning av återfall torde därför den ändring av gällande rätt som förslaget innebär icke ha större räckvidd. För övriga fall där verkan knutits till att fängelse till fullo verkställts — t. ex. 1 kap. 17 § (bötesverkställighetslagen 14 §) samt tredje punkten av övergångsbestämmelserna till de den 3 juni 1938 beslutade ändringarna i strafflagen — torde ändringen ha mycket underordnad betydelse.

18 §.

Vid tillämpning av 9 § skall såsom avtjänad tid räknas jämväl tid varunder påföljden skall anses verkställd på grund av domstols förordnande som i 10 kap. 6 § sägs.

Denna paragraf motsvarar 20 § andra stycket lagen om villkorlig frigivning.

19 §.

Har enligt 6 kap. 2 § fråga väckts om att den som undergår fängelse skall underkastas skyddsinternering, må han ej villkorligt frigivas förrän frågan blivit slutligen avgjord.

Bestämmelsen överensstämmer med 21 § första stycket lagen om villkorlig frigivning.

3 kap. Villkorlig dom

Vad i Sverige kallas villkorlig dom förekommer numera i en eller annan form i de flesta länder. England och USA har gått i spetsen för denna utveckling. Sedan villkorlig dom först börjat tillämpas i praxis utan egentligt lagstöd, gavs där lagbestämmelser i ämnet på 1870-talet, och småningom har villkorlig dom kommit att intaga en framträdande plats i dessa länders påföljdssystem.

Den svenska villkorliga domen motsvaras emellertid i England och USA av två skilda institut, av vilka blott det ena uppfattas och betecknas som villkorlig dom. I båda länderna skiljer man sålunda mellan villkorlig dom, motsvarande den svenska rättens villkorlig dom utan övervakning och föreskrifter, samt probation, motsvarande svensk villkorlig dom med övervakning eller med övervakning jämte föreskrifter. En dom, varigenom förordnas om probation, uppfattas icke såsom meddelande av villkorligt anstånd med en påföljd utan som ådömande av en påföljd, vilken består i kriminalvård i frihet. Att utsätta ett straff i en dom till probation kommer därför icke i fråga. Ej heller i en villkorlig dom utsättes för övrigt enligt engelsk rätt något straff; i USA förekommer detta däremot i viss utsträckning.

Mot slutet av 1800-talet blev den anglo-sachsiska utvecklingen på detta område uppmärksammas på Europas kontinent, och man beslöt sig på flera håll för att efterbilda densamma. Vad man upptog var emellertid icke institutet probation utan endast den egentliga villkorliga domen.

Tankegången var, att det finnes en kategori lagöverträdare i vilkas liv brottet är en engångsföreteelse. Dessa s. k. tillfällighetsbrottslingar kan antagas ej komma att ånyo begå brott, och det behöves därför icke något straff för att avhålla dem därifrån. Emedan det straff som kunde komma i fråga i dessa fall ofta är ett kort frihetsstraff, kan det till och med befaras, att bestraffning snarast skall vara ägnad att minska den brottsliga vilja och förmåga att i fortsättningen avhålla sig från brott. Ty att han blir ryckt från sitt arbete, sammanförd med brottslingar och stämplad såsom fånge är olägenheter av frihetsstraffet som i dessa fall på grund av strafftidens korthet icke kan uppvägas genom en resocialiserande behandling. Man önskade därför skona tillfällighetsbrottslingar från korta frihetsstraff, och medlet härför fann man i den villkorliga domen. För probation åter hade man enligt denna tankegång ej användning. Tillfällighetsbrottslingarna ansågs icke behöva hjälp och stöd genom övervakning och föreskrifter.

På kontinenten har från denna utgångspunkt på de flesta håll införts bestämmelser om villkorlig dom såsom en modifikation av grundsatsen att brott skall följas av straff. Man har dock icke velat göra större avsteg från denna princip än som erfordras för att skona från undergående av straff.

Enligt kontinental rätt har villkorlig dom därför formen av ett villkorligt anstånd ej med ådömande av straff utan med verkställandet av ett ådömt straff, vilket alltså väl utsättes i domen men icke går i verkställighet, om den prøvotid som knytes till det villkorliga anståndet förlöper efter förväntan.

Småningom har man emellertid på många håll funnit, att villkorligt dömda kan behöva hjälp och stöd under prøvotiden och att villkorlig dom kan användas i större utsträckning än eljest vore möjligt, om den förknippas med åtgärder i detta syfte.

När Sverige år 1906 införde villkorlig dom skedde det enligt den kontinentala tankegången. Enligt 1906 års lag om villkorlig dom kunde de som dömdes till straffarbete på tid ej överstigande tre månader eller till fängelse ej överstigande sex månader erhålla villkorligt anstånd med verkställigheten av straffet, om det kunde antagas att de skulle låta sig rätta utan straffets undergående. Även de som dömdes till böter kunde komma i åtnjutande av villkorlig dom men endast under förutsättning att det måste befaras att den dömda till följd av fattigdom och bristande förvärvsförmåga skulle nödgas avtjäna böterna med frihetsstraff.

År 1918 utfärdades en ny lag om villkorlig dom, varigenom användningsområdet för sådan dom utvidgades. Vidare infördes möjlighet att ställa den dömda under övervakning av en därtill förordnad person som under prøvotiden hade att utöva tillsyn över hans uppförande och söka befordra vad som kunde lända till hans rättelse; om den dömda vid åtalets anhängiggörande var under 21 år kunde i domen åläggas honom skyldighet att efterkomma föreskrift eller foga sig i anordning som övervakaren funne erforderlig för hans tillrättaförande. För utredning huruvida förutsättningar för villkorlig dom förelåge skulle enligt 1918 års lag i viss utsträckning personundersökning äga rum rörande den tilltalade.

Denna lag avlöstes av lagen d. 22 juni 1939 om villkorlig dom, vilken efter att ha satts i kraft den 1 januari 1944 ännu gäller. Genom denna lag har användningsområdet för villkorlig dom utvidgats och institutet ytterligare utvecklats. Sålunda infördes möjlighet för domstolen att — oberoende av den dömdes ålder — samtidigt som den ställer honom under övervakning meddela föreskrifter beträffande hans livsföring under prøvotiden, såsom angående arbetsanställning, uppehållsort, avhållsamhet från rusdrycker och betalning av skadestånd. Vidare stadgades att straff ej behöver utsättas i en villkorlig dom; en sådan kan därför numera ha formen antingen av villkorligt anstånd med verkställigheten av ett i domen utsatt straff eller också av villkorligt anstånd med ådömande av straff. I lagen anvisas detta senare förfaringssätt såsom det regelmässiga när föreskrift meddelas, för andra fall det förra.

Genom 1939 års lag har öppnats möjlighet att inom den villkorliga domens ram anordna kriminalvård i frihet liknande vad i de anglo-sachsiska länderna åstadkommes genom dom till probation. Den svenska villkorliga domen har på detta sätt kommit att omspänna mycket olika reaktions-

sätt. I vissa fall är en villkorlig dom intet annat än en villkorlig påföljds-
eftergift, avsedd för tilltalade med god prognos vilka anses kunna und-
slippa med den varning domen utgör. Något annat innebär en villkorlig
dom utan övervakning och föreskrifter i sak icke även om ett straff ut-
sättes i domen. I andra fall är den villkorliga domen förenad med övervak-
ning av den dömde och i vissa av dessa fall meddelar domstolen föreskrifter
för honom som kan innebära avsevärda inskränkningar i hans frihet. Sådan
villkorlig dom användes även i fall, där prognosen ej kan anses vara god.

Den svenska villkorliga domen användes vidare i viss utsträckning, och
ofta i fall där prognosen är långtifrån god, såsom ett medel för domstolen
att åvägabringa att den tilltalade omhändertages för vård enligt en social
vårdlag.

Domstolen kan sålunda i villkorlig dom föreskriva, att den dömde skall
söka sig in på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, om de i lagen
om nykterhetsvård angivna förutsättningarna för hans omhändertagande
på sådan anstalt föreligger. Intagandet å anstalten och den fortsatta vården
försiggår då enligt nykterhetsvårdslagen. Av praktiska skäl är det stundom
lämpligare, att domstol som anser den tilltalade böra omhändertagas å all-
män vårdanstalt för alkoholmissbrukare icke formligen föreskriver honom
att söka sig in på sådan anstalt utan — efter kontakt med vederbörande
nykterhetsnämnd — avvaktar att han enligt nykterhetsvårdslagen har bli-
vit intagen och därefter meddelar villkorlig dom som i så fall icke be-
höver innehålla någon föreskrift. Den reella innebörden av domstolens för-
farande är emellertid även i detta fall, att villkorlig dom användes som ett
medel att låta kriminalvården träda tillbaka för nykterhetsvård.

På liknande sätt kan domstol genom villkorlig dom åvägabringa, att till-
talad blir omhändertagen på sinnessjukhus enligt sinnessjuklagen, förut-
satt att ett sådant omhändertagande kan ske enligt denna lags regler. I viss
utsträckning anordnas även öppen psykiatrisk vård, i form av tillsyn av
hjälpverksamhetsläkare, genom förmedling av villkorlig dom.

Länge kunde domstol också genom villkorlig dom, om barnavårdsnämnd
så föreslagit, överlämna åt nämnden att vidtaga åtgärd för den dömdes
omhändertagande för skyddsuppfostran. Efter lagändring år 1952 har dom-
stol emellertid numera att, då den finner skyddsuppfostran motiverad och
de i barnavårdslagen stadgade förutsättningarna härför är uppfyllda, utan
meddelande av villkorlig dom överlämna åt barnavårdsnämnden att vidtaga
åtgärd för den tilltalades omhändertagande för sådan vård. När domstol
prövar barnavård i form av skyddsuppfostran böra äga rum, kommer där-
för numera villkorlig dom ej i fråga. Men barnavård kan enligt barnavårds-
lagen anordnas även i andra former. Skyddsuppfostran utmärkes av att den
unge skall skiljas från sin hittillsvarande miljö. I fall där detta icke anses
erforderligt kan villkorlig dom utan övervakning och föreskrifter vara ett
medel att få barnavård till stånd. Det är också möjligt för domstolen att
meddela villkorlig dom med övervakning och genom att utse någon barna-
vårdens funktionär till övervakare anordna ett samarbete mellan kriminal-
vård och barnavård.

Att sålunda inom ramen för villkorlig dom har sammanförts mycket olika reaktionssätt är enligt strafflagberedningens åsikt förenat med avsevärda olägenheter.

Det är psykologiskt olämpligt, att genom beteckningen villkorlig dom ges sken av att samma reaktion användes såväl i de godartade fall där en villkorlig påföljdseftergift anses motiverad som i de där relativt avancerade brottslingar ställes under övervakning med föreskrifter angående sin livsföring eller intages å anstalt. De dömda och allmänheten får därav lätt intrycket att dessa senare behandlas med ett överseende som alls icke är på sin plats, och samtidigt är den utsträckta användningen av beteckningen villkorlig dom ägnad att betaga domen den karaktär av förtroendebevis som den bör äga i de godartade fallen. Det synes bättre, att termen villkorlig dom förbehålles de senare, d. v. s. i stort sett sådana fall för vilka villkorlig dom ursprungligen infördes i vårt land.

Ej heller är det tillfredsställande att, såsom sker i lagen om villkorlig dom, förutsättningarna anges lika för alla fall som rymmes under lagen. För villkorlig dom förutsattes nu, lika för alla fall, att med hänsyn särskilt till den brottsliga karaktär och personliga förhållanden i övrigt skäligen anledning finnes att antaga att han utan att undergå straff skall avhålla sig från att ånyo begå brott. Detta krav på god prognos är välmotiverat, när det gäller en villkorlig dom utan övervakning eller föreskrifter. Att låta någon som ej inger goda förhoppningar undslippa med blott en varning bör nämligen icke förekomma. Men annorlunda ställer det sig, om den villkorliga domen har karaktären av en behandling. En behandlingsform bör kunna användas även i fall där utsikterna till framgång icke är lovande, förutsatt nämligen att behandlingsformen dock finnes vara den mest ändamålsenliga av de alternativ som står till buds. Detta ligger i sakens natur, och domstolarna har, såsom förut nämnts, icke kunnat undandraga sig att i viss utsträckning handla därefter.

Beredningen föreslår av dessa skäl, att den nuvarande villkorliga domen uppdelas i skilda institut. Från den villkorliga domen utskiljes enligt förslaget de fall, där domen innebär att det därefter är socialvårdens sak att taga vård om den tilltalade enligt en social vårdlag. För dessa fall ifrågakommer överlämnande till särskild vård enligt 7 kap. skyddslagen. Återstoden av den villkorliga domen klyves i två institut med olika förutsättningar och med skilda beteckningar, villkorlig dom och skyddstillsyn.

Villkorlig dom har i förslaget utformats som en brottspåföljd i teknisk mening men är till sin egentliga innebörd en villkorlig påföljdseftergift; den innebär i huvudsak, att annan påföljd icke skall inträda, om den dömda icke begår nytt brott under en prövotid av två år. Med skyddstillsyn åsyftas däremot en kriminalpolitisk behandling. Gränsen mellan de båda instituten drages så, att i skyddstillsyn ingår övervakning medan någon sådan ej kan förekomma vid villkorlig dom. Den som ställes under skyddstillsyn och alltså under övervakning kan jämväl erhålla föreskrifter angående sin livsföring. Skyddstillsynen är till sin innebörd att jämföra med den anglo-sachsiska rättens probation.

En dylik klyvning av den gällande rätts villkorliga dom var ifrågasatt redan under förarbetena till den nuvarande lagen av år 1939 men kom då icke till utförande. Tiden torde nu vara mogen för detta steg, vilket har förberetts genom att 1939 års lag givit ökade möjligheter att anordna en behandling i den villkorliga domens form. I Danmark har en liknande klyvning föreslagits i ett år 1953 framlagt kommittéföreläggande, enligt vilket mot gällande rätts betingede domme skall svara dels betingede domme, dels försorgsdomme. Den senare domsformen åsyftar att underkasta den dömda en behandling, den förra är att använda där ingen behandling anses erforderlig, men den kan förenas med övervakning och vissa föreskrifter. Från beredningens förslag skiljer sig det danska bl. a. därigenom, att detta behåller vissa fall, där hjälp och stöd anordnas för den dömda, inom ramen för den villkorliga domen. Enligt beredningens uppfattning är det att föredraga att som villkorlig dom beteckna endast de fall där domstolen finner sig kunna avstå från att anordna hjälp- och stödåtgärder. Det synes nämligen beredningen önskvärt, att villkorlig dom framstår såsom en domsform som icke är på sin plats i andra fall än där domstolen finner sig kunna ge den tilltalade detta förtroendebevis.

Med villkorlig dom skall dock enligt förslaget kunna förenas föreskrifter om tid och sätt för fullgörande av skadeståndsskyldighet på grund av brottet. Sådana föreskrifter kan vara av värde ej blott för tillgodoseende av målsägandens skadeståndsanspråk utan även ur kriminalpolitisk synpunkt. För att skärpa reaktionen mot den tilltalade skall domstolen också, när den meddelar villkorlig dom, jämte denna kunna ådöma dagsböter, vare sig brottet är belagt med böter eller ej. Det väsentliga syftet med villkorlig dom är att skona brottslingar med god prognos från fängelse och genom kombinationen med böter torde villkorlig dom bli bättre ägnad än den eljest skulle vara att fylla den uppgift för vars skull sådan dom infördes i Sverige, nämligen att ersätta korta frihetsstraff.

Vid sidan av den villkorliga påföljdseftergift, som den villkorliga domen innebär, innehåller förslaget möjlighet för domstol att i undantagssituationer helt efterge påföljd för brott. Stadgande härom har meddelats i 10 kap. 7 § skyddslagen.

I fråga om skyddstillsyn föreslår beredningen bl. a. vissa åtgärder som är ägnade att effektivisera kriminalvården i frihet och därmed att utvidga användningsområdet för sådan vård. Härom hänvisas till motiven till 4 kap.

1 §.

Har någon begått brott och kan å brottet eller, när flera brott förövats, å något av dem följa fängelse, må rätten meddela honom *villkorlig dom*, om det med hänsyn särskilt till hans karaktär och personliga förhållanden i övrigt finnes grundad anledning antaga att sådan påföljd är tillfyllest för att avhålla honom från vidare brottslighet.

Den villkorliga domen är enligt förslaget väsentligen avsedd för det klientel som åsyftades när villkorlig dom infördes i svensk rätt, nämligen tillfäl-

lighetsbrottslingar vilkas prognos är så god att, utöver den varning som domen innebär, några särskilda åtgärder ej erfordras för deras tillrättaförande. Enligt 1906 års lag skulle vid prövning om skäl vore till villkorlig dom främst övervägas, huruvida det kunde antagas att den tilltalade skulle låta sig rätta utan att undergå straffet. Därför gavs emellertid närmare föreskrifter för prövningen. Vid denna skulle sålunda beaktas, om tillfälle finnes till uppfostran eller handledning för den som vore i behov därav. Dessutom skulle göras avseende å den tilltalades tidigare vandel, de omständigheter som drivit honom till brottet, hans beredvillighet att erkänna det samma och gottgöra skada, hans uppförande i övrigt samt hans levnadsförhållanden. Bland övriga omständigheter skulle i synnerhet tagas i betraktande, huruvida med anledning av den tilltalades ungdom, honom åliggande försörjningsplikt eller annat förhållande fara vore att straffets utkrävande skulle medföra påföljder av särskilt menlig beskaffenhet.

Beskrivningen av de individuella förutsättningarna för meddelande av villkorlig dom har sedermera förenklats. I gällande lag förutsättes för sådan dom att det, med hänsyn särskilt till den brottsliga karaktär och personliga förhållanden i övrigt, skall finnas skälig anledning antaga, att han utan att undergå straff skall avhålla sig från att ånyo begå brott.

Enligt de sakkunniga, vilkas förslag lades till grund för 1939 års lag, var det av vikt, att lagen icke tillämpades på ett slentrianmässigt sätt som skulle ge näring åt uppfattningen att en förstagångsförbrytare i allmänhet kunde räkna med villkorlig dom, oavsett huruvida hans personliga egenskaper och omständigheterna i övrigt gjorde sådan dom motiverad. I betraktande härav ansåg de sakkunniga lämpligt att — såvitt avsåg den av dem föreslagna enkla villkorliga domen, bl. a. sådan dom utan övervakning och föreskrifter — i lagtexten lämna en karakteristik av den typ av lagöverträdare för vilken denna form av villkorlig dom var avsedd, nämligen tillfällighetsbrottslingar. Det föreslogs därför, att i lagtexten skulle anges, att brottet skulle vara begånget mindre av vanart än av oförstånd, trångmål, annans påverkan eller liknande omständighet. Vid sidan av denna karakteristik skulle enligt sakkunnigförslaget liksom tidigare som förutsättning anges, att villkorlig dom i det särskilda fallet var att anse såsom en från individualpreventiv synpunkt tillräcklig reaktion mot brottet. Lagen utformades slutligen i förevarande hänseende på sätt ovan angivits och den av de sakkunniga föreslagna karakteristiken upptogs sålunda ej i lagen.

Strafflagberedningen vill liksom nämnda sakkunniga understryka vikten av att villkorlig dom icke slentrianmässigt beviljas förstagångsbrottslingar. En av grundtankarna för detta institut är att domstolen skall verkställa ett omsorgsfullt urval med hänsyn till de tilltalades förutsättningar att motsvara det förtroende som en villkorlig dom innebär. Sådan dom får därför ej användas generellt som ett slags belöning för att brottet är lindrigt eller för att den tilltalade icke tidigare har begått brott. Vådorna av en sådan tillämpning torde ligga i öppen dag. Det är emellertid till undvikande härav ej erforderligt att i lagtexten upptaga en sådan karakteristik som de sakkunniga föreslog.

Erfarenheterna från tillämpningen av 1939 års lag om villkorlig dom torde ej ge vid handen, att sådan dom utan övervakning har använts i vidare omfattning än som åsyftades vid lagens tillkomst. Även om — åtminstone vid vissa brottsarter, närmast egendomsbrotten — en viss slentrian synes ha insmugit sig i fråga om meddelande av villkorlig dom åt förstagångsbrottslingar, torde detta likväl icke gälla i fråga om nämnda typ av villkorlig dom.

Den formulering som beredningen har valt för att ange de individuella förutsättningarna för meddelande av villkorlig dom ansluter sig nära till den gällande lagens. Grundad anledning skall finnas att antaga att villkorlig dom är tillfyllest för att avhålla den tilltalade från vidare brottslighet, och rätten skall vid sin bedömning härav taga hänsyn särskilt till hans karaktär och personliga förhållanden i övrigt. Den jämkning i avfattningen som har föreslagits torde icke innebära någon ändring i sak. Även nu skall det stöd som en villkorlig dom kan komma att utgöra för den tilltalade i hans strävanden till återanpassning beaktas vid bedömningen av om sådan dom är på sin plats. Beredningen har emellertid ansett detta förhållande vara av den vikt, att det bör komma till uttryck i lagtexten.

Enligt beredningens förslag överlämnas det åt domstolens fria prövning att med beaktande av omständigheterna i det särskilda fallet avgöra, huruvida den tilltalade uppfyller de i lagen angivna individuella förutsättningarna för meddelande av villkorlig dom. Förslaget överensstämmer härutinnan med 1939 års lag. I denna är prövningen emellertid begränsad i ett hänseende. Har den tilltalade under de fem åren närmast före brottet undergått straffarbete, omedelbart för brott ådömt fängelse, ungdomsfängelse, förvaring eller internering, får nämligen enligt 3 § villkorlig dom meddelas allenast såframt synnerliga skäl föranleder därtill. Detsamma gäller, om den tilltalade under nämnda tidsperiod har erhållit villkorlig dom som ej avsett förvandlingsstraff för böter. Det ligger i sakens natur, att den av beredningen föreslagna villkorliga domen endast sällan kan tänkas komma i fråga för den som tidigare har erhållit villkorlig dom eller varit underkastad sådan åtgärd som avses i den nuvarande 3 §. Hinder häremot torde i regel möta ej endast till följd av de individuella förutsättningar som har uppställts för meddelande av villkorlig dom utan även ur allmänpreventiv synpunkt. Beredningen har likväl icke funnit lämpligt att i detta avseende binda rättstillämpningen genom någon formell regel, motsvarande den nuvarande bestämmelsen. Omständigheterna i de olika fallen är alltför skiftande för att genom en dylik regel skulle kunna lämnas någon bättre vägledning för bedömningen än den som har inneslutits i nämnda förutsättningar och i den i 2 § förevarande kapitel upptagna bestämmelsen att villkorlig dom ej får meddelas om med hänsyn till brottets svårhet eller eljest hinder däremot möter ur allmän synpunkt.

Upplysning om den tilltalades karaktär och personliga förhållanden i övrigt får domstolen genom personundersökningen. Liksom enligt gällande rätt skall — om ej erforderlig utredning därförutan är tillgänglig för dom-

stolen — sådan undersökning ske, innan villkorlig dom meddelas. Bestäm-
melser om personundersökning har upptagits i 13 kap.

Någon begränsning i fråga om tillämpning av villkorlig dom med hän-
syn till den tilltalades ålder har icke gjorts i förevarande kapitel. Det kan
emellertid antagas, att den som ej har fyllt 18 år endast mera sällan kom-
mer att erhålla villkorlig dom. Beredningens förslag innebär, att ungdö-
mar under 18 år vilka har gjort sig skyldiga till brott i regel skall — va-
re sig anstaltsbehandling anses erforderlig eller ej — tagas om hand av
barnavårdens organ. Både vid skyddstillsyn enligt 4 kap. och vid skydds-
fostran enligt 5 kap. har därför uppställts särskilda villkor för dessa på-
följders tillämpning å den som är under 18 år. Någon motsvarande begräns-
ning har ej ansetts erforderlig vid villkorlig dom. Om prognosen för den
som icke har fyllt 18 år är så god att villkorlig dom kan ifrågakomma, tor-
de i flertalet fall åtal ej bli väckt mot honom. Enligt 10 kap. 2 §, vilket
stadgande ersätter lagen d. 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa un-
deråriga, får allmänt åtal för gärning som någon misstänkes ha begått in-
nan han fyllt 18 år väckas endast under vissa förutsättningar och bland
dessa har icke upptagits, att åklagaren finner att den misstänkte bör er-
hålla villkorlig dom. När åtal väckes mot någon som är under nämnda ål-
der, bör dock enligt beredningens mening möjligheten att meddela villkorlig
dom stå öppen för domstolen. Det kan förekomma fall, exempelvis om
en eljest välartad yngling gör sig skyldig till brott vid förande av motor-
fordon, där villkorlig dom, eventuellt i förening med böter som ådömes
med stöd av 3 § i detta kapitel, framstår såsom den lämpligaste reaktionen
även mot en tilltalad under 18 år. Villkorlig dom kan också vara på sin
plats när en ung tilltalad väl bör bli föremål för uppfostringsåtgärder men
dessa lämpligen bör ankomma på hans föräldrar eller annan uppfostrare.

Bortsett från villkorlig dom i fråga om förvandlingsstraff för böter kan
sådan dom enligt 1939 års lag förekomma i två former, nämligen anstånd
med verkställighet av ett i straffarbete, fängelse eller böter ådömt straff
och anstånd med ådömande av straff. Till ledning för valet mellan de båda
formerna anges i lagens 1 § att, om ej särskilda skäl föranleder till annat,
med straffets ådömande skall anstå, därest förordnande om föreskrift en-
ligt 8 § finnes böra meddelas; ges sådant förordnande skall den dömde till-
lika ställas under övervakning. I annat fall bör i regel straffet bestämmas
i domen.

I samband med tillkomsten av 1939 års lag uttalades inom första lag-
utskottet — på vars förslag nyssnämnda ståndpunkt beträffande valet mel-
lan de båda anståndsformerna intogs — sympatier för en övergång över
hela linjen till villkorligt anstånd med ådömande av straff. Utskottet ansåg
sig emellertid icke kunna underlåta att fästa avseende vid det till förmån
för straffets utsättande i den villkorliga domen anförda argumentet, att en
sådan dom i form av sakerförklaring, utan förbindelse med några näm-
värt ingripande föreskrifter för den dömde, ej kunde anses ge något påtag-

ligt uttryck för samhällets ogillande av brottet och därför kunde komma att ha menliga följder i allmänpreventivt avseende. Utskottet fann på grund därav försiktigheten bjuda att bereda möjlighet att vid sidan av varandra använda båda de olika formerna av villkorlig dom.

De fall i vilka övervakning jämte föreskrifter eller enbart övervakning finnes erforderlig har i beredningens förslag utbrutits ur den villkorliga domen och hänförs till skyddstillsyn. Denna har utformats såsom en självständig påföljd vilken i likhet med andra påföljder går i verkställighet — bl. a. har möjlighet till visst exekutivt tvång införts — och vid dom å skyddstillsyn finnes ej utrymme för något anstånd med vare sig ådömande av påföljd eller verkställighet av ådömd påföljd. Så till vida kan dock skyddstillsynen sägas vara ett anstånd med ådömande av påföljd som kriminalvården i frihet, om den misslyckas, kan utbytas mot någon annan påföljd som kan följa å brottet.

Men enligt beredningens förslag skall ej heller i villkorlig dom kunna utsättas påföljd i fängelse eller böter för brottet. Skälet härtill är främst, att verkställighet av sådan påföljd skulle — med den utformning som den villkorliga domen har fått i förslaget — kunna ifrågakomma endast rent undantagsvis. I sådana fall, då föreskrift enligt 5 § om tid och sätt för fullgörande av skadeståndsskyldighet icke har meddelats, kan undanröjande av den villkorliga domen ske allenast, om den dömde begår nytt brott under prövotiden eller om han finnes ha begått annat brott dessförinnan. Undanröjes påföljden av dylik anledning, skall emellertid enligt 11 kap. 2 § gemensamt påföljd ådömas för brotten, och det blir därvid denna påföljd, vilken ej behöver vara fängelse eller böter, som skall verkställas.

Endast när i den villkorliga domen har givits föreskrift om fullgörande av skadeståndsskyldighet skulle en i domen utsatt påföljd i fängelse eller böter kunna tänkas bli verkställd. Om den dömde av tredska eller vårdslöshet underlåter att iakttaga föreskriften, kan nämligen enligt 6 § den villkorliga domen undanröjas. Rätten har emellertid erhållit andra, mindre ingripande möjligheter att reagera mot sådan underlåtenhet, och det finnes därför — med beaktande jämväl av beskaffenheten av det klientel varom här är fråga — skäl att antaga, att undanröjande av denna anledning endast sällan kommer att tillgripas. Även om ett undanröjande av den villkorliga domen finnes erforderligt, är det för övrigt icke säkert eller ens sannolikt, att fängelse eller böter är den lämpligaste reaktionen mot den dömde. Ofta torde den övervakning och de hjälpande och stödjande åtgärder som kan åvägbringas genom en skyddstillsyn vara bättre ägnade för hans tillrättaförande. Möjlighet att ådöma denna påföljd synes därför under alla förhållanden böra stå öppen.

Av det anförda framgår, att en i en villkorlig dom, utformad i enlighet med beredningens förslag, utsatt påföljd i fängelse eller böter i det alldeles övervägande antalet fall icke skulle ha någon reell bakgrund. Det förhåller sig i själva verket i regel på det sättet, att det redan vid tiden för domen skulle stå klart, att verkställighet av den utsatta påföljden icke kunde kom-

ma till stånd. Vid sådant förhållande synes det icke lämpligt att ge den nya villkorliga domen formen av anstånd med verkställighet av ådömd påföljd.

Till förmån för ett slopande av denna anståndsform kan även åberopas andra skäl. Vid bedömande huruvida det föreligger grundad anledning antaga att den tilltalade skall avhålla sig från vidare brottslighet skall, såsom tidigare har understrukits, beaktas det stöd härutinnan som en villkorlig dom kan innebära för honom. Detta stöd torde emellertid för ifrågavarande godartade klientel knappast vara mindre verksamt, om den dömde svävar i ovisshet om vad rätten har uppskattat brottet till i fängelse eller böter. Ätminstone i sådana fall, då böter skulle ha ådömts och måhända också då påföljden skulle ha stannat vid en kort tids fängelse, torde för övrigt ovisshet härvidlag ofta ha en större avskräckande effekt å den dömde än ett angivande av påföljden.

Det kan vidare sägas, att det förtroendebevis från rättens sida, som den villkorliga domen utgör, framstår såsom mindre helhjärtat, när rätten redan på förhand bestämmer den påföljd som skall följa å brottet, om den dömde misslyckas i sina anpassningssträvanden. Att öppna möjlighet för rätten att i den villkorliga domen åsätta den dömde den sociala mindervärdighetsstämpel som dom å fängelse utgör i allmänhetens medvetande kan även verka till hinders i nämnda strävanden och alltså motverka den villkorliga domens syfte. Det må i detta sammanhang nämnas, att den av beredningen i 10 kap. 7 § föreslagna möjligheten att meddela påföljdseftergift endast innebär sakerförklaring och icke tillika angivande av arten och innebörden av den påföljd som efterges.

Såsom ovan framhållits var det för att tillgodose de allmänpreventiva syftena som första lagutskottet vid tillkomsten av 1939 års lag föreslog behållande av anstånd med verkställighet av en i den villkorliga domen utsatt påföljd; härigenom kunde, ansågs det, ges ett mera påtagligt uttryck för samhällets ogillande av brottet än genom enbart sakerförklaring utan förbindelse med några nämnvärt ingripande föreskrifter för den dömde. När beredningen föreslår slopande av denna anståndsform, har i stället införts en annan möjlighet att förstärka den allmänpreventiva verkan av villkorlig dom. Enligt 3 § får sålunda, om skäl är därtill, jämte sådan påföljd åläggas dagsböter, vare sig böter är stadgade för brottet eller ej. Den möjlighet kan tillgripas, så snart en skärpning av reaktionen mot brottet är önskvärd ur allmän synpunkt eller för den dömdes tillrättaförande. Härom hänvisas till motiven till nämnda paragraf.

Den av beredningen föreslagna villkorliga domen är såsom tidigare har framhållits till sin egentliga innebörd en villkorlig påföljdseftergift. Den har emellertid utformats såsom en självständig påföljd vilken ådömes liksom andra påföljder; med denna konstruktion har vunnits betydande lagtekniska förenklingar vid utformningen av andra delar av förslaget, framför allt av konkurrensreglerna i 11 kap. Vad angår avfattningen av rättens dom torde i domslutet kunna, med angivande av tillämpliga lagrum, ut-sägas att rätten finner den tilltalade skyldig till visst eller vissa brott samt

att den med stöd av 3 kap. 1 § skyddslagen meddelar honom villkorlig dom.

I den nuvarande lagen har stadgats ett flertal till brottets eller den ådömda påföljdens beskaffenhet anknutna begränsningar i den villkorliga domens användningsområde. Endast några av dessa begränsningar har bibehållits i beredningens förslag.

Enligt 1 § tredje stycket i 1939 års lag får villkorlig dom ej meddelas, där det av hänsyn till den allmänna laglydnaden är påkallat att den brottslige undergår straff. Ej heller får i fråga om brott av krigsman villkorlig dom brukas med mindre det finnes kunna ske utan fara för krigslydnaden och ordningen inom krigsmakten. Dessa bestämmelser har, delvis omformulerade, upptagits i 2 § av förevarande kapitel.

Enligt 2 § första stycket i 1939 års lag får villkorlig dom brukas, om a brottet eller, där flera brott förövats, å något av dem kan följa straffarbete eller fängelse, dock ej såvida den brottslige finnes förskylla högre straff än straffarbete i ett år eller fängelse i två år eller till ungdomsfängelse dömes. Stadgandet begränsar tillämpligheten av villkorlig dom såväl nedåt i fråga om bötesbrotten som uppåt beträffande grövre brott.

Förbudet mot villkorlig dom vid brott vara ej kan följa svårare påföljd än böter är förestavat främst av allmänpreventiva skäl. Man har i detta förbud sett en viss garanti mot att sådan dom användes i fråga om ordningsföreseelser. Att villkorlig dom i allmänhet icke bör användas som reaktion mot dylika föreseelser är uppenbart. Dömes till böter för en ordningsföreseelse, bör såsom allmän regel gälla, att böterna skall betalas. Men därmed är icke sagt, att ett formellt hinder mot villkorlig dom är erforderligt. Genom ifrågavarande förbud i 1939 års lag uteslutes visserligen från villkorlig dom den stora mängden ordningsföreseelser, men ett stort antal sådana, som är belagda jämväl med fängelse, kvarstår dock inom lagens tillämpningsområde. Likväl förekommer det praktiskt taget aldrig att villkorlig dom meddelas vid sådana föreseelser. Över huvud taget användes den nuvarande möjligheten att ådöma böter villkorligt mycket sällan; år 1952 beviljades villkorligt anstånd med verkställighet av böter i endast två fall och år 1953 i sju. Med hänsyn till den återhållsamhet som sålunda iakttages i rättstillämpningen kan det med säkerhet antagas, att missbruk icke skulle behöva befaras, om förbudet mot villkorlig dom vid rena bötesbrott borttoges.

När beredningen likväl såsom förutsättning för tillämpning av villkorlig dom har föreslagit, att å brottet eller, om den tilltalade har begått flera brott, å något av dem skall kunna följa fängelse, är skälet härtill främst, att villkorlig dom i fortsättningen liksom hittills skall antecknas i straffregistret. Att däri införa anteckningar om personer som har begått föreseelser vilka endast är belagda med böter bör uppenbarligen icke komma i fråga. Med ifrågavarande förutsättning avses alltså att utesluta tillämpning av villkorlig dom vid ringa lagöverträdelser. Det är däremot icke åsyftat att i andra

fall hinder mot villkorlig dom skall föreligga på den grund att, jämlikt 2 kap. 6 § eller 10 kap. 3 §, fängelse ej får ådömas med hänsyn till den tilltalades ungdom eller sinnesbeskaffenhet.

Vad angår den närmare innebörden av nämnda förutsättning, skall — i överensstämmelse med den tolkning som har givits åt andra lagbud med liknande innehåll, t. ex. SL 5: 14 och RB 1: 11¹ — ett brott anses vara belagt med fängelse även när fängelse föreskrives blott för de fall där omständigheterna är försvårande, oberoende av om sådana omständigheter i det särskilda fallet åberopas eller ej. Däremot skall ett visst brott icke anses belagt med fängelse, om sådan påföljd får användas blott för en svårare grad av samma brott. I de fall slutligen där möjligheten att döma till fängelse är knuten till någon särskilt angiven grund, kan brottet ej anses vara belagt med fängelse annat än när sådan grund föreligger i det särskilda fallet.

När lagstiftarna i skilda länder har uppställt fasta gränser såsom hinder mot villkorlig dom vid brott av viss svårhetsgrad, har de i allt väsentligt velat tillgodose allmänpreventiva syften. I fråga om sådana begränsningar föreligger en markant skillnad mellan de anglo-sachsiska länderna och de länder som har infört villkorlig dom av kontinental typ. I de förra undantages ofta endast de allra svåraste brotten — livssaker — från probation. Lagar om villkorlig dom av den kontinentala typen brukar däremot noga avväga hur pass svåra straff som kan göras villkorliga. Utvecklingen har i allmänhet lett till en väsentlig utvidgning av den villkorliga domens användningsområde. Så har varit fallet även i vårt land, där villkorlig dom enligt 1906 års lag var begränsad till dem som dömdes till straffarbete i högst tre månader eller fängelse i högst sex månader.

De gränser med hänsyn till brottets svårhetsgrad som i skilda länders lagstiftning har uppställts för användningen av villkorlig dom är utformade på olika sätt. Ibland anknyter gränsen till minimum i den tillämpliga strafflatituden, i andra fall åter till maximum. En annan metod är att utsluta villkorlig dom vid vissa särskilt uppräknade brott. I 1939 års svenska lag har maximigränsen bestämts efter vad brottet anses förskylla i straffarbete eller fängelse. Såsom ett allmänt omdöme kan sägas, att gränsdragningen, hur den än sker, blir mycket schematisk och antingen för låg — d. v. s. onödigtvis beskär möjligheterna till villkorlig dom när sådan ur alla synpunkter framstår som lämpligast — eller för hög och alltså ineffektiv såsom hinder mot allmänpreventivt sett olämpliga villkorliga domar.

Vad beträffar gränsdragningen i 1939 års lag är det till en början uppenbart, att allmänpreventiva hänsyn kan utgöra hinder mot villkorlig dom även i sådana fall, där brottet förskyller lägre straff än straffarbete i ett år eller fängelse i två år. En betydelsefull omständighet, när den nuvarande gränsen fastställdes, var att villkorlig dom enligt gällande lag kan förbindas med föreskrifter av ingripande natur. Lagens innebörd får därför anses vara, att det kräves starkare skäl för villkorlig dom, när domen endast

¹ Se förslaget till brottsbalk (SOU 1953: 14) s. 368 och *Gärde m. fl.*, Nya rättegångsbalken s. 22.

innebär en villkorlig påföljdseftergift än när den utformas såsom en verklig kriminalvård i frihet. Å andra sidan kan skälen för villkorlig dom stundom vara så starka, att sådan dom — även om den icke förbindes med övervakning och särskilda föreskrifter — är motiverad, ehuru brottet är allvarligt och minimum i straffskalan kanske överstiger ifrågavarande gräns. Denna utgör ej heller något absolut hinder mot villkorlig dom i dylika fall. I den mån bestämmelsen i SL 5:2 om straffnedsättning för brott begånget före fyllda 18 år eller bestämmelsen i SL 5:6 om nedsättning av straffet för den som har förövat brott under inflytande av själslig abnormitet är tillämplig, kan nämligen villkorlig dom meddelas jämväl i fall som nu avses. Den av beredningen i 10 kap. 7 § föreslagna befogenheten för rätten att under vissa förutsättningar bestämma lindrigare påföljd än som har stadgats för brottet skulle för övrigt innebära vidgade möjligheter härvidlag. Detta stadgande har nämligen en mera allmän räckvidd än nyssnämnda bestämmelser.

Då såsom av det anförda torde framgå ett till brottets svårhetsgrad knutet absolut hinder mot användning av villkorlig dom å ena sidan icke ger någon tillfredsställande vägledning vid bedömningen av huruvida av allmänpreventiva skäl sådan dom får anses utesluten i det enskilda fallet och å andra sidan kan stå i vägen för en villkorlig dom som eljest framstår som den lämpligaste åtgärden, har beredningen funnit sig icke böra i sitt förslag upptaga någon motsvarighet till den nuvarande gränsdragningen. Beredningen har i stället i 2 § uttryckligen angivit, att brottets svårhet är en av de omständigheter som kan utgöra hinder ur allmän synpunkt mot meddelande av villkorlig dom. Det kan enligt beredningens mening överlåtas åt rättstillämpningen att träffa avgörandet härutinnan utan det band som en föreskrift om viss gränsdragning innebär.

Någon motsvarighet till det nuvarande förbudet mot att döma villkorligt till ungdomsfängelse erfordras uppenbarligen icke i beredningens förslag. Villkorlig dom har däri, såsom tidigare framhållits, utformats såsom en självständig påföljd och skall alltså icke innebära något anstånd med vare sig ådömande av påföljd eller med verkställighet av ådömd påföljd.

De nuvarande konkurrensbestämmelserna i SL 4 kap. medför vissa begränsningar i den villkorliga domens användningsområde. Enligt dessa bestämmelser skall i vidsträckt omfattning gemensamt straff bestämmas för flera brott. Om därvid något av brotten — t. ex. ett rattfylleribrott — ur allmänpreventiv synpunkt anses böra föranleda ovillkorligt frihetsstraff, måste i regel ett gemensamt ovillkorligt straff ådömas. Såsom framgår av motiven till 3 § föreslår beredningen emellertid sådan ändring av konkurrensreglerna att i nämnda fall särskild påföljd skall kunna ådömas för rattfylleribrottet. Om den tilltalade till äventyrs skulle uppfylla de individuella förutsättningarna för villkorlig dom, bör då hinder icke möta mot att meddela sådan för den övriga brottsligheten. Beredningen har därför ej i sitt förslag upptagit någon motsvarighet till det nuvarande i 2 § andra stycket av 1939 års lag stadgade förbudet mot villkorlig dom, när den tilltalade tillika dömes ovillkorligt till straffarbete eller fängelse.

Enligt gällande rätt kan de så kallade skyddsåtgärderna — ungdomsfängelse däri inräknat — icke träda i stället för avsättning eller suspension eller förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan. Föreskrifter härom finnes i 1 § lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig, 27 § ungdomsfängelselagen och 20 § förvaringslagen. I gällande lag om villkorlig dom har intagits en motsvarande bestämmelse i 26 §. Enligt denna får villkorlig dom icke brukas i fråga om avsättning eller suspension eller särskild påföljd för brott, som finnes stadgad i lag eller författning. Bestämmelsen innebär, att spørsmålet, huruvida dylik åtgärd skall tillgripas, icke får göras beroende av den dömdes uppförande under den prövotid som gäller vid villkorlig dom utan skall slutgiltigt avgöras i samband med lagföringen för brottet. Härutinnan anser beredningen icke någon ändring påkallad. Av sakens natur följer emellertid att, om villkorlig dom anses lämplig, en viss försiktighet bör iakttagas i fråga om ådömande av avsättning eller suspension, vilka påföljder ej sällan kan allvarligt försvåra den dömdes strävanden att föra ett laglydigt liv.

Förbudet mot att låta skyddsåtgärd träda i stället för ämbetspåföljd eller förverkande eller annan dylik rättsverkan samt att bruka villkorlig dom i fråga om sådana följder av brottet bygger på den förutsättningen, att dessa enligt allmänna regler kan förenas med skyddsåtgärd eller villkorlig dom liksom de kan åläggas jämte straffarbete, fängelse eller böter. Såvitt angår avsättning och suspension har i 8 kap. 10 § av beredningens förslag upptagits en uttrycklig bestämmelse härom. Enligt denna skall sådan påföljd ådömas vid sidan av annan påföljd — t. ex. villkorlig dom — vartill den tilltalade finnes böra dömas.

Förverkande eller annan dylik rättsverkan hänföres enligt beredningens förslag ej under begreppet brottspåföljd i teknisk mening. Med denna avgränsning av brottspåföljderna erfordras ännu mindre än i gällande rätt något uttryckligt stadgande om att förverkande eller annan dylik rättsverkan skall åläggas vid sidan av villkorlig dom eller skyddstillsyn eller annan sådan påföljd. Någon motsvarighet i ifrågavarande hänseende till bestämmelsen i 26 § av 1939 års lag har därför icke behövt upptagas i förslaget.

I nyssnämnda paragraf har även stadgats förbud mot att bruka villkorlig dom i fråga om disciplinstraff för krigsmän. Spørsmålet huruvida villkorlig dom skall kunna användas beträffande sådan påföljd behandlades senast vid krigslagsreformen år 1948 och besvarades då nekande. Därvid framhölls bl. a., att ådömande av disciplinstraff ej i något fall är obligatoriskt och att möjlighet ofta finnes att i stället använda tillrättavisning. Beredningen har emellertid funnit, att det nuvarande uttryckliga förbudet mot villkorlig dom i detta fall kan undvaras. Icke sällan kan rätten välja mellan att ådöma disciplinstraff, böter eller fängelse. Meddelas i sådant fall villkorlig dom, utsåges icke vilken annan påföljd som eljest skulle ha ådömts. Förbudets upprätthållande skulle förutsätta att rätten, innan frågan om villkorlig dom prövas, tager ställning härtill. En sådan förprövning har i övrigt kun-

nat undvikas i förslaget och synes ej heller böra bibehållas i det nu avsedda fallet. Det förefaller för övrigt föga rationellt, att rätten vid förverkande av villkorlig dom, avseende ett med disciplinstraff och fängelse belagt brott, skall kunna med stöd av 2 § lagen om disciplinstraff för krigsmän döma till böter men vara förhindrad att tillämpa disciplinstraff. Det i 2 § av förevarande kapitel intagna stadgandet att villkorlig dom ej får brukas beträffande brott av krigsman, med mindre det finnes kunna ske utan fara för krigslydnaden och ordningen inom krigsmakten, torde utgöra en fullt tillräcklig garanti mot missbruk av sådan dom i fråga om disciplinstraff. Det bör särskilt framhållas, att befogenheten att meddela villkorlig dom har förbehållits domstol. Förslaget innebär alltså icke, att befattningshavare vid krigsmakten skall kunna i disciplinmål meddela villkorlig dom.

Bland de inskränkningar i användningen av villkorlig dom som finnes i 1939 års lag men ej återfinnes i beredningens förslag är slutligen att nämna det jämväl i 26 § nämnda lag stadgade förbudet mot villkorlig dom i fråga om brott mot tryckfrihetsförordningen. Detta förbud — som går tillbaka till 1906 års lag — motiverades med att tryckfrihetsförordningen innehöll exklusiva bestämmelser om påföljd för dessa brott. I detta hänseende har emellertid den nya tryckfrihetsförordningen av år 1949 utformats delvis annorlunda. Förordningen upptager visserligen i likhet med sin föregångare en exklusiv brottskatalog för de egentliga tryckfrihetsbrotten men föreskriver tillika i 7 kap. 6 § att vad i lag är stadgat angående straff för sådant brott också skall gälla när brottet är att anse som tryckfrihetsbrott. Beträffande ordningsförseelserna stadgas påföljd i själva tryckfrihetsförordningen. Såväl tryckfrihetsbrotten som förseelserna omfattas av den allmänna föreskriften i 14 kap. 5 § tryckfrihetsförordningen att i allt, varom bestämmelse ej har meddelats i förordningen eller i särskild lag som utfärdats med stöd därav, skall gälla vad i lag eller författning eljest är stadgat. I anslutning till denna föreskrift anfördes under förarbetena, att därmed åsyftades bl. a. bestämmelser om svensk straffrätts tillämplighet, straff som kan ådömas, sammanträffande av brott och förändring av straff samt särskilda grunder som utesluter, minskar eller upphäver straffbarheten.

Av det anförda synes framgå, att hinder i grundlag icke längre möter mot att använda villkorlig dom vid brott mot tryckfrihetsförordningen. Någon motsvarighet till förevarande förbud har därför icke upptagits i beredningens förslag. Det är emellertid uppenbart, att tryckfrihetsbrott i allmänhet icke lämpar sig för villkorlig dom.

2 §.

Villkorlig dom må ej meddelas, om med hänsyn till brottets svårhet eller eljest hinder däremot möter ur allmän synpunkt. I fråga om brott av krigsman må villkorlig dom ej brukas, med mindre det finnes kunna ske utan fara för krigslydnaden och ordningen inom krigsmakten.

Liksom eljest vid valet mellan olika påföljder måste vid prövning, huruvida villkorlig dom bör meddelas, tillbörlig hänsyn tagas till allmänpreven-

tionens krav. Giltigheten av denna grundsats är icke beroende av att någon uttrycklig föreskrift härom lämnas i lagstiftningen om villkorlig dom. Några allmänpreventiva skäl mot att tillämpa villkorlig dom angavs ej heller i våra båda första lagar om villkorlig dom, fränsett ett stadgande i 1906 års lag att sådan dom ej fick brukas i fråga om straff enligt SL 25 kap. och en bestämmelse i 1918 års lag att villkorlig dom ej fick användas vid brott för vilket straff fanns utsatt i strafflagen för krigsmakten i annan del än 8 kap. Oaktat dessa lagars tystnad togs i rättstillämpningen hänsyn till allmänpreventionens krav.

De sakkunniga vilkas betänkande lades till grund för 1939 års lag ansåg, att det icke var lämpligt att, såsom i 1906 års lag, beträffande någon enskilda brottstyp av allmänpreventiva skäl stadga, att villkorlig dom ej får meddelas. Däremot föreslog de sakkunniga en bestämmelse av innehåll, att villkorlig dom ej skulle få beviljas när brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt påkallade straffets verkställande. Det syntes nämligen önskvärt, att lagen gav uttryck åt den uppfattningen att villkorlig dom ej borde ifrågakomma, när allmänpreventiva skäl gjorde sådan dom olämplig. Detta var enligt de sakkunniga fallet då ett energiskt straffrättsligt ingripande erfordrades för att bekämpa en art av brottslighet mot vilken opinionen inom vida kretsar ej reagerade tillräckligt, t. ex. spritsmuggling.

I 1939 års lag intogs också en allmän föreskrift om hänsynstagande till allmänpreventionen. Enligt 1 § sista stycket får nämligen villkorlig dom ej meddelas, där det av hänsyn till den allmänna laglydnaden är påkallat att den brottslige undergår straff. Detta stadgande har sedermera i samband med 1948 års reform av strafflagstiftningen för krigsmakten kompletterats med en bestämmelse enligt vilken villkorlig dom i fråga om brott av krigsman ej får brukas med mindre det finnes kunna ske utan fara för krigslydnaden och ordningen inom krigsmakten. I motiveringen för bestämmelsen — som ersatte det nyss nämnda generella förbudet mot villkorlig dom vid militära brott utom förmögenhetsbrott — framhölls bl. a., att den särskilda uppmärksamhet som vid ifrågasatt användning av villkorlig dom vid militärt brott måste ägnas åt disciplinens krav knappast kunde påräknas, om man endast byggde på den dittillsvarande bestämmelsen om hänsynstagande till den allmänna laglydnaden.

Enligt strafflagberedningens mening bör en erinran om allmänpreventionens krav bibehållas i lagstiftningen om villkorlig dom. Skälen härför växer i styrka, om såsom beredningen har föreslagit de nuvarande till brottets svårhetsgrad knutna formella hindren mot villkorlig dom utgår. Av föreskriften bör därvid uttryckligen framgå, att brottets svårhet är en omständighet som kan göra villkorlig dom utesluten av allmänpreventiva hänsyn. Enligt den av beredningen valda formuleringen får villkorlig dom ej meddelas, om med hänsyn till brottets svårhet eller eljest hinder däremot möter ur allmän synpunkt. Därjämte har den nuvarande bestämmelsen i fråga om brott av krigsman bibehållits i förslaget.

Den av beredningen föreslagna formuleringen av förevarande paragraf

förutsätter i likhet med motsvarande stadgande i 1939 års lag att domstolen i varje särskilt fall överväger om en individualpreventivt önskvärd villkorlig dom är försvarlig ur allmän synpunkt. En sådan tillämpning stämmer också bäst överens med den grundsats om ett urval med hänsyn till de tilltalades individuella egenskaper och förhållanden som är ett viktigt element i all användning av villkorlig dom. Rättspraxis har emellertid snarast gått en annan väg genom att mer eller mindre generellt undantaga vissa brottstyper från den villkorliga domens område. Det är uppenbart, att de allmänpreventiva skälen måste ges större utrymme vid vissa brottsgrupper än vid andra. Så är fallet med ordningsförseelserna men även med vissa allvarligare brott, t. ex. rattfylleri. Men tillämpningen bör icke nedsjunka till schablon. Det får enligt beredningens mening icke vid allvarligare brott räkna med att konstatera att en dylik brottstyp föreligger, utan rätten har att bedöma, om det aktuella fallet är sådant, att den av allmänpreventiva skäl bör avstå från en eljest lämplig villkorlig dom.

Beredningens förslag innebär för övrigt ökade möjligheter att med beaktande av allmänpreventionens krav meddela villkorlig dom även vid sådana brottstyper, där återhållsamhet härutinnan nu iakttages i rättstillämpningen. Enligt 3 § får nämligen, om skäl är därtill, jämte villkorlig dom dömas till dagsböter för samma brott som den villkorliga domen avser. Genom dylika böter — som får åläggas även om brottet ej är belagt med sådan påföljd — kan i många fall åt reaktionen mot brottet ges ett ur allmän synpunkt tillräckligt eftertryck på samma gång som den tilltalade genom den villkorliga domen besparas ett frihetsberövande som ej är påkallat för hans tillrättaförande.

3 §.

Jämte villkorlig dom må, om skäl äro därtill, dömas till dagsböter, vare sig böter äro stadgade för brottet eller ej.

Enligt gällande rätt kan vid såväl enstaka brott som flerfaldig brottslighet villkorlig dom kombineras med — utom förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan — avsättning eller suspension. Möjlighet att ålägga annan påföljd jämte villkorlig dom föreligger däremot endast vid samtidig lagföring för flera brott.

Enligt de allmänna bestämmelserna i SL 4 kap. om sammanträffande av brott är huvudregeln att gemensamt straff skall ådömas, när någon dömes för flera brott. De undantag som har gjorts från denna regel är av tämligen begränsad räckvidd. Jämlikt 2 § särskilda böteslagen får vad i nämnda kapitel stadgas om ådömande av gemensamt straff ej tillämpas i fråga om brott som finnes förskylla normerade böter eller böter som ådömes enligt särskilda författningar och ej får förvandlas. Även andra böter kan i viss utsträckning ådömas särskilt. För brott som finnes förskylla böter får sålunda enligt SL 4: 1 böter ådömas jämte straff för övriga brott, om särskilda skäl föranleder därtill. En motsvarande regel har i 8 § lagen om disciplin-

straff för krigsmän upptagits i fråga om sådant straff; disciplinstraff får, om särskilda skäl föranleder därtill, ådömas jämte straff i allmän straffart för övriga brott. Slutligen är att nämna att, om någon för skilda brott har förskyllt avsättning eller suspension och allmänt straff, straffen skall enligt SL 4:7 ådömas jämte varandra.

I den mån gällande bestämmelser sålunda medger, att böter eller disciplinstraff ådömes särskilt, kan sådan påföljd också åläggas jämte villkorlig dom för övriga brott. Däremot kan ovillkorligt frihetsstraff för visst brott icke kombineras med villkorlig dom för brottsligheten i övrigt. Hinder häremot följer i allmänhet redan av de allmänna bestämmelserna om brottskonkurrens, i vilka icke beträffande frihetsstraff har upptagits någon motsvarighet till ovannämnda särskilda regel i fråga om böter. Till yttermera visso stadgas emellertid i 2 § andra stycket 1939 års lag att villkorlig dom ej får meddelas, när den tilltalade tillika dömes ovillkorligt till straffarbete eller fängelse. Innebörden härav är med nuvarande konkurrensregler att, när någon dömes ovillkorligt till frihetsstraff, han ej samtidigt får dömas villkorligt till böter. I en situation är likväl en kombination av villkorlig dom och ovillkorligt frihetsstraff tänkbar. Stadgandet i 2 § andra stycket utgör nämligen ej hinder mot villkorlig dom, när den tilltalade samtidigt ålägges ovillkorligt frihetsstraff vid förvandling av böter.

Enligt strafflagberedningens mening är de nuvarande möjligheterna att kombinera olika påföljder alltför restriktiva, och beredningen föreslår härvidlag en uppmjukning i olika hänseenden. En sådan uppmjukning, som synes kunna ske utan uppoffrande av de rättssäkerhetsgarantier vilka inneslutits i gällande konkurrensregler, medför påtagliga kriminalpolitiska fördelar. I detta sammanhang må endast anföras vissa synpunkter som hänför sig till den av beredningen föreslagna villkorliga domens tillämplighet.

Beredningen har ovan under 2 § erinrat om att domstolen vid valet mellan villkorlig dom och annan påföljd är skyldig att taga tillbörlig hänsyn till de allmänpreventiva skäl, som kan tala mot villkorlig dom, och att dylika skäl måste ges större utrymme vid vissa brottstyper än vid andra. Det förekommer icke sällan, att en tilltalad som har begått ett dylikt brott, exempelvis rattfylleri, samtidigt finnes skyldig till annan brottslighet, t. ex. förmögenhetsbrott. I ett sådant fall har domstolen nu ej andra möjligheter än att antingen döma ovillkorligt för alla brotten eller också att tillämpa villkorlig dom över hela linjen. Blir domen ovillkorlig, innebär detta ofta att de individualpreventiva skälen för en lämpligare reaktionsform gentemot brottslingen har fått vika för de allmänpreventiva hänsyn som krävt beaktande i fråga om rattfylleribrottet. Blir domen åter villkorlig, är innebörden härav i regel, att brottslingen kommer lindrigare undan än om han hade gjort sig skyldig enbart till rattfylleri. En sådan premiering kan verka stötande och vara svårförklarlig såväl för lagöverträdarna själva som för allmänheten.

Såsom framgår av 11 kap. föreslår beredningen vissa ändringar i de allmänna bestämmelserna om sammanträffande av brott. Härvid bibehålles

visserligen den nuvarande huvudregeln om gemensam påföljd för brotten. Regeln göres emellertid mindre stel än för närvarande. Sålunda föreslås att icke blott såsom nu böter utan även fängelse skall under vissa omständigheter kunna ådömas särskilt. Beredningen har ansett, att denna möjlighet bör öppnas med hänsyn till önskvärdheten av att i sådana fall som nyss berörts kunna kombinera villkorlig dom för visst eller vissa brott med fängelse för annat brott. Därför har i beredningens förslag ej heller intagits någon motsvarighet till ovannämnda förbud i 2 § andra stycket 1939 års lag.

Kombinationen av villkorlig dom och fängelse är avsedd att tillämpas med stor varsamhet. Det är ingalunda meningen, att den skall schablonmässigt tillgripas så snart en tilltalad med god prognos övertygas om flera lagöverträdelser och bland dessa ingår rattfylleri eller någon annan typ av brott, där de allmänpreventiva skälen mot villkorlig dom framträder med särskild styrka. Såsom beredningen har framhållit i motiven till 2 § åligger det domstolen att i varje särskilt fall överväga, huruvida med hänsyn till omständigheterna i det fallet en individualpreventivt önskvärd villkorlig dom är försvarlig ur allmän synpunkt. Vid denna prövning skall i första hand tagas sikte på villkorlig dom för hela den föreliggande brottsligheten. Ett syfte med institutet villkorlig dom är även i den av beredningen föreslagna utformningen att skona brottslingar med god prognos från fängelse och de nackdelar som är förknippade med sådan påföljd. Denna innebär bl. a., att den dömda ryckes från sitt arbete, som han kanske till följd därav mister, att han stämplas för framtiden på ett sätt som är till hinders för hans återanpassning och att han utsättes för risken av påverkan från andra brottslingar med vilka han sammanföres i anstalt. Dessa nackdelar som är förbundna med verkställighet av fängelse ökar i betydelse ju längre frihetsberövandet varar. Det står därför enligt beredningens mening i god överensstämmelse med den villkorliga domens syfte, om en tilltalad, som domstolen av allmänpreventiva skäl ser sig nödsakad att döma till fängelse på relativt kort tid för ett av flera brott, genom villkorlig dom besparas det ytterligare frihetsberövande som gemensam påföljd i fängelse för hela brottsligheten skulle ha inneburit. Det är sådana fall som åsyftas med ifrågasvarande kombinationsmöjlighet.

En utväg att förläna samhällets reaktion mot brottslingen sådan skärpa att den är tillfyllest ur allmän synpunkt erbjuder vid flerfaldig brottslighet möjligheten att döma till böter för något av brotten. Med böter är icke förenade sådana nackdelar som ovan har antytts i fråga om fängelse, och bötespåföljden är därför, rätt använd, väl ägnad att tillgodose allmänpreventiva önskemål om en skärpning av reaktionen mot den som erhåller villkorlig dom. En sådan skärpning kan för övrigt vara önskvärd också ur individualpreventiv synpunkt. Den tankeställare som böter vid sidan av den villkorliga domen innebär kan mången gång vara nyttig även beträffande det godartade klientel för vilket institutet villkorlig dom är avsett.

Möjligheten att döma till böter vid sidan av villkorlig dom är för närva-

rande underkastad viktiga begränsningar. Den tilltalade måste sålunda ha gjort sig skyldig till flera brott och av dessa måste något vara belagt med böter. Ytterligare erfordras att särskilda skäl föreligger att ådöma böter för sig. De kriminalpolitiska fördelarna av en dylik kombination är emellertid så stora, att möjligheterna att använda densamma synes böra avsevärt vidgas. Vid de överläggningar i kriminalpolitiska ämnen som — bl. a. vid de nordiska kriminalvårdskonferenserna — fortlöpande äger rum mellan representanter för de olika nordiska länderna har också under senare år allmän uppslutning skett kring tanken att villkorlig dom skall kunna kombineras med böter, även om den tilltalade har begått endast ett brott och oberoende av om brottet är belagt med böter eller ej. Denna kombinationsmöjlighet har numera införts i norsk rätt och förslag i samma riktning har framlagts i Danmark. Beredningen föreslår nu bestämmelser av enahanda innebörd dels i förevarande paragraf och dels i fråga om skyddstillsyn i 4 kap. 2 §.

För tillämpning av förevarande paragraf har uppställts den i och för sig självklara förutsättningen, att det skall föreligga skäl att ådöma böter vid sidan av den villkorliga domen. Härvid kan både allmänpreventiva och individualpreventiva hänsyn komma i betraktande. Så snart en skärpning av reaktionen mot brottet är önskvärd ur allmän synpunkt eller för den dömdes tillrättaförande, är alltså ifrågasvarande förutsättning uppfylld. Men även andra hänsyn kan spela in. Om exempelvis av två medverkande till ett brott den ene får villkorlig dom och den andre, som i mindre mån har bidragit till det brottsliga resultatet, dömes till böter, kan det vara lämpligt att sådan påföljd ådömes även den förre så att också han underkastas en omedelbart känbar reaktion.

En omständighet som måste tillmätas betydelse vid bedömande av lämpligheten av böter vid sidan av den villkorliga domen är, om den tilltalade förpliktas ersätta genom brottet uppkommen skada. I sådant fall kan domstolen med stöd av 5 § föreskriva, att han under prövotiden skall söka fullgöra skadeståndsskyldigheten eller del därav på tid och sätt som anges i domen. Genom en dylik föreskrift kan den samlade reaktionen även vid villkorlig dom — under förutsättning att skadeståndsbeloppet ej är alltför obetydligt — erhålla en sådan skärpa, att böter icke behöver tillgripas för detta ändamål. Det bör också tillses, att den tilltalades betalningsförmåga icke genom böter belastas på sådant sätt, att målsägandens utsikter att få sin skada ersatt äventyras.

Böterna skall ådömas i dagsböter. När beredningen valt dagsböter, har huvudsynpunkten varit att de kriminalpolitiska fördelarna med dagsbotts-systemet bör utnyttjas. Om exempelvis två lika belastade tilltalade med olika ekonomisk bärkraft ådömes böter med stöd av 3 §, kan dagsböterna bestämmas till samma antal och därmed vid en eventuell bötesförvandling samma förvandlingspåföljd ådömas. Föreskriften om dagsböter gäller dock endast böter som med tillämpning av denna paragraf ådömes vid sidan av en villkorlig dom. Om vid flerfaldig brottslighet böter ådömes särskilt en-

ligt 11 kap. 1 §, skall penningböter användas, såframt det brott som böterna avser är belagt med sådan påföljd.

Vid bestämmande av böternas storlek får ledning hämtas ur det syfte som föranleder domstolen att döma till böter enligt 3 §. Är avsikten med böterna att — såsom i regel torde bli fallet — av allmänpreventiva eller individualpreventiva skäl skärpa reaktionen mot den tilltalade, får de utmätas på sådant sätt att de kan anses innefatta en tillräcklig skärpning. Frågan om böternas storlek får emellertid uppenbarligen icke ses isolerad som om det gällde att ådöma böter såsom ensam påföljd. Domstolen måste tillse, att den villkorliga domen och de vid sidan därav ådömda böterna tillsammans bildar en lämplig reaktion, som är förenlig med den villkorliga domens syfte och som icke står i disproportion till de brottsliga gärningarnas svårhet.

För böter som ådömes enligt denna paragraf gäller vanliga regler om verkställighet av böter. Den omständigheten huruvida böterna behörigen erlagges är utan inverkan på den villkorliga domen, och böterna är å sin sida icke avhängiga av den villkorliga domens bestånd utan följer de allmänna bestämmelserna om preskription av böter. Undanröjes den villkorliga domen, emedan den dömda finnes ha förövat annat brott, bör i enlighet med stadgandet i 11 kap. 3 § hänsyn tagas till böterna, om fängelse ådömes såsom gemensam påföljd för brotten. Även då undanröjande sker enligt 6 § i förevarande kapitel och rätten i stället dömer till böter eller fängelse för brottet, skall givetvis de redan utdömda böterna beaktas vid påföljdens bestämmande.

När den tilltalade är krigsman och målet handlägges såsom militärt mål torde disciplinstraff — i form av arrest eller disciplinbot — ofta vara att föredraga såsom tilläggsåtgärd till villkorlig dom. I sådant fall får också domstolen genom reglerna i 2 och 3 §§ lagen om disciplinstraff för krigsmän valfrihet mellan dylikt straff och böter.

4 §.

Den som erhåller villkorlig dom skall vara underkastad en prøvotid. Denna skall, om den ej förlänges, vara två år.

Prövotiden räknas från dagen för domen utan hinder av att domen ej vunnit laga kraft.

Om förlängning av prøvotiden stadgas i 6 § samt i 11 kap. 5 §.

Enligt 5 § i 1939 års lag är prøvotiden vid villkorlig dom i allmänhet tre år. Har den tilltalade endast dömts till böter eller avser den villkorliga domen förvandlingsstraff för böter, är prøvotiden dock begränsad till två år. Tiden kan under vissa förutsättningar förlängas med högst två år utöver den i domen bestämda tiden (12 och 14 §§).

Prövotiden räknas enligt nuvarande regler från den dag domen, i vad angår sakerförklaring, straff, anstånd, övervakning och föreskrifter, till följd av nöjdförklaring eller eljest vinner laga kraft mot den dömda, och prøvotidens början bildar den tidpunkt, då verkningarna av den villkorliga domen inträder. Under prøvotiden är frågan om ansvar för brottet svävande

och under samma tid är den dömde skyldig att efterkomma vad som åligger honom till följd av den villkorliga domen. Omfattningen och innebörden av den dömdes åligganden är beroende av om han har ställts under övervakning och om särskilda föreskrifter har meddelats med stöd av 8 § i 1939 års lag. För samtliga villkorligt dömda gäller emellertid enligt 6 §, att de under prövotiden skall föra ett ordentligt och ostraffligt leverne, undvika dåligt sällskap och bemöda sig om utväg till försörjning på lovligt sätt. Den som har erhållit villkorlig dom utan övervakning och föreskrifter kan därför komma att föranleda förverkande av det villkorliga anståndet ej endast genom att begå nytt brott under prövotiden utan även genom att på annat sätt åsidosätta sina skyldigheter enligt 6 §. Anledning till förverkande kan också inträda, om han befinner sig förövat annat brott före prövotidens början eller om förvandlingsstraff — villkorligt eller ovillkorligt — för böter ålägges honom. Förklaras ej anståndet förverkat, äger domstolen i stället meddela ändrade bestämmelser med avseende å den villkorliga domen, t. ex. förordna om övervakning, meddela föreskrift jämlikt 8 § och förlänga prövotiden.

Innebörden av prövotiden är i huvudsak densamma i strafflagberedningens förslag som i 1939 års lag. Det beror på den dömdes uppförande under prövotiden, huruvida reaktionen mot brottet skall stanna vid villkorlig dom — eventuellt i förening med böter, ådömda med stöd av 3 § — eller huruvida annan påföljd som kan följa å brottet skall ådömas. Förslaget innebär emellertid, att den dömdes skyldigheter till följd av den villkorliga domen begränsas. Någon motsvarighet till den allmänna skötsamhetsregeln i den nuvarande 6 § har sålunda icke upptagits i förslaget. Härigenom sker dock icke någon egentlig ändring i sak. Det torde nämligen vara mycket sällsynt, att mot den som har erhållit villkorlig dom utan övervakning ingripande sker av annan anledning än att han har begått nytt brott eller att han upptäckes ha begått annat brott före prövotidens början. Förklaringen härtill torde vara, dels att sådan villkorlig dom liksom den av beredningen föreslagna är förbehållen personer med god prognos och dels att misskötsamhet som ej tager sig uttryck i brott icke kommer till rättens kännedom, när övervakning ej är anordnad. Det krav som enligt beredningens förslag ställes på den dömde är, att han under prövotiden skall avhålla sig från brott. Begår han nytt brott eller finnes han ha begått annat brott före domen, kan den villkorliga domen undanröjas. Bestämmelser härom har givits i 11 kap. 2 §. Vidare kan domstolen, om den tilltalade förpliktas ersätta genom brottet uppkommen skada, enligt 5 § i förevarande kapitel föreskriva, att han under prövotiden skall söka fullgöra skadeståndsskyldigheten eller del därav på tid och sätt som anges i domen. Underlåter den dömde av tredska eller vårdslöshet att iakttaga sådan föreskrift, kan domstolen enligt 6 § besluta vissa åtgärder, i sista hand undanröjande av den villkorliga domen. Däremot skall enligt förslaget den omständigheten att den dömde ålägges fängelse vid förvandling av böter ej inverka på den villkorliga domen. Meddelas enligt 1 kap. 19 § anstånd med verkställigheten av förvand-

lingspåföljden, bör denna påföljd icke få föranleda undanröjande av den villkorliga domen. Om åter sådant anstånd icke beviljas, synes det förhållandet, att den bötfällda är villkorligt dömd icke böra medföra en allvarligare reaktion mot hans betalningsförsummelse än den som eljest skulle ha inträtt.

Beredningens förslag innebär även så till vida en begränsning av de villkorligt dömdas skyldigheter som prövotiden generellt har fastställts till två år. Det är ur psykologisk synpunkt ej lämpligt att hålla hotet om annan påföljd svävande över den dömd under alltför lång tid. Icke minst gäller detta det godartade klientel som erhåller villkorlig dom och alltså ej anses behöva ställas under övervakning eller underkastas särskilda föreskrifter. All erfarenhet ger också vid handen, att det är tiden närmast efter domen som är den mest kritiska för den dömd.¹ Det visar sig därför i regel relativt snart, om domstolen har haft rätt i sitt antagande, att villkorlig dom är tillfyllest för att avhålla den dömd från vidare brottslighet. När beredningen utifrån dessa utgångspunkter har föreslagit, att prövotiden bestämmas till två år, är detta i överensstämmelse med en klar tendens i ett flertal länder — däribland Danmark och Norge — till förmån för kortare prövotider. Prövotiden kan emellertid under vissa förutsättningar komma att förlängas till tre år. I paragrafens tredje stycke har hänvisats till de bestämmelser enligt vilka sådan förlängning kan ske.

När villkorlig dom kommer i fråga, har den tilltalade i regel erkänt brottet. Med hänsyn härtill och då — såsom tidigare framhållits — av den dömd i huvudsak endast fordras att han icke på nytt gör sig skyldig till brott, har beredningen ansett sig i enkelhetens intresse kunna föreslå, att prövotiden skall räknas från dagen för domen utan hinder av att domen ej har vunnit laga kraft. Med en sådan regel bortfaller behovet av bestämmelser om nöjdförklaring. Det må emellertid anmärkas, att någon laglig skyldighet för den dömd att ställa sig till efterrättelse föreskrift enligt 5 § om fullgörande av skadeståndsbetalning icke kan inträda, förrän domen i vad den avser skadeståndsskyldigheten har vunnit laga kraft mot honom.

5 §.

Förpliktas den som erhåller villkorlig dom att ersätta genom brottet uppkommen skada, må rätten föreskriva att han under prövotiden skall söka fullgöra skadeståndsskyldigheten eller del därav på tid och sätt som angivas i domen.

Sådan föreskrift må, efter ansökan av åklagare eller den dömd, ändras eller upphävas, när skäl äro därtill. Domstol må jämväl utan ansökan upptaga fråga härom vid prövning av talan enligt 6 § eller av talan för annat brott.

Om den villkorligt dömd har förpliktats ersätta genom brottet uppkommen skada, är det enligt 6 § i 1939 års lag en allmän skyldighet för honom att göra vad i hans förmåga står att fullgöra skadeståndsbetalningen. Denna bestämmelse, som hade sin motsvarighet i 1918 års lag, har i den gällande lagen kompletterats med ett stadgande — intaget i 8 § andra

¹ Se även Recidivriskens vid olika brottstyper, betänkandets andra avdelning s. 87.

stycket — enligt vilket domstolen kan, där det finnes lämpligt, föreskriva att den dömde bör å tid och sätt som i domen anges söka fullgöra honom åliggande skyldighet att gälda ersättning för skada som har uppkommit genom brottet. Meddelar domstolen sådan föreskrift, torde den vara skyldig att ställa den dömde under övervakning.

Det är enligt strafflagberedningens mening av den största vikt, att den som förorsakar skada genom brott förmås att så långt det är honom möjligt ersätta skadan. Detta är påkallat icke blott av omtanke om den som har förfördelats genom brottet, målsäganden. Skadeståndsskyldigheten fyller även ett viktigt kriminalpolitiskt ändamål genom att på ett ur pedagogisk synpunkt lämpligt sätt göra klart för den dömde och andra, att den som vållar skada genom brott är pliktig att gottgöra skadan. Betalningen av skadeståndet kan också i sig innebära en kännbar påföljd för brottet, framför allt när — såsom i regel är fallet — den dömde nödgas avstå från en del av sin inkomst för att kunna fullgöra betalningsskyldigheten.

I 4 kap. har i fråga om skyddstillsyn upptagits bestämmelser som motsvarar de ovannämnda i 1939 års lag. Om den dömde har förpliktats ersätta genom brottet uppkommen skada, skall han sålunda enligt 6 § göra vad i hans förmåga står att fullgöra denna skyldighet och jämlikt 9 § kan tillsynsnämnden meddela föreskrifter rörande tid och sätt för skadeståndsskyldighetens fullgörande. Skyddstillsyn innebär i motsats till den av beredningen föreslagna villkorliga domen, att den dömde skall ställas under övervakning. Det är emellertid ur olika synpunkter angeläget, att övervakning icke tillgripes i andra fall än där sådan är nödvändig. När beredningen har föreslagit att föreskrift om betalning av skadestånd skall kunna meddelas även i anslutning till villkorlig dom, har tanken varit att enbart den omständigheten, att sådan föreskrift finnes böra ges, i regel ej är tillräcklig för att anordna övervakning och alltså döma till skyddstillsyn. Det kan ändock åläggas den villkorligt dömde att verkställa de periodiskt återkommande betalningarna till annan än målsäganden, t. ex. skyddskon-sulent eller ledamot av tillsynsnämnd, som därefter tillställer målsäganden pengarna.

Föreskrift enligt denna paragraf kan endast avse prövotiden. Ehuru denna enligt 4 § räknas från dagen för domen utan hinder av att domen ej har vunnit laga kraft, är den dömde såsom framhållits i motiven till sistnämnda paragraf icke skyldig att ställa sig sådan föreskrift till efterrättelse, förrän domen i vad den avser skadeståndsskyldigheten har vunnit laga kraft mot honom.

Domstolen måste se till att den dömde icke blir så betungad av skadeståndsbetalningen, att han hindras i sin återanpassning. Amorteringarna skall sålunda begränsas till vad som är skäligt med hänsyn till den dömdes ekonomiska bärkraft. Detta kräves såväl av det kriminalpolitiska syftet med skadeståndsföreskriften som av målsägandens intresse att betalningen verkligen kommer att fullgöras.

Såsom under förarbetena till 1939 års lag framhölls av lagrådet är emellertid föreskriften icke bindande för målsäganden. Enligt lagrådet torde, när meddelande av skadeståndsföreskrift komme i fråga, den tilltalades ekonomiska ställning väl vara sådan, att den skadeståndsberättigade hade föga att vinna genom att söka tvångsvis få ut sin rätt utan skulle finna sitt intresse bättre tillgodosett med att betalning ordnades på sätt domstolen anvisade den dömde. Skulle emellertid i det särskilda fallet utsikt finnas för den skadeståndsberättigade att genom utmätning helt eller till nämnvärd del få sin fordran täckt, borde domstolen självfallet, om den funne att syftet med den villkorliga domen eljest skulle äventyras, söka åstadkomma en uppgörelse om anstånd med betalningen.

Föreskrift som har meddelats med stöd av förevarande paragraf får ändras eller upphävas, när skäl är därtill. Ansökan härom kan göras av allmän åklagare eller av den dömde. Det har ansetts obehövt och i vissa fall mindre lämpligt att stadga rätt för målsäganden att själv göra ansökan; han har alltid möjlighet att hos åklagaren begära dennes åtgärd. Beträffande behörig domstol och andra processuella regler i fråga om sådan talan hänvisas till 14 kap. Domstol vid vilken har väckts talan enligt 6 § eller talan rörande annat brott än det som den villkorliga domen angår kan även självmant upptaga fråga som nu avses.

6 §.

Underlåter den dömde av tredska eller vårdslöshet att iakttaga föreskrift om erläggande av skadestånd, må domstol, om åklagare före prövotidens utgång väcker talan därom, efter omständigheterna

1. besluta att varning skall meddelas den dömde,
2. förlänga prövotiden till tre år,
3. undanröja den villkorliga domen och döma till annan påföljd som kan följa å brottet.

I denna paragraf anges de åtgärder — i stort sett desamma som enligt 1939 års lag — vilka domstolen kan vidtaga mot villkorligt dömd som bryter mot föreskrift om erläggande av skadestånd. Det räcker emellertid icke med att den dömde har underlåtit att iakttaga föreskriften. Hans underlåtenhet skall ha sin grund i tredska eller vårdslöshet. Har hans ekonomiska ställning varit sådan, att han ej har kunnat iakttaga föreskriften, kan någon sanktion icke tillgripas mot honom.

Undanröjande av den villkorliga domen bör i allmänhet ej ske annat än när den dömde trots varning eller förlängning av prövotiden fortsätter att bryta mot föreskriften. Om den villkorliga domen undanröjes, skall domstolen döma till annan påföljd som kan följa å brottet. Det torde därvid ofta ligga nära till hands att döma till skyddstillsyn. Efter en sådan dom, som innebär att den dömde ställes under övervakning, kan tillsynsämnden meddela lämpliga föreskrifter, bl. a. om fullgörande av skadeståndsskyldigheten, och om den dömde bryter häremot förelägga honom vid vite att iakttaga föreskriften.

Talan om åtgärd enligt denna paragraf skall föras av allmän åklagare och väckas före prövotidens utgång. Av 14 kap. 4 § framgår, att sistnämnda förutsättning är uppfylld först om åklagarens ansökan har delgivits den dömden före utgången av prövotiden. Angående behörigt forum och vissa andra processuella bestämmelser hänvisas till 14 kap.

7 §.

Om undanröjande av villkorlig dom och om andra åtgärder, när den dömden finnes hava begått annat brott före prövotidens utgång, stadgas i 11 kap. 2 och 5 §§.

Den dömdes skyldigheter till följd av den villkorliga domen har angivits ovan under 4 §. Av vad som där har anförts framgår, att det krav som ställes på den dömden huvudsakligen är att han icke begår brott under prövotiden. I 11 kap. 2 § anges de möjligheter som står domstolen till buds, om den dömden begår nytt brott under prövotiden eller om det upptäcker att han har begått annat brott före den villkorliga domen. Domstolen kan förordna att den villkorliga domen skall avse jämväl det nya eller nyupptäckta brottet, döma särskilt till påföljd för detta brott eller, om fråga därom uppkommer i mål vari den dömden har häktats eller erhållit del av åtal inom ett år från prövotidens utgång, undanröja den villkorliga domen och döma till påföljd av annan art för brotten. Väljes något av de förstnämnda båda alternativen, äger domstolen enligt 11 kap. 5 §, om fråga därom har uppkommit före prövotidens utgång, förlänga prövotiden till tre år. Angående den närmare innebörden av dessa bestämmelser hänvisas till motiven till 11 kap.

4 kap. Skyddstillsyn

Kriminalvård i frihet äger, när det gäller att återanpassa den som har begått brott till ett laglydigt liv, i de flesta fall obestriddliga fördelar framför kriminalvård i anstalt. Efter tillkomsten av 1939 års lag om villkorlig dom, varigenom förutsättningar tillskapades för en verklig kriminalvård utom anstalt, har sådan vård kommit till användning i betydande omfattning. Erfarenheterna från lagens tillämpning ger dock vid handen, att en effektivisering av kriminalvården i frihet är påkallad. I sådant syfte föreslår strafflagberedningen bl. a. en uppdelning av den villkorliga domen i olika institut och en organisatorisk förstärkning av kriminalvården i frihet.

I 3 kap. har under benämningen villkorlig dom reglerats den av beredningen föreslagna motsvarigheten till sådan dom utan övervakning enligt 1939 års lag. Villkorlig dom har i förslaget förbehållits lagöverträdare beträffande vilka det finnes grundad anledning antaga att den varning som en dylik dom innebär skall — eventuellt i förening med därjämte ådömda böter — vara tillfyllest för att avhålla dem från vidare brottslighet. I förevarande kapitel meddelas bestämmelser rörande den av beredningen föreslagna påföljden skyddstillsyn. Denna är avsedd för brottslingar som finnes vara i behov av positiva åtgärder i form av stöd och hjälp jämte kontroll för att deras anpassning i samhället skall främjas.

I gällande lagstiftning motsvaras skyddstillsyn av villkorlig dom med övervakning och särskilda föreskrifter eller med enbart övervakning men avviker i åtskilliga hänseenden från sådan villkorlig dom. Skyddstillsyn har utformats såsom en självständig påföljd och innebär alltså icke som den nuvarande villkorliga domen anstånd med ådömande av påföljd eller med verkställighet av ådömt straff. Om skyddstillsynen misslyckas, kan den emellertid under vissa förutsättningar utbytas mot annan påföljd som kan följa å brottet (14 §).

Liksom vid villkorlig dom är vid skyddstillsyn den dömda underkastad en prövotid. Denna är normalt tre år men kan komma att förlängas till fem år (5 §). Vid prövotidens början skall den dömda ställas under övervakning (7 §). Övervakningen kan pågå prövotiden ut men avses i regel skola upphöra dessförinnan. Har förordnande meddelats om övervakningens upphörande, kan den dömda, så länge prövotiden fortgår, ånyo ställas under övervakning. Härför förutsättes icke, såsom enligt 1939 års lag, att den dömda genom att begå nytt brott eller på annat sätt bryter mot vad som åligger honom till följd av domen å skyddstillsyn. Under prövotiden har den dömda att iakttaga vissa allmänna skyldigheter (6 §), motsvarande dem som nu föreskrives i 6 § 1939 års lag. Härutöver kan, liksom enligt

nämnda lag, meddelas vissa särskilda föreskrifter, ägnade att främja den dömdes anpassning i samhället (9 §). Under skyddstillsynens fortgång skall i fråga om de särskilda föreskrifterna vidtagas de ändringar som för- anledes av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt (10 §). För sådana ändringar, som även kan avse meddelande av nya före- skrifter, kräves ej, att den dömden har gjort sig skyldig till pliktförsummel- se. Såvitt angår meddelande av nya föreskrifter skiljer sig skyddstillsyn i detta hänseende från villkorlig dom enligt 1939 års lag.

Det är, för att kriminalvård i frihet skall kunna genomföras framgångs- rikt, av den största vikt att vinna den dömdes egen medverkan. Skyddstill- syn bygger också — liksom villkorlig dom enligt gällande lag — i princip på den dömdes frivilliga medverkan till de vårdåtgärder av olika slag som finnes erforderliga i det enskilda fallet. Enligt förslaget kan emellertid visst tvång komma att utövas mot den som står under skyddstillsyn. Redan i samband med domen kan beslutas vissa åtgärder, för vilkas genomförande exekutivt tvång står till buds. Till en början må anmärkas, att de av bered- ningen föreslagna allmänna bestämmelserna om påföljd vid sammanträf- tande av brott medger att under vissa förutsättningar böter för visst eller vissa brott ådömes jämte skyddstillsyn för brottligheten i övrigt. Men vidare skall enligt 2 § i förevarande kapitel — liksom jämlikt 3 kap. 3 § vid vill- korlig dom — böter kunna ådömas för samma brott som föranleder domen å skyddstillsyn och detta oberoende av om brottet eller vid flera brott något av dem är belagt med böter. I domen kan slutligen enligt 3 §, om det för den tilltalades tillrättaförande eller eljest finnes erforderligt, förordnas att i skyddstillsynen skall ingå behandling under två månader i tillsynsanstalt. Sådant förordnande får dock ej meddelas i fråga om den som är under 18 år eller som har begått brottet under inflytande av sinnessjukdom eller sin- nesslöhet; att den som har begått brott under inflytande härav kan ställas under skyddstillsyn framgår av 10 kap. 3 §.

Även under prövotidens gång kan vissa tvångsåtgärder tillgripas. Sålunda kan det enligt förutsättningar som anges i 13 § föreläggas den dömden vid vite att iakttaga meddelad föreskrift. Om det med hänsyn till den dömdes sin- nesförfattning eller eljest finnes erforderligt för hans tillrättaförande, fin- nes vidare enligt 12 § möjlighet att på lämpligt sätt tvångsvis omhändertaga honom under kortare tid, högst två veckor. Förordnande om den dömdes intagande i tillsynsanstalt under två månader kan meddelas jämväl under prövotiden (14 §). Denna möjlighet är avsedd för sådana fall, där ett allvar- ligt ingripande är motiverat på grund av bristande skötsamhet från den dömdes sida utan att likväl tillräckliga skäl anses föreligga att undanröja skyddstillsynen och döma till annan påföljd.

Ur systematisk synpunkt göres måhända den invändningen, att tvångsåt- gärder icke hör hemma i det från villkorlig dom härrörande institutet skyddstillsyn. En sådan rent teoretiskt grundad invändning kan emellertid enligt beredningens mening icke tillmätas något värde. Avgörande måste i stället vara om ifrågavarande åtgärder är ägnade att effektivisera kriminal-

vården i frihet och vidga dess användningsområde. Det förhållandet att i vissa situationer exekutivt tvång skall kunna utövas är för övrigt en naturlig följd av att kriminalvården i frihet löses från sambandet med villkorlig dom i bokstavig mening och göres till en självständig påföljd.

I organisatoriskt hänseende innebär beredningens förslag, att de nuvarande fakultativa övervakningsnämnderna göres obligatoriska. Till dessa nämnder, kallade tillsynsnämnder, överlämnas det närmare utformandet och handhavandet av kriminalvården i frihet (4 §). Övervakningen över den dömda skall utövas av skyddskonsulent hos tillsynsnämnden eller efter nämndens förordnande av skyddsassistent eller av tjänsteman hos skyddsförening, barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd (8 §). Denna uppgift har nämligen ansetts vara så betydelsefull, att den bör läggas i händerna endast på fackutbildade personer. Enligt beredningens mening bör emellertid i fortsättningen liksom hittills frivilliga krafter i stor utsträckning anlitas i skyddsarbetet. Beredningen har därför föreslagit, att tillsynsnämnden, när det prövas lämpligt, skall förordna någon som kan förväntas vinna den dömdes förtroende att såsom tillitsman biträda vid övervakningen. Tillitsmannen avses ej skola utöva någon kontrollerande eller i egentlig mening övervakande funktion utan genom att söka skapa ett vänskapligt förtroendeförhållande mellan sig och den dömda vara denne till stöd och hjälp.

1 §.

Har någon begått brott och kan å brottet eller, när flera brott förövats, å något av dem följa fängelse, må rätten, om det prövas erforderligt och mera ingripande åtgärd ej finnes påkallad, förordna att han skall ställas under *skyddstillsyn*.

Den som är under aderton år må ej dömas till skyddstillsyn, med mindre denna påföljd av särskilda skäl finnes lämpligare än vård enligt barnavårdslagen.

I fråga om de personliga förutsättningarna för meddelande av villkorlig dom — utom sådan som avser förvandlingsstraff för böter — kräves enligt 1939 års lag god prognos för den tilltalade. Ett dylikt krav är på sin plats vid den av strafflagberedningen föreslagna villkorliga domen, som närmast är en villkorlig påföljdseftergift och utgör ett förtroendebevis från domstolens sida. Sådan villkorlig dom bör ej tillämpas i andra fall än där det finnes grundad anledning antaga att den tilltalade skall avhålla sig från vidare brottslighet.

Vid kriminalvård i frihet, som innebär att positiva åtgärder, ofta av mycket ingripande art, vidtages för den dömdes tillrättaförande, bör man däremot icke stanna vid en tillämpning inom så snäva gränser. Ifrågavarande förutsättning i 1939 års lag har ej heller i rättstillämpningen upprätthållits vid meddelande av villkorlig dom med övervakning och särskilda föreskrifter. Sålunda ges villkorlig dom med lämpliga föreskrifter exempelvis åt alkoholister, om den behandling som därigenom kommer till stånd, ehuru den icke är lovande, dock i jämförelse med övriga till buds stående påföljder

synes vara den bästa som kan tillgripas. I överensstämmelse med denna praxis har ej uppställts något krav på god prognos för dom å skyddstillsyn. Även om prognosen för den tilltalade är mindre god, bör därför skyddstillsyn tillgripas, när denna påföljd — med beaktande jämväl av allmänpreventionens krav — anses vara den lämpligaste som står till buds.

I 3 § av 1939 års lag har såsom ett komplement till kravet på god prognos föreskrivits att, om den dömda under de fem åren närmast före brottet varit föremål för kriminalrättsligt ingripande av viss beskaffenhet, villkorlig dom får meddelas allenast såframt synnerliga skäl föranleder därtill. Ej heller denna bestämmelse har fått någon motsvarighet i beredningens förslag. Tidigare brottslighet hos den tilltalade skall givetvis beaktas vid prövning, huruvida skyddstillsyn bör ådömas. Om denna påföljd framstår såsom den ur skilda synpunkter lämpligaste, bör emellertid tidigare åtgärder mot den tilltalade ej utgöra formellt hinder mot skyddstillsyn. Även nämnda bestämmelse i gällande lag har för övrigt — genom att kravet på »synnerliga skäl» tunnats ut — erhållit en med förslaget överensstämmande tillämpning i fråga om villkorlig dom med övervakning och särskilda föreskrifter.

Enligt den föreslagna lagtexten får förordnande om skyddstillsyn meddelas, om det prövas erforderligt och mera ingripande åtgärd ej finnes påkallad. Skyddstillsyn får sålunda ej ådömas, om en mindre ingripande åtgärd, t. ex. böter eller villkorlig dom, kan antagas vara tillfyllest. Det må i detta sammanhang erinras om att enligt 7 kap. i beredningens förslag överlämnande till nykterhetsvård eller psykiatrisk vård kan ske som en självständig påföljd. Såsom framgår av 9 § i förevarande kapitel kan dylik vård emellertid anordnas även inom ramen för skyddstillsyn. Vid valet mellan skyddstillsyn och överlämnande till nykterhetsvård eller psykiatrisk vård bör beaktas, att skyddstillsyn innebär möjlighet att vid behov meddela ändrade vårdföreskrifter och att i sista hand övergå till annan påföljd som kan följa å brottet. När det finnes anledning räkna med att ett sådant behov kan inträda, bör därför skyddstillsyn väljas.

Förutsättningen att skyddstillsyn skall prövas erforderlig innebär vidare, att övervakning — som ingår såsom ett obligatoriskt led i skyddstillsyn — och andra ifrågasatta vårdåtgärder skall vara individualpreventivt motiverade. De får sålunda ej anordnas enbart i syfte att skärpa påföljden mot den tilltalade. Anses en skärpning påkallad, kan den åvägabringas genom att domstolen med tillämpning av 2 § dömer till böter vid sidan av skyddstillsynen. Även förordnande enligt 3 § om behandling i tillsynsanstalt kan meddelas i sådant syfte.

Lagtextens krav att någon mera ingripande åtgärd ej skall finnas påkallad innebär — såvitt avser de personliga förutsättningarna — att skyddstillsyn icke skall vare mindre ägnad än någon allvarligare påföljd att främja den tilltalades anpassning i samhället. Beredningen har ej ansett lämpligt att i lagtexten uppräknat omständigheter av särskild vikt vid denna bedömning. Härutinnan skulle kunna framhållas den tilltalades personliga utveckling, vandel och levnadsomständigheter i övrigt samt de förhållanden i vilka

han skulle komma att försättas efter domen. En sådan uppräknig kan dock aldrig bli uttömmande och de angivna omständigheterna är sådana, att de nästan alltid är av betydelse vid bestämmandet av påföljden för brott. Det väsentliga vid valet mellan skyddstillsyn och annan påföljd är, om en samlad bedömning av den tilltalades personliga förhållanden ger vid handen, att han utan alltför stor risk för ny brottslighet kan lämnas i frihet och att övervakning och andra vårdåtgärder kan antagas främja hans anpassning.

I några länders lagstiftning uppställles såsom förutsättning för anordnande av kriminalvård i frihet, att den tilltalade lämnar sitt samtycke härtill. Sålunda gäller exempelvis i England, att den som har fyllt 14 år icke får dömas till probation, om han ej förklarar sig villig att fullgöra meddelade föreskrifter. Den tanke som ligger till grund för denna bestämmelse är i och för sig riktig. Om den tilltalade icke kan förmås att samarbeta med de organ som handhar vården i frihet och att underkasta sig de föreskrifter som meddelas, är vården förfelad. Alltför stor vikt bör dock ej fästas vid uttalanden i förevarande hänseende som den tilltalade gör inför rätta. En vägran att samtycka till vård i frihet kan ha sin grund i ungdomligt trots eller i en önskan att understryka ett bestridande av åtalet. Sedan domen väl har fallit, kan de för vården ansvariga övertyga den dömden om nödvändigheten av att han uppfyller sina förpliktelser till följd av domen. Något krav på samtycke av den tilltalade bör därför ej uppställas för att skyddstillsyn skall kunna ådömas.

Tilltalade under 18 år, som finnes ha begått brott, skall enligt beredningens förslag i regel — där ej endast böter finnes böra ådömas — med stöd av 7 kap. 1 § överlämnas till barnavårdens organ för vård enligt barnavårdslagen. Med hänsyn härtill har i andra stycket av förevarande paragraf stadgats, att den som är under nämnda ålder ej får dömas till skyddstillsyn med mindre denna påföljd av särskilda skäl finnes lämpligare än sådan vård. Anledningen till att ett absolut förbud icke har föreslagits är, att beredningen ej har ansett sig kunna utesluta möjligheten av att det i särskilda fall kan befinnas lämpligare att anordna vårdåtgärder i form av skyddstillsyn än i barnavårdens regi. Det har syntes beredningen olämpligt att genom en stel regel hindra domstolen från att i detta hänseende förfara så som de praktiska förhållandena i det konkreta fallet gör mest ändamålsenligt. Stundom torde exempelvis kombinationen skyddstillsyn och böter vara lämplig för ungdomar under 18 år med egna inkomster. Av bestämmelsens avfattning framgår emellertid, att skyddstillsyn endast i undantagsfall bör tillämpas i fråga om den som vid tiden för domen är under denna ålder. — Ledamoten Heuman har i särskilt yttrande, fogat vid betänkandet, uttalat att enligt hans mening skyddstillsyn ej bör få ådömas den som är under 18 år.

Utredning rörande de personliga förutsättningarna för skyddstillsyn skall förebringas genom personundersökning. Denna skall även ligga till grund för behandlingens utformning, om skyddstillsyn ådömes. Den planläggning av de villkorligt dömdas behandling som nu sker genom sådan undersökning är i åtskilliga fall bristfällig. För att råda bot härpå har beredningen i 13 kap. föreslagit vissa ändrade regler för personundersökning. Dessa regler åsyftar

bl. a., att undersökningen i allmänhet skall påbörjas tidigare än som nu sker och att den i större utsträckning än för närvarande skall utföras av specialister, nämligen skyddskonsulenter, skyddsassistenter och tjänstemän hos skyddsföreningar. Även andra lämpliga personer skall kunna utses till personundersökare, dock endast efter samråd med skyddskonsulent. Tanken är att varje skyddskonsulent skall i sitt distrikt knyta kontakt med personer, som är villiga att åtaga sig uppdrag såsom personundersökare, och genom kurser eller på annat sätt ge dessa personer erforderlig utbildning för att de skall kunna fullgöra sådana uppdrag. Om personundersökning utföres av annan än skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, skall personundersökaren enligt de föreslagna bestämmelserna samråda med vederbörande skyddskonsulent och överlämna sin skriftliga berättelse över undersökningen till honom. Det skall därefter åligga skyddskonsulenten att avge eget yttrande till vägledning för domstolen. En dylik organisation av undersökningsväsendet är enligt beredningens mening erforderlig för att urvalet av dem som skall få kriminalvård i frihet skall kunna ske omsorgsfullt och framför allt för att behandlingen från början skall kunna planläggas och ordnas på ett ändamålsenligt sätt. Skyddskonsulenten eller den som har verkställt personundersökningen förutsättes skola i större utsträckning än nu är fallet vara närvarande vid huvudförhandlingen i målet.

Vad angår beskaffenheten av det eller de brott som den tilltalade har begått, kräves för ådömande av skyddstillsyn att å brottet eller något av dem kan följa fängelse; beträffande den närmare innebörden härav hänvisas till motiven till 3 kap. 1 §. Skyddstillsyn är en alltför ingripande åtgärd för brott som är belagda endast med böter eller disciplinstraff. Redan en möjlighet att döma till skyddstillsyn för sådana brott skulle vara ägnad att framkalla missförstånd beträffande skyddstillsynens karaktär.

Någon till brottets svårhetsgrad knuten maximigräns för användning av skyddstillsyn har beredningen ej funnit behövlig eller lämplig. De skäl som i 3 kap. har anförts mot en sådan gräns vid villkorlig dom äger i förstärkt grad tillämpning även beträffande skyddstillsyn. En dylik gränsdragning — avsedd att tillgodose allmänpreventiva syften — försvåras dessutom vid skyddstillsyn därigenom att denna påföljd i skilda fall kan utformas på mycket olika sätt. Ibland kommer skyddstillsyn allenast att innebära, att den dömda ställes under övervakning, varvid hans förpliktelser till följd av domen inskränker sig till att uppfylla de i 6 § stadgade allmänna skyldigheterna. I andra fall åter kommer genom särskilt meddelade föreskrifter vittgående inskränkningar att göras i den dömdes självbestämmanderätt. Det ligger i öppen dag, att den allmänpreventiva verkan av skyddstillsyn i det senare fallet — där den dömda kanske måste underkasta sig vistelse i allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller annan anstalt under avsevärd tid — är långt större än i det förra. Såsom tidigare framhållits kan en ur allmän synpunkt önskvärd skärpning åvägbringas därigenom att jämväl böter ådömes eller att förordnande meddelas om behandling i tillsynsanstalt.

Beredningen har funnit det kunna överlämnas åt domstolen att i det särskilda fallet med beaktande av alla föreliggande omständigheter — och bland dem också brottets svårhet — avgöra huruvida skyddstillsyn är en lämplig påföljd eller om annan påföljd är att föredraga av allmänpreventiva skäl.

Såsom redovisats under 3 kap. 1 § är användningen av villkorlig dom enligt 1939 års lag inskränkt — förutom med hänsyn till brottets svårhetsgrad — genom vissa andra till brottets eller den ådömda påföljdens beskaffenhet anknutna begränsningar. Av dessa har i fråga om skyddstillsyn av enahanda skäl som i 3 kap. anförts beträffande villkorlig dom endast upptagits en motsvarighet till förbudet i 26 § nämnda lag att bruka villkorlig dom i fråga om avsättning eller suspension. Denna begränsning i skyddstillsynens användningsområde framgår av det i 8 kap. 10 § föreslagna stadgandet, enligt vilket avsättning eller suspension skall ådömas vid sidan av annan påföljd vartill den tilltalade finnes böra dömas. Skyddstillsyn får icke heller träda i stället för förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan. Med den från den nuvarande villkorliga domen avvikande utformning, som skyddstillsyn har erhållit, erfordras emellertid ej någon uttrycklig bestämmelse härom.

Kriminalvård i frihet, anordnad genom skyddstillsyn, har utformats såsom en självständig påföljd, jämställd med påföljder som innebär kriminalvård i anstalt. Härigenom markeras att skyddstillsyn är en positiv behandlingsform och ej i första hand ett anstånd under vissa villkor med ådömande av påföljd. Visserligen kan enligt 14 § skyddstillsynen komma att undanröjas och utbytas mot annan påföljd. Därvid är emellertid ingalunda fråga om att ådöma den påföljd som skulle ha utdömts, om icke skyddstillsyn valts, utan att utbyta en behandlingsform som har misslyckats mot en annan. Denna nya behandlingsform kan bli fängelse men också någon annan påföljd som kan följa å brottet. Och om fängelse väljes, kan man vid utmätandet av tiden därför i regel icke bortse från att den dömda genom skyddstillsynen redan har varit underkastad vissa frihetsinskränkningar till följd av brottet. En uttrycklig regel härom har i 11 kap. 3 § givits för det fall, att skyddstillsyn undanröjes på grund av att den dömda finnes ha begått annat brott före domen eller därefter innan prövotiden har gått till ända.

Skyddstillsyn är alltså en påföljd som verkställes. Den innebär, att den dömda under prövotiden blir föremål för positiva åtgärder, ägnade att främja hans samhällsanpassning. Dessa åtgärder kan, i den mån de anordnas genom föreskrifter enligt 9 §, vara av mycket skiftande art och innebörd. I åtskilliga fall kommer emellertid övervakning att vara den enda påtagliga åtgärd som vidtages. Men även övervakningen — som skall utövas av skyddskonsulent eller av annan fackutbildad person — skall vara positivt inriktad till den dömdes stöd och hjälp och ej ges en rent negativ kontrollerande innebörd. Hur än skyddstillsynen utformas i de enskilda fallen är det dock, för att den skall kunna bli en effektiv behandlingsform, en ovill-

korlig förutsättning att behandlingen ledes av ett sakkunnigt organ som besitter erforderlig auktoritet och som under prövotiden fortlöpande kan följa behandlingen och smidigt lämpa den efter ändrade förhållanden. Som sådant verkställighetsorgan, vars arbetssätt bör vara mindre stelt och formbundet än domstolarnas med nödvändighet är, föreslår beredningen lokala tillsynsnämnder, motsvarande de nuvarande fakultativa övervakningsnämnderna. Tillsynsnämnds verksamhetsområde skall enligt 14 kap. 14 § omfatta en eller flera allmänna underrätters domkrets. Nämnden skall i regel bestå av fem ledamöter men vara beslutför med ordförande och två ledamöter. Ordföranden skall vara innehavare av domarämbete. Övriga ledamöter bör ha erfarenhet beträffande vård av ungdom, arbetsförmedling eller eljest i allmänna värv. Skyddskonsulenten i distriktet förutsättes i allmänhet skola vara föredragande i nämnden.

Dom å skyddstillsyn innebär alltid, att den dömda skall ställas under övervakning och att han är underkastad de allmänna skyldigheter som har föreskrivits i 6 §. Härutöver kan, såsom tidigare omtalats, enligt 9 § meddelas särskilda föreskrifter, ägnade att främja den dömdes anpassning i samhället. Om sådana föreskrifter finnes böra meddelas, tillkommer det tillsynsnämnden och ej såsom enligt 1939 års lag domstolen att besluta här om. För att domstolen skall kunna bedöma lämpligheten av en ifrågasatt skyddstillsyn, är det emellertid ofta nödvändigt att domstolen får någon uppfattning om vad kriminalvården i frihet kan komma att innebära för den tilltalade. Intresset knyter sig härvid till frågan, huruvida — med utgångspunkt från förhållandena vid tiden för domen — några särskilda föreskrifter är påkallade för hans tillrättaförande. Erforderlig kännedom härutinnan torde i allmänhet erhållas genom personundersökningen.

2 §.

Jämte skyddstillsyn må, om särskilda skäl äro därtill, dömas till dagsböter, vare sig böter äro stadgade för brottet eller ej.

I de av strafflagberedningen föreslagna bestämmelserna om påföljd vid sammanträffande av brott bibehålles den nuvarande huvudregeln om ådömande av gemensam påföljd för brotten. Liksom nu skall dock för brott som är belagt med böter sådan påföljd kunna ådömas jämte påföljd för övriga brott, om särskilda skäl föranleder därtill. Vid flerfaldig brottslighet finnes sålunda enligt nämnda bestämmelser möjlighet att kombinera böter för visst eller vissa brott med villkorlig dom eller skyddstillsyn för brottsligheten i övrigt.

En kombination av villkorlig dom och böter kan emellertid förekomma, även om den tilltalade ej har gjort sig skyldig till flera brott. Med tillämpning av det i 3 kap. 3 § föreslagna stadgandet kan nämligen rätten, om skäl är därtill, döma till dagsböter för samma brott som den villkorliga domen avser, och böterna kan åläggas oberoende av om brottet eller, när den villkorliga domen avser flera brott, något av dem är belagt med böter.

Med detta stadgande avses i huvudsak att möjliggöra en skärpning av reaktionen mot den tilltalade i sådana fall, där enbart villkorlig dom ej är tillfyllest ur allmänpreventiv synpunkt eller där den tankeställare, som böter vid sidan av den villkorliga domen utgör, är individualpreventivt motiverad.

Skyddstillsyn är regelmässigt en mera ingripande åtgärd än villkorlig dom och torde därför alltid få en större allmänpreventiv verkan än sådan dom. I den mån med stöd av 9 § meddelas särskilda föreskrifter, avseende exempelvis den dömdes vistelseort, hans användande av fritid eller hans utbildning, kan han komma att få sin handlingsfrihet starkt beskuren. Framför allt blir detta förhållandet, om det ålägges honom att ingå på sjukhus eller annan anstalt för läkarvård eller nykterhetsvård eller annan vård eller behandling. Om det genom den utredning som härutinnan har förebragts inför domstolen kan förutses, att kriminalvården i frihet kommer att bli av dylik ingripande art, torde det i regel varken vara behövt eller lämpligt att skärpa reaktionen genom att utdöma böter vid sidan av skyddstillsynen. Detsamma gäller uppenbarligen, när domstolen enligt 3 § förordnar att den tilltalade skall underkastas behandling i tillsynsanstalt.

Kriminalvården i frihet skall emellertid handhavas med det enda målet för ögonen att främja den dömdes anpassning. Föreskrifter enligt 9 § — bortsett från sådan om fullgörande av skadeståndsbetalning — får alltså meddelas allenast om de är individualpreventivt motiverade. Har den dömden ett lämpligt arbete och lever han i övrigt i ordnade förhållanden, torde det ofta icke finnas anledning att meddela några föreskrifter. I sådana fall blir ej heller övervakningen särskilt betungande för den dömden. Det kommer sålunda icke sällan att inträffa, att skyddstillsynen ej ingriper så starkt i den dömdes livsföring och att den därför blir föga kännbar. I dylika fall kan det stundom föreligga ett behov av att skärpa reaktionen mot den dömden. Vid flerfaldig brottslighet kan, såsom ovan framhållits, en skärpning åstadkommas genom att böter ådömes för något av brotten. Liksom vid villkorlig dom bör emellertid böter kunna åläggas, även om endast ett brott är begånget och oberoende av om detta är belagt med böter.

I fråga om användningen av böter såsom tilläggsåtgärd uppkommer vid skyddstillsyn i stort sett samma spørsmål som vid villkorlig dom. Härutinnan hänvisas till vad som har anförts under 3 kap. 3 §. Det må emellertid erinras om att, när den dömden förpliktas ersätta skada som han har vållat genom brottet, böter ej bör åläggas så, att målsägandens utsikter att få sin skada ersatt äventyras. Det ändamål — att göra reaktionen mot den dömden mera kännbar — för vilket böter skulle tillgripas, kan lika väl uppfyllas genom att den dömden förmås betala skadeståndet. Det åligger tillsynsnämnden att tillse, att den dömden gör vad han kan härvidlag. Enligt 9 § får nämnden meddela honom föreskrifter rörande tid och sätt för fullgörande av skadeståndsskyldigheten.

3 §.

Om det för den dömdes tillrättaförande eller eljest finnes erforderligt, må rätten i domen förordna att i skyddstillsyn skall ingå behandling under två månader i *tillsynsanstalt*.

Förordnande som nu sagts må ej meddelas i fråga om den som är under aderton år eller som begått brottet under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet.

Villkorlig dom enligt 1939 års lag innebär i allmänhet att den behandling, som den dömda blir föremål för, sker helt utom anstalt. I särskilda fall kan dock kriminalvården i frihet föregås av eller eljest kombineras med ett frihetsberövande. Genom föreskrift i domen kan det nämligen, om det finnes påkallat för den dömdes tillrättaförande, åläggas honom att underkasta sig behandling å sjukhus, allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller annan anstalt. Det är därvid i princip fråga om ett frivilligt ingående å anstalten, men föreskriftens iakttagande utgör ett villkor för det meddelade ansländet med ådömande av straff eller med verkställighet av ådömt straff.

I vidare mån än nu sagts kan vid meddelande av villkorlig dom någon förening av anstaltsbehandling och kriminalvård i frihet icke ske enligt gällande rätt; härvid bortses från möjligheten att den som beviljas villkorlig dom för brott samtidigt ålägges ovillkorligt frihetsstraff vid förvandling av böter. Hinder häremot möter dels till följd av den utformning de nuvarande bestämmelserna om straff vid sammanträffande av brott har erhållit och dels genom stadgandet i 2 § andra stycket 1939 års lag, enligt vilket villkorlig dom som ej avser förvandlingsstraff för böter icke får meddelas, när den tilltalade tillika dömes ovillkorligt till straffarbete eller fängelse.

Kriminalvård utom anstalt äger obestriddligen ur olika synpunkter betydande fördelar framför sådan vård i anstalt. Enligt strafflagberedningens mening bör också kriminalvård i frihet tillämpas i största möjliga utsträckning och beredningens förslag syftar till en effektivisering av denna vård. Om behandlingen därvid kan förläggas helt utom anstalt och man alltså kan komma till rätta med den dömdes anpassningssvårigheter utan att rycka honom från ett normalt samhällsliv, är detta utan tvivel lyckligast. Det ligger emellertid i öppen dag att även med en effektiviserad vård i frihet behandling i anstalt i åtskilliga fall kommer att erfordras. Fråga uppkommer då i vilken utsträckning sådan behandling skall kunna kombineras med kriminalvård i frihet, anordnad genom skyddstillsyn.

Vad till en början angår behandling som meddelas å sjukhus, allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller liknande specialanstalt bör uppenbarligen sådan behandling kunna åvägbringas inom ramen för skyddstillsyn. Jämlikt 9 § får också tillsynsnämnden, när det finnes erforderligt, föreskriva att den dömda skall i eller utom sjukhus eller annan dylik inrättning underkasta sig läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling.

I de fall anstaltsvård anses oundgänglig blir det emellertid i regel fråga om intagning i skyddsvårdsanstalt. Om den tilltalade därvid av allmänpre-

ventiva eller individualpreventiva skäl anses böra omhändertagas i anstalt under längre tid, är uppenbarligen en kombination med skyddstillsyn utsluten. Dömes den tilltalade i dylika fall till skyddsfostran eller skyddsinternerung eller till fängelse i minst sex månader, blir han enligt de bestämmelser som föreslås för dessa påföljder föremål för vård i frihet när anstaltsvården upphör. Ej sällan torde emellertid situationen vara sådan, att en relativt kort tids anstaltsintagning skulle, om den följdes av en effektiv vård i frihet, vara tillräcklig för att tillgodose det syfte, som påkallar ett frihetsberövande. Såsom tidigare framhållits är en sådan kombination icke möjlig enligt gällande rätt, utan när domstolen exempelvis av allmänpreventiva skäl finner sig nödgad att döma till ovillkorligt fängelse måste hela reaktionen mot den tilltalade bestämmas i denna påföljd. Valet står alltså för närvarande mellan kriminalvård i frihet, anordnad genom villkorlig dom, och ett ovillkorligt frihetsberövande. Enligt beredningens mening är det en brist i påföljdssystemet att den nu avsedda kombinationsmöjligheten saknas. Beredningen har därför utformat sitt förslag så, att korttidsbehandling i anstalt i viss utsträckning skall kunna förenas med skyddstillsyn.

De av beredningen i 11 kap. föreslagna bestämmelserna om påföljd vid sammanträffande av brott tillåter, i motsats till de nu gällande, att fängelse ådömes särskilt för visst brott jämte villkorlig dom för brottsligheten i övrigt, när särskilda skäl föranleder därtill. Denna möjlighet tager, såsom framhållits under 3 kap. 3 §, närmast sikte på sådana fall, där den tilltalade uppfyller de individuella förutsättningarna för villkorlig dom men bland de av honom begångna brotten ingår något som ur allmän synpunkt anses böra föranleda en kort tids fängelse.

Vad angår skyddstillsyn är behovet av att därmed kunna förena en kort tids anstaltsvistelse icke begränsat till fall, i vilka en tilltalad har begått flera brott. Tydligast framträder måhända detta behov i fråga om brottslingar som vid tiden för domen har fyllt 18 men ej 21 år.

Lagöverträdare under 18 år som bör bli föremål för anstaltsvård skall enligt beredningens förslag i regel omhändertagas av barnvårdens organ. Förslaget överensstämmer i detta hänseende med den principståndpunkt som statsmakterna har intagit redan vid tillkomsten av lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig. Även vård i frihet av lagöverträdare under 18 år förutsättes regelmässigt skola ske i barnvårdens regi. I undantagsfall får dock enligt 1 § andra stycket i detta kapitel skyddstillsyn ådömas. Att göra avsteg från nyssnämnda princip beträffande anstaltsvården genom att i dylika fall tillåta att skyddstillsynen förenas med en tids intagning i skyddsvårdsanstalt bör likväl icke komma i fråga.

Beträffande tilltalade i åldern 18—20 år är emellertid läget ett annat. Enligt 2 kap. 6 § får ungdomar under 21 år icke dömas till fängelse i vidare mån än att den som har fyllt 18 år får dömas till fängelse vid förvandling av böter eller till fängelse på längre tid än tre år, när sådan påföljd av särskilda

skäl finnes böra ådömas. Den normala påföljden för brottslingar i ifrågavarande ålder, för vilka vård i anstalt provas erforderlig, avses skola bli skyddsfostran, motsvarigheten till det nuvarande ungdomsfängelset. Skyddsfostran skall äga rum i och utom anstalt och får — dock med viss möjlighet till förlängning — pågå i högst fem år, därav högst tre år i anstalt. Under anstaltsvården skall den dömda erhålla sådan praktisk och teoretisk undervisning och utbildning som främjar ändamålet med behandlingen, den dömdes anpassning i samhället.

Anstaltsbehandlingen vid skyddsfostran skall i regel ske på ungdomsanstalt. Den undervisning och utbildning som meddelas på dessa anstalter bör, om den skall ge resultat, icke vara av för kort varaktighet. Ungdomsanstalterna med deras dyrbara behandlingsplatser bör därför i första hand reserveras för ett klientel som behöver omhändertagas under längre tid. Det torde också vara mindre lämpligt att anstaltstiderna för dem som sammanföres på sådan anstalt varierar i alltför hög grad, så att en del av de intagna slipper avsevärt lindrigare undan än återstoden av klientelet; härav skulle behandlingsatmosfären på anstalten bli lidande. Ibland är dock ett frihetsberövande av ungdomar i den ålder varom nu är fråga påkallat icke så mycket för att under anstaltstiden bereda den brottslige en uppfostrande och utbildande behandling — även om tiden naturligen i görligaste mån bör utnyttjas härför — som för att bryta den brottsliga aktiviteten och förmå den brottslige att besinna sig och inse allvaret i sin situation. För detta ändamål räcker det i allmänhet med en relativt kort tids omhändertagande som emellertid bör följas av kriminalvård i frihet, varunder den dömda är underkastad övervakning och skyldighet att ställa sig till efterrättelse sådana föreskrifter som finnes erforderliga för hans tillrättaförande. Det må i detta sammanhang nämnas, att år 1953 ej mindre än 124 ungdomar i åldern 18—20 år dömdes ovillkorligt till fängelse eller straffarbete på två månader eller kortare tid. Dessa ungdomar blev icke föremål för någon tillsyn efter frigivningen. Såsom beredningen tidigare framhållit bör det dock icke få förekomma, att lagöverträdare i denna ålder lämnas utan kontroll när de friges från anstalt.

Av det anförda framgår att för ungdomar i åldern 18—20 år finnes behov av en mellanform mellan å ena sidan kriminalvård som äger rum helt utom anstalt, skyddstillsyn, och å andra sidan skyddsfostran. För att tillgodose detta behov har beredningen i förevarande paragraf föreslagit, att rätten under vissa förutsättningar skall kunna förordna, att i skyddstillsynen skall ingå behandling i tillsynsanstalt under två månader.

Även om detta frihetsberövande inom ramen för skyddstillsyn har föreslagits närmast med tanke på unga lagöverträdare och åtminstone delvis är motiverat av förbudet i 2 kap. 6 § att döma den som är under 21 år till fängelse, har beredningen likväl icke funnit skäl att begränsa tillämpligheten till detta klientel. Med hänsyn till de nackdelar som ur resocialiseringssynpunkt i allmänhet är förbundna med intagning i anstalt och som ökar i styrka ju längre anstaltstiden varar, synes en sådan förening av vård

i och utom anstalt kunna utgöra ett lämpligt alternativ även för lagöverträdare som kan dömas till fängelse. Om de skäl som nödvändiggör ett frihetsberövande kan tillgodoses genom ifrågavarande kombination, bör den därför enligt beredningens mening stå öppen jämväl för brottslingar som har uppnått 21 års ålder.

I motsats till vad som nu gäller skall enligt 10 kap. 3 § vissa påföljder av annan art än psykiatrisk vård kunna tillgripas även gentemot den som har begått brott under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Bland dessa påföljder ingår skyddstillsyn. Ställes den tilltalade i fall som nu avses under skyddstillsyn, får dock enligt andra stycket i förevarande paragraf förordnande om behandling i tillsynsanstalt ej meddelas; över huvud taget har i dessa fall icke öppnats möjlighet att åvägabringa anstaltsbehandlingen inom kriminalvården.

Med de begränsningar som framgår av det ovan anförda får förordnande om behandling i tillsynsanstalt meddelas, om det finnes erforderligt för den dömdes tillrättaförande eller eljest. Sådan behandling kan alltså tillgripas av såväl individualpreventiva som allmänpreventiva skäl men endast om ett frihetsberövande prövas vara nödvändigt. Det bör understrykas, att de fall som åsyftas till väsentlig del är sådana som för närvarande faller utanför den villkorliga domens användningsområde. Avsikten med förslaget i denna del är främst att vidga användningen av skyddstillsyn och låta denna påföljd i vissa fall ersätta påföljder som skulle medföra frihetsförlust under längre tid.

Anstaltsbehandlingen skall pågå i två månader. När beredningen har stannat vid att föreslå denna tid har bl. a. vissa för beredningen redovisade erfarenheter beträffande häktning beaktats. Enligt dessa erfarenheter, vilka avsett villkorligt dömda som har varit häktade under brottsutredningen, kan en tids frihetsförlust vara en lämplig inledning till kriminalvård i frihet och skapa gynnsamma betingelser för denna vård. De gynnsamma förutsättningarna försvinner emellertid, om frihetsförlusten pågår för länge. Enligt samstämmiga uttalanden av beredningens sagesmän — skyddskonsulenter och andra — synes två månader vara en lämpligt avvägd tid. Ehuru tidens fixering till två månader naturligtvis är i viss mån godtycklig och endast genomsnittligt kan vara fullt riktig, har det ej ansetts lämpligt att för anstaltsbehandlingen föreslå en skala, t. ex. minst en och högst tre månader, inom vilken tiden skulle bestämmas av rätten. En sådan regel skulle lätt resultera i en straffmätning enligt eljest använda grunder, d. v. s. närmast efter brottets svårhet. Detta bör undvikas, ty den egentliga påföljden skall vara kriminalvården i frihet och anstaltsbehandlings uppgift skall endast vara att göra denna ur individual- eller allmänpreventiv synpunkt mera effektiv. Dömes någon som har hållits häktad i målet till skyddstillsyn torde, om icke häktningen varit av endast kort varaktighet, förordnande om behandling i tillsynsanstalt i allmänhet kunna undvaras.

Enligt 5 § gäller såsom huvudregel, att prövotiden vid skyddstillsyn skall räknas från dagen för domen. Denna regel är motiverad av önskemålet att

kriminalvården i frihet tager sin början utan dröjsmål. Om domen innehåller förordnande om behandling i tillsynsanstalt, bör denna behandling — som ingår såsom ett led i skyddstillsynen och därför avräknas å prøvotiden — såvitt möjligt föregå vården i frihet och utgöra en förberedelse till denna. Möjligheterna att ändamålsenligt planera skyddstillsynen försämras uppenbarligen, om vården i frihet efter någon tid kommer att avbrytas av anstaltsbehandling under två månader. Ej minst i de fall då sådan behandling finnes erforderlig och framför allt när det är fråga om unga brottslingar, torde det vara angeläget, att reaktionen mot den dömda sätter in utan uppskov. Rätten har därför i 16 § tillagts befogenhet att jämte det den förordnar om behandling i tillsynsanstalt besluta att förordnandet skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej har vunnit laga kraft.

Förslaget innehåller icke några närmare bestämmelser om tillsynsanstalt eller om den behandling som skall meddelas i sådan anstalt; i fråga om behandling i skyddsvårdsanstalt, varunder inbegripes även tillsynsanstalt, har i 14 kap. 23 § upptagits en hänvisning till vad som är särskilt stadgat. Denna hänvisning avser lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt. I 6 kap. av denna lag har meddelats bestämmelser om behandling i tillsynsanstalt. Det tillkommer enligt dessa bestämmelser Konungen att förordna vilka skyddsvårdsanstalter som skall vara tillsynsanstalter. Vidare stadgas bl. a., att i tillsynsanstalt endast får vårdas den som enligt rättens förordnande skall intagas i sådan anstalt, att intagen skall vårdas i öppen eller slutan stalt med hänsyn till vad som finnes lämpligast för hans behandling, att behandlingen skall vara inriktad på att främja den intagnes fortsatta vård utom anstalt samt att samråd i lämplig utsträckning bör ske med den tillsynsnämnd som skall ha hand om vården i frihet. I ifrågavarande kapitel har även öppnats möjlighet att, om det prövas vara till gagn för den intagnes fortsatta vård utom anstalt, låta honom såsom permittent lämna anstalten före tvåmånaderstidens utgång. Med denna möjlighet åsyftas bl. a. sådana fall, där tillfälle till lämplig anställning för den intagne har yppats men skulle gå förlorat, om han icke kunde tillträda anställningen före utgången av nämnda tid.

Den nyhet som beredningens förslag i förevarande del innebär ligger icke i anstaltsbehandlingen som sådan utan i kombinationen av en kort tids behandling i anstalt och en därpå följande kvalificerad vård i frihet, för vilken anstaltsbehandlingen tjänar såsom en förberedelse. Några för ifrågavarande anstalter specifika metoder för de intagnas behandling har beredningen icke att föreslå. Den korta behandlingstiden bör främst utnyttjas till en psykologisk-pedagogisk påverkan på den intagne för att bringa honom till insikt om angelägenheten av att han för framtiden avhåller sig från brott. Det bör särskilt understrykas, att förslaget icke åsyftar att vid tillsynsanstalterna skulle införas behandling av den art som i den kriminalpolitiska diskussionen har åsatts beteckningen »short sharp shock» och som utmärkes därav, att en järnhård disciplin upprätthålles bland de intagna samt

att rutinen å anstalten följer ett noggrant fastställt schema. I England där denna behandlingsmetod tillämpas vid de s. k. detention centres synes råda delade meningar om dess lämplighet. Icke heller i fråga om själva anstaltstypen avses tillsynsanstalterna skola på något karakteristiskt sätt avvika från andra skyddsvårdsanstalter; åtminstone intill dess närmare erfarenhet har vunnits torde redan befintliga eller planerade anstalter kunna användas såsom tillsynsanstalter. I ett viktigt hänseende kommer emellertid dessa att skilja sig från övriga anstalter, nämligen däri att de intagna, som i regel torde komma att vara förstagångsintagna, icke blandas med återfallsbrottslingar. De på tillsynsanstalterna intagna kommer också genomsnittligt att uppvisa en bättre prognos än andra intagna och att vara lättare påverkbara genom behandling än dessa. Ur detta förhållande bör dragas den praktiska konsekvensen, att tillsynsanstalterna utrustas med väl kvalificerad personal som kan tillvarataga den korta anstaltstiden på ett ur behandlingssynpunkt lämpligt sätt. Det ligger enligt beredningens mening bl. a. stor vikt på att tillsynsanstalterna får tillgång till kuratorer som i samarbete med vederbörande tillsynsnämnd kan förbereda vården i frihet.

Ledamoten Göransson har i ett vid betänkandet fogat särskilt yttrande uttalat sig mot förslaget att skyddstillsyn skall kunna förenas med behandling i tillsynsanstalt.

4 §.

Skyddstillsyn skall i den ordning nedan stadgas handhavas av tillsynsnämnd.

Har domen meddelats av allmän underrätt, handhaves skyddstillsynen av tillsynsnämnden vid denna domstol, såframt ej i domen annan nämnd utsetts därtill. Meddelas domen icke av allmän underrätt, skall i domen utses tillsynsnämnd att handhava skyddstillsynen.

Om ändrade förhållanden det påkalla, må nämnd som handhar tillsynen förordna att denna skall flyttas till annan tillsynsnämnd.

Vid tillkomsten av 1939 års lag åsyftades, att domstolarna skulle erhålla vidgad befattning med skyddsarbetet beträffande de villkorligt dömda. Detta syfte har kommit till uttryck bl. a. i de i lagens 8 § meddelade bestämmelserna om särskilda föreskrifter. Om det villkorliga anståndet redan från prövotidens början skall förbindas med sådana föreskrifter, tillkommer det rätten att förordna härom i domen. Det åligger därvid rätten att icke blott ange den allmänna karaktären av den åtgärd som föreskrives utan även att närmare bestämma densamma. Enligt 1918 års lag angående villkorlig straffdom kunde, om den dömde vid åtalets anhängiggörande var under 21 år, i domen åläggas honom skyldighet att efterkomma föreskrift eller foga sig i anordning som övervakaren funne erforderlig för hans rättelse. Någon sådan lydnessplikt kan icke föreskrivas enligt gällande lag. Rätten får sålunda ej helt allmänt överlåta åt övervakaren att meddela närmare bestämmelser för den dömde i vissa av domstolen angivna hänseenden. Det har emellertid i stor utsträckning förekommit och torde alltså förekom-

ma, att rätten delegerar befogenheten att utforma innebörden av meddelade föreskrifter till övervakaren eller vederbörande skyddskonsulent eller till dessa båda i samråd. I fråga om anledningen till denna mot lagens lydelse och mening stridande praxis — vilken har påtalats av JO och av riksdagens första lagutskott¹ — har utskottet gjort följande uttalande:

Vad sålunda framkommit giver vid handen, att de i denna del iakttaga bristerna i viss mån bero på svårigheter att före huvudförhandlingen införskaffa tillräckligt material för bedömande av frågan om den kriminalpolitiska behandlingen i de särskilda fallen. Härvidlag bör till en början beaktas, att de särskilda förundersökningarna ofta innehålla otillräcklig utredning i fråga om möjligheterna att underkasta den misstänkte särskilda föreskrifter, exempelvis om arbetsställning och utbildning. Att med nuvarande ytterligt knappt tillmätta skyddskonsulentorganisation utan alltför stor tidsutdräkt erhålla skyddskonsulents medverkan vid sådan utredning är också förenat med svårighet, vare sig det är förundersökaren eller domstolen som upptager kontakt med konsulenten. Icke sällan torde det förhålla sig så, att fråga om sådan föreskrift uppkommer först vid huvudförhandlingen. Det torde vidare vara obestridligt, att den med nya rättegångsbalken följande koncentrationen av handläggningen, de korta tiderna för fortsatt handläggning och meddelande av dom samt nämnds deltagande i rådhusrätt ökat svårigheterna. Dessa bli särskilt stora när det gäller häktade. Frågan synes böra uppmärksammas vid en framtida revision av lagstiftningen om villkorlig dom.

Domstolarnas befattning med skyddsarbetet beträffande de villkorligt dömda är emellertid ej inskränkt till meddelande av föreskrifter i samband med domen. Enligt 9 § i 1939 års lag skall övervakning stå under tillsyn av övervakningsdomstol. Har den villkorliga domen meddelats av allmän underrätt, är denna övervakningsdomstol, när ej i domen annan allmän underrätt utses därtill. Har domen ej meddelats av allmän underrätt, skall sådan domstol i domen utses till övervakningsdomstol. Tillsyn å övervakning får av övervakningsdomstolen flyttas till annan allmän underrätt.

Har övervakare icke förordnats i samband med beslutet om övervakning, ankommer det på övervakningsdomstolen att snarast möjligt förordna övervakare; domstolen må ock kunna entlediga övervakaren och förordna annan i hans ställe. Övervakningsdomstolen får, när anledning förekommer därtill, ändra eller upphäva föreskrift som meddelats enligt 8 § i 1939 års lag. Har övervakningen varat sex månader, får övervakningsdomstolen besluta om dess upphörande, såframt det av särskilda skäl kan antagas att den dömde låter sig rätta utan övervakning. Åsidosätter den dömde, utan att därigenom göra sig skyldig till brott, något som till följd av den villkorliga domen åligger honom, får övervakningsdomstolen efter omständigheterna meddela föreskrift enligt 8 §, förordna om prövotidens förlängning, dock högst med två år utöver den i domen bestämda tiden, besluta att varning skall tilldelas den dömde eller förklara anståndet förverkat.

De befogenheter som sålunda tillkommer övervakningsdomstolen kan — med undantag för beslut om utseende eller entledigande av övervakare och om förverkande av anståndet — delegeras till övervakningsnämnd. Sådan

¹ Se JO:s ämbetsberättelse 1950 s. 204 och första lagutskottets utlåtanden 1949: 3 och 1950: 1.

nämnd får tillsättas av allmän underrätt och flera domstolar kan förena sig om gemensam nämnd. Nämnden skall bestå av minst tre ledamöter; av ledamöterna skall minst en vara lagfaren befattningshavare vid domstol som tillsatt nämnden. Ordförande i nämnden förordnas av domstolen. Tillsättande av övervakningsnämnd fritager ej i princip övervakningsdomstolen från dess skyldighet att öva tillsyn över övervakningarna; domstolen kan jämsides med nämnden utöva enahanda funktioner som denna. Nämnden kan hänskjuta ärende till övervakningsdomstolen och skall alltid göra det, när anstånd finnes böra förklaras förverkat. Den som ej åtnöjes med övervakningsnämnds beslut äger formlöst och utan begränsning till viss fatalitet påkalla prövning av övervakningsdomstolen.

Under förarbetena till 1939 års lag¹ uttalade en ledamot av lagrådet, att det ville synas som om de fördelar en nämndinstitution skulle kunna erbjuda icke bleve fullt utnyttjade med den valda anordningen att göra tillsättande av övervakningsnämnd beroende på domstols beslut eller överenskomelse mellan de domstolar, som naturligen borde samarbeta, samt att ge nämnden ställningen av ett domstolen underordnat organ med allenast delegerad befogenhet. Nämndens beroende ställning och bristen på bestämd gränsdragning mellan nämndens kompetensområde samt domstolens och dess organs torde ock, framhölls det vidare, kunna ge upphov till en viss omgång i ärendenas behandling. Det kunde därför ifrågasättas om icke åt nämnden borde ges en fastare och mera självständig ställning samt att en bestämd arbetsfördelning mellan de skilda organen genomfördes. Med den föreslagna sammansättningen av nämnden syntes denna bli väl skickad — måhända bättre än domstolen — att omhänderha den verksamhet varom fråga vore. Den linjen torde då böra övervägas att infoga nämnden som ett obligatoriskt led i organisationen och att till nämnden helt överflytta den tillsynsverksamhet, som enligt förslaget finge utövas av densamma, jämte ärenden om entledigande av övervakare och förordnande av annan i hans ställe. I betraktande av den självständiga ställning till domstolen som nämnden i sådant fall skulle komma att intaga syntes underrätten ock kunna undvaras såsom led i instansordningen för de fall då klagan finge föras över nämndens beslut.

Ifrågavarande ledamot av lagrådet — med vilken övriga ledamöter var i huvudsak ense — förklarade emellertid slutligen att, emedan nämndinstitutionen innebure en nyhet på förevarande område, det kunde vara försvarligt att icke genast tillskapa en omfattande fast organisation utan pröva sig fram under enklare former. Då han, ehuru den i förslaget valda anordningen icke vore invändningsfri, ansåge sig icke böra föreslå en omläggning av densamma, utginge han från att det vore avsett att upptaga spörsmålet till förnyat övervägande sedan någon tids erfarenhet hunnit inhämtas.

I propositionen med förslag till 1939 års lag yttrade departementschefen, att vad i lagrådet anförts rörande de föreslagna övervakningsnämnderna

¹ Se NJA II 1940 s. 284 ff.

syntes beaktansvärt. I vilken utsträckning sådana nämnder komme att tillsättas torde icke med någon säkerhet kunna förutses, då såsom förslaget avsåge tillsättandet gjordes beroende av domstolarnas beslut. Det syntes dock kunna antagas, fortsatte departementschefen, att den i lagen anvisade anordningen skulle mötas med intresse och att sålunda övervakningsnämnder skulle efter hand komma till stånd i sådan omfattning, att man på därigenom vunna erfarenheter kunde bilda sig en säkrare uppfattning om de praktiska fördelarna av nämndinstitutionen och om förutsättningarna för dess vidare utveckling.

Anordningen med övervakningsnämnder har emellertid icke vunnit någon större utbredning. Anledningarna härtill torde vara flera. Bl. a. torde den ovan redovisade dualismen mellan övervakningsnämndens och övervakningsdomstolens befogenheter ha verkat återhållande, när det har gällt att inrätta övervakningsnämnder. Till följd av denna dualism har tillsättandet av övervakningsnämnd icke inneburit någon avsevärd lättnad för övervakningsdomstolen. En annan orsak och måhända den viktigaste har varit, att skyddskonsulentorganisationen varit för liten. För att övervakningsnämnden skall kunna fortlöpande följa de villkorligt dömdas behandling, kräves ett intimt samarbete mellan vederbörande skyddskonsulent och nämnden. Det måste i första hand ankomma på skyddskonsulenten att hålla nämnden underrättad om skyddsarbetets gång och att till nämnden hänskjuta de fall som bör bli föremål för dess behandling. Skyddskonsulentorganisationen är dock ännu alltför liten för att konsulenterna vid sidan av sina övriga göromål skall kunna i tillräcklig utsträckning fullgöra dessa uppgifter.

I september 1955 fanns övervakningsnämnder tillsatta vid endast 16 domstolar. Av dessa nämnder — elva till antalet — sammanträder de flesta blott någon enstaka gång om året och synes i huvudsak icke utöva någon annan funktion än den som avses i 10 § kungörelsen d. 31 okt. 1947 med vissa föreskrifter rörande tillämpningen av lagen om villkorlig dom. Enligt denna paragraf bör allmän underrätt eller övervakningsnämnd, om sådan är tillsatt, minst en gång varje kalenderår kalla skyddskonsulenten till överläggning beträffande de under domstolen lydande övervakningsfallen. Under överläggningen skall övervakningsfallen upptagas till behandling och sedan skyddskonsulenten redogjort för den dömdes förhållande under prøvotiden, möjligen erforderliga åtgärder dryftas. När så finnes erforderligt, får även övervakare och villkorligt dömd kallas till överläggningen. Några av de nuvarande övervakningsnämnderna sammanträder emellertid mera regelbundet och håller genom skyddskonsulenten fortlöpande kontakt med skyddsarbetet.

Efter framställning av skyddskonsulenten i Stockholms distrikt för äldre har frågan om inrättande av övervakningsnämnd vid Stockholms rådhusrätt nyligen utretts av en inom rådhusrätten tillsatt kommitté. För att kunna tillgodogöra sig de erfarenheter som har vunnits av de nuvarande elva övervakningsnämndernas verksamhet, har denna kommitté tillskrivit ord-

föränderna i de olika nämnderna med begäran om bl. a. ett allmänt uttalande rörande verksamheten. Av de inkomna svaren att döma har erfarenheterna varit i stort sett goda. Särskilt har framhållits värdet av den rådgivning och upplysning i övervakningsfrågor som har utövats av nämnderna samt fördelarna av att övervakningsarbetet genom nämnderna har tillförts medverkan av socialt intresserade och verksamma personer. På förslag av nämnda kommitté har från och med år 1956 inrättats en övervakningsnämnd vid Stockholms rådhusrätt.

De särskilda föreskrifter som meddelas enligt 8 § i 1939 års lag har karaktären av villkor för det givna anståndet med ådömande eller med verkställighet av påföljd för brottet. Det faller sig med detta betraktelsesätt naturligt, att de villkor som anses böra uppställas uttömmande anges redan i domen. För närvarande får icke heller ny föreskrift meddelas under prövotiden, såvida ej den dömde — genom att begå nytt brott eller på annat sätt — åsidosätter något som åligger honom till följd av den villkorliga domen eller han finnes ha begått annat brott före prövotidens början. Ur behandlingssynpunkt kan det uppenbarligen icke vara ändamålsenligt att på detta sätt fixera behandlingen efter förhållandena vid den tid då domen avkunnas. Hur väl personundersökningen än utföres — och härvidlag syftar strafflagberedningens förslag till en förbättring — kan på grundval därav icke ske en planläggning av behandlingen som utan ändring lämpar sig för hela prövotiden. Under denna torde ofta inträda behov av att ej blott ändra eller upphäva redan givna föreskrifter utan även att meddela nya sådana.

Skyddstillsyn innebär, såsom tidigare har omtalats, icke något anstånd med ådömande eller verkställighet av påföljd utan den är en påföljd som verkställs. De särskilda föreskrifter som skall meddelas enligt 9 § i förevarande kapitel har därför icke karaktären av villkor för ett dylikt anstånd utan de är att betrakta såsom åtgärder under verkställigheten. Härmed sammanhänger att nya föreskrifter skall kunna ges under prövotiden utan att det dessförinnan behöver konstateras, att den dömde i något hänseende har åsidosatt sina skyldigheter; jämlikt 10 § skall under skyddstillsynens fortgång vidtagas de ändringar i fråga om föreskrifterna som föranledes av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt. Enligt förslaget förskjutes därför tyngdpunkten i fråga om meddelandet av föreskrifter från tiden för domen till prövotiden.

Den frågan uppställer sig då, om den domstol som dömer till skyddstillsyn skall ha någon befattning med behandlingens utformning. Enligt beredningens mening bör den dualism som nu råder beträffande övervakningsdomstols och övervakningsnämnds befogenheter icke bibehållas, utan svaret för skyddstillsynens handhavande bör läggas på ett enda organ. En uppdelning av befogenheterna på det sättet, att rätten i domen å skyddstillsyn meddelar de föreskrifter som då anses påkallade, varemot de åtgärder som finnes erforderliga under prövotidens gång beslutas av annat organ,

synes icke heller lämplig. Rättens beslut, som för den dömda skulle få en särskild auktoritet, skulle kunna på ett olämpligt sätt binda det andra organet. Om detta under ett tidigt skede av provotiden skulle finna erforderligt att meddela nya eller ändrade föreskrifter, skulle ett beslut i sådan riktning lätt få karaktären av ändring i rättens dom. Samma invändning kan göras mot att rätten skulle till det andra organet kunna delegera meddelandet av föreskrifter i vissa i domen angivna hänseenden.

Valet synes därför böra stå mellan att låta antingen de allmänna underätterna eller särskilda lokala verkställighetsorgan, motsvarande de fakultativa övervakningsnämnderna, utforma och leda behandlingen av dem som ställes under skyddstillsyn. Mot den förra lösningen kan emellertid flera skäl åberopas. Det organ som skall handha verkställigheten av skyddstillsyn bör sammansättas av socialt intresserade personer med sakkunskap och erfarenhet beträffande kriminalvård i frihet. Särskilt bör erfarenhet i fråga om vård av ungdom och om arbetsförmedling tillförsäkras organet. Om möjligt bör även en läkare vara ledamot därav. Verkställighetsorganets arbetssätt bör vidare vara mindre stelt och formbundet än domstolarnas med nödvändighet är. Det bör kunna sammanträda med kort varsel och icke vara bundet vid den ort dit domstolens sessioner är förlagda. Handläggningen inför organet bör ej heller vara lika formell som förfarandet hos domstolarna; överläggningarna med den dömda och hans övervakare bör så vitt möjligt ges karaktären av ett förtroendefullt samråd för att söka på bästa sätt ordna upp den dömdes förhållanden. Det kan slutligen icke antagas, att domstolarna, som är belastade med en mångfald andra viktiga uppgifter, hinner ägna erforderlig tid åt kriminalvården i frihet, vilken rätt handhavd kräver betydande arbetsinsatser.

Med hänsyn till vad sålunda anförts har beredningen stannat vid att föreslå, att de allmänna underätterna befrias från sin befattning med kriminalvården i frihet och att övervakningsnämnderna göres obligatoriska. Dessa nämnder, kallade tillsynsnämnder, erhåller motsvarande befogenheter som nu tillkommer övervakningsdomstol, dock med det undantaget att undanröjande av skyddstillsyn ej får beslutas av nämnd utan endast av domstol. Tillsynsnämnden får emellertid även andra uppgifter. Viktigast är härvidlag att de särskilda föreskrifter som prövas erforderliga för att främja den dömdes anpassning i samhället alltid skall meddelas av tillsynsnämnden; i domen å skyddstillsyn kan alltså några föreskrifter icke beslutas. Såsom antytts under 1 § förutsätter denna anordning att en omsorgsfull planering av vården i frihet presenteras för domstolen i samband med personundersökningen. En annan förutsättning är ett nära samarbete mellan domstolen och tillsynsnämnden.

Tillsynsnämnderna har givits en självständigare ställning gentemot domstolarna än den som övervakningsnämnderna intar. För närvarande äger, såsom ovan omtalats, den som ej åtnöjes med övervakningsnämnds beslut formlost och utan begränsning till viss fatalitet hos övervakningsdomstolen påkalla prövning av beslutet. Mot beslut av tillsynsnämnd får däremot enligt

14 kap. 20 § i förslaget talan föras endast i vissa fall och då genom besvär hos hovrätt. Bestämmelser om tillsynsnämnds sammansättning med mera har meddelats i 14 kap.

I förevarande paragraf ges den grundläggande bestämmelsen om att ådömd skyddstillsyn skall handhavas av tillsynsnämnd. Därjämte föreskrives på vilken av de särskilda tillsynsnämnderna denna uppgift skall ankomma. Bestämmelsen motsvarar härutinnan 9 § andra stycket i 1939 års lag. Om ändrade förhållanden påkallar det, får skyddstillsynen flyttas till annan tillsynsnämnd. Behov härav kan uppkomma, när den dömde varaktigt bosätter sig utom den ursprungliga nämndens verksamhetsområde.

Ledamoten Göransson har i särskilt yttrande, fogat vid betänkandet, uttalat, att den domstol som dömer till skyddstillsyn bör ha befogenhet att, om den så önskar, meddela de föreskrifter som vid domfällandet anses påkallade.

5 §.

Skyddstillsyn fortgår under en prøvotid vilken, om den ej förlänges, skall vara tre år.

Prövotiden räknas från dagen för domen eller, om rätten så förordnar, från den dag domen vinner laga kraft mot den dömde.

Om förlängning av prøvotiden stadgas i 13 och 14 §§ samt i 11 kap. 5 §.

Under 3 kap. 4 § har lämnats en redogörelse för reglerna om prøvotid i 1939 års lag samt för prøvotidens innebörd vid villkorlig dom enligt samma lag och enligt strafflagberedningens förslag.

Vid skyddstillsyn anger prøvotiden i första hand påföljdens varaktighet. Den dömdes åliggande att ställa sig till efterrättelse de allmänna skyldigheter som har stadgats i 6 § eller särskilda föreskrifter som har meddelats med stöd av 9 § gäller endast under prøvotiden. Övervakningen av den dömde kan pågå längst till prøvotidens slut. Vid misskötsamhet från den dömdes sida kan åtgärd enligt 13 § beslutas under prøvotiden men ej därefter. Behandling i tillsynsanstalt vilken — när förordnande om sådan har meddelats med stöd av 3 eller 14 § — ingår såsom ett led i skyddstillsynen kan ej verkställas, sedan prøvotiden har gått till ända eller eljest upphört. Ej heller omhändertagande enligt 12 § får äga rum efter denna tids utgång.

Den betydelse prøvotiden har i nyssnämnda hänseenden är i och för sig icke sådan, att beteckningen prøvotid framstår såsom träffande. Prövotiden har emellertid i andra hand den funktionen att skyddstillsynen, så länge prøvotiden pågår, kan komma att undanröjas och utbytas mot annan påföljd som kan följa å brottet. Beslut härom kan — under förutsättningar, som anges i 14 § och i 11 kap. 2 § — meddelas, om den dömde genom att begå brott eller på annat sätt bryter mot vad som åligger honom till följd av domen å skyddstillsyn. I så måtto är alltså den ifrågavarande tiden en prøvotid som det beror på den dömdes förhållande under denna, om samhällsreaktionen skall stanna vid skyddstillsyn eller om, sedan försök har gjorts med kriminalvård i frihet, annan påföljd skall tillgripas.

I fråga om prøvotidens längd och sättet för dess bestämmande i det särskilda fallet kan, såsom lagstiftningen i främmande länder ger prov på,

åtskilliga möjligheter tänkas. Beredningen har dock icke funnit skäl att vid skyddstillsyn frångå den i 1939 års lag valda lösningen med en i lagen bestämd provotid av — bortsett från vissa undantag som ej återfinnes i förslaget — tre år vilken ej får förkortas men väl vid uppkommande behov förlängas, dock högst till fem år. Enligt 13 § kan provotiden förlängas, om den dömde åsidosätter sina förpliktelser till följd av domen å skyddstillsyn eller om förlängning finnes erforderlig för genomförande av påbörjad läkarvård eller nykterhetsvård eller annan vård eller behandling. I dessa fall är det tillsynsnämnden som har att besluta om förlängning och beslutet måste meddelas före provotidens utgång. Även domstol kan emellertid förordna att provotiden skall förlängas. Detta kan ske enligt 14 § eller 11 kap. 5 §. Förlängningsmöjligheten enligt den förstnämnda av dessa båda paragrafer avser fall då, efter framställning av tillsynsnämnden, allmän åklagare före provotidens utgång väcker talan om undanröjande av skyddstillsynen men rätten ej finner tillräckliga skäl för ett beslut härom. Enligt 11 kap. 5 § kan förlängning av provotiden beslutas, om den dömde åtalas för annat brott och rätten med stöd av 11 kap. 2 § antingen förklarar att den ådömda skyddstillsynen skall avse även det nya brottet eller också dömer särskilt till påföljd för detta brott. En ytterligare förutsättning är att den dömde har häktats eller fått del av åtalet för det nya brottet före provotidens utgång.

Det är ett självklart önskemål att erforderliga åtgärder mot den som har begått brott insättes så snart som möjligt efter brottet. När den misstänkte ej är häktad, dröjer det emellertid, innan lagakraftätagande dom föreligger mot honom, ofta en avsevärd tid under vilken han icke blir föremål för annat ingripande än det som föranledes av utredningen om brottet och förhandlingen inför domstolen. Beredningen har sökt komma till rätta med detta problem till den del det kan hänföras under beredningens utredningsuppdrag. De bestämmelser som i 13 kap. har föreslagits angående personundersökning syftar bl. a. till att sådan undersökning i regel skall påbörjas tidigare än nu sker; efter anmälan av åklagaren skall rätten kunna besluta om undersökning utan avhållan på att formellt åtalsbeslut hinner fattas. I samband med personundersökningen och därefter intill dess frågan om påföljd för brottet har blivit avgjord bör enligt 13 kap. 8 § den skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening som — i enlighet med föreskrifterna i 4 § samma kapitel — tager befattning med undersökningen söka lämna den misstänkte stöd och hjälp, ägnad att främja hans anpassning i samhället. Om tjänsteman som nu avses förordnar att den misstänkte ställes under skyddstillsyn, bör han jämlikt andra stycket i 8 § på lämpligt sätt förbereda vården i frihet. Möjligheterna att påverka den misstänkte och förmå honom att ändra sin livsföring torde vara särskilt gynnsamma före domen. Om i denna förordnas om skyddstillsyn, bör i erkända fall — vilka lär vara de alldeles övervägande till antalet — övervakningen kunna börja omedelbart och föreskrifter enligt 9 § meddelas utan avvaktan på att domen vinner laga kraft mot den dömde. I förevarande paragraf har därför såsom huvudregel föreskrivits, att provotiden skall räknas från dagen för

domen. Rätten kan emellertid förordna, att tiden skall räknas först från den dag domen vinner laga kraft mot den dömde. Sådant förordnande bör i regel meddelas, om den dömde har bestritt åtalet eller om det eljest finnes anledning antaga att han kommer att föra talan mot domen å skyddstillsyn. Överklagas domen och har underrätten icke meddelat förordnande som nu avses, kan överrätten göra detta. Beslut härom kan meddelas under målets handläggning och oberoende av om yrkande har framställts i denna del eller ej.¹

Med de sålunda föreslagna reglerna torde bestämmelser om nöjdförklaring kunna undvaras vid skyddstillsyn och någon motsvarighet till stadgan- det i 24 § av 1939 års lag har därför icke upptagits i förslaget.

Vad angår förordnande om behandling i tillsynsanstalt äger rätten enligt 16 § besluta, att förordnandet skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej har vunnit laga kraft. I den mån beslut härom ej meddelas, kan den dömde jämlikt de bestämmelser som beredningen har föreslagit i 2 kap. av lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt avge nöjdförklaring, varvid denna — om förordnandet har meddelats i domen å skyddstillsyn — kommer att innebära att han avstår från talan mot domen såvitt angår honom ådömd påföljd.

Det må slutligen — i likhet med vad som har skett i motiven till 3 kap. 4 § — anmärkas, att någon laglig skyldighet för den dömde att ställa sig till efterrättelse föreskrift enligt 9 § om tid och sätt för fullgörande av skadeståndsbetalning icke kan inträda, förrän domen i vad den avser skadeståndsskyldigheten har vunnit laga kraft mot honom. Sådant föreskrift bör på grund härav ej meddelas dessförinnan annat än med den dömdes medgivande, och underlåtenhet att ställa sig föreskriften till efterrättelse kan icke läggas den dömde till last i vidare mån än underlåtenheten avser tid efter det skadeståndsskyldigheten har blivit slutligt fastställd.

6 §.

Den dömde skall under prövotiden föra ett ordentligt och laglydigt leverne, undvika skadligt sällskap, efter förmåga söka försörja sig och fullgöra honom åvilande underhållsskyldighet samt i övrigt ställa sig till efterrättelse vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrifter eller anvisningar som meddelats med stöd därav. Har han förpliktats ersätta genom brottet uppkommen skada, skall han göra vad i hans förmåga står att fullgöra denna skyldighet.

I denna paragraf anges i allmänna ordalag den dömdes skyldigheter under prövotiden. Bestämmelsen motsvarar 6 § i 1939 års lag med den enda sakliga skillnaden att det ålagts den dömde att efter förmåga ej endast försörja sig själv utan även fullgöra honom åvilande underhållsskyldighet. Härmed avses i huvudsak försörjningsplikt som åligger den dömde enligt giftermålsbalken eller föräldrabalken. Det bör enligt strafflagberedningens mening kunna krävas av honom att han visar skötsamhet också i detta hänseende.

¹ Jfr SvJT 1953 rättsfall s. 33, MO:s ämbetsberättelse 1951 s. 201 och NJA II 1938 s. 81—82.

Beredningen vill i detta sammanhang understryka vikten av att den dömde, så långt det är honom möjligt, förmås att ersätta den skada som han har förorsakat genom sitt brott. Angelägenheten härav är icke enbart belagd av omsorg om målsägandens intresse att få sin skada ersatt. Det är även ur kriminalpolitisk synpunkt av stor betydelse att hos lagöverträdarna inskärpes, att de måste taga de ekonomiska konsekvenserna av sitt handlande. Den genom 8 § i 1939 års lag tillskapade möjligheten att meddela föreskrift om tid och sätt för fullgörande av skadeståndsskyldighet torde icke på långt när ha tillämpats i den utsträckning som har varit möjlig och lämplig; år 1954 gavs sådan föreskrift i samband med villkorlig dom endast i 329 fall.¹ En förklaring härtill är måhända, att det vid domens meddelande ofta är svårt att överblicka den dömdes möjligheter att ersätta skadan. Detta hinder bortfaller vid skyddstillsyn, där det enligt förslaget ankommer på tillsynsnämnden att under prövotiden meddela erforderliga föreskrifter och att vid behov ändra dessa. Beredningen förutsätter därför att föreskrifter om tid och sätt för fullgörande av skadeståndsskyldighet kommer till rikligare användning än för närvarande. Oberoende av om sådan föreskrift ges eller ej, är den dömde likväl enligt förevarande paragraf skyldig att göra vad i hans förmåga står att betala skadeståndet. Även om tillsynsnämnden av särskilda skäl ej finner anledning att meddela föreskrift i nämnda hänseende, åligger det därför ändock nämnden, liksom övervakaren, att hålla hand över att den dömde fullgör denna skyldighet.

Bryter den dömde mot sina skyldigheter enligt denna paragraf, kan åtgärd vidtagas mot honom enligt 13 eller 14 §. Om han finnes ha begått annat brott före prövotidens utgång, blir 11 kap. 2 och 5 §§ tillämpliga.

7 §.

Under prövotiden skall den dömde stå under övervakning. När tillsynsnämnden finner att övervakning icke längre är erforderlig, skall nämnden förordna om dess upphörande.

Så länge prövotiden fortgår äger nämnden, när skäl äro därtill, ånyo ställa den dömde under övervakning.

Strafflagberedningens förslag till uppdelning av den nuvarande villkorliga domen i två institut, villkorlig dom och skyddstillsyn, innebär att till den senare påföljden hänföres sådana fall i vilka övervakning jämte särskilda föreskrifter eller enbart övervakning finnes erforderlig för den dömdes tillrättaförande. Skyddstillsyn är sålunda alltid förenad med övervakning.

Enligt 11 § i 1939 års lag får, om övervakning har varat sex månader, beslut meddelas om dess upphörande, såframt det av särskilda skäl kan antagas att den dömde låter sig rätta utan övervakning. Stadgandet har utformats restriktivt och domstolar och övervakningsnämnder har också varit försiktiga med att tillämpa detsamma. Även om det under de senaste åren har förmärkts en tendens att i ökad omfattning avsluta övervakningen före

¹ Se även Användningen av de kriminalrättsliga påföljderna, betänkangets andra avdelning, s. 31.

prövotidens utgång, förekommer det utan tvivel alltjämt i stor utsträckning att övervakningen slentrianmässigt får pågå prövotiden ut.

Enligt beredningens mening är det ett önskemål, att vården i frihet skall vara effektiv men i gengäld ej användas i andra fall eller längre än som är nödvändigt. Därigenom vinnes bättre hushållning med arbetskrafterna i vårdorganisationen samt större respekt och förståelse hos de dömda för vården. När det i förevarande paragraf har stadgats, att den dömd under prövotiden skall stå under övervakning, har därmed icke avsetts att prövotidens längd skall uppfattas såsom det normala måttet för övervakningens bestånd. Prövotiden anger en maximitid för övervakningen. Liksom skyddstillsyn och därmed övervakning icke bör tillgripas med mindre det föreligger behov därav, bör övervakning som har anordnats bringas att upphöra så snart den ej längre fyller någon uppgift. En övergångsperiod mellan övervakningen och den obegränsade friheten efter prövotidens slut torde också vara lämplig ur behandlingssynpunkt; inskränkningarna i den dömdes handlingsfrihet bör, såvitt möjligt, under prövotiden successivt mildras och slutligen helt upphävas. Det har därför ålagts tillsynsnämnden att förordna om övervakningens upphörande, när nämnden finner att övervakning icke längre är erforderlig. Någon viss minsta tid under vilken övervakningen skall pågå har ej föreskrivits, utan det har lagts helt i nämndens hand att avgöra, om och när övervakningen lämpligen bör upphöra. Så länge föreskrifter som har meddelats med stöd av 9 § vidmakthålles, bör dock i regel övervakningen bestå. Något formellt hinder mot att upphäva den dessförinnan har likväl icke föreskrivits. Nämnden bör även i detta hänseende ha frihet att handla så som omständigheterna i det enskilda fallet gör mest ändamålsenligt.

Föreskrifter enligt nyssnämnda paragraf kan meddelas när helst under prövotiden som behov därav uppkommer och oberoende av om den dömd har brutit mot sina skyldigheter eller ej. Meddelas föreskrifter efter det att övervakningen har upphört, bör den dömd på nytt kunna ställas under övervakning. Detta kan befinnas lämpligt, även om några särskilda föreskrifter icke prövas erforderliga. Tillsynsnämnden har därför fått befogenhet att, så länge prövotiden fortgår, ånyo ställa den dömd under övervakning, när skäl är därtill.

8 §.

Övervakningen utövas av skyddskonsulent hos tillsynsnämnden eller efter nämndens förordnande av skyddsassistent eller av tjänsteman hos skyddsförning, barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd.

Om det prövas lämpligt, skall tillsynsnämnden förordna någon som kan förväntas vinna den dömdes förtroende att såsom tillitsman biträda vid övervakningen.

Den dömd är skyldig att hålla övervakaren underrättad om sin bostad och arbetsanställning, på kallelse inställa sig hos honom och i övrigt enligt hans anvisningar upprätthålla förbindelse med honom och tillitsmannen.

I samband med införandet av den nu gällande lagen om villkorlig dom inrättades en organisation av skyddskonsulenter och skyddsassistenter till vilkas mest väsentliga arbetsuppgifter skulle höra att ombesörja praktiskt arbete som erfordrades för lagens tillämpning. Organisationen, som från början var helt liten, har sedermera undan för undan byggts ut och omfattar nu 20 konsulenter och 21 assistenter.

Det ansågs vid organisationens inrättande önskvärt, att konsulenterna och deras assistenter åtog sig uppdrag såsom övervakare över villkorligt dömda. Från början stod det emellertid klart, att detta på grund av deras arbetsbörda skulle kunna vara möjligt endast i mycket begränsad omfattning och att huvudparten av övervakningsuppdragen måste anförtros åt frivilliga arbetskrafter. Man insåg, att konsulenternas och assistenternas uppgift beträffande övervakningarna i huvudsak måste komma att begränsas till att anvisa personer som vore lämpliga och villiga att mottaga övervakningsuppdrag, att bistå övervakare med råd och dåd samt att utöva en kontrollerande verksamhet. Den utökning av organisationen som har skett har icke kunnat åvägbringa någon ändring i detta avseende. Endast i ett fåtal fall ombesörjer dessa funktionärer själva övervakningsuppdrag. En redogörelse för skyddskonsulenternas arbetsuppgifter lämnas i en av skyddskonsulenten *Sten Lilliehöök* författad bilaga till betänkandet.

Utomlands ombesörjes på vissa håll övervakning av dem som blir föremål för kriminalvård i frihet uteslutande av tjänstemän. I England, där man för denna uppgift enbart anlitar anställda probation officers, hävdas att praktiskt taget alla övervakningsuppdrag kräver en välutbildad och erfaren tjänsteman. Det framhålles därvid, att den personliga kontakten med den dömda är synnerligen ömtålig och att det är lika viktigt att övervakaren vet vad han icke bör göra som att han ingriper, när det verkligen behöves.

Enligt strafflagberedningens mening ger erfarenheterna i vårt land vid handen, att skyddskonsulenternas och deras assistenters verksamhet såsom rådgivare och hjälpare åt övervakare och som kontrollanter av övervakningsarbetet har varit synnerligen värdefull och att kriminalvården i frihet bör administreras av en organisation i vilken fackutbildade personer utgör stommen. Det har emellertid också visat sig, att i många fall — däribland kanske i synnerhet sådana som har gällt unga personer — det har varit av värde att jämte en det offentligas funktionär en privatman har ägnat tid och intresse åt den dömda. Det förhåller sig ej blott så, att den frivillige övervakaren har kunnat ombesörja mycket som eljest skulle ha åvilat funktionären utan också så, att det för den dömda har varit till hjälp och stöd att i sin närhet ha någon åt vilken han har kunnat förtro sig. Beredningen anser därför, att frivilliga krafter även i fortsättningen bör i stor utsträckning anlitas i skyddsarbetet. Under de senare åren har avsevärda ansträngningar gjorts för att intressera politiska ungdomsorganisationer och andra ideella sammanlutningar för att värva övervakare bland sina medlemmar. Härigenom har inletts en lovande utveckling som kan få den största betydelse för kriminalvården i frihet.

Även om övervakningsarbetet ofta bör utövas under samverkan mellan tjänstemän och lekmän, bör emellertid, för att övervakningen skall bli effektiv, de förra taga mera aktiv del i detta arbete än de nu hinner göra. Skyddskonsulenterna bör icke ha ansvaret för ett större klientel än att de — med biträde av sina assistenter — kan följa de enskilda fallen och av eget initiativ ingripa, när behov därav yppas. Detta liksom beredningens förslag om dessa tjänstemäns befattning med personundersökningarna förutsätter, såsom har framhållits redan i inledningen till betänkandet, en väsentlig utbyggnad av skyddskonsulentorganisationen. Fackutbildade personer som är lämpade att anlitas för ifrågavarande uppgifter är dock ej att finna enbart inom denna organisation. Skyddsarbete utföres i icke ringa utsträckning av funktionärer, anställda hos skyddsföreningarna i de större städerna och på vissa andra håll, och jämväl dessa funktionärer är fackmän. Även tjänstemän hos barnavårdsnämnder och nykterhetsnämnder har ofta stor förtroenhet med övervakningsarbete.

Beredningen föreslår, att övervakare för den som dömts till skyddstillsyn alltid skall vara en fackutbildad person, tillhörande någon av de kategorier som ovan nämnts. Övervakningen förutsättes i regel skola utövas av skyddskonsulenten hos den tillsynsnämnd, som handhar skyddstillsynen, och om ingen annan förordnas därtill, blir konsulenten enligt första stycket i förevarande paragraf automatiskt övervakare. Nämnden äger emellertid i stället förordna skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd till övervakare. Det förutsättes, att skyddskonsulenten regelmässigt skall vara föredragande i tillsynsnämnden, och han kan därför själv taga initiativet till att särskild övervakare förordnas, när detta med hänsyn till konsulentens arbetsbörda eller eljest är lämpligt. Såsom föredragande i nämnden kommer han att ha överblick över samtliga aktuella övervakningsfall och i denna sin egenskap skall han ha att tillse, att de förordnade övervakarna fortlöpande håller nämnden underrettad om sina övervakningsfall. — Ledamoten Göransson och sakkunnigen Marnell har i särskilda, vid betänkandet fogade yttranden anmält skiljaktiga meningar angående de föreslagna reglerna om förordnande av övervakare.

Vid sidan av övervakaren skall tillsynsnämnden kunna förordna en privatperson, för vilken har föreslagits beteckningen tillitsman, att biträda vid övervakningens utövande. Medan övervakaren skall utöva den i egentlig mening övervakande och kontrollerande uppgiften avses tillitsmannen skola stå vid den dömdes sida såsom en hjälpare och vän. Som enda kompetensvillkor för tillitsmannen har stadgats, att han skall kunna förväntas vinna den dömdes förtroende. Därutöver bör emellertid uppenbarligen fordras, att han är personligen oförvitlig, har gott omdöme och kan öva inflytande över den dömda. I vissa fall torde det dock innebära en överorganisation att förordna en tillitsman vid sidan av fackmannen-övervakaren. Även andra skäl — såsom uttalade önskemål från den dömdes sida — kan tänkas mot ett sådant förordnande. Någon skyldighet att utse tillitsman har därför icke föreskrivits.

Tillsynsnämnden är berättigad att vid behov entlediga övervakare eller tillitsman, som har förordnats av nämnden eller av annan nämnd som tidigare har handhaft skyddstillsynen, och utse annan i den entledigades ställe. Att denna befogenhet tillkommer nämnden har ansetts vara så uppenbart, att det har befunnits överflödigt att göra något uttalande härom i lagtexten.

Sista stycket i paragrafen har sin motsvarighet i 10 § av 1939 års lag. I den dömdes skyldigheter ingår enligt 6 § att ställa sig till efterrättelse anvisningar som meddelats med stöd av ifrågavarande bestämmelse.

9 §.

Tillsynsnämnden skall under prövotiden meddela sådana föreskrifter rörande vad den dömden har att iakttaga under viss tid eller tillsvidare, som prövas ägnade att främja hans anpassning i samhället. Föreskrifterna må avse den dömdes vistelseort eller bostad, hans användande av fritid, förfogande över arbetsförtjänst eller andra tillgångar, allt under viss tid, högst ett år åt gången, hans utbildning, arbetsanställning eller avhållsamhet från rusdrycker. Annan liknande föreskrift må ock meddelas.

När det finnes erforderligt, må föreskrivas att den dömden skall i eller utom sjukhus eller annan dylik inrättning underkasta sig läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling.

Har den dömden förpliktats ersätta genom brottet uppkommen skada, må meddelas föreskrifter rörande tid och sätt för skadeståndsskyldighetens fullgörande.

Enligt 8 § i 1939 års lag får, i den mån det med hänsyn till den dömdes ungdom, sinnesbeskaffenhet, omgivning eller levnadssätt och tidigare vandel finnes påkallat för hans tillrättaförande, jämte det förordnande meddelas om övervakning, tillika åläggas honom att a) ställa sig till efterrättelse särskilda bestämmelser beträffande hans utbildning, arbetsanställning, vistelseort, bostad eller användande av fritid; b) avhålla sig från bruk av rusdrycker; c) underkasta sig behandling å sjukhus, allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller annan anstalt; d) underkasta sig inskränkning i förfogandet över arbetsförtjänst eller andra tillgångar. Där det finnes lämpligt får ock föreskrivas, att den dömden bör å tid och sätt som anges i domen söka fullgöra honom åliggande skyldighet att gälda ersättning för skada som har uppkommit genom brottet.

Förevarande paragraf överensstämmer i åtskilliga hänseenden med 8 § i 1939 års lag. Vissa skiljaktigheter föreligger dock mellan de båda paragraferna.

Av skäl som har anförts under 4 § skall de föreskrifter som den dömden anses böra underkastas ej anges i domen å skyddstillsyn. Rätten äger sålunda icke meddela några föreskrifter utan denna befogenhet tillkommer endast tillsynsnämnden. Dess kompetens härutinnan inträder i och med att prövotiden börjar löpa. Enligt 5 § räknas prövotiden från dagen för domen, såvida ej rätten förordnar, att tiden skall räknas först från den dag domen vinner laga kraft mot den dömden.

De föreskrifter som meddelas enligt förevarande paragraf skall — med ett nedan berört undantag — vara individualpreventivt motiverade eller, så-

som det uttryckes i lagtexten, ägnade att främja den dömdes anpassning i samhället. Härvidlag föreligger ingen skillnad i förhållande till den nuvarande lagen. Vid dess tillämpning synes domstolarna emellertid icke alltid ha iakttagit denna regel. I sin till 1950 års riksdag avgivna ämbetsberättelse har JO redogjort för vissa iakttagelser rörande tillämpningen av s. k. kvalificerad villkorlig dom. JO har därvid bl. a. framhållit, att man vid genomgång av handlingarna till ett större antal villkorliga domar finge ett bestämt intryck av att föreskrift enligt 8 § i 1939 års lag ofta meddelades, ehuru densamma icke ur individualpreventiv synpunkt framstode såsom erforderlig. Föreskriften syntes ofta vara rent slentrianmässigt fogad till den villkorliga domen. Ibland kunde det förefalla, anförde JO vidare, som om föreskrift hade meddelats ur allmänpreventiv synpunkt, d. v. s. i det enda syftet att därigenom skapa en strängare påföljd för brottet.

Risken för en sådan tillämpning som den av JO kritiserade torde minskas med den av strafflagberedningen föreslagna anordningen att föreskrifterna skall meddelas av tillsynsnämnden. Det tillkommer icke denna att i sitt handlande göra någon avvägning mellan det individualpreventivt lämpliga och allmänpreventionens krav utan dess enda mål skall vara att föra den dömda till rätta. Ansvar för att brottsreaktionen blir tillräcklig ur allmän synpunkt faller på domstolen. Vid val av skyddstillsyn såsom påföljd kan en ur nämnda synpunkt erforderlig skärpning av reaktionen ernås genom att böter ådömes med stöd av 2 § eller att enligt 3 § förordnande meddelas om behandling i tillsynsanstalt.

Det bör vidare i detta sammanhang understrykas, att tillsynsnämnden vid meddelande av föreskrifter bör tillse ej endast att föreskriften är erforderlig för den dömdes tillrättaförande utan även — såsom JO har framhållit i omförmälda redogörelse — att den dömda har utsikt att kunna fullgöra föreskriften samt att möjlighet finnes att kontrollera, att han verkligen fullgör vad som har ålagts honom.

Föreskrifterna skall meddelas att gälla viss tid eller tillsvidare under prövotiden. Genom att göra föreskrifterna tidsbegränsade vinnes viss garanti för att den dömda icke betungas i onödan samt att föreskrifter icke förblir gällande längre än de är aktuella och kan efterlevas. Redan enligt 1939 års lag kan föreskrifterna begränsas till tiden. Denna möjlighet torde emellertid föga ha utnyttjats. Beredningens förslag gör tidsbegränsning obligatorisk beträffande vissa föreskrifter, nämligen angående den dömdes vistelseort eller bostad, hans användande av fritid samt förfogande över arbetsförtjänst eller andra tillgångar. Sådana föreskrifter innebär i regel en påtaglig inskränkning i den dömdes frihet och angår förhållanden som förr eller senare måste regleras av honom själv. Föreskrifter i dessa hänseenden föreslås därför skola få ges för högst ett år åt gången. De övriga i paragrafen angivna föreskrifterna utgör vanligen led i en långsiktig planering för den dömda och måste för att bli till nytta gälla tämligen lång tid. Även i fråga om dessa bör emellertid tidsbegränsning ofta ske. Så länge prövotiden fortgår kan föreskrifterna vid behov förnyas.

Uppräkningen i 8 § av 1939 års lag av de särskilda föreskrifter som domstolen kan meddela rörande den dömdes förhållanden under prövotiden är avsedd att vara uttömmande. Härigenom vinnes en viss garanti ur rättssäkerhetssynpunkt. Även i övrigt synes den nuvarande uppräkningsen i huvudsak vara ändamålsenlig. Erfarenheterna från lagens tillämpning visar emellertid, att domstolarna stundom har fått avstå från att meddela föreskrifter som har syntts kriminalpolitiskt lämpliga. I andra fall har föreskrifter givits utan stöd i lagen. Sådana vid sidan av lagen tillkomna föreskrifter har ibland visat sig fylla ett verkligt behov.¹ En viss uppmjukning av de nuvarande reglerna synes därför vara önskvärd. Beredningen har för sådant ändamål i första stycket av förevarande paragraf föreslagit en befogenhet för tillsynsnämnden att meddela föreskrifter, liknande dem som där har särskilt uppräknats. Härigenom ökas nämndens möjligheter att lämpa föreskrifterna efter den dömdes individuella förutsättningar. Det är emellertid viktigt att fasthålla, att föreskriften skall vara likartad med de i lagen uttryckligen angivna. Föreskrifter av helt annan typ får sålunda ej användas. Detta gäller exempelvis föreskrift om omyndigförklaring som föreslogs under förarbetena till 1939 års lag men avvisades i propositionen. Även en föreskrift om allmän lydnadsplikt i förhållande till övervakaren är otillåten. Däremot är exempelvis ett förbud att nyttja narkotika likartat med ett rusdrycksförbud och får alltså användas.

I fråga om de olika typer av föreskrifter som uppräknas i paragrafen har skett ett par jämkningar i förhållande till gällande lag. Enligt denna får föreskrift beträffande den dömdes arbetsförtjänst eller andra tillgångar endast avse inskränkning i förfogande däröver. Frånsett föreskrift angående betalning av skadestånd får det sålunda icke åläggas den dömden att använda sina tillgångar för vissa ändamål. Denna begränsning har icke bibehållits i förslaget. Möjligheten att föreskriva hur den dömden skall disponera sina inkomster bör dock uppenbarligen utnyttjas med stor varsamhet. Föreskrift i detta hänseende kan emellertid stundom vara på sin plats, exempelvis för att förmå den dömden att fullgöra honom åvilande underhållsskyldighet (jfr 6 §).

Befogenheten enligt 1939 års lag att föreskriva behandling å sjukhus, allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller annan anstalt har utvidgats till att avse läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling, oavsett om den äger rum på anstalt eller ej. Därmed blir det klart, att — såsom redan sker i praxis — den dömden kan åläggas att undergå antabusbehandling eller liknande kur, även om den icke ges på sjukhus, blott kuren står under kontroll av läkare eller av nykterhetsvårdande organ. Även andra förebyggande åtgärder i nykterhetsvårdande syfte kan föreskrivas. Vidare får den nu tämligen ofta använda föreskriften angående skyldighet för den dömden att underkasta sig tillsyn av hjälpverksamhetsläkare uttryckligt stöd i lagen.

¹ Jfr JO:s ämbetsberättelse 1950 s. 210 f.

Föreskrifter av senast angiven art kan emellertid i fortsättningen komma att få mera inskränkt tillämpning än nu, i den mån domstolarna begagnar sig av möjligheten enligt 7 kap. att åvägabringa sådan särskild vård som där avses, främst nykterhetsvård och psykiatrisk vård. I fråga om valet mellan skyddstillsyn och sådan särskild vård hänvisas till vad som har anförts under 1 § och i motiven till 7 kap.

Sista stycket i förevarande paragraf handlar om föreskrifter rörande skadeståndsbetalning. Beredningen har redan under 6 § framhållit angelägenheten — såväl ur allmän synpunkt som med hänsyn till målsägandens intresse — av att tillsynsnämnden meddelar sådana föreskrifter i alla fall där det är lämpligt. Härför förutsättes ej, att föreskriften är individualpreventivt motiverad utan den kan användas enbart i syfte att målsäganden skall få ut sitt skadestånd. Det bör emellertid tillses, att den dömde icke ålägges så stora avbetalningar å skadeståndet att hans förmåga och vilja till återanpassning försvagas. I allmänhet torde tillsynsnämnden, innan skadeståndsföreskrift fastställs, böra taga kontakt med målsäganden för att utverka hans godkännande av den tilltänkta betalningsplanen.

Såsom omtalats under kapitelrubriken bygger skyddstillsyn — liksom villkorlig dom enligt gällande lag — i princip på den dömdes frivilliga medverkan till de vårdåtgärder av olika slag som finnes erforderliga i det enskilda fallet. Exekutivt tvång i vanlig mening kan icke användas för att framtvinga efterlevnad av givna föreskrifter. I så måtto gäller dock undantag härifrån som tillsynsnämnden, om den dömde bryter mot sina åligganden, enligt 13 § kan förelägga honom vid vite att iakttaga viss meddelad föreskrift. Beträffande andra åtgärder som kan vidtagas mot den dömde vid brott mot givna föreskrifter hänvisas till 12—14 §§. Det må ock erinras om att, när den dömde till efterkommande av ett av tillsynsnämnden givet åläggande har ansökt om intagning å sinnessjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, han efter intagningen är underkastad de bestämmelser angående vård och utskrivning som gäller för dessa vårdformer.

Mot tillsynsnämnds beslut varigenom föreskrift enligt denna paragraf meddelas får den dömde enligt 14 kap. 20 § föra talan genom besvär hos hovrätt. Nämndens beslut skall dock, om ej annorlunda förordnas, genast lända till efterrättelse.

10 §.

Föreskrifter som meddelas enligt 9 § skola upptagas i en av tillsynsnämnden fastställd plan, om vars innehåll den dömde skall hållas underrättad.

Under skyddstillsynens fortgång skola vidtagas de ändringar i fråga om föreskrifterna som föranledas av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt.

För att skyddstillsyn skall lyckas, kräves en omsorgsfull planering av behandlingen. Härvidlag har personundersökningen en viktig uppgift att fylla. Denna undersökning skall sålunda icke enbart avse att utröna den

tilltalades personliga förutsättningar för kriminalvård i frihet, utan personundersökaren skall också, om skyddstillsyn tillstyrkes, ange vilka särskilda föreskrifter han anser erforderliga för att främja den tilltalades anpassning i samhället. Den slutliga utformningen av behandlingen ankommer emellertid på tillsynsnämnden. Nämnden måste därvid noggrant sätta sig in i den dömdes förhållanden och undersöka vad som kan göras för hans tillrättaförande. För att skyddstillsynen skall få ett fast underlag har i första stycket av denna paragraf stadgats, att de föreskrifter som nämnden meddelar enligt 9 § skall upptagas i en särskild plan. Genom en sådan behandlingsplan skjutes påföljdens positiva sidor i förgrunden. Föreskrifterna presenteras för den dömdes icke såsom påbud, vilka han kan uppfatta som straff, utan såsom planmässiga åtgärder för att hjälpa honom tillrätta.

Behandlingsplanen fyller även den funktionen, att den klargör för den dömdes vilka skyldigheter som åligger honom. Planen kan i detta hänseende sägas utgöra den slutgiltiga domen. Åtgärd mot den dömdes på grund av brott mot meddelade föreskrifter förutsätter uppenbarligen, att dessa har bragts till hans kännedom. Behandlingsplanen bör därför på lämpligt sätt delges honom. I planen — som ersätter den nuvarande övervakningsboken — torde jämväl böra anges den dömdes allmänna skyldigheter enligt 6 §. Närmare bestämmelser om behandlingsplans utformning avses skola meddelas i administrativ väg.

Någon viss tidsfrist inom vilken behandlingsplanen skall upprättas har icke föreskrivits. Det ligger i sakens natur, att planen fastställs snarast möjligt, så att den dömdes får veta vad han har att rätta sig efter. Innan planen upprättas, bör den dömdes enligt 14 kap. 18 § muntligen höras av tillsynsnämnden eller ledamot därav.

Under skyddstillsynens fortgång skall tillsynsnämnden enligt andra stycket i paragrafen vidtaga de ändringar i fråga om föreskrifterna som föranledes av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt. Det kan därvid bli fråga om att ändra eller upphäva tidigare givna föreskrifter eller att meddela nya sådana. Enligt 1939 års lag förutsattes för meddelande av nya föreskrifter, att den dömdes har brutit mot de skyldigheter som åligger honom till följd av den villkorliga domen. Denna inskränkning har icke upptagits i förslaget. Härigenom uppnås bl. a. den praktiska fördelen, att tillsynsnämnden vid misstanke om bristande skötsamhet kan vidtaga åtgärder utan att ett straffprocessliknande förfarande behöver anställas. Ändringar i fråga om föreskrifterna skall givetvis antecknas i behandlingsplanen och delges den dömdes.

11 §.

Övervakaren må efter samråd med tillitsmannen och den dömdes meddela anvisningar med avseende å verkställandet av föreskrift enligt 9 §, så ock medgiva tillfälliga lättnader och vidtaga omedelbart erforderliga jämkningar. Sålunda vidtagna åtgärder skola av övervakaren anmälas för tillsynsnämnden.

I 10 § av 1939 års lag har meddelats vissa regler som avser kompetensfördelningen mellan övervakningsdomstolen och övervakningsnämnd, å ena sidan, samt övervakaren, å den andra. Medan rätten att ge särskilda föreskrifter enligt 8 § och att ändra eller upphäva sådana är förbehållen övervakningsdomstolen eller övervakningsnämnd, tillerkänner 10 § övervakaren befogenhet att meddela bestämmelser med avseende å verkställandet av särskild föreskrift samt de ordningsföreskrifter han eljest med hänsyn till den dömdes ungdom eller sinnesbeskaffenhet finner erforderliga. Vid tillämpningen av 1939 års lag har det emellertid — såsom har omtalats ovan under 4 § — visat sig, att domstolarna i stor utsträckning delegerar befogenheten att meddela särskilda föreskrifter till övervakare och skyddskon-sulenter. Häremot svarar en benägenhet hos vissa övervakare att i ordningsföreskriftens form ge ålägganden som hör hemma bland de särskilda föreskrifterna.

Övervakarens befogenhet enligt 1939 års lag att meddela ordningsföreskrifter för den dömda är till sin innebörd oklar. Av förarbetena framgår endast att det skall röra sig om mindre ingripande föreskrifter än som avses i lagens 8 §. Denna vaga gränsdragning torde icke vara utan skuld till att övervakarna i många fall har tillagts större bestämmanderätt än som var avsedd vid lagens tillkomst. Ändras tillsynsorganisationen i enlighet med strafflagberedningens förslag, kan de frågor det här gäller handläggas av tillsynsnämnden. Denna kan vid behov sammanträda med kort varsel, och i brådskande fall — liksom i ärenden av mindre vikt — skall enligt 14 kap. 14 § nämndens ordförande kunna ensam besluta å dess vägnar. Någon befogenhet för övervakaren att meddela ordningsföreskrifter för den dömda har därför icke upptagits i förslaget.

Utrymmet för övervakarens bestämmanderätt kan även av en annan anledning göras mindre än nu. Medan de föreskrifter som enligt gällande rätt meddelas i villkorlig dom endast sällan kan ges en mera detaljerad utformning, kan den behandlingsplan, som tillsynsnämnden enligt 10 § skall upprätta och som icke är bunden av de former i vilka en dom klädes, göras mycket ingående. Beredningen förutsätter också, att tillsynsnämnderna kommer att utveckla en helt annan aktivitet beträffande kriminalvården i frihet än den som domstolarna nu kan ägna de villkorligt dömdas behandling.

Det återstår likväl en del mindre väsentliga frågor med vilka tillsynsnämnden i allmänhet icke skall behöva taga befattning. Det kan exempelvis gälla en tillfällig avvikelse från föreskrift om vistelseort eller bostad, ett kortare uppskov med skadeståndsbetalning eller närmare anvisningar rörande innebörden av föreskrift om användande av fritid. Övervakaren har därför tillagts befogenhet att — efter samråd med tillitsmannen och den dömda — meddela anvisningar med avseende å verkställandet av föreskrift enligt 9 § samt att medge tillfälliga lättnader och vidtagna omedelbart erforderliga jämkningar i fråga om föreskrifterna. Vidtager övervakaren sådana åtgärder, skall han göra anmälan därom till nämnden.

12 §.

Om det med hänsyn till den dömdes sinnesförfattning eller eljest finnes erforderligt för hans tillrättaförande, må tillsynsnämnden förordna att han skall på lämpligt sätt omhändertagas.

Den som sålunda omhändertages må ej kvarhållas längre än en vecka, dock att nämnden, om synnerliga skäl föranleda därtill, må genom nytt beslut förordna att han skall kvarhållas ytterligare högst en vecka. Efter prövotidens utgång må den omhändertagne ej kvarhållas.

Denna paragraf innebär en nyhet i jämförelse med 1939 års lag. Den som är villkorligt dömd kan sålunda icke under prövotiden bli föremål för något sådant omhändertagande som avses i paragrafen. En viss motsvarighet därtill finnes emellertid vid andra former av kriminalvård i frihet. I lagarna om villkorlig frigivning, om ungdomsfängelse och om förvaring och internering i säkerhetsanstalt har införts möjlighet att taga i förvar den som är villkorligt frigiven eller som är utskreven på prov från ungdomsanstalt eller säkerhetsanstalt. Detta får ske i avbidan på beslut, huruvida den dömda skall återintagas i anstalt. Endast vid villkorlig frigivning har fastställts en längsta tid för omhändertagandet; enligt 16 § lagen om villkorlig frigivning skall den dömda lösgivas, såvida beslut om den villkorligt medgivna frihetens förverkande ej har meddelats inom en vecka efter det han har tagits i förvar. Rätten att besluta om tagande i förvar tillkommer i fråga om villkorligt frigiven fängvårdsstyrelsen och eljest vederbörande centrala nämnd, ungdomsfängelsenämnden eller interneringsnämnden.

Möjligheten att taga i förvar i ovannämnda fall har visat sig vara av stort värde, kanske framför allt vid villkorlig frigivning. Om exempelvis den villkorligt frigivne i strid mot meddelade föreskrifter lämnar den vistelseort och arbetsanställning som anvisats honom och därigenom försätter sig i en situation som kan innebära överhängande risk för återfall i brott, har det ofta visat sig ändamålsenligt att taga honom i förvar. I samband därmed har tillsynsmannen eller vederbörande skyddskonsulent fått möjlighet att tala honom tillrätta och på nytt ordna upp hans förhållanden. Detta har i allmänhet lett till att förverkande av den villkorligt medgivna friheten kunnat undvikas och att kriminalvården i frihet har kunnat fortsättas.

Det är enligt strafflagberedningens mening en brist, att de organ som har tillsyn över de villkorligt dömdas behandling icke äger någon liknande möjlighet att ingripa, när en akut risk föreligger för återfall i brott eller för annan misskötsamhet från den dömdes sida. Om en villkorligt dömd bryter mot meddelade föreskrifter och undandrager sig övervakning genom att byta vistelseort, kan skyddskonsulenten visserligen få honom efterspanad genom polisens försorg. Polismyndigheten äger dock icke befogenhet att återföra den dömda eller att kvarhålla honom och därigenom förhindra, att han avviker på nytt. Detta har visat sig medföra svårigheter för tillsynsorganen att i dylika fall få kontakt med den dömda.

Ett tillfälligt omhändertagande kan emellertid vara ändamålsenligt ur

behandlingssynpunkt, även om den dömde icke har brutit mot meddelade föreskrifter eller eljest visat bristande skötsamhet. Utan att detta är fallet kan han nämligen ha kommit i ett sådant orostillstånd att med hänsyn till hans sinnesförfattning en allvarlig risk föreligger för ny brottslighet. Därvid kan, särskilt i fråga om unga personer, en kort tids omhändertagande, varunder övervakaren och tillitsmannen får tillfälle att påverka den dömde, vara ägnat att återställa hans sinnesjämvikt och undanröja risken för ny kriminalitet.

Närmast med tanke på sådana fall som ovan nämnts har i denna paragraf stadgats befogenhet för tillsynsnämnden att förordna, att den dömde skall på lämpligt sätt omhändertagas under en kortare tid. Beslut härom får meddelas, om det med hänsyn till den dömdes sinnesförfattning eller eljest finnes erforderligt för hans tillrättaförande. Åtgärden skall alltså vara individualpreventivt motiverad och den får icke tillgripas enbart i syfte att skärpa påföljden mot den dömde. Omhändertagandet avses i regel skola vara högst en vecka. För att den dömde skall kunna kvarhållas längre tid förutsättes synnerliga skäl. Nämnden kan då genom nytt beslut förordna, att han skall kvarhållas ytterligare högst en vecka. Något formellt hinder föreligger icke mot att omhändertagande enligt paragrafen sker flera gånger under provotiden. Det ligger emellertid i sakens natur, att nämnden bör iakttaga stor försiktighet härvidlag. Om ett upprepat omhändertagande blir aktuellt, torde ofta förutsättningar saknas för fortsatt kriminalvård i frihet, och nämnden bör då i stället föranstalta om att skyddstillsynen utbytes mot annan påföljd.

Enligt 14 kap. 22 § skall det åligga polismyndighet att på framställning av tillsynsnämnd lämna handräckning för den dömdes omhändertagande jämlikt förevarande paragraf. Omhändertagandet torde också i regel — såsom nu är fallet med sådant tagande i förvar som ovan nämnts — komma att ske i polisarrester. Den allmänna standarden hos dessa lokaler är visserligen för närvarande icke god. Med hänsyn till den korta tid som den dömde får kvarhållas torde dock en placering i polisarrest i allmänhet kunna godtagas. Det måste i detta sammanhang beaktas att, om ett tillfälligt omhändertagande icke kommer till stånd, ofta ingen annan utväg återstår än att — i samband med undanröjande av skyddstillsynen eller förordnande om behandling i tillsynsanstalt — tillgripa åtgärder som är långt mera ingripande mot den dömde. Under år 1955 har för övrigt av polisarrestutredningen framlagts ett förslag (SOU 1955:54) som, om det genomföres, kommer att betyda en väsentlig förbättring av polisarresternas beskaffenhet och utrustning. Om den dömde är under 21 år, torde tillsynsnämnden stundom kunna utverka, att han under tiden för omhändertagandet placeras på någon barnavårdande institution.

Mot tillsynsnämndens beslut om omhändertagande får den dömde enligt 14 kap. 20 § föra talan genom besvär hos hovrätt. Beslutet skall dock genast lända till efterrättelse, om ej nämnden eller hovrätten annorlunda förordnar. I de fall som avses med förevarande paragraf torde omständigheterna

nästän undantagslöst vara sådana, att omhändertagandet bör ske omedelbart. Inom den i paragrafen angivna maximitiden av en vecka eller, vid nytt beslut av nämnden, två veckor disponerar nämnden över tiden för omhändertagandet. Nämnden kan alltså, när den finner det lämpligt, beordra att den dömda skall släppas. Om förhållandena hinner ändras, innan beslutet har gått i verkställighet, kan nämnden underlåta att begära polis-handräckning för den dömdes omhändertagande eller återkalla sin begäran härom.

13 §.

Iakttagar den dömda icke vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrifter eller anvisningar som meddelats med stöd därav, må tillsynsnämnden, om det kan ske före prövotidens utgång, efter omständigheterna

1. besluta att varning skall meddelas honom,
2. förlänga prövotiden till högst fem år,
3. förelägga honom vid vite att iakttaga viss meddelad föreskrift.

Om det finnes erforderligt för genomförande av sådan vård eller behandling varom föreskrift meddelats enligt 9 § andra stycket, må prövotiden förlängas på sätt ovan sägs, ändå att den dömda icke åsidosatt sina åligganden.

Enligt 12 § i 1939 års lag får rätten, om den dömda utan att därigenom göra sig skyldig till brott åsidosätter något som åligger honom till följd av den villkorliga domen, efter omständigheterna förordna om övervakning, meddela föreskrift jämlikt 8 §, förordna om prövotidens förlängning, dock med högst två år utöver den i domen bestämda tiden, besluta att varning skall tilldelas den dömda eller också förklara det villkorliga anståndet förverkat. Är övervakningsnämnden inrättad, kan denna antingen själv besluta åtgärd enligt 12 § eller överlämna ärendet till rätten; till denna skall dock alltid fråga om förverkande av anståndet hänskjutas.

Enligt strafflagberedningens förslag träder tillsynsnämnden i rättens ställe såsom behandlingsorgan. Alla åtgärder som kan vidtagas inom ramen för skyddstillsyn — utom intagning i tillsynsanstalt — ankommer på nämnden utan rätt för denna att överlämna några ärenden till domstolen; undanröjande av skyddstillsyn kan däremot endast beslutas av rätten. I förevarande paragraf anges vilka åtgärder nämnden kan tillgripa, när den dömda har brustit i sina åligganden. Av skäl som tidigare har redovisats kräves icke någon pliktförsummelse av den dömda för att nämnden, om övervakningen har upphört, på nytt skall kunna ställa honom under övervakning och ej heller för att nämnden skall kunna meddela nya föreskrifter under prövotiden. De åtgärder som kan vidtagas enligt paragrafen är varning, förlängning av prövotiden och vitesföreläggande.

Närmare bestämmelser om varning har givits i 14 kap. 10 §. Enligt denna skall varningen utan dröjsmål meddelas den dömda personligen. Kan den ej meddelas i samband med beslutet, må det överlämnas åt annan tillsynsnämnd eller åt domstol att meddela varningen.

Prövotiden kan förlängas till högst fem år. Har tillsynsnämnden med

stöd av 9 § andra stycket föreskrivit att den dömde skall underkasta sig läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling, får förlängning av prøvotiden beslutas, även om den dömde icke har brutit mot sina skyldigheter. Det förutsättes emellertid, att förlängningen skall vara erforderlig för att genomföra vården eller behandlingen. Detta kan vara fallet exempelvis i fråga om psykiatrisk vård eller tillsyn av sedlighetsförbrytare eller abstinybehavioring av alkoholister, om nämnden icke kan lita på att den dömde i fortsättningen skall frivilligt underkasta sig behandlingen. Denna förlängningsmöjlighet bör dock uppenbarligen brukas med försiktighet.

Möjligheten att förelägga vite har införts för att ge tillsynsnämnden ett korrektionsmedel mot den dömde, om han trots föreställningar och varning vägrar att iakttaga föreskrift som prövas vara nödvändig för hans tillrättaförande. För närvarande har tillsynsorganen i ett dylikt fall icke någon annan utväg än att förklara den villkorliga domen förverkad. En sådan åtgärd kan dock framstå såsom väl hård, om den dömde ej har begått nytt brott, och till följd därav ingripes ofta icke med tillräcklig kraft mot honom. Föreläggande vid ett lämpligt avvägt vite att iakttaga meddelad föreskrift kan innebära en nyttig tankeställare för den dömde. Iakttagelse kan icke föreläggandet, kan vitet utdömas i den ordning som anges i 14 §. Vitet kan därefter, om det ej erlägges frivilligt, uttagas genom utmätning eller införelse i lön (jfr 5 § lagen om införande av skyddslagen). I sista hand kan vitet förvandlas till fängelse.

Åtgärd enligt paragrafen kan endast beslutas under prøvotiden. Från paragrafens tillämplighet har icke uteslutits sådana fall, där den dömde har begått nytt brott. Åtalas han härför, kan rätten enligt 11 kap. 2 §, om skyddstillsynen ej undanröjes, antingen förordna att skyddstillsynen skall avse även det nya brottet eller också döma särskilt till påföljd för detta. I båda dessa fall kan rätten enligt 5 § i samma kapitel förlänga prøvotiden vid skyddstillsynen till högst fem år. Något behov av annan varning än den som innefattas i den nya domen finnes givetvis ej i detta fall. Däremot bör utrymme finnas för tillsynsnämnden att meddela vitesföreläggande, om sådant prövas lämpligt. Nämnden bör också kunna förlänga prøvotiden, om rätten icke har beslutat därom.

Tillsynsnämndens beslut om åtgärd enligt denna paragraf får enligt 14 kap. 20 § överklagas hos hovrätt. Om ej annorlunda förordnas, länder beslutet dock genast till efterrättelse.

14 §.

Kan det antagas att den dömde i fall som i 13 § första stycket avses icke skall låta sig rätta genom åtgärd som där sägs, må domstol, om åklagare efter framställning av tillsynsnämnden väcker talan därom före prøvotidens utgång, med undanröjande av skyddstillsynen bestämma annan påföljd som kan följa å brottet.

Finner rätten vid prövning av talan som nyss sagts tillräckliga skäl ej föreligga att undanröja skyddstillsynen, må rätten besluta om åtgärd som i 13 § första stycket avses, så ock förordna om behandling varom stadgas i 3 §.

I samma ordning och inom samma tid som i första stycket sägs må väckas talan om utdömmande av förelagt vite.

Skyddstillsyn kan — liksom villkorlig dom enligt 1939 års lag — undanröjas antingen på grund av att den dömde begår nytt brott under prövotiden eller finnes ha begått annat brott före prövotidens början eller också emedan han på annat sätt än genom nytt brott åsidosätter sina skyldigheter. Beträffande undanröjande på grund av brott ges bestämmelser i 11 kap. 2 §. Enligt dessa kan den domstol, där åtal för det nya eller nyupptäckta brottet väckes, undanröja skyddstillsynen och för samtliga brotten döma till gemensam påföljd av annan art än skyddstillsyn.

Undanröjande av skyddstillsyn på grund av annan omständighet än brott regleras i förevarande paragraf. Även enligt denna tillkommer det domstol att besluta undanröjande. Initiativet till att talan härom anställes har emellertid lagts i tillsynsnämndens hand; sådan talan, vilken skall utföras av allmän åklagare, får nämligen anhängiggöras endast efter framställning av nämnden. Det har i de fall som nu avses ansetts främst böra ankomma på det organ som bär ansvaret för kriminalvården i frihet att bedöma om och när förutsättningar för fortsatt dylik vård ej längre är för handen. Innan nämnden föranstaltar om att få skyddstillsynen undanröjd, bör nämnden överväga om den icke kan komma till rätta med den dömde genom att utnyttja de maktmedel — varning, förlängning av prövotiden och vitesföreläggande — över vilka nämnden förfogar enligt 13 §. För att rätten skall äga besluta undanröjande av skyddstillsynen kräves också, förutom att den dömde har brutit mot sina skyldigheter, att det kan antagas att han icke skall låta sig rätta genom sådan åtgärd som nyss nämnts.

Om skyddstillsynen undanröjes, skall rätten bestämma annan påföljd som kan följa å brottet. Är den dömde under 21 år, torde därvid i regel skyddsfostran komma att ådömas. I andra fall torde skyddstillsynen i allmänhet komma att utbytas mot fängelse eller, någon gång, skyddsinternering. Adömes fängelse bör vid dess bestämmande skäligen hänsyn tagas till det ingripande mot den dömde som den tidigare påföljden har inneburit. Särskilt bör detta ske, när med tillämpning av 2 § böter har ådömts jämte skyddstillsynen eller när däri har ingått behandling i tillsynsanstalt.

Finner rätten att tillräckliga skäl ej föreligger att undanröja skyddstillsynen utan att ytterligare försök bör göras med kriminalvård i frihet, kan rätten besluta om en eller flera av de åtgärder som sägs i 13 § första stycket. Rätten kan också — om den dömde har fyllt 18 år och det brott som skyddstillsynen avser ej har begåtts under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet — förordna om behandling i tillsynsanstalt. Förordnande härom bör dock icke meddelas under slutet av prövotiden utan att denna samtidigt förlänges; sådan behandling bör alltid följas av en tids vård i frihet. Enligt 16 § kan rätten besluta, att förordnandet skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej har vunnit laga kraft.

Har förordnande om behandling i tillsynsanstalt meddelats i domen å skyddstillsyn och den dömde alltså redan en gång varit intagen i sådan anstalt, torde förordnande med stöd av andra stycket i denna paragraf i regel icke böra förekomma; tillsynsanstalterna synes i huvudsak böra reserveras för brottslingar som icke tidigare har undergått anstaltsbehandling i kriminalvårdens regi. Någon uttrycklig föreskrift härom har dock icke ansetts lämplig. Vad nu sagts gäller även upprepat förordnande enligt förevarande paragraf beträffande samma person. Rätten bör givetvis också tillse, att det frihetsberövande under två månader som behandlingen i tillsynsanstalt innebär icke står i disproportion till det begångna brottets svårhet. Om brottet vid undanröjande av skyddstillsynen icke skulle föranleda annan påföljd än böter, bör dylik behandling ej tillgripas.

Talan om undanröjande av skyddstillsyn enligt denna paragraf skall väckas före prövotidens utgång. För att talan skall anses väckt kräves jämlikt 14 kap. 4 § att ansökan om målets upptagande har delgivits den dömde. I samma kapitel har meddelats vissa andra bestämmelser rörande rättegången.

Talan om utdömmande av vite som har förelagts med stöd av 13 § skall föras i samma ordning och inom samma tid som har föreskrivits för talan om undanröjande av skyddstillsyn. Initiativrätten tillkommer alltså även i detta fall tillsynsnämnden. Utdömes vitet, gäller i fråga om verkställigheten de regler som har meddelats i 1 kap. (5 § lagen om införande av skyddslagen).

15 §.

Om undanröjande av skyddstillsyn och om andra åtgärder, när den dömde finnes hava begått annat brott före prövotidens utgång, stadgas i 11 kap. 2 och 5 §§.

16 §.

Rätten äger besluta att förordnande om behandling i tillsynsanstalt skall gå i verkställighet utan hinder av att förordnandet ej vunnit laga kraft.

Skyddstillsyn med förordnande om behandling i tillsynsanstalt är avsedd att tillämpas bl. a. gentemot kriminella ungdomar i åldern 18—20 år för vilka anstaltsvård prövas erforderlig men skyddsfostran anses vara en alltför ingripande åtgärd. Liksom vid dom å skyddsfostran — och i gällande rätt dom å ungdomsfängelse — bör emellertid i dessa fall anstaltsbehandlingen i regel påbörjas utan avbidan på att förordnandet vinner laga kraft; särskilt när det gäller unga lagöverträdare är det till förhindrande av fortsatt kriminalitet angeläget att brottsreaktionen sätter in utan dröjsmål. Även i fråga om äldre brottslingar bör möjlighet finnas för rätten att föranstalta om omedelbart intagande i tillsynsanstalt. Har förordnandet om behandling däri meddelats i domen å skyddstillsyn, bör påföljden såvitt möjligt inledas med denna behandling. Härom hänvisas till vad som

har anförts under 3 §. Jämväl i de fall, då sådant förordnande ges under prövotiden med tillämpning av 14 § andra stycket, torde omständigheterna ofta vara sådana, att den dömda omedelbart bör intagas i anstalt. Såsom omtalats i motiven till 5 § har den dömda, om beslut enligt förevarande paragraf ej meddelas, möjlighet att avge nöjdförklaring enligt bestämmelserna i lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt.

5 kap. Skyddsfostran

Strafflagberedningens förslag innebär — såsom tidigare har omtalats — att för brottslingar i åldern 18—20 år, vilka anses böra underkastas längre tids anstaltsvård, införes en enhetlig behandlingsform, skyddsfostran. Denna påföljd är en motsvarighet till den gällande rättens ungdomsfängelse men avviker i viktiga hänseenden därifrån.

När ungdomsfängelse infördes i Sverige genom den alltjämt gällande lagen den 15 juni 1935 avsågs att därmed skapa en behandlingsform som vore särskilt lämpad för unga. Det anmärktes mot de vanliga frihetsstraffen, att dessa i allmänhet vore kortvariga, alltid tidsbestämda och i regel icke förenade med eftervård och att det därför icke vore möjligt att inom de vanliga frihetsstraffens ram åstadkomma en effektiv ungdomsbehandling genom föreskrifter beträffande verkställigheten. Genom att låta bestämmelserna om ungdomsfängelse i de nämnda tre hänseendena avvika från reglerna för vanligt frihetsstraff hoppades man skapa förutsättningar för en uppfostrande och utbildande behandling av unga lagöverträdare.

I vissa avseenden har emellertid ungdomsfängelse — för vars utveckling en redogörelse lämnas i en av fängvårdsdirektören *Gunnar Thurén* författad bilaga till beredningens betänkande — utvecklats till något annat än det avsedda. Den minimitid av ett år, som i lagen är stadgad för anstaltsvistelsen när ej särskilda skäl föreligger till avvikelse, har i stor utsträckning blivit den normala tiden för anstaltsbehandlingen. De flesta intagna utskrivs sålunda efter ungefär ett år, om de icke låtit något särskilt komma sig till last som anses böra föranleda en kortare förlängning av anstaltstiden. Om än ungdomsfängelse därigenom icke har blivit tidsbestämt, så innebär det dock anstaltsbehandling under en tid som är ungefärligen beräknelig redan i och med domen, förutsatt att den dömda icke blir förvunnen till ytterligare brottslighet. Å andra sidan har de vanliga frihetsstraffen i fråga om verkställigheten närmats till ungdomsfängelse. Genom 1945 års verkställighetsreform har nämligen öppnats möjligheter att behandla unga brottslingar som har dömts till fängelse eller straffarbete på ungefär samma sätt som ungdomsfängelseklientelet. För dem som döms till ungdomsfängelse synes därför den väsentliga skillnaden mellan denna påföljd och vanligt frihetsstraff vara, att de hållas i anstalt omkring ett år i stället för den, i allmänhet kortare, tid som deras brott enligt vanliga straffmätningsskäl skulle föranleda. Det missnöje detta väcker hos ungdomsfängelseklientelet kan ej avfärdas såsom ogrundat. Ty det är icke förenligt med den tanke som har förestavat införandet av ungdomsfängelse och synes ej heller vara sakligt motiverat att en grupp bland de unga lagöverträdarna av domstol uttages till anstaltsbehandling på ungefär ett år. Ur

behandlingssynpunkt skulle säkerligen i vissa fall en längre, i andra fall en kortare tid vara den ändamålsenliga.

Under sådana förhållanden är det enligt beredningens mening olämpligt att i lag stadga en minimitid för anstaltsvistelsen. Om behandlingsbehovet skall vara avgörande för anstaltstidens längd, torde man böra lämna utskrivningsmyndigheten frihet att bestämma om utskrivning obunden av andra tidsgränser än en maximitid för anstaltsvården.

Med utskrivningen bör emellertid behandlingen icke vara avslutad. Det är viktigt, att den utskrivne placeras i lämplig miljö och erhåller lämplig sysselsättning, att hans uppförande noga observeras och att han återintages i anstalt så snart detta visar sig erforderligt. Denna del av behandlingen är icke den minst viktiga. Anstaltsvården bör vara en förberedelse för vården i frihet och ett hjälpmedel för att denna skall kunna genomföras så framgångsrikt som möjligt. Vården i frihet bör därför icke uppfattas som en eftervård efter den egentliga behandlingen utan såsom en del av denna. Även i detta hänseende synes kritik kunna riktas mot den nuvarande ordningen.¹

Det föreslagna nya institutet skyddsfostran karakteriseras av att i lag föreskrives att den dömde skall erhålla en efter hans förutsättningar lämpad behandling, ägnad att främja hans anpassning i samhället, och att det ankommer på en nämnd — kallad skyddsvårdens ungdomsnämnd och motsvarande den nuvarande ungdomsfängelsenämnden — att inom vida gränser bestämma hur behandlingen skall tillgå. Den dömde skall till en början intagas i en under nämndens inseeende stående anstalt (ungdomsanstalt), och det förutsättes att endast sådana tilltalade dömes till skyddsfostran för vilka domstolen finner en relativt långvarig anstaltsvård indicerad. Men det skall stå nämnden öppet att, sedan den har hunnit bilda sig en uppfattning om den dömde och hans förhållanden, flytta honom från anstalten för fortsatt vård på annat håll, om syftet med skyddsfostran bäst vinnes därigenom. Det kan sålunda komma i fråga att tämligen snart placera en intagen i vård utanför anstalten, t. ex. skaffa honom arbete hos en arbetsgivare som kan ge honom yrkesutbildning, eller sätta honom i yrkesskola och låta honom bo hos en familj som tager sig an honom. Det bör dock icke vara uteslutet att flytta den dömde till — eller undantagsvis redan från början intaga honom i — annan anstalt än ungdomsanstalt, exempelvis en ungdomsvårdsskola, om detta finnes motiverat av omständigheterna. Nämnden skall följa anstaltsvården av den dömde, vare sig denna försiggår i ungdomsanstalt eller annorstädes, och nämnden skall ha befogenhet och skyldighet att låta återintaga honom i sådan anstalt, om förhållandena föranleder därtill.

Den föreslagna anordningen ger anledning till jämförelse med ett system som tillämpas i Californien och några andra nordamerikanska stater. I Californien är upprättad en central s. k. Youth Authority med vittgående uppgifter och befogenheter i fråga om behandlingen av kriminell ungdom. Dom-

¹ Se angående återfallsrisken vid ungdomsfängelse betänkanets andra avdelning s. 87 ff.

stolarna överlämnar i regel till Youth Authority de unga lagöverträdare som finnes böra bli föremål för anstaltsbehandling, och denna myndighet har att närmare bestämma behandlingens art. Den dömde intages i någon observationsanstalt sorterande under Youth Authority, varefter denna bestämmer i vilken anstalt han skall behandlas. Det förekommer emellertid också, att Youth Authority placerar dömda utanför anstalt men under övervakning. Anstaltsbehandlingen försiggår för det mesta i anstalter som drives i myndighetens egen regi. Ledningen av behandlingen i eller utanför anstalt ligger hos styrelsen för Youth Authority, bestående av fem ledamöter. Det är denna som, med stöd av rapporter från underordnade organ och sina egna iakttagelser vid samtal med den dömde, bestämmer om utskrivning. Youth Authority är avsedd att vara ett centralorgan för nära nog all anstaltsbehandling av kriminell ungdom. Den bestämmer om behandlingens art och längd, och den har att sörja för erforderliga anstaltsresurser.

Skyddsfostran har en mindre vittgående innebörd. Detta institut innebär allenast, att behandlingen av de ungdomar, för vilka domstol finner ett relativt långvarigt frihetsberövande i kriminalvårdens regi påkallat, ställes under enhetlig ledning och att denna i avseende å detta ganska ringa antal dömda får befogenhet att inom vissa gränser bestämma om behandlingen.

Skyddsfostran är i första hand avsedd för tilltalade som har fyllt 18 men ej 21 år. Dessa åldersgränser har dock ej gjorts undantagslösa. Även den som har fyllt 21 men ej 23 år skall, om särskilda skäl är därtill, kunna dömas till skyddsfostran och i viss, mycket begränsad, utsträckning skall denna påföljd kunna tillämpas jämväl å tilltalade under 18 år.

För kriminell ungdom i åldern 18—20 år, som finnes vara i behov av anstaltsvård, skall enligt beredningens förslag även vissa andra behandlingsformer stå till buds. Härom hänvisas till framställningen under rubriken till 7 kap., där en sammanfattande redogörelse har lämnats angående behandlingen av kriminell ungdom.

1 §.

Finnes tilltalad som fyllt aderton men ej tjuogoett år hava begått brott, och kan å brottet eller, när flera brott föröfvats, å något av dem följa fängelse, må rätten, om vård i anstalt prövas erforderlig, förordna att han skall omhändertagas för *skyddsfostran*.

Sådant förordnande må jämväl, om särskilda skäl äro därtill, meddelas beträffande den som fyllt tjuogoett men ej tjugotre år, så ock i fråga om den som ej fyllt aderton år, om med hänsyn till hans tidiga utveckling och personliga förhållanden i övrigt skyddsfostran finnes uppenbart lämpligare än annan åtgärd.

Såsom har omtalats under kapitelrubriken är skyddsfostran liksom ungdomsfängelse i första hand avsedd för kriminell ungdom i åldern 18—20 år. För ådömande av ungdomsfängelse förutsättes, att den brottslige vid domens meddelande har fyllt 18 år, och något undantag från denna regel

ges ej. Däremot finnes möjlighet att till ungdomsfängelse döma även den som har fyllt 21 år, dock endast om han har begått det åtalade brottet dessförinnan. Avser domen brott begångna både före och efter uppnådda 21 år, är möjligheten att döma till ungdomsfängelse utesluten.

I förslaget till skyddslag har ifrågavarande åldersgränser icke gjorts lika stela som i lagen om ungdomsfängelse, utan lagtexten har givits en sådan utformning att förordnande om skyddsfostran kan förekomma såväl innan den tilltalade har fyllt 18 år som när någon har begått brott efter uppnådda 21 år. Ådömande av skyddsfostran före fyllda 18 år är emellertid, såsom framgår av andra stycket i förevarande paragraf, avsett att förekomma endast i rena undantagsfall. Strafflagberedningens förslag bygger på den uppfattningen — sanktionerad av statsmakterna redan vid antagandet av lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig — att anstaltsvård av kriminell ungdom under 18 år skall ombesörjas av den offentliga barna- och ungdomsvården. Något absolut förbud mot ådömande av skyddsfostran under denna ålder har beredningen dock icke velat föreslå. Ungdom i åldern 15—17 år skall enligt 2 kap. 6 § skyddslagen ej kunna dömas till fängelse. Med hänsyn härtill anser beredningen den möjligheten böra stå öppen, att exempelvis en tidigt utvecklad 17-åring som har begått ett mycket grovt brott skall kunna dömas till skyddsfostran, om denna påföljd finnes uppenbart lämpligare än överlämnande med stöd av 7 kap. 1 § till vård enligt barnavårdslagen.

Bestämmelsen att skyddsfostran får ådömas även den som har fyllt 21 men ej 23 år har också utformats som en undantagsregel men har icke gjorts lika restriktiv som den nyss avhandlade. För förordnande om skyddsfostran beträffande ungdom i nämnda ålder kräves emellertid förhandenvaron av särskilda skäl. Ett sådant skäl och det som väl vanligen kan tänkas komma i fråga är, att den tilltalade är sent utvecklad och till sin fysiska eller psykiska mognad jämförlig med ungdomar i åldern 18—20 år. Över huvud kan beträffande förevarande undantagsregel sägas, att den är klart individualpreventivt motiverad och att de skäl som i nu åsyftade fall kan föranleda ådömande av skyddsfostran i stället för annan frihetsberövande påföljd helt hänför sig till den tilltalades behov av behandling.

Ifrågavarande åldersgränser avser såsom framgår av den avfattning första stycket i paragrafen har erhållit åldern vid tiden för domens meddelande. Högre rätt bör emellertid vara oförhindrad att fastställa dom å skyddsfostran beträffande den som efter domen har uppnått 21 års — eller i förekommande fall 23 års — ålder. Någon uttrycklig bestämmelse härom har ej ansetts erforderlig, då med hänsyn till regeln i 12 § att dom å skyddsfostran må gå i verkställighet innan den har vunnit laga kraft mot den dömden, tvekan icke gärna kan uppstå om att fastställelse i nämnda fall får ske.

Ledamoten Göransson har i särskilt yttrande, fogat vid betänkandet, anmält skiljaktig mening beträffande de åldersgränser inom vilka skyddsfostran skall få ådömas.

Enligt lagen om ungdomsfängelse kan även unga kvinnor dömas till denna påföljd. Detta förekommer dock endast i få fall; år 1952 dömdes två och år 1953 tre kvinnor till ungdomsfängelse. De vårdmöjligheter som kriminalvården förfogar över för detta klientel är för närvarande icke och kan ej heller — med hänsyn till klienteletets fåtalighet — inom överskådlig tid väntas bli tillfredsställande. Inom ungdomsvårdsskoleorganisationen finnes däremot goda resurser för behandling av unga kvinnor och tillfredsställande möjligheter att företaga en lämplig differentiering. Beredningen anser därför, att kvinnor i åldern 18—20 år, som har begått brott och för vilka längre tids anstaltsbehandling finnes nödvändig, i regel bör med tillämpning av 7 kap. 1 § överlämnas till vård enligt barnavårdslagen. Ingripande enligt denna lag torde regelmässigt kunna ske i de fall som nu åsyftas. Allvarlig kriminalitet hos kvinnliga 18—20-åringar lär nämligen vara ovanlig utan förening med sådan asocial livsföring som kan föranleda åtgärder enligt barnavårdslagen mot ungdomar i denna åldersgrupp. Beredningen har emellertid icke föreslagit något förbud mot att döma kvinnor till skyddsfostran. En framtida stegring av den kvinnliga ungdomskriminaliteten kan göra det aktuellt att inom kriminalvården inrätta särskilda ungdomsanstalter för kvinnor. Det må vidare uppmärksammas, att förslaget — i motsats till ungdomsfängeslagen — i 5 § av förevarande kapitel medger, att den som har dömts till skyddsfostran placeras i annan anstalt än ungdomsanstalt, t. ex. i en ungdomsvårdsskola.

För att skyddsfostran skall kunna ådömas förutsättes, att brottet eller, om den tilltalade har begått flera brott, något av dem är belagt med fängelse; beträffande den närmare innebörden härav hänvisas till motiven till 3 kap. 1 §. I detta avseende överensstämmer förslaget med ungdomsfängeslagen. Denna lag innehåller emellertid även en övre gräns med hänsyn till brottets grovhet, i det att ungdomsfängelse ej kan ådömas, när å brottet eller något av brotten lägst kan följa straffarbete i fyra år eller däröver. Någon motsvarande begränsning har ej upptagits i förslaget. Enligt detta är — sedan med vissa i 2 kap. 6 § angivna undantag fängelse icke längre kan ådömas den som ej har fyllt 21 år — skyddsfostran tänkt såsom den normala reaktionsformen för kriminella ungdomar i åldern 18—20 år för vilka en längre tids behandling i anstalt prövas erforderlig. Denna påföljd har också utformats så, att den, när det finnes påkallat, medger ett effektivt frihetsberövande under lång tid, varunder den dömde blir föremål för en efter hans förutsättningar lämpad behandling. Skyddsfostran kan och bör därför användas även när det gäller ungdomar med mycket svår kriminell belastning. På grund härav har icke för påföljdens användning föreslagits någon övre gräns med hänsyn till brottets grovhet. I de undantagsfall då till följd av brottets synnerliga grovhet och den farlighet den unge eljest har lagt i dagen en ännu mera ingripande påföljd än skyddsfostran är påkallad, återstår möjligheten att tillämpa skyddsinternering eller att döma till fängelse i mera än tre år. Det må framhållas, att förslaget icke syftar till någon ändring i rådande praxis att till ungdomsfängelse döma ungdomar med viss

psykisk abnormitet. Även sådana skall alltså kunna omhändertagas genom skyddsfostran; förutsättningarna för att bereda detta klientel en ändamålsenlig behandling har ökat efter tillkomsten av Roxtunaanstalten.

Såsom ytterligare förutsättning för ådömande av skyddsfostran gäller enligt förevarande paragraf, att vård i anstalt prövas erforderlig. I uttrycket »prövas erforderlig» rymmes uppenbarligen både individualpreventiva och allmänpreventiva hänsyn. Enligt beredningens mening bör dock, när det gäller kriminell ungdom under 21 år, de individualpreventiva synpunkterna i möjligaste mån ges företräde. Ifrågavarande förutsättning innebär därför främst, att övriga på ungdomar tillämpliga, mindre ingripande påföljder befinnes otillräckliga för att avhålla den tilltalade från vidare brottslighet och anpassa honom i samhället. Att bortse från de allmänpreventiva hänsynen är emellertid icke möjligt. Vid grova brott kan det sålunda tänkas, att skyddsfostran bör ådömas, ehuru denna påföljd ej är individualpreventivt motiverad. Å andra sidan innebär vid ringa brottslighet skyddsfostran uppenbarligen en alltför ingripande åtgärd, även om förordnande härom skulle vara motiverat ur behandlingssynpunkt.

2 §.

Den som dömts till skyddsfostran skall erhålla en efter hans förutsättningar lämpad behandling, ägnad att främja hans anpassning i samhället.

Behandlingen äger rum i och utom anstalt och må pågå i högst fem år, varav högst tre år i anstalt.

Om förlängning av den längsta tid som behandlingen må pågå stadgas i 11 kap. 5 §. Förlänges tiden, må behandling i anstalt äga rum i högst fyra år.

I första stycket anges målsättningen för behandlingen av den som har dömts till skyddsfostran. Behandlingen skall vara ägnad att främja hans anpassning i samhället. Vidare fastslås den för uppnående av ett framgångsrikt resultat av påföljden betydelsefulla principen att behandlingen skall vara individualiserad; den skall lämpas efter den dömdes personliga förutsättningar. För detta ändamål föreslås bl. a. i 6 §, att beträffande var och en som dömes till skyddsfostran skall upprättas en särskild plan för hans behandling.

Enligt 12 § ungdomsfängselagen får den som har dömts till ungdomsfängelse kvarhållas å anstalt under en tid av högst fyra år. I 16 § samma lag stadgas, att tillsynen över den som har utskrivits på prov skall fortfara under tid som ungdomsfängelsenämnden bestämmer, dock ej utöver den tid han kunnat kvarhållas å anstalt och ej i något fall längre än två år. Enligt dessa bestämmelser gäller således en gemensam maximitid av fyra år för anstaltsvården och vården i frihet. Emellertid föreskrives i lagens 17 § att, om den som har utskrivits på prov återintages i anstalt, den tid under vilken han har vistats utom anstalt icke skall medräknas vid bestämmande av den tid han längst får kvarhållas. Med stöd av denna regel kan den totala vårdtiden teoretiskt utsträckas till sex år.

Strafflagberedningen anser att vid skyddsfostran maximitiden för vården i anstalt bör fastställas till tre år. De praktiska erfarenheterna från till-

lämpningen av ungdomsfängelse ger klart vid handen, att denna tid är tillräcklig, och den utökning av klientelet som det i 2 kap. 6 § föreslagna förbudet mot fängelse kommer att medföra synes ej utgöra något hinder mot en förkortning av den nuvarande maximitiden. Ytterligare ett skäl till förman för den föreslagna förkortningen är att denna — utan att vara till hinders ur behandlingssynpunkt — begränsar tidsbestämtheten hos påföljden. Skulle i något fall längre tids behandling i anstalt än tre år visa sig nödvändig, torde indikationer för övergång till skyddsinternering föreligga. Enligt 6 kap. 2 § skall domstol kunna förordna härom, under förutsättning att den dömde med hänsyn till sin sinnesbeskaffenhet och övriga omständigheter måste antagas efter frigivningen från anstalt komma att synnerligen grovt förgripa sig på annans person eller egendom.

För hela behandlingen vid skyddsfostran föreslås en längsta tid av fem år. När den dömde överföres till vård utom anstalt, skall enligt 9 § skyddsvårdens ungdomsnämnd inom denna tid fastställa en provotid för honom. Nämnden är därvid oförhindrad att låta vad som återstår av femårsperioden utgöra provotid. Denna torde dock i regel böra göras kortare. I sådant fall är emellertid nämnden, så länge den ursprungligen bestämda provotiden fortgår, enligt 11 § oförhindrad att, när den anser skäl därtill föreligga, förlänga provotiden inom den längsta tid som skyddsfostran får pågå.

Om den som undergår skyddsfostran dömes för annat brott, har domstolen jämlikt 11 kap. 2 § möjlighet att bl. a. förordna, att skyddsfostran skall avse även detta brott, eller döma särskilt till påföljd därtför. Väljer domstolen något av dessa alternativ, kan den enligt 5 § i samma kapitel förlänga den längsta tid som skyddsfostran får pågå till sex år, varvid enligt förevarande paragraf behandling i anstalt får äga rum i högst fyra år.

Enligt 4 § skall behandlingen av den som har dömts till skyddsfostran alltid taga sin början i anstalt. Utgångspunkten för beräkningen av ovan nämnda tidsperioder är därför den dag anstaltsvården skall anses ha börjat. Frågan härom, liksom om betydelsen av att avbrott sker i anstaltsbehandlingen, regleras i 3 kap. lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt.

3 §.

I den utsträckning som erfordras för att skyddsvårdens ungdomsnämnd må kunna fullgöra vad som enligt denna lag eller eljest åligger nämnden med avseende å den dömde, skall nämnden följa hans vård i anstalt och samråda med anstaltsledningen därom.

Nämnden skall leda och öva inseende över vården utom anstalt.

Jämlikt 3 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. har fångvårdsstyrelsen att leda och öva inseende över behandlingen av dem som intages i fångvårdsanstalt och alltså även i ungdomsanstalt. Utskrivnings- och eftervårdsfrågor skall emellertid enligt ungdomsfängeslagen handläggas av ungdomsfängelsenämnden.

Enligt strafflagberedningens åsikt bör vid skyddsfostran behandlingen i anstalt och vården i frihet stå under enhetlig ledning. Någon skarp gräns-

dragning mellan dessa vårdformer göres ej i förslaget, utan behandlingen skall växelvis kunna ske i och utom anstalt, när förhållandena föranleder därtill. Målet för behandlingen skall vara att anpassa den dömde i samhället och det organ, skyddsvårdens ungdomsnämnd, som skall leda vården utom anstalt bör ha möjlighet att tillse, att även anstaltsbehandlingen utformas på ändamålsenligt sätt för att nå detta mål. Förslaget tillägger därför ungdomsnämnden betydligt vidgade befogenheter i jämförelse med dem som nu tillkommer ungdomsfängelnsnämnden. Kompetensfördelningen beträffande vården i anstalt mellan skyddsvårdsstyrelsen och ungdomsnämnden har skett så att skyddsvårdsstyrelsen enligt 1 kap. 3 § i förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt skall leda och öva inseende över behandlingen av dem som intages i sådan anstalt, i den mån ej annat är stadgat. Genom bestämmelser i förevarande kapitel och i nämnda lag erhåller dock ungdomsnämnden beslutanderätten i alla viktigare frågor rörande den egentliga behandlingen av dem som är intagna i ungdomsanstalt. Det tekniskt-administrativa handhavandet av ungdomsanstalterna skall däremot alltjämt åvila skyddsvårdsstyrelsen; med sådana uppgifter bör icke behandlingsorganet belastas.

Det är emellertid uppenbart, att ungdomsnämnden lika litet som för närvarande fångvårdsstyrelsen kan eller skall deltaga i det löpande behandlingsarbetet å de olika anstalterna. Detta åligger anstalternas ledande personal. Härvidlag har en organisatorisk förstärkning skett, sedan genom beslut av 1956 års riksdag anstalterna för unga intagna har sammanförts till en anstaltsgrupp med ungdomsanstalten Skenäs som centralanstalt. Den närmaste ledningen av anstaltsbehandlingen skall under nämndens överinseende utövas av styresmannen för centralanstalten och av honom underställd personal. Nämndens uppgift blir att mera i stort följa behandlingen av de intagna och att fatta beslut i frågor som hänskjutes till nämnden eller att eljest ingripa, om anledning därtill uppkommer. Genom att den behandlingsplan, som enligt 6 § skall upprättas beträffande varje intagen, skall för godkännande underställas nämnden, får denna tillfälle att ge de direktiv för anstaltsbehandlingen, som den finner erforderliga.

För att nämnden skall kunna fullgöra de uppgifter som åligger den enligt detta kapitel och enligt lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt, är det nödvändigt att nämnden håller god kontakt med arbetet å ungdomsanstalterna. I förevarande paragraf har därför stadgats, att nämnden skall följa den dömdes vård i anstalt och samråda med anstaltsledningen härom i den utsträckning som erfordras för att nämnden må kunna fullgöra vad som åligger nämnden med avseende å den dömde.

Ungdomsnämnden skall leda och öva inseende över vården utom anstalt. Enligt 10 § kan nämnden överlämna handhavandet av denna vård — för vilken reglerna om skyddstillsyn i tillämpliga delar skall gälla — åt tillsynsnämnd. Även om så sker, kvarstår dock ungdomsnämndens skyldighet att öva inseende över behandlingen och vissa mera ingripande åtgärder mot den dömde får enligt 11 § beslutas endast av ungdomsnämnden.

Bestämmelser om ungdomsnämndens sammansättning m. m. har meddelats i 14 kap. skyddslagen.

Inom beredningen har ledamöterna Siljeström och Strahl förklarat sig icke kunna biträda majoritetens förslag till paragrafens avfattning. Siljeström och Strahl har utvecklat sin mening i särskilt yttrande som fogats till betänkandet.

4 §.

Behandlingen skall taga sin början i anstalt.

Om vårdens fortsättande utom anstalt förordnar ungdomsnämnden. Sådant förordnande skall meddelas, när nämnden finner att syftet med skyddsfostran bäst vinnes därigenom.

Skyddsfostran innebär behandling både i och utom anstalt och ungdomsnämnden har enligt förslaget stor frihet att låta dessa vårdformer växla allt efter den dömdes behandlingsbehov. Enligt första stycket i denna paragraf skall behandlingen dock alltid börja i anstalt.

I paragrafens andra stycke regleras frågan hur länge anstaltsvården skall pågå. Enligt 12 § andra stycket ungdomsfängelselagen får utskrivning — villkorlig eller slutlig — ej, med mindre särskilda skäl är därtill, ske förrän ett år har förflutit sedan den dömdes intagits å anstalt. I 13 § tredje stycket samma lag stadgas vidare, att sedan nämnda tid har förflutit och därefter minst var sjätte månad fråga om den dömdes utskrivning skall av ungdomsfängelsenämnden upptagas till prövning och att senast när två år har förflutit från hans intagande å anstalt utskrivning på prov skall äga rum, såframt ej särskilda skäl är däremot.

Liksom vid ungdomsfängelse är vid skyddsfostran frihetsberövandet i princip tidsobestämt. Motiveringen för tidsobestämdheten är, att tiden för omhändertagandet skall bestämmas av behandlingsbehovet; frihetsberövandet skall kunna utsträckas under så lång tid som i det individuella fallet erfordras för att uppnå syftet med anstaltsvården. Ramen för tidsobestämdheten — som av naturliga skäl icke kan göras obegränsad — bör alltså göras så vid som erfarenhetsmässigt kan anses erforderligt ur behandlings-synpunkt men av hänsyn till klientelet ej heller vidare. Såsom framhållits under 2 § har beredningen ansett sig vid skyddsfostran kunna — utan att det menligt påverkar möjligheterna till en rationell behandling — föreslå en begränsning av tidsobestämdheten i jämförelse med vad som gäller vid ungdomsfängelse genom att bestämma maximitiden för vården i anstalt till tre år i stället för nuvarande fyra. När det gäller den minsta tid som frihetsberövandet skall pågå, anser beredningen däremot en utökning av tidsobestämdheten påkallad ur behandlingssynpunkt.

Vid tillkomsten av ungdomsfängelselagen avsågs, att ungdomsfängelsenämnden skulle inom de i lagen angivna gränserna för frihetsberövandet rätta utskrivningen av de dömda efter resultatet av behandlingen i varje särskilt fall. Såsom omtalats under kapitelrubriken har emellertid den legala minimitiden för anstaltsvården i stor utsträckning blivit en normaltids-

från vilken i regel endast smärre avvikelser skett. Det är uppenbart, att ett stadgande om viss minsta tid för anstaltsvården ej står väl i överensstämmelse med den individualisering av behandlingen som beredningen åsyftar med sitt förslag. Däri har för den skull icke upptagits någon motsvarighet till bestämmelsen i 12 § andra stycket ungdomsfängelselagen. I stället har förslagits, att ungdomsnämnden skall förordna om den dömdes överförande till vård i frihet, när syftet med behandlingen bäst vinnes genom att den fortsätter utom anstalt.

Denna bestämmelse får uppenbarligen icke av ungdomsnämnden tillämpas på det sättet, att den dömda omedelbart eller efter mycket kort tid i anstalten överföres till vård i frihet. Någon anledning att befara en sådan tillämpning läser heller icke föreligga. Till skyddsfostran skall endast dömas ungdomar beträffande vilka domstolen finner en längre tids omhändertagande i anstalt erforderligt, varvid i allmänhet den tilltalades behov av behandling bör vara avgörande. Domstolens bedömning i ifrågavarande hänseende skall grundas på — förutom utredningen rörande den aktuella brottsligheten — en omsorgsfull personundersökning beträffande den tilltalade. Det är därför anledning antaga, att de ungdomar som överlämnas till nämnden även av denna finnes vara i behov av en längre tids anstaltsbehandling.

Under 1 § har emellertid förutsatts, att vid grova brott skyddsfostran kan komma att ådömas, ehuru denna påföljd ej är individualpreventivt motiverad. I dessa säkerligen tämligen sällsynta fall är tydligen ungdomsnämnden förhindrad att omedelbart eller efter endast en kort tid i anstalten överföra den dömda till vård i frihet. Det måste uppenbarligen alltid — hur noggrann utredningen före domen än må ha varit — krävas, att den dömda under anstaltsvistelsen göres till föremål för en ingående observation, innan nämnden kan taga på sitt ansvar att låta anstaltsvården upphöra. En observationstid erfordras även för upprättande av den behandlingsplan, varom stadgas i 6 §. Observationstidens längd kommer naturligtvis att variera från fall till fall. Då emellertid grova brott kan utgöra symptom på allvarlig samhällsfarlighet, torde den som har gjort sig skyldig till sådan brottslighet i allmänhet böra underkastas lång tids observation, innan han överföres till vård i frihet.

Vad nu anförts om anstaltstidens längd har avsett den dömdes första vistelse i anstalten. Enligt 11 § kan emellertid ungdomsnämnden, så länge prövotiden fortgår, återintaga den dömda i anstalt, när nämnden finner skäl därtill, och därvid kan det helt säkert stundom visa sig ändamålsenligt ur behandlingssynpunkt att begränsa anstaltsvistelsen till att avse endast en kort tid.

Enligt 3 § skall ungdomsnämnden fortlöpande följa den dömdes vård i anstalt. Med hänsyn härtill har någon motsvarighet till ovannämnda bestämmelse i 13 § tredje stycket ungdomsfängelselagen icke upptagits i förslaget.

5 §.

Anstaltsvården skall försiggå i ungdomsanstalt eller, om ungdomsnämnden finner det ändamålsenligt, i annan anstalt vari plats kan beredas den dömd.

Av 1 och 55 §§ lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. framgår, att ungdomsfängelse skall verkställas i fångvårdsanstalt. Såsom har antylls under 3 § ovan bildar ungdomsanstalterna numera jämte övriga anstalter för ungt klientel en särskild anstaltsgrupp. Jämlikt 26 § nämnda lag tillkommer det styresmannen vid centralanstalten (Skenäs) att bestämma om den dömdes placering på anstalt inom gruppen.

För att skapa så gynnsamma betingelser som möjligt för en individualiserad behandling av dem som dömes till skyddsfostran har strafflagberedningen funnit det angeläget, att ungdomsnämnden icke onödigtvis bindes genom formella föreskrifter i lagen. I förevarande paragraf, vari såsom huvudregel stadgas att anstaltsvården vid skyddsfostran skall ske i ungdomsanstalt, har därför öppnats möjlighet att, om nämnden finner det ändamålsenligt, placera den dömd i annan anstalt. Härigenom vinnes ökade förutsättningar för en lämplig differentiering av klientelet och för tillvaratagande av utbildningsmöjligheter utanför ungdomsanstalterna. När det finnes lämpligt, kan den dömd med stöd av denna paragraf placeras i annan skyddsvårdsanstalt, dock med undantag för tillsynsanstalt; i sådan anstalt får enligt 6 kap. 1 § i förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt endast vårdas den som enligt förordnande av domstol skall intagas i tillsynsanstalt. Men även placering i annan anstalt än skyddsvårdsanstalt kan tänkas, exempelvis i ungdomsvårdsskola eller inackorderingshem. Anstaltsvården bör dock regelmässigt börja i ungdomsanstalt och överflyttning till annan anstalt ej göras, förrän behandlingsplan har upprättats enligt 6 §. Först sedan den erforderliga observationstiden har tilländalupit, torde det nämligen vara möjligt att avgöra var och hur den fortsatta behandlingen skall ske.

Möjligheten att placera den dömd i annan anstalt än ungdomsanstalt är knuten till förutsättningen att ungdomsnämnden finner sådan placering ändamålsenlig ur behandlingssynpunkt. Detta kan exempelvis vara fallet, om utbildning i viss yrkesgren, för vilken den dömd har håg och fallenhet, ej tillhandahålles å någon av ungdomsanstalterna men väl å annan anstalt. Placering i inackorderingshem kan möjliggöra, att den dömd påbörjar utbildning i yrkesskola eller i annan skola eller hos arbetsgivare, och kan därigenom innebära en lämplig övergång till vård i frihet. Beredningen anknyter här till den sedan några år av ungdomsfängelse-nämnden prövade anordningen att låta ungdomsfängelselever före utskrivningen vistas å Björkahemmet utanför Stockholm såsom permittenter och därvid arbeta i fria marknaden.

Befogenheten att bereda den dömd vård i annan anstalt än skyddsvårdsanstalt innebär givetvis ej, att ungdomsnämnden kan påfordra att plats upplåtes i annan anstalt, utan nämnden är hänvisad till att träffa överenskom-

melse härom med ledningen för den andra anstalten. Under den tid den dömde är intagen å denna är han underkastad regimen där, och anstaltsledningen är uppenbarligen icke skyldig att behålla honom längre än den inom ramen för de för anstalten gällande reglerna anser lämpligt. Nämnden behåller emellertid ansvaret för den dömde och skall följa hans utveckling, vilket förutsätter att intim kontakt upprätthålles mellan nämnden och anstaltsledningen. Om denna skriver ut den dömde från anstalten, ankommer det på nämnden att avgöra, hur behandlingen i fortsättningen skall anordnas. Nämnden bör också ha befogenhet att när som helst återtaga den dömde. Endast under sådan förutsättning bör överenskommelse om placering på annan anstalt träffas.

Vad angår ungdomsvårdsskolorna bör i administrativ väg regleras under vilka förutsättningar den som undergår skyddsfostran får beredas plats i sådan skola.

6 §.

Sedan den dömde intagits i anstalt, skall anstaltsledningen snarast möjligt, på grundval av den kännedom som vunnits om honom, upprätta en plan för hans behandling. Under behandlingens gång skola i planen vidtagas de ändringar som föranledas av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt.

Behandlingsplanen och däri gjorda ändringar skola för godkännande underställas ungdomsnämnden. Den dömde skall hållas underrättad om planens innehåll.

För att behandlingen av den som dömes till skyddsfostran skall kunna fämpas efter hans personliga egenskaper och behov måste hans levnadsomständigheter, utveckling, hälsotillstånd, anlag och kunskaper i erforderlig omfattning undersökas. Föreskrift härom — motsvarande 24 § andra stycket lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. — har meddelats i 4 kap. lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt.

Enligt förevarande paragraf skall undersökningen beträffande den dömde utmynna i en plan för hans behandling. Att en sådan plan har en viktig uppgift att fylla torde vara ställt utom tvivel. Det må erinras om att ungdomsanstallsutredningen i sitt betänkande om en anstalt för svårbehandlade (SOU 1950: 47) uttalade, att behandlingsbehoven hos ungdomsfängelseklientelet framträdde i en sådan mångfald, att varje elev vid en ungdomsanstalt syntes behöva en speciellt för honom uppgjord behandlingsplan. Numera har också i administrativ väg, nämligen genom den under 2 kap. 7 § omnämnda kungörelsen d. 5 okt. 1956, utfärdats bestämmelser, avseende bl. a. ungdomsfängelselever, om upprättande av behandlingsplan. Av skäl som har anförts i motiven till nyssnämnda lagrum anser strafflagberedningen att huvudbestämmelserna om behandlingsplaneringen bör inskrivas i skyddslagen.

Behandlingsplanen skall enligt förevarande paragraf upprättas av ledningen för den anstalt, där den dömde är intagen, men den skall underställas ung-

domsnämnden för godkännande. Om nämnden skall kunna utöva inflytande över behandlingen på anstalten, måste den ha sitt ord med i laget, när behandlingsplanen skall fastställas. I regel kommer nämnden väl att godtaga de förslag som upprättas av behandlingsexperterna på anstalten. En viktig uppgift för nämnden bör emellertid vara att — bl. a. ur rättssäkerhetssynpunkt — tillse, att de åtgärder som planeras beträffande den dömde håller sig inom rimliga gränser.

Sedan den dömdes förutsättningar har klargjorts genom ingående observation och undersökningar av annat slag, t. ex. yrkesanlagsprövning, skall i behandlingsplanen bestämmas, var han skall placeras, i vilken yrkesgren han skall erhålla utbildning, vilka kurser han skall genomgå o. s. v. Planen skall i första hand syfta till att bereda den dömde för vården i frihet. I den mån det är möjligt bör redan från början vissa riktlinjer uppdragas också för denna vård.

Även om vissa av de svårigheter som är förknippade med tidsobestämtheten hos ifrågavarande påföljd torde bortfalla, därest behandlingen göres i egentlig mening individuell, visar dock de praktiska erfarenheterna av tidsbestämda påföljder att det av psykologiska skäl är önskvärt att den dömde på ett relativt tidigt stadium erhåller besked om den ungefärliga tid frihetsberövandet för hans del kommer att vara. Beredningen har därför övervägt att i förevarande paragraf föreskriva, att den tid anstaltsvården beräknas skola pågå skall anges i behandlingsplanen. Med hänsyn till de stora praktiska svårigheter som härvidlag torde komma att uppstå och då det är angeläget, att behandlingsorganen får pröva sig fram till de lämpligaste metoderna i detta hänseende, har beredningen dock icke velat binda utvecklingen genom en uttrycklig föreskrift. I den omfattning det visar sig möjligt bör emellertid den ovisslet för den dömde, som tidsobestämtheten innebär, undanröjas genom att i planen anges den ungefärliga längden av anstaltsvistelsen. Det lär därvid i regel ej vara möjligt att ange någon viss tidsperiod vid vars utgång vården i frihet skall börja. Däremot torde fullgörandet av vissa prestanda — såsom genomgång med godkända vitsord av viss utbildningskurs eller avläggandet av visst yrkesprov — kunna uppställas som lämpliga mål för anstaltsbehandlingen. Därigenom förlänas denna karaktären av skolutbildning, vilket torde vara av psykologiskt värde.

Måhända ligger behandlingsplanens största värde just på det psykologiska planet. För att detta värde skall kunna rätt tillvaratagas, bör planen ha dryftats med den dömde innan den fastställs. Han får därigenom en känsla av att man sysselsätter sig med hans problem och kan lättare vinnas för en aktiv medverkan i arbetet på hans anpassning i samhället. Därmed skapas också bättre förutsättningar för att de intagna skall godtaga olikheter i behandlingstiderna. De intagna torde nämligen — såsom ungdomsanstaltsutredningen framhöll i sitt ovannämnda betänkande — först när de känner, att de var för sig är föremål för aktiv och positiv uppmärksamhet, acceptera rätt långtgående individuella avvikelser i fråga om omhändertagandets tidslängd. Även ungdomsnämnden eller ledamot därav bör höra den döm-

de, innan nämnden med sitt godkännande fastställer planen; bestämmelse därom har meddelats i 14 kap. 18 §. Det är tydligen av största vikt, att systemet med behandlingsplaner omfattas med förtroende av de intagna. Ett villkor härför torde vara, att den dömde, som skall hållas underrättad om planens innehåll, måste kunna räkna med att få övergå till vård i frihet, när han har fullgjort i planen angivna prestanda i fråga om utbildning och arbete och även i övrigt förhållit sig väl.

Allt efter som behandlingen fortgår, kommer det ofta att bli nödvändigt att ändra och komplettera behandlingsplanen. Även sådana ändringar och tillägg skall underställas ungdomsnämnden.

7 §.

Den i ungdomsanstalt intagne skall erhålla sådan praktisk och teoretisk undervisning och utbildning som främjar ändamålet med behandlingen.

Enligt 2 § skall all behandling som ges inom ramen för skyddsfostran vara inriktad på att främja den dömdes anpassning i samhället. Utöver denna allmänna målsättning — som alltså gäller även för anstaltsbehandlingen — har bestämmelser rörande denna behandling endast i mycket begränsad omfattning meddelats i förslaget till skyddslag; vissa allmänt hållna regler härvidlag har upptagits i 7 kap. lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt. Bakom strafflagberedningens ställningstagande i denna fråga ligger — förutom intresset att icke tynga skyddslagen med detaljbestämmelser — medvetandet om att behandlingsmetoderna befinner sig under ständig utveckling. Det kan därför ej vara lämpligt att genom föreskrifter av lags natur fastlåsa behandlingen vid nu kända metoder. Beredningen har inskränkt sig till att ange huvudprinciperna för behandlingen och att reglera de intagnas viktigaste skyldigheter och rättigheter.

I förevarande paragraf, som avser behandlingen i ungdomsanstalt, har endast helt allmänt uttalats, att den intagne skall erhålla både praktisk och teoretisk undervisning och utbildning. Åtskilliga av de intagna torde emellid, åtminstone i början, icke kunna tillägna sig undervisning i vanlig mening. För att över huvud taget vänja dem vid regelbundet arbete måste arbetsterapi tillgripas. Även denna särskilda form av undervisning rymmes under den föreslagna lagtexten.

8 §.

Styresmannen för ungdomsanstalt eller ledningen för annan anstalt vari den dömde är intagen skall i samråd med ungdomsnämnden förbereda hans överförande till vård utom anstalt.

Anstaltsbehandlingen av den dömde skall hela tiden vara inriktad på att förbereda honom för vården utom anstalt, att öka hans förutsättningar att leva ett laglydigt och samhällsnyttigt liv. I den behandlingsplan som enligt 6 § skall upprättas bör, såsom framhållits i motiven till nämnda paragraf, om möjligt redan från början vissa riktlinjer uppdragas även för vården i

frihet. Innan denna börjar, måste emellertid planen kompletteras i detta hänseende. För att vården i frihet skall kunna bli framgångsrik, är det nämligen nödvändigt att den är väl planlagd redan innan den dömden lämnar anstalten. Sålunda måste bl. a. bostad och arbetsanställning eller i förekommande fall plats vid undervisningsanstalt, t. ex. yrkesskola eller folkhögskola, där utbildningen av den dömden är avsedd att fortsätta, vara ordnade för honom. Dessa förberedelser för vården utom anstalt ankommer enligt förevarande paragraf på styresmannen för ungdomsanstalten eller, om den dömden är intagen i annan anstalt, på ledningen för denna. Särskild skall emellertid ske med ungdomsnämnden, som enligt 4 § äger besluta, när anstaltsvården skall upphöra.

9 §.

När den dömden överföres till vård utom anstalt, skall ungdomsnämnden fastställa en prøvotid inom den längsta tid som skyddsfostran må pågå.

Om förlängning av prøvotiden stadgas i 11 § samt i 11 kap. 5 §.

Enligt 15 § ungdomsfängelselagen skall den som har utskrivits på prov stå under tillsyn. Denna skall fortfara under tid som ungdomsfängelsenämnden bestämmer, dock ej utöver den tid den dömden kunnat kvarhållas å anstalt och ej i något fall längre än två år (16 §).

Vården i frihet enligt förevarande kapitel har utformats i huvudsak på samma sätt som skyddstillsyn enligt 4 kap., vars bestämmelser i vissa delar genom en hänvisning i nästa paragraf gjorts tillämpliga även å skyddsfostran utom anstalt. Denna hänvisning omfattar icke 4 kap. 5 §, vari stadgas att den som dömes till skyddstillsyn skall vara underkastad en prøvotid av tre år. Även för den som vid skyddsfostran överföres till vård i frihet skall emellertid gälla en prøvotid. Längden av denna kan dock — med hänsyn till att påföljden får pågå i högst fem år, varav högst tre år i anstalt — icke bestämmas på samma sätt som i nyssnämnda paragraf. I stället har föreskrivits, att ungdomsnämnden skall i varje särskilt fall bestämma prøvotidens längd inom den längsta tid som skyddsfostran får pågå.

Prövotiden anger varaktigheten av den tid under vilken den dömden är underkastad de bestämmelser som gäller för vården i frihet. Han är under prøvotiden bl. a. skyldig att föra ett ordentligt och laglydigt liv och att ställa sig till efterriktelse de föreskrifter vilka meddelas honom. Under prøvotidens gång kan de redan givna föreskrifterna ändras eller nya sådana meddelas. Den dömden skall under prøvotiden stå under övervakning intill dess övervakning ej längre finnes erforderlig. Under nämnda tid kan den dömden vidare bli föremål för sådant tillfälligt omhändertagande varom stadgas i 4 kap. 12 §.

För att vården i frihet skall kunna bli framgångsrik, måste den dömden själv bjuda till att sköta sig, och det är en viktig uppgift under anstaltsbehandlingen att vinna honom för en positiv medverkan för hans anpassning i samhället. Om detta lyckats eller ej kommer till synes under prøve-

tiden, och denna förtjänar i så måtto sitt namn som det beror på den dömdes uppförande och utveckling under prøvotiden, huruvida utskrivningen från anstall skall bli definitiv eller om återintagning skall ske. Enligt 11 § äger nämligen ungdomsnämnden, så länge prøvotiden varar, återintaga den dömden i anstall, om nämnden finner skäl därtill.

Prövotiden skall fastställas i samband med att ungdomsnämnden beslutar överföra den dömden till vård i frihet och räknas från den dag den dömden utskrivs från anstalten. Även om en viss schematisering torde vara ofrånkomlig vid bestämmandet av prøvotidens längd i olika fall är det likväl önskvärdt, att prøvotiden bestämmes under beaktande av omständigheterna i det särskilda fallet och att den icke göres längre än som provas erforderligt. Om den ursprungligen fastställda prøvotiden visar sig vara otillräcklig, föreligger enligt 11 § möjlighet för nämnden att innan prøvotiden utgår besluta om dess förlängning. Å andra sidan bör enligt beredningens mening prøvotiden redan från början beräknas så, att den kommer att sträcka sig något utöver den tid som övervakningen kan antagas behöva pågå. Härigenom möjliggöres en avtoning av påföljden som ej torde vara utan psykologiskt värde och som innebär, att den dömden under slutskedet av prøvotiden lämnas stor frihet samtidigt som nämnden dock har möjlighet att på nytt ingripa med föreskrifter och övervakning eller eventuellt återintagning i anstall, om behov därav skulle uppkomma.

Beslutar ungdomsnämnden jämlikt 11 § att återintaga den dömden i anstall, upphör givetvis övervakningen av honom och bortfaller de föreskrifter som har gällt under prøvotiden. När nämnden sedermera anser sig kunna på nytt överföra den dömden till vård i frihet, skall enligt förevarande paragraf -- som har avfattats så att den äger tillämpning även i dylikt fall -- ny prøvotid bestämmas inom den längsta tid som påföljden får pågå. I samband därmed skall den dömden ånyo ställas under övervakning och föreskrifter ges för vården i frihet.

I paragrafens andra stycke har inlagits en hänvisning till 11 §, enligt vilken förlängning av prøvotiden kan beslutas av ungdomsnämnden, och till 11 kap. 5 § vari samma befogenhet under vissa förutsättningar har tillagts domstol som handlägger åtal för nytt brott av den dömden.

10 §.

Beträffande den som vårdas utom anstall skall i tillämpliga delar gälla vad i 4 kap. 6—12 §§ stadgas om skyddstillsyn.

Ungdomsnämnden äger efter omständigheterna själv handhava vården utom anstall eller, efter samråd med tillsynsnämnd, överlämna vårdens handhavande åt denna.

Handhaves vården av ungdomsnämnden skall angående denna nämnd gälla vad i 4 kap. stadgas om tillsynsnämnd. Till övervakare för den dömden skall ungdomsnämnden förordna befattningshavare vid ungdomsanstalt eller annan anstalt vari den dömden varit intagen, skyddsconsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsforening, barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd.

Den som utskrivs på prov från ungdomsfängelse skall enligt 15 § ungdomsfängeslagen under den tid han står under tillsyn vara underkastad av ungdomsfängelsenämnden meddelade eller eljest för honom gällande föreskrifter. Den eftervärdande verksamheten regleras närmare i stadgan d. 8 april 1938 angående vård och behandling av dem som ådömts ungdomsfängelse.

Mellan kriminalvård i frihet som anordnas enligt 4 kap. och vård utom anstalt enligt förevarande kapitel föreligger icke någon principiell skillnad. Syftet med vården är i båda fallen detsamma, nämligen att främja den dömdes anpassning i samhället, och den utformning som i förstnämnda kapitel har givits åt skyddstillsyn är enligt strafflagberedningens mening väl lämpad jämväl för vården i frihet vid skyddsfosttran. Genom hänvisningen i första stycket av denna paragraf har därför bestämmelserna i 4 kap. i väsentliga delar gjorts tillämpliga även å denna påföljd. Rörande den närmare innebörden av dessa bestämmelser hänvisas till motiveringen i 4 kap.

Enligt andra stycket i paragrafen äger ungdomsnämnden antingen själv handha vården utom anstalt eller överlämna dess handhavande åt tillsynsnämnd.

I sitt tidigare omnämnda betänkande (SOU 1950: 47) framhöll ungdoms-
anstaltsutredningen, att det praktiska eftervårdsarbetet borde ledas från
anstalten. En sådan anordning kan också enligt beredningens mening i vis-
sa fall vara lämplig. Den eller de befattningshavare som närmast haft hand
om den dömda under anstallsvistelsen har därunder blivit väl underkun-
niga om hans svagheter och andra egenskaper. De är därför ofta särskilt
lämpade att — med biträde av en tillsitsman på den ort där den dömda placeras
efter utskrivningen — handleda honom även under vården i frihet.
Härtill kommer att den dömda ej sällan torde bli känslomässigt bunden till
någon befattningshavare, som särskilt har vunnit hans förtroende. En så-
dan kontakt kan, om den vidmakthålles även sedan den dömda har lämnat
anstalten, skapa gynnsamma förutsättningar för ett lyckligt genomförande
av vården i frihet. För att denna skall kunna — under ungdomsnämndens
överinseende — med framgång ledas från anstalten, måste emellertid be-
fattningshavarna kunna utan att eftersätta sina uppgifter i det dagliga ar-
betet på anstalten ägna tid och omtanke även åt dem bland klientelet som
vårdas i frihet; vid uppgörandet av personalplaner för ungdomsanstalterna
bör hänsyn tagas även till denna betydelsefulla arbetsuppgift. En ytter-
ligare förutsättning för att ledningen av vården i frihet skall kunna utövas
från anstalten torde vara, att den dömda icke placeras på längre avstånd
från anstalten än att vederbörande befattningshavare tid efter annan kan
besöka honom och att kontakten mellan befattningshavaren, tillsitsmannen
och den dömda även eljest kan uppehållas utan större svårigheter.

Såsom framgår av det nyss anförda får frågan huruvida vården i frihet
bör ledas från ungdomsanstalten eller ej besvaras från fall till fall, varvid
hänsyn får tagas bl. a. till den dömdes placering. I den utsträckning som
det av ungdomsnämnden prövas möjligt och lämpligt bör emellertid enligt

beredningens mening ledningen av vården i frihet utövas från anstalten. I sådant fall, varvid överlämnande av vårdens handhavande åt tillsynsnämnd icke kommer i fråga, bör övervakningen av den dömde anförtros någon av de befattningshavare som å anstalten deltagit i hans behandling.

I de fall, då ungdomsnämnden finner att vården i frihet icke lämpligen kan ledas från anstalten, torde det ofta komma att visa sig ändamålsenligt att överlämna vårdens handhavande åt tillsynsnämnd. Därvid kommer övervakningen att utövas av skyddskonsulent hos tillsynsnämnden eller efter dess förordnande av skyddsassistent eller av tjänsteman hos skyddsförning, barnvårdsnämnd eller nykterhetsnämnd. Sådant överlämnande, som alltid skall föregås av samråd med tillsynsnämnden, får emellertid ej innebära, att ungdomsnämnden helt släpper kontakten med den dömde. Ungdomsnämndens skyldighet enligt 3 § andra stycket att öva inseende över behandlingen kvarstår nämligen fortfarande. I konsekvens härmed har beredningen föreslagit att, när mera ingripande åtgärder — förlängning av provotiden eller återintagning i anstalt — påkallas mot den dömde, tillsynsnämnden får göra framställning hos ungdomsnämnden som har att besluta i frågan. Föreskrift härom har intagits i 11 § andra stycket. Ungdomsnämnden är för övrigt oförhindrad att besluta åtgärd enligt denna paragraf, oavsett om tillsynsnämnden har begärt detta eller ej. Sådant beslut bör dock uppenbarligen i regel icke fattas utan samråd med tillsynsnämnden. Det må i detta sammanhang slutligen erinras om att vården i frihet skall ha noga planerats redan innan den dömde lämnar anstalten och att riktlinjerna för vården, vilka skall ha angivits i behandlingsplanen, därför redan är uppdragna, när överlämnande sker åt tillsynsnämnd. I den mån behandlingsplanen behöver ändras under provotiden, äger emellertid tillsynsnämnden besluta härutinnan. Därest fråga uppkommer om mera väsentliga ändringar i planen, bör dock ungdomsnämndens mening inhämtas, innan ändringarna beslutas.¹

11 §.

Så länge provotiden fortgår, äger ungdomsnämnden, när skäl äro därtill, förordna att den dömde skall återintagas i anstalt, så ock förlänga provotiden inom den längsta tid som skyddsfostran må pågå.

Har åt tillsynsnämnd överlämnats att handhava vården i frihet, åligger det denna nämnd att, när så finnes påkallat, hos ungdomsnämnden göra framställning om åtgärd som ovan sägs.

Om den som har utskrivits på prov från ungdomsfängelse bryter mot de för honom gällande föreskrifterna, äger ungdomsfängelsenämnden enligt 17 § ungdomsfängelselagen besluta att han ånyo skall intagas i anstalt.

Förevarande paragraf motsvarar 13 och 14 §§ i 4 kap. För vidtagande av åtgärd, varom stadgas i sistnämnda båda paragrafer, förutsättes — utom

¹ Ledamoten Göransson och sakkunnigen Marnell har i yttranden, som fogats vid betänkandet, anmält skiljaktiga meningar angående den personkrets inom vilken övervakare skall få utses.

för förlängning av prøvotiden i fall som avses i 13 § andra stycket — att den dömde ej iakttager vad som åligger honom enligt 4 kap. eller enligt föreskrifter eller anvisningar som har meddelats med stöd därav. Någon dylik förutsättning har icke upptagits i den nu ifrågavarande paragrafen utan däri har i stället stadgats, att ungdomsnämnden äger besluta åtgärd enligt paragrafen, när skäl är därtill. Någon väsentlig skillnad i sak torde denna olikhet dock ej innebära. I regel lär nämligen icke heller åtgärd enligt förevarande paragraf komma i fråga annat än när den dömde bryter mot meddelade föreskrifter eller eljest visar bristande skötsamhet. Utan att detta är fallet kan han emellertid ha kommit i ett sådant orostillstånd att med hänsyn till hans sinnesförfattning återfall i brott eller annan misskötsamhet är att befara. Därvid kan en tids omhändertagande på anstalt vara ägnat att återställa hans sinnesjämvikt och undanröja den akuta risken för ny kriminalitet. Enligt 4 kap. 12 § är ett omhändertagande under en tid av högst två veckor möjligt beträffande den som har dömts till skyddstillsyn och, genom hänvisningen i 5 kap. 10 §, även i fråga om den som vid skyddsfostran vårdas utom anstalt. För det labila klientel som kommer att dömas till skyddsfostran torde dock i ifrågavarande fall omhändertagande under längre tid än två veckor ofta vara påkallat. Om så finnes vara fallet, kan ungdomsnämnden enligt förevarande paragraf återintaga den dömde i anstalt. Även eljest äger nämnden, när syftet med behandlingen bäst främjas därigenom, låta vården ske växelvis i och utom anstalt.

Ej heller för förlängning av prøvotiden inom den längsta tid som skyddsfostran får pågå uppställs annan förutsättning än att ungdomsnämnden — mot vars beslut, enligt vad i 14 kap. 20 § stadgas, talan ej får föras — finner skäl till åtgärden.

Såsom omtalats redan under föregående paragraf har strafflagberedningen ansett lämpligt, att beslutanderätten angående de ingripande åtgärder som avses i förevarande paragraf alltid tillkommer ungdomsnämnden. Det har därför ålagts tillsynsnämnd, åt vilken överlämnats att handha vården i frihet av den som dömts till skyddsfostran, att hos ungdomsnämnden göra framställning om dylik åtgärd, när så finnes påkallat.

12 §.

Rätten äger förordna att dom å skyddsfostran skall gå i verkställighet utan hinder av att domen ej vunnit laga kraft.

Denna bestämmelse motsvarar 5 § ungdomsfängselagen vari har stadgats att, om domstolen ej annorlunda förordnar, beslut om ungdomsfängelse skall gå i verkställighet utan hinder därav att det ej äger laga kraft. Även skyddsfostran torde i regel höra gå i verkställighet omedelbart. Frågan här om bör emellertid prövas från fall till fall, och därför har stadgats att omedelbar verkställighet förutsätter uttryckligt förordnande av domstolen.

6 kap. Skyddsinternering

Den första lagstiftningen angående förvaring och internering tillkom genom lagarna d. 22 april 1927 om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare och om internering av återfallsförbrytare. Dessa lagar ersattes av den nu gällande lagen d. 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt. Innan lagen trädde i kraft den 1 januari 1946, ändrades den i vissa avseenden väsentligt genom lag d. 22 juni 1945.

Gällande lagstiftning innehåller bl. a. följande. Såsom förutsättningar för ådömande av förvaring uppställs, att den tilltalade vid brottets begående var och vid tiden för domen fortfarande är av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala, ehuru han icke är strafflös enligt SL 5:5, att han är oemottaglig eller föga mottaglig för straff, att han är vådlig för annans säkerhet till person eller egendom och att å brottet kan följa straffarbete eller, i fråga om sedlighetsbrott, straffarbete eller fängelse. För ådömande av internering kräves, att den brottslige tidigare dömts till straffarbete eller förvaring minst två gånger, att han undergått straffarbete eller förvaring i sammanlagt minst fyra år, att han därefter, medan han undergår straffarbete eller inom fem år efter det han lösgavs från sådant straff eller inom tio år efter det han utskrevs från förvaring eller internering, begår brott varå kan följa straffarbete, att han måste antagas icke komma att låta sig rätta genom straff samt att han är vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Till internering får icke dömas om den tilltalade kan dömas till förvaring och ej heller om han förskyller straffarbete på livstid. När domstolen dömer till förvaring eller internering skall den bestämma en minsta tid, före vars utgång den dömda icke får utskrivs från anstalten. Minsta tid skall bestämmas för förvaring till lägst ett och högst tolv år samt för internering till lägst fem och högst femton år. Någon längsta tid för anstaltsbehandlingen finnes icke stadgad, med undantag för det fall då minsta tiden för förvaring har bestämts till ett år, varvid utskrivning i regel skall ske inom fyra år. Utskrivning är antingen slutlig eller villkorlig och får, med visst undantag, icke ske så länge den dömda är att anse som vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Om utskrivning beslutar interneringsnämnden. Ledningen för vården i säkerhetsanstalt tillkommer fångvårdsstyrelsen, medan interneringsnämnden har ansvaret för vården av dem som utskrivits på prov. Tillsynen över dem som utskrivits på prov skall fortgå minst tre år. Den provutskrivne kan enligt beslut av interneringsnämnden återhämtas till anstalt, om han visar tredska att efterkomma för honom gällande föreskrifter eller han finnes på grund av sitt uppträdande eller eljest vara vådlig för annans säkerhet till person eller egendom.

En redogörelse för förvaringsinstitutets utveckling lämnas i en av fångvårdsdirektören *Gunnar Marnell* författad bilaga till detta betänkande.¹

Strafflagberedningen framlade år 1953 ett principförslag angående en reformering av förvarings- och interneringsinstituterna; förslaget upptogs i en promemoria som trycktes såsom bilaga till säkerhetsanstaltsutredningens betänkande angående vårdorganisation för förvarade och internerade (SOU 1953: 32). Förvaring och internering skulle enligt förslaget ersättas med en enda påföljd, kallad internering. Internering skulle skiljas från vanligt frihetsstraff genom den mera obestämda tiden för frihetsförlusten och en starkt individualiserad behandling, i anstalt och i frihet. Den allvarliga frihetsinskränkning, som internering skulle vara, borde ifrågakomma endast om den ansåges mera än vanligt frihetsstraff ägnad att främja den tilltalades resocialisering, såframt den icke vore påkallad av rena säkerhetsskäl med hänsyn till brottslingens farlighet. Såsom förutsättning för ådömande av internering skulle icke uppställas att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till kriminalitet. Urvalet av dem som överlämnades till tidsobestämmd behandling borde i stället ske så, att det i varje särskilt fall noga undersöktes om sådan åtgärd kunde antagas vara lämplig.

Över 1953 års promemoria har efter remiss yttranden avgivits av ett flertal myndigheter och sammanslutningar.

I säkerhetsanstaltsutredningens nyssnämnda betänkande redogöres för bakgrunden till den första lagstiftningen om förvaring och internering och för de synpunkter som var vägledande när två institut avseende tidsobestämt frihetsberövande tillskapades. Såsom beredningen erinrat om i 1953 års promemoria (s. 12—13) övervägdes frågan om behovet av två institut av de sakkunniga som år 1937 framlade förslag till revision av förvarings- och interneringslagstiftningen (SOU 1937: 3). De sakkunniga, som i sitt förslag bibehöll båda instituten, anförde bl. a. att man hade all anledning antaga, att man med interneringsåtgärden, med något lindrade förutsättningar i fråga om den brottsliga tidigare straffbelastning, kunde nå en ej obetydlig kategori återfallsförbrytare, som fölle utanför dåvarande interneringslag och ej heller vore åtkomlig med förvaring. De sakkunniga uttalade vidare, att den mentalitet, som toge sig uttryck i brottsliga handlingar av yrkesförbrytare, främst s. k. gangsters, ofta, även om den icke ägde karaktären av förminskad tillräknelighet i strafflagens mening, vore dubbelt farlig på grund av den hänsynslösa stridsställningen mot samhället, vars lagar icke erkändes vara bindande. Någon ytterligare diskussion av denna fråga förekom icke vid tillkomsten av 1937 års lagstiftning, och spörsmålet behandlades icke heller vid revisionen år 1945.

Påföljderna förvaring och internering tillskapades som medel för samhället att skydda sig mot vissa individers farlighet. Det var de farliga och kroniska förbrytarna som avsågs. För bekämpande av denna brottslighet ansågs fängelse och straffarbete icke vara tillräckliga. Det var framför allt

¹ Se även Användningen av de kriminalrättsliga påföljderna, betänkandets andra avdelning, s. 26 ff.

önskemålet att kunna för längre tid oskadliggöra den brottslige som dominerade, även om i fråga om förvaring också möjligheten att åstadkomma lämplig behandling uppmärksammades. Bortsett från att för internering krävdes att det var fråga om återfallskriminalitet av grövre slag, bestod skillnaden mellan klientelgrupperna däri att förvaring kunde ifrågakomma endast beträffande den som prövades vid brottets begående ha varit och fortfarande vara av sinnesbeskaffenhet, varom förmäldes i SL 5:6, medan interneringslagen enligt uttrycklig bestämmelse icke var tillämplig beträffande tilltalad med sådan sinnesbeskaffenhet. 1937 års sakkunniga bibehöll i sitt förslag den för tillämpning av förvaring stadgade förutsättningen i fråga om den tilltalades sinnesbeskaffenhet men föreslog upphävande av förbudet att till internering döma tilltalad, som prövades vid gärningens begående ha varit av sinnesbeskaffenhet varom förmäldes i SL 5:6. Säsom motivering härför anförde de sakkunniga, att det visserligen vore obestriddigt, att i förvaringen av den abnorme förbrytaren merendels inginge ett moment av sjukvård och att det vårdbehov som där gjorde sig gällande kunde föranleda särskilda regler både i fråga om behandlingen och i andra avseenden. Erfarenheten från förvaringslagens tillämpning hade emellertid klart visat, att det bland de förvarade funnes många, vilkas sinnessillstånd icke krävde eller påverkades av egentlig vård, men vilka icke desto mindre, just på grund av sin ådagalagda farlighet, borde hållas förvarade under längre tid. Dessa torde till sitt allmänna skaplygne i vid utsträckning höra samman med det klientel, för vilket interneringsinstitutet egentligen varit avsett. Det tedde sig då naturligt, uttalade de sakkunniga, att såvitt förutsättningar i fråga om den tidigare straffbelastningen vore för handen, döma dylika förbrytare till internering och ej till förvaring. Departementschefen fann emellertid icke tillräckliga skäl föreligga för att frångå dittills gällande rätts ståndpunkt (prop. 1937: 310). Innan 1937 års lagstiftning trädde i kraft vidtogs i samband med den nya lagstiftningen om strafflagens tillräknelighetsbestämmelser bl. a. den ändringen i 1937 års lag, att hänvisningen till SL 5:6 beträffande förvaring ersattes med förutsättningen, att den tilltalade skall vara av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala, ehuru han icke är strafflös enligt SL 5:5. I fråga om internering gjordes samtidigt den ändringen att denna påföljd icke skulle kunna ifrågakomma om den tilltalade kunde dömas till förvaring. Departementschefen uttalade (prop. 1945: 207), att straffnedsättningsregeln i SL 5:6 vore avsedd att tillämpas i sådana fall, då med hänsyn till den brottsliges psykiska tillstånd och övriga omständigheter ett mildare bedömande än eljest vore påkallat, medan förvaringslagen avsåg personer, vilkas sinnesbeskaffenhet gjorde det nödvändigt att tillgripa en åtgärd som från vissa synpunkter vore mera allvarlig än ett ordinärt straff. Det syntes vara en oegentlighet att på detta sätt en tillämpning av SL 5:6 i olika situationer kunde med visst fog sägas leda till rakt motsatta resultat.

Den ändring av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser och förvaringslagen som gjordes år 1945 har kommit att verka i två riktningar. Genom in-

skränkningen av tillämplighetsområdet för SL 5:5, vilken motiverades bl. a. med att ökade möjligheter skapats att bereda inom fångvården omhändertagna personer vård av olika slag jämte utbildning, har till förvaring dömts en del lagöverträdare som enligt tidigare rättstillämpning skulle ha strafffriförklarats. Också gränsen mot det icke abnorma klientelet har kommit att förskjutas, särskilt i förhållande till internering, då såsom förutsättning för ådömande av förvaring numera endast uppställs att den tilltalades sinnesbeskaffenhet skall avvika från det normala. Första lagutskottet framhöll (utlåtande 1945:36), att den vida ramen för sinnesbeskaffenhetens bestämning fick en tillfyllestgörande begränsning genom vad som stadgades i punkterna 1 och 2 i 1 §, där såsom subjektiva betingelser för förvaringsådömande upptages dels oemottaglighet eller ringa mottaglighet för straff och dels vådlighet för annans säkerhet till person eller egendom. Med de båda sistnämnda likartade rekvisit finnes uppställda för internering; gränsdragningen mot internering har därför blivit vag. Faktiskt har utvecklingen gått därhän att efter den 1 januari 1948 icke någon person dömts till internering, bortsett från dem som efter dom har återintagits för fortsatt internering.

Såsom redan nämnts uttalade sig beredningen i 1953 års promemoria för att inom kriminalvården endast ett institut för tidsobestämt eller relativt tidsobestämt frihetsberövande borde förekomma för vuxna. Beredningen motiverade denna ståndpunkt med att det icke vore möjligt att skilja ut olika kategorier på skilda behandlingsområden. Klientelen vid de tidsobestämda skyddsåtgärder som kunde ifrågakomma flöte så över i varandra, att det syntes vara ändamålsenligare att helt förlägga den differentiering som kunde finnas önskvärd till verkställighetsstadiet.

I yttranden över promemorian tillstyrktes förslaget att ersätta förvaring och internering med ett enda institut av alla som uttalade sig i denna fråga. Härvid anförde *rättspsykiatriska föreningen*:

Förslaget att sammanföra internering och förvaring till en gemensam skyddsåtgärd benämnd internering synes väl befogat. Redan åtskilliga årtionden före antagandet av den första lagstiftningen i vårt land rörande förvaring och internering hade från psykiatriskt håll framhållits, att den alldeles övervägande delen av vanebrottslingarna var psykiskt abnorma i ena eller andra hänseendet och att deras abnormdrag måste anses stå i ett nära samband med den bristande sociala anpassningsförmågan. Icke minst ha erfarenheterna i Sverige sedermera visat hur befogad denna uppfattning varit. Vid säkerhetsanstalterna tjänstgörande fångvårdsmän har funnit, att skillnader i uppträdande och reaktionssätt mellan dem som dömts till förvaring och dem som dömts till internering praktiskt taget saknats. En praktisk följd därav har blivit att förvarade och internerade under senare år sammanförts på samma anstalter. I samma mån de rättspsykiatriska undersökningsmetoderna förbättrats, bl. a. genom att de sociala utredningarna kunnat utvidgas, och därmed de abnorma recidivisternas beteende i samhället blivit klarlagt på ett mer fullständigt sätt, har de dömande myndigheterna också funnit, att de brottslingar som kunnat ifrågasättas till internering i regel företett psykisk abnormitet i påtaglig form eller i varje fall fyllt det ur psykiatrisk synpunkt förtunnade krav därpå, som innefattats i uttrycket sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala.

Föreningen Sveriges häradshövdingar ansåg icke att man utan vidare kunde godtaga utvecklingen i praxis som skäl att sammanslå de nuvarande instituten. Föreningen anförde:

I varje fall är uppenbarligen interneringsinstitutet redan i praktiken satt ur tillämpning. Mot denna bakgrund kan det möjligen framstå såsom invändningsfritt att sammanföra förvaring och internering till ett institut. En viss tvekan måste dock yppas med hänsyn till den i det föregående omnämnda tredje gruppen av brottslingar, de oförbätterliga, särskilt dem som samtidigt äro att anse såsom mycket farliga. I praktiken blir ju beträffande dem syftet med omhändertagandet huvudsakligen att genom frihetsberövande hindra dem från att begå ytterligare brott och behandlingsmomentet träder helt i bakgrunden. Det synes knappast berättigat att med dem belasta den dyrbara vårdorganisation, som avses för de egentliga behandlingsfallen. I varje fall bör det icke ifrågakomma att dylika brottslingars vistelse i de speciella anstalterna får i någon mån hindra intagande av påverkbara brottslingar. Men detta kan måhända undvikas utan att för deras räkning finnes ett särskilt påföljdsinstitut.

Föreningen Sveriges stadsdomare framhöll att klientelet komme att bli oenhetligt och att det därför syntes angeläget, att erforderlig differentiering ägde rum inom det nya interneringsinstitutets ram och att den mera dyrbara vården med psykiatrisk behandling förbehölles sådana som kunde tänkas bli påverkade av behandlingen.

Redan vid utredningen år 1937 uttalades bland de sakkunniga den mening, att det bland de kroniska förbrytare som enligt då gällande lag kunde bli föremål för internering icke skulle finnas många, som vore i strafflagens mening själsligt normala; en person som uppfyllde interneringslagens villkor torde i regel vara psykiskt abnorm. Begreppet psykisk normalitet borde innefatta någon förmåga att anpassa sig efter inom samhället gällande handlingsregler.

Säkerhetsanstaltsutredningen lät verkställa en undersökning av förvarings- och interneringsklientelet. Av denna undersökning framgår att de som omhändertages för förvaring kommit att till alldeles övervägande delen utgöras av förmögenhetsbrottslingar. Av de 433 intagna som den 1 april 1953 undergick förvaring eller internering hade samtliga utom två varit föremål för tidigare samhällsåtgärder; 233 hade tidigare undergått förvaring eller internering, en eller flera gånger. Av de 200 som för första gången var intagna för förvaring eller internering hade 189 tidigare undergått straffarbete eller fängelse eller bådadera. Av samtliga hade 417 tidigare undergått straffarbete eller fängelse, därav 316 tre eller flera gånger. I en av med. lic. Karl-Erik Törnqvist verkställd psykiatrisk bedömning av klientelet uttalas att en avsevärd del av internerna i behandlingsavseende är att jämföras med sinnessjuka och att klientelet även för övrigt är starkt abnormt, varför behovet av psykiatrisk behandling är utomordentligt stort.

Med den utformning rekvisiten för ådömande av förvaring och internering erhållit i gällande lagstiftning synes svårt att påvisa att det föreligger någon klar skillnad mellan de klientelgrupper för vilka instituten är avsedda. Beträffande förvaring uppställes krav på att den brottsliges sinnes-

beskaffenhet skall avvika från det normala; någon sådan förutsättning finnes icke för tillämpningen av internering. Å andra sidan krävs för internering att den brottslige tidigare har dömts för brott och undergått straff, medan förvaring kan ådömas en förstagångsbrottsling. Rekvisitet »sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala» har visat sig icke vara ägnat att skilja ut klientelet i två grupper. Det synes vara så att samtliga de, som numera ifrågakommer till tidsobestämt omhändertagande på grund av flerfaldig tidigare brottslighet, har kunnat anses vara av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala. Även om bland dem som nu dömes till tidsbestämt frihetsberövande skulle finnas sådana som formellt uppfyller förutsättningarna för ådömande av internering, tyder likväl den omständigheten, att internering icke tillämpas, på att behov av tidsobestämt omhändertagande i denna form icke föreligger.

Bestämmelserna om verkställigheten är lika för förvaring och internering (lagen d. 21 dec. 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m., 61—67 §§). 1937 års sakkunniga uttalade att den omständigheten, att bland de förvarade finnes sådana som ej påverkades av egentlig vård medan bland de internerade finnes sådana som med hänsyn till sin sinnesbeskaffenhet stod de förvarade nära, tvingade till övervägande huruvida icke möjlighet borde öppnas att på verkställighetsstadiet gruppera förvarade och internerade utan bundenhet av domstolens rubricering och med ledning främst av behandlingssynpunkter. De sakkunniga förmodade att det kunde befinnas lämpligt att hålla huvudparten av de till förvaring dömda och flertalet av de till internering dömda åtskilda men ansåg icke lämpligt att ge bindande föreskrift härom i lagtexten. Departementschefen uttalade, att vid fördelningen av de till förvaring och internering dömda borde i princip fasthållas att förvarade och internerade skulle hållas åtskilda genom att intagas i skilda anstalter eller anstaltsavdelningar. Det yngre klientelet borde dessutom hållas skilt från det äldre. Om det med hänsyn till vård- och behandlingssynpunkter finnes ändamålsenligt, borde emellertid finnas möjlighet att beträffande det äldre klientelet i särskilda fall göra undantag från vad som eljest borde utgöra regel. I förslaget till verkställighetslag (SOU 1944: 50) uttalade strafflagberedningen, att anledning saknades att helt frångå det då tillämpade systemet att intaga dem på samma anstalter, utan att de hölles åtskilda. De flesta förvarade och internerade vore tämligen likartade med hänsyn till ålder, tidigare asocialitet och övriga egenskaper. Den klientelförskjutning som kunde beräknas inträda efter ikraftträdandet av 1937 års lagstiftning, kunde emellertid komma att medföra att vissa grupper förvarade företedde större skiljaktigheter i förhållande till de internerade, särskilt med hänsyn till ålder och tidigare asocialitet. Dessa kategorier förvarade borde lämpligen placeras i anstalter eller anstaltsavdelningar, där varken internerade eller mera utpräglat asociala förvarade var intagna.

Utvecklingen har gått därhän att internerade och förvarade numera intages på samma anstalter. Placeringen å de olika säkerhetsanstalterna sker

efter en bedömning av den dömdes sinnesbeskaffenhet, karaktär, vandel m. m. utan hänsynstagande till om han dömts till förvaring eller till internering.

På grund av de överväganden för vilka nu redogjorts föreslår beredningen att endast ett institut träder i stället för nuvarande förvaring och internering. Det nya institutet benämnes skyddsinternering och skall omfatta vård både i och utom anstalt.

Den i beredningens direktiv omnämnda frågan, huruvida icke förvaringen omsluter så olikartade brottslingsgrupper att någon form av uppdelning efter vederbörandes vådlighet bör genomföras, besvarar beredningen så, att det för närvarande icke synes vara lämpligt att göra någon slags uppdelning av institutet med olika rekvisit; erforderlig åtskillnad mellan olika grupper intagna bör ske på verkställighetsstadiet.

I förslaget avses att skyddsinternering skall få en tillämpning som motsvarar nuvarande förvarings- och interneringsinstitut. I ett avseende torde emellertid förslaget till skyddslag kunna komma att i någon mån ändra tillämpningsområdet. I 7 kap. 3 § föreslår beredningen nämligen att möjlighet öppnas för domstolen att överlämna till vård enligt sinnessjuklagen även annan tilltalad än den som är sinnessjuk eller sinnesslö. De problem angående gränsdragningen mellan skyddsinternering och vård enligt sinnessjuklagen som härvid uppkommer behandlas i motiven till 7 kap.

Enligt 6 § lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt skall, innan domstolen dömer till förvaring eller internering — bortsett från de fall som behandlas i 3 § i lagen (motsvarande 2 § i beredningens förslag) — inhämtas yttrande från interneringsnämnden huruvida sådan åtgärd bör vidtagas. Ifrågavarande lagrum fick sin nuvarande lydelse genom lag d. 10 juli 1947, i samband med att ur lagtexten borttogs stadgande om att fråga om ådömande av förvaring eller internering var förfallen, därest interneringsnämnden prövade den ifrågasatta åtgärden icke böra äga rum. I den motion genom vilken frågan bragtes inför riksdagen föreslogs icke endast att interneringsnämndens vetorätt skulle upphävas, utan även att föreskriften om obligatoriskt hörande av nämnden i frågor som nu avses skulle utgå ur lagen. I yttranden till första lagutskottet tillstyrktes motionen i sin helhet av föreningen Sveriges häradshövdingar och föreningen Sveriges stadsdomare. Svea hovrätt, strafflagberedningen och interneringsnämnden ansåg att den obligatoriska skyldigheten för domstolarna att höra interneringsnämnden tills vidare borde bibehållas. Svea hovrätt uttalade därvid, att på grund av nämndens sammansättning och med hänsyn till att nämnden finge kändedom om alla fall, där vid samtliga domstolar i riket fråga uppkomme om förvaring eller internering, nämnden komme att besitta en sådan överblick och sakkunskap, att den vore särskilt skickad att bidra till upprätthållandet av en någorlunda enhetlig rättstillämpning på detta ömtåliga område; under alla omständigheter måste detta omdöme gälla vid en tidpunkt, då ifrågavarande lagstiftning varit i tillämpning under endast kort tid. Interneringsnämnden framhöll liknande synpunkter och anförde att även om

nämndens vetorätt upphävdes nämnden genom sin rådgivande verksamhet kunde utöva inflytande på utformningen av praxis och bidra till en enhetlig lagtillämpning. Strafflagberedningen instämde i Svea hovrätts uttalande med understrykande att, när beredningen tillstyrkte att det obligatoriska hörandet tills vidare bibehölls, detta ställningstagande grundades på det förhållandet att den reviderade lagstiftningen om förvaring och internering varit i tillämpning under allenast kort tid. Första lagutskottet (utlåtande 1947: 34) anslöt sig till meningen att skyldigheten för domstolarna att höra interneringsnämnden tills vidare borde bibehållas.

I 1953 års promemoria anförde beredningen — efter att ha uttalat att undersökning av dem vilka domstolen övervägde att döma till internering borde ske å psykiatrisk avdelning på centralanstalt inom anstaltsgrupp — att det kunde ifrågasättas att behålla det obligatoriska hörandet av interneringsnämnden även vid det reformerade interneringsinstitutet, då därigenom en viss spärr skulle kunna erhållas mot att till internering dömdes personer, beträffande vilka interneringsnämnden icke hade möjlighet att anordna en effektiv tidsobestämd behandling. Mot tanken att nämnden skulle yttra sig över den tilltalades lämplighet för tidsobestämt omhändertagande kunde emellertid invändas, att nämndens prövning skulle komma att inskränka sig till en pappersgranskning. Beredningen ansåg, att interneringsnämndens obligatoriska medverkan kunde undvaras; domstolarna borde emellertid i tveksamma fall kunna erhålla nämndens yttrande huruvida internering borde tillgripas. En ledamot uttalade sig för bibehållande av regeln om obligatoriskt hörande av interneringsnämnden.

Mot detta beredningens förslag hade *föreningen Sveriges häradshövdingar* ingen erinran. Förslaget avstyrktes emellertid av flera myndigheter. *Interneringsnämnden* anförde:

Enligt nämndens mening har det dock visat sig vara av värde för en enhetlig rättstillämpning, att en central instans avger yttrande före domstolens beslut om ådömande av förvaring eller internering. Under de sex sistförflutna åren 1948—1953 har yttrande från nämnden begärts i 1 774 fall. Nämnden har tillstyrkt i 1 164 fall och avstyrkt i 608 fall. Avstyrkande yttrande har alltså avgivits i 34,8 procent av de fall beträffande vilka nämndens utlåtande begärts. Nämndens förslag följas i regel av domstolarna. Om grunderna för förvarings- och interneringsinstitutet ändras på sätt strafflagberedningen föreslagit och rekvisiten för intagning göras ändå mera obestämda än nu, torde det för en enhetlig rättstillämpning bli ändå viktigare med en central prövning än hittills. Nämnden anser alltså att en dylik obligatorisk prövning bör bibehållas.

Också *föreningen Sveriges stadsdomare* och *rättspsykiatriska föreningen* fann att ett obligatoriskt hörande av det centrala behandlingsorganet vore värdefullt för en enhetlig rättstillämpning. *Anstaltsnämnden i Karlstad* ansåg att interneringsnämndens medverkan borde bibehållas för att förebygga att interneringsinstitutet kom till användning i sådan utsträckning att en överbelastning av den nya organisationen uppkom. *Fångvårdsstyrelsen* uttalade, att då internering enligt styrelsens mening borde reserveras för brottslingar som utgjorde en uppenbar fara för samhället interneringsnäm-

dens hörande borde vara obligatoriskt för att ett riktigt urval skulle komma till stånd.

Lagstiftningen om förvaring och internering har i sin nuvarande utformning varit i kraft under mer än tio år. Det skäl som av beredningen anförts i samband med riksdagsbehandlingen år 1947 mot att upphäva föreskriften om interneringsnämndens obligatoriska hörande har därför icke längre samma tyngd. Domstolarna torde nu ha fått tillräcklig erfarenhet av lagstiftningen för att det icke skall vara nödvändigt att de obligatoriskt skall höra nämnden. Av nämndens verksamhetsberättelser framgår att under tiden den 1 januari 1948—den 31 december 1955 domstolarna i 154 fall avstått från att döma till förvaring, trots att nämndens tillstyrkande förelegat, samt ådömt förvaring i 54 fall mot nämndens avstyrkande. Det torde kunna förutsättas att i flera av dessa fall förhållandena varit sådana, att redan innan nämndens yttrande inkommit domstolen på det föreliggande materialet bildat sig en uppfattning om den lämpligaste påföljden.

I det nu framlagda förslaget har beredningen icke bibehållit stadgandet om obligatoriskt hörande av interneringsnämnden. Det har synts angeläget att i möjligaste mån befria nämnden från att syssla med granskning av handlingar och avgivande av yttranden till domstolar, så att nämnden i större utsträckning kan ägna sig åt den uppgift som måste vara den viktigaste, nämligen frågan om behandlingen av de dömda. Under 5—18 §§ i detta kapitel utvecklas närmare nämndens uppgifter beträffande behandlingen av dem som dömts till skyddsinternering. Självfallet skall domstolarna äga möjlighet att inhämta yttrande från nämnden, lika väl som från andra myndigheter, i den utsträckning de anser erforderligt. Bestämmelse härom har i förslaget upptagits i 14 kap. 6 §. Det torde kunna antagas att domstolarna även med en sådan fakultativ bestämmelse i många fall kommer att inhämta yttrande från nämnden. Stundom torde dock förhållandena vara så klarlagda genom personundersökning, sinnesundersökning och övrig utredning i målet, att något ytterligare icke står att vinna genom uttalande av nämnden. I sådant fall skulle målets avgörande endast onödigt fördröjas genom införskaffande av nämndens yttrande. Vad nämnden i sitt utlåtande år 1947 till första lagutskottet anförde därom att nämndens hörande kunde vara av stort värde särskilt för domstolar med ringa erfarenhet av förvarings- och interneringsinstitutens användande, kan väl vara riktigt. Även utan föreskrift om obligatoriskt hörande av nämnden torde emellertid kunna förutsättas att sådan domstol kommer att införskaffa all utredning den kan få, däribland yttrande från nämnden. — Inom beredningen har ledamöterna Agge och Göransson ansett att det obligatoriska hörandet av interneringsnämnden bör bibehållas. De har därvid åberopat att nämndens prövning utgör en viss garanti för att enhetliga synpunkter på tillämpningen av skyddsinternering anlägges av domstolarna.

Det nuvarande systemet med en av domstol fastställd minsta tid för omhändertagandet i anstalt bibehålles i förslaget (3 §), men interneringsnämnden

skall ha möjlighet att låta behandlingen fortsätta utom anstalt redan före minsta tidens utgång om särskilda skäl föreligger (9 §). För att förebygga orimligt långa anstaltstider och i någon mån minska olägenheterna för den intagne av den obestämda tiden föreslås att han icke skall kunna hållas i anstalt under längre tid än sammanlagt tre år utöver minsta tiden (11 §). Maximitiden skall emellertid kunna förlängas av domstol; på framställning av interneringsnämnden har riksåklagaren att pröva om talan härom skall väckas. Skyddsinternering skall omfatta behandling i och utom anstalt (4 §). I den mån annat icke stadgas skall skyddsvårdsstyrelsen ha högsta ledningen av vården i anstalt; genom bestämmelser i förevarande kapitel (5 och 7 §§) och i lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt har emellertid beslutanderätten i alla viktigare frågor rörande den egentliga behandlingen lagts hos interneringsnämnden. Liksom hittills skall på nämnden ankomma att besluta om den dömdes överförande till vård utom anstalt och i förekommande fall om återintagning (9 och 17 §§); nämndens ställning som behandlingsorgan skall stärkas genom en förbättrad övervakningsorganisation. Bestämmelserna om vården utom anstalt har utformats i nära anslutning till vad som har föreslagits i fråga om skyddstillsyn (13—17 §§). Övervakningen över den som vårdas utom anstalt skall kunna upphöra när tillsyn icke längre erfordras; har övervakningen pågått under en sammanhängande tid av fem år, skall skyddsinterneringen upphöra (18 §).

1 §.

Har någon begått brott och kan å brottet eller, när flera brott förövats, å något av dem följa fängelse i två år eller däröver, må rätten döma honom till *skyddsinternering*, om med hänsyn till hans brottslighet samt hans sinnesbeskaffenhet, vandel och levnadsomständigheter i övrigt ett sådant långvarigt omhändertagande utan på förhand bestämd tid som skyddsinternering utgör finnes vara påkallat för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet från hans sida.

Beträffande förutsättningarna för ådömande av förvaring eller internering hänvisas till den redogörelse som har lämnats under kapitelrubriken.

Verkställda utredningar har givit vid handen att de som omhändertages för förvaring till övervägande delen utgöres av förmögenhetsbrottslingar och att de utpräglat farliga endast utgör en mindre del av samtliga. I prop. 1945: 207 uttalade departementschefen, att bland dem, som i anledning av egendomsbrott intagits till förvaring, säkerligen funnits sådana som i fråga om vådlighet vore att jämställa med våldsförbrytarna men att flertalet syntes ha utgjorts av vanetjuvar och liknande brottslingar vilka, ehuru oefferrätliga eller åtminstone mycket opålitliga, icke kunde anses särskilt allmänfarliga. En stor del av förvaringsklientelet syntes alltså förete en mindre utpräglad vådlighet. I sakens natur låge, att detta förhållande medfört att de vid tillkomsten av 1927 års lagstiftning dominerande säkerhetssynpunkterna i viss mån fått vika för andra synpunkter. Den utvidgning av vådlighetsbegreppets omfattning som skett i praxis kunde dock icke sägas vara oegentlig från kriminalpolitisk synpunkt. 1937 års lagstiftning åsyftade

icke heller någon ändring i detta hänseende. Med hänsyn till rättssäkerheten måste likväl fasthållas, att kravet på vådlighet icke finge uttunnas alltför mycket.

Säkerhetsanstaltsutredningens undersökning av förvarings- och interneringsklientelet (SOU 1953:32) synes ge vid handen att det omdöme som departementschefen gav år 1945 gäller också klientelet nuvarande sammansättning. Fördelade efter huvudbrott hade av de 433 den 1 april 1953 intagna 329 dömts för tjuvnadsbrott, därav 12 för rån eller rånförsök, och 62 för bedrägeri; för mord, dråp, försök till dessa brott eller misshandel hade endast 19 dömts, för sedlighetsbrott inklusive våldtäkt 22 och för allmänfarlig ödeläggelse en. Det må dock framhållas att bland dem som hänförts till förmögenhetsbrottslingar finnes åtskilliga som dessutom gjort sig skyldiga till våldsbrott eller sedlighetsbrott; 145 av de intagna hade någon gång begått våldsbrott.

Den nuvarande lagstiftningen har tillkommit för att ge samhället medel i kampen mot den grövre brottsligheten. Det rekvisit som från början kom att stå i centrum var brottslingens vådlighet. Och även om, såsom redan angivits, vådlighetsbegreppet med tiden kommit att uttunnas, står dock fortfarande kvar att farligheten enligt lagstiftningen är det centrala rekvisitet. I 1953 års promemoria skisserade strafflagberedningen ett institut avseende tidsobestämt omhändertagande, för vars tillämpning den huvudsakliga vikten skulle fästas vid den brottsliges behandlingsbehov och möjligheterna att tillgodose detta behov inom interneringsinstitutet; beredningen tänkte sig dock att påföljden skulle tillämpas också om det var påkallat av rena säkerhetsskäl med hänsyn till brottslingens farlighet.

Med det förslag som beredningen nu framlägger åsyftas icke någon principiell omläggning av det nuvarande tidsobestämda frihetsberövandet för vuxna brottslingar. Det är visserligen enligt beredningens åsikt önskvärt att omsorg nedlägges på att göra skyddsinternering till en så effektiv behandlingsform som hittills kända behandlingsmetoder och tillgängliga resurser tillåter. Beredningen har också lagt sig vinn om att utforma bestämmelserna så att detta skall vara möjligt, men beredningen avser med sina ändringsförslag icke att åstadkomma någon avsevärd förändring i urvalet av det klientel som sändes till skyddsinternering. Förutsättningarna för ådömande av skyddsinternering har utformats så, att detta institut skall få ungefär samma räckvidd som den nuvarande förvaringen.

Även för skyddsinternering bör den brottsliges farlighet, faran att han skall begå nytt grovt brott, utgöra en väsentlig förutsättning. Vid bedömningen av om skyddsinternering bör ådömas skall hänsyn tagas till det begångna brottets svårhet och den ytterligare brottslighet som kan befaras. Beredningen har undvikit att söka ge en karakteristik över dem som skall ifrågakomma för denna påföljd. Indikationerna har i stället utformats så, att skyddsinternering skall ådömas om med hänsyn till föreliggande omständigheter det omhändertagande på obestämd tid som skyddsinternering utgör anses påkallat för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet.

I 1953 års promemoria uttalade beredningen att som indikation för till-

lämpningen av tidsobestämt omhändertagande icke borde upptagas den tilltalades psykiska tillstånd. Vid bedömningen av om den tilltalade vid tiden för domen lämpar sig för det tidsobestämda omhändertagandet, borde i stället helt allmänt tagas hänsyn till brottets beskaffenhet samt den tilltalades person, tidigare vandel och levnadsomständigheter i övrigt.

Rättspsykiatriska föreningen fann det anmärkningsvärt att abnormrekvisitet utelämnats och att beredningen alltför mycket syntes bortse från det nära sambandet mellan psykisk abnormitet samt vanebrottslighet och utpräglad farlig brottslighet av annan typ. Föreningen anförde vidare:

Huruvida behandlingen av en abnorm återfallsförbrytare kan beräknas medföra resultat i resocialiserande riktning och huruvida förefintliga resurser är tillräckliga för en dylik behandling måste föreningen beteckna som ytterligt svåra frågor att besvara, vilka med stor sannolikhet kommer att bedömas på synnerligen växlande sätt. Ehuru rättspsykiatern även med nuvarande lagstiftning förvisso ofta befunnit sig i svåra lägen, då det gällt uttalanden huruvida förvaring är att tillråda, har han likväl hittills haft så relativt tydliga indikationer att stödja sig på som förefintligheten av psykisk abnormitet, nedsatt straffemottaglighet och vådlighet.

I det nu framlagda förslaget upptages icke någon motsvarighet till stadgandet i 1 § förvaringslagen att den brottsliges sinnesbeskaffenhet skall avvika från det normala. Med hänsyn till den obestämdhet som vidlåder begreppet »sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala» kan med fog göras gällande att ett sådant rekvisit icke fyller någon funktion vid avgränsningen av tillämpningsområdet för institutet skyddsinternering. Gränsen mellan »normal» och »icke normal» sinnesbeskaffenhet är flytande. Lätta avvikelser från det psykiskt normala är mycket utbredda. Samhällsstrukturen och uppväxtmiljön har stor betydelse för om en personlighetsanomali skall yttra sig i asocialitet. Ju mer komplicerat samhället är och ju större krav som ställs på individen, desto större är möjligheterna för att avvikelser skall bli märkbara och störande. Måhända kan det sägas att den, som flera gånger återfallit i brott eller den som begått ett allvarligt brott och beträffande vilken fara föreligger att han skall begå ett nytt grovt brott, är av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala. Med det anförda är dock icke sagt att hänsyn ej skall tagas till den tilltalades sinnesbeskaffenhet. I den av med. lic. Karl-Erik Törnqvist verkställda undersökning, som redovisats i säkerhetsanstaltsutredningens förslag till vårdorganisation för förvarade och internerade (SOU 1953: 32), uttalas att en avsevärd del av klientelet i behandlingsavseende är att jämställa med sinnessjuka och att klientelet även för övrigt är starkt abnormt och därför behovet av psykiatrisk behandling utomordentligt stort. Beredningen anser det vara tillräckligt att i lagen anges att vid bedömandet av om skyddsinternering är påkallad hänsyn skall tagas bl. a. till den tilltalades sinnesbeskaffenhet.

För utredning angående den tilltalades sinnesbeskaffenhet kan sinnesundersökning visa sig erforderlig. Ändring föreslås icke av den i 41 § sinnessjuklagen upptagna bestämmelsen att sinnesundersökning skall ske när domstolen finner särskild utredning om den tilltalades sinnesbeskaffenhet

vara av betydelse för bestämmande av påföljd. Enligt 13 kap. 5 § i beredningens förslag skall, om utlåtande enligt sinnessjuklagen ej har inhämtats, läkarintyg varom stadgas i sistnämnda paragraf vara införskaffat innan någon dömes till skyddsinternering.

Av vad som redan anförts framgår att ordet vådlighet knappast kan anses utgöra en karakteristik av det nuvarande förvaringsklientelet. Uttrycket motiverades vid tillkomsten av den första förvaringslagen med att därigenom angavs dels att sannolikheten för återfall var särskilt stor, dels att de samhällsintressen som äventyrades genom återfall var betydande (NJA II 1928 s. 129). I det nu framlagda förslaget har ordet vådlig icke bibehållits. Ej heller upptages rekvisitet oemottaglig för straff. Detta rekvisit har vid sidan av vådlighetsbegreppet haft den betydelsen, att därigenom angivits att förvaring icke skall tillämpas om ett straff kan antagas medföra att den brottslige icke skall återfalla. Praktiskt har det väl inneburit att domstolarna kommit att tillämpa förvaring först sedan upprepade återfall visat att den brottslige är oemottaglig för straff och vådlig. Skyddsinternering bör tillgripas när det är nödvändigt för att förhindra återfall. Vid bedömningen av om fara för fortsatt brottslighet föreligger skall beaktas den tilltalades brottslighet, sinnesbeskaffenhet, vandel och levnadsomständigheter i övrigt, däri inbegripet de förhållanden i vilka han lever och kan tänkas bli placerad. Domstolen bör alltså företaga en samlad värdering av alla föreliggande omständigheter och därefter göra ett val mellan olika tänkbara åtgärder. I förslaget har denna tanke återgivits så, att till skyddsinternering skall dömas om det är påkallat för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet från den tilltalades sida. I uttrycket »allvarlig brottslighet» innefattas både enstaka brott av betydande svårhetsgrad och upprepade brott av icke fullt så grovt slag. Att skyddsinternering är påkallad för att förebygga fortsatt brottslighet innebär att risken för återfall skall vara betydande. Avsikten är icke att uttrycka att man tror sig genom skyddsinternering helt kunna förhindra återfall utan endast att andra till buds stående åtgärder icke kan anses tillfyllest eller eljest lämpliga. Skyddsinternering kan icke anses påkallad, om mindre ingripande åtgärder kan med lika stor sannolikhet förväntas förhindra återfall.

Skyddsinternering bör lika litet som förvaring och internering kunna ifrågakomma annat än när fråga är om förbrytelser av allvarlig beskaffenhet. För ådömande av förvaring fordras enligt gällande lag (1 §) att å brottet eller, där flera brott förövats, å något av dem kan följa straffarbete eller, i fråga om sedlighetsbrott, straffarbete eller fängelse. För internering (4 §) uppställs kravet att å brottet eller, där flera brott förövats, å något av dem kan följa straffarbete. I beredningens betänkande med förslag om införande av ett enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17) föreslogs att, efter sammanslagningen av fängelse och straffarbete till en påföljd kallad fängelse, förutsättning för tillämpningen av förvaring och internering i nu förevarande hänseende skulle vara att å brottet kunde följa svårare straff än fängelse i ett år. En sådan ändring skulle med något undantag innebära

att förvaring och internering kunde tillämpas i fråga om brott av samma art som enligt gällande rätt. Beredningen anförde, att särskild bestämmelse för sedlighetsbrott icke upptagits, emedan straffrättskommittén i förslaget till brottsbalk (SOU 1953:14) för sedlighetsbrotten föreslagit straffskalor som icke vid något brott hade lägre maximum än fängelse i två år, vilket innebure att dessa brott jämställts med sådana, varå hittills kunnat följa straffarbete. Under remissbehandlingen av beredningens ifrågavarande förslag har ingen anmärkning framställts mot de föreslagna ändringarna i förvaringslagen.

I 1953 års promemoria uttalade beredningen att för tillämpning av tidsobestämt omhändertagande borde fordras att brottet åtminstone var av den svårhetsgrad att, efter införande av ett enhetligt frihetsstraff, fängelse i två år eller däröver kunde följa å brottet. Beredningen uttalade att det icke var erforderligt eller lämpligt att i lagen närmare ange brottets svårhetsgrad. Som förutsättning för tillämpning av skyddsinternering har också i skyddslagen uppställts att å brottet eller, när flera brott förövats, å något av dem kan följa fängelse i två år eller däröver. Denna regel torde tillräckligt avgränsa institutets tillämpningsområde såvitt nu är i fråga.

Angående det i gällande lag stadgade förbudet att döma till internering i fall då den tilltalade förskyller livstids frihetsstraff anfördes under förarbetena till 1927 års lag att det för staten vore en relativt likgiltig fråga, huruvida straffet utövade någon reformerande verkan på den fullt tillräckelige kroniske brottsling, som dömdes till livstidsstraff. Till att underkasta honom en annan behandling än andra livstidsfångar och fördenskull föra honom till särskild anstalt funnes — då han icke ansåges abnorm — inga tillräckliga skäl; särskilt vore det förkastligt att för samma brott låta honom undergå en i det hela mildare behandling än andra brottslingar endast därför att han enligt sina antecedentier måste anses oförbätterlig.

De skäl som sålunda anfördes vid lagstiftningens tillkomst har, sedan verkställighetsreglerna reformerats så att väsentliga skiljaktigheter icke föreligger i detta hänseende mellan förvaring och internering, å ena sidan, samt fängelse och straffarbete, å andra sidan, icke längre någon större tyngd. Enligt beredningens mening bör lika litet som för förvaring uppställas något förbud att döma till skyddsinternering i de fall då fängelse på livstid eljest skulle ifrågakomma. Därest en domstol skulle finna att den form av omhändertagande på obestämd tid som skyddsinternering utgör är lämplig bör denna påföljd kunna ådömas.

Liksom förvaring torde skyddsinternering i huvudsak komma att användas mot brottslingar vilkas farlighet riktar sig mot annans person eller egendom. Beredningen har emellertid ej ansett motiverat att såsom i förvaringslagen uttryckligen begränsa tillämpningsområdet till dessa fall. Icke heller när den brottsliges farlighet tager sig andra uttryck, t. ex. i brott mot rikets säkerhet, bör det vara uteslutet att döma till skyddsinternering.

För ådömande av förvaring fordras nu icke att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till kriminalitet. För internering däremot uppställs i gällande

lag krav på att vederbörande för åtminstone tredje gången återkommer med ett allvarligt brott och att han tidigare varit intagen i fångvårdsanstalt i minst fyra år. Internering tillämpas, såsom redan har sagts, knappast längre. Men av dem som dömes till förvaring har nästan alla tidigare straffats en eller flera gånger. Med hänsyn härtill kunde ifrågasättas om icke i rätts-säkerhetens och en enhetlig lagtillämpnings intresse en legal begränsning borde göras genom en föreskrift, att skyddsinternering icke finge tillgripas, om ej den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till kriminalitet av viss grövre art. Med en sådan föreskrift skulle man vinna, att den extra belastning som tidsobestämdheten innebär tillämpades endast i fråga om sådana som genom sitt handlande visat att kriminaliteten icke var någon enstaka före-teelse i deras liv. Å andra sidan skulle därigenom utestängas en del brotts-lingar, som redan genom sitt första brott och vad därvid ådagalagts visat att ett tidsbestämt omhändertagande är påkallat för att utsikt skall föreligga att hindra fortsatt kriminalitet. Bland dessa brottslingar kan finnas mycket farliga förbrytare, som det är nödvändigt att samhället tillräckligt länge skyddar sig mot genom att friheten berövas dem under längre tid än vad i det aktuella fallet är möjligt om tidsbestämd påföljd ådömes.

En begränsning av påföljdens tillämpningsområde genom krav på tidigare kriminalitet av allvarlig art har av nu anförda skäl icke uppställts. Liksom för närvarande bör dock stor uppmärksamhet fästas vid frågan om den brottslige tidigare har begått brott. Härav kan viss ledning erhållas för bedömande av återfallsrisken. I den föreslagna lagtexten har givits uttryck härför genom uttalande att hänsyn skall tagas till den tilltalades brottslig-het; häri inbegripes icke bara den aktuella brottsligheten utan även tidigare lagöverträdelser.

För tillämpningen av förvaring finnes i gällande lag icke någon ålders-gräns annan än den som enligt SL 5: 1 gäller för alla påföljder. Icke heller för internering stadgas någon sådan gräns, men internering kan ej komma i fråga om icke den tilltalade tidigare dömts minst två gånger och undergått straffarbete eller förvaring i minst fyra år. Enligt 2 § lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig får den som ej fyllt 18 år icke dömas till förvaring om ej särskilda skäl är därtill. Av den av säkerhetsanstaltsutredningen verkställda klientelundersökningen framgår att av de 429 förvarade som den 1 april 1953 var intagna i fångvårdsanstalt endast 9 var under 25 år.

Beredningen har under rubriken till 7 kap. utvecklat sin allmänna syn på behandlingen av kriminell ungdom. Enligt beredningens mening skall fängelse icke kunna ådömas den som är under 18 år; beträffande ungdom i åldern 18—20 år skall fängelse kunna användas om på grund av särskilda skäl fängelse i mer än tre år finnes böra ådömas. I den mån anstaltsbe-handling är påkallad skall den, bortsett från de fall där sinnessjukvård eller nykterhetsvård ifrågakommer, beträffande 15—17-åringar i regel ske inom barnavårdens ram och för 18—20-åringar vanligen genom skyddsfost-ran. Beredningen har emellertid icke föreslagit någon lägsta åldersgräns

för skyddsinternering. Såvitt gäller den som är under 18 år måste dock med styrka framhållas att skyddsinternering icke får tillgripas annat än om det är uppenbart att annan åtgärd icke är tillfyllest. Över huvud bör fasthållas att man bör undvika att döma unga lagöverträdare som behöver långvarigt, tidsbestämt omhändertagande till samma påföljd som det ofta svårt kriminellt belastade skyddsinterneringsklientelet. De unga bör såvitt möjligt omhändertagas genom de påföljder som tillskapats för dem. Därest yngre lagöverträdare likväl dömes till skyddsinternering bör möjlighet finnas att placera dem i andra anstalter än där äldre interner är intagna; förslagets 6 § öppnar möjlighet till en sådan tillämpning.

Några särskilda bestämmelser i fråga om skyddsinternering för unga har icke föreslagits. De ledande grundsatserna för behandlingen vid skyddsinternering är desamma som vid skyddsfostran och anstaltsbehandling inom ungdomsvården. Skyddsinternering kan anses motiverad endast om i det särskilda fallet föreligger behov av att kunna tillämpa de regler om anstaltslidens längd som gäller för denna påföljd. Dessa bestämmelser bör därför utan undantag äga tillämpning också beträffande de unga lagöverträdare som dömes till skyddsinternering.

I 20 § förvaringslagen uttalas att förvaring eller internering icke får användas eller träda i stället för avsättning eller suspension och ej heller för »särskild påföljd för brott, som finnes stadgad i lag eller författning». I detta hänseende innebär förslaget ingen ändring (jfr 8 kap. 10 §).

2 §.

Därest någon, vilken för brott som avses i 1 § undergår fängelse på minst sex månader eller skyddsfostran, med hänsyn till sin sinnesbeskaffenhet och övriga omständigheter måste antagas efter frigivningen från anstalt komma att synnerligen grovt förgripa sig på annans person eller egendom, må domstol förordna att påföljden skall övergå till skyddsinternering.

Fråga huruvida talan om sådant förordnande skall väckas, prövas av riksåklagaren efter framställning av skyddsvårdsstyrelsen eller skyddsvårdens ungdomsnämnd.

Rättens dom i fall som nu avses går i verkställighet utan hinder av att den ej äger laga kraft.

Enligt 3 § förvaringslagen kan domstol i vissa fall förordna att den som undergår straffarbete, fängelse eller ungdomsfängelse i stället skall dömas till förvaring. Detta kan ske om någon, som undergår straffarbete eller för sedlighetsbrott ådömt fängelse eller som för brott varå kan följa straffarbete eller, i fråga om sedlighetsbrott, straffarbete eller fängelse, undergår ungdomsfängelse, finnes vara av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala, och det på grund härav och med hänsyn till omständigheterna i övrigt måste antagas att han efter frigivningen skall bli vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Förfarandet när fråga uppkommer om

att i sådant fall döma till förvaring regleras i 6 § samma lag. Finner fångvårdsstyrelsen anledning förekomma att någon som undergår straff underkastas förvaring, skall styrelsen inhämta interneringsnämndens yttrande i frågan. Tillstyrker nämnden förvaring, skall fångvårdsstyrelsen hänskjuta frågan till riksåklagaren, som prövar huruvida talan om ådömande av förvaring skall väckas. Talan föres vid den domstol som först har avgjort det mål vari dömts till straff. Rättens dom går i verkställighet utan hinder av att den ej äger laga kraft.

Ifrågavarande möjlighet att på verkställighetsstadiet utbyta en påföljd mot en annan, vilken tillkom vid 1937 års revision av förvarings- och interneringslagstiftningen, har ännu icke någon gång kommit att tillämpas. Även om utvecklingen sålunda hittills icke bestyrkt uttalandena vid lagens tillkomst om att behov av en sådan bestämmelse skulle föreligga (SOU 1937: 3 och prop. 1937: 310) anser strafflagberedningen att bestämmelsen bör bibehållas då den står i god överensstämmelse med tendensen i reformarbetet att låta erfarenheterna under verkställighetstiden i vid omfattning bli avgörande för utformningen av behandlingen.

Vad angår förutsättningarna för ådömande av skyddsinternering i fall som nu avses behåller beredningen gällande rätts princip att den ursprungliga påföljden skall ha ådömts för brott av viss grovhet. I enlighet med vad beredningen föreslog i betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. har i detta hänseende uppställts krav på att fängelse skall ha ådömts på minst sex månader. Någon uttrycklig föreskrift om att den dömda skall vara av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala har icke meddelats. Beträffande motiven härtill hänvisas till vad beredningen anfört under 1 §. För att ange att förordnande om skyddsinternering i fall som nu avses endast bör förekomma, när allvarlig fara hotar, har i paragrafen utsagts att det måste antagas att den dömda skall komma att synnerligen grovt förgripa sig på annans person eller egendom.

Initiativ i fråga om åtgärd enligt förevarande paragraf skall tagas av skyddsvårdsstyrelsen beträffande den som undergår fängelse. Med hänsyn till den centrala ställning skyddsvårdens ungdomsnämnd enligt beredningens förslag skall intaga när det gäller vården av den som dömts till skyddsfostran har det däremot synts böra ankomma på nämnden att taga initiativet till ådömande av skyddsinternering i fråga om den som undergår skyddsfostran.

För närvarande skall, innan framställning göres till riksåklagaren, interneringsnämnden höras, och om nämnden motsätter sig förvaring är frågan därom förfallen. Vid tillkomsten av bestämmelsen anfördes, att genom föreskriften att utöver domstolen tre myndigheter — fångvårdsstyrelsen, justitiekanslern (numera riksåklagaren) och interneringsnämnden — skulle vara ense om åtgärdens lämplighet var väl sörjt för att överförande till förvaring komme att ske endast när omständigheterna krävde ett sådant ingripande. Såsom anförts under rubriken till detta kapitel bortogs år 1947 in-

terneringsnämndens vetorätt när fråga är om ådömande av förvaring enligt 1 § gällande lag.

Vid den nu verkställda översynen av förevarande bestämmelse har beredningen icke funnit skäl föreligga att bibehålla interneringsnämndens vetorätt. Nämnden har i dessa fall ingen annan kännedom om den tilltalade än den som erhålles genom studium av de till nämnden överlämnade handlingarna. Beredningen föreslår därför att för tillämpningen av förevarande bestämmelse icke skall fordras att nämnden tillstyrker åtgärden. I förslaget har icke heller upptagits stadgande om skyldighet att inhämta yttrande från nämnden. Angående skälen härför hänvisas till vad som ovan anförts i fråga om upphävande av det nu för andra fall stadgade obligatoriska hörandet av nämnden. Domstolen skall likväl ha möjlighet att inhämta yttrande från nämnden om så anses erforderligt, 14 kap. 6 §.

Såsom enligt gällande rätt föreslås att dom till skyddsinternering i förevarande fall skall gå i verkställighet utan hinder av att den ej äger laga kraft. Liksom för närvarande fordras enligt förslaget att beslut om skyddsinternering fattas innan tiden för den förut ådömda påföljden har gått till ända.

Bestämmelse angående behörig domstol för fråga om förordnande om skyddsinternering enligt förevarande paragraf har meddelats i 14 kap. 2 §.

3 §.

När i annat fall än i 2 § sägs till skyddsinternering dömes, skall rätten med hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt bestämma viss minsta tid för omhändertagandet i anstalt, ej över tolv år. Tiden skall bestämmas till ett eller flera år eller till visst antal år jämte sex månader.

För skyddsinternering enligt 2 § vare minsta tiden ett år. Har skyddsinterneringen trätt i stället för fängelse, varav mer än ett år återstår, skall dock minsta tiden motsvara den tid som återstår av fängelset.

När domstol nu dömer till förvaring eller internering, i annat fall än som avses i 3 § förvaringslagen, skall den med hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt bestämma viss minsta tid, före vars utgång den dömda icke må utskrivas (7 § första stycket). Minsta tid skall bestämmas för förvaring till lägst ett och högst tolv år samt för internering till lägst fem och högst femton år. För förvaring enligt 3 § är minsta tiden ett år; om sådan förvaring trätt i stället för straffarbete eller fängelse och mer än ett år återstår av strafftiden, får utskrivning dock icke äga rum före nämnda tids utgång (7 § andra stycket). Vid beräkning av minsta tid skall tillämpas de grunder, som gäller för beräkning av strafftid; vid förvaring enligt 3 § skall dock tiden räknas från den dag, då beslutet om förvaring meddelades (7 § tredje stycket).

För utskrivning från förvaring och internering gäller som huvudregel, att den dömda ej får utskrivas så länge han är att anse som vådlig för annans säkerhet till person eller egendom (9 §). Om utskrivning beslutar interneringsnämnden.

Genom 1937 års lagstiftning sänktes den kortaste tiden för förvaring från två till ett år. Den begränsade räckvidd som den äldre lagstiftningen erhållit hade tydligen sin väsentliga grund i den försiktighet man ville iakttaga vid införande av ett nytt institut. Erfarenheterna av den första lagstiftningen ansågs emellertid ha visat att förvaring och internering var effektiva och lämpliga medel i kampen mot abnorm- och vanebrottsligheten, och det ansågs att det skulle vara av värde att kunna använda dessa skyddsåtgärder i större utsträckning än dittills (prop. 1937: 310; första lagutskottets utlåtande 1937: 65).

Mot det nuvarande systemet med en av domstol fastställd minsta tid har anmärkts att det har lett till att förvaring, som avsetts skola vara en skyddsåtgärd på obestämd tid, blivit en påföljd som i realiteten i de flesta fall är till längden bestämd av minsta tiden. Det har också framhållits att, genom sänkningen av lägsta minimitiden från två till ett år, till förvaring kommit att dömas åtskilliga personer som icke förededde den vådlighet lagen avsett och vilka icke borde utsättas för den påfrestning, som det innebär att dömas till en tidsobestämd påföljd, utan i stället omhändertagas genom vanligt frihetsstraff.

Säkerhetsanstaltsutredningens undersökning av förvarings- och interneringsklientelet visar att utskrivning från förvaring och internering i regel sker mycket snart efter utgången av den av domstolen bestämda minsta tiden; inom sex månader efter minsta tidens utgång hade utskrivits 72 % av de 334 personer som den 1 april 1953 var provutskrivna och 80 % av de 364 personer som under åren 1944—1949 utskrevs på prov efter en första dom på internering eller förvaring. Av de 429 förvarade som den 1 april 1953 var intagna i fångvårdsanstalt hade 214 en minsta tid understigande två år; i 113 fall utgjorde minsta tiden jämnt ett år.

I 1953 års promemoria uttalade strafflagberedningen, att i ett reformerat interneringsinstitut tidsobestämdheten borde bättre utnyttjas genom att behandlingsresurserna ökades och organisationen förbättrades samt genom att de internerade utvaldes just med hänsyn till lämpligheten i deras fall av en tidsobestämd behandling. Redan genom sådana åtgärder inom det nuvarande förvaringsinstitutet skulle man kunna förvänta att den nära anknytningen till minsta tiden upphörde. Om såsom i säkerhetsanstaltsutredningens förslag och i 1953 års promemoria behandlingssynpunkten anlades på interneringsinstitutet, ställde sig spørsmålet om minsta tiden anorlunda än för närvarande. Skulle en effektiv vårdorganisation skapas, borde icke resas sådana legala hinder som försvårade eller motverkade ett gynnsamt förlopp av behandlingen. Då vidare en minimitid även vid en god behandlingsorganisation kunde tänkas ogynnsamt influera på interneringsnämndens utskrivningspraxis, hade beredningen ansett att absoluta minimitider varken borde fastställas av domstolen eller finnas i lagen. Endast så till vida ifrågasatte beredningen en begränsning i interneringsnämndens befogenhet att fritt ordna behandlingen i och utom anstalt, att domstols medgivande skulle erfordras för att en övergång till behandling utom anstalt

skulle få äga rum innan en på visst sätt bestämd minsta tid förflutit från intagningen.

En så vittsyftande reformering av förvarings- och interneringspåföljderna som 1953 års promemoria avsåg har beredningen icke föreslagit i skyddslagen; en sådan reform torde icke böra övervägas förrän en mera säker uppfattning har vunnits om möjligheterna att genom psykiatrisk eller annan behandling påverka ifrågavarande klientel. Såsom redan anförts avses skyddsinternering skola få i huvudsak samma tillämpningsområde som den nuvarande förvaringen. Med hänsyn härtill har beredningen icke funnit skäl att nu frångå systemet med en av domstolen fastställd minsta tid för behandlingen i anstalt.

Beredningen har genom andra åtgärder sökt främja en större individualisering av behandlingen och anstaltstiderna än för närvarande. Ett led i denna strävan är att förslaget utvidgar interneringsnämndens befogenheter genom att nämnden får inflytande även över behandlingen i anstalt. Sålunda skall nämnden bl. a. godkänna den plan som enligt 7 § skall upprättas för den dömdes behandling. Det må i detta sammanhang även nämnas att nämnden, om särskilda skäl är därtill, skall kunna förordna om vård utom anstalt ändå att minsta tiden icke har gått till ända (9 §).

I flera av de yttranden som avgivits över 1953 års promemoria förordades att kortaste anstaltstid för omhändertagandet skall vara två år. Beredningen kan emellertid icke finna skäl för en sådan återgång till den ordning som gällde före ikraftträdandet av den nuvarande lagstiftningen. Några olägenheter av den ettåriga minimitiden har icke påvisats och beredningens förslag innehåller intet som ger anledning befara att bibehållande av denna tid framdeles skulle verka ogynnsamt. I detta som i andra avseenden är det motiverat att låta skyddsinterneringen omfatta ungefärligen samma klientel som förvaringsinstitutet enligt praxis omfattar. Att inskränka tillämpningsområdet är desto mindre påkallat som statistiken visar en skrämmande hög återfallsfrekvens för dem som dömes till förvaring, vilket måste betyda att detta klientel representerar ett urval av brottslingar med mycket dålig prognos.¹ Det är angeläget att det med kraft ingripes mot dessa och skyddsinternering torde ge de bästa möjligheterna härtill, dels genom att de till skyddsinternering dömda kan kvarhållas i anstalt relativt lång tid, dels genom att de dömda under lång tid efter utskrivningen från anstalt står under kontroll, varvid de kan återhämtas till anstalten om behov därav uppkommer.

Inom beredningen har ledamöterna Agge och Göransson uttalat den meningen att minsta tiden lägst borde kunna bestämmas till två år. Till motivering för sin ståndpunkt har dessa ledamöter i huvudsak anført, att utformningen av indikationerna för skyddsinternering — framför allt genom att abnormkriteriet och kravet på s. k. straffoemottaglighet slopts — kan leda till att påföljdens användningsområde vidgas på ett sätt som skulle göra

¹ Angående återfallsfrekvensen bland förvaringsklientelet se betänkandets andra avdelning s. 87 ff.

skyddsinternering till den regelmässiga brottspåföljden för recidivister och över huvud för alla lagöverträdare som begår brott av något allvarligare slag och vilkas prognos framstår såsom tvivelaktig. Den enda begränsningen skulle bestå i att domstolen utbildade en egen (lokal) praxis för valet mellan fängelse och skyddsinternering. Till denna utveckling skulle bidra att interneringsnämndens hörande ej längre skall vara obligatoriskt. Måhända vore den mest rationella lösningen att slopa hela institutet och att genom en revision av villkoren och formerna för villkorlig frigivning och eftervård skapa erforderlig tidsbestämmdhet och elasticitet vid verkställigheten av fängelse av viss svårhetsgrad. Då denna linje i nuvarande reformläge knappast torde komma att följas, måste man på något sätt begränsa det för skyddsinternering avsedda klientelet. Den föreslagna påföljden bör användas endast beträffande sådana brottslingar som utgör en uppenbar fara för samhället. En sådan begränsning torde också vara tillräddlig av den anledningen att man bör avvakta vad som kan utvinnas genom en förbättring i fråga om verkställigheten av fängelse. Begränsningen bör enligt dessa båda ledamöter ske så, att lägsta minsta tiden för skyddsinternering bestämmes till två år.

Såsom högsta minimittid för skyddsinternering har beredningen behållit samma tid som nu gäller för förvaring, tolv år.

I förslaget anges de omständigheter som skall beaktas vid bestämmandet av minsta tiden på samma sätt som i gällande rätt. Enligt beredningens åsikt saknar emellertid den noggranna bestämning i år och månader som nu i många fall förekommer (se SOU 1953: 32 bil. 1 s. 18) berättigande, när det såsom här är fråga om en minimittid. Den leder till onödiga jämförelser de dömda emellan angående »rättvisan» i påföljden och är ägnad att främja tendensen att låta minsta tiden vara avgörande för utskrivningen. Beredningen föreslår därför att tiden skall bestämmas i hela eller halva år, dock lägst ett år. Att ytterligare begränsa domstolarnas möjlighet att differentiera minimittiderna synes icke tillräddligt. Om systemet med en av domstol bestämd minimittid skall bibehållas, bör det nämligen vara så inrättat att domstolen kan åtminstone ungefärligen ange den tid före vars utgång anstaltsvistelsen enligt dess åsikt icke bör upphöra. Minimitider som icke utsetts i hela år är nu mycket vanliga.

Beredningens ordförande, med vilken ledamöterna Bergendal och Eriks-son instämt, har förklarat sig icke kunna biträda majoritetens förslag att minsta tiden skall kunna bestämmas till sex månader utöver helt år. Som skäl härför har anförts att förslaget lätt leder till anläggande av traditionella straffmätningssynpunkter. Stadgandet borde ges det innehåll, att rätten skall fastställa viss minsta tid för omhändertagandet i anstalt; tiden skall bestämmas i visst antal år, minst ett och högst tolv.

För skyddsinternering som ådömes jämlikt 2 § upptages bestämmelser angående minsta tid motsvarande dem som nu gäller.

Bestämmelser om beräkning av minsta tid har intagits i förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt, 3 kap. 8 §.

4 §.

Den som dömts till skyddsinternering skall erhålla en efter hans sinnesbeskaffenhet och övriga förutsättningar lämpad behandling, ägnad att främja hans anpassning i samhället.

Behandlingen äger rum i och utom anstalt.

Varje kriminalpolitisk åtgärd bör syfta till att om möjligt återföra den dömdes till ett samhällsnyttigt liv. Även om åtgärden, såsom vid skyddsinternering, främst tar sikte på att skydda samhället mot den dömdes farlighet genom hans omhändertagande på anstalt under obestämd tid, bör behandlingsmöjligheterna icke lämnas åt sidan. Av de uppgifter som lämnas av säkerhetsanstaltsutredningen samt av med. lic. *Gunnar Inghe* och förste byråsekreteraren *Torgny Lindberg* i en bilaga till detta betänkande framgår att de som utskrivits från förvaring eller internering i mycket stor utsträckning återfaller i brott. De höga recidivsiffror som redovisas pekar på angelägenheten av att behandlingsmöjligheterna förbättras. Att döma av den av fångvårdsdirektören *Gunnar Marnell* i en bilaga till betänkandet lämnade redogörelsen för förvaringsinstitutets utveckling har man icke anledning att misströsta om utsikterna att avsevärt nedbringa återfallsfrekvensen. Inom skyddsinterneringens ram bör man pröva sig fram till bättre resultat genom försök med behandling i olika riktningar. En upprustning inom det nuvarande förvaringsinstitutet pågår för närvarande.

I 1953 års promemoria drog strafflagberedningen upp riktlinjer för ett institut, enligt vilket anstaltstid och tid i frihet, efter utgången av minsta tiden, skulle kunna växla under en följd av år. *Interneringsnämnden* uttalade i sitt yttrande över promemorian, att nämnden ansåge det vara en avgjord vinst, att enligt förslaget den numera rätt skarpa gränsen mellan förvaringstid på anstalt och provutskrivning försvunne och att en mera glidande övergång skedde från anstaltsvistelse till full frihet. *Fångvårdsstyrelsen* däremot riktade en bestämd gensaga mot antagandet att det ur behandlingssynpunkt skulle vara till gagn att ersätta de gällande bestämmelserna om anstaltsbehandling, provutskrivning och återintagning med regler av mera obestämd karaktär, som skulle ge verkställighetsorganen ett slags generalfullmakt att utforma behandlingen efter lämplighetssynpunkter. Styrelsen fann att det ur behandlingssynpunkt vore angeläget, icke minst med hänsyn till de dömdas psykiska särdrag och det tryck som den obestämda tiden utgjorde, att verkställighetsreglerna så långt möjligt på ett för de dömda tydligt sätt angäva deras huvudsakliga rättigheter och skyldigheter under anstaltstiden samt villkoren för provutskrivning och förutsättningarna för återintagning. Enligt styrelsens mening borde gränsdragningen mellan anstaltsvård och vård i frihet liksom hittills göras genom provutskrivning, efter vilken den dömdes endast under i lag angivna förutsättningar kunde återföras till anstaltsvård.

Enligt förslaget skall skyddsinternering omfatta vård både i och utom anstalt; benämningen skyddsinternering avser hela behandlingstiden. An-

staltstiden skall alltid följas av vård i frihet. Finnes den dömda vara i varaktigt behov av vård å sinnessjukhus skall dock skyddsinterneringen kunna upphöra och den dömda överföras från skyddsvårdsanstalt till sådant sjukhus (10 §).

Bestämmelser om behandlingen av dem som dömts till skyddsinternering upptages i beredningens förslag dels i skyddslagen och dels i lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt. I skyddslagen intages vissa centrala bestämmelser om vården i anstalt och regleras vården utom anstalt.

I första stycket av 24 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. stadgas nu bl. a. att den som intagits i anstalt skall sysselsättas med lämpligt arbete och i övrigt erhålla sådan behandling att hans anpassning i samhället främjas. Motsvarighet till denna grundläggande bestämmelse om behandlingen har upptagits i 2 kap. 7 §, 4 kap. 9 §, 5 kap. 2 § och 6 kap. 4 § skyddslagen. I förevarande paragraf stadgas att den som dömts till skyddsinternering skall erhålla en efter hans sinnesbeskaffenhet och övriga förutsättningar lämpad behandling, ägnad att främja hans anpassning i samhället. Med hänsyn till beskaffenheten av det klientel som kommer att omhändertagas genom skyddsinternering har det syntts angeläget att särskilt framhäva att den dömdes sinnesbeskaffenhet skall beaktas. Den närmare utformningen av behandlingen anges i den behandlingsplan som skall upprättas (7 och 15 §§).

Ledamoten Göransson har förklarat, att han ansluter sig till den mening beträffande anstaltsbehandling, provutskrivning och återintagning, som fångvårdsstyrelsen framfört i ovannämnda yttrande.

5 §.

I den utsträckning som erfordras för att interneringsnämnden må kunna fullgöra vad som enligt denna lag eller eljest åligger nämnden med avseende å den dömda, skall nämnden följa hans vård i anstalt och samråda med anstaltsledningen därom.

Nämnden skall leda och öva inseende över vården utom anstalt.

Enligt 3 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. har fångvårdsstyrelsen att leda och öva inseende över behandlingen av dem som intages i fångvårdsanstalt, bland dessa även förvarade och internerade. Tillsynen över dem som utskrivits på prov från förvaring eller internering ankommer däremot på interneringsnämnden, 11 och 12 §§ förvaringslagen.

I 1953 års promemoria uppställde strafflagberedningen som mål att interneringsnämnden skulle leda och öva inseende över vården i och utom anstalt. Beredningen uttalade att ett effektivt utnyttjande av behandlingsmöjligheterna krävde att den myndighet som hade avgörandet om behandlingsformen hade nära kontakt med den dömda och kunde följa resultatet av hans behandling; den nuvarande dualismen mellan fångvårdsstyrelsens och interneringsnämndens uppgifter borde icke bibehållas.

Beredningens förslag tillstyrktes av *socialstyrelsen, föreningen Sveriges*

häradshövdingar och Sveriges fångvårdsmannaförbund. Föreningen direktörer och assistenter vid fångvårdsstaten tillstyrkte förslaget om en enhetlig vårdform och uttalade, att detta borde leda till att huvudmannen för organisationen hade ansvaret för hela behandlingen och att uppdelningen mellan fångvårdsstyrelsen och interneringsnämnden borde avskaffas. Föreningen ifrågasatte, om det vore möjligt att låta interneringsnämnden vara sammansatt av personer som hade ledamotskapet som bisyssla, och yttrade att om nämnden skulle huvudsakligen ha heltidsanställda tjänstemän fråga uppkomme om icke dess verksamhet helt kunde övertagas av fångvårdsstyrelsen.

Fångvårdsstyrelsen fann den föreslagna utvidgningen av interneringsnämndens uppgifter vara av ringa värde. Enligt styrelsen kunde nämndens ledamöter knappast avsätta tillräcklig tid för besök å huvudanstalten Hall; och även om det vore möjligt ansågo styrelsen att det vore svårt att förstå att nämnden skulle kunna lämna något väsentligt bidrag till frågan om behandling och placering av nyintagna.

Svenska fångvårdssällskapet kunde ej finna att bärande skäl förebragts för att ändra kompetensfördelningen mellan fångvårdsstyrelsen och interneringsnämnden.

Interneringsnämnden avstyrkte förslaget att å nämnden överflytta meddelande av föreskrifter om vården och behandlingen inom anstalt samt ansåg att vederbörande anstaltschef självständigt borde svara härför. Däremot borde nämnden öva tillsyn över anstalterna och tjänstgöra som klagoinstans för de intagna. Interneringsnämnden uttalade, att även om det skulle vara möjligt att uppbringa ledamöter som kunde ägna tillräckligt med tid åt detta arbete det måste starkt ifrågasättas om nämnden som sådan hade någon kompetens att träffa beslut om den intagnes behandling eller placering. Nämnden fann det vara en helt annan sak att nämnden vore den bestämmande vid utskrivning på prov eller för öppen vård eller fungerade som högsta tillsynsmyndighet i fråga om dem som ej vistas inom anstalt, antingen de är utskrivna på prov eller omhändertagna för öppen vård.

Såsom beredningen uttalade år 1953 bör högsta ledningen av behandlingen, som enligt vad tidigare anförts skall försiggå både i och utom anstalt, ligga hos en enda myndighet. Genom den organisatoriska förstärkning av ledningen för interneringsanstalterna som numera har skett i och med att dessa anstalter sammanförts till en anstaltsgrupp — härom hänvisas till vad som har anförts under 2 kap. 7 § — har vunnits ökade förutsättningar att utsträcka interneringsnämndens befogenheter till att avse även vården i anstalt. Enligt beredningens mening bör den slutliga beslutanderätten i alla viktigare frågor rörande den egentliga behandlingen tillkomma interneringsnämnden. Denna skall emellertid behålla sin karaktär av nämnd; det är icke avsikten att tillskapa ett nytt ämbetsverk. Kompetensfördelningen beträffande vården i anstalt mellan skyddsvårdsstyrelsen och interneringsnämnden har därför skett så, att skyddsvårdsstyrelsen har att leda och öva inseende över behandlingen i den mån ej annat är stadgat (1 kap. 3 § i be-

redningens förslag till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt). I skyddslagen och lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt anges i vilka avseenden interneringsnämnden har att besluta. Det tekniskt-administrativa handhavandet av interneringsanstalterna skall alltjämt åvila skyddsvårdsstyrelsen.

Det är uppenbart, att interneringsnämnden lika litet som fångvårdsstyrelsen för närvarande kan eller skall deltaga i det löpande behandlingsarbetet å de olika anstalterna. Den närmaste ledningen av anstaltsbehandlingen skall under nämndens överinseende utövas av styresmannen för centralanstalten. Nämndens uppgift blir att mera i stort följa behandlingen av de intagna och att fatta beslut i frågor som hänskjutes till nämnden eller att eljest ingripa, om anledning därtill uppkommer. Genom att behandlingsplan skall underställas nämnden, får denna tillfälle att om den så finner erforderligt ingripa i behandlingen med direktiv.

För att nämnden skall kunna fullgöra de uppgifter som åligger nämnden enligt skyddslagen och lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt, är det nödvändigt att nämnden väl känner till de dömda. I förevarande paragraf stadgas, att nämnden skall följa den dömdes vård i anstalt och samråda med anstaltsledningen därom, allt i den utsträckning som erfordras för att nämnden må kunna fullgöra vad som åligger nämnden med avseende å den dömden. Nämnden bör skaffa sig fortlöpande information om de intagnas utveckling, så att nämnden blir i stånd att avgöra när den dömden bör överföras till vård utom anstalt.

Nämndens ställning i avseende å vården utom anstalt är enligt förslaget i stort sett oförändrad i förhållande till vad som nu gäller. Det är på nämnden det skall ankomma att besluta när vården utom anstalt skall börja, nämnden skall utse övervakare och meddela föreskrifter för den dömden, nämnden kan ändra föreskrifterna och kan förordna om återintagning; nämnden skall också kunna förordna om skyddsinterneringens upphörande. Förslaget syftar emellertid till en effektivisering av vården utom anstalt. Det har synts angeläget att nämndens verksamhet intensifieras. I förevarande paragraf har föreskrivits att nämnden skall leda och öva inseende över vården utom anstalt. Ledningen av vården utövar nämnden främst genom förordnande av övervakare och meddelande av föreskrifter. Självfallet måste den närmaste ledningen av tillsynen över varje individuellt fall utövas av övervakaren. Nämnden bör emellertid hålla fortlöpande kontakt med övervakarna, så att nämnden blir i stånd att ingripa när det prövas erforderligt.

Bestämmelser om interneringsnämndens sammansättning och om ärendenas handläggning av nämnden m. m. upptages i 14 kap.

Inom beredningen har ledamöterna Siljeström och Strahl förklarat sig icke kunna biträda majoritetens förslag till avfattning av förevarande paragraf. Siljeström och Strahl har utvecklat sin mening i särskilt yttrande som fogats till betänkandet.

6 §.

Behandlingen skall taga sin början i anstalt.

Anstaltsvården skall försiggå i interneringsanstalt eller, om interneringsnämnden finner det ändamålsenligt, i annan skyddsvårdsanstalt vari plats kan beredas den dömde.

Förvaring och internering skall enligt 61 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. verkställas i fångvårdsanstalt eller avdelning av sådan anstalt som förklarats vara säkerhetsanstalt.

Enligt strafflagberedningens förslag omfattar skyddsinternering vård både i och utom anstalt. För anstaltsvården skall domstolen fastställa en minsta tid; interneringsnämnden skall dock enligt 9 § kunna förordna om vård utom anstalt, ändå att minsta tiden icke gått till ända. Denna sistnämnda bestämmelse får emellertid icke tolkas så, att nämnden skulle kunna förordna om vård utom anstalt redan från skyddsinterneringens början. Skyddsinternering är avsedd att tillgripas i fall där som skydd mot vissa brottslingars farlighet ett relativt långvarigt omhändertagande på anstalt bedömes vara erforderligt. Beredningen skall nedan närmare motivera sin ståndpunkt i denna fråga. I förevarande paragraf slås fast att behandlingen skall taga sin början i anstalt.

Huvudregeln skall vara att vården i anstalt skall försiggå i interneringsanstalt, under vilken benämning de nuvarande säkerhetsanstalterna hänföres. Denna regel synes emellertid icke böra göras undantagslös. Stundom kan det föreligga särskilda skäl att placera den dömde i annan anstalt. Såsom beredningen redan berört upptager förslaget icke någon lägsta åldersgräns för ådömande av skyddsinternering. Det är således icke uteslutet att någon gång även en mycket ung lagöverträdare dömes till denna påföljd. Att låta en sådan intagen vistas tillsammans med det övriga ofta svårt kriminellt belastade skyddsinterneringsklientelet kan vara direkt olämpligt. Möjlighet synes böra finnas att placera honom i annan anstalt, ungdomsanstalt eller anstalt där yngre personer som dömts till fängelse är intagna. Även av annan anledning kan det vara önskvärt att den som dömts till skyddsinternering placeras i annan anstalt, t. ex. om plats icke kan beredas i lämplig interneringsanstalt.

När det gäller placering på anstalt av den som dömts till skyddsinternering är det i allmänhet klart att den dömde skall placeras inom anstaltsgruppen för interneringsanstalterna. Interneringsnämndens ställning i behandlingsarbetet gör att frågan om placering i annan anstalt än interneringsanstalt bör avgöras av nämnden. I allmänhet torde denna placeringsfråga icke kunna avgöras förrän efter en närmare undersökning av den dömde; gäller det en ung dömd torde det emellertid vara möjligt att taga upp frågan redan tidigare. Därest nämnden finner att den dömde bör placeras i annan anstalt, får nämnden söka träffa överenskommelse härom med skyddsvårdsstyrelsen eller, om fråga är om ungdomsanstalt, skyddsvårdens ungdomsnämnd.

7 §.

Sedan den dömde intagits i anstalt, skall anstaltsledningen snarast möjligt, på grundval av den kännedom som vunnits om honom, upprätta en plan för hans behandling. Under behandlingens gång skola i planen vidtagas de ändringar som föranledas av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt.

Behandlingsplanen och däri gjorda ändringar skola för godkännande underställas interneringsnämnden. Den dömde skall hållas underrättad om planens innehåll.

I 4 kap. 3 § förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt stadgas i överensstämmelse med vad nu gäller att till ledning för en planmässig behandling av den som intagits i sådan anstalt skall i erforderlig omfattning verkställas undersökning av hans levnadsomständigheter, personliga utveckling, hälsotillstånd, anlag och kunskaper.

Enligt förevarande paragraf skall undersökningen beträffande den intagne utmynna i en plan för hans behandling. Redan nu finnes bestämmelser om upprättande av behandlingsplan, vilka har utfärdats i administrativ väg, nämligen genom den under 2 kap. 7 § omtalade kungörelsen d. 5 okt. 1956. Av skäl som har anförts i motiven till nämnda lagrum har strafflagberedningen emellertid ansett att huvudbestämmelserna om behandlingsplaneringen bör inskrivas i skyddslagen.

Föreskrifterna om behandlingsplan har tillkommit för att effektivisera behandlingen. Genom upprättandet av planen tvingas de personer som skall ha med den dömde att göra att tränga behandlingsproblemen in på livet. Planen ger en viss stadga åt behandlingen, och den dömde vet vad han har att rätta sig efter. Det är emellertid skäl att understryka att gynnsam inverkan på de dömda icke vinnes enbart genom att en plan upprättas. Det fordras också att behandlingen enligt planen blir en realitet, att alltså behandlingsplanen icke bara stannar på papperet.

När det gäller skyddsinterneringsklientelet måste behandlingsplanen få en i viss mån annan karaktär än i andra fall. För den som dömts till fängelse kan anstaltstiden i stort ganska klart överskådas; när det gäller dem som dömts till skyddsfostran har man tänkt sig att det skall vara möjligt att i viss omfattning i planen ange den ungefärliga längden av anstaltsvistelsen. Beträffande skyddsinternering är förhållandet annorlunda. Skyddsinternering skall ådömas när ett långvarigt omhändertagande utan på förhand bestämd tid är påkallat. Att redan i början av behandlingen i dessa fall ange längden av anstaltsvistelsen torde vara ogörligt, om man verkligen avser att låta den dömdes utveckling vara avgörande för behandlingen. För närvarande är visserligen, som beredningen redan visat, anstaltstiden ungefärligen fixerad genom den fastställda minsta tiden. En intensifierad behandling bör emellertid kunna leda till en betydligt mer nyanserad bedömning av behovet av anstaltsvård. Behandlingsplanen för dem som dömts till skyddsinternering torde få inskränka sig till att ange vad som skall ske med den dömde, i fråga om placering, arbete o. s. v., tills vidare utan angi-

vande av när anstaltsvården kan upphöra. Den beräknade tidpunkten härför torde böra inflyta i planen först senare, när övergången till vård utom anstalt icke ligger så långt borta.

Behandlingsplanen skall upprättas av ledningen för den anstalt där den dömden är intagen. För att interneringsnämnden skall kunna fullgöra sina uppgifter med avseende å behandlingen av den dömden har i förevarande paragraf stadgats att den upprättade planen skall underställas nämnden för godkännande. Genom att planen skall underställas nämnden, får denna möjlighet att följa den allmänna uppläggningsplan av behandlingen av klientelet. Skyldighet att underställa nämnden behandlingsplan föreligger också i de fall då den dömden är intagen i annan anstalt än interneringsanstalt. I den mån så föranledes av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt skall ändring göras i behandlingsplanen. Även ändringarna skall underställas nämnden för godkännande.

Innan behandlingsplanen fastställs bör enligt 14 kap. 18 § den dömden höras muntligen av interneringsnämnden eller ledamot därav. För att de psykologiskt gynnsamma verkningarna av planläggningen skall kunna tillvaratagas, bör den dömden fortlöpande hållas underrättad om planens innehåll. Föreskrift härom har intagits i förevarande paragraf.

8 §.

Styresmannen för interneringsanstalt eller annan skyddsvårdsanstalt vari den dömden är intagen skall i samråd med interneringsnämnden förbereda hans överförande till vård utom anstalt.

Strafflagberedningens förslag syftar till att göra vården utom anstalt effektivare än hittills, bl. a. genom att som övervakare alltid skall anlitas fackutbildade personer. Liksom hittills är det interneringsnämnden som skall ha högsta ansvaret för vården utom anstalt; nämnden skall förordna övervakare och bestämma vilka föreskrifter som skall gälla för den dömden. I fråga om förberedandet av vården måste nämnden självfallet utnyttja de erfarenheter som har vunnits om den dömden under anstaltstiden. Liksom för närvarande enligt 40 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. bör det åligga styresmannen för den anstalt vari den dömden är intagen att förbereda vården i frihet. Styresmannen har därvid att samråda med interneringsnämnden; han bör inhämta nämndens mening om lämpligheten av de åtgärder han ämnar förbereda. Sedan klarhet vunnits om vem som skall förordnas som övervakare, bör denne, särskilt om han är skyddskonsulent, kunna medverka vid förberedandet av vården i frihet.

Bestämmelse om förberedande av vården utom anstalt har liksom bekräftande dem som dömts till fängelse eller skyddsfostran intagits i skyddslagen (se 2 kap. 8 § och 5 kap. 8 §).

9 §.

Om vårdens fortsättande utom anstalt förordnar interneringsnämnden. Sådant förordnande skall meddelas, när anstaltsvistelse finnes icke längre vara påkallad för att avhålla den dömden från fortsatt brottslighet. Om särskilda skäl äro därtill, må nämnden förordna om vård utom anstalt ändå att minsta tiden icke gått till ända.

Före utgången av minsta tiden skall nämnden pröva huruvida behandlingen må kunna fortsättas utom anstalt. Överföres icke den dömden till vård i frihet vid utgången av sagda tid, skall nämnden därefter minst var sjuätte månad pröva behovet av fortsatt vård i anstalt.

Enligt 9 § förvaringslagen är utskrivning från förvaring eller internering antingen villkorlig eller slutlig. Utskrivning får icke ske så länge den dömden är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Sedan minsta tiden gått till ända, må dock den som befinnes vara i varaktigt behov av vård å sinnessjukhus oavsett sin vådlighet slutligt utskrivas för att intagas å sådant sjukhus. Om utskrivning beslutar interneringsnämnden.

I nämnda paragraf stadgas också att utskrivning från förvaring i visst fall skall ske senast när viss tid förflutit från förvaringens början. Bestämnelser om längsta tid för anstaltsvården upptages i 11 § i förevarande kapitel.

Om den nu angivna huvudbestämmelsen om utskrivning uttalade 1937 års sakkunniga, att den angav förvaringsinstitutets främsta kännemärke, den obestämda tiden för frihetsförlusten. Såsom påvisats under 3 § har interneringsnämndens utskrivningspraxis emellertid efter hand blivit den att de dömda i regel utskrives vid eller strax efter utgången av minsta tiden. Kravet att den dömden icke längre skall anses vådlig har kommit att spela en underordnad roll. Vådlighetsbegreppet har fått ett annat och mer inskränkt innehåll vid prövning av utskrivningsfrågan än vid avgörandet om förvaring skall ådömas.

Det nu framlagda förslaget bygger på tanken att vården i anstalt och vården utom anstalt skall ses som en enhet. Påföljdens karaktär av åtgärd mot den grövre brottsligheten skall emellertid bibehållas. Övergång till vård i frihet bör icke ske så länge det föreligger någon större grad av sannolikhet för att den dömden om han ej kvarhålls i anstalt skall fortsätta att begå brott. Å andra sidan skall anstaltsvården icke fortgå längre än nödvändigt. Nämnden bör noga ha sin uppmärksamhet härpå; den bör i samråd med anstaltsledningen vara verksam för att planlägga en lämplig vård utom anstalt.

Den återfallsstatistik som har omnämnts under 4 § ger vid handen att för närvarande större förhoppningar om återanpassning i regel icke kan hyllas i fråga om klientelet. Mot bakgrund härav skulle det kunna anföras att förutsättningar för övergång till vård utom anstalt mera sällan föreligger. Härvid kan man emellertid icke bli stående. Vid försöken att nå bättre behandlingsresultat bör även vården i frihet utnyttjas. Vid bedömningen av sannolikheten för återfall skall sålunda hänsyn tagas till de förhållanden

under vilka vården utom anstalt skall fortgå. För denna skall finnas stora variationsmöjligheter. Förutom övervakning och bestämmelser om bostad, arbete, användande av fritid m. m., bör kunna prövas nya former, såsom familjevård och vård å inackorderingshem. Förhållandena kan vara sådana att det genom den placering som kan ordnas för den dömda finnes goda utsikter att han skall inordna sig i samhället. Särskilt när den kriminalitet, som den dömda tidigare ådagalagt, icke är av alltför grov art kan det stundom te sig orimligt att icke göra försök med vård i frihet. När så sker bör självfallet tillsynen över den dömda vara mycket noggrann, så att ingripande med återintagning eller andra åtgärder vidtages om han visar tecken på oro eller svårigheter eljest uppstår för honom. Det är också uppenbart att nämnden vid bedömningen av om vården kan fortsätta utom anstalt i allmänhet bör kunna bortse från risken att den dömda gör sig skyldig till obetydliga förseelser.

Enligt gällande rätt kan interneringsnämnden icke besluta att den dömda skall utskrivas före utgången av minsta tiden. Stundom torde emellertid föreligga omständigheter som borde föranleda att vården utom anstalt påbörjades redan före utgången av denna tid. Risken för återfall kan vara eliminerad av olika skäl. Den dömda kan ha undergått medicinsk behandling eller omständigheterna kan eljest visa att den dömda så tillgodogjort sig behandlingen, att vård utom anstalt kan vara motiverad. Måhända skulle fortsatt anstaltsvistelse endast medföra att utsikterna till resocialisering förämrades.

Någon gång kan den situationen föreligga att den speciella vård som den dömda bör komma i åtnjutande av icke kan ges å interneringsanstalt eller annan skyddsvårdsanstalt. Jämlikt 28 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. må den som är intagen på fångvårdsanstalt, om behandling icke kan ske inom sådan anstalt, enligt anvisningar av fångvårdsstyrelsen överföras till allmänt sjukhus eller sinnessjukhus; om det finnes erforderligt skall därvid bevakning anordnas. Tid varunder intagen sålunda vistas utom fångvårdsanstalt skall inräknas i verkställighetstiden, såvitt ej fångvårdsstyrelsen annorlunda förordnar. Bestämmelser med motsvarande innehåll har upptagits i 4 kap. 7 § i beredningens förslag till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt. Även om man härigenom i viss utsträckning tillgodoser önskemålet att kunna anordna särskild behandling utom anstalten, synes dock interneringsnämnden, om det är fråga om långvarig behandling, böra kunna förordna om vård utom anstalt och i samband därmed meddela föreskrift med stöd av 14 §. Huruvida vården sedermera skall fortsätta i anstalt eller i frihet kan nämnden avgöra när den särskilda behandlingen slutförts.

För den dömdes återanpassning är ofta av synnerlig betydelse att lämpliga arbets- och bostadsförhållanden ordnas för honom efter anstaltstiden. Stundom kan det vara av vikt att den dömda erhåller viss särskild anställning. För att då icke, om tillfälle till sådan anställning yppas, tillfället skall gå förlorat, kan det vara nödvändigt att vården i anstalt upphör. Enligt 8

kap. 6 § förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt skall den som dömts till skyddsinternering kunna erhålla permission i vidare omfattning än för närvarande; härigenom öppnas möjlighet att låta den dömde påbörja arbetsanställning utan att vården i anstalt formellt har upphört. Om det prövas lämpligare bör emellertid nämnden i sådant fall i stället kunna förordna om vård utom anstalt.

Avkortning av minsta tiden kan nu ske endast i nådeväg. Enligt en år 1953 verkställd undersökning (SOU 1953: 22 tab. 6) nedsattes av nåd minsta tiden för förvarade och internerade under åren 1950—52 i 29 fall. Behov av att låta vården fortsätta utom anstalt före utgången av den av domstol bestämda minsta tiden synes således någon gång föreligga.

Enligt strafflagberedningens mening är det önskvärt att prövningen i nådeväg, där så kan ske, ersättes med prövning av den myndighet som har att administrera skyddsinterneringen. Beredningen har i förevarande paragraf intagit en bestämmelse om att interneringsnämnden må, om särskilda skäl föreligger, förordna om vård utom anstalt ändå att minsta tiden för omhändertagandet i anstalt icke har gått till ända. Det torde ej behöva befaras att nämnden icke skall tillämpa bestämmelsen tillräckligt restriktivt. Denna möjlighet att lämpa behandlingen efter vad det särskilda fallet kräver, står i god överensstämmelse med den ledande grundsatsen för skyddsinternering, nämligen tidsbestämtheten. Denna påföljd syftar till att omhändertagandet skall vara så länge som erfordras för att förebygga fortsatt brottslighet. Erfarenheterna under behandlingens gång bör då kunna utnyttjas så, att i fall där särskilda omständigheter föreligger anstaltsvården får upphöra tidigare än enligt eljest iakttagen praxis skulle ske.

Enligt 10 § förvaringslagen skall interneringsnämnden, även om framställning ej gjorts, före utgången av minsta tiden pröva huruvida den förvarade eller internerade må anses kunna utan våda för annans säkerhet till person eller egendom utskrivras. Sker ej utskrivning, skall nämnden minst var tolfte månad ånyo företaga sådan prövning. Nämnden är icke skyldig att mer än en gång var sjätte månad pröva framställning om utskrivning.

I andra stycket av förevarande paragraf har upptagits bestämmelser av motsvarande innehåll. Prövning av frågan om övergång till vård utom anstalt har emellertid ansetts böra ske något oftare än för närvarande. För de flesta förvarade är nu minsta tiden tämligen kort; för 309 av de 429 förvarade som den 1 april 1953 var intagna på fångvårdsanstalt hade minsta tiden bestämts till två år eller kortare tid. Även efter den revision som nu föreslås torde kunna förutses att minsta tiden i de flesta fall blir relativt kort. I dessa fall förefaller det knappast vara tillfyllest att obligatorisk prövning av anstaltstidens längd skall ske med så långa intervaller som tolv månader. Enligt förslaget skall prövning ske minst var sjätte månad.

I realiteten torde en sådan förkortning av tiden mellan de obligatoriska prövningarna icke komma att medföra någon märkbar ökning av interneringsnämndens arbetsbörda. Utskrivning från anstaltsvård sker för närvarande i de allra flesta fall redan inom sex månader från utgången av den

minsta tiden. Även om interneringsnämnden framdeles kommer att tillämpa en mer nyanserad praxis i fråga om beslut om övergång till vård utom anstalt, torde de intagna genom framställningar till nämnden komma att för-
anleda att frågan om anstaltstidens längd prövas av nämnden minst var sjätte månad.

Förslaget upptager icke någon motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen om interneringsnämndens skyldighet att pröva framställning från den dömde. Nämnden bör alltid ha sin uppmärksamhet på frågan om anstaltstidens längd. Här må hänvisas till förslagets 5 §, enligt vilken interneringsnämnden har att följa den dömdes vård i anstalt. Redan nu torde nämnden varje gång en framställning göres om utskrivning undersöka om nya omständigheter tillkommit sedan nämnden senast prövade frågan. Enligt beredningens mening bör nämnden pröva behovet av fortsatt anstaltsvistelse så snart anledning därtill förekommer. Fråga bör kunna väckas icke bara av nämnden och den intagne utan även av styresmannen för centralanstalten eller av ledningen för den anstalt där den dömde är intagen. Även framställningar t. ex. från anhöriga kan föranleda nämnden att överväga om anstaltsvården bör fortsätta. Varje gång frågan aktualiseras bör undersökas om ändrade förhållanden inträtt. Ofta torde omständigheterna vara sådana att nämnden genast kan avgöra om så är fallet eller ej.

Någon obligatorisk prövning för att utröna om anstaltsvården bör upphöra redan före utgången av minsta tiden har icke föreslagits. I de undantagsfall där fråga uppkommer om tillämpning av detta stadgande torde förhållandena bli bekanta för nämnden genom framställning från den intagne eller anstaltsledningen.

10 §.

Befinnes den dömde vara i varaktigt behov av vård å sinnessjukhus, må interneringsnämnden förordna om skyddsinterneringens upphörande för hans intagning å sådant sjukhus. Förordnande härom må meddelas ändå att minsta tiden icke gått till ända.

Befinnes någon som är intagen i säkerhetsanstalt lida av sinnessjukdom eller finnes anledning att hos sådan intagen förmoda dylik sjukdom, må, enligt 48 § 1 sinnessjuklagen, vederbörande anstaltsmyndighet draga försorg om hans intagande för vård eller observation å sinnessjukavdelning vid fångvården. Kan sinnessjuk som skall utskrivas från säkerhetsanstalt antagas efter utskrivningen vara i behov av vård å sinnessjukhus, åligger det enligt 48 § 2 vederbörande fångvårdsmyndighet att göra ansökan om att den dömde då blir intagen å sinnessjukhus.

Enligt 9 § förvaringslagen må den, som är intagen å säkerhetsanstalt, oavsett sin vådlighet, utskrivas för intagande å sinnessjukhus. Vid tillkomsten av denna bestämmelse uttalade 1937 års sakkunniga, att om utskrivning undantagslöst icke kunde komma till stånd, så länge en förvarad alltjämt vore att anse som vådlig, det syntes bli ofrånkomligt att även obotligt sinnessjuka, som tillika vore vådliga, för all framtid kvarhöllas å sinnes-

sjukavdelning inom fångvården i stället för att beredas plats å sinnessjukhus, där de naturligen i många fall skulle kunna erhålla en lämpligare vård. Genom att låta de sinnessjuka förvarade under hela minimitiden kvarbli inom fångvården, ansåg sig de sakkunniga i tillräcklig mån beakta den i 48 § sinnessjuklagen uttryckta regeln att fångar och med dem likställda skall erhålla erforderlig sinnessjukvård å fångvårdsanstalt.

En utbyggnad av vårdresurserna, bl. a. genom att det medicinska inslaget i vården stärkes, är angelägen. Emellertid torde en utbyggnad knappast kunna få den omfattningen att resurserna blir sådana att i alla avseenden kan ges samma vård som å sinnessjukhus. Även i fortsättningen torde stundom komma att föreligga behov av att överföra den som dömts till skyddsinternering till sinnessjukvård. Interneringsnämnden bör därför kunna förordna att skyddsinterneringen skall helt upphöra i samband med att den dömde intages å sinnessjukhus. Detta bör kunna ske även före utgången av minsta tiden, om förhållandena utvecklats så att det föreligger ett klart behov av sinnessjukvård. Innan nämnden låter skyddsinterneringen upphöra, bör nämnden förvissa sig om att plats beredes den dömde på sinnessjukhus.

Sedan skyddsinterneringen enligt vad nu sagts upphört kommer vården av den dömde att regleras av bestämmelserna i sinnessjuklagen; för utskrivning från sinnessjukhus gäller de särskilda bestämmelserna i 18 § andra stycket och 20 § sinnessjuklagen. Även om utskrivning från sjukhuset sker mycket snart, kan interneringsnämnden icke i detta fall besluta återintagning i interneringsanstalt eller övervakning. Därest nämnden icke vill frånhända sig dessa möjligheter, bör nämnden vid intagningen å sinnessjukhus icke förordna om skyddsinterneringens upphörande utan endast om övergång till vård utom anstalt.

11 §.

Vård i anstalt må icke utan medgivande av domstol pågå under längre tid än sammanlagt tre år utöver minsta tiden. Finnes längre anstaltsvistelse vara påkallad, har interneringsnämnden att göra framställning till riksåklagaren, som prövar huruvida talan om förlängning av anstaltstiden skall väckas.

Medgivande till förlängning skall lämnas, om det för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet från den dömdes sida finnes erforderligt att han må kunna hållas i anstalt under ytterligare tid. Medgivande skall avse förlängning med tre år; genom nya medgivanden kan tiden förlängas med tre år åt gången.

Har talan om förlängning av anstaltstiden väckts, må den dömde hållas i anstalt i avbidan på att rättens beslut vinner laga kraft.

Förvaring och internering är för närvarande i domsögonblicket tidsobestämda på det sätt att något maximum ej finnes angivet, vare sig i domen eller i lag. Omhändertagandet är enligt lagen livsvarigt om icke interneringsnämnden beslutar utskrivning. Endast i det fall att minsta tiden för förvaring har bestämts till ett år finnes bestämmelser om när utskrivning skall ske. Enligt 9 § andra stycket förvaringslagen skall i så fall den förvarade

utskrivnas på prov senast när fyra år förflutit från förvaringens början, såframt ej särskilda skäl är däremot. Har någon efter provutskrivning återhämtats till anstalt, må han icke på grund av beslutet om återhämtning kvarhållas längre än ett år; finnes skälig anledning antaga att den som återhämtats kan, därest han ånyo utskrivs, bli vådlig för annans säkerhet till person eller egendom, må tiden för hans kvarhållande i anstalten kunna förlängas genom nya beslut av nämnden med högst ett år i sänder (12 §). Mot nämndens beslut i frågor om utskrivning får talan icke föras (5 §).

Nyssnämnda bestämmelse i 9 § andra stycket tillkom genom lagändring 1945. Till grund för lagstiftningen låg en utredning av strafflagberedningen angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser m. m. (SOU 1942:59). Beredningen uttalade, att det inom ramen för vådligheten funnes olika grader från de lägre till de högre. Utskrivningsprinciperna borde kunna i viss mån differentieras för de olika grupperna. Samhällsskyddets intresse kunde tillåta att t. ex. en undermålig inbrottstjuv efter lång anstaltsvistelse erhöles en möjlighet att försöka anpassa sig i samhället, även om prognosen ej vore god, medan det däremot uteslöte att samma experiment gjordes med en abnorm sedlighetsförbrytare, såvida icke av särskild anledning återfall ej vore att räkna med eller återfallsrisken eljest på grund av erfarenheterna under behandlingstiden finge anses ringa. För att avgöra om vådlighet föreläge måste man, utom till den dömdes sinnesbeskaffenhet, taga hänsyn till beskaffenheten av hans brottslighet. Detta hänsynstagande kunde i viss mån äga rum redan vid domens meddelande. Det borde därför anses lämpligt att låta domstolen i viss utsträckning bestämma en tidpunkt, utöver vilken av hänsyn till individens rättssäkerhet frihetsförlusten ej borde fortvara. Detta kunde enklast ske i den formen, att man införde en regel av innebörd, att den dömd, när ej särskilda skäl vore däremot, skulle utskrivas på prov viss tid efter utgången av minsta tiden. Genom att för de lindrigare fallen införa en sådan regel vunne man att domstolen i de fall där, ehuru ett visst mått av vådighet föreläge, hänsyn till rättssäkerheten talade mot tillgripandet av en helt obestämd reaktionsform, erhöles garantier för att anstaltstiden utom i rena undantagsfall komme att hållas under en viss gräns.

Departementschefen erinrade (prop. 1945:207) om att kritiska röster höjts mot den för förvaringsinstitutet utmärkande tidsbestämtheten. Obestridligen kunde också i sådana fall där vådligheten icke vore särskilt utpräglad synas mindre tilltalande, att en brottsling, som haft att räkna med endast kortvarig frihetsförlust om han ej ådömts förvaring, genom ådömande av förvaring formellt ställdes inför möjligheten att vara berövad sin frihet lika länge som den vars vådlighet tagit sig verkligt svårartade uttryck. Det kunde ifrågasättas, huruvida icke föreskrift om obligatorisk utskrivning på prov efter viss tid borde meddelas även för fall då minsta tiden satts längre än ett år. Med hänsyn till att strafflagberedningen enligt sina direktiv hade att överväga, huruvida icke en uppdelning av förvaringsinstitutet borde ske med hänsyn till graden av vådlighet, ansåg sig departementschefen icke då böra upptaga frågan om en maximering av förvaringstidens längd i vidare mån än som skett.

Första lagutskottet uttalade (utlåtande 1945: 36), att den helt obestämda förvaringstiden vore för de förvarade synnerligen påfrestande. Mot en av interneringsnämnden framförd uppfattning att det icke skulle bli möjligt för nämnden att på verkställighetsstadiet åstadkomma nödig differentiering, uttalade utskottet att den nya bestämmelsen enligt utskottets mening erbjöde rika möjligheter till differentiering, då längsta tiden satts så högt som till fyra år. Det finge nämligen antagas att inom detta nya förvaringsinstitut utskrivning på prov i regel komme att äga rum på ett långt tidigare stadium än det av lagen såsom längsta tid föreskrivna.

Mot förvarings- och interneringsinstitutet i dess nuvarande form har rests kritik bl. a. för att tidsobestämdheten skulle utan att vara till nytta för behandlingen utöva en hård press på de intagna. Det har också framhållits att den dömdes rättssäkerhet icke är tillräckligt tillgodosedd. Att tidsobestämdheten i omhändertagandet utgör en börda för de intagna bestyrkes av uttalanden av interneringsnämnden. En rubbning av principen att anstaltsvården skall fortgå så länge det är nödvändigt för att förhindra fortsatt brottslighet, skulle emellertid undanrycka hela grundvalen för institutet.

I någon mån skulle dock önskemålen att inskränka obestämdheten kunna tillgodoses genom att viss begränsning av anstaltstiden infördes i alla fall då någon dömts till skyddsinternering. I syfte främst att tillgodose den dömdes rättssäkerhet föreslår beredningen att anstaltstiden på det sättet maximeras, att vården i anstalt icke må pågå under längre tid än sammanlagt tre år utöver minsta tiden med mindre domstol lämnar sitt medgivande därtill. Härigenom tillförsäkras den dömda rätt att inför en utomstående myndighet framföra sina synpunkter angående behovet av fortsatt anstaltsvistelse, när denna pågått en längre tid efter utgången av minsta tiden. Stadgandets syfte är icke att uppställa strängare förutsättningar för fortsatt anstaltsvård än för anstaltsvård över huvud; avsikten är endast att prövningen av om förutsättningar föreligger för anstaltsvård skall tilkomma domstol.

Genom att tiden har bestämts till tre år torde endast mera sällan erfordras att fråga om fortsatt anstaltsvård underställes domstols prövning. Enligt nuvarande praxis sker utskrivning i regel i nära anslutning till minsta tidens utgång. De personer som kommer att dömas till skyddsinternering torde icke komma att skilja sig nämnvärt från det nuvarande förvaringsklientelet. Av uppgifter som lämnats av säkerhetsanstaltsutredningen framgår att av de 334 förvarade och internerade som var provutskrivna den 1 april 1953 endast tre utskrivits mer än tre år efter utgången av minsta tiden; 32 var utskrivna efter återhämtning. Av dem som åren 1944—1949 utskrivits på prov efter en första dom på förvaring eller internering, 364 personer, hade tre utskrivits mer än tre år efter utgången av minsta tiden.

Beredningens förslag är emellertid utformat så att fråga om anstaltstidens längd kan komma att underställas domstol oftare än vad de nu lämnade siffrorna kan ge vid handen. I den tid av sammanlagt tre år som anstalts-

tiden utan medgivande av domstol må fortgå utöver minsta tiden skall nämligen inräknas också tid varunder den dömdes varit intagen i anstalt efter återintagning. Någon motsvarighet till gällande lags särskilda stadgande om anstaltstidens längd efter återhämtning finnes icke i förslaget. Så länge treårstiden icke utnyttjats till vård i anstalt, har nämnden att besluta om vård i anstalt eller i frihet samt om återintagning enligt de grunder som angives i 9 och 17 §§. Om domstol på grund av nytt brott jämlikt 11 kap. 5 § bestämmer ny minsta tid, räknas de tre åren från utgången av den sålunda bestämda minsta tiden; fastställes ej ny minsta tid räknas treårstiden från utgången av den i första domen bestämda tiden.

Medgivande till förlängning av anstaltstiden skall lämnas om det för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet från den dömdes sida kan antagas vara erforderligt att han hålles i anstalt under längre tid än vad interneringsnämnden kan besluta. Som redan framhållits har avsikten icke varit att uppställa strängare förutsättningar för förlängning av anstaltstiden än för ådömande av skyddsinternering enligt 1 §. Domstolen skall vid prövningen bedöma om det för den fortsatta skyddsinterneringen är erforderligt att anstaltsvård kan tillgripas. Material för sin bedömning av frågan kan domstolen erhålla dels genom utredning av de omständigheter som låg till grund för att skyddsinternering ådömdes och dels genom upplysningar om den dömdes utveckling under skyddsinterneringstiden, i anstalt och i frihet.

Medgivande till förlängning skall avse tre år. Det har icke ansetts lämpligt att tiden bestämmes olika allt efter de individuella fallen. Den närmare regleringen av anstaltstidens längd i de särskilda fallen bör ankomma på interneringsnämnden. Om det visar sig att en förlängning med tre år icke är tillräcklig, skall domstolen under samma förutsättningar som tidigare kunna på nytt förlänga tiden. Tiden för omhändertagandet i anstalt kan på detta sätt förlängas flera gånger med tre år varje gång.

Inför domstol skall enligt förslaget talan om förlängning utföras av åklagare. Prövning om väckande av talan med anledning av interneringsnämndens framställning torde lämpligen kunna anförtros riksåklagaren, vilken sedan får uppdraga åt lägre åklagare att utföra talan. Bestämmelser om behörig domstol, om muntlig förhandling m. m. upptages i 14 kap. Beträffande förfarandet i övrigt skall i tillämpliga delar gälla vad som är föreskrivet angående brottmål, Rp 19 § andra stycket.

I de fall där den dömdes hålles i anstalt hela den tid som är möjlig utan särskilt medgivande torde frågan, huruvida framställning om förlängning av tiden skall göras, i allmänhet kunna avgöras långt före längsta anstaltstidens utgång. Framställning bör om möjligt göras i så god tid att domstol hinner meddela beslut innan tiden utlöpt. Det är dock naturligtvis möjligt att prövningen genom sakens förande till högre rätt drager ut på tiden. För att icke nämnden i sådana fall eller i fall, då den dömdes återintagits i anstalt när endast kort tid återstår av längsta anstaltstiden, eller eljest skall bli tvungen att låta den dömdes vistas i frihet, föreslås att nämnden skall ha befogenhet att hålla den dömdes i anstalt även efter utgången av längsta

anstaltstiden i avbidan på att rättens beslut meddelas och vinner laga kraft. För att nämnden skall ha denna befogenhet förutsättes att talan väckts. Enligt 14 kap. 4 § väckes talan genom att ansökan om målets upptagande delges den dömde; så snart så skett bör han kunna kvarhållas eller återintagas i anstalt även om treårstiden utlöpt.

Någon särskild föreskrift om att målet inför rätten skall avgöras med största skyndsamhet har icke ansetts erforderlig. Jämlikt Rp 19 § skall målet om den dömde är intagen i anstalt handläggas i den ordning som är föreskriven för mål vari den tilltalade är häktad.

12 §.

Den som vårdas utom anstalt skall stå under övervakning. Till övervakare förordnar interneringsnämnden befattningshavare vid anstalt vari den dömde varit intagen, skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening eller nykterhetsnämnd.

Om det provas lämpligt, skall nämnden förordna någon som kan förväntas vinna den dömdes förtroende att såsom tillitsman biträda vid övervakningen.

Den dömde är skyldig att hålla övervakaren underrättad om sin bostad och arbetsanställning, på kallelse inställa sig hos honom och i övrigt enligt hans anvisningar upprätthålla förbindelse med honom och tillitsmannen.

Det kan enligt strafflagberedningens åsikt ifrågasättas om ej förvaringsinstitutets för närvarande största förtjänst är att det öppnar möjlighet till långvarig tillsyn över den dömde sedan han utskrivits från anstalt, med möjlighet till återhämtande om det är nödvändigt för att förebygga att han begår nya brott. En förutsättning för att dessa möjligheter skall kunna utnyttjas är att tillsynsorganisationen fungerar tillfredsställande. Om denna uttalade säkerhetsanstaltsutredningen (SOU 1953: 32), att anordningarna vore otillräckliga; den ledning av öppenvården som interneringsnämnden kunde utöva bleve med hänsyn till uppläggningsen av nämndens verksamhet och bristen på socialt och psykologiskt skolad, för verksamheten tillgänglig personal mycket bristfällig.

Enligt 11 § förvaringslagen skall den som utskrivits på prov stå under tillsyn och därvid vara underkastad av interneringsnämnden meddelade eller eljest för honom gällande föreskrifter. Närmare bestämmelser om tillsynen meddelas i lagen d. 22 april 1927 om tillsyn över dem, som utskrivits på prov från förvaring eller internering i säkerhetsanstalt. Enligt 3 § denna lag skall nämnden förordna tillsyningsman.

Interneringsnämnden skall enligt sin instruktion med uppmärksamhet följa tillsynen över dem, vilka utskrivits på prov, och därvid med lämplig vägledning tillhandagå tillsyningsmännen. Skyddskonsulenterna har icke att obligatoriskt taga befattning med dem som utskrivits från förvaring eller internering. Då skyddskonsulent anlitas därtill, skall han emellertid ägna sig åt eftervård även av förvarade och internerade.¹

En effektiv organisation för vården utom anstalt kräver tydligen att till-

¹ Se även Skyddskonsulentens arbetsuppgifter, betänkandets andra avdelning, s. 127.

räcklig och för uppgiften utbildad personal står till förfogande. Skyddsinterneringsklientelet är av den beskaffenheten att vården i frihet ställer stora krav på övervakarnas kvalifikationer och erfarenhet. För ett riktigt tillvaratagande av de möjligheter som vården i frihet erbjuder torde det vara erforderligt att övervakningen handhaves av personer som i sitt yrke sysslar med socialt arbete. För att åstadkomma detta har beredningen utformat bestämmelserna om vården utom anstalt i nära överensstämmelse med vad som i detta avseende föreslagits beträffande den som villkorligt frigives från fängelse eller dömes till skyddstillsyn eller skyddsfostran. Vid skyddsfostern har införts möjlighet för skyddsvårdens ungdomsnämnd att överlämna handhavandet av vården utom anstalt till tillsynsnämnd. Någon motsvarande möjlighet har icke föreslagits vid skyddsinternering och torde icke böra övervägas förrän närmare erfarenhet vunnits om tillsynsnämndernas verksamhet. Beträffande valet av övervakare må hänvisas till vad som har anförts under 5 kap. 10 §. Ledningen av och tillsynen över övervakningen skall, såsom framgår av 5 § i förevarande kapitel, vid skyddsinternering ankomma på interneringsnämnden.

Liksom vid skyddstillsyn skall jämte övervakaren kunna förordnas tillitsman. Bestämmelserna härom och om den dömdes skyldigheter i förhållande till övervakaren och tillitsmannen har givits samma innehåll som motsvarande bestämmelser vid skyddstillsyn, 4 kap. 8 §. När det gäller skyddsinternering må emellertid uppmärksammas, att klientelet beskaffenhet i långt större utsträckning än vid skyddstillsyn torde ge anledning till verksamhet från övervakarens sida och personlig kontakt mellan honom och den dömda, och att det kan vara till skada för vården att den dömda nödgas upprätthålla förbindelse med flera personer inom övervakningsorganisationen. Angående förhållandet mellan övervakare och tillitsman kan beredningen i övrigt hänvisa till motiven till nyssnämnda lagrum.

Skyddskonsulenterna kommer icke att vara lika nära anknutna till interneringsnämnden som till tillsynsnämnderna. Med hänsyn till att interneringsnämndens klientel är spritt över hela landet torde endast i viss omfattning förekomma att en övervakare personligen kan för nämnden redogöra för uppkommande frågor beträffande den som står under hans tillsyn. I allmänhet kommer föredragning inför nämnden att ske av dess sekreterare. Åt övervakarna bör emellertid kunna uppdragas att utreda uppkomna missförhållanden och förbereda nya eller ändrade föreskrifter. För att nämnden skall kunna fullgöra sina uppgifter med avseende å dem som vårdas utom anstalt är det av synnerlig vikt att nämnden håller fortlöpande kontakt med övervakarna. Övervakarna bör, icke endast genom årliga rapporter, hålla nämnden underrättad om de dömdas utveckling. Föreskrifter härom bör meddelas i administrativ väg.

Vid sidan om tillsyn av tillsyningsman förutsätter 1927 års tillsynslag, att polismyndighet håller uppsikt över dem som utskrivits på prov. Enligt 5 § nämnda lag skall avskrift av interneringsnämndens beslut rörande den utskrivne överlämnas till vederbörande länsstyrelse, vilken skyndsamt skall

ge polismyndigheten i orten del av beslutet. För den som vid utskrivning ställes under tillsyn skall utfärdas frihetspass; passet skall vid anfordran uppvisas för polismyndighet. Enligt 6 § äger polismyndighet, om den utskrivne uppehåller sig å ort som är honom förbjuden, föra honom till ort där han äger vistas.

Förslaget upptager icke någon motsvarighet till dessa bestämmelser, som icke torde ha någon större praktisk betydelse; endast å mindre orter torde polismyndigheten ha sådan kännedom om dem som vistas å orten att en uppsikt kan tänkas bli genomförd. Ledningen av vården utom anstalt ankommer på interneringsnämnden. Vården skall ha till syfte att främja den dömdes anpassning i samhället, och nämnden skall för vården meddela erforderliga föreskrifter. Polismyndighet bör då icke självmant kunna ingripa i vården. Det har ej heller ansetts erforderligt att bibehålla polisuppsikten. I mån av behov får övervakning och föreskrifter ordnas så, att den dömdes förehavanden noga kontrolleras. I vilken utsträckning nämnden skall kunna anlita handräckning av polismyndighet framgår av 14 kap. 22 §.

Ledamoten Göransson och sakkunnigen Marnell har i särskilda, vid betänkandet fogade yttranden anmält skiljaktiga meningar angående de föreslagna reglerna om förordnande av övervakare.

13 §.

Den som vårdas utom anstalt skall föra ett ordentligt och laglydigt leverne, efter förmåga söka försörja sig och fullgöra honom åvilande underhållsskyldighet samt i övrigt ställa sig till efterrättelse vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrifter eller anvisningar som meddelats med stöd därav. Har han förpliktats ersätta genom brottet uppkommen skada, skall han göra vad i hans förmåga står att fullgöra denna skyldighet.

14 §.

Interneringsnämnden skall meddela erforderliga föreskrifter rörande vad den som vårdas utom anstalt har att iakttaga. Föreskrifterna må avse den dömdes vistelseort eller bostad, hans arbetsanställning, förfogande över arbetsförtjänst eller andra tillgångar, hans utbildning, användande av fritid, avhållsamhet från rusdrycker eller undvikande av skadligt sällskap. Annan liknande föreskrift må ock meddelas.

När det finnes erforderligt, må föreskrivas att den dömda skall i eller utom sjukhus eller annan dylik inrättning underkasta sig läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling.

15 §.

Föreskrifter som meddelas enligt 14 § skola upptagas i behandlingsplanen. Under vårdens fortgång skola vidtagas de ändringar i fråga om föreskrifterna som föranledas av den dömdes förhållanden och omständigheterna i övrigt.

16 §.

Övervakaren må efter samråd med tillitsmannen och den dömda meddela anvisningar med avseende å verkställandet av föreskrift enligt 14 §, så ock medgiva tillfälliga lättnader och vidtaga omedelbart erforderliga jämkningar.

Sålunda vidtagna åtgärder skola av övervakaren anmälas för interneringsnämnden.

Bestämmelserna i 13—16 §§, vilka avser vården utom anstalt, ansluter sig nära till vad som i 4 kap. 6 och 9—11 §§ stadgas i fråga om skyddstillsyn. Föreskrifter om den dömdes allmänna skyldigheter upptages i 13 §. I 14 § regleras de ämnen om vilka särskilda föreskrifter kan meddelas. Interneringsnämnden får meddela föreskrifter avseende den dömdes vistelseort eller bostad, hans arbetsanställning, förfogande över arbetsförtjänst eller andra tillgångar, hans utbildning, användande av fritid, avhållsamhet från rusdrycker eller undvikande av skadligt sällskap. Annan liknande föreskrift bör också kunna meddelas. Nämnden bör t. ex. kunna meddela förbud för den dömda att utöva viss verksamhet. Att för de fall som här ifrågakommer särskilt ange att bestämmelser kan meddelas om tid och sätt för fullgörande av skadeståndsskyldighet har icke ansetts lämpligt, med hänsyn till den ofta ansehlige tid som har förflutit från domen till dess en föreskrift skulle kunna komma att tillämpas. En allmän erinran om skyldighet för den dömda att fullgöra förpliktelse att erlægga skadestånd har intagits i 13 §.

Säkerhetsanstaltsutredningen föreslog att för dem som vårdades utom anstalt skulle kunna anordnas familjevård i lämpliga familjer, exempelvis i lantbrukarhem, hos trädgårdsmästare eller småindustriidkare. Vidare föreslogs att man borde pröva en vårdform med inackordering av vissa dömda i därför avsedda hem. Till sådana hem skulle avdelas dömda, som vore i behov av tillsyn under fritiden men som kunde utföra sitt arbete utan övervakning. Inackorderingshem kunde framför allt användas som övergångshem till dess att enskild bostad och övervakning ordnats.

Enligt strafflagberedningens mening förtjänar de uppslag som givits av säkerhetsanstaltsutredningen allt beaktande. Med den utformning 14 § erhållit i beredningens förslag torde hinder icke föreligga för interneringsnämnden att i den mån resurser finnes göra försök med vård i sådana former. Huruvida i dylika fall som övervakare bör anlitas skyddskonsulent eller tjänsteman vid anstalt där den dömda varit intagen torde få avgöras från fall till fall. Familjevårdaren eller föreståndaren för inackorderingshemmet bör kunna ha ställningen som tillitsman.

Föreskrift skall också kunna meddelas om skyldighet för den dömda att underkasta sig läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling. Angående de vårdåtgärder som här kan ifrågakomma hänvisas till vad som anförts i motiven till 4 kap. 9 §. Behandlingen kan ske i frihet eller också på sjukhus, vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller annan inrättning. Därrest lämplig sådan vård anordnas kan det, såsom anmärkts vid 9 § i föreliggande kapitel, någon gång vara skäl att vården i anstalt upphör före utgången av minsta tiden. I nu avsedda fall kommer interneringsnämndens tillsyn att löpa jämsides med den vård som åvägbringas genom annat organ. Om sålunda den dömda intages på sinnessjukhus eller vårdanstalt för alkoholmissbrukare, kan nämnden, därest den finner det erforderligt, vid den dömdes utskrivning därifrån förordna om återintagning i interneringsanstalt.

De föreskrifter som nämnden fastställer skall upptagas i behandlingsplanen, 15 §. Om förhållandena föranleder därtill skall föreskrifterna kunna ändras. Ändringar beslutas av nämnden; det torde i regel bli övervakaren som hos nämnden påkallar ändring.

Interneringsnämnden skall visserligen leda och öva inseende över vården utom anstalt. När det gäller det över hela landet spridda skyddsinterneringsklientelet måste emellertid övervakarna ha vissa möjligheter att handla självständigt. Nämnden bör därför icke meddela föreskrifter som i alltför hög grad binder övervakaren.

På samma sätt som vid skyddstillsyn bör övervakaren kunna meddela anvisningar med avseende å verkställandet av meddelade föreskrifter. Han bör också kunna medge tillfälliga avvikelser från föreskrifterna. Stadgande härom upptages i 16 §. Vad övervakaren åtgjort med stöd av detta stadgande skall anmälas för interneringsnämnden.

17 §.

Visar den som vårdas utom anstalt tredska att iakttaga vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrifter eller anvisningar som meddelats med stöd därav, eller finnes på grund av hans uppförande eller eljest att anstaltsvård är påkallad för att förebygga att han begår brott, må interneringsnämnden besluta att han skall återintagas i anstalt.

Föreligger fråga om återintagning, må nämnden förordna att den dömde skall på lämpligt sätt omhändertagas till dess nämnden meddelar beslut i ärendet. Beslut skall meddelas inom en vecka från det den dömde omhändertagits.

Bestämmelser om återhämtande till anstalt av den som utskrivits på prov finnes i 12 § förvaringslagen. Visar den utskrivne tredska att efterkomma de för honom gällande föreskrifter som avses i 11 § nämnda lag, eller finnes han på grund av sitt uppförande eller eljest vara vådlig för annans säkerhet till person eller egendom, må interneringsnämnden besluta att han skall återhämtas till säkerhetsanstalten. Föreligger fråga om återhämtande av den som utskrivits på prov, må nämnden eller dess ordförande förordna, att han skall tagas i förvar till dess nämnden meddelat beslut i ärendet.

Enligt strafflagberedningens förslag, vilket i huvudsak avfattats i anslutning till nuvarande regler, skall den dömde kunna återintagas i anstalt om han kan befaras skola begå brott och detta icke kan förebyggas genom åtgärder av olika slag utom anstalt. Underlåter den dömde av tredska att iakttaga de allmänna skyldigheter han har enligt 12 och 13 §§ eller de särskilda föreskrifter som meddelats med stöd av 14 § eller att följa anvisningar som meddelats av övervakaren, torde därav ofta kunna dragas slutsatsen att anstaltsvård är påkallad. Omhändertagande å anstalt torde emellertid stundom vara påkallat även utan att den dömde åsidosatt sina skyldigheter. Nämnden kan, i avvaktan på att uppkommet behov av bostad, arbetsanställning eller dylikt tillgodoses, finna att den dömde icke utan fara kan vistas i frihet; den dömdes sinnestillstånd kan vara sådant att den noggranna kontroll som anstaltsvård medger är erforderlig.

Återintagning i anstalt bör tillämpas, icke i främsta rummet som disciplinmedel vid överträdelse av den dömdes skyldigheter, utan som ett led i behandlingen med syfte att främja den dömdes återanpassning i samhället. Vid prövningen av om vården på nytt bör fortsättas utom anstalt bör icke tillämpas en stelbent praxis; hänsyn bör tagas till de omständigheter som i varje individuellt fall gjort anstaltsvården erforderlig. Denna torde stundom kunna upphöra efter kort tid.

Hur interneringsnämnden skall förfara om den som vårdas utom anstalt begår nytt brott torde få avgöras för varje särskilt fall. Saken kan vara så obetydlig att vården i frihet bör fortgå. Om nämnden vid bedömande av den utredning angående brottet och de upplysningar om den dömda, som nämnden kan anskaffa, finner att fara föreligger att han skall begå nya brott, bör han återintagas i anstalt, om han icke häktas eller tages om hand på annat sätt. Den dömda bör icke lämnas i frihet utan något ingripande från nämnden enbart därför att det är möjligt att åtal kan komma att anställas. I fall där den som dömts till skyddsinternering begått nytt brott bör åklagaren inhämta yttrande från nämnden huruvida åtal lämpligen bör ske; föreskrift härom bör meddelas i administrativ väg. Åklagaren kan med tillämpning av RB 20: 7 punkt 3 underlåta att väcka åtal. Väckes åtal skall, såsom utvecklas i motiven till 11 kap. 2 och 5 §§, skyddsinterneringen i regel förklaras avse också det nya brottet, varvid domstolen kan bestämma ny minsta tid för anstaltsvården och förordna om den dömdes återintagning i anstalt.

Tillgång till möjlighet att taga den som vårdas utom anstalt i förvar har av interneringsnämnden förklarats vara av mycket stort värde. Nämnden har upplyst, att omkring 150 dömda årligen tages i förvar. Ett stort antal av dessa blir emellertid icke återhämtade till anstalt utan släppes sedan utredning verkställt angående deras förhållanden, varvid eventuellt nya eller ändrade föreskrifter meddelas (jfr SOU 1953: 32 bil. 1 s. 5). En motsvarighet till befogenheten att taga i förvar har stadgats i förevarande paragraf.

Enligt 6 § lagen d. 22 april 1927 om tillsyn över dem, som utskrivits på prov från förvaring eller internering i säkerhetsanstalt, må den utskrivne, om han visar sig vådlig för annans säkerhet till person eller egendom, tagas i förvar av länsstyrelsen eller i avvaktan på dess beslut av underordnad polismyndighet, vilken i så fall genast skall göra anmälan hos länsstyrelsen. Om länsstyrelsen beslutar taga den utskrivne i förvar, skall interneringsnämnden omedelbart underrättas, och åtgärden skall äga bestånd till dess nämnden bestämt, huruvida den utskrivne skall återhämtas.

Interneringsnämnden har upplyst att dessa bestämmelser om polismyndighets och länsstyrelsens rätt att taga i förvar numera praktiskt taget aldrig tillämpas. Såsom anförts under 12 § föreslår beredningen att nuvarande bestämmelser om uppsikt över provutskrivna från länsstyrelsens och polismyndighetens sida icke får någon motsvarighet beträffande skyddsinternering. Anledning synes då saknas att beträffande skyddsinterneringsklientelet bibehålla regler om länsstyrelsens och polismyndighetens rätt att taga i förvar, vilka saknar motsvarighet för personer som dömts till andra påföljder.

Någon bestämmelse om längden av den tid den provutskrivne må hållas i förvar innan nämnden fattar beslut i frågan om återhämtning finnes icke för närvarande. Beredningen anser det önskvärt att, även om några olägenheter hittills icke visat sig uppkomma genom avsaknaden av bestämmelser härutinnan, i lagen anges hur länge omhändertagandet får räcka innan beslut fattas huruvida återintagning skall ske. Beredningen föreslår att tiden bestämmes till en vecka. Denna tid torde vara tillräcklig för att nämnden skall kunna införskaffa utredning och fatta beslut i frågan.

Såsom framgår av 14 kap. 16 § kan omhändertagande beslutas av ordföranden ensam å nämndens vägnar. Polismyndighet skall på framställning av nämnden lämna handräckning för den dömdes omhändertagande, 14 kap. 22 §.

18 §.

Erfordras icke längre att den som vårdas utom anstalt står under interneringsnämndens tillsyn, skall nämnden förordna om skyddsinterneringens upphörande.

Har den dömd under en sammanhängande tid av tre år stått under övervakning, skall nämnden pröva huruvida skyddsinterneringen må upphöra; har övervakningen fortgått under fem år, skall påföljden upphöra.

Enligt 9 § förvaringslagen är utskrivning från förvaring eller internering antingen villkorlig (utskrivning på prov) eller slutlig. I 11 § stadgas, att tillsynen över den som utskrivits på prov skall fortfara under minst tre år. Har den provutskrivne under en sammanhängande tid av tre år stått under tillsyn och har han ej därunder dömts att undergå straffarbete eller fängelse, skall interneringsnämnden pröva huruvida tillsynen må upphöra. Finner nämnden så ej böra ske, skall tillsynen fortfara under ytterligare ett år; tillsynstiden må genom nya beslut av nämnden förlängas med ett år i sänder. Har den provutskrivne under en sammanhängande tid av fem år stått under tillsyn utan att dom på straffarbete eller fängelse mellankommit, skall tillsynen upphöra.

Av 4 § förevarande kapitel framgår att skyddsinterneringen skall omfatta vård både i anstalt och i frihet. Skyddsinterneringen bör icke upphöra förrän den dömd under någon tid vårdats i frihet och det visat sig att han anpassat sig i samhället eller att eljest tillsyn genom interneringsnämndens försorg icke längre är nödvändig. I förslaget har icke angivits någon tid under vilken tillsynen i frihet minst skall fortgå; det bör ankomma på nämnden att avgöra när vården skall upphöra. Beslut om skyddsinterneringens upphörande bör icke meddelas, om den dömd kan antagas återfalla i brott därest tillsynen upphör. Stundom kan förhållandena vara sådana att den dömd inom annat vårdområde erhåller sådan tillsyn att nämndens medverkan icke längre är erforderlig. Nämndens tillsyn kan i andra fall rent faktiskt vara utesluten, t. ex. om den dömd vistas i utlandet; i dylikt fall bör skyddsinterneringen kunna upphävas.

Liksom i gällande rätt skall enligt förslaget finnas en längsta tid för till-

synen. Har den dömde under en sammanhängande tid av tre år stått under övervakning, skall nämnden alltid pröva behovet av fortsatt skyddsinternering. Har fem år förflutit utan att den dömde återintagits i anstalt, skall påföljden upphöra. Så lång tid utan återintagning bör anses ha visat att tillsyn genom nämndens försorg icke längre erfordras. Med »sammanhängande» avses att den dömde icke återintagits för vård i anstalt. Har han återintagits räknas ny tid från den dag då vården utom anstalt börjar på nytt.

Någon motsvarighet till gällande rätts bestämmelse att dom på ovillkorligt fängelse eller straffarbete avbryter treårs- eller femårstiden har icke upplagits i förslaget. För närvarande dömes i icke så få fall de som utskrivits på prov från förvaring eller internering ovillkorligt till fängelse eller straffarbete under tillsynstiden. Av de 334 personer som den 1 april 1953 stod under tillsyn av interneringsnämnden hade 124 dömts till sådant straff (SOU 1953: 32 bil. 1 s. 20). Att domstolarna i denna omfattning dömer till fängelse eller straffarbete i stället för att förordna om återintagning i säkerhetsanstalt kan i viss utsträckning antagas bero på den omständigheten att domstolarna — vilka vid förordnande om återintagning är tvungna att bestämma ny minsta tid, vid förvaring lägst ett och vid internering lägst två år — icke anser så lång anstaltsvistelse påkallad i anledning av det nya brottet.

Den omständigheten att den som dömts till skyddsinternering begår nytt brott bör i allmänhet icke föranleda att annan påföljd ådömes för detta brott, utan skyddsinterneringen bör få fortgå. Förordnas med stöd av 11 kap. 2 § 1 att skyddsinterneringen skall avse även det nya brottet, kan domstolen enligt 5 § samma kapitel förordna om fortsatt anstaltsvård och, om så finnes erforderligt, bestämma ny minsta tid, lägst sex månader. Om annan påföljd ådömes, bör den träda helt i stället för skyddsinterneringen; i varje fall bör detta i regel gälla om fråga är om fängelse. En kombination av skyddsinternering och fängelse bör sålunda i allmänhet anses utesluten; måhända kan av allmänpreventiva skäl fängelse på kort tid någon gång tänkas ifrågakomma jämte skyddsinternering. Under sådana förhållanden synes den omständigheten, att den som tidigare dömts till skyddsinternering dömes till fängelse, icke böra föranleda att tillsynstiden automatiskt förlänges.

7 kap. Särskild vård

Det reaktionssystem som upptogs i 1864 års strafflag innehöll — bortsett från skadestånd, förverkande och liknande — icke några andra brotts-påföljder än straff, i huvudsak böter, fängelse och straffarbete. Lagen var i detta hänseende ett uttryck för den straffrättsliga åskådning som senare har kallats den klassiska. Enligt denna skulle på varje brott följa ett straff och straffet skulle utmätas i proportion till brottets svårhet. Straff skulle dock endast drabba den som var tillräknelig; den otillräknelige ansågs icke ansvarig för sina gärningar och skulle därför vara straffri.

Efter strafflagens tillkomst har genom partiella lagstiftningsreformer skett betydande förändringar i reaktionssystemet. Ett karakteristiskt drag i utvecklingen har därvid varit, att undantag i allt större utsträckning har gjorts från regeln att på brott skall följa straff i vedertagen mening. Det har efter hand framstått allt klarare, att det lämpligaste medlet att skydda samhället mot brottsligheten ingalunda alltid är ett ingripande vars art och intensitet bestämmes huvudsakligen efter brottets beskaffenhet. Vid sidan av de ursprungliga straffen har inom kriminalvården tillskapats reaktionsformer, där behandlingen i stället rättar sig efter brottslingens personliga egenskaper och behov. Till dessa reaktionsformer — för vilka benämningen skyddsåtgärd hittills har använts — är att räkna villkorlig dom med övervakning och särskilda föreskrifter, ungdomsfängelse, förvaring och internering. Avsteg från ifrågavarande regel har även skett därigenom att möjlighet införts att medelst åtalseftergift eller villkorlig dom utan övervakning och föreskrifter befria från såväl straff som påföljd vilken kan träda i stället för straff.

Utvecklingen har emellertid icke stannat vid att nya reaktionsformer har tillskapats inom kriminalvårdens ram. Vissa möjligheter har även införts att såsom påföljd för brott åvägbringa vård enligt barnavårdslagen, lagen om nykterhetsvård eller sinnessjuklagen. En sådan utveckling är desto naturligare som även dessa lagar — liksom kriminallagstiftningen — är led i samhällets skydd mot brottsligheten. Syftet med de sociala vårdlagarna är nämligen att ge vård åt den vårdbehövande ej allenast för hans eget bästa utan också för att skydda samhället mot de olägenheter, däribland risken för brott, som skulle följa av att han lämnades utan behandling. Det är alltså tre grupper av lagöverträdare som i viss utsträckning kan göras till föremål för socialvård såsom brottsreaktion — eller beträffande vilka kriminalrättsligt ingripande får stå tillbaka för en redan påbörjad socialvård — nämligen kriminell ungdom, alkoholbrottslingar och psykiskt abnorma lagöverträdare. I det följande skall lämnas en redogörelse för den nuvarande behandlingen av dessa grupper och för de nyheter som beredningens förslag härvidlag innebär.

Behandlingen av kriminell ungdom

Redan enligt strafflagens ursprungliga lydelse gällde såsom huvudregel — liksom nu inlagen i SL 5: 1 — att gärning som eljest vore straffbar skulle vara fri från straff, om den begicks av barn innan det fyllt 15 år. Domstolen ägde dock efter omständigheterna förordna, att barnet skulle rättas med åga av föräldrar eller annan under vars vård och lydnad barnet stod eller insättas i allmän uppfostringsanstalt, om tillgång därtill fanns. Från huvudregeln gjordes i SL 5: 2 det undantaget, att om gärning, belagd med dödsstraff eller straffarbete över två år, begicks av någon som fyllt 14 men ej 15 år och som prövades ha ägt nog urskillning att inse gärningens brottslighet, denne skulle straffas med straffarbete inom en skala vari, om gärningen var belagd med dödsstraff, maximum utgjorde fyra år. I SL 5: 3 stadgades, att för den som begått brott i åldern mellan 15 och 18 år dödsstraff eller straffarbete på livstid skulle nedsättas till straffarbete i minst sex och högst tio år.

Till grund för strafflagens stadganden om 15-årsgränsen låg föreställningen, att barn som icke hade nått en viss grad av utveckling vore otillräckligt och därför icke rättvisligen kunde straffas för sina gärningar. Det ansågs lämpligt att för de flesta fall genom en enkel lagregel en gång för alla fastslå, att barn under viss ålder skulle åtnjuta strafffrihet på denna grund. I fråga om de allvarligaste brotten nöjde man sig emellertid icke med denna schematiska regel utan gav utrymme åt en viss prövning. Det ansågs tillräckligt, att sådan prövning skedde i de fall barnet fyllt 14 men icke 15 år. Prövningen skulle gälla frågan, huruvida barnet ägt nog urskillning att inse gärningens brottslighet. Med dessa ord sökte man ange vad i detta sammanhang skulle menas med tillräcklighet.

Till motivering av bestämmelsen i SL 5: 3 om nedsättning av de svåraste straffen för lagöverträdare i åldern 15—17 år anfördes, att ehuru det förutsattes att den som fyllt 15 år ägde sådan urskillning att fullt tillräknande för honom ägde rum, det likväl hos en förbrytare vid denna ålder och intill 18 år ej finge antagas en så stor och inrotad ondskas vilja att hans förbättring icke skulle med mycken sannolikhet kunna förväntas.

År 1902 inrättades en allmän, från fattigvården skild offentlig barnavård. I samband därmed erhöi SL 5: 1 sin nuvarande avfattning, genom vilken fastslogs som en undantagslös regel att gärning som eljest är straffbar skall vara straffri, om den begås av barn innan det har fyllt 15 år. Bestämmelsen om prövning av barnets urskillningsförmåga i vissa fall upphävdes under anförande dels att ett barn först vid fyllda 15 år kunde antagas ha vunnit sådan allmän mognad i omdöme och självständighet i viljan som borde förutsättas för straffbarhet, dels att så länge en person kunde anses mottaglig för en uppfostrande behandling, en dylik behandling måste vara vida mer ägnad att varaktigt inverka på brottslingen än undergående av bestraffning.

Vid tillkomsten av 1902 års lagstiftning ansågs åldern mellan 15 och 13

är böra bilda en övergångsperiod, under vilken den brottslige skulle kunna antingen åtnjuta straffnedsättning eller bli omhändertagen för en inom kriminalvården anordnad uppfostrande behandling. Bestämmelsen i SL 5:3 om straffnedsättning — vari år 1890 tillagts, att straffarbete på viss tid skulle kunna nedsättas till hälften av den eljest för brottet stadgade minsta strafftiden, dock ej under två månader — bibehölls därför men flyttades till SL 5:2. Detta stadgande erhöll sedermera, år 1935, en betydligt mera vidsträckt innebörd. Enligt den nya lydelsen, vilken alltjämt gäller, får när någon som fyllt 15 men ej 18 år har begått brott straffet efter omständigheterna nedsättas under vad i allmänhet bort följa å gärningen; till straffarbete på livstid får ej dömas i sådant fall.

För att möjliggöra anordnande inom kriminalvården av uppfostrande behandling infördes år 1902 i SL 5:3 bestämmelser om en ny brottspåföljd, kallad tvångsuppfostran. Om brott blivit begånget av någon som fyllt 15 men ej 18 år, skulle enligt dessa bestämmelser domstolen under vissa förutsättningar beträffande brottets svårhetsgrad kunna, därest den brottsliges sinnesbeskaffenhet och omgivning samt graden av hans förståndsutveckling prövades sådant föranleda, förordna att han i stället för att undergå straff skulle insättas i allmän uppfostringsanstalt.

Den till grund för bestämmelserna om tvångsuppfostran liggande tanken att anordna kriminalvård som vore särskilt lämpad för unga ledde år 1935 till att en sådan behandlingsform inrättades även för åldersgruppen mellan 18 och 21 år, nämligen ungdomsfängelse enligt den alltjämt gällande lagen d. 15 juni 1935 om ungdomsfängelse.

Såsom har omtalats under rubriken till 2 kap. avskaffades tvångsuppfostran år 1947, enär lämplig vård för kriminell ungdom i åldern 15—17 år ansågs bättre kunna beredas genom skyddsuppfostran i barnavårdens regi. Skyddsuppfostran med anledning av begånget brott kunde åvägabringas antingen i samband med att åtal eftergavs enligt den år 1944 tillkomna lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga eller också genom att domstolen meddelade villkorlig dom och däri — med stöd av 8 § i 1939 års lag om villkorlig dom — överlämnade åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd för den dömdes omhändertagande för skyddsuppfostran.

Liksom stadgandet att gärning, begången av någon som ej fyllt 15 år, är straffri har 1944 års lag om åtal eftergift, som med vissa ändringar fortfarande gäller, avseende på gränsdragningen mellan den offentliga eller privata barnavården, å ena sidan, samt kriminalvården, å den andra. Lagen innebar emellertid vid sin tillkomst så till vida en principiell nyhet som den begränsar kriminalvårdens tillämpningsområde icke genom att fastställa en bestämd åldersgräns för kriminalrättsligt ingripande eller genom att hänvisa till gärningsmannens urskillningsförmåga utan genom att för en viss åldersgrupp föreskriva en prövning av huruvida det är ändamålsenligt att gärningsmannen lagföres och dömes.

I lagen, som endast har avseende å brott vara kan följa svårare straff än böter, stadgas, att om sådant brott har begåtts av någon som ej fyllt 18 år

åklagare, i regel statsåklagare, skall innan allmänt åtal väckes pröva, huruvida åtal skall anställas eller åtalseftergift meddelas. Eftergift får äga rum i två fall. Det ena var enligt lagens ursprungliga lydelse, att den unge omhändertogs för skyddsuppfostran eller blev föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd erhöll särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning samt att det med skäl kunde antagas att han skulle avhålla sig från att ånyo begå brott. Genom lagändring den 30 december 1952 har i stället för sistnämnda förutsättning uppställts såsom villkor för åtalseftergift, att det med skäl kan antagas att genom de beskrivna åtgärderna vidtages vad som är lämpligast för den unges tillrättaförande. Det andra fallet då åtal kan efterges föreligger, när brottet är ringa och uppenbarligen har skett av okynne eller förhastande. Åtalseftergift anses i allmänhet icke böra förekomma i annat fall än då den misstänkte har erkänt brottet.

Att brott som är belagda allenast med böter har undantagits från lagens tillämpning, vilket icke var fallet enligt den ursprungliga lydelsen, beror på att för sådana brott numera finnes möjlighet till åtalseftergift oberoende av gärningsmannens ålder. I RB 20:7 stadgas nämligen, att allmänt åtal må efterges av åklagaren, om å brottet icke kan följa svårare straff än böter och det är uppenbart att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt. Bestämmelsen i 1944 års lag om åtalseftergift vid ringa brott som har skett av okynne eller förhastande innebär därför för åldersgruppen mellan 15 och 18 år en utvidgning av den för alla åldersgrupper gällande möjligheten till åtalseftergift vid småbrott.

Såsom framgår av den av f. d. byrådirektören *Sverker Groth* och prof. *Ivar Strahl* författade bilagan till betänkandet meddelas åtalseftergift enligt 1944 års lag i stor utsträckning. Lagen har medfört, att den vida övervägande delen av dem som i åldern 15—17 år begår allvarligare brott har överförts från kriminalvården till den offentliga eller privata barnvården. I ett avsevärt antal fall sker emellertid lagföring. Skälet till att sådan anses påkallad kan vara, att brottet bör föranleda en åtgärd som icke kan komma till stånd utan domstols dom. Ofta är dock skälet i stället, att lagföring erfordras för att brottet skall bli utrett och någon gång att brottet är så beskaffat, t. ex. så grovt, att saken anses böra komma under domstols prövning.

Det händer alltså stundom, att åklagare väcker åtal utan att därmed åsyfta att den unge skall få annan behandling än sådan som skulle ha kunnat komma till stånd, om åtalet hade eftergivits. Domstolen kan härvid i regel ge sin dom sådant innehåll, att resultatet i sak blir detsamma som om åtalseftergift meddelats. Möjligheten att i den villkorliga domens form överlämna åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd för den dömdes omhändertagande för skyddsuppfostran står likväl icke längre öppen. Det visad sig nämligen vara förenat med vissa olägenheter, att dylikt överlämnandeskedde genom villkorlig dom. En sådan dom — som i dessa fall i regel leddes till en frihetsberövande, djupt ingripande skyddsåtgärd — förväxlades med vanlig villkorlig dom och framstod då lätt för allmänheten såsom en otill-

räcklig reaktion mot brottet. Det visade sig också vara oegentligt, att de i 1939 års lag givna reglerna om förutsättningarna för villkorlig dom samt om övervakning och övervakningsdomstol och om förverkande skulle vara tillämpliga, när den dömde överlämnades till skyddsuppfostran. Denna åtgärd har därför numera lösts från sambandet med villkorlig dom och utbrutits till en självständig påföljd. Detta har skett genom lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig. Enligt denna lag har domstol erhållit befogenhet att, om den tilltalade är i sådan ålder att skyddsuppfostran kan ifrågakomma och brottet är belagt med fängelse eller straffarbete, i stället för att döma till straff, efter hörande av barnavårdsnämnden, överlämna åt denna att vidtaga åtgärd för den tilltalades omhändertagande för skyddsuppfostran. Beträffande den som är elev i skola tillhörande barna- och ungdomsvården skall vad i lagen sägs om barnavårdsnämnd i stället gälla skolans styrelse.

Även om domstolen icke längre i den villkorliga domens form kan överlämna åt barnavårdsnämnd att besluta omhändertagande för skyddsuppfostran, kan sådan dom likväl fortfarande vara en brygga mellan kriminalvården och barnavården. Genom villkorlig dom utan övervakning och föreskrifter kan domstolen nämligen, om den icke anser en så ingripande åtgärd som skyddsuppfostran vara erforderlig, låta kriminalvården helt träda tillbaka och därigenom bereda tillfälle för barnavårdsnämnd att tillgripa andra barnavårdande åtgärder än skyddsuppfostran. Domstolen kan även genom att meddela villkorlig dom med övervakning eller övervakning jämte särskilda föreskrifter åvägabringa en behandling inom kriminalvården, jämförlig med den som anordnas av den offentliga barnavården och utövad i nära samverkan med denna.

Genom 1952 års lagstiftning, vilken har trätt i kraft den 1 juli 1954, har såsom ovan nämnts även vidtagits en ändring i 1944 års lag om åtalseftergift. Denna ändring är ägnad att mer än förut framställa åtalseftergift i anslutning till barnavårdande åtgärder såsom det normala tillvägagångssättet, när allvarigare brott begånget av någon mellan 15 och 18 år kommer till åklagares kännedom. I 1952 års lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig har detta understrukits genom införande av förbud mot att, om ej särskilda skäl är därtill, döma den som är under 18 år till fängelse, straffarbete eller förvaring. Domstol kan därefter, fränsett undantagsfall, icke åvägabringa anstaltsvård för tilltalad under nämnda ålder på annat sätt än genom överlämnande för skyddsuppfostran i barnavårdens regi, varvid i regel intagning sker i ungdomsvårdsskola.

Utvecklingen av den svenska rätten på förevarande område har således lett till följande ordning. Gärning begången av någon som ej har fyllt 15 år kan icke föranleda straff eller påföljd som träder i stället för straff. Gärningar begångna av dem som har fyllt 15 men ej 18 år är också i stor utsträckning undantagna från kriminalrättskipningen men icke genom en fix åldersgräns utan såsom resultat av en prövning i varje särskilt fall av det i detta fall ändamålsenliga. Beträffande dem som enligt det sagda faller utanför

kriminalrättskipningens verksamhetsområde ankommer det på den offentliga eller privata barnavården att vidtaga erforderliga åtgärder. För dem åter med vilka kriminalrättskipningen tager befattning står ett flertal olika påföljder domstolarna till buds. I fråga om några av dessa påföljder gäller åldersgränser, vilka har stadgats med tanke på det från behandlingssynpunkt lämpliga. Överlämnande till barnavårdsnämnd att omhändertaga tilltalad för skyddsuppfostran kan sålunda icke ske, om ej den tilltalade uppfyller de förutsättningar beträffande ålder som har uppställts i barnavårdslagen. Den översta åldersgränsen enligt denna är 21 år, men barnavård kan endast under särskilda förutsättningar anordnas för den som har fyllt 18 år. Dessa åldersgränser gäller dock endast tiden för det första ingripandet; har den unge omhändertagits innan han fyllt 18 eller 21 år, kan behandlingen i regel fortgå även därefter. Ådömande av fängelse, straffarbete och förvaring är i regel uteslutet, om den brottslige icke har fyllt 18 år. Därigenom har fastslagits såsom regel, att anstaltsvård av dem som ej har uppnått denna ålder skall ske inom barnavården. För tillämpning av ungdomsfängelse kräves, att den tilltalade vid domens meddelande har fyllt 18 år och att han har begått brottet före 21 års ålder.

I sin helhet utmärkes detta system vid jämförelse med äldre rätt därav att man skjutit undan tanken att de kriminalrättsliga åtgärdernas tillämplighet skulle göras beroende av att individen har nått visst mått av urskillningsförmåga eller över huvud taget tillräknelighet. Kvar står en fix åldersgräns vid 15 år av innebörd att gärning som begåtts före denna ålder icke kan föranleda kriminalrättsligt ingripande. De som har passerat denna gräns kan däremot lagföras men huruvida så skall ske beror, om brottet har begåtts före fyllda 18 år, av en lämplighetsprövning, och vare sig den brottslige har nått denna ålder eller icke och vare sig han blir lagförd eller ej tages frågan om hans ålder och utveckling i betraktande huvudsakligen såsom en omständighet av betydelse för frågan, vilken behandlingsform eller över huvud påföljd som är den lämpligaste i hans fall.

En utveckling liknande den svenska kan spåras även utomlands, bl. a. i Frankrike och England och i våra nordiska grannländer. Utländsk rätt innehåller i allmänhet liksom den svenska en viss åldersgräns under vilken straffrättsligt ansvar ej inträder. Detta innebär emellertid icke, att den som har överskridit denna åldersgräns ovillkorligen behandlas såsom en vuxen. Tvärtom förekommer i icke ringa utsträckning för åldersklasserna närmast över denna gräns särskilda påföljder avsedda för unga, såsom ungdomsfängelse, samt särbehandling inom ramen för vanligt frihetsstraff. Det synes alltmer ha blivit regel, att kriminella ungdomar blir föremål för vårdåtgärder avpassade efter deras ålder.

I Danmark är liksom i Sverige gärning begången av någon som ej har fyllt 15 år helt undandragen kriminalrättskipningen. Motsvarande gräns är i Norge satt till 14 år. Både i Danmark och i Norge föranleder emellertid brottslig gärning av någon som ej fyllt 18 år i regel åtalseftergift, varvid

det ankommer på barnavården att vidtaga erforderliga åtgärder. I båda länderna kan domstol döma till ungdomsfängelse, i Norge benämnt arbeids-skole. Efter lagändring år 1955 kan norsk domstol i fråga om den som vid domen är under 18 år underlåta att döma till straff och i stället överlämna åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärder enligt barnavårdslagstiftningen.

Att närmare redogöra för olika rättssystemets sätt att lösa de uppgifter som ungdomsbrottsligheten ställer torde i detta sammanhang vara överflödigt. Den allmänna tendensen är tydlig: man lägger alltmera vikt vid att lagöverträdare i uppväxtåldern i mån av behov erhåller en behandling som är särskilt avpassad för dem. Den förut skildrade utveckling, som den svenska rätten har undergått på detta område, står därför i god överensstämmelse med principer som numera i allmänhet anses riktiga utomlands.

Strafflagberedningen har ej funnit skäl att i huvudsak frångå den ordning, till vilken den svenska rättsutvecklingen på ifrågavarande område har lett fram. Det synes sålunda beredningen riktigt, att unga lagöverträdare som behöver uppfostringsåtgärder blir föremål för sådana och att den sociala barnavården, vilken har inrättats för behandling av vårdbehövande ungdom, i så stor utsträckning som utan olägenhet kan ske tages i anspråk för vård av ungdom som har begått brott. I princip torde böra eftersträvas, att vården av unga upp till 18 år ombesörjes av barnavården. Så långt sträcker sig nämligen enligt barnavårdslagen den offentliga barnavårdens skyldighet att taga vård om barn som befinner vara så vanartat, att särskilda uppfostringsåtgärder kräves för dess tillrättaförande. Denna ålder torde också i allmänhet vara en naturlig gräns mellan barnavård och kriminalvård. Gällande rätt har så till vida anvisat 18-årsåldern såsom gräns mellan dessa båda vårdområden som genom ovannämnda lag d. 30 dec. 1952 stadgats förbud att döma den som är under 18 år till fängelse, straffarbete eller förvaring, om ej särskilda skäl är därtill.

Beredningen har emellertid ej ansett sig böra föreslå, att 18-årsåldern göres till en för alla fall gällande gräns, utan har funnit bestämda fördelar vara förbundna med den nuvarande ordningen enligt vilken det finnes utrymme för en prövning i det särskilda fallet av frågan om en lagöverträdare skall anförtros åt barnavården eller underkastas behandling i kriminalvårdens regi. Beredningen tänker sig sålunda, att det i fortsättningen liksom hittills skall förekomma att en lagöverträdare som är under 18 år blir föremål för kriminalvård och att en lagöverträdare som har uppnått denna ålder anförtros åt barnavården. Den övre åldersgränsen för åtgärd av sistnämnda slag synes böra vara den ålder — varierande med hänsyn till tiden för det första ingripandet — efter vilken barnavård ej längre kan anordnas.

Det är givet, att liksom kritik kan riktas mot kriminalvårdens nuvarande utformning även barnavården är i behov av reformer. Detta behov är sedan länge föremål för statsmakternas uppmärksamhet och en reformerad barnavårdslagstiftning — varigenom den offentliga barnavården erhåller en mera

ändamålsenlig utformning än för närvarande — torde vara att förvänta, sedan barnavårdskommittén har fullgjort sitt uppdrag att framlägga förslag till ny barnavårdslag. Under sådana förhållanden är brister hos den nuvarande barnavården icke något skäl mot beredningens ståndpunkt till frågan om gränsen mellan barnavård och kriminalvård.

Uppgifter ägnade att i någon mån belysa graden av effektivitet hos barnavårdens åtgärder beträffande lagöverträdare under 18 års ålder lämnas i den bilaga till betänkandet, vari redogöres för en undersökning av 1949 års brottslingsklientel under 21 år (se betänkandets andra avdelning s. 35 ff). Undersökningen ger icke något stöd för en åsikt att kriminalvård skulle vara mera effektiv för unga lagöverträdare än barnavård.

Bedömd med utgångspunkt från den uppfattning som beredningen här har framlagt ter sig frågan om bibehållande av den nuvarande 15-årsgränsen som en fråga om det är lämpligt att vid denna ålder sätta en gräns under vilken kriminalrättsliga åtgärder över huvud icke skulle kunna ifrågakomma. Att sänka denna åldersgräns har veterligen icke föreslagits från något håll. I olika sammanhang har däremot ifrågasatts en höjning av gränsen, och denna fråga beröres också i beredningens direktiv. Beredningen har vid sitt övervägande av frågan stannat vid att icke föreslå någon höjning. Beträffande skälen härför hänvisas till motiven till 10 kap. 1 §, vari regeln om 15-årsgränsen har inskrivits.

I fråga om brottsliga gärningar, begångna av någon som har fyllt 15 men ej 18 år, bibehåller beredningens förslag den nuvarande ordningen med en prövning av åklagarmyndigheten i varje särskilt fall, huruvida åtal skall anställas. Denna anordning leder ofta till samma resultat som om 15-årsgränsen höjdes till 18 år men har enligt beredningens mening den fördelen framför en sådan höjning, att den lämnar möjlighet till åtal i fall där lagföring med hänsyn till den önskvärda påföljden eller eljest finnes påkallad. Att utsträcka åklagarprövningen till brott som har begåtts efter fyllda 18 år har beredningen icke ansett motiverat. Barnavårdslagen är icke tillämplig på personer över 18 år, såvida icke deras livsföring är asocial på ett i lagen närmare beskrivet sätt, och härvidlag torde den nya barnavårdslag som är under utarbetande icke komma att innebära någon ändring. I de fall som avses i 44 § 3 mom. i den nuvarande barnavårdslagen bör emellertid också i fortsättningen åklagarprövning äga rum, även om den unge har begått brottet efter fyllda 18 år. Enligt nämnda lagrum skall, när den som för skyddsuppföstran har intagits i ungdomsvårdsskola misstänkes att ha före slutlig utskrivning begått brott som hör under allmänt åtal eller av målsäganden har angivits till åtal, statsåklagaren efter hörande av skolans styrelse avgöra, huruvida åtal lämpligen bör ske. Ungdomsvårdsskolorna bör i största möjliga utsträckning få slutföra behandlingen av de ungdomar som har omhändertagits å skolorna, och beredningen förutsätter, att ifrågavarande lagrum kommer att få sin motsvarighet i den nya barnavårdslagen.

Den åtalsprövning som enligt beredningens förslag skall ske beträffande brott begångna i åldern 15—17 år är — liksom den nuvarande prövningen

enligt 1944 års åtalseftergiftslag — ett led i gränsdragningen mellan kriminalvård och barnavård. Det förefaller redan därför mindre sakenligt, att åklagares beslut att icke åtala betecknas såsom en eftergift av åtal. Också från praktisk synpunkt är denna beteckning olycklig, i det att den ger intryck av ett överslätande av den begångna gärningen. Att framkalla ett sådant intryck är missvisande. De barnavårdande åtgärder — t. ex. intagning i ungdomsvårdsskola — som skall vidtagas, om behov därav föreligger, kan vara lika kännbara som den påföljd, till vilken en lagföring kunnat leda. Såsom framgår av det följande torde för övrigt i regel, när ej allenast böter finnes böra ådömas, ett åtal resultera i att domstolen överlämnar åt barnavårdsnämnden att föranstalta om erforderlig vård åt den unge. Beteckningen åtalseftergift bör därför icke längre brukas.

Den synpunkt, från vilken åklagarmyndigheten prövar frågan, om åtal skall anställas eller ej, bör vara den rent praktiska huruvida något står att vinna genom åtal. Detta uttryckes i den föreslagna lagtexten, 10 kap. 2 §, genom ett stadgande att allmänt åtal mot den som misstänkes ha begått brott innan han har fyllt 18 år får väckas allenast, om åklagaren finner att någon av vissa uppräknade anledningar till åtal föreligger. Den närmare innebörden härav redovisas i motiven till nämnda stadgande, vilket — kompletterat med administrativa föreskrifter — är avsett att ersätta 1944 års åtalseftergiftslag.

Därest åtal väckes mot någon som har begått brott i åldern mellan 15 och 18 år, står enligt beredningens förslag olika möjligheter öppna för domstolen. De åldersgränser som har föreskrivits i fråga om tillämpningen av vissa av de i förslaget upptagna påföljderna hänför sig emellertid till åldern vid domen och ej såsom i det nyss berörda stadgandet i 10 kap. 2 § till åldern vid brottet. Den följande redogörelsen avser därför till en början de påföljder som står till buds för kriminell ungdom som vid lagföringen är under 18 år. Därefter lämnas en motsvarande redogörelse för åldersgruppen 18—20 år.

Den möjlighet som domstol enligt gällande rätt har att utan åldersbe-gränsning ådöma böter anser beredningen icke böra beskäras. Såsom framgår av motiven till 10 kap. 1 § har en av anledningarna till att beredningen icke velat föreslå höjning av den nuvarande åldersgränsen, 15 år, under vilken kriminalrättsliga åtgärder icke får förekomma, varit att böter skall kunna ådömas lagöverträdare i denna ålder. Liksom nu skall åklagaren i stället för att väcka åtal kunna i enlighet med bestämmelserna i RB 48 kap. ålägga böter genom strafföreläggande.

Erfordras beträffande den som ej har fyllt 18 år en behandling genom ett av samhället inrättat organ, bör det regelmässiga vara, att det överlämnas åt den offentliga barnavården att anordna behandlingen i enlighet med barnavårdslagstiftningen. Såsom förut nämnts synes det nämligen vara önskvärt, att vårdbehövande i denna yngsta åldersgrupp, vilkas uppfostran ej kan anses avslutad, i regel anförtros åt de organ som samhället har inrättat för att bereda uppfostran åt missanpassad ungdom. I 1 § av föreva-

rande kapitel har därför föreslagits en bestämmelse jämlikt vilken, om den tilltalade kan bli föremål för vårdåtgärder enligt barnavårdslagen, domstolen får överlämna åt barnavårdsnämnden eller, i fråga om den som är intagen i ungdomsvårdsskola, åt skolans styrelse att föranstalta därom. Den gällande rättsens befogenhet för domstol att, efter hörande av barnavårdsnämnd eller styrelse för ungdomsvårdsskola, överlämna åt nämnden eller styrelsen att föranstalta om erforderlig vård bibehålles sålunda i beredningens förslag. Detta innebär dessutom, i jämförelse med vad som nu gäller enligt lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig, en utvidgning av denna befogenhet. I förslaget förutsättes nämligen icke att barnavården har formen av skyddsuppfostran. Att uppställa denna förutsättning, vilken innebär att överlämnande kan ske endast när domstolen anser att den unge bör skiljas från sin hittillsvarande miljö, d. v. s. i praktiken vanligen skiljas från hemmet, anser beredningen icke vara påkallat. Domstolen bör lika väl som åklagaren — för vilken någon motsvarande inskränkning icke gäller vid den åtalsprövning som han har att företaga — äga hänskjuta ett fall till barnavård oberoende av vilken form av sådan vård som må finnas motiverad.

Lika litet som enligt gällande rätt innebär enligt förslaget ett beslut, varigenom domstol överlämnar åt barnavårdsnämnden att föranstalta om erforderlig vård, i och för sig att nämnden är skyldig att vidtaga åtgärd. Nämnden har att på eget ansvar bedöma, huruvida åtgärd skall vidtagas, och om den finner att så bör ske, vilken denna åtgärd skall vara. Att domstolen överlämnar fallet till barnavårdsnämnden innebär, att därmed är avgjort att den dömda icke med anledning av ifrågavarande brott kommer att underkastas någon behandling inom kriminalvården och att ansvaret för att erforderliga åtgärder vidtages lägges på barnavårdsmyndigheterna. På detta sätt är sålunda även domstolens prövning — liksom den åtalsprövning om vilken förut har talats — ett led i gränsdragningen mellan kriminalvård och barnavård.

Domstolarnas handlingsfrihet vid bestämmandet av påföljd för lagöverträdare i åldern 15—17 år är emellertid enligt beredningens förslag icke begränsad enbart till ett val mellan böter och överlämnande till vård enligt barnavårdslagen. Även övriga allmänna brottspåföljder kan — med ett undantag — tänkas komma till användning. Undantaget avser fängelse som enligt 2 kap. 6 § icke får ådömas den som ej har fyllt 18 år. Skälen härför har redovisats under rubriken till 2 kap.

Villkorlig dom kan enligt förslaget meddelas utan åldersbegränsning. Sådan dom — som i den föreslagna utformningen till sin egentliga innebörd är en villkorlig påföljdseftergift — är på sin plats, när brottet icke anses böra föranleda några åtgärder utöver den varning som ligger i lagföringen och domen; jämte den villkorliga domen kan dock enligt 3 kap. 3 § dagsböter ådömas, om skäl därtill föreligger. Domstolen bör emellertid i regel kunna meddela villkorlig dom även när den väl finner att en ung tilltalad bör göras till föremål för uppfostringsåtgärder men att dessa med fördel kan

ombesörjas av föräldrar eller andra enskilda utan inblandning av offentlig myndighet. I sådana fall står det naturligtvis ändock barnavårdsnämnden fritt att under de förutsättningar barnavårdslagen anger vidtaga de åtgärder nämnden finner erforderliga. Över huvud synes, i överensstämmelse med den reglering härutinnan som för närvarande är stadgad i 48 § barnavårdslagen, barnavårdsnämnds beslut angående omhändertagande icke böra förfalla annat än när verkställighet skall ske av domstols beslut, vari har förordnats om frihetsberövande åtgärd.

Om tilltalad under 18 år finnes böra underkastas vårdåtgärder genom samhällets försorg utan att likväl frihetsberövande anses påkallat, bör domstolen såsom tidigare framhållits regelmässigt överlämna åt barnavårdsnämnden att föranstalta om erforderlig vård. I det förslag till ny barnavårdslag, som barnavårdskommittén inom kort väntas framlägga, torde barnavårdsnämnderna komma att tilläggas större befogenheter och mera nyanserade möjligheter att ingripa mot lagöverträdare i ifrågavarande ålder än vad den nuvarande barnavårdslagen erbjuder. Barnavårdsnämnderna torde därvid komma att erhålla i stort sett samma möjligheter att åvägabringa vård i frihet som tillsynsnämnderna vid dom å skyddstillsyn enligt 4 kap. i beredningens förslag. Någon anledning att i fall som nu avses förordna om skyddstillsyn torde därför i allmänhet icke föreligga. Såsom omtalats under 4 kap. 1 § har beredningen emellertid icke ansett sig böra föreslå förbud mot att döma den som är under 18 år till skyddstillsyn. Enligt andra stycket i nyssnämnda paragraf får denna påföljd dock tillgripas endast när den av särskilda skäl finnes lämpligare än vård enligt barnavårdslagen.

Förbudet i 2 kap. 6 § att döma den som ej har fyllt 18 år till fängelse bygger på den av statsmakterna redan vid tillkomsten av förenämnda lag d. 30 dec. 1952 antagna principen, att ungdom i åldern under 18 år, som har begått brott och därför behöver intagas i anstalt, skall omhändertagas å ungdomsvårdsskola. Beredningens förslag innebär likväl ej, att anstaltsbehandling av kriminell ungdom i denna ålder utan undantag skall ske inom socialvården. För en sådan gränsdragning talar visserligen det beaktansvärda skälet, att därigenom erhålles en klar skiljelinje mellan socialvårdens och kriminalvårdens befogenheter på detta område. Efter ikraftträdandet av 1952 års lag torde också möjligheten att i undantagsfall döma till fängelse ha vållat olägenheter i detta hänseende. Det synes sålunda i viss utsträckning ha förekommit, att i de fall judiciellt förfarande inletts barnavårdsnämnderna — i strid med lagstiftarens intentioner — har avvaktat utgången härav i stället för att omedelbart ingripa med de åtgärder som har varit indicerade enligt barnavårdslagen. Dylika olägenheter, som bör undanröjas genom att lagstiftningens innebörd på lämpligt sätt bringas till barnavårdsnämndernas kännedom, kan emellertid icke få stå i vägen för sådana avvikelser från huvudprincipen som ter sig befogade ur kriminalpolitisk synpunkt.

Under förarbetena till 1952 års lag lämnade såväl chefen för justitiedepartementet som riksdagens första lagutskott öppet, om det vid den slutliga ut-

formningen av principen, att socialvården skall omhändertaga lagöverträdare under 18 år som är i behov av anstaltsvård, kunde visa sig ändamålls-enligt att göra undantag för vissa extrema och sällsynta fall. Vid sina överväganden härutinnan har beredningen funnit, att möjligheterna till omhändertagande inom kriminalvården icke bör helt avskäras. De undantag från ifrågasvarande princip vilka har inrymts i förslaget till skyddslag hänför sig till skyddsfostran och skyddsinternering.

Skyddsfostran är förslaget motvarighet till det nuvarande ungdomsfängelset och är liksom detta i första hand avsedd för ungdom i åldern 18—20 år. Enligt 5 kap. 1 § får emellertid förordnande om skyddsfostran — som innebär behandling i och utom anstalt under i regel högst fem år, därav högst tre år i anstalt — meddelas även i fråga om den som ej har fyllt 18 år, om med hänsyn till den tilltalades tidiga utveckling och personliga förhållanden i övrigt skyddsfostran finnes uppenbart lämpligare än annan åtgärd. Denna möjlighet är alltså endast avsedd för fall, där den tilltalade har nått en sådan fysisk och psykisk mognad att han hör hemma i den äldre åldersgruppen. Det är ingalunda meningen att till denna grupp hänföra vissa i åldern 15—17 år enbart med brottslighetens art såsom grund; avancerad brottslighet torde i allmänhet snarare vara ett uttryck för känslomässig efterblivenhet och omognad än motsatsen.

Om utrymmet för tillämpning av skyddsfostran å lagöverträdare under 18 år är mycket begränsat, gäller detta omdöme i än högre grad beträffande skyddsinternering; möjligheterna att döma till denna påföljd torde ytterst sällan komma till användning. Skyddsinternering motsvaras i den nuvarande lagstiftningen närmast av förvaring. Någon lägsta åldersgräns har icke fastställts för sistnämnda påföljd i vidare mån än att det enligt 1952 års lag kräves särskilda skäl för att döma den som är under 18 år till förvaring. Praxis har emellertid — i enlighet med den uppfattning härutinnan, varåt interneringsnämnden har givit uttryck — iakttagit stor återhållsamhet, när det gällt att döma unga brottslingar till ifrågasvarande påföljd. En av säkerhetsanstaltsutredningen (SOU 1953: 32) gjord undersökning visar sålunda, att av de 429 förvarade som den 1 april 1953 var intagna i fångvårdsanstalt endast nio var under 25 år och ingen under 20 år. Det är också mycket förklarligt, att domstolarna ej har velat döma unga människor, av vilkas aktuella svårigheter och beteenderubbningar några säkra slutsatser knappast kan dragas om den kommande utvecklingen, till en påföljd som innebär, att de saummanföres med äldre, svårt kriminellt belastade förbrytare och att anstaltsbehandlingen fastläses vid en i domen bestämd minsta tid som, hur väl behandlingen än utfaller, icke får underskridas. Beredningens förslag, vari någon minimiålder för ådömande av skyddsinternering ej har föreskrivits, medför visserligen ändrade regler härvidlag; anstaltsbehandlingen skall, om interneringsnämnden finner det ändamålls-enligt, kunna försiggå i annan anstalt än interneringsanstalt, och förordnande om vård utom anstalt skall, om särskilda skäl är därtill, kunna meddelas ändå att minsta tiden ej har gått till ända. Men det ligger i öppen dag, att skyddsinternering likväl blir

att betrakta som en helt extraordinär åtgärd för ungdomar under 18 år. Framför skyddsinternering är att föredraga skyddsfostran som också medger ett långvarigt omhändertagande under betryggande former. Om behov därav skulle inträda, kan domstol under förutsättningar som anges i 6 kap. 2 § förordna att skyddsfostran skall övergå till skyddsinternering.

I fråga om reaktionsformerna mot kriminell ungdom under 18 år är slutligen att nämna, att för överlämnande med tillämpning av 2—4 §§ i förevarande kapitel till vård enligt lagen om nykterhetsvård, vård enligt sjuksjuklagen eller öppen psykiatrisk vård icke gäller annan åldersbegränsning än den som följer av 15-årsgränsen. Barnavårdsmyndigheterna söker emellertid numera i vidsträckt omfattning att tillgodose sådana vårdbehov som här avses inom barnavårdens ram, och det torde därför ofta vara ändamålsenligt att även i dylika fall överlämna åt vederbörande barnavårdsnämnd att föranstalta om erforderliga vårdåtgärder.

Möjligheterna att med stöd av barnavårdslagen ingripa mot den som har fyllt 18 år är, såsom tidigare har omtalats, tämligen begränsade. Enligt 22 § d) har barnavårdsnämnden att vidtaga åtgärder beträffande person i åldern mellan 18 och 21 år, som befinner sig föra ett oordentligt, lättjefullt eller sedeslöst liv eller eljest visat svår oart och beträffande vilken särskilda åtgärder från samhällets sida kräves för hans tillrättaförande. Denna beskrivning — vari orden »eljest visat svår oart» närmast avser homosexuella vanor — åsyftar icke, att till den sociala barna- och ungdomsvården hänföra ungdomar med kriminellt beteende utan ungdomar vilkas asocialitet främst har tagit sig andra ytringar, t. ex. arbetsovilliga personer, lösdrivare, prostituerade och alkoholister. Samma begränsning torde också komma att bibehållas i barnavårdskommitténs förslag till ny barnavårdslag. Det är därför icke i första hand med tanke på de fall vilka avses i 22 § d), som beredningen i 1 § av förevarande kapitel har öppnat möjlighet att överlämna även den som har fyllt 18 år till vård enligt barnavårdslagen. Skälet härtill är i stället främst, att en pågående behandling inom socialvården i regel icke bör avbrytas på den grund att den unge efter fyllda 18 år begår brott. Detta gäller även dem som har omhändertagits med stöd av 22 § d). Behandlingen av dem som har intagits i ungdomsvårdsskola kan i allmänhet fortgå även efter det att de fyllt 18 år. Enligt 46 § 2 mom. barnavårdslagen får sålunda slutlig utskrivning av barn, som har intagits i ungdomsvårdsskola efter fyllda 15 år, uppskjutas till dess tre år har förflutit från intagandet, och har barnets uppförande varit opålitligt, får med utskrivningen anstå till dess det har fyllt 21 år. Slutlig utskrivning av person som har omhändertagits jämlikt 22 § d) skall äga rum senast när två år har förflutit från omhändertagandet, dock att utskrivningen, när särskilda förhållanden föranleder därtill, får uppskjutas ytterligare högst ett år. Syftet att ungdomsvårdsskolebehandlingen i allmänhet icke bör avbrytas, när den unge begår brott, tillgodoses för närvarande genom den förut omnämnda åtalsprövningen enligt 44 § 3 mom. barnavårdslagen. Såsom beredningen tidigare har framhållit bör i bar-

navårdslagstiftningen bibehållas ett stadgande om sådan åtalsprövning för de fall då brottet har begåtts efter fyllda 18 år; har brottet begåtts dessförinnan blir 10 kap. 2 § i beredningens förslag tillämplig. Därest åklagaren beslutar sig för att åtala, bör emellertid domstolen ha samma befogenhet som tidigare åklagaren att låta kriminalvården träda tillbaka för den pågående ungdomsvårdsskolebehandlingen; domstolen bör icke härvidlag vara bunden av åklagarens bedömande. Detta resultat kan domstolen åstadkomma genom att med tillämpning av 1 § i förevarande kapitel överlämna åt styrelsen för vederbörande ungdomsvårdsskola att föranstalta om erforderlig vård.

Även om överlämnande till vård enligt barnvårdslagen av dem som har fyllt 18 år i första hand är avsett för sådana fall där eljest påkallade åtgärder inom kriminalvården anses böra vika för en redan påbörjad behandling inom socialvården, är det likväl en grupp för vilken överlämnande enligt 1 § i detta kapitel regelmässigt bör ske även i andra fall, nämligen unga kvinnor som har begått brott. Allvarligare kriminalitet hos kvinnliga 18—20-åringar torde vara ovanlig utan förening med sådan asocial livsföring som avses i 22 § d). Den reaktionsform inom kriminalvården som i dessa fall närmast skulle komma i fråga vore skyddsfostran. De vårdmöjligheter som kriminalvården kan erbjuda detta klientel är emellertid icke och kan ej heller med hänsyn till att klientelet är så fåtaligt — år 1952 dömdes två kvinnor, år 1953 tre till ungdomsfängelse — inom överskådlig tid väntas bli tillfredsställande.¹ Ungdomsvårdsskoleorganisationen förfogar däremot över betydligt bättre resurser för behandling av unga kvinnor och kan bl. a. tillgodose differentieringsbehovet på ett helt annat sätt än kriminalvården.

För huvudparten av de lagöverträdare som vid tiden för lagföringen är i åldern 18—20 år ställer beredningens förslag till domstolarnas förfogande brottspåföljder, som är ägnade att ge dem vård i kriminalvårdens regi. Även ungdomar i denna åldersgrupp är, när de har förfallit till allvarligare brottslighet, ofta i behov av en uppfostrande och utbildande behandling. En sådan kan åvägabringas genom dom å skyddstillsyn enligt 4 kap. varvid den lokala tillsynsmyndigheten har att utforma en efter den unges egenart nyanserad vård.

Har den tilltalade fyllt 18 år får enligt 4 kap. 3 § i dom å skyddstillsyn, om det finnes erforderligt för den dömdes tillrättaförande eller eljest, förordnas att i skyddstillsynen skall ingå behandling under två månader i tillsynsanstalt. Såsom framgår av motiven till nämnda lagrum är denna kombination av anstaltsbehandling och en därpå följande kriminalvård i frihet tänkt för bl. a. unga brottslingar, för vilka en kortare tids frihetsberövande anses nödvändigt och som nu dömes till korta frihetsstraff, vilka icke följes av någon vård och tillsyn efter frigivningen.

För de fall som finnes böra underkastas en längre tids anstaltsbehandling skall enligt förslaget den normala reaktionsformen vara skyddsfostran, som medger vård i anstalt under en sammanlagd tid av tre år med viss möjlighet

¹ Se även Användningen av de kriminalrättsliga påföljderna, betänkangets andra avdelning, s. 29.

till ett års förlängning. Anstaltsbehandlingen skall dock alltid följas av vård i frihet, för vilken bestämmelserna om skyddstillsyn i huvudsak är tillämpliga. Förutom att reglerna i 5 kap. om skyddsfostran uppvisar åtskilliga nyheter i jämförelse med de bestämmelser som gäller för dess motsvarighet i gällande lagstiftning, ungdomsfängelse, innehåller förslaget icke någon motsvarighet till den nuvarande valfriheten mellan tidsbestämt straff och det relativt tidsbestämda frihetsberövande som ungdomsfängelse — liksom skyddsfostran — innebär. Av skäl som har redovisats under rubriken till 2 kap. har beredningen nämligen i 6 § samma kapitel föreslagit förbud att döma den som har fyllt 18 men ej 21 år till fängelse i andra fall än vid förvandling av böter eller när av särskilda skäl fängelse på viss tid överstigande tre år finnes böra ådömas.

De möjligheter till anstaltsvård som föreligger vid skyddsfostran och vid skyddstillsyn jämte behandling i tillsynsanstalt torde vara tillfyllest för praktiskt taget alla fall, där lagöverträdare i åldern 18—20 år finnes vara i behov av sådan vård. Därmed är emellertid icke de möjligheter att inom kriminalvården anordna anstaltsbehandling, som beredningens förslag innehåller, helt uttömda. Förutom fängelse på tid överstigande tre år kan nämligen jämväl skyddsinternering tänkas komma till användning mot brottslingar i denna ålderskategori. Såsom tidigare framhållits har dock interneringsnämnden och domstolarna visat stor återhållsamhet, när det gällt att döma unga människor till förvaring. Även om skyddsinternering innebär andra möjligheter än förvaring i fråga om anstaltsplacering av den dömda och överförande till vård utom anstalt före utgången av den i domen fastställda minsta tiden för anstaltsvården, kan det likväl förväntas att samma återhållsamhet kommer att iakttagas också beträffande skyddsinternering. Ett starkare samhällsskydd än det som kan åstadkommas inom den i lagen bestämda maximitiden för anstaltsvårdens längd vid skyddsfostran lär för övrigt komma att krävas allenast i rena undantagsfall.

Bortsett från fängelse innehåller beredningens förslag icke någon till åldersgruppen 18—20 år hänförlig formell begränsning av de olika reaktionsformernas tillämpningsområde. För denna åldersgrupp kan därför av de i 1—7 kap. avhandlade allmänna brottspåföljderna komma i fråga — utom de ovan nämnda — jämväl böter, villkorlig dom samt överlämnande till vård enligt lagen om nykterhetsvård, vård enligt sinnessjuklagen och öppen psykiatrisk vård.

Förslaget innehåller även en viss motsvarighet till den nuvarande straffnedsättningsregeln i SL 5: 2 beträffande den som har begått brott före fyllda 18 år. Den föreslagna bestämmelsen — intagen i 2 kap. 6 § och motiverad under detta lagrum — omfattar emellertid även 18—20-åringar och innebär, att den som vid domen är under tjuogoett år får dömas till böter, ändå att fängelse är stadgat såsom påföljd för brottet. Bestämmelsen är närmast en konsekvens av de begränsningar i fråga om användande av fängelse som nämnda lagrum innehåller.

Behandlingen av alkoholbrottslingar

Det reaktionssystem som upptogs i 1864 års strafflag innehöll icke några särregler beträffande alkoholbrottslingar, utan dessa var underkastade samma reaktionsformer som andra lagöverträdare. Frågan om särskild behandling av alkoholister som begått brott upptogs i vårt land först av professorn *J. C. W. Thyrén* i hans arbete »Principerna för en strafflagsreform». Thyrén uttalade därvid, att domstolarna borde äga befogenhet att i vissa fall förordna, att straff skulle utbytas mot internering å alkoholistanstalt. Angående de fall då sådan internering skulle kunna träda i stället för straff framhöll Thyrén bl. a., att en så ingripande åtgärd som internering å anstalt icke borde knytas till varje än så obetydlig förseelse ävensom att det av allmänpreventiva hänsyn icke vore lämpligt att vid svåra brott låta den till arten mildare anstaltsbehandlingen träda i stället för det strängare frihetsstraffet. Internering borde således endast ådömas inom ett begränsat område av straffbarhet och i följd härav borde uppställas dels en gräns nedanför vilken, dels en gräns ovanför vilken internering vore utesluten.

Ett förslag i denna riktning framlades år 1929 av sakkunniga för revision av lösdriivarlagstiftningen, vilka föreslog en lag om internering å allmän alkoholistanstalt av förbrytare, hemfallna åt dryckenskap. Enligt detta förslag skulle, om någon som var hemfallen åt dryckenskap begick brott och dömdes till böter eller fängelse i högst ett år eller till straffarbete i högst sex månader, domstolen under vissa förutsättningar äga förordna att den dömda skulle, i stället för att undergå det ådömda straffet, intagas å allmän alkoholistanstalt. I förslaget meddelades vidare bestämmelser i syfte att förhindra, att person som internerats å alkoholistanstalt under anstaltsvistelsen eller omedelbart efter denna nödgades undergå förvandlingsstraff för böter.

Nyssnämnda sakkunniga yttrade i sitt betänkande bl. a., att en reglering av frågan om behandlingen av alkoholbrottslingar borde genomföras utan avbidan på en allmän strafflagsreform. De sakkunniga framhöll tillika att de förhållanden som gjort att frågan bragts på tal och att man sökt att, åtminstone delvis, få fram den till en snabbare lösning framför allt vore de olägenheter för en ändamålsenlig behandling av de å alkoholistanstalt internerade, som framträtt genom uppkomna konflikter med därunder förekommande verkställighet av straff. Det vore förnämligast verkställigheten av förvandlingsstraff för böter, särskilt böter för fylleri, vartill klagomålen hänförde sig, men enahanda förhållanden gjorde sig ock gällande med avseende å kortare frihetsstraff.

De sakkunnigas förslag ledde icke till någon lagstiftning. Frågan om konflikten mellan behandling å alkoholistanstalt eller — med den terminologi som numera kommer till användning — allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare och förvandlingspåföljd för böter har emellertid sedermera vunnit sin lösning i lagen om verkställighet av bötesstraff. Har någon enligt meddelat beslut intagits å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller har nå-

gon frivilligt ingått å sådan anstalt och därvid förbundit sig att kvarstanna å anstalten ett år, skall jämligt 9 § nämnda lag beslut om bötesförvandling som dessförinnan meddelats vara förfallet, och enligt samma lagrum får förvandling ej ske av böter som har ådömts före intagandet. Böter som ådömts därefter men före utskrivningen får ej förvandlas, med mindre anstaltens styrelse påkallar det.

Grunden för den sålunda stadgade befrielsen från förvandlingspåföljd för de på vårdanstalt intagna har varit de olägenheter, som ur vårdsynpunkt har ansetts förbundna med att anstaltsvistelsen skulle avbrytas eller efterföljas av en kort tids intagning i fängelse; enligt 47 § lagen om nykterhetsvård inräknas icke denna tid i den i lagen reglerade vårdtiden. Genom att i fråga om böter som har ådömts efter intagandet lägga frågan om bötesförvandling i anstaltsstyrelsens hand har man berett möjlighet för denna att vid behov utnyttja förvandlingspåföljden såsom disciplinmedel.

I fråga om förvandling av böter för fylleri och för vissa andra brott som har begåtts under alkoholpåverkan har givits särskilda regler i 11 § bötesverkställighetslagen. Dessa regler avser fall, där den bötfälldes under de två senast förflutna åren, räknat från den tidpunkt då förvandlingsfrågan föreligger till bedömande, har fälltts till ansvar för dylikt brott tre eller flera gånger, det aktuella brottet inbegripet. I sådant fall skall åklagaren, innan talan anhängiggöres om böternas förvandling, hos vederbörande nykterhetsnämnd göra anmälan om förhållandet. Det har nämligen ansetts önskvärt, att det i dessa fall prövas huruvida icke intagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare är en lämpligare form för ingripande än förvandling av böterna. Beslutar nämnden efter åklagarens anmälan att icke göra framställning hos länsstyrelsen om den bötfälldes intagande å vårdanstalt eller förflyter två månader utan att nämnden har gjort sådan ansökan, har åklagaren att föra talan om förvandling av böterna. Likaså skall talan härom föras, om länsstyrelsen avslår nämndens ansökan. Om åter ansökningen leder till att länsstyrelsen meddelar förordnande om den bötfälldes intagande å allmän vårdanstalt, skall sedan detta beslut har vunnit laga kraft frågan om böternas förvandling vara förfallen. Förordnande om intagning å vårdanstalt träder sålunda i stället för förvandlingspåföljden.

De regler i bötesverkställighetslagen, för vilka hittills har redogjorts, innebär icke att den bötfälldes befrias från skyldigheten att betala böterna. Sådan verkan kan emellertid stundom inträda, om den bötfälldes intages å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare; det räcker alltså ej härvidlag med att förordnande om intagning meddelas. I lagens 4 § stadgas sålunda, att om bötfälld antingen enligt meddelat beslut har intagits å allmän vårdanstalt eller ock frivilligt har ingått å sådan anstalt och därvid har förbundit sig att kvarstanna å anstalten ett år, sådana böter icke får utlagas som avser före intagandet begånget brott, utgörande fylleri eller förargelseväckande beteende, men ej tillika annat brott. Stadgandet har föranletts av önskan att undvika, att den å anstalt vårdade efter utskrivningen därifrån skall betungas med betalning av böter härrörande från hans tidigare oordnade levnadsätt.

Den ovan redovisade bestämmelsen i 9 § bötesverkställighetslagen medför, att för personer som vårdas å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare böter för smärre förseelser i allmänhet icke leder till någon verkställighet. Vid sådant förhållande har det ansetts mången gång vara en olämplig eller onödig åtgärd att genom lagföring vid domstol åvägabringa att en å sådan anstalt intagen person blir bötfälld för en förseelse. På grund härav infördes år 1939 i den då gällande alkoholistlagen ett stadgande om åtalsprövning, vilket har fått sin motsvarighet i 57 § lagen om nykterhetsvård. Enligt denna paragraf ankommer det på statsåklagaren att avgöra, huruvida åtal lämpligen bör ske, när den som som har tvångsintagits å allmän vårdanstalt eller frivilligt ingått å sådan anstalt och därvid förbundet sig att kvarstanna å anstalten ett år misstänkes att ha före utskrivning från anstalten begått brott, varå icke kan följä svårare påföljd än böter eller fängelse i sex månader. Har brottet begåtts innan den intagne fyllt 18 år, gäller dock ingen begränsning i fråga om brottets svårhetsgrad. En förutsättning för åtalsprövningen är att brottet hör under allmänt åtal. Innan åklagaren beslutar i åtalsfrågan, är han skyldig att höra anstaltens styrelse.

Det må i detta sammanhang erinras om att strafflagberedningen i sitt yttrande¹ över straffrättskommitténs förslag till brottsbalk föreslagit, att bötespåföljden för fylleri skulle utmönstras ur lagstiftningen och att utredning skulle verkställas om att den som på allmän plats uppträder berusad av starka drycker eller annat skulle göras till föremål för klinikbehandling. Med sitt förslag åsyftade beredningen bl. a. att omedelbar vård skulle ges åt den berusade och därmed en utgångspunkt skapas för vidare nykterhetsfrämjande åtgärder om sådana erfordrades samt att i ett psykologiskt känsligt ögonblick ingripande skulle ske med väl avvägda medel ägnade att förebygga fortsatt missbruk av rusdrycker.

Sedan ovannämnda sakkunniga för revision av lösdrivarlagstiftningen avgivit sitt förslag till lag om internering å allmän alkoholistanstalt av förbrytare, hemfallna åt dryckenskap, tillkallades år 1934 inom justitiedepartementet sakkunniga att utreda frågan om särskilda åtgärder mot alkoholbrottsligheten. I direktiven för de sakkunniga uttalades bl. a., att den uppfattningen sedan länge varit rådande, att ett effektivt bekämpande av alkoholbrottslighet icke kunde ske endast genom användande av straff. Särskilt de lindrigare straffen, böter och kortvariga frihetsstraff, vore enligt sin natur föga verksamma för att tillrättaföra en förbrytare, som vore hemfallen åt missbruk av alkohol.

I sitt betänkande (SOU 1936: 4) föreslog de sakkunniga en lag om behandling av förbrytare, hemfallna åt alkoholmissbruk. Enligt den föreslagna lagen — som utformades efter mönster av den några månader tidigare antagna lagen om ungdomsfängelse — skulle inom kriminalvården inrättas en särskild reaktionsform för alkoholbrottslingar, kallad alkoholistfängelse.

I sina motiv till lagförslaget anförde de sakkunniga bl. a. att de allmänna straffarterna, frihetsstraff och böter, i väsentliga avseenden vore otillräckliga

¹ Se betänkandets andra avdelning s. 149.

eller bristfälliga för en effektiv behandling av alkoholism hos brottslingarna. Att böter och förvandlingsstraff för böter vore otjänliga för detta ändamål behövde ej närmare utvecklas. Detsamma gällde beträffande de frihetsstraff som omedelbart ådömdes och vore så kortvariga att redan till följd därav utrymme saknades för effektivt avvänjande från spritmissbruk och för personlig påverkan. Men även frihetsstraff av en tidslängd som i och för sig kunde anses tillräcklig vore behäftade med den bristen att den penitentiära verkställighet som inginge såsom ett väsentligt led i varje frihetsstraff i många fall icke vore ägnad att förbättra alkoholmissbrukarna. Åtskilliga av dem hade sålunda svårt att fördraga cellstraffet och den gängse fängelserutinen vore ofta lika olämplig för alkoholmissbrukare som för psykiskt defekta individer. I de vanliga frihetsstraffens konstruktion funnes vidare endast föga utrymme för eftervård.

Förslaget om alkoholistfängelse resulterade icke i någon lagstiftning och någon särskild för alkoholbrottslingar avsedd frihetsberövande påföljd har ej heller senare tillskapats inom kriminalvården. Verkställigheten av fängelse och straffarbete sker emellertid numera i andra former än då nämnda förslag avgavs. Genom 1945 års lag om verkställighet av frihetsstraff m. m. avskaffades i princip cellstraffet och utmönstrades vissa andra repressiva moment i verkställigheten; denna skall enbart vara inriktad på att främja den dömdes anpassning i samhället. Vidare infördes vid sidan av den äldre fängelsetypen öppna anstalter, där de intagna sysselsattes i friluftsbete och där förhållandena även i övrigt i det väsentliga liknar dem som förekommer å de allmänna vårdanstalterna för alkoholmissbrukare. Avgörandet angående den dömdes anstaltsplacering och sysselsättning är ett väsentligt led i den behandlingsplanering, för vilken har redogjorts ovan under 2 kap. 7 §. Även utrymmet för eftervård och för villkorlig frigivning är numera betydligt vidare än tidigare. Villkorlig frigivning kan dock förekomma endast vid strafftider om minst sex månader.

Den viktigaste förbindelselinjen mellan kriminalvården och den sociala nykterhetsvården är sedan länge den villkorliga domen. Redan före tillkomsten av 1939 års lag om villkorlig dom — och alltså innan möjlighet tillskapades att förena sådan dom med särskilda föreskrifter — användes villkorlig dom i icke ringa omfattning beträffande alkoholbrottslingar, sedan domstolen förvissat sig om att de frivilligt ingått å alkoholistanstalt. De sakkunniga, vilkas förslag lades till grund för 1939 års lag, underströk starkt »behovet av en mellanform mellan de arter av anstaltsbehandling som vår straffrätt känner och villkorlig dom sådan denna för närvarande är beskaffad». Bland de grupper av lagöverträdare, för vilka behov av särskild behandling förelåg, nämnde de sakkunniga även alkoholbrottslingarna. De sakkunniga föreslog bl. a. möjlighet att i villkorlig dom ålägga sådana brottslingar att söka vård å alkoholistanstalt och att uppställa såsom förutsättning för det villkorliga anståndet att föreläggandet åttlyddes.

Denna möjlighet infördes också i 1939 års lag. Föreskrift enligt 8 § däri kan sålunda bestå i föreläggande för den dömden att frivilligt ingå å allmän

vårdanstalt för alkoholmissbrukare. I 58 § lagen om nykterhetsvård stadgas att, om någon som är hemfallen åt alkoholmissbruk vill frivilligt ingå å sådan anstalt, han får intagas under förutsättning att han i egenhändigt underskriven ansökan hos anstaltens föreståndare eller hos socialstyrelsen har gjort framställning därom samt skriftligen förbundet sig att kvarstanna å allmän vårdanstalt under viss tid, som dock ej får överskrida ett år. Den som intages i denna ordning — något som förekommer i mycket stor utsträckning — får kvarhållas under den tid som anges i den skriftliga förbindelsen men får, när omständigheterna föranleder därtill, utskrivast tidigare. I den villkorliga domen kan domstolen föreskriva, för vilken tid förbindelsen skall gälla, men ej i övrigt ge någon föreskrift angående vårdtidens längd. Övervakare skall förordnas, såsom alltid måste ske när föreskrift meddelas enligt lagen om villkorlig dom.

Önskar domstolen äga visshet om att intagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare kommer till stånd i fall där den finner sådan önskvärd, kan domstolen stundom uppskjuta målets avgörande till dess intagning har skett — efter frivillig ansökan av den tilltalade eller genom beslut om tvångsintagning — för att därefter meddela villkorlig dom.

Villkorlig dom kan även i andra fall förenas med nykterhetsvårdande åtgärder utan att föreskrift om anstaltsbehandling meddelas. Föreskrift enligt 8 § i 1939 års lag kan exempelvis innehålla åliggande för den dömda att avhålla sig från bruk av rusdrycker, att ingå i en nykterhetsförening eller att undergå antabusbehandling eller liknande kur. Vidare kan en samverkan åstadkommas mellan övervakaren och nykterhetsnämnden i orten, eventuellt därigenom att till övervakare utses någon till nämnden knuten person.

I ett under hösten 1953 upprättat tillägg till sitt yttrande över 1946 års alkoholistsvårdsutrednings förslag till lag om nykterhetsvård m. m. (SOU 1948: 23) föreslog beredningen till övervägande bl. a. att i 8 § lagen om villkorlig dom skulle insättas ett nytt stycke av innebörd att domstolen ägde ålägga den dömda att underkasta sig behandling enligt lagen om nykterhetsvård. Med anledning härav förordade vederbörande departementschef i det förslag till lag om nykterhetsvård m. m. som remitterades till lagrådet, att i nämnda paragraf skulle upptagas ett stadgande av det innehåll att domstolen ägde efter nykterhetsnämndens hörande överlämna åt denna att vidtaga åtgärd enligt lagen om nykterhetsvård beträffande den dömda. Denna föreskrift fick dock utgå med hänsyn till vissa betänkligheter som lagrådet anförde. Enligt lagrådet företedde den föreslagna lagtexten vissa svagheter. Lagen om nykterhetsvård innehöll inga särregler i fråga om villkorligt dömda personer. Nykterhetsnämnden torde därför utan varje bemyndigande från domstolens sida ha både möjlighet och skyldighet att gent emot sådan person vidtaga de åtgärder, vartill lagen och omständigheterna i det särskilda fallet gäve anledning. Å andra sidan torde domstolen icke behöva stöd av särskilt lagbud för att göra ett uttalande av förevarande innebörd och torde kunna göra det även om nykterhetsnämnden ej hörts.

Om tilltalad, som är hemfallen åt alkoholmissbruk eller eljest missbrukar alkoholhaltiga drycker, kan bli föremål för skyddsuffostran, kan domstolen jämlikt lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig efter hörande av vederbörande barnavårdsnämnd överlämna åt denna att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuffostran. Såsom har antytts under föregående avsnitt strävar de barnavårdande myndigheterna efter att bereda även unga alkoholister erforderlig behandling inom den sociala barna- och ungdomsvårdens ram. På ungdomsvårdsskolorna är också åtskilliga alkoholmissbrukare intagna.

Lagföring för brottslig gärning kan leda till omhändertagande inom den sociala nykterhetsvården även på en annan väg än över villkorlig dom, nämligen via straffriförklaring jämlikt SL 5:5. Förklaras tilltalad på grund av sin sinnesbeskaffenhet fri från ansvar, och är han enligt det läkarutlåtande som har legat till grund för straffriförklaringen icke i behov av vård å sinnessjukhus men finnes enligt utlåtandet anledning till antagande att han är hemfallen åt alkoholmissbruk, skall domstolen — enligt föreskrifter i kungörelsen d. 21 juni 1946 angående översändande av domar i vissa brottmål m. m. — sända domen till länsstyrelsen i den ort, där den tilltalade har sitt hemvist. Länsstyrelsen äger i dylikt fall jämlikt 19 § 2 mom. lagen om nykterhetsvård även utan att ansökan därom har gjorts besluta om tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, om förutsättningar därför eljest föreligger. Med intagning i denna ordning är, såsom nedan skall anges, förbundna vissa särskilda rättsverkningar.

Genom lagen om nykterhetsvård, som har trätt i kraft den 1 oktober 1955, har de nykterhetsvårdande organen — kommunala nykterhetsnämnder och länsnykterhetsnämnder — erhållit vidgade befogenheter att ingripa mot alkoholmissbrukare. I samband därmed har en upprustning av nykterhetsvårdens personella och materiella resurser inletts. Nykterhetsnämnd är enligt lagens 1 § numera skyldig att ingripa med nykterhetsvårdande åtgärder, så snart någon ej blott tillfälligt använder alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan. För att nämnden skall få vetskap om alkoholmissbrukare har det i 10 § bl. a. ålagts polis- och åklagarmyndighet, som erhåller kännedom om att någon har gjort sig skyldig till fylleri eller eljest använt alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan, att ofördröjligen göra anmälan därom hos nämnden. Det åligger därefter nämnden att skyndsamt låta verkställa undersökning (12 §). Om av denna framgår, att den varom fråga är missbrukar alkoholhaltiga drycker, skall nämnden enligt 14 §, när så prövas erforderligt och gagneligt, söka bibringa honom insikt om vådan av alkoholmissbruk samt vidtaga för hans rättelse lämpade s. k. hjälpåtgärder. Såsom exempel på hjälpåtgärder anger lagen, att nämnden skall söka (a) förmå alkoholmissbrukaren att under viss tid, dock högst ett år, fortlöpande upprätthålla förbindelse med nämnden eller av nämnden utsedd person; (b) förhjälpa honom till lämplig anställning eller, i syfte att minska frestelserna till bruk av alkoholhaltiga drycker, bereda honom ombyte av verksamhet eller vistelse-

ort; (c) föranstalta, att alkoholhaltiga drycker ej utlämnas till honom, samt förmå honom att ej besöka lokaler, där sådana utskänkes; (d) förmå honom att ingå i nykterhetsförening eller annan lämplig organisation; (e) förmå honom att rådfråga läkare och följa dennes föreskrifter eller att frivilligt söka lämplig vård.

För att tvångsåtgärder — övervakning eller tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare — skall kunna vidtagas kräves enligt 15 och 18 §§ lagen om nykterhetsvård, att alkoholmissbrukaren är hemfallna åt alkoholmissbruk samt därutöver att någon av de i 15 § angivna s. k. specialindikationerna är för handen. De omständigheter som konstituerar förhandenvaron av en sådan indikation kan vara och är ej sällan brott. En av specialindikationerna hänför sig sålunda omedelbart till begångna lagöverträdelser. Ingripande kan nämligen ske om alkoholmissbrukaren blivit dömd för minst tre under de två senast förflutna åren begångna gärningar, innefattande fylleri, brott som i SL 26: 13 eller 14 sägs, därest han vid brottets begående har varit berusad av starka drycker, så att det framgått av hans åtbörder eller tal, eller brott som avses i 4 § lagen om straff för vissa trafikbrott, därest brottet har varit en följd av förtäring av starka drycker. Men även i andra fall kan begånget brott — jämte hemfallenhet åt alkoholmissbruk — utgöra grund för vidtagande av tvångsåtgärd. Bland specialindikationerna nämnes, att alkoholmissbrukaren till följd av sitt missbruk befinnes (a) vara farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv, eller (c) ligga det allmänna, sin familj eller annan till last, eller (d) vara ur stånd att taga vård om sig själv, eller (e) föra ett för närboende eller andra grovt störande levnadssätt. Samtliga dessa indikationer kan manifesteras sig i brottslighet. För att farlighetsindikationen skall vara uppfylld, behöver alkoholisten icke nödvändigtvis ha begått brott; ett av huvudsyftena med lagen om nykterhetsvård är att förebygga våldshandlingar och liknande brott av alkoholister. Farligheten tager sig emellertid ofta uttryck i brottsliga handlingar. Det är därvid i allmänhet fråga om misshandelsbrott men även åtskilliga andra typer av brott mot annans kroppsliga eller andliga integritet begås av personer som är hemfallna åt alkoholmissbruk. Under uttrycket »ligga det allmänna, sin familj eller annan till last» faller bl. a. alkoholmissbrukare som parasiterar på någon enskild, t. ex. en familjemedlem. Denna ekonomiska parasitism behöver icke vara men är ofta av en aktiv och aggressiv karaktär. Kraven på pengar, ej minst mot åldringar och kvinnor, kan understrykas med hot och antydningar utan att fara för deras personliga säkerhet kan anses föreligga. Stundom är i verkligheten fråga om tillgrepp eller annan tillägnelse såsom pantsättning av vederbörandes ägodelar. Under indikationen »ur stånd att taga vård om sig själv» hänföres även en påtaglig oförmåga till följd av alkoholmissbruk att hålla sig inom lagens ramar. Ett enstaka brott i samband med alkoholmissbruk kan utgöra symptom på en dylik livsföring. Det torde dock, vare sig fråga är om ett eller flera brott, krävas påvisande av en benägenhet att under

alkoholpåverkan begå brottsliga handlingar, exempelvis att spriten utlöser vissa kriminella tendenser, eller också att brotten har begåtts i syfte att anskaffa rusdrycker eller medel därtill. Vad slutligen angår den specialindikation som avser ett för närboende eller andra grovt störande levnadssätt kan denna komma till uttryck bl. a. i hemfridsbrott eller sedlighetssårande uppträdande.

Medan övervakning — som får fortgå under högst ett år eller, när särskilda förhållanden påkallar det, under högst två år — kan beslutas av nykterhetsnämnd, är det endast länsstyrelse som äger besluta om tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. För att tvångsintagning skall komma till stånd kräves enligt 19 § i regel att nykterhetsnämnden eller i vissa fall polismyndigheten i orten gör ansökan därom hos länsstyrelsen. När den som är hemfallen åt alkoholmissbruk har av domstol blivit straffriförklarad jämlikt SL 5:5, kan emellertid länsstyrelsen såsom tidigare har omtalats utan ansökan förordna om tvångsintagning, under förutsättning tillika att alkoholmissbrukaren vid prövning i vederbörlig ordning har befunnits icke vara i behov av vård å sinnessjukhus. I dylikt fall åligger det också länsstyrelsen att föranstalta om verkställighet av beslut om tvångsintagning (34 §). Den myndighet som har att föranstalta om verkställighet av beslut om tvångsintagning äger enligt 35 § bevilja villkorligt anstånd därmed. Beviljas anstånd, skall alkoholmissbrukaren ställas under övervakning varjämte s. k. lydnadsföreskrifter kan meddelas honom angående hans sysselsättning, vistelseort eller annat (36 §). Lydnadsföreskrifterna kan innehålla, att han skall (a) fullständigt avhålla sig från bruk av alkoholhaltiga drycker; (b) underkasta sig sjukhusvård eller vård å inackorderingshem eller inom familjevården; (c) vistas inom viss eller vissa kommuner; (d) begagna sig av honom anvisad bostad eller antaga arbete eller anställning, som kan beredas honom, och icke avflytta från bostaden eller lämna anställningen utan tillstånd av nykterhetsnämnden eller övervakaren; (e) bemyndiga person, som nykterhetsnämnden i orten eller övervakaren finner lämplig, att uppbära honom tillkommande arbetsförtjänst eller andra penningmedel, så ock att underkasta sig andra inskränkningar i fråga om förfogandet däröver. Den myndighet som har meddelat lydnadsföreskrifter kan besluta om ändring av eller tillägg till desamma. Beslut om tvångsintagning förfaller vanligen efter ett år, om verkställighet ej påbörjats dessförinnan (39 §). Vårdtiden på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare är enligt 44 § i regel högst ett år. Denna tid kan emellertid förlängas med två år, bl. a. när intagningsbeslutet har grundats å farlighetsindikationen eller när fråga är om straffriförklarad alkoholmissbrukare (45 §). I samband med försökspermission eller utskrivning från anstalten skall vid behov övervakning anordnas varjämte lydnadsföreskrifter må meddelas (51 och 54 §§).

Icke heller utomlands förekommer i allmänhet några särskilda reaktionsformer inom kriminalvårdens ram för alkoholbrottslingar. I åtskilliga län-

der har emellertid på andra vägar tillskapats möjligheter att åvägabringa en för sådana brottslingar lämpad behandling. Dylik behandling kan sålunda ibland anordnas genom föreskrifter i samband med villkorlig dom. På många håll kan också domstolen utan samband med sådan dom förordna om tvångsintagning å vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Flerstädes kombineras därvid ofta den nykterhetsvårdande åtgärden med frihetsstraff och sker intagningen å vårdanstalten först sedan frihetsstraffet har avtjänats. Det förekommer dock på vissa håll, att anstånd med frihetsstraffet kan meddelas i avbidan på utfallet av behandlingen å vårdanstalten och att, om denna behandling ger åsyftat resultat, den dömda därefter befrias från straffet.

I Danmark kan för behandling av personer som har begått brott under alkoholpåverkan ifrågakomma intagning i två olika slags anstaller, arbetshus och vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Intagning i arbetshus kan ådömas i stället för fängelse, bl. a. när någon har begått brott under påverkan av starka drycker och kan antagas vara hemfallen åt dryckenskap. Denna behandlingsform är närmast avsedd för äldre, tidigare straffade men icke i egentlig mening farliga brottslingar, för vilka intagning å vårdanstalt för alkoholmissbrukare kan antagas vara utan gagn. Vistelsen i arbetshus får ej vara längre tid än fem år. Förordnande om intagning å vårdanstalt för alkoholmissbrukare kan meddelas av domstol i vissa fall, när den dömer någon till frihetsstraff för brott som har begåtts under påverkan av spritdrycker och det framgår att han är hemfallen åt dryckenskap. Domstolen kan därvid bestämma, att han efter utståndet straff eller, vid villkorlig dom, omedelbart skall intagas å vårdanstalt. Tiden för anstaltsvistelsen skall i domen bestämmas till 18 månader eller vid återfall till tre år. Utskrivning kan ske innan den i domen utsatta tiden har gått till ända, om den intagne dessförinnan synes botad eller om anstaltsvården anses utsiktslös. Förordnande om intagning å vårdanstalt kan i vissa fall meddelas utan att straff samtidigt ådömes. Detta kan ske bl. a. när den åtalade till följd av berusning handlat »uden bevidsthed» och därför är straffri. Den danska strafflagen känner ytterligare en åtgärd såsom medel för bekämpande av alkoholbrottsligheten. Om någon dömes till frihetsstraff för brott som är begånget under påverkan av starka drycker, kan sålunda domstolen förbjuda den dömda att under viss tid, ej överstigande fem år, från frigivningen begagna eller köpa spritdrycker. Kan den dömda antagas vara hemfallen åt dryckenskap, är sådant förbud obligatoriskt. Förbud kan även — i samma utsträckning som gäller för förordnande om intagning å vårdanstalt — meddelas utan samband med ådömande av straff. Under senare år har i Danmark antabusbehandling anordnats i icke ringa omfattning för alkoholbrottslingar, bl. a. i samband med villkorlig dom och villkorlig frigivning.

I den norska strafflagen har år 1929 införts bestämmelser om vissa skyddsåtgärder (sikringsmedel). Dessa skyddsåtgärder kan under vissa förutsättningar användas bl. a. gentemot alkoholbrottslingar. I sådant fall beslutar domstolen, att åklagarmyndigheten äger vidtaga vissa skyddsåtgärder mot brottslingen. Denne kan bl. a. anvisas eller förbjudas att vistas å viss

plats, ställas under övervakning, förbjudas att begagna alkoholhaltiga drycker eller intagas å vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller å arbetshus. Föreligger fara för att den dömda kommer att begå vissa grövre brott, såsom svårare sedlighetsbrott och svårare våldsbrott, är dylika skyddsåtgärder obligatoriska. Om domstolen ej har beslutat annorlunda, har åtalsmyndigheten att själv välja mellan de olika slagen av skyddsåtgärder. Domstolen skall bestämma en maximitid utöver vilken skyddsåtgärd ej får vidtagas utan domstolens samtycke. Åtgärderna skall redan före maximitidens utgång inställas, så snart de icke längre anses behövliga, men kan åter upptagas när anledning föreligger därtill. Sedan åklagarmyndigheten bringat viss skyddsåtgärd till verkställighet, tillkommer beslutanderätten i fråga om förändring, upphörande eller återupptagande av skyddsåtgärden justitiedepartementet (fengselsstyret). — Sinnesförvirring (bevisstlöshet) som är en följd av självförvållat rus utesluter icke ådömande av straff. Ådömes sådant jämte det förordnande meddelas om skyddsåtgärd, skall straffet verkställas innan skyddsåtgärden träder i tillämpning. Justitiedepartementet kan dock bestämma, att straffet helt eller delvis skall bortfalla. När mera ingripande skyddsåtgärder kommer till användning, utnyttjar också departementet ofta sin befogenhet att fria från straffet. Åklagarmyndigheten har för övrigt också möjlighet att — i samband med åtalseftergift — väcka talan om ådömande endast av skyddsåtgärd.

Det är ett välkänt och av åtskilliga utredningar bestyrkt förhållande, att alkoholmissbruk är starkt utbrett bland brottslingarna. Uppenbarligen är detta förhållande i väsentlig omfattning uttryck för ett bestående orsakssammanhang mellan alkoholmissbruk och brottslighet. Det är också känt att antalet alkoholmissbrukare bland återfallsbrottslingarna är förhållandevis mycket större än bland förstagångsbrottslingarna. I en i säkerhetsanstaltsutredningens betänkande med förslag till vårdorganisation för förvarade och internerade (SOU 1953: 32) redovisad undersökning av förvarings- och interneringsklientelet konstaterades att missbruk av alkohol förekomme i hög frekvens hos detta klientel. Enligt de rättspsykiatriska utlåtandena hade 80 procent av klientelet tidvis eller kroniskt missbrukat sprit. Det rådde ingen som helst tvekan om, uttalades det vidare, att flertalet måste betraktas såsom alkoholister både ur medicinsk synpunkt och i alkoholistlagens mening, och flertalet brott hade begåtts i alkoholpåverkat tillstånd. Detta gällde samtliga brottskategorier. Många vore typiska alkoholbrottslingar och beginge aldrig brott i nyktert tillstånd. Av hela anstaltsklientelet hade 19 procent åtnjutit anstaltsvård för alkoholmissbruk (alkoholistanstalt eller sinnessjukhus). Att ej fler vårdats berodde huvudsakligen på de täta brottsrecidiven; när exploranden intagits för straffavtjänande eller förvaring hade nykterhetsnämnden avskrivit ärendet.

Att återfallsrisken är större hos brottslingar som missbrukat alkohol än hos andra lagöverträdare framgår också av den undersökning över sam-

bandet mellan alkoholmissbruk och brottslighet, för vilken en redogörelse har lämnats i den av med. lic. *Gunnar Inghe* och förste byråsekreteraren *Torgny Lindberg* författade bilagan till beredningens betänkande. Alkoholmissbruket har i denna undersökning bedömts efter förekomsten av fylleriförseelser. En fördelning av undersökningsmaterialet i olika åldersgrupper visar genomgående en tydligt ökad återfallsrisk vid förekomsten av fylleriförseelser. Det gäller alla åldrar och ökningen är överallt starkt signifikativ. Starkast är den i åldern 40 år och däröver, d. v. s. den åldersgrupp som eljest uppvisar den lägsta återfallsrisken. Uppdelas materialet dessutom med hänsyn till tidigare brottslighet, framkommer också en stegrad återfallsrisk vid fylleriförseelser. Stegringen är genomgående ganska betydande och oftast starkt signifikativ. Om materialet i stället fördelas med hänsyn till den kriminalpolitiska behandlingen, visar det sig att återfallsrisken ej ökar vid förekomsten av fylleriförseelser i de fall denna risk är mycket hög även utan sådana förseelser, nämligen i fråga om ungdomsfängelseklientelet samt förvarade och internerade. För övriga behandlingsgrupper föreligger däremot en betydligt ökad återfallsrisk vid förekomsten av fylleriförseelser. Även återfallsrisken vid olika brottstyper stiger genomgående, när dylika förseelser förekommer.

I fråga om sambandet mellan alkoholmissbruk och brottslighet må jämväl hänvisas till den av f. d. byrådirektören *Sverker Groth* och prof. *Ivar Strahl* författade bilagan till betänkandet.

Med hänsyn till det anförda framstår alkoholmissbruket som en så viktig källa till brottslighet, att åtgärder varigenom brottsliga alkoholmissbrukare på ett tidigt stadium av sin kriminalitet avvänjes från spritmissbruk är ägnade att medföra betydande verkningar i kampen mot brottsligheten. Att bereda alkoholbrottslingar en så beskaffad behandling utgör därför ett kriminalpolitiskt intresse av synnerlig vikt. I den ovan omförmälda utredningen rörande förvarings- och interneringsklientelet uttalades också att, om man ville göra något för att minska den skrämmande höga återfallsfrekvensen hos klientelet, man måste börja med alkoholfrågan. Denna vore det verkligt stora problemet, när det gällde resocialiseringen. — Alkoholproblemet har icke minst beträffande alkoholbrottslingarna fått ökad aktualitet efter motbokssystemets avskaffande år 1955.

Den frågan uppställer sig då, hur man på bästa sätt skall ge de lagöverträdare, som är i behov därav, nykterhetsvårdande behandling. Härvidlag kan uppenbarligen olika möjligheter tänkas. En väg är att söka tillgodose ifrågavarande behandlingsbehov inom kriminalvårdens ram. En annan är att, när tvångsåtgärder enligt lagen om nykterhetsvård är indicerade, låta sådana åtgärder träda i stället för annan reaktion mot brottet. Denna möjlighet kan te sig särskilt naturlig, om det är den åtalade brottsligheten som — jämte hemfallenhet åt alkoholmissbruk — utgör grund för ingripande enligt nämnda lag. Utomlands tillämpas, såsom ovan har omtalats, på vissa håll en kombination av kriminalvård och nykterhetsvård såsom brottsreaktion, i det att av domstolen anbefalld tvångsintagning å vårdanstalt för alkoholmissbrukare sker sedan frihetsstraff för brottet har verkställts.

Av ifrågavarande tre vägar, på vilka alkoholbrottslingars behov av nykterhetsvårdande behandling kan tillgodoses, har den sistnämnda — som alltså innebär, att den kriminalrättsliga påföljden kumuleras med tvångsintagning å vårdanstalt för alkoholmissbrukare — för svensk rätts del enbart historiskt intresse. Den är närmast att betrakta såsom ett dogmatiskt fasthållande vid den klassiska straffrättslärans princip att på varje brott skall följa straff; andra åtgärder som kräves för den dömdes återanpassning, det må vara nykterhetsvård eller annan vård eller behandling, får insättas först sedan straff har avtjänats för brottet. En dylik kumulation avböjdes i vårt land redan vid början av detta sekel, när institutet tvångsuppfostran infördes, och sedermera på 1920-talet vid tillkomsten av lagstiftningen om förvaring och internering. Utvecklingen synes även utomlands gå i den riktningen, att tvåspårigheten mellan straff och skyddsåtgärder avskaffas. Ett beträddande av den väg, varom nu är fråga, för att komma till rätta med alkoholbrottslingarna saknar på grund av det anförda varje aktualitet för svensk rätts del. Detta innebär dock givetvis icke någon inskränkning i de nykterhetsvårdande organens befogenhet att ingripa med stöd av lagen om nykterhetsvård. Det torde emellertid höra till sällsyntheterna, att dessa organ låter tvångsintagning å vårdanstalt ske i direkt anslutning till att alkoholmissbrukaren frigges från anstaltsbehandling inom kriminalvården.

Vid valet mellan att omhändertaga alkoholbrottslingarna inom kriminalvården och att överföra dem till den sociala nykterhetsvården är det till en början uppenbart, att det icke kan bli tal om att överföra hela denna brottslingsgrupp eller ens någon mera väsentlig del därav till den senare vårdformen. En sådan lösning, som skulle innebära att kanske huvudparten av kriminalvårdens anstaltsklientel omhändertoges å de allmänna vårdanstalterna för alkoholmissbrukare, är varken möjlig eller lämplig. Vad först angår lagöverträdare som gör sig skyldiga till grövre brott är det — även om tvångsåtgärder enligt lagen om nykterhetsvård kan leda till betydande frihetsinskränkningar — redan av allmänpreventiva skäl uteslutet att annat än rent undantagsvis för dessa lagöverträdare låta påföljd inom kriminalvården ersättas av nykterhetsvård. Detta är för övrigt ej heller påkallat ur behandlingssynpunkt. Vid mera långvariga frihetsberövanden inom kriminalvården finnes nämligen såväl under själva anstaltsvistelsen som under den därpå följande vården i frihet utrymme för att ge den dömden en ur nykterhetsvårdande synpunkt lämplig behandling. Detta är i fråga om det reaktionssystem som beredningens förslag innehåller framförallt fallet vid skyddsfostran och skyddsinternering.

Nyssnämnda båda påföljder medger, att den dömden omhändertages å anstalt under en tid som icke är på förhand bestämd annat än inom vissa gränser utan skall avpassas efter behandlingsbehovet. Den som är dömd till skyddsfostran skall i regel vårdas i öppen anstalt och den som undergår skyddsinternering får under vissa förutsättningar vårdas i sådan anstalt. I den öppna anstalten kan den dömden sysselsättas med friluftsarbete eller med annat lämpligt arbete och även i övrigt erhålla en behandling som

i stort sett motsvarar den han skulle få å en vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Jämväl medicinsk behandling kan vid behov beredas den dömdes antingen å skyddsvårdsanstalten av där anställd läkare eller av läkare utom anstalten eller också, om behandlingen icke lämpligen kan ske inom anstalten, genom att han överföres till allmänt sjukhus eller sinnessjukhus. Efter anstaltsbehandlingen skall följa vård i frihet, varunder den dömdes står under övervakning och föreskrifter kan meddelas honom i olika hänseenden, bl. a. i fråga om skyldighet att underkasta sig läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling. Vården i frihet kan vid skyddsfostran i regel och vid skyddsinternering alltid pågå längre tid än motsvarande vård i samband med försökspermission eller utskrivning från allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare.

Även vid fängelse på längre tid kan behandlingen utformas på sådant sätt, att den dömdes behov av nykterhetsvård tillgodoses. Härvidlag är förutsättningarna i väsentliga delar desamma som vid skyddsfostran och skyddsinternering. Olikheterna hänför sig i huvudsak till de tider behandlingen i anstalt och vården i frihet kan pågå. Tiden för frihetsberövandet är sålunda mera fixerad vid fängelse, ehuru även där genom reglerna om fakultativ villkorlig frigivning ett icke obetydligt mått av tidsobestämthet kan sägas ha blivit infört; såsom framgår av 2 kap. 9 § föreslår beredningen en viss utvidgning av användningsområdet för sådan frigivning. Vad angår vården i frihet är den i allmänhet kortare för den som har dömts till fängelse än för den som undergår skyddsfostran eller skyddsinternering. Allt som allt föreligger dock vid fängelse på längre tider så goda möjligheter till en nykterhetsvårdande behandling, att det icke för alkoholmissbrukare som underkastats sådan påföljd finnes anledning att i stället överväga deras omhändertagande inom den sociala nykterhetsvården. Vid den behandlingsplanering, för vilken en redogörelse har lämnats i motiven till 2 kap. 7 §, kan och bör behovet av nykterhetsvårdande behandling noggrant beaktas.

I fråga om fängelse på kortare tid är däremot läget ett annat. Även om anstaltsbehandlingen i och för sig kan anordnas på ett adekvat sätt, är frihetsförlusten ofta av så kort varaktighet att redan till följd därav utrymme saknas för effektivt avvänjande från alkoholmissbruk. Men vidare och framför allt följes anstaltsbehandlingen antingen ej alls av någon vård i frihet, varunder den dömdes står under kontroll och är underkastad särskilda föreskrifter, eller också är denna vård begränsad till sex månader. I dessa fall ger lagen om nykterhetsvård, när den är tillämplig, helt andra möjligheter både ur ren behandlingssynpunkt och med hänsyn till samhällsskyddet. Detta gäller icke minst farliga alkoholister. Det må i detta sammanhang erinras om ett uttalande av 1946 års alkoholistsvårdsutredning, vars förslag ligger till grund för nämnda lag. Utredningen förklarade sig icke kunna underlåta att vända sig emot en här och var förekommande tendens på åklagarhåll att genom den möjlighet att åtala vissa våldsvärkare, som SL 14:45 erbjuder, ställa farliga alkoholmissbrukare

till ansvar inför domstol i stället för att medverka till att den i de flesta fall långt mera ingripande speciallagen — varmed avsågs den då gällande alkoholistlagen — komme i tillämpning beträffande sådana personer. När strafflagen och alkoholistlagstiftningen konkurrerade, syntes enligt utredningens mening — bortsett från mycket grov misshandel — i allmänhet mest ändamålsenligt att tillämpa alkoholistlagen.

Med tanke bl. a. på alkoholbrottslingar som nu dömes till fängelse eller straffarbete på kort tid, har beredningen ansett det böra införas möjlighet att i stället överlämna dem till de nykterhetsvårdande organen för ingripande enligt lagen om nykterhetsvård. Beredningen har därför i 2 § av förevarande kapitel föreslagit en bestämmelse enligt vilken, om den som har begått brottslig gärning kan bli föremål för vård enligt nämnda lag, rätten får, efter hörande av nykterhetsnämnd eller, i fråga om den som är intagen å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, anstaltens styrelse, överlämna åt nämnden eller styrelsen att föranstalta om erforderlig vård. Såsom nyss har antytts och närmare skall anges i det följande är emellertid denna möjlighet icke avsedd att tillämpas enbart å alkoholbrottslingar som nu dömes till kortvariga frihetsberövanden inom kriminalvården.

I fråga om alkoholbrottslingar som kan bli föremål för skyddstillsyn torde ofta denna påföljd vara att föredraga framför överlämnande till vård enligt lagen om nykterhetsvård. Skyddstillsyn erbjuder goda möjligheter att anordna nykterhetsvårdande behandling såväl utom som i vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Genom att med tillämpning av 4 kap. 8 § till övervakare över den dömda utse tjänsteman hos nykterhetsnämnd kan på ett lämpligt sätt samarbete åvägbringas mellan sådan nämnd och den tillsynsnämnd som handhar skyddstillsynen. Så till vida innebär skyddstillsyn för övrigt större behandlingsmöjligheter än överlämnande till nykterhetsvård som lagen om nykterhetsvård för anordnande av övervakning och för tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare kräver icke blott att vederbörande är hemfallen åt alkoholmissbruk utan även att någon av de i lagens 15 § angivna specialindikationerna är uppfylld.

De föreskrifter som tillsynsnämnd meddelar den som står under skyddstillsyn kommer emellertid icke att vara exigibla utan bygger på den dömdes frivilliga medverkan. Härutinnan överensstämmer beredningens förslag med den nuvarande lagen om villkorlig dom. Visar den dömda tredska, kan han sålunda icke enbart på grund av föreskriften underkastas den behandling som avses därmed. I stället får tillgripas de tvångsåtgärder, som har angivits i förslagets 4 kap. 13 och 14 §§, i sista hand undanröjande av skyddstillsynen och ådömande av annan påföljd som kan följa å brottet. Under riksdagsbehandlingen av lagförslaget om villkorlig dom väcktes fråga om införande av möjlighet för domstol att i samband med sådan dom överlämna åt nykterhetsnämnd att vidtaga åtgärd för den dömdes omhändertagande för nykterhetsvård. Efter erinran om föreskriften i lagförslagets 8 §, att domstolen skulle kunna ålägga den villkorligt dömda att frivilligt underkasta sig behandling å alkoholistanstalt, uttalade sålunda första

lagutskottet, att därest intagande å alkoholistanstalt funnes vara det lämpligaste medlet för den dömdes tillrättaförande, denna utväg icke borde vara stängd blott på den grund att den tilltalade icke insåge nyttan av en dylik behandling och frivilligt underkastade sig densamma. För att domstolen icke i sådana fall skulle vara nödsakad att döma en person, beträffande vilken i övrigt förutsättningarna för villkorlig dom vore för handen, till ett otjänligt frihetsstraff, syntes genom lagändring möjlighet böra öppnas för domstolen att även mot den dömdes vilja överlämna honom till vederbörande myndighet för erhållande av alkoholistvård. Utskottet fann sig icke böra i ifrågavarande sammanhang väcka förslag om sådan lagändring men förutsatte, att spörsmålet komme att upptagas till övervägande av strafflagberedningen. Detta uttalande vann riksdagens godkännande.

Av det anförda framgår att vid valet mellan att döma en alkoholbrottsling till skyddstillsyn eller att överlämna åt nykterhetsvårdens organ att bereda honom erforderlig vård den tilltalades villighet att underkasta sig den nykterhetsvårdande behandlingen kan komma att fälla utslaget. Såsom har framhållits i motivet till 4 kap. är det en förutsättning för att skyddstillsyn skall leda till framgång, att den tilltalade kan förmås att samarbeta med de organ som handhar vården i frihet och att underkasta sig de föreskrifter som meddelas honom. Alkoholmissbrukare saknar emellertid ej sällan tillräcklig insikt om sin belägenhet och är på grund därav ofta icke benägna att frivilligt underkasta sig nykterhetsvård. Om detta är fallet beträffande en åtalad alkoholbrottsling, bör domstolen därför välja överlämnande enligt 2 § i detta kapitel framför skyddstillsyn. Av den ovan lämnade redogörelsen för lagen om nykterhetsvård framgår, att han därvid kan komma att underkastas en långvarig anstaltsbehandling, följd av en vård i frihet som i huvudsak kan utformas på samma sätt som vid skyddstillsyn.

Vad beträffar sådan av alkoholmissbrukare begången lindrigare brottslighet som för närvarande föranleder allenast böter, innebär beredningens förslag icke någon ändring i de bestämmelser om verkställighet av böter, för vilka tidigare har redogjorts; dessa bestämmelser har i sak oförändrade överflyttats till 1 kap. skyddslagen. Ej heller åtalsprövningsregeln i 57 § lagen om nykterhetsvård beröres av förslaget. Den nuvarande lagstiftningen företer emellertid i sistnämnda hänseende den inkonsekvensen att, om åklagaren ej finner skäl att underlåta åtal och att alltså låta kriminalrättsligt ingripande stå tillbaka för den pågående — eller vid tiden för lagföringen måhända redan avslutade — nykterhetsvården, domstolen härvidlag är bunden av åklagarens bedömande. Enligt beredningens förslag kan domstolen i sådant fall, om den anser att åtal borde ha underlåtit, meddela förordnande enligt 2 § i förevarande kapitel. Vid meddelande av dylikt förordnande är domstolen dock icke bunden av så snäva gränser som gäller vid åtalsprövningen; denna förutsätter bl. a. att den misstänkte har intagits å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Det må i detta sammanhang erinras om att, därest den åtalade brottsligheten endast är belagd med böter, dom å skyddstillsyn är utesluten.

Vad slutligen angår den väg till den sociala nykterhetsvården, som nu går över straffriförklaring jämlikt SL 5:5 och intagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare med stöd av 19 § 2 mom. lagen om nykterhetsvård, innebär beredningens förslag — såsom närmare redovisas under följande avsnitt i detta kapitel — att straffriförklaringarna avskaffas. Detta betyder dock icke minskade utan tvärtom ökade förutsättningar att bereda det klientel, varom nu är fråga, nykterhetsvårdande behandling. Som framgår av 10 kap. 3 § i förslaget till skyddslag skall vissa av de reaktionsformer, som har upptagits däri, vara tillämpliga även å den som har begått brottslig gärning under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Detta gäller utan inskränkning särskild vård enligt förevarande kapitel, alltså bl. a. vård enligt lagen om nykterhetsvård.

Jämlikt den föreslagna lagtexten skall överlämnande till vård enligt lagen om nykterhetsvård ske till nykterhetsnämnd eller, om den tilltalade är intagen å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, till anstaltens styrelse. Den nuvarande i 19 § 2 mom. nämnda lag stadgade befogenheten för länsstyrelse att utan ansökan förordna om tvångsintagning å allmän vårdanstalt bör emellertid enligt beredningens mening icke slopas utan i stället utvidgas till att avse alla de fall, där domstol förordnar om överlämnande till nykterhetsvård. Intresset av att införa en sådan möjlighet är icke enbart beaktat däraf, att i dessa fall länsstyrelsen bör kunna utöva kontroll över att erforderliga åtgärder kommer till stånd. Även ur nykterhetsnämndens synpunkt kan det vara ändamålsenligt, att intagning sker i denna ordning, och nämnden bör kunna göra framställning därom hos länsstyrelsen. Såsom ovan har omtalats är nämligen med intagning enligt 19 § 2 mom. förenade särskilda rättsverkningar, bl. a. kan vårdtiden förlängas med två år utöver vad som eljest gäller. Det må anmärkas, att förordnande enligt 19 § 2 mom. kan av länsstyrelsen meddelas jämväl beträffande person, som redan på andra grunder är tvångsintagen på allmän vårdanstalt, och sålunda medföra nämnda förlängning av vårdtiden för honom. Ej heller frivilligt ingående på anstalt hindrar dylikt förordnande. I administrativ ordning bör föreskrivas, att dom vari förordnats om den dömdes överlämnande till nykterhetsvård skall sändas — förutom till nykterhetsnämnden eller, om den dömd är intagen å allmän vårdanstalt, dess styrelse — till länsstyrelsen i den ort där han har sitt hemvist.

Överlämnande till nykterhetsvård har — liksom övriga i detta kapitel upptagna reaktionsformer — konstruerats såsom en självständig påföljd. Häremot kan möjligen den invändningen tänkas, att dylikt överlämnande icke kan leda till några andra åtgärder än sådana som hade kunnat och bort vidtagas, även om domstolen ej beslutat överlämnande, och att beslutet därför egentligen innebär, att påföljd för brottet efterges. Om än denna invändning icke kan helt avfärdas, är den likväl icke avgörande. Detta framträder klart i de fall, då det är den åtalade brottsligheten som — jämte den tilltalades hemfallenhet å alkoholmissbruk — grundar rätt till ingripande med tvångsåtgärder enligt lagen om nykterhetsvård. I denna situation står

man nämligen i regel även ur de nykterhetsvårdande organens synpunkt inför ett val mellan nykterhetsvård och kriminalvård. Om den tilltalade omhändertages inom den senare vårdformen, torde sålunda de nykterhetsvårdande organen i allmänhet underlåta att ingripa mot honom. Icke heller när tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare sker med tillämpning av 19 § 2 mom. lagen om nykterhetsvård synes ett påstående om påföljdseftergift vara befogat; intagning i denna ordning medger ett betydligt mera långtgående ingripande än som eljest i regel kan ske. Det är vidare att märka, att med överlämnande enligt förevarande kapitel till särskild vård kan förenas beslut om avsättning eller suspension — vilket icke är möjligt vid påföljdseftergift enligt 10 kap. 7 § i beredningens förslag — ävensom att sådant överlämnande kan vid återfall i brott grunda förhöjning av fängelse enligt de regler som har föreslagits i 2 kap. 4 §. De fall, då invändningen om påföljdseftergift har ett visst berättigande, kan i huvudsak reduceras till dem, där den tilltalades brottslighet är av mycket lindrig art och nykterhetsvårdens organ av eget initiativ redan har ingripit mot honom. Även i dessa fall är det dock ur psykologisk synpunkt av värde, att lagföringen icke utmynnar i en eftergift av påföljd utan i en uttrycklig förklaring av domstolen, att brottet föranleder ingripande av visst slag.

Mot beredningens förslag i denna del kan måhända även väntas den invändningen — som har framställts i tidigare sammanhang — att förslaget skulle inverka menligt på den sociala nykterhetsvården genom att ge den en prägel av kriminalvård. Sådana farhågor torde dock vara betydligt överdrivna. Redan nu är nykterhetsvård i åtskilliga fall en brottsreaktion eller träder i stället för brottspåföljd, och det ytterligare tillflöde till den sociala nykterhetsvården som förslaget kan komma att innebära är helt säkert alltför obetydligt — i jämförelse med det »ordinarie» klienteletets storlek — för att medföra någon verkan i den antydda riktningen. Om kriminaliteten härrör från den tilltalades alkoholmissbruk eller eljest äger sådant samband därmed, att risken för återfall i brott kan antagas bortfalla om missbruket häves, torde man för övrigt i allmänhet finna det vara en så rimlig åtgärd att nykterhetsvård träder i stället för kriminalvård i mera inskränkt mening, att detta icke på något sätt är ägnat att misskreditera nykterhetsvården.

Behandlingen av psykiskt abnorma lagöverträdare

Liksom unga lagöverträdare kan bli föremål för åtgärder enligt barnavårdslagen och alkoholbrottslingar enligt lagen om nykterhetsvård kan mot psykiskt abnorma lagöverträdare som är sinnessjuka eller sinnesslöa ingripande ske med stöd av sinnessjuklagen, utan att initiativet därtill tages av de rättsvårdande myndigheterna. Denna möjlighet är uttryckligen förutsatt i sinnessjuklagen. I 18 § däri har sålunda meddelats särskilda regler om utskrivning från sinnessjukhus av vissa kategorier intagna och bland dessa har angivits — förutom den som på grund av sin sinnesbeskaffenhet av

domstol förklarats icke kunna fällas till ansvar för begånget brott eller som intagits å sinnessjukhus i samband med frigivning från straffarbete eller fängelse eller utskrivning från förvaring eller internering i säkerhetsanstalt — även den som, enligt vad känt är, under inflytande av sinnessjukdom begått mot annans personliga säkerhet riktat brott, vilket icke har blivit beivrat; enligt 7 § skall vad i lagen stadgas om sinnessjukdom i tillämpliga delar gälla också beträffande sinnesslöhet.

Om den som har begått brottslig gärning intages för vård å sinnessjukhus med tillämpning av de allmänna intagningsreglerna i 2 kap. sinnessjuklagen eller om han vid tiden för brottet redan är intagen för sådan vård, leder gärningen ofta ej till åtal. Frågan om allmän åklagares rätt och plikt att åtala sinnessjuka och sinnesslöa lagöverträdare var föremål för diskussion vid den nya rättegångsbalkens tillkomst men vann icke någon lösning i den av riksdagen antagna lagtexten. Vid lagförslagets behandling i riksdagen framhölls dock, att allmän åklagare i vidsträckt omfattning finge anses skyldig att åtala även den som vore straffri jämlikt SL 5:5. I sådana fall, då det vore ställt utom varje tvivel, att den misstänkte på grund av sinnessjukdom icke kunde fällas till ansvar, och ett åtal icke heller ur allmän synpunkt vore påkallat — t. ex. i vissa fall då någon som vore intagen å sinnessjukhus kommit i tillfälle att begå brott — borde åklagaren emellertid, i överensstämmelse med vad redan tidigare torde ha tillämpats, kunna underlåta åtal. Sedermera har riksåklagaren i en cirkulärskrivelse till statsåklagarna d. 29 dec. 1948 utfärdat närmare anvisningar rörande åtal mot den som på grund av sinnessjukdom eller eljest är straffri enligt SL 5:5. I cirkulärskrivelsen framhålles bl. a., att det vid åtalsfrågans bedömande ur allmän synpunkt bör beaktas, huruvida den misstänkte kommer att intagas för vård å sinnessjukhus. Om den förövade gärningen icke är av grövre art, torde det nämligen i regel vara ur allmän synpunkt tillfyllest att den misstänkte beredes vård och därigenom hindras att ånyo begå brott. Någon gång, heter det i skrivelsen, kan det vara motiverat att underlåta åtal även för det fall att den misstänkte ställes under tillsyn av hjälpverksamhetsläkare.

I den mån 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga är tillämplig, har åklagarmyndigheten emellertid betydligt vidsträcktare möjligheter att underlåta åtal. Härom hänvisas till den redogörelse för nämnda lag som har lämnats tidigare i detta kapitel. I förevarande sammanhang må endast erinras om att därest barn, som har omhändertagits med stöd av barnavårdslagen, är till följd av kropps- eller sinnessjukdom, vanförhet eller annan kroppslig eller andlig brist eller svaghet i behov av särskild vård barnavårdsnämnden enligt 36 § sistnämnda lag har att vidtaga erforderliga åtgärder för att bereda barnet dylik vård å därför lämpad anstalt eller annorstädes.

I fråga om behandlingen av psykiskt abnorma lagöverträdare, mot vilka åtal väckes, går en skiljelinje mellan dem som är straffbara och dem som jämlikt SL 5:5 är fria från straff.

När den tilltalade lider av själslig abnormitet utan att likväl SL 5:5 är tillämplig, har domstolen att på vanligt sätt välja mellan de påföljder reaktionssystemet innehåller och att därvid taga den hänsyn till den tilltalades abnormitet, vartill förhållandena ger anledning. Om domstolen väljer tidsbestämt frihetsstraff eller böter, kan det vara motiverat att låta abnormiteten påverka straffmätningen i mildrande riktning. Enligt SL 5:6 kan straffet i så fall, när särskilda skäl föranleder det, till och med nedsättas under det lägsta straff som är stadgat för brottet. Är förhållandena sådana, att den tilltalade bör berövas sin frihet, föreligger dock mera sällan anledning att göra frihetsförlusten särskilt kortvarig. Tvärtom är i dessa fall — framför allt när fråga är om s. k. psykopater, till vilka en stor del av de svåraste brottslingarna är att hänföra — ofta påkallat, att den dömde omhändertages under lång tid.

Ett dylikt omhändertagande kan åvägbringas genom att i stället för straff användes förvaring i säkerhetsanstalt; erinran härom har intagits i SL 5:6 a. Bland förutsättningarna för denna påföljd — för vilka har redogjorts under 6 kap. ovan — har upptagits, att den tilltalade vid brottets begående var och vid tiden för domen fortfarande är av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala, ehuru han icke är strafflös enligt SL 5:5.

För yngre abnormala, men ej straffria, lagöverträdare erbjuder ungdomsfängelse möjlighet till ett långvarigt omhändertagande, där — liksom vid förvaring — tiden för frihetsberövandet icke är på förhand bestämd annat än inom vissa gränser. Såsom har omtalats i motiven till 5 kap. avsågs ungdomsfängelse ursprungligen för psykiskt normala ungdomar vilka ingav goda förhoppningar. Domstolarna började emellertid mycket snart döma även psykiskt abnormala brottslingar till denna påföljd och denna utveckling vann statsmakternas godkännande. Förutsättningarna för ett ändamålsenligt omhändertagande av sådana brottslingar inom ramen för ungdomsfängelse har numera utvidgats genom tillkomsten av Ruxtunaanstalten som är avsedd för de mera svårbehandlade bland ungdomsfängelseklientelet.

Finnes den som undergår frihetsstraff eller förvaring lida av sinnessjukdom eller finnes anledning till antagande, att han lider av sådan sjukdom, kan han enligt bestämmelser som har meddelats i 48 § sinnessjuklagen, för vård eller observation intagas å sinnessjukavdelning vid fångvården.

Anstaltsbehandling av tilltalad som utan att vara straffri företer en från det normala avvikande sinnesbeskaffenhet kan i vissa fall även komma till stånd å någon av de ungdomsvårdsskolor som närmast är avsedda för ett psykiskt abnormt klientel eller å annan sådan särskild anstalt som avses i ovannämnda bestämmelse i 36 § barnavårdslagen. Denna möjlighet står öppen, om den tilltalade kan bli föremål för skyddsuppfostran. I sådant fall kan domstolen enligt 1 § lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig, efter hörande av barnavårdsnämnd, överlämna åt nämnden att vidtaga åtgärd för hans omhändertagande för skyddsuppfostran. Är den tilltalade vid tiden för domen redan intagen i ungdomsvårdsskola, skall överlämnandet ske till skolans styrelse.

Omförmälda stadgande i SL 5: 6 a — vilket tillkom i samband med de ändringar som år 1945 vidtogs i SL 5: 5 och 6 samt i lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt — innehåller en erinran ej blott om möjligheten att i stället för straff använda förvaring i vissa fall, där någon som har begått brott till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, utan även om befogenheten för domstol att i samband med villkorlig dom med hänsyn till den dömdes sinnesbeskaffenhet ålägga honom att underkasta sig viss behandling. Erinran om denna befogenhet infördes på förslag av första lagutskottet. Utskottet framhöll, att det för åtskilliga psykopater — liksom för vissa intellektuellt undermåliga — kunde vara lämpligt att, när brottsligheten vore av lindrigare art, tillämpa villkorlig dom i förening med föreskrifter om bostad och arbete samt om skyldighet att följa de råd och anvisningar, som meddelades av vederbörande hjälpverksamhetsläkare eller, vad Stockholm och Göteborg beträffade, av läkare vid den öppna vården för psykiskt sjuka. Men även vård å sinnessjukhus eller annan anstaltsvård utanför fångvården kunde i fall av behov åvägbringas i samband med en villkorlig dom. Enligt praxis toges ordet sinnessjuk i sinnessjuklagen och sinnessjukstadgan icke i samma inskränkta bemärkelse som i förslaget till ändrad lydelse av SL 5: 5, utan dessa författningar tillämpades även på psykopater som ansåges vara i behov av vård å sinnessjukhus. Skulle nu domstol — fortsatte utskottet — beträffande en vårdbehövande psykopat, som icke enligt nämnda förslag vore att jämställa med sinnessjuk och som sålunda icke borde straffri-förklaras, anse det lämpligare att han i enlighet med avgivet läkarutlåtande intoges å sinnessjukhus än att erforderlig psykiatrisk vård bereddes honom inom fångvårdens ram, kunde enligt lagen om villkorlig dom vård å sinnessjukhus åvägbringas genom att domstolen i en villkorlig dom meddelade föreskrift om skyldighet för den dömda att underkasta sig sådan vård. Med hänsyn till straffnedsättningsbestämmelsen i SL 5: 6 bleve villkorlig dom tillämplig även vid grövre brott.

Den av utskottet antydda möjligheten att ställa villkorligt dömd under tillsyn av hjälpverksamhetsläkare tillämpas i betydande omfattning, år 1955 i ej mindre än 139 fall.¹ I vilken utsträckning föreskrift om vård å sinnessjukhus — som förutsätter att intagning kan ske i den i sinnessjuklagen stadgade ordningen — meddelas, framgår icke klart av tillgängliga statistiska uppgifter. Föreskrift om behandling av annan läkare än hjälpverksamhetsläkare gavs år 1955 i 101 fall och åläggande för den villkorligt dömda att underkasta sig behandling å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller annan anstalt i 24 fall. Det torde ock både i fråga om behandling å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare och vård å sinnessjukhus i viss omfattning förekomma, att domstolen avvaktar att intagning kommer till stånd, innan villkorlig dom meddelas, och i sådant fall erfordras icke någon föreskrift i ifrågavarande hänseende.

Spörsmålet om behandlingen av lagöverträdare som på grund av psykisk abnormitet är fria från straff är enligt lagstiftningens ståndpunkt ej en dom-

¹ Avser personer för vilka övervakning började år 1955.

stolsfråga utan, i regel, en läkarfråga. Denna princip stadfästes i vår rätt under förra hälften av 1800-talet. I ett Kungl. brev år 1826 till hovrätterna förklarades nämligen att om någon för brott tilltalad och därom övertygad person, såsom befunnen vansinnig, icke bleve till ansvar fälld, domstolen ej skulle giva någon vidare föreskrift om hans framtida vårdande än att till vederbörande överlämnades att om honom taga vård, så att han icke bleve vådlig för allmänna säkerheten. Samma princip bibehölls i 1864 års strafflag, vari upptogs en bestämmelse — senare placerad i SL 5:5 — av innehåll, att gärning av den som var avvita eller vilken förståndets bruk genom sjukdom eller ålderdomssvagheter var berövat skulle vara strafflös. I tillämpningen kom denna bestämmelse att få en mera vidsträckt räckvidd än som var avsett vid dess tillkomst. Mot den utsträckning, i vilken straffriförklaringar skedde, riktades också efter hand från skilda håll stark kritik. En redogörelse för denna utveckling har strafflagberedningen lämnat i sitt år 1942 avgivna betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. (SOU 1942:59).

Det ändringsförslag beträffande strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, som beredningen framlade i nämnda betänkande och varmed åsyftades en begränsning av antalet straffriförklaringar, ledde år 1945 till att SL 5:5 erhöll sin nuvarande avfattning. Enligt denna får ej någon fällas till ansvar för gärning, som han begår under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Har någon utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd, att han är från sina sinnens bruk, får straff ej heller ådömas för gärning, som han begår i det tillståndet.

Strävandet att begränsa antalet straffriförklaringar tog vid 1945 års reform främst sikte på de s. k. psykopaterna. Under förarbetena hävdades, att sådana borde undantagas från vanlig straffrättslig behandling endast i de mera sällan förekommande fall i vilka det psykopatiska abnormtillståndet vore av så djupgående natur att det medfört att vederbörande intoge en särställning i samhällslivet. Det var med utgångspunkt i denna uppfattning som första stycket i SL 5:5 erhöll sin ovan redovisade lydelse, enligt vilken förutom sinnessjuka och sinnesslöa endast sådana, som lider av annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, skall vara fria från straff. Såsom framgår av den av f. d. byrådirektören *Sverker Groth* och prof. *Ivar Strahl* författade bilagan till detta betänkande har det årliga antalet straffriförklaringar kraftigt nedgått efter 1945 års lagändring.

Den omständigheten, att en tilltalad med stöd av SL 5:5 förklaras strafffri, betyder i allmänhet icke, att han lämnas utan behandling. Frågan om vilka vårdformer som kan tillgripas mot honom regleras emellertid ej i kriminallagstiftningen och domstolen kan icke — med ett nedan nämnt undantag — öva någon inverkan på valet av vårdform.

Av avgörande betydelse för vårdfrågan är i regel vad det läkarutlåtande, på vilket straffriförklaringen grundats, innehåller om vårdbehovet. Enligt

42 § 3 mom. sinnessjuklagen skall undersökningsläkaren i utlåtandet ange den undersöktes sinnestillstånd vid gärningens begående, så ock huruvida han är i behov av vård å sinnessjukhus. Finnes den undersökte eljest böra på grund av sin sinnesbeskaffenhet bli föremål för särskild åtgärd, bör sådant anmärkas. I ett av medicinalstyrelsen år 1932 utfärdat cirkulär har föreskrivits, att undersökningsläkaren, om han finner att den undersökte är hemfallen åt alkoholmissbruk och att SL 5: 5 bör tillämpas på honom utan att han dock är i behov av sinnessjukvård, skall i sitt utlåtande särskilt ange, att den undersökte är hemfallen åt alkoholmissbruk.

Har i det utlåtande, på grund varav den tilltalade förklarats strafffri, uttalats att han är i behov av vård å sinnessjukhus, skall enligt 47 § sinnessjuklagen den tilltalade bli föremål för sådan vård. Är den tilltalade för inhämtande av läkarutlåtandet intagen å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning vid fångvården, skall han kvarbli där, i det senare fallet i avbidan på överförande till sinnessjukhus. Är åter den tilltalade icke intagen å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning vid fångvården, skall han, om han är häktad, överföras till sådan avdelning och kvarbli där till dess vård å sinnessjukhus kan beredas honom; är han däremot icke häktad, åligger det vederbörande länsstyrelse att, sedan domen har vunnit laga kraft, förordna om hans intagande å sinnessjukhus.

Såsom tidigare har antytts gäller för straffriförklarade som har intagits å sinnessjukhus — liksom för vissa andra kategorier intagna — särskilda bestämmelser om utskrivning från sjukhuset. Sådana patienter får ej som andra slutligt utskrivas för att bereda plats för sinnessjuka som uppenbarligen är i större behov av vård. Att besluta om utskrivning av dem är vidare förbehållet utskrivningsnämnden vid sinnessjukhuset, i vilken ordföranden är lagfaren, i regel en domare. Utskrivningsnämnd finnes numera vid samtliga statliga sinnessjukhus och vid de större kommunala sinnessjukhusen. Utskrivningarna sker regelmässigt på prov och förbindes med tillsyn under en provotid.

Innehåller det i målet infordrade utlåtandet icke att den tilltalade är i behov av vård å sinnessjukhus, kan han i stället bli föremål för vård och tillsyn av den till de statliga sinnessjukhusen knutna hjälpverksamheten. I 3 och 10 §§ kungörelsen d. 21 juni 1946 angående översändande av domar i vissa brottmål m. m. har för sådant ändamål föreskrivits, att om den straffriförklarade enligt utlåtandet bör bli föremål för hjälpverksamhet enligt 93 § sinnessjukstadgan domen skall sändas till hjälpverksamhetsläkaren vid det statens sinnessjukhus, inom vars upptagningsområde den straffriförklarade har sitt hemvist.

Under föregående avsnitt i detta kapitel har omtalats en tredje vårdform till vilken straffriförklaring kan leda, nämligen nykterhetsvård. I nyssnämnda kungörelse har jämväl föreskrivits, att om den tilltalade enligt det utlåtande, som legat till grund för straffriförklaringen, icke är i behov av vård å sinnessjukhus men det enligt utlåtandet finnes anledning till antagande att han är hemfallen åt alkoholmissbruk, domen skall sändas till länsstyrel-

sen i den ort där han har sitt hemvist. Enligt 19 § 2 mom. lagen om nykterhetsvård äger länsstyrelsen i sådant fall, även utan att ansökan därom har gjorts, besluta om tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Intagning i denna ordning medför vissa särskilda rättsverkningar, för vilka tidigare har redogjorts.

Föranleder straffriförklaringen icke vård i någon av de former som ovan har nämnts, medför åtalet ej någon åtgärd mot den straffriförklarade. Härvid bortses från att skadeståndsskyldighet kan åläggas honom och att förverkande eller annan dylik rättsverkan kan inträda på grund av brottet.

När domstolen finner att den tilltalade är straffri jämlikt SL 5: 5 faller, såsom tidigare har framhållits, vårdfrågan i princip utanför domstolens kompetensområde. I vissa situationer — varvid denna fråga regelmässigt är särskilt svarbedömd — kan domstolen emellertid få ett avgörande inflytande på valet av vårdform eller vid bestämmandet huruvida någon vård skall komma till stånd eller ej. Sedan undersökningsläkaren har avgivit sitt utlåtande över den verkställda sinnesundersökningen, kan domstolen, om den finner skäl därtill, inhämta medicinalstyrelsens utlåtande däröver. Om det därvid visar sig, att undersökningsläkaren och medicinalstyrelsen är ense om att den tilltalade är av sådan sinnesbeskaffenhet att SL 5: 5 är tillämplig men har olika uppfattning om hans behov av vård, avgöres vårdfrågan i enlighet med det utlåtande som domstolen lägger till grund för straffriförklaringen.

I en i beredningens ovannämnda betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. intagen bilaga har lämnats en redogörelse för reglerna om abnormbrottslighet i vissa utländska lagar och lagförslag. Denna redogörelse äger i sina huvuddrag alltså aktualitet. I detta sammanhang må därför endast sammanfattningsvis framhållas, att lagstiftningen i de länder som avses i redogörelsen — liksom för övrigt nästan undantagslöst i andra främmande länder — innehåller tillräknelighetsbestämmelser som undantager vissa psykiskt abnorma lagöverträdare från straffansvar. Mot dessa lagöverträdare kan emellertid i allmänhet vidtagas andra åtgärder än straff. Därvid kommer främst i fråga vård å sinnessjukhus eller liknande vårdinrättning. På vissa håll kan dock i stället förordnas om öppen psykiatrisk vård eller om andra lämpliga åtgärder. Det är i regel domstolen som beslutar om behandling av lagöverträdare, vilken är straffri på grund av psykisk abnormitet. Ett undantag härvidlag utgör — förutom lagstiftningen i Finland som i detta hänseende är utformad på i huvudsak samma sätt som den svenska — den franska strafflagen. Enligt denna skall domstolen, när den tilltalade befinner sig otillräknelig, uttala ett rent frikännande och kan icke förordna om hans intagning å sinnessjukhus eller om annan åtgärd. Ej heller föranleder domen automatiskt intagning å sinnessjukhus utan den straffriförklarade sinnessjuka, som i regel försättes på fri fot, intager samma ställning som om han icke begått den åtalade gärningen och kan alltså endast i administrativ väg underkastas

vård å sinnessjukhus. Mot denna ordning har dock riktats kritik. Det må slutligen nämnas, att i en år 1954 antagen dansk kriminallag för Grönland — vari någon åtskillnad icke göres mellan straff och andra reaktioner mot brott — några tillräknelighetsbestämmelser icke har upptagits. De påföljder som denna lag innehåller är i princip tillämpliga även å psykiskt abnorma lagöverträdare. Reaktionssystemet upptager emellertid vissa behandlingsformer — såväl i som utom anstalt — vilka är särskilt lämpade för dem.

Uppdelningen av lagöverträdarna med hänsyn till deras sinnesbeskaffenhet vid den brottsliga gärningens begående i straffbara och straffria infördes i vår rätt — liksom i andra länders rättssystem — vid en tid, då det kriminalrättsliga reaktionssystemet icke innehöll några andra brottspåföljder än straff. Såsom tidigare framhållits skulle enligt den åskådning som var förhärskande vid tillkomsten av 1864 års strafflag varje brottslig gärning i princip föranleda ett i proportion till brottets svårhet utmätt straff. Undantag härifrån skulle endast göras, när lagöverträdaren på grund av sin ålder eller sinnesbeskaffenhet var att anse såsom otillräknelig och därmed icke ansvarig för sitt handlande. En sådan lagöverträdare skulle vara strafffri.

Reaktionssystemet i 1864 års strafflag uppbyggdes också i överensstämmelse med dessa tankegångar, och såvitt avser de straffria kvarstår vår rätt — ehuru strafflagens tillräknelighetsbestämmelser år 1945 har ändrats på sätt ovan angivits — alltjämt på samma ståndpunkt; den som förklaras straffri jämlikt SL 5:5 faller utanför det kriminalrättsliga påföljdsystemets område. Själva den princip, ur vilken gränsdragningen mellan straffbara och straffria hämtat sitt berättigande, har emellertid efter hand satts ur spel. Såsom har omtalats i inledningen till detta kapitel har detta skett dels genom att möjlighet har införts att medelst åtalseftergift eller villkorlig dom utan övervakning och föreskrifter befria från såväl straff som påföljd vilken kan träda i stället för straff eller låta kriminalrättsligt ingripande stå tillbaka för behandling inom socialvården och dels genom att vid sidan av de ursprungliga straffen har tillskapats reaktionsformer där ingripandets art och intensitet bestämmes främst av den dömdes behov av behandling och ej av det begångna brottets svårhet. Drivfjädern för denna utveckling har varit preventionstanken, uppfattningen att brottspåföljdernas ändamål är att hindra brott genom att verka individualpreventivt såväl som allmänpreventivt. Denna tanke var ingalunda främmande för tillskyndarna av 1864 års strafflag och den har visat sig besitta sådan kraft, att den har sprängt det på den klassiska straffrättslärans principer uppbyggda reaktionssystemet och berövat straffen deras särställning såsom brottspåföljder; bortsett från sådan brottslighet som endast föranleder böter tillämpas numera särskilda behandlingsformer mot brottslingar i ungefär samma omfattning som straff i vedertagen mening. Härmed har emellertid också uppdelningen av lagöverträdarna i straffbara och straffria väsentligen förlorat sitt berättigande.

Ifrågavarande utveckling har alltså lett till det egendomliga förhållandet, att medan för huvudparten av lagöverträdarna behandling i olika former — däribland även barnavård, nykterhetsvård och psykiatrisk vård — vid behov kan åvägbringas utan att den tilltalade för den skull förklaras strafffri, sådan förklaring erfordras för att de få tilltalade som hemfaller under SL 5:5 skall kunna överföras till vårdformer som är lämpade för dem. De vid sidan av straffen tillskapade reaktionsformerna, vilka brukar benämnas skyddsåtgärder, har nämligen lagtekniskt konstruerats så, att de träder i stället för straff som är utsatt för brottet, och straffrihet på grund av psykisk abnormitet utesluter därför även tillämpning av sådan skyddsåtgärd.

Inom lagstiftningen måste — för att icke den allmänna laglydnaden skall äventyras — såsom huvudregel gälla att på brott skall följa en samhällsreaktion, även om ej i det särskilda fallet skulle kunna påvisas något behov av att ingripa för att hindra att den brottslige återfaller. Kriminalrättskipningen måste på grund härav i icke ringa utsträckning röra sig med brottspåföljder som till väsentlig del icke har annat syfte än att statuera exempel för andra än den brottslige, att tjäna till sanktion. Sådan påföljd måste tydligen såsom de nuvarande straffen till sitt mått bestämmas framför allt efter beskaffenheten av själva lagöverträdelsen. Den omständigheten att samhällsreaktionens innehåll i vissa fall bestämmes främst efter brottets grovhet men i andra fall utformas i första hand med hänsyn till den dömdes behov av behandling grundar likväl icke ur kriminalpolitisk synpunkt någon principiell skillnad mellan de olika reaktionsformerna. Liksom de påföljder, för vilka benämningen skyddsåtgärd hittills har använts, är straffen åtgärder till skydd mot brott, från den dömdes och andra presumtiva lagöverträdarens sida. Den skillnad som för närvarande upprätthålles mellan straff och skyddsåtgärder är därför rent formell och har, när reaktionssystemet utvidgats genom partiella reformer, betingats av lagtekniska skäl. Ej heller den omständigheten att i bestämmelserna om de särskilda brotten endast såsom straff betecknade åtgärder anges som brottsreaktion, sanktion, är ägnad att sätta dessa åtgärder i någon särställning. Såsom har framhållits i den i inledningen till betänkandet lämnade redogörelsen för huvuddragen i beredningens förslag måste lagstiftaren av praktiska skäl begränsa sig till att i bestämmelserna om brotten upptaga påföljder som kan anges i olika sinsemellan jämförbara mått och därigenom möjliggör en viss gradering av de skilda brottstypernas svårhet.

I det reaktionssystem som beredningens förslag innehåller göres icke någon skillnad mellan straff och andra skyddsåtgärder mot brott. De allmänna brottspåföljderna — böter, fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran, skyddsinternering och överlämnande till särskild vård — är principiellt likställda och det förhållandet att i bestämmelserna om de särskilda brotten endast böter och fängelse anges såsom påföljder avses i och för sig icke skola medföra någon företrädesrätt för dessa påföljder eller utgöra någon begränsning i de övrigas tillämplighet; härom torde såsom har antytts i redogörelsen för huvuddragen i förslaget ett uttryckligt stad-

gande komma att inflyta i brottsbalken. Beredningen har över huvud icke funnit behov av att särskilja böter och fängelse från övriga brottspåföljder genom att åsätta de förra någon sammanfattande benämning; ordet »straff» förekommer i förslaget endast i sammansättningen disciplinstraff.

Såsom tidigare har framhållits blir i allmänhet även sinnessjuka, sinnesslöa och med dem i behandlingshänseende likställda lagöverträdare föremål för ingripande i samhällsskyddets intresse. Även dessa ingripanden är åtgärder till skydd mot brott och de skiljer sig ur kriminalpolitisk synpunkt icke på annat sätt från övriga sådana skyddsåtgärder än att det för närvarande icke såsom vid de senare tillkommer domstolen att bestämma vilken form ingripandet skall ges. Om det av domstolarna tillämpade reaktionssystemet utformas på sådant sätt, att det medger att även en för ifrågavarande lagöverträdare lämpad vård åvägabringas, talar emellertid enligt beredningens mening övervägande skäl för att jämväl de hänföres under detta system, varvid dock vissa inskränkningar i dess tillämplighet bör göras. Detta är också förslagets innebörd. Vid en sådan lösning kommer något utrymme ej längre att finnas för straffriförklaring av psykiskt abnorma lagöverträdare.

I fråga om dem som har begått brott under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet har bestämmelser angående reaktionssystemets tillämplighet meddelats i 10 kap. 3 och 4 §§. Dessa bestämmelser innebär — i likhet med gällande rätt — att ingripande får ske endast när sådant är individu-alpreventivt motiverat; något hänsynstagande till allmänpreventiva synpunkter bör i dessa fall icke ske vid samhällsreaktionens bestämmande. Om ingripande anses böra komma till stånd, gäller såsom huvudregel att domstolen ej får förordna om annan påföljd än särskild vård enligt förevarande kapitel, alltså barnavård, nykterhetsvård eller psykiatrisk vård. Medan barnavård och nykterhetsvård åvägabringas genom att domstolen överlämnar åt, i regel, vederbörande barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd att föranstalta om erforderliga vårdåtgärder, kan domstolen beträffande psykiatrisk vård — där något motsvarande vårdorgan icke finnes — välja mellan vård enligt sinnessjuklagen, som innebär vård å sinnessjukhus, och öppen psykiatrisk vård. Lika litet som vid överlämnande till barnavård eller nykterhetsvård kan domstolen dock i övrigt ge några föreskrifter angående vårdens närmare utformning eller varaktighet.

I den del för vilken nu har redogjorts överensstämmer beredningens förslag med gällande rätt däri att behandling av sinnessjuka och sinnesslöa lagöverträdare i regel skall ske utanför den egentliga kriminalvårdens område men innebär så till vida utökade behandlingsmöjligheter att ej blott såsom i samband med straffriförklaring psykiatrisk vård eller nykterhetsvård utan även barnavård kan komma till stånd. Såsom tidigare har omtalats är barnavårdsnämnd enligt 36 § barnavårdslagen skyldig att vidtaga erforderliga åtgärder för att bereda enligt denna lag omhändertaget barn, som är i behov av särskild vård till följd av sinnessjukdom eller annan andlig brist eller svaghet, sådan vård å härför lämpad anstalt eller annorstädes. Härutinnan

torde den nya barnavårdsdrag som är under utarbetande icke komma att innebära någon ändring.

Regeln att tilltalad som har begått brottslig gärning under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke skall göras till föremål för behandling inom kriminalvården har i förslaget gjorts undantagslös såvitt avser anstaltsbehandling. Fängelse, skyddsfostran eller skyddsinternering kan alltså icke tillämpas å dessa lagöverträdare. Härvidlag torde förslaget, som även i denna del överensstämmer med gällande ordning, icke tarva någon närmare motivering. Förutom vårdsynpunkter talar humanitära skäl starkt emot att tillämpa dessa reaktionsformer i ifrågavarande fall. Det bör i fortsättningen liksom hittills i regel ankomma på socialvården att omhänderta behandlingen av sinnessjuka och sinnesslöa lagöverträdare som finnes vara i behov av anstaltsvård.

Om humanitära skäl å ena sidan talar mot att underkasta dessa lagöverträdare frihetsberövande inom kriminalvården, kan å andra sidan just sådana skäl åberopas för att i undantagsfall å dem tillämpa andra kriminalrättsliga åtgärder — skyddstillsyn, villkorlig dom och böter — i stället för överlämnande till psykiatrisk vård eller annan behandling inom socialvården. Ingripandet mot den sinnessjuka eller sinnesslöe bör uppenbarligen, om icke ett mera utpräglat vårdbehov föreligger, begränsas till vad som erfordras för att förhindra fortsatta lagöverträdelser från hans sida. I fråga om psykiatrisk vård kan visserligen domstolen enligt beredningens förslag, om vård å sinnessjukhus ej prövas vara nödvändig, överlämna den tilltalade till öppen psykiatrisk vård, varvid något frihetsberövande icke sker utan den tilltalade blir föremål för vård och tillsyn i frihet. Den öppna psykiatriska vården — vars framtida utformning faller utanför beredningens utredningsuppdrag — är emellertid för närvarande behäftad med åtskilliga brister. Dessa hänför sig främst till de knapphändiga resurserna. När fråga är om psykiskt abnorma lagöverträdare, beträffande vilka den öppna vården handhaves av den till de statliga sinnessjukhusen med egna upptagningsområden anknutna hjälpverksamheten, begränsas dock denna vårdforms användbarhet även därav att vården förutsätter den vårdades frivilliga medverkan; några tvångsåtgärder kan ej vidtagas mot honom, såvida ej intagning å sinnessjukhus kan ske i enlighet med sinnessjuklagens allmänna intagningsregler. I valet mellan vård å sinnessjukhus och öppen psykiatrisk vård måste därför uppenbarligen av denna anledning ej sällan den förra vårdformen tillgripas. För dessa fall erbjuder enligt beredningens mening skyddstillsyn en lämplig mellanform, där den tilltalade å ena sidan besparas det lidande som ett frihetsberövande innebär men å andra sidan ställes under övervakning och blir skyldig att underkasta sig de föreskrifter som tillsynsnämnden finner erforderliga för hans anpassning i samhället. Nämnden kan därvid föreskriva, att han skall hålla fortlöpande kontakt med hjälpverksamhetsläkare eller annan läkare och, om behov därav inträder under prövotiden, ålägga honom att själv ansöka om intagning å sinnessjukhus. Bryter han mot de meddelade föreskrifterna, kan

skyddstillsynen undanröjas och i samband därmed förordnande meddelas om överlämnande till vård enligt sinnessjuklagen, om förutsättningar därför föreligger.

Av nu anförda skäl har beredningen i sitt förslag öppnat möjlighet att förordna om skyddstillsyn även beträffande den som har begått brottslig gärning under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Såsom förutsättning härför har dock i 10 kap. 3 § uppställts, att skyddstillsyn av särskilda skäl finnes lämpligare än sådan vård som kan åvägbringas enligt förevarande kapitel. För skyddstillsynen gäller i dessa fall samma regler som eljest, med det undantaget likväl att förordnande om behandling i tillsynsanstalt ej får meddelas; förbud häremot har stadgats i 4 kap. 3 §.

Av liknande skäl som beträffande skyddstillsyn har beredningen i 10 kap. 3 § föreslagit, att jämväl villkorlig dom skall kunna meddelas ifrågavarande lagöverträdare ävensom att de skall kunna dömas till böter, såvida detta finnes ändamålsenligt för att avhålla dem från vidare brottslighet. Om den varning, som en villkorlig dom innebär, eller ett lämpligt avvägt bötesbelopp kan antagas vara tillfyllest för att förhindra fortsatta lagöverträdelser från den sinnessjuke eller sinnesslöes sida och därmed en mera ingripande och för honom kännbarare reaktion kan undvaras, torde några bärande invändningar icke kunna anföras mot att sådan påföljd tillämpas. En förutsättning härför är givetvis — såsom framgår av det redan sagda — att den tilltalade är mottaglig för påverkan genom villkorlig dom eller böter. Detta torde emellertid stundom vara fallet; psykiskt sjuka eller skadade personer reagerar ingalunda i allt på annat sätt än andra. Vad angår böter kan för övrigt redan den gällande lagstiftningen i så måtto sägas tillåta, att sinnessjuka och sinnesslöa dömes härtill som, därest brottet ej finnes förskylla svårare påföljd än böter, enligt 41 § sinnessjuklagen sinnesundersökning får ske endast när särskilda skäl är därtill. Det må slutligen i detta sammanhang nämnas, att böter som ådömes med stöd av 10 kap. 3 § ej får förvandlas till fängelse vid bristande betalning.

Brottslig gärning som någon har begått under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet kan enligt förslaget icke föranleda brottspåföljd av annan art än som ovan har nämnts. Är den som åtalas för sådan gärning ej i behov av särskild vård och finnes ej skyddstillsyn eller böter böra ådömas eller villkorlig dom meddelas, skall den tilltalade enligt 10 kap. 4 § vara fri från påföljd. Förutom fängelse, skyddsfostran och skyddsinternering är sålunda avsättning och suspension samt disciplinstraff för krigsmän uteslutna från tillämpning; frågan om sinnessjukas och sinnesslöas skiljande från allmän befattning är reglerad i administrativ väg. Såsom har omtalats i annat sammanhang innefattas under begreppet påföljd i beredningens förslag icke förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan som kan följa å brottslig gärning. Förordnande härom får i ifrågavarande fall — på samma sätt som redan gäller beträffande skadestånd — meddelas, allenast om och i den mån det med hänsyn till den tilltalades sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt må anses skäligt. Föreskrift härom har upptagits i 10 kap. 5 §.

Den nuvarande möjligheten att i viss utsträckning underlåta åtal mot sinnessjuka och sinnesslöa bibehålles i beredningens förslag, som ger en uttrycklig bestämmelse i detta hänseende. Denna bestämmelse har upptagits i RB 20:7, vari till de fall i vilka allmänt åtal må efterges har fogats det, att den misstänkte uppenbarligen har begått den brottsliga gärningen under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet samt vård enligt sinnessjuklagen kommer till stånd utan lagföring och åtal ej heller är påkallat av särskilda skäl. Om den misstänkte har begått gärningen före fyllda 18 år, blir 10 kap. 2 § i förslaget till skyddslag — vari regleras allmän åklagares rätt att åtala gärning som någon har begått i åldern mellan 15 och 18 år — tillämplig.

Såsom tidigare har nämnts tog vid 1945 års reform av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser strävandet att begränsa antalet straffriförklaringar främst sikte på de s. k. psykopaterna. Enligt beredningens år 1942 avgivna förslag till ändrade sådana bestämmelser skulle sinnessjukdom och sinnesslöhet men däremot ej psykopati — varmed beredningen avsåg konstitutionell psykopati — föranleda straffrihet. Till stöd härför anförde beredningen bl. a., att psykopaterna intoge en väsentligt annan ställning i samhället än de sinnessjuka och sinnesslöa. För de båda senare kategorierna hade den allmänna sinnessjukvården och sinnesslövården till uppgift att ingripa, oberoende av om de psykiska sjukdoms- och defektillstånden tagit sig uttryck i kriminalitet och annan samhällsbesvärlighet eller icke, medan däremot någon motsvarande organisation icke funnes för psykopaternas del. Psykopaterna, vilka vanligen vore klara och rediga, intellektuellt fullmålga och arbetsföra personer, åtnjote i allmänhet samma förmåner och friheter som normala medborgare. Härtill komme, att behandlingen av psykopaterna icke kunde gå ut på att eliminera deras konstitutionella psykiska defekter, utan i stället måste inriktas på pedagogisk fostran, yrkesutbildning och andra åtgärder ägnade att underlätta deras anpassning i samhället.

Enligt det lagförslag som efter remissbehandling av beredningens förslag remitterades till lagrådets prövning skulle emellertid även psykopater — varmed ansåges böra likställas sådana i senare år hjärnskadade personer vilka företedde samma psykiska symtom som personer med medfödda eller från den tidiga barndomen härrörande psykopatiska karaktärsdrag — i viss omfattning kunna straffriförklaras. Frågan huruvida och i vad mån psykopater borde förklaras straffria borde enligt lagförslaget avgöras med hänsyn till styrkan av det medicinska vårdbehov som i varje särskilt fall kunde anses föreligga. Vore det medicinska vårdbehovet dominerande, borde straffriförklaring äga rum. Vederbörande departementschef uttalade beträffande förslaget i denna del bl. a. att straffriförklaring avsåges beträffande sådana personer vilkas psykiska defekter påtagligen vore av den art, att sinnessjukvård tarvades oavsett om de begått brott eller ej, samt tillade att det här främst syntes gälla psykopater med benägenhet för episodiska

förvirringar och andra akuta psykiska sjukdomstillstånd. Om det medicinska vårdbehovet icke vore mera framträdande än att det lämpligen kunde tillgodoses inom fångvårdens ram, borde enligt departementschefens mening hinder icke möta att döma till straff eller sådan skyddsåtgärd som kunde träda i stället för straff; några vägande humanitära skäl för strafffriförklaring av ifrågavarande personer syntes icke föreligga.

Både lagrådet och, sedan proposition i ämnet avlåtits till riksdagen, dess första lagutskott ansåg dock, att vårdbehovet icke finge vara avgörande för frågan huruvida psykopater borde strafffriförklaras eller ej. Den slutliga lydelsen av SL 5:5 i dess alltjämt gällande avfattning utformades av utskottet, som därvid anförde följande (utlåtande 1945:36):

Av den i ärendet föreliggande utredningen har framgått, att inom fackkretsar olika meningar synas råda om innebörden och avgränsningen av begreppet psykopati och att många läkare härunder innefatta icke endast de rent konstitutionella psykopatierna utan även vissa organiska defekttillstånd och svårare neurotiska sjukdomstillstånd. Även strafflagberedningen har ansett, att dessa defekt- och sjukdomstillstånd böra medföra straffrihet. Beredningen har emellertid menat, att det medicinska språkbruket skulle medgiva att också beteckna dem som sinnessjukdom. Det är främst dylika och andra därmed jämförliga, med sinnessjukdom nära likartade fall, som utskottet åsyftar, när det förordar en bestämmelse om att även vissa andra psykiskt abnorma än sinnessjuka och sinnesslöa skola kunna på grund av sin sinnesbeskaffenhet helt frias från ansvar. I likhet med lagrådet anser utskottet det emellertid omöjligt att ens genom vetenskaplig beskrivning draga en klar skiljelinje mellan de fall som här avses och övriga fall av psykopati. Utskottet — — — föreslår med hänsyn till det anförda att de psykiska abnormtillstånd, vilka vid sidan av sinnessjukdom och sinnesslöhet skola kunna medföra straffriande verkan, i lagtexten betecknas såsom »annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom».

I den debatt som föregick riksdagens godkännande av utskottets förslag uttalade utskottets ordförande — genom att citera en kommentar till motvarande stadgande i den danska strafflagen — att därmed avsåges »tillstånd, som man är något betänksam mot att direkt beteckna som sinnessjukdom, men som dock forma sig sålunda, att de för varje förnuftigt betraktelsesätt måste medföra samma straffrättsliga undantagsställning som de obestridliga sinnessjukdomarna».

I det förslag som beredningen nu framlägger har begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet samma innebörd som i SL 5:5 och någon ändring åsyftas alltså icke härvidlag. De bestämmelser i 10 kap. 3 och 4 §§, för vilka ovan har redogjorts, är därför icke tillämpliga å dem som har begått brottslig gärning under inflytande av »annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom». Härmed avses dock icke att åstadkomma någon ändrad behandling av dessa lagöverträdare. Formellt gäller visserligen icke beträffande dem något undantag i fråga om det föreslagna reaktionssystemets användbarhet. I dessa fall, där den psykiska abnormiteten är av den art att — såsom lagrådet uttalade i ovannämnda lagstiftningsärendet — den tilltalade saknar förmåga att tillnärmelsevis normalt fylla en plats i arbets- och samhälls-

livet, torde dock städse föreligga behov av psykiatrisk vård. Med hänsyn härtill och då enligt fast praxis sinnessjuklagen tillämpas å — förutom sinnessjuka och sinnesslöa — även andra psykiskt defekta som anses vara i behov av vård å sinnessjukhus, bör ifrågavarande lagöverträdare i fortsättningen liksom hittills beredas sådan vård; sinnessjukvårdens möjligheter att omhändertaga psykopater kan för övrigt förväntas bli utökade inom en relativt nära framtid. Beredningen förutsätter därför att de vid behov av sjukhusvård med tillämpning av 3 § i förevarande kapitel, efter medicinalstyrelsens hörande, överlämnas till vård enligt sinnessjuklagen. Något uttryckligt förbud att underkasta dem frihetsberövande inom kriminalvården har beredningen icke funnit erforderligt. Såsom tidigare har framhållits är det nämligen här endast fråga om personer, vilkas abnormitet är så uttalad, att de »för varje förnuftigt betraktelsesätt» måste jämföras med de obestriddigt sinnessjuka. Om det till äventyrs skulle kunna tänkas något fall, där vårdbehov icke längre föreligger vid tiden för lagföringen, har domstolen möjlighet att med stöd av 10 kap. 7 § efterge påföljd. Föreligger tvekan rörande vårdbehovet, kan domstolen i stället underkasta den tilltalade läkartillsyn genom att överlämna honom till öppen psykiatrisk vård eller döma till skyddstillsyn.

I beredningens år 1942 framlagda förslag till ändrad lydelse av SL 5:5 gjordes icke — såsom i lagrummets då gällande avfattning — någon skillnad mellan varaktiga psykiska abnormtillstånd och mera tillfälliga, övergående sådana. Till motivering härav anförde beredningen bl. a., att utvecklingen i praxis gått i den riktningen att uppdelningen mellan varaktiga och övergående psykiska rubbningar fått allt mindre betydelse. Enligt psykiatriens åskådningssätt vore ett psykiskt sjukdomstillstånd längre eller kortare varaktighet icke avgörande för begreppet sinnessjukdom. Till detta begrepp måste räknas även tillstånd av övergående natur, som i dagligt tal vanligen ej benämndes sinnessjukdom, t. ex. transitoriska epileptiska tillstånd, feberomtöckningar och andra akuta förvirringar m. m. I enlighet därmed hade beredningen icke funnit det nödvändigt att komplettera SL 5:5 med en särskild bestämmelse, avseende brott begångna under tillfällig psykisk rubbning. Lagrummet i dess av beredningen föreslagna lydelse torde nämligen böra tolkas som omfattande även sådana mera övergående psykiska tillstånd, som vore av sjuklig natur.

Departementschefen och lagrådet emellertid, att det skulle avvika alltför mycket från det allmänna språkbruket att hänföra akuta förvirringar under sinnessjukdom, och denna uppfattning delades av riksdagen. I andra stycket av SL 5:5 intogs därför den alltjämt gällande bestämmelsen att, om någon utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd att han är från sina sinnen bruk, straff ej får ådömas för gärning, som han begår i det tillståndet. En bestämmelse av liknande innehåll har upptagits i 10 kap. 4 § skyddslagen. Tillämpning av denna bestämmelse torde ifrågakomma endast i sällsynta fall.

Hittills har endast varit tal om innebörden av beredningens förslag såvitt avser sådana lagöverträdare som omfattas av den nuvarande bestämmelsen i SL 5: 5, alltså i huvudsak sinnessjuka, sinnesslöa och med dem i behandlingshänseende jämställda psykiskt abnorma. Vad angår andra tilltalade som lider av själslig abnormitet får domstolen liksom för närvarande välja mellan reaktionssystemets olika påföljder och därvid taga tillbörlig hänsyn till den tilltalades abnormitet. Möjligheterna att åvägabringa en för dessa brottslingar lämpad behandling utvidgas enligt förslaget.

Vad först beträffar böter och fängelse bibehålles den nuvarande befogenheten enligt SL 5: 6 att i undantagsfall underskrida den lägsta påföljd varmed brottet är belagt. Denna befogenhet har inneslutits i den allmänna bestämmelse om nedsättning av påföljd som beredningen har låtit inflyta i 10 kap. 7 §; enligt denna bestämmelse kan påföljd till och med helt efterges, om det finnes uppenbart att sådan ej är erforderlig. Möjligheten att nedsätta påföljden för psykiskt abnorma brottslingar, vilken redan nu är föga utnyttjad, får dock i praktiken en mera inskränkt betydelse än för närvarande genom att i beredningens förslag ej har stadgats någon till det begångna brottets svårhet knuten begränsning för tillämpning av villkorlig dom eller skyddstillsyn.

Skyddstillsyn erbjuder såsom redan tidigare har framhållits goda förutsättningar att anordna en för psykiskt abnorma lagöverträdare avpassad behandling. I detta sammanhang må endast ytterligare erinras om att, därest tillsynsnämnden har föreskrivit att den dömde skall i eller utom sjukhus eller annan dylik inrättning underkasta sig läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling, 4 kap. 13 § medger att prøvotiden utsträcker till fem år, om det finnes erforderligt för genomförande av den påbörjade vården eller behandlingen. Skyddstillsynen kan också i ifrågasvarande fall, där den tilltalade ej begått brottet under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet, kombineras med behandling under två månader i tillsynsanstalt. Självfallet måste dock härvid behörig hänsyn tagas till den psykiska abnormitetens art.

Om en längre tids frihetsberövande inom kriminalvården anses påkallat, kommer beträffande vuxna brottslingar främst skyddsinternering i fråga. Rörande denna påföljd, som närmast motsvarar förvaringsinstitutet i gällande lagstiftning, har visserligen icke — av skäl som har angivits i motiven till 6 kap. 1 § — upptagits någon motsvarighet till den för ådömande av förvaring stadgade förutsättningen, att den brottsliges sinnesbeskaffenhet skall avvika från det normala. Vid bedömande, huruvida skyddsinternering skall tillämpas, skall dock hänsyn tagas till bl. a. den tilltalades sinnesbeskaffenhet. Skyddsinternering innebär för övrigt i jämförelse med förvaring icke minskade utan snarare ökade möjligheter att omhänderta psykiskt abnorma brottslingar.

Skyddsfostran, som i första hand är avsedd för kriminell ungdom i åldern 18—20 år, skall liksom dess nuvarande motsvarighet, ungdomsfängelse, kunna tillämpas även å brottslingar som företer psykiska särdrag. Som ti-

digare har omtalats har förutsättningarna för ett ändamålsenligt omhändertagande inom kriminalvården av yngre sådana brottslingar utvidgats genom tillkomsten av ungdomsanstalten Røxtuna. Denna anstalt är avsedd för den mest svårbehandlade delen av klientelet och bland denna torde psykisk abnormitet förekomma i icke obetydlig omfattning. I motsats till vad som gäller vid ungdomsfängelse skall dock vid skyddsfostran anstaltsvården kunna försiggå även å annan anstalt än ungdomsanstalt. Härigenom öppnas bl. a. en utväg att vid behov placera den dömda å anstalt utanför kriminalvården, exempelvis å särskild vårdanstalt för utvecklingshämmande.

Möjligheterna enligt beredningens förslag att anordna en för ifrågavarande brottslingar, psykiskt abnorma som ej omfattas av den nuvarande bestämmelsen i SL 5:5, lämpad behandling är emellertid icke uttömda med de reaktionsformer som nu har nämnts. Även dessa brottslingar kan nämligen överlämnas till sådan särskild vård som avses i förevarande kapitel. På denna väg kan alltså åvägbringas ej endast barnavård eller nykterhetsvård — beträffande dessa vårdformer hänvisas till framställningen under de båda föregående avsnitten — utan även psykiatrisk vård.

Beredningen har icke funnit anledning att begränsa överlämnande till psykiatrisk vård till de personkategorier som nu avses i SL 5:5. Redan gällande lagstiftning medger att sådan vård beredes även andra tilltalade. Som förut har omtalats kan nämligen vård å sinnessjukhus eller öppen psykiatrisk vård i fall av behov anordnas i samband med villkorlig dom. Så kan också ske enligt beredningens förslag, om skyddstillsyn ådömes. En av tillsynsnämnden meddelad föreskrift om skyldighet för den dömda att underkasta sig psykiatrisk vård är emellertid — liksom nu föreskrift i villkorlig dom — icke exigibel utan förutsätter den dömdes frivilliga medverkan. Av enahanda skäl, som ovan i fråga om alkoholbrottslingar har anförts för att vid sidan av skyddstillsyn införa möjlighet att överlämna den tilltalade till nykterhetsvård, anser beredningen därför att även överlämnande till psykiatrisk vård skall kunna ske såsom alternativ till skyddstillsyn.

Förordnande med stöd av 3 § i förevarande kapitel att den tilltalade skall överlämnas till vård enligt sinnessjuklagen kan dock tänkas även i andra fall än sådana, där eljest skyddstillsyn skulle tillämpas. I undantagsfall bör dylikt förordnande — som alltid förutsätter att den tilltalade i utlåtan-
de enligt sinnessjuklagen förklarats vara i behov av vård å sinnessjukhus — kunna tillgripas i stället för dom å skyddsinternering eller annan påföljd som innebär frihetsberövande inom kriminalvården. Detta bör dock endast ske, när det medicinska vårdbehovet framträder med sådan styrka, att det icke lämpligen kan tillgodoses inom kriminalvårdens ram. Hänsyn måste emellertid också tagas till den beräknade varaktigheten av vårdbehovet och därmed av omhändertagandet å sinnessjukhus. I dessa fall — där brottet ej är begånget under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet — måste domstolen nämligen liksom eljest vid valet av påföljd för brott jämväl tillse att samhällsreaktionen blir tillräcklig ur all-

mänpreventiv synpunkt. Sålunda kan det ur denna synpunkt i allmänhet icke tillåtas att en endast helt kort tids vård å sinnessjukhus ersätter exempelvis ett långvarigt omhändertagande genom skyddsinternering. I den mån sinnessjukvården tillföres ökade resurser för vård av psykopater, vilka i regel behöver omhändertagas under lång tid, torde förutsättningarna komma att ökas att i vissa fall överlämna den tilltalade till vård enligt sinnessjuklagen i stället för att döma honom till skyddsinternering eller till långvarigt fängelse.

Lika litet som vid barnavård eller nykterhetsvård utgör vid psykiatrisk vård den omständigheten, att sådan vård redan har kommit till stånd i annan väg, något hinder för domstolen att förordna om överlämnande enligt detta kapitel. Om domstolen förordnar om överlämnande till vård enligt sinnessjuklagen är alltid därmed den särskilda verkan förbunden, att de strängare utskrivningsregler som enligt 18 § sinnessjuklagen nu gäller för straffriförklarade och vissa andra kategorier intagna blir tillämpliga, varjämte utskrivningsfrågan kommer att falla under den lokala utskrivningsnämndens kompetens; beredningen föreslår sådan ändring i sinnessjuklagen att nämnda regler kommer att gälla den som enligt domstols förordnande har överlämnats till vård enligt sinnessjuklagen.

För att psykiatrisk vård skall kunna åvägbringas i samband med villkorlig dom enligt nu gällande lag kräves icke — såsom för tillämpning av nuvarande SL 5:5 eller av 10 kap. 3 och 4 §§ i beredningens förslag — att den psykiska abnormiteten förelåg redan vid tiden för brottet eller att kausalsamband finnes mellan detta och abnormiteten. Något sådant krav uppställles icke heller enligt förslaget för att den som står under skyddstillsyn skall kunna av tillsynsnämnden åläggas att underkasta sig psykiatrisk vård eller för att domstol skall kunna överlämna tilltalad till sådan vård. Såsom allmän princip bör gälla, att den tilltalades behandling rättas efter hans tillstånd vid tiden för domen, och från denna princip finnes icke anledning att göra undantag i detta fall. Vid valet av reaktionsform måste dock givetvis beaktas, huruvida den tilltänkta behandlingen är ägnad att undanröja risken för vidare brott från den tilltalades sida. Om något samband icke föreligger mellan den tilltalades abnormitet och den brottslighet han har låtit komma sig till last, torde väl psykiatrisk vård blott sällan kunna antagas medföra sådan verkan, såvida det icke är fråga om ett långvarigt omhändertagande å sinnessjukhus.

Före den slutliga utformningen av beredningens förslag i förevarande del har i fråga om ett preliminärt utkast till lagbestämmelser yttrande under hand inhämtats från bl. a. ett antal sjukhuschefer vid sinnessjukhus, ordförande i lokala utskrivningsnämnder, överläkare vid rättspsykiatriska avdelningar och vid fångvårdens sinnessjukavdelningar samt hjälpverksamhetsläkare och kommunalt anställda läkare med motsvarande arbetsuppgifter, varjämte visst samråd har skett med kommittén för översyn av hälso- och sjukvården i riket. Därvid har förslaget i huvudsakliga delar till-

styrkts av flertalet av de tillfrågade. Vissa invändningar — delvis framförda i nyssnämnda sammanhang — kan emellertid väntas däremot.

Vad angår de nuvarande straffriförklaringarna torde somliga anse, att deras avskaffande skulle verka inhumant mot dem som enligt gällande ordning skall förklaras straffria. Det är, menar man på vissa håll, för de psykiskt abnorma och deras anhöriga till tröst och nytta att domstolen genom straffriförklaring utsäger, att den abnorme icke på samma sätt som andra är ansvarig för vad han har gjort. Härtill kan svaras, att beredningens förslag icke innebär att den abnorme skall dömas till straff i vedertagen mening utan att den med hänsyn till hans tillstånd lämpligaste vårdformen skall utväljas. Detta val skall visserligen föregås av ett konstaterande, att den abnorme har begått den av åklagaren påstådda gärningen, men så sker också vid straffriförklaring. När enligt förslaget psykiatrisk vård eller annan behandling utanför kriminalvården kommer till stånd, torde den omständigheten att något utrymme ej längre finnes för sådan förklaring, icke böra tillmätas större betydelse i ifrågavarande hänseende. Någon känslomässig inställning mot den tilltalades person torde ej behöva befaras av denna anledning; för den utomstående lärer vården framstå såsom föranledd av den brottsliga gärningen, oberoende av om formaliteten med straffriförklaring iakttages eller ej. Domstolen skall ju för övrigt liksom nu uttryckligen förklara att gärningen har blivit begången under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Att den, som har begått brottslig gärning under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet, i undantagsfall skall kunna dömas till skyddstillsyn eller böter eller erhålla villkorlig dom kan så mycket mindre anses såsom inhumant mot den abnorme som han därigenom förskonas från mera ingripande åtgärder.

Ur humanitär synpunkt kan icke heller något vara att erinra mot att den för en psykiskt abnorm tilltalad lämpliga vårdformen bestämmes under medverkan av domstolen. Mot denna ordning kommer dock måhända att riktas den invändningen, att spørsmålet om vårdens utformning i dessa fall är en läkarfråga och att domstolen saknar kompetens att yttra sig härutinnan. En sådan invändning förtjänar obestriddigen till en viss del beaktande. Domstolen bör sålunda uppenbarligen icke få förordna att den tilltalade skall överlämnas till vård enligt sinnessjuklagen, om den i målet hörda medicinska expertisen anser att något behov av vård å sinnessjukhus ej föreligger. För förordnande enligt 3 § i förevarande kapitel har också uppställts det villkoret, att den tilltalade i utlåtande enligt sinnessjuklagen — av undersökningsläkaren eller, om även medicinalstyrelsen hörts i målet, i ett av utlåtandena — förklarats vara i behov av vård å sinnessjukhus. Detta begrepp omfattar emellertid ej allenast det rent medicinska vårdbehovet utan även den sociala skyddsfrågan — avvägandet av det genom den tilltalades farlighet hotade intresset och hans eget intresse att icke berövas friheten — och denna faller ej uteslutande eller ens i huvudsak under den psykiatriska expertisens kompetens utan är en rättsfråga som i rättssäkerhetens intresse bör prövas av domstol. Om domstolen kom-

mer till den uppfattningen, att inlagning å sinnessjukhus icke erfordras ur samhällsskyddets synpunkt, och om det medicinska vårdbehovet kan tillgodoses på annat sätt, bör det stå i domstolens makt att välja någon annan form av ingripande än vård å sinnessjukhus, även om den läkare som har utfört sinnesundersökningen ansett sådan vård vara påkallad. I detta sammanhang bör uppmärksammas att då skyddstillsyn, som kan anordnas på mycket olika sätt i skilda fall, i enlighet med beredningens förslag inbegripes bland de vårdformer som kan tillämpas mot sinnessjuka och sinnesslöa lagöverträdare, domstolen med sin fortlöpande kontakt med tillsynsnämnden kommer att ha större möjligheter än undersökningsläkaren att efter lämplighetshänsyn träffa ett val mellan skyddstillsyn och vård å sinnessjukhus. Det kan dock antagas, att domstolarna med varsamhet kommer att utnyttja sin befogenhet att frånga den medicinska expertisens mening i vårdfrågan och att därför undersökningsläkarens eller medicinalstyrelsens uttalande i regel kommer att fälla utslaget. Att domstolen redan enligt gällande rätt har ett avgörande inflytande i nämnda fråga, när undersökningsläkaren och medicinalstyrelsen är av olika mening rörande behovet av vård, har redan tidigare omtalats. Det må slutligen än en gång understrykas, att domstolen icke får förordna om vård enligt sinnessjuklagen mot den i målet hörda psykiatriska expertisens uppfattning och att domstolen ej har något att säga till om beträffande vårdens närmare utformning.

Mot beredningens förslag i den del varom nu är fråga kan även väntas den invändningen, att det kommer att ge »straffkaraktär» åt sinnessjukvården, om domstolen får förordna om sådan vård beträffande psykiskt abnorma lagöverträdare. Som tidigare har antytts torde det dock för den utomstående och helt säkert även för den tilltalades egen inställning till sinnessjukvården vara skäligen likgiltigt, om vården kommer till stånd genom förmedling av en straffriförklaring eller direkt genom domstolens förordnande. De lärer i båda fallen betrakta vården såsom en följd av den brottsliga gärningen och det därigenom dokumenterade vårdbehovet.

På sätt tidigare har framhållits är det enligt beredningens förslag icke något oeftergivligt krav, för att överlämnande till psykiatrisk vård skall kunna ske, att den psykiska abnormiteten förelåg redan vid tiden för brottets begående. Den möjlighet som härigenom öppnas att åvägabringa psykiatrisk vård även i fall, där ett psykiskt sjukdomstillstånd har inträtt först vid senare tidpunkt, kommer enligt beredningens åsikt att få mycket begränsad betydelse. På läkarhåll har dock yppats farhågor för att, om det vid domen aktuella medicinska vårdbehovet skall vara avgörande, detta kommer att medföra en ökning av de reaktiva tillstånden hos brottslingar. Denna risk kan väl icke helt uteslutas, men den bör å andra sidan ej heller överskattas. Det torde nämligen ingalunda förhålla sig på det sättet, att brottslingarna i allmänhet föredrager vård å sinnessjukhus framför frihetsberövande inom kriminalvården. Tvärtom torde de i regel hysa större fruktan för den till tiden helt obestämda sinnessjukvården. Det är jäni-

väl att märka, att överlämnande till psykiatrisk vård ej i dessa fall — såsom nu vid straffriförklaring — innebär, att den tilltalade fritages från särskild påföljd som är stadgad för brottet; den som är underkastad ämbetsansvar går sålunda icke fri från avsättning eller suspension därför att psykiatrisk vård kommer till stånd. Men vidare åligger det domstolen att tillse, att brottsreaktionen är lämplig även ur allmän synpunkt, och härvidlag måste beaktas bl. a. styrkan hos det psykiatriska vårdbehovet och möjligheterna att tillgodose detta inom kriminalvårdens ram. I ifrågavarande fall måste dessutom medicinalstyrelsen höras, innan domstolen får förordna att den tilltalade skall överlämnas till vård enligt sinnessjuklagen.

1 §.

Kan den som begått brottslig gärning bli föremål för *vård enligt barnavårdslagen*, må rätten, efter hörande av barnavårdsnämnd eller, i fråga om den som är elev i skola tillhörande barn- och ungdomsvården, skolans styrelse, överlämna åt nämnden eller styrelsen att föranstalta om erforderlig vård.

Denna bestämmelse är ett led i gränsdragningen mellan kriminalvården och den offentliga barnavården. Bestämmelsen tager — liksom barnavårdslagen — främst sikte på dem som är under 18 år men kan i viss utsträckning tillämpas även å lagöverträdare som har uppnått denna ålder; härom hänvisas till framställningen under kapitelrubriken. Förslaget innebär i denna del en fortsättning på den väg som beträddes genom 1952 års lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig. I jämförelse med denna lag innebär förslaget vidgade möjligheter för domstolen att åvägabrinda barnavård dels därigenom att domstolen skall överlämna till de barnavårdande organen, ej såsom nu att vidtaga åtgärder för den tilltalades omhändertagande för skyddsuppfostran, utan att föranstalta om erforderlig vård, varvid även mindre ingripande åtgärder enligt barnavårdslagen kan ifrågakomma, och dels därigenom att överlämnande kan ske jämväl beträffande brott som endast är belagda med böter.

För tillämpning av denna paragraf förutsättes, att den tilltalade kan bli föremål för vård enligt barnavårdslagen. Innan överlämnande till sådan vård sker skall domstolen, om den tilltalade icke är elev i ungdomsvårdsskola, höra vederbörande barnavårdsnämnd. Denna bör därvid yttra sig rörande frågan, huruvida ingripande kan ske enligt sagda lag, ävensom angående de åtgärder som nämnden har vidtagit eller avser att vidtaga mot den tilltalade. Nämnden skall i allmänhet utan avbidan å lagföringen föranstalta om den vård som är indicerad enligt barnavårdslagstiftningen. I fråga om ungdomsvårdsskolelev skall yttrande i stället inhämtas av skolans styrelse. Lika litet som enligt gällande lag är det enligt förslaget en förutsättning för överlämnande till barnavård att vederbörande barnavårdsorgan tillstyrkt åtgärden, men domstolen bör självfallet fästa stort avseende vid dess mening.

Förslagets innebörd är — såsom närmare har angivits under kapitelrubriken — att behandlingen av kriminell ungdom under 18 år i princip skall

ombesörjas av barnvården. I konsekvens härmed tillkommer det, när domstolen förordnar att tilltalad skall överlämnas till vård enligt barnvårdslagen, de barnvårdande organen att bestämma vårdens närmare utformning; ansvaret för att erforderliga åtgärder kommer till stånd faller helt på dessa organ. Något undantag härifrån har icke heller ansetts böra göras för de fall, där den tilltalade har fyllt 18 år. I dessa fall torde, om den tilltalade icke redan är elev i ungdomsvårdsskola, omhändertagande i sådan skola vanligen komma att ske.

2 §.

Kan den som begått brottslig gärning bli föremål för *vård enligt lagen om nykterhetsvård*, må rätten, efter hörande av nykterhetsnämnd eller, i fråga om den som är intagen å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, anstaltens styrelse, överlämna åt nämnden eller styrelsen att föranstalta om erforderlig vård.

Förevarande paragraf har utformats på samma sätt som 1 § och överensstämmer också i åtskilliga hänseenden med denna. Den väsentliga skillnaden föreligger dock mellan de båda lagrummen, att medan 1 § — jämte vissa andra bestämmelser — åsyftar att överföra en hel klientelgrupp från kriminalvården till socialvården, 2 § har en mera begränsad innebörd. Avsikten är alltså ingalunda, att domstolen skall överlämna åt nykterhetsvårdens organ att föranstalta om erforderlig vård, så snart den tilltalade kan bli föremål för ingripande enligt lagen om nykterhetsvård. Såsom har framhållits under kapitelrubriken, där denna fråga närmare behandlas, är en sådan tillämpning varken erforderlig ur vårdsynpunkt eller möjlig av allmänpreventiva skäl. Någon till brottets svårhetsgrad knuten begränsning i paragrafens användningsområde har strafflagberedningen emellertid icke velat föreslå. Här liksom vid ifrågasatt villkorlig dom eller skyddstillsyn bör domstolen obunden av sådana formella regler få pröva, huruvida med hänsyn till alla föreliggande omständigheter och däribland alltså även brottets svårhet, den tilltänkta brottsreaktionen är tillfyllest ur allmän synpunkt. Innan överlämnande sker till nykterhetsvård, skall domstolen höra vederbörande vårdorgan vilket därvid har att yttra sig angående lämpliga vårdåtgärder mot den tilltalade.

3 §.

Om någon, som begått brottslig gärning, i utlåtande enligt sinnessjuklagen förklarats vara i behov av vård å sinnessjukhus, må rätten förordna att han skall överlämnas till *vård enligt sinnessjuklagen*.

I fråga om annan än den som är sinnessjuk eller sinnesslö må förordnande som i första stycket sägs meddelas allenast efter hörande av medicinalstyrelsen.

I sinnessjuklagen meddelas bestämmelser om vården å sinnessjukhus och om vårdåtgärder i samband med utskrivning på försök från sådant sjukhus. Annan psykiatrisk vård eller tillsyn regleras däremot icke i denna lag.

Såsom tidigare har understrukits får domstolen icke förordna om vård enligt sinnessjuklagen under annan förutsättning än att den i målet hörda medicinska expertisen har funnit sådan vård erforderlig. Detta uttryckes i den föreslagna lagtexten på det sättet, att den tilltalade i utlåtande enligt nämnda lag skall ha förklarats vara i behov av vård å sinnessjukhus. Enligt sinnessjuklagen kan inhämtas utlåtande förutom av den läkare som verkställer sinnesundersökningen även av medicinalstyrelsen, om domstolen anser att denna myndighet bör höras i målet. I sådant fall är ifrågasvarande förutsättning uppfylld, när endera av undersökningsläkaren och medicinalstyrelsen har funnit behov av vård å sinnessjukhus föreligga.

Under kapitelrubriken har omtalats, att begreppen sinnessjukdom och sinnesslöhet i beredningens förslag har givits samma innebörd som i SL 5:5 samt att vård å sinnessjukhus kan åvägabringas även i andra fall än där avses. I fråga om dessa senare fall, beträffande vilka tvekan ofta kan råda rörande den lämpligaste vårdformen och där de aktuella resurserna inom sinnessjukvården stundom kan inverka å valet av vårdform, har strafflagberedningen ansett, att medicinalstyrelsen alltid bör höras, innan överlämnande till vård enligt sinnessjuklagen sker. Föreskrift härom har meddelats i andra stycket av förevarande paragraf.

Innehållet i denna paragraf förutsätter vissa ändringar i sinnessjuklagen. För dessa redogöres i samband med övriga av beredningen föreslagna följdändringar.

4 §.

Är någon, som begått brottslig gärning, i behov av psykiatrisk vård eller tillsyn, och meddelas ej förordnande enligt 3 §, må rätten förordna att han skall överlämnas till *öppen psykiatrisk vård*.

I fråga om annan än den som är sinnessjuk eller sinnesslös må, om psykiatrisk vård ej tillstyrkts i utlåtande enligt sinnessjuklagen, förordnande enligt första stycket meddelas allenast efter tillstyrkande av hjälpverksamhetsläkare eller medicinalstyrelsen.

Av den under kapitelrubriken lämnade redogörelsen framgår, att enligt gällande rätt öppen psykiatrisk vård av lagöverträdare kan åvägabringas dels i samband med straffriförklaring, om den tilltalade icke har förklarats vara i behov av vård å sinnessjukhus, och dels genom föreskrift i villkorlig dom. Sådan villkorlig dom motsvaras i strafflagberedningens förslag av skyddstillsyn. Denna påföljd kan enligt förslaget tillämpas även gentemot tilltalad som jämlikt den nuvarande bestämmelsen i SL 5:5 skulle vara straffri, i fråga om den som har begått brottslig gärning under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet dock endast under förutsättning att skyddstillsyn av särskilda skäl finnes lämpligare än sådan vård som avses i förevarande kapitel.

Som tidigare har omtalats innebär skyddstillsyn goda möjligheter att anordna en för psykiskt abnorma lagöverträdare lämpad behandling. I vissa fall, där något mera framträdande vårdbehov icke föreligger och där den

tilltalade lever under ordnade förhållanden, torde dock skyddstillsyn vara en alltför ingripande åtgärd, som utan någon motsvarande nytta ur behandlingssynpunkt endast skulle medföra en belastning å de organ som handhar skyddstillsynen. För dylika lagöverträdare, vilka med hänsyn till sin psykiska abnormitet dock ej anses böra lämnas helt utan kontroll, är den i förevarande paragraf behandlade vårdformen avsedd.

Om den som har överlämnats till öppen psykiatrisk vård sedermera blir i behov av vård å sinnessjukhus, får intagning å sådant sjukhus ske enligt de allmänna reglerna i 2 kap. sinnessjuklagen.

Öppen psykiatrisk vård av lagöverträdare utövas för närvarande — bortsett från sådan vård som anordnas i samband med försöksutskrivning från sinnessjukhus — i huvudsak endast av den till de statliga sinnessjukhusen anknutna hjälpverksamheten; denna har dock även åtskilliga andra arbetsuppgifter. För öppen vård av psykiskt sjuka eller skadade personer finnes emellertid även andra vårdmöjligheter, såsom behandling genom länspsykiatrer, kommunalt anställda socialläkare och andra kommunala vårdorgan. I sin helhet är dock resurserna, främst till följd av bristen på psykiatrer, otillräckliga för att tillgodose det förefintliga behovet av vård. En upprustning av den öppna vården, avseende såväl resurserna som vårdens organisatoriska utformning, torde dock komma att föreslås av kommittén för översyn av hälso- och sjukvården i riket, med vilken beredningen har samrått i saken; härvid torde även aktualiseras frågan om att utnyttja rättspsykiatrerna i vårdarbetet. Intill dess så har skett, bör det åligga den statliga hjälpverksamheten att ombesörja psykiatrisk vård varom förordnas enligt förevarande paragraf. Den närmare regleringen härav bör ske i administrativ väg.

När den tilltalade i utlåtande enligt sinnessjuklagen har förklarats vara i behov av psykiatrisk vård — å sinnessjukhus eller i frihet — bör domstolen utan att höra det organ som skall handha vården kunna förordna, att han skall överlämnas till öppen psykiatrisk vård, om domstolen finner sådan vara tillfyllest. Så bör ock alltid, oberoende av om dylikt utlåtande har inhämtats eller ej, kunna ske när den tilltalade är sinnessjuk eller sinnesslö. I andra fall har beredningen med hänsyn till de bristfälliga vårdresurserna ansett, att tillstyrkande bör krävas antingen av vederbörande hjälpverksamhetsläkare eller av medicinalstyrelsen.

Enligt 13 kap. 5 § skall, om utlåtande enligt sinnessjuklagen ej har inhämtats, läkarintyg varom stadgas i nämnda paragraf vara införskaffat innan någon överlämnas till öppen psykiatrisk vård.

8 kap. Särskilda påföljder för ämbetsmän m. fl.

I detta kapitel behandlas de särskilda påföljderna för ämbetsmän. Dessa påföljder är enligt förslaget liksom hittills avsättning och suspension. Bestämmelser som särskilt angår disciplinstraff för krigsmän skall enligt strafflagberedningens mening såsom för närvarande huvudsakligen behandlas i särskild lag. I 3 § upptages emellertid ett stadgande om vilka disciplinstraffen är, arrest och disciplinbot.

I fråga om avsättning har beredningen ansett sig böra närmare ange vad påföljden innebär, 1 §. Beträffande suspension upptages i 2 § med viss jämkning motsvarighet till nuvarande SL 2: 15 andra stycket.

I förslaget till brottsbalk (SOU 1953: 14) har straffrättskommittén i enlighet med sitt uppdrag framlagt förslag till reformering av bestämmelserna om de särskilda brotten och allmänna bestämmelser som kompletterar brottsbeskrivningarna. Liksom i SL 25 kap. har emellertid i BrB 18 kap. upptagits en del bestämmelser som icke syftar till att ange den brottsliga gärningen utan endast angår frågan om påföljden. Vid den allmänna revision av påföljdssystemet som beredningen nu företager kan skäl anföras för att föra över dessa bestämmelser till skyddslagen. Beredningen har därför, efter samråd med justitiedepartementet, i förevarande kapitel upptagit bestämmelser motsvarande SL 25: 6, 7, 8 och 13 samt delar av SL 25: 10 och 11 och 26: 20 (BrB 18: 6—8, 14 samt 18: 10—12, 19: 20). Bestämmelserna återfinnes i 4—9 §§. Vid överflyttningen till skyddslagen har de underkastats redaktionella jämkningar. Saklig ändring av vad straffrättskommittén föreslagit i brottsbalken har därjämte i vissa avseenden måst vidtagas med hänsyn till uppbyggnaden av påföljdssystemet.

Slutligen har i 10 § upptagits en bestämmelse som avsetts skola ersätta 27 § ungdomsfängeslagen, 26 § lagen om villkorlig dom och 20 § förvaringslagen i vad de avser avsättning och suspension. Bestämmelsen ersätter även nuvarande SL 4: 7 andra stycket och 8 § tredje stycket lagen om disciplinstraff för krigsmän.

1 §.

Avsättning från viss befattning innebär förlust av befattningen och av de rättigheter och förmåner som åtfölja denna, såframt ej i fråga om viss rättighet eller förmån annat är särskilt stadgat.

2 §.

Suspension innebär mistning av viss befattning för bestämd tid och medför under den tid den dömde på grund av domen är skild från befattningens utövning förlust av de rättigheter och förmåner som följa med befattningen, såframt ej i fråga om viss rättighet eller förmån annat är särskilt stadgat.

Tiden för suspension må, vare sig påföljden avser ett eller flera brott, bestämmas till minst en månad och högst ett år.

Suspension må ej verkställas medan den dömde för undergående av påföljd är intagen i skyddsvårdsanstalt eller militärhåkte.

Särskilda påföljder för den som innehar med ämbetsansvar förenad befattning är avsättning och suspension. Dessa påföljder användes i första hand som påföljd vid de egentliga ämbetsbrotten och därjämte användes de som skydd för tjänstens integritet när ämbetsmannen begått allmänt brott. Frågan vilka som är underkastade ämbetsansvar och beträffande vilka påföljderna avsättning och suspension alltså kan användas regleras nu i SL 25: 11; i denna del göres icke någon ändring i brottbalksförslaget (BrB 18: 11 och 12). För tillämpningen av de av strafflagberedningen meddelade bestämmelserna om avsättning och suspension skall enligt förslaget gälla samma avgränsning, 7 §.

I SL 2: 15 anges innebörden av suspension. Vad avsättning är har däremot icke ansetts behöva närmare klarläggas i lagen. Avsättning innebär förlust för alltid av en med ämbetsansvar förenad befattning. Avsättning, som skall ske från viss befattning, medför icke obehörighet att under viss tid efter domen bekläda allmän befattning. Beredningen har ansett lämpligt att i skyddslagen för avsättning lika väl som för suspension lämnas en definition av påföljden. I enlighet härmed anges i 1 § att avsättning från viss befattning innebär förlust av befattningen och av de rättigheter och förmåner som åtföljer denna.

Den som avsättes går emellertid för närvarande icke förlustig alla förmåner som härflyter från befattningen. Sålunda skall för en statstjänsteman avsättning icke inverka på de pensionsförmåner som han redan har intjänat, när avgången ur tjänst sker. Lydelsen av 1 § har utformats så att därav tydligt framgår att dylika förmåner icke skall påverkas genom avsättningen.

Även bestämmelsen i 2 § om innebörden av suspension har försetts med motsvarande reservation. Enligt gällande lydelse av SL 2: 15 skall den, som suspenderats, under den tid han på grund av domen är skild från befattningens utövning gå förlustig de rättigheter och förmåner som följer med befattningen. Stadgandet jämkades genom lag d. 18 juni 1949 till tydligt utmärkande av att, om suspensionstiden avbrytes på grund av tjänstemannens avgång ur tjänsten, bestämmelsen icke sträcker sina verkningar till tiden efter avgången och sålunda icke inverkar på den rätt till pension som må tillkomma den avgångne. Bestämmelsen om att den suspenderade skall gå förlustig rättigheter och förmåner som följer med befattningen torde icke böra göras undantagslös. I 24 § allmänna verksstadgan d. 7 jan. 1955 anges att, om tjänsteman som suspenderats åtnjuter tjänstebostad, han äger behålla bostaden, därest icke särskilda förhållanden föranleder annat. Denna bestämmelse har givits i anslutning till bestämmelser i 23 § om disciplinär bestraffning. Anledning att behandla suspension som ådömes av domstol annorlunda än suspension som ålagts av förvaltningsmyndighet, torde icke föreligga. Då den i verksstadgan gjorda regleringen synes ändamålsenlig, bör

den kunna tillämpas i alla fall då suspension ådömes. 2 § har därför avfattats så att den lämnar öppet att kompletterande bestämmelser om innebörden av suspension meddelas utanför skyddslagen.

Tiden för suspension är enligt SL 2: 15, som avser det fall att fråga är om endast ett brott, lägst en månad och högst ett år. Enligt SL 4: 7 må, när någon för flera brott skall dömas till suspension från samma befattning, tiden för suspension såsom gemensam påföljd bestämmas högst till ett år; av den i samma lagrum gjorda hänvisningen till SL 4: 2 framgår att tiden ej får underskrida en månad. Beredningen har i 2 § förevarande kapitel upptagit bestämmelser om tiden för suspension såväl för det fall att fråga är om endast ett brott som då suspension ådömes såsom gemensam påföljd. De i gällande rätt stadgade gränserna bibehålles oförändrade.

Enligt SL 2: 15 må suspension ej verkställas medan den dömda undergår frihetsstraff. Med frihetsstraff torde här avses fängelse, straffarbete, ungdomsfängelse och arrest. Rimligen bör, om sådan kombination någon gång skulle förekomma, suspension ej heller verkställas under det förvaring eller internering verkställs. Ändring härutinnan bör enligt beredningens mening icke göras. Enligt skyddslagsförslaget verkställs skyddsfostran och skyddsinternering icke endast i anstalt utan även utom anstalt. Endast tiden i skyddsvårdsanstalt torde böra utgöra hinder för verkställighet av suspension. Har domstol förordnat att den som dömts till skyddstillsyn skall intagas i tillsynsanstalt, torde suspension icke böra få verkställas medan den dömda är intagen i sådan anstalt. Däremot har beredningen icke funnit påkallat att i detta sammanhang upplaga bestämmelser för fall då någon, efter förordnande om särskild vård, jämlikt stadgande i barnavårdslagen, nykterhetsvårdslagen eller sinnessjuklagen vårdas i anstalt. I enlighet med dessa överväganden har i tredje stycket av 2 § stadgats att suspension ej må verkställas medan den dömda för undergående av påföljd är intagen i skyddsvårdsanstalt eller militärhåkte.

3 §.

Disciplinstraff för krigsmän äro arrest och disciplinbot. I vissa avseenden stadgas därom i särskild lag.

Huvuddelen av de bestämmelser som särskilt rör disciplinstraffen för krigsmän är nu samlad i lagen d. 30 juni 1948 om disciplinstraff för krigsmän. Vid lagstiftningens tillkomst yttrade departementschefen, att då disciplinstraff införts i straffskalorna i åtskilliga bestämmelser som intagits i strafflagen, konsekvensen skulle kunna synas kräva att även övriga stadganden om användningen av disciplinstraff m. m. infördes i denna lag. Detta skulle emellertid kräva en omarbetning av SL 2, 4 och 5 kap., vilka tillika med strafflagens allmänna del i övrigt vore under strafflagberedningens övervägande. Med hänsyn härtill borde frågan huruvida samtliga bestämmelser om disciplinstraff skulle inarbetas i strafflagen tills vidare anstå och en särskild lag utformas.

Vid sina överväganden har beredningen funnit att under alla förhållanden flera av de bestämmelser som nu upptages i 1948 års lag bör stå utanför skyddslagen, bl. a. bestämmelserna om tillrättavisning och detaljbestämmelser om verkställigheten. Då det med hänsyn till lagstiftningens speciella karaktär syns lämpligt att bestämmelserna såvitt möjligt hålles samlade, har beredningen funnit mest ändamålsenligt att huvudparten av bestämmelserna i 1948 års lag fortfarande upptages i särskild lag. Vissa bestämmelser har emellertid flyttats in i skyddslagen. Sålunda har till återfallsbestämmelsen i 2 kap. 4 § flyttats innehållet i 12 § i 1948 års lag och i 10 § förevarande kapitel har inarbetats tredje stycket av 8 § i 1948 års lag.

Beredningen har ansett att de båda disciplinstraffen, arrest och disciplinbot, bör presenteras i skyddslagen. Så har skett i förevarande paragraf. I övrigt hänvisas i paragrafen till särskild lag.

Utöver bestämmelserna i den särskilda lagen och ovannämnda stadganden i skyddslagen kommer åtskilliga allmänna bestämmelser i skyddslagen att vara tillämpliga på disciplinstraffen. I de fall då det allmänt talas om påföljd inbegripes även disciplinstraff om ej annat är stadgat. Sålunda har t. ex. bestämmelserna i 4—9 §§ här nedan samt i 10 kap. avseende även å disciplinstraff; detsamma gäller 11 kap. 1 § första stycket samt 12 kap. 1—6 §§.

Beredningens förslag innebär icke någon ändring av disciplinstraffens innebörd. Såsom framhållits under 3 och 4 kap. upptager förslaget emellertid icke någon motsvarighet till gällande lags förbud att bruka villkorlig dom i fråga om disciplinstraff. Om anledning förekommer att undanröja beslut om villkorlig dom eller skyddstillsyn kan rätten — även om nytt brott ej begåtts — vid den nya lagföringen ådöma disciplinstraff om sådant kan följa å brottet.

4 §.

Innehar den som enligt bestämmelserna i 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken skall dömas till avsättning eller suspension från viss tjänst ej längre samma tjänst, men har han i dess ställe erhållit annan befattning med likartade arbetsuppgifter, skall dömas till avsättning eller suspension från den befattningen. Har han ej i tjänstens ställe erhållit annan befattning som nu sagts, skall böter eller fängelse som i nämnda paragrafer stadgas eller annan allmän brottspåföljd ådömas enbart och vid påföljdens bestämmande hänsyn tagas till att avsättning eller suspension ej ådömes; om jämte avsättning eller suspension ej skolat dömas till annan påföljd, må varje påföljd eftergivvas.

När den, som enligt bestämmelserna i 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken skall dömas till avsättning eller suspension från sin tjänst, innehar annan med ämbetsansvar förenad befattning än i första stycket sägs, skall han avsättas från denna, om han genom brottet visat sig uppenbarligen icke vara skickad att innehava befattningen; har han eljest i avsevärd mån skadat det anseende innehavare av den befattningen bör äga, dömes till suspension därifrån.

Dömes någon till påföljd jämlikt 18 kap. 2 § andra stycket eller 3 § andra stycket brottsbalken och innehar han med ämbetsansvar förenad befattning, skall vad ovan i andra stycket stadgas äga motsvarande tillämpning.

Till denna paragraf har överförts innehållet i SL 25:6 (BrB 18:6). I huvudsak har bestämmelserna erhållit samma räckvidd som för närvarande. Uppbyggnaden av förslagets påföljdssystem har emellertid, förutom några redaktionella jämkningar, föranlett vissa ändringar i stadgandets utformning.

I första stycket av SL 25:6 behandlas det fall att den som enligt 25:1—4 skall dömas till avsättning eller suspension icke längre innehar den tjänst i vilken han förbrutit sig. Bl. a. stadgas att om ämbetsmannen ej i tjänstens ställe erhållit annan befattning med likartade arbetsuppgifter, han skall dömas enbart till allmänt straff som i SL 25:1—4 stadgas. Vid straffets bestämmande skall hänsyn tagas till att han förskyllt avsättning eller suspension; om han eljest ej förskyllt frihetsstraff, må varje straff bortfalla. I stället för straff kan, enligt förutsättningar som anges i lagen om villkorlig dom, ungdomsfängeselagen och förvaringslagen, villkorlig dom meddelas eller skyddsåtgärd ådömas.

Även enligt beredningens förslag skall, om avsättning eller suspension ej kan ske, annan påföljd ådömas enbart. Förutom den påföljd, fängelse eller böter, som upptages i stadgandet om brottet, bör emellertid uttryckligen anges att även annan allmän brottspåföljd kan ifrågakomma, om förutsättningarna för sådan är uppfyllda. Av stadgande i lagen om disciplinstraff för krigsmän framgår att disciplinstraff i vissa fall kan användas vid brott varå kan följa böter.

Om avsättning eller suspension ej ådömes, skall vid bestämmande av annan påföljd hänsyn tagas därtill. Enligt förslaget skall påföljd dock kunna efterges om förhållandena är sådana att — därest ämbetsmannen bibehållit sin befattning och alltså avsättning eller suspension ifrågakommit — jämte avsättning eller suspension icke skulle ha dömts till annan påföljd. I fråga om räckvidden av stadgandet torde den av beredningen föreslagna lydelsen icke komma att medföra någon nämnvärd förändring av vad som nu gäller. För närvarande kan visserligen domstolen efterge påföljd också i fall, i vilka jämte avsättning eller suspension skulle ha dömts endast till böter. Enligt SL 25:1—4 förekommer emellertid icke i något fall kombinationen avsättning eller suspension och böter; böter kan i sådant sammanhang förekomma endast i händelse någon straffnedsättningsregel är tillämplig. Innebörden av förslaget i denna del är den att domstolen icke på grund av vad tidigare i paragrafen har stadgats skall vara nödsakad att ådöma allmän brottspåföljd om den icke skulle ha gjort det, därest ämbetsmannen haft sin befattning i behåll.

5 §.

Har ämbetsman begått annat brott än sådant som i 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken sägs och kan å brottet följa fängelse i två år eller däröver, skall, jämte annan påföljd som finnes böra åläggas, dömas till avsättning; om särskilda skäl föranleda därtill, må han dock bibehållas i tjänsten, och kan i sådant fall dömas till suspension. Kan å brottet ej följa fängelse i två år eller där-

över, skall dömas till suspension, om ämbetsmannen genom brottet i avsevärd mån skadat det anseende som innehavare av befattningen bör äga; dock må till avsättning dömas, därest han med hänsyn till tjänstens särskilda beskaffenhet genom brottet visat sig uppenbarligen icke vara skickad att innehava denna.

När avsättning eller suspension ådömes jämlikt första stycket, skall den förlust ämbetsmannen därigenom lider beaktas vid bestämmande av annan påföljd för brottet; kan å brottet ej följa fängelse i två år eller däröver, må annan påföljd eftergivvas.

Vad i denna paragraf stadgas skall äga tillämpning jämväl när ämbetsman dömes till påföljd med stöd av 18 kap. 10 § brottsbalken.

Denna paragraf motsvarar SL 25: 7 (BrB 18: 7); den ersätter också andra stycket av SL 26: 20 (BrB 19: 20). Som tredje stycke har upptagits sista punkten i första stycket av SL 25: 10 (BrB 18: 10).

Enligt SL 25: 7 första stycket skall ämbetsman, som för annat brott än sådant varom i 25: 1—4 sägs dömes till straffarbete, också dömas till avsättning. Om särskilda skäl föranleder därtill må han dock bibehållas i tjänsten; i sådant fall kan dömas till suspension. Förskyller ämbetsmannen fängelse eller böter, skall dömas till suspension, om han genom brottet i avsevärd mån skadat det anseende som innehavaren av befattningen bör äga; därest han med hänsyn till tjänstens särskilda beskaffenhet genom brottet visat sig uppenbarligen icke vara skickad att inneha denna, må dömas till avsättning. — Enligt SL 26: 20 andra stycket skall vad i 25: 7 sägs om böter äga tillämpning även beträffande den som för brott som avses i 25: 7 förskyller disciplinstraff. SL 25: 7 skall också äga tillämpning, om ämbetsman medverkat till gärning varom i 25: 1—3 förmäles utan att därigenom åsidosätta tjänsteplikt (25: 10).

Beträffande verkan av att någon erhåller villkorligt anstånd med ådömande av påföljd eller dömes till ungdomsfängelse, förvaring eller internering finnes inga regler i strafflagen. I stället anges i de särskilda lagarna att dessa påföljder skall beträffande särskild verkan jämnställas med något av de allmänna straffen, böter, fängelse eller straffarbete. Detsamma gäller överlämnande enligt lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig åt barnavårdsnämnd eller styrelse för ungdomsvårdsskola att vidtaga åtgärd för någons omhändertagande för skydds- uppfostran. Sålunda stadgas i 26 § ungdomsfängeslagen och 1 § 1952 års lag att vad i lag eller författning finnes stadgat angående särskild verkan av att någon dömes till fängelse skall äga motsvarande tillämpning, när någon dömes till ungdomsfängelse eller när överlämnande som avses i 1952 års lag äger rum. Enligt 27 § lagen om villkorlig dom skall, då genom villkorlig dom beviljas anstånd med straffs ådömande, sådan dom anses lika med dom å fängelse eller, om i den villkorliga domen så förordnas, lika med dom å straffarbete. Dom å förvaring eller internering skall enligt 19 § förvaringslagen i förevarande avseende anses lika med dom å straffarbete.

I BrB 18: 7 har straffrättskommittén — som utgått från att fängelse och straffarbete sammanslås till en enhetlig påföljd, kallad fängelse — i stället

för att skilja mellan straffarbete å ena samt fängelse och böter å andra sidan, dragit skiljelinjen mellan dom å fängelse i minst sex månader och dom å fängelse, understigande sex månader, eller böter.

Ådömande av avsättning eller suspension enligt förevarande stadgande betingas helt av uppgiften att skydda den offentliga tjänstens integritet. På bedömandet av huruvida avsättning eller suspension erfordras torde främst inverka det begångna brottets art och svårhet. Så länge bestämmandet av annan påföljd för brottet framför allt beror av brottets svårhetsgrad, faller det sig naturligt att anknyta ådömandet av avsättning eller suspension till det i det aktuella fallet ådömda straffet. Genom de nämnda stadgandena i ungdomsfängelselagen, lagen om villkorlig dom och förvaringslagen har man visserligen sökt inrymma de s. k. skyddsåtgärderna i systemet. Därmed kommer emellertid andra synpunkter än brottets art och svårhet att spela en väsentlig roll. I och för sig kan naturligtvis även sådana omständigheter som främst angår gärningsmannen vara av betydelse vid avgörande av huruvida tjänstens integritet kräver avsättning eller suspension; dessa omständigheter torde dock i sådant sammanhang ha avsevärt mindre vikt än vid bestämmande av påföljden i övrigt. Förhållandet framträder än skarpare i det påföljdssystem som strafflagberedningen föreslår.

Såsom påföljderna utformats i skyddslagen kan varje påföljd komma att tillämpas i anledning av brott av mycket olika svårhetsgrad. Att meddela generella bestämmelser om verkan av att någon dömes till villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering eller överlämnas till särskild vård synes icke vara lämpligt.

Liksom för närvarande bör enligt beredningens mening den omständigheten att avsättning eller suspension ådömes kunna inverka på måttet av fängelse eller böter som finnes böra ådömas för brottet. Den nuvarande lösningen av detta spörsmål förefaller emellertid icke helt oantastlig, vilket än tydligare framträder i BrB 18: 7 sedan straffarbete och fängelse sammanlagits till en enhetlig påföljd. Det kan nämligen icke vara tillfredsställande att frågan huruvida avsättning eller suspension skall ådömas göres beroende av längden av en ådömd fängelsepåföljd, vilken påföljd i sin tur skall vara beroende av om avsättning eller suspension ådömes.

En framkomlig väg att lösa frågan angående när avsättning eller suspension skall ådömas på grund av annat brott än sådant som sägs i BrB 18: 1—4 synes vara att låta ådömandet av avsättning eller suspension bli beroende, icke såsom för närvarande av en i det konkreta fallet ådömd påföljd, utan av den påföljd varmed brott av det slag ämbetsmannen begått är belagt. I förslaget har angivits att till avsättning skall dömas om ämbetsmannen begått brott varå kan följa fängelse i två år eller däröver. Om särskilda skäl föranleder därtill, skall han dock kunna bibehållas i tjänsten; sker så skall suspension kunna ådömas. Om å brottet icke kan följa fängelse i två år eller däröver skall dömas till suspension, om ämbetsmannen genom brottet i avsevärd mån skadat det anseende som innehavare av befattningen bör äga; till avsättning skall kunna dömas om ämbetsmannen med hänsyn till

tjänstens särskilda beskaffenhet genom brottet visat sig uppenbarligen icke vara skickad att inneha denna. Med den av beredningen föreslagna avfattningen av förevarande paragraf erfordras ingen särskild bestämmelse för disciplinstraff, motsvarande nuvarande SL 26: 20 andra stycket.

Gränsen mellan brott, vilka i regel bör föranleda avsättning, och andra brott kommer genom förslaget att förskjutas något i förhållande till vad som nu gäller. Såsom beredningen utvecklat i betänkandet om enhetligt frihetsstraff (SOU 1953: 17 s. 95 ff) innebär den valda gränsen i huvudsak, att till den grupp som medför den strängaste verkan hänförs brott å vilka för närvarande kan följa straffarbete. Inom denna grupp kommer att falla brott av mycket varierande slag. Även brott av relativt obetydlig art, vilka enligt gällande rätt icke skulle föranleda dom å straffarbete, kan härigenom medföra avsättning. Avfattningen av stadgandet medger emellertid att domstolen liksom för närvarande kan underlåta att döma till avsättning när det är påkallat av särskilda skäl. Skäl att bibehålla ämbetsmannen i tjänsten kan vara bl. a. att brottet framstår som relativt obetydligt.

Förslaget medför att den omständigheten att ämbetsmannen erhåller villkorlig dom eller dömes till skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering eller överlämnas till särskild vård i och för sig blir utan inverkan på frågan om avsättning eller suspension.

Avsättning eller suspension ådömes enligt förevarande paragraf vid sidan av den påföljd som eljest finnes böra ådömas. Såsom redan antytts föreslår beredningen att vid bestämmande av annan påföljd för brottet hänsyn bör tagas till att avsättning eller suspension ådömes. Bestämmelsen härom blir av betydelse främst i fråga om påföljder, vid vilka domstolen bestämmer måttet, d. v. s. fängelse, böter och disciplinstraff. Men även avgörandet av om böter skall ådömas vid sidan av villkorlig dom eller skyddstillsyn jämlikt 3 kap. 3 § eller 4 kap. 2 § kan påverkas härav liksom frågan om förordnande om intagning i tillsynsanstalt. Prövningen av påföljdsfrågan bör kunna leda till att vid sidan av avsättning eller suspension någon påföljd ej ådömes. Detta bör vara möjligt särskilt vid brott av lindrig beskaffenhet eller i fall där för gärningsmannens tillrättaförande icke fordras några särskilda åtgärder, t. ex. fall där påföljden, om gärningsmannen ej varit ämbetsman, skulle ha stannat vid böter, disciplinstraff eller villkorlig dom. Beredningen föreslår att annan påföljd än avsättning eller suspension skall kunna efterges, om å brottet ej kan följa fängelse i två år eller däröver.

Bestämmelserna om ådömande av avsättning eller suspension enligt förevarande paragraf är icke undantagslösa. Enligt beredningens förslag skall domstolen, i motsats till vad för närvarande gäller, bestämma påföljd också beträffande den som har begått brott under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Domstolen kan därvid förordna om särskild vård, skyddstillsyn eller villkorlig dom eller döma till böter (10: 3). Däremot kan icke dömas till avsättning eller suspension; sådan påföljd skall ej heller ådömas med stöd av förevarande paragraf.

6 §.

Om förvaltningsmyndighet för visst brott ålagt ämbetsman disciplinär bestraffning, har domstol att taga hänsyn därtill vid bestämmande av påföljd för samma brott, och må, om å brottet ej kunnat följa fängelse i två år eller däröver, varje påföljd eftergivas. Förvaltningsmyndighetens beslut skall falla, om det ej helt eller delvis verkställts när åtal för brottet väckes.

I denna paragraf har upptagits motsvarighet till SL 25: 8 (BrB 18: 8). Vid överflyttningen till skyddslagen har endast den förändringen vidtagits, att avgörandet av om påföljd skall kunna efterges blir beroende av den påföljd varmed brottet är belagt. Skälen härför framgår av vad som anförts under 5 §.

7 §.

Vad i detta kapitel sägs om ämbetsman skall ock gälla annan befattningshavare som i 18 kap. brottsbalken jämföras med ämbetsman.

Bestämmelserna i 4 och 5 §§ skola äga motsvarande tillämpning å den som är förordnad eller vald till ledamot av beslutande statlig eller kommunal församling eller sitter i jury eller beskattningsnämnd; dock må den som är vald till ledamot av beslutande statlig eller kommunal församling ej enligt 5 § dömas till avsättning i annat fall än då han begått brott varå kan följa fängelse i två år eller däröver.

Suspension må ej ådömas från befattning som avses i andra stycket.

I BrB 18: 11 första stycket anges vad som i brottsbalken förstås med ämbetsman. Där stadgas också att vad som sägs om ämbetsman även skall gälla vissa andra befattningshavare. Dessa bestämmelser motsvarar vad nu stadgas i SL 25: 11 första stycket. De i skyddslagens 8 kap. meddelade bestämmelserna om ämbetsmän bör vara tillämpliga å samma kategorier befattningshavare som bestämmelserna i BrB 18 kap. Stadgande härom har upptagits i första stycket av förevarande paragraf.

Andra och tredje styckena av paragrafen motsvarar SL 25: 11 andra stycket (BrB 18: 11 andra stycket) till den del bestämmelserna i 4 och 5 §§ (SL 25: 6 och 7) skall äga tillämpning på vissa personer som icke är ämbetsmän. I gällande bestämmelser göres ingen annan ändring än den som följer av det ändrade innehållet i 4 och 5 §§. Liksom för närvarande göres inskränkning beträffande de fall i vilka ledamot av beslutande statlig eller kommunal församling får dömas till avsättning. Enligt SL 25: 11 andra stycket må sådan ledamot dömas till avsättning endast om han dömes till straffarbete eller för brott som avses i SL 8 kap. till fängelse; enligt motsvarande stadgande i brottsbalken (18: 11 andra stycket) må till avsättning dömas endast om ledamoten dömes till fängelse i minst sex månader. I överensstämmelse med utformningen av 5 § anges i förevarande paragraf att ledamoten icke får dömas till avsättning i annat fall än då han begått brott varå kan följa fängelse i två år eller däröver.

8 §.

Om innehavare av befattning vid företag för allmän samfärdsel, vilken enligt Konungens förordnande skall åtnjuta skydd som i 15 kap. 1 § brottsbalken sägs, åsidosätter vad honom åligger till förekommande av olyckshändelse, gälle vad i 5 § stadgas.

I denna paragraf har upptagits innehållet i SL 25: 11 tredje stycket (BrB 18: 12) till den del stadgandet har avseende å avsättning eller suspension enligt 5 § i förevarande kapitel. För ifrågavarande befattningshavare inträder genom förslaget ingen annan ändring än den som följer av det ändrade innehållet i sistnämnda paragraf.

9 §.

Har den som blivit dömd till påföljd, innan domen meddelades eller därefter men innan den vunnit laga kraft, blivit förordnad eller vald till befattning och har rätten icke prövat frågan om avsättning eller suspension därifrån jämlikt 4 eller 5 §, må särskild talan om avsättning eller suspension från befattningen föras, såframt den väckes inom två år från det domen vann laga kraft.

Paragrafen motsvarar SL 25: 13 (BrB 18: 14). Någon saklig förändring har icke vidtagits.

10 §.

Avsättning eller suspension ådömes vid sidan av annan påföljd vartill den tilltalade finnes böra dömas. Ej må jämlikt 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken dömas till böter eller disciplinstraff, om för annat brott dömes till avsättning eller suspension och sådan påföljd prövas vara tillfyllest.

Enligt SL 25 kap. skall i vissa fall, när någon fälles till ansvar för brott, dömas till både avsättning eller suspension och straffarbete eller fängelse. Har någon för skilda brott förskyllt avsättning eller suspension och straffarbete, fängelse eller böter, skall, enligt SL 4: 7 andra stycket, straffen ådömas jämte varandra. Böter må dock ej ådömas jämlikt SL 25: 1—4 i fall då den brottslige för annat brott förskyllt avsättning eller suspension och sådant straff prövas vara tillfyllest. Vad här angivits beträffande böter gäller också disciplinstraff för krigsmän (8 § tredje stycket lagen om disciplinstraff för krigsmän).

När det gäller andra påföljder än straffarbete, fängelse, böter eller disciplinstraff stadgas i lagarna om ungdomsfängelse (1 och 27 §§) samt förvaring och internering i säkerhetsanstalt (1, 4 och 20 §§) att ungdomsfängelse, förvaring eller internering ådömes i stället för straff som eljest skolat följa; påföljderna må dock ej användas i stället för avsättning eller suspension. Detsamma gäller för sådant överlämnande till barnavårdsnämnd eller skolstyrelse som avses i 1952 års lag med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig (1 § första och tredje styckena). Villkorlig dom, avseende anstånd med verkställigheten av ådömt straff eller anstånd med

straffs ådömande, må enligt 26 § lagen om villkorlig dom ej brukas i fråga om avsättning eller suspension. Det i SL 5:5 uttalade förbudet att i vissa fall fälla någon till ansvar hindrar även ådömande av avsättning eller suspension.

Det av strafflagberedningen föreslagna påföljdssystemet påkallar en ändrad utformning av lagbestämmelserna i förevarande avseende.

Såsom har omtalats under 2 kap. 5 § utgår beredningens förslag från den huvudregeln att vid bestämmande av påföljd för brott endast en allmän brottspåföljd skall ådömas. Vid sidan av sådan påföljd skall avsättning eller suspension kunna ådömas den som är underkastad ämbetsansvar. Detta framgår för de fall som avses i 5 § av förevarande kapitel redan av innehållet i denna bestämmelse. Enligt stadgandet i förevarande paragraf skall samma ordning gälla även i andra fall. Liksom enligt gällande rätt skall i vissa fall böter eller disciplinstraff icke kunna ådömas, när den tilltalade dömes till avsättning eller suspension för annat brott.

Paragrafen öppnar möjlighet att i alla fall där enligt BrB 18 kap. skall dömas till avsättning eller suspension jämväl ådöma annan påföljd. I förhållande till vad nu gäller innebär detta emellertid icke någon större förändring. För närvarande kan, jämte det avsättning eller suspension ådömes enligt SL 25 kap., dömas till fängelse eller straffarbete (25:1—4). Enbart ämbetspåföljd stadgas endast i SL 25:4 i fråga om tjänstefel som ej är grovt (böter eller suspension) och i SL 25:9 för visst fall då ämbetsman avhåller sig från tjänstgöring (avsättning). I BrB 18 kap. regleras hithörande frågor på motsvarande sätt. Såsom förutsättningarna för tillämpningen av villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering angivits i beredningens förslag, kan sådan påföljd ådömas endast för brott, varå kan följa fängelse. Villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering kan därför — om icke ämbetsmannen samtidigt fälles för annat brott som är belagt med fängelse — ej användas jämte suspension eller avsättning enligt nyssnämnda stadganden om tjänstefel (BrB 18:4) och om ämbetsman som avhåller sig från tjänstgöring (BrB 18:9). Den enda påföljd som, om förutsättningarna eljest är uppfyllda, i dessa fall kan förekomma jämte avsättning eller suspension är överlämnande till särskild vård; för sådant överlämnande har nämligen icke uppställts krav på att å brottet kan följa böter eller fängelse.

9 kap. Förverkande av egendom

(Beträffande lagtexten se s. 463.)

Vid sidan av förverkandebestämmelserna i strafflagen, SL 2: 16 och 17 — från de speciella bestämmelserna i SL 15: 1 och 4 bortses härvid; motsvarighet till dem har icke upptagits i förslaget till brottsbalk — finnes åtskilliga bestämmelser om förverkande av egendom och annan dylik rättsverkan inom specialstraffrätten. Chefen för justitiedepartementet har, jämlikt bemyndigande den 2 december 1955, tillkallat en utredningsman med uppdrag att verkställa en förberedande undersökning för reformering av specialstraffrätten. I direktiven för utredningen erinras om riksdagens skrivelse 1953: 153 och första lagutskottets utlåtande 1953: 34, vari har anförts att det synes önskvärt att specialstraffrätten i möjligaste mån bringas i överensstämmelse med den nya lagstiftning som blir resultatet av straffrättskommitténs förslag samt att specialstraffrätten även i övrigt bör reformeras, så att den i kvalitet närmar sig den allmänna straffrätten mer än vad nu är fallet. Bland ämnen inom specialstraffrätten, där tvekan råder om bestämmelsernas innebörd, där reglerna är mindre följdriktiga eller där deras sakliga innehåll kan kritiseras eller diskuteras, nämnes ekonomiska påföljder för brott, särskilt förverkande.

Strafflagberedningen har i detta läge ansett sig icke böra upptaga förverkandebestämmelserna till saklig granskning utan har vid upprättandet av förslaget till skyddslag inskränkt sig till att flytta de nuvarande bestämmelserna från strafflagen till skyddslagen. Bestämmelserna har underkastats smärre redaktionella jämkningar, betingade framför allt av att i skyddslagen skillnad icke göres mellan straff och andra påföljder. Såsom redan i annat sammanhang omnämnts räknas till påföljd böter, fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran, skyddsinternering, överlämnande till särskild vård, avsättning och suspension ävensom disciplinstraff för krigsmän. Däremot utgör förverkande och annan dylik rättsverkan icke påföljd enligt den i skyddslagen nyttjade terminologin.

Till 1 och 2 §§ i förevarande kapitel har med sådana jämkningar som nyss antytts flyttats SL 2: 16 och 17 i den lydelse lagrummen har fått i förslaget till brottsbalk; beträffande 2 § har iakttagits också den ändring av 2: 17 som gjorts genom lag d. 12 maj 1955, avseende luftfartyg, besvärat av luftpanträtt eller inteckning. Nämnade lag träder visserligen i kraft först den dag Konungen så förordnar, men det kan förväntas ske innan skyddslagen kan träda i kraft.

Bestämmelserna i SL 2: 18 angående åklagares rätt att väcka talan i vissa fall har i förslaget upptagits i samband med preskriptionsbestämmelserna i 12 kap. 7 §.

Utöver de bestämmelser i skyddslagen som nu berörts upptages i 10 kap. 5 § ett stadgande angående tillämpningen av förverkandebestämmelser i fråga om den som ej fyllt 15 år eller som handlat under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten.

10 kap. Nedsättning och uteslutning av vissa påföljder m. m.

Detta kapitel — vari endast har upptagits sådana bestämmelser som hänföra sig till samtliga eller till flera av de föreslagna brottspåföljderna — inledes med bestämmelser om unga lagöverträdare. I 1 § har inskrivits den lägsta åldersgränsen, 15 år vid brottet, för ådömande av påföljd, och i 2 § har reglerats i vilken omfattning allmänt åtal får väckas för gärning begånngen i åldern 15—17 år. Beträffande psykiskt abnorma lagöverträdare har i 3 och 4 §§ stadgats vissa inskränkningar i det föreslagna påföljdssystemets tillämplighet. I 5 § har reglerats frågan, i vilken utsträckning förordnande om förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan får meddelas på grund av brottslig gärning av någon som ej har fyllt 15 år eller som handlat under inflytande av psykisk abnormitet, och i 6 § har givits bestämmelser om avräkning av häktningstid. Kapitlet avslutas med en allmän bestämmelse om befogenhet för domstol att i undantagsfall nedsätta eller efterge påföljd för brott.

1 §.

För gärning som någon begått innan han fyllt femton år, må ej dömas till påföljd.

Såsom har omtalats i den under rubriken till 7 kap. lämnade framställningen rörande behandlingen av kriminell ungdom har strafflagberedningen — ehuru dess förslag i princip innebär att ansvaret för behandlingen av lagöverträdare under 18 år lägges på de barnavårdande myndigheterna — ej ansett sig böra föreslå någon höjning av den nuvarande lägsta åldersgränsen, 15 år, för ingripande med kriminalrättsliga åtgärder.

Ett skäl mot en höjning av denna åldersgräns har avseende å den lindrigaste brottsligheten, vilken plägar medföra böter. Bagatellföreseelser av skilda slag, såsom överträdelser av ordningsföreskrifter och liknande, är i allmänhet icke förenade med någon asocialitet eller begynnande vanart som motiverar en individualpreventivt utformad behandling. De åtgärder som kan vidtagas enligt barnavårdslagstiftningen är därför sällan ändamålsenliga i dessa fall. Behovet av en sanktion för dylika föreskrifter måste emellertid beaktas även beträffande yngre personer. Att fjortonåringar går helt fria från kriminalrättsligt ingripande tycks visserligen icke ha medfört några mera avsevärda olägenheter, och en höjning av ifrågavarande åldersgräns till 16 år skulle därför måhända ej behöva inge betänkligheter. Men mycket vore å andra sidan icke vunnit med en så begränsad höjning. Erfarenheterna från rättstillämpningen tyder för övrigt på att det föreligger ett behov att kunna döma även femtonåringar till böter. Enligt vad be-

redningen har inhämtat genom en på dess begäran verkställd stickprovsundersökning förekommer det nämligen i ett icke ringa antal fall, att böter ådömes för förseelser begångna i åldern mellan 15 och 16 år.

Nyssnämnda undersökning avsåg att med ledning av saköreslängderna uttröna, hur många personer som år 1953 (då strafföreläggande ej kunde förekomma beträffande den som icke fyllt 18 år) före fyllda 16 år dömts till böter vid Stockholms rådhusrätt och vid domstolarna inom Kopparbergs län; av saköreslängderna kan endast utläsas åldern vid domen och alltså ej vid tiden för brottet. Undersökningen utvisade, att antalet hötfällda femtonåringar var vid Stockholms rådhusrätt 87 och vid domstolarna i Kopparbergs län 111. Av dessa hade ej mindre än sammanlagt 186 dömts för trafikförseelser.

Med hänsyn till det anförda har beredningen ej funnit anledning att föreslå någon höjning av åldersgränsen för användningen av böter. Att även övriga påföljder i viss utsträckning kan tillämpas mot tilltalade under 18 år framgår av den ovan berörda framställningen i motiven till 7 kap. Fängelse får dock icke, vare sig omedelbart för brott eller såsom förvandlingspåföljd för böter, ådömas tilltalade i denna ålder.

Ett annat skäl mot en höjning av den nuvarande 15-årsgränsen är att utredning om den misstänktes skuld till brottet alltjämt bör kunna ske vid domstol. Detta är ett rättssäkerhetsintresse framför allt i de fall, då barnavårdsnämnd överväger ingripande enligt barnavårdslagen och det icke föreligger någon annan omständighet än den brottsliga gärningen som kan grunda rätt härtill. Även om den nya barnavårdslag som är under utarbetande skulle komma att innebära en ändrad utformning av barnavårdsmyndigheternas organisation, lär likväl dessa myndigheter icke i utredningsfrågor kunna erbjuda samma garantier för ett riktigt avgörande som domstolarna och det vid dem tillämpade kontradiktoriska förfarandet. Finner domstolen den misstänktes skuld utredd, kan den åvägbringa vård enligt barnavårdslagen genom att med stöd av 7 kap. 1 § överlämna åt barnavårdsnämnden att föranstalta om erforderlig vård.

Sistnämnda skäl mot en höjning av 15-årsgränsen kan uppenbarligen åberopas för införande av möjlighet till domstolsprövning även beträffande misstänkta som är under denna ålder. Att för den skull sänka ifrågavarande gräns har beredningen dock ej ansett lämpligt. I stället föreslår beredningen i 14 kap. 11 § att, om någon misstänkes ha begått brottslig gärning innan han fyllt 15 år, allmän åklagare skall kunna begära domstols prövning huruvida den misstänkte har begått gärningen. Sådan talan — kallad bevistalan — skall åklagaren, om det finnes påkallat ur allmän synpunkt, få föra efter framställning av barnavårdsnämnd eller länsstyrelse. I fråga om bevistalan hänvisas närmare till motiven till 14 kap. 11 och 12 §§.

2 §.

För gärning som någon misstänkes hava begått sedan han fyllt femton men innan han fyllt aderton år, må allmänt åtal väckas allenast om åklagaren finner

1. att handläggning vid domstol erfordras för utredning om brottet,
2. att den misstänkte bör dömas till böter, eller
3. att med hänsyn till brottets grova beskaffenhet eller eljest särskild anledning föreligger att draga saken under domstols prövning.

Talan om förvandling av böter må ej väckas mot den som är under aderton år.

Detta stadgande avses skola — kompletterat med bestämmelser som med stöd av 14 kap. 24 § utfärdas i administrativ väg — ersätta 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga och är liksom denna lag ett led i gränsdragningen mellan kriminalvården i egentlig mening och barnavården. Härom hänvisas till framställningen under rubriken till 7 kap.

Om det, såsom strafflagberedningens förslag innebär, i princip skall ankomma på den offentliga barnavårdens organ att svara för erforderliga åtgärder mot kriminell ungdom under 18 år, behöver uppenbarligen lagöverträdare i denna ålder endast sällan dragas inför domstol. Vederbörande barnavårdsnämnd har att vidtaga de åtgärder som är indicerade enligt barnavårdslagstiftningen, så snart nämnden genom underrättelse av polis- eller åklagarmyndighet eller på annat sätt fått kännedom om den brottsliga gärningen och alltså utan den tidsutdräkt som en eventuell lagföring skulle föranleda. Enligt det förslag till ny barnavårdslag som barnavårdskommittén inom kort väntas framlägga torde barnavårdsmyndigheterna komma att få vidgade befogenheter att ingripa mot ungdomar som har gjort sig skyldiga till brott. Förslaget torde vidare komma att erbjuda mera nyanserade behandlingsmöjligheter än den nuvarande barnavårdslagen.

När ingripande kan ske enligt barnavårdslagstiftningen, kommer med hänsyn till det anförda i allmänhet ej att föreligga någon anledning för åklagaren att väcka åtal. Ett sådant kan i dessa fall vanligen icke antagas leda till annan åtgärd än att domstolen med tillämpning av 7 kap. 1 § i beredningens förslag överlämnar den tilltalade till vård enligt barnavårdslagen. Såsom huvudregel har därför uppställts, att allmänt åtal icke skall väckas för gärning som någon har begått i åldern 15—17 år.

Denna regel, som för flertalet av de yngre lagöverträdarna medför samma verkan som om den lägsta åldern för kriminalrättsligt ingripande höjdes till 18 år, har emellertid icke gjorts undantagslös. Liksom för närvarande enligt 1944 års lag skall åklagaren även jämlikt beredningens förslag företaga en prövning i varje särskilt fall av frågan huruvida åtal bör ske. Åtal får dock väckas endast under någon av de förutsättningar som anges under punkterna 1—3 i förevarande paragraf.

Oavsett vilken åtgärd som anses böra vidtagas med den misstänkte, kan det finnas anledning att åtala honom, emedan handläggning vid domstol erfordras för utredning om brottet. Framför allt vid grövre förbrytelser är

det önskvärt att kunna få gärningsmannaskapet fastslaget genom rättegång, men även vid mindre grova brott kan det finnas anledning att väcka åtal för att få saken utredd på bästa sätt. Framgår ej den misstänktes skuld klart av omständigheterna, bör åtal alltid ske, innan barnavårdande åtgärder vidtages mot honom på grund av brottet.

Åklagaren skall även kunna väcka åtal, när han finner att den misstänkte bör dömas till böter. Såsom framgår av motiven till föregående paragraf är det i huvudsak önskvärdheten att kunna få brottet utrett vid domstol ävensom att kunna döma de yngsta lagöverträdarna till böter som har föranlett beredningen att icke föreslå någon höjning av den nuvarande lägsta åldersgränsen för ingripande med kriminalrättsliga åtgärder. Meningens är dock ingalunda, att åtal alltid skall väckas så snart böter kan följa å brottet. Som nedan närmare utvecklas bör i många fall påföljd kunna helt undvaras vid ringa brott. Även om åklagaren finner, att brottet bör medföra böter, är det för övrigt icke alltid nödvändigt att för den skull väcka åtal. Reglerna om strafföreläggande i RB 48 kap. är numera tillämpliga jämväl å misstänkta under 18 år, och vid ordningsförseelser kan böter i stor omfattning åläggas genom sådant föreläggande.

Åklagarens möjligheter att anhängiggöra åtal kan emellertid icke inskränkas enbart till de fall som ovan har nämnts.

Vare sig någon tvekan föreligger angående den misstänktes skuld eller ej, är det vid mycket grova brott — i synnerhet när brottet har väckt allmänt uppseende — ofta önskvärt, att utredningen sker vid domstol och att denna bestämmer påföljd för brottet. I sådana fall bör därför vanligen åtal väckas.

De åldersgränser som anges i paragrafen hänför sig till tiden för brottet. På grund härav kommer det, liksom enligt 1944 års lag, stundom att inträffa att paragrafen är tillämplig å den som vid tiden för åtalsprövningen redan har fyllt 18 år. Om ingripande enligt barnavårdslagen icke har skett redan dessförinnan, är därvid förutsättningarna för de barnavårdande organen att åvägabringa erforderlig behandling betydligt snävare än eljest; härför kräves enligt den nuvarande barnavårdslagen, vars gränsdragning härutinnan torde i huvudsak komma att bibehållas även framdeles, att den misstänkte befinnes föra ett oordentligt, lättjefullt eller sedeslöst liv eller eljest visat svår oart samt att särskilda åtgärder från samhällets sida kräves för hans tillrättaförande. När dessa förutsättningar icke är uppfyllda och det ej heller är fråga om ett så lindrigt brott, att åklagaren anser att påföljd kan utebli, föreligger tydligen anledning att draga saken under domstols prövning. Över huvud torde den som har fyllt 18 år och som misstänkes för allvarligare brott i regel böra åtalas, såvida ej vid tiden för åtalsprövningen vård enligt barnavårdslagen, t. ex. behandling å ungdomsvårdsskola, redan pågår eller påbörjas innan åtalsfrågan slutligen avgöres.

Anledning att väcka åtal föreligger också, när i undantagsfall den som vid åtalsprövningen är under 18 år finnes böra underkastas någon åtgärd — annan än böter — varom endast domstol kan förordna. Härvid kommer främst i fråga skyddsfostran som enligt 5 kap. 1 § kan tillämpas även å till-

talad som ej har fyllt 18 år, om med hänsyn till hans tidiga utveckling och personliga förhållanden i övrigt skyddsfostran finnes uppenbart lämpligare än annan åtgärd. Även skyddstillsyn kan stundom framstå såsom lämpligare än vård enligt barnavårdslagen, och i dylikt fall bör åklagaren kunna väcka åtal. Åklagarens bedömanden i dessa hänseenden kan dock givetvis icke binda domstolen, utan denna är även i ifrågavarande fall oförhindrad att överlämna åt barnavårdsnämnden att föranstalta om erforderlig vård.

Åtal bör också kunna väckas i sådana sällan förekommande fall, där misstänkt som omfattas av denna paragraf är underkastad ämbetsansvar och bör avsättas eller suspenderas från sin befattning eller är krigsman och bör dömas till disciplinstraff; någon inskränkning i möjligheterna att i disciplinmål döma den som har begått brott före fyllda 18 år till disciplinstraff följer ej av beredningens förslag. Det kan vidare någon gång vara nödvändigt att åtal väckes därför att förordnande bör meddelas om förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan på grund av brottet.

Ibland kan även målsägandens inställning till frågan om rättegång vara en anledning för åklagaren att anhängiggöra åtal. Det bör dock endast vara fråga om undantagsfall. Enbart den omständigheten att yrkande om skadestånd framställes bör icke motivera att åtal väckes. Att draga några klara gränser är här ogörligt, utan åklagaren får från fall till fall avgöra vilken hänsyn han skall taga till målsägandens inställning. — Det må i detta sammanhang erinras om att den åtalsprövning som skall ske enligt förevarande paragraf endast avser allmänt åtal. Beredningen har icke ansett sig böra föreslå, att någon inskränkning göres i målsägandens åtalsrätt. Denna rätt torde för övrigt mycket sällan utnyttjas mot lagöverträdare i den ålder varom nu är fråga.

Med hänsyn till de överväganden för vilka nu har redogjorts har i punkt 3 stadgats att åtal får väckas om på grund av brottets grova beskaffenhet eller eljest särskild anledning föreligger att draga saken under domstols prövning.

I administrativ väg torde böra föreskrivas, att åklagaren skall, såsom nu, i fall där så är lämpligt sätta sig i förbindelse med barnavårdsnämnden för att efterhöra huruvida nämnden har vidtagit eller kommer att vidtaga åtgärd beträffande den misstänkte. Liksom för närvarande bör emellertid åtal kunna underlåtas utan att barnavårdsnämnden tager sig an honom. Stundom måste det sålunda vara tillräckligt, att föräldrar eller andra uppfostrare åtager sig att sörja för lämpliga uppfostringsåtgärder och att barnavårdsnämnden har fått sin uppmärksamhet riktad på fallet. Ibland torde det vara onödigt såväl att barnavårdsnämnden tillfrågas som att den unges uppfostrare utlovar eller ställer i utsikt några särskilda åtgärder. Dessa senare fall har 1944 års lag sökt ange genom att stadga, att åtal får utan barnavårdsnämndens hörande och utan att särskilda förutsättningar beträffande vården av den unge behöver vara uppfyllda efterges, om brottet är ringa och uppenbarligen har skett av okynne eller förhastande. Enligt beredningens tanke är det tillräckligt, om på detta eller liknande sätt i admi-

nistrativ författning anges i vilka fall åklagaren icke behöver sätta sig i förbindelse med nämnden.

I fråga om brott som endast är belagda med böter bör åtalsprövning enligt denna paragraf kunna företagas av distriktsåklagare. Eljest torde prövningen i regel böra ankomma på statsåklagare. Liksom nu gäller för prövning av fråga om åtalseftergift enligt 1944 års lag, bör dock i den omfattning som föranledes av särskilda skäl Konungen eller, efter Konungens bestämmande, riksåklagaren kunna förordna, att prövningen i stället skall ankomma på distriktsåklagare. Även detta spörsmål bör regleras i administrativ väg.

I den administrativa författningen bör jämväl upptagas frågan under vilka förutsättningar åklagaren skall få ändra ett tidigare fattat beslut om att åtal ej skall väckas. Härvidlag synes — i överensstämmelse med vad som enligt 1944 års lag gäller om återkallelse av eftergift av åtal — böra stadgas, att åklagaren får frångå sitt tidigare beslut, såframt skäl är därtill ur allmän synpunkt.

Ett redan väckt åtal mot någon som är under 18 år bör kunna nedläggas av åklagaren, om skäl därtill framkommer. Härom må hänvisas till vad beredningen i betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17 s. 132) har anfört om eftergift av åtal.

Det i 2 kap. 6 § föreslagna förbudet att döma den som är under 18 år till fängelse avser även fängelse som ådömes vid förvandling av böter. Då såsom framgår av 1 kap. ej heller någon annan förvandlingspåföljd kan inträda i dessa fall, har i andra stycket av förevarande paragraf stadgats att talan om förvandling av böter icke får väckas mot den som är under 18 år.

3 §.

För brott som någon begått under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet må, med undantag som nedan sägs, ej förordnas om annan påföljd än överlämnande till särskild vård enligt 7 kap.

Förordnande om skyddstillsyn må meddelas, därest sådan påföljd av särskilda skäl finnes lämpligare än vård enligt 7 kap.

Om det finnes ändamålsenligt för att avhålla den tilltalade från fortsatt brottslighet, må villkorlig dom meddelas eller böter ådömas. Böterna må ej förvandlas.

4 §.

Är den som begått brott under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet ej i behov av särskild vård och finnes ej skyddstillsyn eller böter böra ådömas eller villkorlig dom meddelas, vare han fri från påföljd.

Samma lag vare, om någon utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd, att han är från sina sinnens bruk, och i det tillståndet begår brott.

Innehållet i 3 och 4 §§ har utförligt redovisats i den redogörelse för behandlingen av psykiskt abnorma lagöverträdare som har lämnats under rubriken till 7 kap. Här må därför endast understrykas vikten av att, när

endera av dessa paragrafer tillämpas, det klart utsäges i domen, att den tilltalade har begått brottet under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller i sådant tillstånd som avses i 4 § andra stycket. Detta förhållande bör framgå såväl av domskälen som av själva domslutet vari, om påföljd har ådömts, 3 § och eljest 4 § bör citeras. Angelägenheten härav framträder särskilt, när skyddstillsyn ådömes eller villkorlig dom meddelas. Om skyddstillsynen eller den villkorliga domen sedermera undanröjes och fråga därigenom uppkommer att döma till annan påföljd för brottet, måste nämligen bestämmelserna i förevarande paragrafer ånyo beaktas av den domstol som handlägger målet.

När någon dömes till böter enligt 3 § tredje stycket måste domen innehålla upplysningar i ovannämnda hänseenden till förhindrande av att, i händelse av bristande betalning av böterna, dessa förvandlas till fängelse. Till ledning för indrivningsmyndigheten bör i saköreslängden anmärkas, att böterna har ådömts med tillämpning av detta lagrum. Föreskrift härom bör meddelas i förordningen angående indrivning och redovisning av böter.

Ledamoten Strahl har anmält, att han finner det principiellt riktigt och även motiverat av försiktighetsskäl att tillämpligheten av 10 kap. 3 och 4 §§ icke begränsas till — förutom sinnesslöhet — sådana fall som den psykiatriska vetenskapen, vars uppfattning och terminologi förskjutes i och med vetenskapliga framsteg, vid varje tidpunkt betecknar såsom sinnessjukdom utan därtill får, liksom SL 5: 5, omfatta fall som måste anses jämställda med dessa. Ett sådant tillägg borde föranleda motsvarande tillägg i den i 4 kap. 3 § föreslagna bestämmelsen om behandling i tillsynsanstalt.

Strafflagberedningens ordförande har önskat åt andra stycket i 4 § ge det innehåll, att »om någon utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd, att han är från sina sinnens bruk, och i det tillståndet begår brott, vare han fri från påföljd, såframt han ej är i behov av särskild vård».

5 §.

Har någon som ej fyllt femton år eller som handlat under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten begått brottslig gärning, må rätten förordna om förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan som kan följa å brottet, allenast om och i den mån det med hänsyn till hans sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt må anses skäligt.

Enligt de allmänna bestämmelser om förverkande av viss egendom eller dess värde som år 1948 infördes i SL 2: 16 och 17 — och som med oförändrat innehåll har upptagits i 9 kap. 1 och 2 §§ i strafflagberedningens förslag — kan förverkande drabba även sådan förövare av brottslig gärning som ej kan fällas till ansvar på grund av minderårighet eller psykisk abnormitet. Förverkande är dock icke obligatoriskt, utan förordnande därom förutsätter en prövning huruvida med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet förverkande är påkallat. Ej heller behöver förverkandeförklaringen

avse hela den ifrågavarande egendomen eller dess värde utan förverkandet kan begränsas till en del därav.

Ovannämnda bestämmelser är emellertid, med undantag av stadgandet i SL 2: 17 andra stycket, direkt tillämpliga endast inom strafflagens — eller enligt beredningens förslag inom brottsbalkens — område, och inom specialstraffrätten kan de därför ej vinna beaktande i vidare mån än utrymme finnes för en analogisk tillämpning. Vid bestämmelsernas tillkomst var det dock meningen att de, i den mån detta låter sig göra med hänsyn till de förhållanden som skall regleras, skulle tjäna såsom förebild vid framtida lagstiftning inom specialstraffrätten. Så har ock redan skett i viss utsträckning, men alljämt finnes i stor omfattning olikartade regler om förverkande i skilda specialstraffrättsliga stadganden. Ofta föreskriver dessa obligatoriskt förverkande och saknar de av billighetshänsyn förestavade begränsningar av förverkandemöjligheten som strafflagens allmänna bestämmelser innehåller.

Specialstraffrättens förverkandebestämmelser kan ej sällan tillämpas även gentemot den som har begått den brottsliga gärningen före fyllda 15 år eller under inflytande av sådan psykisk abnormitet som enligt SL 5: 5 medför straffrihet. Så är dock ingalunda alltid fallet. I åtskilliga författningar kräves, för att förverkande skall inträda, att den tilltalade dömes eller fälls till straff eller fälls till ansvar. Sådana förverkandebestämmelser torde i allmänhet icke vara tillämpliga å lagöverträdare som är fria från ansvar av nyssnämnda skäl. I fråga om psykiskt abnorma lagöverträdare kommer emellertid beredningens förslag att innebära ändring i detta hänseende, i den mån de finnes böra underkastas brottspåföljd. Kravet på att den tilltalade skall dömas eller fällas till straff eller fällas till ansvar måste nämligen anses uppfyllt, så snart någon av de i 1—7 kap. skyddslagen angivna allmänna brottspåföljderna ådömes. Ur saklig synpunkt synes några vägande invändningar icke kunna riktas mot den antydda ändringen. När fråga är om psykiskt abnorma lagöverträdare, bör dock förverkande aldrig vara obligatoriskt och det bör ej heller föreligga hinder för domstolen att förordna om partiellt förverkande. Emedan såsom ovan omtalats de specialstraffrättsliga förverkandebestämmelserna ej alltid inrymmer prövningsrätt för domstolen i dessa hänseenden, har beredningen i förevarande paragraf intagit en allmän bestämmelse som ger domstolen sådan rätt.

För att den föreslagna bestämmelsen, som har utformats efter mönster av skadeståndsregeln i SL 6: 6, skall kunna fylla sitt ändamål, måste den omfatta de kategorier som enligt gällande rätt är fria från ansvar på grund av psykisk abnormitet. Med lagen d. 27 juni 1924 om verkan av avtal, som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet, såsom förebild har paragrafen gjorts tillämplig å den som handlat under inflytande av »sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten»; detta uttryckssätt förekommer även i 10 kap. 1 § föräldrabalken och 5 kap. 2 § lagen om testamente. Härigenom torde personkretsen komma att bli något vidare än i nuvarande SL 5: 5. Med hänsyn till det sätt, varpå bestämmelsen i övrigt har utformats, synes dock något hinder ej behöva möta häremot.

Beträffande lagöverträdare under 15 år, vilka enligt förslaget till skyddslag lika litet som för närvarande kan ådömas påföljd, medför förslaget visserligen icke någon vidgad tillämpning av förverkanderegler inom specialstraffrätten. Denna kategori bör emellertid i förevarande hänseende behandlas lika som de psykiskt abnorma. Med hänsyn härtill och då det skulle vara ägnat att leda till missförstånd, om en uttrycklig bestämmelse meddelades rörande de senare men ej beträffande de förra, har även de inbegripits under paragrafen.

Inom specialstraffrätten kan brottsliga gärningar ibland medföra rättsverkningar som är likartade med förverkande. I vissa fall, där brottet består i undandragande av skatt eller allmän avgift, har den brottslige sålunda att förutom denna utge ett belopp beräknat efter storleken av vad han undandragit det allmänna. Exempel härpå erbjuder skattestrafflagen och förordningen angående skatt för hundar. I andra fall skall den som olovligen utövar viss verksamhet, med vilken i vanliga fall följer avgifts- eller skattskyldighet, vid sidan av påföljd för överträdelsen förpliktas att erlagga sådan avgift eller skatt. Härpå finnes exempel i lagstiftningen om alkoholhaltiga drycker. Ett annat exempel är älgavgift enligt kungörelsen om älgavgifter m. m. Jämväl sådan och liknande rättsverkan som kan inträda på grund av brott har beredningen ansett böra omfattas av bestämmelsen i förevarande paragraf.

6 §.

Dömes någon i mål, vari han hållits häktad, till fängelse på viss tid, böter, suspension eller disciplinstraff för krigsmän, må rätten, om med hänsyn till omständigheterna så prövas skäligt, förordna att påföljden skall anses till viss del eller i sin helhet verkställd genom att den dömda hållits i häkte. Vad sålunda stadgats skall äga motsvarande tillämpning, om någon som efter dom till skyddstillsyn intagits i tillsynsanstalt eller som börjat undergå skyddsfostran eller skyddsinternering i stället dömes till påföljd som förut sagts.

Beslut i fråga som i första stycket avses må vid prövning i högre rätt av klagan angående ådömd påföljd ändras, ändå att talan ej fullföljts emot beslutet.

Enligt SL 4:12 får domstolen, när tilltalad dömes till frihetsstraff på viss tid eller till böter, om det med hänsyn till omständigheterna prövas skäligt förordna att straffet skall anses till viss del eller helt och hållet verkställt genom den dömdes hållande i häkte. Omedelbart ådömt frihetsstraff får dock ej anses verkställt till större del än som svarar mot häktningstiden. Vidare sägs, att vad som stadgats om häktningstid skall äga motsvarande tillämpning om någon, som börjat undergå ungdomsfängelse, förvaring eller internering, i stället dömes till frihetsstraff på viss tid eller till böter. Högre rätt är icke bunden av lägre domstols beslut i fråga som nu avses, även om talan mot det beslutet icke fullföljes.

Nyssnämnda lagrum upptogs till revision i strafflagberedningens betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953:17). Beredningen föreslog därvid bl. a. — av skäl som har redovisats å s. 139 f. i betänkandet —

att avräkning av häktningstid skulle kunna ske även å suspension, att den i fråga om omedelbart ådömt frihetsstraff stadgade begränsningen, enligt vilken sådant ej får anses verkställt till större del än som svarar mot häktningstiden, skulle utgå samt att lagrummet skulle ges sådan utformning att därav framginge, att hänsyn finge tagas endast till den del av häktningstiden som låge före domens meddelande.

Förevarande paragraf överensstämmer till sitt sakliga innehåll med det förslag till ändrad avfattning av SL 4: 12 som beredningen framlade i 1953 års betänkande, dock med den skillnaden att bland de påföljder varå avräkning av häktningstid skall kunna ske även har medtagits disciplinstraff för krigsmän. Redan nu torde avräkning kunna ske å arrest — ordet »frihetsstraff» i SL 4: 12 torde inbegripa jämväl sådan påföljd — och disciplinbot synes i förevarande hänseende böra jämföras med böter. En nyhet innebär även möjligheten till avräkning, när någon som dömts till skyddstillsyn och intagits i tillsynsanstalt i stället dömes till annan påföljd.

Med fängelse förstås i det föreslagna stadgandet, i likhet med vad som gäller enligt SL 4: 12, även fängelse som ådömes vid förvandling av böter.

7 §.

För brott må bestämmas lindrigare påföljd än därför stadgats, såframt synnerliga skäl föreligga för antagande, att den lindrigare påföljden är tillfyllest för den brottsliges tillrättaförande, och hinder ej möter ur allmän synpunkt; finnes uppenbart att påföljd för brottet ej är erforderlig, må den eftergivnas.

Strafflagberedningen avgav år 1948 ett förslag till lagstiftning om domstols rätt att nedsätta eller efterge påföljd för brott samt om eftergift av åtal (SOU 1948: 40). Sedan detta förslag av Kungl. Maj:t remitterats för yttrande till åtskilliga myndigheter och sammanslutningar, upptog beredningen på nytt frågan om lagstiftning i detta ämne i silt år 1953 avgivna betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17). Beredningen utgick därvid från 1948 års förslag. På grund av vad som anförts i yttranden däröver och ytterligare överväganden blev emellertid förslaget omarbetat.

Det stadgande som har upptagits i förevarande paragraf överensstämmer till sitt sakliga innehåll med den bestämmelse rörande domstols rätt att nedsätta eller efterge påföljd för brott som beredningen föreslog år 1953. Rörande motiveringen för ifrågavarande stadgande och dess närmare innebörd må därför i huvudsak hänvisas till 1953 års betänkande, vari även har lämnats en redogörelse för 1948 års förslag och däröver avgivna yttranden. Beredningen vill dock i detta sammanhang ännu en gång understryka, att stadgandet är avsett att tillämpas blott i speciella undantagsfall, där någon särskild omständighet föreligger som gör att domstolen kan frångå vad som är stadgat såsom påföljd för brottet; påföljdseftergiften åsyftar närmast sådana fall, där det skulle te sig stötande att den tilltalade över huvud dömes till påföljd.

Den föreslagna befogenheten för domstol att nedsätta påföljd avser endast sådana påföljder som anges i bestämmelserna om de särskilda brott-

ten, d. v. s. böter, fängelse, avsättning, suspension och disciplinstraff för krigsmän. Påföljdseftergift avser däremot även övriga brottspåföljder.

Reglerna om nedsättning eller eftergift av påföljd för brott är ej tillämpliga vid fastställandet av förvandlingspåföljd för böter. En särskild bestämmelse om nedsättning eller eftergift av sådan påföljd har upptagits i 1 kap. 18 §. Förevarande paragraf avser icke heller förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan; såsom har omtalats i det föregående har sådan verkan av brott icke hänförts under begreppet brottspåföljd.

I 1953 års betänkande uttalade beredningen, att den nuvarande i SL 5: 2 intagna regeln om nedsättning av påföljd för brott som någon har begått före fyllda 18 år borde — med viss ändrad avfattning — bibehållas i avvaktan på det slutliga förslag till reaktionssystemets utformning som beredningen nu framlägger. Genom att detta förslag innehåller förbud att döma den som är under 18 år till fängelse minskas utrymmet för en regel om nedsättning av påföljd avsevärt beträffande lagöverträdare i denna ålder. Kvar står praktiskt taget endast ett behov att i undantagsfall kunna döma till böter fastän brottet är belagt med fängelse. Möjlighet härtill har föreslagits i 2 kap. 6 § och ifrågavarande spörsmål har närmare behandlats i motiven till detta lagrum.

Förevarande stadgande är — såsom framgår redan av 1953 års betänkande (s. 124) — avsett att omfatta även den möjlighet till nedsättning av påföljden på grund av psykisk abnormitet hos den tilltalade som SL 5: 6 i gällande rätt innebär. Härom och om innebörden i övrigt av beredningens förslag såvitt avser psykiskt abnorma tilltalade hänvisas till motiven till 7 kap.

Den av beredningen i 3 kap. föreslagna villkorliga domen är till sin egentliga innebörd en villkorlig eftergift av påföljd. Mellan påföljdseftergift enligt förevarande paragraf och sådan eftergift genom villkorlig dom föreligger dock vissa skillnader. Medan villkorlig dom under vissa förutsättningar kan undanröjas, finnes icke någon möjlighet att återkalla en påföljdseftergift, sedan den dom varigenom eftergiften meddelats har vunnit laga kraft; härvid bortses från möjligheten att tillgripa särskilda rättsmedel enligt RB 58 och 59 kap. Är omständigheterna i det särskilda fallet sådana, att domstolen anser att frågan om påföljden bör kunna tagas upp till förnyat övervägande, bör den meddela villkorlig dom i stället för påföljdseftergift. En annan skillnad är att villkorlig dom men ej påföljdseftergift kan — under de förutsättningar i övrigt som anges i 2 kap. 4 § — grunda förhöjning av fängelse vid återfall i brott. Med nämnda olikheter sammanhänger, att anteckning i straffregistret skall ske i frågø om villkorlig dom men däremot ej beträffande eftergift av påföljd.

11 kap. Sammanträffande av brott m. m.

I stadgandena om de särskilda brotten anges den påföljd, i allmänhet böter eller fängelse, som kan följa då någon begått endast ett brott. När någon lagfördes för flera brott var regeln i äldre svensk rätt att straff skulle bestämmas särskilt för varje brott. I 1864 års strafflag gjordes skillnad mellan olika slag av sammanträffanden av brott, allteftersom brotten begåtts genom en handling eller flera handlingar. I det förra fallet skulle endast ett straff ådömas, varvid som försvärande omständighet skulle betraktas att flera brott förövats. I det senare fallet skulle straffen kumuleras, vid frihetsstraff intill en viss högsta gräns. Om flera brottsliga handlingar stod i sådant sammanhang till varandra att de innefattade fortsättning av en och samma förbrytelse, skulle dock ådömas endast ett straff, varvid upprepningen skulle anses såsom försvärande omständighet. Genom lagstiftning år 1938 ändrades strafflagens bestämmelser så att i princip vid alla slag av konkurrens ett enhetligt straff skulle ådömas. Redan tidigare hade vid lagstiftning om skyddsåtgärder den principen följts att, om förordnande meddelades att skyddsåtgärd skulle träda i stället för straff, åtgärden kom att avse all brottslighet.¹

Principen att en enhetlig påföljd skall ådömas har tillämplighet icke bara då samtidigt skall bestämmas påföljd för flera brott. Också fall då påföljd skall bestämmas för visst brott, sedan påföljd för annat brott redan ådömts, behandlas i viss utsträckning såsom konkurrensfall, varvid grundsatsen att gemensam påföljd skall ådömas upprätthålles. Härvidlag föreligger emellertid rätt avsevärda skillnader i bestämmelserna mellan fängelse och straffarbete, å ena sidan, och de frihetsberövande skyddsåtgärderna, å den andra. Vid de tidsbestämda frihetsstraffen skall sålunda i vissa fall obligatoriskt den ådömda påföljden undanröjas och ny gemensam påföljd bestämmas; avgörande för om denna konkurrensregel skall tillämpas är tidpunkten, då det senast lagförda brottet begåtts. Regeln är konstruerad så att antingen skall gemensamt straff ovillkorligen bestämmas, nämligen om detta brott begåtts innan det förut ådömda straffet börjat verkställas, eller också skall fallet icke anses som konkurrens; domstolen har icke frihet att välja. Vid skyddsåtgärderna har konkurrensreglerna främst anknutits till den omständigheten huruvida den brottslige vid den nya lagföringen är intagen på anstalt, är utskriven på prov eller är slutligt utskriven. Även vid skyddsåtgärderna skall i några fall vissa konsekvenser obligatoriskt inträda beroende på tidpunkten för det senast lagförda brottets begående. Eljest har domstolen vid dessa påföljder större frihet att välja reaktionsform vid den nya lagföringen.

¹ Beträffande de nu gällande reglerna om påföljd vid sammanträffande av brott må hänvisas till *Strahl* m. fl., Om påföljder för brott, andra upplagan, s. 199 ff.

Den reformering av konkurrensreglerna som strafflagberedningen nu föreslår äsyftar att anpassa reglerna till det påföljdssystem som beredningen utformat. Detta system är uppbyggt så att det ger domstolen vidsträckta valmöjligheter: ingen påföljd inträder obligatoriskt. I förslaget har vidare eftersträfvats att åstadkomma enhetliga konkurrensbestämmelser för alla slag av påföljder. Detta har betingats bl. a. av beredningens uppfattning att någon principiell skillnad icke föreligger mellan påföljder av olika slag. Helt har denna strävan icke kunnat fullföljas utan en del särbestämmelser har blivit nödvändiga. De föreslagna konkurrensbestämmelserna innebär dock betydande förenklingar i jämförelse med gällande rätt.

I beredningens förslag meddelas icke några bestämmelser angående vad som skall anses utgöra ett brott eller flera brott. I detta hänseende äsyftas ingen förändring i vad som nu gäller.

I gällande rätt finnes konkurrensregler intagna i åtskilliga lagar. Beredningen har strävat efter att sammanföra dessa bestämmelser i skyddslagen. Vissa konkurrensregler upptages dock i andra lagar, bl. a. i lagen om disciplinstraff för krigsmän och lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt. I skyddslagen har huvuddelen av bestämmelserna samlats i förevarande kapitel. Där meddelas allmänna bestämmelser om hur det skall förfaras dels när någon samtidigt skall dömas till påföljd för flera brott (1, 11 §§), dels när den som ådömts påföljd visas ha begått eller begår annat brott (2—6, 10, 11 §§), dels när flera påföljder som ådömts samma person sammanträffar (7—11 §§). Utöver nämnda bestämmelser innehåller skyddslagen vissa konkurrensregler i 1 kap. 4, 5 och 17 §§, 2 kap. 2 och 3 §§ samt 8 kap. 2 §.

Förslaget bibehåller den nuvarande huvudregeln att en gemensam påföljd skall ådömas när flera brott samtidigt föreligger till bedömande. Denna regel, som upptages i 1 §, får en i förhållande till vad som nu gäller något vidgad tillämpning, i det att den avser även brott, för vilka normerade böter är stadgade, och brott, för vilka är stadgade böter som ej må förvandlas. Sådana böter skall dock alltid ådömas särskilt om böter anses böra ådömas för brottsligheten i övrigt. I huvudregeln om gemensam påföljd göres några modifikationer vilka går längre än för närvarande. Böter skall, om särskilda skäl föranleder därtill, kunna ådömas jämte påföljd för andra brott, oberoende av vilken den andra påföljden är. En nyhet är att ovillkorligt fängelse skall kunna ådömas för visst brott jämte det att villkorlig dom meddelas för brottsligheten i övrigt.

Beträffande de fall, i vilka påföljd redan bestämts för viss brottslighet när den nya lagföringen sker, meddelas i 2 § gemensamma bestämmelser i fråga om fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran och skyddsinternering. Någon konkurrensregel för det fall att den tidigare domen avser böter upptages icke i förslaget, lika litet som i gällande rätt. Icke heller finnes sådan regel beträffande de former av särskild vård som behandlas i förslagets 7 kap. Endast fängelse som ådömts omedelbart för brott avses i 2 §. Motsvarande konkurrensregler beträffande fängelse som bestämts vid förvandling av böter upptages dels i 1 kap. 17 §, såvitt angår fall

då förvandling skall ske av andra böter, och dels i 6 § av förevarande kapitel, för fall då den som beviljats anstånd med verkställigheten av förvandlingsfängelse finnes ha begått annat brott eller ådömes fängelse vid förvandling av andra böter.

Bestämmelserna i 2 § skall äga tillämplighet i fråga om brott som begåtts före den tidigare domen eller därefter till dess behandlings- eller prövotiden för den däri ådömda påföljden har gått till ända. Beträffande fängelse innebär detta en betydlig utsträckning av konkurrensregelns tillämplighet i jämförelse med vad som nu gäller. Domstolen skall i nu avsedda fall kunna välja mellan att förordna att den ådömda påföljden skall avse jämväl det nya brottet eller att döma särskilt för detta eller att undanröja den tidigare påföljden och döma till påföljd av annan art för brotten. Undanröjande skall endast kunna ske, när påföljd av annat slag skall ådömas. Det är däremot enligt förslaget icke möjligt att exempelvis undanröja en dom på fängelse och sedan döma till fängelse på nytt. I sådant fall kan i stället ådömas fängelse särskilt för det nya brottet; vissa begränsningar beträffande längden av detta fängelse stadgas i 3 §. Någon närmare anvisning om hur val av åtgärd skall ske har icke givits i lagtexten. Det har ansetts lämpligast att i stället för en mera i detalj gående reglering, vilken måste bli mycket invecklad om den skall avse alla tänkbara situationer, ge domstolarna möjlighet att i det särskilda fallet välja lämplig åtgärd. Även i detta avseende innebär förslaget en väsentlig ändring av vad som nu gäller för fängelse; beträffande övriga påföljder medför förslaget icke lika omfattande omläggningar.

Utformningen av 2 § öppnar i och för sig vida möjligheter till att kombinera påföljder. Att förslaget i sådan utsträckning medger avsteg från principen om en enhetlig påföljd, sammanhänger med att konkurrenssituation anses föreligga ända till behandlings- eller prövotidens slut. Frågan om enhetlig påföljd kan te sig väsentligt annorlunda om den först ådömda påföljden lider mot sitt slut, i vilket fall det måhända är mera motiverat att skilda påföljder tillämpas samtidigt, än om den nya lagföringen sker tidigare.

I 3 § meddelas särskilda bestämmelser angående fängelse. Av betydelse har varit att uppmärksamma de fall i vilka den, som tidigare dömts till fängelse, för annat brott dömes till ytterligare fängelse. För brott som förövats innan den tidigare påföljden börjat verkställas skall därvid de i 2 kap. 2 § angivna gränserna iakttagas beträffande de sammanlagda fängelse-tiderna, och möjlighet skall finnas att vid bestämmande av fängelse för det nya brottet underskrida eljest gällande minimum. Genom dessa bestämmelser åstadkommes att, såsom i gällande rätt, frågan huruvida alla brott lagföres på en gång eller i skilda rättegångar blir av underordnad betydelse när det gäller den sammanräknade fängelsetiden. I anslutning till nämnda bestämmelser behandlas i 4 § fall, då fråga är om någon som villkorligt frigivits från fängelse. Särbestämmelser angående villkorlig dom, skyddsstillsyn, skyddsfostran och skyddsinternering upptages i 5 §.

Såsom nämnts innebär regleringen i 1 och 2 §§ att skilda påföljder kan komma att föreligga till verkställighet samtidigt; i sådana fall innebär beredningens förslag också med något undantag att påföljderna skall verkställas jämsides. Förekommer däremot till verkställighet samtidigt två eller flera påföljder, som icke bestämts med tillämpning av 1 eller 2 §, meddelas i 7—9 §§ bestämmelser som syftar till att påföljdsfrågan skall få en ändamålsenlig lösning.

Fängelse på livstid medför liksom i gällande rätt att andra påföljder som ådömts bortfaller, 10 §. Åtalas den dömda för annat brott som begåtts innan verkställigheten upphört, kan domstolen förordna att fängelset skall avse jämväl detta brott; påföljd må emellertid ådömas särskilt.

I 11 § slutligen har stadgats att bestämmelserna i kapitlet i viss utsträckning skall äga motsvarande tillämpning beträffande avsättning och suspension.

Processuella bestämmelser om handläggning vid domstol av frågor som behandlas i förevarande kapitel meddelas i 14 kap.

1 §.

Skall någon dömas till påföljd för flera brott, ådömes gemensam påföljd för brotten. Om särskilda skäl föranleda därtill, må dock för brott vara kan följa böter sådana ådömas jämte påföljd för övriga brott, så ock för visst brott dömas till fängelse jämte villkorlig dom för brottsligheten i övrigt.

Gemensam påföljd i böter må ej avse brott för vilket är stadgat normerade böter eller böter som icke må förvandlas.

Beträffande avsättning och suspension stadgas i 11 § ävensom i 8 kap. 10 §.

I förevarande paragraf behandlas bestämmandet av påföljd i de fall då någon skall dömas för flera brott samtidigt. Av bestämmelser i skyddslagen framgår emellertid endast delvis när sådant samtidigt bestämmande av påföljd skall ske; avgörande härför är främst regleringen i rättegångsbalken. I RB 45: 3 stadgas att om mot någon väckes åtal samtidigt för flera brott, åtalen skall handläggas i en rättegång; i sådana fall är deldom icke medgiven, icke ens för det fall att särskild påföljd skall ådömas för något av brotten. Enligt RB 45: 3 kan flera åtal handläggas i en rättegång även i andra fall om det finnes vara till gagn för utredningen; om sådan handläggning skett kan åtalen åter särskiljas. I dessa bestämmelser i rättegångsbalken, vilka innebär att åklagarens eller domstolens handläggning av processuella frågor i viss utsträckning påverkar frågan om 1 eller 2 § i förevarande kapitel skall tillämpas, göres genom förslaget ingen ändring.¹

Bestämmelserna i 1 § är tillämpliga även i andra fall än då flera åtal handlägges i samma rättegång. Av 2 § framgår, att nämnda bestämmelser kan bli tillämpliga när lagföring för ett brott sker sedan påföljd för annat brott redan bestämts, nämligen om den först ådömda påföljden undanröjes.

¹ Fråga om viss ändring av RB 45: 3 har väckts vid 1956 års riksdag, se prop. nr 142 och första lagutskottets utlåtande nr 34.

Även i de fall då villkorlig dom eller skyddstillsyn undanröjes utan samband med lagföring för nytt brott (3 kap. 6 §, 4 kap. 14 §) skall 1 § tillämpas om den undanröjda påföljden avsåg flera brott.

I SL 4: 1 stadgas nu att om någon skall dömas för flera brott, gemensamt straff skall ådömas, evad brotten begåtts genom samma handling eller genom skilda handlingar. För brott som finnes förskylla böter må dock bötesstraffet ådömas jämte straff för övriga brott, om särskilda skäl föranleder därtill. Undantag från principen om gemensamt straff stadgas även i särskilda böteslagen. Enligt 2 § i denna lag skall strafflagens bestämmelser i 4 kap. om ådömande av gemensamt straff icke i något fall tillämpas i fråga om brott som finnes förskylla normerade böter eller böter vilka ådömes enligt särskilda författningar och ej må förvandlas.

Även vid ådömande av skyddsåtgärd skall enligt gällande rätt påföljden ådömas gemensamt för alla brott om vilka den tilltalade övertygas. Lagstiftningen om ungdomsfängelse samt om förvaring och internering går för övrigt längre än strafflagen i detta hänseende. Enligt 1 § ungdomsfängeslagen träder ungdomsfängelse i stället för det eller de straff som eljest skolat följa å brotten. Bestämmelsen innebär att böter icke kan eller skall ådömas med stöd av SL 4: 1 eller särskilda böteslagen vid sidan av ungdomsfängelse (NJA II 1935 s. 304—312). Icke heller vid sidan av förvaring eller internering kan eller skall särskilt bötesstraff ådömas, vilket anses framgå av 1 § 3 och 4 § 3 förvaringslagen (NJA II 1938 s. 416). Lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig stadgar i 1 § att överlämnande åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd för någons omhändertagande för skyddsuffpostran skall, om han övertygas om flera brott, avse brotten gemensamt.

Enligt 2 § lagen om villkorlig dom må villkorlig dom ej meddelas samtidigt som den tilltalade dömes ovillkorligt till straffarbete eller fängelse. I regel följer detta redan av huvudregeln i SL 4: 1; bestämmelsen innebär emellertid att, där någon dömes ovillkorligt till straffarbete eller fängelse, han ej samtidigt får dömas villkorligt till böter. Hinder föreligger däremot ej att t. ex. döma ovillkorligt till böter samtidigt som villkorlig dom meddelas beträffande fängelse eller straffarbete; icke heller synes denna regel hindra att villkorlig dom meddelas beträffande ett enligt SL 4: 1 ådömt särskilt bötesstraff samtidigt som villkorlig dom meddelas beträffande fängelse eller straffarbete som ådömts för övriga brott. I fråga om villkorlig dom för förvandlingsstraff föreligger icke sådana inskränkningar som här nämnts.

Strafflagberedningen har icke funnit anledning att frångå gällande rätts ståndpunkt att gemensam påföljd i regel skall ådömas när fråga är om bestämmande av påföljd för flera brott. De påföljder som upptagits i förslaget till skyddslag har beredningen sökt utforma så att domstolarna får möjlighet att i varje enskilt fall välja en rationell åtgärd. Dessa påföljder har konstruerats så att de skall kunna tillämpas även beträffande den som gjort sig skyldig till flerfaldig brottslighet. Vad särskilt gäller de påföljder, i fråga om vilka domstolen fastställer måttet, har såsom framgår av 1 kap. 5 §

och 2 kap. 2 § visserligen liksom i gällande rätt vissa kompletterande bestämmelser funnits påkallade; principen är likväl även i dessa fall att det endast är en påföljd som bestämmes. Regeln om gemensam påföljd har icke gjorts undantagslös; vissa modifikationer har gjorts, som delvis går längre än för närvarande.

Den i paragrafens första stycke givna huvudregeln om gemensam påföljd har generell giltighet. Regeln avser i princip alla de åtgärder som enligt skyddslagens terminologi utgör påföljder. Även disciplinstraffen för krigsmän omfattas alltså av huvudregeln; vissa avvikelser därifrån stadgas i den särskilda lagen om disciplinstraff för krigsmän. Beträffande de särskilda påföljderna för ämbetsmän, avsättning och suspension, göres emellertid undantag från huvudregeln. Såsom utvecklats under 8 kap. 10 § skall dessa påföljder ådömas vid sidan av annan påföljd vartill den tilltalade finnes böra dömas. Om någon skall avsättas eller suspenderas från samma befattning för flera brott, skall enligt 11 § i förevarande kapitel avsättningen eller suspensionen ådömas gemensamt för brotten. — Bestämmelserna i 1 § avser endast påföljd som ådömes omedelbart för brott. Föreskrifter om samtidig förvandling av flera bötespåföljder har intagits i 1 kap. 17 §. Beslut om förvandling av böter kan meddelas samtidigt med att den bötfälde dömes till påföljd för annat brott; hinder föreligger icke att därvid bevilja anstånd med verkställigheten av förvandlingsfängelset.

Lika litet som när fråga är om val av påföljd för endast ett brott innehåller beredningens förslag någon närmare bestämmelse om hur gemensam påföljd för flera brott skall väljas. Domstolen får träffa sitt avgörande med ledning av de allmänna grundsatserna för val av påföljd och de förutsättningar som särskilt uppställts för vissa påföljder.

När i 1 § talas om gemensam påföljd för samtliga brott är avsikten att i regel endast en gemensam påföljd skall ådömas. Stadgandet skall icke tillämpas så att flera påföljder ådömes, vilka sedan alla förklaras vara gemensamma för alla brotten. Enligt gällande rätt är detta fullt tydligt genom bestämmelserna i SL 4: 1 och 2 samt genom konstruktionen att övriga påföljder — ungdomsfängelse, förvaring, internering, överlämnande för skydds-
uppfostran — träder i stället för straff. En uppdelning av påföljderna, i straff och i andra påföljder som träder i stället för straff, bibehålles icke i förslaget till skyddslag. Såsom i annat sammanhang har omtalats bygger beredningens förslag på den principen, att när fråga är om endast ett brott blott en allmän brottspåföljd av dem som kan vara tillämpliga får ådömas, om ej annat särskilt stadgas. Därav bör också följa att vid sammanträffande av brott icke kan bestämmas flera påföljder som förklaras avse alla brotten gemensamt. Uttrycket gemensam påföljd i förevarande paragraf torde tillräckligt tydligt ge vid handen att här icke göres något undantag från nämnda princip.

Emellertid kan vissa andra bestämmelser i skyddslagen föranleda att flera påföljder ådömes gemensamt för brotten. Enligt 2 kap. 5 §, 3 kap. 3 § och 4 kap. 2 § kan dagsböter åläggas jämte fängelse, villkorlig dom eller skydds-

tillsyn. Denna kombination kan tillämpas vare sig fråga är om ett eller flera brott. Om fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn ådömes som gemensam påföljd för flera brott, utgör böterna ett komplement till den gemensamma påföljden. De kan vara motiverade av ett visst brott, men situationen kan också vara sådan att böter anses påkallade i anledning av flera av de brott för vilka fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn ådömes. Därvid bör böter likväl ådömas endast en gång och något högre maximum än 120 dagsböter bör icke förekomma. Böterna torde böra ses såsom gemensamma för hela brottsligheten. Som strax skall beröras skall dock böter kunna ådömas särskilt för visst brott.

Det har icke ansetts erforderligt att såsom för närvarande i SL 4:1 uttryckligen framhålla att konkurrensregeln är tillämplig såväl när brotten begåtts genom en handling som när de förövats genom flera. Den avfattning som SL 4:1 erhöll år 1938 får ses mot bakgrunden av dittills rådande reglering av bestämmelserna om sammanträffande av brott. Den nu föreslagna ändringen av lagtexten är av redaktionell natur; beredningen avser icke att därigenom inverka på gällande användningsområde för regeln om gemensam påföljd.

I gällande rätt stadgas undantag från bestämmelsen om gemensamt straff beträffande normerade böter och böter som ej må förvandlas (2 § första stycket särskilda böteslagen). Ifrågavarande stadgande har dock avseende endast på de fall då fråga är om ådömande jämte dylika böter av annat bötesstraff eller av fängelse eller straffarbete. Ådömes ungdomsfängelse, förvaring eller internering, skall sådan påföljd avse jämväl brott för vilket normerade böter eller icke förvandlingsbara böter skolat följa. Beträffande dessa slag av böter anförde de sakkunniga som utredde frågan om lagstiftningen om sammanträffande av brott (SOU 1937: 24 s. 70) i den allmänna motiveringen bl. a. följande. I åtminstone många av de fall, där brott belades med normerade böter, utginge lagen från att det ligger vikt uppå att den brottslige skall drabbas av en efter brottets objektiva beskaffenhet avpassad, i regel ganska kännbar ekonomisk påföljd. Endast i ringa mån skulle det vara riktigt att låta sådana böter utgöra straff jämväl för andra brott; vid konkurrens borde därför enhetsstraffet i stor utsträckning komma att utgöras av böter av annat slag eller av frihetsstraff. Åtminstone om det eller de övriga brotten vore jämförelsevis lindriga, skulle tydligen härigenom omintetgöras lagens syfte av en ekonomiskt kännbar reaktion mot det brott, som belagts med normerade böter. Även i lagtekniskt hänseende hade det visat sig att inbegripande, obligatoriskt eller fakultativt, av de ifrågavarande brotten under regeln om enhetsstraff skulle kräva invecklade bestämmelser och likväl ej bli tillfredsställande. Detta berodde bl. a. på att dessa böter även vid samma slags brott kunde uppgå till ytterst växlande belopp, och att man därför icke kunde lätt genomföra ett enhetligt bedömande av sådana brott i och för jämförelse med andra brott med hänsyn till straffets svårhetsgrad. — De sakkunniga yttrade vidare (s. 102): »Det synes självfallet att böter, vilka ådömas enligt särskilda författ-

ningar och ej må förvandlas, böra ådömas särskilt vid sidan av annat bötesstraff på grund av de svårigheter som eljest skulle kunna uppstå i fråga om förvandling av gemensamt bötesstraff. Därav att böter för visst brott ej få förvandlas, lär vidare följa att sådant brott ej heller må föranleda förhöjning av fängelse eller straffarbete som skall åläggas för annat brott.»

De skäl som enligt vad här refererats vid nuvarande bestämmelsers tillkomst åberopades för att normerade böter och böter som ej må förvandlas alltid skulle ådömas särskilt anser beredningen alltfört böra föranleda, att böter av sådant slag icke bör ådömas gemensamt med böter för annat brott, vare sig böterna för detta brott utgöres av dagsböter eller av andra böter, t. ex. normerade böter. Antalet fall, där brott är belagt med normerade böter eller böter som ej må förvandlas, är i lagstiftningen numera icke så stort som tidigare. Med hänsyn bl. a. härtill skulle det kunna sägas att uttryckligt stadgande om ovillkorligt undantag från bestämmelsen om gemensam påföljd icke vore erforderlig för ifrågavarande böter, då lagen ändock, såsom strax skall närmare beröras, öppnar möjlighet att i särskilda fall ådöma böter särskilt. Beredningen har likväl ansett att en ovillkorlig bestämmelse bör meddelas för att undvika de komplikationer, som eljest någon gång skulle kunna uppkomma. Det har därigenom blivit möjligt att i 1 kap. 4 § bibehålla nuvarande lags stadgande att gemensam påföljd i böter skall ådömas i dagsböter om sådana är stadgade för något av brotten.

I de fall åter där brott, för vilket är stadgade normerade böter eller böter som ej må förvandlas, föreligger till bedömande samtidigt med annan brottslighet för vilken bör ådömas frihetsberövande påföljd, finnes icke samma skäl att undantagslöst föreskriva att böterna skall ådömas särskilt. Redan enligt gällande rätt träder ungdomsfängelse, förvaring och internering samt sådant överlämnande till barnavårdsnämnd, som avses i 1952 års lag, i stället för straff för alla till bedömande föreliggande brott. Vad det nu gäller är sålunda främst om det bör göras möjligt att för brott, som är belagt med böter av ifrågavarande slag, och annat brott ådöma fängelse såsom gemensam påföljd.

Flera av de lagrum, i vilka normerade böter är stadgade, upptager straffskalor i vilka ingår även fängelse eller straffarbete, t. ex. skattestrafflagen 1 och 2 §§, lagen d. 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel 1 § 1 mom. och 4 § 2 mom. samt lagen d. 20 juni 1924 med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin 1 § 1 och 4 mom., 5 § 1 mom. och 10 § 1 mom. I dessa fall kan redan nu fängelse ådömas som gemensam påföljd om brottens beskaffenhet föranleder därtill. Det förefaller vid sådant förhållande knappast sakligt motiverat, att gemensam påföljd i fängelse icke skulle kunna avse även brott, varå endast kan följa normerade böter. Lagtekniska svårigheter torde icke böra åberopas som skäl för att undantaga sådana böter från bestämmelsen om gemensam påföljd; svårigheterna torde för övrigt icke vara oöverkomliga. Beredningen anser att domstolen bör ha möjlighet att i dessa fall bestämma fängelse som gemensam påföljd. Bestämmelsen i förevarande paragraf har utformats så, att den är

generellt tillämplig. Även t. ex. skyddstillsyn och villkorlig dom kan sålunda ådömas såsom gemensam påföljd i fall då för något brott eljest skulle ha följt normerade böter eller böter som icke må förvandlas.

Beredningen har härmed emellertid icke uttalat att gemensam påföljd alltid skall ådömas i dessa fall. Såsom strax skall närmare utvecklas upptages i paragrafen ett stadgande att böter för visst brott kan ådömas jämte påföljd för övriga brott, om särskilda skäl föranleder därtill. Ett särskilt skäl kan just vara att de böter som ifrågakommer är normerade eller ej får förvandlas.

Bestämmelser om tiden för fängelse som gemensam påföljd upptages i 2 kap. 2 och 3 §§. Tillämpningen av dessa bestämmelser kan icke föranleda några svårigheter i de fall då i straffskalan för det brott, för vilket kan följa normerade böter, ingår jämväl fängelse. Är däremot högsta påföljden böter, skall böterna anses motsvara det fängelse som skolat följa vid deras förvandling. Därvid får beräkningen ske med hänsyn till de högsta böter som i det aktuella fallet hade kunnat ådömas. Skall gemensam påföljd i fängelse ådömas för brott, för vilket icke kan följa svårare påföljd än böter som icke må förvandlas, och annan brottslighet, leder en tillämpning av 2 kap. 3 § till att någon förhöjning av högsta fängelsetiden icke kan ske i anledning av bötesbrottet; fallet är emellertid synnerligen sällsynt.

Förutom vad som redan angivits om normerade böter och böter som icke må förvandlas, upptager förslaget några undantag från regeln att gemensam påföljd skall ådömas. Det är här icke fråga om obligatoriska undantag. Bestämmelserna har utformats så att domstolen om särskilda skäl föreligger kan ådöma påföljd särskilt för visst brott.

Enligt gällande lagstiftning må för brott som finnes förskylla böter bötesstraffet ådömas jämte straff för övriga brott, om särskilda skäl föranleder därtill. Vid lagstiftningens tillkomst yttrade departementschefen (se NJA II 1938 s. 507), att det icke kunde förnekas att sakskalet för ett enhetsstraff icke vore så starka i fall då brott som funnes förskylla frihetsstraff föreläge till bedömande samtidigt med en obetydlig ordningsförseelse. Det borde dock beaktas att dylika sammanträffanden i praktiken merendels förekomme då ett samband av något slag föreläge mellan det grövre brottet och förseelsen. Det syntes stå i god överensstämmelse med förslagets idé, att brottet och förseelsen då bestraffades enhetligt. Vidare borde i detta sammanhang anmärkas den allmänna iakttagelsen att det i regel vore skäligen ändamålslost att till frihetsstraff för ett allvarligare brott foga ett bötesstraff. Om böterna icke vore alltför obetydliga, kunde deras uttagande vid sidan om ett frihetsstraff mången gång ha den icke önskvärda verkan att därav drabbades icke så mycket den dömde själv som personer vilka var beroende av honom för sin försörjning. Departementschefen anförde vidare att bötesstraffen, bortsett från de normerade böterna, i svensk lag icke anordnats med tanke på att de skulle tjäna som konfiskationspåföljd; bötesstraff kunde icke heller vid enkelt brott ådömas jämte frihetsstraff. Departementschefen ansåg dock tillräckliga skäl återstå för att ge möjlighet att ålägga ett fristående bötes-

straff för ett av flera sammanträffande brott, utöver normerade böter och böter för rättegångsförseelse vilka upptagits i de sakkunnigas förslag. Det kunde otvivelaktigt tänkas vissa andra fall, där det måste framstå såsom opåkallat eller rent av olämpligt att under ett straff sammanföra en bagatellförseelse med ett allvarligare brott. Så kunde exempelvis vara förhållandet, då skäl för villkorlig dom föreläge beträffande det grövre brottet men ej beträffande förseelsen. Även vid sammanträffande av bagatellförseelser, som ej ägde något egentligt samband med varandra, kunde någon gång ådömandet av gemensamt bötesstraff befinnas mindre lämpligt.

I det förslag som beredningen nu framlägger bibehålles möjligheten att ådöma böter för visst brott särskilt jämte påföljd för övriga brott. De synpunkter som anlades vid den nuvarande lagstiftningens tillkomst synes fortfarande ha aktualitet. Som ytterligare skäl för en fakultativ regel må anföras att beredningen icke bibehåller bestämmelsen att normerade böter och böter som ej må förvandlas alltid skall ådömas särskilt. Böter av det slag som nu åsyftas torde i regel med hänsyn till sin natur böra ådömas särskilt; obligatoriskt skall så ske om fråga är om brott å vilka samtliga bör följa böter.

För närvarande kan böter ådömas särskilt jämte andra böter, fängelse eller straffarbete; detta kan ske också om villkorlig dom meddelas beträffande sådan påföljd. Ådömes straffarbete på livstid, kan dock böter icke åläggas särskilt för något brott (SL 4: 5 första stycket). Icke heller kan särskilt bötesstraff ådömas jämte ungdomsfängelse, förvaring eller internering; dessa påföljder träder nämligen i stället för det eller de straff som eljest skulle ha ådömts för brottsligheten.

Beredningen har icke funnit skäl föreslå att det, såsom när fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn ådömes, skall vara möjligt att för endast ett brott jämte skyddsfostran, skyddsinternering eller överlämnande till särskild vård ådöma böter. När fråga är om flera brott synes skäl dock kunna åberopas för att en kombination av flera påföljder skall vara möjlig. De skäl som anförts för möjligheten att ådöma böter särskilt jämte fängelse torde i viss utsträckning äga aktualitet även vid andra påföljder. Dessa påföljder har visserligen utformats så att de skall medge en i varje särskilt fall lämpad behandling. Emellertid torde det någon gång kunna vara befogat att för visst brott, t. ex. en ordningsförseelse som icke har närmare samband med brottsligheten i övrigt, böter åläggas, om det därigenom finnes utsikt att den tillrättavisning böterna utgör kan komma att medverka till att ett upprepan- de förhindras. Det kan t. ex. icke vara omotiverat att böter åläggas för en mindre trafikförseelse samtidigt som det i övrigt enligt 7 kap. 1 § överlämnas åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd mot den tilltalade. Även då brottet är belagt med normerade böter bör sådana kunna åläggas. Att ådöma böter samtidigt med skyddsinternering eller överlämnande till vård enligt sinnessjuklagen synes emellertid knappast vara lämpligt. Beredningen har likväl icke ansett det erforderligt att göra undantag för dessa påföljder. Regeln har utformats generellt så att den medger att böter ådömes för visst brott jämte vilken annan påföljd som helst för brottsligheten i övrigt.

Liksom för närvarande avser bestämmelsen om särskild bötespåföljd att böterna åläggas för visst brott. Hinder möter icke att för olika brott, å vilka finnes böra följa böter, skilda bötespåföljder ådömes. Som redan angivits skall så alltid ske när brott, på vilket bör följa normerade böter eller böter som ej må förvandlas, sammanträffar med annat bötesbrott. Åläggas böter särskilt för något brott jämte fängelse eller böter för övriga brott kan de sammanlagda påföljderna för brotten komma att överskrida det maximum som enligt 1 kap. 5 § eller 2 kap. 2 § skall iakttagas när böter eller fängelse ådömes som gemensam påföljd. Detta torde böra undvikas, åtminstone om fråga icke är om normerade böter; i de fall då högsta påföljd i böter eller fängelse enligt 1 kap. 5 § eller 2 kap. 2 § finnes böra ådömas för en del av brottsligheten, synes skäl att dessutom ålägga särskild påföljd i böter för något av brotten knappast kunna föreligga. Som skäl att ådöma böter särskilt bör under inga omständigheter enbart åberopas att därigenom en strängare total reaktion kan åstadkommas än vad 1 kap. 5 § och 2 kap. 2 § medger.

I 2 kap. 5 §, 3 kap. 3 § och 4 kap. 2 § har beredningen föreslagit att böter skall kunna ådömas jämte fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn, oberoende av om böter är stadgade för brottet eller ej; sådana böter skall kunna ådömas också om endast ett brott begåtts. Beträffande motiveringen för dessa stadganden får beredningen hänvisa till vad som anförts vid respektive lagrum. Bestämmelserna har delvis motiverats av samma skäl som åberopats för möjligheten att vid flerfaldig brottslighet döma till böter särskilt för något brott. Bestämmelsen i förevarande paragraf avser emellertid fall då böter är påkallade för visst brott och är endast tillämplig om böter kan följa å detta brott. Formellt lämnar utformningen av förslaget möjlighet att samtidigt som böter ådömes jämte fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn jämlikt förstnämnda tre lagrum, böter med stöd av förevarande paragraf ådömes särskilt för visst brott. En sådan lagtillämpning kan dock endast ytterst sällan anses överensstämma med syftet med bestämmelserna. Åläggas böter enligt 2 kap. 5 §, 3 kap. 3 § eller 4 kap. 2 § torde nämligen särskilda skäl att dessutom för visst brott ådöma böter knappast vara för handen; och finner domstolen skäl att ådöma böter särskilt, t. ex. normerade böter, torde därigenom regelmässigt de önskemål om böter jämte annan påföljd som sistnämnda tre lagrum avser att tillgodose uppfyllas.

Från regeln om gemensam påföljd vid flera brott göres i förslaget ytterligare undantag. Såsom redan nämnts kan för närvarande villkorlig dom ej meddelas samtidigt som domstolen dömer ovillkorligt till fängelse eller straffarbete. En villkorlig dom kan emellertid komma att bestå vid sidan av ett ovillkorligt frihetsstraff om påföljderna ådömes i olika rättegångar. Dels kan nämligen villkorlig dom under vissa förutsättningar meddelas efter det den tilltalade för annat brott dömts ovillkorligt till frihetsstraff, dels kan, sedan någon erhållit villkorlig dom, han för annat brott dömas ovillkorligt utan att anståndet förklaras förverkat.

I 3 kap. 3 § och 4 kap. 2 § har beredningen såsom nyss omtalats föreslagit att jämte villkorlig dom och skyddstillsyn skall kunna dömas till böter; detta har avsetts skola ske när en skärpning av påföljden är påkallad av individualpreventiva eller allmänpreventiva skäl. I dom å skyddstillsyn kan också, enligt 4 kap. 3 §, förordnas om behandling under två månader i tillsynsanstalt. Öppnandet av denna möjlighet har motiverats framför allt av hänsyn till behandlingen av unga lagöverträdare. Beredningen har likväl icke funnit skäl att begränsa tillämpligheten till detta klientel; en sådan förening av vård i och utom anstalt har synts kunna utgöra ett lämpligt alternativ även för äldre lagöverträdare.

Dessa möjligheter att kombinera påföljder har föreslagits närmast med tanke på fall, i vilka endast ett brott föreligger till bedömande. Såsom redan angivits föreligger emellertid intet hinder mot att tillämpa en sådan kombination gemensamt för flera brott. I förevarande paragraf föreslår beredningen att, därest den tilltalade har begått flera brott, domstolen skall ha möjlighet att för visst brott döma till fängelse medan för brottsligheten i övrigt meddelas villkorlig dom. En sådan kombination av påföljder kan vara motiverad i fall då av allmänpreventiva skäl en tids frihetsberövande framstår som påkallat för något brott, men det eljest är tillfyllest med villkorlig dom för att avhålla den dömde från vidare brottslighet. I stället för att som nu nödgas för hela brottsligheten välja mellan att antingen meddela villkorlig dom eller också döma ovillkorligt, får domstolen genom den föreslagna anordningen större möjligheter att taga lämplig hänsyn till såväl allmänpreventionen som individualpreventionen. För att domstolen på detta sätt skall kunna meddela villkorlig dom måste givetvis förutsättningarna för sådan dom vara uppfyllda. Fängelse skall i de fall som nu avses ådömas därför att det är motiverat av något visst brott. Frihetsberövandet skall icke tillgripas såsom en allmän skärpning av den villkorliga domen. För att fängelse skall kunna ådömas måste alltså fängelse ingå i skalan för det brott, för vilket påföljden avses; fängelse får icke heller vara uteslutet av andra grunder, t. ex. den tilltalades ungdom.

Emellertid torde anledning till en kombination av påföljder av detta slag icke så ofta föreligga. Därest det över huvud finnes påkallat att för något brott tillgripa ett frihetsberövande, torde förhållandena i regel vara sådana att frihetsberövandet bör kombineras med någon form av tillsyn i frihet. I sådant fall kan skyddstillsyn med behandling i tillsynsanstalt vara en lämplig utväg.

En kombination av fängelse och villkorlig dom fyller en uppgift endast när därigenom en längre tids frihetsberövande kan undvikas. Villkorlig dom vid sidan av ett långt frihetsberövande torde vara meningslös. Det må beaktas att därest fängelse ådömes i sex månader eller på längre tid, den dömde obligatoriskt kommer att villkorligt friges och därvid vara underkastad en prøvotid och i regel även tillsyn.

Förslaget uppställer icke något hinder mot att vid en sådan kombination som här avses den villkorliga domen skärpes genom böter enligt 3 kap. 3 §.

Är situationen den att fängelse ådömes för något brott torde det dock knappast vara erforderligt att därjämte ålägga böter; och omvänt, anser sig domstolen böra ådöma böter som skärpning av den villkorliga domen, torde sådana särskilda skäl som skulle kunna föranleda att fängelse ådömes för visst brott icke föreligga.

Beredningen föreslår icke att möjlighet skall finnas att kombinera skyddstillsyn med fängelse. När domstolen dömer till skyddstillsyn har den emellertid möjlighet att — oberoende av om domen avser ett eller flera brott — förordna om behandling i tillsynsanstalt under två månader. Detta har föreslagits bl. a. för att tillgodose sådana synpunkter som ligger till grund för förslaget att kombinera villkorlig dom och fängelse. Anledning har ansetts icke föreligga att vid sidan härav medge att skyddstillsyn och fängelse kombineras.

Ådömes fängelse särskilt för visst brott, skall verkställigheten därav följa de regler som eljest gäller för verkställighet av fängelse. I samband därmed står att frågan hur det skall förfaras, därest den dömda begår nytt brott eller vid ny lagföring finnes ha tidigare begått annat brott, får avgöras självständigt för var och en av de ådömda påföljderna, den villkorliga domen och fängelset. Därest den villkorliga domen undanröjes i anledning av nytt brott och domstolen därvid finner att fängelse bör ådömas, skall vid bestämmande av tiden för fängelset hänsyn tagas till det fängelse som ådömts samtidigt med den villkorliga domen. Beredningen återkommer till dessa spörsmål i motiven till 2 och 3 §§.

Bestämmelserna i förevarande paragraf är tillämpliga även i det fall att domstolen, efter undanröjande av redan ådömd påföljd enligt 2 § 3, har att döma till påföljd för flera brott. Formellt har domstolen därvid möjlighet att för brott, för vilka i en tidigare dom meddelats gemensam påföljd, t. ex. skyddstillsyn, vid den nya lagföringen ådöma en kombination av påföljder så att t. ex. böter ålägges för visst brott medan för brottsligheten i övrigt ådömes fängelse. Har gemensam påföljd en gång ådömts för hela brottsligheten, torde emellertid skäl knappast kunna föreligga att vid den nya lagföringen ålägga böter särskilt för något brott som avsetts med den tidigare domen. Däremot synes det kunna ifrågakomma att, om vid den nya lagföringen ådömes fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn, ålägga böter med stöd av 2 kap. 5 §, 3 kap. 3 § eller 4 kap. 2 §.

2 §.

Finnes den som genom lagkraftvunnen dom för brott dömts till fängelse på viss tid, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering eller erhållit villkorlig dom, hava begått annat brott före domen eller därefter innan behandlings- eller prøvotid gått till ända, må rätten efter omständigheterna

1. förordna att den sålunda ådömda påföljden skall avse jämväl sagda brott,
2. döma särskilt till påföljd för detta brott, eller
3. undanröja den ådömda påföljden och för brotten döma till påföljd av annan art.

Förordnande enligt 1 må meddelas angående skyddsfostran utan hinder av att den dömde överskridit den i 5 kap. 1 § stadgade åldern.

Villkorlig dom må ej undanröjas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömde häktats eller erhållit del av åtal inom ett år från prøvotidens utgång. Annan påföljd må undanröjas endast om dom meddelas före utgången av behandlings- eller prøvotid.

I denna paragraf behandlas det fall att någon, som redan för viss brottslighet dömts till påföljd, vid ny lagföring finnes ha begått annat brott. Lösningen av de spörsmål som uppkommer i en sådan situation uppvisar i gällande rätt avsevärda skillnader mellan å ena sidan fängelse och straffarbete samt å andra sidan ungdomsfängelse, förvaring och internering. Olikheterna framträder både i fråga om de omständigheter som medför att konkurrensbestämmelserna blir tillämpliga och i fråga om de möjligheter domstolen har att välja åtgärd.

Förslaget till skyddslag har utarbetats från den utgångspunkten att någon principiell skillnad icke skall föreligga mellan det som nu betecknas som straff och andra påföljder. Alla påföljder är jämställda, och ingen påföljd anses träda i stället för en annan påföljd som egentligen bort ådömas. Reglerna om sammanträffande måste anpassas till denna uppfattning om påföljderna. I detta sammanhang har strafflagberedningen funnit det angeläget att också förenkla det nuvarande systemet, vars konkurrensregler är tämligen svåröverskådliga och invecklade. Beredningen har sökt att så långt möjligt meddela enhetliga konkurrensregler för alla påföljder. Vissa särbestämmelser blir emellertid nödvändiga, beroende på konstruktionen av de särskilda påföljderna; härvid framträder särskilt den omständigheten att domstolen i fråga om fängelse alltid skall verkställa en bestämning av tiden för påföljden inom ramen för en i lagen för varje brott angiven skala.

I paragrafen meddelas bestämmelser för det fall att den redan ådömda påföljden är fängelse på viss tid, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering. Liksom för närvarande meddelas särskild bestämmelse för det fall att någon dömts till fängelse (straffarbete) på livstid, 10 §. I fråga om fängelse avser bestämmelsen endast påföljd som ådömes omedelbart för brott. Beträffande fängelse vartill böter förvandlats finnes bestämmelser motsvarande förevarande paragraf endast för fall då fråga uppkommer om förvandling av ytterligare böter (1 kap. 17 §) och för fall då anstånd beviljats med verkställigheten av förvandlingsfängelse (11 kap. 6 §). I andra situationer än dem som regleras i sistnämnda båda lagrum skall domstolen icke taga ställning till ådömd förvandlingspåföljd, när påföljd skall bestämmas för annat brott; i fråga om förvandlingsfängelse saknas alltså motsvarighet till de nuvarande bestämmelserna i 20 § ungdomsfängelselagen och 13 § förvaringslagen. Om förvandlingsfängelse förekommer till verkställighet samtidigt med skyddsfostran, skyddsinternering eller fängelse på livstid, skall emellertid sådan påföljd träda i stället för förvandlingsfängelset (11 kap. 8—10 §§).

Utanför tillämpningsområdet för förevarande paragraf faller böter och överlämnande till särskild vård. I fråga om böter innebär förslaget icke nå-

gon ändring av gällande rätt beträffande de fall då vid den nya lagföringen dömes till böter på nytt eller till fängelse. Genom att böter lämnats utanför paragrafen saknar emellertid förslaget beträffande sådan påföljd motsvarighet till stadgandena i 20 § ungdomsfängelselagen och 13 § förvaringslagen; enligt dessa paragrafer skall domstolen förklara att ungdomsfängelse, förvaring eller internering, som ådömes någon sedan han dömts till straff, t. ex. böter, skall träda i stället för böterna eller vad därav återstår att erläggas. Att i fråga om böter en bestämmelse av detta slag icke upptagits motiveras av skäl som föranlett lagstiftaren att i strafflagens motsvarande konkurrensregler icke upptaga böter (se härom NJA II 1938 s. 528—530, 535). Särskilt må här pekats på det förhållandet att en sådan bestämmelse för sin rätta tillämpning får anses kräva att domstolen betungas med skyldighet att efterforska tillvaron av tidigare bötesdomar. Nuvarande straffregister omfattar med vissa undantag ej domar varigenom allenast böter ålagts; att föreslå en utvidgning av registreringen synes ej lämpligen kunna ifrågasättas. I praktiken torde förslagets ståndpunkt i denna del icke komma att medföra några mera avsevärda förändringar. Enligt 8 och 9 §§ skall nämligen — liksom enligt 23 § ungdomsfängelselagen och 17 § förvaringslagen — skyddsfostran och skyddsinternering i fall som nu avses träda i stället för böterna om påföljderna förekommer till verkställighet på en gång.

Förslagets ståndpunkt i fråga om böter har avseende icke bara på det fall att i den meddelade domen ådömts endast böter. Även böter som ådömts särskilt med stöd av 1 § och böter som ålagts jämte fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn jämlikt 2 kap. 5 §, 3 kap. 3 § eller 4 kap. 2 § lämnas utanför regleringen i förevarande paragraf. Detta innebär att sådana böter icke påverkas av att den samtidigt ådömda påföljden undanröjes. Böterna skall oberoende därav betalas och vid bristande betalning förvandlas enligt vanliga regler. Av andra bestämmelser i kapitlet (8—10 §§) följer emellertid att böterna liksom fängelse, vartill de må ha förvandlats, i vissa fall bortfaller. Därest villkorlig dom eller skyddstillsyn som ådömts jämte böter undanröjes skall, om jämlikt 2 § 3 fängelse ådömes, vid bestämmande av tiden därför hänsyn tagas till att beslutet om böter icke undanröjes, 3 § andra stycket.

Vad härefter angår särskild vård finnes i gällande rätt icke någon konkurrensregel beträffande sådant överlämnande för skyddsuppfostran som avses i 1 § lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig. Behov av någon bestämmelse härutinnan torde knappast heller föreligga. Därest den som enligt 7 kap. överlämnats till särskild vård övertygas om annat brott, torde domstolen ändock ha tillräckliga möjligheter att bestämma påföljd. Vad som här möjligen skulle kunna motivera en bestämmelse om att domstolen finge på nytt taga upp frågan om påföljd för det brott för vilket överlämnande till särskild vård skett, skulle vara den omständigheten att domstolen därigenom finge möjlighet att ådöma en påföljd, vilken ej skulle kunna ådömas om hänsyn toges enbart till det nya brottet, t. ex. därför att latituden för detta ej sträcker sig tillräckligt långt. Såsom förutsättningarna för påföljderna skyddstillsyn, skyddsfostran och

skyddsinternering angivits i beredningens förslag läser emellertid dessa alltid kunna ådömas i fall där det över huvud kan tänkas bli aktuellt; man torde nämligen härvid kunna bortse från sådana fall där det nya brottet icke är belagt med svårare påföljd än böter. Vidare må framhållas att avfattningen av återfallsbestämmelsen i 2 kap. 4 § torde medföra, att förutsättningen att å brottet skall kunna följa fängelse i två år i regel kommer att vara uppfyllt i de fall, då skyddsinternering kan vara motiverad.

Det må vidare uppmärksammas att barnavård eller nykterhetsvård kommer till stånd, icke genom domstolens beslut utan genom beslut av barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd; vården anordnas och fortgår i dessa fall enligt de bedömanden som nämnderna gör. Det synes då icke böra övervägas att i det speciella fall, att den som omhändertagits för sådan vård finnes ha begått annat brott, låta domstolen ingripa och förklara att vården skall upphöra. För att undvika att två behandlingsorganisationer samtidigt har att taga befattning med den dömde — vilket skulle bli fallet om domstolen vid den andra lagföringen beslutar om annan åtgärd än den särskilda vård som redan pågår — kan man i stället lösa problemet efter den princip som nu tillämpas enligt nuvarande barnavårdslag 48 §. Enligt denna paragraf förfaller barnavårdsnämnds beslut om omhändertagande då verkställighet skall ske av fängelse eller straffarbete. Beträffande vård enligt sinnessjuklagen och öppen psykiatrisk vård är läget något annorlunda, eftersom enligt beredningens förslag beslut om sådan vård kan fattas av domstolen. Beredningen har emellertid icke funnit påkallat att för denna form av särskild vård föreslå en från övriga fall avvikande reglering.

För vård enligt barnavårdslagen eller lagen om nykterhetsvård kommer emellertid att finnas en del andra bestämmelser som har betydelse ur konkurrenssynpunkt. Förutom nyssnämnda stadgande i 48 § barnavårdslagen finnes i 44 § 3 mom. samma lag och 57 § lagen om nykterhetsvård bestämmelser om att statsåklagare i vissa fall skall pröva huruvida åtal skall väckas för brott, vilket någon som intagits i ungdomsvårdsskola eller å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare misstänkes ha begått. I 47 § lagen om nykterhetsvård regleras frågan om tidsberäkningen när någon, som intagits å allmän vårdanstalt, häktats eller överflyttats till fångvårdsanstalt för undergående av frihetsstraff. I 1 kap. 14 § skyddslagen, motsvarande nuvarande 9 § bötesverkställighetslagen, upptages bestämmelser om verkställighet av böter som ådömts någon som intagits å allmän vårdanstalt eller i ungdomsvårdsskola. I RB 20:7 föreslår beredningen en ändring innebärande att åtal må efterges, om den misstänkte uppenbarligen har begått brottet under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet samt vård enligt sinnessjuklagen kommer till stånd utan lagföring och åtal ej heller är påkallat av särskilda skäl. Tillämpning av detta stadgande kan komma i fråga om brott begåtts av någon som avvikit från sinnessjukhus, vari han kanske intagits i enlighet med domstols förordnande om vård enligt sinnessjuklagen.

Att särskild vård lämnats utanför regleringen i förevarande paragraf in-

nebär icke att domstolen vid den nya lagföringen skulle vara förhindrad att överlämna till särskild vård den som tidigare dömts till fängelse, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering eller erhållit villkorlig dom. Överlämnande till särskild vård kan i sådant fall ske antingen enbart för det nya brottet enligt 2 § 2 eller, efter undanröjande av den tidigare påföljden, enligt 2 § 3 såsom gemensam påföljd för samtliga brotten.

I gällande rätt regleras hithörande frågor på följande sätt.

Enligt SL 4: 3 skall, om någon som genom lagakraftvunnet utslag dömts till fängelse eller straffarbete på viss tid därefter övertygas om brott, för vilket han finnes förskylla sådant straff, gemensamt straff ådömas och så bestämmas som om han på en gång varit lagförd för brotten; gemensamt straff skall dock ådömas endast om det brott, för vilket han sist åtalats, förövats innan verkställighet av det förut ådömda straffet börjat. Övertygas han samtidigt om brott som är begånget sedan han börjat undergå det förut ådömda straffet, må också för det brottet ådömas straff gemensamt med övriga brott. Från gemensamt straff skall avräknas vad den dömden kan ha utstått av det först ådömda straffet.

Från bestämmelserna i SL 4: 3 om gemensamt straff finnes undantag — förutom i lagen om villkorlig dom vilket strax skall beröras — i 13 § andra stycket lagen om villkorlig frigivning. I denna paragraf stadgas, att om den som villkorligt frigivits övertygas om brott som förövats innan straffet började verkställas och förhöjt straff jämlikt SL 4: 3 till följd därav ådömes, den villkorligt medgivna friheten skall förklaras förverkad. Finnes den frigivne förskylla endast ringa förhöjning i det tidigare ådömda straffet, må i stället straff ådömas och verkställas för allenast det brott varom han övertygats vid den nya lagföringen; prövas förhöjt straff icke böra ådömas, skall det förut ådömda straffet förklaras avse jämväl det ifrågavarande brottet. --- Därest den som villkorligt frigivits övertygas om brott som begåtts efter verkställighetens början och för det brottet dömes till fängelse eller straffarbete, skall den villkorligt medgivna friheten förklaras förverkad, om ej särskilda skäl föranleder till annat (13 § första stycket lagen om villkorlig frigivning).

Den i anslutning till bestämmelserna om gemensamt straff verkställda regleringen av den villkorliga frigivningen medför icke sällan att svårigheter föreligger för domstolen att överblicka konsekvenserna av straffbestämningen. Regleringen på hithörande område har också åstadkommit att beräkningen av strafftid och tid för villkorlig frigivning i vissa fall blir onödigt invecklad; besvärliga tolkningsfrågor har även visat sig föreligga. En närmare redogörelse för innehållet av gällande rätt i denna del och de svårigheter som uppkommit i praxis lämnas nedan under 3 och 4 §§.

Om domstolen nu beträffande någon, som dömts till fängelse eller straffarbete men ej till fullt undergått detta, vid den nya lagföringen icke dömer till fängelse utan till ungdomsfängelse, förvaring eller internering, skall domstolen tillika förordna att ungdomsfängelset, förvaringen eller interneringen

skall träda i stället för det tidigare ådömda straffet eller vad därav återstår (20 § ungdomsfängelselagen och 13 § förvaringslagen).

Beträffande villkorlig dom meddelas i det avseende varom nu är fråga bestämmelser i 13 § 1 mom. lagen om villkorlig dom. Övertygas den som erhållit villkorlig dom att ha begått nytt brott under prövotiden, må domstolen förklara anståndet förverkat; sådan förklaring skall, där ej särskilda skäl föranleder till annat, meddelas om det nya brottet finnes förskylla straffarbete eller fängelse. Övertygas han om brott som förövats före prövotidens början, må under de förutsättningar som eljest gäller för meddelande av villkorlig dom förordnas att anståndet skall avse jämväl detta brott; meddelas ej sådant förordnande, skall antingen anståndet förklaras förverkat eller ock straff ådömas och verkställas för allenast det brott, för vilket den dömda sist lagföres. Då anstånd förklaras förverkat skall gemensamt straff ådömas i enlighet med vad som stadgas i SL 4: 3; så skall också ske då anstånd med verkställighet av straff förklaras avse jämväl annat brott. — Anstånd må ej enligt 13 § 1 mom. förklaras förverkat, med mindre fråga där-om uppkommer i mål som anhängiggjorts inom ett år från prövotidens utgång (16 § lagen om villkorlig dom).

Övertygas någon, som erhållit villkorlig dom, att ha före prövotidens slut begått brott och dömes han för detta brott till ungdomsfängelse eller förvaring, skall domstolen förklara anståndet förverkat samt förordna att ungdomsfängelset eller förvaringen jämväl skall avse brott som föranlett den villkorliga domen eller träda i stället för straff som har utsatts däri (2 § ungdomsfängelselagen, 2 § första stycket förvaringslagen; jfr 15 § lagen om villkorlig dom).

I fråga om den som dömts till ungdomsfängelse, förvaring eller internering gäller nu i stort sett sinsemellan likartade regler. Bestämmelserna är tämligen utförliga; indelningen av de olika konkurrensfallen har främst skett efter den tidpunkt under verkställigheten då den dömda övertygas om det nya brottet. — Övertygas den, som dömts till ungdomsfängelse, förvaring eller internering, innan han utskrivits, att ha begått annat brott, skall domstolen förordna att den ådömda påföljden skall avse jämväl detta brott (21 § ungdomsfängelselagen, 14 § förvaringslagen). Från dessa regler meddelas vissa undantag. Beträffande ungdomsfängelse stadgas, att om brottet är av grov beskaffenhet eller begånget efter verkställighetens början, domstolen må — efter ungdomsfängelsenämndens hörande — förklara beslutet om ungdomsfängelse förfallet och med tillämpning av strafflagens regler för sammanträffande av brott utmäta straff för brotten; därvid må domstolen förordna att straffet skall anses till viss del verkställt genom att den dömda undergått ungdomsfängelse. Är fråga om förvaring eller internering må domstolen, om brottet är begånget efter förvaringens eller interneringens början och av grov beskaffenhet samt om tillika synnerliga skäl är därtill, efter interneringsnämndens hörande ådöma straff för brottet samt förordna, att förvaring eller interneringen skall avbrytas till dess straffet blivit verkställt. Vad som här sagts gäller också den som återintagits eller åter-

hämtats till anstalt och innan han ånyo utskrivits övertygas att ha begått annat brott.

Övertygas den som är på prov utskriven från ungdomsfängelse, förvaring eller internering att ha begått annat brott, må domstolen förordna att den ådömda påföljden skall avse jämväl detta brott och att den brottslige skall återintagas i anstalt; är brottet begånget före utskrivningen må i stället förordnas allenast att den ådömda påföljden skall avse jämväl detta brott (22 § ungdomsfängelselagen, 15 § förvaringslagen). Innan domstolen meddelar sådant förordnande skall yttrande inhämtas från ungdomsfängelsenämnden eller interneringsnämnden. Vid förordnande om återintagning i säkerhetsanstalt skall ny minsta tid för den fortsatta åtgärden bestämmas.

Finnes den, som slutligt utskrivits från förvaring eller internering eller för vilken efter utskrivning på prov tillsynen upphört, ha före utskrivningen begått annat brott, må domstolen efter interneringsnämndens hörande förordna, att den verkställda förvaringen eller interneringen skall avse jämväl detta brott (16 § förvaringslagen). Liknande bestämmelse för den som dömts till ungdomsfängelse finnes i 22 a § ungdomsfängelselagen.

Av betydelse för behandlingen av de fall, i vilka någon som ådömts påföljd visas ha begått annat brott är också vissa bestämmelser rörande åtal. I 19 § ungdomsfängelselagen stadgas att om den, som ådömts ungdomsfängelse, misstänkes ha begått annat brott före domen eller ha begått brott efter domen men före frigivningen eller tillsynstidens utgång, det ankommer å statsåklagare att efter ungdomsfängelsenämndens hörande avgöra huruvida åtal lämpligen bör ske. Bestämmelsen är tillämplig på brott som hör under allmänt åtal. Beslut om eftergift av allmänt åtal kan enligt RB 20:7 punkt 2 meddelas för brott som förövats, innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott, och det är uppenbart, att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse.

Beredningen har icke ansett erforderligt att vid sidan av RB 20:7 bibehålla ett stadgande motsvarande 19 § ungdomsfängelselagen. Sistnämnda bestämmelse har motiverats av önskemål att åtal skall kunna undvikas i fall då antingen den begångna handlingen efter all sannolikhet icke kommer att ådraga gärningsmannen någon påföljd utöver den som redan ådömts honom eller det också med skäl kan antagas att en fortsatt behandling snarare än undergående av straff kan leda till hans rättelse (NJA II 1935 s. 333 f). Det syfte som man velat nå med 19 § ungdomsfängelselagen torde i huvudsak vara tillgodosett genom reglerna om åtalseftergift i RB 20:7 (NJA II 1943 s. 262). Även vid prövningen om åtalseftergift bör meddelas torde en väsentlig omständighet vara huruvida lämplig behandling av den dömde fortfarande kan åstadkommas genom ungdomsfängelse. Skyddsfostran torde, bl. a. med hänsyn till att fängelse i regel ej skall få ådömas den som är under 21 år, i större omfattning än vad för närvarande gäller i fråga om ungdomsfängelse komma att fortsättas i fall då den dömde har begått nytt brott. En åklagare torde därför ofta kunna säga sig att det med hänsyn till på-

följden är utan betydelse att åtal väckes. I administrativ väg bör föreskrivas att åklagaren i fall som nu avses skall höra skyddsvårdens ungdomsnämnd, när ej sådant hörande finnes vara utan gagn. Nämnden sättes då i tillfälle att besluta åtgärd inom ramen för den redan ådömda påföljden. Vad nu anförts angående eftergift av åtal enligt RB 20: 7 för brott som begåtts av någon till skyddsfostran dömd äger tillämpning även i fråga om personer som dömts till annan påföljd, särskilt skyddsinternering.

Beredningen har i förevarande paragraf upptagit till reglering endast sådana fall i vilka den tidigare domen vunnit laga kraft. Så är för närvarande uttryckligen stadgat i SL 4: 3. Enligt beredningens mening bör de i paragrafen föreslagna reglerna icke komma till användning så länge det är möjligt att den åtalade frikännes eller för brottet dömes till annan påföljd; svårigheter skulle eljest kunna uppkomma särskilt i det fall att domstolen vid den nya lagföringen med stöd av 2 § 1 förordnat att den redan ådömda påföljden skall avse jämväl det nya brottet. Därest vid den nya lagföringen den tidigare domen ej vunnit laga kraft, får enligt förslaget påföljd för det senare brottet bestämmas för sig; sedan båda domarna vunnit laga kraft får därefter, i den mån så erfordras, en sammanjämkning ske. Bestämmelser i denna riktning har i förslaget upptagits i 7—9 §§ för fall där åtminstone någon av påföljderna är fängelse, skyddsfostran eller skyddsinternering.

Vid bestämmandet av tillämpningsområdet för förevarande paragraf måste ställning också tagas till frågan i vilka fall ett sådant sammanträffande mellan en ådömd påföljd och ett nytt brott skall anses föreligga att det behöves en särskild reglering. I gällande rätt är, såsom framgår av den nyss lämnade redogörelsen, frågan löst olika beträffande de skilda påföljderna.

Såsom utvecklats under 1 § utgår förslaget från principen att när någon begått flera brott en gemensam påföljd bör ådömas. Tillämpning av denna princip bör kunna ske också i de fall då åtal för flera brott handlägges i skilda rättegångar. Detta är påkallat framför allt av önskemålet att undvika att skilda behandlingsformer samtidigt tillämpas mot samma person. Ur denna synpunkt föreligger behov av en bestämmelse som reglerar hur domstolen skall förfara när verkställighet av en redan ådömd påföljd pågår vid den nya lagföringen.

En annan omständighet som måste beaktas, när tillämpningsområdet för konkurrensregeln skall bestämmas, är att tillfälligheter kan leda till att åtal, som kunnat handläggas i en rättegång, handlägges i skilda rättegångar. För att motverka att sådan handläggning leder till annat resultat i fråga om påföljden, bör konkurrensregeln vara tillämplig då brott finnes ha förövats före en redan meddelad dom; det finnes härvid i och för sig ej skäl att begränsa regelns tillämpning till fall då den nya lagföringen äger rum före den redan ådömda påföljdens upphörande.

I förevarande paragraf meddelas bestämmelser för det fall att någon som dömts till fängelse på viss tid, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering eller erhållit villkorlig dom finnes ha begått annat brott före domen eller därefter innan behandlings- eller prövotiden gått till ända. Rent

allmänt har för tillämpligheten av bestämmelserna icke uppställts krav på att den nya lagföringen sker innan den tidigare påföljden upphört; vissa begränsningar stadgas emellertid i paragrafens tredje stycke. För en så vid definition av vad som menas med konkurrenssituation kan, utöver de skäl som anförts i det föregående, åberopas att det även sedan en ådömd påföljd upphört kan vara lämpligt att möjlighet finnes att låta denna avse jämväl ett brott som icke begåtts före utan efter den första domen. Detta kan exempelvis vara fallet, om behandlingen har pågått avsevärd tid efter brottet och den dömde vid tiden för den nya lagföringen lever i ordnade förhållanden.

Med uttrycket att behandlings- eller prövotid gått till ända har beredningen velat uttrycka, att konkurrensregeln skall vara tillämplig så länge påföljden pågår. Skyddsfostran och skyddsinternering omfattar enligt förslaget både vård i och vård utom anstalt; behandlingstiden räcker där så länge påföljden pågår. I regel kommer påföljdens sista tid att vara vård i frihet. I vissa fall kan emellertid påföljden sluta med vård i anstalt. Så är fallet om den, som dömts till skyddsfostran, återintagits i anstalt efter vård i frihet och befinner sig i anstalt när femårstiden utlöper (5 kap. 2, 9 och 11 §§); också skyddsinternering kan upphöra utan vård i frihet (6 kap. 10 §). Vid villkorlig dom kan man icke tala om behandlingstid; konkurrensregeln blir där tillämplig om brott begåtts före prövotidens utgång. Vid skyddstillsyn och även vid skyddsfostran kan det inträffa att övervakningen upphör innan prövotiden gått till ända (4 kap. 7 §; 5 kap. 9 och 10 §§).

Har fängelse ådömts på sex månader eller mer, skall den dömde villkorligt frigives efter viss tid (2 kap. 9 §). Tiden efter frigivningen betraktas ej som behandlingstid för fängelset; däremot skall för den villkorligt frigivne gälla en viss prövotid, varunder han i allmänhet står under tillsyn. Enligt beredningens mening finnes icke anledning att vid konkurrensfrågans behandling göra någon skillnad i princip mellan den tid med tillsyn i frihet som följer efter fängelse och prövotiden vid skyddsfostran eller övervakningstiden vid skyddsinternering. Även när någon dömts till fängelse har domstolen enligt förslaget att fatta beslut om den ådömda påföljden i det fall att nytt brott begåtts under prövotid efter frigivningen (jfr 2 kap. 17 §). Frågan hur det skall gå med den icke verkställda delen av fängelset, om den dömde på nytt dömes till fängelse, regleras i 4 §.

I fråga om de möjligheter som skall stå domstolen till buds upptager förslaget de tre former som för närvarande finnes, nämligen att domstolen antingen förklarar att den ådömda påföljden skall avse jämväl det nya brottet (13 § lagen om villkorlig frigivning, 13 § lagen om villkorlig dom, 21, 22 och 22 a §§ ungdomsfängelselagen, 14, 15 och 16 §§ förvaringslagen) eller dömer till påföljd särskilt för detta (13 § lagen om villkorlig frigivning, 13 § lagen om villkorlig dom, 22 och 22a §§ ungdomsfängelselagen, 14, 15 och 16 §§ förvaringslagen) eller undanröjer den ådömda påföljden och dömer till gemensam påföljd för brotten (SL 4: 3, 13 § lagen om villkorlig dom, 21 § ungdomsfängelselagen). I olika hänseenden har emellertid utformningen av de skilda alternativen skett på annat sätt än för närvarande.

Den under 2 § 2 upptagna bestämmelsen att påföljd må bestämmas särskilt för det brott som avses med den nya lagföringen uttalar icke annat än vad som utan vidare följer av andra regler, därest icke särskilda stadganden föranleder till annat. Beredningen har emellertid ansett lämpligt att utforma paragrafen så, att alla de möjligheter att välja påföljd som står till domstolens förfogande direkt framgår därav. Härtill har bl. a. medverkat den omständigheten att förslaget icke är så restriktivt som gällande rätt i fråga om möjligheterna att ådöma särskild påföljd, vilket i synnerhet framträder i fråga om fängelse.

För tillämpningen av de påföljder som upptages i skyddslagen meddelas i lagen endast allmänna riktlinjer. Beredningen har undvikit att i lagen ge noggranna anvisningar för valet av påföljd; i stället har åt domstolarna överlämnats att med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet avgöra vad som är den lämpligaste påföljden. När det gäller konkurrensreglerna synes en liknande väg böra följas. Det bör läggas i domstolarnas hand att också i det fall, då någon som dömts till en viss påföljd vid ny lagföring befinnes ha begått annat brott, i vidsträckt omfattning välja lämplig åtgärd. De omständigheter som inverkar på ett sådant val kan vara mångskiftande. Bland dessa omständigheter kan nämnas det nya brottets beskaffenhet, tidpunkten när det begåtts och det stadium av den tidigare ådömda påföljden på vilket den dömde befinner sig vid den nya lagföringen. Uppmärksamhet bör alltså ägnas åt frågan huruvida brottet begåtts före eller efter början av verkställigheten av den redan ådömda påföljden eller om denna vid den nya lagföringen till fullo verkställts eller ej. Av särskild vikt är vilka åtgärder som kan vidtagas mot den dömde inom ramen för den redan ådömda påföljden.

Vissa begränsningar har emellertid uppställts för domstolens valfrihet i de fall då den nya lagföringen sker efter det behandlings- eller prövotiden gått till ända (2 § sista stycket, 4 och 5 §§).

I fråga om tillämpningen av förevarande paragraf må följande allmänna synpunkter anföras. Förslaget utgår, såsom redan nämnts, från att när påföljd skall bestämmas för flera brott en gemensam påföljd ådömes för hela brottsligheten, 1 §. Från denna huvudregel har öppnats möjlighet att göra några undantag. Dessa undantag medför emellertid icke att olika påföljder som innebär behandling av den dömde kan komma att tillämpas samtidigt. Att samtidigt två, eller flera, behandlingsformer blir tillämpliga bör enligt beredningens mening undvikas även vid tillämpning av 2 §. Det kan ske genom att domstolen vid den nya lagföringen förordnar att den redan ådömda påföljden skall avse det nya brottet eller undanröjer den ådömda påföljden och därefter bestämmer ny, gemensam påföljd. Stundom kan det dock måhända vara befogat att för det nya brottet döma till påföljd särskilt, även om denna påföljd avser ett omhändertagande. Den som dömts till skyddstillsyn bör sålunda utan att denna påföljd undanröjes kunna dömas till fängelse; därvid torde emellertid böra tillses att fängelset ej blir så långt att reglerna om villkorlig frigivning blir tillämpliga. I stället för att ådöma fäng-

else kan domstol — där så finnes lämpligt — förordna att skyddstillsynen skall avse det nya brottet och i samband därmed, med stöd av 5 §, förordna om behandling i tillsynsanstalt. Också t. ex. den som dömts till skyddsinternering och vårdas i frihet kan tänkas någon gång av allmänpreventiva skäl böra ådömas fängelse på kort tid. Vid de påföljder som tar sikte på den dömdes behandling torde det emellertid regelmässigt vara mest ändamålsenligt att den redan ådömda påföljden får fortgå; därest anstaltsvård finnes påkallad bör den ske inom ramen för den redan ådömda påföljden, efter återintagning om den dömda vårdas i frihet. Nuvarande praxis, innebärande att personer som är på prov utskrivna från förvaring i stor utsträckning döms till fängelse eller straffarbete, bör således enligt beredningens mening icke upprätthållas i fråga om dem som dömts till skyddsinternering.

Enligt 13 § 1 mom. lagen om villkorlig dom skall, om någon som erhållit villkorlig dom övertygas att ha begått brott under prövotiden, det villkorliga anståndet förklaras förverkat, om det nya brottet finnes förskylla fängelse eller straffarbete; om särskilda skäl föranleder därtill kan domstolen underlåta att förklara anståndet förverkat. Också villkorlig dom som meddelats enligt förslagets 3 kap. torde regelmässigt böra undanröjas i fall som här avses. Däremot synes det icke i samma utsträckning vara påkallat att skyddstillsyn undanröjes i anledning av nytt brott. Huruvida en villkorlig dom eller skyddstillsyn skall undanröjas torde väsentligen bli beroende av överväganden av samma slag som blir avgörande för om en ny villkorlig dom eller skyddstillsyn skall ådömas den som tidigare dömts till sådan påföljd.

Bestämmelserna i förevarande paragraf är tillämpliga oberoende av svårhetsgraden av det brott för vilket den dömda sist lagföres. Även ett brott för vilket icke är stadgat svårare påföljd än böter skall således kunna föranleda att domstolen tar ställning till vilken av punkterna 1—3 som bör tillämpas. I allmänhet torde det härvid bli fråga endast om att förordna att den redan ådömda påföljden skall avse det nya brottet eller att ådöma böter särskilt för detta. Att enbart för brott av denna i allmänhet ringa beskaffenhet undanröja en dom på fängelse, skyddsfostran eller skyddsinternering bör icke komma i fråga; beredningen har icke ansett nödvändigt att i lagen ange att så ej bör ske. Däremot kan det komma i fråga att t. ex. en villkorlig dom eller skyddstillsyn undanröjes i anledning av ett brott för vilket endast kan följa böter. — Att paragrafen är tillämplig också i fall då det nya brottet endast är belagt med böter torde icke behöva medföra att straffregisterutdrag i regel införskaffas i sådana mål. Så synes behöva ske endast därest domstolen får anledning att ifrågasätta att icke tillämpa 2 § 2.

Innan domstolen beslutar angående påföljd beträffande någon som har dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering skall, om det finnes erforderligt, yttrande inhämtas från skyddsvårdens ungdomsnämnd eller interneringsnämnden, 14 kap. 6 §.

Beredningen skall härefter något närmare beröra de i paragrafen angivna möjligheterna att bestämma påföljd.

Förordnande att fängelse på viss tid, skyddstillsyn, skyddsfostran, skyddsinternering eller villkorlig dom skall avse jämväl det nya brottet medför icke att domstolen kan avstå från att döma till suspension eller avsättning i fall då sådan påföljd eljest skall följa å brottet; detta framgår av 8 kap. 10 §.

Beträffande förutsättningarna i övrigt för konsumtion med tillämpning av 2 § 1 innehåller förslaget inga anvisningar. För sådant förordnande bör domstolen taga hänsyn till de allmänna förutsättningar som uppställts för tillämpningen av den ifrågavarande påföljden. Fråga uppkommer då om sådana formella villkor för ådömandet av denna påföljd som hänför sig till brottets svårhet eller, i fråga om skyddsfostran, den tilltalades ålder också skall vara uppfyllda. De påföljder som behandlas i paragrafen — fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran och skyddsinternering — kan icke ådömas för brott varå endast kan följa böter. Vid samtidig lagföring för flera brott kan emellertid sådan påföljd ådömas även om å endast ett av brotten kan följa svårare påföljd än böter. Hinder kan med hänsyn härtill ej anses möta mot att domstolen förordnar om konsumtion av ett bötesbrott; detta synes böra vara möjligt även om brottet begåtts efter verkställighetens början. Beträffande skyddsinternering måste motsvarande anses gälla om å det brott, för vilket den dömde sist lagföres, icke kan följa så svår påföljd som fängelse i två år. Vad åter angår de fall då det nya eller nyupptäckta brottet är grovt är att märka, att någon motsvarighet till de i 2 § lagen om villkorlig dom och 1 § ungdomsfängelselagen nu upptagna förbuden att använda dessa påföljder vid brott av viss grövre art icke finnes i beredningens förslag. Något hinder föreligger alltså icke i och för sig att förordna om konsumtion beträffande ett mycket svårt brott; huruvida så skall ske får bli beroende av en prövning om den redan ådömda påföljden är lämplig också som reaktion för det nya brottet. I fråga om fängelse bör förordnande om konsumtion uppenbarligen ej meddelas om lägsta fängelse för det nya brottet är högre än det fängelse som redan ådömts. Därest bestämmelserna i 10 kap. 7 § om nedsättning av påföljd är tillämpliga, bör dock även i fall som nu avses förordnande kunna meddelas om konsumtion.

De åldersgränser som gäller för ådömande av skyddsfostran har i 5 kap. 1 § bestämts så att tillämpningen av denna påföljd blir beroende av den tilltalades ålder vid tidpunkten för påföljdens bestämmande. Denna lösning bör emellertid icke få leda till att domstolen avskäres från möjligheten att vid ny lagföring, vid vilken den dömde fyllt 21 eller 23 år, förordna att skyddsfostran skall avse jämväl det nya brottet. Eljest skulle domstolen kunna bli tvungen att för undvikande av att flera påföljder blir samtidigt tillämpliga undanröja beslutet om skyddsfostran. Det torde emellertid ofta vara lämpligast att den redan ådömda påföljden får fortgå. Uttryckligt stadgande har därför meddelats att förordnande enligt 2 § 1 må meddelas angående skyddsfostran utan hinder av att den dömde överskridit den i 5 kap. 1 § stadgade åldern.

För domstolens förordnande att den redan ådömda påföljden skall avse det nya brottet uppställer förslaget såsom redan nämnts icke några in-

skränkningar som tager sikte på tidpunkten när det nya brottet begåtts — bortsett från att det skall ha förövats före utgången av behandlings- eller prøvotiden — eller den nya lagföringen sker. Förordnande kan meddelas även om den tidigare ådömda påföljden upphört, och det kan meddelas även beträffande brott som begåtts mot slutet av behandlings- eller prøvotiden. I denna del innebär förslaget en utvidgning av vad som nu är möjligt (13 § lagen om villkorlig dom, 22 a § ungdomsfängelselagen, 16 § förvaringslagen).

Såsom framgått av redogörelsen för gällande rätt föreligger för närvarande icke någon möjlighet att förordna att ådömt fängelse skall avse jämväl annat brott, med undantag för visst fall då den dömde är villkorligt frigiven. För brott som begåtts före verkställighetens början kan domstolen, om den dömde för detta brott finnes förskylla fängelse eller straffarbete, i sak nå samma resultat som genom förordnande om konsumtion, nämligen om domstolen, efter undanröjande av den tidigare straffbestämningen, dömer till fängelse eller straffarbete på samma tid som enligt den första domen. Är det fråga om ett bötesbrott finnes icke någon sådan möjlighet.

Såsom nedan närmare utvecklas medger 2 § 3 icke undanröjande av en påföljd för ådömande av ny påföljd av samma art. Avfattningen av punkt 3 har främst motiverats av önskan att eliminera vissa svårigheter som uppkommit vid tillämpningen av nuvarande konkurrensregler i fråga om fängelse och straffarbete. Förslagets lösning bör emellertid icke få medföra att domstolen, genom att ådöma fängelse särskilt för det nya brottet, tvingas att meddela en dom som skulle innebära att för brotten ålägges längre sammanlagt fängelse än vad som skulle ske med nuvarande konkurrensregler. För att förhindra detta är bestämmelsen i 10 kap. 7 § om eftergift av påföljd icke tillräcklig. Det nya brottet bör kunna lämnas utan särskild påföljd utan att så stränga förutsättningar som uppställes i detta lagrum är uppfyllda. Detta synes kunna ske genom att domstolen förordnar att det redan ådömda fängelset skall avse också det nya brottet.

Det må vidare uppmärksammas att åklagare genom att meddela åtalseftergift jämlikt RB 20:7 punkt 3 kan föranleda att särskild påföljd icke ådömes för brott som begåtts av någon som dömts till fängelse. Såsom framgår av denna bestämmelse kan eftergift beslutas också beträffande brott som begåtts efter det den redan ådömda påföljden börjat verkställas. Enligt beredningens mening bör denna form av åtalseftergift motsvaras av en rätt för domstolen att förordna om konsumtion.

Av skäl för vilka nu redogjorts uppställes icke heller för fängelse någon särskild begränsning för tillämpningen av 2 § 1 med hänsyn till tiden när det nya brottet begåtts. Det är emellertid tydligt att påföljdens karaktär medför att fråga om konsumtion endast sällan kan uppkomma om brottet begåtts under tiden för anstaltsvistelsen. Är det ådömda fängelset långvarigt och det nya brottet av lindrig beskaffenhet, kanske endast ett bötesbrott, torde det dock kunna vara onödigt att i anledning därav förändra påföljden; inom ramen för verkställigheten kan det nya brottet ändock medföra verk-

ningar för den dömd. Att förordna om konsumtion beträffande brott som begåtts under villkorlig frigivning torde endast undantagsvis kunna ifrågakomma. Enligt 4 § skall emellertid villkorligt medgiven frihet kunna förklaras förverkad också i fall då domstolen endast förordnar att den redan ådömda påföljden skall avse även det nya brottet. En sådan tillämpning torde kunna vara påkallad i fall då det nya brottet begåtts under prøvotiden.

En motsvarighet till ett förverkande av villkorligt medgiven frihet utgör förordnande om återintagning i anstalt av den som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering. Förordnande härom, vilket icke i något fall skall vara obligatoriskt, kan enligt 5 § meddelas i samband med att domstolen tillämpar 2 § 1. Enligt 5 § kan domstolen också förlänga prøvotiden vid villkorlig dom, skyddstillsyn eller skyddsfostran, förlänga längsta tiden för skyddsfostran, förordna om behandling i tillsynsanstalt av den som dömts till skyddstillsyn och bestämma minsta tid för fortsatt anstaltsvård vid skyddsinternering. Förordnande att den ådömda påföljden skall avse jämväl annat brott medför icke att utgångspunkten för beräkning av behandlings- eller prøvotiden förskjutes. Tiden skall fortfarande räknas från den tidpunkt som enligt 3 kap. 4 § eller 4 kap. 5 § förslaget till skyddslag eller 3 kap. 8 § förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt är avgörande för den i den första domen bestämda påföljden.

Ett förordnande att den ådömda påföljden skall avse jämväl annat brott medför att, om vid en senare lagföring för ytterligare brott påföljden undanröjes enligt 2 § 3, ny påföljd skall bestämmas med hänsyn till den brottslighet som föranlett den sista lagföringen och samtliga de tidigare brott som den undanröjda påföljden kommit att avse. Med hänsyn härtill bör meddelas föreskrift, att ett förordnande att en redan ådömd påföljd skall avse jämväl annat brott skall antecknas i straffregistret; brott som endast är belagda med böter torde dock icke behöva antecknas däri.

Enligt 1 § kan domstolen, när påföljd skall bestämmas för flera brott, döma till fängelse för visst brott jämte villkorlig dom för brottsligheten i övrigt. Om någon, som på detta sätt dömts till fängelse och villkorlig dom, vid ny lagföring finnes ha begått annat brott, blir 2 § att tillämpa beträffande båda påföljderna. Då för varje brott skall kunna ådömas endast en påföljd — bortsett från böter enligt 2 kap. 5 §, 3 kap. 3 § eller 4 kap. 2 § samt avsättning och suspension — kan förordnande enligt 2 § 1 meddelas endast beträffande en av de redan ådömda påföljderna. I förhållande till den andra redan ådömda påföljden blir förordnandet om konsumtion därvid att betrakta såsom en tillämpning av 2 § 2. Samma situation uppkommer i fall då i skilda rättegångar olika påföljder ådömts med stöd av 2 § 2 och den dömd lagföres för ytterligare brott. Beredningen skall längre fram anföra ytterligare synpunkter på de problem som kan uppkomma i en sådan situation.

För tillämpningen av 2 § 2 meddelas i lagen icke några anvisningar; möjlighet finnes därför att i vid omfattning ådöma påföljd särskilt för det nya brottet. Som beredningen redan framhållit kan det emellertid icke vara lämp-

ligt, vare sig för den dömdes resocialisering eller med hänsyn till lämplig hushållning med tillgängliga resurser, att flera behandlingsorganisationer samtidigt har att taga befattning med den dömd. Det torde alltså böra undvikas att ådöma särskild påföljd så att sådana kollisioner uppstår. Särskild påföljd för det nya brottet bör däremot kunna ådömas när därigenom åstadkommes kombinationer som enligt 1 § är tillåtna vid samtidigt bestämmande av påföljd för flera brott. Böter bör således kunna ådömas. I de situationer som avses i 2 § torde det ifrågakomma att ådöma böter, som skall verkställas samtidigt med skyddsfostran eller skyddsinternering, oftare än i det fall som avses i 1 §, då ju böter enligt 2 § 2 kan ådömas den som vårdas i frihet. Som ytterligare exempel på situationer där 2 § 2 kan tillämpas må nämnas det fallet att någon som undergår fängelse på kortare tid finnes böra dömas till skyddstillsyn. I övrigt torde, bortsett från fall som strax skall behandlas, fråga om ådömande av särskild påföljd uppkomma huvudsakligen i fall då den förut ådömda påföljden gått till ända.

Vad som anförts om olämpligheten av att två påföljder som syftar till behandling samtidigt skall verkställas mot den dömd, kan icke i och för sig åberopas mot en sådan tillämpning av 2 § 2 att påföljd av samma art ådömes på nytt. Den som dömts till skyddstillsyn bör alltså kunna för annat brott på nytt dömas till skyddstillsyn. Värdet av en sådan tillämpning skulle vara att därigenom prøvotiden bleve längre än vid enbart förordnande om konsumtion. Domstolen kan emellertid i stor utsträckning nå samma resultat genom att i samband med förordnande om konsumtion med tillämpning av 5 § förlänga prøvotiden. Också beträffande skyddsfostran och skyddsinternering har domstolen möjligheter att förlänga tiderna. Behov av att kunna döma den som undergår skyddsfostran eller skyddsinternering till sådan påföljd på nytt torde därför icke föreligga; något förbud mot en sådan tillämpning har dock icke ansetts erforderligt. Om två domar på skyddsfostran eller skyddsinternering samtidigt skulle förekomma till verkställighet leder bestämmelserna i 8 och 9 §§ till att i huvudsak samma resultat nås som om domstolen förordnat om konsumtion.

När det gäller den som dömts till fängelse på viss tid är läget något annorlunda. I gällande rätt skall i vissa av de fall, som i förslaget behandlas i 2 §, den tidigare straffbestämningen undanröjas och fängelse ådömas som gemensam påföljd; i andra fall — då det nya brottet begåtts efter verkställighetens början — ådömes fängelse särskilt för det nya brottet. I beredningens förslag bibehålles för dessa fall icke konstruktionen med ådömande av ny gemensam påföljd. Undanröjande av tidigare ådömd påföljd skall, såsom redan nämnts, endast kunna ske, därest domstolen för samtliga brott vill döma till påföljd av annat slag än som redan ådömts. Därest domstolen finner att den som dömts till fängelse bör undergå fängelse också för annat brott, har domstolen att antingen förordna om konsumtion eller ådöma fängelse särskilt för det nya brottet. Beredningens förslag i denna del syftar emellertid icke till att åstadkomma sammanlagt vare sig längre eller kortare tids fängelse än vad gällande rätt skulle leda till. Frågan om bestäm-

mande av tiden för fängelset i fall som nu avses diskuteras utförligare under 3 §.

Vid den nya lagföringen kan domstolen ådöma vilken påföljd som helst som kan följa på det nya brottet; härvid kan också ifrågakomma överlämnande till särskild vård. Avser den nya lagföringen flera brott kan, enligt 1 §, ådömas flera påföljder vid sidan av varandra.

Därest en konkurrenssituation icke skulle uppmärksammas eller, om den uppmärksammas, icke skulle kunna beaktas därför att den tidigare domen ej vunnit laga kraft, kan naturligtvis olämpliga kombinationer av påföljder uppkomma. För att komma till rätta med sådana fall meddelas bestämmelser i 7—9 §§. I viss utsträckning blir emellertid 8 och 9 §§ tillämpliga även i fall då domstolen för det nya brottet avsiktligt ådömt påföljd särskilt. Bestämmelserna i dessa paragrafer kan därför sägas ge en anvisning om vissa fall när 2 § 2 icke bör tillämpas. Har skyddsfostran ådömts efter dom på böter, fängelse i högst ett år eller skydstillsyn, skall sålunda skyddsfostran träda i stället för den andra påföljden, om påföljderna förekommer till verkställighet på en gång. Sammanträffar dom på skyddsfostran och dom på fängelse i mer än ett år, skall särskild förhandling äga rum inför domstol för bestämmande av påföljden. Förekommer två domar på skyddsfostran på en gång till verkställighet, skall tiden för skyddsfostran beräknas efter den dom som först börjat verkställas. Enligt 9 § skall skyddsinternering, som ålagts efter beslut om böter, fängelse på viss tid, skydstillsyn eller skyddsfostran, träda i stället för den andra påföljden, om de på en gång förekommer till verkställighet. Förekommer två domar på skyddsinternering på en gång till verkställighet, skall domstol genom särskilt beslut bestämma minsta tid för anstaltsvården.

Den tredje möjligheten domstolen har vid den nya lagföringen är att med stöd av 2 § 3 undanröja den tidigare påföljden och för brotten döma till påföljd av annan art. Bestämmelsen motsvaras i gällande rätt närmast av stadgandena i SL 4: 3 om gemensamt fängelse eller straffarbete, i 21 § ungdomsfängeslagen om bestämmande av straff sedan ungdomsfängelse förklarats förfallet och i 13 § 1 mom. lagen om villkorlig dom om förverkande av villkorligt anstånd; även bestämmelserna i 2 och 20 §§ ungdomsfängeslagen och 2 och 13 §§ förvaringslagen om att ungdomsfängelse, förvaring eller internering skall avse annat brott eller träda i stället för annan påföljd kan sägas utgöra motsvarighet till 2 § 3. Beträffande ungdomsfängelse, förvaring och internering torde skälet för de nuvarande bestämmelserna huvudsakligen vara att finna i önskemål att icke samtidigt bör verkställas flera påföljder mot den dömde. I fråga om bestämmelsen i SL 4: 3 har andra överväganden spelat in. Huvudändamålet med denna bestämmelse är att åstadkomma att fängelse eller straffarbete bestämmas på ett sätt som framstår som lämpligt med hänsyn till all brottslighet som den dömde gjort sig skyldig till före viss tidpunkt; den tjänar också till att upphäva verkan av processuella tillfälligheter.

Även beredningens förslag syftar till att utforma konkurrensreglerna så att påföljden för vederbörandes brottslighet blir lämpligt bestämd. Såsom redan flera gånger framhållits kan det i allmänhet icke anses ändamålsenligt att flera påföljder samtidigt är tillämpliga beträffande en person. Därest domstolen i anledning av ett nytt brott finner lämpligt att ådöma påföljd av annan art än den tidigare, bör därför finnas möjlighet att bringa den tidigare ådömda påföljden att upphöra. Skall däremot samma behandlingsform fortsätta, synes icke föreligga skäl att undanröja det tidigare beslutet; domstolen bör då i stället kunna meddela kompletterande bestämmelser angående den påföljden. Vad nu anförts äger tillämpning också beträffande den som dömts till fängelse. Såsom redan antytts och som under 3 och 4 §§ skall ytterligare utvecklas har konstruktionen i SL 4:3 medfört att utformningen av bestämmelserna om beräkning av tid för fängelse och om villkorlig frigivning blivit komplicerad. Syftet med SL 4:3 kan tillgodoses på annat sätt än genom att domstolen vid den nya lagföringen undanröjer den tidigare bestämningen av tiden för fängelset och fastställer gemensamt fängelse för brotten. Enligt beredningens mening bör, i det fall att domstolen vill döma den, som redan tidigare dömts till fängelse, till fängelse på längre tid, i den nya domen endast bestämmas den ytterligare tid som fängelset skall pågå.

Med den ståndpunkt som beredningen sålunda intagit följer att ett undanröjande av tidigare ådömd påföljd endast bör ifrågakomma i fall då den tidigare påföljden ännu verkställs. Har påföljden upphört, bör beslut om undanröjande ej kunna meddelas. Vid den nya lagföringen får i sådant fall hänsyn till den tidigare brottsligheten vid bestämmandet av den nya påföljden tagas på annat sätt än genom undanröjande och bestämmande av gemensam påföljd; ett stadgande som i detta sammanhang kan vara av betydelse är återfallsregeln i 2 kap. 4 §.

I tredje stycket av förevarande paragraf upptages i enlighet med det nyss anförda en bestämmelse om att ådömd påföljd får undanröjas endast om dom meddelas före utgången av behandlings- eller prövotiden. När det gäller villkorlig dom har emellertid gjorts undantag från denna regel. Enligt beredningens förslag är villkorlig dom till sin egentliga innebörd en villkorlig eftergift av påföljd. Bortsett från det fall att föreskrift meddelas om betalning av skadestånd lägges på den dömde ingen annan skyldighet än att han ej skall begå nytt brott under prövotiden. Brister han i denna del, bör den villkorliga domen kunna undanröjas och bestämmas annan påföljd, gemensam för samtliga brott. Undanröjande bör kunna ske även om det nya brottet begåtts mot slutet av prövotiden, allra helst som denna enligt förslaget är så kort som två år. För att detta skall vara möjligt, kan icke krävas att dom meddelas före utgången av prövotiden. Liksom i 16 § andra stycket lagen om villkorlig dom upptages därför i förslaget bestämmelse om att undanröjande kan ske om fråga därom uppkommer inom ett år efter prövotidens utgång. För att undanröja tveksamhet om när tiden går ut, har i förslaget stadgats att den dömde skall ha häktats eller erhållit del av åtal för det nya brottet inom den tid som nyss nämnts; beredningen har icke funnit

skäl föreslå att, såsom enligt 12 kap. 1 §, det skall vara tillräckligt att misstanke om det nya brottet delges den villkorligt dömda inom ettårstiden för att möjligheten att undanröja den villkorliga domen skall stå öppen. Mot svarighet till 16 § andra stycket lagen om villkorlig dom upptages i förslaget endast beträffande villkorlig dom. För skyddstillsyn skall däremot gälla att beslut om undanröjande måste meddelas före prövotidens utgång.

Ett undanröjande av tidigare ådömd påföljd innebär att bestämmelser om prövotid, övervakare, föreskrifter m. m. upphäves. Har i dom till skyddstillsyn förordnats om behandling i tillsynsanstalt kan verkställighet därav ej längre ske, och om den som tidigare dömts till fängelse är villkorligt frigiven, kan verkställighet av återstoden av fängelset ej ifrågakomma. Dessa verkningar av ett beslut om undanröjande torde dock ej inträda förrän den nya domen vinner laga kraft eller den eljest kan verkställas mot den dömda. Såsom redan anförts påverkar däremot ett beslut om undanröjande av fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn icke böter som ålagts med stöd av 2 kap. 5 §, 3 kap. 3 § eller 4 kap. 2 §.

När domstolen efter undanröjande av beslutet om den tidigare påföljden skall på en gång döma till påföljd för samtliga brott, kan den tillämpa vilken annan påföljd som helst för vilken rekvisiten är uppfyllda. Det är t. ex. därvid möjligt att överlämna den tilltalade till särskild vård. Domstolen har också möjlighet att med stöd av 1 § ådöma påföljd särskilt för något brott. Om domstolen vid den nya lagföringen dömer till fängelse, bör vid bestämmande av tiden därför tagas hänsyn till vad den dömda undergått av den tidigare påföljden. Om för det tidigare brottet ådömts böter jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn med stöd av 3 kap. 3 § eller 4 kap. 2 §, bör också beaktas att böterna icke påverkas av en dom på fängelse; om böterna icke erlagts skall fortsatta åtgärder vidtagas för deras indrivande. I 3 § andra stycket har intagits stadgande varav framgår att hänsyn skall tagas härtill.

Något uttryckligt förbud finnes icke för närvarande stadgat mot en sådan tillämpning av SL 4: 3 att domstolen ådömer det gemensamma fängelset på kortare tid än vad som skett i den tidigare domen. Hinder föreligger enligt förslaget icke att vid den nya lagföringen bestämma gemensam påföljd som framstår som mindre ingripande än den som undanröjts. I allmänhet torde det emellertid icke komma i fråga att tillämpa förslagens konkurrensregler på sådant sätt.

Föreligger konkurrenssituation enligt förevarande paragraf i förhållande till flera påföljder, därför att flera påföljder ådömts samtidigt enligt 1 § eller det eljest föreligger flera beslut om påföljd, får de ådömda påföljderna betraktas var för sig. Förutsättningarna för tillämpning av de olika alternativen i 2 § kan ställa sig olika för de skilda påföljderna. Utanför tillämpningsområdet för paragrafen faller alltid böter och särskild vård, även om sådan påföljd ådömts med stöd av 2 § 2 eller 3.

Vid den sista lagföringen kan läget vara det att med hänsyn till avfattningen av sista stycket i 2 § endast någon av de tidigare påföljderna kan

undanröjas. Sker då undanröjande, har rätten att bestämma påföljd för det nya brottet och det eller de brott den undanröjda påföljden avsåg; den undanröjda påföljden kan i sin tur ha ådömts efter undanröjande av en ännu tidigare påföljd. Undanröjande av någon av de tidigare påföljderna kan vara uteslutet också t. ex. därför att den påföljd som ifrågakommer vid den nya lagföringen är av samma art som den tidigare ådömda. Läget kan exempelvis vara följande. Någon erhåller villkorlig dom. För brott under prövotiden undanröjes den villkorliga domen och dömes gemensamt till skyddstillsyn. Vid ny lagföring ådömes därefter under prövotiden en kort tids fängelse. Om nu domstolen har att bestämma påföljd för ytterligare ett brott, begånget under prövotiden och innan fängelset till fullo verkställts, kan domstolen undanröja skyddstillsynen och döma till gemensamt fängelse för brott som avsågs därmed och det nya brottet. Det förut ådömda fängelset skall däremot icke undanröjas; vid bestämmande av tiden för det nya fängelset skall emellertid reglerna i 3 § iakttagas.

Kan flera påföljder undanröjas, får domstolen pröva om det är lämpligt att undanröja endast någon av dem eller om, t. ex. för att undvika att flera behandlingsformer samtidigt kommer till användning mot den dömda, undanröjandet bör avse samtliga påföljder.

3 §.

Finnes med stöd av 2 § 2 någon som dömts till fängelse böra för brott som han förövat innan den tidigare domen börjat verkställas ånyo dömas till fängelse, skola de i 2 kap. 2 § angivna grunderna iakttagas i fråga om de sammanräknade fängelsetiderna. Därvid må för gärningen ådömas fängelse på kortare tid än för gärningen är stadgat.

Dömer rätten i fall varom förmåles i 2 § 3 till fängelse, skall vid påföljdens bestämmande skäligen hänsyn tagas till vad den dömda undergått till följd av den första domen, och må därvid dömas till fängelse på kortare tid än som följer av 2 kap. 2 §.

Kompletterande bestämmelser till de allmänna konkurrensreglerna i 2 § har upptagits i 3 och 4 §§ beträffande fängelse samt i 5 § i fråga om övriga påföljder.

För fall då fängelse skall ådömas såsom påföljd för flera brott har det funnits nödvändigt att ge bestämmelser som begränsar längden av fängelset. Enligt 2 kap. 2 § i förslaget, som i denna del i sak överensstämmer med SL 4: 2, må fängelse såsom gemensam påföljd uppgå till de för brotten utsatta högsta påföljderna sammanlagda med varandra; tiden för fängelset må dock icke med mer än två år överskrida det högsta av de maxima som är stadgade för de aktuella brotten.

Också i vissa fall, då påföljd för flera brott skall bestämmas i skilda rättegångar, kan det vara påkallat att längden av det fängelse som kan ådömas begränsas. I gällande rätt upptages bestämmelser härom i SL 4: 3. Enligt detta lagrum skall, om någon som genom lagakraftvunnet utslag för brott dömts till fängelse eller straffarbete på viss tid därefter övertygas om brott,

som förövats innan verkställighet av det ådömda straffet börjat och för vilket han finnes förskylla fängelse eller straffarbete på viss tid, gemensamt straff ådömas för brotten; straffet skall bestämmas så som om han på en gång blivit lagförd för samtliga brotten. Övertygas han samtidigt om brott, som är begånget sedan han börjat undergå förstnämnda straff, må också för det brottet påföljd bestämmas gemensamt med de övriga. Om någon på detta sätt dömes till gemensam påföljd, skall från denna avräknas vad den dömde kan ha utstått av den förut ådömda påföljden.

Bakom stadgandet i SL 4: 3 ligger i huvudsak följande tankegång (NJA II 1938 s. 527—536). Genom en föreskrift om gemensamt straff genomför man i möjlig mån att den omständigheten, huruvida brotten kommer under avdömande i ett sammanhang eller i skilda rättegångsförfaranden, icke inverkar på storleken eller beskaffenheten av straff för gärningarna tillsammans. Ur materiellt straffrättslig synpunkt har den processuella uppdelningen ansetts vara en tillfällighet vilken ej bör få hindra användandet av de regler som anses riktiga för fall där brotten verkligen blir föremål för bestraffning på en gång. Med hänsyn till brottslingen finnes ofta ett visst rättfärdighetskrav att bestraffningen ej må bli strängare på grund av dylik tillfällighet. En riktig bestraffning av den föreliggande brottsligheten kan ofta ej uppnås utan att på en gång tages hänsyn till samtliga brotten; detta gäller i all synnerhet vid brott för vilka stadgats ett relativt högt minimum. Uppställes som huvudändamål att konkurrensreglerna skall leda till resultat vilka ur materiell synpunkt framstår som lämpliga, är det icke självfallet att låta själva meddelandet av domen utgöra gräns för det gemensamma straffets tillämpningsområde. En beaktansvärd vinst erhålles i flera hänseenden om man utsträcker området för gemensamt straff så, att gränsen sättes vid verkställighetens början. Sådan anordning medför att gränsen mot det område där kumulation skall gälla blir bestämd på ett mera rationellt och otvetydigt sätt. Man undviker i största möjliga mån att det totala straffet bildas genom sammanläggning av särskilda straff, vid vilkas utmätande domstolen ej har tillräcklig möjlighet att avpassa dem med hänsyn till att de skall sammanläggas. — Hänsynen till förfarandet vid förverkande av en villkorlig dom, i vilken enligt då rådande lagstiftning ett straff alltid var utsatt, spelade också en roll vid övervägandena.

Förslaget innefattar, såsom framgår av 2 §, en brytning med det nuvarande systemet. Orsaken till att strafflagberedningen frångått gällande lags lösning av denna fråga är främst den att beredningen velat undanröja vissa olämpliga konsekvenser som visat sig uppkomma genom att man vid utformande av annan lagstiftning haft att taga hänsyn till avfattningen av SL 4: 3. Det gäller vissa bestämmeiser om beräkning av tid för fängelse och om villkorlig frigivning.

Då från gemensamt straff som bestämts jämlikt SL 4: 3 avräknas vad den dömde utstått av förut ådömt straff, skall vid tillämpning av lagen om villkorlig frigivning såsom strafftid räknas tiden för det gemensamma straffet, 20 § första stycket lagen om villkorlig frigivning. Vissa särskilda bestämmel-

ser skall dock iakttagas. I 1 § andra stycket stadgas att om förhöjt straff ådömts den som till fullo avtjänat det honom förut ådömda straffet, obligatorisk villkorlig frigivning ej må ske, med mindre straffet efter avräkning av vad han tidigare utstått uppgår till minst sex månader, och ej heller förrän den dömde ånyo avtjänat minst fem månader. Detsamma skall enligt 14 § andra stycket gälla när förhöjt straff, i samband med förverkande av villkorligt medgiven frihet, ådömes den frigivne. — Om den villkorliga friheten förklaras förverkad av annan anledning än sådant brott, som begåtts före verkställighetens början, skall, enligt 14 § första stycket, det vid frigivningen återstående straffet eller detta straff jämte det nya straff som ådömts honom anses som nytt straff med avseende å frågan om ny villkorlig frigivning.

I 20 § andra stycket lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. stadgas att, om avbrott i verkställigheten av straffarbete eller fängelse ägt rum, tiden för avbrottet skall läggas till slutdagen i den mån annat ej följer av 21 eller 22 §. Enligt 21 § skall om till verkställighet förekommer straffarbete eller fängelse, varifrån skall avräknas vad den dömde utstått av honom förut ådömt sådant straff, hela strafftiden räknas från den dag då verkställigheten av sistnämnda straff började; har den dömde frigivits från detta straff, skall för bestämmande av slutdagen den tid, varunder verkställighet icke ägt och ej heller skall anses ha ägt rum, anses som avbrott varom stadgas i 20 § andra stycket. I 22 § sägs att om villkorligt medgiven frihet förklarats förverkad, återstoden av straffet vid beräkning av tiden skall anses som nytt straff, om det icke är fråga om fall som avses i 21 §. Slutligen stadgas i 23 § att om, sedan den dömde börjat undergå straffarbete eller fängelse men innan han frigivits därifrån, till verkställighet förekommer annat sådant straff, varifrån ej skall avräknas vad den dömde utstått av förstnämnda straff, för bestämmande av slutdagen sammanläggning skall ske av de strafftider som han utstått och ytterligare skall utstå.

Tillämpningen av de regler för vilka nu redogjorts kan stundom leda till att längden av det fängelse den dömde skall undergå icke utan vidare framgår av en jämförelse mellan den första domen och den dom som i anledning av annat brott bestämts jämlikt SL 4: 3. Svårigheter föreligger att i domsögonblicket överblicka konsekvenserna av att tiden för fängelset bestämmas på visst sätt. Även en avsevärd förlängning av tiden för fängelset kan leda till att endast en relativt kort tids ytterligare verkställighet skall ske. Det kan till och med förekomma att om någon, som undergår fängelse, i ny dom dömes till förhöjt fängelse med stöd av SL 4: 3, han skall friges tidigare än som skulle ha skett om någon ny dom ej meddelats.¹ Beträffande de kom-

¹ Detta kan inträffa t. ex. i följande fall. Den dömde har villkorligt frigivits från verkställighet av fängelse (A), varefter återstoden av fängelset förklaras förverkad och förekommer till verkställighet samtidigt med fängelse (B), som ådömts för brott begånget efter det den första domen började verkställas. Dömes han därefter med stöd av SL 4: 3 för det första brottet och ett annat brott (C) begånget innan den första domen börjat verkställas, skall beräkningen av när villkorlig frigivning kan äga rum ske med utgångspunkt från sammanlagda tiden av 4: 3-domen (C) och det särskilt ådömda fängelset (B). Från den tid som därefter kvarstår drages den tid som han undergått fängelse till följd av den första domen (A). Detta kan leda till att det visar sig att den dömde rätteligen skulle ha frigivits till och med redan innan 4: 3-domen förekommer till verkställighet.

plikationer som gällande reglering av hithörande frågor kan medföra får här i övrigt hänvisas till *Strahl* m. fl., Om påföljder för brott, andra upplagan, s. 223—232.

Det ligger i öppen dag, att den ordning för vilken nu i korthet har redogjorts ej är tillfredsställande. Ifrågavarande bestämmelser bör utformas så, att domstolen tämligen lätt kan bilda sig en uppfattning om vad dess dom i verkligheten kommer att innebära. Reglerna bör också vara sådana, att icke såsom nu de administrativa myndigheterna åsamkas betydande svårigheter vid deras tillämpning. Beredningen har funnit att man lättast kan komma tillrätta med de svårigheter som den nuvarande lagstiftningen kan vålla genom att man låter domstolen — i stället för att bestämma gemensam påföljd — ådöma särskilt fängelse för det brott som avses med den sista lagföringen.

Beträffande villkorlig frigivning får denna lösning till konsekvens att alla fall av förverkande av villkorligt medgiven frihet kan behandlas på samma sätt. Återstoden av fängelset betraktas som en från den ursprungliga domen fristående del. Om förverkandet sker i samband med att på nytt dömes till fängelse, skall enligt 4 § — oberoende av om det nya brottet begåtts före eller efter verkställighetens början — i domen anges sammanräknade tiden av det fängelse den dömda skall undergå. Denna sammanräknade tid betraktas som ny påföljd vid tillämpning av bestämmelserna om villkorlig frigivning; härom upptages bestämmelse i 2 kap. 16 §. Om den nya lagföringen sker sedan det förut ådömda fängelset till fullo verkställts (se 2 kap. 17 § och 11 kap. 4 § sista stycket) skall, även då det nya brottet begåtts före början av verkställigheten av det förut ådömda fängelset, frågan om villkorlig frigivning avgöras endast med hänsyn till det sist, med stöd av 2 § 2 ådömda fängelset. Såsom framhållits under 2 kap. 16 § medför den föreslagna ändringen av reglerna om villkorlig frigivning att sådan frigivning stundom kommer i fråga senare än för närvarande skulle ske i fall med lika lång sammanräknad tid för fängelset. — Bestämmelser om beräkning av tiden för fängelse, som anknyter till regleringen av den villkorliga frigivningen, upplages i 3 kap. 5 och 6 §§ förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt.

Beredningen har icke åsyftat att den omständigheten att enligt förslaget fängelse bestämmes särskilt för det eller de brott, som avses med den sista lagföringen, i och för sig bör leda till en strängare sammanlagd reaktion för brotten. Av i huvudsak samma skäl som åberopats för att för närvarande enligt SL 4:3 skall ådömas gemensamt fängelse, finner beredningen det påkallat att särskilda bestämmelser meddelas för de fall då tiden för fängelse skall bestämmas för brott, som begåtts innan verkställigheten börjat av fängelse som ådömts för annat brott.

Enligt SL 4:3 skall gemensamt fängelse bestämmas så som om den brottslige varit på en gång lagförd för brotten. Förutom vissa speciella bestämmelser, t. ex. SL 3:5, 5:2, 5:6, finnes i svensk rätt inga föreskrifter om hur tiden för fängelset skall bestämmas inom straffskalan; det är icke fast-

slaget att viss tids fängelse skall följa å en viss gärning, utan domstolen har frihet att taga hänsyn till skilda omständigheter vid bestämmande av tiden för påföljden. På straffmätningen kan inverka t. ex. att viss längre tid förflutit från brottet under vilken tid den dömde varit föremål för behandling eller skött sig utan anmärkning. När domstolen alltså skall tillämpa SL 4:3 och bestämma gemensam påföljd för brotten, är det icke givet att tiden för fängelset blir densamma som om påföljden för samtliga brott skolat bestämmas vid den första lagföringen. Beträffande ett fall är detta klart. Om det nya brottet är sådant att förhöjt straff enligt regeln om återfall i SL 4:14 skall ådömas, skall detta beaktas vid bestämmandet av den gemensamma påföljden även i de fall då det brott, i förhållande till vilket det nya brottet utgör återfall, är det för vilket påföljd bestämts vid den första lagföringen. Det är nämligen att observera att SL 4:14 är tillämplig så snart det nya brottet begåtts efter det den förra domen vunnit laga kraft; om brottet dessutom begåtts innan verkställighet av den tidigare domen börjat, skall också SL 4:3 tillämpas (jfr NJA 1944 s. 228). Vad som obetingat gäller enligt SL 4:3 är allenast att de i SL 4:2 angivna maximi- och minimigränserna skall iakttagas vid bestämmande av den gemensamma påföljden.

För det fall att någon skall på en gång dömas till fängelse för flera brott meddelas i 2 kap. 2 § bestämmelser om det högsta och det lägsta fängelse som kan ifrågakomma. Enligt första stycket av förevarande paragraf skall, i de fall då fängelse i senare rättegång skall bestämmas för brott, som begåtts innan fängelse som ådömts för annat brott börjat verkställas, de i 2 kap. 2 § givna bestämmelserna om maximum och minimum iakttagas beträffande de sammanräknade fängelsetiderna. Till komplettering härav stadgas att för det nya brottet får ådömas fängelse på kortare tid än för brottet är stadgat. Denna bestämmelse är av betydelse särskilt i de fall då latituden för det nya brottet innehåller ett högt minimum. Om t. ex. någon dömts för grov stöld — för vilket brott lägsta påföljd enligt BrB 6:4 är fängelse i sex månader — till fängelse i åtta månader, bör domstolen icke vara tvungen att för en annan grov stöld, begången innan den första domen börjat verkställas, döma till fängelse i minst sex månader. Tiden för fängelset för det nya brottet bör kunna bestämmas lägre, ända ned till det allmänna minimum för fängelse, en månad, därest domstolen icke rent av finner sig kunna tillämpa 2 § 1 och förordna om konsumtion. Bestämmelsen om underskridande av latitudens minimum får emellertid, såsom framgår av hänvisningen till 2 kap. 2 §, icke tillämpas så att de sammanräknade fängelsetiderna icke uppgår till det högsta minimum som är stadgat för något av brotten. Om t. ex. någon för stöld dömts till fängelse i tre månader, skall, om han senare lagföres för en grov stöld, tiden för fängelset för den grova stölden bestämmas till minst tre månader. Skulle den situationen föreligga att den brottslige i flera olika rättegångar tidigare ålagts fängelse, bör samtliga fängelsetider sammanräknas, naturligtvis under förutsättning att alla brotten begåtts innan den första domen börjat verkställas. Om någon dömts för stöld till fängelse i två månader och för en annan stöld be-

gången före första domens verkställande dömts till fängelse i en månad, skall han, om han lagföres för en grov stöld också begången före första domens verkställande, dömas till fängelse i minst tre månader. Undantag härifrån kan endast ifrågakomma då förutsättningarna för nedsättning av fängelse-tiden enligt 10 kap. 7 § är uppfyllda.

Också för den högsta sammanlagda fängelsetiden sättes som nämnts en viss gräns. Fängelset för det brott som avses med den sista lagföringen bör icke kunna bestämmas högre än att sammanräknade fängelsetiden uppgår till högst det maximum som är stadgat i 2 kap. 2 §. Är situationen den att flera tidigare fängelsedomar föreligger, vilka alla avser brott begångna före den första domens verkställande, bör samtliga fängelsetider sammanräknas för att man skall se hur långt det sista fängelset kan tänkas bli. Härvid kan det åtminstone teoretiskt visa sig att något utrymme icke finnes för att ådöma ytterligare fängelse; domstolen har då, om den icke vill välja annan påföljd, att förordna att det tidigare ådömda fängelset eller, om flera tidigare domar föreligger, någon av påföljderna skall avse jämväl det nya brottet.

Då domstolen har att bestämma fängelse för det brott som avses med den sista lagföringen skall den såsom framgått av vad här ovan anförts taga hänsyn till det fängelse som kan ha ådömts den brottslige tidigare. Faktiskt framstår därför den sammanräknade fängelsetiden också enligt beredningens förslag såsom gemensam för samtliga brott. Någon olägenhet av betydelse av att förslaget trots detta låter domstolen för det sista brottet bestämma fängelse särskilt, som sett för sig kan framstå som osedvanligt lindrigt, torde emellertid icke uppkomma. Den lösning som valts kommer att öva inflytande på frågan om preskriptionen. Preskriptionstid kommer att löpa för varje fängelsedom. Genom att det sist ådömda fängelset, även om det avser ett svårt brott, kan komma att bli relativt kortvarigt, kan också längden av preskriptionstiden komma att förkortas. Med den utformning av preskriptionsreglerna för ådömt fängelse som förslaget innehåller i 12 kap. 9 § torde emellertid detta bli fallet endast helt undantagsvis.

Beredningen skall härefter med några exempel belysa de konsekvenser de närmast åsyftade bestämmelserna (2 kap. 2 §, 11 kap. 2 och 3 §§) kan medföra. Vid exemplifieringen utgår beredningen från att alla i exemplen förekommande brott är sådana på vilka kan följa fängelse i högst två år; i sammanhanget bortses från den förhöjning som enligt 2 kap. 4 § i vissa fall kan förekomma vid återfall.

1. En person har genom en dom A, avseende två brott, dömts till fängelse i 2 år. Skall han därefter dömas för ett brott B, begånget innan A började verkställas, kan fängelset för B bestämmas till högst 2 år. Om exemplet ändras så, att A lyder på 3 år, kan påföljden för B bli högst 1 år. Om åter A lyder på 1 år, kan B likväl icke bli högre än 2 år, ty påföljden för B kan uppåt icke överskrida latituden för B. Om däremot B i sistnämnda fall avser två brott, kan påföljden för B bli 3 år.

2. Upptäckes härefter ett brott C, begånget före verkställigheten av A, kan påföljden för C icke bli högre än att A, B och C tillsammans blir 4 år; detta gäller även om för A + B har dömts till sammanräknat 4 år. Om däremot den tredje lagföringen avser ett brott D, begånget efter det verkställigheten av A börjat men

innan början av verkställigheten av den dom varigenom för B dömts till fängelse, skall hänsyn tagas endast till fängelset B; i motsats till vad för närvarande gäller skall nämligen i sådant fall verkställigheten av B icke anses ha börjat redan när A började verkställas. Om B utgör 1 eller 2 år, kan för D dömas till fängelse i 2 år; om D i detta fall utgöres av två brott, kan i förstnämnda fall fängelse i 3 år ådömas. Om B avser två brott och utgör 3 år, kan D bli högst 1 år.

3. Om någon dömts för två brott A till fängelse i 3 år och han därefter lagföres, dels för två brott B begångna före verkställigheten av A, dels för två brott D begångna efter det A börjat verkställas, hur skall domstolen då förfara? Enligt huvudregeln i 1 § skall därvid gemensamt fängelse för samtliga brotten B och D bestämmas; detta är ett avsteg från motsvarande reglering i nuvarande lag, vilken i allmänhet bör leda till att särskilt fängelse bestämmas för D och att gemensamt fängelse bestämmas för A och B. Maximum för det gemensamma fängelset för B + D får beräknas på följande sätt. I förhållande till A kan påföljden för B icke bli högre än 1 år; för D finnes däremot inga begränsningar i förhållande till A. En tillämpning av 2 kap. 2 § leder härvid till att maximum för B + D blir 4 år.

4. Komplicerats läget ytterligare så att domen A, avseende två brott, lyder på 1 år, och en dom C, avseende två brott som begåtts före A, också lyder på 1 år, varefter lagföring sker för två brott B, begångna före A, och två brott D, begångna efter A men före verkställigheten av domen C, beräknas maximum för B + D sålunda. I förhållande till A och C kan B bestämmas till högst 2 år; D kan i förhållande till C bestämmas till 3 år. Sammanlagt kan fängelset för B + D enligt 2 kap. 2 § sättas till högst 4 år.

5. Om först för två brott A dömes till fängelse i 2 år och därefter för två brott D, begångna efter början av verkställigheten av A, till fängelse i 3 år, bör domstolen vid bestämmande av påföljd för ett brott B, begånget före verkställigheten av domen A, taga hänsyn till både A och D på det viset att varken A + B eller D + B överstiger 4 år. Fängelset för B kan alltså bli högst 1 år. Detta följer av att, därest åtal om ansvar för B och D skett samtidigt, gemensam påföljd skulle ha bestämts med iakttagande av 2 kap. 2 §. I situationer som motsvarar exemplet har gällande rätt tolkats så att gemensamt straff blott bestämmas för A och B med helt bortseende från D (se NJA 1949 s. 600).

I allmänhet torde svårighet icke föreligga att avgöra när verkställigheten av en ådömd påföljd börjat. Stundom har emellertid en viss tveksamhet yppat sig om vilken som är den rätta tidpunkten. Om någon dömts till fängelse i ett år, A, och därefter, t. ex. fyra månader efter verkställighetens början, för annat brott, begånget under rymning, likaledes till fängelse i ett år, B, vilket förekommer till verkställighet samtidigt med det första fängelset, samt han därefter, t. ex. sex månader från det A började verkställas, ånyo rymmer och begår brott, C, uppkommer frågan om C skall anses begånget före början av verkställigheten av påföljden B. I NJA 1947 s. 177 har i liknande fall ansetts, att — eftersom brottet C begåtts efter det den brottslige intagits i anstalt för att undergå både A och B — brottet C begåtts efter början av verkställigheten av B, oaktat att av tiden för A, ett år, vid brottet C endast förflutit sex månader. Beredningens förslag innehåller intet som medför att icke samma princip bör följas också vid bedömandet av om första stycket av förevarande paragraf skall tillämpas. Är läget däremot det att C begåtts, väl efter början av A men innan B ännu förekommit till verkställighet, t. ex. under den första rymningen, bör bestämmandet av fängelset för C, även om lagföringen sker efter det B börjat verkställas, ske under iakttagande av att 3 § är tillämplig i förhållande till B.

Att tiden för fängelset för de nya brotten skall bestämmas för sig bör icke medföra att denna tid och den tid, som bestämts för den förut ådömda påföljden, sammanräknade blir längre än vad ett för samtliga brott gemensamt fängelse skulle ha blivit. Någon anledning att befara en sådan rätts-tillämpning föreligger icke. Domstolarna kan ej undgå att beakta att det i allmänhet, hur lagen än avfattas, är fråga om att bedöma en brottslighet som om den i sin helhet varit känd kunnat bedömas på en gång. Lagtexten anvisar också ett sådant betraktelsesätt. Har det tidigare ådömda fängelset till fullo verkställts, torde det dock ofta kunna ifrågasättas om en kort tids ytterligare fängelse för brott, som är begånget före avtjänandet av det tidigare fängelset, verkligen fyller någon uppgift ur allmänpreventiv eller individualpreventiv synpunkt. Om i fall som nu avses längre tids fängelse icke anses erforderligt i anledning av det nya brottet, torde domstolen icke sällan kunna förordna om konsumtion enligt 2 § 1.

Någon avräkning av tidigare avtjänat fängelse blir aldrig aktuell enligt beredningens förslag. Däremot synes möjlighet böra finnas att, när fängelse ådömes efter undanröjande av annan påföljd, vid bestämmande av tiden för fängelset taga hänsyn till vad den dömde kan ha undergått av den tidigare ådömda påföljden. Stadgande härom har upptagits i andra stycket av förevarande paragraf. Någon exakt avräkning kan det därvid icke bli tal om (jfr 21 § ungdomsfängeslagen). Domstolen får, i varje särskilt fall avgöra hur tiden för fängelset bör bestämmas. Därvid bör domstolen kunna underskrida det minimum som enligt 2 kap. 2 § eljest gäller för fängelse som gemensam påföljd. Om den tidigare ådömda påföljden var villkorlig dom eller skyddstillsyn, jämte vilken ådömts böter med stöd av 3 kap. 3 § eller 4 kap. 2 §, betyder ett undanröjande av den villkorliga domen eller skyddstillsynen icke att också böterna faller bort; dessa skall betalas och indrivnas oberoende av hur det går med den andra påföljden. Hänsyn härtill bör tydligen också kunna tagas vid bestämmandet av fängelset.

4 §.

Vid tillämpning av 2 § 1 beträffande någon som villkorligt frigivits från fängelse må rätten förklara den villkorligt medgivna friheten förverkad.

Dömer rätten den frigivne med stöd av 2 § 2 för annat brott till fängelse på viss tid, skall tillika, om ej särskilda skäl äro däremot, den villkorligt medgivna friheten förklaras förverkad. Därvid skall den sammanräknade tid av fängelse, som verkställigheten skall avse, angivas i domen.

Förklaras den villkorligt medgivna friheten förverkad, må rätten, om särskilda skäl äro därtill, nedsätta den icke verkställda delen av påföljden. Beslutas ej förverkande, äger rätten förlänga prövotiden med högst ett år utöver den vid frigivningen bestämda tiden.

Åtgärd enligt denna paragraf må ej beslutas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den frigivne häktats eller erhållit del av åtal före prövotidens utgång.

I förevarande paragraf behandlas frågan om förverkande av villkorlig frigivning i anledning av nytt brott. Om förverkande i andra fall meddelas bestämmelser i 2 kap. 14 §.

För närvarande stadgas i 13 § första stycket lagen om villkorlig frigivning, att om den som är villkorligt frigiven övertygas att ha begått nytt brott efter verkställighetens början men före prövotidens slut och för detta brott dömes till fängelse eller straffarbete, domstolen tillika skall förklara den villkorligt medgivna friheten förverkad, om ej särskilda skäl föranleder till annat. Enligt andra stycket av 13 § skall, om den frigivne övertygas om brott som begåtts före verkställighetens början och förhöjt straff jämlikt SL 4: 3 till följd därav ådömes, den villkorligt medgivna friheten förklaras förverkad. Om den frigivne i sådant fall finnes förskylla endast ringa förhöjning i det tidigare ådömda straffet, må i stället straff ådömas och verkställas för allenast det brott varom han sålunda övertygats; prövas förhöjt straff icke böra ådömas, skall det förut ådömda straffet förklaras avse jämväl det ifrågavarande brottet.

Bestämmelserna i 13 § lagen om villkorlig frigivning är tillämpliga icke bara när domstolen i anledning av det nya brottet ådömer fängelse eller straffarbete ovillkorligt utan också när domstolen genom villkorlig dom beviljar anstånd med verkställigheten av frihetsstraff. Dömer rätten till ungdomsfängelse, förvaring eller internering skall rätten, enligt 20 § ungdomsfängeslagen eller 13 § förvaringslagen, förordna att den ådömda påföljden skall träda i stället för vad som återstår av tidigare ådömt frihetsstraff.

I förevarande paragraf har strafflagberedningen upptagit bestämmelser endast för det fall att rätten även i anledning av det nya brottet anser påföljden böra vara fängelse. Om rätten vid den nya lagföringen vill döma till annat än fängelse, är paragrafen icke tillämplig; i sådant fall torde emellertid ofta finnas skäl att med stöd av 2 § 3 undanröja beslutet om fängelse, varvid återstoden av fängelset faller bort, och döma till gemensam påföljd för brotten.

Förslaget har i 2 § 1 öppnat möjlighet för rätten att i betydligt vidsträcktare omfattning än för närvarande förordna att ådömt fängelse skall avse jämväl annat brott. Denna möjlighet synes böra utnyttjas huvudsakligen endast i fall då det nya brottet begåtts före början av verkställigheten av det förut ådömda fängelset. I allmänhet torde därvid, såsom i motsvarande fall i gällande rätt, ej finnas anledning att förklara den villkorliga frigivningen förverkad. Rätten bör emellertid ha möjlighet att med anledning av brott under prövotiden förklara frigivningen förverkad utan att behöva därutöver ådöma påföljd för brottet. I första stycket av förevarande paragraf har därför stadgats, att om rätten tillämpar 2 § 1 beträffande någon som frigivits från fängelse den villkorligt medgivna friheten må förklaras förverkad.

Såsom framgår av 2 § och närmare utvecklats under 3 § bibehålles i förslaget ej den nuvarande konstruktionen i SL 4: 3, enligt vilken, när någon som ådömts fängelse finnes ha begått annat brott innan det redan ådömda fängelset börjat verkställas, gemensamt fängelse skall ådömas och avräkning ske av vad han kan ha avtjänat. I stället skall, liksom när det nya brottet begåtts efter verkställighetens början, ådömas särskilt fängelse, om rätten anser fängelse böra följa även å detta brott. Det har härigenom blivit

möjligt att meddela enhetliga bestämmelser om förverkande av villkorligt medgiven frihet för alla fall, i vilka i anledning av det nya brottet dömes till fängelse. I andra stycket av förevarande paragraf föreslås ett stadgande att den villkorliga friheten i fall som nu avses skall förklaras förverkad, om ej särskilda skäl är däremot. Om det nya brottet bör föranleda endast en kort tids fängelse, torde förverkande stundom kunna underlåtas, särskilt om brottet är begånget före den tidigare domen eller i början av en lång fängelse-tid, under vars senare del den dömda skött sig väl, eller om den nya påföljden är påkallad främst av allmänpreventiva skäl. Anledning att ej förklara friheten förverkad kan även föreligga när brottet är av annat slag än det tidigare.

När domstolen förklarar den villkorligt medgivna friheten förverkad skall den enligt förslaget kunna nedsätta den icke verkställda delen av påföljden. Det har synts ändamålsenligt att domstolen i anledning av det nya brottet icke skall ha att välja endast mellan att låta hela återstoden av fängelset gå i verkställighet och att underlåta förverkande. Nedsättning av återstoden bör dock kunna beslutas endast om särskilda skäl föranleder därtill. För nedsättning torde kunna åberopas skäl av samma slag som i vissa fall kan föranleda att förverkande helt underlåtes. Om den återstående delen av det förut ådömda fängelset är lång och det nya brottet är av relativt lindrigt slag kan det vara motiverat att icke hela återstoden skall behöva avtjänas, särskilt i fall då det nya brottet begåtts mot slutet av en lång prøvotid som eljest skötts utan anmärkning.

Om förverkande sker samtidigt med att domstolen på nytt dömer till fängelse, skall den sammanräknade tiden av återstoden av det tidigare ådömda fängelset, sedan nedsättning eventuellt har skett, och det nya fängelset anges i domen. Bestämmelse härom har upptagits för att det skall klart framgå hur lång tids fängelse den sista domen innebär. Domstolen kan härvid bestämma tiden för fängelset så, att den sammanräknade tiden fastställs i hela månader. Den sammanräknade tid, som anges i domen, skall anses såsom ny påföljd vid tillämpning av bestämmelserna om villkorlig frigivning (2 kap. 16 §).

Om domstolen finner skäl föreligga att ej förklara den villkorligt medgivna friheten förverkad, synes prøvotiden böra kunna förlängas, på samma sätt som enligt 2 kap. 14 § då den frigivne utan att begå brott underlåter att iakttaga vad som åligger honom; bestämmelse härom upptages i tredje stycket av paragrafen. Motsvarande möjlighet beträffande den som erhållit villkorlig dom eller dömts till skyddstillsyn stadgas i 5 §.

Villkorligt medgiven frihet kan nu förklaras förverkad enligt 13 § lagen om villkorlig frigivning endast om fråga därom uppkommer i mål som anhängiggjorts före prøvotidens utgång. I praxis har detta ansetts innebära att delgivning av åtal måste ske före prøvotidens utgång (NJA 1951 s. 95). Enligt förslaget skall åtgärd enligt 4 § ej få beslutas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den frigivne har häktats eller erhållit del av åtal före prøvotidens utgång.

5 §.

Vid tillämpning av 2 § 1 eller 2 beträffande någon som erhållit villkorlig dom eller dömts till skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering må rätten i fråga om den förut ådömda påföljden

vid villkorlig dom förlänga prövotiden till tre år,

vid skyddstillsyn förlänga prövotiden till högst fem år, så ock förordna om behandling varom stadgas i 4 kap. 3 §,

vid skyddsfostran förlänga den längsta tid som påföljden må pågå till sex år, så ock förlänga fastställd prövotid inom den längsta tiden för påföljden eller förordna om den dömdes återintagning i anstalt,

vid skyddsinternering i överensstämmelse med de grunder som angivas i 6 kap. 3 § första stycket bestämma ny minsta tid för fortsatt anstaltsvård, dock att tiden i fall som nu avses må kunna bestämmas till sex månader, eller ock, utan att bestämma ny minsta tid, förordna att den dömdes återintagas i anstalt.

Åtgärd som ovan sägs må ej beslutas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömdes häktats eller erhållit del av åtal före behandlings- eller prövotidens utgång.

Såsom framhållits i motiveringen till 2 § är det ofta lämpligt att den behandling som inletts mot den brottslige får fortsätta, även om han vid ny lagföring finnes ha begått annat brott. För att öka möjligheterna till en sådan tillämpning meddelas i förevarande paragraf kompletterande bestämmelser till 2 § för det fall att den redan ådömda påföljden är villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering. Stadganden med motsvarande innehåll finnes i gällande rätt i 14 § lagen om villkorlig dom, 22 § ungdomsfängeslagerna samt 14 § sista stycket och 15 § förvaringslagen.

I överensstämmelse med vad som föreslagits för fall, då den som erhållit villkorlig dom eller dömts till skyddstillsyn underlåter att iakttaga vad som åligger honom utan att likväl begå brott (3 kap. 6 §, 4 kap. 14 §), skall enligt förevarande paragraf domstolen kunna förlänga prövotiden vid villkorlig dom till tre år och vid skyddstillsyn till högst fem år. Någon bestämmelse om tilldelande av varning har icke syntts erforderlig i dessa fall. Själva rättegången i anledning av det nya brottet torde för den brottslige framstå som tillräcklig varning. Däremot skall vid skyddstillsyn domstolen kunna förordna om behandling i tillsynsanstalt; ehuru sådant förordnande i allmänhet torde vara mindre lämpligt om den dömdes tidigare varit intagen i tillsynsanstalt, har strafflagberedningen ej ansett sig böra genom en uttrycklig bestämmelse utesluta en sådan tillämpning. Förordnande om behandling i tillsynsanstalt skall icke kunna meddelas beträffande den som ej fyllt 18 år och ej heller i fråga om den som har begått brottet under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Vid tillämpning av paragrafen skall hänsyn härvid tagas till förhållandena vid meddelandet av den nya domen och till det brott denna avser. Förordnandet om intagning i tillsynsanstalt kan verkställas endast så länge prövotiden löper. Det kan därför vara nödvändigt att domstolen samtidigt med förordnandet förlänger prövotiden. En förlängning kan framstå som påkallad också för att den dömdes efter anstaltstiden skall kunna stå under någon tids tillsyn.

Tiden för skyddsfostran är enligt 5 kap. 2 § högst fem år; behandlingen får pågå i anstalt under högst tre år. I allmänhet torde dessa tider vara tillräckliga även om det finnes att den dömda begått annat brott. Har detta begåtts mot slutet av behandlingstiden, kan det emellertid stundom framstå som angeläget att behandlingen i anstalt och i frihet får fortgå under längre tid. Med hänsyn härtill bör möjlighet öppnas att förlänga nämnda tider i fråga om den redan ådömda påföljden. Enligt 2 § kan visserligen domstol döma den, som tidigare dömts till skyddsfostran, till skyddsfostran på nytt; förekommer båda domarna på en gång till verkställighet skall dock enligt 8 § tiden för skyddsfostran räknas efter den dom som först börjat verkställas. Jämlikt förevarande paragraf kan domstolen förlänga den längsta tid som skyddsfostran må pågå till sex år. Sker sådan förlängning, får enligt 5 kap. 2 § behandling i anstalt äga rum i sammanlagt fyra år. Att möjlighet finnes att förlänga tiden för omhändertagandet i anstalt kan i vissa fall vara särskilt angeläget med hänsyn till att ådömande av fängelse måhända är utslutet beroende på den tilltalades ålder. I fråga om den som dömts till skyddsfostran skall domstolen också kunna förordna om förlängning av prövotiden inom ramen för den längsta tid skyddsfostran må pågå. Att domstolen erhåller sådan befogenhet är påkallat bl. a. därav att skyddsvårdens ungdomsnämnd, vilken enligt 5 kap. 11 § eljest har att förlänga prövotiden, endast kan besluta om förlängning så länge prövotiden fortgår. Beslut enligt förevarande paragraf kan däremot, såsom framgår av sista stycket, meddelas även efter det prövotiden utlöpt. Även återintagning i anstalt kan beslutas av domstol, till och med i fall där prövotiden redan har utlöpt; i intet fall är emellertid enligt förslaget återintagning obligatorisk. Hur länge anstaltsvården skall pågå efter återintagningen bestämmas av ungdomsnämnden; därvid skall tillämpas de principer som gäller enligt 5 kap. 4 §.

Vid skyddsinternering skall domstolen kunna förordna om återintagning i anstalt. Domstolen kan också bestämma ny minsta tid för den fortsatta anstaltsvården. I motsats till vad för närvarande stadgas i 15 § andra stycket förvaringslagen — enligt detta stadgande skall ny minsta tid bestämmas om den som är utskriven på prov enligt domstolens beslut skall återintagas — är förordnande härom icke i något fall obligatoriskt. Domstolen kan sålunda förordna om återintagning, men helt överlåta åt interneringsnämnden att avgöra hur lång anstaltsvården skall vara. Ofta kan det nämligen vara tillfyllest med en kort anstaltsvistelse, varefter vården utom anstalt får fortsätta. Den i 15 § förvaringslagen intagna bestämmelsen om fastställande av ny minsta tid, vilken vid förvaring icke kan sättas lägre än ett år, torde ha medverkat till att domstolarna i stor utsträckning vid fall av icke alltför allvarlig brottslighet underlåter att förordna om återintagning och i stället dömer till fängelse eller straffarbete för det nya brottet. En sådan praxis finner beredningen icke vara lycklig. Den inom skyddsinterneringen påbörjade behandlingen synes icke böra avbrytas genom intagning i annan anstalt. Skyddsinterneringen bör såsom framhållits vid 6 kap. vara så utformad att den medger att den som dömts därtill kan omhändertagas på

lämpligt sätt beroende på hur förhållandena utvecklar sig. Särskild påföljd bör därför enligt beredningens mening endast undantagsvis ådömas så länge skyddsinterneringen pågår.

Därest domstolen vid skyddsinternering fastställer ny minsta tid för anstaltsvården, innebär det att den dömda skall intagas i anstalt om han ej redan är intagen. Vid bestämmande av minsta tid bör i detta fall, liksom när skyddsinternering ådömes enligt 6 kap. 1 §, tiden bestämmas i hela eller halva år. I de fall som avses i förevarande paragraf synes emellertid befogat att domstolen kan bestämma tiden så lågt som till sex månader; anser domstolen så lång tid ej erforderlig, torde den böra — i förekommande fall efter beslut om återintagning — överlåta åt interneringsnämnden att helt bestämma anstaltstidens längd. Den av domstolen bestämda tiden för fortsatt anstaltsvård träder i stället för den tidigare bestämda, om denna ännu löper, och räknas från det domstolens beslut börjar verkställas (se NJA 1950 s. 289).

Paragrafen är liksom 14 § lagen om villkorlig dom tillämplig både i fall då domstolen förordnar om konsumtion och då den dömer till särskild påföljd för det nya brottet. Tillämpningen av paragrafen måste emellertid ställa sig olika beroende på om 2 § 1 eller 2 tillämpas. Sålunda torde t. ex. återintagning i anstalt av den som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering endast sällan böra beslutas om för det nya brottet ådömes särskild påföljd; däremot kan det framstå som lämpligt att i sådant fall förlänga prövotiden vid skyddsfostran. Förordnande om intagning i tillsynsanstalt bör uppenbarligen icke meddelas om den tilltalade för det nya brottet dömes till fängelse; domstolen bör välja mellan att förordna om behandling i tillsynsanstalt och att döma till fängelse.

Det är möjligt att samtidigt tillämpa flera åtgärder enligt paragrafen. Sålunda bör samtidigt med beslut om behandling i tillsynsanstalt prövotiden för skyddstillsynen kunna förlängas; i samband med beslut om återintagning i anstalt av den som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering bör kunna meddelas beslut angående tiden för skyddsfostran eller anstaltsvården vid skyddsinternering.

Förlängning av prövotid får nu enligt 14 § lagen om villkorlig dom endast beslutas såframt fråga därom uppkommer i mål som anhängiggjorts före prövotidens utgång (16 §). För beslut om återintagande i anstalt och, i fråga om förvaring eller internering, bestämmande av ny minsta tid gäller enligt 22 § ungdomsfängelselagen samt 14 och 15 §§ förvaringslagen att åtgärden får beslutas mot den som är villkorligt utskriven men ej mot den som slutligt utskrivits. I förevarande paragraf har gemensamt för de åtgärder som kan vidtagas beträffande de skilda påföljderna föreskrivits, att åtgärd får beslutas endast då fråga därom uppkommer i mål vari den dömda häktats eller erhållit del av åtal före behandlings- eller prövotidens utgång.

6 §.

Finnes den, som enligt 1 kap. 19 § erhållit anstånd med verkställigheten av fängelse vartill böter förvandlats, hava begått brott före prövotidens utgång eller ådömes honom fängelse vid förvandling av böter, må anståndet förklaras förverkat. Beslutas ej förverkande, äger rätten förlänga prövotiden till tre år.

Åtgärd enligt denna paragraf må ej beslutas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömd före prövotidens utgång eller, vid förverkande på grund av brott, inom ett år därefter häktats eller erhållit del av åtal eller av ansökan om böters förvandling.

Bestämmelserna i 2 § angående åtgärder när den som dömts till påföljd finnes ha begått annat brott äger icke tillämpning på fängelse vartill böter förvandlats. Beträffande ovillkorligt sådant fängelse upptages vissa konkurrensbestämmelser i 1 kap. 17 §. I förevarande paragraf meddelas sådana bestämmelser för fall då någon beviljats anstånd med verkställigheten av förvandlingsfängelse.

I 13 § 2 mom. lagen om villkorlig dom stadgas nu att om den som erhållit villkorlig dom beträffande förvandlingsstraff övertygas om brott som begåtts före prövotidens slut, anståndet må förklaras förverkat. Alägges villkorligt dömd förvandlingsstraff för böter, må enligt 13 § 3 mom. anståndet förklaras förverkat. Därest anstånd ej förklaras förverkat, äger rätten meddela ändrade bestämmelser med avseende å den villkorliga domen (14 §); bl. a. kan prövotiden förlängas med högst två år. Förlängning av prövotid eller förverkande i anledning av nytt förvandlingsstraff får endast beslutas såframt fråga därom uppkommer i mål som anhängiggjorts före prövotidens utgång; förverkande på grund av brott må beslutas om frågan uppkommer i mål som anhängiggjorts inom ett år från prövotidens utgång (16 §).

Såsom utvecklats under 1 kap. 12 § skall anstånd med verkställigheten av förvandlingsfängelse ej såsom för närvarande ske i form av villkorlig dom; icke heller skall anståndet kunna förbindas med särskilda föreskrifter. Denna omläggning synes emellertid icke böra medföra några större sakliga ändringar i fråga om förverkande av anståndet. I huvudsaklig överensstämmelse med vad som nu gäller föreslår därför strafflagberedningen, att anståndet skall kunna förklaras förverkat om den dömd finnes ha begått brott före prövotidens utgång eller nytt förvandlingsfängelse ådömes honom. Om anståndet ej förklaras förverkat, skall prövotiden kunna förlängas — liksom i motsvarande fall vid villkorlig dom — till tre år.

I 2 § ungdomsfängelselagen och 2 § förvaringslagen stadgas att, om någon som erhållit villkorlig dom övertygas om brott som begåtts före prövotidens slut och han för brottet dömes till ungdomsfängelse eller förvaring, rätten skall förklara anståndet förverkat och förordna att ungdomsfängelset eller förvaringen skall träda i stället för straff som utsatts i den villkorliga domen. Direkt motsvarighet till dessa bestämmelser saknas i förslaget beträffande fängelse vartill böter förvandlas. Om rätten i anledning av brott som begåtts före prövotidens slut dömer till skyddsfostran eller skyddsinterne-

ring kan den alltså, liksom när annan påföljd väljes, enligt förevarande paragraf besluta att anståndet skall förklaras förverkat. Att förfara så torde emellertid knappast någonsin komma i fråga. Av 8 och 9 §§ framgår att skyddsfostran och skyddsinternering träder i stället för förvandlingsfängelse, som förekommer till verkställighet samtidigt med skyddsfostran eller skyddsinternering.

Förverkande av anståndet eller förlängning av prøvotiden skall enligt förslaget kunna beslutas endast om fråga därom uppkommer i mål, vari den dömda före prøvotidens utgång häktats eller erhållit del av åtal eller av ansökan om böters förvandling; är fråga om förverkande på grund av att den dömda begått brott, må dock förverkande beslutas om åtgärd som nyss nämnts vidtages inom ett år från prøvotidens utgång.

7 §.

Förekommer till verkställighet dom å fängelse på viss tid, och finnes den dömda hava förövat brottet innan fängelse som ådömts honom för annat brott börjat verkställas, skall sedan domarna vunnit laga kraft längden av det fängelse den dömda skall undergå provas av domstol. Därvid skall vad i 3 § första stycket stadgas äga motsvarande tillämpning. Vad nu sagts skall dock ej gälla, om efter det den ena påföljden blivit ådömd den andra ålagts med stöd av 2 § 2.

Uppkommer fråga som i första stycket avses, skall åklagare, efter framställning av skyddsvårdsstyrelsen, göra anmälan därom hos rätten. Utan avbidan på rättens beslut må endera påföljden verkställas.

I 1—6 §§ har reglerats hur domstolen skall bestämma påföljd när flera brott sammanträffar eller när någon som ådömts påföljd finnes ha begått annat brott. De närmast följande paragraferna i kapitlet behandlar spörsmål som uppkommer när flera påföljder sammanträffar på verkställighetsstadiet utan att bestämmelserna i 2—6 §§ har iakttagits; i viss utsträckning tjänar bestämmelserna också till ledning för tillämpningen av 2 §.

Har fängelse bestämts för visst brott utan hänsynstagande till att brottet begåtts före verkställigheten av fängelse som ådömts för annat brott — beroende på att den föregående domen ej vunnit laga kraft eller av annan anledning — bör av skäl motsvarande dem som anförts för stadgandena i 3 § första stycket frågan om fängelsets längd bli föremål för nytt övervägande.

I SL 4:4 stadgas nu att om till verkställighet förekommer utslag, varigenom någon dömts till fängelse eller straffarbete på viss tid, och det finnes att brottet förövats innan den dömda börjat undergå dylikt straff som för annat brott blivit honom ålagt, då skall, sedan utslagen vunnit laga kraft, gemensamt straff för brotten bestämmas med tillämpning av SL 4:3. Om förening av straff skall allmän åklagare, efter anmälan av fångvårdsstyrelsen, göra framställning hos första domstol i något av målen. I andra stycket av SL 4:4 meddelas bestämmelser om förfarandet. Utan avbidan på beslut om förening av straff må ettdera straffet verkställas.

Bestämmelser motsvarande SL 4: 4 har upptagits i förevarande paragraf. Denna är liksom SL 4: 4 tillämplig oberoende av huruvida båda påföljderna föreligger till verkställighet samtidigt eller om den ena till fullo verkställts när den andra skall verkställas. I motsats till gällande rätt kommer emellertid enligt förslaget dom på fängelse, som ådömts särskilt för brott begånget före början av verkställigheten av den andra domen, ofta att föreligga utan att för den skull något ytterligare förfarande inför domstol blir påkallat. I de fall då domstolen redan har iakttagit konkurrenssituationen, vilket blir regeln, och alltså ådömt fängelset i den senare domen med stöd av 2 § 2, skall förevarande paragraf naturligtvis icke tillämpas. Det spelar härvid ingen roll huruvida det är det först ådömda fängelset eller den dom som meddelats med stöd av 2 § 2 som kommit att verkställas först; det väsentliga är att domstolen för den brottslighet, som begåtts innan verkställighet av en fängelsedom börjat, beaktat innehållet i 3 § första stycket. Med hänsyn härtill är det av vikt att i de fall då påföljd ådömes med stöd av 2 § 2 detta framgår av domen. Skall sålunda ådömd påföljd antecknas i straffregistret, vilket alltid skall ske i fråga om fängelse, måste även av registret framgå att påföljden ådömts med tillämpning av sistnämnda lagrum. Vid de ändringar av lagen om straffregister som kommer att erfordras, om strafflagberedningens förslag genomföres, bör föreskrift meddelas härom. Att så sker är av betydelse ej blott för tillämpning av förevarande paragraf utan även för tillämpning av 8 och 9 §§.

Tillämpning av paragrafen bör emellertid vara utesluten endast när den ena påföljden ådömts med stöd av 2 § 2 i förhållande till den andra. Har däremot den ena påföljden ådömts med stöd av 2 § 2 i förhållande till en ännu tidigare påföljd, bör paragrafen tillämpas. Om t. ex. någon, som dömts till fängelse, A, vilket avtjänats, därefter dömes dels för brott begånget efter A till fängelse, B, och dels, innan B vunnit laga kraft, för brott begånget före A med stöd av 2 § 2 till fängelse, C, bör sedermera, när B och C förekommer till verkställighet, paragrafen tillämpas för bestämmandet av längden av fängelset för B + C.

Avsikten med paragrafen är att domstol skall bli i tillfälle att bestämma längden av fängelset med tillämpning av 3 § första stycket. Prövningen behöver icke leda till att någon ändring göres i vad som redan bestämts angående påföljden. I vissa fall framtvingar emellertid bestämmelsen om maximum en ändring; i andra fall bör en reduktion även därför utan ske.

Domstolens prövning kommer enligt förslaget att avse tidsbestämningen i den dom som föranlett skyddsvårdsstyrelsen att göra framställning till åklagaren. Stundom torde därvid den andra domen redan ha verkställts. Tillämpning av paragrafen torde emellertid ifrågakomma framför allt i sådana fall då en dom på fängelse meddelats innan en annan sådan dom vunnit laga kraft. Till följd härav torde icke sällan skyddsvårdsstyrelsen ha att fatta beslut om verkställighet beträffande båda domarna ungefär samtidigt; framställning om tillämpning av paragrafen skall då — liksom för övrigt då verkställighet av endera påföljden pågår — göras i anledning av båda do-

marna. Detta synes emellertid icke böra hindra att endera domen verkställas; domstolens prövning kan nämligen icke leda till att den sammanräknade tiden för fängelset blir kortare än den tid som bestämts i någon av domarna.

Beslut enligt paragrafen skall enligt förslaget icke fattas förrän båda domarna vunnit laga kraft.

Skyddsvårdsstyrelsen har att observera om tillämpning av paragrafen är påkallad. Är så fallet, skall framställning göras till åklagare, vilken gör anmälan hos domstol. I administrativ väg bör meddelas bestämmelser angående skyldighet för befattningshavare vid skyddsvårdsanstalterna att söka utröna om tillämpning av förevarande paragraf är påkallad. För närvarande meddelas bestämmelser av sådant slag i ett Kungl. cirkulär d. 18 nov. 1938 till fängvårdsstyrelsen m.fl. med vissa föreskrifter rörande verkställighet och förändring av straff m.m.

Bestämmelserna i paragrafen har avseende endast på fängelse som ådömts omedelbart för brott. Motsvarande bestämmelser för fall då det föreligger flera beslut om fängelse, vartill böter förvandlats, meddelas i 3 kap. 7 § förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt; dessa bestämmelser överensstämmer i sak med vad nu gäller enligt 18 § lagen om verkställighet av bötesstraff.

Någon konkurrensregel upptages icke för det fall att någon, som dömts till skyddstillsyn, för annat brott dömts till fängelse utan att 2 § 2 tillämpats. En sådan bestämmelse torde icke heller vara nödvändig. Skulle påföljderna förekomma till verkställighet på en gång får verkställigheten av båda påföljderna ske samtidigt. Under den tid den dömde är intagen i skyddsvårdsanstalt kommer därvid någon verklig övervakning från tillsynsnämndens eller övervakarens sida ej att ske. I de fall då i domen till skyddstillsyn förordnats om behandling i tillsynsanstalt är emellertid läget något annorlunda än eljest då någon dömts till skyddstillsyn. Behandling i tillsynsanstalt kan icke verkställas samtidigt med fängelse. Det skulle också kunna anföras att tiden för omhändertagandet i anstalt av den, som enligt skilda domar skall undergå fängelse och intagas i tillsynsanstalt, i fall motsvarande dem som regleras i förevarande paragraf borde bli föremål för särskild prövning. Beredningen har likväl icke ansett erforderligt att upptaga någon bestämmelse härom. De fall i vilka en sådan bestämmelse skulle bli tillämplig torde vara tämligen fåtaliga. För att lösa de konflikter som kan uppkomma på verkställighetsstadiet har i 3 kap. 6 § i förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt stadgats att, om på en gång skall verkställas dom å fängelse och beslut om behandling i tillsynsanstalt, behandlingen i tillsynsanstalt eller vad därav återstår skall övergå till fängelse å lika lång tid.

8 §.

Förekomma till verkställighet på en gång dom å skyddsfostran och beslut om böter, fängelse i högst ett år eller skyddstillsyn, skall skyddsfostran träda i stället för den andra påföljden, såframt ej denna utgöres av böter som

enligt 1 § ådömts samtidigt med skyddsfostran eller påföljden med stöd av 2 § 2 ålagts efter domen å skyddsfostran.

Om till verkställighet på en gång förekomma dom å skyddsfostran och dom å fängelse i mer än ett år, skall åklagare, sedan domarna vunnit laga kraft, efter framställning av skyddsvårdsstyrelsen, göra anmälan därom hos domstol. Rätten äger efter omständigheterna förklara att den ena påföljden skall träda i stället för den andra eller undanröja beslutet om skyddsfostran och döma till fängelse för det eller de brott som avsågos därmed. Dömer rätten till fängelse skola bestämmelserna i 3 § första stycket äga motsvarande tillämpning, och må fängelset bestämmas till kortare tid än i 2 kap. 6 § andra stycket sägs.

Har någon dömts till skyddsfostran genom två domar som på en gång förekomma till verkställighet, skall tiden för skyddsfostran beräknas efter den dom som först börjat verkställas.

Enligt 23 § ungdomsfängelselagen skall, om till verkställighet på en gång förekommer beslut varigenom någon blivit dömd till ungdomsfängelse och beslut varigenom han blivit dömd till annat straff, ungdomsfängelse träda i stället för det andra straffet, såframt detta ålagts för brott som föröfvats innan verkställighet av ungdomsfängelse tog sin början eller ock utgöres av böter, förvandlingsstraff för böter eller disciplinstraff för krigsmän. Beslut rörande verkställighet av det andra straffet må ej meddelas förrän frågan om ungdomsfängelse slutligen avgjorts. Om det andra straffet utgöres av straffarbete i fyra år eller däröver, skall dock domen å ungdomsfängelse anses förfallen och målet upptagas till ny handläggning för utmätande av annat straff i stället för ungdomsfängelse.

Motsvarighet till 23 § ungdomsfängelselagen har upptagits i förevarande paragraf. De föreslagna bestämmelserna skiljer sig emellertid i flera avseenden från gällande rätt. Detta är framför allt beroende av konkurrensreglerna i 1 och 2 §§.

Paragrafen äger tillämpning så länge verkställigheten av skyddsfostran pågår. Den utformning skyddsfostran erhållit enligt 5 kap. i förslaget, innebärande att skyddsfostran verkställles också utom anstalt, föranleder en utvidgning av tillämpningsområdet för konkurrensregeln i förhållande till vad nu gäller.

Enligt förslaget träder skyddsfostran i stället för böter, fängelse i ett år eller på kortare tid eller skyddstillsyn; då villkorlig dom enligt beredningens förslag icke är en sådan påföljd som förekommer till verkställighet, har paragrafen icke gjorts tillämplig på villkorlig dom. Under fängelse inbegripes också sådant fängelse vartill böter förvandlats. Emellertid kan böter, t. ex. normerade böter, åläggas för visst brott jämte det skyddsfostran ådömes för brottsligheten i övrigt. Vidare kan den som dömts till skyddsfostran enligt 2 § 2 dömas till annan påföljd för annat brott. Om domstol i sådana fall ådömt böter, fängelse eller skyddstillsyn med känedom om domen på skyddsfostran, skall påföljderna bestå vid sidan av varandra.

Med hänsyn till att annan påföljd i vissa fall skall bestå vid sidan av skyddsfostran är det angeläget att av domen framgår att den särskilt

å dömda påföljden ålagts med stöd av 2 § 2. Beträffande registreringen i straffregistret i fall som nu avses må hänvisas till vad som har anförts under 7 §. I fråga om böter som å dömts med stöd av 2 § 2 bör i administrativ väg föreskrivas, att i saköreslängden skall antecknas att böterna ålagts med tillämpning av detta lagrum.

Om den andra påföljden å dömts utan att domstolen haft kännedom om domen på skyddsfostran, vilket torde kunna förekomma framför allt när påföljden är böter, kommer enligt förslaget skyddsfostran att träda i stället för denna påföljd. Det har icke syntes på kallat att för annat fall än det, som nämnts i andra stycket av paragrafen, föreskriva en omprövning av påföljdsfrågan.

Skyddsfostran träder icke i stället för annan påföljd förrän domen till skyddsfostran vunnit laga kraft. Skyddsfostran skall emellertid, om domstolen så förordnar, gå i verkställighet utan hinder av att domen ej vunnit laga kraft. För att sådan verkställighet icke skall omöjliggöras, bör beslut om verkställighet av den andra påföljden icke meddelas förrän frågan om skyddsfostran slutligen avgjorts. Strafflagberedningen har likväl icke ansett erforderligt att i lagen upptages uttrycklig bestämmelse härom.

Vad i paragrafen sägs om böter bör äga motsvarande tillämpning i fråga om disciplinstraff för krigsmän. Stadgande härom bör meddelas i den särskilda lagen angående dessa påföljder.

Såsom dom till skyddsfostran torde vid tillämpning av förevarande paragraf böra anses även dom varigenom med stöd av 2 § 1 förordnats, att tidigare å dömd skyddsfostran skall avse även annat brott.

Beträffande den som ej fyllt 21 år kan enligt 2 kap. 6 § fängelse — bortsett från förvandlingsfängelse — icke å dömas annat än då tiden för fängelset finnes böra bestämmas till mer än tre år. Härav synes emellertid ej böra följa att skyddsfostran utan vidare skall vika för sådant fängelse, om påföljderna förekommer till verkställighet på en gång. Skyddsfostran kan ju enligt förslaget å dömas för de grävsta brott. Skulle den situationen föreligga att på en gång till verkställighet förekommer dom på skyddsfostran och dom på fängelse i mer än tre år, synes frågan om påföljden alltid böra prövas av domstol. Påföljderna bör icke få verkställas vid sidan av varandra. Enligt förslaget skall rätten kunna förordna att den ena påföljden skall träda i stället för den andra. Finner rätten att påföljden bör vara fängelse, kan den vidare undanröja beslutet om skyddsfostran och döma till fängelse för det eller de brott som avsågs därmed. Vid bestämmandet av tiden för fängelset skall vad som är stadgat i 3 § första stycket äga motsvarande tillämpning. Ett uttryckligt undantag har stadgats från regeln att den som ej fyllt 21 år får dömas till fängelse endast på längre tid än tre år; den sammanräknade fängelsetiden blir i nu förevarande fall ändå alltid mer än tre år. Konkurrens på verkställighetsstadiet kan emellertid uppkomma mellan skyddsfostran samt fängelse som å dömts någon som fyllt 21 år. Därvid skall skyddsfostran träda i stället för fängelset, om detta uppgår till högst ett år. I annat fall blir andra stycket i förevarande paragraf tillämpligt.

I sista stycket av paragrafen upptages en konkurrensregel för det fall att två domar på skyddsfostran samtidigt förekommer till verkställighet. Motsvarighet härtill saknas i gällande rätt. Då efter ett genomförande av beredningens förslag skyddsfostran, med hänsyn till att fängelse i regel ej ifrågakommer beträffande förevarande åldersgrupp, torde bli vanligare än ungdomsfängelse är nu, har det syntts lämpligt att meddela särskild konkurrensbestämmelse. Enligt förslaget skall tiden för skyddsfostran i detta fall beräknas efter den dom som först börjat verkställas; denna träder alltså i realiteten i stället för den senare domen. Bestämmelsen har sin betydelse främst i de fall då domarna tillkommit oberoende av varandra; något behov av att i sådana fall medge längre tids skyddsfostran än eljest synes ej föreligga. Bestämmelsen är emellertid tillämplig också för det fall att domstol på nytt dömt den, som tidigare dömts till skyddsfostran, till skyddsfostran med stöd av 2 § 2. Vill domstolen undvika att bestämmelsen blir tillämplig, kan den förordna om konsumtion enligt 2 § 1 och i samband därmed, om så anses påkallat, med stöd av 5 § förlänga tiden för skyddsfostran.

9 §.

Förekomma till verkställighet på en gång dom å skyddsinternering och beslut om böter, fängelse på viss tid, skyddstillsyn eller skyddsfostran, skall skyddsinternering träda i stället för den andra påföljden, såframt ej denna utgöres av böter som enligt 1 § ådömts samtidigt med skyddsinternering eller påföljden med stöd av 2 § 2 ålagts efter domen å skyddsinternering.

Finnes, med hänsyn till beskaffenheten av det eller de brott som skyddsinterneringen sålunda ytterligare skall avse, ny minsta tid för anstaltsvården påkallad, må efter ansökan av åklagare domstol bestämma sådan tid.

Har någon dömts till skyddsinternering genom två domar som på en gång förekomma till verkställighet, skall sedan domarna vunnit laga kraft minsta tid bestämmas för anstaltsvården. Uppkommer sådan fråga, skall åklagare, efter framställning av skyddsvårdsstyrelsen, göra anmälan därom hos domstol.

I 17 § förvaringslagen stadgas att, om till verkställighet på en gång förekommer beslut varigenom någon blivit dömd till förvaring eller internering och beslut varigenom han blivit dömd till straff, förvaringen eller interneringen skall träda i stället för straffet, såframt detta ålagts för brott begånget före förvaringens eller interneringens början eller ock utgöres av böter, förvandlingsstraff för böter eller disciplinstraff för krigsmän. Finnes med hänsyn till beskaffenheten av det brott för vilket straff ådömts ny minsta tid för åtgärden påkallad, må den domstol som först avgjort det mål vari dömts till förvaring eller internering, på framställning av allmän åklagare, bestämma sådan tid. Beträffande förfarandet inför domstolen skall gälla vad i SL 4:4 stadgas.

Motsvarighet till denna bestämmelse i förvaringslagen har upptagits i förevarande paragraf. Enligt denna skall skyddsinternering träda i stället för böter, fängelse på viss tid — vari innefattas även fängelse vartill böter

förvandlats — skyddstillsyn eller skyddsfostran. På samma sätt som för motsvarande fall föreslagits beträffande skyddsfostran skall dock skyddsinternering icke träda i stället för böter som ålagts med stöd av 1 § eller påföljd som efter domen till skyddsinternering ådömts med stöd av 2 § 2. — I fråga om disciplinstraff bör gälla vad som föreskrivits beträffande böter. Stadgande härom bör meddelas i lagen om disciplinstraff för krigsmän.

Liksom för närvarande bör möjlighet finnas att ändra beslutet om minsta tid, om det eller de brott skyddsinterneringen ytterligare kommer att avse ger anledning därtill. Ansökan om bestämmande av ny minsta tid göres av åklagare. I administrativ väg bör meddelas föreskrifter med syfte att säkerställa att vederbörande åklagare får kännedom om de fall, i vilka skyddsinternering träder i stället för annan påföljd.

I sista stycket av paragrafen har upptagits en bestämmelse för fall i vilka två domar på skyddsinternering på en gång förekommer till verkställighet. I sådant fall bör det ankomma på domstol, att sedan domarna vunnit laga kraft bestämma minsta tid för anstaltsvården. Anmälan skall enligt förslaget göras av åklagare efter framställning av skyddsvårdsstyrelsen. Hinder föreligger icke att verkställigheten av skyddsinterneringen påbörjas i avvaktan på domstolens beslut.

10 §.

Har någon dömts till fängelse på livstid, skall påföljden träda i stället för fängelse vartill böter förvandlats samt annat fängelse, böter, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering, som må hava ådömts för brott som han begått innan verkställighet börjat av den dom varigenom dömts till livstids fängelse. Finnes han hava begått annat brott innan verkställigheten upphört, äger rätten, i stället för att ådöma påföljd särskilt, förordna att fängelset skall avse jämväl detta brott.

Dömes någon till straffarbete på livstid, förfaller enligt SL 4:5 första stycket annat frihetsstraff och böter som han tillika förskyllt.

I nära anslutning till vad som nu gäller upptages i förslaget ett stadgande om att livstidsfängelse träder i stället för annat fängelse, vare sig det ådömts omedelbart för brott eller vid förvandling av böter, böter, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering. Lika litet som för närvarande påverkas enligt förslaget beslut om avsättning eller suspension av en dom å fängelse på livstid. Det har icke heller ansetts påkallat att meddela någon bestämmelse för fall, i vilka den som dömts till livstids fängelse, för annat brott har överlämnats till särskild vård enligt 7 kap.; detta ställningstagande har föranletts av överväganden av samma slag som föranlett att 2 § icke gjorts tillämplig i fall där någon överlämnats till särskild vård. — Vad i paragrafen sägs om böter bör gälla även disciplinstraff för krigsmän. Bestämmelse härom bör meddelas i den särskilda lagen om dessa påföljder.

Utformningen av 1 § medger formellt att böter ålägges för något brott jämte det att livstids fängelse ådömes för brottsligheten i övrigt. Enligt

förevarande paragraf träder emellertid fängelset därvid i stället för böterna.

En konkurrensbestämmelse är erforderlig framför allt för sådana fall i vilka den andra påföljden redan bestämts när domen på livstids fängelse meddelas. Samtidig verkställighet av livstidsfängelse och annan påföljd bör emellertid även eljest förebyggas. Paragrafen har därför gjorts tillämplig, förutom alltid i fråga om förvandlingsfängelse, även i fall då den andra påföljden ålagts efter ådömandet av livstids fängelse om blott påföljden avser brott som begåtts innan fängelset börjat verkställas. Skulle fråga om åtal för det andra brottet uppkomma först sedan domen å livstids fängelse meddelats, torde åtalet i regel kunna efterges med stöd av RB 20: 7 punkt 2 (enligt strafflagberedningens förslag punkt 3).

Uppkommer däremot fråga om brott, som den dömden begått efter det livstidsfängelset börjat verkställas, synes frågan om påföljd icke utan vidare böra vara förfallen. I sådana fall bör åtal kunna väckas, icke bara för att utredning skall vinnas om brottet, utan även för prövning av påföljdsfrågan. Beslut om åtalseftergift bör naturligtvis också kunna meddelas. Valet av påföljd ställer sig olika i skilda fall. Så länge verkställigheten av livstidsdomen pågår bör annan påföljd ej förekomma; förordnande bör i stället meddelas om att fängelset skall avse jämväl det nya brottet. Har emellertid den dömden frigivits efter benådning eller har av nåd påföljden ändrats till tidsbestämt fängelse eller tid eljest bestämts för frigivning — vilket i regel sker förr eller senare beträffande alla livstidsfångar — ställer sig saken annorlunda. För brott som begåtts innan verkställigheten upphört torde i sådana fall böra kunna dömas till påföljd som skall verkställas; brottet kan t. ex. ha begåtts mot slutet av verkställighetstiden och varit okänt vid tiden för benådningen. I paragrafen har därför icke upptagits någon bestämmelse om att livstidsfängelse skall träda i stället för annan påföljd som ådömts för brott begånget efter det fängelset börjat verkställas. Enligt andra punkten av paragrafen skall emellertid domstolen, om åtal väckes för brott som begåtts under pågående verkställighet, kunna förordna att livstidsfängelset skall avse också det nya brottet.

11 §.

Om någon för flera brott skall avsättas eller suspenderas från samma befattnings, skola bestämmelserna i 1 § samt 2 § 1 och 2 i tillämpliga delar gälla. Vad i 3 § första stycket och 7 § stadgas om fängelse skall, med iakttagande jämväl av vad i 8 kap. 2 § sägs, äga motsvarande tillämpning i fråga om suspension.

I SL 4: 7 stadgas nu att vad i SL 4: 1—4 är stadgat om gemensamt straff i tillämpliga delar skall gälla, där någon för flera brott förskyller avsättning eller suspension från samma befattnings. Suspension som gemensamt straff må bestämmas högst till ett år. I andra stycket av SL 4: 7 sägs att om någon för skilda brott förskyllt avsättning eller suspension och allmänt straff, straffen skall ådömas jämte varandra; undantag göres för vissa fall beträffande böter.

I förslaget har bestämmelser motsvarande SL 4:7 uppdelats på flera paragrafer. I 8 kap. 10 §, som motsvarar andra stycket av SL 4:7, stadgas att avsättning eller suspension ådömes vid sidan av annan påföljd var till den tilltalade finnes böra dömas. I överensstämmelse med den ordning, som följts beträffande övriga påföljder, meddelas i 8 kap. även bestämmelse om längsta tid för suspension som gemensam påföljd (8 kap. 2 §).

Om avsättning eller suspension från en och samma befattning ifrågakommer för flera brott, skall enligt förslaget vissa bestämmelser i förevarande kapitel äga motsvarande tillämpning. Sålunda skall, om någon i en rättegång skall dömas för flera brott, avsättning eller suspension från befattningen ådömas som gemensam påföljd. Visar det sig att den, som dömts till avsättning eller suspension, begått annat brott för vilket också bör dömas till avsättning eller suspension, skall med tillämpning av 2 § 1 eller 2 förordnas att den redan ådömda påföljden skall avse jämväl det nya brottet eller ock dömas särskilt till påföljd för detta. Har den brottslige redan dömts till avsättning kan naturligen endast 2 § 1 vara tillämplig. Har han däremot dömts till suspension, kan domstolen förordna om konsumtion eller jämlikt 2 § 2 förordna om ytterligare tids suspension eller döma till avsättning; i sistnämnda fall bortfaller den ådömda suspensionen om den ej redan verkställts.

För att förebygga att suspension från samma befattning för brott, som begåtts innan verkställigheten av någon dom börjat, sammanlagt överstiger maximum enligt 8 kap. 2 §, ett år, har bestämmelserna i 3 och 7 §§ om fängelse förklarats skola äga motsvarande tillämpning i fråga om suspension.

12 kap. Preskription

I sitt betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953: 17) upptog strafflagberedningen till granskning de kriminalrättsliga preskriptionsbestämmelserna i SL 5: 13—24. Utöver vad som föranleddes av införandet av ett enhetligt frihetsstraff, föreslog beredningen vissa ändringar i syfte att ge bestämmelserna ett sådant sakligt innehåll att de, i huvudsak oförändrade, kunde ingå i beredningens slutliga förslag till reaktionssystemets utformande. Preskriptionsbestämmelserna fick i förslaget kvarstå i SL 5 kap.; de särskilda preskriptionsbestämmelserna för ungdomsfängelse, förvaring och internering upptogs, med vissa ändringar, liksom hittills i 24 § ungdomsfängelselagen och 18 § förvaringslagen.

I det nu avgivna förslaget har preskriptionsbestämmelserna upptagits i skyddslagen. Beredningen har därvid följt systematiken i strafflagen och i förevarande kapitel sammanfört bestämmelser både om preskription av möjligheten att ådöma påföljd och om preskription av ådömd påföljd. SL 5 kap. handlar enligt sin rubrik om »särskilda grunder, som utsluta, minska eller upphäva straffbarhet». Motsvarighet till de nuvarande stadgandena i 5 kap. upptages — förutom i förslaget till brottsbalk — i flera av kapitlen i skyddslagen. Termen preskription användes icke i strafflagen såsom beteckning på de institut som regleras i SL 5: 13—24. Tämligen allmänt, i vetenskapliga sammanhang och även i vanligt språkbruk, användes emellertid denna term, ofta i sammansättningar som åtalspreskription och verkställighetspreskription, just för att beteckna dessa institut. Beredningen har ansett att man som en sammanfattande benämning på innehållet i förevarande kapitel lämpligen kan nyttja termen preskription.

Vid den verkställda granskningen av preskriptionsbestämmelserna har beredningen icke avsett att vidtaga några sakliga ändringar i vad som föreslogs år 1953. Utöver vad som påkallas av förslaget till skyddslag i övrigt, föreslås emellertid två ändringar av beredningens tidigare förslag, av vilka den väsentligaste rör frågan vilken åtgärd som skall avbryta preskriptionstidens förlopp (1, 2, 3 §§); den andra ändringen gäller fråga om återupptagande av verkställighet av fängelse efter avbrott (11 §). Härjämte har vidtagits några redaktionella jämkningar. I samband med överflyttningen av bestämmelserna från strafflagen till skyddslagen har i stadgandet om preskription av möjligheten att besluta förverkande av egendom (7 §) upptagits motsvarighet icke endast till SL 5: 19 a utan även till SL 2: 18 och SL 5: 13 andra stycket. De processuella bestämmelser, som i 1953 års förslag upptogs i SL 5: 20, återfinnes i förslagets 14 kap.

Beträffande preskription av ådömd påföljd innehåller kapitlet bestämmelser om böter, fängelse, skyddsfostran och skyddsinternering (8—12 §§);

därjämte upptages preskriptionsbestämmelse beträffande verkställigheten av beslut om förverkande enligt 9 kap. 1 eller 2 § (13 §). I fråga om disciplinstraff för krigsmän finnes preskriptionsbestämmelser i 13 § lagen om disciplinstraff. För verkställigheten av dom å avsättning eller suspension finnes i gällande rätt ingen preskriptionstid (SL 5: 21). Förslaget står i denna del på samma ståndpunkt; det har emellertid icke ansetts erforderligt att i lagen intaga stadgande därom. Särskild preskriptionsbestämmelse torde icke heller erfordras beträffande villkorlig dom eller skyddstillsyn. Av bestämmelser i 3, 4 och 11 kap. framgår när vidare åtgärd i anledning av dom å sådan påföljd ej längre kan vidtagas (3 kap. 4 och 6 §§, 4 kap. 5, 13 och 14 §§, 11 kap. 2 och 5 §§). Av 3 kap. 6 § och 11 kap. 2 § framgår att villkorlig dom kan undanröjas om talan väckts eller fråga därom eljest uppkommit inom viss tid. Har så skett kan likväl annan påföljd för det eller de brott, för vilka meddelats villkorlig dom, ådömas endast om den absoluta preskriptionstiden enligt 6 § i förevarande kapitel icke gått till ända; detsamma skall iakttagas om talan väckts om undanröjande av skyddstillsyn enligt 4 kap. 14 §. Har domstol, beträffande någon som dömts till skyddstillsyn, meddelat förordnande om behandling i tillsynsanstalt jämlikt 4 kap. 3 eller 14 § eller 11 kap. 5 §, kan förordnandet, liksom andra åtgärder mot den dömda, verkställas endast så länge prövotiden löper. Det har icke ansetts påkallat att härutöver för verkställigheten av förordnande om intagning i tillsynsanstalt upptaga någon bestämmelse angående omprövning inför domstol motsvarande vad som i 9 § i detta kapitel föreslås beträffande dom å fängelse som icke börjat verkställas inom viss tid.

Lika litet som gällande rätt i fråga om överlämnande av tilltalad till skyddsuppfostran eller beredande av vård åt den som förklarats straffri enligt SL 5: 5 innehåller förslaget någon preskriptionsbestämmelse beträffande verkställigheten av dom varigenom domstolen enligt 7 kap. överlämnat någon för särskild vård.

Särskilda bestämmelser för det fall att den brottslige avlidit har ansetts erforderliga endast då påföljd ådömts (14 §). Att härutöver i lagen uttryckligen stadga att påföljd ej må ådömas den som avlidit har icke funnits påkallat. Beslut om förverkande av egendom enligt 9 kap. 1 eller 2 § skall dock kunna meddelas även om den dömda avlidit; 7 § i förevarande kapitel har avfattats i enlighet härmed.

Beredningen skall härefter beröra de ändringar som förslaget till skyddslag innefattar i förhållande till 1953 års förslag. I den del det nu framlagda förslaget eljest innefattar ändring av gällande rätt hänvisas till vad beredningen har anfört i betänkandet angående enhetligt frihetsstraff m. m. (s. 146—157 och 194—196).

I överensstämmelse med utformningen av nuvarande SL 5: 19 stadgas i 1 § att påföljd ej må ådömas om ej viss åtgärd vidtagits inom viss tid från brottets begående. Liknande uttryck användes i 2, 6 och 7 §§ (motsvarande SL 5: 15, 19, 19 a). Även 4 och 5 §§ (SL 5: 16 och 18 i 1953 års förslag) har

utformats i enlighet härmed; dessa paragrafer har vid överflyttandet till skyddslagen därjämte redaktionellt väsentligt jämkats.

Utformningen av preskriptionsbestämmelserna medför, liksom för närvarande, att inträdd preskription icke utgör rättegångshinder; väckes åtal, skall åtalet ogillas, ej avvisas. Vid sidan av bestämmelserna i förevarande kapitel kommer emellertid att finnas några andra stadganden som reglerar åtalsrätten. I 8 kap. 9 § upptages motsvarighet till nuvarande SL 25: 13, enligt vilken särskild talan om avsättning eller suspension i vissa fall får föras om den väckes inom två år från det dom, varigenom någon blivit dömd till straff, vann laga kraft. En bestämmelse om åtalspreskription finnes även i tryckfrihetsförordningen 9 kap. 3 §. Den i nuvarande SL 15: 16 stadgade särskilda preskriptionstiden för åtal för våldtäktsbrott saknar motsvarighet i förslaget till brottsbalk (se BrB 4: 9).

Med påföljd avses i 1 och 2 §§ i enlighet med skyddslagens terminologi böter, fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran, skyddsinternering och överlämnande till särskild vård ävensom avsättning, suspension och disciplinstraff för krigsmän. Beträffande förverkande av egendom, vilket enligt terminologien i skyddslagen ej är en påföljd, upptages stadgande i 7 §. Detta lagrum har avseende direkt endast på förverkande eller annan åtgärd som vidtogs med stöd av 9 kap. 1 eller 2 §. Förslaget överensstämmer härutiinnan med gällande rätt. Beredningen avser icke att göra någon ändring i fråga om den omfattning i vilken preskriptionsbestämmelserna skall kunna analogiskt tillämpas beträffande andra åtgärder i anledning av brott. På detta område föreligger oklarhet; frågan torde emellertid komma att uppmärksammas vid den förberedande undersökning för reformering av specialstraffrätten, som skall verkställas av en av justitieministern särskilt tillkallad utredningsman.

Beträffande fängelse vartill böter förvandlats föreslogs i betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. ej annan preskriptionsbestämmelse än att sådant fängelse skulle vara förfallet, där beslutet ej börjat verkställas innan tre år förflutit från det beslutet vann laga kraft (SL 5: 20 a). Någon form av ouprövning inför domstol i likhet med annat fängelse ansågs ej nödvändig. Icke heller i förslaget till skyddslag har någon sådan bestämmelse upptagits. Däremot har vid överflyttande av SL 5: 22 till 11 § gjorts bl. a. sådan jämkning av lydelsen i 1953 års förslag, att i likhet med vad för närvarande gäller preskriptionstid kommer att löpa om avbrott skett i verkställigheten av förvandlingsfängelset.

Av den föreslagna lagtexten återges nedan de paragrafer, till vilka den följande motiveringen hänför sig. Beträffande innehållet i övriga paragrafer hänvisas till den sammanhängande lagtexten s. 469 ff.

1 §.

Påföljd må ej ådömas för brott för vars beivrande åtgärd ej blivit vidtagen inom

1. två år, om brottet ej är belagt med svårare påföljd än fängelse i ett år,
2. fem år, om svåraste påföljden är högre men icke över fängelse i två år,
3. tio år, om svåraste påföljden är högre men icke över fängelse i åtta år,
4. femton år, om svåraste påföljden är fängelse på viss tid över åtta år,
5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.

Innefattar en handling flera brott, skall den tid som enligt första stycket är stadgad i fråga om det svåraste brottet gälla för samtliga brotten.

2 §.

För brott som avses i 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken må påföljd ej ådömas, såvida åtgärd för brottets beivrande icke blivit vidtagen inom fem år eller, om brottet är belagt med påföljd som i 1 § 3, 4 eller 5 sägs, inom tid som där stadgas.

3 §.

Åtgärd för brottets beivrande skall anses vara vidtagen, när den misstänkte i laga ordning erhållit del av åtal som mot honom väckts för brottet, eller vid förundersökning som lett till allmänt åtal underrättats om den mot honom riktade misstanken.

Avvisas eller avskrivs målet sedan åtal väckts, skall i fråga om möjligheten att ådöma påföljd så anses, som hade åtgärd för brottets beivrande ej vidtagits.

Enligt SL 5: 14 och 15 avbrytes preskriptionen beträffande möjligheten att ådöma påföljd genom att den misstänkte häktas eller erhåller del av åtal inom viss tid från det brottet begicks. Lagrummen erhöLL detta innehåll i samband med nya rättegångsbalkens införande. I betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. föreslog strafflagberedningen ingen ändring härutinnan. Sedan betänkandet avlämnades har emellertid frågan om en ändring av SL 5: 14 och 15 aktualiserats genom att riksåklagaren i en skrivelse den 21 september 1954 till Kungl. Maj:t hemställt, att frågan om de omständigheter som bör tilläggas preskriptionsavbrytande verkan ånyo upptages till övervägande.

I processlagberedningens förslag till ändringar i strafflagen i anledning av antagandet av nya rättegångsbalken (SOU 1944: 9 och 10) föreslogs bl. a. att preskription enligt SL 5: 14 och 15 skulle inträda, om åtgärd för brottets beivrande ej blivit vidtagen inom viss tid.¹ Åtgärd för brottets beivrande skulle, enligt ett andra stycke i SL 5: 16, anses vara vidtagen, då den misstänkte i laga ordning erhållit del av åtal, som mot honom väckts för brottet, eller vid förundersökning, som lett till allmänt åtal, underrättats om den mot honom riktade misstanken. I motiveringen till sitt förslag anförde processlagberedningen bl. a. följande.

Av 5 kap. 14 och 15 §§ SL i dessa lagrumms nuvarande lydelse framgår, att preskription avbrytes, då åtal väckes och alltså ett rättsligt förfarande för brottets beivrande inledes. Enligt nya RB skall allmänt åtal i regel föregås av förunder-

¹ Se härom och om det följande NJA II 1947 s. 281—287.

sökning. Denna förundersökning är en del av rättegången i vidsträckt mening; brottmålsförfarandet får alltså ur den synpunkt, som i förevarande sammanhang är av betydelse, anses inlett redan genom förundersökningen. Med hänsyn därtill skulle det, såvitt angår brott, som höra under allmänt åtal, icke vara följdriktigt att låta preskriptionen avbrytas först genom åtalet; redan de åtgärder för brottets beivrande, som innefattas i förundersökningen, torde böra tilläggas preskriptionsavbrytande verkan. Vad målsägandebrott beträffar bör däremot såsom hittills preskriptionen avbrytas först då åtal äger rum; vid dylika brott äga reglerna om förundersökning icke tillämpning utan målsäganden har att själv draga försorg om den utredning han anser erforderlig för väckande av åtal.

Vad ovan sagts har avseende endast å det fall, att förundersökningen leder till åtal; mera tveksamt är, huruvida även förundersökning, som nedlägges eller avslutas utan att åtal följer, bör äga någon betydelse i preskriptionsavseende. Enligt 17 § förevarande kap. skall, om åtal avbrytes, ny preskriptionstid räknas från avbrottet. Det kunde övervägas att meddela en motsvarande föreskrift för det fall att förundersökning inletts men åtal i anledning av denna ej följt. Emellertid må framhållas att, om allmänt åtal nedlägges på den grund, att tillräckliga skäl, att den misstänkte är skyldig till brottet, ej föreligga, den tilltalade enligt 20 kap. 9 § nya RB kan påyrka, att frikännande dom meddelas. Någon motsvarande befogenhet föreligger icke, då förundersökningen ej lett till åtal; om nya bevis sedermera komma i dagen, kan förundersökningen när som helst återupptagas och åtal anställas. Med hänsyn till det nu anförda bör enligt beredningens uppfattning allenast förundersökning, som följes av åtal, anses medföra preskriptionsavbrott.

Enligt den nuvarande lydelsen av 5 kap. 16 § andra stycket SL skall åtal, såvitt angår dess preskriptionsavbrytande betydelse, anses vara börjat, då kallelse till svaromål blivit den som skall tilltalas i laga ordning kungjord eller han blivit häktad för brottet. I överensstämmelse därmed lär preskriptionsavbrott genom förundersökning böra anses inträda, först då den misstänkte på sätt i lag föreskrives erhållit underrättelse om den mot honom riktade misstanken. Beträffande innebörden härav må framhållas att, då förundersökning fortskridit så långt, att någon skäligen misstänkes för brottet, denne enligt 23 kap. 18 § nya RB skall underrättas om misstanken, då han höres. Huruvida användandet av tvångsmedel kan medföra preskriptionsavbrott, torde i första hand bero av tvångsmedlets natur. Anhålles den misstänkte, skall han enligt 24 kap. 9 § nya RB omedelbart erhålla besked om det brott misstanken avser. Vad angår häktning samt kvarstad och skingringsförbud har dylikt besked i allmänhet lämnats honom redan före åtgärdens vidtagande. Då reseförbud endast kan rikta sig mot den misstänkte samt beslut om sådant förbud enligt 25 kap. 4 § nya RB skall innehålla uppgift å det brott misstanken avser, måste avbrott i preskriptionen anses äga rum i och med reseförbudets delgivning. Kan tvångsmedel rikta sig även mot annan än den misstänkte, lär det däremot icke kunna tilläggas preskriptionsavbrytande verkan, såframt ej samtidigt underrättelse lämnas, att den, mot vilken åtgärden är riktad, tillika är misstänkt för brottet. Även i fråga om tvångsmedlen är alltså tidpunkten, då den misstänkte erhåller del av den mot honom riktade misstanken, av avgörande betydelse.

Processlagberedningens förslag upptogs i denna del oförändrat i propositionen (prop. 1946: 329). Den slutliga lydelsen av SL 5: 14 tillkom under riksdagsbehandlingen. Första lagutskottet åberopade i sitt av riksdagen godkända utlåtande (1946: 59) vad en ledamot av lagrådet, justitierådet Ekberg, anförde. Denne ledamot yttrade bl. a. Naturen av reglerna om åtalspreskription krävde att dessa regler vore klara och enkla i tillämpningen. Av vikt vore sålunda bl. a., att de omständigheter, som skulle verka avbrytande på

preskriptionen, kunde på ett någorlunda tillförlitligt sätt fastslås utan större svårighet. Den ordning som dittills tillämpats vore i detta hänseende att förredraga framför den föreslagna. Av tillgängliga handlingar kunde rätten i allmänhet konstatera när stämning delgivits eller häktning skett. Däremot vore det svårare för rätten att kontrollera, huruvida och när sådan underrättelse till den misstänkte, som i förslaget fått preskriptionsavbrytande verkan, ägt rum. Enligt RB 23: 18 kunde dylik underrättelse ske formlost; ej ens närvaro av vittne vore obligatorisk. Även om kompletterande föreskrifter skulle meddelas i administrativ ordning om bl. a. anteckning i förundersökningsprotokollet beträffande dagen för underrättelsen, måste det tagas i beräkning att tvister kunde uppkomma såväl angående frågan huruvida underrättelse meddelats den misstänkte som ock angående tidpunkten, då det skett. En annan fråga varom tvist kunde råda, vore huruvida en förundersökning, som efter någon tids vila åter tagits upp, lett till åtalet och således avbrutit preskriptionen. Mot de föreslagna bestämmelserna kunde vidare anmärkas, att den preskriptionsavbrytande åtgärden kunde vidtagas på svagare grunder än enligt gällande rätt. För väckande av åtal fordrades att sannolika skäl, att den misstänkte begått brottet, förefunnes. Sådan underrättelse som avsåges i RB 23: 18 torde däremot kunna ske, om misstanken blott ej vore helt grundlös. Eftersom det låge i åklagarens hand att bestämma, när åtal skulle väckas, öppnades en möjlighet för honom att genom fördröjande av förundersökningens avslutande hålla frågan om preskriptionens inträde svävande. Det finge antagas, att sådana fall icke skulle bli alltför sällsynta, i vilka åklagaren till förhindrande av preskription på tämligen lösa grunder meddelade den misstänkte underrättelse om misstanken och sedan, ehuru preskriptionstiden gått till ända, förhalade förundersökningen i förhoppning, att nya bevis skulle yppa sig. Väl syntes rätten, då åtal väcktes efter det att förundersökningen legat nere en mycket lång tid, böra finna preskription ha inträtt, oaktat att formligt beslut om förundersökningens avslutande ej fattats, men preskriptionstiden skulle likväl kunna i realiteten bli förlängd i avsevärd mån.

Första lagutskottet förklarade att utskottet kunde i huvudsak ansluta sig till vad sålunda anförts. Utskottet anförde därjämte bl. a.

Utskottet vill endast ytterligare understryka betydelsen av att reglerna om åtalspreskription äro klara och enkla i tillämpningen. I sådant avseende måste otvivelaktigt företräde givas åt ett system där preskription brytes genom åtal, framför ett där den avgörande tidpunkten är när den misstänkte underrättas om misstanken för ett brott.

Även om det i propositionen föreslagna systemet skulle vara att anse som följdriktigt ur processuell synpunkt, måste det beaktas, att det skulle komma att medföra en förlängning av preskriptionstiderna, vilken icke utan tungt vägande straffrättsliga skäl bör genomföras. Härvidlag må framhållas, att de i lagen angivna preskriptionstiderna synas vara så väl tilltagna, att anledning saknas till en sådan förlängning. Statens straffanspråk är vid slutet av preskriptionstiden i allmänhet så uttunnat, att det icke finnes något allmänt intresse som talar för att det skall få göras gällande, om icke åklagaren före tidens utgång fullföljt förundersökningen så långt, att han anser sig i stånd att väcka åtal.

Med hänsyn till vad sålunda anförts förordar utskottet, att de hittillsvarande principerna för preskriptions avbrytande bibehållas och att endast de ändringar i gällande lag vidtagas, som med denna utgångspunkt äro nödvändiga för anpassningen till nya RB. — — — Utskottet förbiser icke, att invändningar kunna riktas även mot det system utskottet förordar. Det kommer sålunda i viss mån att verka som om preskriptionstiderna bleve något förkortade därigenom att åtal kommer att anställas på ett senare stadium av brottsutredningen än som nu är fallet. Med hänsyn till att förkortningen av preskriptionstiderna blir ytterst ringa finner utskottet emellertid att detta förhållande saknar betydelse. Mera avseende förtjänar den anmärkningen att en åklagare för att avbryta preskription kan komma att väcka åtal, ehuru brottsutredningen ej är avslutad. Det torde emellertid kunna antagas, att dessa fall bliva så sällsynta, att de olägenheter som skulle vara förenade därmed icke uppväga de fördelar som i andra avseenden stå att vinna med de av utskottet förordade bestämmelserna.

I sin ovannämnda skrivelse anförde riksåklagaren bl. a. följande. Förundersökningen utgjorde en del av rättegången i vidsträckt mening. Systemet med förundersökning innebure, att målet i former, som avsåge att garantera den misstänktes rättssäkerhet, skulle så beredas, att det i ett sammanhang kunde företagas till huvudförhandling. Den rättsliga reglering av förundersökningsförfarandet, som skett i RB i avsikt att tillgodose dessa båda synpunkter, hade självfallet medfört, att det i större och mera invecklade mål ofta förflöte avsevärt längre tid från utredningens påbörjande till åtalets väckande än tidigare. Förundersökningsreglerna skapade också större möjligheter för den misstänkte att förhåla saken. När fråga vore om brott, som av målsäganden anmälts eller eljest upptäckts först mot slutet av preskriptionstiden, ett förhållande som ingalunda vore ovanligt, hade därför förundersökningsreglerna visat sig kunna vålla avsevärda risker för att åtal icke skulle kunna anhängiggöras före preskriptionstidens utgång. Flera sådana fall hade inträffat efter införandet av den nya rättegångsordningen. Några av dessa hade också väckt stor uppmärksamhet. Det förefölle icke tillfredsställande, att den misstänkte skulle kunna utnyttja reglerna om förundersökningsförfarandet till att undandraga sig lagföring och straff; å andra sidan borde det icke få förekomma, att åklagaren för att förebygga preskription tunnade på dessa regler, som i själva verket avsåge att garantera den enskildes rättssäkerhet.

Med sistnämnda yttrande syftade riksåklagaren — att döma av en vid skrivelsen fogad promemoria angående ett av honom handlagt ärende — på bestämmelsen i RB 23: 18 att åtal icke får väckas innan tillfälle beretts den misstänkte och hans försvarare att taga kännedom om vad vid förundersökningen förekommit samt att angeva den utredning de anser önskvärd och att eljest anföra vad de aktar nödigt.

Etrräffande de argument som åberopats mot processlagberedningens förslag anförde riksåklagaren, att det finge erinras om att i förundersökningskungörelsen d. 19 dec. 1947, som tillkom efter riksdagens behandling av processlagberedningens förslag, i 20 § intagits bestämmelse, att underrättelse om misstanken skulle antecknas i förundersökningsprotokollet. Genom denna föreskrift torde enligt riksåklagaren de åberopade farhågorna för att

bevissvårigheter skulle uppstå väsentligen ha eliminerats; om så befunnas erforderligt kunde ytterligare garantier skapas för att bevissvårigheter ej behövde uppstå beträffande den tidpunkt, då den preskriptionsavbrytande underrättelsen meddelats. Det vore vidare att märka, att förundersökningsreglerna medförde, att åtal som regel numera anställdes på ett betydligt senare stadium av brottmålsförfarandet än under den gamla rättegångsordningens tid. Den förlängning av preskriptionstiderna, som skulle bli följden vid ett genomförande av processlagberedningens förslag, syntes därför i stort sett endast bli skenbar.

Erfarenheterna från tillämpningen av RB visar enligt strafflagberedningens mening att det finnes skäl att ånyo överväga frågan vilka omständigheter som skall anses avbryta preskriptionen. Till de principiella synpunkter som av processlagberedningen och i propositionen till 1946 års riksdag anlades på denna fråga kan strafflagberedningen ansluta sig. Med den utformning förundersökningsförfarandet i brottmål erhållit i RB och därtill anslutna författningar, måste såsom processlagberedningen anfört förundersökningen betraktas som en del av rättegången i vidsträckt mening. De skäl som anförts mot processlagberedningens förslag och för ett bibehållande av hittills gällande principer för preskriptionens avbrytande är till övervägande del av praktisk art. De svårigheter för tillämpningen som förmenats kunna uppkomma vid ett genomförande av förslaget torde emellertid icke böra över-skattas.

I första lagutskottets utlåtande understrykes betydelsen av att reglerna om åtalspreskription är klara och enkla i tillämpningen. Enligt strafflagberedningens mening bör det icke vara omöjligt att anordna förfarandet så, att det även vid ett system, enligt vilket preskription avbrytes på ett tidigare stadium av förfarandet än delgivningen av åtal, tämligen lätt går att utreda huruvida preskriptionsavbrott skett. Enligt RB 23: 18 skall, när förundersökningen fortskridit så långt att någon skäligen kan misstänkas för brottet, denne vid förhör underrättas om misstanken. Processlagberedningen föreslog att preskriptionen skulle avbrytas genom att den misstänkte erhållit del av åtal eller vid förundersökning som lett till allmänt åtal underrättats om den mot honom riktade misstanken. För avgörande av preskriptionsfrågan måste enligt denna ordning kunna kontrolleras huruvida och när den misstänkte erhållit sådan underrättelse. Härvid må såsom riksåklagaren framhållit erinras om 20 § förundersökningskungörelsen. Enligt denna paragraf skall i förundersökningsprotokollet antecknas när underrättelse lämnats den misstänkte jämlikt RB 23: 18 att han är skäligen misstänkt för brottet. Av underrättelsen måste givetvis framgå vilket brott misstanken avser. För att underlätta kontrollen torde det kunna övervägas att komplettera bestämmelsen i förundersökningskungörelsen med en föreskrift att den misstänkte skall bekräfta att han erhållit del därav, t. ex. genom påskrift på protokollet. Om den misstänkte vägrar att medverka härtill, bör — i överensstämmelse med vad som eljest gäller vid delgivning — underrättelse ändå anses ha ägt rum, varom anteckning bör göras.

Skall delgivning av underrättelse om misstanke för brottet anses avbryta preskriptionen bör icke ifrågakomma att en förundersökning, som nedlägges eller avslutas utan att åtal följer, får betydelse i preskriptionsavseende. Mot förslaget att låta delgivning av misstanke avbryta preskriptionen har emellertid invänts att tvist kan uppkomma huruvida en förundersökning, som efter någon tids vila åter tagits upp, lett till åtalet och således avbrutit preskription. Det har framhållits att åklagaren på tämligen lösa grunder kan meddela underrättelse om misstanke för brott och sedan förhåla förundersökningen i förhoppning att nya bevis skall yppa sig. Även om det icke kan bestridas att den av processlagberedningen föreslagna ordningen i detta hänseende kan tänkas medföra att tveksamhet någon gång uppkommer om preskriptionen avbrutits eller ej, synes invändningen enligt strafflagberedningens mening icke vara avgörande. Iakttages RB:s regler torde nämligen endast ytterst undantagsvis kunna förekomma att domstolen får anledning att tveka vid avgörandet av om en förundersökning lett till åtal. Enligt RB 23: 4 skall förundersökning bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger; finnes ej längre anledning till dess fullföljande, skall den nedläggas. I RB 23: 20 stadgas, att när förundersökning avslutas undersökningsledaren skall meddela beslut, huruvida åtal skall väckas.

Processlagberedningens förslag innebär att den preskriptionsavbrytande åtgärden kan vidtagas på något svagare grunder än för närvarande. Icke heller den nuvarande ordningen går emellertid fri från anmärkningar. För att åtal skall få väckas fordras visserligen att sannolika skäl för misstanken föreligger; eljest utsätter sig åklagaren för risken för ansvar jämlikt SL 13: 6. Det torde emellertid såsom första lagutskottet anförde kunna förekomma att en åklagare för att avbryta preskription kan komma att väcka åtal, ehuru brottsutredningen ej är avslutad. I ett av JO handlagt ärende har JO, under åberopande av utskottets uttalande år 1946, icke ansett sig kunna resa någon gensaga mot att åklagare, för att förhindra att preskription inträder, väcker åtal utan att iakttaga bestämmelserna i RB 23: 18 första stycket andra och tredje punkten (se JO:s ämbetsberättelse 1956 s. 83 ff). Enligt dessa bestämmelser skall, så snart det kan ske utan men för utredningen, tillfälle lämnas den misstänkte och hans försvarare att taga kännedom om vad vid förundersökningen förekommit samt att ange den utredning de anser önskvärd och att eljest anförva vad de aktar nödigt; åtal får icke beslutas, innan tillfälle därtill beretts dem.

Utöver de invändningar av huvudsakligen praktisk art som hittills berörts, anfördes mot processlagberedningens och propositionens förslag den principiella invändningen att preskriptionstiderna skulle komma att förlängas. I förhållande till då gällande ordning var detta otvivelaktigt riktigt beträffande flertalet fall. I fråga om fall där utredningen är omfattande — och det är endast då frågan om valet av den åtgärd som skall avbryta preskription får någon nämnvärd betydelse — torde emellertid, med hänsyn till regleringen av förundersökningsförfarandet, den föreslagna ordningen ofta icke leda till någon förlängning i jämförelse med den ordning

som gällde före RB:s ikraftträdande år 1948. I sådana fall har den i SL 5: 14 intagna ståndpunkten däremot i stor utsträckning lett till en förkortning av preskriptionstiderna. Härtill bidrager bl. a. att bestämmelserna om förundersökningen ger den misstänkte möjlighet att påverka tidpunkten för åtals väckande. Den misstänkte skall, som nyss nämnts, få tillfälle att ta del av utredningsmaterialet och ange den ytterligare utredning han anser önskvärd. Begär den misstänkte, att förhör skall hållas med någon eller att annan utredning skall förebringas, skall sådan begäran efterkommas om det kan antagas att åtgärden skulle äga betydelse för undersökningen; avslås framställningen skall skälen därför anges (RB 23: 18 andra stycket). Föreskrifterna i RB måste anses innebära att om åklagaren bifaller en framställning om utredning, han ej skall väcka åtal förrän jämväl denna utredning verkställt och den misstänkte beretts tillfälle att ta del av vad därvid framkommit. Detta bör iakttagas även om åklagaren i princip är beredd att väcka åtal; det må härvid observeras att det för en åklagare kan vara svårt att i förväg avvisa en framställning om ytterligare utredning, under åberopande av att åtgärden icke kan antagas äga betydelse för förundersökningen.

För att förhindra att preskriptionstiden utlöper under den tid då den ytterligare utredningen företages, kan åklagaren tydligen enligt utskottets och JO:s mening väcka åtal. Därest det kan befaras att den som är misstänkt skall hålla sig undan så att delgivning av åtal ej kan ske, finner JO att detta uppenbarligen kan utgöra häktningsanledning (ämbetsberättelsen 1956 s. 88). Enligt strafflagberedningens mening synes det emellertid knappast tillfredsställande att häktning skall behöva tillgripas endast för att förhindra att preskription inträder. Häktning torde för övrigt blott kunna förekomma då det föreligger någon omständighet — vid sidan av den att preskriptionstiden snart utlöper — som ger fog för antagandet att den misstänkte avviker.

På grund av överväganden för vilka nu redogjorts föreslår strafflagberedningen att den av processlagberedningen föreslagna ordningen för preskriptionens avbrytande lägges till grund för lagstiftning.

I enlighet härmed föreslås i 1 § att påföljd ej må ådömas för brott för vars beivrande åtgärd ej blivit vidtagen inom viss tid, vilkens längd gjorts beroende av brottets svårhetsgrad. Motsvarande uttryck användes i 2 §. I 3 § anges, att åtgärd för brottets beivrande skall anses vara vidtagen, när den misstänkte i laga ordning har erhållit del av åtal som mot honom väckts för brottet eller vid förundersökning som lett till allmänt åtal underrättats om den mot honom riktade misstanken. I andra stycket av 3 § upptages en bestämmelse motsvarande vad strafflagberedningen i betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. föreslagit i en ny paragraf, SL 5: 15 a. Enligt denna bestämmelse skall, om målet avvisas eller avskrivs sedan åtal väckts, i fråga om möjligheten att ådöma påföljd så anses som hade åtgärd för brottets beivrande ej vidtagits.

7 §.

Kan påföljd på grund av den brottsliges död eller av annan orsak ej längre ådömas, må vad i 9 kap. 1 eller 2 § stadgas vinna tillämpning endast såframt talan därom väckts inom tio år från det brottet begicks. Talan må i sådant fall av åklagare väckas allenast om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Bestämmelserna om förverkande av egendom i SL 2: 16 och 17 har i strafflagberedningens förslag flyttats till 9 kap. 1 och 2 §§. Motsvarighet till SL 2: 18, som — enligt den av straffrättskommittén i betänkandet med förslag till brottsbalk föreslagna lydelsen — stadgar att talan angående påföljd som avses i 2: 16 eller 17 må, om straff är förfallet, av åklagare väckas allenast om det finnes påkallat ur allmän synpunkt, har i förslaget till skyddslag emellertid ansetts böra upptagas i samband med preskriptionsbestämmelserna. Såsom beredningen redan anfört återfinnes i skyddslagen icke någon motsvarighet till SL 5: 13 i vad lagbudet avser förbud att ådöma påföljd när den brottslige avlidit. För förverkande har det däremot fortfarande ansetts erforderligt att särskilt framhålla — såsom för närvarande i SL 5: 13 andra stycket — att 9 kap. 1 eller 2 § må tillämpas utan hinder av den brottsliges död. I förslaget har i enlighet härmed i 7 § sammanförts bestämmelser motsvarande SL 2: 18, 5: 13 andra stycket och 5: 19 a.

Såsom tidigare framhållits utgör förverkande av egendom icke en påföljd enligt den terminologi som användes i skyddslagen. Enligt 7 § första punkten skall, om påföljd ej längre kan ådömas, beroende på preskription eller den brottsliges död, vad i 9 kap. 1 eller 2 § stadgas vinna tillämpning, endast såframt talan därom väckts inom tio år från det brottet begicks; i sådant fall, d. v. s. om påföljd ej längre kan ådömas, får talan väckas av åklagare allenast om det finnes påkallat ur allmän synpunkt. Med den föreslagna utformningen av 7 § är vad som sägs i lagrummet tillämpligt icke endast — såsom enligt SL 5: 19 a i 1953 års förslag — på förverkande enligt 9 kap. 1 § eller 2 § första stycket utan även i fråga om 2 § i övrigt. Detta medför dock i realiteten icke någon ändring av vad som nu gäller; för tillämpning av 2 § andra stycket förutsättes nämligen icke att någon gärning som är belagd med påföljd har begåtts. Någon preskriptionstid för möjligheten att tillämpa denna förverkandebestämmelse kommer därför lika litet som för närvarande att löpa.

12 §.

I fråga om verkställigheten av skyddsfostran eller skyddsinternering skall vad i 9 § samt, därest avbrott skett av vård i anstalt eller beslut meddelats om återintagning, jämväl vad i 11 § är stadgat äga motsvarande tillämpning, dock att dessa påföljder bortfalla om de ej börjat verkställas, skyddsfostran inom fem år och skyddsinternering inom femton år från det domen vann laga kraft.

I fråga om preskription av verkställigheten av ådömd påföljd har i förevarande kapitel upptagits de bestämmelser som strafflagberedningen föreslog i betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. Vad särskilt gäller de frihetsberövande påföljderna återfinnes sålunda i kapitlet den föreslagna nya regleringen av verkställighetspreskriptionen, avseende omprövning inför domstol om verkställigheten icke påbörjats inom tre år från det domen vann laga kraft. Den utformning skyddsfostran och skyddsinternering erhållit i förslaget har emellertid föranlett att de i 24 § ungdomsfängelselagen och 18 § förvaringslagen föreslagna bestämmelserna icke kunnat överflyttas utan jämkningar. Dessa påföljder omfattar både anstaltsvård och vård i frihet. Verkställigheten skall börja med behandling i anstalt (5 kap. 4 §, 6 kap. 6 §). Har verkställigheten icke påbörjats inom tre år från det domen vann laga kraft bör vad som för motsvarande fall i 9 § föreslagits beträffande fängelse äga tillämpning. I fråga om avbrott i verkställigheten synes man emellertid böra göra skillnad mellan vård i och vård utom anstalt. För vården utom anstalt föreligger icke behov av någon särskild preskriptionsbestämmelse. Vid skyddsfostran fastställer skyddsvårdens ungdomsnämnd en provotid och vid skyddsinternering löper en övervakningstid. I båda fallen har stadgats en längsta tid för vården i frihet (5 kap. 2 och 9 §§, 6 kap. 18 §) och denna tid löper även om den dömde icke upprätthåller kontakt med nämnden eller övervakaren. Sker däremot avbrott i anstaltstiden, t. ex. genom att den dömde avviker, skall den tid varunder han håller sig undan icke inräknas i verkställighetstiden (lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt 3 kap. 4 och 8 §§). För dessa fall torde böra upptagas en motsvarighet till vad som föreslagits beträffande fängelse i 11 §. Med avbrott i vården i anstalt avses avbrott i pågående verkställighet, t. ex. genom att den dömde olovligen avviker. Som avbrott bör uppenbarligen icke betraktas att beslut meddelas om att den dömde skall överföras till vård i frihet. Med avbrott bör jämföras sådana fall, i vilka ungdomsnämnden eller interneringsnämnden beslutat, att någon som vårdas i frihet skall återintagas i anstalt. I sistnämnda fall får treårstiden räknas från beslutet om återintagningen. — I likhet med vad som för närvarande gäller bör stadgas en längsta tid efter vilken påföljden bortfaller om den ej börjat verkställas eller, efter avbrott, återupptagits. Tiderna har upptagits oförändrade, i fråga om skyddsfostran fem år och skyddsinternering femton år.

13 kap. Personundersökning

Bestämmelser om särskild förundersökning eller — som det numera kallas — personundersökning i brottmål infördes i svensk rätt genom lagen d. 28 juni 1918 angående villkorlig straffdom. Syftet med sådan undersökning skulle, enligt uttalanden under förarbetena till lagen, vara att förebygga att dömstolen, utan att djupare intränga i det särskilda fallet, låte sig ledas av enstaka på ytan varande omständigheter av ömmande art och på grund av dem oriktigt antoge ett sådant undantagsfall föreligga, som vore förutsättning för villkorlig dom.

Uppfattningen rörande personundersökningarnas syfte har sedermera förskjutits och i samband därmed har deras användningsområde efter hand utvidgats. Uppaktet till denna utveckling gavs i lagen d. 6 juni 1924 innefattande bestämmelser om förfarandet i brottmål rörande vissa minderåriga. I denna lag, som avsåg tilltalade under 18 år, meddelades bestämmelser om personundersökning även i andra fall än där villkorlig dom kunde ifrågakomma, och syftet med undersökningen angavs vara att vinna utredning rörande den undersöktes personliga förhållanden samt angående de åtgärder, som med hänsyn därtill finge anses lämpligast för hans rättande. Bestämmelser om personundersökning upptogs också i lagen d. 15 juni 1935 om ungdomsfängelse. I fråga om syftet med undersökningen överensstämde dessa bestämmelser med motsvarande i 1924 års lag.

I samband med 1939 års lagstiftning om villkorlig dom samlades bestämmelserna om personundersökning i en särskild lag, lagen d. 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål, och därvid utvidgades användningsområdet för dessa undersökningar ytterligare. Nämnda lag har numera avlösts av lagen d. 18 juni 1954 om personundersökning i brottmål, vilken dock till sitt sakliga innehåll nästan helt överensstämmer med den förra; den översyn av lagen som kunde vara påkallad borde enligt föredragande departementschefen anstå i avbidan på strafflagberedningens utredning angående den villkorliga domen m. m.

Utvecklingen på ifrågavarande område har varit en följd av det kriminalrättsliga påföljdssystemets gradvisa utbyggnad. De sakkunniga, vilkas förslag lades till grund för 1939 års lag om särskild förundersökning i brottmål, uttalade att det, i samma mån som straffrättens reaktionsformer ökades, bieve alltmera betydelsefullt att domstolarna sattes i stånd att riktigt bedöma, huruvida förutsättningarna för den ena eller andra reaktionsformen förefunnas i det särskilda fallet. Till detta uttalande kan beredningen helt ansluta sig. Enligt beredningens förslag utökas de kriminalpolitiska behandlingsformerna och lämnas domstolarna större frihet i valet mellan olika åtgärder än de nu har. Behovet av noggrant och sakkunnigt utförda per-

sonundersökningar, som ej endast ger en bakgrund till brottet utan även lämnar fylligaste möjliga material till bedömning av de ur individualpreventiv synpunkt lämpligaste åtgärderna mot den tilltalade, kommer därför att framträda med större styrka än för närvarande.

Personundersökningens betydelse är emellertid ej inskränkt enbart till valet av påföljd. Sedan detta val har skett, skall personundersökningen, vare sig den dömden omhändertages å anstalt eller blir föremål för vård i frihet, tjäna till ledning vid utformningen av hans behandling. Vad angår kriminalvård i frihet genom skyddstillsyn skall domstolen visserligen icke såsom nu vid villkorlig dom meddela några särskilda föreskrifter för den dömden under prøvotiden, utan denna uppgift ankommer på den tillsynsnämnd som skall handha vården. Denna ändrade ordning, vilken innebär att föreskrifterna meddelas först efter domen till skyddstillsyn, är dock icke ägnad att minska personundersökningens betydelse i förevarande hänseende. Om domstolen ej förordnar annorlunda, räknas prøvotiden vid skyddstillsyn från dagen för domen (4 kap. 5 §), och för att tillsynsnämnden utan dröjsmål skall kunna meddela erforderliga föreskrifter är det av stor vikt, att personundersökningen innehåller en omsorgsfull planering av vården i frihet.

Det är önskvärt, att personundersökning sker så snart som möjligt under brottsutredningen. Om den misstänkte ej är häktad, dröjer det ofta, innan domen meddelas, en avsevärd tid under vilken han icke blir förenål för annat ingripande än det som föranledes av utredningen om brottet och förhandlingen inför domstolen. Denna tid innebär i allmänhet stora påfrestningar för den misstänkte och han föranledes ej sällan därunder att begå nya brott. Till förhindrande härav är det angeläget, att skyddskonsulenter och deras assistenter eller i förekommande fall tjänstemännen vid skyddsföreningarna bringas i kontakt med brottslingarna snarast möjligt efter upptäckten av deras brott för att lämna dem stöd och hjälp, ägnad att främja deras anpassning i samhället. Ett tillfälle härtill erbjuder sig i samband med personundersökningen, och möjligheterna att påverka brottslingen och förmå honom att ändra sin livsföring torde då, innan domen har fallit, vara särskilt gynnsamma. I 3 § av förevarande kapitel föreslår beredningen en bestämmelse som syftar till att, om den som misstänkes för brott, vara kan följa fängelse i två år eller däröver, vid den av åklagaren ledda förundersökningen erkänner brottet, personundersökning i regel skall företagas utan dröjsmål och utan avbidan på att åtal väckes. Utmynnans personundersökningen i förslag om skyddstillsyn, bör i samband med undersökningen vården i frihet på lämpligt sätt förberedas. Föreskrift härom har meddelats i 8 §.

Då personundersökningen skall tjäna till ledning ej blott vid valet av påföljd utan även vid utformandet av den dömdes behandling och då dessutom lämpliga åtgärder till den misstänktes stöd och hjälp skall, när det erfordras, vidtagas i samband med undersökningen, ställes uppenbarligen stora krav på personundersökarens insikter och omdöme. Såsom ett slutmål torde böra eftersträvas, att personundersökningarna — såsom sker på vissa håll

uttomlands — ombesörjes av heltidsanställda befattningshavare med särskild utbildning för denna uppgift. Beredningens förslag, vilket förutsätter en väsentlig utökning av skyddskonsulentorganisationen, innebär att skyddskonsulenterna och deras assistenter skall i långt större utsträckning än nu ägna sig åt personundersökningar. Beredningen föreslår emellertid att tills vidare liksom nu frivilliga arbetskrafter skall kunna anlitas som personundersökare. Enligt 4 § i förevarande kapitel skall sålunda till personundersökare kunna utses — förutom skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening — annan lämplig person. I sådant fall skall dock personundersökaren samråda med vederbörande skyddskonsulent och överlämna sin skriftliga berättelse över undersökningen till denne, som skall avge yttrande däröver till domstolen.

Av det ovan anförda framgår, att personundersökningen ej endast eller ens företrädesvis är att uppfatta såsom ett led i det processuella förfarandet, utan att den också är av stor betydelse för behandlingen av brottslingen. Vid den kodifiering av de till påföljdssystemet hörande lagbestämmelserna, som beredningen företagit i skyddslagen, har det därför fallit sig naturligt att låta bestämmelserna om personundersökning inflyta i denna lag. Förevarande kapitel är avsett att ersätta 1954 års lag om personundersökning i brottmål. Ett par av stadgandena i sistnämnda lag har dock icke fått någon motsvarighet i kapitlet. Enligt 6 § i 1954 års lag kan domstol under vissa förutsättningar förordna att brottmål i vad angår utredning som avses i lagen skall handläggas inom stängda dörrar. En häremot svarande bestämmelse, som dock äger större räckvidd, föreslås av beredningen i RB 5: 1. Det nuvarande stadgandet i 7 § av 1954 års lag om ersättning av allmänna medel åt personundersökare ävensom åt läkare, som förordnats att avge läkarintyg jämlikt 4 § (motsvarande 5 § nedan), har beredningen låtit utgå. Detta spörsmål synes böra regleras i administrativ väg med stöd av 14 kap. 24 §.

Även i övrigt bör, i likhet med vad nu är fallet, närmare bestämmelser om personundersökning utfärdas i administrativ ordning. Det är visserligen angeläget, att undersökningarna därvid icke bindes vid någon gemensam mall utan i stället största möjliga frihet lämnas personundersökaren att anpassa undersökningens omfattning efter behovet i det särskilda fallet. Liksom nu bör emellertid vissa data rörande den undersökte införskaffas i enlighet med ett till grund för utredningen liggande formulär.

1 §.

I brottmål må, om det prövas erforderligt, personundersökning äga rum för vinnande av utredning rörande den misstänktes personliga förhållanden samt angående de åtgärder som må anses lämpliga för att främja hans anpassning i samhället.

Enligt denna bestämmelse, som bortsett från vissa redaktionella jämkningar överensstämmer med 1 § i 1954 års lag, skall personundersökning kunna ske så snart sådan undersökning prövas erforderlig för vinnande av

utredning i de hänseenden som anges i bestämmelsen. Liksom nu skall emellertid personundersökning i vissa fall obligatoriskt företagas. Vilka dessa fall är anges i 2 §.

Såsom framgår av en jämförelse med bestämmelserna i 3 § avser ordet brottmål i förevarande paragraf brottmålsförfarandet i vidsträckt mening och därunder inbegripes alltså även fall, i vilka åtal ännu ej har väckts; en antydning härom ges också genom att i paragrafen talas om den misstänkte och ej om den tilltalade. Strafflagberedningens förslag åsyftar, som har omtalats under kapitelrubriken och närmare redovisas under 3 §, att personundersökning i sådana fall, där en misstänkt under förundersökning erkänner svårare brott, skall utföras tidigare än nu i allmänhet sker och utan avbidan på att åklagaren hinner väcka åtal.

Liksom personundersökning ej får beslutas enligt paragrafen annat än när sådan undersökning prövas erforderlig, bör i de fall undersökning sker denna ej göras mera omfattande än som påkallas av syftet med undersökningen. Särskilt må understrykas vikten av att valet av de personer, med vilka personundersökaren träder i förbindelse för att inhämta upplysningar angående den misstänkte, sker med omsorg och omdöme. Ett urskillningslöst hörande av personer i den misstänktes närmaste omgivning kan — utan motsvarande nytta ur utredningssynpunkt — för honom medföra skadeverkningar, som kan allvarligt försvåra hans återanpassning.

2 §.

Ej må dömas till fängelse i sex månader eller däröver eller förordnas om villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran, skyddsinternering eller överlämnande till särskild vård enligt 7 kap. utan att personundersökning ägt rum. Personundersökning är dock ej erforderlig, om utredning som avses i 1 § därförutan är för rätten tillgänglig.

Enligt 2 § i 1954 års lag är personundersökning, om ej därmed avsedd utredning ändock är tillgänglig, obligatorisk

- 1) när någon som ej fyllt 21 år har häktats för brott,
- 2) när någon som är över 21 år har häktats, såvida ej laga hinder mot villkorlig dom föreligger eller enligt 3 § lagen om villkorlig dom sådan dom får meddelas allenast såframt synnerliga skäl föranleder därtill eller fråga är om brott av krigsman mot SL 25—27 kap.,
- 3) innan någon dömes till fängelse eller straffarbete i sex månader eller däröver eller till ungdomsfängelse eller anstånd enligt 1 § lagen om villkorlig dom beviljas.

Att särskilda bestämmelser har meddelats för de fall som avses under 1) och 2) sammanhänger med önskemålet att i dessa fall få till stånd personundersökning utan uppskov. Enligt strafflagberedningens mening föreligger emellertid behov härav vare sig den misstänkte är häktad eller ej. Såsom tidigare har anmärkts bör personundersökningen ej endast tjäna till att fullständiga utredningen i målet, utan den bör också utgöra utgångs-

punkten för hjälpande och stödjande åtgärder, när sådana behöves. Personundersökning bör därför även i fråga om andra än häktade ske så tidigt under brottmålsförfarandet som möjligt (jfr 3 §). Med hänsyn härtill har beredningen icke föreslagit några särregler i förevarande avseende beträffande häktade.

De föreslagna bestämmelserna innebär, att personundersökning — eller däremot svarande utredning — kräves, innan någon dömes till annan allmän brottspåföljd än böter eller fängelse eller till fängelse i sex månader eller däröver. Härigenom sker en viss utvidgning av det område, inom vilket personundersökning är obligatorisk. Utvidgningen hänför sig till skyddsinternering och i viss mån även till överlämnande till särskild vård; för närvarande saknas särskild föreskrift om att personundersökning skall ske innan tilltalad dömes till förvaring eller internering eller med stöd av lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig överlämnas till barnavårdens organ för skyddsuffostran.

I fråga om ådömande av skyddsinternering har icke upptagits någon motsvarighet till det nuvarande stadgandet i 1 § förvaringslagen att den brottsliges sinnesbeskaffenhet skall avvika från det normala. Såsom har omtalats under 6 kap. 1 § innebär denna ändring likväl ej, att vid övervägande om skyddsinternering skall tillgripas hänsyn icke skall tagas till den tilltalades sinnesbeskaffenhet. För utredning härom kan sinnesundersökning visa sig erforderlig. I allmänhet torde det emellertid vara tillräckligt att läkarundersökning sker enligt 5 § i förevarande kapitel. I sådant fall skall enligt 2 § jämväl personundersökning ske, om ej därmed avsedd utredning ändock är tillgänglig för domstolen. Det må för övrigt anmärkas, att personundersökning i regel bör företagas, även om sinnesundersökning är aktuell. För sinnesundersökningens snabba genomförande är det av stort värde, om undersökningsläkaren har tillgång till det material, som har framkommit vid en personundersökning.¹

När överlämnande till särskild vård överväges av domstolen, torde ofta erforderlig personutredning kunna erhållas utan att personundersökning sker. Detta gäller framför allt i de fall, då överlämnande till vård enligt barnavårdslagen ifrågakommer. I sådant fall skall enligt 7 kap. 1 § alltid barnavårdsnämnden — eller i fråga om den som är elev i ungdomsvårds-skola dess styrelse — höras, innan domstolen beslutar överlämnande. Därvid torde det i allmänhet, om fallet ej redan är utrett av nämnden, böra ankomma på denna att föranstalta om utredning rörande den unges förhållanden. Även då överlämnande till vård enligt lagen om nykterhetsvård ifrågasättes och på grund härav yttrande inhämtas av nykterhetsnämnden torde stundom personundersökning vara överflödig. Det må emellertid uppmärksammas, att med den av beredningen i 3 § andra stycket föreslagna bestämmelsen domstolen i allmänhet torde ha att taga ställning till frågan huruvida personundersökning skall ske långt innan den kan bedöma, vilken påföljd som bör ådömas; till grund för detta bedömande bör för övrigt ligga,

¹ Se härom NJA II 1954 s. 323.

förutom utredning om brottet, sådan utredning som avses med personundersökning. För tilltalad under 18 år kommer dock i regel ej annan påföljd än överlämnande till vård enligt barnvårdslagen i fråga, såvida ej böter anses vara tillfyllest.

För överlämnande till vård enligt sinnessjuklagen förutsättes enligt 7 kap. 3 §, att den tilltalade i utlåtande enligt sinnessjuklagen förklarats vara i behov av vård å sinnessjukhus. Såsom ovan har nämnts bör emellertid den omständigheten, att sinnesundersökning kan bli aktuell, icke hindra att personundersökning beslutas. Överlämnande med stöd av 4 § i samma kapitel till öppen psykiatrisk vård förutsätter icke nödvändigtvis, att utlåtande enligt sinnessjuklagen har inhämtats. Om så ej har skett, skall läkarintyg varom stadgas i 5 § av förevarande kapitel vara införskaffat, innan domstolen beslutar överlämnande.

Liksom nu skall enligt förslaget personundersökning kunna underlåtas, om den misstänkte nyligen i annat mål varit föremål för personundersökning eller sinnesundersökning. Ligger den tidigare undersökningen längre tillbaka i tiden, bör personundersökning ske men, såvitt avser den misstänktes förhållanden, begränsas till att avse tiden efter den förra undersökningen. Förutsättningarna för att tidigare undersökningar skall komma till åklagarens och domstolens kännedom har ökat sedan genom en år 1954 gjord ändring i 2 § lagen om straffregister föreskrivits, att uppgift till straffregistret skall innehålla upplysning även om verkställd personutredning, varunder inbegripes sinnesundersökning, personundersökning och sådant läkarintyg som avses i 5 § i förevarande kapitel. Upplysning härom skall meddelas, när utdrag ur registret meddelas.

För att beslut angående personundersökning skall kunna fattas utan tidsutdräkt i de fall som avses i 3 § andra stycket, bör i administrativ väg föreskrivas, att åklagaren vid sin anmälan till domstolen skall foga utdrag ur straffregistret beträffande den misstänkte. I de fall, då utdraget innehåller upplysning om tidigare personutredning vid annan domstol, bör åklagaren föranstalta om att den tidigare utredningen ofördröjligen tillställs den rätt hos vilken anmälan göres.

3 §.

Om personundersökning förordnar rätten, så snart tillräckliga skäl föreligga för sådan undersökning.

Erkänner vid förundersökning den misstänkte brott vara kan följa fängelse i två år eller däröver, skall åklagaren utan dröjsmål göra anmälan därom hos rätten för beslut angående personundersökning.

Rätten må förordna om komplettering av förefintlig personundersökning.

Jämlikt 3 § i 1954 års lag tillkommer det domstol att förordna om personundersökning, och förordnande skall meddelas så snart det finnes lämpligen kunna ske. Vill åklagaren, den misstänkte eller hans försvarare att beslut om sådan undersökning skall meddelas före åtalet, må han hos domstolen göra framställning därom. Häktas den misstänkte, bör beslutet meddelas sist i samband med häktningen.

Enligt strafflagberedningens mening bör det även i fortsättningen ankomma på domstol att besluta huruvida personundersökning skall företagas. Varken i 1954 års lag eller i beredningens förslag utsåges direkt, att sådan undersökning ej skall beslutas med mindre sannolika skäl föreligger för att den misstänkte har begått det brott för vilket han misstänkes. Detta ligger emellertid i sakens natur. Enligt förslaget skall förordnande om personundersökning meddelas så snart tillräckliga skäl förebragts för sådan undersökning, d. v. s. när sannolika skäl föreligger för att den misstänkte har begått brottet och erforderlig personutredning eljest icke kommer att vara tillgänglig för domstolen.

Såsom framhållits under kapitelrubriken är det angeläget, att personundersökningen utföres så tidigt som möjligt under brottsutredningen. Om den misstänkte under förundersökningen erkänner brottet, bör frågan huruvida personundersökning skall ske utan dröjsmål prövas av domstol. För sådant ändamål föreslår beredningen skyldighet för åklagaren att göra anmälan därom hos rätten; därvid blir forumreglerna i RB 19 kap. att tillämpa (RB 19: 12). Anmälningsskyldigheten har emellertid begränsats till fall, där å brottet kan följa fängelse i två år eller däröver. Hinder föreligger dock icke, att åklagaren gör anmälan även i andra fall, om han anser personundersökning vara önskvärd. Med den föreslagna anordningen torde den nuvarande bestämmelsen, att den misstänkte eller hans försvarare kan påkalla beslut om personundersökning före åtalet, kunna utgå; det får antagas att åklagaren gör anmälan angående personundersökning, om begäran därom framställs från den misstänktes sida. Åklagarens anmälningsskyldighet bör närmare regleras genom administrativa bestämmelser; härom hänvisas till vad som har anförts under 2 §.

I administrativ väg bör även ges föreskrifter om att den skriftliga berättelsen över personundersökningen skall tillställas parterna i målet före huvudförhandlingen, för att de skall kunna i god tid få del av vad som framkommit vid undersökningen och sättas i tillfälle att vid behov införskaffa kompletterande eller motbevisande utredning.

4 §.

Till personundersökare skall utses skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening eller, efter samråd med skyddskonsulent, annan lämplig person.

Utföres personundersökning av annan än skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, skall personundersökaren samråda med vederbörande skyddskonsulent och överlämna sin skriftliga berättelse över undersökningen till denne, som har att däröver avgiva yttrande till rätten.

Enligt 3 § i 1954 års lag skall till personundersökare förordnas lämplig och villig person. I kungörelsen med vissa bestämmelser angående tillämpningen av nämnda lag stadgas bl. a. att personundersökaren, om så erfordras, bör samråda med vederbörande skyddskonsulent samt att personundersökaren, om den tilltalade har sin bostad på annan ort, äger hänvända sig

till skyddskonsulenten i det distrikt, där den tilltalade bor, för erhållande av nödig utredning.

Enligt gällande instruktion för skyddskonsulenterna ingår i deras arbetsuppgifter bl. a. att biträda vid personundersökningar. De skall på begäran till domstol lämna uppgift å personer lämpliga som personundersökare och har att bistå personundersökare med råd och upplysningar i vad som rör deras uppdrag. Konsulenterna är även pliktiga att, i den mån det kan ske utan att övriga tjänsteåligganden eftersättes, utan ersättning mottaga uppdrag som personundersökare.

Såsom ovan anförts gäller för närvarande inga andra kvalifikationsbestämmelser för den som skall utföra personundersökning än att han skall vara lämplig och villig. I praktiken brukar också till personundersökare utses personer med de mest skiftande kvalifikationer, såsom tjänstemän vid skyddsföreningar, andra socialarbetare, tingsnotarier, lärare och kommunala förtroendemän. Ofta saknar personundersökarna erforderlig utbildning för sitt uppdrag och tillräcklig erfarenhet på det sociala området. Detta torde ha visat sig vara en brist framför allt när det gäller planerandet av lämpliga åtgärder för den misstänktes tillrättaförande. Det lär ej heller kunna bestridas, att personundersökningarnas standard är mycket ojämn. Om det därför redan nu är angeläget att söka åstadkomma en förbättring i detta hänseende, framstår — mot bakgrunden av vad tidigare har sagts om personundersökningarnas roll i det av strafflagberedningen föreslagna påföljdssystemet — behovet härav än starkare vid ett genomförande av beredningens förslag.

Vad instruktionen för skyddskonsulenterna innehåller angående dessa befattningshavares och deras assistenters medverkan vid personundersökningar har i stor utsträckning kommit att stanna på papperet. Endast i undantagsfall torde personundersökning utföras av skyddskonsulent eller skyddsassistent. Det personliga samråd mellan domstolens ordförande och skyddskonsulenten, som avsetts skola äga rum innan personundersökare utses, synes ofta underlåtas. I stället finnes exempel på ett slentrianmässigt val av personundersökare inom en begränsad krets personer; det har därigenom förekommit att alltför stort antal undersökningar anförtros samma person. Kontakten mellan personundersökare och skyddskonsulenter är många gånger obefintlig, och utrymmet för de senares rådgivande verksamhet har därigenom blivit mera begränsat än vad som ursprungligen avsetts. Till denna utveckling har givetvis bidragit att skyddskonsulentorganisationens utbyggnad kommit att ske i alltför långsamt tempo och att befattningshavarnas arbetsuppgifter kommit att väsentligt ökas till följd av det stegrade antalet villkorligt dömda och villkorligt frigivna.

Under nuvarande förhållanden får skyddskonsulenten ofta icke kännedom om personundersökningen förrän berättelsen däröver översändes till honom av rätten, när villkorlig dom har meddelats. Hans möjlighet att inverka på det sätt varpå personundersökarna fullgör sina uppdrag är därför mycket begränsad. En ännu mer framträdande nackdel av den nuvarande

ordningen är dock enligt beredningens mening att skyddskonsulenterna och skyddsassistenterna icke beredes tillfälle att på ett tidigt stadium ingripa med lämpliga åtgärder till den misstänktes stöd och hjälp för att söka förebygga fortsatt brottslighet från hans sida samt att, när skyddstillsyn kan antagas komma i fråga, vidtaga förberedelser för vården i frihet.

Beredningen är härmed tillbaka vid sin i det föregående redovisade uppfattning att, när så finnes lämpligt och möjligt, arbetet med den misstänktes återanpassning bör påbörjas redan i samband med personundersökningen. Detta torde kräva, att skyddskonsulenterna och skyddsassistenterna får bättre kontakt med och större inflytande över personundersökningarna än de nu har. Efter den utbyggnad av skyddskonsulentorganisationen, vilken inåste genomföras innan skyddslagen bringas i tillämpning, bör också dessa befattningshavare i långt större utsträckning än nu kunna själva utföra personundersökningar. Med skyddskonsulenter och skyddsassistenter bör i förevarande hänseende jämföras skyddsföreningarnas tjänstemän, vilka äger god förtrogenhet med personundersökningar.

Enligt förevarande paragraf skall domstolen emellertid efter samråd med skyddskonsulent kunna utse även annan lämplig person till personundersökare. Varje skyddskonsulent bör inom sitt distrikt knyta kontakt med personer, som är villiga att utföra personundersökningar och som konsulenten lämnar erforderlig handledning för att de skall kunna utföra sådana uppdrag. För utbildande av dessa frivilliga medhjälpare bör skyddskonsulenten anordna kurser och konferenser, där frågor angående personundersökning upptages till diskussion; medel härför bör ställas till skyddskonsulenternas förfogande. Det synes även vara lämpligt att, såsom har skett på vissa håll utomlands, en kortfattad skriftlig vägledning för personundersökare utarbetas, vilket bör ske genom skyddsvårdsstyrelsens försorg. Ovan omförmälda samråd mellan domstol och skyddskonsulent torde bl. a. kunna ske i den formen, att skyddskonsulenten fortlöpande håller domstolarna inom sitt distrikt underrättade om de frivilliga medhjälpare, åt vilka personundersökningar kan uppdragas.

När personundersökning utföres av annan än skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening skall enligt förslaget personundersökaren samråda med vederbörande skyddskonsulent. Denne sättes därigenom i tillfälle att öva kontroll över hur undersökningen utföres och att föranstalta om behöfliga kompletteringar. Personundersökaren skall också överlämna sin skriftliga berättelse över undersökningen till skyddskonsulenten, som till ledning för domstolen skall avge yttrande däröver. Om skäl till anmärkningar icke föreligger, kan yttrandet göras helt kort och begränsas till ett tillstyrkande av de av personundersökaren föreslagna åtgärderna.

Sakkunnigen Marnell har i särskilt yttrande, som fogats vid betänkandet, annu skiljaktigt mening angående avfattningen av förevarande paragraf.

5 §.

Rätten må, när skäl äro därtill, förordna läkare, om möjligt en psykiater, att avgiva läkarintyg angående misstänkt. Sådant intyg skall avfattas enligt anvisningar som meddelas av Konungen.

Om utlåtande enligt sinnessjuklagen ej inhämtats, skall läkarintyg som i första stycket sägs vara införskaffat innan någon dömes till skyddsinternering eller överlämnas till öppen psykiatrisk vård.

Misstänkt som ej är häktad är pliktig att för läkarundersökning inställa sig å tid och ort som läkaren bestämmer.

Denna paragraf överensstämmer i väsentliga delar med 4 § i 1954 års lag. Skiljaktigheterna hänför sig, bortsett från redaktionella ändringar, främst till andra stycket i paragrafen. Om utlåtande enligt sinnessjuklagen ej har inhämtats, skall för närvarande läkarintyg som avses i paragrafen vara införskaffat, innan någon dömes till ungdomsfängelse. Föreskriften härom infördes närmast av det skälet, att ungdomsfängelse ursprungligen avsågs endast för psykiskt normala lagöverträdare. Såsom i annat sammanhang omtalats har emellertid utvecklingen gått i annan riktning. Enligt strafflagberedningens förslag är för övrigt skyddsfostran, som är förslaget motsvarighet till ungdomsfängelse, avsedd att vara den normala påföljden för kriminella ungdomar i åldern 18—20 år, för vilka en längre tids anstaltsvård finnes påkallad. Med hänsyn härtill har icke ansetts böra uppställas något krav på att läkarintyg alltid skall anskaffas, innan dom till skyddsfostran meddelas. Tydligt är emellertid att det ofta är lämpligt, att den dömda underkastas läkarundersökning före domen, och det torde regelmässigt böra ske, innan någon som är under 18 år eller som har fyllt 21 men ej 23 år dömes till denna påföljd.

Enligt förslaget skall, om sinnesundersökning ej har skett, läkarintyg jämlikt förevarande paragraf införskaffas, innan någon dömes till skyddsinternering eller överlämnas till öppen psykiatrisk vård. Beträffande skälen härför hänvisas till vad som har anförts under 2 §. Det må dock även i detta sammanhang understrykas att den omständigheten, att sinnesundersökning kan komma att bli aktuell, i allmänhet ej bör hindra vare sig att personundersökning sker eller att läkarintyg inhämtas. Tvärtom är det i regel önskvärt att sådan utredning föregår sinnesundersökningen. I den mån möjligheten att anlita psykiatrisk expertis ökar, torde för övrigt läkarundersökningar enligt denna paragraf bli ägnade att i allt större utsträckning ersätta sinnesundersökning enligt sinnessjuklagen till ledning för domstolen vid valet av påföljd.

Om misstänkt uteblir från läkarundersökning, varom förordnande har meddelats enligt paragrafen, är enligt 14 kap. 22 § polismyndighet skyldig att lämna handräckning för hans inställande inför läkaren.

Det må anmärkas, att vid personutredningen stundom anmäler sig behov även av annan undersökning än läkarundersökning, exempelvis yrkesanlägsprov eller annan psykologisk undersökning. Rörande sådan undersökning, för vilken alltid bör förutsättas den misstänktes frivilliga medverkan,

kräves ingen bestämmelse i förevarande kapitel. Anser personundersökaren annan undersökning än läkarundersökning önskvärd, bör han göra anmälan därom hos rätten, som därvid får taga ställning till huruvida sakkunnigutlåtande skall inhämtas i ifrågavarande avseende.

6 §.

Personundersökaren äger taga del av anteckningar och andra handlingar från verkställd förundersökning samt närvara vid förhör som hålles med den misstänkte.

7 §.

Barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd skola på begäran av personundersökaren, åklagaren eller rätten meddela upplysningar beträffande misstänkt, med vilken nämnden har att taga befattning, samt föreslå de åtgärder som nämnden må finna erforderliga för att främja hans anpassning i samhället.

Dessa båda paragrafer motsvarar första och andra styckena av 5 § i 1954 års lag och överensstämmer med dessa bortsett från några mindre redaktionella jämkningar.

8 §.

I samband med personundersökningen och därefter intill dess frågan om påföljd för brottet blivit avgjord bör den skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, som tager befattning med undersökningen, söka lämna den misstänkte stöd och hjälp, ägnad att främja hans anpassning i samhället.

Om tjänsteman som i första stycket avses förordar att den misstänkte ställs under skyddstillsyn, bör han på lämpligt sätt förbereda vården i frihet.

Denna paragraf saknar motsvarighet i 1954 års lag. I kungörelsen med vissa bestämmelser angående tillämpningen av lagen har det dock ålagts personundersökare att, om villkorlig dom är ifrågasatt, yttra sig om behovet av särskilda föreskrifter i domen samt, i den mån så erfordras, förbereda tillämpningen av sådana föreskrifter.

Sisom tidigare har understrukits bör personundersökningen bilda upptakten till hjälpande och stödjande åtgärder, när sådana är påkallade för att främja den misstänktes anpassning i samhället. Ofta är det först genom personundersökningen som man kan få klarhet om den misstänktes faktiska situation och om de omständigheter som har lett till hans brott. Kan därvid snabba åtgärder sättas in för att reda upp hans förhållanden, torde utsikterna till förebygga upprepad brottslighet väsentligt ökas.

Redan nu nedlägger många personundersökare, även utanför de egentliga skyddsarbetarnas krets, ett förtjänstfullt arbete med att söka anskaffa bostad och anställning eller på annat sätt hjälpa de misstänkta före domen. Sådun hjälpverksamhet är emellertid enligt strafflagberedningens mening så betydelsefull att en direkt rekommendation härtill bör göras i lagen. Det har därvid syns lämpligast att låta denna rekommendation avse den

skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, som enligt 4 § tager befattning med personundersökningen beträffande den misstänkte.

Om befattningshavare som nyss sagts förordar att den misstänkte ställes under skyddstillsyn, skall befattningshavaren enligt andra stycket i förevarande paragraf på lämpligt sätt förbereda vården i frihet. Det gäller här närmast tillämpningen av sådana särskilda föreskrifter, som föreslås för den händelse skyddstillsyn skulle ådömas. Härvid är dock — när fråga ej är om rena hjälpåtgärder — en viss försiktighet att tillråda, i varje fall beträffande åtgärder av mera ingripande art. Personundersökaren måste alltid hålla i minnet att det är domstolen som har det avgörande ordet. Ifrågasvarande skyldighet åligger skyddskonsulent även när han icke själv har verkställt personundersökningen, utan hans befattning med denna har inskränkt sig till sådana åtgärder som avses i 4 § andra stycket.

14 kap. Rättegången, myndigheter m. m.

I detta kapitel har samlats olika grupper av bestämmelser. Under rubriken Rättegången meddelas i 1—10 §§ processuella bestämmelser som för- anledes av förslaget 1—12 kap. Bestämmelserna ersätter stadganden av processuell natur som nu finnes intagna i strafflagen, lagen om verkstäl- lighet av bötesstraff, lagen om villkorlig frigivning, lagen om villkorlig dom, ungdomsfängelselagen och förvaringslagen. I den mån särskilda stad- ganden icke upptages kommer rättegångsbalkens regler att äga tillämpning, antingen direkt i fråga om brottmål eller till följd av Rp 19 §. Enligt andra stycket i sistnämnda paragraf, i den av strafflagberedningen i detta betän- kande föreslagna lydelsen, skall vad i rättegångsbalken är föreskrivet an- gående brottmål, om ej annat är stadgat, i tillämpliga delar gälla, då mot någon som blivit dömd för brott inledes förfarande, som avser förändring av på- följd eller åtgärd med avseende å villkorlig dom eller vad eljest tidigare ådömts honom för brottet. Av andra processuella bestämmelser som står utanför skyddslagen må här vidare nämnas lagen d. 20 dec. 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig. Beträffande talan om ut- dömande av vite, enligt 2 kap. 14 § eller 4 kap. 14 § sista stycket, skall jäm- likt Rp 18 § vad i rättegångsbalken är föreskrivet angående åtal för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, äga motsvarande tillämpning. I vissa hänseenden meddelas emellertid i förevarande kapitel bestämmelser som har avseende jämväl å sådan talan (2 och 4 §§).

I 11 och 12 §§ har upptagits bestämmelser om ett rättegångsliknande för- farande inför domstol, kallat bevistalan. Sådan talan skall kunna föras för prövning huruvida någon, som misstänkes ha innan han fyllt 15 år begått brottslig gärning, verkligen förövat gärningen. Förfarandet skall endast till- gripas i sådana fall då barnavårdsnämnd eller länsstyrelse finner att genoin den handläggning som eljest kan ske av barnavårdsärenden tillfyllestgörande utredning icke kan åstadkommas; det fordras vidare att det ur allmän syn- punkt är påkallat att frågan om den unge begått gärningen utredes inför domstol, en prövning som ankommer på åklagaren.

Ett tredje avsnitt, Vissa myndigheter, innehåller bestämmelser angående de nämnder som enligt förslaget skall ha att taga befattning med dem som dömts till fängelse, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering. Be- träffande anstaltsnämnd regleras endast vissa frågor i skyddslagen (17 och 19 §§); i övrigt meddelas bestämmelser om sådan nämnd i lagen om be- handling i skyddsvårdsanstalt (13 §). I fråga om tillsynsnämnd, skyddsvår- dens ungdomsnämnd och interneringsnämnden samt om beslut av sådan nämnd meddelas i kapitlet utförligare bestämmelser (14—18 och 20 §§). Till

21 § har från lagen om verkställighet av bötesstraff flyttats ett stadgarde angående talan mot indrivningsmyndighets beslut.

Kapitlet avslutas med en bestämmelse om polishandräckning (22 §), en hänvisning till lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt (23 §) och en allmän bestämmelse om utfärdande av tillämpningsföreskrifter (24 §).

Rättegången

1 §.

Mål om förvandling av böter upptages av rätten i den ort där den Löt-fällde finnes eller ock av allmän underrätt som handlagt det mål vari böterna ådömts.

2 §.

Talan enligt 2 kap. 14 § eller 4 kap. 14 § väckes vid domstol vars tillsynsnämnd handhar tillsynen över den dömd.

Fråga om åtgärd enligt 3 kap. 5 § andra stycket eller 6 § upptages av den rätt som först avgjort det mål vari meddelats villkorlig dom.

Talan enligt 6 kap. 2 eller 11 § väckes vid den rätt som först avgjort det mål vari dömts till fängelse eller skyddsfostran eller till skyddsinternering.

Mål som avses i denna paragraf må ock upptagas av domstol, där brottmål mot den dömd är anhängigt, eller av rätten i den ort där den dömd mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

3 §.

Anmälan varom stadgas i 11 kap. 7 eller 8 § eller 9 § tredje stycket göres hos första domstol i något av målen.

Ansökan jämlikt 11 kap. 9 § andra stycket göres hos den rätt som först avgjort det mål vari dömts till skyddsinternering.

Talan enligt 12 kap. 9, 11 eller 12 § väckes vid den rätt som först avgjort målet eller hos annan rätt som handlägger framställning om häktning av den dömd eller där brottmål mot honom är anhängigt.

Den första avdelningen av kapitlet inledes med bestämmelser om forum. I 1 § upptages motsvarighet till den i 10 § lagen om verkställighet av bötesstraff givna regeln om behörig domstol i mål om förvandling av böter.

De i 2 § första, andra och tredje styckena meddelade bestämmelserna överensstämmer såvitt avser villkorlig dom, skyddstillsyn och talan enligt 6 kap. 2 § i huvudsak med motsvarande bestämmelser i 18 § lagen om villkorlig dom och 6 § förvaringslagen. Då strafflagberedningen förutsätter, att tillsynsnämnds verksamhetsområde i regel skall omfatta flera underrätters domkrets, kommer i sådant fall forumregeln i första stycket att innebära en viss valrätt för tillsynsnämnden, vilken enligt 4 kap. 14 § har att taga initiativet till talan som där avses. I fråga om talan angående förverkande av villkorlig frigivning utan samband med brott — vilken talan enligt förslaget skall föras vid domstol — föreslås gälla samma forumbestämmelser som be-

träffande skyddstillsyn i motsvarande fall. Talan enligt 6 kap. 11 § om förlängning av anstaltstiden vid skyddsinternering skall föras vid den rätt som först har avgjort det mål vari dömts till skyddsinternering.

Beredningen föreslår vidare efter förebild i RB 19:1 att talan som avses i 2 § skall få väckas även vid rätten i den ort där den dömde mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt. Under samma förutsättningar skall sådan talan kunna upptagas av domstol, där brottmål mot den dömde är anhängigt. Tillämpning av sistnämnda bestämmelse kan ifrågakomma om åtalet i brottmålet ogillas. Övertygas den dömde däremot om brott, kan rätten i anledning av det nya brottet besluta åtgärd beträffande den redan ådömda påföljden utan särskild talan därom, 11 kap. 5 §

Bestämmelserna i 2 § har avfattats så att de är tillämpliga även på talan om utdömmande av vite enligt 2 kap. 14 § och 4 kap. 14 §.

Den i första stycket av 3 § givna bestämmelsen angående behörig domstol för handläggning av fråga som avses i 11 kap. 7 eller 8 § eller 9 § tredje stycket har utformats efter förebild av vad som nu enligt SL 4:4 gäller för fall motsvarande 11 kap. 7 §. Andra stycket av paragrafen överensstämmer med motsvarande bestämmelse i 17 § förvaringslagen. Forumregeln i tredje stycket beträffande prövning av talan enligt 12 kap. 9, 11 eller 12 § om verkställighet av fängelse, skyddstillsyn eller skyddsinternering har givits samma innehåll som enligt betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. (SOU 1953:17).

4 §.

Talan som avses i 2 kap. 14 §, 3 kap. 6 §, 4 kap. 14 § eller 6 kap. 11 § väckes genom att ansökan om målets upptagande delgives den dömde.

I 2 kap. 14 §, 3 kap. 6 § och 4 kap. 14 § stadgas att domstol kan vidtaga vissa åtgärder under förutsättning att talan har väckts inom viss tid. Då liksom för avbrytande av preskriptionstid bör fordras att den dömde inom den i varje fall angivna tiden erhåller kännedom om den mot honom förda talan, har i förevarande paragraf för ifrågavarande fall stadgats att talan skall anses väckt först i och med att ansökan om målets upptagande har delgivits den dömde. Bestämmelsen äger tillämpning även i fall som avses i 6 kap. 11 § tredje stycket.

När fråga är om åtgärd i anledning av nytt brott av någon som villkorligt frigivits från fängelse eller erhållit villkorlig dom eller skyddstillsyn, meddelas i 11 kap. 2, 4 och 5 §§ bestämmelser om den tid inom vilken dom skall meddelas eller den dömde skall ha häktats eller erhållit del av åtal för att åtgärden skall få vidtagas.

5 §.

I mål om förvandling av böter vare rätten domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Om det finnes lämpligt, bör dock i häradsrätt nämnd deltaga och rådhusrätt äga den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling; häradsrätt vare domför med tre i nämnden.

Angående rättens sammansättning när den har att avgöra fråga som avses i 2 kap. 14 § 3 eller 4, 3 kap. 5 § andra stycket eller 6 § eller 4 kap. 14 § första eller andra stycket gälla vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling.

Vid avgörande av fråga som avses i 6 kap. 2 eller 11 §, 11 kap. 7, 8 eller 9 § eller 12 kap. 9, 11 eller 12 § gälla vad i rättegångsbalken är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i mål om påföljd för brott varå kan följa fängelse i två år eller däröver.

Fråga om undanröjande av påföljd med stöd av 11 kap. 2 § 3 eller om åtgärd enligt 11 kap. 4, 5 eller 6 § må ej prövas och avgöras vid häradsrätt med allenast tre i nämnden eller i rådhusrätt av endast en lagfaren domare.

I denna paragraf meddelas bestämmelser om domstolens sammansättning vid handläggning av vissa mål.

De i första stycket upptagna reglerna överensstämmer med vad som nu gäller i förevarande avseende enligt 16 § lagen om verkställighet av bötesstraff.

Andra stycket motsvarar nuvarande 18 § sista stycket lagen om villkorlig dom. I förhållande till gällande rätt göres emellertid den ändringen att för avgörande av fråga om varning eller förlängning av prövotid alltid skall gälla samma domförhetsregel som för undanröjande av villkorlig dom eller skyddstillsyn. Bestämmelsen är även tillämplig vid rättens avgörande av fråga om åtgärd mot den som är villkorligt frigiven. Beträffande talan om utdömmande av vite enligt 2 kap. 14 § eller 4 kap. 14 § skall däremot, jämlikt Rp 18 §, tillämpas de domförhetsregler som gäller mål om ansvar för brott varå icke kan följa svårare påföljd än böter.

För de fall som avses i tredje stycket innebär förslaget viss ändring i förhållande till vad som nu gäller. För närvarande stadgas nämligen i SL 4: 4, vilken paragraf motsvarar förslagets 11 kap. 7 §, att rätten vid avgörande av fråga som där avses skall äga den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling; detsamma gäller, enligt Rp 19 § och 17 § förvaringslagen, beträffande talan om tillämpning av 3 § förvaringslagen och framställning om bestämmande av ny minsta tid (motsvarande förslagets 6 kap. 2 § och 11 kap. 9 § andra stycket). Strafflagberedningen har funnit det angeläget att i fall som avses i förevarande stycke av 5 § nämnd deltagar också när målet handlägges av rådhusrätt. I icke ringa utsträckning torde det eller de mål i vilka påföljd först bestämts ha handlagts med nämnd. Enligt 11 kap. 11 § skall vad i 11 kap. 7 § stadgas om fängelse äga motsvarande tillämpning i fråga om suspension. Även i sådant fall är vad i förevarande paragraf stadgas om mål enligt 11 kap. 7 § avsett att gälla.

Fjärde stycket av paragrafen överensstämmer, såvitt avser frågan om

rättens sammansättning vid undanröjande av påföljd enligt 11 kap. 2 § 3, med vad i detta hänseende nu stadgas beträffande villkorlig dom (17 § lagen om villkorlig dom). För tillämpning av 11 kap. 4, 5 eller 6 § — sådan kan ifrågakomma även om det nya brottet endast är belagt med böter — hör enligt beredningens mening krävas, att rätten har åtminstone den sammansättning som är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling.

Därest ett av stadsdomstolsutredningen nyligen framlagt förslag (SOU 1956:28) skulle leda till ändring av rättegångsbalkens domförhetsregler beträffande brottmål i rådhusrätt, får de i beredningens förslag upptagna bestämmelserna jämkas därefter.

6 §.

Innan rätten enligt 11 kap. 2 § beslutar angående påföljd beträffande någon som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering skall, om det finnes erforderligt, yttrande inhämtas från skyddsvårdens ungdomsnämnd eller interneringsnämnden.

Har anmälan skett enligt 11 kap. 8 § andra stycket, skall rätten inhämta yttrande av ungdomsnämnden.

Om det prövas lämpligt, må interneringsnämnden höras innan skyddsinternering ådömes.

I gällande rätt finnes bestämmelser om skyldighet för domstol att inhämta yttrande från ungdomsfängelsenämnden i vissa fall då någon som dömts till ungdomsfängelse finnes ha begått annat brott. Övertygas den som dömts till ungdomsfängelse, innan han utskrivits, att ha begått annat brott, skall domstolen i regel förordna att ungdomsfängelset skall avse jämväl detta brott. Om brottet är av grov beskaffenhet eller begånget efter verkställighetens början, kan dock rätten förklara beslutet om ungdomsfängelse förfallet och bestämma annat gemensamt straff för brotten; innan rätten meddelar sådant beslut skall ungdomsfängelsenämnden höras (21 § ungdomsfängelselagen). Om den som är utskrivna på prov från ungdomsfängelse övertygas att ha begått annat brott, må rätten förordna att ungdomsfängelset skall avse jämväl detta brott; innan sådant förordnande meddelas skall nämndens yttrande inhämtas (22 § ungdomsfängelselagen).

Beträffande förvaring och internering finnes liknande bestämmelser angående rättens hörande av interneringsnämnden (14 och 15 §§ förvaringslagen). Därjämte stadgas att nämnden skall höras innan rätten jämlikt 16 § förvaringslagen förordnar att förvaring eller internering skall avse jämväl brott, vilket någon, som dömts till sådan påföljd, efter det påföljden upphört finnes ha begått före utskrivningen.

I 19 § ungdomsfängelselagen stadgas vidare att om någon som dömts till ungdomsfängelse misstänkes ha före domen eller därefter men före frigivningen eller tillsynstidens utgång begått brott, som hör under allmänt åtal, det ankommer på statsåklagaren att efter hörande av ungdomsfängelsenämnden avgöra huruvida åtal lämpligen bör ske.

I skrivelse den 15 juni 1945 (nr 403) anhöll riksdagen att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning angående sådana ändringar i ungdomsfängelselagen, lagen om tvångsuppfostran och förvaringslagen, som ifrågasatts i första lagutskottets utlåtande nr 44. At strafflagberedningen har sedermera uppdragits att vid utförande av sitt uppdrag taga i övervägande vad riksdagen anfört i nämnda skrivelse.

I första lagutskottets utlåtande diskuterades frågan om vidgad skyldighet för domstol att inhämta yttrande från ungdomsfängelsenämnden. Nämnden hade föreslagit att 22 § ungdomsfängelselagen skulle ändras i sådan riktning, att skyldighet komme att föreligga för domstol att inhämta nämndens yttrande icke blott innan förordnande meddelades att det tidigare ådömda ungdomsfängelset skulle avse jämväl det nya brottet, utan även innan den utskrivne dömdes till tidsbestämt straff. I den proposition, som föranledde utskottets utlåtande, hade departementschefen med hänvisning till att nämnden jämlikt 19 § ungdomsfängelselagen hade att avge yttrande till åklagaren framhållit, att om nämnden tillstyrkt åtal det i regel finge förutsättas, att nämnden jämväl ansett att det nya brottet borde föranleda särskilt straff. Utskottet kunde icke dela departementschefens uppfattning. Utskottet anförde:

När nämnden tillstyrker åtal, torde det ofta ske därför att det icke på annat sätt kan utredas, huruvida vederbörande verkligen begått det brott varom fråga är, eller därför att brottet förövats tillsammans med andra personer, beträffande vilka åtalseftergift icke kan ske. Anledningen kan också vara, att målsägande ansetts böra få tillfälle att föra ersättningstalan eller att det synes önskvärt att en fullständig rättspsykiatrisk undersökning kommer till stånd. Nämndens tillstyrkan av åtal torde i sådana fall i allmänhet icke innebära något ställningstagande till frågan huruvida det ådömda ungdomsfängelsestraffet jämväl skall avse det nya brottet eller icke. När nämnden har att pröva åtalsfrågan, torde den mången gång icke ha sådan kännedom om brottet, att den kan avgiva något utlåtande om den lämpligaste reaktionsformen. Först sedan vederbörandes brottslighet blivit klarlagd, kan detta ske. Frågan kan också komma i annat läge genom en verkställd sinnesundersökning av den tilltalade. På grund av den befattning nämnden har med de å ungdomsanstalt intagna förvärvar nämnden i allmänhet en sådan kännedom om deras personliga egenskaper, att den äger goda förutsättningar att bedöma möjligheten att genom en tillrättaförande behandling av ena eller andra slaget förhindra återfall i brott. Med hänsyn härtill är ett yttrande från nämnden uppenbarligen av stort värde för domstolarna vid avgörande av frågan om vederbörande bör underkastas fortsatt ungdomsfängelse eller bliva föremål för annan åtgärd. Även om domstolen skulle finna det nya brottet vara av så allvarlig beskaffenhet, att den tilltalades återintagning i ungdomsanstalt icke framstår såsom en tillräcklig reaktion i anledning av detta, torde det vara av intresse för domstolen att få del av de upplysningar ungdomsfängelsenämnden kan lämna angående den tilltalades person. Dessa upplysningar kunna tjäna till ledning icke endast vid straffmätningen utan även vid avgörande av andra frågor, t. ex. huruvida sinnesundersökning bör äga rum. Domstolarna ha i stor utsträckning insett värdet av ett yttrande från nämnden, och sådant yttrande inhämtas också ofta innan tidsbestämt straff utmätas. Så sker dock icke alltid, — — —

Utskottet fann goda skäl tala för att domstol skulle vara skyldig att inhämta ungdomsfängelsenämndens yttrande, innan den för nytt brott dömde

någon som vore utskrivnen på prov från ungdomsfängelse. Skyldigheten borde emellertid inskränkas till fall då domstol dömde till fängelse eller straffarbete på viss tid eller till fortsatt ungdomsfängelse. Den begränsningen skulle ytterligare kunna göras, att yttrande icke skulle inhämtas, när nämnden i sitt yttrande till åklagaren jämväl utlät sig angående den lämpligaste reaktionsformen.

Utskottet ansåg vidare att det borde tagas under övertvägande om icke statsåklagarens skyldighet kunde begränsas på det sätt, att nämndens hörande vore obligatoriskt endast i sådana fall då åtalseftergift ifrågakomme. I fall då av särskilda skäl vore uppenbart att åtal borde anställas, t. ex. på grund av brottets grovhet eller för att vinna erforderlig utredning om ett brott, syntes det innebära onödig omgång att åklagaren skulle behöva inhämta nämndens yttrande i åtalsfrågan.

Enligt utskottets mening borde 15 § förvaringslagen ändras i huvudsaklig överensstämmelse med vad som föreslagits beträffande 22 § ungdomsfängelselagen.

Såsom beredningen framhållit under 11 kap. 2 § upptager förslaget ingen direkt motsvarighet till den i 19 § ungdomsfängelselagen intagna åtalsprövningsregeln. Prövning av åtal får i stället ske jämlikt RB 20: 7 punkt 3 i den av beredningen föreslagna lydelsen. Förslaget innehåller därför ej heller någon motsvarighet till stadgandet att åklagaren skall inhämta yttrande från ungdomsfängelsenämnden. Enligt beredningens mening bör i administrativ väg föreskrivas att åklagaren, i fall då någon som dömts till skyddsfostran har begått annat brott före domen eller därefter innan behandlingstiden gått till ända, skall inhämta yttrande från skyddsvårdens ungdomsnämnd. I fall då någon som dömts till skyddsinternering har begått brott bör i motsvarande fall yttrande inhämtas från interneringsnämnden. Åklagaren får därvid tillfälle att bedöma om åtal är påkallat och vederbörande nämnd får, om det icke skett tidigare, kännedom om brottet och kan vidtaga åtgärder som föranledes därav. Det torde icke vara erforderligt att lägga prövningen av om åtal bör efterges på annan åklagare än den som enligt eljest gällande regler skall ha att taga befattning med målet. Vad särskilt angår dem som dömts till skyddsfostran torde prövningen ofta komma att leda till att åtal ej väckes redan av den anledningen att annan påföljd än skyddsfostran ej ifrågakommer på grund av den i 2 kap. 6 § andra stycket stadgade begränsningen av möjligheten att ådöma fängelse. Såsom första lagutskottet ifrågasatte i sitt utlåtande år 1945 synes det icke vara erforderligt att yttrande alltid inhämtas innan åtal väckes mot någon som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering; det bör kunna underlåtas om åtal under alla omständigheter bör anställas, t. ex. för att vinna utredning om brottet.

Någon obligatorisk skyldighet för domstol att inhämta yttrande från ungdomsnämnden eller interneringsnämnden föreskrives icke i förslaget för de fall som nu avses. I första stycket av förevarande paragraf har emellertid upptagits ett stadgande att i alla fall, där någon som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering övertygas om brott som begåtts före domen eller

därefter innan behandlings- eller provotiden gått till ända, yttrande skal inhämtas från den centrala nämnden, om det finnes erforderligt. Såsom beredningen utvecklats under 11 kap. 2 § är det ofta lämpligast att den redan ådömda påföljden får fortgå även när den dömden finnes ha begått nytt brott. Förordnas att den redan ådömda påföljden skall avse jämväl annat brott, har rätten möjlighet att meddela bestämmelser om anstaltsvård m. m. enligt 11 kap. 5 §. Innan så sker torde vederbörande nämnd alltid böra höras. Också i fall då rätten överväger att enligt 11 kap. 2 § 2 döma till påföljd särskilt för det nya brottet eller enligt 11 kap. 2 § 3 undanröja skyddsfostran eller skyddsinternering bör nämndens yttrande regelmässigt inhämtas. Om nämnden redan i sitt yttrande till åklagaren uttalat sig om påföljdsfrågan, synes det emellertid i allmänhet vara onödigt att också rätten hör nämnden.

Obligatoriskt hörande av ungdomsnämnden har föreslagits endast i de fall som avses i 11 kap. 8 § andra stycket, d. v. s. när dom å skyddsfostran och dom å fängelse i mer än ett år föreligger till verkställighet på en gång.

Såsom redan utvecklats under rubriken till 6 kap. upptages i förslaget icke någon motsvarighet till stadgandet i 6 § förvaringslagen om obligatoriskt hörande av interneringsnämnden innan någon dömes till förvaring eller internering. Rätten skall givetvis likväl ha möjlighet att höra interneringsnämnden innan den dömer till skyddsinternering. En bestämmelse här om har upptagits i tredje stycket av förevarande paragraf. - - Såsom har anmärkts under rubriken till 6 kap. har två av beredningens ledamöter, Agge och Göransson, ansett att det obligatoriska hörandet av interneringsnämnden bör bibehållas.

7 §.

I mål om förvandling av böter skola parterna kallas till förhör inför rätten. Målet må handläggas och avgöras utan hinder av att den bötfällda uteblivit.

Finner rätten ytterligare prövning vara erforderlig i fråga om anstånd eller avbetalning eller ock rörande åtgärd för indrivning av böterna, skall saken hänskjutas till ny behandling av indrivningsmyndigheten. Mot beslut härom må talan ej föras. Om först i hovrätt uppgives tillgång till böters gäldande, må beslut som nyss sagts ej på den grund av hovrätten meddelas, med mindre synnerliga skäl äro därtill.

Avgörande av saken sker genom beslut. Rätten äger förordna att beslutet skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. Mot hovrätts beslut i mål om förvandling av böter må talan icke föras.

I denna paragraf har utan saklig ändring upptagits bestämmelser som nu finnes intagna i 12, 16, 17 och 19 §§ lagen om verkställighet av bötesstraff. Utöver de bestämmelser som meddelas i förevarande paragraf samt i 1 och 5 §§ skall enligt Rp 19 § vad i rättegångsbalken är föreskrivet angående brottmål i tillämpliga delar gälla beträffande mål om förvandling av böter. Någon särskild bestämmelse motsvarande 16 § tredje stycket bötesverkställighetslagen har icke upptagits i förslaget. De närmare bestämmelser som

erfordras angående talan om förvandling av böter bör utfärdas i administrativ väg (se nu kungörelsen d. 18 nov. 1938 med vissa föreskrifter rörande tillämpning av lagen om verkställighet av bötesstraff).

8 §.

I mål om åtgärd enligt 2 kap. 14 § 3 eller 4, 3 kap. 5 § andra stycket eller 6 §, 4 kap. 14 § första eller andra stycket, 6 kap. 11 § eller 12 kap. 9, 11 eller 12 § skall rätten lämna den dömda tillfälle att yttra sig. Begär han att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom.

Rättens avgörande sker genom beslut.

Mot beslut angående åtgärd enligt 3 kap. 5 § andra stycket må endast den dömda föra talan.

Vad som stadgas i första stycket av förevarande paragraf överensstämmer, beträffande villkorlig dom och skyddstillsyn, med vad nu gäller i ifrågavarande avseende enligt 19 § lagen om villkorlig dom. I förslaget upplages icke någon motsvarighet till sistnämnda paragrafs stadgande att allmän åklagare eller enskild målsägande som i målet yrkat ansvar skall beredas tillfälle att utföra talan om ansvar för det fall att fråga är om undanröjande av den redan ådömda påföljden. Enligt 3 kap. 6 § eller 4 kap. 14 § skall talan om undanröjande av den villkorliga domen eller skyddstillsynen i fall som nu avses alltid utföras av åklagare.

I fråga om mål om åtgärd mot den som villkorligt frigivits från fängelse, 2 kap. 14 §, föreslås samma ordning som beträffande den som dömts till skyddstillsyn (jfr nu 12 § lagen om villkorlig frigivning). Denna reglering föreslås även för handläggning av fråga om förlängning av längsta tiden för anstaltsvård vid skyddsinternering, 6 kap. 11 §, och av fråga om verkställigheten av fängelse, skyddsfostran eller skyddsinternering, 12 kap. 9, 11 och 12 §§.

Förslaget innebär att huvudförhandling icke kommer att hållas i mål av förevarande slag. I likhet med vad för närvarande gäller enligt 22 § första stycket lagen om villkorlig dom skall rättens avgörande i fall som nu avses ske genom beslut. Rättsmedlet mot avgörandet blir besvär; huvudförhandling kommer därigenom ej heller att hållas i överrätt.

I tredje stycket av paragrafen upptages en bestämmelse motsvarande vad som nu gäller för villkorlig dom enligt 22 § andra stycket lagen om villkorlig dom.

Förevarande paragraf reglerar icke handläggningen av mål om utdömande av vite enligt 2 kap. 14 § eller 4 kap. 14 § tredje stycket. För sådana mål gäller enligt Rp 18 § vad i rättegångsbalken är föreskrivet angående mål om ansvar för brott varå icke kan följa svårare straff än böter.

Någon särskild bestämmelse om hörande av den dömda i fall som avses i 11 kap. 7, 8 eller 9 § upptages icke i förslaget. Till följd härav skall enligt Rp 19 § huvudförhandling hållas i sådana mål i underrätten och, om den dömda klagar, jämväl i överrätt. Detta innebär en ändring av vad nu gäller enligt SL 4:4 och 17 § förvaringslagen i fall som delvis motsvarar

11 kap. 7 och 9 §§. Strafflagberedningen har ansett frågan om bestämmande av påföljd i förevarande fall vara så viktig att den icke bör avgöras utan huvudförhandling. Med hänsyn till fallens fåtalighet torde den föreslagna ordningen icke komma att medföra någon nämnvärd ökning av domstolarnas arbetsböroda.

9 §.

Rättens avgörande i mål om åtgärd enligt 2 kap. 14 § 3 eller 4, 3 kap. 5 § andra stycket, 11 kap. 7, 8 eller 9 § eller 12 kap. 9, 11 eller 12 § länder omedelbart till efterrättelse, om rätten ej annorlunda förordnar. Samma lag vare i fråga om beslut enligt 3 kap. 6 §, 4 kap. 14 § eller 11 kap. 4, 5 eller 6 § angående förlängning av prøvotid eller av tid för skyddsfostran.

Enligt förevarande paragraf skall dom eller beslut i vissa fall omedelbart lända till efterrättelse, om rätten ej annorlunda förordnar. I fråga om rättens åtgärder beträffande villkorlig dom, skyddstillsyn och anstånd med verkställigheten av förvandlingsfängelse överensstämmer förslaget med 23 § lagen om villkorlig dom. I den mån beslut angående skyddstillsyn fattas av tillsynsnämnd kommer motsvarande ordning att gälla jämlikt 14 kap. 20 § andra stycket.

Samma ordning skall gälla beträffande rättens beslut angående åtgärder enligt 2 kap. 14 § 3 eller 4 mot den som villkorligt frigivits (jfr nu 17 § lagen om villkorlig frigivning) och beslut om förlängning av prøvotid eller tid för skyddsfostran i anledning av nytt brott.

Dom i mål om åtgärd enligt 11 kap. 7, 8 eller 9 § skall, liksom för närvarande i fall som avses i SL 4:4 och 17 § förvaringslagen, också lända till omedelbar efterrättelse om rätten icke förordnar annorlunda. Beträffande fall som avses i 12 kap. 9, 11 och 12 §§ överensstämmer förslaget med vad strafflagberedningen föreslog i betänkandet om enhetligt fribetsstraff m. m.

Vid sidan av stadgandena i förevarande paragraf upptages i 4 kap. 16 §, 5 kap. 12 § och 6 kap. 2 § bestämmelser om omedelbar verkställighet av rättens dom eller beslut.

10 §.

Varning som beslutats av domstol eller tillsynsnämnd skall utan dröjsmål meddelas den dömda personligen. Kan den ej meddelas i samband med beslutet, må det överlämnas åt annan domstol eller tillsynsnämnd att meddela varningen.

Paragrafen överensstämmer i huvudsak med motsvarande stadgande i 20 § lagen om villkorlig dom.

Bevistalan

11 §.

Misstänkes någon att hava begått brottslig gärning innan han fyllt femton år, må åklagare, om det finnes påkallat ur allmän synpunkt, efter framställning av barnavårdsnämnd eller länsstyrelse begära domstols prövning huruvida den misstänkte begått gärningen (*bevistalan*).

12 §.

Om bevistalan skall i tillämpliga delar gälla vad i rättegångsbalken är föreskrivet angående åtal för brott varå kan följa fängelse i två år eller däröver; beträffande dylik talan gälla dock följande avvikelser:

1. Finnes förhandlingens offentlighet vara till olägenhet till följd av den uppmärksamhet för vilken den misstänkte kan antagas bliva föremål, äge rätten förordna att målet skall handläggas inom stängda dörrar.

2. Saknar den misstänkte försvarare, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det icke finnes uppenbart att försvarare ej erfordras.

3. Vad i 24 och 25 kap. är stadgat skall icke äga tillämpning.

4. Sådan kostnad å rättegången som avses i 31 kap. 1 § skall stanna å statsverket.

5. Talan mot beslut eller dom i målet må ej komma under högsta domstolens prövning i vidare mån än som följer av 58 eller 59 kap.

Under rubriken till 7 kap. har strafflagberedningen framhållit att vården av lagöverträdare under 18 år i så stor utsträckning som utan olägenhet kan ske bör ombesörjas av barnavården. Beredningen har emellertid icke ansett sig böra föreslå, att 18-årsåldern göres till en för alla fall gällande gräns. Den som är under 18 år skall således, förutom att dömas till böter, under vissa omständigheter kunna dömas till skyddstillsyn eller skyddsfostran; även villkorlig dom och skyddsinternering skall kunna ifrågakomma. Förslaget innebär att gärningar, som har begåtts av den som är under 18 år, i stor utsträckning blir undantagna från kriminalrättskipningen icke genom en fix åldersgräns utan som resultat av en prövning i varje särskilt fall av det i detta fall ändamålsenliga. För de påföljder som nu nämnts — böter, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran och skyddsinternering — skall emellertid finnas en viss lägsta gräns. Liksom för närvarande upptager förslaget ett stadgande om att påföljd icke får ådömas för gärning som någon har begått innan han fyllt 15 år (10 kap. 1 §). Därest ingripande mot den som är under 15 år påkallas på grund av hans gärningar, får ingripandet ske i den ordning som föreskrives i de sociala vårdlagarna, främst barnavårdslagen.

I anslutning till denna reglering av frågan om påföljd för unga lagöverträdare har beredningen upptagit bestämmelser om åtal. Då såsom nyss framhållits den som begått brott i åldern 15—17 år i princip skall omhändertagas för vård inom barnavården, har föreslagits att åtal mot sådan person skall få väckas endast under vissa omständigheter. Enligt 10 kap. 2 § skall åtal kunna väckas — förutom om det finnes anledning att ådöma sådan påföljd som endast domstol kan besluta — bl. a. om handläggning

vid domstol erfordras för utredning om brottet. Sådan utredning kan vara påkallad även när det är alldeles klart att den unge skall överlämnas till vård enligt barnavårdslagen i den händelse det befinnes att han har begått brottet.

Behovet av en prövning inför domstol framträder med särskild styrka i de fall då ett ingripande av barnavårdsorgan är helt beroende av att det visas att den unge har begått viss gärning; gärningen kan vara den enda kända yttring av vanart, på vilken ett ingripande kan grundas. I det förslag till ny barnavårdslag som barnavårdskommittén inom kort väntas framlägga lär »vanart» icke komma att förutsättas för ingripande enligt lagen; ingripande lär enligt förslaget kunna grundas å lagöverträdelse under förutsättning att gärningen eller gärningarna ådagalägger bristande social anpassning.

Det är uppenbart att det nuvarande förfarandet inför barnavårdsorganen icke är likvärdigt med en rättegång vid domstol när det gäller utredning huruvida den unge begått en brottslig gärning. Förfarandet, som har utformats från andra utgångspunkter än att tjäna till utredning om brott, är icke kontradiktoriskt; någon verklig bevisupptagning kan icke ske inför barnavårdsnämnd eller länsstyrelse. I ärende angående omhändertagande för skyddsuppfostran har visserligen länsstyrelse möjlighet att förordna om vittnesförhör vid domstol (26 § 2 mom. barnavårdslagen). Domstolen har emellertid därvid endast att upptaga vittnesmålet; någon värdering av den förebragta bevisningen företages icke utan denna ankommer på det beslutande barnavårdsorganet. Förslaget till ny barnavårdslag lär innebära bl. a. ett förbättrat förfarande så att större garantier skapas för en noggrann utredning i barnavårdsärenden. I syfte att stärka rättssäkerhetsgarantierna vid frihetsberövanden inom bl. a. barnavården arbetar även en särskild utredning om administrativa frihetsberövanden. Även om det arbete som sålunda pågår skulle leda till en ändrad ordning för handläggning av barnavårdsärenden, torde det emellertid knappast kunna förväntas att förfarandet inför barnavårdsorganen anordnas så, att det blir tillfredsställande även i de sällsynta fall, då en omfattande utredning för klarläggande av om en brottslig gärning blivit begången är nödvändig för att barnavårdens organ skall kunna taga ställning till vilken åtgärd som skall vidtagas.

Det skäl för anställande av åtal som här berörts skulle kunna åberopas för att möjlighet öppnades att väcka åtal även mot den som är under 15 år. Behovet av utredning under medverkan av domstol framträdde starkt i det s. k. Perstorpsfallet (se regeringsrättens årsbok 1948 not. S 131), där fråga var om en fjortonårig pojke hade dödat en nioårig flicka. Beredningen har likväl icke ansett sig böra föreslå att åtal skall kunna väckas mot den som är under 15 år. Som redan anförts skall enligt förslaget böter, villkorlig dom, skyddsstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering icke kunna förekomma mot den som icke fyllt 15 år. Den påföljd som, därest efter åtal den unge befunnes skyldig till gärningen, skulle kunna ifrågakomma vore endast överlämnande för vård enligt barnavårdslagen eller möjligen

vård enligt sinnessjuklagen. I stället har beredningen sökt tillgodose önskemålet om en förbättring av utredningen i fall som nu avses genom att öppna möjlighet för barnavårdsorganen att begära, icke såsom för närvarande endast förhör med uppgivna personer, utan prövning av domstol av hela frågan om viss gärning begåtts av någon som ej fyllt 15 år.

Bestämmelser om talan om sådan prövning, i förslaget kallad bevis-talan, har upptagits i 11 och 12 §§ i förevarande kapitel.

Syftet med bestämmelserna är främst att åstadkomma en förbättring av barnavårdsorganens möjligheter att erhålla tillfredsställande underlag för sina beslut i barnavårdsärenden. Härigenom kommer även den enskildes rättssäkerhetsintresse i viss utsträckning att tillgodoses. Frågan om att skapa ökade garantier mot obefogade ingrepp är emellertid ett betydligt större problem än den här berörda frågan om utredning i vissa sällsynta fall, då brottslig gärning misstänkes. Problemet, som faller utanför beredningens uppdrag, påkallar emellertid noggrann uppmärksamhet vid den pågående reformeringen av barnavårdslagstiftningen.

Enligt förslaget skall initiativet till bevis-talan tagas av barnavårdsnämnd eller länsstyrelse. Hinder möter naturligen icke att den unge eller målsman för honom hos nämnden eller, om denna vägrar, hos länsstyrelsen hemställer att framställning om bevis-talan göres för att det skall kunna visas att den unge icke begått den gärning varom fråga är. Om en sådan hemställan icke tillmötesgås, kan den unge eller hans målsman emellertid icke vända sig till domstolen. Däremot kan de i vanlig ordning klaga över det beslut om barnavårdsåtgärd som barnavårdsorganen kan komma att fatta.

Förslaget om bevis-talan har till syfte att för utredningen i fall som här avses åstadkomma en ordning som i sina huvuddrag överensstämmer med handläggningen av brottmål. Det skall alltså vara ett kontradiktoriskt förfarande. Enligt förslaget skall talan om prövningen av om den unge begått gärningen utföras av åklagare; det är till denne barnavårdsnämnden eller länsstyrelsen skall vända sig.

För att framställning skall få göras om bevis-talan bör krävas att vederbörande barnavårdsorgan finner sig icke kunna bemästra bevissvårigheterna. Länsstyrelsen bör kunna begära prövning inför domstol oberoende av om ärendet är anhängigt vid styrelsen eller ej. Förhållandena måste vidare vara sådana att det är av vikt att frågan huruvida den unge begått gärningen klarlägges. Så kan vara fallet om grund för ingripande mot den unge saknas såvida han icke begått gärningen. Därest gärningen, om det visas att han begått den, utgör en del av en social missanpassning som därförutan är klarlagd, t. ex. om det är utrett att den unge begått flera andra brottsliga handlingar, torde endast sällan skäl föreligga för att igångsätta en särskild utredning om gärningen.

Icke alla fall där gärningen på sätt nyss antytts är förutsättning för barnavårdsorgans ingripande kan motivera att bevis-talan anställs. Härutöver bör nämligen fordras att särskilda omständigheter gör det angeläget att

prövning sker inför domstol. Den gärning varom fråga är måste vara av allvarlig art. Vid mindre grova gärningar torde större olägenheter kunna följa av att den unge ställes inför domstol, med risk för allvarligt framtida men, än av att frågan om han begått gärningen lämnas ouppklarad.

Åklagaren skall ha självständig prövningsrätt av om talan bör anställas i anledning av framställning från barnavårdsnämnden eller länsstyrelsen. I 11 § har i enlighet härmed föreslagits att åklagaren, om det finnes påkallat ur allmän synpunkt, får begära prövning av domstolen om den misstänkte begått gärningen. Har sådan begäran framställts skall domstolen icke kunna avvisa framställningen under åberopande av att den icke är påkallad ur allmän synpunkt. Talan torde böra utföras av statsåklagare.

Vid åklagarens prövning av om bevistalan skall väckas har han att taga hänsyn till sådana omständigheter som enligt vad i det föregående anförts bör beaktas redan av barnavårdsorganen. Innan framställning göres måste åklagaren vidare — om icke utredningen om gärningen redan slutförts — fullständiga förundersökningen. Åklagaren kan därvid finna att sannolika skäl för misstanken mot den unge icke föreligger. I sådana fall bör bevis-talan icke anställas; den unge måste vara misstänkt för den ifrågavarande gärningen. Någon gång kan det likväl, om den unge är skäligen misstänkt, finnas anledning att saken handläggas inför domstol även om åklagaren icke finner så starka skäl föreligga som skulle krävas för åtal om den unge varit över 15 år.

Ytterligare en omständighet att taga i betraktande är den unges ålder. Beredningen har övervägt att som lägsta ålder för anställande av bevis-talan föreslå 12 år men har stannat vid att icke i lagen upptaga något uttryckligt stadgande härom. Det ligger emellertid i sakens natur att talan knappast bör anställas annat än när den unge närmar sig femtonårsåldern. Ju yngre den misstänkte är desto starkare skäl måste föreligga för att handläggning inför domstol skall anordnas.

Beträffande förfarandet vid bevistalan upptages bestämmelser i 12 §. Såsom redan anförts skall i tillämpliga delar gälla vad i rättegångsbalken är föreskrivet angående brottmål. I sin begäran om prövning har åklagaren således att ange den brottsliga gärningen samt de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. De i rättegångsbalken givna forumreglerna skall också iakttagas. Vissa särbestämmelser har emellertid meddelats angående handläggningen.

Enligt strafflagberedningens mening bör vid prövningen nämnd delta. Detta torde väl i allmänhet följa redan av att den brottsliga gärningen är av den beskaffenheten att nämnd skall medverka i rådhusrätt enligt RB 1: 11. Avfattningen av 12 § har likväl gjorts sådan att därav klart framgår att nämnd alltid skall delta. Som redan omtalats under 5 § har förslag framlagts om ändring av rättegångsbalkens domförhållningsregler (SOU 1956: 28). En ändring av dessa regler kan föranleda en jämkning även av avfattningen av 12 §.

Möjligheterna att hålla förhandlingen inom stängda dörrar har gjorts vidare än vad som gäller enligt RB 5:1 och 1 § andra stycket lagem d. 20 dec. 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig. Den i RB 5:1 givna regeln att förhör med den som är under 15 år må hållas inom stängda dörrar äger härutöver tillämpning beträffande förhöret med den unge själv. Den unges målsman bör uppenbarligen äga rätt att närvara även vid förhandling inom stängda dörrar (se RB 5:3).

Försvarare bör, i likhet med vad som gäller enligt 5 § nyssnämnda lag d. 20 dec. 1946, förordnas om det icke finnes uppenbart att försvarare ej erfördras.

I fråga om tvångsmedel föreslås förbud mot att förordna om häktning eller reseförbud enligt RB 24 eller 25 kap. Däremot är det möjligt att tillämpa bestämmelserna om beslag samt om husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning enligt RB 27 och 28 kap.

Sådana rättegångskostnader som avses i RB 31:1 skall enligt förslaget alltid stanna å statsverket oberoende av utgången av domstolens prövning.

Bestämmelserna om förundersökning blir att tillämpa i fall som här avses. En viss jämkning torde möjligen erfordras i förundersökningskungörelsens bestämmelser i 15 § om förhör med barn under 15 år. I fall där fråga uppkommit om anställande av bevistalan synes möjligheterna att hålla förhör med den unge icke böra vara så inskränkta som där sägs.

Rättens avgörande av saken sker genom dom. I denna skall anges om rätten funnit att den unge begått gärningen eller att det icke funnits utrett. Mot domen kan såväl åklagaren som den unge föra talan. Av hänsyn till att här är fråga endast om bevisvärdering har beredningen ansett att talan mot hovrätts dom icke bör få föras med ordinärt rättsmedel. Endast genom de särskilda rättsmedlen i RB 58 eller 59 kap. bör i förekommande fall ändring kunna sökas i hovrätts dom, liksom i lagakraftvunnen underrettsdom.

Frågan om laga kraft är emellertid av relativt underordnad betydelse beträffande rättens dom i förevarande fall. De barnavårdande organen blir nämligen icke bundna av avgörandet, vare sig det är fällande eller friande. De är oförhindrade att värdera det förebragta materialet på annat sätt än domstolen, och kan även taga hänsyn till nytillkomna omständigheter. Att de är obundna av domen torde emellertid, i varje fall om icke nya omständigheter tillkommit, vara av enbart teoretiskt intresse. Det förhållandet att det är barnavårdsnämnd eller länsstyrelse som påkallat prövning torde leda till att nämnden eller styrelsen regelmässigt kommer att följa domstolens uppfattning. Frågan om betydelsen av domstolens prövning uppkommer emellertid icke enbart hos det organ som har att i första hand besluta i ärendet. Om den nämnd eller länsstyrelse som begärt prövning inför domstol, efter det domstolen funnit utrett att den unge begått den gärning för vilken han misstänkts, beslutar omhändertaga den unge, kan denne genom besvär, i sista hand till regeringsrätten, föranleda prövning även av frågan om han har begått gärningen.

Vissa myndigheter

13 §.

Om tillsättande av anstaltsnämnd samt om nämndens sammansättning och beslutförhet stadgas i lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt.

Enligt 2 kap. 11 § har å anstaltsnämnd lagts att besluta om fakultativ villkorlig frigivning. I anledning härav har vissa bestämmelser om anstaltsnämnd upptagits i förevarande kapitel. Sålunda meddelas i 17 § bestämmelser om jäv och omröstning och i 19 § om talan mot nämndens beslut.

Bestämmelser om inrättande av anstaltsnämnd samt om nämndens sammansättning meddelas nu i 4 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. Strafflagberedningen föreslår viss ändring av dessa bestämmelser. I 1 kap. 4 § lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt, vari bestämmelserna intagits, har också införts ett stadgande om beslutförhet. Vissa regler om anstaltsnämnds sammanträde meddelas vidare i 1 kap. 5 § nyssnämnda lag.

14 §.

Tillsynsnämnds verksamhetsområde skall enligt Konungens förordnande omfatta en eller flera allmänna underrätters domkrets.

Tillsynsnämnd består av fem ledamöter, om ej Konungen förordnar att viss nämnd skall hava flera ledamöter. Ersättare utses till det antal Konungen bestämmer. Nämnden är beslutför med ordförande och två ledamöter. I brådskande fall, så ock i ärenden av mindre vikt, äger ordföranden ensam besluta å nämndens vägnar. Sådant beslut skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

Konungen äger förordna att tillsynsnämnd skall arbeta å avdelningar, och gälle om sådan avdelning i tillämpliga delar vad om nämnd är stadgat.

15 §.

Konungen förordnar ordförande i tillsynsnämnd samt ersättare för honom såsom ledamot. Såsom ordförande ifrågakommer allenast innehavare av domarämbete. Vid förfall tjänstgör såsom ordförande den som nämnden inom sig utser därtill.

Övriga ledamöter och ersättare utses av länsstyrelsen efter hörande av underrätterna inom nämndens verksamhetsområde. De böra hava erfarenhet beträffande vård av ungdom, arbetsförmedling eller eljest i allmänna värv.

Ordförande, övriga ledamöter och ersättare utses för viss tid, högst fem år.

På tillsynsnämnderna lägges i förslaget många viktiga uppgifter beträffande kriminalvården i frihet. Tillsynsnämnden skall enligt 4 kap. 4 § handha skyddstillsynen. I fråga om den som dömts till skyddsfostran kan skyddsvårdens ungdomsnämnd, efter samråd med tillsynsnämnd, enligt 5 kap. 10 § överlämna åt tillsynsnämnden att handha vården utom anstalt. Tillsynsnämnden skall vidare enligt 2 kap. 13 § ha tillsyn över dem som villkorligt frigivits från fängelse.

När det gäller att bestämma verksamhetsområdet för tillsynsnämnd gör sig skilda synpunkter gällande. Antalet tillsynsfall bör icke vara större än att nämnden har möjlighet att ägna varje fall den uppmärksamhet som fallet kräver. Å andra sidan är det angeläget att antalet fall är tillräckligt stort för att nämndens ledamöter skall kunna få en ingående och omfattande kännedom om olika behandlingsformers och skilda föreskrifters effektivitet. Hänsyn till möjligheterna för ledamöterna att ägna tid åt nämndens arbete måste tagas; ledamöterna skall ej vara heltidsanställda. Det är av vikt att arbetsuppgifterna icke blir så omfattande att de personer, vilka eljest skulle vara mest lämpade som ledamöter, under hänvisning till arbetsbördan icke kan åtaga sig uppdraget. Det är emellertid av väsentlig betydelse att nämndens ledamöter icke blott besitter erforderlig erfarenhet och kunskap utan också är intresserade av sin uppgift. Nämnderna bör därför icke vara flera än att erforderligt antal sådana ledamöter kan utses. Vid bestämmandet av nämndernas verksamhetsområden influerar även de geografiska förhållandena. Nämnden skall kunna sammanträda med kort varsel. I stor utsträckning skall den dömde höras muntligen av nämnden eller av ledamot därav (se 18 §). Med hänsyn härtill bör distrikten icke vara alltför vidsträckta även om nämnden icke skall vara bunden vid att sammanträda på viss eller vissa bestämda platser.

Strafflagberedningen föreslår att tillsynsnämnds verksamhetsområde skall omfatta en eller flera allmänna underrätters domkrets. Att låta verksamhetsområdet omfatta blott en underrätts domkrets torde böra ifrågakomma endast beträffande de allra största underrätterna. I övriga fall torde flera domkretsar böra sammanföras under gemensam nämnd. I något fall, såsom beträffande Stockholms stad, synes möjlighet böra finnas att nämnd arbetar å avdelningar. Om varje avdelning bör i sådant fall i tillämpliga delar gälla vad som om nämnd är stadgat beträffande kompetens, sammansättning o. s. v. — I fråga om avfattningen av 14 § första stycket har ledamoten Siljeström uttalat skiljaktig mening i särskilt yttrande, vilket fogats vid betänkandet.

Beredningen framlägger icke något förslag till landets indelning i distrikt för tillsynsnämnd. Frågan hänger nära samman med skyddskonsulentorganisationens omfattning och torde böra ytterligare utredas i samband med utredning av denna. Uppdraget torde böra anförtros 1956 års eftervårdsutredning.

Tillsynsnämnd skall enligt förslaget ha fem ledamöter. Möjlighet skall emellertid finnas att förordna flera ledamöter, om det visar sig erforderligt att nämnden arbetar på avdelningar. Nämnden skall vara verksam alla tider på året. Den skall vid behov kunna snabbt kallas till sammanträde. Tillräckligt antal ersättare bör därför finnas utsedda. Det har också funnits lämpligt föreskriva att nämnden är beslutför när ordföranden och två ledamöter är närvarande. I brådskande fall skall ordföranden ensam kunna besluta å nämndens vägnar. Behov av snabbt beslut kan föreligga t. ex. i fråga om omhändertagande enligt 2 kap. 14 § 2 eller 4 kap. 12 §. Även frågor

av mindre vikt bör kunna beslutas av ordföranden ensam, t. ex. mindre väsentlig jämkning av behandlingsplanen. De beslut ordföranden ensam fattar å nämndens vägnar bör anmälas vid närmast inträffande sammanträde med nämnden. Är fråga om omhändertagande som nyss sagts torde anledning föreligga att genast sammankalla nämnden.

Närmare bestämmelser om nämndens sammansättning upptages i 15 §. Beträffande övervakningsnämnd finnes för närvarande ingen annan bestämmelse än att bland ledamöterna skall ingå minst en lagfaren befattningshavare vid domstol som tillsatt nämnden; ordförande i övervakningsnämnd förordnas av domstolen (25 § lagen om villkorlig dom).

Såsom utvecklats under 4 kap. 4 § lägges på tillsynsnämnderna att utforma och leda behandlingen av dem som ställes under skyddstillsyn. Det är emellertid icke bara fråga om uppgifter motsvarande dem som nu tillkommer övervakningsdomstol. Å tillsynsnämnd faller även att, sedan domstol beslutat skyddstillsyn, meddela de särskilda föreskrifter som prövas erforderliga för att främja den dömdes anpassning i samhället. Nämnden skall också kunna besluta kortvarigt omhändertagande av den som står under tillsyn av nämnden. Beredningen har med hänsyn till arten av nämndens uppgifter ansett erforderligt att nämndens ordförande skall vara innehavare av domarämbete. Härigenom ernås även för åtskilliga fall att ett nära samarbete kan åstadkommas mellan domstol och nämnd, och att till fördel för rättskipningen vidgad erfarenhet från det viktiga fält av påföljdssystemet som kriminalvården i frihet utgör tillföres domstolarna. Ordförande i nämnden torde böra utses bland domarna i de underrätter vilkas domkretsar omfattas av nämndens verksamhetsområde.

Beredningens ledamot advokaten Hugo Lindberg har gjort gällande att det är omotiverat att allenast innehavare av domarämbete skall kunna ifrågakomma såsom ordförande i tillsynsnämnd. Domarens specialitet är enligt Lindberg att utreda omständigheterna vid brottets begående, att pröva bevisningsfrågor och att träffa ett objektivt riktigt avgörande i domen. Men han är icke på grund av sin ämbetsställning någon specialist i behandlingsfrågor, vilket man bör kräva av ordföranden i tillsynsnämnden. Skicklighet i detta avseende kan lika väl föreligga hos en advokat eller annan kvalificerad jurist. Lindberg anser därför att samma kompetensregler bör gälla för ordföranden i tillsynsnämnd som för närvarande enligt 4 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. gäller för ordförande i anstaltsnämnd, nämligen att han skall vara eller hava varit innehavare av domarämbete eller eljest vara lagfaren.

Beträffande övriga ledamöter i nämnden har i förslaget icke uppställts några ovillkorliga kvalifikationskrav; det är väsentligt att till nämnden knytes personer med förmåga att fullgöra uppgiften och med intresse för denna. Nämnden torde emellertid böra sammansättas så att däri ingår personer med erfarenhet från skilda områden. Med hänsyn till det klientel som nämnden kommer att få befattning med bör åtminstone någon av ledamöterna ha erfarenhet beträffande vård av ungdom; helst bör även en repre-

semtant för arbetsförmedlingsverksamheten ingå i nämnden. Där så kan ske torde det vara lämpligt att som ledamot utses en läkare. Valet av ledamöter i nämnden bör dock icke ensidigt inriktas på det målet att speciell sakkunskap blir representerad.

Ordförande i nämnden skall förordnas av Konungen. Konungen skall även utse ersättare för honom såsom ledamot. Det har ej synts lämpligt att föreskriva att ersättaren vid förfall för ordföranden skall inträda även som ordförande. Det torde böra ankomma på nämnden att själv utse vem som i sådant fall skall tjänstgöra som ordförande. Till fördel för nämndens arbete torde i allmänhet vara att någon av dess ordinarie ledamöter, som är förtrogen med nämndens arbetssätt, fungerar som sådan. Intet hindrar emellertid att nämnden till ordförande utser den av Konungen förordnade ersättaren, särskilt om denne, vilket enligt beredningens mening bör vara regel, är innehavare av domarämbete.

Övriga ledamöter och ersättare för dem utses av länsstyrelsen efter hörande av underrätterna inom nämndens verksamhetsområde. Med hänsyn till vad nyss anförts om lämpligheten av att en ordinarie ledamot av nämnden vid förfall för ordföranden tjänstgör som ordförande, kan det vara ändamålsenligt att bland ledamöterna ingår en jurist.

Ledamöter och ersättare skall förordnas för viss tid, högst fem år. Om ledamot, som utsetts för fem år, avgår före nämnda tids utgång, kan ny ledamot förordnas för återstående del av femårsperioden.

16 §.

Skyddsvårdens ungdomsnämnd och interneringsnämnden skola vardera bestå av en lagfaren ledamot, som bör vara innehavare av domarämbete och skall föra ordet i nämnden, och en psykiater, båda med särskilda ersättare som uppfylla enahanda behörighetsvillkor, samt ytterligare tre ledamöter jämte ersättare till det antal Konungen bestämmer. Konungen utser ordförande, övriga ledamöter och ersättare för viss tid, högst fem år, och förordnar en av ledamöterna att vid förfall för ordföranden tjänstgöra i hans ställe.

Ordföranden må i brådskande fall, så ock i ärenden av mindre vikt, ensam besluta å nämndens vägnar. Sådant beslut skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

Skyddsvårdens ungdomsnämnd och interneringsnämnden erhåller enligt förslaget avsevärt flera uppgifter än vad som faller på de centrala nämnderna enligt nuvarande lagar om ungdomsfängelse samt om förvaring och internering i säkerhetsanstalt. Nämnderna får det yttersta ansvaret för behandlingen under hela den tid påföljden pågår. Nämndernas sammansättning får bestämmas med hänsyn till de arbetsuppgifter som sålunda faller på dem. Det är icke avsett att nämnderna skall bli självständiga ämbetsverk. Bl. a. för att undgå detta har föreslagits att det tekniskt-administrativa handhavandet av ungdomsanstalterna och interneringsanstalterna alltjämt skall åvila skyddsvårdsstyrelsen. Strafflagberedningen föreslår icke heller att nämnderna skall ha någon heltidsanställd ledamot.

Lika bestämmelser föreslås för båda nämndernas sammansättning. Liksom enligt gällande lag skall vardera nämnden bestå av fem ledamöter, vilka jämte erforderligt antal ersättare utses av Konungen. I nära överensstämmelse med vad nu gäller för interneringsnämnden föreslås att de skall förordnas för viss tid, högst fem år.

Till ordförande skall utses ledamot som är lagfaren. Denne bör enligt beredningens mening vara innehavare av domarämbete. Det har icke funnits lämpligt att helt begränsa valet av ordförande till denna krets. En person som vid förordnandet var innehavare av domarämbete bör sålunda i särskilda fall kunna kvarstå även efter avgång från ämbetet och även kunna mottaga förnyat förordnande. I vardera nämnden skall vidare ingå en psykiater. För ordföranden och psykiatern skall finnas ersättare som uppfyller samma behörighetsvillkor.

Beredningen har härutöver icke velat binda valet av ledamöter i nämnderna genom att uppställa särskilda behörighetsvillkor. Motsvarighet saknas sålunda till de nuvarande bestämmelserna att minst en ledamot av ungdomsfängelsenämnden skall äga särskild erfarenhet i uppfostringsfrågor och att chefen för fångvårdsstyrelsen är självskriven ledamot av interneringsnämnden. Det torde kunna förväntas att även utan sådana bestämmelser ledamöterna utses så, att nämnderna tillföres erforderlig sakkunskap. Den omständigheten att skyddsvårdsstyrelsen fortfarande skall handha den tekniskt-administrativa skötseln av ungdoms- och interneringsanstalterna synes böra föranleda att styrelsen blir representerad i vardera nämnden, varigenom samarbetet mellan nämnden och styrelsen underlättas.

När det gäller beslut av ungdomsnämnden eller interneringsnämnden beträffande den som är intagen å anstalt torde styresmannen vid centralanstalten böra deltaga i nämndens sammanträde. Med hänsyn till den ställning styresmannen intager i behandlingsarbetet synes det emellertid lämpligt att han icke är ledamot av nämnden utan intager en från nämnden mera fri ställning. I administrativ väg bör utfärdas föreskrifter om styresmannens rätt att deltaga i nämndens sammanträden; därvid torde även böra stadgas att styresmannen skall äga få sin mening antecknad till protokollet.

För att nämnden skall vara beslutför fordras i regel att hela nämnden deltagar i beslutet. Från regeln göres undantag så till vida som ordföranden ensam skall kunna fatta beslut på nämndens vägnar i brådskande fall och i ärenden av mindre vikt. Befogenheten att besluta i brådskande fall motsvarar den rätt ordföranden i interneringsnämnden nu har enligt 12 § förvaringslagen att i avvaktan på beslut om återhämtande till anstalt förordna att den som på prov utskrivits skall tagas i förvar.

Genom de uppgifter som enligt förslaget lägges på nämnderna kommer de att få en betydande arbetsbörda. För att denna skall kunna bemästras krävs att nämnderna utrustas med tillräckliga kanslier med kvalificerad personal. Beträffande dem som är intagna i anstalt torde i viss utsträckning föredragning inför nämnden kunna ske av styresmannen vid centralanstalten eller annan anstaltspersonal. I fråga om dem som vårdas utom anstalt

kan nämndens arbete komma att underlättas av att till övervakare skall utses skyddskonsulent eller annan fackutbildad person. Åt övervakarna torde i viss omfattning kunna uppdragas att förbereda vården och planlägga erforderliga förändringar.

17 §.

Ledamot eller ersättare i tillsynsnämnd, ungdomsnämnden eller interneringsnämnden skall hava avlagt domared. Mot ledamot eller ersättare gälla samma jäv som i fråga om domare, dock att vad i 4 kap. 13 § 7 rättegångsbalken sägs icke skall äga tillämpning.

I fråga om beslut av nämnd som i första stycket sägs skall vad angående omröstning till dom i brottmål är stadgat i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Vad i denna paragraf stadgas angående jäv och omröstning skall ock gälla ledamot eller ersättare i anstaltsnämnd och beslut av sådan nämnd vid prövning av fråga om fakultativ villkorlig frigivning.

Bestämmelserna i förevarande paragraf om domared, jäv och omröstning motsvarar vad som nu gäller för ungdomsfängelsenämnden och interneringsnämnden enligt 6 § ungdomsfängelselagen och 5 § förvaringslagen. Bestämmelserna är enligt förslaget tillämpliga även beträffande ledamot av tillsynsnämnd och beslut av sådan nämnd. I fråga om jäv har emellertid gjorts ett uttryckligt undantag från rättegångsbalkens stadgande att domare är jävig om han i annan rätt såsom domare eller befattningshavare fattat beslut som rör saken. Undantaget har införts framför allt för att icke ordförande i tillsynsnämnd skall bli jävig att i nämnden besluta angående någon som han såsom ordförande i domstolen har dömt till skyddstillsyn. Har däremot tillsynsnämnd jämlikt 2 kap. 14 § eller 4 kap. 14 § gjort framställning om förverkande av villkorlig frigivning eller undanröjande av skyddstillsyn, är ledamot av nämnden jävig att i domstolen handlägga målet.

Reglerna om jäv och omröstning skall även gälla ledamot i anstaltsnämnd och beslut av nämnden vid prövning av fråga om fakultativ villkorlig frigivning. Det har icke ansetts påkallat att föreskriva att ledamot i sådan nämnd skall ha avlagt domared. — I detta avseende har strafflagberedningens ordförande varit skiljaktig, i det han har ansett att samma regler om domared bör gälla för alla nämnderna.

18 §.

I ärende som handlägges av tillsynsnämnd, ungdomsnämnden eller interneringsnämnden bör den dömde, om det finnes lämpligt, erhålla tillfälle att yttra sig.

Den dömde bör höras muntligen av nämnden eller ledamot därav innan behandlingsplan fastställs enligt 4 kap. 10 §, 5 kap. 6 § eller 6 kap. 7 §, så ock om han begär att bliva muntligen hörd eller det eljest finnes lämpligt.

I 19 § lagen om villkorlig dom stadgas nu att i ärende om åtgärd jämlikt 11 eller 12 § i lagen tillfälle skall lämnas den dömde att yttra sig, där fråga

ej är allenast om upphörande av övervakning eller av skyldighet enligt 8 §; yttrande skall jämväl inhämtas från övervakaren. Begär den dömda att bli muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. I interneringsnämndens instruktion och i stadgan angående vård och behandling av dem som ådömts ungdomsfängelse finnes inga bestämmelser om hörande av den dömda utöver föreskrift att vederbörande nämnd genom besök å anstalterna skall förskaffa sig kännedom om de intagna.

För att de olika nämnder som på skilda områden skall handha vården av dem som dömts till påföljd skall kunna fullgöra sina uppgifter måste nämnderna hålla nära kontakt med vårdarbetet. I så stor utsträckning som möjligt bör man söka ernå den dömdes medverkan vid genomförande av behandlingen. Av denna anledning är det angeläget att den dömda får tillfälle att yttra sig innan nämnden fattar beslut i ärende angående honom. Ofta torde det vara lämpligt att den dömda inställer sig personligen vid sammanträde med nämnden. Att yttrande inhämtas även från övervakaren, i fall där den dömda vårdas utom anstalt, eller från anstaltsledningen beträffande den, som är intagen å anstalt, är uppenbarligen påkallat innan nämnd beslutar i ärende som ankommer på nämnden; föreskrift härom har icke ansetts böra upptagas i lagen utan torde böra utfärdas i administrativ väg. Frågan om den dömda skall få yttra sig blir i varje särskilt fall beroende på vederbörande nämnds beprövande.

I vissa ärenden framstår det som mer angeläget än eljest att nämnden får personlig kontakt med den dömda. Det gäller framför allt innan behandlingsplan fastställs för skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering. Om tillfälle icke kan beredas för hela nämnden att höra den dömda, bör åtminstone någon av ledamöterna ha sammanträffat med honom. Vad gäller dem som intagits å ungdomsanstalt eller interneringsanstalt torde fastställande av behandlingsplan kunna ske vid sammanträde som nämnden håller på anstalten. De uppgifter som enligt förslaget läggas på de centrala nämnderna kommer att medföra att nämnderna får anledning att oftare än för närvarande besöka anstalterna. Med hänsyn till den omsorgsfulla planläggning som sker genom ärendets dryftande i behandlingskollegium, varvid den dömda har tillfälle att framföra sina synpunkter, torde emellertid i regel särskilt sammanträde med nämnden icke behöva utsättas för fastställande av den upprättade planen. Planen bör i allmänhet kunna följas tills vidare, och fastställandet kan ske vid nästkommande sammanträde på anstalten.

Den dömda torde vidare böra höras muntligen innan viktigare ändringar göres i behandlingsplanen, t. ex. när vården utom anstalt skall påbörjas. Begär den dömda att personligen få inställa sig inför nämnden, bör det ske om det icke är uppenbarligen opåkallat.

Om den dömda icke frivilligt inställer sig inför tillsynsnämnden, ungdomsnämnden eller interneringsnämnden, kan nämnden enligt 22 § erhålla handräckning för hans inställande.

19 §.

Mot anstaltsnämnds beslut i ärende om fakultativ villkorlig frigivning må den dömde föra talan genom besvär hos skyddsvårdsstyrelsen.

I skyddsvårdsstyrelsens beslut må den dömde söka ändring hos Konungen genom besvär, som skola ingivas till justitiedepartementet.

Vid handläggning av ärende enligt denna paragraf skall skyddsvårdsstyrelsen bestå av överdirektören eller ställföreträdare för honom och tjänsteman i styrelsen som Konungen bestämmer jämte två av Konungen utsedda sakkunniga, av vilka den ene skall vara eller hava varit innehavare av domarämbete. Såsom styrelsens beslut skall, vid lika röstetal för olika meningar, gälla den mening som är lindrigast för den dömde.

Rätten att besluta om fakultativ villkorlig frigivning skall enligt förslaget decentraliseras från skyddsvårdsstyrelsen till vederbörande anstaltsnämnd. I anledning härav har i förevarande paragraf upptagits ett stadgande om rätt för den dömde att klaga över anstaltsnämndens beslut i sådant ärende.

Prövning av om fakultativ villkorlig frigivning skall ske är enligt förslaget icke beroende av att den dömde gör framställning därom. Frågan bör upptagas av nämnden på initiativ av anstaltsledningen beträffande varje intagen som kan komma i fråga för frigivning. Den dömde bör emellertid vara berättigad att klaga över beslut angående fakultativ villkorlig frigivning, oberoende av vem som tagit initiativ till ärendets prövning.

Besvären föreslås skola anföras hos skyddsvårdsstyrelsen. I styrelsens beslut skall, liksom för närvarande enligt 17 § andra stycket lagen om villkorlig frigivning, den dömde kunna söka ändring hos Konungen. Beträffande besvärstid gäller lagen d. 4 juni 1954 om besvärstid vid talan mot förvaltande myndighets beslut.

I fråga om skyddsvårdsstyrelsens sammansättning vid handläggning av frågor om fakultativ villkorlig frigivning föreslås bestämmelser motsvarande dem som nu gäller enligt 18 § lagen om villkorlig frigivning.

Något stadgande om talan mot styresmans beslut enligt 2 kap. 11 § första stycket om obligatorisk villkorlig frigivning har icke ansetts behövt. I realiteten avgöres nämligen frågan om sådan frigivning av skyddsvårdsstyrelsen, som jämlikt 3 kap. 2 § lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt har att beträffande den som börjat undergå fängelse på sex månader eller däröver så snart ske kan bestämma den dag då obligatorisk villkorlig frigivning skall åga rum.

20 §.

Mot tillsynsnämnds beslut i ärende angående åtgärd enligt 2 kap. 14 § 2 eller 3 eller 4 kap. 9, 12 eller 13 § må den dömde föra talan genom besvär hos hovrätt. Besvärstiden skall räknas från den dag då han erhöi del av beslutet. Mot hovrättsens beslut må talan icke föras.

Tillsynsnämnds beslut som i första stycket avses skall genast lända till efterrättelse, om ej nämnden eller hovrätten annorlunda förordnar.

Mot beslut som enligt denna lag meddelas av tillsynsnämnd i andra fall än nu sagts eller av ungdomsnämnden eller interneringsnämnden må talan ej föras.

Enligt gällande rätt må den som icke åtnöjes med övervakningsnämnds beslut hos underrätt som tillsatt nämnden påkalla prövning av beslutet (22 § lagen om villkorlig dom). Såsom anförts under 4 kap. 4 § ifrågasattes redan vid den nuvarande lagstiftningens tillkomst att ge övervakningsnämnderna en mera självständig ställning i förhållande till domstolen och att genomföra en bestämd arbetsfördelning mellan domstolen och nämnden; skedde detta borde underrätten kunna undvaras som led i instansordningen för de fall då klagan finge föras över nämndens beslut.

Strafflagberedningens förslag innebär att åtskilliga av de uppgifter som nu ankommer på domstol lägges på tillsynsnämnderna. Enligt beredningens mening bör med hänsyn till nämndens ställning i vårdarbetet talan mot beslut av tillsynsnämnd föras direkt hos hovrätt. Därvid kommer jämlikt Rp 21 § vad i rättegångsbalken är stadgat om fullföljd till hovrätt och rättegången därstädes att äga motsvarande tillämpning. Besvärstiden skall emellertid räknas från den dag då den dömde erhöll del av beslutet.

Beträffande omfattningen av rätten till talan mot tillsynsnämnds beslut meddelas i förevarande paragraf bestämmelser som, i fråga om den som dömts till skyddstillsyn, i huvudsak motsvarar vad som nu gäller enligt 22 § andra stycket lagen om villkorlig dom. Den dömde kan sålunda klaga över beslut om föreskrifter, om omhändertagande samt om förlängning av prövotid, varning och vite (4 kap. 9, 12 och 13 §§). Däremot medger förslaget icke rätt för den dömde att besvara sig över beslut angående övervakning enligt 4 kap. 7 §, och ej heller över andra beslut av nämnden. Därest åt tillsynsnämnd uppdragits att handha vården utom anstalt av någon som dömts till skyddsfostran, gäller om den dömdes rätt att föra talan mot beslut av nämnden vad nyss sagts om den som dömts till skyddstillsyn; det må dock observeras att bestämmelserna i 4 kap. 13 § om förlängning av prövotid, varning och vite icke äger tillämpning å den som dömts till skyddsfostran (5 kap. 10 §).

Beslut av tillsynsnämnd angående någon som är villkorligt frigiven må av den frigivne överklagas icke endast om beslutet gäller omhändertagande eller förlängning av prövotiden enligt 2 kap. 14 § 2 eller 3 utan även i ärenden enligt 4 kap. 9, 12 eller 13 §. Den frigivne får således något vidare möjligheter att klaga än vad som nu gäller beträffande beslut av fängvårdsstyrelsen (jfr 17 § lagen om villkorlig frigivning).

Tillsynsnämnds beslut skall gå i omedelbar verkställighet (jfr 23 § lagen om villkorlig dom, 17 § lagen om villkorlig frigivning). Beträffande beslut, mot vilket den dömde äger föra talan, kan dock nämnden eller hovrätten förordna att verkställigheten skall anstå till dess besvärstiden gått till ända eller ärendet prövats av hovrätten.

Mot beslut av hovrätt i ärenden som avses i denna paragraf skall enligt förslaget talan ej få föras.

I överensstämmelse med vad som nu gäller enligt 6 § ungdomsfängelselagen och 5 § förvaringslagen föreslås att talan icke skall få föras mot beslut som enligt skyddslagen meddelas av skyddsvårdens ungdomsnämnd

eller interneringsnämnden. Enligt förslaget kommer visserligen nämnderna att besluta även i frågor som rör behandlingen i anstalt; bl. a. skall behandlingsplan godkännas av vederbörande nämnd. Det har dock icke syntts påkallat att för den skull stadga avvikelser från den hittills upprätthållna principen att nämndernas beslut icke får överklagas. Härigenom kommer en viss skillnad att föreligga i fråga om möjligheterna att få ett beslut prövat av annan myndighet mellan å ena sidan dem som dömts till skyddsfostran och skyddsinternering och å andra sidan dem som dömts till fängelse; de senare har nämligen möjlighet att klaga över skyddsvårdsstyrelsens beslut i behandlingsfrågor (se 11 kap. 2 § lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt).

21 §.

Över beslut angående anstånd med erläggande av böter eller avbetalning av böter må talan ej föras; dock äger bötfälld påkalla prövning av beslutet i samband med klagan över utmätning eller införsel. Om prövning av sådant beslut i samband med fråga om böternas förvandling stadgas i 7 § andra stycket.

Innehållet i förevarande paragraf överensstämmer i sak helt med vad nu stadgas i 6 § lagen om verkställighet av bötesstraff.

Övriga bestämmelser

22 §.

Det åligger polismyndighet att på framställning av domstol, tillsynsnämnd, ungdomsnämnden, interneringsnämnden eller skyddsvårdsstyrelsen lämna handräckning för den dömdes inställande i ärende enligt denna lag eller för hans omhändertagande jämlikt 2 kap. 14 § 2, 4 kap. 12 §, 6 kap. 17 § andra stycket eller 12 kap. 9, 11 eller 12 §.

Polismyndighet har också att lämna erforderlig handräckning för misstänkt persons inställande inför läkare som i 13 kap. 5 § sägs.

I 21 § lagen om villkorlig dom finnes nu en bestämmelse om rätt för domstol eller övervakningsnämnd att erhålla handräckning för den dömdes inställande inför domstolen eller nämnden. Enligt 4 § sista stycket lagen d. 18 juni 1954 om personundersökning i brottmål må polismyndighet lämna handräckning för misstänkts inställande inför läkare. Vidare har fångvårdsstyrelsen enligt sin instruktion rätt att av vederbörande myndigheter erhålla den handräckning som erfordras för styrelsens verksamhet och är av beskaffenhet att kunna lämnas av vederbörande. Uttryckliga bestämmelser saknas däremot om ungdomsfängelnsnämndens eller interneringsnämndens rätt att påkalla polishandräckning.

I förevarande paragraf upptages bestämmelser om rätt för domstol, nämnd eller läkare att påkalla bistånd från polismyndighet för någons inställande i ärende enligt skyddslagen. Av paragrafen framgår även att polismyndighet på framställning skall lämna handräckning för den dömdes omhändertagande i vissa fall.

23 §.

Om behandling i skyddsvårdsanstalt är särskilt stadgat.

Bestämmelser om behandling i anstalt av den som dömts till fängelse — även förvandlingsfängelse — skyddsfostran eller skyddsinternering och av den som intagits i tillsynsanstalt meddelas i lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt.

24 §.

De närmare bestämmelser som erfordras för tillämpning av denna lag meddelar Konungen.

I åtskilliga avseenden, vilka delvis har berörts i det föregående, erfordras kompletterande bestämmelser till lagen.

Sälunda måste instruktioner utfärdas för de centrala nämnderna, anstaltsnämnd och tillsynsnämnd med närmare anvisningar om nämndernas arbete, innefattande bl. a. bestämmelser angående föredragande. Härvid bör regleras rätten för skyddskonsulent och styresman vid centralanstalt att närvara vid sammanträden och få sin mening antecknad till protokollet. Föreskrifter bör även ges angående skyldighet för övervakare att hålla vederbörande nämnd underrättad om de dömdas utveckling.

Bestämmelser erfordras även angående upprättande av behandlingsplan. Sådan plan skall enligt förslaget avse icke bara tid under vilken den som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering vårdas i anstalt. Plan skall upprättas även för vården av den som dömts till skyddstillsyn eller villkorligt frigivits från fängelse.

För tillämpning av flera stadganden i förslaget fordras bestämmelser angående behörig åklagare. Sådana stadganden är 10 kap. 2 § och 14 kap. 11 § samt även 1 kap. 12 §, 3 kap. 6 §, 4 kap. 14 §, 11 kap. 7—9 §§ och 12 kap. 9 §. Föreskrift bör vidare meddelas angående åklagares skyldighet att inhämta yttrande från barnavårdsnämnd i fall som avses i 10 kap. 2 § och från de centrala nämnderna när någon som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering finnes ha begått annat brott.

Bland övriga ämnen där kompletterande bestämmelser till lagen erfordras må här nämnas frågan under vilka förutsättningar den som undergår skyddsfostran får beredas plats i ungdomsvårdsskola samt den statliga hjälpverksamhetens åligganden beträffande den öppna psykiatriska vården. Föreskrift bör meddelas att anteckning i saköreslängd skall ske, om böter ådömts med tillämpning av 10 kap. 3 § eller 11 kap. 2 § 2. Vissa administrativa bestämmelser bör också, såsom har anmärkts under 13 kap., meddelas beträffande personundersökning.

Övriga lagförslag

Strafflagberedningens förslag till skyddslag innebär, förutom en kodifiering av ett stort antal lagar, en omfattande reformering av gällande rätt. Vid ett genomförande av förslaget uppkommer därför åtskilliga frågor som hänför sig till övergången mellan gammal och ny lag. Dessa spörsmål bör regleras i en särskild promulgationslag. Beredningen har också utarbetat ett förslag till lag om införande av skyddslagen. Om emellertid — som kan antagas bli fallet — de i skyddslagen föreslagna bestämmelserna införes i brottsbalken såsom en avdelning av denna, bör övergångsbestämmelserna uppenbarligen inarbetas i brottsbalkens promulgationslag. Med hänsyn härtill har beredningen icke eftersträvat att ge sitt såsom utkast betecknade förslag till lag om införande av skyddslagen någon slutgiltig utformning utan har endast siktat till att däri ange de övergångsproblem som måste lösas och de sätt på vilka detta enligt beredningens mening bör ske.

Skyddslagen föranleder ändringar i ett flertal lagar och särskilda författningar. I många fall kan och bör dessa ändringar ske genom allmänna bestämmelser i promulgationslagen, se 2 och 3 §§ förslaget till lag om införande av skyddslagen. I andra fall åter måste avfattningen av den särskilda lagen eller författningen ändras. Beredningen framlägger sådana ändringsförslag endast beträffande vissa viktigare lagar, som kompletterar bilden av det föreslagna påföljdssystemet. I övrigt är ifrågavarande ändringar icke av den art, att beredningen har ansett erforderligt att i betänkandet upptaga några författningsförslag; vissa av de lagar i vilka ändringar måste ske nämnes i det följande. De utkast till lagändringar som beredningen framlägger avser lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m., vilken motsvaras av den föreslagna lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt, samt rättegångsbalken och dess promulgationslag ävensom sinnessjuklagen och lagen om nykterhetsvård.

Lagen om införande av skyddslagen

Förslaget till brottsbalk (SOU 1953: 14) upptager bestämmelser angående vilken lag som skall tillämpas, när lagstiftningen har ändrats efter det att en brottslig gärning företagits men innan dom meddelats eller påföljd verkstälts (BrB 23: 1—5). Vid utarbetandet av övergångsbestämmelser till skyddslagen har strafflagberedningen utgått från att sådana regler med generell giltighet kommer att föreligga, vilka sålunda skall äga tillämpning vid skyddslagens ikraftträdande. Innebörden av brottsbalkens regler är bl. a. att ny lag skall tillämpas när fråga är om ådömande av annan påföljd än sådan som nu — och även i förslaget till brottsbalk — går under benämning-

en straff. I utkastet till promulgationslag har beredningen med hänsyn härtill endast upptagit bestämmelser där sådana fordras utöver brottsbalkens regler eller där en från dessa regler avvikande ordning är påkallad.

I 1 §, vilken innehåller en bestämmelse om tidpunkten för skyddslagens ikraftträdande, har liksom skedde vid införandet av nya rättegångsbalken angivits att bestämmelser, vilka det ankommer på Konungen att meddela, må utfärdas före den dag skyddslagen träder i kraft. Av praktiska skäl är det angeläget att så kan ske t. ex. i fråga om de olika nämndernas verksamhet.

Promulgationslagens 2 och 3 §§ anger den omfattning i vilken äldre lagstiftning skall förlora sin giltighet genom skyddslagens ikraftträdande. Av 1864 års strafflag kommer, efter genomförande av beredningens förslag och förslaget till brottsbalk, endast att kvarstå 6 kap. om skadestånd. Motsvarighet till stadgandet i SL 2: 14 att om straff är beroende av värdet å viss egendom det värde skall gälla som egendomen hade å den tid brottet förövades har upptagits i 17 § promulgationslagen.

Stadgandet i 4 § om lägsta antalet dagsböter i vissa fall överensstämmer med vad i detta hänseende nu stadgas i 1 § första stycket särskilda böteslagen.

Bestämmelser om viten finnes i några av de lagar som ersättes av skyddslagen och nu föreslås upphävida. I 21 § lagen om verkställighet av bötesstraff stadgas sålunda att vad i lagen sägs om böter skall gälla även viten, och i lagen d. 20 april 1951 med vissa bestämmelser om böter och viten uttalas, att vad däri sägs om böter skall gälla också viten som utdömes på grund av myndighets föreläggande eller omedelbart på grund av lag eller författning. Vid tillkomsten av särskilda böteslagen uttalade föredragande departementschefen att under lagens bestämmelser om böter torde utan särskilt stadgande ingå jämväl sådana viten vilka ådömes såsom straff men ej viten såsom tvångsmedel. Beredningen har sammanfört dessa bestämmelser om viten i 5 § i promulgationslagen. Paragrafen har, liksom 1951 års lag, avfattats så att klart framgår att vad där sägs icke skall omfatta viten vilka utdömes på grund av avtal. Uttryckligt stadgande har givits om dagsbotssystemets tillämpning på viten som utgör en påföljd av samma art som böter, vilket är förhållandet när de grundar sig på allmänna, för alla fall av viss beskaffenhet givna föreskrifter; bestämmelsen skall i detta hänseende dock endast gälla viten som ådömes av domstol.

Något stadgande om att viss påföljd skall anses svårare eller lindrigare än en annan är icke erforderligt för tillämpningen av skyddslagen. Utanför denna lag finnes emellertid åtskilliga bestämmelser, t. ex. i rättegångsbalken, vilka för sin tillämpning förutsätter att en viss gradering kan göras i svårare eller lindrigare påföljder. Ett stadgande härom torde dock erfordras endast för förhållandet mellan böter och fängelse (6 §). Inom påföljd, där domstol har att bestämma måttet — böter, fängelse, suspension, disciplinstraff för krigsmän samt i viss mån skyddsinternering — faller av sig självt vad som är svårare eller lindrigare påföljd. Att disciplinstraff får anses jäm-

ställt med böter framgår av lagen om disciplinstraff för krigsmän. I övrigt bygger beredningens förslag liksom gällande lag på den uppfattningen att någon generell gradering med hänsyn till svårhetsgrad av olika påföljder icke bör göras. I visst avseende göres dock skillnad mellan olika påföljder, se 16 § promulgationslagen.

I 7—10 §§ har upptagits motsvarighet till vissa av de övergångsbestämmelser som beredningen föreslog i betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. (se 2, 3, 5 och 6 §§ förslaget till lag om införande av lagen om ändring i strafflagen). Angående motiveringen för bestämmelserna må hänvisas till vad som anfördes i nämnda betänkande (SOU 1953: 17 s. 197 ff).

Beträffande straffarbete och fängelse som ådömts före skyddslagens ikraftträdande bör skyddslagens regler om fängelse i princip göras tillämpliga (11 §). I vissa avseenden torde dock äldre bestämmelser fortfarande böra gälla. De nya reglerna om beräkning av tid när villkorlig frigivning skall ske kan i vissa fall leda till längre tids anstaltsvistelse än de gamla. Beträffande fängelse eller straffarbete som ådömts med stöd av SL 4: 3 skall därför tidsberäkningen ske med tillämpning av de gamla reglerna (1 § andra stycket, 14 § andra stycket och 20 § första stycket lagen om villkorlig frigivning). I fråga om den som ännu ej har frigivits från fängelse eller straffarbete som ådömts före skyddslagens ikraftträdande skall i övrigt de nya reglerna om villkorlig frigivning tillämpas. Det blir således anstaltsnämnd som har beslutanderätten angående fakultativ villkorlig frigivning, och sådan frigivning skall kunna ske, också i de fall då 20 § första stycket lagen om villkorlig frigivning är tillämplig, när två tredjedelar verkställts av påföljden om denna uppgår till sex månader.

Från huvudregeln att de nya reglerna om fängelse skall gälla göres vidare undantag i fråga om den som är villkorligt frigiven när de nya bestämmelserna träder i kraft. Det har bl. a. ansetts lämpligt att den nya organisationen icke betungas med tillsynen över dessa frigivna. Om sedermera den villkorligt medgivna friheten förklaras förverkad, bör dock — liksom om den frigivne intages i anstalt på grund av beslut som utan tillämpning av SL 4: 3 har meddelats före skyddslagens ikraftträdande — därefter de nya reglerna tillämpas om ny frigivning ifrågakommer.

Frågan om förverkande av villkorlig frigivning i anledning av brott bör enligt beredningens mening alltid avgöras enligt bestämmelserna i 11 kap. skyddslagen. Över huvud har, såsom framgår av 15 § promulgationslagen, de nya konkurrensreglerna gjorts omedelbart tillämpliga; SL 4: 3 skall således hädanefter icke tillämpas i något fall.

Beträffande dem som vid lagens ikraftträdande erhållit villkorlig dom föreslås att lagen om villkorlig dom fortfarande skall tillämpas (12 §). Skyddstillsyn och villkorlig dom enligt skyddslagen skiljer sig i så väsentliga avseenden från den nuvarande villkorliga domen med och utan övervakning att de nya reglerna endast med stora modifikationer skulle kunna göras tillämpliga på dem som har dömts enligt äldre lag. För vissa konkurrensfall har dock upptagits bestämmelser motsvarande vad som skall gälla

enligt skyddslagen. Om någon som erhållit villkorligt anstånd med verkställigheten av ådömt fängelse eller straffarbete finnes ha begått annat brott och rätten anser att fängelse bör ådömas för detta brott, skall fängelse alltid ådömas särskilt för brottet; rätten kan också förklara att det ådömda fängelset eller straffarbetet skall avse det nya eller nyupptäckta brottet (12 § 2). SL 4: 3 skall således ej tillämpas. Härutöver skall rätten vid förverkande av anstånd, vare sig det sker i anledning av brott eller eljest, liksom nu — oberoende av om straff utsatts i den villkorliga domen — kunna ådöma annan påföljd som kan följa å brottet eller brotten. — Därest anståndet icke jämlikt 13 § 1 mom. första stycket lagen om villkorlig dom förklaras förverkat när den dömde visas ha begått annat brott, har rätten att enligt de regler som meddelas i nämnda lagrum förklara att anståndet skall avse jämväl detta brott — varvid enligt vad nyss sagts fängelse i vissa fall skall bestämmas särskilt för brottet — eller utan att låta anståndet avse det nya brottet döma särskilt till påföljd för detta.

Den i 12 § upptagna regeln medför att under lång tid efter skyddslagens ikraftträdande lagen om villkorlig dom blir att tillämpa beträffande kriminalvård i frihet. Det synes emellertid önskvärt att en effektivisering av denna vård — inom ramen för nuvarande lagstiftning — åstadkommes. Beredningen har funnit att detta kan ske genom att de nya tillsynsnämnderna får fungera såsom sådan övervakningsnämnd som kan tillsättas enligt 25 § lagen om villkorlig dom. Stadgande härom har upptagits under punkt 1 i 12 § promulgationslagen. Innebörden av stadgandet är att, oberoende av om övervakningsnämnd nu finnes tillsatt, nämnd kommer att finnas vid alla underätter. Beträffande tillsynsnämndens kompetens i fall som nu avses och talan mot nämndens beslut skall gälla vad som stadgas om övervakningsnämnd.

För ådömt ungdomsfängelse skall enligt lagutkastet i tillämpliga delar gälla vad i skyddslagen sägs om skyddsfostran (13 §). Beträffande den som undergår ungdomsfängelse skall alltså nya lagens bestämmelser om planläggning, tid för vård i och utom anstalt m. m. äga tillämpning. Motsvarande bestämmelse upptages för förvaring och internering, beträffande vilka påföljder reglerna om skyddsinternering skall tillämpas. Angående längsta tid för vården i anstalt erfordras dock för dessa fall en särskild bestämmelse. Enligt 6 kap. 11 § skyddslagen får vården i anstalt, sedan minsta tiden gått till ända, icke utan samtycke av domstol pågå längre än sammanlagt tre år. I fråga om åtskilliga av dem som undergår förvaring eller internering kommer minsta tiden att ha utgått vid nya lagens ikraftträdande; i flera fall kommer anstaltstiden — om även omhändertagande i anstalt som skett efter återhämtande medräknas — att avsevärt överstiga minsta tiden, i några fall måhända med mer än tre år. Då interneringsnämnden icke bör tvingas att omedelbart taga ställning till frågan om utskrivning av dessa dömda, beträffande vilka nämnden icke har haft något inflytande å utformningen av anstaltsvården, föreslås att den tid av sammanlagt tre år under vilken anstaltstiden utan medgivande av domstol får fortgå skall räknas från dagen för nya lagens ikraftträdande.

Enligt principen i BrB 23:1 skall frågan om en gärnings straffbarhet avgöras efter den lag som gällde när handlingen företogs. Denna princip bör föranleda att viss hänsyn till SL 5:5 toges även efter skyddslagens ikraftträdande. Att bibehålla systemet med straffriförklaring synes likväl ej erforderligt. För gärning som någon har begått under inflytande av sådan själslig abnormitet eller i sådant tillstånd som avses i SL 5:5 bör i stället vad som stadgas i 10 kap. 3 och 4 §§ skyddslagen äga motsvarande tillämpning (14 § promulgationslagen), med beaktande dock av att annan påföljd än överlämnande till särskild vård icke kan ifrågakomma; om gärningsmannen ej är i behov av sådan vård, skall han vara fri från påföljd. I realiteten kommer sålunda gärningsmannen icke att underkastas annan reaktion än hittills.

De nya konkurrensbestämmelserna bör för att onödiga komplikationer skall undvikas genast tillämpas oberoende av när brottet eller brotten begåtts; bestämmelserna torde icke komma att leda till strängare resultat än äldre lag. Ett stadgande härom har upptagits i 15 § promulgationslagen. Redan av 11 och 13 §§ framgår att de bestämmelser i 11 kap. skyddslagen som angår en ådömd påföljd skall äga tillämpning å fängelse, straffarbete, ungdomsfängelse, förvaring och internering som ådömts enligt äldre lag. Särskilda bestämmelser har upptagits endast beträffande fall då villkorlig dom ådömts enligt äldre lag (12 § 2 och 3).

I åtskilliga lagrum utanför skyddslagen stadgas viss verkan av att någon dömes till straff eller till viss angiven påföljd. I betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. föreslog beredningen ändring av flera sådana bestämmelser (se SOU 1953:17 s. 99 ff). I skyddslagen göres ingen skillnad mellan vissa som straff betecknade påföljder och andra påföljder. Det har emellertid icke ansetts praktiskt genomförbart att fördenskull vidtaga ändring i alla de bestämmelser där verkan knutits till att straff ådömes. I stället har i 16 § promulgationslagen, efter mönster av 27 § lagen om villkorlig dom, 1 § andra stycket lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig och 19 § förvaringslagen, föreskrivits att vad som finnes stadgat angående särskild verkan av att någon dömes till straff skall äga tillämpning även när påföljd som behandlas i skyddslagen ådömes. Undantag har dock gjorts beträffande den som begått brott under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Beträffande sådan person kommer enligt beredningens förslag — i motsats till vad som nu gäller — vanligen att förordnas om påföljd, i allmänhet särskild vård. Detta bör enligt beredningens mening likväl icke medföra någon ändring i vad nu gäller i fråga om särskild verkan av sådan gärning. En särskild bestämmelse angående tillämpning i fall som nu avses av stadgande om förverkande av egendom och annan dylik rättsverkan som kan följa å brott har meddelats i 10 kap. 5 § skyddslagen.

För fall där olika verkan följer, beroende av om straffarbete — eller, efter genomförande av de i betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. föreslagna ändringarna, fängelse i minst sex månader — eller om fängelse eller

endast böter ådömts, har meddelats bestämmelser i andra stycket av promulgationslagens 16 §. Då påföljderna kan ådömas för brott av mycket skiftande svårhetsgrad, har i stor utsträckning lagts i rättens hand att bestämma vilken verkan skall bli (jfr nu 27 § lagen om villkorlig dom). Största friheten har rätten därvid när den förordnar om överlämnande till särskild vård.

Lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt

De ändringar denna lag uppvisar i jämförelse med den nuvarande lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. är i allt väsentligt sådana, som betingas av innehållet i skyddslagen, och de torde i allmänhet icke tarva någon särskild motivering; flertalet av de bestämmelser, i vilka ej blott redaktionella jämkningar vidtagits, har berörts i motiven till skyddslagen. Vissa av ändringarna, avseende verkställigheten av fängelse, föreslog strafflagberedningen redan i sitt betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m., vartill hänvisas.

Av beredningens sakkunniga har Marnell, med instämmande av Jonsson och av ledamoten Eriksson, förordat att 10 kap. i förevarande lag utgår. Denna mening har närmare utvecklats i särskilt yttrande, vilket fogats vid betänkandet.

Beredningens ordförande, med vilken ledamoten Eriksson har förklarat sig instämma därest 10 kap. skulle upptagas i lagen, har vid 2 § i nämnda kapitel funnit det betänkligt att den centrala administrativa myndigheten fortfarande skall äga besluta om förlängning av en fängelsetid bestämd av domstol, med upp till en tredjedel av den ådömda tiden eller sammanlagt högst tre månader, och har ansett att beslutanderätten härom bör överflyttas till anstaltsnämnderna, på vilka det enligt förslaget ankommer att besluta om fakultativ villkorlig frigivning.

Rättegångsbalken och dess promulgationslag

Strafflagberedningen har i betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. föreslagit vissa ändringar i rättegångsbalken. Dessa ändringar har icke upptagits i beredningens nu framlagda lagutkast i vidare mån än de hänför sig till bestämmelser i vilka skyddslagen föranleder ytterligare jämkningar.

Det ligger i sakens natur, att personundersökning, sinnesundersökning och annan dylik personutredning i brottmål ofta berör förhållanden av högst personlig art, vilkas yppande i en offentlig rättegång kan innebära synnerligt lidande och obehag såväl för den tilltalade själv som för andra personer. De skäl, på vilka den offentliga handläggningen i brottmål grundas, torde endast sällan motivera att sådana förhållanden bringas till allmänhetens kännedom. Att så sker är särskilt otillfredsställande i de fall, då den tilltalade sedermera av domstolen frias från brottet. Enligt 6 § i den nuvarande lagen om personundersökning äger rätten — om den finner det vara till avsevärt men för den tilltalade eller annan, att kännedom om personliga för-

hållanden, vilka framkommer inför rätten i anledning av utredning som avses i lagen, i följd av rättegångens offentlighet vinner spridning — förordna att målet i vad angår dylik utredning skall handläggas inom stängda dörrar. En liknande bestämmelse finnes i sinnessjuklagen. I 41 a § stadgas sålunda, att rätten, där den finner det lämpligt, får förordna att brottmål, såvitt angår utredning om den misstänktes sinnesbeskaffenhet, skall handläggas inom stängda dörrar. Beredningen föreslår att dessa bestämmelser ersättes av ett allmänt stadgande i RB 5:1, vilket utvidgas till att gälla även andra former av personutredning än de som avses i de nuvarande bestämmelserna.

Enligt 10 kap. 2 § skyddslagen får för gärning som någon misstänkes ha begått sedan han fyllt 15 men innan han fyllt 18 år allmänt åtal väckas allenast under vissa i lagrummet angivna förutsättningar. Den begränsning av allmän åklagares åtalsplikt, som härigenom sker, har föranlett en mindre jämkning av RB 20:6.

I betänkandet om enhetligt frihetsstraff m. m. föreslog beredningen vissa ändringar i RB 20:7. Beträffande dessa ändringar, i huvudsak avseende den regel om åtalseftergift som har upptagits i 7 § 2 i bifogade lagförslag, hänvisas till s. 127 ff i nämnda betänkande. Såsom en följd av de ändrade bestämmelser om behandlingen av psykiskt abnorma lagöverträdare, som skyddslagen innehåller, föreslås nu i 7 § 4 att åtal skall få efterges även i de fall, då den misstänkte uppenbarligen har begått brottet under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet samt vård enligt sinnessjuklagen kommer till stånd utan lagföring och åtal ej heller är påkallat av särskilda skäl. Vad beredningen sålunda föreslår kan sägas innebära ett lagfästade av de anvisningar rörande åtal mot psykiskt abnorma, som riksåklagaren har utfärdat i den under rubriken till 7 kap. omnämnda cirkulärskrivelsen till åklagarna d. 29 dec. 1948. Förslaget innebär dock en viss skärpning bl. a. genom att, om brottet lägst är belagt med fängelse i två år eller däröver, beslut om eftergift av åtal endast får meddelas av riksåklagaren. — Inom beredningen har önskemål uttalats att i RB 20:7 »eftergiva åtal» måtte utbytas mot »underlåta åtal». Ledamoten Strahl samt ledamoten Heuman och sakkuningen Lundqvist har på denna punkt avgivit särskilda yttranden, som fogats vid betänkandet.

Ändringarna i RB 29:2 och 3 åsyftar icke någon omläggning av det nuvarande omröstningsförfarandet i brottmål utan endast en anpassning av bestämmelserna till det föreslagna påföljdssystemet. Beredningen har dock ansett att, om så erfordras, särskild omröstning bör företagas, när fråga uppkommer att jämlikt 2 kap. 5 §, 3 kap. 3 § eller 4 kap. 2 § skyddslagen ådöma böter jämte fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller att i dom å skyddstillsyn förordna om behandling i tillsynsanstalt. Stadgande härom har upptagits i fjärde stycket av RB 29:2.

I RB 51:25 bibehålles den nuvarande principen, att hovrätten i fall som där avses ej får döma till påföljd som är att anse såsom svårare än den varit till underrätten har dömt. I fråga om möjlighet för hovrätten att utbyta böter eller fängelse mot annan allmän brottspåföljd eller att, när underrät-

ten har förordnat om villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran, skyddsinternering eller överlämnande till särskild vård, döma till annan påföljd än underrätten, har i lagrummet meddelats särskilda bestämmelser.

I motsats till vad nu gäller angående ungdomsfängelse skall enligt 5 kap. 5 § skyddslagen anstaltsvården vid skyddsfostran kunna försiggå i annan anstalt än skyddsvårdsanstalt. Härigenom föranledes en ändring i första stycket av Rp 19 §. Även i övrigt föranledes ändringarna i denna paragraf av innehållet i skyddslagen och har delvis berörts i motiven till denna.

Sinnessjuklagen

Ändringarna i 18, 41, 42 och 47 §§ föranledes av de i skyddslagen föreslagna bestämmelserna om behandling av psykiskt abnorma lagöverträdare; härom kan i huvudsak hänvisas till vad som har anförts i motiven till 7 kap. skyddslagen.

Inom strafflagberedningen har av flera ledamöter gjorts gällande att en väsentlig nedskärning av de nuvarande sinnesundersökningarna enligt sinnessjuklagen borde ske i syfte att dels helt undgå de nuvarande dröjsmålen med utlåtandenas avgivande utöver den härför i lag stadgade tiden, dels ock väsentligen till vårdstadiet förlägga utnyttjandet av den för kriminalrättskipningen och skyddsvården tillgängliga psykiatriska expertisen. Enligt denna mening borde efter genomförandet av beredningens förslag, varigenom straffriförklaringarna avskaffas, sinnesundersökningarna före domen i huvudsak begränsas till ett konstaterande huruvida behov av vård å sinnessjukhus är för handen. Läkarundersökning till ledning för bestämmande i övrigt av påföljd för brottet borde däremot enligt denna mening åvägbringas i samband med en förbättrad personundersökning. Inom beredningen har emellertid enighet rått därom att beredningen ej bör framlägga något förslag i denna fråga, vars utredning såvitt angår nu rådande förhållanden ankommer på en särskild kommitté. Beredningen har begränsat sitt förslag om ändringar i sinnessjuklagen till sådana som direkt föranledes av den föreslagna omläggningen av formerna för överlämnandet till vård enligt nämnda lag och räknar med att frågan om en anpassning av sinnesundersökningarna till beredningens förslag rörande olika vårdformer framdeles göres till föremål för särskilt övervägande.

Med anledning av den ändring av RB 5: 1, för vilken ovan har redogjorts, föreslås att det nuvarande fjärde stycket i 41 a § sinnessjuklagen utgår.

I 46 a § sinnessjuklagen meddelas för närvarande bestämmelser om sinnesundersökning för det fall, att fångvårdsstyrelsen finner anledning förekomma därtill att någon som undergår straff underkastas förvaring. Denna paragraf föreslås upphävd. Enligt 6 kap. 2 § skyddslagen skall fängelse och skyddsfostran under vissa förutsättningar kunna övergå till skyddsinternering. Den utredning angående den dömdes sinnesbeskaffenhet, som kan anses erforderlig innan åtgärd härför vidtages, torde kunna åvägbringas å psykiatrisk avdelning inom den anstaltsgrupp, där den dömda är

imtagen, utan att formligt beslut om sinnesundersökning meddelas. Skulle rätten, sedan talan enligt 6 kap. 2 § har väckts, finna ytterligare utredning i detta hänseende erforderlig, kan rätten förordna om sådan undersökning.

Enligt 47 § 3 mom. andra stycket sinnessjuklagen gäller nu att, om fånge under verkställigheten av straff begår brott men på grund av sin sinnessbeskaffenhet icke kan fällas till ansvar för detta brott, han skall förvaras å sinnessjukavdelning vid fångvården, till dess tiden för det honom för det första brottet ådömda straffet har gått till ända. Bestämmelsen avser att förhindra att sådan fånge i samband med straffriförklaringen överföres till sinnessjukhus, vilket skulle kunna leda till att han, om han återvinner hälsan, måste från sinnessjukhuset utskrivas till fängelset. Något behov av ifrågavarande bestämmelse torde icke föreligga efter skyddslagens genomförande. Finner rätten vid lagföringen av det nya brottet, att den tilltalade är i behov av vård å sinnessjukhus, kan rätten, om ett mera långvarigt vårdbehov föreligger, med tillämpning av 11 kap. 2 § 3 skyddslagen undanröja den tidigare påföljden och för samtliga brott förordna om överlämnande till vård enligt sinnessjuklagen. Kan åter den tilltalades vårdbehov tillgodoses å psykiatrisk avdelning inom den anstaltsgrupp, där han undergår den tidigare ådömda påföljden, torde rätten med stöd av 10 kap. 4 § kunna underlåta att döma till påföljd för det nya brottet. Frågan huruvida den dömden vid frigivningen från skyddsvårdsanstalten bör överföras till sinnessjukhus får därvid lösas i enlighet med bestämmelserna i 48 § 2 mom. sinnessjuklagen.

Lagen om nykterhetsvård

I fråga om den i 19 § 2 mom. denna lag föreslagna ändringen hänvisas till den i motiven till 7 kap. lämnade redogörelsen för behandlingen av alkoholbrottslingar.

Av övriga lagar, i vilka ändringar kommer att erfordras vid genomförande av strafflagberedningens förslag, må nämnas giftermålsbalken (11 kap. 11 §), lagen d. 8 april 1927 om försäkringsavtal (19 §), lagen d. 13 nov. 1936 om domkapitel (13 § 4 mom.), lagen d. 17 okt. 1900 om straffregister, lagen d. 30 juni 1948 om disciplinstraff för krigsmän, militära rättegångslagen, lagen d. 20 dec. 1946 med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig samt lagen d. 13 april 1945 om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. Även i SL 6: 6, avseende skada gjord av person under 15 års ålder eller sådan som i SL 5: 5 omtalas, måste ändring ske. SL 6: 6 torde böra ändras till att i likhet med 10 kap. 5 § skyddslagen avse, förutom den som är under nämnda ålder, den som bar handlat under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten. Utöver lagändringarna erfordras i åtskilliga avseenden ändrade eller nya administrativa föreskrifter. Frågan härom har berörts i motiven till 14 kap. 24 § skyddslagen.

Sammanfattning

Det har varit strafflagberedningens uppgift att i detta betänkande *dels* verkställa en kodifiering av de på strafflagen och ett stort antal andra lagar spridda bestämmelserna rörande reaktionssystemet mot brott, *dels* verkställa en översyn av centrala partier i detta system.

I det förra avseendet innebär beredningens förslag att de i 1864 års strafflag upptagna brottspåföljderna böter, fängelse, avsättning och suspension samt de i särskilda lagar reglerade s. k. skyddsåtgärderna — villkorlig dom, ungdomsfängelse, förvaring och internering i säkerhetsanstalt — alla såsom i princip likställda påföljder för brott, har sammanförts i en serie kapitel i förslaget till lag om skydd mot brott (skyddslag). I sitt närmast föregående betänkande, Enhetligt frihetsstraff m. m., har beredningen redan förordat en sammanslagning av fängelse och straffarbete till en enhetlig brottspåföljd, kallad fängelse. I förslaget till skyddslag har även intagits lagarna om verkställighet av bötesstraff, om villkorlig frigivning och om personundersökning. Straffverkställighetslagen har reviderats i ett utkast till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt.

Vid översynen av det kriminalrättsliga reaktionssystemet har den ledande tanken varit en önskan att effektivisera det allmännas åtgärder till skydd mot brottsligheten genom att ställa nya reaktionsmedel till förfogande, därvid beredningen i synnerhet har inriktat sig på en förbättrad vård i frihet. Skyddsvård i frihet har givits företräde framför anstaltsvård så långt lika goda eller bättre resultat i brottsförebyggande hänseende har ansetts kunna uppnås genom den förra. Ett särskilt institut, skyddstillsyn, har för detta ändamål utbrutits ur den villkorliga domen. Principerna för denna skyddsåtgärd har gjorts tillämpliga på den vård i frihet som enligt förslaget skall kombineras med förslagets olika former för anstaltsvård. Skyddstillsynen skall i vissa fall kunna inledas med en kort tids intagning i tillsynsanstalt. Såväl den villkorliga domen — vilken är avsedd för tillfällighetsbrottslingar med god prognos och i huvudsak innebär att påföljd villkorligt efterges — som skyddstillsynen skall kunna skärpas genom samtidigt ådömande av dagsböter. De nuvarande fakultativa övervakningsnämnderna ersättes med obligatoriska tillsynsnämnder vilka med stöd av en utvidgad skyddskonsumlentkår övertar domstolarnas vård- och kontrolluppgifter beträffande de till skyddstillsyn dömda, motsvarande dem som nu erhåller villkorlig dom med övervakning och föreskrifter. Under vissa förutsättningar äger nämnden förordna om den dömdes omhändertagande och kvarhållande under sammanlagt högst två veckor.

Förslaget bygger vidare på 1952 års lagstiftning angående omhändertagande i princip inom barnvården av lagöverträdare under 18 år. I fråga om barn

under 15 år införes möjlighet att, efter framställning av barnavårdsorgan, få av domstol prövat, huruvida barnet har begått viss brottslig gärning för vilken det misstänkes (bevistalan). Beträffande lagöverträdare mellan 18 och 21 år ersättes den nuvarande påföljden ungdomsfängelse av en form av anstaltsvård för ungdom kallad skyddsfostran, som är avsedd att vara den normala frihetsberövande åtgärden beträffande denna åldersgrupp med uteslutande av fängelse.

Fängelseinstitutet överföres till skyddslagen i huvudsak i det skick det erhöi i beredningens förslag om enhetligt frihetsstraff. Det ingår bland övriga åtgärder till skydd mot brott utan någon särskild beteckning som straff. Beslutanderätten angående fakultativ villkorlig frigivning decentraliseras från fångvårdsstyrelsen till anstaltsnämnderna. Förvaring och internering i säkerhetsanstalt sammanslås till ett enhetligt institut, kallat skyddsinternering, med viss maximibegränsning av vårdtiden och avsett för sådana fall då ett långvarigt omhändertagande utan på förhand bestämd tid är påkallat för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet från den tilltalades sida. De nuvarande centrala nämnderna, ungdomsfängelsenämnden och interneringsnämnden, återfinnes i förslaget med vidgade vårduppgifter, den förra under namnet skyddsvårdens ungdomsnämnd.

Vid sidan om den år 1952 genomförda utbrytningen ur den villkorliga domen av överlämnandet till viss barnavård ställes i förslaget dels ett överlämnande till vård enligt nykterhetsvårdslagen, dels överlämnande till psykiatrisk vård, antingen vård enligt sinnessjuklagen, alltså å sinnessjukhus, eller öppen psykiatrisk vård. Domstolens beslut om överlämnande till psykiatrisk vård träder i stället för nuvarande straffriförklaringar men grundas uteslutande på vårdbehovet, ej på några tillräknelighetsbestämmelser. Även villkorlig dom, skyddstillsyn och böter kan i undantagsfall ifrågakomma beträffande sinnessjuka och sinnesslöa lagöverträdare.

Vid sammanförandet i skyddslagens första kapitel av bötesbestämmelserna i strafflagen och i bötesverkställighetslagen har inga väsentliga ändringar gjorts i gällande rätt. Utom i kombination med villkorlig dom eller skyddstillsyn skall emellertid böter kunna ådömas även jämte fängelse såsom påföljd för ett brott.

Sammanförandet i förslaget till skyddslag av samtliga brottspåföljder har möjliggjort en grundlig och enhetlig revision av konkurrensbestämmelserna vid sammanträffande av brott.

Angående huvuddragen i strafflagberedningens förslag se vidare ovan s. 40—62.

Beredningen räknar med att det skall befinnas lämpligt att införliva skyddslagens bestämmelser i det föreliggande förslaget till brottsbalk.

Särskilda yttranden

Till 2 kap.

Av strafflagberedningens *ordförande*

När strafflagberedningen på ett sent stadium (1955) bestämde sig för att redan i detta betänkande — för att kunna göra det till ett slutbetänkande — utsträcka det beredningen åliggande kodifieringsarbetet till strafflagens bestämmelser om böter och fängelse, skedde det under den bestämda och av justitiedepartementet gillade förutsättningen, att några väsentliga förändringar icke skulle göras i 2 kap. strafflagen efter den lydelse som beredningen hade föreslagit i sitt betänkande om enhetligt frihetsstraff m. m. Förslag till mera djupgående ändringar i fängelseinstitutet skulle i allt för hög grad ha försenat betänkandets avgivande. Av nu anförda skäl har några sådana icke varit föremål för överläggningar inom strafflagberedningen.

När kodifieringen i skyddslagen av hela påföljdssystemet även fick omfatta lagen om villkorlig frigivning, gjordes liknande synpunkter gällande till förmån för ett undanskjutande av mera djupgående reformer och en begränsning av ändringsförslagen till följdändringar direkt påkallade av beredningens reformförslag i övrigt. Beredningen räknade också med en särskild utredning om mera brådslande förändringar i detta institut. En sådan har senare kommit till stånd.

Med hänsyn till vad nu har anförts blev vid den slutliga redigeringen av 2 kap. skyddslagen icke framställt något yrkande om genomförande av vissa tidigare framförda önskemål i fråga om den villkorliga frigivningen. Dessa hade bl. a. avsett *dels* att beträffande till fängelse dömda med särskilt god prognos öppna möjlighet till villkorlig frigivning efter halva fängelsetidens utgång, *dels* införande av lagbestämmelser om möjlighet till villkorlig frigivning av livstidsdömd efter förslagsvis tio års anstaltsvård. Genom sistnämnda lagändring skulle man komma bort från den nuvarande olämpliga ordningen att nådeinstitutet ingår såsom ett normalt led i skyddsvården på detta område. Vill man framgå med en viss försiktighet i fråga om de nu nämnda båda nyheterna — när detta skrives redan framförda i en norsk innstilling den 25 juni 1956 av komitéen til å utrede spørsmålet om reformer i fengselsvesenet — skulle man kunna tänka sig att beslutanderätten för-lades till skyddsvårdsstyrelsen efter förslag eller tillstyrkande av anstalts-nämnden.

Genom detta särskilda yttrande har jag velat rekommendera att dessa båda frågor kommer under övervägande inom den nu pågående utredningen angående en reform av den villkorliga frigivningen.

Av ledamoten *Eriksson*

Bland alla frihetsberövande åtgärder inom kriminalpolitiken spelar det ordinära tidsbestämda frihetsberövandet, *fängelse* som det heter i strafflagberedningens förslag, den största rollen. För kriminalpolitiken är det därför av synnerlig betydelse, hur denna påföljd utformas.

Strafflagberedningen har icke ansett det ligga i dess uppgift att föreslå några djupgående reformer beträffande den ordinära frihetsförlusten. (Sammanslagningen av straffarbete och fängelse till ett enhetligt frihetsstraff, fängelse, innebär i sig själv ingen genomgripande förändring av den ordinära frihetsförlusten, blott en juridisk-teknisk förenkling.)

Med den nydaning av stora delar av påföljdssystemet, som strafflagberedningens förslag innebär, måste det dock betecknas som en svaghet, att frihetsförlusten fängelse lämnas som den är. Det synes trängande nödvändigt att omedelbart uppta denna påföljd till revision.

Fängelse är enligt min mening i främsta rummet behäftat med de brister som anges i det följande. De bör kunna botas genom lämpliga förändringar, t. ex. sådana som här nedan anges i skissartad form.

1. Fängelse bör ej komma till användning på kortare tid än tre månader.

2. Utmätande av fängelse i doseringar av typen 6 år 2 månader, 6 år 3 månader etc. bör avskaffas. I stället bör domstolarna få välja mellan ett antal påföljdsterminer, t. ex. 3, 6, 9 månader och därefter hela samt hela och halva år. Uttrycket »termin» användes för att ange att frihetsförlusten har en övre gräns som anges av den utsatta tiden, medan den faktiska tiden avgöres av särskilda omständigheter.

3. Domstolarna bör själva i domen fixera, huruvida kriminalvård i frihet, »skyddstillsyn», skall följa på fängelse. Kriminalvård i frihet bör alltså ej automatiskt följa på ett frihetsberövande.

4. Den obligatoriska villkorliga frigivningen som byter ut en del av den ådömda påföljden mot en ofta betydligt längre tid av kriminalvård i frihet, och det även om den dömde grundligt misskött sig i anstalten, är en juridisk-teknisk konstruktion som enbart förbryllar enkelt folk. I stället bör fängelse läggas upp så, att den dömde genom gott uppförande i anstalten och flitigt arbete kan minska anstaltstiden, förslagsvis med en tredjedel. Brottets beskaffenhet, tidigare vandel o. dyl. bör ej inverka på avkortningen utan endast gott uppförande och flitigt arbete. Avkortningen bör vara definitiv, ej villkorlig.

5. Utöver avkortningen av anstaltstiden bör en skötsam och flitig intagen kunna tillåtas att, om säkerhetskänslighet så medger, få arbeta utanför anstalten och efter en viss tids förlopp, förslagsvis halva tiden, kunna få tillstånd att både bo och arbeta utanför under betryggande kontroll. (Ersätter den fakultativa villkorliga frigivningen.) Rörande avkortning samt rätt att arbeta och bo utanför anstalt bör anstaltsnämnd besluta.

Med det skisserade systemet, där gott uppförande och arbetsflit premieras

mycket påtagligt, får fängelsepåföljden en klarare pedagogisk utformning. Uttryckt i exempel skulle systemet kunna fungera på följande sätt.

En rattfyllerist dömes till tre månaders fängelse. Prickfritt uppträdande från hans sida föranleder anstaltsnämnden att medge hel avkortning av en månad.

En spion dömes till tre års fängelse och skyddstillsyn efter anstaltsbehandling. Han uppför sig väl i anstalten och frigges därför efter två år, omhändertages av den fria kriminalvården och underkastas dess villkor, räknat från dagen för frigivningen. Anstaltsnämnden anser sig av säkerhetsskäl icke kunna låta honom bo utanför anstalten under de två åren men tillåter honom att arbeta utanför anstalten de sista tre månaderna.

En förskingrare dömes till två års fängelse. Han uppför sig klanderfritt. Efter ett halvt år tillåtes han arbeta utanför anstalten. Efter ytterligare ett halvt år utnyttjar anstaltsnämnden sin rätt att låta honom såväl bo som arbeta utanför anstalten. Missbrukar den intagne sin förmån, återtas han omedelbart. Sköter han sig väl, får han avkortning efter två tredjedelar av verkställigheten, dvs. efter ett år fyra månader. Har domstolen ådömt skyddstillsyn som en extra påföljd, vilket torde böra vara det normala vid fängelse på längre tid än ett år, bör tillsynstiden räknas från den tidpunkt då den dömde tilläts bo utanför anstalten.

Ett system ungefär så som nyss skisserats kommer att sporra den intagne till de största ansträngningar i uppförande och arbete, alltså vara av högt kriminalpolitiskt värde. Systemet är ingalunda nytt. I själva verket utformades det redan på 1800-talet av den berömde engelske fångvårdsmannen Maconochie och har influerat fångvårdsutvecklingen i många länder under slutet av förra och början av innevarande århundrade. Tyvärr har det gått mer eller mindre förlorat på de flesta håll med de straffrättsliga organisatoriska omvandlingarna.

Till 2 kap. 11 §

Ledamoten *Strahl* har icke kunnat ansluta sig till förslaget, att befogenheten att besluta om fakultativ villkorlig frigivning skulle överflyttas från fångvårdsstyrelsen till anstaltsnämnderna. Till stöd för sin mening har *Strahl* anfört följande.

Enligt beredningens motiv bör avgörande för fakultativ villkorlig frigivning vara huruvida det kan antagas främja den intagnes anpassning i samhället att han frigges. Denna åsikt överensstämmer i huvudsak med vad som anfördes vid tillkomsten av den nuvarande lagen om villkorlig frigivning. Den fakultativa formen av villkorlig frigivning angavs nämligen då böra tjäna såsom medel att avkorta strafftiden i sådana fall där det under verkställigheten visar sig att den ådömda strafftiden är längre än som erfordras för tillgodoseende av syftet med frihetsberövandet. Ehuru jag själv medverkade vid tillkomsten av lagen och då delade denna uppfattning, har jag,

under inflytande av den erfarenhet jag vunnit såsom ledamot av anstaltsnämnd, nödgats finna, att denna synpunkt endast i begränsad utsträckning kan anläggas vid prövningen av ärenden om fakultativ villkorlig frigivning. Det saknas nämligen alltför ofta hållpunkter för att bedöma, huruvida sådan frigivning, vilken i regel kan ifrågakomma endast någon eller några månader före den tidpunkt då frigivning obligatoriskt skall ske, är gynnsam eller menlig för frihetsberövandets syfte. Det är med andra ord enligt min uppfattning i regel icke möjligt att med någon grad av säkerhet hävda, att detta syfte skulle tillgodoses bättre om den intagne frigives någon eller några månader tidigare eller senare.

Enligt min erfarenhet användes fakultativ villkorlig frigivning i stället framför allt för att belöna välförhållande i anstalten. Att så sker anser jag också önskvärt, och jag biträder beredningens förslag i vad det lämnar ökat utrymme åt fakultativ villkorlig frigivning. Vad från denna synpunkt är önskvärt är emellertid att sådan frigivning användes i tillräcklig omfattning, medan även från denna synpunkt tidpunkten då frigivning sker är av mindre betydelse. Jag kan icke finna annat än att användningen av villkorlig frigivning såsom belöning väl kan anförtros en myndighet som icke har personlig kontakt med de intagna, förutsatt att den har tillgång till yttrande från anstalten.

Vilka synpunkter man än må anse riktigt att anlägga vid prövningen av fråga om fakultativ villkorlig frigivning finnes emellertid tydligen stort utrymme för den prövande myndighetens fria skön. Förhållandena är sällan sådana, att de av alla kan uppfattas såsom indicier för ett visst resultat av prövningen. Medan, för att göra en jämförelse, utskrivning från sinnessjukhus är indicerad när sjukdomen är botad eller åtminstone har inträtt i ett sådant skede att vårdbehovet är avlägsnat eller starkt reducerat, gives sällan ett liknande indicium för frigivning från fångvårdsanstalt.

Under sådana förhållanden måste det tryck som de intagna utövar för att utverka så tidig frigivning som möjligt vara mycket kännbart, något som också visat sig i ungdomsfängelnsnämndens och interneringsnämndens utskrivningspraxis. Båda nämnderna har funnit det svårt att kvarhålla de intagna någon avsevärd tid utöver minimitiden.

Vissa omständigheter föranleder, att det måste befaras dels att anstaltsnämnderna vid de mindre anstalterna skulle få särskilt svårt att motstå detta tryck, dels att deras ställning såsom beslutande myndighet skulle inverka menligt på deras verksamhet i övrigt. I förra hänseendet är att märka, att dessa nämnder icke såsom ungdomsfängelnsnämnden och interneringsnämnden kan hänvisa till en rutin och att de icke heller kan, och icke bör, hålla en markerad distans mellan sig och de intagna. I senare hänseendet bör framhållas, att de intagna skulle komma att i anstaltsnämnden se framför allt den myndighet som bestämmer frihetsberövandets längd. Nämnderna skulle komma att uppfattas som ett slags domstolar, och de intagna skulle avskräckas från att, såsom de nu stundom gör, med förtroende vända sig till nämnden för att få råd och hjälp.

Dessa omständigheter erhåller ökad vikt genom att i anstaltsnämnd såsom ledamöter ingår styresmannen vid anstalten och en befattningshavare vid denna. Dessa skulle, om de hade att deltaga i avgörande av ärende om fakultativ villkorlig frigivning, komma i en svår ställning. Det är önskvärt, att de under verkställigheten kommer de intagna nära och vinner deras förtroende. I små anstalter lever de i daglig nära samvaro med de intagna. Att begära av dem att de skulle stå emot de ideligen upprepade bönerna eller kraven om frigivning är att begära mycket. Vad man begär är i själva verket, att de skall i nämnden rösta för kvarhållande i anstalten av dem som de finner besvärligast. Och deras möjligheter att etablera en önskvärd känslomässig kontakt med de intagna måste försämrats, om de intagna anser dem ansvariga för den orättvisa som ett avslag på en begäran om villkorlig frigivning i de intagnas ögon ofta är.

Mot det anförda kan icke med fog invändas, att nämnderna även enligt nuvarande ordning har att taga ställning till frågor om fakultativ villkorlig frigivning i det att de har att yttra sig över ansökningar därom. Skillnaden mellan att avge yttrande i ett sådant ärende och att besluta däri är nämligen väsentlig. Ett yttrande kan avfattas så, att det icke kategoriskt innebär bifall eller avslag, och i allt fall kan till förklaring av nämndens inställning hänvisas till den praxis skyddsvårdsstyrelsen iakttagit.

Till 2 kap. 14 §, 4 kap. 8 §, 5 kap. 10 § och 6 kap. 12 §

Av ledamoten Göransson

Enligt förslaget skall övervakningen av den som dömts till skyddstillsyn i regel utövas av skyddskonsulent, dock att tillsynsnämnden vid behov äger att till övervakare förordna skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd. Personer utanför denna krets av, såsom det uttryckes i motiven, fackutbildade kunna icke erhålla uppdrag som övervakare. Enligt min mening kommer en sådan inskränkning av möjligheterna till ett mera fritt val att få ogynnsamma verkningar, eftersom man från uppdraget utestänger grupper av socialt verksamma eller eljest allmänt kvalificerade personer, vilkas kunskaper, intresse och kontaktförmåga det vore betydelsefullt att tillvarataga vid skyddstillsynen, icke bara i ställningen som tillitsman. Här må nämnas läkare, vidare socialarbetare sysselsatta inom sinnessjukvårdens hjälpverksamhet, hos socialläkare och inom arbetsvården, pedagoger, psykologer, personalvårdsassistenter vid försvaret ävensom ledamöter (icke blott tjänstemän) hos barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd. Enligt min mening behöver i lagen icke mera sägas än att till övervakare skall utses skyddskonsulent, skyddsassistent, tjänsteman hos skyddsförening eller, efter samråd med skyddskonsulent, annan lämplig person.

När fråga är om utseende av övervakare vid villkorlig frigivning och av övervakare åt den som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering synes föreskriften böra avfattas på i huvudsak samma sätt.

Till 4 kap. 1 §

Ledamoten *Heuman* har som sin mening uttalat att skyddstillsyn ej bör kunna ådömas den som är under 18 år vid domen. Till stöd härför har *Heuman* anfört följande.

Strafflagberedningens förslag innebär, att behandlingen av lagöverträdare under 18 år i princip skall ankomma på den offentliga barnavårdens organ. Skälen till att åtal även i fortsättningen skall kunna anställas mot den som är mellan 15 och 18 år är huvudsakligen, att ungdomar i nämnda ålder skall kunna dömas till böter samt att vid behov utredning om påstått brott skall kunna ske inför domstol, varvid om den tilltalade övertygas om brottet domstolen i regel skall överlämna åt barnavårdsnämnd att vidtaga erforderliga åtgärder. I undantagsfall skall dock annan påföljd än böter eller överlämnande till barnavård kunna ifrågakomma. Sålunda kan exempelvis under förutsättningar som anges i 5 kap. 1 § skyddsfostran ådömas även den som är under 18 år; i extrema fall kan skyddsinternering tänkas tillämplad. Mot denna lösning finnes enligt min åsikt icke något att erinra. Av skäl som beredningen har anfört i sina motiv bör nämligen möjligheten att omhändertaga ungdomar i ifrågavarande ålder för anstaltsbehandling inom kriminalvården icke helt avskäras.

När det gäller vård i frihet utan föregående anstaltsintagning är däremot läget ett annat. Enligt den nya barnavårdslag som är under utarbetande torde barnavårdsnämnderna komma att erhålla i stort sett samma möjligheter som tillsynsnämnderna vid skyddstillsyn enligt beredningens förslag att åvägabringa lämplig vård. Någon anledning ur vårdsynpunkt att låta döma ungdomar under 18 år till skyddstillsyn synes därför icke föreligga. Tvärtom är det ur denna synpunkt olämpligt med parallella behandlingsformer som administreras av olika organ. Erfarenheten ger vid handen att den nuvarande dualismen mellan fängelse — som alltjämt kan ådömas ungdomar mellan 15 och 18 år när särskilda skäl är därtill — och överlämnande till skyddsuppfostran med stöd av lagen d. 30 dec. 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig har lett till viss oklarhet rörande ansvaret för att erforderliga åtgärder utan dröjsmål vidtages mot unga lagöverträdare. I själva verket torde den bristande snabbhet som varit utmärkande för barnavårdsnämndernas ingripande mot kriminell ungdom delvis ha haft sin grund i en förklarlig obenägenhet hos nämnderna att handla så länge som det varit en öppen fråga, om den unge slutligen skolat omhändertagas inom kriminalvården. Kompetenskonflikter kan vidare uppkomma även efter påföljdens bestämmande. Den omständigheten, att domstolen beslutat om skyddstillsyn, medför ju icke någon inskränkning i barnavårdsnämndens befogenhet och skyldighet att vidtaga de åtgärder, som den för sin del anser mest lämpliga. Det är med hänsyn till det anförda angeläget, att gränsen mellan kriminalvård och barnavård göres så klar som möjligt. På grund härav bör ådömande av skyddstillsyn icke tillåtas beträffande den som ej har fyllt 18 år. Det må även uppmärksammas

att, om skyddstillsyn skall kunna tillämpas beträffande lagöverträdare i denna ålder, åklagarna kan föranledas att i större utsträckning än som är avsett draga unga brottslingar inför domstol. År 1953 erhöll icke mindre än 234 lagöverträdare i åldern 15—17 år villkorlig dom.

Till 4 kap. 3 §

Av ledamoten *Göransson*

Enligt gällande lag om villkorlig dom kan den dömde, såsom villkor för det meddelade anståndet med ådömande av straff eller med verkställighet av ådömt straff, åläggas att underkasta sig behandling å sjukhus, alkoholistanstalt eller annan anstalt; med annan anstalt torde företrädesvis avses sådan institution för medicinsk behandling (t. ex. anstalt för epileptiker eller för vanföra) som formellt icke är att betrakta som sjukhus.

Vidare öppnar gällande lag möjlighet för domstolen att, när någon dömes villkorligt med övervakning, meddela föreskrifter beträffande bostad och arbetsanställning. Föreskrifter som sist sagts kunna i mån av behov innebära en så ingripande reglering av den dömdes förhållanden, att det t. ex. ålägges honom att under en del av övervakningstiden eller tills vidare, till dess annorlunda medgivits, bo i annat enskilt hem än sitt eget eller i ett inackorderingshem med arbete utom hemmet eller, om det undantagsvis erfordras, med arbete inom detsamma. Härutöver finnes för närvarande ingen möjlighet föreskriva sådana frihetsinskränkningar som erfordras för att genomföra en företrädesvis medicinsk behandling eller en miljösanering i fråga om bostadsförhållanden m. m. Att förena övervakning med anstaltsvård eller andra långtgående frihetsinskränkningar låter sig sålunda enligt gällande rätt icke göra.

I beredningens förslag finnes en motsvarighet till nu nämnda slag av föreskrifter i 4 kap. 9 § andra stycket (dock med den skillnaden att beslutanderätten överflyttats från domstol till den tillsynsnämnd som träder i funktion efter dom till skyddstillsyn).

Enligt förslaget skola dessa föreskrifter meddelas i den mån de finnas ägnade att främja den dömdes anpassning i samhället. Därjämte kan enligt förslaget — och i detta fall är det domstolen som i domen meddelar beslutet — skyddstillsyn förenas med förordnande att i skyddstillsyn skall ingå behandling i två månader i *tillsynsanstalt*. Sådant förordnande meddelas om det finnes erforderligt för den dömdes tillrättaförande eller eljest.

Tillsynsanstalt är en skyddsvårdsanstalt och kan vara öppen eller sluten. I personalen, som enligt motiven skall vara väl kvalificerad, skall ingå en kurator, som kan förbereda vården i frihet. Några specifika behandlingsmetoder föreslås icke; nyheten skulle ligga i kombinationen av anstaltsbehandling under kort tid och en därpå följande kvalificerad vård i frihet.

Den föreslagna behandlingsmetoden, skyddstillsyn i förening med två månaders vistelse på tillsynsanstalt, torde ha föreslagits *dels* i syfte att för olika grupper möjliggöra tillämpning av skyddstillsyn i stället för frihets-

straff, när det ur individualpreventiv synpunkt är till gagn att under kortare tid reglera den dömdes bostads- och arbetsförhållanden på ett så ingripande sätt att det i själva verket innebär ett frihetsberövande i form av öppen eller sluten anstaltsvård, *dels* för att, när ett kort frihetsberövande anses erforderligt av mera allmänpreventiva skäl (t. ex. för rattfylleri), ge möjlighet att förena frihetsförlusten med en eftervård av icke enbart frivillig karaktär, *dels slutligen*, i vad angår personer under 21 år, — enligt förslaget kunna dessa dömas till fängelse endast för längre tid än tre år och måste således dömas till skyddsfostran (nuv. ungdomsfängelse), om det ej anses tillfyllest med böter, villkorlig dom, skyddstillsyn eller särskild vård, — införa en kortvarig anstaltsbehandling i förening med eftervård, som således skulle tillämpas i bl. a. de fall, där domstolen för närvarande dömer till ett kortvarigt fängelsestraff, som i regel verkställles på koloni.

För att tillgodose det individualpreventiva behovet av de frihetsinskränkningar som erfordras för genomförande av medicinsk behandling och bostadsreglering m. m. kräves enligt min mening endast den i förslaget från nuvarande 8 § lagen om villkorlig dom upptagna möjligheten att i samband med skyddstillsyn ålägga den dömda föreskrifter på viss tid eller tillsvidare beträffande bl. a. bostad, utbildning, arbetsanställning och, när det finnes erforderligt, föreskriva att han skall i eller utom sjukhus eller annan dylik inrättning underkasta sig läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling. Dessa föreskrifter böra emellertid kunna meddelas av domstolen i samband med domen (jfr yttrande nedan till 4 kap. 4 §).

I den mån domstolen dömer till frihetsstraff, vare sig det sker av företrädesvis allmänpreventiva skäl (t. ex. rattfylleri och våld mot polisman) eller för att tillgodose säkerhetssynpunkter, som inte nödvändiggöra någon långvarig frihetsförlust, finns det även enligt min mening i många fall, men långt ifrån alltid, ett behov av eftervård, som ibland kan tillgodoses genom rena hjälpåtgärder men i andra fall därjämte kräver en viss relativt kortvarig kontroll. I sistnämnda fall är det angeläget att kunna förena frigivningen med någon tids övervakning. Detta behov bör tillgodoses genom fakultativ villkorlig frigivning. Sådan villkorlig frigivning bör därför kunna äga rum även vid kortare strafftider än den strafftid av sex månader som i gällande rätt är förutsättning för obligatorisk villkorlig frigivning och i förslaget bibehålles även för fakultativ. Det anförda skulle ha tillämpning oavsett den dömdes ålder, varvid man kan förutsätta att fakultativ villkorlig frigivning i förening med tillsyn i praxis kommer att anses oftare påkallad för unga män än för äldre.

När en underårig lagöverträdare icke anses böra dömas till skyddsfostran (nuv. ungdomsfängelse) bör domstolen enligt min mening, om skyddstillsyn med eller utan föreskrifter icke anses tillfyllest (t. ex. vid ett rattfylleribrott eller en första bilstöld av allvarlig beskaffenhet av en pojke utan andra sociala anmärkningar), ha möjlighet att döma till ett kortvarigt fängelsestraff; varvid såsom ovan sagts fakultativ villkorlig frigivning bör ifrågakomma. (Jfr särskilt yttrande i motiven till 2 kap. 6 §.)

Att utan tvingande skäl öppna möjlighet för att den »probation» som i förslaget benämnes skyddstillsyn förenas med frihetsförlust (t. o. m. på slutan anstalt) eller över huvud taget frihetsinskränkningar, som icke erfordras för att främja den dömdes anpassning i samhället, skulle i viss mån låta övervakningen framstå mera såsom straff än såsom hjälpåtgärd.

4 kap. 4 §

Av ledamoten *Göransson*

Enligt förslaget (4 kap. 4 §) skola de allmänna underrätterna befrias från sin befattning med kriminalvården i frihet. De befogenheter som nu tillkomma övervakningsdomstol överflyttas till tillsynsnämnder, vilka göras obligatoriska.

I denna del har jag så till vida en från beredningen avvikande mening, att jag anser att den domstol som dömer till skyddstillsyn bör ha befogenhet att, där den så önskar, meddela de föreskrifter, som vid domfällandet anses påkallade. Som skäl för denna ståndpunkt vill jag framhålla, att domstolen äger en kännedom om den tilltalade och hans personliga förutsättningar, som tillsynsnämnden i regel saknar. Det är vidare sannolikt att domstolarna i ett större antal fall skulle stanna vid skyddstillsyn såsom påföljd, därest domstolen finge tillfälle att lämna de föreskrifter som enligt domstolens mening utgöra förutsättningar för att den dömda skall avhålla sig från brott. I många fall torde det vara angeläget att föreskrifterna — t. ex. om vistelseort och bostad — kunna tillämpas omedelbart efter det att domen fallit. Då man icke kan räkna med att tillsynsnämnden har möjlighet att alltid sammanträda strax efter domen, utgör detta enligt min mening ytterligare ett skäl för den av mig här föreslagna ordningen, som icke inkräktar på tillsynsnämndens befogenheter att sedermera under prövotidens gång upphäva, ändra eller meddela nya föreskrifter.

Till 4 kap. 8 §, 5 kap. 10 §, 6 kap. 12 § och 13 kap. 4 §

Av sakkunnigen *Marnell*

Enligt olika lagrum i förslaget till skyddslag (4: 8, 5: 10, 6: 12, 13: 4) skall som övervakare respektive personundersökare kunna förordnas »tjänsteman hos skyddsförening». Av olika skäl har jag ansett mig böra anmäla avvikande mening på denna punkt.

Kriminalvårdens sektor för anstaltsvård har av gammalt varit en gren av den statliga verksamheten. Kriminalvården i frihet har visserligen i växande omfattning övertagits av staten men har ännu inte sammanförts i en slutlig, fast statlig organisation. Skyddsföreningarna får tillskrivas förtjänsten av pionjärinsatsen på detta område. Från början av 1940-talet har däremot de statliga skyddskonsulenterna att svara för den direkta ledningen av kriminalvården i frihet. Fångvårdsstyrelsen har också i sin utredning angående skyddsarbetets organisation m. m. (SOU 1949: 6) häv-

dat, att det enda rationella vore att söka åvägabringa att skyddsföreningarnas verksamhet beträffande personundersökning, övervakning och tillsyn »i stor utsträckning överlämnades åt statliga befattningshavare». Tiden synes nu vara inne att ifrågavarande verksamhet helt överantvaras åt en efter vårduppgifterna avpassad skyddskonsulentorganisation. På de få platser i landet där välorganiserade skyddsföreningar finns borde de anställda böra beredas tillfälle att övergå i statlig tjänst både som konsulenter, assistenter och kanslipersonal. Då behovet av nämnda arbetskraft är ostridigt och då föreningarnas verksamhet praktiskt taget helt finansieras av statsmedel, torde en sådan övergång ävensom sammanhängande praktiska angelägenheter såsom lokalförhyrning m. m. kunna ordnas.

Att i skyddslagen införa de vid skyddsföreningarna anställda som jämberdiga med skyddskonsulenterna vore enligt mitt förmenande ägnat att hindra i stället för främja den erforderliga utbyggnaden av den statliga verksamheten på detta område.

Det torde slutligen ha sin betydelse att kriminalvården i frihet utövas av i offentlig tjänst anställda befattningshavare, som kan avkrävas tjänsteansvar.

Till 5 kap. 1 §

Av ledamoten *Göransson*

Tillräckliga skäl ha enligt min mening icke anförts för att utvidga tillämpningsområdet för det nuvarande ungdomsfängelset (enligt beredningens förslag skyddsfostran) till att avse personer mellan 21 och 23 år. I den mån det beträffande personer i denna åldersgrupp finnes ett utpräglat behov av uppfostran och utbildning bör detta kunna tillgodoses vid verkstäligheten av tidsbestämt fängelse i förening med eftervårdande åtgärder. Det må erinras om att man i England under några år försöksvis utsträckte användningen av »Borstal training» till 21—22-åringar men senare (1948) ansett sig böra låta denna möjlighet utgå.

Icke heller förslaget ståndpunkt att, om särskilda skäl äro därtill, utvidga tillämpningen av nuvarande ungdomsfängelse (enligt förslaget skyddsfostran) till pojkar och flickor som ej fyllt 18 år, bör enligt min mening godtagas. Skyddstillsyn (vid särskilda skäl) och vård enligt barnavårdslagen (ungdomsvårdsskola m. m.) synes i dessa fall vara till fyllest, intill dess den unge fyllt 18 år.

Till 5 kap. 3 § och 6 kap. 5 §

Ledamöterna *Siljeström* och *Strahl* har föreslagit att 5 kap. 3 § och 6 kap. 5 § erhåller sådan utformning att vederbörande centrala nämnd skall leda och öva inseende över vården i och utom anstalt samt till stöd för denna mening anført följande.

Enligt beredningens förslag, sådant det kommer till uttryck i lagtexten,

skall vården såväl av dem, vilka dömts till skyddsfostran, som av dem, vilka dömts till skyddsinternering, ankomma på skilda organ beroende på om vården sker inom eller utom anstalt. Sålunda skall i förra fallet ansvaret för vården ankomma på anstaltsledningen och i det senare fallet på skyddsvårdens ungdomsnämnd, respektive interneringsnämnden. I båda fallen är uppenbarligen förutsatt, att det yttersta ansvaret för anstaltsvården skall ankomma på skyddsvårdsstyrelsen.

Den dualism i vårdansvaret, som lagtexten sålunda innebär, finner vi föga ändamålsenlig. Enligt vår uppfattning kräves för ett effektivt utnyttjande av behandlingsmöjligheterna att samma organ har ledningen av behandlingen såväl inom som utom anstalt och alltså kan redan från början icke blott följa behandlingen utan även leda den. Detta framträder med särskild styrka, när man beaktar att vården i anstalt ej är ett självändamål utan är att betrakta såsom en förberedelse för vården i frihet. Det synes oss vara en brist i nuvarande ordning att ungdomsfängelnsnämnden och interneringsnämnden har att besluta om utskrivning från anstalt utan att ha ansvar för huru behandlingen i anstalten sker. Att ansvaret för vården lägges på skilda organ beroende på om den sker inom eller utom anstalt synes oss så mycket mindre lämpligt som enligt förslaget förutsättes att behandlingen i icke ringa utsträckning skall växla mellan vård i och vård utom anstalt. Ansvarsfördelningen torde kunna leda till stridigheter och medföra vissa skadeverkningar i särskilda fall.

Det behöver enligt vår mening ej befaras, att de två nämnder som tillskapas för de föreslagna vårdformerna, icke skulle få både tid och möjlighet i övrigt att fullgöra den av oss föreslagna uppgiften att handhava hela vården. Skall dessa möjligheter, såsom beredningen tänker sig, stå till buds vid vården utom anstalt, bör hinder därför ej möta vid vården i anstalt, där ju anstaltsledning och personal alltid finns för handhavande av den dagliga och detaljerade vården.

Med vårt förslag avses ingalunda att tillskapa något nytt ämbetsverk. Den utvidgning av nämndernas befogenhet som föreslås av oss kräver icke någon ökning av nämndernas personal. Alla frågor som icke direkt hänföra sig till behandlingen, såsom anslagsfrågor och andra tekniska och förvaltningsmässiga uppgifter, skall alltjämt ankomma på skyddsvårdsstyrelsen.

Såsom ett ytterligare stöd för vårt förslag må framhållas, att i beredningens promemoria av 1953 uppställdes såsom mål att interneringsnämnden skulle erhålla sådana befogenheter som av oss anförts och att promemorian härutinnan vann anslutning av flera remissinstanser.

Av den motivering beredningen givit sitt förslag framgår, att majoriteten liksom vi anser det önskvärt att de ifrågavarande nämnderna utövar ett bestämmande inflytande på behandlingen såväl inom som utom anstalt. Vi anser emellertid, att det bör i lagtexten klart utsägas, att ledningen av vården i dess helhet skall tillkomma nämnderna.

Till 14 kap. 14 §

Ledamoten *Siljeström* har föreslagit att 14 kap. 14 § första stycket skulle erhålla följande lydelse: »I varje län skall finnas en eller flera tillsynsnämnder. Närmare bestämmelser om tillsynsnämndernas verksamhetsområden meddelar Konungen.» Till stöd för sitt förslag har *Siljeström* anfört följande.

Tillsynsnämnden är, såsom framhållits i strafflagberedningens motive-ring, ett betydelsefullt organ för utformandet av den vård i frihet som beredningens förslag om skyddstillsyn avser att effektivisera. Det ligger därför vikt uppå att nämnden erhåller en organisation och ett verksamhetsområde som sätter den i tillfälle att med sakkunskap och energi fullgöra sina åligganden. Mot den föreslagna sammansättningen av tillsynsnämnderna har jag ingen erinran. Erforderlig erfarenhet från skilda verksamhetsområden beträffande behandling av förevarande klientel synes garanterad. Där- emot är jag av den uppfattningen att det är nödvändigt att nämnderna er- håller så stora verksamhetsområden att deras medlemmar kan få en ingå- ende och omfattande kännedom om olika behandlingsformers och skilda föreskrifters lämplighet och effektivitet. Härför erfordras emellertid att det antal fall som nämnden har att handlägga är ganska stort. Det är även hö- geligen önskvärt att en viss enhetlighet kommer till uttryck i tillämpningen. Nämndens verksamhetsområde måste följaktligen göras så omfattande att dessa önskemål kan tillgodoses. Jag är av den bestämda övertygelsen att ett verksamhetsområde, som endast omfattar en domstols domkrets, såsom regel är alldeles för litet. Antalet behandlingsfall kan icke bli tillräckligt stort. Även om tillsynsnämndernas arbetsuppgifter blir mer omfattande än de nuvarande övervakningsnämndernas, anser jag att ett väsentligt stöd för min uppfattning kan hämtas från den erfarenhet, som vunnits från den över- vakningsnämnd som omfattar samtliga domsagorna kring Stockholm, allt- så inom sig inneslutande landets största domkretsar.

Av väsentlig betydelse är också att nämndens medlemmar icke blott be- sitter erforderlig erfarenhet och kunskap utan också att de är intresserade av sin uppgift. Det torde enligt min mening vara svårt att fylla ett mycket stort antal tillsynsnämnder med för ändamålet särskilt skickade medlem- mar. På dessas förmåga och intresse för uppgiften beror i hög grad utfallet av nämndens verksamhet.

Slutligen må framhållas att i fall, som avses i 4 kap. 14 §, jäv kommer att föreligga för den domare, som är ordförande i tillsynsnämnd, att i domsto- len handlägga ärende som där sägs. Därest tillsynsnämnds verksamhetsom- råde omfattar en domkrets kommer ett sådant jävsförhållande att föreligga mången gång. Att med den föreslagna anordningen med en domare som ord- förande helt undvika dylika jävskonflikter är ej möjligt, men antalet fall kan väsentligt nedbringas om nämndens verksamhetsområde göres större.

Såsom lämpligt verksamhetsområde för en tillsynsnämnd föreslår jag

länet. Särskilda omständigheter såsom föreliggande antal ärenden eller besvärliga kommunikationsförhållanden kan naturligtvis föranleda inrättande av flera nämnder inom något län.

Till lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt, 10 kap.

Av sakkunnigen *Marnell*, med vilken ledamoten *Eriksson* och sakkunnigen *Jonsson* har instämt.

När gällande lag om verkställighet av frihetsstraff m. m. trädde i kraft den 1 juli 1946, skapades förutsättningar för att ge kriminalvårdens anstaltsbehandling en väsentligt starkare vårdprägel än den dittills haft. Inom ramen för frihetsberövandet skulle den intagne såvitt möjligt ges en behandling, som kunde främja hans återanpassning i samhället.

Denna delvis helt nya syn har efter hand alltmer präglat anstaltsbehandlingen, ehuru bristande resurser av olika slag rest betydande hinder. De med åren vunna erfarenheterna har emellertid i allt väsentligt bekräftat, att verkställighetsreformen 1946 byggde på riktiga principer. I och med råjongplanens införande 1954 har organisatoriska förutsättningar tillkommit för att mer effektivt tillgodose behandlingsintresset. Vårdpersonalen och klientelet skall nu i samverkan eftersträva en planmässig utformning både av anstaltsvården och eftervården. Allt som kan hindra den verksamheten bör självfallet undanröjas.

Enligt mitt förmenande innehåller 10 kap. »Disciplinära åtgärder» i förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt ett väsentligt kvarstående hinder för en vårdpräglad anstaltsbehandling. Jag får därför förorda att ifrågasvarande kapitel utgår.

Säkerhetsfrågan, som beröres i 10 kap. 7 §, torde visserligen alltjämt böra regleras i lagen men torde utan olägenhet kunna fogas som ett sista stycke till 4 kap. 4 §. Sistnämnda lagrum jämte en rad andra stadganden (främst 5: 4, 5: 5, 5: 6, 6: 2, 7: 3, 8: 3) synes ge fullt tillräckliga resurser att i erforderlig omfattning isolera intagen, respektive inskränka enligt lagen möjliga förmåner. Bemyndigandet för fångvårdsstyrelsen jämte § 76 i gällande verkställighetslag (10 kap. 2 § förslaget till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt) att förlänga strafftiden med visst dagantal, högst 14 dagar, tillämpas i stor omfattning och i regel i anknytning till disciplinförseelse, som redan föranlett inneslutning i enrum under viss utdömd tid, oftast tre veckor—en månad. Det torde svårligen kunna hävdas, att dessa strafftidsförlängningar varit av värde ur resocialiseringssynpunkt. För ordningen på anstalterna torde de också ha varit av tvivelaktigt värde. På juristhåll har även ifrågasatts lämpligheten av att strafftidsförlängningar meddelas på sätt nu sker. I uppsatsen »Domstolarnas roll i straffrättskipningen» (Festskrift tillägnad Karl Schlyter, 1949, s. 58 f.) konkluderar förf. Erik Bendz: »Det bör ej ankomma på administrativ myndighet att förlänga strafftid.»

Med den inriktning mot vård och behandling som numer eftersträvas vid

verkställigheten av frihetsstraff ter sig bestämmelserna i disciplinkapitlet antikverade. Beteenderubbningar av olika slag, även till synes enkla disciplinförseelser, döljer nästan alltid psykologiska knutar och djupt personliga problem hos den intagne, som det är angeläget att komma till rätta med. Summariska disciplinätgärder är i sådana sammanhang snarare till skada än nytta.

Till lagen om ändring i rättegångsbalken, 20 kap. 7 §

Till motivering av det önskemål som enligt vad vid RB 20:7 (s. 423) omtalas har yppats under beredningens överläggningar beträffande detta lagrum, har ledamoten *Strahl* anfört:

Under förarbetena till de bestämmelser om åtal eftergift som nu finnes i RB 20:7 och 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga framhölls med styrka, att åtal eftergift icke borde ifrågakomma med mindre den misstänktes brottslighet kan anses utredd och i allmänhet icke med mindre den misstänkte erkänt. Ett skäl för denna ståndpunkt är, att ett beslut om åtal eftergift språkligt synes innebära att den beslutande myndigheten funnit den misstänkte skyldig till brottet. Flerstädes i strafflagens bestämmelser om de särskilda brotten ävensom i lagen om ungdomsfängelse 19 §, barnavårdslagen 44 § 3 mom. och lagen om nykterhetsvård 57 § finnes emellertid bestämmelser som för vissa situationer ger åklagare befogenhet att, utan att meddela ett såsom åtal eftergift betecknat beslut, underlåta åtal efter en prövning av samma slag som den vilken skall föregå en åtal eftergift. I dessa fall anses för underlåtenhet att åtala icke behöva krävas, att den misstänktes brottslighet är lika fullständigt utredd som förutsatts enligt förarbetena till eftergiftsbestämmelserna. I praxis underlåtes också i viss utsträckning åtal mot notoriskt sinnessjuka och sinnesslöa utan att så stränga krav på utredning iakttages.

Beredningen upptager i RB 20:7 en bestämmelse om möjlighet att underlåta åtal mot sinnessjuka och sinnesslöa och föreslår vidare, att ungdomsfängelselagen 19 § upphäves, varigenom fall som avses i detta lagrum likaledes kommer att bedömas enligt RB 20:7. Om sistnämnda lagrum i övrigt icke ändras, kommer det därför att omfatta fall i vilka åklagare nu kan underlåta åtal utan att meddela formlig åtal eftergift. Enligt min mening är det icke motiverat, att i dessa fall göra möjligheten att underlåta åtal beroende av att den misstänktes brottslighet är så fullständigt utredd som bör fordras för att åklagare skall kunna meddela ett beslut om åtal eftergift.

Jag tillåter mig vidare framhålla, att det i vissa fall, som nu rymmes under RB 20:7, kan saknas praktiska skäl att fordra en så fullständig utredning som förutsatts under förarbetena. Den erfarenhet som vunnits vid tillämpningen av detta lagrum torde visa, att kravet på fullständig utredning icke alltid kan upprätthållas utan att förorsaka ett arbete och kostnad nedläggas på utredningen som ter sig meningslösa och att behov understundom föreligger av att kunna enligt lagrummet underlåta åtal ehuru den miss-

tänkte nekar till brottet. Tiden synes mogen för att upphäva den begränsning av åklagares prövningsrätt enligt RB 20:7 som enligt förarbetena skall följa av att åklagaren för att underlåta åtal måste meddela ett beslut om åtalseftergift. Såsom framgår av 10:2 i förslaget till skyddslag, föreslår beredningen en sådan ändring beträffande fall som nu lyder under 1944 års lag, varför RB 20:7 skulle kvarstå såsom det enda lagrum enligt vilket åklagarens beslut att icke åtala skall ha formen av en eftergift av åtal. Av sakens natur följer, att i alla vanliga fall beslutet ändock måste föregås av en utredning som klarlägger vad som förekommit.

På dessa skäl föreslår jag, att i RB 20:7 uttryckssättet eftergift av åtal utbytes mot det mera neutrala att åtal underlåtes. Med denna ståndpunkt bör näst sista stycket såsom varande onödigt utgå.

Ledamoten *Heuman* och sakkunnigen *Lundqvist* har anfört:

Vi, som anser att det icke finnes tillräckliga skäl att upprätthålla skillnaden mellan eftergift av åtal och underlåtenhet att åtala och som väsentligen ansluter oss till Strahls motivering, instämmer i det slut vartill han har kommit.

Utom ovan återgivna särskilda yttranden, vilka jämväl har omnämnts på sina vederbörliga platser i motiven, har i dessa ytterligare redovisats ett antal framförda särskilda meningar med kortare motivering.

LAGFÖRSLAG

Förslag

till

Lag om skydd mot brott (skyddslag)

Härigenom förordnas som följer.

1 K A P.

Böter

1 §.

Böter ådömas i dagsböter.

Är för böter utsatt visst högsta belopp ej över trehundra kronor, eller skola de bestämmas efter särskild beräkningsgrund (normerade böter), ådömas böterna dock omedelbart i penningar.

2 §.

Dagsböter ådömas till ett antal av minst en och högst etthundratjugo.

Dagsbot fastställs i penningar till belopp från och med en till och med trehundra kronor, efter vad som prövas skäligt med hänsyn till den sakkärlades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Är brottet ringa, må dagsbotens belopp därefter jämkas.

3 §.

Minsta bötespåföljd vare fem kronor, om ej annat är stadgat.

4 §.

Böter såsom gemensam påföljd för flera brott ådömas i dagsböter, om sådana äro stadgade för något av brotten.

5 §.

Såsom gemensam påföljd må böter uppgå till de högsta böter som, sammanlagda med varandra, kunna följa å brotten; dagsböter må dock ej ådömas till högre antal än etthundraåttio och andra böter icke till högre belopp än femhundra kronor. Böterna må ej understiga den lägsta påföljden för något av brotten.

Vid bestämmande av högsta och lägsta gemensamma påföljd i dagsböter skall för böter som äro stadgade omedelbart i penningar varje påbörjat belopp av fem kronor anses lika med en dagsbot.

6 §.

Böter skola tillfalla kronan, om ej annat är föreskrivet.

Skola böter för visst brott helt eller delvis tillfalla annan än kronan eller användas för särskilt ändamål, skall, när böter ådömas gemensamt för sådant brott och annat brott, efter omständigheterna förordnas huru böterna skola fördelas.

Betalning och indrivning av böter

7 §.

Är anledning antaga att bötfälld icke utan att oskäligt betungas förmår att strax gälda böterna, äger myndighet, som jämlikt lag eller författning har att ombesörja böternas indrivning, medgiva anstånd med deras erläggande eller avbetalning av dem i särskilda poster. Anstånd må beviljas under fyra månader från det beslut därom meddelas. Avbetalning skall ske med visst belopp minst en gång i månaden, om ej särskilda omständigheter föranleda annat, och i övrigt så, att böterna äro till fullo guldna inom ett år från dagen för beslutet. När särskilda skäl äro därtill, må tiden utsträckas, för anstånd till åtta månader och för avbetalning till två år.

Anstånd och avbetalning må ej beviljas, när den bötfällda saknar stadigt hemvist här i riket eller kan antagas vilja undandraga sig bötesbeslutets verkställighet eller eljest giver anledning till antagande att anstånd eller rätt till avbetalning icke kommer att leda till böternas gäldande.

8 §.

Yppas efter det beslut meddelats angående anstånd eller avbetalning anledning till ändring i beslutet eller de däri meddelade bestämmelserna, må sådan ändring vidtagas, dock att anstånd eller avbetalning ej må utsträckas utöver den i 7 § för vardera fallet stadgade tid, räknat från den dag då beslut om anstånd eller avbetalning först meddelades.

9 §.

Fullgöres ej avbetalning inom föreskriven tid, vare hela det oguldna bötesbeloppet förfallet till betalning; dock må, om synnerliga skäl föranleda därtill, anstånd eller ytterligare avbetalning kunna medgivas i enlighet med vad i 8 § stadgas.

10 §.

Böter, som äro förfallna till betalning och ej erläggas, skola när så kan ske uttagas genom utmätning så ock medelst införsel enligt vad därom särskilt stadgas. Har den bötfällda tvångsintagits å allmän vårdanstalt för alkoholisbrukare, eller har han frivilligt ingått å sådan anstalt och därvid förbundit sig att kvarstanna å anstalten ett år, må dock icke uttagas böter, som avse före intagandet begånget fylleri eller förargelseväckande beteende men ej tillika annat brott.

Utom egendom som jämlikt 65 § utsökningslagen skall undantagas från utmätning må för böter ej heller tagas i mät fast eller lös egendom, som i den bötfälldes näring erfordras för att åt honom, hans make och oförsörjda barn eller adoptivbarn bereda nödig bärning, och ej heller nödig bostad.

11 §.

Sedan beslut meddelats varigenom böter förvandlats till fängelse, må böterna ej uttagas eller beslutet på grund av betalning ändras.

Förvandling av böter

12 §.

Erläggas ej böter till fullo, skall på talan av åklagare vad oguldet är förvandlas till fängelse, om ej i denna lag eller eljest är annorlunda stadgat.

13 §.

Böter, som ådömts till belopp ej överstigande fem dagsböter eller tjugofem kronor omedelbart i penningar, må ej förvandlas. Hava böter med tillämpning av 11 kap. 1 § ådömts gemensamt för flera brott, må förvandling ej ske med mindre böterna överstiga tio dagsböter eller femtio kronor omedelbart i penningar. När flera bötespåföljder sammanträffa, skall vad sålunda stadgas gälla de särskilda påföljderna.

Utän hinder av vad nu är sagt skall förvandling äga rum, såframt omständigheterna föranleda till antagande att den bötfälde av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna eller att förvandling erfordras för hans tillrättaförande eller ock böterna ådömts för fylleri samt den bötfälde under de före förvandlingen senast förflutna två åren tre eller flera gånger dömts för sådan förseelse.

14 §.

När någon tvångsintagits å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller frivilligt ingått å sådan anstalt och därvid förbundet sig att kvarstanna å anstalten ett år, eller när någon intagits å tvångsarbetsanstalt eller för skyddsuppföstran i skola tillhörande barna- och ungdomsvården, skall beslut om förvandling som dessförinnan meddelats vara förfallet; och må förvandling ej ske av böter som ådömts före intagandet. Böter, som ådömts efter intagandet men före utskrivningen, må ej förvandlas med mindre det påkallas av anstaltens styrelse.

15 §.

Uppkommer fråga om förvandling av böter, som ådömts någon för gärning varom förmäles i 15 § andra stycket lagen om nykterhetsvård eller för sådan gärning jämte annat brott, och har den bötfälde blivit dömd för minst tre under de två senast förflutna åren begångna gärningar som nyss sagts, skall åklagaren, innan talan anhängiggöres om böternas förvandling,

hos vederbörande nykterhetsnämnd göra anmälan om förhållandet. Har nämnden ej inom två månader därefter hos länsstyrelsen gjort ansökan om den bötfälldes intagande å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, före åklagaren talan om böternas förvandling.

Förordnas på grund av anmälan varom i första stycket sägs att den bötfälde skall intagas å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, skall om beslutet vinner laga kraft frågan om böternas förvandling vara förfallen. Meddelas ej sådant förordnande, före åklagaren talan om böternas förvandling.

16 §.

Vid böters förvandling till fängelse svare en till och med fem dagsböter mot tio dagars fängelse, varje följande dagsbot till och med tjugo mot en dags fängelse, varje följande påbörjat antal av två dagsböter till och med nittio mot en dags fängelse samt varje därefter följande påbörjat antal av tre dagsböter mot en dags fängelse, dock med iakttagande att fängelse över nittio dagar ej må ådömas.

Hava böter delvis erlagts, skall förvandlingen ske efter antalet oguldna dagsböter, och skall därvid dagsbot som endast delvis erlagts anses som ogulden.

Vid förvandling av böter som ådömts omedelbart i penningar skall varje påbörjat belopp av fem kronor anses lika med en dagsbot.

17 §.

Häftar den bötfälde, när förvandling skall ske, jämväl för andra böter som må förvandlas, skola samtliga böter förvandlas och gemensamt fängelse bestämmas efter sammanräknade antalet dagsböter. Därvid skall, om avbetalning skett och dagsböternas belopp äro olika, betalningen avräknas å böter med lägre dagsbot.

Har någon avtjänat fängelse, vartill böter förvandlats, och förekomma därefter till förvandling andra böter, vilka ådömts innan fängelset till fullo verkställdes, må för dessa böter ej åläggas längre tids fängelse än som skolat återstå, därest gemensamt fängelse på sätt i första stycket sägs beräknats för samtliga böter och därifrån avräknats det förut verkställda fängelset. Föreligger, när flera bötespåföljder skola förvandlas, fall som nu sagts allenast beträffande någon eller några av påföljderna, beräknas fängelse särskilt för sistnämnda böter och för de övriga, varefter sammanläggning sker, med iakttagande dock att sammanlagda fängelsetiden ej må överstiga nittio dagar.

18 §.

Kan med skäl antagas att den bötfälde gjort vad han förmått för att betala böterna, må, om med hänsyn till omständigheterna så prövas skäligt, fängelse ådömas på kortare tid än som följer av 16 och 17 §§, dock ej under sex dagar, eller ock förvandling eftergivs.

19 §.

Förvandlas böter till fängelse, må rätten bevilja anstånd med verkställigheten av fängelset, såframt omständigheterna ej föranleda till antagande att den bötfällde av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit gälda böterna eller att verkställighet erfordras för hans tillrättaförande.

Beviljas anstånd, skall gälla en prøvotid av två år. Prövotiden räknas från dagen för beslutet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

Om förverkande av anståndet och om förlängning av prøvotiden stadgas i 11 kap. 6 §. Kan anståndet ej längre förklaras förverkat, skall det ådömda fängelset bortfalla.

2 K A P.

Fängelse

1 §.

Fängelse som ådömes omedelbart för brott skall enligt vad för brottet är stadgat ådömas på viss tid, ej över tio år, eller på livstid.

Fängelse på viss tid må ej understiga en månad.

Om tid för fängelse vartill böter förvandlas stadgas i 1 kap.

2 §.

Såsom gemensam påföljd för flera brott må fängelse på viss tid, om ej annat är stadgat, uppgå till de för brotten utsatta högsta påföljderna sammanlagda med varandra. Det må dock ej överstiga den svåraste av de högsta påföljderna med mer än två år; ej heller må någon av de lägsta påföljderna underskridas.

3 §.

Vid beräkning av högsta gemensamma påföljd för brott varå kan följa fängelse och brott som ej är belagt med svårare påföljd än böter, skola böterna anses motsvara det fängelse som skolat följa vid deras förvandling.

4 §.

Har någon dömts för brott varå enligt brottsbalken kan följa fängelse och begår han, sedan domen vunnit laga kraft, ånyo brott varå enligt samma balk kan följa fängelse i högst sex månader, må, när skäl äro därtill, påföljden för återfallet bestämmas till fängelse i högst två år. Kan å brotte följa fängelse på längre tid än sex månader, dock högst två år, må påföljden för återfallet bestämmas till fängelse i högst fyra år.

Ej må dom å böter eller disciplinstraff för krigsmän läggas till grund för förhöjning som i första stycket sägs.

Utländsk dom må tillmätas samma verkan som svensk.

5 §.

Jämte fängelse som ådömes omedelbart för brott må, om särskilda skäl äro därtill, dömas till dagsböter, vare sig böter äro stadgade för brottet eller ej.

6 §.

Den som ej fyllt aderton år må icke dömas till fängelse.

Den som fyllt aderton men ej tjuogoett år må dömas till fängelse allenast vid förvandling av böter eller när av särskilda skäl fängelse på viss tid överstigande tre år finnes böra ådömas.

Den som är under tjuogoett år må dömas till böter, ändå att fängelse är stadgat såsom påföljd för brottet.

7 §.

Fängelse skall verkställas i skyddsvårdsanstalt. Den dömda skall där planmässigt erhålla sådan behandling som är ägnad att främja hans anpassning i samhället.

8 §.

Det åligger skyddsvårdsanstaltens styresman att i god tid förbereda den intagnes frigivning. För detta ändamål bör styresmannen i samverkan med tillsynsnämnd, skyddskonsulent, skyddsörening, arbetsförmedlingsanstalt, allmänt eller enskilt hjälporgan eller enskild person söka bereda den som skall frigivas lämplig arbetsanställning eller annan försörjningsmöjlighet ävensom i övrigt vidtaga sådana åtgärder som kunna hjälpa honom att föra ett laglydigt och samhällsnyttigt liv.

Villkorlig frigivning

9 §.

Den som undergår fängelse på viss tid, ej under sex månader, skall villkorligt frigivas när han avtjänat fem sjättedelar av påföljden (*obligatorisk villkorlig frigivning*).

Om det kan antagas främja hans anpassning i samhället, må han villkorligt frigivas sedan två tredjedelar av påföljden verkställts (*fakultativ villkorlig frigivning*).

10 §.

Vid prövning av fråga om fakultativ villkorlig frigivning skall beaktas: brottets beskaffenhet, dess orsaker och omständigheterna vid detsamma, den dömdes tidigare vandel, hans uppförande under anstaltstiden och sinnesriktning vid den tid då frigivning ifrågasättes, hans beredvillighet att ersätta genom brottet uppkommen skada, samt de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen.

11 §.

Beslut om obligatorisk villkorlig frigivning meddelas av styresmannen vid skyddsvårdsanstalten.

Fråga om fakultativ villkorlig frigivning prövas av anstaltsnämnden.

12 §.

I beslut om villkorlig frigivning skall fastställas en prøvotid motsvarande den tid som vid frigivningen återstår av påföljden, dock minst ett år, om påföljden uppgår till ett år eller däröver, och eljest sex månader.

Om förlängning av prøvotiden stadgas i 14 § och i 11 kap. 4 §.

13 §.

Under prøvotiden skall den frigivne stå under tillsyn av tillsynsnämnd.

I beslut om villkorlig frigivning skall angivas vilken tillsynsnämnd som skall handhava tillsynen.

Om ändrade förhållanden det påkalla, må nämnd som handhar tillsynen förordna att denna skall flyttas till annan tillsynsnämnd.

14 §.

Beträffande den frigivne och tillsynen över honom skall vad i 4 kap. 6—14 §§ stadgas om skyddstillsyn äga motsvarande tillämpning, dock med följande avvikelser:

1. Prövas övervakning ej erforderlig, må tillsynsnämnden förordna att övervakning icke skall äga rum.

2. Omhändertagande enligt 4 kap. 12 § må, såframt omständigheterna föranleda därtill, ske jämväl när fråga uppkommer om förverkande av den villkorligt medgivna friheten.

3. Förlängning av prøvotiden må avse högst ett år utöver den vid frigivningen bestämda tiden.

4. I stället för vad i 4 kap. 14 § första stycket stadgas om bestämmande av annan påföljd för brottet skall gälla, att rätten i fall som där avses må förklara den villkorligt medgivna friheten förverkad. Beslutas förverkande, må rätten, om särskilda skäl äro därtill, nedsätta den icke verkställda delen av påföljden.

5. Förordnande om behandling i tillsynsanstalt må ej meddelas.

15 §.

Om förverkande av den villkorligt medgivna friheten när den dömde finnes hava begått annat brott före prøvotidens utgång stadgas i 11 kap. 4 §.

16 §.

Förklaras den villkorligt medgivna friheten förverkad jämlikt 14 § 4 eller 11 kap. 4 § första stycket, skall återstoden av fängelset anses såsom ny påföljd med avseende å frågan om ny villkorlig frigivning; och må fakulta-

tiv villkorlig frigivning äga rum ändå att tiden för fängelset understiger sex månader.

Sker förverkande jämlikt 11 kap. 4 § andra stycket, skall den sammanräknade tid av fängelse som angives i domen anses såsom ny påföljd vid prövning av fråga om villkorlig frigivning.

17 §.

Kan den villkorligt medgivna friheten ej längre förklaras förverkad, skall påföljden anses vara till fullo verkställd vid prövotidens utgång.

18 §.

Vid tillämpning av 9 § skall såsom avtjänad tid räknas jämväl tid varunder påföljden skall anses verkställd på grund av domstols förordnande som i 10 kap. 6 § sägs.

19 §.

Har enligt 6 kap. 2 § fråga väckts om att den som undergår fängelse skall underkastas skyddsinternering, må han ej villkorligt frigivas förrän frågan blivit slutligen avgjord.

3 K A P.

Villkorlig dom

1 §.

Har någon begått brott och kan å brottet eller, när flera brott förövats, å något av dem följa fängelse, må rätten meddela honom *villkorlig dom*, om det med hänsyn särskilt till hans karaktär och personliga förhållanden i övrigt finnes grundad anledning antaga att sådan påföljd är tillfyllest för att avhålla honom från vidare brottslighet.

2 §.

Villkorlig dom må ej meddelas, om med hänsyn till brottets svårhet eller eljest hinder däremot möter ur allmän synpunkt. I fråga om brott av krigsman må villkorlig dom ej brukas, med mindre det finnes kunna ske utan fara för krigslydnaden och ordningen inom krigsmakten.

3 §.

Jämte villkorlig dom må, om skäl äro därtill, dömas till dagsböter, vare sig böter äro stadgade för brottet eller ej.

4 §.

Den som erhåller villkorlig dom skall vara underkastad en prövotid. Den må, om den ej förlänges, vara två år.

Prövotiden räknas från dagen för domen utan hinder av att domen ej vunnit laga kraft.

Om förlängning av prövotiden stadgas i 6 § samt i 11 kap. 5 §.

5 §.

Förpliktas den som erhåller villkorlig dom att ersätta genom brottet uppkommen skada, må rätten föreskriva att han under prøvotiden skall söka fullgöra skadeståndsskyldigheten eller del därav på tid och sätt som angivas i domen.

Sådan föreskrift må, efter ansökan av åklagare eller den dömde, ändras eller upphävas, när skäl äro därtill. Domstol må jämväl utan ansökan upptaga fråga härom vid prövning av talan enligt 6 § eller av talan för annat brott.

6 §.

Underlåter den dömde av tredska eller vårdslöshet att iakttaga föreskrift om erläggande av skadestånd, må domstol, om åklagare före prøvotidens utgång väcker talan därom, efter omständigheterna

1. besluta att varning skall meddelas den dömde,
2. förlänga prøvotiden till tre år,
3. undanröja den villkorliga domen och döma till annan påföljd som kan följa å brottet.

7 §.

Om undanröjande av villkorlig dom och om andra åtgärder, när den dömde finnes hava begått annat brott före prøvotidens utgång, stadgas i 11 kap. 2 och 5 §§.

4 K A P.

Skyddstillsyn

1 §.

Har någon begått brott och kan å brottet eller, när flera brott förövats, å något av dem följa fängelse, må rätten, om det prövas erforderligt och mera ingripande åtgärd ej finnes påkallad, förordna att han skall ställas under *skyddstillsyn*.

Den som är under aderton år må ej dömas till skyddstillsyn, med mindre denna påföljd av särskilda skäl finnes lämpligare än vård enligt barnavårdslagen.

2 §.

Jämte skyddstillsyn må, om särskilda skäl äro därtill, dömas till dagsböter, vare sig böter äro stadgade för brottet eller ej.

3 §.

Om det för den dömdes tillrättaförande eller eljest finnes erforderligt, må rätten i domen förordna att i skyddstillsyn skall ingå behandling under två månader i *tillsynsanstalt*.

Förordnande som nu sagts må ej meddelas i fråga om den som är under aderton år eller som begått brottet under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet.

4 §.

Skyddstillsyn skall i den ordning nedan stadgas handhavas av tillsynsnämnd.

Har domen meddelats av allmän underrätt, handhaves skyddstillsynen av tillsynsnämnden vid denna domstol, såframt ej i domen annan nämnd utsetts därtill. Meddelas domen icke av allmän underrätt, skall i domen utses tillsynsnämnd att handhava skyddstillsynen.

Om ändrade förhållanden det påkalla, må nämnd som handhar tillsyneu förordna att denna skall flyttas till annan tillsynsnämnd.

5 §.

Skyddstillsyn fortgår under en prøvotid vilken, om den ej förlänges, skall vara tre år.

Prövotiden räknas från dagen för domen eller, om rätten så förordnar, från den dag domen vinner laga kraft mot den dömde.

Om förlängning av prøvotiden stadgas i 13 och 14 §§ samt i 11 kap. 5 §.

6 §.

Den dömde skall under prøvotiden föra ett ordentligt och laglydigt le-
verne, undvika skadligt sällskap, efter förmåga söka försörja sig och full-
göra honom åvilande underhållsskyldighet samt i övrigt ställa sig till efter-
rättelse vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrifter el-
ler anvisningar som meddelats med stöd därav. Har han förpliktats ersätta
genom brottet uppkommen skada, skall han göra vad i hans förmåga står
att fullgöra denna skyldighet.

7 §.

Under prøvotiden skall den dömde stå under övervakning. När tillsyns-
nämnden finner att övervakning icke längre är erforderlig, skall nämnden
förordna om dess upphörande.

Så länge prøvotiden fortgår äger nämnden, när skäl äro därtill, ånyo
ställa den dömde under övervakning.

8 §.

Övervakningen utövas av skyddskonsulent hos tillsynsnämnden eller efter
nämndens förordnande av skyddsassistent eller av tjänsteman hos skydds-
förening, barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd.

Om det provas lämpligt, skall tillsynsnämnden förordna någon som kan
förväntas vinna den dömdes förtroende att såsom tillitsman biträda vid
övervakningen.

Den dömde är skyldig att hålla övervakaren underrättad om sin bostad

och arbetsanställning, på kallelse inställa sig hos honom och i övrigt enligt hans anvisningar upprätthålla förbindelse med honom och tillitsmannen.

9 §.

Tillsynsnämnden skall under prövotiden meddela sådana föreskrifter rörande vad den dömde har att iakttaga under viss tid eller tillsvidare, som prövas ägnade att främja hans anpassning i samhället. Föreskrifterna må avse den dömdes vistelseort eller bostad, hans användande av fritid, förfogande över arbetsförtjänst eller andra tillgångar, allt under viss tid, högst ett år åt gången, hans utbildning, arbetsanställning eller avhållsamhet från rusdrycker. Annan liknande föreskrift må ock meddelas.

När det finnes erforderligt, må föreskrivas att den dömde skall i eller utom sjukhus eller annan dylik inrättning underkasta sig läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling.

Har den dömde förpliktats ersätta genom brottet uppkommen skada, må meddelas föreskrifter rörande tid och sätt för skadeståndsskyldighetens fullgörande.

10 §.

Föreskrifter som meddelas enligt 9 § skola upptagas i en av tillsynsnämnden fastställd plan, om vars innehåll den dömde skall hållas underrättad.

Under skyddstillsynens fortgång skola vidtagas de ändringar i fråga om föreskrifterna som föranledas av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt.

11 §.

Övervakaren må efter samråd med tillitsmannen och den dömde meddela anvisningar med avseende å verkställandet av föreskrift enligt 9 §, så ock medgiva tillfälliga lätnader och vidtaga omedelbart erforderliga jämkningar. Sålunda vidtagna åtgärder skola av övervakaren anmälas för tillsynsnämnden.

12 §.

Om del med hänsyn till den dömdes sinnesförfattning eller eljest finnes erforderligt för hans tillrättaförande, må tillsynsnämnden förordna att han skall på lämpligt sätt omhändertagas.

Den som sålunda omhändertages må ej kvarhållas längre än en vecka, dock att nämnden, om synnerliga skäl föranleda därtill, må genom nytt beslut förordna att han skall kvarhållas ytterligare högst en vecka. Efter prövotidens utgång må den omhändertagne ej kvarhållas.

13 §.

Iakttaget den dömde icke vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrifter eller anvisningar som meddelats med stöd därav, må tillsynsnämnden, om det kan ske före prövotidens utgång, efter omständigheterna

1. besluta att varning skall meddelas honom,
2. förlänga prövotiden till högst fem år,
3. förelägga honom vid vite att iakttaga viss meddelad föreskrift.

Om det finnes erforderligt för genomförande av sådan vård eller behandling varom föreskrift meddelats enligt 9 § andra stycket, må prövotiden förlängas på sätt ovan sägs, ändå att den dömde icke åsidosatt sina åligganden.

14 §.

Kan det antagas att den dömde i fall som i 13 § första stycket avses icke skall låta sig rätta genom åtgärd som där sägs, må domstol, om åklagare efter framställning av tillsynsnämnden väcker talan därom före prövotidens utgång, med undanröjande av skyddstillsynen bestämman annan påföljd som kan följa å brottet.

Finner rätten vid prövning av talan som nyss sagts tillräckliga skäl ej föreligga att undanröja skyddstillsynen, må rätten besluta om åtgärd som i 13 § första stycket avses, så ock förordna om behandling varom stadgas i 3 §.

I samma ordning och inom samma tid som i första stycket sägs må väckas talan om utdömmande av förelagt vite.

15 §.

Om undanröjande av skyddstillsyn och om andra åtgärder, när den dömde finnes hava begått annat brott före prövotidens utgång, stadgas i 11 kap. 2 och 5 §§.

16 §.

Rätten äger besluta att förordnande om behandling i tillsynsanstalt skall gå i verkställighet utan hinder av att förordnandet ej vunnit laga kraft.

5 K A P.

Skyddsfostran

1 §.

Finnes tilltalad som fyllt aderton men ej tjuogoett år hava begått brott, och kan å brottet eller, när flera brott föröfvats, å något av dem följa fängelse, må rätten, om vård i anstalt prövas erforderlig, förordna att han skall omhändertagas för *skyddsfostran*.

Sådant förordnande må jämväl, om särskilda skäl äro därtill, meddelas beträffande den som fyllt tjuogoett men ej tjugotre år, så ock i fråga om den som ej fyllt aderton år, om med hänsyn till hans tidiga utveckling och personliga förhållanden i övrigt skyddsfostran finnes uppenbart lämpligare än annan åtgärd.

2 §.

Den som dömts till skyddsfostran skall erhålla en efter hans förutsättningar lämpad behandling, ägnad att främja hans anpassning i samhället.

Behandlingen äger rum i och utom anstalt och må pågå i högst fem år, varav högst tre år i anstalt.

Om förlängning av den längsta tid som behandlingen må pågå stadgas i 11 kap. 5 §. Förlänges tiden, må behandling i anstalt äga rum i högst fyra år.

3 §.

I den utsträckning som erfordras för att skyddsvårdens ungdomsnämnd må kunna fullgöra vad som enligt denna lag eller eljest åligger nämnden med avseende å den dömde, skall nämnden följa hans vård i anstalt och såråda med anstaltsledningen därom.

Nämnden skall leda och öva inseende över vården utom anstalt.

4 §.

Behandlingen skall taga sin början i anstalt.

Om vårdens fortsättande utom anstalt förordnar ungdomsnämnden. Sådant förordnande skall meddelas, när nämnden finner att syftet med skyddsfostran bäst vinnes därigenom.

5 §.

Anstaltsvården skall försiggå i ungdomsanstalt eller, om ungdomsnämnden finner det ändamålsenligt, i annan anstalt vari plats kan beredas den dömde.

6 §.

Sedan den dömde intagits i anstalt, skall anstaltsledningen snarast möjligt, på grundval av den kännedom som vunnits om honom, upprätta en plan för hans behandling. Under behandlingens gång skola i planen vidtagas de ändringar som föranledas av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt.

Behandlingsplanen och däri gjorda ändringar skola för godkännande underställas ungdomsnämnden. Den dömde skall hållas underrättad om planens innehåll.

7 §.

Den i ungdomsanstalt intagne skall erhålla sådan praktisk och teoretisk undervisning och utbildning som främjar ändamålet med behandlingen.

8 §.

Styresmannen för ungdomsanstalt eller ledningen för annan anstalt vari den dömde är intagen skall i samråd med ungdomsnämnden förbereda hans överförande till vård utom anstalt.

9 §.

När den dömden överföres till vård utom anstalt, skall ungdomsnämnden fastställa en prøvotid inom den längsta tid som skyddsfostran må pågå.

Om förlängning av prøvotiden stadgas i 11 § samt i 11 kap. 5 §.

10 §.

Beträffande den som vårdas utom anstalt skall i tillämpliga delar gälla vad i 4 kap. 6—12 §§ stadgas om skyddstillsyn.

Ungdomsnämnden äger efter omständigheterna själv handhava vården utom anstalt eller, efter samråd med tillsynsnämnd, överlämna vårdens handhavande åt denna.

Handhaves vården av ungdomsnämnden, skall angående denna nämnd gälla vad i 4 kap. stadgas om tillsynsnämnd. Till övervakare för den dömden skall ungdomsnämnden förordna befattningshavare vid ungdomsanstalt eller annan anstalt vari den dömden varit intagen, skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd.

11 §.

Så länge prøvotiden fortgår, äger ungdomsnämnden, när skäl äro därtill, förordna att den dömden skall återintagas i anstalt, så ock förlänga prøvotiden inom den längsta tid som skyddsfostran må pågå.

Har åt tillsynsnämnd överlämnats att handhava vården i frihet, åligger det denna nämnd att, när så finnes påkallat, hos ungdomsnämnden göra framställning om åtgärd som ovan sägs.

12 §.

Rätten äger förordna att dom å skyddsfostran skall gå i verkställighet utan hinder av att domen ej vunnit laga kraft.

6 K A P.

Skyddsinternering

1 §.

Har någon begått brott och kan å brottet eller, när flera brott förövats, å något av dem följa fängelse i två år eller däröver, må rätten döma honom till *skyddsinternering*, om med hänsyn till hans brottslighet samt hans sinnesbeskaffenhet, vandel och levnadsomständigheter i övrigt ett sådant långvarigt omhändertagande utan på förhand bestämd tid som skyddsinternering utgör finnes vara påkallat för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet från hans sida.

2 §.

Därest någon, vilken för brott som avses i 1 § undergår fängelse på minst sex månader eller skyddsfostran, med hänsyn till sin sinnesbeskaffenhet och övriga omständigheter måste antagas efter frigivningen från anstalt komma att synnerligen grovt förgripa sig på annans person eller egendom, må domstol förordna att påföljden skall övergå till skyddsinternering.

Fråga huruvida talan om sådant förordnande skall väckas, prövas av riksåklagaren efter framställning av skyddsvårdsstyrelsen eller skyddsvårdens ungdomsnämnd.

Rättens dom i fall som nu avses går i verkställighet utan hinder av att den ej äger laga kraft.

3 §.

När i annat fall än i 2 § sägs till skyddsinternering dömes, skall rätten med hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt bestämma viss minsta tid för omhändertagandet i anstalt, ej över tolv år. Tiden skall bestämmas till ett eller flera år eller till visst antal år jämte sex månader.

För skyddsinternering enligt 2 § vare minsta tiden ett år. Har skyddsinterneringen trätt i stället för fängelse varav mer än ett år återstår, skall dock minsta tiden motsvara den tid som återstår av fängelset.

4 §.

Den som dömts till skyddsinternering skall erhålla en efter hans sinnesbeskaffenhet och övriga förutsättningar lämpad behandling, ägnad att främja hans anpassning i samhället.

Behandlingen äger rum i och utom anstalt.

5 §.

I den utsträckning som erfordras för att **interneringsnämnden** må kunna fullgöra vad som enligt denna lag eller eljest åligger nämnden med avseende å den dömde, skall nämnden följa hans vård i anstalt och samråda med anstaltsledningen därom.

Nämnden skall leda och öva inseende över vården utom anstalt.

6 §.

Behandlingen skall taga sin början i anstalt.

Anstaltsvården skall försiggå i interneringsanstalt eller, om interneringsnämnden finner det ändamålsenligt, i annan skyddsvårdsanstalt vari plats kan beredas den dömde.

7 §.

Sedan den dömde intagits i anstalt, skall anstaltsledningen snarast möjligt, på grundval av den kännedom som vunnits om honom, upprätta en plan

för hans behandling. Under behandlingens gång skola i planen vidtagas de ändringar som föranledas av den dömdes utveckling och personliga förhållanden i övrigt.

Behandlingsplanen och däri gjorda ändringar skola för godkännande underställas interneringsnämnden. Den dömde skall hållas underrättad om planens innehåll.

8 §.

Styresmannen för interneringsanstalt eller annan skyddsvårdsanstalt vari den dömde är intagen skall i samråd med interneringsnämnden förbereda hans överförande till vård utom anstalt.

9 §.

Om vårdens fortsättande utom anstalt förordnar interneringsnämnden. Sådant förordnande skall meddelas, när anstaltsvistelse finnes icke längre vara påkallad för att avhålla den dömde från fortsatt brottslighet. Om särskilda skäl äro därtill, må nämnden förordna om vård utom anstalt ändå att minsta tiden icke gått till ända.

Före utgången av minsta tiden skall nämnden pröva huruvida behandlingen må kunna fortsättas utom anstalt. Överföres icke den dömde till vård i frihet vid utgången av sagda tid, skall nämnden därefter minst var sjätte månad pröva behovet av fortsatt vård i anstalt.

10 §.

Befinnes den dömde vara i varaktigt behov av vård å sinnessjukhus, må interneringsnämnden förordna om skyddsinterneringens upphörande för hans intagning å sådant sjukhus. Förordnande härom må meddelas ändå att minsta tiden icke gått till ända.

11 §.

Vård i anstalt må icke utan medgivande av domstol pågå under längre tid än sammanlagt tre år utöver minsta tiden. Finnes längre anstaltsvistelse vara påkallad, har interneringsnämnden att göra framställning till riksåklagaren, som prövar huruvida talan om förlängning av anstaltstiden skall väckas.

Medgivande till förlängning skall lämnas, om det för att förebygga fortsatt allvarlig brottslighet från den dömdes sida finnes erforderligt att han må kunna hållas i anstalt under ytterligare tid. Medgivande skall avse förlängning med tre år; genom nya medgivanden kan tiden förlängas med tre år åt gången.

Har talan om förlängning av anstaltstiden väckts, må den dömde hållas i anstalt i avbidan på att rättens beslut vinner laga kraft.

12 §.

Den som vårdas utom anstalt skall stå under övervakning. Till övervakare förordnar interneringsnämnden befattningshavare vid anstalt vari den döm-

de varit intagen, skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening eller nykterhetsnämnd.

Om det prövas lämpligt, skall nämnden förordna någon som kan förväntas vinna den dömdes förtroende att såsom tillitsman biträda vid övervakningen.

Den dömden är skyldig att hålla övervakaren underrättad om sin bostad och arbetsanställning, på kallelse inställa sig hos honom och i övrigt enligt hans anvisningar upprätthålla förbindelse med honom och tillitsmannen.

13 §.

Den som vårdas utom anstalt skall föra ett ordentligt och laglydigt leverne, efter förmåga söka försörja sig och fullgöra honom åvilande underhållsskyldighet samt i övrigt ställa sig till efterrättelse vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrifter eller anvisningar som meddelats med stöd därav. Har han förpliktats ersätta genom brottet uppkommen skada, skall han göra vad i hans förmåga står att fullgöra denna skyldighet.

14 §.

Interneringsnämnden skall meddela erforderliga föreskrifter rörande vad den som vårdas utom anstalt har att iakttaga. Föreskrifterna må avse den dömdes vistelseort eller bostad, hans arbetsanställning, förfogande över arbetsförtjänst eller andra tillgångar, hans utbildning, användande av fritid, avhållsamhet från rusdrycker eller undvikande av skadligt sällskap. Annan liknande föreskrift må ock meddelas.

När det finnes erforderligt, må föreskrivas att den dömden skall i eller utom sjukhus eller annan dylik inrättning underkasta sig läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling.

15 §.

Föreskrifter som meddelas enligt 14 § skola upptagas i behandlingsplanen.

Under vårdens fortgång skola vidtagas de ändringar i fråga om föreskrifterna som föranledas av den dömdes förhållanden och omständigheterna i övrigt.

16 §.

Övervakaren må efter samråd med tillitsmannen och den dömden meddela anvisningar med avseende å verkställandet av föreskrift enligt 14 §, så ock medgiva tillfälliga lättnader och vidtaga omedelbart erforderliga jämkningar. Sålunda vidtagna åtgärder skola av övervakaren anmälas för interneringsnämnden.

17 §.

Visar den som vårdas utom anstalt tredska att iakttaga vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrifter eller anvisningar som meddelats med stöd därav, eller finnes på grund av hans uppförande eller eljest att

anstaltsvård är påkallad för att förebygga att han begår brott, må interneringsnämnden besluta att han skall återintagas i anstalt.

Föreligger fråga om återintagning, må nämnden förordna att den dömde skall på lämpligt sätt omhändertagas till dess nämnden meddelar beslut i ärendet. Beslut skall meddelas inom en vecka från det den dömde omhändertagits.

18 §.

Erfordras icke längre att den som vårdas utom anstalt står under interneringsnämndens tillsyn, skall nämnden förordna om skyddsinterneringens upphörande.

Har den dömde under en sammanhängande tid av tre år stått under övervakning, skall nämnden pröva huruvida skyddsinterneringen må upphöra; har övervakningen fortgått under fem år, skall påföljden upphöra.

7 K A P.

Särskild vård

1 §.

Kan den som begått brottslig gärning bliva föremål för *vård enligt barnavårdslagen*, må rätten, efter hörande av barnavårdsnämnd eller, i fråga om den som är elev i skola tillhörande barna- och ungdomsvården, skolans styrelse, överlämna åt nämnden eller styrelsen att föranstalta om erforderlig vård.

2 §.

Kan den som begått brottslig gärning bliva föremål för *vård enligt lagen om nykterhetsvård*, må rätten, efter hörande av nykterhetsnämnd eller, i fråga om den som är intagen å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, anstaltens styrelse, överlämna åt nämnden eller styrelsen att föranstalta om erforderlig vård.

3 §.

Om någon, som begått brottslig gärning, i utlåtande enligt sinnessjuklagen förklarats vara i behov av vård å sinnessjukhus, må rätten förordna att han skall överlämnas till *vård enligt sinnessjuklagen*.

I fråga om annan än den som är sinnessjuk eller sinnesslö må förordnande som i första stycket sägs meddelas allenast efter hörande av medicinalstyrelsen.

4 §.

Är någon, som begått brottslig gärning, i behov av psykiatrisk vård eller tillsyn, och meddelas ej förordnande enligt 3 §, må rätten förordna att han skall överlämnas till *öppen psykiatrisk vård*.

I fråga om annan än den som är sinnessjuk eller sinnesslö må, om psykiatrisk vård ej tillstyrkts i utlåtande enligt sinnessjuklagen, förordnande enligt första stycket meddelas allenast efter tillstyrkande av hjälpverksamhetsläkare eller medicinalstyrelsen.

8 K A P.

Särskilda påföljder för ämbetsmän m. fl.

1 §.

Avsättning från viss befattning innebär förlust av befattningen och av de rättigheter och förmåner som åtfölja denna, såframt ej i fråga om viss rättighet eller förmån annat är särskilt stadgat.

2 §.

Suspension innebär mistning av viss befattning för bestämd tid och medför under den tid den dömdes på grund av domen är skild från befattningens utövning förlust av de rättigheter och förmåner som följa med befattningen, såframt ej i fråga om viss rättighet eller förmån annat är särskilt stadgat.

Tiden för suspension må, vare sig påföljden avser ett eller flera brott, bestämmas till minst en månad och högst ett år.

Suspension må ej verkställas medan den dömdes för undergående av påföljd är intagen i skyddsvårdsanstalt eller militärhåkte.

3 §.

Disciplinstraff för krigsmän äro arrest och disciplinbot. I vissa avseenden stadgas därom i särskild lag.

4 §.

Innehar den som enligt bestämmelserna i 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken skall dömas till avsättning eller suspension från viss tjänst ej längre samma tjänst, men har han i dess ställe erhållit annan befattning med likartade arbetsuppgifter, skall dömas till avsättning eller suspension från den befattningen. Har han ej i tjänstens ställe erhållit annan befattning som nu sagts, skall böter eller fängelse som i nämnda paragrafer stadgas eller annan allmän brottspåföljd ådömas enbart och vid påföljdens bestämmande hänsyn tagas till att avsättning eller suspension ej ådömes, om jämte avsättning eller suspension ej skolat dömas till annan påföljd, må varje påföljd eftergivas.

När den, som enligt bestämmelserna i 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken skall dömas till avsättning eller suspension från sin tjänst, innehar annan med ämbetsansvar förenad befattning än i första stycket sägs, skall han avsättas

från denna, om han genom brottet visat sig uppenbarligen icke vara skickad att innehava befattningen; har han eljest i avsevärd mån skadat det anseende innehavare av den befattningen bör äga, dömes till suspension därifrån.

Dömes någon till påföljd jämlikt 18 kap. 2 § andra stycket eller 3 § andra stycket brottsbalken och innehar han med ämbetsansvar förenad befattning, skall vad ovan i andra stycket stadgas äga motsvarande tillämpning.

5 §.

Har ämbetsman begått annat brott än sådant som i 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken sägs och kan å brottet följa fängelse i två år eller däröver, skall, jämte annan påföljd som finnes böra åläggas, dömas till avsättning; om särskilda skäl föranleda därtill, må han dock bibehållas i tjänsten, och kan i sådant fall dömas till suspension. Kan å brottet ej följa fängelse i två år eller däröver, skall dömas till suspension, om ämbetsmannen genom brottet i avsevärd mån skadat det anseende som innehavare av befattningen bör äga; dock må till avsättning dömas, därest han med hänsyn till tjänstens särskilda beskaffenhet genom brottet visat sig uppenbarligen icke vara skickad att innehava denna.

När avsättning eller suspension ådömes jämlikt första stycket, skall den förlust ämbetsmannen därigenom lider beaktas vid bestämmande av annan påföljd för brottet; kan å brottet ej följa fängelse i två år eller däröver, må annan påföljd eftergivnas.

Vad i denna paragraf stadgas skall äga tillämpning jämväl när ämbetsman dömes till påföljd med stöd av 18 kap. 10 § brottsbalken.

6 §.

Om förvaltningsmyndighet för visst brott ålagt ämbetsman disciplinär bestraffning, har domstol att taga hänsyn därtill vid bestämmande av påföljd för samma brott, och må, om å brottet ej kunnat följa fängelse i två år eller däröver, varje påföljd eftergivnas. Förvaltningsmyndighetens beslut skall förfalla, om det ej helt eller delvis verkställts när åtal för brottet väckes.

7 §.

Vad i detta kapitel sägs om ämbetsman skall ock gälla annan befattningshavare som i 18 kap. brottsbalken jämställs med ämbetsman.

Bestämmelserna i 4 och 5 §§ skola äga motsvarande tillämpning å den som är förordnad eller vald till ledamot av beslutande statlig eller kommunal församling eller sitter i jury eller beskattningsnämnd; dock må den som är vald till ledamot av beslutande statlig eller kommunal församling ej enligt 5 § dömas till avsättning i annat fall än då han begått brott varå kan följa fängelse i två år eller däröver.

Suspension må ej ådömas från befattning som avses i andra stycket.

8 §.

Om innehavare av befattning vid företag för allmän samfärdsel, vilken enligt Konungens förordnande skall åtnjuta skydd som i 15 kap. 1 § brottsbalken sägs, åsidosätter vad honom åligger till förekommande av olyckshändelse, gälle vad i 5 § stadgas.

9 §.

Har den som blivit dömd till påföljd, innan domen meddelades eller därefter men innan den vunnit laga kraft, blivit förordnad eller vald till befattning och har rätten icke prövat frågan om avsättning eller suspension därifrån jämlikt 4 eller 5 §, må särskild talan om avsättning eller suspension från befattningen föras, såframt den väckes inom två år från det domen vann laga kraft.

10 §.

Avsättning eller suspension ådömes vid sidan av annan påföljd vartill den tilltalade finnes böra dömas. Ej må jämlikt 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken dömas till böter eller disciplinstraff, om för annat brott dömes till avsättning eller suspension och sådan påföljd prövas vara tillfyllest.

9 K A P.

Förverkande av egendom

1 §.

Muta så ock för främjande av brott avsett förlag eller vederlag och annat dylikt som lämnats eller mottagits när det i brottsbalken är särskilt belagd med påföljd skall, om det ej är uppenbart obilligt, förklaras förverkat till kronan; utgjordes egendomen av annat än penningar och finnes den ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Vad nu sagts gälle dock ej mot den som i god tro förvärvat här avsedd egendom eller särskild rätt därtill.

Har någon eljest av gärning som i brottsbalken är belagd med påföljd haft vinning som ej motsvaras av skada för enskild, må han efter ty prövas skäligt förpliktas att utgiva däremot svarande belopp till kronan.

2 §.

Vad som använts såsom hjälpmedel vid gärning, vilken i brottsbalken är belagd med påföljd, eller frambragts genom sådan gärning må, såvitt ägaren eller någon som var i hans ställe uppsåtligen förövat gärningen eller medverkat därtill, förklaras helt eller delvis förverkat till kronan, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligga och

det ej är uppenbart obilligt; finnes egendomen ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Samma lag vare om hjälpmedel varmed någon tagit befattning som innebär sådan förberedelse till brott som i brottsbalken är belagd med påföljd. Vad nu sagts gälle dock ej mot den som i god tro förvärvat egendomen eller särskild rätt därtill. Avser förverkandeförklaring fartyg, som besväras av sjöpanträtt eller inteckning, eller luftfartyg, besvärat av luftpanträtt eller inteckning, må rätten ock förklara att panträtten skall upphöra i den förverkade egendomen. Finnes i annat fall någons rätt till föremål som förklaras förverkat böra oaktat förklaringen bestå, göra rätten förbehåll därom.

Ändå att fall som i första stycket sägs ej är för handen, må dyrk, falskt mynt eller annat föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, förklaras förverkat.

I stället för förverkande äge rätten föreskriva åtgärd till förebyggande av missbruk.

1 0 K A P.

Nedsättning och uteslutning av vissa påföljder m. m.

1 §.

För gärning som någon begått innan han fyllt femton år, må ej dömas till påföljd.

2 §.

För gärning som någon misstänkes hava begått sedan han fyllt femton men innan han fyllt aderton år, må allmänt åtal väckas allenast om åklagaren finner

1. att handläggning vid domstol erfordras för utredning om brottet,
2. att den misstänkte bör dömas till böter, eller
3. att med hänsyn till brottets grova beskaffenhet eller eljest särskild anledning föreligger att draga saken under domstols prövning.

Talan om förvandling av böter må ej väckas mot den som är under aderton år.

3 §.

För brott som någon begått under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet må, med undantag som nedan sägs, ej förordnas om annan påföljd än överlämnande till särskild vård enligt 7 kap.

Förordnande om skyddstillsyn må meddelas, därest sådan påföljd av särskilda skäl finnes lämpligare än vård enligt 7 kap.

Om det finnes ändamålsenligt för att avhålla den tilltalade från fortsatt

brottslighet, må villkorlig dom meddelas eller böter ådömas. Böterna må ej förvandlas.

4 §.

Är den som begått brott under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet ej i behov av särskild vård och finnes ej skyddstillsyn eller böter böra ådömas eller villkorlig dom meddelas, vare han fri från påföljd.

Samma lag vare, om någon utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd, att han är från sina sinnens bruk, och i det tillståndet begår brott.

5 §.

Har någon som ej fyllt femton år eller som handlat under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten begått brottslig gärning, må rätten förordna om förverkande av egendom eller annan dylik rättsverkan som kan följa å brottet, allenast om och i den mån det med hänsyn till hans sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt må anses skäligt.

6 §.

Dömes någon i mål, vari han hållits häktad, till fängelse på viss tid, böter, suspension eller disciplinstraff för krigsmän, må rätten, om med hänsyn till omständigheterna så prövas skäligt, förordna att påföljden skall anses till viss del eller i sin helhet verkställd genom att den dömde hållits i häkte. Vad sålunda stadgats skall äga motsvarande tillämpning, om någon som efter dom till skyddstillsyn intagits i tillsynsanstalt eller som börjat undergå skyddsfostran eller skyddsinternering i stället dömes till påföljd som förut sagts.

Beslut i fråga som i första stycket avses må vid prövning i högre rätt av klagan angående ådömd påföljd ändras, ändå att talan ej fullföljts emot beslutet.

7 §.

För brott må bestämmas lindrigare påföljd än därför stadgats, såframt synnerliga skäl föreligga för antagande, att den lindrigare påföljden är tillfyllest för den brottsliges tillrättaförande, och hinder ej möter ur allmän synpunkt; finnes uppenbart att påföljd för brottet ej är erforderlig, må den eftergivas.

11 KAP.

Sammanträffande av brott m. m.

1 §.

Skall någon dömas till påföljd för flera brott, ådömes gemensam påföljd för brotten. Om särskilda skäl föranleda därtill, må dock för brott vara följa böter sådana ådömas jämte påföljd för övriga brott, så ock för visst brott dömas till fängelse jämte villkorlig dom för brottsligheten i övrigt.

Gemensam påföljd i böter må ej avse brott för vilket är stadgat normerade böter eller böter som icke må förvandlas.

Beträffande avsättning och suspension stadgas i 11 § ävensom i 8 kap. 10 §.

2 §.

Finnes den som genom lagakraftvunnen dom för brott dömts till fängelse på viss tid, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering eller erhållit villkorlig dom, hava begått annat brott före domen eller därefter innan behandlings- eller prøvotid gått till ända, må rätten efter omständigheterna

1. förordna att den sålunda ådömda påföljden skall avse jämväl sagda brott,

2. döma särskilt till påföljd för detta brott, eller

3. undanröja den ådömda påföljden och för brotten döma till påföljd av annan art.

Förordnande enligt 1 må meddelas angående skyddsfostran utan hinder av att den dömda överskridit den i 5 kap. 1 § stadgade åldern.

Villkorlig dom må ej undanröjas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömda häktats eller erhållit del av åtal inom ett år från prøvotidens utgång. Annan påföljd må undanröjas endast om dom meddelas före utgången av behandlings- eller prøvotid.

3 §.

Finnes med stöd av 2 § 2 någon som dömts till fängelse böra för brott som han förövat innan den tidigare domen börjat verkställas ånyo dömas till fängelse, skola de i 2 kap. 2 § angivna grunderna iakttagas i fråga om de sammanräknade fängelsetiderna. Därvid må för gärningen ådömas fängelse på kortare tid än för gärningen är stadgat.

Dömer rätten i fall varom förmåles i 2 § 3 till fängelse, skall vid påföljdens bestämmande skälighänsyn tagas till vad den dömda undergått till följd av den första domen, och inå därvid dömas till fängelse på kortare tid än som följer av 2 kap. 2 §.

4 §.

Vid tillämpning av 2 § 1 beträffande någon som villkorligt frigivits från fängelse må rätten förklara den villkorligt medgivna friheten förverkad.

Dömer rätten den frigivne med stöd av 2 § 2 för annat brott till fängelse på viss tid, skall tillika, om ej särskilda skäl äro däremot, den villkorligt medgivna friheten förklarad förverkad. Därvid skall den sammanräknade tid av fängelse, som verkställigheten skall avse, angivas i domen.

Förklarad den villkorligt medgivna friheten förverkad, må rätten, om särskilda skäl äro därtill, nedsätta den icke verkställda delen av påföljden. Beslutas ej förverkande, äger rätten förlänga prøvotiden med högst ett år utöver den vid frigivningen bestämda tiden.

Åtgärd enligt denna paragraf må ej beslutas, med mindre fråga därom

uppkommer i mål vari den frigivne häktats eller erhållit del av åtal före prövotidens utgång.

5 §.

Vid tillämpning av 2 § 1 eller 2 beträffande någon som erhållit villkorlig dom eller dömts till skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering må rätten i fråga om den förut ådömda påföljden

vid villkorlig dom förlänga prövotiden till tre år,

vid skyddstillsyn förlänga prövotiden till högst fem år, så ock förordna om behandling varom stadgas i 4 kap. 3 §,

vid skyddsfostran förlänga den längsta tid som påföljden må pågå till sex år, så ock förlänga fastställd prövotid inom den längsta tiden för påföljden eller förordna om den dömdes återintagning i anstalt,

vid skyddsinternering i överensstämmelse med de grunder som angivas i 6 kap. 3 § första stycket bestämma ny minsta tid för fortsatt anstaltvård, dock att tiden i fall som nu avses må kunna bestämmas till sex månader, eller ock, utan att bestämma ny minsta tid, förordna att den dömde skall återintagas i anstalt.

Åtgärd som ovan sägs må ej beslutas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömde häktats eller erhållit del av åtal före behandlings- eller prövotidens utgång.

6 §.

Finnes den, som enligt 1 kap. 19 § erhållit anstånd med verkställigheten av fängelse vartill böter förvandlats, hava begått brott före prövotidens utgång eller ådömes honom fängelse vid förvandling av böter, må anståndet förklaras förverkat. Beslutas ej förverkande, äger rätten förlänga prövotiden till tre år.

Åtgärd enligt denna paragraf må ej beslutas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömde före prövotidens utgång eller, vid förverkande på grund av brott, inom ett år därefter häktats eller erhållit del av åtal eller av ansökan om böters förvandling.

7 §.

Förekommer till verkställighet dom å fängelse på viss tid, och finnes den dömde hava förövat brottet innan fängelse som ådömts honom för annat brott börjat verkställas, skall sedan domarna vunnit laga kraft längden av det fängelse den dömde skall undergå prövas av domstol. Därvid skall vad i 3 § första stycket stadgas äga motsvarande tillämpning. Vad nu sagts skall dock ej gälla, om efter det den ena påföljden blivit ådömd den andra ålagts med stöd av 2 § 2.

Uppkommer fråga som i första stycket avses, skall åklagare, efter framställning av skyddsvårdsstyrelsen, göra anmälan därom hos rätten. Utan avbidan på rättens beslut må endera påföljden verkställas.

8 §.

Förekomma till verkställighet på en gång dom å skyddsfostran och beslut om böter, fängelse i högst ett år eller skyddstillsyn, skall skyddsfostran träda i stället för den andra påföljden, såframt ej denna utgöres av böter som enligt 1 § ådömts samtidigt med skyddsfostran eller påföljden med stöd av 2 § 2 ålagts efter domen å skyddsfostran.

Om till verkställighet på en gång förekomma dom å skyddsfostran och dom å fängelse i mer än ett år, skall åklagare, sedan domarna vunnit laga kraft, efter framställning av skyddsvårdsstyrelsen, göra anmälan därom hos domstol. Rätten äger efter omständigheterna förklara att den ena påföljden skall träda i stället för den andra eller undanröja beslutet om skyddsfostran och döma till fängelse för det eller de brott som avsågos därmed. Dömer rätten till fängelse skola bestämmelserna i 3 § första stycket äga motsvarande tillämpning, och må fängelset bestämmas till kortare tid än i 2 kap. 6 § andra stycket sägs.

Har någon dömts till skyddsfostran genom två domar som på en gång förekomma till verkställighet, skall tiden för skyddsfostran beräknas efter den dom som först börjat verkställas.

9 §.

Förekomma till verkställighet på en gång dom å skyddsinternering och beslut om böter, fängelse på viss tid, skyddstillsyn eller skyddsfostran, skall skyddsinternering träda i stället för den andra påföljden, såframt ej denna utgöres av böter som enligt 1 § ådömts samtidigt med skyddsinternering eller påföljden med stöd av 2 § 2 ålagts efter domen å skyddsinternering.

Finnes, med hänsyn till beskaffenheten av det eller de brott som skyddsinterneringen sålunda ytterligare skall avse, ny minsta tid för anstaltsvården påkallad, må efter ansökan av åklagare domstol bestämma sådan tid.

Har någon dömts till skyddsinternering genom två domar som på en gång förekomma till verkställighet, skall sedan domarna vunnit laga kraft minsta tid bestämmas för anstaltsvården. Uppkommer sådan fråga, skall åklagare, efter framställning av skyddsvårdsstyrelsen, göra anmälan därom hos domstol.

10 §.

Har någon dömts till fängelse på livstid, skall påföljden träda i stället för fängelse vartill böter förvandlats samt annat fängelse, böter, villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering, som må hava ådömts för brott som han begått innan verkställighet börjat av den dom varigenom dömts till livstids fängelse. Finnes han hava begått annat brott innan verkställigheten upphört, äger rätten, i stället för att ådöma påföljd särskilt, förordna att fängelset skall avse jämväl detta brott.

11 §.

Om någon för flera brott skall avsättas eller suspenderas från samma berättning, skola bestämmelserna i 1 § samt 2 § 1 och 2 i tillämpliga delar gälla. Vad i 3 § första stycket och 7 § stadgas om fängelse skall, med iakttagande jämväl av vad i 8 kap. 2 § sägs, äga motsvarande tillämpning i fråga om suspension.

12 K A P.

Preskription

1 §.

Påföljd må ej ådömas för brott för vars beivrande åtgärd ej blivit vidtagen inom

1. två år, om brottet ej är belagt med svårare påföljd än fängelse i ett år,
2. fem år, om svåraste påföljden är högre men icke över fängelse i två år,
3. tio år, om svåraste påföljden är högre men icke över fängelse i åtta år,
4. femton år, om svåraste påföljden är fängelse på viss tid över åtta år,
5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.

Innefattar en handling flera brott, skall den tid som enligt första stycket är stadgad i fråga om det svåraste brottet gälla för samtliga brotten.

2 §.

För brott som avses i 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken må påföljd ej ådömas, såvida åtgärd för brottets beivrande icke blivit vidtagen inom fem år eller, om brottet är belagt med påföljd som i 1 § 3, 4 eller 5 sägs, inom tid som där stadgas.

3 §.

Åtgärd för brottets beivrande skall anses vara vidtagen, när den misstänkte i laga ordning erhållit del av åtal som mot honom väckts för brottet, eller vid förundersökning som lett till allmänt åtal underrättats om den mot honom riktade misstanken.

Avvisas eller avskrivs målet sedan åtal väckts, skall i fråga om möjligheten att ådöma påföljd så anses, som hade åtgärd för brottets beivrande ej vidtagits.

4 §.

De i 1 och 2 §§ bestämda tiderna skola i allmänhet räknas från den dag brottet begicks.

Brottet anses begånget den dag då den brottsliga handlingen avslutades. Förutsättes för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall dock tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

I fall, som i 5 kap. 2 § brottsbalken sägs och ej må åtalas innan till återgång av giftermål är dömt, skola de i första stycket omförmälda tiderna räk-

nas från den dag domen därom vann laga kraft och i det fall, som i 9 kap. 5 § brottsbalken avses, från den dag då beslut om egendomsavträde meddelades eller åtal eljest tidigast kunde ske.

5 §.

Har någon begått brott som i 1 § 3, 4 eller 5 sägs, och har han inom tid som där avses ånyo förövat brott varå fängelse över två år kan följa, skola de i 1 § omförmälda tiderna för ådömande av påföljd i fråga om båda brotten räknas från det senare. Vad sålunda stadgas skall äga motsvarande tillämpning, om den brottslige begår ytterligare brott varå fängelse som nyss sagts kan följa.

6 §.

I intet fall må påföljd ådömas sedan trettio år eller, om brottet icke är belagt med fängelse över två år, sedan femton år förflutit från dag som i 4 § sägs.

7 §.

Kan påföljd på grund av den brottsliges död eller av annan orsak ej längre ådömas, må vad i 9 kap. 1 eller 2 § stadgas vinna tillämpning endast såframt talan därom väckts inom tio år från det brottet begicks. Talan må i sådant fall av åklagare väckas allenast om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

8 §.

Ådömda böter bortfalla när tre år förflutit från det bötesbeslutet vann laga kraft, om ej dessförinnan ansökan om böternas förvandling delgivits den böt-fällde. Hänskjuter rätten ärendet till förnyad behandling av indrivningsmyndigheten, skall ny tid som nu sagts räknas från dagen för rättens beslut.

9 §.

Har dom å fängelse som ådömts omedelbart för brott icke börjat verkställas inom tre år från det domen vann laga kraft, skall, innan verkställighet må ske, domstol pröva om påföljden bör bortfalla. Anmälan om sådan prövning göres av åklagare efter framställning av skyddsvårdsstyrelsen. I avbidan på rättens beslut må skyddsvårdsstyrelsen på lämpligt sätt omhändertaga den dömde.

Har dom som i första stycket sägs icke börjat verkställas inom tio år från den dag då domen vann laga kraft eller, när fängelse över åtta år eller på livstid ådömts, inom tjugo år, skall påföljden bortfalla.

10 §.

Fängelse vartill böter förvandlats bortfaller, om beslutet ej börjat verkställas inom tre år från det beslutet vann laga kraft.

Har anstånd med verkställigheten av fängelset förklarats förverkat, skall tid som i första stycket sägs räknas från det beslutet därom vann laga kraft.

11 §.

Skall någon undergå fängelse på viss tid och avbrytes verkställigheten, skall vad i 9 eller 10 § sägs om påföljd som ej börjat verkställas äga motsvarande tillämpning i fråga om den fortsatta verkställigheten. Tiden skall därvid räknas från den dag avbrottet skedde eller, när villkorlig frigivning ägt rum men förklarats förverkad, från den dag då beslut därom vann laga kraft.

12 §.

I fråga om verkställigheten av skyddsfostran eller skyddsinternering skall vad i 9 § samt, därest avbrott skett av vård i anstalt eller beslut meddelats om återintagning, jämväl vad i 11 § är stadgat äga motsvarande tillämpning, dock att dessa påföljder bortfalla om de ej börjat verkställas, skyddsfostran inom fem år och skyddsinternering inom femton år från det domen vann laga kraft.

13 §.

Beslut om förverkande eller annan åtgärd enligt 9 kap. 1 eller 2 § förfaller, i den mån verkställighet ej skett inom tio år från det beslutet vann laga kraft.

14 §.

Dör den dömd, bortfaller ådömd påföljd. Äro böter under den brottsliges livstid ålagda genom lagakraftvunnen dom och har till gäldande därav även under hans livstid lös egendom tagits i mät eller satts i allmänt förvar, skola dock böterna utgå av den egendomen.

13 K A P.

Personundersökning

1 §.

I brottmål må, om det prövas erforderligt, personundersökning äga rum för vinnande av utredning rörande den misstänktes personliga förhållanden samt angående de åtgärder som må anses lämpliga för att främja hans anpassning i samhället.

2 §.

Ej må dömas till fängelse i sex månader eller däröver eller förordnas om villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran, skyddsinternering eller överlämnande till särskild vård enligt 7 kap. utan att personundersökning ägt rum. Personundersökning är dock ej erforderlig, om utredning som avses i 1 § därförutan är för rätten tillgänglig.

3 §.

Om personundersökning förordnar rätten, så snart tillräckliga skäl föreligga för sådan undersökning.

Erkänner vid förundersökning den misstänkte brott vara kan följa fängelse i två år eller däröver, skall åklagaren utan dröjsmål göra anmälan därom hos rätten för beslut angående personundersökning.

Rätten må förordna om komplettering av förefintlig personundersökning.

4 §.

Till personundersökare skall utses skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening eller, efter samråd med skyddskonsulent, annan lämplig person.

Utföres personundersökning av annan än skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, skall personundersökaren samråda med vederbörande skyddskonsulent och överlämna sin skriftliga berättelse över undersökningen till denne, som har att däröver avgiva yttrande till rätten.

5 §.

Rätten må, när skäl äro därtill, förordna läkare, om möjligt en psykiater, att avgiva läkarintyg angående misstänkt. Sådant intyg skall avfattas enligt anvisningar som meddelas av Konungen.

Om utlåtande enligt sinnessjuklagen ej inhämtats, skall läkarintyg som i första stycket sägs vara införskaffat innan någon dömes till skyddsinternerung eller överlämnas till öppen psykiatrisk vård.

Misstänkt som ej är häktad är pliktig att för läkarundersökning inställa sig å tid och ort som läkaren bestämmer.

6 §.

Personundersökaren äger taga del av anteckningar och andra handlingar från verkställd förundersökning samt närvara vid förhör som hålles med den misstänkte.

7 §.

Barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd skola på begäran av personundersökaren, åklagaren eller rätten meddela upplysningar beträffande misstänkt, med vilken nämnden har att taga befattning, samt föreslå de åtgärder som nämnden må finna erforderliga för att främja hans anpassning i samhället.

8 §.

I samband med personundersökningen och därefter intill dess frågan om påföljd för brottet blivit avgjord bör den skyddskonsulent, skyddsassistent eller tjänsteman hos skyddsförening, som tager befattning med undersökningen, söka lämna den misstänkte stöd och hjälp, ägnad att främja hans anpassning i samhället.

Om tjänsteman som i första stycket avses förordnar att den misstänkte ställes under skyddstillsyn, bör han på lämpligt sätt förbereda vården i frihet.

14 K A P.

Rättegången, myndigheter m. m.*Rättegången*

1 §.

Mål om förvandling av böter upptages av rätten i den ort där den bötfälde finnes eller ock av allmän underrätt som handlagt det mål vari böterna ådömts.

2 §.

Talan enligt 2 kap. 14 § eller 4 kap. 14 § väckes vid domstol vars tillsynsnämnd handhar tillsynen över den dömde.

Fråga om åtgärd enligt 3 kap. 5 § andra stycket eller 6 § upptages av den rätt som först avgjort det mål vari meddelats villkorlig dom.

Talan enligt 6 kap. 2 eller 11 § väckes vid den rätt som först avgjort det mål vari dömts till fängelse eller skyddsfostran eller till skyddsinternering.

Mål som avses i denna paragraf må ock upptagas av domstol, där brottmål mot den dömde är anhängigt, eller av rätten i den ort där den dömde mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

3 §.

Anmälan varom stadgas i 11 kap. 7 eller 8 § eller 9 § tredje stycket göres hos första domstol i något av målen.

Ansökan jämlikt 11 kap. 9 § andra stycket göres hos den rätt som först avgjort det mål vari dömts till skyddsinternering.

Talan enligt 12 kap. 9, 11 eller 12 § väckes vid den rätt som först avgjort målet eller hos annan rätt som handlägger framställning om häktning av den dömde eller där brottmål mot honom är anhängigt.

4 §.

Talan som avses i 2 kap. 14 §, 3 kap. 6 §, 4 kap. 14 § eller 6 kap. 11 § väckes genom alt ansökan om målets upptagande delgives den dömde.

5 §.

I mål om förvandling av böter vare rätten domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Om det finnes lämpligt, bör dock i häradsrätt nämnd deltaga och rådhusrätt äga den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling; häradsrätt vare domför med tre i nämnden.

Angående rättens sammansättning när den har att avgöra fråga som avses i 2 kap. 14 § 3 eller 4, 3 kap. 5 § andra stycket eller 6 § eller 4 kap. 14 § första eller andra stycket gälla vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling.

Vid avgörande av fråga som avses i 6 kap. 2 eller 11 §, 11 kap. 7, 8 eller 9 § eller 12 kap. 9, 11 eller 12 § gälla vad i rättegångsbalken är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i mål om påföljd för brott varå kan följa fängelse i två år eller däröver.

Fråga om undanröjande av påföljd med stöd av 11 kap. 2 § 3 eller om åtgärd enligt 11 kap. 4, 5 eller 6 § må ej prövas och avgöras vid häradsrätt med allenast tre i nämnden eller i rådhusrätt av endast en lagfaren domare.

6 §.

Innan rätten enligt 11 kap. 2 § beslutar angående påföljd beträffande någon som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering skall, om det finnes erforderligt, yttrande inhämtas från skyddsvårdens ungdomsnämnd eller interneringsnämnden.

Har anmälan skett enligt 11 kap. 8 § andra stycket, skall rätten inhämta yttrande av ungdomsnämnden.

Om det prövas lämpligt, må interneringsnämnden höras innan skyddsinternering ådömes.

7 §.

I mål om förvandling av böter skola parterna kallas till förhör inför rätten. Målet må handläggas och avgöras utan hinder av att den bötfällda uteblivit.

Finner rätten ytterligare prövning vara erforderlig i fråga om anstånd eller avbetalning eller ock rörande åtgärd för indrivning av böterna, skall saken hänskjutas till ny behandling av indrivningsmyndigheten. Mot beslut härom må talan ej föras. Om först i hovrätt uppgives tillgång till böters gäldande, må beslut som nyss sagts ej på den grund av hovrätten meddelas, med mindre synnerliga skäl äro därtill.

Avgörande av saken sker genom beslut. Rätten äger förordna att beslutet skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. Mot hovrätts beslut i mål om förvandling av böter må talan icke föras.

8 §.

I mål om åtgärd enligt 2 kap. 14 § 3 eller 4, 3 kap. 5 § andra stycket eller 6 §, 4 kap. 14 § första eller andra stycket, 6 kap. 11 § eller 12 kap. 9, 11 eller 12 § skall rätten lämna den dömde tillfälle att yttra sig. Begär han att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom.

Rättens avgörande sker genom beslut.

Mot beslut angående åtgärd enligt 3 kap. 5 § andra stycket må endast den dömde föra talan.

9 §.

Rättens avgörande i mål om åtgärd enligt 2 kap. 14 § 3 eller 4, 3 kap. 5 § andra stycket, 11 kap. 7, 8 eller 9 § eller 12 kap. 9, 11 eller 12 § länder omedelbart till efterrättelse, om rätten ej annorlunda förordnar. Samma lag vare i fråga om beslut enligt 3 kap. 6 §, 4 kap. 14 § eller 11 kap. 4, 5 eller 6 § angående förlängning av prøvotid eller av tid för skyddsfostran.

10 §.

Varning som beslutats av domstol eller tillsynsnämnd skall utan dröjsmål meddelas den dömda personligen. Kan den ej meddelas i samband med beslutet, må det överlämnas åt annan domstol eller tillsynsnämnd att meddela varningen.

Bevistalan

11 §.

Misstänkes någon att hava begått brottslig gärning innan han fyllt femton år, må åklagare, om det finnes påkallat ur allmän synpunkt, efter framställning av barnavårdsnämnd eller länsstyrelse begära domstols prövning huruvida den misstänkte begått gärningen (*bevistalan*).

12 §.

Om bevistalan skall i tillämpliga delar gälla vad i rättegångsbalken är föreskrivet angående åtal för brott varå kan följa fängelse i två år eller däröver; beträffande dylik talan gälle dock följande avvikelser:

1. Finnes förhandlingens offentlighet vara till olägenhet till följd av den uppmärksamhet för vilken den misstänkte kan antagas bliva föremål, äge rätten förordna att målet skall handläggas inom stängda dörrar.
2. Saknar den misstänkte försvarare, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det icke finnes uppenbart att försvarare ej erfordras.
3. Vad i 24 och 25 kap. är stadgat skall icke äga tillämpning.
4. Sådan kostnad å rättegången som avses i 31 kap. 1 § skall stanna å statsverket.
5. Talan mot beslut eller dom i målet må ej komma under högsta domstolens prövning i vidare mån än som följer av 58 eller 59 kap.

Vissa myndigheter

13 §.

Om tillsättande av anstaltsnämnd samt om nämndens sammansättning och beslutförhet stadgas i lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt.

14 §.

Tillsynsnämnds verksamhetsområde skall enligt Konungens förordnande omfatta en eller flera allmänna underrätters domkrets.

Tillsynsnämnd består av fem ledamöter, om ej Konungen förordnar att viss nämnd skall hava flera ledamöter. Ersättare utses till det antal Konungen bestämmer. Nämnden är beslutför med ordförande och två ledamöter. I brådskande fall, så ock i ärenden av mindre vikt, äger ordföranden ensam besluta å nämndens vägnar. Sådant beslut skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

Konungen äger förordna att tillsynsnämnd skall arbeta å avdelningar, och gälle om sådan avdelning i tillämpliga delar vad om nämnd är stadgat.

15 §.

Konungen förordnar ordförande i tillsynsnämnd samt ersättare för honom såsom ledamot. Såsom ordförande ifrågakommer allenast innehavare av domarämbete. Vid förfall tjänstgör såsom ordförande den som nämnden inom sig utser därtill.

Övriga ledamöter och ersättare utses av länsstyrelsen efter hörande av underrätterna inom nämndens verksamhetsområde. De böra hava erfarenhet beträffande vård av ungdom, arbetsförmedling eller eljest i allmänna värv.

Ordförande, övriga ledamöter och ersättare utses för viss tid, högst fem år.

16 §.

Skyddsvårdens ungdomsnämnd och interneringsnämnden skola vardera bestå av en lagfaren ledamot, som bör vara innehavare av domarämbete och skall föra ordet i nämnden, och en psykiater, båda med särskilda ersättare som uppfylla enahanda behörighetsvillkor, samt ytterligare tre ledamöter jämte ersättare till det antal Konungen bestämmer. Konungen utser ordförande, övriga ledamöter och ersättare för viss tid, högst fem år, och förordnar en av ledamöterna att vid förfall för ordföranden tjänstgöra i hans ställe.

Ordföranden må i brådskande fall, så ock i ärenden av mindre vikt, ensam besluta å nämndens vägnar. Sådant beslut skall anmälas vid nästa sammanträde med nämnden.

17 §.

Ledamot eller ersättare i tillsynsnämnd, ungdomsnämnden eller interneringsnämnden skall hava avlagt domared. Mot ledamot eller ersättare gälle samma jäv som i fråga om domare, dock att vad i 4 kap. 13 § 7 rättegångsbalken sägs icke skall äga tillämpning.

I fråga om beslut av nämnd som i första stycket sägs skall vad angående omröstning till dom i brottmål är stadgat i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Vad i denna paragraf stadgas angående jäv och omröstning skall ock gälla ledamot eller ersättare i anstaltsnämnd och beslut av sådan nämnd vid prövning av fråga om fakultativ villkorlig frigivning.

18 §.

I ärende som handlägges av tillsynsnämnd, ungdomsnämnden eller interneringsnämnden bör den dömde, om det finnes lämpligt, erhålla tillfälle att yttra sig.

Den dömde bör höras muntligen av nämnden eller ledamot därav innan behandlingsplan fastställs enligt 4 kap. 10 §, 5 kap. 6 § eller 6 kap. 7 §, så ock om han begär att bliva muntligen hörd eller det eljest finnes lämpligt.

19 §.

Mot anstaltsnämnds beslut i ärende om fakultativ villkorlig frigivning må den dömde föra talan genom besvär hos skyddsvårdsstyrelsen.

I skyddsvårdsstyrelsens beslut må den dömde söka ändring hos Konungen genom besvär, som skola ingivas till justitiedepartementet.

Vid handläggning av ärende enligt denna paragraf skall skyddsvårdsstyrelsen bestå av överdirektören eller ställföreträdare för honom och tjänsteman i styrelsen som Konungen bestämmer jämte två av Konungen utsedda sakkunniga, av vilka den ene skall vara eller hava varit innehavare av domarämbete. Såsom styrelsens beslut skall, vid lika röstetal för olika meningar, gälla den mening som är lindrigast för den dömde.

20 §.

Mot tillsynsnämnds beslut i ärende angående åtgärd enligt 2 kap. 14 § 2 eller 3 eller 4 kap. 9, 12 eller 13 § må den dömde föra talan genom besvär hos hovrätt. Besvärstiden skall räknas från den dag då han erhöll del av beslutet. Mot hovrättens beslut må talan icke föras.

Tillsynsnämnds beslut som i första stycket avses skall genast lända till efterrättelse, om ej nämnden eller hovrätten annorlunda förordnar.

Mot beslut som enligt denna lag meddelas av tillsynsnämnd i andra fall än nu sagts eller av ungdomsnämnden eller interneringsnämnden må talan ej föras.

21 §.

Över beslut angående anstånd med erläggande av böter eller avbetalning av böter må talan ej föras; dock äger bötfälld påkalla prövning av beslutet i samband med klagan över utmätning eller införsel. Om prövning av sådant beslut i samband med fråga om böternas förvandling stadgas i 7 § andra stycket.

Övriga bestämmelser

22 §.

Det åligger polismyndighet att på framställning av domstol, tillsynsnämnd, ungdomsnämnden, interneringsnämnden eller skyddsvårdsstyrelsen lämna handräckning för den dömdes inställande i ärende enligt denna lag

eller för hans omhändertagande jämlikt 2 kap. 14 § 2, 4 kap. 12 §, 6 kap. 17 § andra stycket eller 12 kap. 9, 11 eller 12 §.

Polismyndighet har också att lämna erforderlig handräckning för misstänkt persons inställande inför läkare som i 13 kap. 5 § sägs.

23 §.

Om behandling i skyddsvårdsanstalt är särskilt stadgat.

24 §.

De närmare bestämmelser som erfordras för tillämpning av denna lag meddelar Konungen.

Utkast

till

Lag om införande av skyddslagen

1 §.

Den nu antagna skyddslagen skall jämte vad här nedan stadgas träda i kraft den ; dock må dessförinnan bestämmelser meddelas av Konungen enligt vad i skyddslagen är för vissa fall stadgat.

2 §.

Genom skyddslagen upphävas

2 och 4 kap. samt 5 kap. 1, 2, 4—6, 6 a, 13—19, 19 a och 20—24 §§ strafflagen;

lagen den 22 april 1927 om tillsyn över dem, som utskrivits på prov från förvaring eller internering i säkerhetsanstalt;

lagen den 24 september 1931 med vissa bestämmelser om bötesstraff utom strafflagens område (särskild böteslag);

lagen den 15 juni 1935 om ungdomsfängelse;

lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff;

lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt;

lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom;

lagen den 18 september 1943 om villkorlig frigivning;

lagen den 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga;

lagen den 20 april 1951 med vissa bestämmelser om böter och viten;

lagen den 30 december 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig; samt

lagen den 18 juni 1954 om personundersökning i brottmål;

så ock, om ej annat nedan stadgas, vad i övrigt finnes i lag eller författning stridande mot skyddslagens bestämmelser.

3 §.

Hänvisas i lag eller särskild författning till lagrum, som ersatts genom bestämmelse i skyddslagen eller i denna lag, skall den bestämmelsen i stället tillämpas.

Vad i lag eller författning finnes stadgat om fångvårdsstyrelsen och fångvårdsanstalt skall i stället avse skyddsvårdsstyrelsen och skyddsvårdsanstalt.

4 §.

Skall enligt 1 kap. 1 § skyddslagen böter ådömas i dagsböter och är i lag eller särskild författning minsta bot bestämd till femtio kronor eller mera, skall lägsta antalet dagsböter utgöra en tiondel av det sålunda bestämda bötesbeloppets krontal.

5 §.

Vad i 1 kap. skyddslagen stadgas om böter skall i tillämpliga delar gälla viten, som utdömas på grund av myndighets föreläggande eller omedelbart på grund av lag eller författning; dock att vad i 1 § första stycket samma kapitel sägs skall äga tillämpning allenast å viten som ådömas av domstol och grunda sig på allmänna, för alla fall av viss beskaffenhet givna föreskrifter.

6 §.

Påföljd i fängelse skall anses svårare än påföljd i böter, ändå att vid förvandling av böterna skall följa fängelse på längre tid.

7 §.

Till straffarbete må ej vidare dömas; i stället dömes till fängelse på tid som för straffarbete är stadgad.

8 §.

Är i lag eller författning såsom påföljd för brott stadgat fängelse utan angivande av längsta tid därför, må fängelse ej ådömas på längre tid än ett år; dock att, där påföljden skall bestämmas enligt stadgande i 8—27 kap. strafflagen, må dömas till fängelse i högst två år.

9 §.

Förekomma till verkställighet på en gång dom, varigenom någon dömts till straffarbete på viss tid, och dom, meddelad före skyddslagens ikraftträdande, enligt vilken han har att undergå fängelse, skall fortfarande tillämpas vad i 4 kap. 5 § andra stycket och 6 § första stycket strafflagen sägs.

10 §.

Har för brott enligt lag som gällde vid brottets begående kunnat följa straffarbete i högst ett år men är för brottet, om det begåtts efter den , högsta påföljden fängelse i två år, må påföljd ej ådömas, om den misstänkte icke häktats eller erhållit del av åtal inom fem år från det brottet begicks.

11 §.

Vad i skyddslagen stadgas om fängelse skall, med de undantag som nedan angivas, i tillämpliga delar gälla straffarbete eller fängelse som ådömts före skyddslagens ikraftträdande.

1. Vid prövning av fråga om villkorlig frigivning från gemensamt straff som bestämts jämlikt 4 kap. 3 § strafflagen skall alltjämt iakttagas vad i 1 § andra stycket, 14 § andra stycket och 20 § första stycket lagen om villkorlig frigivning sägs.

2. I fråga om den som vid skyddslagens ikraftträdande är villkorligt frigiven från straffarbete eller fängelse skall lagen om villkorlig frigivning med undantag av 13 § fortfarande gälla. Förklaras den villkorligt medgivna friheten förverkad jämlikt 11 § nyssnämnda lag eller 11 kap. 4 § skyddslagen, skall därefter beträffande den icke verkställda delen av påföljden vad i skyddslagen är stadgat om fängelse äga motsvarande tillämpning.

12 §.

Vad i lagen om villkorlig dom stadgas skall alltjämt äga tillämpning i fall då villkorlig dom meddelats före skyddslagens ikraftträdande, dock med följande avvikelser:

1. Tillsynsnämnd varom förinäles i 14 kap. 14 § skyddslagen må inom sitt verksamhetsområde till behandling upptaga frågor som enligt lagen om villkorlig dom ankomma på övervakningsnämnd; och skall därvid vad om handläggning och beslut av övervakningsnämnd är stadgat äga motsvarande tillämpning. Övervakningsnämnd må icke finnas tillsatt efter det skyddslagen trätt i kraft.

2. Övertygas den som enligt 1 § lagen om villkorlig dom erhållit anstånd med verkställande av straff att hava begått annat brott, skall i fall som i 13 § 1 mom. andra stycket nämnda lag avses rätten antingen förklara att den ådömda påföljden skall avse jämväl detta brott eller ock döma särskilt till påföljd för brottet. Därvid skall vad i 11 kap. 3 § skyddslagen stadgas äga motsvarande tillämpning.

3. Förklaras anstånd med verkställande av straff förverkat, äger rätten undanröja straffet och, under förutsättningar som angivas i 5—7 kap. skyddslagen, döma till skyddsfostran eller skyddsinternering eller förordna om överlämnande till särskild vård.

13 §.

Beträffande ungdomsfängelse, ådömt enligt äldre lag, skall i tillämpliga delar gälla vad i skyddslagen stadgas om skyddsfostran och beträffande förvaring eller internering i säkerhetsanstalt vad i skyddslagen är stadgat om skyddsinternering. I fråga om den, som vid nämnda lags ikraftträdande undergår förvaring eller internering och för vilken minsta tiden för påföljden gått till ända, skall dock den tid av tre år varom stadgas i 6 kap. 11 § skyddslagen räknas från dagen för ikraftträdandet.

14 §.

Har någon före skyddslagens ikraftträdande begått brottslig gärning under inflytande av sinnesbeskaffenhet som avses i 5 kap. 5 § strafflagen, skall för sådan gärning, i stället för vad i nämnda lagrum sägs, gälla vad i 10 kap. 3 och 4 §§ skyddslagen är stadgat; dock må böter ej ådömas eller förordnande meddelas om villkorlig dom eller skyddstillsyn.

15 §.

I fråga om sammanträffande av brott skola utan hinder av att brotten eller något av dem begåtts före skyddslagens ikraftträdande bestämmelserna i 11 kap. skyddslagen tillämpas.

16 §.

Vad i lag eller författning finnes stadgat angående särskild verkan av att någon dömes till straff skall äga tillämpning när påföljd varom stadgas i skyddslagen ådömes. I fråga om den som begått brott under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet skall dock vad nu sagts gälla allenast om så är särskilt stadgat.

Vid tillämpning av första stycket skola villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran och skyddsinternering ävensom, om ej i domen annorlunda förordnas, överlämnande till särskild vård anses lika med fängelse. Därvid skola skyddsinternering samt, om rätten så förordnar, skyddstillsyn, skyddsfostran och överlämnande till särskild vård anses motsvara fängelse i minst sex månader.

17 §.

Är påföljd beroende av värdet å viss egendom, skall det värde gälla som egendomen hade å den tid brottet förövades.

Utkast
till
Lag om behandling i skyddsvårdsanstalt

Härigenom förordnas som följer.

1 K A P.

Inledande bestämmelser

1 §.

Skyddsvårdsanstalter äro allmänna skyddsvårdsanstalter, tillsynsanstalter, ungdomsanstalter och interneringsanstalter.

Skyddsvårdsanstalt kan vara öppen eller sluten.

Vad i denna lag sägs om anstalt skall ock gälla avdelning av anstalt.

2 §.

Skyddsvårdsanstalterna skola, enligt bestämmelser som Konungen meddelar, för samverkan bilda särskilda anstaltsgrupper. En av de i anstaltsgrupp ingående anstalterna skall vara centralanstalt för gruppen. Inom anstaltsgrupp skall, såvida ej Konungen för visst fall annorlunda förordnar, finnas psykiatrisk avdelning.

3 §.

Skyddsvårdsstyrelsen har att, i den mån ej annat är stadgat, leda och öva inseende över behandlingen av dem som intagas i skyddsvårdsanstalt.

I den mån ej annorlunda är stadgat skall styresman vid centralanstalt, såvitt angår gruppens anstalter, under skyddsvårdsstyrelsen utöva ledningen av de intagnas behandling. Under styresmannen vid centralanstalt beslutar, om ej annat är stadgat, styresman vid anstalt inom gruppen.

Överläkaren vid psykiatrisk avdelning inom anstaltsgrupp skall lämna råd och anvisningar beträffande behandlingen av de på gruppens anstalter intagna. Såvitt angår behandlingen av dem som överflyttats till avdelningen skall han äga de befogenheter som eljest tillkomma styresman vid centralanstalt.

4 §.

Vid skyddsvårdsanstalt skall finnas en anstaltsnämnd bestående av en av Konungen utsedd ordförande, vilken skall vara eller hava varit innehavare

av domarämbete eller eljest vara lagfaren, anstaltens styresman samt tre av länsstyrelsen utsedda personer, av vilka en skall vara befattningshavare vid anstalten samt minst en skall äga insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet eller liknande arbete. Konungen utser ersättare för ordföranden. Länsstyrelsen utser i mån av behov suppleanter för övriga ledamöter. Nämnden är beslutför då, utom styresmannen, ordförande och två ledamöter äro närvarande.

Styresmannen skall, där det kan ske utan dröjsmål, till överläggning i nämnden upptaga frågor om intagens hållande i enrum under arbete eller fritid, om disciplinära åtgärder och om andra viktigare frågor. Nämnden har ock att, enligt vad i skyddslagen stadgas, besluta angående fakultativ villkorlig frigivning, att avgiva yttrande över ansökning om nåd samt att behandla ärende som skyddsvårdsstyrelsen eller styresmannen vid centralanstalten hänskjuter till nämnden eller vars upptagande påkallas av ledamot.

Nämnden må besluta framställning till Konungen eller skyddsvårdsstyrelsen angående de intagnas behandling eller förhållandena å anstalten i övrigt.

Utöver vad nu sagts har nämnden att medverka till upprätthållandet av önskvärd förbindelse mellan intagen och honom närstående samt att främja arbetsanskaffning åt intagen som skall lämna anstalten.

De ledamöter av nämnden som icke på grund av sin tjänst hava att taga befattning med de intagna åligger att under regelbundna besök å anstalten följa de intagnas behandling.

5 §.

Tillfälle att deltaga i anstaltsnämnds sammanträde skall beredas skyddskonsulent eller skyddsassistent i distriktet samt centralanstaltens styresman och överläkaren vid psykiatrisk avdelning inom anstaltsgruppen. Jämväl annan, som anses kunna lämna upplysningar av vikt, må av anstaltens styresman eller av nämnden kallas att närvara vid sammanträde.

Ledamot av nämnden, så ock vid sammanträde närvarande styresman vid centralanstalt, överläkare vid psykiatrisk avdelning, skyddskonsulent, skyddsassistent eller befattningshavare vid anstalten äger få sin mening antecknad till protokollet.

2 K A P.

Doms befordran till verkställighet

1 §.

Har den som dömts att undergå fängelse, skyddsfostran eller skyddsinternering icke inom föreskriven tid fullföljt talan i målet såvitt angår honom ådömd påföljd, må domen i denna del verkställas utan hinder av fullföljd å åklagares eller målsägandes sida.

2 §.

I vissa fall, varom är särskilt stadgat, må dom som i 1 § sägs verkställas utan hinder av att tiden för fullföljd av talan i målet ej gått till ända. Verkställighet må ock ske, därest den dömde i den ordning nedan stadgas före fullföljdstidens utgång avgiver förklaring att han avstår från talan mot domen såvitt angår honom ådömd påföljd och medger att verkställighet därav må ske (nöjdförklaring).

3 §.

Nöjdförklaring av häktad avgives i vittnes närvaro inför styresmannen vid den skyddsvårdsanstalt eller föreståndaren för det häkte där han förvaras eller, om han hålles i militärhäkte, inför den befattningshavare som har uppsikt över häktet. Är den som sålunda äger mottaga nöjdförklaring ej tillstädes, må förklaringen avgivas inför den som är i hans ställe. Ej må förklaringen gälla utan att domen eller rättens eller domarens bevis om målets utgång, såvitt den dömde rör, finnes att tillgå för den som mottager förklaringen samt den dömde haft betänketid till andra dagen efter den då domen vid rätten avkunnades för honom eller blev honom annorledes delgiven. Tillfälle skall såvitt möjligt beredas den dömde att under betänketiden samråda med sin försvarare.

Myndighet som äger mottaga nöjdförklaring av häktad skall så snart ske kan erinra den häktade om hans rätt att avgiva sådan förklaring och vad därvid är att iakttaga samt å den dag, då nöjdförklaring först kan avgivas, vare sig det är söckendag eller helgdag, efterhöra huruvida han vill avgiva sådan förklaring.

4 §.

Vad i 3 § är stadgat om häktad skall äga motsvarande tillämpning med avseende å den som undergår fängelse eller eljest är intagen i skyddsvårdsanstalt.

5 §.

Den som icke är häktad eller intagen i skyddsvårdsanstalt må, med avlämnande av domen eller sådant bevis som sägs i 3 §, avgiva nöjdförklaring inför styresman vid skyddsvårdsanstalt eller den som är i hans ställe, landsfogde, polismästare eller annan polischef. Den som fullgör militärtjänstgöring må ock avgiva förklaringen inför befattningshavare vid krigsmakten, som över honom har bestraffningsrätt i disciplinmål. När nöjdförklaring avgives, skall vittne närvara.

6 §.

Myndighet som mottagit nöjdförklaring skall göra anteckning därom å den handling, på grund varav förklaringen avgivits. Anteckningen skall jämväl underskrivas av den dömde och vittnet.

Om avgiven nöjdförklaring skall underrättelse ofördröjligen avsändas till den domstol som meddelat domen.

Myndighet som äger mottaga nöjdförklaring skall föra särskilda minnesanteckningar över dylika förklaringar och åtgärder som omförmälas i 3 § andra stycket.

7 §.

Nöjdförklaring som avgivits i enlighet med denna lag må icke återtagas. Har den dömd, innan förklaringen avgives, fullföljt talan mot domen såvitt angår honom ådömd påföljd, skall denna talan anses återkallad genom förklaringen.

8 §.

Är den, som skall undergå påföljd som avses i denna lag, häktad i målet, när domen må verkställas såvitt angår påföljden, skall styresmannen vid den skyddsvårdsanstalt eller föreståndaren för det häkte där han förvaras eller, om han hålles i militärhäkte, den befattningshavare som har uppsikt över häktet omedelbart befordra domen till verkställighet. Den som hålles häktad annorstädes än i skyddsvårdsanstalt skall enligt bestämmelser som meddelas av skyddsvårdsstyrelsen förpassas till lämplig sådan anstalt. Om överflyttning från en anstalt till annan stadgas i 4 kap. 5 §.

Är den dömd icke häktad i målet, skall polismyndigheten i den ort, där han vistas, för verkställighet förpassa honom till skyddsvårdsanstalt, vari han enligt särskilt meddelade föreskrifter skall intagas. Avgiver den dömd nöjdförklaring, skall den myndighet som mottager nöjdförklaringen låta verkställa förpassningen. Finnes det kunna ske utan fara för att han avviker, må den dömd i stället för att förpassas till anstalten föreläggas att inställa sig där. Mottages nöjdförklaring å den anstalt, vari den dömd skall intagas, eller är han intagen i skyddsvårdsanstalt när domen eljest förekommer till verkställighet, skall styresmannen eller den som är i hans ställe omedelbart befordra domen till verkställighet.

Beträffande häktad som hålles i militärhäkte samt den som avgivit nöjdförklaring inför befattningshavare vid krigsmakten ankommer det på polismyndigheten i orten att, efter anmälan av vederbörande befattningshavare, verkställa förpassning eller meddela föreläggande som avses i denna paragraf.

9 §.

Förelägges någon enligt 8 § att själv inställa sig vid skyddsvårdsanstalt, må ersättning för resekostnaden utgå av allmänna medel enligt grunder som Konungen bestämmer.

10 §.

Visar den som dömts att undergå fängelse och som ej är häktad, innan verkställigheten börjat, att till Konungen ingivits ansökan att han måtte av nåd bliva befriad från påföljd eller få det ådömda fängelset utbytt mot på-

följd av annan art, skall, om nåd ej tidigare sökts i målet, med verkställigheten anstå i avvaktan på Konungens beslut i anledning av nådeansökningen.

Den som icke är häktad må på ansökan erhålla uppskov med verkställigheten av fängelse under viss tid, högst sex månader från den dag då domen må verkställas mot honom, om med hänsyn till den dömdes hälsotillstånd eller yrkesutövning eller övriga förhållanden synnerliga skäl för uppskov prövas föreligga. Kvinna som är havande eller ammar barn må beviljas uppskov under tid som prövas skälig. Beslut i ärende som här avses meddelas av länsstyrelsen i den ort där den dömda vistas. Ansökan ingives till polismyndigheten i orten, som det åligger att med eget yttrande skyndsamt insända ansökningen till länsstyrelsen.

Vad i första och andra styckena sägs skall ej gälla, om skälig anledning förekommer att den dömda avviker. Förekommer sådan anledning sedan uppskov enligt andra stycket beviljats, skall beslutet återkallas.

Beslut, varigenom ansökan om uppskov avslagits eller beslut om uppskov återkallats, skall, om ej annorlunda förordnas, omedelbart lända till efterrättelse.

11 §.

Förlänges i högre rätt tiden för fängelse vars verkställighet börjat, eller dömes i dess ställe till skyddsinternering, skall verkställigheten fortgå enligt den tidigare domen till dess den dömda avgiver nöjdförklaring i anledning av den nya domen eller denna eljest må verkställas såvitt angår honom ådömd påföljd. Samma lag vare, om i stället för fängelse dömes till skyddsfostran samt därvid icke förordnas att domen skall gå i verkställighet utan hinder av att den ej vunnit laga kraft.

Har någon börjat undergå skyddsfostran eller skyddsinternering och dömes han i stället till fängelse, skall ock verkställigheten fortgå enligt den tidigare domen till dess den nya domen i nämnda hänseende må verkställas.

12 §.

Bestämmelserna i 1—10 §§ skola i tillämpliga delar gälla när i dom å skyddstillsyn eller eljest förordnats om behandling i tillsynsanstalt, 10 § dock endast under förutsättning att förordnandet icke skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

3 K A P.

Beräkning av tid för påföljd

1 §.

Vid verkställighet av fängelse skall tiden för påföljden, om ej annat följer av vad nedan stadgas, räknas, när den dömda hålles häktad i målet, från den dag då domen må verkställas såvitt angår påföljden och i annat fall

från den dag då han för påföljdens undergående intages i skyddsvårdsanstalt eller, om han utan att vara häktad är intagen i sådan anstalt, från den dag då domen hos styresmannen föreligger till verkställighet.

2 §.

För den som börjat undergå fängelse på viss tid skall skyddsvårdsstyrelsen så snart ske kan fastställa dagen för påföljdens slut eller, om tiden för påföljden uppgår till sex månader eller däröver, den dag då obligatorisk villkorlig frigivning skall äga rum.

När ändring i beslutet påkallas av omständigheterna, skall styresmannen göra anmälan därom, varefter skyddsvårdsstyrelsen har att förordna i ärendet.

3 §.

Skall tid för fängelse räknas efter månad eller år, anses som slutdag den dag som genom sitt tal i månaden motsvarar den från vilken tiden räknas. Finnes ej motsvarande dag i slutinånaden, skall den månadens sista dag anses som slutdag. Ingår jämväl dagatal i tiden, skall antalet dagar läggas till slutdagen för den övriga tiden.

Är tiden för fängelse bestämd allenast i dagar, skall antalet dagar läggas till den dag från vilken tiden räknas.

Uppkommer vid beräkning av tid för fängelse brutet månadstal, anses månaden utgöra trettio dagar. Brutet dagatal förfaller.

4 §.

Har domstol förordnat att fängelse skall anses till viss del verkställt genom att den dömda hållits i häkte eller varit intagen i tillsynsanstalt eller undergått skyddsfostran eller skyddsinternering, skall först beräknas slutdag utan avseende därpå och avdraget räknas från den dagen. Ingår dagatal i avdraget, skall det frånräknas sist.

Har avbrott i verkställigheten av fängelse ägt rum, skall tiden för avbrottet, i den mån ej annat följer av vad nedan i denna lag stadgas, läggas till slutdagen.

Har den som dömts till fängelse på viss tid varit av skyddsvårdsstyrelsen omhändertagen jämlikt 12 kap. 9 § skyddslagen, skall den tid den dömda varit omhändertagen avdragas från tiden för fängelset. Avdraget skall räknas från den dag som eljest skulle vara slutdag.

5 §.

Har villkorligt medgiven frihet förklarats förverkad, skall återstoden av fängelset eller, vid förverkande enligt 11 kap. 4 § andra stycket skyddslagen, den sammanräknade tid av fängelse som angives i domen anses såsom ny påföljd vid beräkning av tiden.

6 §.

Förekommer, sedan den dömden börjat undergå fängelse men innan han frigivits därifrån, till verkställighet annan sådan påföljd, och skall ej tillämpning ske av 11 kap. 7 § skyddslagen, skall för bestämmande av slutdagen sammanläggning ske av de fängelsetider som han utstått och ytterligare skall utstå.

Förekomma till verkställighet på en gång dom å fängelse och beslut om behandling i tillsynsanstalt, skall behandlingen i tillsynsanstalt eller vad som återstår därav övergå till fängelse å lika lång tid. Beslut därom meddelas av skyddsvårdsstyrelsen.

7 §.

Förekomma till verkställighet på en gång flera beslut om förvandling av böter till fängelse, skola påföljderna förenas så, att tiden motsvarar den som skulle följt vid samtidig förvandling av böterna.

Har någon avtjänat fängelse vartill böter förvandlats och förekommer därefter till verkställighet beslut om förvandling av böter, vilka ådömts innan förstnämnda fängelse till fullo verkställes, skall tiden för fängelset nedsättas efter vad i 1 kap. 17 § andra stycket skyddslagen sägs, om det ej skett vid böternas förvandling.

Beslut enligt denna paragraf meddelas av skyddsvårdsstyrelsen.

8 §.

Vad i detta kapitel är stadgat om beräkning av tid för fängelse skall i tillämpliga delar gälla i fråga om tid för behandling i tillsynsanstalt och för vård i anstalt av den som dömts till skyddsfostran eller skyddsinternering; dock skall vid skyddsinternering enligt 6 kap. 2 § skyddslagen minsta tiden för omhändertagandet i anstalt räknas från den dag då domen å skyddsinternering meddelades.

4 K A P.

Allmänna bestämmelser om de intagnas behandling

1 §.

Intagen skall behandlas med fasthet och allvar och med aktning för hans människovärde.

Skadliga verkningar av frihetsförlusten skola såvitt möjligt förebyggas.

2 §.

Intagen är skyldig att med flit och ordning utföra arbete som ålägges honom samt att ställa sig till efter rättelse för anstalten gällande ordningsregler ävensom de föreskrifter och tillsägelser som meddelas av anstaltens personal.

En av skyddsvårdsstyrelsen utarbetad redogörelse för verkställighetens syfte och organisation samt för de stadganden och föreskrifter som angå de intagnas behandling skall hållas tillgänglig för de intagna.

3 §.

Till ledning för en planmässig behandling av den intagne skall i erforderlig omfattning verkställas undersökning av hans levnadsomständigheter, personliga utveckling, hälsotillstånd, anlag och kunskaper.

4 §.

Därest men för intagens kroppsliga eller själsliga hälsa inträder eller uppenbarligen kan befaras inträda genom bestämmelse i denna lag, göres den jämkning som prövas nödig för avhjälpande eller förebyggande av sådant men.

Om det erfordras för upprätthållande av ordning och säkerhet inom anstalten, äger styresmannen besluta om inskränkning i de förmåner som enligt denna lag tillkomma intagen.

5 §.

Vid de intagnas fördelning och behandling skall hänsyn tagas till deras ålder, hälsotillstånd, sinnesbeskaffenhet, karaktärsegenskaper, tidigare vandel, arbetsförmåga, anlag och utbildning. Menlig inverkan de intagna emellan skall så långt möjligt förhindras.

Män och kvinnor skola hållas åtskilda, såvitt möjligt i särskilda anstalter.

Styresmannen vid centralanstalt bestämmer om placering på anstalt inom anstaltsgrupp och om förflyttning från en anstalt till annan inom gruppen; dock äger överläkaren vid psykiatrisk avdelning inom gruppen besluta, att intagen skall överflyttas till avdelningen för undersökning eller behandling. Beträffande skyddsfostran och skyddsinternering skall behandlingsplan, som fastställts av skyddsvårdens ungdomsnämnd eller interneringsnämnden, lända till efterrättelse.

Om placering och förflyttning i annat fall än i tredje stycket sägs förordnar skyddsvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresman vid skyddsvårdsanstalt.

6 §.

Medför kvinna vid intagning spätt barn eller föder hon därefter barn, äger styresmannen, efter hörande av barnavårdsassistenten i det län där kvinnan har sitt hemvist, medgiva henne att behålla barnet hos sig under amningstiden och, om särskilda förhållanden påkalla det, jämväl utöver nämnda tid.

7 §.

Sjuknar intagen, skall han vårdas enligt anvisningar av läkare vid anstalten. Angående överförande till sinnessjukavdelning för vård eller observation är särskilt stadgat.

Enligt bestämmelser som meddelas av skyddsvårdsstyrelsen må för undersökning eller behandling av intagen anlitas läkare utom anstalten. Kan erforderlig undersökning eller behandling icke lämpligen ske inom skyddsvårdsanstalt, må intagen enligt anvisningar av styrelsen överföras till allmänt sjukhus eller sinnessjukhus. Förlossning av intagen kvinna skall såvitt möjligt ske på sjukhus eller förlossningshem, och skall kvinnan, om så finnes behöfligt, i god tid före förlossningen överföras dit eller till annat hem där hon kan erhålla lämplig vård.

Enligt allmänna anvisningar som meddelas av skyddsvårdsstyrelsen skall styresmannen, när det i särskilt fall finnes erforderligt, anordna bevakning av den som för ändamål varom sägs i andra stycket vistas utom anstalten ävensom förordna att han skall vara underkastad särskilda föreskrifter.

Tid varunder intagen jämlikt denna paragraf vistas utom skyddsvårdsanstalt skall inräknas i verkställighetstiden, såvitt ej skyddsvårdsstyrelsen annorlunda förordnar; dock må den som undergår fängelse icke tillgodoräknas mera än en sjättedel av verkställighetstiden, med mindre synnerliga skäl föreligga. Styrelsens beslut skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

8 §.

Intagen som icke sysselsättes med utearbete skall, såvitt hinder ej möter, dagligen vistas utomhus minst en timme.

Om intagens hälsotillstånd det påkallar, bör han få vistas utomhus utöver den tid som i regel medgives. Där det lämpligen kan ske, bör intagen, som under längre tid sysselsatts med arbete huvudsakligen inomhus, helt eller delvis sysselsättas med arbete utomhus.

Gymnastik- och idrottsövningar böra anordnas för de intagna, där så kan ske.

9 §.

Intagen är skyldig att delta i undervisning som meddelas inom anstalten. Han bör uppmuntras till självstudier och annan lämplig fritidssysselsättning.

Gudstjänster och andra andaktsövningar skola hållas enligt föreskrifter som meddelas av skyddsvårdsstyrelsen.

Efter styresmannens prövning må intagen mottaga besök av präst eller annan själasörjare.

10 §.

I den utsträckning det kan ske utan olägenhet må intagen skaffa sig eller mottaga böcker, tidskrifter, tidningar och annat som kan bereda honom lämplig sysselsättning under fritid ävensom äga tillgång till lån ur anstaltens bibliotek. Tillfälle till tidningsläsning bör beredas intagen.

11 §.

Intagen må innehava enkla personliga tillhörigheter enligt styresmannens prövning. I övrigt må han icke utöver vad som följer av andra bestämmelser i denna lag eller med stöd därav meddelade föreskrifter innehava annat än vad vid anstalten består honom.

12 §.

Tillfälle skall beredas intagen att omedelbart efter intagningen eller överflyttning till annan anstalt underrätta närstående om sin vistelseort. Det bör tillses, att intagen uppehåller önskvärd förbindelse med närstående.

Intagen skall anmanas att efter förmåga bispringa närstående mot vilken han är underhållsskyldig.

Avlider intagen eller träffas han av svårare sjukdoms- eller olycksfall, skall underrättelse ofördröjligen lämnas närstående.

13 §.

Intagen må icke förvägras att avsända eller mottaga skrift, som ej är anstötlig till sin avfattning eller med hänsyn till behandlingens syfte eller av annan särskild anledning olämplig. Brev till eller från skyddsvårdsstyrelsen må icke brytas och skall städse utan dröjsmål vidarebefordras. I övrigt må intagen som visat pålitlighet medgivas att avsända och mottaga brev utan att detta förut granskats.

Vill intagen avsända skrift som kan antagas vara avsedd att offentliggöras, prövar skyddsvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen huruvida skriften må avsändas. Tillstånd må vägras, om skriften är anstötlig eller dess offentliggörande eljest finnes olämpligt.

Om brev till intagen kvarhålls, skall han, där det ej av särskild anledning uppenbarligen kan verka skadligt, underrättas därom, och skall innehållet i brevet, i den mån det ej är olämpligt, meddelas honom. Kvarhålls brev som intagen velat avsända, skall han underrättas därom.

14 §.

Intagen må i den mån det är förenligt med ordningen inom anstalten mottaga besök av familjemedlemmar eller andra närstående, om det ej av särskild anledning kan verka skadligt.

I övrigt må intagen efter styresmannens prövning mottaga besök av den som varit hans försvarare, av advokat vars biträde den intagne påkallar i enskild angelägenhet samt av annan person, när det med hänsyn till den intagnes fostran, utbildning eller utkomstmöjligheter eller eljest finnes vara till gagn.

Ledamot av anstaltsnämnd äger besöka intagen utan att tjänsteman vid anstalten är närvarande. Styresmannen må i fråga om annat besök förordna, att tjänsteman vid anstalten skall vara tillstädes.

15 §.

Häktas intagen, skall verkställigheten avbrytas. Blir han frikänd för det brott, för vilket han häktats, skall tiden för avbrottet inräknas i verkställighetstiden.

Finner i annat fall än i första stycket avses överåklagare eller rätten i anledning av åtal mot intagen att dennes personliga inställelse vid domstolen är påkallad, har styresmannen eller, om den intagne måste förflyttas till annan skyddsvårdsanstalt, styresman vid centralanstalt eller skyddsvårdsstyrelsen att föranstalta därom. Sådan inställelse medför ej avbrott i verkställigheten.

Åtalas intagen bör han på begäran erhålla den lättnad i verkställigheten som erfordras för utförande av talan i målet.

16 §.

Begär domstol eller annan myndighet, efter framställning av part eller eljest, att intagen skall inställas inför myndigheten för annat ändamål än i 15 § sägs, prövar skyddsvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen huruvida det må ske.

Tid varunder intagen i fall som nu sagts vistas utom anstalt inräknas i verkställighetstiden, såvitt ej skyddsvårdsstyrelsen av särskild anledning annorlunda förordnar. Styrelsens beslut skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

17 §.

Vid transport av intagen skall såvitt möjligt iakttagas, att han ej utsättes för obehörigas uppmärksamhet. Det skall särskilt tillses att, om han är belagd med fängsel, detta döljes under hans dräkt. Transport å järnväg bör i regel företagas i vanlig personvagn.

Kvinna skall vid transport åtföljas av kvinnlig befattningshavare.

Är den intagne sjuk eller kan det eljest befaras att transport skulle medföra skada för hans hälsa, må sådan ej äga rum utan läkares medgivande. Vad sist sagts gäller även beträffande kvinna som är havande.

18 §.

Är intagen sjuk när han skall lämna anstalten, må han, om det med hänsyn till omständigheterna prövas skäligen, i anstalten erhålla fortsatt sjukvård, bekostad av allmänna medel. Om beredande av vård å sinnessjukhus åt intagen, som är i behov därav när han skall lämna anstalten, är särskilt stadgat.

5 K A P.

Fängelse

1 §.

De intagnas fördelning mellan öppen och sluten anstaltsvård skall ske med iakttagande av de i 4 kap. 5 § stadgade grunderna. Den som är under tjugofem år, så ock den som dömts till fängelse omedelbart för brott på kortare tid än tre månader, skall undergå påföljden i öppen anstalt, om särskilda skäl ej äro däremot.

2 §.

Begär intagen, för utförande av lämpligt arbete eller av annan giltig anledning, att få undergå påföljden eller vad därav återstår i sluten anstalt, må det ej förvägras honom.

3 §.

Den som är intagen i öppen anstalt skall i regel arbeta tillsammans med andra intagna och må jämväl, om ej särskilda skäl äro däremot, tillbringa fritiden med dem.

4 §.

Den som är intagen i sluten anstalt skall i regel arbeta tillsammans med en eller flera andra intagna. Han må dock, när undersökning som avses i 4 kap. 3 § skall äga rum, hållas till arbete i enrum till dess undersökningen är avslutad.

Finner styresmannen, med hänsyn till fara för ordning och säkerhet inom anstalten eller för menlig inverkan de intagna emellan eller av annan särskild anledning, erforderligt att intagen arbetar i enrum, må han förordna därom. Utan medgivande av skyddsvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, av styresmannen vid centralanstalten må sådant förordnande ej meddelas för längre tid än en månad varje halvår. Medgivande som nu sagts må ej avse förordnande för längre tid än sex månader varje gång.

Då intagen arbetar i enrum, bör dörren hållas olåst, om det kan ske utan olägenhet. Jämväl i övrigt må lättnad i isoleringen medgivas under arbetstiden.

5 §.

Under fritid må den, som är intagen i sluten anstalt, tillsammans med andra intagna delta i undervisning, gudstjänst, utomhusvistelse, gymnastik och dylikt, såframt ej särskilda skäl äro däremot. Finnes det kunna ske utan fara för menlig påverkan, må intagen även eljest tillbringa fritiden eller del därav tillsammans med en eller flera andra intagna. Intagen som visat pålitlighet må medgivas att hava rumsdörren olåst under fritid.

6 §.

I den mån ej annat följer av vad i 4 och 5 §§ sägs böra de som äro intagna i slutna anstalt hållas skilda från varandra.

Önskar intagen arbeta eller tillbringa fritid i enrum, må det icke vägras honom, såframt ej synnerliga skäl äro däremot.

7 §.

Intagen skall sysselsättas med lämpligt arbete. Det bör såvitt möjligt vara ägnat att bereda honom yrkesutbildning eller att eljest främja utsikterna för honom att efter frigivningen försörja sig. Vid valet av arbete bör hänsyn tagas till hans håg och fallenhet.

Styresmannen bestämmer den intagnes sysselsättning. Efter anstaltsnämndens hörande äger han medgiva intagen som arbetar i enrum att utföra arbete för egen räkning eller arbete åt arbetsgivare utom anstalten.

Intagen må medgivas att med inskränkning i arbetstiden ägna sig åt studier eller annan utbildning eller undergå särskild vid anstalten anordnad behandling.

8 §.

Skyddsvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen äger meddela intagen tillstånd att besöka närstående som är svårt sjuk eller bevista närståendes begravning, så ock att i annat fall, då med hänsyn till anstaltstidens längd eller eljest starka skäl äro därtill, lämna anstalten för viss kort tid, allt såframt fara för missbruk ej kan anses föreligga.

Tiden för vistelsen utom anstalt inräknas i verkställighetstiden, såvitt ej skyddsvårdsstyrelsen av särskild anledning **annorlunda** förordnar. Styrelsens beslut skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

9 §.

När det med hänsyn till anstaltstidens längd eller av annan särskild anledning finnes lämpligt och fara för missbruk ej kan anses föreligga, må skyddsvårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresmannen till förberedande av frigivningen medgiva, att intagen utför arbete hos arbetsgivare utom anstalten.

10 §.

Skyddsvårdsstyrelsen meddelar bestämmelser i vilken omfattning intagen skall äga att för arbetspremier eller egna medel köpa varor som tillhandahållas vid anstalten eller åtnjuta särskild förmån som är förenlig med god ordning. Angående särskild förmån skall anstaltsnämnden höras.

6 K A P.

Behandling i tillsynsanstalt

1 §.

Konungen förordnar vilka anstalter som skola vara tillsynsanstalter.

I tillsynsanstalt må endast vårdas den som enligt rättens förordnande skall intagas i sådan anstalt.

2 §.

Intagen skall vårdas i öppen eller slutan anstalt med hänsyn till vad som finnes lämpligast för hans behandling.

3 §.

Behandlingen av intagen skall vara inriktad på att främja hans fortsatta vård utom anstalt. Samråd bör i lämplig utsträckning ske med den tillsynsnämnd som skall handhava vården i frihet.

4 §.

Vad i 5 kap. 8 och 10 §§ är stadgat beträffande den som undergår fängelse skall gälla även den som är intagen i tillsynsanstalt. Prövas det vara till gagn för den intagnes fortsatta vård utom anstalt, må tillstånd som avses i förstnämnda lagrum lämnas jämväl för längre tid och under andra omständigheter än där sägs.

7 K A P.

Skyddsfostran

1 §.

Konungen förordnar vilka anstalter som skola vara ungdomsanstalter.

I ungdomsanstalt må endast vårdas den som dömts till skyddsfostran, såvida icke skyddsvårdens ungdomsnämnd för visst fall medgiver undantag.

2 §.

Till skyddsfostran dömd skall intagas i öppen anstalt; om det med hänsyn till hans sinnesbeskaffenhet eller av annan särskild anledning finnes lämpligare, skall han dock vårdas i slutan anstalt.

3 §.

Den dömda skall arbeta tillsammans med andra intagna och må jämväl tillbringa fritiden tillsammans med dem, allt såframt ej särskilda skäl äro däremot.

Han skall sysselsättas med lämpligt arbete. Detta bör vara ägnat att stärka hans förmåga och vilja att försörja sig och att bibringa honom utbildning i lämpligt yrke. Vid valet av arbete bör hänsyn tagas till hans håg och fallenhet.

4 §.

Ungdomsnämnden eller, efter dess bemyndigande, styresmannen vid centralanstalten må medgiva den dömde att utföra arbete hos arbetsgivare utom anstalten.

5 §.

Undervisning skall i ungdomsanstalt meddelas i de ämnen ungdomsnämnden efter samråd med skyddsvårdsstyrelsen bestämmer. Särskild uppmärksamhet skall ägnas åt fritidssysselsättning samt gymnastik och idrott.

6 §.

Ungdomsnämnden eller, efter dess bemyndigande, styresman vid ungdomsanstalt äger meddela den dömde tillstånd att lämna anstalten för tid och under omständigheter som i 5 kap. 8 § avses. Prövas det vara till gagn för behandlingen må tillstånd av nämnden eller, efter dess bemyndigande, av styresmannen vid centralanstalten meddelas jämväl för längre tid och under andra omständigheter.

Tiden för vistelsen utom anstalt inräknas i anstaltstiden, såvitt ej ungdomsnämnden av särskild anledning annorlunda förordnar.

7 §.

Ungdomsnämnden äger meddela bestämmelser angående den dömdes rätt att köpa varor som för ändamålet tillhandahållas vid anstalten ävensom angående medgivande för honom att själv skaffa sig eller mottaga underhåll och bekvämlighet.

8 §.

Är den som dömts till skyddsfostran intagen i annan skyddsvårdsanstalt än ungdomsanstalt, skall vad i detta kapitel är stadgat äga motsvarande tillämpning med de jämkningar ungdomsnämnden må bestämma.

8 K A P.

Skyddsinternering

1 §.

Konungen förordnar vilka anstalter som skola vara interneringsanstalter. I interneringsanstalt må endast vårdas den som dömts till skyddsinternering.

2 §.

Den dömda skall intagas i slutna anstalt. Är han att anse såsom synnerligen vådlig för annans personliga säkerhet, må interneringsnämnden förordna om hans intagning i särskild slutna avdelning.

3 §.

Intagen må hållas avskild från andra intagna till dess närmare känedom vunnits om hans sinnesart och beteende. Därefter må han under dagen hållas avskild endast i den utsträckning som påkallas av hänsyn till hans behandling eller till fara för menlig inverkan de intagna emellan eller till ordningen och säkerheten inom anstalten.

4 §.

Intagen som visat pålitlighet må vårdas i öppna anstalt, om det kan antagas främja syftet med behandlingen.

5 §.

Intagen skall sysselsättas med lämpligt arbete. Det bör vara ägnat att stärka hans förmåga och vilja att försörja sig och att bibringa honom utbildning i lämpligt yrke. Vid valet av arbete bör hänsyn tagas till hans håg och fallenhet. Interneringsnämnden eller, efter dess bemyndigande, styresmannen vid centralanstalten må medgiva den intagne att själv skaffa sig arbete.

6 §.

Interneringsnämnden eller, efter dess bemyndigande, styresmannen vid centralanstalten äger meddela intagen tillstånd att lämna anstalten för tid och under omständigheter som i 5 kap. 8 § avses. Prövas det vara till gagn för behandlingen, må tillstånd meddelas jämväl för längre tid och under andra omständigheter.

Tiden för vistelsen utom anstalt inräknas i anstaltstiden, såvitt ej interneringsnämnden av särskild anledning annorlunda förordnar.

7 §.

Till förberedande av intagens överförande till vård utom anstalt må interneringsnämnden, såframt fara för missbruk ej kan anses föreligga, medgiva att han utför arbete hos arbetsgivare utom anstalten.

8 §.

Interneringsnämnden äger meddela bestämmelser angående intagens rätt att köpa varor som för ändamålet tillhandahållas vid anstalten ävensom angående medgivande för honom att själv skaffa sig eller mottaga underhåll och bekvämlighet.

9 §.

Är den som dömts till skyddsinternering intagen i annan anstalt än interneringsanstalt, skall vad i detta kapitel är stadgat äga motsvarande tillämpning med de jämkningar interneringsnämnden må bestämma.

9 K A P.

Arbetspremier m. m.

1 §.

Intagen skall för arbete som han icke själv skaffat sig erhålla arbetspremie. Arbetspremie utgår antingen efter ackord eller med visst belopp för arbetsdag. Vid bestämmande av arbetspremie skall hänsyn tagas till den intagnes flit och arbetsskicklighet. Arbetspremie skall utgå även när intagen under arbetstid deltagar i undervisning eller särskild behandling som anordnats vid anstalten.

Är intagen helt eller delvis arbetsoförmögen, må han erhålla arbetspremie enligt särskilda grunder.

Närmare bestämmelser om arbetspremier meddelas av skyddsvårdsstyrelsen.

2 §.

Intagens arbetspremiemedel eller inkomst av arbete som han själv skaffat sig fördelas efter skyddsvårdsstyrelsens bestämmande i två delar, disponibla medel och besparade medel; den som undergår fängelse på kortare tid än tre månader eller behandling i tillsynsanstalt må dock fritt förfoga över arbetspremiemedel och sådan inkomst.

3 §.

Disponibla medel må av den intagne användas till understöd åt närstående, till gäldande av skadestånd eller fullgörande av annan förpliktelse samt, enligt grunder som skyddsvårdsstyrelsen bestämmer, till inköp av varor som tillhandahållas vid anstalten eller till annan personlig förmån, som han äger bereda sig.

4 §.

Besparade medel skola bevaras till dess den intagne frigives eller överföres till vård utom anstalt; dock må, efter skyddsvårdsstyrelsens bestämmande, medlen användas för fullgörande av underhållsskyldighet eller för tillgodoseende av annat för den intagne eller honom närstående trängande behov ävensom till anskaffande av böcker eller annat som kan bereda honom nyttig sysselsättning under fritid. Skyddsvårdsstyrelsen äger medgiva att intagen förfogar över besparade medel även för annat ändamål än nu sagts.

Vid den intagnes frigivning eller överförande till vård utom anstalt må, i händelse han saknar andra tillgängliga medel, enligt skyddsvårdsstyrelsens bestämmande av hans besparade medel anvisas främst skäligt belopp för hans uppehälle under den närmaste tiden samt därefter vad som åtgår till hans nödiga beklädnad. Beträffande återstoden skall styresmannen pröva, huruvida medlen skola överlämnas till den intagne eller för dennes räkning insättas i bank eller översändas till skyddsförening eller till skyddskonsum-
 lent eller annan lämplig person att i skäliga poster tillställas honom.

5 §.

Av intjänta arbetspremier må ersättning uttagas för vad intagen uppsåt-
 ligen eller av vårdslöshet skadar eller förstör av anstaltens tillhörigheter.

Arbetspremiemedel som gottskrivits intagen eller avsatts för hans räkning må ej tagas i mät för hans gäld.

6 §.

Intagen som överförts till sinnessjukavdelning må förfoga över arbets-
 premiemedel enligt grunder som skyddsvårdsstyrelsen bestämmer.

7 §.

Konungen äger beträffande viss anstalt eller vissa intagna förordna att er-
 sättning för utfört arbete skall utgå efter andra grunder än i 1 § sägs, så ock
 meddela de närmare föreskrifter som erfordras i samband därmed.

Har förordnande meddelats enligt första stycket, skall i fråga om den in-
 tagnes arbetsinkomst vad i 5 § är stadgat äga motsvarande tillämpning.

10 K A P.

Disciplinära åtgärder m. m.

1 §.

Bryter intagen mot anbefalld ordning eller visar han eljest klandervärt
 uppförande, skall styresmannen göra honom lämpliga föreställningar.

Låter den intagne ej rätta sig eller är förseelsen av allvarlig beskaffenhet,
 må styresmannen ålägga honom

- 1) förlust under viss tid eller tills vidare av honom särskilt tillerkänd för-
 mån,
- 2) förlust under viss tid, helt eller delvis, av rätt att inköpa varor som
 tillhandahållas vid anstalten,
- 3) förlust under högst fjorton dagar, i den omfattning styresmannen be-
 stämmer, av rätt till tidningsläsning och innehav av annan litteratur, eller
- 4) inneslutning i enrum under högst en månad eller, i fråga om den som
 undergår skyddsfostran, under högst sju dagar.

2 §.

Har intagen som undergår fängelse på viss tid gjort sig skyldig till förseelse som avses i 1 § och är förseelsen sådan att den påkallar strängare åtgärd än där sägs, må på framställning av styresmannen skyddsvårdsstyrelsen förlänga verkställighetstiden med högst fjorton dagar. Ej må genom sådan förlängning eller upprepade förlängningar verkställighetstiden ökas med mera än en tredjedel, ej heller med mera än sammanlagt tre månader.

3 §.

I 1 och 2 §§ angivna åtgärder må efter förseelsens beskaffenhet och övriga föreliggande omständigheter åläggas i förening. Föreligga flera förseelser, skall åtgärd bestämmas gemensamt för dem.

4 §.

Har någon jämlikt 1 § varit innesluten i enrum oavbrutet under en månad eller, om han undergår skyddsfostran, under sju dagar, må han allenast efter uppehåll av minst sju dagar underkastas fortsatt inneslutning i enrum.

5 §.

Begår intagen förseelse under transport, under vistelse utom anstalt eller eljest under sådana förhållanden att förseelsen icke kan omedelbart beivras, må disciplinär åtgärd vidtagas i den anstalt där han intages.

6 §.

Innan beslut meddelas om åtgärd varom sägs i 1 eller 2 §, skall förhör hållas med den intagne. Anstaltens läkare skall såvitt möjligt höras före beslut om inneslutning i enrum, så ock eljest när omständigheterna förändra därtill. Över vad som förekommit vid förhör och annan undersökning skall föras protokoll.

Beslut om disciplinär åtgärd skall omedelbart gå i verkställighet, om ej annorlunda förordnas.

7 §.

För betvingande av våldsamt uppträdande, så ock eljest, när säkerheten inom anstalten så kräver, må styresmannen hålla intagen skild från andra intagna samt, där andra medel finnas otillräckliga, belägga honom med lämpligt fängsel, dock ej under längre tid än säkerheten fordrar. Anstaltens läkare skall så snart ske kan underrättas om sådan åtgärd samt yttra sig däröver.

Under transport må intagen efter styresmannens förordnande beläggas med fängsel när det finnes nödigt.

8 §.

Har åtgärd enligt 1, 2 eller 7 § vidtagits, skall styresmannen göra anmälan därom vid anstaltsnämndens nästa sammanträde.

Om sådan åtgärd och läkares yttrande däröver skall anteckning göras i särskild liggare med angivande av anledningen till åtgärden.

11 K A P.

Besvär m. m.

1 §.

Vad styresman vid skyddsvårdsanstalt beslutat jämlikt denna lag, så ock vad läkare vid sådan anstalt beslutat i annat fall än som avses i 1 kap. 3 § tredje stycket och 4 kap. 5 § tredje stycket må, efter framställning av intagen eller eljest när anledning förekommer, ändras av styresmannen vid centralanstalten eller av skyddsvårdsstyrelsen.

Beslut av styresman vid centralanstalt ävensom beslut av läkare i fall varom i 1 kap. 3 § tredje stycket och 4 kap. 5 § tredje stycket är fråga må av skyddsvårdsstyrelsen ändras när skäl därtill förekommer.

Har beslut av styresman träffats enligt bemyndigande av skyddsvårdens ungdomsnämnd eller interneringsnämnden eller avser beslut disciplinär åtgärd mot den som undergår skyddsfostran eller skyddsinternering, skall vad ovan sägs om skyddsvårdsstyrelsen i stället gälla ungdomsnämnden eller interneringsnämnden.

2 §.

Över skyddsvårdsstyrelsens beslut enligt denna lag, så ock över länsstyrelsens beslut i fråga om uppskov med verkställighet må klagan hos Konungen föras genom besvär, som skola ingivas till justitiedepartementet.

3 §.

Över ungdomsnämndens och interneringsnämndens beslut enligt denna lag må talan ej föras.

4 §.

Vid handläggning av ärende som avses i 4 kap. 7 § fjärde stycket eller 16 § andra stycket, 5 kap. 8 § andra stycket eller 10 kap. 2 § skall skyddsvårdsstyrelsen bestå av överdirektören eller ställföreträdare för honom och tjänsteman i styrelsen som Konungen bestämmer jämte två av Konungen utsedda sakkunniga, av vilka den ene skall vara eller hava varit innehavare av domarämbete. Såsom styrelsens beslut skall, vid lika röstetal för olika meningar, gälla den mening som är lindrigast för den intagne.

5 §.

Den som i annat fall än i 53 § sinnessjuklagen avses olovligen till intagen överlämnar eller försöker överlämna vapen eller annat, varmed denne lätteligen kan skada sig själv eller annan, dömes, där ej gärningen enligt brottsbalken är belagd med svårare påföljd, till dagsböter eller fängelse i högst ett år.

Lämnar någon åt intagen alkoholhaltiga drycker eller hjälper någon eljest intagen att åtkomma dylika drycker, dömes till dagsböter.

6 §.

Konungen äger förordna att befogenhet som enligt denna lag tillkommer skyddsvårdsstyrelsen skall, såvitt angår anstaltsgrupp varom förmäles i 1 kap. 2 §, överflyttas till styresmannen vid centralanstalten för gruppen.

Beträffande viss anstaltsgrupp må Konungen förordna att styresman vid annan anstalt än centralanstalten skall äga befogenheter som eljest tillkomma styresman vid centralanstalt.

7 §.

De närmare föreskrifter som erfordras för tillämpning av denna lag meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av skyddsvårdsstyrelsen.

Denna lag träder i kraft den _____, och skall då, med de förbehåll som nedan angivas, lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. upphöra att gälla.

Vad i 21 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. stadgas skall fortfarande gälla i fråga om straffarbete eller fängelse som ådömts före den _____.

Vad i 83 och 84 §§ sistnämnda lag sägs skall äga tillämpning i fråga om beslut som meddelats före den _____.

Beträffande straffarbete skall gälla vad i nya lagen stadgas om fängelse, beträffande ungdomsfängelse vad däri är stadgat om skyddsfostran samt beträffande förvaring eller internering i säkerhetsanstalt vad i lagen stadgas om skyddsinternering.

Utkast

till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 5 kap. 1 §, 20 kap. 6 och 7 §§, 29 kap. 2 och 3 §§, 31 kap. 1 §, 51 kap. 25 § och 54 kap. 12 § rättegångsbalken skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

5 KAP.

1 §.

Förhandling vid - - - - vara offentlig.

Kan det - - - - skulle röjas.

I mål om ansvar för utpressning må rätten, om målsäganden begär det eller rätten eljest finner det lämpligt, förordna, att förhandling skall hållas inom stängda dörrar. Förhandling, som under förundersökning i brottmål äger rum vid domstol, skall hållas inom stängda dörrar, om den misstänkte begär det eller rätten finner, att offentligheten skulle vara till men för utredningen. *I brottmål skall, när skäl äro därtill, förhandling angående personundersökning, sinnesundersökning eller annan dylik utredning rörande den tilltalades levnadsomständigheter och personliga förhållanden äga rum inom stängda dörrar.*

Förhör med - - - - stängda dörrar.

Är eljest - - - - det gällande.

20 KAP.

6 §.

Åklagare skall, *om ej annat är stadgat*, tala å brott, som hör under allmänt åtal. Att strafföreläggande må i visst fall träda i stället för åtal, stadgas i 48 kap.

7 §.

Allmänt åtal må eftergivnas:

1. *om brottet endast är belagt med böter och det är uppenbart, att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt; eller*

2. *om brottet är belagt med fängelse men det är uppenbart att påföljd ej erfordras för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet och det ej heller ur allmän synpunkt är påkallat att åtal väckes; eller*

3. om brottet föröfvats, innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått påföljd för sådant brott, och det är uppenbart, att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse; eller

4. om den misstänkte uppenbarligen begått brottet under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet samt vård enligt sinnessjuklagen kommer till stånd utan lagföring och åtal ej heller är påkallat av särskilda skäl.

Beslut om eftergift av åtal enligt första stycket 2 må meddelas endast av riksåklagaren. Samma lag vare i fråga om eftergift enligt första stycket 4, om brottet lägst är belagt med fängelse i två år eller däröver.

Eftergift av åtal må återkallas, såframt skäl äro därtill ur allmän synpunkt. Närmare föreskrifter om handläggningen av frågor angående eftergift av åtal meddelas av Konungen.

Är i lag eller författning särskild föreskrift meddelad angående eftergift av åtal, vare den gällande.

29 KAP.

2 §.

Över fråga, — — — röstas särskilt.

Är fråga om ansvar för flera brott, skall, om det erfordras, först i fråga om varje brott omröstning ske, huruvida den tilltalade är skyldig till brottet, och därefter påföljd bestämmas. Uppkommer fråga, huruvida ett eller flera brott föreligga, skall ock därom röstas särskilt.

Förekomma vid omröstning angående påföljden skiljaktiga meningar, huruvida villkorlig dom skall meddelas eller skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering ådömas eller den tilltalade överlämnas till särskild vård enligt 7 kap. skyddslagen, skall, om det erfordras, särskild omröstning ske om varje påföljd, för vilken någon sålunda röstat. Förordnas därvid ej om villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran, skyddsinternering eller överlämnande till särskild vård, skall särskild omröstning ske om annan påföljd, som kan följa å brottet.

Uppkommer, när påföljden bestämmes till fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn, fråga att därjämte för samma brott ådöma böter eller att i dom å skyddstillsyn förordna om behandling i tillsynsanstalt, skall, om det erfordras, särskild omröstning därom företagas.

Har någon vid tidigare omröstning varit emot det slut, vari de flesta stannat, vare han skyldig att delta i senare omröstning; vid omröstning angående ådömande av annan påföljd än villkorlig dom, skyddstillsyn, skyddsfostran, skyddsinternering eller överlämnande till särskild vård, skall dock den som tidigare röstat för den tilltalades friande från påföljd anses hava biträtt den för den tilltalade lindrigaste meningen.

3 §.

Yppas i — — — gälle ordförandens.

Vid omröstning bland rådhusrätts lagfarna ledamöter så ock i överrätt gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen; vid särskild omröstning, huruvida *villkorlig dom skall meddelas eller skyddstillsyn, skyddsfostran eller skyddsinternering ådömas eller den tilltalade överlämnas till särskild vård enligt 7 kap. skyddslagen*, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

Om omröstning — — — i 3 kap. 7 §.

31 KAP.

1 §.

Dömes i — — — provas skäligt.

Eftergives påföljd, vare den tilltalade skyldig att ersätta kostnad, som nu sagts, om och i den mån det med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt. Samma lag vare, om den tilltalade är fri från påföljd på grund av sin sinnesbeskaffenhet eller han dömes till påföljd för brott som han begått under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet.

51 KAP.

25 §.

Ej må hovrätten i anledning av den tilltalades talan eller talan, som av åklagare föres till hans förmån, döma till *påföljd*, som är att anse såsom svårare än *den*, vartill underrätten dömt. Har den tilltalade av underrätten dömts till *böter eller fängelse, äge hovrätten förordna om villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till särskild vård enligt 7 kap. skyddslagen; har underrätten dömt till fängelse, äge hovrätten ock förordna om skyddsfostran eller skyddsinternering*. Har underrätten meddelat förordnande, som nu sagts, äge hovrätten döma till annan påföljd.

54 KAP.

12 §.

Ej må — — — talans väckande.

Ej heller må i anledning av talan rörande ansvar prövningstillstånd enligt 10 § 2 meddelas målsägande, med mindre hans talan avser brott, varå *fängelse över ett år* eller avsättning kan följa, eller tilltalad eller honom närstående, som sägs i 21 kap. 1 §, med mindre talan avser sådant brott eller ock annat brott och den tilltalade för brottet dömts till *fängelse, villkorlig*

Utkast

till

Lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321)

Härigenom förordnas, *dels* att 46 a § sinnessjuklagen den 19 september 1929 skall upphöra att gälla, *dels ock* att 18, 41, 41 a, 42, 47 och 48 §§ samma lag¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

18 §.

Kan sinnessjuk, — — — — utom sjukhuset.

Utskrivning enligt första stycket må ej äga rum av den *som enligt domstols förordnande i anledning av begånget brott överlämnats till vård enligt denna lag*, eller som, enligt vad känt är, under inflytande av sinnessjukdom begått mot annans personliga säkerhet riktat brott, vilket icke blivit beivrat, eller *som i skyddsvårdsanstalt undergått påföljd för brott och* intagits å sinnessjukhus i samband med frigivning från *anstalten*.
Har sinnessjuk, — — — annorledes förordnat.

41 §.

Föreligger anledning till antagande att den, som är misstänkt för brott, begått brottet under inflytande av *sinnessjukdom eller sinnesslöhet*, skall domstolen förordna om sinnesundersökning enligt vad nedan sägs, där ej av särskilda skäl sådan undersökning finnes obehövlig. Sinnesundersökning skall ock *i annat fall* ske, om domstolen finner särskild utredning *angående* den misstänktes sinnesbeskaffenhet vara av betydelse för bestämmande av påföljd för brottet eller eljest för målets avgörande.

Finnes brottet — — — därtill äro.

41 a §.

Uppkommer fråga — — — hans sinnesbeskaffenhet.

Beslut om — — — begått densamma.

Har beslut — — — därtill äro.

42 §.

1. Sinnesundersökning av — — — å statsverket.
2. Sinnesundersökning skall — — — överlämnade handlingarna.
3. I utlålandet skall undersökningsläkaren ange den undersöktes sinness tillstånd vid gärningens begående, så ock huruvida han är i behov av

¹ Senaste lydelse, se beträffande 18 § 1937: 470, beträffande 41 § 1945: 467, beträffande 41 a och 42 §§ 1954: 446, beträffande 47 § 1, 4 och 5 mom. 1945: 467 samt beträffande 47 § 3 mom. och 48 § 1937: 470.

vård å sinnessjukhus. Finnes den undersökte eljest böra på grund av sin sinnesbeskaffenhet bliva föremål för särskild åtgärd, bör sådant anmärkas. I utlåtandet skola ock angivas de skäl och omständigheter, på vilka däri givet omdöme grundas.

4. De närmare — — — av medicinalstyrelsen.

(46 a §. Upphäves.)

47 §.

1. Misstänkt, som enligt förut i detta kapitel meddelat stadgande intagits å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning, *som står under skyddsvårdsstyrelsens överinseende*, skall tillsvidare där kvarbliva, i den mån ej annat följer av vad nedan föreskrives.

Förklaras den intagne i infortrat utlåtande icke vara i behov av vård å sinnessjukhus, må han ej vidare på grund av stadgande, som nyss sagts, kvarhållas på sinnessjukhuset eller sinnessjukavdelningen; är han häktad, varde till häktet återförd. Samma lag vare, där förundersökning nedlägges eller avslutas utan att åtal mot den intagne väckes eller domstol angående honom meddelar *dom vari icke förordnas att han skall överlämnas till vård enligt denna lag*.

Förmenar intagen, — — — frågan därom.

2. Har domstol *förordnat att häktad*, som icke jämlikt 1 mom. kvarhållas å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning *som står under skyddsvårdsstyrelsens överinseende*, skall *överlämnas till vård enligt denna lag*, skall han därefter förvaras å sinnessjukavdelning *som nyss sagts*; och vare om honom lag som i 1 mom. sägs.

3. *Har genom lagakraftägande dom förordnats att någon*, som enligt vad ovan sagts förvaras å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning *som står under skyddsvårdsstyrelsens överinseende*, skall *överlämnas till vård enligt denna lag*, skall han, om han är intagen å sinnessjukhus, anses vara för vård där intagen samt, om han förvaras å sinnessjukavdelning *som nyss sagts*, för vård där förbliva, intill dess plats å något statens sinnessjukhus kan beredas honom. I senare fallet ankomme det på vederbörande *anstaltsmyndighet* att hos medicinalstyrelsen göra framställning om *hans* intagande å sådant sinnessjukhus. Vid framställningen skola, i huvudskrifter eller bestrykta avskrifter, fogas å *skyddsvårdsanstalten* förvarade handlingar, som angå *honom* och äro av betydelse för bedömande av hans sinnessillstånd. Medicinalstyrelsen tillkommer därefter att meddela erforderliga föreskrifter om *hans* intagande å visst sinnessjukhus.

Föreligger beträffande någon, som icke är häktad, sådant fall, som avses i 2 mom., *skall han, när domen vinner laga kraft, utan dröjsmål intagas å det statens sinnessjukhus som medicinalstyrelsen efter anmälan av vederbörande länsstyrelse bestämmer*.

4. Vad ovan i 1—3 mom. sägs angående för brott misstänkt skall i tillämpliga delar lända till efterrättelse beträffande den, rörande vilken ut-

låtande infordrats jämlikt 46 §, med iakttagande av att vad i nämnda mom. stadgas om domstol i stället skall gälla myndighet, vilken äger ålägga tvångsarbete, och att vad i samma mom. sägs om den, *som enligt domstols förordnande skall överlämnas till vård enligt denna lag*, skall avse den, som på grund av sin sinnesbeskaffenhet förklaras icke kunna dömas till tvångsarbete. Med avvikelse från vad i nämnda mom. stadgas skall dock vård av den, som kvarhålles å sinnessjukavdelning, *som står under skyddsvårdsstyrelsens överinseende*, eller icke är häktad men enligt vederbörligt utlåtande är i behov av vård å sinnessjukhus, beredas å det sinnessjukhus, till vars område han hör, samt ansökan om hans intagande å sådant sjukhus göras hos sjukvårdsläkaren vid sjukhuset.

5. Vad i — — — sakens utredning.

48 §.

1. *Finnes den, som för undergående av påföljd är intagen å skyddsvårdsanstalt, lida av sinnessjukdom eller finnes anledning till antagande, att han lider av sådan sjukdom, skall han så snart ske kan för vård eller observation intagas å sinnessjukavdelning som står under skyddsvårdsstyrelsens överinseende.*

Föreligger beträffande häktad sådant fall, som i första stycket sägs, och skall han ej på grund av vad förut i detta kapitel stadgats förvaras å sinnessjukavdelning *som står under skyddsvårdsstyrelsens överinseende* eller å sinnessjukhus, skall han intagas å sinnessjukavdelning som nyss nämnts.

2. *Kan den som för undergående av påföljd är intagen å skyddsvårdsanstalt antagas vara efter frigivningen* i behov av vård å sinnessjukhus, åligge det vederbörande *anstaltsmyndighet* att i god tid förut i den ordning, som i 2 kap. sägs, göra ansökan ~~om~~ att den sjuke då varder intagen å sinnessjukhus. I sådant fall må vårdattest utfärdas av läkare *vid skyddsvårdsanstalt*, ändå att han samtidigt är läkare å det sinnessjukhus där intagning begärts; och varde i stället för levnadsberättelse vid ansökningen, i huvudskriffter eller bestyrkta avskriffter, fogade å vederbörande *skyddsvårdsanstalt* förvarade handlingar, som röra den sjuke och äro av betydelse för bedömande av hans sinnestillstånd.

Denna lag träder i kraft den _____ ; dock skall äldre lag tillämpas beträffande den som jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen förklarats fri från ansvar.

Utkast

till

**Lag om ändrad lydelse av 19 § 2 mom. lagen den 27 juli 1954
(nr 579) om nykterhetsvård**

Härigenom förordnas, att 19 § 2 mom. lagen den 27 juli 1954 om nykterhetsvård skall erhålla följande ändrade lydelse.

19 §.

2 mom. Har i brottmål domstol i fråga om den som är hemfallen åt alkoholmissbruk förordnat om överlämnande till vård enligt denna lag, må länsstyrelsen, även utan att ansökan därom gjorts, besluta tvångsintagning, om förutsättningar därför eljest föreligga.

Denna lag träder i kraft den _____ ; dock skall äldre lag tillämpas beträffande den som jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen förklarats fri från ansvar.

Översikt över gällande rätts motsvarigheter i förslaget till skyddslag

<i>Strafflagen</i>	<i>Förslaget</i>	<i>Lag 9/4 1937</i>	<i>Förslaget</i>
2: 1	Motiven s. 43; PromL 6 §	<i>om verkställighet</i>	
2: 2	5: 1	<i>av bötesstraff</i>	
2: 3	2: 1, PromL 7 §	1—5 §§	1: 7—11
2: 4	1: 12; 2: 1; PromL 8 §	6 §	14: 21
2: 5	2: 7, 8; 14: 23	7 §	1: 12, 19 (10: 2, 3)
2: 8	1: 1, 2, 3 och 6	8—9 §§	1: 13—14
2: 9	1: 7—19	10 §	1: 12; 14: 1
2: 14	PromL 17 §	11 §	1: 15
2: 15	Motiven s. 43; 8: 1 och 2	12 §	14: 7
2: 15 a	8: 3	13—15 §§	1: 16—18
2: 16	9: 1	16 §	14: 5, 7; Rp 19 §
2: 17	9: 2	17 §	2: 7; 14: 7, 23
2: 18	12: 7	18 §	Lag om behandling i skyddsvårdsanstalt 3: 7
4: 1	11: 1	19 §	14: 7
4: 2	1: 4 och 5; 2: 2	21 §	1: 12; PromL 5 §
4: 3	11: 2 och 3	22 §	14: 24
4: 4	11: 7, 14: 3 och 5; Rp 19 §	23—27 §§	—
4: 5 st. 1	11: 10		
st. 2	—		
4: 6 st. 1	—	<i>Lag 24/9 1931</i>	
st. 2	1: 5; 2: 3	<i>om bötesstraff utom</i>	
st. 3	(Jfr lag om behandling i skyddsvårdsanstalt 3: 3)	<i>strafflagens område</i>	
4: 7	8: 2 och 10; 11: 11	1 §	1: 1; PromL 4 §
4: 12	10: 6	2 §	11: 1; 1: 6
4: 14	2: 4		se även PromL 5 §
4: 16	—		
5: 1	10: 1	<i>Lag 20/4 1951</i>	
5: 2	2: 6 (jfr 10: 7)	<i>om böter och viten</i>	
5: 4	—		1: 6; PromL 5 §
5: 5	10: 3, 4 och 5	<i>Lag 18/9 1943 om</i>	
5: 6	10: 7	<i>villkorlig frigivning</i>	
5: 6 a	4: 9; 6: 1; Motiven s. 43	1 §	2: 9
5: 13	12: 7 och 14	2 §	2: 9, 10
5: 14	12: 1 och 3	3 §	2: 11
5: 15	12: 2 och 3	4 §	2: 12
5: 16	12: 4	5—12 §§	2: 13—14
5: 17	—	13 §	11: 4
5: 18	12: 5	14 §	2: 16
5: 19	12: 6	15 §	2: 17
5: 19 a	12: 7	16 §	2: 14
5: 20	12: 8, 9 och 10	17 §	14: 19, 20
5: 21	—	18 §	14: 14, 19
5: 22	12: 11	19 §	Rp 19 §
5: 23	—	20 §	2: 16, 18
5: 24	1: 19 (12: 10)	21 §	2: 19
		22 §	14: 24

*Lag 22/6 1939 Förslaget
om villkorlig dom*

1 §	3: 1, 2; 4: 1
2 §	3: 1, 2; 4: 1; 11: 1
3 §	—
4 §	1: 19
5 §	1: 19; 3: 4; 4: 5
6 §	4: 6
7 §	4: 7
8—11 §§	3: 5; 4: 4, 7—12
12 §	3: 6; 4: 13, 14
13 § 1 mom.	11: 2
13 § 2 och 3 mom.	11: 6
14 §	11: 5, 6
15 §	3: 6; 4: 14; 11: 2
16 §	1: 19; 3: 6; 4: 13, 14; 11: 2, 5, 6; (jfr 4: 7, 9) 14: 5
17 §	14: 5
18 §	3: 5; 4: 13, 14; 14: 2, 5
19 §	3: 5, 6; 4: 13, 14; 14: 8
20 §	14: 10
21 §	14: 22
22 §	14: 8, 20
23 §	14: 9 (14: 20)
24 §	(Lag om behandling i skyddsvårdsanstalt 2: 7, 12)
25 §	4: 4; 14: 14
26 §	Motiven s. 119—120, 138; 8: 10
27 §	PromL 16 §
28 §	14: 24

*Lag 15/6 1935 om
ungdomsfängelse*

1 §	5: 1
2 §	11: 2
3 §	3: 6; 4: 14; 11: 2
5 §	5: 12
6 §	5: 3; 14: 16, 17, 20
7 §	5: 2 m. fl.; 14: 23
12 §	5: 2, 4
13 §	5: 4, 9
14 §	Lag om behandling i skyddsvårdsanstalt 3: 8
15—17 §§	5: 9—11; 14: 16
18 §	—
19 §	Motiven s. 332, 397
20—22 a §	11: 2, 3, 5; 14: 6
23 §	11: 8; 14: 5, 6, 9
24 §	12: 12
26 §	PromL 16 §
27 §	8: 10; Motiven s. 43
28 §	14: 24

*Lag 18/6 1937 Förslaget
om förvaring och
internering*

1 §	6: 1
2 §	3: 6; 4: 14; 11: 2
3 §	6: 2
4 §	6: 1
5 §	6: 5; 14: 16, 17, 20
6 §	Motiven s. 197; 6: 2; 14: 2, 5, 6
7 §	6: 3; Lag om behandling i skyddsvårdsanstalt 3: 8
8 §	6: 4 m. fl.; 14: 23
9 §	6: 9, 10, 11
10 §	6: 9
11 §	6: 12—16, 18
12 §	6: 17 (jfr 6: 11); 14: 16
13—16 §§	11: 2, 5; 14: 6
17 §	11: 9; 14: 5, 9; Rp 19 §
18 §	12: 12
19 §	PromL 16 §
20 §	8: 10; Motiven s. 43

*Lag 22/4 1927 om
tillsyn över dem,
som utskrivits etc.*

1—4 §§	6: 12—16
5 §	6: 15 (jfr 6: 7)
6—7 §§	—
8 §	14: 24

*Lag 30/12 1952
om påföljd för
brott av underårig*

1 §	7: 1; PromL 16 §; 8: 10; Motiven s. 43
2 §	2: 6; jfr 5: 1, 6: 1

*Lag 19/5 1944 om
eftergift av åtal mot
vissa underåriga*

1—8 §§	10: 2 (14: 24)
--------	----------------

*Lag 18/6 1954 om
personundersökning*

1—2 §§	13: 1—2
3 §	13: 3—4
4 §	13: 5; 14: 22
5 §	13: 6, 7
6 §	RB 5: 1, 3
7—8 §§	14: 24

II

BILAGOR

UPPGIFTER OM BROTTSLIGHETEN OCH DESS BEKÄMPANDE

Av byradirektören SVERKER GROTH och professorn IVAR STRAHL

Brottslighetens omfattning

Enligt den senast publicerade domstolsstatistiken,¹ vilken avser år 1953, fälldes detta år i första instans till ansvar för brott 218 020 personer eller nära 4 % av medelfolkmängden under året i ålder över femton år, den s. k. straffmyndighetsåldern.

Att hänvisa till dessa tal såsom mått på brottsligheten låter sig emellertid icke göra.

Talen ger så till vida en överdriven föreställning om den brottslighet, vilken lätt till ansvarspåföljd, som man i statistiken utgått från att varje med straff belagd handling är att anse som brott. I talen ingår därför ett mycket stort antal personer, som gjort sig skyldiga till endast ringare lagöverträdelser, såsom fylteri, förargelseväckande beteende och bagatellartade trafikförseelser. Siffror avseende mera egentlig brottslighet erhålles, om man räknar blott med sådana överträdelser som föranleder att den skyldige upptages i det av fängvårdsstyrelsen förda straffregistret, d. v. s. huvudsakligen sådana som medför frihetsberövande eller villkorlig dom. Antalet personer som fällts till ansvar för sådana brott är mycket mindre. För år 1953 är antalet 12 259, motsvarande 2,2 ‰ av befolkningen över femton år. Motsvarande tal för år 1954 kan preliminärt anges till 12 603 och 2,3 ‰.

Vidare märkes, att alla de nu anförda talen är för höga såsom mått på mängden av de till ansvar fällda, emedan många lagöverträdare dubbelräknas i statistiken. Om nämligen en och samma individ blivit i skilda sammanhang

dömd för brottslig gärning, räknas han som en särskild person för varje dom. Sådan dubbelräkning förekommer dock endast i ringa utsträckning beträffande straffregisterbrottslingarna.

Fastän de nu nämnda talen sålunda å ena sidan är för höga såsom mått på mängden av de till ansvar fällda, når de å andra sidan icke på långt när upp till den verkliga kriminalitetens storleksordning.

Sålunda märkes till en början, att dessa tal icke omfattar ens alla personer som under redogörelseperioden vid lagföreläggning befunnits skyldiga till brott utan endast dem som genom dom eller straffföreläggande fällts till ansvar. Utanför faller personer, som *antingen* jämlikt 5:5 SL förklarats fria från ansvar på grund av själslig abnormitet eller fått åtalseftergift eller eljest undgått åtal, emedan åklagare med tillämpning av viss honom tillagd prövningsrätt funnit åtal för brottet icke böra äga rum.

Under åren 1953 och 1954 blev 434 resp. 497 personer jämlikt 5:5 SL förklarade fria från ansvar.

Statistiken rörande åtalseftergift och annan, av lämplighetsprövning föranledd underlåtenhet att åtala är ofullständig. År 1953 meddelades beslut om åtalseftergift jämlikt lagen d. 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga eller rättegångsbalken 20 kap. 7 § 1 beträffande 3 689 personer, som vid brottets begående var under aderton år. Sistnämnda lagrum, enligt vilket möjlighet finnes att eftergiva åtal om på brottet ej kan följa svårare straff än böter, tillämpades dessutom beträffande 5 962 personer, som vid brottets begående fyllt aderton år. Bestämmelser i barnavårdslagen

¹ Publikationen *Brottsligheten i serien Sveriges officiella statistik samt Statistisk årsbok.*

(44 § 3 mom.), ungdomsfängelselagen (19 §) samt den mot nu gällande lag om nykterhetsvård svarande alkoholistlagen (49 a §) om möjlighet att underlåta åtal mot dem som tillhör anstaltsklientelet enligt dessa lagar tillämpades år 1953 beträffande resp. 879, 202 och 1 482 personer (antalet alkoholistfall för Stockholms stad är okänt och således ej medräknat). Siffrorna omfattar även fall av så allvarlig beskaffenhet, att frihetsstraff kunnat ifrågakomma om åtal blivit anställt.

Ehuru ofullständiga visar de i föregående stycke lämnade sifferuppgifterna, att åklagarmyndigheterna tagit befattning med ganska många lagöverträdare vilkas gärningar icke lett till ansvarspåföljd. För blott en, till storleken dock icke känd, del av dessa personer skulle, om de lagförts, påföljden ha föranlett anteckning i straffregistret.

Även om man räknar tillsammans alla dem som domstolar och åklagare funnit ha gjort sig skyldiga till brott, motsvarar summan icke den verkliga brottsligheten. Det är otvivelaktigt, att en stor del av denna icke kommer till vare sig domstolarnas eller åklagarnas vetskap.

Närmare talen för den verkliga brottsligheten ligger uppgifterna i statistiken över brott, som kommit till polisens kännedom.¹ För åren 1953 och 1954 är antalet i denna statistik medräknade brott 208 632 och 218 391. Statistiken omfattar dels strafflagsbrott, utom fylleri och förargelseväckande beteende, dels vissa i strafflagen ej upptagna brott för vilka frihetsstraff ingår i strafflatituden.

I polisstatistikens tal är emellertid inräknade fall, som vid polisundersökningen befunnits icke vara brottslig gärning, t. ex. fall av förkommen egendom som med orätt anmälts såsom stulen. Av de under åren 1953 och 1954 uppkarade, under samma eller tidigare år till polisens kännedom komna fallen utgjordes 15 254 resp. 15 978, eller för vardera året omkring 16 %, av sådana i vilka polisundersökningen resulterat i att något brottsligt ej förekommit. Uppgifter om hur många av de under åren 1953 och

1954 till polisens kännedom komna föremålsfallen, som förr eller senare blir uppkarade med nyssnämnda resultat, lämnas ej, men det relativa antalet av dem avviker med all sannolikhet icke mycket från det nyss angivna procenttalet. Det finns ej heller uppgifter om hur många av de i polisstatistiken såsom brott upptagna handlingarna som ej kunnat medföra ansvar emedan de förövats av personer som ej fyllt femton år eller som lidit av själslig abnormitet. I stället ger denna statistik besked om antalet för brott misstänkta personer, beträffande vilka åtal underlåtit emedan de vid gärningens begående varit under femton år eller själsligt abnorma. Det rör sig här om relativt få personer: för de minderåriga 25 å 30 och för de själsligt abnorma 3 på 1 000 misstänkta.

Frånräknas de i polisstatistiken medtagna fall som ej utgör brott i strafflagens mening, återstår likväl av de drygt 200 000 i nämnda statistik redovisade fallen såsom till polisens kännedom komna brott ett högst betydande antal.

En jämförelse med antalet för straffregisterbrott till ansvar fällda personer är emellertid utesluten. Det måste nämligen uppmärksammas, förutom att polisstatistiken som nyss nämnts omfattar brott som icke föranleder anteckning i straffregistret, att de i polisstatistiken redovisade brotten är många flera än de personer som begått dem. En och samma person kan ju under ett år begå ett flertal brott och har ofta nog begått ett stort antal sådana.¹

¹ I polisstatistiken lämnas också, som redan antytts, uppgifter om antalet för brott skäligen misstänkta personer. Med brott avses därvid straffbelagd handling av vad slag det vara må. Såsom misstänkta räknas i statistiken personer som anhållits för brott eller vid förhör underrättats om misstanken eller vidgått brott samt under redogörelseåret blivit föremål för åtgärd av polis eller åklagare. För åren 1953 och 1954 har redovisats 337 555 resp. 349 073 misstänkta personer. Siffrorna motsvarar omkring 6 % av den straffmyndiga medelfolkmängden, men i dem ingår ett stort antal dubbelräkningar. Sålunda har, där en och samma individ varit misstänkt för olika brottsfall vid olika tillfällen under redogörelseåret, han räknats som en särskild person för vart och ett av dessa tillfällen. Vidare har, där förunder-

¹ Denna publiceras i Statistisk tidskrift och i Statistisk årsbok.

Det framgår av det anförda, att det redovisade antalet till polisens kännedom komna brott bör reduceras med hänsyn till att ej alla medräknade fall utgöres av brott. En annan omständighet är emellertid tvärtom ägnad att göra polisstatistikens tal för låga såsom mått på brottsligheten. Här syftas på att en mängd begångna brott aldrig kommer till polisens kännedom. Relativa antalet ej uppdagade brott varierar i hög grad med de olika brottstyperna. För exempelvis mord och stöld är detta antal måhända ganska lågt, medan det för andra brottskategorier säkerligen är desto högre. Medan endast 200 å 300 kriminella aborter årligen kommer till polisens kännedom, har det verkliga antalet sådana aborter uppskattats till 10 000 eller mera per år. Omkring 60 personer per år fälls till ansvar för ärekränkingsbrott, av vilka säkerligen endast ett fåtal föranlett polisutredning. Det verkliga antalet ärekränkningar är utan tvivel av en helt annan storleksordning. Vid fosterfördrivning och ärekränkning är skillnaden mellan den verkliga och den till myndigheternas kännedom komna brottsligheten extrem, men säkerligen förekommer även sådana brott som bedrägeri och förskingring i betydande omfattning utan att myndigheterna underrättas. Man har alltså att, i olika utsträckning vid skilda brottstyper, räkna med en dold kriminalitet vid sidan av den i statistiken redovisade.

Detta förhållande gör det vanskligt att söka bedöma brottslighetens omfattning med ledning av statistik. Den officiella kriminalstatistiken räknar endast med den synliga brottsligheten, varmed här förstås den brottslighet som kommer till domstolarnas, åklagarnas eller polisens kännedom, och skillnaden mellan den verkliga och den synliga brottslighetens omfattning kan icke tillförlitligt beräk-

sökning rörande misstänkt person nedlagts och därefter åter upptagits, personen redovisats särskilt för varje sådan del av förundersökningen. Slutligen måste det ofta ha inträffat, att polis eller åklagare i olika distrikt tagit befattning med en och samma för visst brottsfall misstänkta individ, och denne har då redovisats för vart och ett av dessa distrikt.

nas. Det enda man med en viss grad av säkerhet kan antaga är, att denna skillnad växlar ej blott, som nämnts, från brottstyp till brottstyp utan även från tid till annan. En bidragande orsak till båda dessa slag av variationer kan vara olikheter beträffande polisens effektivitet.

Ehuru statistiken sålunda icke ger tillförlitligt besked om den verkliga brottslighetens totala volym, är det naturligtvis i varje fall av värde att genom statistiken erhålla en redovisning av den synliga brottsligheten.

Enligt polisstatistiken, vilken till största delen avser allvarligare brottslighet, dominerar förmögenhetsbrotten numera och bland dessa brott utgöres det långt övervägande flertalet av tillgreppsbrott enligt 20 kap. SL. Av de 208 632 resp. 213 391 brott som redovisas i statistiken för åren 1953 och 1954 utgjordes icke mindre än 138 365 (66 %) resp. 142 909 (65 %) utav stöld av olika svårhetsgrad, bovråkt, rån eller egenmäktigt förfarande eller självtäkt.¹ Bland dessa brott var 25 889 resp. 28 348 inbrottsstölder, 10 515 resp. 15 726 tillgrepp av motorfordon (inkl. mopeder) och 261 resp. 277 rån. För de övriga förmögenhetsbrotten är, som sagt, talen väsentligt lägre än för tillgreppsbrott, tagna under ett: för bedrägeri och andra oredlighetsbrott enligt 21 kap. SL 14 994 resp. 17 005, för förskingring och annan troloshet enligt 22 kap. SL 5 799 resp. 5 989, för gäldeårsbrott enligt 23 kap. SL 414 resp. 372 samt för skadegörelse och andra brott enligt 24 kap. SL 6 330 resp. 7 257. Antalet av de förmögenhetsbrotten närliggande förfalskningsbrotten enligt 12 kap. SL uppgick till 1 372 resp. 1 234.

Liksom förmögenhetsbrotten domine-

¹ Straffbara försök och förberedelser är här och i det följande inbegripna i talen för de angivna brotten, där annat ej framgår. Medan i domstolsstatistiken för fall av olikartad brottskonkurrens hänsyn toges endast till huvudbrottet, räknas i polisstatistiken med såväl huvudbrott som bibrott. Huvudbrottet bestämmes i domstolsstatistikens principiellt efter det av de tillämpade lagrummen som innehåller högsta straffmaximum.

rar bland brotten, så överväger också förmögenhetsbrottslingarna i antal bland de personer som dömts för brott, men övervikten är mindre i fråga om brottslingarna än i fråga om brotten. År 1953 dömdes 21 382 personer för strafflagsbrott utom fylleri och förargelseväckande beteende. Av dem var 12 378 (58 %) förmögenhetsbrottslingar, om man till denna kategori räknar dem som dömts enligt 12 eller 20—24 kap. SL. De samma år till polisens kännedom komna förmögenhetsbrotten utgjorde 87 % av samtliga till polisens kännedom komna strafflagsbrott utom fylleri och förargelseväckande beteende. Förmögenhetsbrottslingarna fördelades med 266 på 12 kap., 7 508 på 20 kap., 2 669 på 21 kap., 1 251 på 22 kap., 138 på 23 kap. och 546 på 24 kap.

Förklaringen till att förmögenhetsbrottens övervikt är större än de dömda förmögenhetsbrottslingarnas kan sökas i flera omständigheter. En är, att de som fälltts för stöld och bedrägeri jämförelsevis ofta på en gång dömts för flera brott. En annan torde vara, att de talrika förövarna av stölder och andra brott enligt 20 kap. i relativt stor utsträckning undgår upptäckt (jfr vad nedan sägs om upplklaringsprocenten). Vidare kan en förklaringsgrund till ifrågavarande differens ligga i att upptäckta förövare av brott enligt 20 kap. till följd av stadgandena i 1944 års lag om åtalseftergift, barnavårdslagen och ungdomsfängeslagen sannolikt oftare än andra upptäckta brottslingar undgår åtal.

Närmast i ordningen efter förmögenhetsbrotten men på långt avstånd från dem kommer, vad antalet beträffar, våldsbrotten. År 1953 fick polisen kännedom om 10 771 sådana brott, år 1954 11 614. Siffran omfattar förutom brotten enligt 14 kap. SL även brott enligt 10: 1—4 SL, d. v. s. våld eller hot mot tjänsteman och våldsamt motstånd. År 1953 dömdes till ansvar för våldsbrott i denna mening 5 365 personer. Av dem dömdes 4 615 till endast böter, de flesta eller 2 495 enligt 14: 13 för uppsåtlig misshandel varav ringare eller ingen skada följt samt 1 215 enligt 10: 4 för våldsamt motstånd. Endast en mindre del av våldsbrotten var sålunda av svårare beskaffenhet.

brotten var sålunda av svårare beskaffenhet.

Bland sådana brott redovisar polisstatistiken för år 1953 59 fall av fullbordat mord eller dråp samt 11 fall av uppsåtlig misshandel varav döden följt. För år 1954 är motsvarande tal 64 och 21. År 1953 fälldes till ansvar endast 1 person för brott tillhörande den förstnämnda gruppen och 7 personer för brott tillhörande den sistnämnda gruppen. Antalet till ansvar fällda mördare och dråpare är städse mycket mindre än det i polisstatistiken redovisade antalet fall av mord och dråp. Detta beror huvudsakligen dels på att många (år 1953: 19) av de fall som till en början misstänkes vara mord eller dråp sedermera befinnas icke vara brott och dels på att personer som förklarats saker till uppsåtligt dödande ofta går fria från ansvaret antingen på grund av att de varit själsligt abnorma vid gärningens begående (år 1953: 8) eller emedan det varit fråga om s. k. utvidgat självmord, varav gärningsmannen avlidit (år 1953: 8). Särskilt i fall av sistnämnda slag, framför allt vid familjetragedier, förekommer, att gärningsmannen berövar ett flertal personer förutom sig själv livet, d. v. s. begår ett flertal mord eller dråp. Dubbla eller flerdubbla mord eller dråp bidrager i sin mån att öka skillnaden mellan antalet brott och antalet brottslingar på detta område.

Sedlighetsbrott enligt 18 kap. SL samt våldtäkts- och liknande brott enligt 15: 12—15 a SL redovisas i polisstatistiken för år 1953 till ett sammanlagt antal av 3 198. För år 1954 är motsvarande tal 2 986. År 1953 fälldes 588 personer till ansvar för sådana brott. Skillnaden mellan antalet anmälda brott och antalet dömda personer är här stor för samtliga de i gruppen ingående och i polisstatistiken var för sig redovisade undergrupperna av brott: för våldtäkt och liknande 330 brott och 23 dömda personer, för otukt (18: 1—10 a) 1 448 brott och 244 personer, för sedlighetssårande handling (18: 13) 1 284 brott och 290 personer, av vilka 209 dömda till endast böter, samt för övriga brott 136 brott och 31 personer.

För övriga i strafflagen upptagna brottskategorier av svårare beskaffenhet är den i statistiken redovisade synliga brottsligheten mindre omfattande.

Av de allvarligare brotten utanför allmänna strafflagens område utgör rattfylleri inkl. annan form av trafikonykterhet enligt 4 § trafikbrottslagen en numeriskt betydande grupp. År 1953 fick polisen kännedom om 6 508 brott tillhörande denna grupp, och samma år dömdes 2 997 personer till ansvar för sådana brott. Polisstatistikens tal för år 1954 är 7 442.

Antalet till polisen anmälda brottsfall av olika slag är genomgående högre än antalet till ansvar fällda personer. Såsom förut antytts, är en av orsakerna här till, att brottens förövre endast i viss, mer eller mindre begränsad omfattning blir upptäckta och lagförda. I någon mån belyses denna omfattning av de i polisstatistiken meddelade uppgifterna om den s. k. upplklaringsprocenten. Som upplklarade räknas såväl fall där brott konstaterats icke föreligga som fall där åtal, strafföreläggande eller åtalseftergift åtminstone preliminärt beslutats, men däremot icke fall där undersökningsledaren väl personligen blivit övertygad om vem den skyldige är utan dock kunna förebrija tillräckliga skäl för att ställa den misstänkte under åtal. I den svenska statistiken räknas såsom upplklaringsprocent det procentuella förhållandet mellan å ena sidan antalet av de under ett visst år till polisens kännedom komna och under samma år upplklarade brotten samt å andra sidan hela antalet av de under samma år till polisens kännedom komna brottsfallen. För åren 1953 och 1954 var den på detta sätt beräknade upplklaringsprocenten 38,3 resp. 38,6 för samtliga de till polisen anmälda och i statistiken redovisade verkliga eller förmenta brottsfallen, tagna under ett. Alltså blev knappt 40 % av de under dessa år anmälda fallen upplklarade före anmälningsårets utgång.

Med nu angivna sätt att beräkna upplklaringsprocenten för varje år får man ett något för lågt tal för polisens effektivitet beträffande brottsutredning, ty en del av de brott som blivit kända under

ett visst år blir upplklarade efter detta års utgång. Ett sätt att komma den verkliga upplklaringsprocenten närmare är att för en längre tidsperiod räkna ut förhållandet mellan hela antalet upplklarade och hela antalet till polisens kännedom komna brott. Göres denna beräkning för femårsperioden 1950—1954, får man upplklaringsprocenten 46,5. Bortsett från 1950, för vilket år primärmaterialet sannolikt redovisar för många upplklarade brott, blir procenttalet 45,1.

Emellertid varierar upplklaringsprocenten betydligt med de olika brottsgrupperna: från cirka 22 % för brotten enligt 20 kap. SL till cirka 90 % för bland annat krigsmannabrotten enligt 26 kap. SL. För de flesta redovisade brottsgrupperna ligger procenttalet mellan 60 och 80. Av hela antalet under åren 1953 och 1954 upplklarade brottsfall utgjordes 54,1 resp. 55,1 av sådana beträffande vilka polisen från början fått tydlig anvisning på den vid förundersökningens avslutande misstänkte antingen genom att den misstänkte tagits på bar gärning eller genom att angivare eller vittne vid förundersökningens början utpekade någon person som misstänkt eller lämnat klar uppgift var den brottslige stått att anträffa. Relativa antalet fall av sådan förhandskännedom var lägst för brotten enligt 20 kap. SL (26 %, för inbrottsstölderna 15 %), något som måste ha bidragit till att hålla upplklaringsprocenten för dessa brott på en låg nivå.

I den mån brottslingarna kommit till straffrättsskipningsorganens kännedom utgöres de till största delen av män. År 1953 fälldes 11 475 män och 784 kvinnor till ansvar för straffregisterbrott, motsvarande 424,9 och 28,3 på 100 000 av den manliga resp. kvinnliga straffmyndiga medelfolkmängden under året. Av hela antalet straffregisterbrottslingar utgjorde kvinnorna endast 6,4 %. Tages hänsyn till alla dem som fällts till ansvar för svårare eller ringare lagöverträdelser inom eller utom strafflagens område, visar det sig att de till ansvar fällda männen utgjorde 7 382 på 100 000 av den straffmyndiga manliga medelfolkmängden under det att de till ansvar fällda kvinnorna utgjorde 674 på 100 000 av

den straffmyndiga kvinnliga medelfolk-mängden. Av hela antalet till ansvar för brott eller förseelser enligt strafflagen eller annan författning till ansvar fällda personer utgjordes 8,6 % av kvinnor.

Relativa antalet till ansvar fällda kvinnor är emellertid högst olika för olika grupper av brott. De största talen förekommer, vad först angår brotten utom strafflagens område, vid hotellstadgan (54,1 %), författningarna angående utlänningar (41,7 %), förordningen angående försäljning av pilsnerdricka (24,8 %), gruppen författningar om mått och vikt (22,4 %) samt, vad angår brotten enligt strafflagen, vid de var för sig fåtaliga grupperna fosterfördrivning med moderns vilja (42,9 %), ärekränkingsbrott (31,8 %) samt mened och liknande (24,3 %). Grov stöld har lågt procenttal (2,5 %) för kvinnorna, men vid grovt bedrägeri är deras procenttal (14,0 %) jämförelsevis högt.

Uppenbart är, att männen i långt större utsträckning än kvinnorna fällas till ansvar för brott och att denna skillnad är starkast markerad för de grövre brotten vidkommande. Härav kan emellertid icke dragas några säkra slutsatser angående männens och kvinnornas delaktighet i den verkliga brottsligheten. Måhända skulle talen för denna delaktighet, därest de kunde utrönas, komma att te sig mindre fördelaktiga för kvinnorna än talen för deras delaktighet i den synliga brottsligheten.

Av de 12 259 personer som år 1953

fälldes till ansvar för straffregisterbrott var 18,2 % i åldern 15—20 år, 17,7 % i åldern 21—24 år, 43,4 % i åldern 25—39 år och 20,7 % över 40 år. Åldersklasserna är här bestämda med hänsyn till antalet fyllda år vid tiden för brottets begående. Procenttalen visar, att vid brottstillfället närmare 1/5 ej fyllt 21 år och att drygt 1/3 vid samma tillfälle var under 25 år. Vid fördelning av de till brott förvunna personerna på åldersklasser bör emellertid rätteligen hänsyn tagas ej blott till dem som fällts till ansvar utan även till dem som fått åtalseftergift eller, efter åklagarens lämplighetsprövning, eljest undgått åtal. Som förut nämnts, är statistiken rörande åtalseftergift och dylikt ofullständig. Man saknar uppgifter om hela antalet personer, som varit föremål därför, och kan ej fördela dessa personer efter vare sig ålder eller brottslighetsgrad. Fäster man avseende endast vid dem som fått åtalseftergift i egentlig bemärkelse, kan man emellertid hålla för visst, att deras antal betydligt ökar relativtalen för den yngsta åldersklassen även bland straffregisterbrottslingarna.

Tab. 1 visar såväl i absolut tal som i relation till folkmängden antalet år 1953 till ansvar för straffregisterbrott fällda personer, fördelade efter ålder vid brottets begående. Det är att observera, att personer som fått åtalseftergift eller undgått åtal efter åklagarnas lämplighetsprövning icke medräknats. Antalet personer, som nämnda år fick åtalseftergift

Tabell 1. För straffregisterbrott till ansvar fällda personer, fördelade efter ålder vid brottets begående, år 1953

Åldersklasser	Absoluta tal			På 100 000 av medelfolk-mängden i åldersklassen		
	Män	Kvinnor	Tillsamman	Män	Kvinnor	Tillsamman
15—17 år	417	31	448	316,3	24,3	172,8
18—20 »	1 630	157	1 787	1 301,7	127,1	718,4
21—24 »	1 998	174	2 172	1 112,4	96,5	603,6
25—29 »	1 999	129	2 128	801,4	52,3	429,1
30—39 »	3 032	160	3 192	552,0	29,7	293,4
40—49 »	1 622	99	1 721	305,4	18,8	162,7
50—59 »	622	27	649	148,3	6,2	75,6
60— »	155	7	162	30,1	1,2	14,7
Samtliga	11 475	784	12 259	424,9	28,3	224,2

enligt 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga, var 2 449. Dessa hade alla begått sina brott före fyllda aderton år. I vilken utsträckning dessa brott var straffregisterbrott är ej känt, men fängelse eller straffarbete måste ha ingått i strafflatituden för dem. Talet 2 449 motsvarar 944,7 på 100 000 av medelfolkmängden under året i åldersklassen 15—17 år.

En fördelning med beaktande i viss utsträckning av åtalsetfergifter har i nedanstående tablå genomförts beträffande strafflagsbrottslingarna. Dessa har där fördelats, allteftersom de vid brottets begående varit under eller över aderton år. Tablåen avser år 1950.

För tiden därefter innehåller det statistiska primärmaterialiet ej uppgifter om denna åldersfördelning. I tablån presenteras den högre åldersklassen av personer som fällts till ansvar för strafflagsbrott (utom fylleri och förargelseväckande beteende), medan den lägre åldersklassen omfattar ej blott dem som fällts till ansvar utan även dem beträffande vilka åtal för sådant brott eftergivits jämlikt 1944 års lag. Siffrorna inom parentes anger antalet, om man ej medräknat de personer som fått åtalsetfergift.

Tablåen utvisar avsevärt högre brottslingstal för dem som ej fyllt aderton år. Särskilt framträdande är skillnaden mellan dessa och de äldre i fråga om tillgreppsbroten och otuktsbroten. Relativtalen för den yngre åldersklassen är beträffande dessa brottsgrupper ej mindre än sex gånger så stora som för den

äldre åldersklassen. Även grupperna »andra förmögenhetsbrott samt förfälskning» samt »skadegörelse» visar högre siffror för dem som var under aderton år vid brottets begående. För alla strafflagsbroten (utom fylleri och förargelseväckande beteende) tagna under ett år relativtalet för dessa unga nära 2,5 gånger så stort som talet för de övriga.

Att det förefinns ett samband mellan befolkningstäthet och brottslighet är otvivelaktigt. Hur detta samband i olika avseenden gestaltar sig är emellertid icke klarlagt. Det finns anledning att antaga, att brottsligheten på det hela taget är större i tätorterna än på den rena landsbygden. Men man har att räkna med att ifrågasvarande samband ter sig olika för olika slag av brott och vidare att man ej kan av siffermaterialiet för den synliga brottsligheten draga bindande slutsatser om hur det förhåller sig med den verkliga brottsligheten. I publikationen Brottsligheten för år 1945 finns intagen en tabell (tab. D), som bland annat utvisar att i städerna antalet strafflagsbrott (utom fylleri och förargelseväckande beteende), för vilka personer under nämnda år sakfällts, var i förhållande till folkmängden störst i de folkrikaste städerna. Av polisstatistiken för åren 1953 och 1954 framgår, att antalet under nämnda år till polisens kännedom komna brott satt i relation till medelfolkmängden låg för städerna Stockholm, Göteborg och Malmö från omkring 70 till omkring 90 % över motsvarande tal för hela riket. För vissa huvudgrupper av brott var överprocenten ännu större,

	Under 18 år		Över 18 år	
	Antal	På 100 000 av mf	Antal	På 100 000 av mf
Misshandel	82 (53)	33,5 (21,6)	3 313	64,5
Otuktsbrott, inkl. våldtäkt	52 (12)	21,2 (4,9)	192	3,7
Skadegörelse	50 (23)	20,4 (9,4)	805	15,7
Tillgrepp	1 632 (388)	665,9 (158,3)	5 643	109,9
Andra förmögenhetsbrott samt förfälskning	327 (78)	133,4 (31,8)	3 754	73,1
Övriga brott	94 (33)	38,4 (13,5)	5 078	98,9
Samtliga strafflagsbrott (utom fylleri och förargel- seväckande beteende) ...	2 237 (587)	912,7 (239,5)	18 785	365,7

Tabell 2. Den relativa förekomsten av straffregisterbrottslingar bland män över 25 år i olika alkoholvanegrupper och ortsgupper

Alkoholvanegrupper	Procentuella antalet i straffregistret förekommande män		
	Storstäder	Andra städer	Landsbygd
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enl. 1 § Al under åren 1943—1945	48,1	35,9	28,2
Andra grova missbrukare eller personer med minst 3 fylleriförseelser under åren 1936—1945	33,6	28,8	27,6
Personer med högst 2 fylleriförseelser eller andra enstaka, lindriga nykterhetsanmärkingar under åren 1936—1945	18,7	12,3	13,3
Moderatister	5,5	3,6	2,7
Nästan absolutister	4,2	2,3	1,9
Absolutister	högst 2,5	1,7	1,0

såsom för tillgreppsbrotten i Göteborg och Malmö (år 1954: 112 resp. 122 %). Det förekommer emellertid också exempel på att rikssiffran är högre än storstadssiffran, så bl. a. i fråga om brotten mot staten och brotten mot allmänheten i Göteborg och Malmö.

Beräkningar som utförts på grundval av siffrorna för straffregisterbrottsligheten åren 1929 och 1937 har resulterat i att »risken för att en individ skall begå ett första straffregisterbrott» var dubbelt så stor för dem som är kyrkoskrivna i städer som för dem vilka är kyrkoskrivna på landsbygden.¹

Många bland dem som fällts till ansvar för allvarligare brott har varit påverkade av alkohol vid brottets begående. Enligt en undersökning avseende 3 532 män, som år 1942 lämnade fängelse- och vårdanstalterna efter avtjänat fängelsestraff eller straffarbete, hade 33 % av dem varit påverkade vid brottstillfället.² Motsvarande relativt tal är för våldsbrottslingarna 84 % och för tjuvarna 35 %. Talen omfattar ej trafikbrottslingar för vilka alkoholförbrukning o. dyl. ingick som rekvisit i brottet.

Förövarna av allvarligare brott utgöres

¹ Se *Dahlberg* och *Lindberg* i strafflagberedningens »Betänkande angående verkställigheten av frihetsstraff m. m.» (SOU 1944: 50) s. 365 f. och 384 f.

² Se publikationen *Fängsvården* år 1942 tab. 3 och 4.

till stor del av personer som, oavsett om de stått under akut alkoholförbrukning vid brottstillfället, är att anse som alkoholmissbrukare. Vid en genomgång av uppgifterna om de straffregisterbrott som under 10-årsperioden 1937—1946 begåtts av män i åldern över tjugofem år har befunnits, att 49,8 % av dessa män under åren 1936—1945 gjort sig skyldiga till fylleriförseelse eller blivit föremål för åtgärd av nykterhetsnämnd eller för nykterhetsanmärkning.¹

På s. 96 i den i noten härneda omnämnda publikationen finns intagen en tablå, som med kombinerad fördelning på alkoholvanegrupper och ortsgupper visar frekvensen av personer som intagits i straffregistret under tiden från dettas tillkomst år 1901 till slutet av år 1946. Den till grund för tablå liggande undersökningen avser män i åldern över tjugofem år. Tablåns innehåll återges här i tab. 2.

I påfallande stor utsträckning utgöres de som dömts till ansvar för brott i egentlig mening av återfallsbrottslingar. Detta framgår av tab. 3, som avser personer fällda till ansvar år 1953 för straffregisterbrott. Nära hälften (48 %) av dem hade förut dömts för sådant brott och för inemot en tredjedel (30 %) hade så skett mer än en gång.

¹ Se 1944 års nykterhetskommitté I. Statistiska undersökningar kring alkoholförbrukning (SOU 1951: 43) s. 94 f.

Tabell 3. För straffregisterbrott till ansvar fällda personer, fördelade efter antalet föregående sakfällningar för sådant brott, år 1953

	Förut fällda till ansvar									
	Ingen gång		1 gång		2 ggr		> 2 ggr		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	5 834	50,8	2 062	18,0	1 071	9,3	2 508	21,9	11 475	100
Kvinnor	588	75,0	106	13,5	36	4,6	54	6,9	784	100
Tillsammans..	6 422	52,4	2 168	17,7	1 107	9,0	2 562	20,9	12 259	100

Relativa antalet recidivister var särskilt stort bland dem som fälldes till ansvar enligt 21 kap. SL för bedrägeri eller liknande brott (56 %), enligt 10 kap. SL för brott mot allmän verksamhet (56 %), enligt 20 kap. SL för stöld eller liknande brott (55 %) samt enligt 26 kap. SL för krigsmannabrott (52 %).

Antalet recidivister bland dem, som under en viss tidrymd sakfällts för brott, skulle vara ännu större än vad tab. 3 utvisar, om man såsom recidivister räkna- de ej blott personer som förut sakfällts utan även dem som tidigare erhållit åtalseftergift eller, utan samband med åtalseftergift men med anledning av brottslig gärning, blivit föremål för barnavårdsåtgärd, t. ex. intagits i ungdoms- vårdsskola.

De i tab. 3 intagna relativtalen kan vis-

serligen anses utgöra ett slags mått på återfallsbrottslighetens omfattning, men de ger ej besked om den s. k. återfalls- risken bland dem som förvunnits till brott. Vid beräkningen av denna risk ut- går man från en viss grupp av brottsling- ar. Man bestämmer hur många av dem som under observationsperioden: 1. är återfallskapabla (»står under risk för återfall») och 2. återfalla. Därefter sätter man det under 2. avsedda antalet i rela- tion till det under 1. avsedda. Sådana be- räkningar har hos oss genomförts dels för beredningens räkning av *Dahlberg* och *Lindberg* i SOU 1944: 50 s. 365 ff, samt av *Eriksson*, *Jansson* och *Larsson* ävensom *Inghe* och *Lindberg* i förelig- gande betänkande, dels av *Groth* i SOU 1947: 71. Se också *Strahl* m. fl., Om på- följer för brott, 2:a uppl., 1955, s. 335 ff.

Tabell 4. Personer som av allmän underrätt fällts till ansvar för strafflagsbrott (utom fylleri, förargelseväckande beteende och krigsmannabrott), åren 1913—1953

År	På 100000 av straffmyndiga medelfolkm.	I % av år 1913	År	På 100000 av straffmyndiga medelfolkm.	I % av år 1913	År	På 100000 av straffmyndiga medelfolkm.	I % av år 1913
1913	363,3	100,0	1927	225,8	62,2	1941	304,2	83,7
14	319,9	88,1	28	226,7	62,4	42	367,2	101,1
15	314,6	86,6	29	239,4	65,9	43	415,1	114,3
16	317,2	87,3	1930	247,8	68,2	44	396,7	109,2
17	303,7	83,6	31	263,0	72,4	45	384,3	105,8
18	425,3	117,1	32	251,5	69,2	46	349,5	96,2
19	326,2	89,8	33	255,8	70,4	47	342,1	94,2
1920	298,0	82,0	34	259,8	71,5	48	275,2	75,8
21	233,5	64,3	35	234,7	64,6	49	330,5	91,0
22	195,8	53,8	36	229,6	63,2	1950	365,0	100,5
23	202,7	55,8	37	243,0	66,9	51	401,0	110,4
24	201,0	55,3	38	243,2	66,9	52	422,9	116,4
25	239,2	65,8	39	256,1	70,5	53	408,9	112,6
26	223,3	61,5	1940	225,5	62,1			

Anm. Personer som fått åtalseftergift enligt 1944 års lag eller strafföreläggande är inräknade.

Tabell 5. Personer som av allmän underrätt fällts till ansvar för strafflagsbrott (utom grupper och efter ålder vid brottets begående,

År	Misshandel				Otukt, inkl. våldtäkt				Skadegörelse				Tillgrepp	
	Ej fyllda 18 år		Fyllda 18 år		Ej fyllda 18 år		Fyllda 18 år		Ej fyllda 18 år		Fyllda 18 år		Ej fyllda 18 år	
	An- tal	I % av år 1913	An- tal	I % av år 1913	An- tal	I % av år 1913	An- tal	I % av år 1913	An- tal	I % av år 1913	An- tal	I % av år 1913	An- tal	I % av år 1913
1913	26,5	100,0	89,3	100,0	6,2	100,0	2,5	100,0	8,4	100,0	7,4	100,0	117,9	100,0
14	19,6	74,0	75,6	84,7	3,7	59,7	2,0	80,0	6,9	82,1	8,3	112,2	88,3	74,9
15	15,1	57,0	68,1	76,3	4,6	74,2	1,6	64,0	6,5	77,4	11,4	154,1	117,5	99,7
16	17,9	67,5	67,1	75,1	4,9	79,0	2,0	80,0	5,8	69,0	10,2	137,8	142,3	120,7
17	13,1	49,4	42,1	47,1	3,0	48,4	1,2	48,0	6,3	75,0	5,7	77,0	358,3	303,9
18	11,6	43,8	39,8	44,6	4,2	67,7	1,5	60,0	8,3	98,8	6,3	85,1	609,3	516,8
19	11,0	41,5	56,5	63,3	4,7	75,8	1,9	76,0	3,9	46,4	6,9	93,2	232,1	196,9
1920	10,7	40,4	69,4	77,7	4,8	77,4	2,2	88,0	5,0	59,5	8,8	118,9	84,3	71,5
21	12,1	45,7	56,4	63,2	5,3	85,5	2,0	80,0	5,0	59,5	9,9	133,8	81,4	69,0
22	8,7	32,8	45,7	51,2	5,3	85,5	2,0	80,0	3,8	45,2	6,1	82,4	66,5	56,4
23	8,7	32,8	49,2	55,1	4,6	74,2	1,7	68,0	6,6	78,6	6,2	83,8	81,2	68,9
24	4,3	16,2	48,0	53,8	8,5	137,1	2,2	88,0	5,1	60,7	8,3	112,2	78,8	66,8
25	9,4	35,5	58,6	65,6	6,5	104,8	2,8	112,0	4,5	53,6	23,9	323,0	106,5	90,3
26	9,1	34,3	52,4	58,7	6,3	101,6	2,7	108,0	4,5	53,6	16,9	228,4	115,2	97,7
27	5,8	21,9	54,7	61,3	10,6	171,0	2,8	112,0	3,7	44,0	13,7	185,1	116,3	98,6
28	11,0	41,5	57,5	64,4	12,8	206,5	2,8	112,0	4,4	52,4	7,1	95,9	119,4	101,3
29	9,1	34,3	60,1	67,3	13,7	221,0	3,7	148,0	3,8	45,2	6,8	91,9	135,4	114,8
1930	7,7	29,1	65,6	73,5	10,7	172,6	2,9	116,0	4,8	57,1	7,4	100,0	162,8	138,1
31	11,9	44,9	68,2	76,4	7,9	127,4	2,7	108,0	7,9	94,0	9,5	128,4	156,8	133,0
32	10,2	38,5	59,9	67,1	11,5	185,5	2,5	100,0	5,3	63,1	8,1	109,5	191,2	162,2
33	12,5	47,2	59,2	66,3	11,6	187,1	3,1	124,0	7,2	85,7	7,9	106,8	205,1	174,0
34	11,4	43,0	62,0	69,4	11,4	183,9	3,0	120,0	4,4	52,4	8,6	116,2	212,5	180,2
35	9,9	37,4	59,2	66,3	14,3	230,6	1,8	72,0	4,0	47,6	7,5	101,4	220,3	186,9
36	15,7	59,2	59,1	66,2	14,3	230,6	2,2	88,0	5,0	59,5	7,4	100,0	230,5	195,5
37	16,9	63,8	62,5	70,0	16,0	258,1	2,4	96,0	13,4	159,5	8,5	114,9	267,7	227,1
38	20,9	78,9	66,2	74,1	12,3	198,4	2,6	104,0	12,6	150,0	10,4	140,5	275,7	233,8
39	19,3	72,8	62,5	70,0	20,6	332,3	3,0	120,0	15,5	184,5	19,4	262,2	317,6	269,4
1940	19,7	74,3	50,8	56,9	16,1	259,7	2,1	84,0	13,8	164,3	11,5	155,4	292,2	247,8
41	26,8	101,1	64,3	72,0	22,7	366,1	3,2	128,0	16,9	201,2	12,5	168,9	466,9	396,0
42	36,4	137,4	74,5	83,4	20,3	327,4	3,7	148,0	27,0	321,4	12,2	164,9	612,1	519,2
43	44,8	169,1	81,0	90,7	38,3	617,7	4,5	180,0	32,5	386,9	13,8	186,5	603,2	511,6
44	33,4	126,0	74,3	83,2	29,7	479,0	4,0	160,0	22,2	264,3	13,1	177,0	480,2	407,3
45	48,0	181,1	77,5	86,8	20,8	335,5	3,9	156,0	32,5	386,9	12,1	163,5	501,5	425,4
46	30,6	115,5	68,8	77,0	22,6	364,5	3,4	136,0	28,7	341,7	12,3	166,2	562,0	476,7
47	33,3	125,7	63,4	71,0	20,9	337,1	2,9	116,0	29,1	346,4	13,8	186,5	577,6	490,0
49	31,0	117,0	62,9	70,4	29,0	467,7	3,7	148,0	33,8	402,4	12,6	170,3	595,4	505,0
1950	33,5	126,4	64,5	72,2	21,2	341,9	3,7	148,0	20,4	242,9	15,7	212,2	665,9	564,8

Anm. Personer som fått åtalseftergift enligt 1944 års lag eller strafföreläggande är inräknade. — Åldersfördelningen avser tiden för brottets

begående, och antalet brottslingar inom de olika åldersgrupperna är satt i relation till medelfolk-

ylleri, förargelseväckande beteende och krigsmannabrott), med fördelning på brotts-
på 100 000 av medelfolkmängden, åren 1913—1950

Tillgrepp		Andra förmögenhetsbrott samt förfalskning				Övriga brott				Samtliga brott			
Fyllda 18 år		Ej fyllda 18 år		Fyllda 18 år		Ej fyllda 18 år		Fyllda 18 år		Ej fyllda 18 år		Fyllda 18 år	
Antal	I % av år 1913	Antal	I % av år 1913	Antal	I % av år 1913	Antal	I % av år 1913	Antal	I % av år 1913	Antal	I % av år 1913	Antal	I % av år 1913
56,6	100,0	15,3	100,0	19,3	100,0	21,9	100,0	203,3	100,0	196,2	100,0	378,4	100,0
47,7	84,3	11,8	77,1	16,8	87,0	21,8	99,5	184,7	90,9	152,1	77,5	335,1	88,6
53,3	94,2	12,9	84,3	18,4	95,3	16,3	74,4	174,6	85,9	172,9	88,1	327,4	86,5
62,2	109,9	18,2	119,0	19,9	103,1	18,8	85,8	165,6	81,5	207,9	106,0	327,0	86,4
99,5	175,8	41,3	269,9	28,8	149,2	22,7	103,7	113,6	55,9	444,7	226,7	290,9	76,9
187,8	331,8	89,5	585,0	57,3	296,9	25,5	116,4	103,3	50,8	748,4	381,4	396,0	104,7
92,6	163,6	38,0	248,4	34,8	180,3	13,7	62,6	135,6	66,7	303,4	154,6	328,3	86,8
53,5	94,5	15,7	102,6	21,8	113,0	14,2	64,8	156,8	77,1	134,7	68,7	312,5	82,6
40,4	71,4	9,2	60,1	17,5	90,7	9,4	42,9	117,1	57,6	122,4	62,4	243,3	64,3
33,3	58,8	9,6	62,7	17,8	92,2	11,4	52,1	98,8	48,6	105,3	53,7	203,7	53,8
31,9	56,4	10,7	69,9	20,8	107,8	7,2	32,9	100,2	49,3	119,0	60,7	210,0	55,5
30,5	53,9	8,5	55,6	18,4	95,3	10,0	45,7	101,1	49,7	115,2	58,7	208,5	55,1
38,9	68,7	14,5	94,8	22,8	118,1	9,9	45,2	99,9	49,1	151,3	77,1	246,9	65,2
36,9	65,2	14,2	92,8	25,4	131,6	16,5	75,3	93,9	46,2	165,8	84,5	228,2	60,3
39,4	69,6	16,9	110,5	28,4	147,2	9,2	42,0	92,1	45,3	162,5	82,8	231,1	61,1
40,2	71,0	20,9	136,6	29,7	153,9	11,3	51,6	93,2	45,8	179,8	91,6	230,5	60,9
41,2	72,8	19,6	128,1	33,4	173,1	12,6	57,5	97,8	48,1	194,2	99,0	243,0	64,2
43,5	76,9	19,1	124,8	31,8	164,8	11,9	54,3	99,0	48,7	217,0	110,6	250,2	66,1
46,3	81,8	25,3	165,4	33,1	171,5	15,9	72,6	106,0	52,1	225,7	115,0	265,8	70,2
48,2	85,2	22,6	147,7	35,6	184,5	18,0	82,2	96,7	47,6	258,8	131,9	251,0	66,3
48,2	85,2	21,6	141,2	39,7	205,7	15,7	71,7	96,4	47,4	273,7	139,5	254,5	67,3
46,0	81,3	21,8	142,5	35,8	185,5	23,1	105,5	102,6	50,5	284,6	145,1	258,0	68,2
46,1	81,4	34,1	222,9	28,0	145,1	12,7	58,0	87,8	43,2	295,3	150,5	230,4	60,9
46,9	82,9	31,5	205,9	27,2	140,9	19,6	89,5	80,4	39,5	316,6	161,4	223,2	59,0
48,8	86,2	35,2	230,1	27,6	143,0	18,6	84,9	83,9	41,3	367,8	187,5	233,7	61,8
50,8	89,8	39,8	260,1	27,4	142,0	20,7	94,5	75,8	37,3	382,0	194,7	233,2	61,6
49,7	87,8	57,9	378,4	30,9	160,1	16,8	76,7	77,7	38,2	447,7	228,2	243,2	64,3
50,9	89,9	63,8	417,0	32,8	169,9	14,2	64,8	64,9	31,9	419,8	214,0	213,0	56,3
74,2	131,1	117,8	769,9	48,1	249,2	24,7	112,8	79,0	38,9	675,8	344,4	281,3	74,3
98,1	173,3	163,9	1071,2	60,2	311,9	30,8	140,6	87,6	43,1	890,5	453,9	336,3	88,9
121,3	214,3	169,0	1104,6	77,4	401,0	42,3	193,2	87,8	43,2	930,1	474,1	385,8	102,0
112,6	198,9	137,9	901,3	82,3	426,4	37,1	169,4	91,6	45,1	740,5	377,4	377,9	99,9
105,5	186,4	129,5	846,4	79,1	409,8	36,3	165,8	85,7	42,2	768,4	391,6	363,7	96,1
93,6	165,4	114,8	750,3	73,7	381,9	36,4	166,2	74,3	36,5	795,1	405,2	326,1	86,2
97,1	171,6	110,9	724,8	68,8	356,5	35,3	161,2	72,2	35,5	807,1	411,4	318,3	84,1
101,5	179,3	118,0	771,2	63,6	329,5	35,8	163,5	61,2	30,1	843,0	429,7	305,5	80,7
109,9	194,2	133,4	871,9	73,1	378,8	36,7	167,6	72,1	35,5	911,1	464,4	339,0	89,6

mängden inom resp. åldersgrupper. — Uppgif-
ter om strafflagsbrottslingarnas fördelning efter

ålder kan ej lämnas för år 1948 och för tiden
efter år 1950.

Brottslighetens utveckling

Statistiska uppgifter, som direkt avser brottsligheten, finns i Sverige för tiden fr. o. m. år 1830. Vad angår vissa slag av grövre brott, nämligen uppsåtligt dödande och uppsåtlig misshandel varav döden följt, har emellertid utvecklingen ända från mitten av 1700-talet kunnat klarläggas med ledning av dödsorsaksstatistiken. Bortsett från barnamorden har enligt denna statistik, som får antagas tämligen väl återspegla den verkliga brottsligheten, de ifrågavarande brottens antal i relation till folkmängden varit betydligt högre under 1800-talet än under 1700-talet men därefter genomsnittligt gått ned till det sistnämnda århundradets nivå.¹

I övrigt är man beträffande brottslighetens utveckling hänvisad till kriminalstatistiken, vilken såsom förut framhållits ger mycket osäker ledning för bedömandet av brottslighetens verkliga omfattning. För tiden före 1950, det första år för vilket redovisning lämnas i den hela riket omfattande polisstatistiken, står endast domstolsstatistik och för några år jämväl en mycket ofullständig åklagarstatistik till buds.

Brottslighetens omfattning har, sådan den framträder i domstols- och åklagarstatistiken, växlat starkt under innevarande århundrade. Till belysande av utvecklingen från 1913, det första år för vilket domstolsstatistik upprättats inom statistiska centralbyrån, har i *tab. 4* givits en indexserie (år 1913 = 100), byggd på uppgifter för varje år om antalet för strafflagsbrott dömda personer, med inräknande av personer som erhållit strafföreläggande eller för vilka åtal eftergivits enligt 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga. Personer som förvunnits enbart till fylleri eller förgargelseväckande beteende eller till krigsmannabrott enligt 26 kap. SL har ej medräknats. De till grund för indexserien liggande storheterna, vilka också finnes redovisade i tabellen, utgöres av relativtal, utvisande förhållandet mellan

antalet till brott förvunna personer och den straffmyndiga medelfolkmängden.

Enligt tabellen låg index för de fyra första åren av tiden för första världskriget mellan 80 och 90 men sprang år 1918 upp till 117,1, som är det högsta talet i hela indexserien. Därefter inträffade en stark nedgång till ett bottenläge 1922, vilket år har det lägsta talet (53,8) i serien. För de två närmast följande åren ligger talen endast obetydligt över detta minimum, medan de från år 1925 till år 1940 varierar på ett visserligen något högre plan men inom ganska snäva gränser (omkr. 62 — omkr. 72) och utan att visa någon bestämd tendens. Den följande tiden karakteriseras av ökad brottslighet, om än icke alla åren därunder når upp till 1913 års nivå. Åren 1943 och 1952 bildar toppunkter med siffror, som ligger ganska nära 1918 års maximum. Den starka nedgången år 1948 hade ej samband med den synliga brottslighetens utveckling. Orsaken till nedgången var en lönekonflikt för domare och åklagare i Stockholm och Göteborg.

I *tab. 5* redovisas samma personer som upptagits i *tab. 4* med kombinerad fördelning på vissa brottsgrupper och allteftersom de begått brottet innan de fyllt aderton år eller därefter.

Beträffande dem som vid brottets begående ej fyllt aderton år utvisar tabellen stora variationer i brottslighetens omfattning med särskilt höga tal för åren 1918 samt 1941—1950; endast åren 1914 och 1915 samt 1920—1929 hade mindre tal än år 1913. För den andra åldersgruppen var brottsligheten under alla de redovisade åren utom 1918 och 1943, med indextalen 104,7 och 102,0, av mindre omfattning än under basåret 1913. Att döma av *tab. 5* har sålunda utvecklingen i kriminellt avseende varit synnerligen ogynnsam för åldersklassen 15—17 år i jämförelse med motsvarande utveckling bland den övriga till straffmyndig ålder komna delen av befolkningen.

Medan *tab. 4* och *5* redovisar personer, som blivit förvunna till mer eller mindre svåra *strafflagsbrott* utom fylleri, förar-

¹ Se *Veli Verkko*, Homicides and suicides in Finland etc., Köbenhavn 1951, s. 48 och 183.

Tabell 6. Personer som av allmän underrätt fällts till ansvar för straffregisterbrott, på 100 000 av medelfolkmängden, åren 1917—1953

År	Hela antalet	I % av år 1917	Därav personer som vid brottets begående					
			ej fyllt 18 år		fyllt 18 men ej 21 år		fyllt 21 år	
			Antal	I % av år 1917	Antal	I % av år 1917	Antal	I % av år 1917
1917.....	200,5	100,0	444,1	100,0	610,8	100,0	138,5	100,0
18.....	338,7	168,9	758,5	170,8	1 050,9	172,1	231,3	167,0
19.....	170,7	85,1	309,0	69,6	488,1	79,9	127,7	92,2
1920.....	114,8	57,3	127,2	28,6	291,9	47,8	97,1	70,1
21.....	98,1	48,9	120,3	27,1	227,7	37,3	83,9	60,6
22.....	83,3	41,5	97,1	21,9	193,5	31,7	71,9	51,9
23.....	83,4	41,6	116,1	26,1	196,4	32,2	70,1	50,6
24.....	78,1	39,0	111,0	25,0	184,7	30,2	65,3	47,1
25.....	92,4	46,1	143,9	32,4	211,6	34,6	76,7	55,4
26.....	88,8	44,3	154,7	34,8	204,6	33,5	72,2	52,1
27.....	93,5	46,6	161,0	36,3	215,9	35,3	76,1	54,9
28.....	94,8	47,3	164,4	37,0	220,7	36,1	77,1	55,7
29.....	101,2	50,5	182,2	41,0	228,3	37,4	82,7	59,7
1930.....	103,9	51,8	199,1	44,8	243,7	39,9	83,6	60,4
31.....	109,0	54,4	203,4	45,8	258,9	42,4	88,3	63,8
32.....	114,5	57,1	239,6	54,0	244,7	40,1	93,6	67,6
33.....	115,2	57,5	245,8	55,3	251,8	41,2	93,9	67,8
34.....	118,1	58,9	251,4	56,6	255,1	41,8	97,1	70,1
35.....	119,1	59,4	266,5	60,0	246,2	40,3	98,1	70,8
36.....	120,5	60,1	275,9	62,1	260,5	42,6	97,6	70,5
37.....	122,7	61,2	306,4	69,0	268,6	44,0	97,3	70,3
38.....	131,0	65,3	332,0	74,8	301,8	49,4	102,8	74,2
39.....	146,7	73,2	404,0	91,0	338,4	55,4	113,4	81,9
1940.....	147,2	73,4	387,2	87,2	342,1	56,0	115,5	83,4
41.....	189,2	94,4	622,0	140,1	477,1	78,1	139,0	100,4
42.....	245,0	122,2	790,3	178,0	656,8	107,5	181,9	131,3
43.....	232,2	115,8	618,7	139,3	641,6	105,0	181,7	131,2
44.....	213,6	106,5	488,7	110,0	600,5	98,3	172,8	124,8
45.....	194,2	96,9	466,7	105,1	520,0	85,1	158,8	114,7
46.....	188,5	94,0	484,7	109,1	473,3	77,5	155,3	112,1
47.....	181,7	90,6	468,7	105,5	506,4	82,9	147,7	106,6
48.....	161,3	80,4	481,8	108,5	459,6	75,2	127,7	92,2
49.....	178,9	89,2	485,1	109,2	535,0	87,6	143,8	103,8
1950.....	193,1	96,3	522,3	117,6	568,8	93,1	156,5	113,0
51.....	233,0	116,2	636,6	143,3	697,1	114,1	188,3	136,0
52.....	247,9	123,6	650,6	146,5	696,8	114,1	204,4	147,6
53.....	246,0	122,7	633,8	142,7	718,4	117,6	202,1	145,9

Anm. Personer, till uppskattat antal, vilka för straffregisterbrott fått åtalsetergift enligt 1944 års lag, är inräknade. — Åldersfördelningen avser tiden för brottets begående, och

gelseväckande beteende och krigsmannabrott, ges i tab. 6 en översikt av utvecklingen beträffande straffregisterbrottsligheten. Tab. 6 omfattar åren 1917—1953; sifferuppgifter för tiden före år 1917 finns ej tillgängliga. Primärmaterial till

antalet brottslingar inom de olika åldersgrupperna är satt i relation till folkmängden inom resp. åldersgrupper.

denna tabell har möjliggjort särskiljande av, förutom åldersklassen 15—17 år, även den närmast följande klassen 18—20 år. I tabellen har redovisats personer, som under de särskilda redogörelseåren av allmän underrätt fällts till ansvar för

straffregisterbrott. För åren 1944—1953 har medräknats jämväl personer beträffande vilka åtal för sådana brott eftergivits enligt 1944 års lag. Det är och måste förbli ovisst i vad mån åtal eftergift enligt nämnda lag kommit i fråga beträffande brott som i händelse av åtal skulle ha föranlett anteckning i straffregistret. I en tidigare utredning har helt summariskt som straffregisterbrott räknats brott för vilka åtal eftergivits och vilka av åklagarmyndighetens betecknats såsom »ej ringa».¹ En sedermera genomförd detaljgranskning av uppgiftsmaterialet för åren 1944—1947 har givit vid handen att, vad angår nämnda år, omkring 40 % av dessa fall sannolikt ej var straffregisterbrott. Den här framlagda tab. 6 bygger på det till synes mycket försiktiga antagandet att endast 50 % av dem som fått åtal eftergift för brott enligt strafflagen, utom fylleri och förargelseväckande beteende, och ingen av dem som fått åtal eftergift för brott utom strafflagens område, hade begått straffregisterbrott.

En jämförelse mellan tab. 4 och tab. 6 beträffande samtliga åldersgrupper tagna under ett visat till en början, att maximum för såväl strafflags- som straffregisterbrottsligheten ligger vid året 1918 samt att åren 1922—1924 har de lägsta talen i indexserierna. Från mitten av 1920-talet till frammot år 1940 företer straffregisterbrottsligheten i motsats till strafflagsbrottsligheten en jämn stegring. För tiden fr. o. m. år 1941 har båda tabellerna jämförelsevis höga tal, som varierar tämligen likformigt. Strafflagsbrottsligheten i förhållande till folkmängden var under 1920-talet i genomsnitt 35 % lägre än under åren 1917—1919 men ökades med resp. 9, 36 och 18 % under 1930- och 1940-talen samt pe-

¹ Se statistiska centralbyråns publikation Brottslighetens utveckling åren 1913—1947, s. 11 samt 21—26.

rioden 1950—1953. Motsvarande procenttal för straffregisterbrottsligheten, d. v. s. den svårare brottsligheten, var — 61 samt + 29, 61 och 19 %. Sistnämnda brottslighet har således, vad angår den straffmyndiga befolkningen i dess helhet, från 1920-talet ökat avsevärt mer än strafflagsbrottsligheten över huvud. Utvecklingen resulterade i att straffregisterbrottsligheten åren 1950—1953 i genomsnitt låg 148 % högre än under 1920-talet, medan motsvarande överprocent för strafflagsbrottsligheten stannat vid 75 %.

För åldersklassen 15—17 år har strafflagsbrottsligheten sedan 1920-talet undergått en utomordentligt stark stegring, nämligen med 112 % under 1930-talet och med 149 % från detta decennium till det nästa samt med 19 % därifrån och till år 1950. Brottslighetstalet för sistnämnda år (911,1) var mer än 6 gånger så högt som talet för årtiondet 1920—1929 (145,0). Huvuddragen av straffregisterbrottslighetens utveckling inom de särskilda åldersklasserna 15—17 år, 18—20 år samt 21—∞ år, sådan den redovisats i tab. 6, framgår av nedanstående tablå.

För den första och den tredje men ej för den mellersta av de i tablån redovisade åldersklasserna var brottsligheten under perioden 1950—1953 högre än under perioden 1917—1919. Brottslighetstalet för förstnämnda period var inom åldersklassen 15—17 år närmare 4 1/2, inom åldersklassen 18—20 år drygt 3 och inom åldersklassen 21—∞ år närmare 2 1/2 gånger så högt som motsvarande tal för årtiondet 1920—1929.

Nästa tablå, som bygger på de till grund för tab. 6 liggande absoluta talen, visar vilken andel de särskilda åldersklasserna haft i straffregisterbrottsligheten under de olika skedena av tidrymden 1917—1953.

Trots att brottsligheten inom de båda

År	15—17 år		18—20 år		21—∞ år	
	Antal	Ökn. %	Antal	Ökn. %	Antal	Ökn. %
1917/19	503,9	—	716,6	—	165,8	—
1920/29	137,8	— 72,7	217,5	— 69,6	77,3	— 53,4
1930/39	272,4	+ 97,7	267,0	+ 22,8	96,6	+ 25,0
1940/49	529,4	+ 94,3	521,2	+ 95,2	152,4	+ 57,8
1950/53	610,8	+ 15,4	670,3	+ 28,6	187,8	+ 23,2

År	15—17 år		18—20 år		21—ω år		Summa	
	Årl. ant.	%	Årl. ant.	%	Årl. ant.	%	Årl. ant.	%
1917/19	1 694,7	17,6	2 260,0	23,5	5 655,0	58,9	9 609,7	100
1920/29	476,4	11,8	726,5	18,0	2 840,0	70,2	4 042,9	100
1930/39	891,4	15,4	876,3	15,1	4 020,5	69,5	5 788,2	100
1940/49	1 444,1	14,4	1 536,0	15,3	7 066,2	70,3	10 046,3	100
1950/53	1 532,7	12,3	1 708,3	13,7	9 243,5	74,0	12 484,5	100

lägre åldersklasserna enligt vad här förut visats på senare år ökats starkt i förhållande till folkmängden inom dessa åldersklasser, har enligt vad nu ifrågavarande sammanställning utvisar ungdomens andel i straffregisterbrottsligheten icke undergått någon ökning. Detta förklaras av att folkmängden inom dessa åldersklasser minskats under den tid som här är i fråga.

För utvecklingen beträffande olika typer av strafflagsbrott redovisas i tab. 5.¹

Den första där upptagna gruppen, misshandelsbrotten enligt 14 kap. SL, har genomgående betydligt lägre frekvenstal för dem som vid brottets begående ej fyllt aderton år än för de övriga, men skillnaden minskas avsevärt för tiden fr. o. m. år 1941 på grund av ökad frekvens bland de unga. Kurvan för misshandelsbrotten följer, åtminstone vad den äldre åldersklassen angår, tämligen väl kurvan för samtliga strafflagsbrott (jfr tab. 4). Under de sista åren av 1900-talets andra decennium, d. v. s. omkring slutet av första världskriget, gick emellertid de båda kurvorna helt isär. Misshandelskurvan sjönk, säkerligen under inflytande av de då gällande stränga rusdrycksrestriktionerna, medan kurvan för samtliga strafflagsbrottslingar samtidigt steg under inflytande av den ökade frekvensen av förmögenhetsbrott.

Efter misshandelsbrotten följer i tab. 5 »otukt, inkl. våldtäkt», d. v. s. brott enligt 18 kap. 1—12 §§ samt 15 kap. 12—15 a §§ SL. Denna grupp har i motsats till den förut nämnda genomgående högre tal för de unga än för de äldre. Skillnaden visade redan i mitten av 1920-talet tendens att ökas, och denna tendens blev efter hand alltmer markerad trots att under 1940-talet en viss ökning av

denna brottslighet gjorde sig gällande även bland de äldre.

Beträffande skadegörelsebrotten (19 kap. SL enligt äldre lydelsen och däremot svarande nyare stadganden) visar tab. 5 med några föga markerade undantag (åren 1913, 1917, 1918 och 1923) lägre frekvenstal för de unga t. o. m. år 1936 men för tiden därefter med ett enda undantag (år 1939) stark övervikt för dem, fastän tendensen var uppåtående även för de äldre. Liksom tillgreppsbroten och de övriga förmögenhetsbrotten visar skadegörelsebrotten en mycket stark stegring under 1940-talet, särskilt för de unga, men i övrigt föreligger icke någon påtaglig parallellism mellan sistnämnda brott och de övriga nämnda brottsgrupperna.

Under rubriken »Tillgrepp» har i tab. 5 upptagits personer förvunna till tjuvnad eller liknande brott enligt 20 kap. SL. Det är av särskilt intresse att jämföra denna stora huvudgrupp av lagöverträdare med den som redovisats under rubriken »Misshandel». Till underlåtande av en sådan jämförelse tjänar följande tablå i vilken brottsligheten i förhållande till folkmängden angivits för vissa längre tidsperioder.

År	Misshandel		Tillgrepp	
	15—17 år	18—ω år	15—17 år	18—ω år
1913/19	16,4	62,6	238,0	85,7
1920/29	8,9	55,2	98,5	38,6
1930/39	13,6	62,4	224,0	47,5
1940/49 ¹	33,8	68,6	521,2	95,0
1950	33,5	64,5	665,9	109,9

¹ Utom 1948.

Båda de i tablån redovisade slagen av brottslighet visade för båda åldersgrupperna nedgång under 1920-talet men därefter uppgång. Vad tillgreppsbroten beträffar fortsatte stegringen även under år 1950, då den däremot upphörde för misshandelsbrotten. I ögonen fallande är,

¹ Jämför S. Rengby, The Influence of the Latest World War on Criminality in Sweden in Recueil de documents en matière pénale et pénitentiaire, Volume XV livraison 4/II.

att misshandel har högre siffror för den äldre än för den yngre åldersklassen, medan förhållandet är motsatt i fråga om tillgreppsbroten. Jämför man talen för år 1950 med talen för perioden 1913—1919, finner man ökning av misshandelsbrottsligheten med 104 % för de unga och endast 3 % för de äldre samt av tillgrepsbrottsligheten med 180 % för de unga och 28 % för de äldre.

Den i tab. 5 upptagna gruppen förmögenhetsbrott exklusive de i grupperna skadegörelse och tillgrepp redovisade broten men inklusive förfalskning (12, 21—23 kap. SL) — en grupp som numerärt är avsevärt mindre än gruppen tillgrepsbrott men dock betydande — har i stort sett följt utvecklingsgången för tillgrepsbrottsligheten. Dock var nedgången efter första världskriget för åldersgruppen över aderton år jämförelsevis liten, medan å andra sidan för båda åldersgrupperna indextalen för tiden för andra världskriget och därefter var betydligt högre än motsvarande tal för såväl tillgrepsbroten som alla övriga i tabellen redovisade grupper av brottslighet.

För övrig i tab. 5 redovisad strafflagsbrottslighet var tendensen i stort sett nedåtgående, såvitt angår åldersklassen över aderton år. I denna åldersklass nådde intet av åren efter 1913 upp till detta års tal, vilket är nästan 3 gånger så högt som talet för 1950, det sista i tabellen re-

dovisade året. Beträffande de unga visar tabellen endast för 1920-talet särskilt låg brottslighet inom förevarande grupp, medan talen för åren efter 1940 samtliga är högre — i genomsnitt 60 % — än talet för år 1913.

Som förut nämnts, lämnar primärmaterialen ej möjlighet att följa strafflagsbrottslighetens utveckling inom de båda i tab. 5 behandlade åldersklasserna för tiden efter år 1950. För denna tid är man i huvudsak hänvisad till uppgifter om straffregisterbrottsligheten. Även om fullständig jämförbarhet ej föreligger mellan sistnämnda uppgifter och uppgifterna i tab. 5, så kan dock en för jämförelser i huvuddrag tjänlig anknytning mellan dessa båda slag av uppgifter åstadkommas. I tab. 7 har för detta ändamål redovisats straffregisterbrottsligheten, i vad den avser brott enligt strafflagen, med fördelning efter brottsart på de båda ifrågakarande ålderskategorierna. I brist på fullständiga uppgifter om åldersfördelningen måste här gruppen »tukt, inkl. våldtäkt» inordnas under gruppen »övriga brott». Till skillnad från vad som skett beträffande tab. 6 har samtliga åtalsetergifter enligt 1944 års lag medräknats. Härigenom undviks svårigheten att för de olika brottsgrupperna uppskatta antalet åtalsetergifter, som avser straffregisterbrott. Den omständigheten att för de äldre endast straffregisterbrott redovisas, medan för de yngre

Tabell 7. Personer som av allmän underrätt fällts till ansvar för straffregisterbrott enligt strafflagen (utom krigsmannabrott), med fördelning på brottsgrupper och efter ålder vid brottets begående, på 100 000 av medelfolkmängden, åren 1950—1953

Index med 1950 som basår

År	Misshandel		Skadegörelse		Tillgrepp		Andra förmögenhetsbrott samt förfalskning		Övriga brott		Samtliga brott	
	15-17 år	18-ω år	15-17 år	18-ω år	15-17 år	18-ω år	15-17 år	18-ω år	15-17 år	18-ω år	15-17 år	18-ω år
1950	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1951	128,0	107,1	195,6	200,0	126,3	118,7	117,1	108,0	129,2	125,9	126,0	115,5
1952	141,3	100,0	237,7	175,0	134,1	126,7	99,4	111,6	95,1	130,4	129,6	120,9
1953	135,0	92,9	297,4	225,0	130,5	123,4	103,7	112,0	104,9	131,1	127,4	119,1

Anm. Personer som fått åtalsetergift enligt 1944 års lag är inräknade.

med hänsyn till åtalsetfergifterna jämväl en del lindrigare lagöverträdelser medtages, torde icke nämnvärt minska jämförbarheten mellan den äldre och den yngre åldersklassen i fråga om utvecklingsgången från år till år. Tabellen har inskränkts till att omfatta indextal med 1950 som basår. De till grund för dem ligande frekvenstalen har däremot ansetts kunna uteslutas, detta desto hellre som de med hänsyn till materialets nyss anmärkta heterogena beskaffenhet kunde tänkas leda till felbedömning av skillnaden mellan den äldre och den yngre åldersklassen beträffande brottslighetens volym.

Den i tab. 7 avsedda brottsligheten har för såväl de unga som de äldre i sin totalitet stegrats efter år 1950. För åldersklassen 15—17 år ligger överprocenten för åren 1951—1953 mellan 25 och 30 och för de äldre mellan 15 och 21. Till den alldeles övervägande delen är indextalen högre för de unga; undantag utgör endast talen för skadegörelse år 1951, andra förmögenhetsbrott etc. åren 1952 och 1953 samt »övriga brott» åren 1952 och 1953. Index under 100 förekommer för de unga inom grupperna »andra förmögenhetsbrott etc.» samt »övriga brott» för år 1952. De äldre har index under 100 endast för misshandel år 1953. Påfallande stark stegring har för båda åldersklasserna framträtt inom gruppen skadegörelse.

Till ytterligare belysning av brottslighetens utveckling under 1950-talet har i tab. 8 gjorts en sammanställning lik den i tab. 7 men byggd på polisstatistikens uppgifter om antalet till polisens kännedom komna brott. Indelningen i brottsgrupper är densamma som i tab. 5 med det undantaget allenast att, på grund av den i polisstatistiken genomförda specifikationen, brotten koppleri, soudenörskap o. dyl. (18:11, 12 SL) här ej såsom i nyssnämnda tabell förts till gruppen »otukt, inkl. våldtäkt» utan till gruppen »övriga brott». Vidare föreligger den skillnaden mellan tab. 8 å ena sidan samt tab. 5 och 7 å andra sidan i fråga om tabellernas uppställning att någon uppdelning efter lagöverträdarnas ålder ej kunnat genomföras i tab. 8. Slut-

ligen har, emedan tab. 8 avser brott och ej som tab. 5 och 7 brottsliga personer, till grund för indexserierna i förstnämnda tabell lagts talen för brottsligheten i relation till hela medelfolkmängden i stället för den straffmyndiga medelfolkmängden.

Då tab. 8 avser allehanda grövre och ringare strafflagsbrott (utom fylleri, förgelseväckande beteende och krigsmannabrott), medan tab. 7 redovisar personer som begått brott, i regel av svårare beskaffenhet, och för dem under redogörelseåren antingen fått sin dom eller erhållit åtalsetgift, måste man a priori utgå från att utvecklingsgången sådan den framträder i tab. 8 icke kan helt sammanfalla med den i tab. 7 ådagalagda. Emellertid är överensstämmelsen mellan huvuddragen i de båda tabellerna tämligen god, särskilt om man bortser från uppgifterna i tab. 7 om åldersklassen 15—17 år. Utvecklingen för denna åldersklass avviker ju ganska mycket från utvecklingen för de äldre, men dessa ungas brottslighet utgör dock, såsom här förut visats (se s. 17 tablåen upptill) en jämförelsevis liten del av den totala brottsligheten, på vars utveckling de äldres andel således måste ha ett dominerande inflytande.

Jämför man nu, med det nyss sagda för ögonen, tab. 8 med tab. 7, i vad sistnämnda tabell avser lagöverträdare som fyllt aderton år vid brottets begående, så befinnes till en början att båda tabellerna visar ökad frekvens för samtliga brott, tagna under ett, under åren 1951—1953 i förhållande till år 1950 och att ökningen på båda hållen är av samma storleksordning (i genomsnitt 17 % enligt tab. 8 och 19 % enligt tab. 7). Misshandelsgruppen visar uppgång år 1951 och nedgång de två följande åren, men dessa variationer är enligt båda tabellerna små. På grund av att gruppen otukt, inkl. våldtäkt, i tab. 7 inordnats under gruppen »övriga brott», är tabellerna ej helt jämförbara beträffande dessa båda brottsgrupper. Polisstatistiken visar emellertid mindre stegring inom vardera gruppen för sig än vad domstolsstatistiken visar för båda grupperna tagna tillsammans. I fråga om skadegörelsebrotten re-

Tabell 8. Till polisens kännedom komna strafflagsbrott (utom fylleri, förgargelseväckande beteende och krigsmannabrott), på 100 000 av medelfolkmängden, åren 1950—1954

Index med 1950 som basår

År	Miss-handel	Otukt, inkl. våldtäkt ¹	Skadegörelse	Tillgrepp	Andra förmögenhetsbrott samt förfalskning	Övriga brott	Samtliga brott
1950 ...	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1951 ...	103,5	126,4	103,0	120,4	131,2	104,2	119,4
1952 ...	99,0	102,0	117,1	117,0	104,4	103,4	113,4
1953 ...	98,8	123,4	123,1	122,3	100,1	104,0	117,0
1954 ...	104,4	106,0	136,2	125,6	108,4	111,1	121,6

¹ 15: 12—15 a samt 18: 1—10 a SL.

do visas en anmärkningsvärt mycket starkare ökning i tab. 7 än i tab. 8. »Andra förmögenhetsbrott samt förfalskning» företer ganska starka svängningar enligt polisstatistiken med ett jämförelsetal (131,2) för år 1951 som är betydligt högre än domstolsstatistikens motsvarande tal (108,0). Beträffande den stora gruppen tillgrepp, var ökningen under åren 1951—1953 enligt polisstatistiken i genomsnitt nära 20 % och enligt domstolsstatistiken nära 23 %, och överensstämmelsen är således här mycket god. — Talen för år 1954 i tab. 8 är högre än motsvarande tal för år 1953 utom i fråga om otukt, inkl. våldtäkt, samt utgör topppunkter i serierna för misshandel, skadegörelse, tillgrepp, »övriga brott» och för samtliga brott tagna under ett.

Ett par av vägtrafikens motorisering framkallade speciella typer av lagöverträdelse torde böra särskilt omnämnas i denna översikt av brottslighetens utveckling. Här avses dels tillgrepp av motorfordon och dels rattfylleri, vilket uttryck här användes såsom gemensam benämning på samtliga i trafikbrottslagens 4 § omförmälda slag av brott. Tillgrepp av motorfordon ingår i den här förut behandlade gruppen tillgrepp, rattfylleriet återigen, vilket ej utgör strafflagsbrott, är till den del det föranlett anteckningar i straffregistret inräknat i tab. 6.

Under 1900-talets tre första decennier var tillgrepp av motorfordon en sällsynt företeelse, men fr. o. m. år 1930 får antalet en annan storleksordning, och en påtaglig stegring ägde rum under slutet

av 1930-talet. I början av andra världskriget sjönk frekvensen något, men redan från och med år 1941 steg den ånyo och nu efter hand till en mot slutet av 1940- och början av 1950-talet flerdubbel högre nivå. Ser man på antalet gärningsmän i förhållande till medelfolkmängden, ter sig stegringen särskilt stark för de unga under aderton år.¹ Om utvecklingen under 1950-talet ges besked i polisstatistiken, som redovisar antalet tillgrepp av bilar och motorcyklar (inkl. s. k. mopeder) sålunda:

År	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Antal	7 065	9 228	9 108	10 515	15 726	*25 051

* Preliminär uppgift.

Antalet har alltså från år 1950 till år 1955 stigit till mellan det tre- och fyradubbla eller med 255 %. Det framgår ej av statistiken i vad mån dessa tillgrepp förövats av personer i olika åldersklasser och ej heller i vad mån tillgreppen avsett bilar eller motorcyklar av olika slag. Såsom en bakgrund till förestående tablå kan lämnas följande uppgifter. Antalet i centrala bilregistret upptagna motorfordon (bilar och motorcyklar) har stigit med 102 % från 500 191 år

¹ Se statistiska centralbyråns publikation Brottslighetens utveckling, tab. 1, s. 15 och tab. 2 s. 17, varest de flesta fall av tillgrepp av motorfordon redovisats i kolumnerna för »olovligt tagande och brukande» och med säkerhet helt bestämmer den i dessa kolumner framträdande utvecklingsgången. Talen för åren 1948—1950 ingår ej i nämnda publikation, men en undersökning har visat att det i texten sagda gäller även för dessa.

1950 till 1 009 463 år 1955. I bilregistret upptages ej cyklar med hjälpmotor, s. k. mopeder. Enligt väg- och vattenbyggnadsstyrelsens trafikräkningar har hela motortrafiken på de allmänna vägarna ökat med 128 % från år 1950 till år 1955.

Tillgreppen av motorfordon utgör visserligen en ganska liten del av hela antalet brott efter 20 kap. SL, men denna andel visar tendens att ökas. För år 1950 är den 6,4 %, under varadera av åren 1951 och 1952 nådde den 6,9 % samt ökades år 1953 till 7,6 %, år 1954 till 11,0 % och år 1955 till 15,4 %. Som bekant är tillgrepp av motorfordon och särskilt bil-tillgrepp ofta ett led i en serie stölder som begås i samband därmed.

Tab. 9 ger en översikt av utvecklingen beträffande antalet personer som dömts till ansvar enligt 4 § trafikbrottslagen, d. v. s. för brott av de slag som i denna framställning behandlas under den gemensamma benämningen rattfylleri. Vid sidan av varandra har i tabellen angivits uppgifter om absoluta antalet rattfyllerister och detta antal i relation till den straffmyndiga medelfolkmängden, varjämte i sista kolumnen har införts en indexserie byggd på nämnda relativtal och med 1939 som basår.

I ögonen fallande är, att relativa antalet dömda rattfyllerister till och med år

Tabell 9. Personer som av allmän under rätt dömts till ansvar enligt 4 § trafikbrottslagen, åren 1939—1953

År	Antal	På 100 000 av straffm. mf	I % av år 1939
1939	1 911	38,1	100,0
40	932	18,4	48,3
41	318	6,3	16,5
42	430	8,4	22,0
43	305	5,9	15,5
44	450	8,7	22,8
45	580	11,1	29,1
46	1 695	32,3	84,8
47	1 981	37,4	98,2
48	1 609	30,2	79,3
49	1 911	35,7	93,7
1950	1 771	32,9	86,4
51	2 590	47,9	125,7
52	2 739	50,3	132,0
53	2 997	54,8	143,8

1950 var lägre än år 1939. Därefter steg antalet kraftigt.

Till komplettering av de nu lämnade uppgifterna om rattfylleri må tjäna följande sammanställning rörande antalet under åren 1950—1954 till polisens kännedom komna fall av rattfylleri.

År	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Antal	3 460	4 658	5 530	6 508	7 442	9 066

¹ Preliminär uppgift.

Talet 9 066 för år 1955 i denna tablå överstiger med 162 % talet för år 1950. Ökningen var sålunda icke lika stor som motsvarande på s. 20 omnämnda ökning av antalet tillgrepp av motorfordon.

Den officiella kriminalstatistiken innehåller uppgifter om brottslighetens fördelning efter kön. Dessa uppgifter avser emellertid i huvudsak endast till ansvar fällda lagöverträdare. För personer beträffande vilka åtal eftergivits saknas tillräckliga uppgifter härom. Otänkbart är icke, att åtalseftergift kommer till relativt vidsträckt användning för kvinnor än för män och att således en statistik som bygger på allenast uppgifter om de till ansvar fällda blir i någon mån inkorrekt. Praktiskt taget torde emellertid detta sakna betydelse.

I tab. 10 lämnas uppgifter om antalet personer som av allmän underrätt fällts till ansvar för straffregisterbrott, med fördelning efter kön och på åldersklasserna 15—17 år, 18—20 år samt 21—∞ år. Antalet är satt i relation till medelfolkmängden i respektive åldersklasser.

Talen för åldersklassen 15—17 år under perioderna 1940—1949 samt 1950—1953 har influerats av att åtalseftergiftarna ej är medräknade.

För att få en tydligare bild av förhållandet mellan mäns och kvinnors brottslighet i de olika åldersklasserna har i tablå på s. 22 talen för kvinnorna i tab. 10 satts i procent av tabellens tal för männen.

Tablå visar stegring av procenttalen för kvinnorna i de båda yngre åldersklasserna efter perioden 1917—1919, bortsett från perioden 1950—1953 i fråga om de yngsta. Här kan möjligen ha

Tabell 10. Personer som av allmän underrätt fällts till ansvar för straffregisterbrott, med fördelning efter ålder och kön, åren 1917—1953

På 100 000 av medelfolkmängden

Årligen	15—17 år		18—20 år		21— ω år		Samtliga	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
1917/19	920,5	73,4	1 300,0	113,8	312,0	32,8	446,1	42,0
1920/29	241,6	29,9	386,1	44,3	146,9	13,0	174,0	16,6
1930/39	481,1	55,3	465,3	60,7	183,4	14,9	224,5	20,5
1940/49	675,4	103,7	884,8	143,8	281,9	27,1	338,2	37,5
1950/53	388,0	24,0	1 209,4	123,1	359,2	21,5	398,9	26,3

År	Antal kvinnor på 100 män			
	15—17 år	18—20 år	21— ω år	15— ω år
1917/19	8,0	8,8	10,5	9,4
1920/29	12,4	11,5	8,8	9,5
1930/39	11,5	13,0	8,1	9,1
1940/49	15,4	16,3	9,6	11,1
1950/53	7,1	10,2	6,0	6,6

spelat in, att kvinnorna i större utsträckning än männen får åtalseftergift.

I tab. 11 lämnas ytterligare upplysning om kvinnornas andel i den synliga brottsligheten. Tabellen inrymmer uppgifter dels om personer som fällts till ansvar enligt strafflagen (utom för fylleri, förargelseväckande beteende och krigsmannabrott) oavsett brottets svårhetsgrad, dels om dem som dömts för straffregisterbrott enligt strafflagen eller eljest. Tabellen ger vid handen, att kvinnornas andel i straffregisterbrottsligheten, d. v. s. den svårare brottsligheten,

under hela den tid tabellen omfattar utom åren 1950—1953 varit större än deras andel i strafflagsbrottsligheten.

Varken denna tabell eller de här förut lämnade uppgifterna bestyrker det stundom gjorda antagandet att kvinnornas andel i brottsligheten skulle ha ökat på senare tid.

Vid studiet av den nu lämnade framställningen av brottslighetens utveckling bör hållas i minnet, att förhållandet mellan den verkliga brottsligheten och den synliga, d. v. s. den som kommer till polisens, åklagarnas och domstolarnas kännedom, ej är konstant. Det kan därför tagas för givet, att statistiken ej ger en korrekt bild av den verkliga brottslighetens utvecklingsgång. Det är, för att här blott nämna ett enda aktuellt och betydande exempel på vad som kan föranleda ändring i relationerna mellan den verk-

Tabell 11. Personer som av allmän underrätt fällts till ansvar för brotten 1917—1953

Årligen	Dömda för strafflagsbrott ¹			Dömda för straffregisterbrott		
	Antal	Därav kvinnor		Antal	Därav kvinnor	
		Antal	I %		Antal	I %
1917/19	14 292,0	1 272,0	8,9	9 609,7	884,0	9,2
1920/29	9 948,2	608,7	6,1	4 042,9	372,9	9,2
1930/39	11 943,0	750,8	6,3	5 788,2	504,4	8,7
1940/49	16 901,9	1 641,7	9,7	9 673,6	987,4	10,2
1950/53	19 532,8	1 445,3	7,4	11 412,3	722,5	6,3

¹ Fylleri, förargelseväckande beteende och krigsmannabrott ej medräknade. — Perso-

ner som fått strafföreläggande är medräknade.

liga och den synliga brottsligheten, möjligt att brottsligheten bland de unga under senare år i större utsträckning än förut anmälts till polis- eller åklagarmyndigheterna. För att undvika att åtal anställdes torde nämligen barnavårdsnämnderna före tillkomsten av 1944 års lag om eftergift av åtal mot personer som begått brott före fyllda aderton år, med stöd av ett statsrådsuttalande under förarbetena till barnavårdslagen,¹ i icke ringa utsträckning ha underlåtit att anmäla brott som kommit till deras kännedom. Efter tillkomsten av 1944 års lag har detta skäl att underlåta anmälan bortfallit eller försvagats i vad angår personer som avses med lagen.

Å andra sidan kan man ej antaga, att den synliga brottsligheten varierar oberoende av den verkliga. Den sistnämndas växlingar utgör åtminstone i fråga om vissa brott, såsom exempelvis tjuvnad, förmodligen den faktor som har största inverkan på den synliga brottslighetens variationer. Annorlunda förhåller det sig måhända med exempelvis sedlighets- och fosterfördrivningsbrotten.

Enligt den här lämnade redogörelsen, som avser den synliga brottsligheten och som ej tager hänsyn till ringare lagöverträdelser, dominerar förmögenhetsbrottsligheten numerärt och bestämmer därför väsentligen de stora linjerna i utvecklingen av brottsligheten över huvud. Den långt övervägande delen av förmögenhetsbrottsligheten går in under gruppen tillgrepp.

Enligt redogörelsen följde efter första världskriget till en början en avsevärd nedgång i brottsligheten men därefter inträdde en fortgående ökning, som var starkare för den grövre brottsligheten än för den mindre grova samt betydligt mera markerad för de unga än för den övriga befolkningen. Någon motsvarighet till den starka minskningen efter första världskriget förekom ej efter det andra, om än brottslighetstalen även då dalade något. Under de första åren av 1950-talet har ånyo en påfallande stark stegring gjort sig gällande och detta ej endast bland de unga.

¹ Se k. prop. nr 150 till 1924 års riksdag s. 121.

Dessa iakttagelser, sammanställda med vad i det föregående avsnittet anförts om brottslighetens omfattning, föranleder följande reflexioner.

Den allvarligare brottsligheten utgöres till alldeles övervägande del av brott genom vilka förövaren söker skaffa sig penningar eller vad som kan förvärfvas för penningar, och det är i synnerhet i fråga om sådan brottslighet som starka växlingar såväl uppåt som nedåt framträder i statistiken. Önskan att förvärva penningar eller penningars värde är emellertid gemensam för så gott som alla människor. Endast så till vida avviker de som begår sådana brott genom sitt handlingssätt från människor i gemen, att de begagnar brott såsom en genväg att förvärva vad andra människor söker erhålla med tillåtna medel. Brott som i allmänhet förutsätter att gärningsmannens intresse har en inriktning vilken är främmande för de flesta människor, såsom misshandelsbrotten, är mycket mindre vanliga. Där även sådana brott, såsom fallet är med sedlighetsbrotten och skadegörelsebrotten, visat kraftig ökning under senare år har utvecklingskurvan icke haft samma förlopp som kurvan för förmögenhetsbrotten.

Förmögenhetsbrottsligheten och särskilt tillgrepps-brottsligheten belastar de unga i mycket högre grad än de äldre. Om unga i gemen torde kunna sägas, att de i jämförelse med äldre på det hela taget å ena sidan har mindre ekonomiska möjligheter att tillfredsställa sitt begär efter livets goda, och å andra sidan också har mindre av det tålmod, som kräves för att genom ansträngningar under en längre tid och genom sparande skaffa sig erforderliga medel, och av erfarenhet om de risker, som är förknippade med en brottslig genväg till dessa medel. Den risk att, om de begår brott och blir upptäckta, därmed förlora en ekonomisk eller social ställning, som för många äldre är en starkt avhållande faktor, existerar för många unga icke eller underskattas av dem.

Det sist sagda gäller emellertid även om åtskilliga äldre och företrädesvis om sådana som på grund av brister i sin per-

sonlighetsutrustning möter svårigheter vid sina försök att skaffa sig en tillfredsställande ekonomi. Det är antagligt, att äldre förmögenhetsbrottslingar merendels utgöres av sådana för livet i samhället illa skickade personer. Kriminalklientelet i det hela är, såsom belyses i en av fil. lic. *Dick Blomberg* författad bilaga till detta betänkande, till stor del behäftat med brister som utgör handikapp i förvärvslivet. Ett handikapp är redan att ha begått och blivit dömd för brott, och detta är, såsom framhållits i det föregående avsnittet, fallet med cirka hälften av dem som fälles till ansvar i ålder över femton år.

Vad här sagts om betydelsen av begäret att förvärva penningar eller penningars värde såsom den faktor, vilken framför andra bestämt växlingarna i brottslighetens omfattning under senare tid och därmed även den ökning som framträder i statistiken för de senaste åren, kan synas stå i mindre god överensstämmelse med växlingarnas förlopp. Ty enligt statistiken har förmögenhetsbrottsligheten ökat under tider med goda tillfällen till arbetsförtjänst och tvärton minskat under tider som i detta hänseende varit sämre. Det bör emellertid beaktas, att behovet av penningar, när det ej gäller tillgodoseende av det rena livsuppehållet, för var och en är beroende av den levnadsstandard han anser sig böra hålla och att anspråken i detta avseende otvivelaktigt är starkt beroende av omgivningens exempel. När inkomsterna stiger för folk i allmänhet och i sammanhang därmed det blir vanligt att göra större utgifter för nöjen och annat, måste frestelsen till brott öka för dem som ej på hederligt sätt kan skaffa sig medel till motsvarande utgifter.

Jämför man levnadsstandarden under senare år med förhållandena före första världskriget, är det påfallande, att anspråken på nöjen och njutningsmedel av skilda slag stigit bland breda lager. Också i förhållande till standarden på 1920- och 1930-talen ligger nivån i detta hänseende otvivelaktigt högt. Besök på biografier, dansbanor, nöjesfält, kaféer och restauranger intager säkerligen nu en större plats i livsföringen än förr, i syn-

nerhet för de unga. Bilar eller motorcyklar har kommit inom räckhåll även för mindre välsituerade, och andra föremål som ej hör till livets nödtröft, såsom radiapparater och grammofonskivor, betraktas som svårumbärliga förnödenheter. Till denna utveckling har ökningen av fritiden medverkat; tid som förut använts till arbete måste utfyllas med annan sysselsättning.

Bland njutningsmedel spelar alkoholen av gammalt en framträdande roll i en mängd människors livsföring. Liksom brottsligheten har fylleriet bland unga under senare tid, såvitt det framträder i statistiken, tilltagit under tider med goda arbetsförtjänster.¹ I betraktande av alkoholen samband med brottsligheten, varom vissa uppgifter lämnats i det föregående avsnittet, är det sannolikt, att ökat alkoholmissbruk till någon del svarar för ökningen av ungdomsbrottsligheten under ekonomiskt goda tider. Denna förklaringsgrund är tillämplig icke blott i fråga om tillgreppsbroten utan kan även bidra till att förklara, att talen för skadegörelsebrott — vilka ofta torde begås i samband med tillgrepp — våldsbrott och sedlighetsbrott är höga för unga mellan femton och aderton år under andra världskriget och därefter.

Till de omständigheter, som i det föregående berörts i syfte att belysa bakgrunden till utvecklingen av den i statistiken redovisade brottsligheten, är att lägga en, i det föregående icke berörd, omständighet som måste ha varit i hög grad ägnad att driva brottslighetstalen i höjden under de senaste decennierna, nämligen den ändring som skett i bosättningsförhållandena. Det är lätt att inse, att i den mån människor lever isolerat eller i små samhällen där grannarna känner varandra, såsom fallet fordom var i vårt land, individerna är utsatta för ett starkt tryck från omgivningens sida att bete sig hederligt. Att begå brott är under sådana förhållanden i allmänhet att utsätta sig för ogillande av de människor till vilkas sällskap man är hänvisad. I samma mån åter som befolkningen sam-

¹ Se 1944 års nykterhetskommittés betänkande Statistiska undersökningar kring alkoholfrågan (SOU 1951: 43) s. 232 ff.

lats i städer och andra större samhällen har situationen i detta hänseende blivit en annan. Individerna är där mycket mindre beroende av grannarnas omdömen. Den asociale kan också lättare finna likasinnade att umgås med. De asociala elementen uppsöker varandra och påverkar varandra. Med bosättningen i större samhällen har även följt en större rörlighet bland befolkningen. Individerna har ej så ofta som förr växt upp och slagit rot i en omgivning vars aktning han är mån om att behålla. Och i de större samhällena kommer individerna lätt i beröring med främlingar och frestelser. I stadernas butiker utställes varor enkom för att locka till förvärf, och det finns ett lockande och dyrbart nöjesliv.

Att brottsligheten i det hela är större i stad än på landet är därför föga egenomligt. I det första avsnittet av denna framställning har anförts några tal som visar en sådan skillnad. I fil. lic. Blomberg's bilaga diskuteras detta förhållande närmare.

Under de år som den här ovan meddelade jämförande statistiken omfattar har landets befolkning alltmera koncentrerats till städerna. Nedanstående tabell visar omfattningen av denna förändring.

Av tabeln framgår, att förskjutningen varit särskilt stark under det senaste decenniet och åren närmast därförut. Städernas befolkning har efter år 1940 ökat med drygt 1 100 000 medan landsbygdens befolkning minskat med 300 000. Denna ändring i bosättningsförhållandena har otvivelaktigt varit ägnad att öka brottsligheten och i synnerhet förmögenhetsbrottsligheten.

Brottslighetens utveckling har i det föregående belysts företrädesvis genom re-

lativtal, nämligen genom tal avseende antalet brottsliga personer i förhållande till medelfolkmängden.

Om brottsligheten i stället mätes efter absoluta antalet personer som fällits till ansvar för brott eller erhållit åtalseftergift enligt 1944 års lag visar den en betydligt starkare ökning, naturligt nog eftersom folkmängden ökat. Medan antalet personer, som år 1913 (av domstol i första instans) fälldes till ansvar för brott enligt strafflagen (utom fylleri och förargelseväckande beteende) var 14 010, var motsvarande tal, de som erhållit åtalseftergift enligt 1944 års lag inbegripna, år 1953 22 364 (krigsmannabrott ej inräknade).

En fortsatt folkökning kan förmodas medföra en ökning även av antalet brottsliga personer.

Vissa omständigheter ger emellertid anledning att befara en vida kraftigare ökning än folkmängdsökningen i och för sig kan beräknas medföra.

En sådan omständighet är, att brottslighet under senare år i förhållandevis stor utsträckning framträtt i de yngre åldrarna. Risken för återfall är emellertid för dem som vid unga år dömes för brott betydligt större än för andra. Enligt tabell 2 i den av socialläkaren *Gunnar Inghe* och förste byråsekreteraren *Torgny Lindberg* författade bilagan till detta betänkande visade det sig vid den undersökning som redovisas i bilagan, att brottslingar i åldern mellan femton och tjuugoett år återfaller mer än dubbelt så ofta som brottslingar över fyrtioårsåldern. Det är därför att befara, att det jämförelsevis stora antalet unga brottslingar under senare år skall ha den verkan att i framtiden antalet brottslingar i de äldre årsklasserna kommer att ökas

Folkmängd vid slutet av nedan nämnda år

År	Landsbygd	Städer	Hela riket
1915	4 157 504	1 555 136	5 712 740
1920	4 161 378	1 743 111	5 904 489
1925	4 193 397	1 860 165	6 053 562
1930	4 146 316	1 995 875	6 142 191
1935	4 113 654	2 136 852	6 250 506
1940	3 990 520	2 380 912	6 371 432
1945	3 866 509	2 807 240	6 673 749
1950	3 763 525	3 278 304	7 041 829
1954	3 691 543	3 543 121	7 234 664

Beräknad relativ storlek av den manliga befolkningen i de yngre åldersklasserna vid slutet av åren 1955, 1960, 1965 och 1970

År	I % av antalet män år 1950		
	15—20 år	20—25 år	25—30 år
1950	100,0	100,0	100,0
1955	108,7	91,9	86,5
1960	142,7	99,0	78,1
1965	146,7	130,0	84,2
1970	128,0	133,7	110,6

proportionsvis mer än befolkningen i dessa åldersklasser.

En annan omständighet som är ägnad att öka brottsligheten i framtiden är, att antalet män i åldern mellan femton och aderton år, i vilken åldersgrupp brottsligheten enligt det föregående är särskilt hög, är statt i stark tillväxt. Det beräknas, att antalet män i åldern 15—20 år omkring år 1965 kommer att vara inemot 50 % större än under åren närmast före 1955.¹ I ovanstående tablå anges den beräknade manliga folkmängden i olika åldrar vid olika tidpunkter i procent av folkmängden år 1950.

För huvudstadens vidkommande föreligger en av dess statistiska kontor utförd utredning av den 10 december 1954

rörande den sannolika befolkningsutvecklingen fram till år 1970. Enligt denna utredning kan man vänta sig, att den manliga befolkningen i åldern 15—20 år kommer att år 1970 uppgå till 28 800 mot 16 100 år 1945. Detta gäller staden i dess helhet. Ökningen faller helt på den yttre staden (från 5 700 till 22 100), medan inre staden kommer att förete minskning (från 10 400 till 6 700).

Att antalet unga inom befolkningen ökar inom tätorter innebär, att två faktorer, som båda är ägnade att medföra ökad brottslighet, kumuleras. All sannolikhet talar för att resultatet därav kommer att bli en avsevärd ökning av brottsligheten i riket under den närmaste framtiden.

Användningen av de kriminalrättsliga påföljderna

Det ojämförligt vanligaste straffet är böter. År 1953 ålades 205 231 bötesstraff, flertalet genom strafföreläggande av åklagaren. Av böterna ålades 35 241 på grund av fylleri och 3 558 på grund av förargelseväckande beteende. Av böter enligt specialstraffrätten ålades 84 709 enligt vägtrafikförordningen och 33 945 enligt andra författningar angående motorfordon, böter för förande av motorfordon i alkoholpåverkat tillstånd däri ej inbegripna. Ovillkorliga dagsböter till antal av 60 eller mera förekom i 534 fall, villkorliga böter i 7.

Beträffande andra påföljder än böter må här till en början nämnas, att disciplinstraff för krigsmän år 1953 ålades i

¹ Vissa kalkyler angående åldersförskjutningens inverkan på den framtida brottsligheten ha framlagts i k. prop. nr 140 till 1955 års riksdag, Bilaga A.

1 063 fall och att avsättning eller suspension, vilka påföljder kan drabba allenast personer underkastade ämbetsansvar, ådömdes såsom enda straff i 8 fall.

Övriga straff eller skyddsåtgärder, som ådömdes år 1953, var till övervägande del frihetsberövande. Bland påföljder av sistnämnda slag märkes främst de båda frihetsstraffen fängelse och straffarbete. Till ovillkorligt sådant straff dömdes under året 6 140 personer, av dessa något mer än hälften till fängelse. Till ungdomsfängelse dömdes 157 personer. Såsom dom till ungdomsfängelse har därvid medräknats förordnande av domstol att ett tidigare ådömt ungdomsfängelse skall avse även det aktuella brottet, och så har skett oberoende av om domstolen förordnat om den dömdes återintagning i anstalt. De under året för undergående

Tabell 12. I första instans till vissa slag av påföljder dömda personer, åren 1949—1953

Förvandlingsfängelse, ovillkorligt eller villkorligt, samt villkorliga böter är ej inräknade

Påföljder	1949		1950		1951		1952		1953	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Ovillkorligt fängelse	1 949	23,1	1 945	21,3	2 702	24,4	3 158	26,9	3 175	27,1
Ovillkorligt straffarbete	2 164	25,7	2 310	25,3	2 559	23,1	2 991	25,4	2 965	25,3
Ungdomsfängelse	164	1,9	159	1,7	168	1,5	139	1,2	157	1,3
Förvaring eller internering .	213	2,5	223	2,4	283	2,6	260	2,2	272	2,3
Villkorlig dom	3 949	46,8	4 511	49,3	5 356	48,4	5 210	44,3	5 149	44,0
Summa	8 439	100,0	9 148	100,0	11 068	100,0	11 758	100,0	11 718	100,0

av ungdomsfängelse nyintagna var 135.¹ Till förvaring dömdes under samma år 272 personer, däri inräknade de för vilka redan ådömd förvaring med eller utan förordnande om återintagning förklarats skola avse även det aktuella brottet; de under året för undergående av förvaring nyintagna var 76. Till internering dömdes under året icke någon. Inalles ledde alltså under år 1953 åtal till frihetsberövande åtgärd, bortsett från disciplinstraffet arrest, i 6 569 fall, sådana inräknade där domstolen låtit bero vid ungdomsfängelse och förvaring som tidigare ådömts.

Under samma år ledde åtal till villkorlig dom i 5 149 fall (förutom 7 vari böter ådömdes villkorligt). I 924 av dessa utsattes icke något straff, i 1 651 utsattes fängelse och i 2 574 straffarbete.

Om, såsom i stort sett är riktigt, de personer som under år 1953 dömts för allvarligare brott anses vara de som dömts till någon av de nämnda frihetsberövande påföljderna eller erhållit villkorlig dom, framgår av de anförda uppgifterna, att villkorlig dom under detta år meddelades för 44 % av dem som begått allvarligare brott. Såsom nedan skall

¹ Såsom »nyintagen» eller »nykommen» redovisas i denna framställning person som intagits på grund av antingen en första dom till frihetsberövande påföljd eller en dom till sådan påföljd efter det han blivit slutligen frigiven eller utskrivnen från en tidigare frihetsberövande påföljd. Den som före slutlig frigivning (utskrivning) ånyo dömts till frihetsberövande påföljd och intagits för verkställighet därav benämnes »återintagen».

omtalas, blir emellertid ett i statistiken icke fullständigt redovisat antal villkorligt dömda i samband med rättegången intagna i anstalt enligt en social vårdlag.

I tab. 12 meddelas för ett antal år absoluta och relativa tal för användningen av de nu ifrågakvarande påföljderna.

Användningen av villkorlig dom har starkt ökat, sedan möjlighet att meddela sådan dom infördes. År 1907, det första användningsåret, erhöll sålunda endast 423 personer villkorlig dom. Därefter steg antalet, och 1918, innan ännu den då antagna nya lagen om villkorlig dom trätt i kraft, nåddes ett tal, 3 084, som överskreds först år 1941, med talet 3 401. Utvecklingen under de senaste tjugo åren redovisas i tab. 13, varest antalet villkorliga domar anges dels i absoluta tal dels i relation till antalet för straffregisterbrott dömda personer. Från början av perioden och intill år 1944 gällde 1918 års lag utan väsentliga ändringar. Med ingången av år 1944 trädde den nu gällande lagen av år 1939 i kraft och har sedan dess gällt utan ändringar av betydelse för frekvensen av villkorlig dom. Lagen om straffregister har undergått smärre jämkningar under den redovisade perioden.

Såsom framgår av tab. 12 och 13 har det relativa antalet villkorliga domar minskat något under de senaste redovisade åren.

Vid vissa brott är villkorlig dom mycket vanlig. En undersökning avseende åren 1948—1949 har visat, att av alla som under dessa år i första instans döm-

Tabell 13. I första instans villkorligt dömda lagöverträdare, åren 1934—1953

År	För straffre- gisterbrott dömda per- soner	Därav villkorligt dömda		År	För straffre- gisterbrott dömda per- soner	Därav villkorligt dömda	
		Antal	%			Antal	%
1934	5 616	2 007	36,6	1944	10 872	4 633	42,6
35	5 760	1 909	33,1	45	9 521	4 149	43,6
36	5 892	1 982	33,6	46	9 236	4 182	45,3
37	6 057	2 159	35,6	47	8 904	3 828	43,0
38	6 518	2 115	32,4	48	7 808	3 491	44,7
39	7 357	2 162	29,1	49	8 820	3 956	44,9
1940	7 437	2 211	29,7	1950	9 569	4 518	47,2
41	9 624	3 401	35,3	51	11 504	5 360	46,6
42	12 545	4 296	34,2	52	12 317	5 212	42,3
43	11 966	4 511	37,7	53	12 259	5 156	42,1

des till annan påföljd än böter för stöld jämlikt SL 20:1, de inbegripna för vilka på grund av att stölden var återfall 20:4 och 4:14 åberopades i domen, nära 85 % erhöill villkorlig dom.¹ Vid vissa andra brott, såsom rattfylleri, förekommer villkorlig dom sällan.

Vad angår den närmare beskaffenheten av de påföljder som nu nämnts lämnas till en början i tab. 14 beträffande de ovillkorliga fängelse- och straffarbets-

¹ Se Groth i Svensk Juristtidning 1953 s. 509 tab. 5.

straffen uppgifter om den ådömda strafftidens längd med fördelning efter de dömdas ålder vid domen.

Det framgår av tab. 14, att fängelse sällan ådömes på längre tid än sex månader och i allmänhet ådömes på tid understigande tre månader. En stor del av de till ovillkorligt fängelse dömda utgöres av rattfyllerister. Av de personer för vilka fängelse började verkställas år 1953, till antalet 3 026 (alltså något färre än de under året till undergående av fängelse dömda, se tab. 12 och 14), var

Tabell 14. I första instans till ovillkorligt fängelse eller straffarbete dömda personer, fördelade efter strafftidens längd och efter ålder vid domen, år 1953

Straff	15—17	18—20	21—24	25—29	30—39	40—∞	Summa
	år	år	år	år	år	år	
<i>Fängelse</i>							
1 månad	—	63	148	168	388	405	1 172
över 1—2 månader	—	53	193	218	448	491	1 403
över 2 intill 6 månader	1	23	101	86	181	142	534
6 månader	—	1	7	10	9	6	33
över 6 månader	13	6	1	3	9	1	33
Summa	14	146	450	485	1 085	1 045	3 175
<i>Straffarbete</i>							
2 månader	—	8	31	31	28	33	131
över 2 intill 6 månader	1	52	177	174	207	133	744
6 månader	1	27	128	133	143	97	529
över 6—12 månader	6	56	280	263	290	147	1 042
> 1—2 år	2	28	100	91	121	86	428
> 2—4 »	—	3	14	17	22	21	77
> 4 »	—	—	—	2	3	7	12
på livstid	—	1	—	—	1	—	2
Summa	10	175	730	711	815	524	2 965

ej mindre än 2 085 dömda för rattfylleri eller annat trafikbrott. För dessa brott ådömes sällan straffarbete; där fängelse ådömes, stannar det vanligen vid en å två månader. De kortvariga fängelsestraffpen utgör sålunda till mycket stor del påföljd för rattfylleri.

Över huvud utgör rattfyllerierna en betydande del av det klientel som omhändertages på fängvårdsanstalterna. I tab. 9 har visats, hurusom antalet för rattfylleri och dylikt dömda personer kraftigt stigit under senare år. De för sådana brott till ovillkorligt frihetsstraff dömda har därför självfallet kraftigt ökat i antal. Av de 5 631 personer, som under år 1953 intogs för undergående av fängelse eller straffarbete, var 2 093 eller 37,2 % dömda för rattfylleri o. dyl. Emedan straffen för dessa brott som nämnt är korta, är emellertid antalet rattfylleriister som vid en viss tidpunkt är intagna i fängvårdsanstalt mycket lägre än antalet under ett år nykomna sådana lagöverträdare.

Aldersfördelningen i tab. 14 visar, att ovillkorligt fängelse- eller straffarbetsstraff i relativt liten utsträckning användes för unga personer.

Under år 1953 dömdes 24 personer i åldersgruppen 15—17 år till sådant straff. Detta tal är emellertid, emedan lagändring skett efter nämnda år, icke representativt för nuvarande förhållanden. Enligt lagen den 30 december 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig, vilken trätt i kraft den 1 juli 1954, må den som ej fyllt aderton år icke dömas till fängelse eller straffarbete om ej särskilda skäl är där-

till. Efter lagens ikraftträdande nedgick antalet till sådant straff dömda i åldersgruppen starkt. Enligt vad som upplysts från riksåklagarämbetet var antalet personer under aderton år, som i första instans dömdes ovillkorligt till straffarbete eller fängelse 2 för tiden 1/7—31/12 1954 och likaledes 2 för tiden 1/1—30/6 1955. Därefter inträdde en ökning, så att antalet blev 17 för tiden 1/7—31/12 1955 och 9 för tiden 1/1—30/6 1956. Beträffande 2 av de under andra halvåret 1955 och 4 av de under första halvåret 1956 dömda blev domen överklagad och ändrad till annan påföljd.

I åldersgruppen 18—20 år är antalet till ovillkorligt fängelse eller straffarbete dömda betydligt större än i den yngsta åldersgruppen, för år 1953 321. Ungdomsfängelse, som nästan alltid kan ifrågakomma i stället för fängelse eller straffarbete i denna grupp, ådömdes, såsom förut nämnts, blott i 157 fall.

Den utsträckning i vilken ungdomsfängelse tillämpats alltifrån dess tillkomst redovisas i tab. 15.

Av denna tabell framgår, att antalet i ungdomsanstalt nyintagna personer steg, om än icke alldeles oavbrutet, från år 1938 till år 1943 och att tendensen därefter under nio år framåt var sjunkande. Under åren 1953—1955 steg antalet återigen, dock endast för männens vidkommande. I en tablå på nästa sida anges för åren 1938—1955 det procentuella förhållandet mellan antalet personer, för vilka verkställighet av ungdomsfängelse börjat, och sammanlagda antalet nykomna straffarbetsfångar, fängelsefångar och ungdomsfängelseelever i ål-

Tabell 15. I ungdomsanstalt nyintagna män och kvinnor, åren 1938—1955

År	Män	Kvinnor	Summa	År	Män	Kvinnor	Summa
1938.....	112	4	116	1947.....	159	18	177
39.....	166	8	174	48.....	158	8	166
1940.....	136	18	154	49.....	148	8	156
41.....	183	18	201	1950.....	137	4	141
42.....	264	37	301	51.....	140	7	147
43.....	268	44	312	52.....	123	3	126
44.....	211	29	240	53.....	132	3	135
45.....	184	29	213	54.....	139	4	143
46.....	155	18	173	55.....	168	3	171

År	Uf i % av sa + f + uf	År	Uf i % av sa + f + uf	År	Förvaring i % av sa + f + förv.	År	Förvaring i % av sa + f + förv.
1938	45,7	1947	53,5	1940	31,8	1948	17,3
		48	61,3	41	28,4	49	15,6
1940	44,9	49	56,9	42	19,5	1950	15,0
41	49,6	1950	48,3	43	25,5	51	14,6
42	53,9	51	45,1	44	37,7	52	10,9
43	47,8	52	38,7	45	30,3	53	9,7
44	46,7	53	41,8	46	17,5	54	9,6
45	48,1	54	42,8	47	18,7	55	11,0
46	58,4	55	42,9				

dern 18—20 år, förvandlingsfängelse ej medräknat. År 1939 har uteslutits ur tabblån, emedan tillförlitlig uppgift för detta år ej finnes.

Den i tabblån redovisade utvecklingen karakteriseras av jämförelsevis hög frekvens under 1940-talet, ganska stark nedgång under åren 1950—1952 och därefter svag uppgång.

En jämförelse mellan å ena sidan antalet personer, som dömts till ungdomsfängelse, och å andra sidan hela antalet av dem, som i åldern 18—20 år dömts för straffregisterbrott kan blott göras för åren 1951—1954; för tidigare år saknas nämligen uppgifter om de dömdas fördelning efter ålder vid domen. För vart och ett av åren 1951—1954 utgjorde antalet till ungdomsfängelse dömda resp. 9,3 %, 7,9 %, 8,8 % och 9,2 % av hela antalet i åldern 18—20 år för straffregisterbrott dömda. Även denna serie visar en svagt stigande tendens för de senaste åren. Ungdomsfängelselagen har icke undergått någon förändring med avseende å förutsättningarna för dess tillämplighet.

Absoluta antalet män, som under tju-goårsperioden 1936—1955 nyintagits för

förvaring eller internering redovisas i tab. 16. De enstaka fall då kvinna intagits för undergående av sådan påföljd har här lämnats ur räkningen.

I en tablå överst på denna sida anges för åren 1940—1955 det procentuella förhållandet mellan å ena sidan antalet för förvaring nyintagna män och å andra sidan sammanlagda antalet av dessa män och män som nyintagits för verkställighet av dom till fängelse eller straffarbete på tid motsvarande eller överstigande den minsta tid som kunnat förekomma för varaktigheten av förvaring. Lägsta minsta tiden för förvaring var intill år 1946, då den nu gällande lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt sattes i kraft, två år. Därefter har den varit ett år. Ikraftträdandet av den nu gällande lagen innebar i detta och andra avseenden en utvidgning av tillämpningsområdet för förvaring. Jämförelsen har, i brist på erforderliga uppgifter för tidigare år angående de ådömda strafftidernas längd, ej kunnat föras längre tillbaka i tiden än t. o. m. år 1940.

Av tab. 16 framgår, att absoluta antalet förvaringsfall varit högre under tiden efter ikraftträdandet av den nu gäl-

Tabell 16. Under åren 1936—1955 nykomna förvarade och internerade män

År	Förvarade	Internerade	Summa	År	Förvarade	Internerade	Summa
1936	18	3	21	1946	78	1	79
37	30	2	32	47	97	3	100
38	25	3	28	48	99	—	99
39	25	—	25	49	104	—	104
1940	28	1	29	1950	99	—	99
41	33	—	33	51	104	—	104
42	33	4	37	52	87	—	87
43	52	5	57	53	73	—	76
44	43	3	46	54	65	—	65
45	54	1	55	55	80	—	80

Tabell 17. I första instans till vissa slag av påföljder dömda personer, fördelade efter påföljdens art och åldern vid tiden för domen, år 1953

Påföljder	15—17 år		18—20 år		21—24 år		25—29 år		30—∞ år	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Ovillkorligt straffarbete....	10	3,9	175	11,5	730	34,3	711	34,3	1 339	23,3
Ovillkorligt fängelse	14	5,4	146	9,6	450	21,1	485	23,4	2 080	36,2
Ungdomsfängelse	—	—	150	9,9	7	0,3	—	—	—	—
Förvaring eller internering	—	—	—	—	15	0,7	59	2,8	198	3,5
Villkorlig dom ¹	234	90,7	1 048	69,0	929	43,6	818	39,5	2 127	37,0
Summa	258	100,0	1 519	100,0	2 131	100,0	2 073	100,0	5 744	100,0

¹ Inklusive villkorliga böter men exklusive villkorligt förvandlingsfängelse.

lande lagen (för perioden 1946—1955 i genomsnitt 89 fall per år) än förut (för perioden 1936—1945 i genomsnitt 34 fall per år). Talen har varierat rätt mycket under perioden efter reformen med en viss tendens till minskning mot slutet av perioden.

Tablån på s. 30 visar emellertid minskning av relativtalen ej blott från perioden före reformen till perioden efter denna utan även, nästan undantagslöst, från år till år fr. o. m. år 1946.

I tab. 16 redovisas också användning- en av internering. Denna påföljd har, såsom synes av tabellen, aldrig använts i mer än ett fåtal fall om året. Efter år 1947 har ingen dömts till internering.

Villkorlig dom varierar till sin reella innebörd beroende på att med densamma kan förenas övervakning eller övervakning jämte föreskrifter.

Av dem, för vilka åtalet resulterar i villkorlig dom, plägar 70 å 80 % ställas under övervakning. År 1953 erhöi 5 156 personer villkorlig dom. Därvid är ej medräknade de som dömdes till villkorligt förvandlingsstraff för böter; sådana ställes sällan under övervakning. Samma år påbörjades övervakning för 3 785 personer.

Av de under övervakning ställda erhåller många en eller flera föreskrifter för sin livsföring under prövotiden. Av dem för vilka övervakning började år 1955 hade 1 193 i domen erhållit en eller flera föreskrifter. Den vanligaste föreskriften gällde arbetsanställning. Sådan föreskrift meddelades för 610 personer. Där-

näst kom rusdrycksförbud med 271 fall samt föreskrift angående tid och sätt för fullgörande av skadeståndsskyldighet, som den dömda ådragit sig på grund av sitt brott, med 263 fall. Bland andra föreskrifter må nämnas föreskrifter om behandling av hjälpverksamhetsläkare vid sinnessjukhus, om annan läkarbehandling och om behandling på alkoholistanstalt eller annan anstalt, vilka förekom i respektive 139, 101 och 24 fall. Det förekom helt säkert dessutom icke sällan men i en omfattning som ej kan statistiskt redovisas, att villkorligt dömd i samband med rättegången men utan att föreskrift därom meddelades i domen blev omhändertagen i anstalt enligt en social vårdlag. Detta förfaringsätt torde i icke ringa utsträckning tillämpas beträffande intagande i allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare.

Huru användningen av de nu omtalade allvarigare brottspåföljderna fördelar sig på olika åldrar belyses i tab. 17.

Beträffande åldersgruppen 15—17 år är att erinra om de vid tab. 13—15 berörda förhållandena. Såsom där anfördes, har efter ikraftträdandet av 1952 års lag antalet till ovillkorligt fängelse eller straffarbete dömda i åldersgruppen nedgått men på sistone åter visat någon ökning. Genom nämnda lag och en i samband med denna genomförd ändring i lagen om villkorlig dom har åt domstol givits befogenhet att utan meddelande av villkorlig dom överlämna unga i denna åldersgrupp till barnavårdsnämnd för skyddsuffostran. Medan enligt tab. 17

Tabell 18. Personer vilka fått åtalseftergift enligt 1944 års lag och beträffande vilka särskilda åtgärder vidtagits i samband med åtalseftergiften, år 1953

År då åtal eftergivits	Fall då åtgärd vidtagits								Fall då åtgärd ej vidtagits		Summa	
	Skydds- uppfostran		Övervakning		Varning		Annan åtgärd		Antal	%	Antal	%
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%				
1953	24	9,8	919	37,5	757	30,9	114	4,7	418	17,1	2 449	100,0

alla av domstol dömda i åldersgruppen 15—17 år vilka icke dömts till ovillkorligt fängelse eller straffarbete erhållit villkorlig dom, förekommer sålunda numera, att beträffande sådana unga, som enligt förut gällande rätt skulle erhållit villkorlig dom i förening med överlämnande för skyddsuppfostran, domstol överlämnar åt barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd för deras omhändertagande för skyddsuppfostran utan att meddela villkorlig dom. År 1951 överlämnades genom villkorlig dom 73 personer för skyddsuppfostran. År 1954 överlämnades för skyddsuppfostran 27 personer, men utan samband med villkorlig dom.

Det relativt låga antalet dömda i denna yngsta åldersgrupp förklaras av att flertalet erhållit åtalseftergift enligt 1944 års lag därom. I *tab. 18* redovisas användningen av denna lag år 1953 med angivande huruvida åtgärd kommit till stånd enligt barnavårdslagen i samband med eftergiften och vilken åtgärd detta i så fall var.

Huru användningen av åtalseftergift för dem som begått brott före fyllda

aderton år utvecklat sig belyses i nedanstående tabell som avser åtalseftergifter meddelade sådana personer enligt 1944 års lag eller 20: 7 p. 1 RB.

Antalet personer som under år 1953 jämlikt 5:5 SL förklarats fria från ansvar på grund av själslig abnormitet redovisas i *tab. 19*. I jämförelse med hela antalet under året för straffregisterbrott dömda, 12 259, är antalet straffriförklarade, 434, obetydligt. Det bör emellertid observeras, att åklagarna ej sällan underlåter åtal mot personer som notoriskt är sinnessjuka eller eljest faller under 5:5 SL. Enligt polisstatistiken inträffade detta år 1953 i 1 110 och år 1954 i 914 fall.

I förhållande till antalet av dem som befunnits skyldiga till brott, har antalet straffriförklarade kraftigt minskat i jämförelse med förhållandena kort före år 1946, då en lagändring trädde i kraft som bl. a. avsåg att begränsa tillämpningen av 5:5. Minskningen i lagrummets användning belyses av *tab. 20*, som emellertid ger vid handen, att viss uppgång inträtt under år 1953 i förhållande till de närmast föregående åren. Den

A	Åtalseftergifter enl. 1944 års lag eller 20: 7 p. 1 RB för brott begångna av personer i åldern 15—17 år	Därför för	
		SL-brott (utom enligt 11: 10 och 11)	fylleri, förargelsev. beteende och överträdelse av andra förf. än SL
1944 ($\frac{1}{7}$ — $\frac{11}{12}$)	829	403	426
45	2 836	1 206	1 630
46	2 603	1 330	1 273
47	2 534	1 426	1 108
48	2 142	1 564	578
49	2 782	1 524	1 258
1950	3 533	1 650	1 883
51	3 342	2 199	1 143
52	3 385	2 337	1 048
53	3 689	2 390	1 299

Tabell 19. Personer som jämlikt 5: 5 SL förklarats fria från ansvar, år 1953

Brott	Män					Kvinnor				
	Hela antalet	<21 år	21—29 år	30—49 år	50—∞ år	Hela antalet	<21 år	21—29 år	30—49 år	50—∞ år
SL 10 kap.	16	—	9	6	1	—	—	—	—	—
» 11 »	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
» 12 »	6	1	—	3	2	—	—	—	—	—
» 13 »	1	—	—	—	1	1	—	—	—	1
» 14 »	31	—	9	15	7	3	—	1	2	—
» 15 »	7	1	4	2	—	—	—	—	—	—
» 16 »	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
» 18 »	94	4	12	33	45	1	—	1	—	—
» 19 »	8	4	1	3	—	3	2	1	—	—
» 20 »	163	39	157	58	9	17	3	7	4	3
» 21 »	31	1	10	15	5	5	—	1	3	1
» 22 »	18	2	4	7	5	—	—	—	—	—
» 23 »	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—
» 24 »	3	—	1	1	1	—	—	—	—	—
» 26 »	13	1	8	4	—	—	—	—	—	—
Andra brott	10	1	2	1	6	—	—	—	—	—
Summa	402	54	117	149	82	32	5	11	10	6

¹ Därav 1, som i ett och samma mål dels straffriförklarats, dels erhållit anstånd med straffs ådömande.

Tabell 20. Personer som genom dom i första instans jämlikt 5: 5 SL förklarats fria från ansvar, åren 1943—1953

År	Mord, mordförsök och dråp SL 14: 1—3			Sedlighetsbrott SL 15: 12—15 a samt 18 kap. utom fylleri			Mordbrand SL 19: 1—(5)2			Förmögenhetsbrott samt förfalskning SL 12, 20—24			Samtliga SL-brott utom fylleri och förargelseväckande beteende		
	Sakerförklarade	Därav straffriförklarade		Sakerförklarade	Därav straffriförklarade		Sakerförklarade	Därav straffriförklarade		Sakerförklarade	Därav straffriförklarade		Sakerförklarade	Därav straffriförklarade	
		Antal	%		Antal	%		Antal	%		Antal	%		Antal	%
1943	21	17	81,0	924	110	11,9	20	11	55,0	12 648	500	4,0	22 092	703	3,2
44	15	14	93,3	853	117	13,7	20	10	50,0	11 750	499	4,2	20 867	712	3,4
45	18	14	77,8	764	100	13,1	16	6	37,5	10 493	360	3,4	19 384	550	2,8
46	17	10	58,8	737	95	12,9	27	12	44,4	9 618	314	3,3	17 527	503	2,9
47	16	10	62,5	608	75	12,3	41	19	46,3	9 470	278	2,9	17 118	441	2,6
48	16	9	56,3	460	63	13,7	27	14	51,9	7 704	192	2,5	13 411	319	2,4
49	19	11	57,9	515	65	12,6	15	10	66,7	9 317	190	2,0	17 326	308	1,8
1950	19	9	47,4	539	87	16,1	14	9	64,3	10 462	198	1,9	19 714	342	1,7
51	22	13	59,1	599	67	11,2	19	6	31,6	11 731	209	1,8	21 541	341	1,6
52	18	12	66,7	624	69	11,1	20	8	40,0	12 707	206	1,6	22 574	355	1,6
53	15	12	80,0	687	99	14,4	17	9	52,9	12 622	244	1,9	21 805	423	1,9

stora gruppen förmögenhets- och förfalskningsbrott bestämmer på det hela taget utvecklingen för gruppen samtliga strafflagsbrott utom fylleri och förargelseväckande beteende. För de små grupperna mord, mordförsök och dråp samt mordbrand kan variationerna i de genomgående mycket höga relativtalen antagas till stor del bero på tillfälligheter. Gruppen sedlighetsbrott har ganska höga absoluta tal och 5:5-frekvensen är också här betydande; någon bestämd tendens kan emellertid icke utläsas av procenttalen för denna grupp. Observeras bör, att de som jämlikt 5:5 SL förklaras fria från ansvar i regel intages på sinnessjukhus.

Den i ett föregående avsnitt skildrade utvecklingen av brottsligheten har motsvarats av förändringar i beläggningen av fångvårdsanstalterna. Medelbeläggningen i fångvårdsanstalterna — omfattande även häktade, omhändertagna för sinnesundersökning, vissa straffrifyrkade och några andra, numerärt mindre betydande, kategorier — sjönk efter första världskriget från 2 433 år 1920 till 1 659 år 1924. Sistnämnda tal är det lägsta för hela perioden 1920—1955. Efter år 1924 följde en stegring, vilken kulminerade år 1932 med talet 2 249. Därefter sjönk talen ånyo, så att genomsnittet för åren 1935—1940 blev 1 830. Andra världskriget medförde ökning, och under åren 1941—1950 var medelbeläggningen 2 411 med maximum, 3 091, vid år 1943 och minimum, 2 036, vid år 1948. Genomsnittet för åren 1951—1955 är 2 932 med maximum, 3 243, vid år 1955 och minimum, 2 535, vid år 1951.

Beläggningen brukar emellertid varie-

ra säsongmässigt. Skillnaden mellan den högsta och den lägsta beläggningen var för åren 1938—1955 i genomsnitt 454 med maximum, 1 147, vid år 1944 och minimum, 228, vid år 1940. För år 1955 har noterats en maximibeläggning av 3 666 och en minimibeläggning av 3 038.

Antalet tillgängliga platser på fångvårdsanstalterna har från 1/1 1950 till 1/9 1956 ökat från 2 687 till 3 599. Platsbehovet är emellertid icke därmed fyllt.

Personalen vid fångvårdsanstalterna uppgick den 1 oktober 1955 till 1 629 personer, därav 18 sociala kuratorer.

Vid sidan av kriminalvården i fångvårdsanstalterna bedrivs kriminalvård i frihet. Föremål för sådan vård är dels de som står under tillsyn efter villkorlig frigivning från fängelse eller straffarbete eller villkorlig utskrivning från ungdomsfängelse, förvaring eller internering, dels villkorligt dömda som står under övervakning. Detta tillsyns- och övervakningsklientel är betydligt större än antalet i fångvårdsanstalt intagna. Den 1 januari 1956 stod under tillsyn eller övervakning:

villkorligt frigivna	987
villkorligt utskrivna från ungdoms-	
fängelse	182
villkorligt dömda	9 549
	Summa 10 718

Härtill kom ett icke uppgivet antal från förvaring eller internering provutskrivna. Den 1 januari 1955 utgjorde antalet sådana personer 383.

Den statliga organisationen för kriminalvård i frihet bestod den 1 juli 1956 av 20 skyddskonsulenter och 21 skyddsassistenter jämte viss biträdespersonal.

ÅTERFALL I BROTT BLAND UNGA LAGÖVERTRÄDARE

AV TORSTEN ERIKSSON, CARL-GUNNAR JANSON
och ULLA LARSSON

Inledning

1. Den undersökning som här redovisas har utförts för strafflagberedningens räkning. Den ingår som ett led i en serie studier över kriminalvårdsklientelet vilka bedrivs inom justitiedepartementet.¹

Byråchefen Torsten Eriksson har planlagt undersökningen. Amanuens Ulla Larsson har, delvis med biträde av socionom Erik Lagheim, insamlat samtliga primäruppgifter till första delen och de nytillkomna till andra delen. Hon har dessutom gjort upp tabellerna till första delen. Fil. lic. Carl-Gunnar Janson har utfört den andra delen i dess helhet och de statistiska analyserna i första delen. Av den slutliga framställningen svarar Eriksson, Janson och Larsson tillsammans för inledningen (utom avsnitt 4) och hela första delen, medan Janson står för avsnitt 4 i inledningen och hela andra delen.

2. Undersökningens syfte var att skaffa fram vissa tämligen elementära data om straffmyndiga unga lagöverträdare. Studien har två delar. I den första försöker vi att för ett material av förstagångsbrottslingar besvara följande sex frågor, varav den fjärde är den viktigaste.

a) Vilka slags brott ledde till en första rättslig reaktion mot de unga lagöverträdarna?

Med rättslig reaktion avses här och i den följande framställningen: dom för straffre-

¹ Tidigare har publicerats

Eriksson, Marnell, Larsson, Ungdomsfängelseklientelet som behandlingsgrupp, SOU 1950: 47, bilaga 1.

Eriksson, Det yngsta fängvårdsklientelet, SOU 1952: 5.

Eriksson m. fl., Förvarings- och interneringsklientelet, SOU 1953: 32, bilaga.

gisterbrott, dom till böter för brott varpå frihetsstraff kan följa och eftergift av åtal för brott varpå frihetsstraff kan följa, samt vissa andra åtgärder som närmare specificeras i avsnitt 6. Gemensamt för de reaktionsformer som avses är att de undersökta fälltills till ansvar eller att i annat fall åklagare medverkat vid samhällsingripandet.

b) Vilka åtgärder tillämpades vid den första rättsliga reaktionen? Speciellt: Hur många fick villkorlig dom eller åtals- eftergift enligt lagen av den 19 maj 1944?

c) Hur fördelade sig de unga lagöverträdarna i fråga om hemort på kommuner av olika typ (storstad, större och mindre städer, landsbygd)?

d) Hur stor andel av ungdomarna återföll i brott, d. v. s. blev under en viss tidsperiod föremål för nya åtgärder på grund av nya brott? Speciellt: Hur var utfallet för villkorlig dom och åtalseftergift?

e) Vilka slags brott begick recidivisterna vid sitt första återfall?

f) Vilka åtgärder tillämpades vid återfall i brott?

Vi förutsatte att svaren på dessa frågor kunde vara av kriminologiskt intresse, särskilt för bedömningen av den individualpreventiva effekt, som brukar anges som ett av ändamålen med samhällets åtgärder mot lagöverträdare. Undersökningen begränsades till de unga lagöverträdarna, eftersom dessa ofta står i centrum för det kriminalpolitiska intresset. Med samma motivering koncentrerades arbetet på de ungdomar som fått villkorlig dom eller åtalseftergift.

Undersökningens andra del handlar om manliga ungdomsbrottslingar som vid en given tidpunkt var intagna på fängvårdsanstalt. Det rör sig om en efterundersökning av ett material som redan tidigare redovisats i annat samman-

hang.¹ Här behandlas tre frågor, som uppställt av samma skäl som frågorna i första delen.

g) Hur stor del av de anstaltsintagna ungdomarna återföll till straffregisterbrott under en given tidsperiod efter frigivningen?

h) Visade vissa klienteltyper större återfallsbenägenhet än andra?

i) Kunde en prognos av återfallen ha gjorts med ledning av data om klientelet före och under anstaltsvistelsen?

3. Undersökningens första del medförde samma svårighet som alla prognosundersökningar, nämligen att materialet blir mindre aktuellt ju längre observationsperioden göres. Man kan således inte veta i vad mån undersökningsresultaten är giltiga för dagens unga kriminella. Vårt material av förstagångsfall hämtades ur 1949 års årgång av rättsligt behandlade lagöverträdare. Materialinsamlingen avslutades under 1955, vilket gav en observationsperiod på 5 år.

Nedanstående tabell belyser i någon mån ungdomskriminalitetens utveckling från 1949 till 1953, det senaste år för vilket rättsstatistik finns tillgänglig. Samtliga siffror utom relativtalen för åtalseftergifterna har hämtats ur Statistiska

¹ Eriksson, Marnell, Larsson, Ungdomsfängelseklientelet som behandlingsgrupp. SOU 1950:47 bilaga 1.

centralbyråns publikation »Brottslighet».

Antalen har sedan 1949 ökat huvudsakligen för fällda män i åldern 18—21 år och för åtalseftergifterna, medan antalen fällda män och kvinnor i åldern 15—18 år, liksom antalet kvinnor 18—21 år, har ökat tämligen obetydligt eller inte alls. Årskullarnas storlek ändrades under perioden i stort sett så att antalet 15—18-åringar först sjönk något och sedan åter ökade, medan antalet 18—21-åringar minskade kontinuerligt. Förändringarna är dock inte större än att antalet fällda och antalet åtalseftergifter per 100 000 ungdomar i stort sett varierade på samma sätt som de absoluta talen.

Ökningen mellan åren beträffande antal brottslingar per 100 000 ungdomar är signifikant för de 18—21-åriga männen och för åtalseftergifterna. Signifikansen är här prövad genom s. k. χ^2 -analys. χ^2 -värdena uppgår till 9,4 resp. 19,6 gånger det värde som fordras för signifikans på 1 %-nivån.² För 15—18-åringarna och

² Signifikansbedömning av en skillnad mellan två klasser av företeelser tillgår i korthet på följande sätt. En erhållen skillnad tänkes helt eller delvis vara resultatet av slumpfaktors inverkan. För att kontrollera om skillnaden i sin helhet kan tänkas ha uppkommit genom slumpen beräknas genom statistisk teknik (medelfelsberäkning, χ^2 -analys el. dyl.) sannolikheten att få en skillnad som är lika stor som eller större

Tabell 1. Absoluta och relativa antalet ungdomsbrottslingar åren 1949—53

	Antal					Antal pr 100 000 individer under risk				
	1949	1950	1951	1952	1953	1949	1950	1951	1952	1953
Fällda för straffregisterbrott										
15—18 år män.....	412	426	436	445	417	326	341	348	347	316
kvinnor.....	31	29	33	25	31	25	24	27	20	24
totalt	443	455	469	470	448	178	186	190	187	173
18—21 år män.....	1 273	1 321	1 648	1 609	1 630	954	1 004	1 273	1 267	1 302
kvinnor.....	142	166	150	152	157	108	128	117	121	127
totalt	1 415	1 487	1 798	1 761	1 787	535	569	697	697	718
Åtalseftergifter för brott mot SL utom 11:10 och 11										
15—18 år män o. kvinnor...	1 524	1 650	2 199	2 337	2 390	614	673	892	928	922

för kvinnorna i åldern 18—21 år kan några relativa förändringar inte påvisas. (Variationerna i andelarna ger endast obetydliga χ^2 -värden.)

4. I undersökningens första del har frågeställningarna inte preciserats i hypoteser. Trots detta har en del statistiska signifikansbedömningar gjorts. När ett större antal sådana utförs, kan man riskera att en hel del slumpmässiga skillnader kommer med bland de signifikanta. Så kan vara fallet också här. Felrisken ökas givetvis, om man utan hypoteser söker efter skillnader som verkar vara värda att prövas. Strängt taget är ju den gängse statistiska signifikansprövningstekniken inte användbar i detta fall. Sannolikheten att den ger signifikans för den största av en rad slumpmässiga skillnader är givetvis avsevärt större än signifikansnivån. För att i någon mån undgå att leta fram signifikanser har vi utgått från en uppfattning om vilka differenser som rimligen kunde vara reella och alltså skulle prövas. Vi försökte således skaffa oss vissa, om än vaga, hypoteser.

I undersökningar av denna typ brukar den statistiska analysen utföras med det vanliga medelfelet ($\epsilon = \sqrt{\frac{pq}{n}}$) och χ^2 . I vissa fall är emellertid dessa metoder inte direkt tillämpliga, eftersom de förutsätter, att de klassificerade händelserna (brottslig — icke brottslig, återfall — icke återfall, o. s. v.) är statistiskt oberoende av varandra. Om de klassificerade händelserna är statistiskt beroende av varandra, så att medelkorrelationen mellan dem är r , blir verkliga medelfelet

$$\epsilon \cdot \sqrt{1+r(n-1)}$$

som reduceras till ϵ ovan, om $r = 0$. Antag att man signifikansbedömer andelens avvikelser från ett väntat värde. Om r är negativ, blir medelfelet mindre än ϵ , så att signifikansen underskattas i de vanliga analyserna. Detta gäller även χ^2 , som räknar med en slumpvariation enligt ϵ . Man riskerar alltså att gå miste om vissa signifikanta avvikel-

ser om den erhållna, under antagande att ingen verklig skillnad finns. Om sannolikheten är mindre än ett i förväg bestämt tal — vanligen 5 eller 1 procent, »signifikansnivån» — säges skillnaden vara signifikant. Förklaringen att skillnaden skulle ha erhållits enbart genom slumpen blir nämligen då så osannolik att den förkastas.

Se t. ex. C.-E. Quensel, Lärobok i den teoretiska statistikens grunder.

ser men kan lita på dem man väl har fått fram med det vanliga medelfelet, d. v. s. signifikans med ϵ är tillräcklig men inte nödvändig för signifikans med den korrekta formeln. Om r är positiv blir förhållandet det motsatta. Det fullständiga medelfelet blir större än ϵ . De avvikelser som inte blir signifikanta med ϵ , blir med säkerhet inte heller signifikanta med det riktiga medelfelet, med de med ϵ signifikanta avvikelserna blir inte alltid signifikanta med den fullständiga formeln. Signifikans med det vanliga medelfelet blir alltså nödvändig men inte tillräcklig för signifikans med den korrekta formeln.

Eftersom ju ungdomarnas lagöverträdelser ofta sker gängvis, varierar inte antalet ungdomsbrottslingar eller antalet återfall bland ungdomarna under en given period på samma sätt som exempelvis antalet sexor vid en serie tärningskast. Antalet sexor vid en serie tärningskast växer med en enhet i taget. Antalet brottslingar eller antalet återfall ökar sprängvis med flera enheter, när en liga blir fast. Detta innebär att de klassificerade händelserna är positivt korrelerade, vilket ökar slumpvariationen och gör beräknade andelar ungdomsbrottslingar eller återfall osäkrare än i oberoendefallet. Hur stor ökningen i slumpvariationen är, beror självfallet på den studerade situationen. Antag exempelvis för enkelhetens skull, att de n ungdomarnas observerade beteende sker i grupper, inom vilka korrelationen mellan klassifikationerna (brottslig — icke brottslig) för två medlemmar vilka som helst är s ($s > 0$). Varje individ antas tillhöra endast en grupp, och korrelationen mellan klassifikationerna för medlemmar i olika grupper är noll. Vissa individer är ensamma, d. v. s. deras grupp innehåller endast en medlem, de själva. Gruppernas storlek varierar, så att m_i grupper innehåller k_i medlemmar vardera ($i = 1, 2, 3, \dots$) Då är uppenbarligen $\sum m_i k_i = n$. Medeltalet för storleken i den grupp, vari individerna ingår, blir k . För att få korrekt värde som medelfel skall ϵ då multipliceras med faktorn $\sqrt{1+s(k-1)}$. Värdet av denna faktor för vissa s - och k -värden framgår av nedanstående uppställning. Endast för extrema kombinationer blir värdet 2 eller mera. Ett beräknat χ^2 -värde borde, för att det skulle visa rätt signifikans, divideras med kvadraten på den angivna faktorn. I formeln (och tabellen) kan s även fattas som medeltalet av inomgruppskorrelationen, om denna varierar mellan grupperna oberoende av gruppernas storlek. Om man antar positiva korrelationer även mellan grupperna, ökar faktorn.

Vi övergår så till signifikansbedömning av skillnaden mellan den nyss diskuterade andelen och motsvarande andel i ett annat stickprov individer. Då kan också händelser i skilda stickprov vara korrelerade. Av in-

Tabell 2. Den faktor varmed $\sqrt{\frac{pq}{n}}$ bör multipliceras för att ge det verkliga medelfelet i ett enkelt konstruerat fall

Korrelation inom gruppen	Gruppstorlek medeltal						
	1,5	2	3	4	5	6	10
0,01	1,002	1,005	1,010	1,015	1,020	1,025	1,044
0,05	1,012	1,025	1,049	1,072	1,095	1,118	1,204
0,10	1,025	1,049	1,095	1,140	1,183	1,225	1,378
0,15	1,034	1,072	1,140	1,204	1,265	1,323	1,533
0,20	1,049	1,095	1,183	1,265	1,342	1,414	1,678
0,25	1,061	1,118	1,225	1,323	1,414	1,500	1,803
0,30	1,072	1,140	1,265	1,378	1,483	1,581	1,924
0,50	1,118	1,225	1,414	1,581	1,732	1,871	2,345
0,75	1,173	1,323	1,581	1,803	2,000	2,179	2,784
1,00	1,225	1,414	1,732	2,000	2,236	2,450	3,162

tesse för oss är då främst oberoende eller positiv korrelation mellan stickproven. Om händelserna är oberoende mellan men korrelerade inom stickproven, blir slutsatserna desamma som förut. Samma formel som tidigare anger under givna villkor den faktor varmed skillnadens verkliga medelfel skall multipliceras. En negativ korrelation mellan stickproven ökar medelfelet ytterligare, medan en positiv korrelation minskar medelfelet. I det senare fallet reduceras alltså tabellvärdena, men rimliga antaganden ger fortfarande värden över 1.

Man kan knappast bortse från den här diskuterade »grupp-effekten» i undersökningens första del. Medelfel enligt gängse formel och χ^2 -värden blir där i första hand nödvändiga men inte tillräckliga kriterier för signifikans. Om kritiska förhållandet eller χ^2 -värdet blir mångdubbelt det som i oberoendefallet fordras för signifikans, kan dock — i det här diskuterade fallet där de observerade individerna är fördelade på ett relativt stort antal tämligen små grupper — påstås att det knappast är troligt att resultatet skulle kunna tillskrivas en grupp-effekt. Hur många gånger större värdena måste vara, kan inte bestämt anges, men åtminstone i vissa sammanhang kan några värden strax över gränsen för signifikans i oberoendefallet sägas vara otillräckliga och några andra mycket stora sägas vara tillräckliga för signifikans trots grupp-effekten. Denna borde under vissa antaganden göra sig starkare gällande för förstagångsfallen än för återfallen.

På samma sätt kan i andra delen av undersökningen grupp-effekten förmodas bli mindre märkbar, eftersom de frivgiva sprids ut på flera olika grupper, där flertalet av de andra medlemmarna oftast inte tillhör de observerade individerna. Eventuella kor-

relationer bör vidare i rätt stor utsträckning finnas mellan stickproven. Där kan alltså det vanliga medelfelet antas komma ganska nära det verkliga medelfelet.

Hittills har diskuterats de fall då korrelationen mellan händelserna främst beror på att det observerade beteendet sker i grupper. I andra fall kan andra skäl till beroendet tillkomma, t. ex. genom myndigheternas åtgöranden. Då kan antalet kända, åtalade eller dömda fall av ett visst brott öka sprängvis inom ett område, även om det brottsliga beteendet inte alls sker gruppvis. Myndigheterna kan t. ex. i någon form av razzia under någon tid mer energiskt ta itu med en lagstridig företeelse, som rent av annars i stort sett passerar opåtalad. De kan beivra trafikförseelser, skolk från civilförsvarskurser, en viss yrkesgrupps deklarationer eller ta itu med stölder från ett dåligt bevakat område o. s. v. De kan (kanske mer eller mindre av en tillfällighet) uppaga ett fall med många inblandade som inte alls ingår i samma grupp utan bara anlitar samma hälare, abortör el. dyl.

På detta sätt kan en betydande ökning av slumpvariationen i antal och andelar fall uppstå. Liksom vid korrelationen genom grupp-beteende synes dock dess inflytande främst beröra förstagångsfallen, medan återfallen bör påverkas mindre. Åtminstone i undersökningens andra del torde också denna typ av beroende mellan de observerade händelserna i stort sett kunna försummas.

I hela undersökningen kan dock en vanlig signifikansanalys användas för att gallra ut vissa icke-signifikanta skillnader. Ibland kan även signifikanta skillnader urskiljas, nämligen i de fall då beroendet enligt någon regel inte anses vara en tillfredsställande förklaring.

DEL I. UNDERSÖKNING AV FÖRSTAGÅNGSBROTTSLINGAR

Materialet och dess insamling

5. Med vissa inskränkningar i fråga om bötesbrottsligheten omfattar materialet i princip alla lagöverträdare i åldrarna 15—18 och 18—21 år, mot vilka en första rättslig åtgärd företogs under år 1949. Personer, som före 1949 varit föremål för känt rättsligt ingripande eller, såsom straffmyndiga, på grund av brottslig gärning, varit intagna på ungdomsvårdsskola, har uteslutits. (Härom närmare nedan). De två åldersgrupperna har sinsemellan avgränsats efter tiden för brottet (före eller efter fyllda 18 år).

Primärmaterialet har hämtats från straffregistret och från statsåklagarnas protokoll över ärenden angående eftergift av åtal mot vissa underåriga. I straffregistret införes villkorliga domar, domar till frihetsstraff, ungdomsfängelse, förvaring och internering, samt tvångsarbete. Vidare registreras straffri-förklaringar och domar på minst 60 dagsböter för förfalsknings- och förmögenhetsbrott (SL 12 och 20—23 kap.). Dagsböter under 60 registreras då en dömd under 18 års ålder fått straffned-sättning enligt SL 5:2. Eftergift av åtal kan förekomma enligt flera lagrum. Som redan framhållits avses här endast sådana åtalseftergifter som meddelats enligt lagen av den 19 maj 1944. Under vissa angivna omständigheter kan enligt denna lag åtal efterges för brott, varpå frihetsstraff kan följa, om brottet begåtts av någon som vid gärningen inte fyllt 18 år. Åtalsfrågan prövas av statsåklagarna och protokollen med beslut om eftergift eller åtal förvaras efter granskning hos riksåklagarämbetet. Lagen trädde i kraft den 1 juli 1944 och protokoll föreligger fr. o. m. detta datum. Någon central registrering av åtalseftergifter i likhet med den till straffregistret förekommer inte.

I åldersgruppen 15—18 år omfattar undersökningsmaterialet följande tre klasser av personer, som således före 1949 inte varit föremål för ingripande:

a) alla, som under 1949 dömdes för

straffregisterbrott begånget före 18 år (yngre straffregisterfall),

b) alla, som under 1949 fick åtalseftergift enligt 1944 års lag (eftergiftsfall),

c) alla, för vilka åklagare under 1949 beslöt om åtal sedan åtalsfrågan prövats enligt 1944 års lag, men för vilka detta inte föranledde straffregisternotering (bötes- och restfall).

En del av fallen i klass b) kan lämpligen jämföras med straffregisterfallen i den meningen att deras brott i händelse av åtal och dom rimligen skulle ha lett till notering i straffregistret, men där förekommer också lindrigare fall med brott som normalt inte leder till straffregisterdom. Orsaken till att individerna i klass c) inte registrerades i straffregistret kan vara, att åtalet ledde till en sådan bötesdom som inte registreras där, eller i annat fall ledde till frikännande eller inte blev av. En granskning av protokollens oftast knapphändiga brottsbeskrivningar visar att praktiskt taget alla brott i gruppen är av sådant slag att låga bötesstraff är vanliga eller tänkbara. I några få fall erhöles ur andra källor upplysningen, att den åtalade hade frikänts. Han medtogs då inte. Med tämligen stor säkerhet kan sägas, att en klar majoritet av klass c) består av bötesfall.

I åldersgruppen 18—21 år omfattar materialet enbart straffregisterförda utan tidigare ingripande som under 1949 dömdes före fyllda 21 år (äldre straffregisterfall). Eftersom de begått brott efter 18 år, har 1944 års lag inte varit tillämplig. Inte heller ingår bötesfall som motsvarar dem i klass c) bland de yngre. Materialet skulle ha blivit mer likvärdigt i båda åldersgrupperna, om de som dömts till icke straffregisterförda dagsböter för brott med frihetsstraff i skalan (och kanske också de som frikänts för sådant brott) medtagits även bland de äldre. Detta skulle dock ha krävt en genomgång av handlingar från alla landets domstolar, något som var praktiskt ogenomförbart.

Som tidigare ingripande har räknats

a) i straffregistret noterad dom,

b) prövning av åtalsfrågan enligt 1944 års lag,

c) intagning på ungdomsvårdsskola före eller efter 15 års ålder på grund av brottslig gärning (med eller utan samband med annan asocialitet) för de fall där utskrivning skett efter fyllda 15 år.

Som tidigare ingripande har *inte* räknats

a) dom för rena bötesbrott, varmed här menas sådana brott på vilka inte kan följa svårare straff än böter (se nedan),

b) intagning på ungdomsvårdsskola i de fall då vistelsen där avslutats före fyllda 15 år eller intagningen berott på annat än kriminalitet.

I den äldre gruppen har inte heller domar på icke straffregisterförda dagsböter kunnat räknas som tidigare ingripande i de fall då sådan dom förekommit efter 18 års ålder. Hur många i materialet som har fått sådan tidigare dom kan inte uppskattas med någon större säkerhet. Det lilla antal som vistats på ungdomsvårdsskola är däremot känt (5 i den yngre och 2 i den äldre gruppen).

6. Den enbart bötesbelagda brottsligheten — exempelvis fylleri, förargelseväckande beteende och vissa trafikförseelser — faller helt utanför undersökningen. Inte heller beslut om bötesförvandling har medtagits.

Vidare redovisas endast svenska medborgare, emedan undersökningen inte inbegriper andra åtgärder än sådana som registreras av svenska myndigheter. Det har inte varit praktiskt möjligt att få reda på om utläningar begått brott före eller efter vistelsen i Sverige eller hur länge de vistats i landet. De har därför utslutits ur materialet. Storleken av denna kategori framgår av avsnitt 7.

Ytterligare några kategorier rättsligt förstagångsbehandlade lagöverträdare faller utanför materialet. Antalet fall är inte känt men förmodligen mycket litet. Det gäller personer som

a) intagits på ungdomsvårdsskola av andra orsaker än kriminalitet och senare begått brott för vilket åtal underlätits enligt barnavårdslagen 44 § 3 mom.,

b) under intagning på alkoholistanstalt, före 21 års ålder begått brott för vilket åtal underlätits enligt alkoholistlagen 49 a §.

Utänför materialet faller givetvis dessutom dels sådana lagöverträdare som inte är kända av myndigheterna och dels även sådana som i straffmyndig ålder behandlats av icke rättsliga organ, t. ex. enbart av barnavårdsnämnd.

Huvuddelen av undersökningen, som gäller villkorlig dom och åtalstergift enligt 1944 års lag, berörs inte av dessa senare brister.

7. Materialet insamlades på följande sätt.

A. Först konstruerades ett utgångsmaterial.

a. *Straffregisterfall*. Uppgifterna angående personer, som första gången dömes och straffregisterföres, samlas på registret i personakter, där sedermera alla nya domar införes. Akterna förvaras i tidsföljd och en årgång försttagångsdömda är relativt lättöverskådlig. Ur 1949 års årgång framsorterades alla som inte fyllt 21 år vid tidpunkten för utslaget i första instans. Från domstolens s. k. straffuppgift hämtades följande data

Namn
Födelsedatum
Födelseförsamling
Kyrkobokföringsförsamling
Domstol
Datum för dom
Ev. utslag i överrätt
Påföljd
Brott
Datum för brott

Vid återfall i brott antecknades samma data med undantag av identifikationsuppgifterna.

b. *Eftergifts-, bötes- och restfall*. Från statsåklagarna i varje län samt i vissa större städer från stadsfiskalerna, insändes halvårsvis till riksåklagarämbetet protokollen över varje ärende som prövats enligt 1944 års lag om eftergift av åtal. Av de individualuppgifter som dessa protokoll innehåller har följande använts.

Namn
Födelsedatum
Bostadsort
Beslut i åtalsfrågan
Datum för beslut i åtalsfrågan
Barnavårdsnämnds yttrande
Barnavårdsnämnds åtgärd
Brott
Datum för brott
Kortfattad brottsbeskrivning

I de fall då åtal hade beslutats, kontrollerades om domen registrerats i straffregistret. Om inte, fördes individen till »bötes- och restgruppen».

Det bör anmärkas att av undersöknings- tekniska skäl urvalsprincipen för straffregisterfallen i tidsavseende inte helt sammanfaller med den för eftergifts- och bötesfallen. För de förra gäller att dagen för do-

Tabell 3. Bortgallring i utgångsmaterialet

	Straff- registerfall	Eftergifts- fall	Bötes- och restfall
Utgångsmaterial.....	1 263	1 587	825
Bortgallrade av följande skäl			
registrering i straffregistret	—	—	347
tidigare registrering i straffregistret	—	6	—
föregående åtgärder enl. 1944 års lag	228	159	55
därav även vistelse på ungdomsskola.....	41	15	—
vistelse på ungdomsvårdsskola.....	93	10	6
Icke svensk medborgare.....	75	10	57
Bötesförvandling.....	8	—	—
Kvarstår som förstagångsfall.....	859	1 402	360
varav: män	754	1 204	315
kvinnor.....	105	198	45
15—18 år.....	202	1 402	360
18—21 år.....	657	—	—

men inföll under år 1949, för de senare att beslut i åtalsfrågan meddelades under detta år. Eftersom ju en viss tid förflyter mellan åtalsbeslut och dom föreligger här sålunda en förskjutning, som dock torde sakna större betydelse.

B. Från utgångsmaterialet gallrades sedan bort individer med tidigare åtgärder. Varje fall följdes bakåt i årgångarna 1944—48 av protokollen över åtalsärenden hos riksåklagarämbetet och varje fall kontrollerades i det register som föres på socialstyrelsens skolbyrå över intagna på ungdomsvårdsskolor. Dessutom tillsågs givetvis att inga fall av dubbelföring av åtgärder under år 1949 förekom. Eftersom de personer som fyllde 20 år under 1949 var 15 år gamla 1944, täcker protokollen inte helt den straffmyndiga tiden för de äldsta i materialet, av vilka alltså några i 15-årsåldern kan ha dömts till icke straffregisterförda dagsböter för brott med frihetsstraff i skalan utan att detta kunnat noteras.

Översikten i tab. 3 visar hur många personer som gallrats bort ur utgångsmaterialet och hur många som kvarstår som förstagångsfall.

Av de kvarstående straffregisterfallen hör 24 procent till den yngre och 76 procent till den äldre gruppen. Kvinnorna utgör 12 procent. — Av eftergiftsfallen är 14 procent kvinnor och av bötes- och restfallen 13 procent.

C. Därefter noterades återfallen, varvid vi eftersträvade att nå en så fullständig kännedom som möjligt om förnyad kriminalitet hos undersökningsfallen. Följande slag av kontroller företogs:

a) för eftergifts-, bötes- och restfallen genomgång i straffregistret,

b) för samtliga fall som kunde komma i fråga med hänsyn till ålder genomgång i fråga med hänsyn till ålder genomgång av årgångarna 1950—52 av de till riksåklagarämbetet insända protokollen över åtalsprövningar enligt 1944 års lag,

c) för samtliga fall som intagits på ungdomsvårdsskola, antingen i samband med den första åtgärden (åtalseftergift eller villkorlig dom) eller vid senare tidpunkt, genomgång av elevakterna. Härigenom fick vi uppgift på sådan kriminalitet under anstaltsvistelsen eller under villkorlig utskrivning för vilken åtal kan underlåtas enligt 44 § 3 mom. barnavårdslagen.

Som återfallsbrott har således räknats:

a) för samtliga fall: straffregisterbrott,

b) för fall under 18 år: brott för vilket åtalsfrågan prövats enligt 1944 års lag,

c) för fall som intagits på ungdomsvårdsskola: brott för vilket åtal underlåtit enligt barnavårdslagen 44: 3, dock inte enbart bötesbelagda brott.

Alla fall har observerats under 5 år, räknat från dagen för första åtgärden. De dödsfall, som under dessa 5 år inträff-

Tabell 4. Klassificering av åtalseftergifterna

	Män	Kvinnor	Samtliga
ÅeA allvarliga fall	553	88	641
ÅeO osäkra fall	136	30	166
ÅeL lindriga fall	515	80	595
Summa	1 204	198	1 402

fat bland de undersökta, har inte kunnat noteras. Återfallsiffrorna blir därför något för låga. Om man räknar med en för dessa åldrar normal dödlighet skulle emellertid knappt 30 ± 6 dödsfall ha förekommit i hela materialet. Ett procenttal för återfall på exempelvis 30 bör i så fall höjas till ungefär 30,2 och ett procenttal på 40 till ungefär 40,3. En dubbel så stor dödlighet som den väntade skulle höja procenttalen till 30,4 resp. 40,5. I fortsättningen bortser vi från denna felkälla.

Av samma skäl som vid registreringen av förstagångsbrotten har det inte varit möjligt att för dem som fyllt 18 år få uppgifter om återfall till andra bötesdomar än dem i straffregistret (minst 60 dagsböter för förfalsknings- och förmögenhetsbrott). Denna brist gäller givetvis helt för den äldre ålderskategorin och för den yngre allteftersom individerna där uppnått 18 års ålder. Enbart åtalsbeslut utan straffregisternotering förekom dock endast för 25 individer, varav dessutom 10 senare återföll till straffregisterbrott och alltså ändå skulle ha klassificerats som återfall. Däremot blir möjligheten till noterat återfall betydligt större i den yngre än i den äldre gruppen därigenom att de yngre får åtalseftergift för lindriga brott. Samma förhållande gäller för yngre gentemot äldre fall inom själva 15—17-årsgruppen. Här finns en störande faktor, som bör beaktas vid bedömningen av resultaten.

För 19 straffrifyklarade, 5 män och 1 kvinna under 18 år, 12 män och 1 kvinna över 18 år, har inte tillförlitliga uppgifter om återfallskapacitet och antalet verkliga återfall kunnat erhållas. De har därför uteslutits ur materialet.¹

¹ Av de straffrifyklarade var 12 män och de 2 kvinnorna lagförda för egendomsbrott,

D. Slutligen företogs en klassifikation av eftergiftsfallen. Deras brottslighet skiftar, som nämnts, starkt i svårhetsgrad. Strafflagberedningens sekreterare, hovrättsassessorn Bengt Hult, granskade därför eftergiftsmaterialet under två genomgångar med några månaders mellanrum för att så vitt möjligt klassificera det efter brottets svårhet. Försiktigtvis gjordes en uppdelning på tre grupper. Till en grupp fördes sådana som vid en tänkt domstolsprövning troligen skulle dömts till en straffreaktion som föranlett registrering i straffregistret (»allvarliga åtalseftergifter», ÅeA). Till en annan grupp fördes fall, där brottet var ringa eller där påföljden bedömdes inte kunnat bli mer än böter (»lindriga åtalseftergifter», ÅeL). Till en mellangrupp fördes slutligen sådana fall som inte med säkerhet kunde hänföras till någon av de andra grupperna (»osäkra åtalseftergifter», ÅeO). Antalet framgår av tabell 4.

E. Efter dessa operationer återstod ett material enligt tabell 5. Den procentuella andelen kvinnor i de olika delarna anges inom parentes. Av de straffregisterförda utgör den yngre åldersgruppen 23 procent.

Resultat

Vid redovisningen av undersökningsresultaten har vi — i möjligaste mån — sökt undvika tolkningar av siffermaterialet. De antaganden som kan göras, exempelvis om orsaken till att en klientelgrupp skiljer sig från en annan, blir annars lätt alltför spekulativa i en under-

3 män för sedlighetsbrott, en man för mordbrand och en för dråp. Tre män straffrifyklarades på nytt under observationsperioden; i övrigt förekom inget av fallen vidare i straffregistret.

Tabell 5. *Det slutliga materialet förslagångsfall*

	Straffregis- terfall	Eftergifts- fall	Bötes- och restfall	Summa
15—18 år				
män.....	175	1 204	315	1 694
kvinnor.....	21 (11)	198 (14)	45 (13)	164 (13)
totalt	196	1 402	360	1 953
18—21 år				
män.....	562	—	—	562
kvinnor.....	82 (13)	—	—	82 (13)
totalt	644	—	—	644
Summa				
män.....	737			
kvinnor.....	103 (12)			
totalt	840			

sökning av denna deskriptiva typ. Siffrorna får därför i största möjliga utsträckning tala för sig själva med hjälp av relativt kortfattade kommentarer.

I de tabeller, som inte redovisar absoluta tal utan enbart procentuell fördelning, har endast medtagits sådana klientkategorier där antalet fall är minst 65. Följande förkortningar användes:

Vd villkorlig dom
 Ae åtal eftergift
 AeA åtal eftergift, allvarliga fall
 AeO åtal eftergift, osäkra fall
 AeL åtal eftergift, lindriga fall
 Sa straffarbete
 Fäng fängelse
 Uf ungdomsfängelse
 Uvs ungdomsvårdsskola
 Sr straffregister
 Brf bötes- och restfall

8. Fördelningen efter ålder vid dom resp. beslut i åtalsfrågan framgår av tabell 6. Åldersfördelningen bland eftergiftsfallen skiljer sig för männen signifikant från den bland bötes- och restfallen (χ^2 blir 8,6 gånger det som i oberoendefallet behövs för signifikans på 1 %-nivån).¹ Möjligen skiljer sig också åldersfördelningen för de villkorligt dömda männen från de övriga manliga straffregisterfallens fördelning. (χ^2 blir där endast 1,4 gånger det i oberoendefallet behövliga.) Skillnaderna mellan män och kvinnor är inte signifikanta, varken bland eftergiftsfallen eller bland de villkorligt dömda.

¹ Jfr avsnitt 4 och not till sid. 36.

Tabell 6. *Fördelning efter ålder vid dom resp. beslut i åtalsfrågan. Förstagångsfall. Procent*

Ålder	Ae		Brf	Vd		Övriga Sr-fall män
	män	kvinnor		män	kvinnor	
15 år.....	23	20	6	2	—	—
16 ».....	35	30	23	4	2	1
17 ».....	30	35	46	10	5	5
18 ».....	11	13	22	25	29	21
19 ».....	1	2	3	34	36	32
20 ».....	—	—	—	25	28	41
Summa	100	100	100	100	100	100
Antal fall.....	1 204	198	315	615	99	122

Tabell 7. Brottsfördelning för förstagsfallen. Procent

Brott	15—18 år										18—21 år					
	Män					Kvinnor					Män		Kvinnor			
	AeA	AeO	AeL	Ae	Brf	Vd	Totalt	AeA	AeL	Ae	Totalt	Vd	Övr. Sr-fall	Totalt	Vd	Totalt
Egenmäktigt och grovt egenn. förfarande. enbart eller i förening med trafikbrott	31	51	28	32	8	40	28	10	23	16	14	32	38	33	15	16
Tjuvnad	17	42	26	24	7	10	19	3	19	11	8	17	26	19	3	2
enbart	68	48	34	51	5	67	44	83	56	69	58	60	26	53	74	73
rån	49	38	32	40	4	28	31	68	54	61	49	40	8	34	54	53
grov stöld	29	4	—	14	—	1	13	7	—	3	—	28	2	1	9	9
stöld, snatteri, häleri	48	45	34	42	4	54	36	78	56	67	56	59	12	25	72	71
Bedrägeri, förskingring, förfalskning	13	9	10	11	2	16	10	22	9	17	17	17	14	17	27	29
enbart	5	7	9	7	2	3	5	10	9	12	13	8	2	7	15	16
Våldsbrott	1	1	5	2	23	7	7	—	1	1	—	6	10	7	—	—
enbart	—	1	5	2	22	4	6	—	—	—	—	4	5	4	—	—
misshandel	1	—	5	2	20	7	6	—	1	1	—	2	5	3	—	—
Sexualbrott	6	1	3	4	1	15	5	1	—	1	—	4	2	4	4	5
enbart	6	1	3	4	1	13	4	1	—	1	—	4	4	3	4	4
våldtäkt, rättsstridigt tvång. otukt mot minderårig	6	1	—	—	—	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trafikbrott	9	18	9	10	20	27	14	—	—	—	1	15	42	20	—	—
enbart	—	1	2	—	11	—	2	—	—	—	1	1	16	4	—	—
ej i samband med egenmäktigt för- rattfylleri	—	—	—	—	1	5	5	—	—	—	—	5	3	9	—	—
Öriga brott	4	8	23	13	52	12	20	2	16	8	21	4	25	12	4	4
enbart	—	—	20	8	45	1	15	1	14	7	19	2	15	4	3	2
utbildande från civillförsvarsutbildning olovlig varuln försel	—	—	—	—	10	—	2	—	—	—	11	—	—	—	—	—
militära förseelser	—	—	—	—	18	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brott inom enbart en kategori	78	83	93	85	92	54	83	84	95	90	90	75	71	74	78	77
Antal fall	553	136	515	1 204	315	158	1 694	88	80	198	264	457	105	562	78	82

Tabell 8. Specificering av egenmäktigt och grovt egenmäktigt förfarande bland eftergifts-, bötes- och restfallen. Förstagångsfall bland män 15—18 år. Procent

Brottet innebär	ÅeA	ÅeO	ÅeL	Brf	Summa
Tillgrepp av					
minst en bil	38	30	16	—	29
> > mc men ej bil	31	36	33	—	32
> > lättviktsmc men ej bil el. mc...	12	13	6	—	9
> > cykel men ej motorfordon	13	13	11	—	13
kanot, eka, motorbåt	2	1	11	—	5
häst, kärra m. m.	1	1	6	—	3
Andra förfaranden	3	6	17	—	9
Summa	100	100	100	—	100
Antal fall	173	70	143	24	410

9. Vilka slags brott ledde till en första rättslig reaktion mot de unga lagöverträdarna?

Vid klassificeringen på brottstyper har samma individ förts till mer än en klass, om han lagförts samtidigt för brott av olika typ. Talen för olika slags brott i tabell 7 kan därför inte summeras. Procentalen i tabellen anger den procent av fallen som begått brott inom resp. klasser.

Vilka huvudklasser av brottstyper som vi uppställt framgår av tabellen. Rubrikerna innefattar även försök, medhjälp och anstiftan till brott. Här liksom i tab. 6 har nästa avsnitt om åtgärderna i viss mån föregripits genom uppdelningen av straffregisterfallen på villkorligt dömda och övriga fall.

Fördelningen på brottstyper varierar självfallet starkt mellan de olika slagen av klientel (höga χ^2 -värden) även om tjuvnad är det vanligaste brottet inom de flesta kategorierna. Kvinnornas brottslighet avviker påtagligt från männens, ehuru inte fullt tillräckligt för klar signifikans. (En jämförelse ger tämligen höga men dock något tveivelaktiga χ^2 -värden i båda åldersklasserna.)

I tabellen anges vidare andelen fall med brott av enbart en huvudtyp. (Trafikförseelse i samband med egenmäktigt eller grovt egenmäktigt förfarande har räknats som en enda brottstyp.) Dessa andelar varierar kraftigt mellan de olika materialen av män i yngre gruppen (χ^2 blir 12,7 gånger det värde som behövs

för signifikans på 1 %-nivån vid oberoende observationer). Cirka hälften av de villkorligt dömda, men över 90 procent av bötesfallen och de lindriga eftergiftsfallen har begått brott av enbart en typ.

Den första brottsklassen, »egenmäktigt och grovt egenmäktigt förfarande»,¹ är avsedd att omfatta alla fall av fordonstillgrepp. Klassen är såtillvida osäker som vi beträffande straffregisterfallen inte haft tillgång till brottsbeskrivning utan gjort det antagandet att alla fall med denna rubricering innebär sådant tillgrepp.² För eftergifts-, bötes- och restfallen föreligger inte denna svårighet. Uppställningen i tabell 8 för dessa grupper visar i vilken utsträckning rubriceringen innefattar även andra brott. Dessa förekommer som synes mest bland de lindriga fallen. Det kan därför vara berättigat att anta att egenmäktigt förfarande i straffregisterfallen övervägande omfattar fordonstillgrepp, något som också stödes av en stor förekomst av trafikbrott i denna klass.

I klassen »våldsbrott» ingår våldsamt motstånd och våld eller hot mot tjänsteman.

Mer än hälften av sexualbrotten består av otuktssbrott mot minderårig, vilket

¹ Brottsklassen kallas i fortsättningen för korthetens skull endast »egenmäktigt förfarande».

² 1949 rubricerades ännu majoriteten fordonstillgrepp som (grovt) egenmäktigt förfarande. För 4 eftergiftsfall har sådant tillgrepp dock rubricerats som stöld. Dessa ingår i klassen »tjuvnad».

utom i ett par fall innebär otukt med kvinna som fyllt 12 men inte 15 år. Detta brott kan för vårt ungdomliga klientels vidkommande knappast anses ha samma allvarliga innebörd som för ett äldre klientel.

Antalet trafikbrott är sannolikt något för lågt bland eftergiftsfallen, beroende på smärre ofullkomligheter i utgångsmaterialet. En biltjuv under 18 år måste ju exempelvis samtidigt göra sig skyldig till olovlig körning, men den senare brottsrubriceringen är inte alltid medtagen i protokollet. För straffregisterfallens del bör antalet å andra sidan bedömas såsom för högt i den meningen, att vissa, i vanliga fall enbart bötesbelagda trafikförseelser faller in under påföljder för andra brott. För alla allvarliga trafikbrott t. ex. rattfylleri, föreligger dock korrekt material.

»Övriga brott» är en heterogen grupp, som är mycket liten i alla klientelkategorier utom bland bötes- och restfallen och de motsvarande lindriga eftergiftsfallen och som där övervägande består av brott utom strafflagen.

10. Vilka åtgärder tillämpades vid den första rättsliga reaktionen?

A. Av männen under 18 år fick 71 procent åtalseftergift vid sitt första brott, medan 19 procent fick böter efter prövning enligt 1944 års lag. Motsvarande siffror för kvinnorna är 75 resp. 17 procent

Tabell 9. De straffregisterförda fördelade på domar. Förstagångsfall. Procent

Dom	15—18 år	18—21 år	
	män	män	kvinnor
Villkorlig dom ..	90	81	95
Straffarbete	1	1	1
Fängelse	1	9	—
Ungdomsfängelse	2	2	1
Dagsböter över 60	3	7	3
Dagsböter under 60	3	—	—
Summa	100	100	100
Antal fall	175	562	82

cent (jfr tab. 3 och 5). Skillnaderna mellan könen är inte signifikanta.

Straffregisterfallen fördelade sig på domar av olika slag enligt tabell 9.

Andelen villkorliga domar är större i den yngre än i den äldre gruppen och för kvinnor än för män. Enligt vanlig χ^2 -analys, d. v. s. för okorrelerade observationer, är skillnaden signifikant mellan åldersgrupperna för männen och mellan könen i den äldre gruppen. De 20 kvinnorna i yngre gruppen hade alla villkorlig dom.

B. För majoriteten av alla villkorligt dömda förordnades om övervakning, som synes av tabell 10. Där har gjorts en uppdelning på arten av villkorlig dom, varjämte alla som i samband med domen

Tabell 10. Åtgärder i samband med villkorlig dom för förstagsfall. Procent

Åldersgrupp	Åtgärd	Med övervakning		Totalt	
		män	kvinnor	män	kvinnor
15—18 år....	enbart sakerförklaring	62		61	
	straff utsatt	25		27	
	vård på ungdomsvårdsskola	13		12	
	Summa	100		100	
	Antal fall	152	20	158	21
18—21 år....	enbart sakerförklaring	41	48,5	40	47
	straff utsatt	59	48,5	60	50
	vård på ungdomsvårdsskola	—	3	—	3
	Summa	100	100	100	100
	Antal fall	413	74	457	78

Tabell 11. Åtgärder i samband med åtalseftergift för förstagningsfall. Procent

Åtgärd	Män				Kvinnor		
	ÅeA	ÅeO	ÅeL	Åe	ÅeA	ÅeL	Åe
Ingen åtgärd	7	6	36	20	5	30	14
Varning	19	39	48	34	6	25	16
Informell tillsyn	2	2	—	1	5	2,5	4
Övervakning	57	49	15	38	61	40	52
Skyddsuppfostran utan vård på ungdomsvårdsskola	9	2	—	4	12	2,5	7
Skyddsuppfostran med vård på ungdomsvårdsskola	6	2	1	3	11	—	7
Summa	100	100	100	100	100	100	100
Antal fall	553	186	515	1 204	88	80	198

togs in på ungdomsvårdsskola har utskilts för sig. Detta senare tal avser alla som faktiskt togs in på sådan skola. Av straffregisteruppgifterna framgår inte alltid om domstolen verkligen överlämnat vederbörande till barnavårdsnämnd för skyddsuppfostran.¹ Beträffande alla ungdomsvårdsskofall bör anmärkas att omhändertagandet visserligen kan ha föranletts även av annan asocialitet än det aktuella brottet, men dock alltid skett i samband med detta.

¹ Enligt lag den 30 december 1952 kan domstol numera utan villkorlig dom och utan straffregisterföring direkt överlämna en person för skyddsuppfostran. Denna lagändring berör inte vårt material.

Villkorlig dom utan övervakning meddelades för 6 män i den yngre åldersgruppen, varav 5 med utsatt straff och för 44 i den äldre gruppen, varav 13 enbart sakerförklarade och 31 med utsatt straff. Av de 21 kvinnorna i yngre gruppen hade 13 sakerförklarats (därav en utan övervakning) och 8 fått straff utsatt. Andelen endast sakerförklarade är för männen enligt vanlig χ^2 -analys signifikant större i den yngre gruppen (χ^2 -värdet 3,0 gånger det vid okorrelerade observationer nödvändiga för signifikans på 1 %-nivån).

C. Barnavårdsnämndernas åtgärder i samband med åtalseftergift dominerades av lindriga ingripanden. För hälften av

Tabell 12. Förstagningsfallens fördelning på frihetsberövande och icke frihetsberövande åtgärder. Procent

Åtgärd	15—18 år		18—21 år	
	män	kvinnor	män	kvinnor
Utan frihetsberövande (»öppenvårdsfall»)	96	95	88	95
åtalseftergift	68	70	—	—
åtalsbeslut enligt 1944 års lag (»böter»)	19	17	—	—
villkorlig dom	8	8	81	92
straffregisterböter	1	—	7	3
Med frihetsberövande (»anstaltsfall»)	4	5	12	5
åtalseftergift + ungdomsvårdsskola	3	5	—	—
villkorlig dom + ungdomsvårdsskola	1	—	—	3
ungdomsfängelse	—	—	2	1
tidsbestämt straff	—	—	10	1
Totalt	100	100	100	100
Antal fall	1 694	264	562	82

Tabell 13. Förstagångsfall och motsvarande åldersgrupper fördelade på hemort. Procent

Åldersgrupp	Hemort	Förstagångsfall						Population		
		män				kvinnor		män	kvinnor	
		Åe	Brf	Vd	Övr. Sr-fall	totalt	Åe			totalt
15—18 år	Storstäder	25	35	27	—	27	16	25	15	16
	Andra städer över 30 000	16	8	11	—	14	15	16	10	12
	Övriga städer	18	13	14	—	17	24	20	14	14
	Landsbygd	41	44	48	—	42	45	39	61	58
	Summa	100	100	100	—	100	100	100	100	100
	Antal fall	1 200	312	156	17	1 687	198	264	126 200	122 200
18—21 år	Storstäder	—	—	36	23	34	—	44	17	19
	Andra städer över 30 000	—	—	18	10	12	—	10	10	11
	Övriga städer	—	—	17	21	18	—	17	16	20
	Landsbygd	—	—	34	46	36	—	29	57	50
	Summa	—	—	100	100	100	—	100	100	100
	Antal fall	—	—	457	105	562	—	82	133 400	131 100

alla eftergiftsfall nöjde man sig med en varning eller ingen som helst ytterligare åtgärd. För en dryg tredjedel ordnades övervakning, medan skyddsuffostran med eller utan vård på ungdomsvårds-skola beslöts för mindre än en tiondel. Mellan de tre svårhetsgrupperna inbördes blev givetvis fördelningen av olika åtgärder mycket annorlunda som framgår av tab. 11. (χ^2 -analys ger för män ett värde som är 22,8 gånger det som i vanliga fall behövs för signifikans på 1 %-nivån. För kvinnorna blir motsvarande kvot 3,5). Skillnaden i fördelning mellan män och kvinnor ger ett χ^2 -värde på 3,7 gånger det vanliga 1 %-värdet.

D. De rättsliga reaktionsformerna i förening med kompletterande ingripanden av sociala myndigheter kan lämpligen delas upp på de två huvudtyperna av kriminalpolitisk behandling: anstaltsvård och öppenvård. I tab. 12 har hela materialet fördelats ur denna synpunkt.

Anstaltsvård som första kriminalpolitiska åtgärd tillgreps som synes för ett mycket litet antal av de unga förstagångsbrottslingarna. Ytterligare ett 70-tal ynglingar fick under året sin första dom till ungdomsfängelse eller tidsbestämt straff, men utgår ur materialet då de förut haft åtal eftergift eller varit in-

tagna på ungdomsvårdsskola. Skillnaden mellan könen i andelen anstaltsfall är inte signifikant.

11. Hur fördelade sig de unga lagöverträdarna i fråga om hemort på kommuner av olika typ?

I tabell 13 har de undersökta fördelats efter hemort påorstäder (Stockholm, Göteborg, Malmö och vissa angränsande kommuner till Stockholm och Göteborg), andra städer med över 30 000 invånare, övriga städer och landsbygd. »Hemort» betyder för straffregisterfallen kyrkobokföringsort vid domen och för eftergifts-, bötes- och restfallen vistelseort vid beslutet i åtalsfrågan. För 7 av de senare saknas uppgift om hemort. Andra tätorter än städer har inte kunnat utskiljas som särskild kategori utan har inräknats i »landsbygd».

Tabellen ger en jämförelse mellan de kriminella ungdomarna och totalbefolkningen i motsvarande åldersklasser i fråga om hemort. Befolkningssiffrorna har hämtats från 1950 års folkräkning, vilken redovisar åldersfördelningen kommunvis den 31 dec. 1950. Ungdomsårskullarnas storlek i olika kommuntyper har sedan anpassats till medelbefolkningen 1949 i resp. kommuntyper.

Förstagångsfallens fördelning avviker starkt från populationens. För männen räcker avvikelserna till χ^2 -värden som i de båda åldersklasserna blir 24,8 resp. 11,8 gånger det som behövs för vanlig signifikans på 1 %-nivån. Bland de mera fåtaliga kvinnorna räcker den till ganska tveklaktiga värden på 2,5 resp. 3,1 gånger signifikansvärdet. Man observerar att andelen storstadsbor bland de kvinnliga eftergiftsfallen blir ungefär densamma som i populationen. Genom överrepresentationen av de mindre städerna blir dock χ^2 -värdet 1,6 gånger det vanliga signifikansvärdet. Mellan materialen inbördes är skillnaderna osäkra. Dessutom har ju inte »hemort» definierats på samma sätt för alla fall. Den kraftiga andelen bötesfall i storstäderna uppkommer väsentligen genom en anhopning till Malmö av åtalsbeslut för uteblivande från civilförsvarsutbildning, något som belyser i vilken utsträckning det kan vara fråga om beroende händelser, som gör de vanliga signifikantesten synnerligen tveklaktiga. Skillnaderna mellan de manliga och kvinnliga eftergiftsfallen och mellan de yngre och äldre straffregisterfallen är inte signifikanta trots att avvikelserna oftast följer skillnaderna mellan respektive populationer.

Överrepresentationen av stads- och storstadsbor bland de unga lagöverträdarna överensstämmer med vedertagna åsikter om kriminalitetens koncentration till stadssamhällen. Vad som kan synas något överraskande är att så många unga

förstagångsbrottslingar trots allt hörde hemma på vad som här kallats »landsbygd». Uppfattningen att ungdomsbrottsligheten huvudsakligen skulle vara ett stads- och storstadsfenomen stödes näppligen av de här framlagda siffrorna.

12. Hur stor andel av ungdomarna återföll i brott?

Undersökningens fjärde fråga besvaras i följande fem avsnitt.

A. Andelen återfall efter olika rättsliga åtgärder, speciellt åtalseftergift och villkorlig dom.

B. Andelen återfall efter olika samhällsåtgärder.

C. Andelen återfall vid olika typer av förstagångsbrott.

D. Andelen återfall till vissa brottstyper.

E. Andelen återfall för lagöverträdare från olika typer av hemort.

A. I de närmast följande tabellerna redovisas till en början återfallstalen för åtalseftergift och villkorlig dom.¹ Redovisningen avser den årliga risken för ett första återfallsbrott, varmed menas att antalet återfall under ett givet observationsår noteras för dem som står under risk, d. v. s. som inte redan återfallit.

¹ De fall som i samband med dom eller eftergift eller vid senare tidpunkt togs in på ungdomsvårdsskola ingår i redovisningen och har således räknats som oavbrutet återfallskapabla trots anstaltsvistelsen. 29 av 39 eftergiftsfall och 16 av 21 villkorligt dömda begick brott under vistelse på ungdomsvårdsskola.

Tabell 14. Procent återfall bland eftergiftsfallen och de villkorligt dömda. Män

	15—18 år								Vd			
	ÅeA		ÅeO		ÅeL		Åe		15—18 år		18—21 år	
	Återfallsrisk											
	år- lig	ku- mul.	år- lig	ku- mul.	år- lig	ku- mul.	år- lig	ku- mul.	år- lig	ku- mul.	år- lig	ku- mul.
Första året ...	20	20	11	11	10	10	15	15	22	22	16	16
Andra » ...	10	29	11	21	3	12	7	21	5	26	10	24
Tredje » ...	8	34	6	26	4	16	6	25	7	31	5	28
Fjärde » ...	4	37	5	29	2	18	3	28	5	34	4	31
Femte » ...	3	39	—	29	1	19	2	29	4	37	5	34
Antal fall	553		136		515		1 204		158		457	

Tabell 15. Procent återfall bland eftergiftsfallen och de villkorligt dömda. Kvinnor

		Antal fall	Procent återfall	Årlig risk under år				
				1	2	3	4	5
15—18 år	ÅeA	88	22					
	ÅeL	80	9					
18—21 år	Åe	198	16	8	4	2	2	1
	Vd	78	17					
15—21 år	Vd	99	15					

Ett observationsår räknas för varje fall från dagen för den rättsliga åtgärden. Första året står alla under risk, andra året alla som inte återfallit första året etc. Som väntat visade sig återfallsrisken vara störst för det första året och sjönk sedan i stort sett för varje år. På fem manliga serier (tre eftergiftsserier och en serie villkorligt dömda för vardera åldersgruppen) erhöles endast tre omkastningar i värdenas rangordningar. (Tabell 14.) För de fyra serierna i den yngre gruppen kan de fallande värdena under de tre första åren sammanhänga med att ett stigande antal individer passerar över i den äldre klassen och sedan inte längre står under observerad risk för återfall i annat än straffregisterbrott. Detta kan dock inte gälla för den äldre serien. Rangordningen mellan de båda sista åren påverkas av att det femte årets siffror blir något för låga genom att inte alla återfall då hinner registreras under

observationstiden.¹ Tabell 14 upptar också den kumulerade återfallsrisken. För femte året är denna lika med den totala återfallsprocenten under observationsperioden.

Skillnaderna mellan de tre typerna av eftergiftsfall i fråga om total återfallsprocent är signifikanta (χ^2 5,2 gånger det värde som vid helt okorrelerade observationer ger signifikans på 1 %-nivån). Skillnaderna mellan de yngre och de äldre villkorligt dömda, liksom mellan de allvarliga eftergiftsfallen och de villkorligt dömda i yngre klassen är inte signifikanta.

För kvinnorna erhöles återfallstalen i tabell 15. Av de 21 villkorligt dömda kvinnorna i yngre gruppen hade endast 2 återfallit och av de 30 i den osäkra eftergiftsgruppen 5.

Även för de kvinnliga eftergiftsfallen

¹ Jfr SOU 1954: 35, sid. 121.

Tabell 16. Procent återfall i hela materialet förstagångsbrottslingar

Rättslig åtgärd	15—18 år				18—21 år			
	män		kvinnor		män		kvinnor	
	antal fall	procent återfall	antal fall	procent återfall	antal fall	procent återfall	antal fall	procent återfall
ÅeA	553	39	88	22				
ÅeO	136	29						
ÅeL	515	19	80	9				
Åe	1 204	29	198	16				
Brf	315	17						
Vd	158	37			457	35		
Övriga Sr-fall					105	41		
Summa	1 694	28	264	13	562	36	82	16

Tabell 17. Återfall efter olika samhällsåtgärder vid första brottet

Åtgärd vid första brottet	män			kvinnor		
	antal	procent återfall	procent till anstalt	antal	procent återfall	procent till anstalt
15—18 år						
Frihetsberövande.....	65	86 60	45	13		
Icke frihetsberövande.....	1 629	25	11	251	12	4
därav övervakning.....	593	34	18	124	18	6
varning.....	659	19	5	68	6	1
böter.....	325	17	8	45		
Summa	1 694	28 26	12	264	13 11	4
18—21 år						
Frihetsberövande.....	66	47 47	42	4		
Icke frihetsberövande.....	496	32	22	78	17	4
därav övervakning.....	411	36	26	72	18	4
varning.....	44			4		
böter.....	41			2		
Summa	562	36 36	25	82	16 16	4

erbölls en stadigt fallande serie. Skillnaden mellan de allvarliga eftergiftsfallen och övriga eftergiftsfall är inte signifikant. Kvinnorna återföll som synes betydligt mindre än männen såväl bland eftergiftsfallen som bland de villkorligt dömda. En jämförelse mellan män och kvinnor i båda åldersgrupperna ger χ^2 -värden som är 2,3 resp. 5,1 gånger större än det vanliga 1 %-värdet.

En översikt över det totala materialet och återfallsandelarna efter 5 år i alla dess kategorier av rättsliga åtgärder ges i tabell 16, där för överskådlighetens skull de redan givna procentalen för åtalseftergifter och villkorliga domar upprepas. Återfallen blev ungefär lika vanliga i bötes- och restgruppen som bland de lindriga eftergiftsfallen, vilka grupper ju också skall vara närmast jämförbara. De allvarliga eftergiftsfallen, som väl närmast svarar mot de villkorligt dömda, fick också ungefär samma återfallstal som dessa. Bland de manliga 18—21-åringarna gav båda typerna av straffregisterfall likartade återfallsandelar.

B. Avsnitt A redovisade återfallstalen för vissa formella juridiska reaktionsformer. Tabell 17 utgår i stället från de faktiska sociala åtgärderna, uppdelade på

huvudtyperna anstaltsbehandling och åtgärd utan frihetsberövande (jfr tab. 12).

»Anstaltsbehandling» avser intagning på ungdomsvårdsskola eller fångvårdsanstalt. För fallen inom denna kategori har två återfallsandelar angivits. Den första medräknar återfall också under själva anstaltstiden, den andra enbart efter anstaltsvistelsens slut. — Som »varning» har räknats villkorlig dom utan övervakning, åtalseftergift utan vidare åtgärd, med informell tillsyn av barnavårdsnämnd eller med formell varning av barnavårdsnämnd. »Övervakning» omfattar åtalseftergift eller villkorlig dom med övervakning, och »böter» avser straffregisterböter eller åtgärd inom »bötes- och restgruppen». Icke medtagen i uppdelningen av icke frihetsberövande åtgärder är en kategori »speciell uppfostringsåtgärd» i den yngre åldersgruppen, bestående av 52 män och 14 kvinnor, för vilka förordnades om skyddsuppfostran eller annan speciellt ingripande åtgärd utan intagning på ungdomsvårdsskola.

Den särskilda kolumn i tabellen som bär rubriken »procent till anstalt» anger hur stor andel av fallen inom varje kategori av förstagsåtgärder som någon gång under observationsperioden togs in

på anstalt till följd av återfall i brott. (Härom närmare i avdelning 13.)

Med undantag för några korttidsfall uppnår inte anstaltsfallen full observationstid på fem år efter anstaltsvistelsens slut. Trots detta är som synes återfallen talrika bland de anstaltsbehandlade männen. Av de 17 anstaltsbehandlade kvinnorna återföll ingen efter och endast 3 under anstaltsvistelsen.

Inget återfall förekom bland de 44 männen i äldre gruppen med »varning» (= villkorlig dom utan övervakning). Av de 41 bötesfallen i samma åldersgrupp återföll 8, varav 4 gick till anstalt. »Speciell uppfostringsåtgärd» följdes av återfall för 14 av de 52 männen (härav 9 till anstalt) och för 3 av de 14 kvinnorna (1 till anstalt).

Skillnaden i återfallsprocent mellan fallen med och fallen utan frihetsberövande åtgärder är signifikant bland de yngre männen (χ^2 5,8 gånger det vanliga signifikansvärdet) men endast »nästan signifikant», d. v. s. signifikant på den ordinarie 5 %-nivån bland männen i den äldre gruppen. Skillnaderna mellan de öppna åtgärderna inbördes är signifikanta för männen, åtminstone i den yngre gruppen (χ^2 6,6 gånger signifi-

kansvärdet; i äldre gruppen 2,2 gånger). För skillnaderna mellan övervakning och övriga icke frihetsberövande åtgärder bland de yngre kvinnorna, kommer χ^2 strax ovanför den vanliga signifikansgränsen.

Storleken av återfallstalen bör givetvis bedömas med hänsyn till det sätt på vilket de har erhållits. Om annat än straffregisterbrott hade kunnat registreras för dem som var över 18 år hade återfallen självfallet blivit flera, liksom om observationstiden utsträckts över flera år; den senare förändringen hade dock av allt att döma haft mycket liten inverkan. Dessutom behöver man naturligtvis inte mäta den sociala anpassningen enbart genom att konstatera om vederbörande återfallit eller inte återfallit i brott. För kvinnornas del sker exempelvis intagning på ungdomsvårdsskola inte så sällan av andra skäl än brott av det här registrerade slaget.

Vad som skall räknas som högt eller lågt återfallstal blir vidare en fråga för subjektiv bedömning. Icke desto mindre kan de framräknade återfallstalen vara av intresse, när man diskuterar reaktionsformernas individualpreventiva effekt. De observerade återfallstalen för

Tabell 18. Återfallsprocent för olika typer av förstagsångsbrott och rättslig åtgärd

		män										Kvinnor 15—18 år tjuvnad	
		15—18 år					18—21 år						
		egen- mäkt. förf.	tjuv- nad	be- dräg- etc.	vålds- brott	sex- brott	andra brott	egen- mäkt. förf.	tjuv- nad	be- dräg- etc.	andra brott		
Procent	ÅeA...	49	41	40	—	—	—	—	—	—	—	—	21
	ÅeO...	34	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	ÅeL...	20	20	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—
	Åe....	35	33	34	—	—	20	—	—	—	—	—	17
	Brf....	—	—	—	32	—	13	—	—	—	—	—	—
	Vd....	—	42	—	—	—	—	39	40	41	—	—	—
	Alla	37	34	35	35	17	18	42	41	41	40	—	16
Antal fall	ÅeA...	173	377	70	—	—	—	—	—	—	—	—	73
	ÅeO...	70	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	ÅeL...	143	177	—	—	—	125	—	—	—	—	—	—
	Åe....	386	619	88	—	—	162	—	—	—	—	—	137
	Brf....	—	—	—	73	—	175	—	—	—	—	—	—
	Vd....	—	106	—	—	—	—	145	273	78	—	—	—
	Alla	481	745	107	115	81	387	185	300	93	102	—	153

anstaltsfallen kan väl sägas vara tämligen höga och för öppenvårdsfallen tämligen låga. I alla händelser är återfallen bland de senare klart lägre än bland de förra, d. v. s. de icke frihetsberövande åtgärderna fyller sin individualpreventiva funktion i det klientel, de används på, bättre än vad anstaltsbehandlingen fyller denna funktion i sitt klientel. Det borde knappast behöva påpekas, att därav inte följer att de öppna åtgärderna borde ha använts i större utsträckning eller att återfallen skulle ha blivit färre med sådana åtgärder i stället för med anstaltsbehandling. Olikheterna i återfallsprocent för reaktionsformerna påverkas självfallet av att åtgärderna används på olika klientel: de kraftigaste åtgärderna tillgrips i regel mot dem som begått de svåraste brotten, vilka samtidigt kan antagas ha den största återfallsbenägenheten. Övervakningsfallen återfaller mer än de som fått varning eller böter. Av eftergiftsfallen återfaller de allvarliga mest, de lindriga minst. På vilket sätt återfallsbenägenheten påverkas av samhälls-ingripandena framgår inte av siffrorna. Däremot ser vi, att kriminaliteten hos många förstagångsbrottslingar inte var svårare än att relativt lindriga ingripanden (varning, böter) var tillräckliga för att ungdomarna inte skulle återfalla.

C. Återfallsrisken vid olika typer av förstagångsbrott redovisas i tabell 18. Brottsklasserna är desamma som i tabell

7 utom för rubriken »andra brott», som omfattar klasserna »trafikbrott» — utom i samband med egenmäktigt förfarande — och »övriga brott» enligt tabell 7.

Även här kan samma individ förekomma under flera brottsrubriker. Detta kunde ha undvikits om man tagit med endast sådana fall som tillhör en enda brottsklass. Därvid kunde man emellertid ha riskerat att få ett speciellt urval, t. ex. av lättare fall, något som antydes av resultaten för brottsklassen tjuvnad, som prövades i detta avseende. För tjuvnadsbrottslingar i båda åldersgrupperna blev nämligen återfallsprocenten bland dem som begått både tjuvnad och andra brott högre än bland dem som begått enbart tjuvnad: 37 mot 26 procent i yngre gruppen och 49 mot 31 procent i äldre gruppen. Med vanliga χ^2 -test blir skillnaderna signifikanta på 1 %-nivån i båda fallen. Om χ^2 -värdena adderas erhålles ett värde som är 1,6 gånger större än det för signifikans i oberoendefallet erforderliga. (Siffrorna gäller endast män och öppenvårdsfall.)

Även om de som tillhör endast en brottsklass utgör ett visst urval, hindrar inte detta att flera intressanta slutsatser kunnat dragas från ett sådant stickprov. Då emellertid en dylik undersökning går vid sidan av våra frågeställningar har vi avstått därifrån.

Återfallstalen varierar som synes både mellan olika brottstyper inbördes och mellan olika former av rättslig åtgärd vid samma brottstyp. Återfallsprocenten för de yngre männen ligger t. ex. över 40 vid allvarliga fall av egendomsbrott, men går ned till 20 vid lindriga fall av samma brott. Lika låga är återfallstalen för sexualbrott och »andra brott». De

Tabell 19. Procent återfall till vissa angivna brottsklasser. Män

Material	Antal fall	Brottsklass						
		egenm. förf.	tjuvnad	bedrägeri etc.	våldsbrott	sexualbrott	andra brott	alla brott
15—18 år AeA.....	553	18	25	6	4	1	5	39
AeO.....	136	11	19	4	4	1	3	29
AeL.....	515	8	12	2	2	—	3	19
Ae.....	1 204	13	19	4	3	—	4	29
Btf.....	315	5	8	3	4	1	6	17
Vd.....	158	18	25	4	4	1	6	37
Alla	1 694	12	17	4	3	1	5	28
18—21 år Vd.....	457	12	19	8	4	1	7	35
Övr. Sr-fall	105	12	16	1	5	1	13	41
Alla	562	12	19	7	4	1	9	36

Tabell 20. Procent återfall till vissa angivna brottsklasser

Klass av återfallsbrott	15—18 år män															
	AeA			AeO			AeL			Ae			Vd			
	egen- mäkt. förf.	tjuv- nad	be- dräg. etc.	egen- mäkt. förf.	tjuv- nad	egen- mäkt. förf.	egen- mäkt. förf.	tjuv- nad	andra brott	tjuv- nad	be- dräg. etc.	andra brott				
Egenmäktigt förfarande..	26	19	16	17	5	8	10	5	18	15	14	6	5	23		
Tjuvnad	31	27	24	19	18	13	14	8	22	22	20	13	10	30		
Bedrägeri etc.	7	6	6	6	2	1	2	3	4	5	5	4	5	6		
Våldsbrott	5	3	3	6	2	2	2	1	4	3	3	2	12	3		
Sexualbrott	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—		
Andra brott	5	5	6	6	5	3	4	3	4	5	6	2	12	16		
Inalles	49	41	40	34	32	20	20	14	35	33	34	20	32	42		
Antal fall	173	377	70	70	65	143	177	125	386	619	88	162	73	106		
	15—18 år män (forts.)						15—18 år kvinnor						18—21 år män			
	totalt						totalt						totalt			
	egen- mäkt. förf.	tjuv- nad	be- dräg. etc.	vålds- brott	sexu- albrott	andra brott	AeA	Ae	tjuvnad	egen- mäkt. förf.	tjuv- nad	be- dräg. etc.	egen- mäkt. förf.	tjuv- nad	be- dräg. etc.	andra brott
Egenmäktigt förfarande..	20	16	16	7	6	6	4	2	2	16	16	8	16	16	11	8
Tjuvnad	23	23	21	14	11	11	15	14	13	21	23	29	23	24	30	14
Bedrägeri etc.	5	5	6	13	1	3	7	4	3	8	10	15	7	9	13	7
Våldsbrott	4	3	2	13	1	3	—	—	—	5	4	1	5	4	1	8
Sexualbrott	—	1	1	1	1	1	—	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Andra brott	6	7	7	12	5	4	—	—	—	8	5	9	8	6	8	15
Inalles	37	34	35	35	17	18	21	17	16	39	40	41	42	41	41	40
Antal fall	481	745	107	115	81	387	73	137	153	145	273	78	185	300	93	102

äldre männen har ett återfallstal på ungefär 40 procent i alla de större kategorierna.

Bland kvinnorna är bara tjuvnadsbrotten i åldersgruppen 15—18 år talrika nog för att tagas med i tabellen. Återfallen uppgår till ungefär 20 procent, vilket med gängse test är signifikant lägre än för manliga tjuvnadsbrottslingar i samma åldersgrupp. (χ^2 2,8 gånger det värde som fordras på 1 %-nivån vid okorrelerade observationer.)

D. I avdelning 12 behandlas återfalls-kriminalitetens fördelning på brottstyper (den femte frågan i inledningen). Delvis med föregripande härav lämnas i detta avsnitt en översikt över andelen återfall till vissa brottstyper med utgångspunkt från olika kategorier av rättslig åtgärd (tab. 19) och från typ av förstagångsbrott och rättslig åtgärd (tab. 20). Uppställningarna svarar sålunda mot tabellerna 16 och 18. Tabell 19 gäller dock endast män. Beteckningarna på brottsklasserna är desamma som i tabell 18.

Skillnaderna i återfallstal mellan olika rättsliga kategorier i yngre gruppen är signifikanta beträffande egenmäktigt förfarande och tjuvnad (χ^2 4,2 resp. 5,5 gånger det vanliga 1 %-värdet) men inte beträffande de andra brottsklasserna. I äldre gruppen blir inga skillnader mellan villkorligt dömda och övriga straffregisterfall signifikanta i fråga om återfallsprocent. Skillnaden beräffande bedrägeri når dock över den vanliga 5 %-nivån, vilket ju dock inte är anmärkningsvärt med så många signifikansprövningar. (Jfr avsnitt 4.)

Eftersom samma individ kan förekomma som förstagångsfall inom flera brottskategorier, har inga χ^2 -analyser gjorts av siffrorna i tab. 20. En medelfelsanalys kunde ha utförts med beaktande av den korrelation som på grund av de gemensamma fallen finns mellan procentalen. Liksom i fråga om förstagångsbrotten har vi emellertid avstått från en utförligare penetrering, vilken skulle ha gått vid sidan om den allmänna kartläggning det här gäller. Vi har nöjt oss med

en översiktlig granskning av skillnaden i återfallstal inom materialen.

Återfallsprocenten till sexualbrott är överallt mycket liten, även för dem vilkas förstagångsbrott var ett sexualbrott. Även andelarna återfall till »andra brott» är små, fast något större än till sexualbrotten. Av samma storleksordning som procenttalen för återfall till »andra brott» är talen för våldsbrott. Endast för de manliga 15—18-åringar, som har ett våldsbrott som förstagångsbrott, överstiger den 10 procent. Bland de yngre männen är även återfallen till bedrägeribrott ungefär lika vanliga som återfallen till våldsbrott och »andra brott». De som hade bedrägeri som första brott har inte högre andel återfall till bedrägeri än de som har andra egendomsbrott eller våldsbrott som första brott. Bland de 18—21-åriga männen finns det dock en antydning till högre bedrägeriåterfall i gruppen med bedrägeri som första brott men skillnaderna skulle inte vara signifikanta ens vid helt skilda material av okorrelerade observationer. Återfall till egenmäktigt förfarande är av storleksordningen 10 procent eller däröver för de flesta kategorier av män med egendomsbrott som första brott och lägre för andra kategorier. Tjuvnad är det vanligaste återfallsbrottet, både för olika klasser av förstagångsbrott och för olika rättsliga kategorier. Undantagna är endast bötes- och restgruppens våldsbrottslingar och klassen »andra brott» bland de äldre männen. Även här uppgick dock tjuvnadsåterfallen till 10 procent eller mera. Bland kvinnorna har endast fall med tjuvnad som första brott kunnat medtagas. Återfall förekom praktiskt taget endast till egendomsbrott, varav tjuvnadsåterfallen var de klart vanligaste.

Tabellens överskådlighet minskas av den tidigare påvisade skillnaden i total återfallsprocent mellan de olika klientelen i den yngre gruppen. Så t. ex. varierar i denna åldersgrupp återfallen till egenmäktigt förfarande bland dem som har egenmäktigt förfarande som första brott signifikant med ett χ^2 -värde som

Tabell 21. Andel återfall för lagöverträdare från olika samhällstyper och med olika former av rättslig åtgärd vid första brottet

	Storstad		Annan stad över 30 000		Övriga städer		Landsbygd		Summa	
	antal fall	pro- cent återf.	antal fall	pro- cent återf.	antal fall	pro- cent återf.	antal fall	pro- cent återf.	antal fall	pro- cent återf.
Män 15—18 år AeA.....	131	52	109	45	99	40	110	28	553	39
AeL.....	134	31	69	25	86	13	226	13	515	19
Ae.....	294	41	193	36	213	27	500	20	1 204	29
Brf.....	111	23	—	—	—	—	136	12	315	17
Vd.....	—	—	—	—	—	—	75	31	158	37
Alla	451	37	237	33	283	29	716	20	1 694	28
Män 18—21 år Vd.....	165	44	—	—	78	27	156	29	457	35
Alla	189	45	69	35	100	31	204	30	562	36
Kvinnor 15—18 år Alla	65	8	—	—	—	—	104	12	264	13

är 2,3 gånger 1 %-värdet vid okorrelerade observationer. Bland dem med tjuvnad som första brott blir kvoten 1,8. Motsvarande värden för återfall till tjuvnadsbrott blir 1,7 och 1,6.

E. Andelen återfall för förstagångsbrottslingar hemmahörande i samhällen av olika typ framgår av tabell 21. De undersökta har även här fördelats efter slag av rättslig åtgärd. Liksom i avsnitt A—C användes den enkla klassificeringen i återfall — icke återfall. Begreppet »hemort» har definierats i kommentarerna till tabell 13.

Bland de yngre männen framträder för varje samhällstyp skillnaderna i återfallstal mellan de olika rättsliga kategorierna. Av storstadsborna återföll exempelvis de allvarliga eftergiftsfallen till 52 procent och de lindriga eftergiftsfallen till 31 procent, medan »landsbygds»-borna i samma kategorier återföll till 28 resp. 13 procent. Alla skillnader går åt samma håll och är var för sig signifikanta, bedömda med vanlig χ^2 -analys. (χ^2 -värden i de olika samhällstyperna på 1,9, 1,6, 2,4, resp. 1,8 gånger de vid okorrelerade observationer behövliga värdena.) Tillsammans ger skillnaderna i samtliga samhällstyper ett χ^2 -värde som är 3,3 gånger 1 %-värdet vid okorrelerade observationer.

För varje slag av klientel i tabellen,

både bland de äldre och bland de yngre varierar återfallen med samhällstyp, så att andelarna sjunker från storstad till landsbygd. Undantag är de villkorligt dömda bland de manliga 18—21-åringarna där de mindre städerna har något lägre — men inte signifikant lägre — procent återfall än landsbygden, och de yngsta kvinnorna för vilka återfallen i storstäderna är lägre — men inte signifikant lägre — än andelen återfall för landet i övrigt.

Sambandet mellan återfall och samhällstyp framträder klarast för de yngsta männen och bland dem för eftergiftsfallen. För de allvarliga eftergiftsfallen blev χ^2 2,1 gånger 1 %-värdet. De lindriga fallen fick kvoten 1,7. För de fåtaligare osäkra fallen erhöles inte signifikans ens på 5 %-nivån, men för alla eftergiftsfall blev kvoten mellan erhållet och vid okorrelerade observationer erforderligt värde 4,0. Varken bötes- och restfallen eller de villkorligt dömda gav signifikans, men alla manliga 15—18-åringar tillsammans fick kvoten 3,9. χ^2 -värdet blev alltså inte högre där än för enbart eftergiftsfallen, trots det större antalet individer. Bland de manliga 18—21-åringarna kom χ^2 strax under 1 %-värdet för de villkorligt dömda och för samtliga fall, medan »övriga straffregisterfall» (som inte medtagits i tabellen) gav ett klart icke-signifikant värde. Vid prövningarna var antalet villkorligt dömda och totala antalet fall i äldre gruppen ungefär lika stort som antalet allvarliga och lindriga eftergiftsfall i yngre gruppen.

Tabell 22. Första återfallsbrotten fördelade på huvudtyper. Män

	15—18 år					18—21 år	
	ÅeA	ÅeL	Åe	Sr-fall	Summa	Vd	Summa
Procent av återfallen							
Egenmäktigt förfarande.....	47	40	44	59	44	36	34
Tjuvnad.....	64	59	63	65	61	55	52
Bedrägeri etc.....	14	12	14	14	14	21	19
Våldsbrott.....	9	10	10	9	11	12	12
Sexualbrott.....	1	2	2	1	2	2	2
Andra brott.....	14	15	14	20	17	22	24
Antal återfall.....	215	99	354	65	473	158	201

För kvinnornas del studerades sambandet mellan återfall och samhällstyp i fyra material (de allvarliga eftergiftsfallen, alla eftergiftsfall, alla 15—18-åringar och alla 18—21-åringar) med samhällstyperna sammanslagna till 4-fältstabeller med så lika stora klasser som möjligt. Endast för de allvarliga eftergiftsfallen gick då sambandet åt »rätt» håll. I inget material erhöles signifikans.

Endast för de yngre männen kunde alltså ett samband mellan återfall och typ av hemort klart beläggas. Ett samband framträdde också för de äldre männen, men däremot inte för kvinnorna.

Åtminstone i fråga om de yngre männen gäller alltså att storstadsklientelet återföll mest, det övriga stadsklientelet något mindre och landsbygdsklientelet minst. I avdelning 12 konstaterades, att förstagångsbrottslingarna trots sin överrepresentation i storstäderna dock hörde hemma på landsbygd i större ut-

sträckning än vad som vanligen brukar förutsättas. Att den totala ungdomskriminaliteten utanför städerna erfarenhetsmässigt gör sig mindre gällande skulle då kunna antagas sammanhänga med den lägre återfallsfrekvensen bland förstagångsbrottslingarna från landsbygden i vissa klienteltyper.

13. Vilka slags brott begick recidivisterna vid sitt första återfall?

I tabell 22 anges fördelningen på typ av återfallsbrott för de olika materialen av män i båda åldersgrupperna. Liksom vid föregående brottsfördelningar gäller även här att samma individ kan förekomma i mer än en klass. Beteckningarna på brottklasserna är desamma som i tab. 18—20.

Brottsfördelningen vid första återfallet för den yngre gruppen bör inte alltför

Tabell 23. Första återfallsbrotten fördelade på huvudtyper och efter vissa typer av förstagångsbrott. Män

	15—18 år							18—21 år		
	egenm. förf.			tjuvnad			»andra brott» alla	egenm. förf. alla	tjuvnad	
	ÅeA	Åe	alla	ÅeA	Åe	alla			Vd	alla
Procent av återfallen										
Egenmäktigt förfarande..	54	50	53	48	47	48	21	39	39	40
Tjuvnad.....	64	63	61	67	68	69	68	56	59	58
Bedrägeri etc.....	14	12	13	15	14	14	16	17	24	21
Våldsbrott.....	11	12	11	8	9	8	15	13	9	9
Sexualbrott.....	—	1	1	2	1	2	4	3	3	2
Andra brott.....	10	12	16	13	15	20	21	18	13	14
Antal återfall.....	84	137	179	153	202	251	68	77	109	124

Tabell 24. Rättslig åtgärd vid första återfallet. Män

	Procent						Antal				
	15—18 år				18—21 år		15—18 år				18—21 år
	ÄeA	ÄeL	Äe	alla	Vd	alla	ÄeO	Brf	Vd	Övriga Sr-fall	Övriga Sr-fall
Äe enl. 1944 års lag.....	20	29	23	18	—	—	9	2	—	—	—
Åtalsbeslut enl. 1944 års lag .	5	3	4	5	—	—	2	10	—	—	—
Åtal underlåtet enl. barnav.l.	12	4	9	8	—	—	1	—	8	—	—
Villkorlig dom.....	51	49	52	49	41	38	26	19	22	3	12
Frihetsstraff.....	8	9	8	16	54	56	1	20	25	4	28
Annan Sr-åtgärd.....	4	4	4	4	5	6	1	3	3	—	3
Summa procent.....	100	100	100	100	100	100					
Antal återfall.....	215	99	354	473	158	201	40	54	58	7	43

ingående jämföras med fördelningen av förstagångsbrotten, eftersom ju endast straffregisterbrott kunnat registreras för personer som fyllt 18 år. (Jfr avd. 7 C.) I alla klientekategorier i tabellen dominerar egendomsbrotten kraftigt. Fördelningen i olika material i yngre gruppen varierar tämligen obetydligt. För kvinnornas del är antalet återfall — som tidigare framgått — mycket litet. Alla utom en av de återfallna kvinnorna begick egendomsbrott vid första återfallet.

Även nästa tabell fördelar återfallsbrotten, men där även med utgångspunkt från typ av förstagångsbrott. Av dessa uppnår dock endast klasserna »tjuvnad», »egenmäktigt förfarande» och »andra brott» tillräckligt antal återfall för att tagas med i tabellen.

I alla fördelningar dominerar tjuvnadsbrotten och — utom för »andra brott» bland 15—18-åringarna — egenmäktigt förfarande. Likheterna mellan fördelningarna är påfallande, i synnerhet om man beaktar det ringa antalet fall i varje klass och skillnaden i registreringsmöjligheter före och efter 18 år. Andelen tjuvnad som återfallsbrott blir exempelvis praktiskt taget densamma för dem som debuterade med egenmäktigt förfarande som för dem som debuterade med »andra brott». Liksom tidigare i tabell 20 märks dock en svag tendens till anhopning av återfallsbrott av en viss typ till förstagångsfall med samma brott. Detta gäller för samtliga brottstyper.

14. Vilka åtgärder tillämpades vid återfall i brott?

De rättsliga åtgärderna vid första återfallet redovisas för männens del i tabell 24, för de större grupperna i procent och för de mindre i antal. Av de 264 kvinnliga 15—18-åringarna återföll 34, varav 15 fick åtalseftergift, 15 villkorlig dom och 2 frihetsstraff, medan i 2 fall åtal underlåts enligt barnavårdslagen 44 § 3 mom. Av de 82 äldre flickorna återföll 13, varav 9 dömdes villkorligt, 2 fick frihetsstraff och en blev föremål för annan i straffregistret registrerad åtgärd.

För de yngre dominerade de villkorliga domarna, som täcker hälften av återfallen. Ny åtalseftergift var däremot bara hälften så vanlig som villkorlig dom. 199 av de 354 män som återföll efter att ha fått en första åtalseftergift enligt 1944 års lag var fortfarande under 18 år vid sitt första återfall. Endast 41 procent av dessa, d. v. s. 23 procent av alla de 354 recidivisterna, fick förnyad eftergift. Siffrorna synes inte ge större fog för påståendet att upprepade åtalseftergifter skulle användas mycket flitigt även mot återfallsbrottslingar. Inte ens de lindriga eftergiftsfallen fick ny eftergift till mer än 29 procent totalt. — Drygt hälften av de återfallna i äldre gruppen fick frihetsstraff, d. v. s. ungdomsfängelse, straffarbete eller fängelse ovillkorligt, medan villkorlig dom meddelades till ungefär 40 procent.

Varken skillnaderna inbördes mellan de olika svårhetsgrupperna av eftergiftsfall eller mellan yngre och äldre villkorligt dömda är signifikanta. I den yngre gruppen föreligger däremot en signifikant skillnad i fråga om åtgärder vid återfall mellan å ena sidan dem som första gången fick villkorlig dom och å andra sidan dem som första gången fick åttelseftergift. För både äldre och yngre föreligger markanta skillnader mellan åtgärderna vid första brottet och åtgärderna vid återfallet. Det kan påpekas att bland de äldre skillnaden ju inte kan sammanhållas med att åttelseftergift inte längre kan komma i fråga efter 18 års ålder. (Skillnaden i procenttal villkorligt dömda är bland dem 8,3 gånger medelfelet.)

Ett kriminalpolitiskt intressant spörsmål gäller hur stor del av ett givet antal unga förstagångsbrottslingar, som kommer att tagas in på anstalt till följd av återfall i brott. Vi hänvisar här tillbaka till tabell 17, där vi schematiskt sökt belysa denna fråga. I tabellen redovisas hur många som återföll inom olika kategorier av samhällsåtgärder vid första brottet, d. v. s. rättsliga ingripanden i förening med vissa kriminalvårdande åtgärder. Under en särskild rubrik har upptagits hur många av de återfallna som *någon gång* under observationsperioden togs in på anstalt (fångvårdsanstalt eller ungdomsvårdsskola). Det visar sig att för en betydande del av recidivisterna kunde anstaltsbehandling undvikas. Så t. ex. återföll 19 procent av de män i yngre gruppen, som första gången fick »varning» (se definition på sid. 51), men bara 5 procent behövde tagas in på anstalt under 5-årsperioden. Antalet anstaltsintagna återfallna skiftar dock som synes, liksom återfallstalet över huvud, mellan olika former av åtgärder vid första brottet. För större delen av dem som vid sitt första brott togs in på anstalt tillgreps naturligt nog anstaltsbehandling även vid återfall.

De sex frågorna i undersökningens första del har härmed besvarats. En sammanfattning lämnas i slutet av redogörelsen. Avslutningsvis kan sägas att en

del resultat är väntade och föga anmärkningsvärda, men att en del ger mer värdefulla upplysningar. Resultaten låter tolka sig i olika riktningar, såsom oftast är fallet vid en undersökning av denna typ, där man inte sätter in data i en teori eller prövar bestämda hypoteser, utan där man nöjer sig med en allmän kartläggning. En studie av det teoretiskt-hypotesprövande slaget hade ur många synpunkter varit att föredraga. Tillgången på elementära data på området är dock så ringa, att detta dels starkt försvårar uppställandet av mera preciserade hypoteser, dels försvårar en undersökning av den typ som här har framlagts.

DEL II. UNDERSÖKNING AV ANSTALTSKLIENTEL

Materialet

15. Undersökningens andra del utnyttjar vissa data som insamlats och bearbetats i en tidigare publicerad studie, nämligen »Ungdomsfängelseklientelet som behandlingsgrupp» av Torsten Eriksson m. fl. (SOU 1950: 47, bilaga 1). Här skall endast kortfattat redogöras för detta material. Den läsare som vill ha en utförligare framställning hänvisas till själva utredningen.

Materialet omfattade »samtliga män som den 1 april 1950 var omhändertagna på fångvårdens anstalter eller på ungdomsvårdsskolor och som vid tiden för omhändertagandet (domen) fyllt 18 men ej 21 år».¹ Med få undantag var de undersöktas ålder också den 1 april 1950 mellan 18 och 21 år. Antalet uppgick till 344, varav 202 var dömda till ungdomsfängelse, 4 till förvaring och 114 till vanliga frihetsstraff (103 straffarbete, 11 fängelse) medan 24 undergick skydds-
uppfostran på ungdomsvårdsskola. (I det följande användes förkortningarna uf för ungdomsfängelse och sff för straffarbete, fängelse och förvaring.)

Med biträde av anstaltspersonal insamlades enligt ett frågeformulär vissa uppgifter om klientelet, framför allt sådana som an-

¹ SOU 1950: 47, sid. 79.

sågs relevanta för bedömningen av de intagnas behandlingsbehov. De undersökta klassificerades efter 31 olika egenskaper (eller »variabler»), som grupperades i fyra kategorier med etiketterna »social status», »fysisk status», »personlighetsstatus» och »anstaltsstatus». »Social status» var här samlingsrubrik för 12 variabler om klientelet sociala erfarenheter och egenskaper och har alltså ungefär betydelse av »sociala variabler». Termen användes således annorlunda än som vad vanligen är fallet inom sociologin.

De tolv sociala variablerna var följande.

A. *Uppväxtort*. En klass var här »storstad», vari även vissa grannkommuner till Stockholm och Göteborg ingick.

B. *Uppfostrare*, d. v. s. samlevande föräldrar, inklusive adoptiv- och fosterföräldrar, ena föräldraparten, andra anhöriga o. s. v. Här kunde fler än en markering göras för varje individ. Man kunde då skilja ut dem som uppfostrats enbart av samlevande föräldrar.

C. *Speciella ogynnsamma uppväxtomständigheter*. Här noterades man vissa mycket grava faktorer som lätt kunde konstateras i den sociala anamnesen. Också i detta fall kunde olika antal faktorer förekomma.

D. *Skolutbildning*. Under denna punkt noterades bl. a. om individen gått i hjälpklass eller fått sluta folkskolan på grund av sjukdom eller bristande begåvning.

E. *Yrkesutbildning*, varvid angavs om sådan förekommit eller ej.

F och G. *Anpassning i arbetslivet*. Här anecknades om den undersökte var »yrkesinriktad», d. v. s. om han höll sig inom ett visst yrkesområde, och dessutom om han brukade byta anställning i medeltal högst två gånger om året eller om han brukade byta oftare.

H. *Bindning till andra könet*, d. v. s. om den undersökte var eller hade varit gift eller hade fast sällskap.

I. *Tidigare samhällsätgärder utan frihetsberövande*.

J. *Tidigare anstaltsbehandling*.

K. *Asocialitet*, i form av spritmissbruk, lösdrivartendenser, homosexuell prostitution eller soudenörtendenser.

L. *Kriminalitetstyp*, d. v. s. den typ av brott som den intagne begått.

Under rubriken »fysisk status» föll 6 variabler, varav tre (P, Q och R) avsåg aktuella eller tidigare sjukdomar, skador och defekter. Av de uppgifterna framgick vilka personer som vid undersökningstillfället hade sjukdomar som fordrade läkarkontroll (astma, eksem, hjärtfel o. s. v.), defekter av socialmedicinsk betydelse (t. ex. starkt nedfatt syn) eller kunde konstateras ha haft skallskador med eller utan hjärnskakning.

Avdelningen »personlighetsstatus» upptog 11 variabler.

S. *Allmän psykisk mognadsgrad*, varmed ungefär menades den grad, i vilken individen motsvarade de krav som samhället stäl-

ler på hans åldersgrupp. Det var här fråga om ett tämligen obestämt allmänintryck. Detsamma gäller i hög grad även om flera andra av den psykologiska avdelningens klassificeringsgrunder, t. ex. variablerna X, Y, Z och Ö nedan.

T. *Intelligens* med uppdelning i 4 klasser enligt testresultat och bedömarnas personliga iakttagelser. För denna variabel, liksom för variabel AA och kanske också variabel Å nedan förefaller det ha funnits mer objektiva bedömningsgrunder än för exempelvis variabel B ovan.

U. *Psykisk rörlighet* med uppdelningen snabb, ordinär och trög.

V. *Aktivitetstyp*: hyperaktiv, aktiv, ordinar, passiv, slö.

X. *Känsloreaktionernas typ* angav vad som uppfattades som individens mest framträdande reaktionsbenägenhet med klassifikation i fem klasser: fyllig-varm, odeciderad, vek-blöt, känslökall-hård, flack-ytlig.

Y. *Reaktionssätt inför yttre incitament* bedömt efter beteendet på anstalten: normal, oberörd, oföretagsam-förlamad, lättirritabel, benägen för kortslutningsreaktioner.

Z. *Kontaktattityd*. Man skilde på fyra slags attityder till kontakter i det dagliga livet: påträngande, öppen-tillgänglig, blyg-försagd, sluten-otillgänglig.

Å. *Intressetyp* med uppdelning på praktisk, indifferent och teoretisk typ.

Ä. *Uthållighet*, främst arbetsuthållighet: stor, ordinär eller liten.

Ö. *Social personlighet*, d. v. s. individens roll och inflytande i kamratgruppen med uppdelning av individerna på ledartyp, indifferent typ och hjordtyp.

AA. *Speciella symptom*. Här noterades om individen visade speciella neurotiska symptom, t. ex. sömngätning, nagelbitning, stamning.

På »anstaltsstatus» fanns två aspekter.

BB. *Allmän reaktionstyp*, där de intagna delades i rymmare-allmänt opålitliga, eljest svårhanterliga, problembetonade men ej störande, initiativlöst anstaltsanpassade och förnuftigt anstaltsanpassade.

CC. *Behandlingsbehov*. Här angavs huruvida särbehandling var trängande eller önskvärd av säkerhetsskäl, av psykiska skäl eller av fysiska orsaker. Där så var fallet betecknades den intagne som »svårbehandlad», annars som »inte svårbehandlad». De få som behövde särbehandling av fysiska orsaker, fördelades dock på dessa båda kategorier efter en bedömning från fall till fall.

Till sist räknades det antal gånger individen hade placerats i vissa bestämda kategorier, vilka betecknade »negativa faktorer som enligt erfarenheten gör anstaltsbehandlingen problematisk.»¹ Man tog med 13 sådana faktorer, nämligen 1) uppväxt iorstad, 2) ej uppfostrad av egna föräldrar, 3) speciella ogynnsamma uppväxtomständigheter

¹ Ibid. sid. 98.

ter, 4) ej erhållit yrkesutbildning, 5) tidigare anstaltsbehandling, 6) asocialitet, 7) infantiil (allmän psykisk mognadsgrad), 8) klart underutvecklad intelligens, 9) trög (psykisk rörlighet), 10) passiv eller slö (aktivitetstyp), 11) vek-blöt, känslolokall-hård, flack-ytlig (känsloreaktionernas typ), 12) oföretagsam-förlamad, lättirritabel, benägen för kortslutningsreaktioner (reaktionssätt inför yttre incitament) och 13) liten uthållighet. Sex av faktorerna föll alltså under rubriken social status och sju under personlighetsstatus.

Samtliga uppgifter insamlades av anstaltscheferna, som därvid biträdades av kuratorer eller assistenter och, i viss utsträckning, av fängelseläkarna.

En instruktion med detaljerade definitioner och anvisningar utarbetades. Dessutom besökte en av undersökarna de större anstalterna och gav muntliga instruktioner. Innan det slutliga formuläret sammanställdes, gjordes några provundersökningar. Man ville konstatera att vissa uppgifter verkligen kunde erhållas ur det aktmaterial som fanns tillgängligt om de intagna. Vidare gällde det att få fram en psykologisk terminologi, som kunde förstås och användas av bedömare utan psykologisk fackkunskap, och som var entydig nog att medge en enhetlig bedömning av det studerade klientelet.

Uppgifterna om yttre levnadsomständigheter, d. v. s. variablerna under rubriken »social status», hämtades ur aktmaterialet om de intagna. Man tog med bara vissa minimiuppgifter om objektivt konstaterbara faktorer. Aktmaterialet var tämligen utförligt för ungdomsfängelsernas och ungdomsvårdsskolornas elever. För dem som dömts till vanliga frihetsstraff, var det däremot ojämnt och mindre utförligt. Det kan därför tänkas att de data som hämtades ur akterna för den senare gruppen blev mindre tillförlitliga än för övriga klientelgrupper.

Uppgifterna om personlighets- och anstaltsstatus fick man fram genom subjektiv bedömning av var och en i de undersökta grupperna. Om möjligt fick flera bedömare oberoende av varandra klassificera samma individ. I de flesta fall erhöll man därvid god överensstämmelse. Även bedömningarna blev möjligen något sämre för en del av dem som dömts till vanligt frihetsstraff. De var nämligen utspridda över ett stort antal anstalter varav inte alla besöktes. Vissa skillnader mellan uf-materialet och sff-materialet kunde också tolkas som en skillnad i bedömning.

16. De ovan uppräknade termerna användes som etiketter vid klassificeringen av de undersökta. I några fall, särskilt vad gäller de sociala variablerna, förefaller termernas innebörd tämligen klar. I flera fall, speciellt i fråga om de psykologiska variablerna, är innebörden oklar. Där skulle en mer

detaljerad beskrivning av klassificeringen behövas. På grundval av en sådan beskrivning skulle man eventuellt kunna diskutera, hur termernas användning i undersökningen förhåller sig till den användning de annars har inom psykologi och sociologi. En förutsättning vore i så fall givetvis att man kände till tillräckligt mycket om terminologin inom dessa vetenskaper för att kunna avgöra om det härvidlag verkligen finns ett enhetligt språkbruk.

Om man vidare ville tala om överensstämmelse med ett visst språkbruk, borde man självfallet också ha vissa kriterier på olika grader av överensstämmelse. Oavsett denna skulle så återstå frågan om beteckningarna på variablerna hade använts i enlighet med de definitioner som uppstälts i undersökningen. Eventuellt kunde man därvid tänka sig en jämförelse med de klassificeringar som skulle ha gjorts av i någon mening kompetenta bedömare, om dessa haft tillräckligt utförliga och korrekta informationer.

Man skulle alltså kunna uppställa två frågor som i sin enkelhet inte är lätta att besvara. Betecknade de termer som användes i undersökningen vad de brukar beteckna i vanligt psykologiskt och sociologiskt språkbruk? Under förutsättning att man accepterar undersökningens definitioner av termerna: var det som utsades om de undersökta individerna sant?

Utän att våga oss in på en närmare diskussion eller analys av de antydda problemen kommer vi att försöksvis inta följande ståndpunkter beträffande variablernas »validitet» i de båda frågornas mening.

Aktmaterialets uppgifter torde kunna anses ha varit korrekta. Det är dock inte säkert, att de på alla punkter var tillräckligt utförliga, särskilt inte för klientelet med vanliga frihetsstraff. Vissa luckor var tänkbara i en del uppgifter om de förhållanden som registrerades i variablerna B, C, H och K. Detta gäller även i hög grad om variablerna PQR. En del individer kunde ha varit utsatta för skallskador utan att detta var känt. Uppgifterna till andra sociala variabler än B, C, H och K torde i stort sett ha varit tillräckliga. Det kan knappast vara någon tvekan om att klassifikationerna från aktmaterialet och i variablerna PQR, bortsett från dem i ett »normalt» antal gränfall, i stort sett är riktiga utifrån de givna definitionerna. I variablerna C och K kan de registrerade grava missförhållandena sägas vara tillräckliga men kanske inte nödvändiga kriterier på att »ogynnsamma uppväxtomständigheter» resp. »asocialitet» skulle föreligga enligt vanligt språkbruk. På motsvarande sätt användes i variabel H tillräckliga men klart inte nödvändiga kriterier, liksom endast allvarliga sjukdomar och defekter togs med i PQR. För andra sociala variabler än de nämnda torde termernas användning tämligen väl ansluta till allmänt

språkbruk eller, i fråga om »yrkesinriktning», i varje fall inte avvika markant därifrån.

Beträffande bedömningarna är begreppen ofta oklara såväl i undersökningen som i vanligt språkbruk, vilket här säkerligen är vacklande och obestämt. Innebörden av variablerna T, Å och AA förefaller dock inte vara påfallande oklar. Om AA kan i stort sett påstås detsamma som om C, K och PQR: man använde tillräckliga kriterier, där vissa luckor i uppgifterna kunde tänkas. Vi anser oss inte ha anledning anta annat än att utsagorna om individerna i variablerna T, Å och AA i stort sett — med samma reservationer som ovan — skulle vara riktiga och i enlighet med vanligt språkbruk. Detsamma gäller, på grund av sakkunskapen hos bedömarna och deras därav betingade inflytande på språkbruket, om bedömningarna av de intagnas anstaltsstatus, i synnerhet om variabel CC (och uppdelningen svårbehandlade — icke svårbehandlade). Övriga psykologiska bedömningar förefaller det säkrast att helt enkelt betrakta som registreringar av hur befattningshavare av det slag som anlätades, med de givna instruktionerna klassificerade de intagna. Dessa registreringar blir dock i och för sig, genom bedömarnas ingående kännedom om de intagna och deras situation och reaktioner, intressanta och användbara i olika sammanhang, oavsett deras grad av »validitet» av här diskuterat slag.

Vi är beredda på att skillnaderna mellan aktmaterial och bedömning vid å ena sidan ungdomsfängelserna och vid å andra sidan de vanliga fängvårdsanstalterna kan visa sig i de erhållna variabelvärdena, särskilt i värdena på de variabler där bedömningen var svårast eller där brister i aktmaterialet var mest troliga och betydelsefulla. Vi väntar oss då att dessa skillnader skall yttra sig i att statistiska samband vari variablerna eventuellt ingår, tenderar bli starkare bland ungdomsfängelseklientelet än bland det övriga klientelet.

17. Utöver det material som övertogs från den tidigare undersökningen insamlades även nya uppgifter om de undersökta, nämligen om återfall i straffregisterbrott för fängvårdsklientelet, däremot inte för de 24 ungdomsvårdsskoleleverna. De 202 uf-eleverna och 118 sff-fångarna följdes från den 1 april 1950 till den 1 november 1955. En straffånge utgick ur materialet på grund av identifieringssvårigheter.

Redan före frigivningen hade de observerade vissa möjligheter att begå nya straffregisterbrott, t. ex. under rymning och permission. Riskperioden blev då 5

år och 6 månader för alla som inte avled eller flyttade utomlands. Före dagen för frigivningen hade ingen av klientelet utträtt ur riskpopulationen. Normal dödlighet under tiden därefter skulle medföra att 3 av de 320 individerna avled under resten av observationstiden. Någon beräkning av hur många som kunde tänkas ha flyttat ut ur riket har inte gjorts.¹ Vi har i det följande bortsett från den felkälla som individernas avgång ur riskpopulationen utgör. Vi har vidare ansett, att observationsperioden borde räknas från slutet på den sammanhängande anstaltsvistelse som pågick den 1 april 1950, och till den 1 november 1955. Tre straffångar fick förlängt straff för brott under anstaltstiden och 19 ungdomsfängelseelever avfördes, likaledes för brott under anstaltstiden, till tidsbestämt straff. För alla dessa räknades observationstiden från och med frigivningen från det tillagda straffet.

Om observationstiden räknas från frigivningen, blir den uppenbarligen inte lika lång för alla. I tre fall blev den kortare än två år. En straffånge var dömd till livstid och frigavs inte under perioden. En förvarad utskrevs den 15 oktober 1955 och återföll inte före den 1 november. För en ungdomsfängelseelev som återföll, blev observationstiden något under två år. De två första men inte den tredje utslöts. I ytterligare 5 fall blev riskperioden mindre än tre år, nämligen för en straffånge, en förvarad och tre ungdomsfängelseelever. Av dessa återföll samtliga utom en av de tre sistnämnda. Alla fem medtogs i materialet. Alla övriga fall frigavs före den 1 november 1952 och hade alltså minst 3 år på sig att dömas till nya straffregisterbrott. Det bör påpekas, att uf-elevernas tillsynstid på två år efter frigivningen faller inom observationsperioden, liksom eventuellt villvorlig frigivning för straff- och fängelsefångar. Vidare är att märka att de 19 ungdomsfängelseelever som överfördes till tidsbestämt straff här har medtagits bland ungdomsfängelseklientelet.

¹ För dem som i det följande klassificerats i återfallsklass III saknar eventuellt utträde ur riskpopulationen betydelse för undersökningen.

För de 317 individer som återstod av materialet noterades dels återfall/icke återfall i straffregisterbrott efter frigivning eller provutskrivning, dels »återfallsfri tid». De undersökta som inte återföll hade självfallet lika lång återfallsfri tid som observationstid. För dem som återföll och vid sista straffregisterdomen under perioden dömdes villkorligt eller till böter, räknades den återfallsfria tiden från denna dom till observationstidens slut. För dem som vid sista återfallet dömdes ovillkorligt, räknades den från slutet av den nya anstaltsvistelsen.

På grundval av dessa noteringar inledades materialet i tre klasser:

I. De som inte återfallit under riskperioden.

II. De som återfallit men hade minst 2 års återfallsfri tid.

III. De som återfallit och hade mindre än 2 års återfallsfri tid.

De 6 individer som hade kortare risktid än två år, kunde tydligen inte ingå i andra klassen utan endast i den första eller den tredje.

Klienteletts fördelning på de tre klasserna skulle ha blivit praktiskt taget densamma om observationstiden räknats redan från 1 april 1950. Enda ändringen hade blivit att 4 uf-elever flyttats från första till andra återfallsklassen. De begick alltså straffregisterbrott under anstaltstiden men inte senare. Övriga som begick brott under anstaltstiden, återföll också efter frigivningen.

Resultat

18. Hur stor del av de anstaltsintagna ungdomarna återföll till straffregisterbrott under en given tidsperiod efter frigivningen?

Frågan besvaras i tabell 25, där klienteletts fördelning på de tre återfallsklasserna anges.¹ I tabell 26 anges straffarten vid första återfallet efter den 1 april 1950 och i tabell 27 antalet domar under observationstiden. Klientelet uppdelas genomgående i uf-elever och sff-

¹ I det följande används i tabellerna beteckningarna I, II och III för de tre återfallsklasserna.

Tabell 25. Procent återfallna under tiden från frigivningen (provutskrivningen) till den 1 november 1955

Återfallsklass	Uf	Sff	Totalt
I Ej återfallit	23	21	22
II Återfallit. Minst 2 års återfallsfri tid	18	21	19
III Återfallit. Mindre än 2 års återfallsfri tid	59	58	59
Summa	100	100	100
Antal fall	202	115	317

Tabell 26. Påföljd vid första återfallet efter den 1 april 1950. Procent

Påföljd	Uf	Sff
Under anstaltstiden	17	5
uf	4	—
tidsbestämt straff	13	3
förvaring	—	2
Efter anstaltstiden	83	95
uf	8	4
tidsbestämt straff	58	78
förvaring	—	2
villkorlig dom	13	8
annat	4	3
Summa	100	100
Antal fall	141	92

fångar. I tabell 26 är den i övriga tabeller uteslutna förvarade medräknad.

Det vanliga medelfelet för procenttalen i tabell 25 blir $\pm 3,0$, $\pm 2,7$ och $\pm 3,5$ för uf-materialet och $\pm 3,8$, $\pm 3,8$ och $\pm 4,6$ för sff-materialet. De båda klientelgruppernas fördelningar på de tre klasserna skiljer sig endast obetydligt — och icke-signifikant — från varandra. För båda klientelgrupperna tillsammans blir medelfelen $\pm 2,3$, $\pm 2,2$ och $\pm 2,8$. Andelen individer med mindre än två års återfallsfri tid är alltså, bedömd med medelfelet, signifikant större än 50 %. Andelen individer som inte återföll blir på motsvarande sätt signifikant mindre än 30 %. Återfallstalen är således större i detta material än för öppenvårdsfallen i förra delen.

Av tabell 26 framgår att större delen

Tabell 27. Fördelning på anval domar efter frigivningen (provutskrivningen).
Procent

Antal domar	Ut		Sff	
	III	alla	III	alla
0	—	28	—	21
1	8	16	7	15
2	27	22	21	17
3	32	20	35	25
4	14	9	14	8
5	13	7	12	7
6	4	2	10	6
7	2	1	1	1
Summa	100	100	100	100
Antal fall ..	119	202	67	115

av första återfallen inträffade efter anstaltsvistelsens slut. Skillnaden i andel återfall under anstaltstiden mellan klientelgrupperna är signifikant på 5-%-nivån enligt vanligt χ^2 -test. Tabell 27 visar, att individer med mindre än två års återfallsfri tid i regel hunnit med att bli dömda flera gånger. Medeltalet domar är $3,2 \pm 0,13$ för detta slags uf-elever och $3,4 \pm 0,18$ för motsvarande sff-fångar. Skillnaden mellan medeltalen är alltså inte signifikant. För alla uf-elever och alla sff-fångar blir naturligtvis medeltalet domar lägre, $2,1 \pm 0,12$ resp. $2,3 \pm 0,17$ med fortfarande icke-signifikant skillnad. Bland dem som återfallit men har minst 2 års återfallsfri tid är medeltalet domar endast $1,5 \pm 0,13$ i uf-materialet och $1,8 \pm 0,17$ i sff-materialet. Inte heller den skillnaden är signifikant. Däremot är, självklart nog, antalet domar i båda klientelgrupperna signifikant större i återfallsklass III än i återfallsklass II.

I detta avsnitt har som synes endast de nytillkomna uppgifterna om återfallen begagnats. Tabellerna 25—27 är alltså inte beroende av egenskaperna hos de tidigare insamlade data.

19. Visade vissa klienteltyper större återfallsbenägenhet än andra?

A. För att besvara den frågan sorterar vi materialet dels på de tre återfallsklasserna, dels efter 26 variabler från den ti-

digare undersökningen. Därvid användes alla variabler i denna utom M, N och O, som avsåg fysisk status. Dessutom behandlas P, Q och R, som också avsåg fysisk status, såsom en enda variabel. Slutligen har variabeln CC (behandlingsbehov, på avdelningen anstaltsstatus) ersatts med uppdelningen svårbehandlad — icke svårbehandlad (»variabel HH»). Härigenom erhålles 26 variabler.

Individernas värden på dessa variabler kan sägas ange »egenskaper» hos dem om begreppet »egenskap» fattas tillräckligt vidsträckt. Man prövar, om »egenskaperna» visar något samband med återfallen.

Om sådana samband framträder, kan man alltså säga, att individer med vissa egenskaper — vissa typer av klientelet — har större benägenhet än andra att återfalla. Däremot är det inte syftet att göra några som helst påståenden om sambandet mellan återfall och andra egenskaper än de undersökta eller om mekanismerna bakom de samband som vi eventuellt finner. Det föreligger alltså, kan man säga, 26 hypoteser om samband vilkas riktighet skall undersökas.

Före prövningen bör hypoteserna preciseras i två avseenden. a) Först anges vilka variabelvärden som skall sammanföras till klasser. En sådan indelning är lämplig bl. a. för att få tillräckligt stora väntade frekvenser vid den statistiska analysen. Emellertid kan resultatet av denna växla betydligt rent slumpmässigt med den uppdelning som används.

Det kan då i vissa fall vara möjligt att i efterhand ta ut en viss indelning och på det sättet genom utnyttjande av slumpen få fram ett önskat resultat. Sådana manipulationer behöver inte vara medvetna. Man kan oftast finna alldeles rimliga skäl till den indelning som man gjort och som dessutom har den effekt vi har antytt. Sådana tillvägagångssätt kan självfallet inte komma i fråga om de uppställda hypoteserna anger vilka klasser som skall användas. Vi preciserade därför frågeställningarna genom att bestämma klasserna. I samtliga fall delades variabelvärdena aprioristiskt på två klasser. De tidigare använda 13 »negativa faktorerna» angav uppdelningen för sina variabler. För övriga variabler angavs på motsvarande sätt de värden som, om variabeln i fråga visade något samband med återfallen, borde vara associerade med större återfallsbenägenhet. De värdena blev en klass, de andra en annan klass. b) Därmed var också hypoteserna preciserade i ett and-

ra avseende: riktningen på det väntade sambandet hade bestämts. Även det senare har avgjorda tekniskt-statistiska fördelar. Å andra sidan ökar dessa preciseringar risken att en del samband går förlorade. Ett annat reellt samband än det som sedan antagits kan finnas mellan återfall och vissa värden på en variabel, men detta kanske inte kommer fram i den angivna indelningen och i »rätt» riktning. Emellertid ansågs detta förfarande vara att föredra på grund av sina statistiska fördelar.

För fyra variabler gjordes dock en något annorlunda avvägning. Där drogs skilljelinjen mellan klasserna på två olika sätt för att eventuella samband skulle få tillfälle att framträda. Vi fick på det sättet inte 26 utan 30 hypoteser. Tre av de fyra variablerna är sådana, där — enligt den tidigare undersökningen — den först åsyftade dikotomien skulle ge en mycket liten och en mycket stor klass. I dessa tre variabler med sned delning lades också in en mer central delningslinje. Detta gäller för C (speciella ogynnsamma uppväxtomständigheter), I (tidigare samhällsåtgärder utan frihetsberövande) och PQR (skallskador). Ogynnsamma uppväxtomständigheter och tidigare, icke frihetsberövande samhällsåtgärder förekom för 80 % resp. 91 % av uf-klientelet, medan skallskador förekom i endast 13 % (11 % i sff-materialet). Den mera centrala delningen skilde som negativa värden ut 2 eller flera speciella omständigheter, en tidigare villkorlig dom och, förutom skallskador, sjukdomar som fordrar läkarkontroll och defekter av socialmedicinsk betydelse. I det senare fallet, PQR, blir den nya delningen inte bara något som ger andra marginalfrekvenser i tabellerna, utan den ger också variabeln en ny innebörd: det blir inte längre skallskador utan grava sjukdomar, skador och defekter i allmänhet som uppfattas som associerade med återfall. Den fjärde variabeln med två delningar gäller »allmän reaktionstyp» vid anstaltsstatus, där vi skilde ut dels de mest svårhanterliga (klasserna 1. »rymmare-allm. opålitlig» och 2. »eljest svårhanterlig») dels alla utom »de förnuftigt anstaltsanpassade» (d. v. s. klasserna 3. »problembetonade men ej störande» och 4. »initiativlöst anstaltsanpassade» flyttades över till den »negativa» klassen). Även vissa andra variabler än de tre nämnda hade sned delning utan att detta korrigerades.

Det stora antalet hypoteser medför vissa svårigheter. Om man finner att ett samband är signifikant och därav drar slutsatsen, att det inte var slumpmässigt, löper man en viss risk, att så trots allt var fallet. Om man gör signifikansbedömningar på ett stort antal tabeller, där sambanden är slumpmässiga, och använder signifikansnivån 5 % eller 1 % (se avsnitt 4 och not till sid. 36), bör man finna, att ungefär 5 % resp. 1 % av bedömningarna registrerar signifikanta samband. Om man analyserar en rad tabel-

ler, blir sannolikheten att i dem finna åtminstone något signifikant samband större, än om man analyserar bara en uppställning. Antag att alla samband faktiskt är helt slumpbetingade, Sannolikheten att den första tabellen ger signifikans blir då 0,05 (0,01). Sannolikheten att den andra tabellen ger signifikans, blir också 0,05 (0,01) o. s. v. Sannolikheten att åtminstone en av de två första tabellerna skall ge signifikans blir ungefär 0,10 (0,02), om materialen i tabellerna är oberoende av varandra. Sannolikheten att åtminstone någon av 26 tabeller, som är oberoende av varandra, ger signifikans, blir 0,74 (0,23). Det kan då inte vara så märkligt, om man någonstans i en serie på 26 (eller rättare sagt 30) tabeller finner ett signifikant samband. Man bör därför räkna med att åtminstone något — eller några — av de samband man eventuellt finner helt beror på slumpen. Chansen att få två eller flera signifikanta samband är 0,38 (0,03) under samma villkor som ovan. Däremot kan knappast många av dem vara slumpbetingade. Sannolikheten för minst 4 signifikanta samband blir bara 0,04 (0,0001). Man har emellertid en god chans att bli av med de slumpmässiga samband som råkar bli signifikanta, om man gör om prövningen på ett nytt material och behåller som icke-slumpmässiga bara de samband som blir signifikanta både gångerna. Sannolikheten att slumpmässigt två gånger få signifikans för en variabel blir 0,0025 resp. (0,0001). Sannolikheten att åtminstone ett av 26 sådana par av tabeller skall ge signifikans blir ungefär 0,063 resp. 0,002. Ett samband som står sig i den dubbla prövningen, kan man alltså vara betydligt säkrare på.

Om man antar att sambanden är desamma i uf- och sff-materialen, kan man slå ihop de båda klientelgrupperna och pröva hypoteserna på samtliga 317 individer. Man kan då också göra en dubbel prövning genom att hålla isär materialen och pröva på båda för sig. I den dubbla prövningen har reella samband dock mindre möjlighet att bli upptäckta, bl. a. genom att antalet observationer bara blir 202 resp. 115 i de enskilda tabellerna, så att en del svagare samband inte kan säkerställas. (Särskilt sff-materialet kan misstänkas inte räcka till.) Genom att hålla isär materialen får man också en viss kontroll på att de är likformiga nog att slås ihop och likformiga nog att tillåta en dubbel prövning. I så fall bör de observerade sambanden i regel peka åt samma håll i båda materialen, även om de var för sig inte räcker till för signifikans. Om man har anledning tro, att sambanden inte är desamma i båda klientelgrupperna, bör dessa behandlas helt separat. (Om uppdelningarna i två tabeller ger olika klassfrekvenser, kan detta medföra ett samband i den sammanslagna tabellen. Fördelningen på variabelvärdena varierar visserligen mellan uf- och

Tabell 28. Andel individer med vissa angivna egenskaper i tre återfallsklasser. Procent

Variabel	Variabelvärden	Uf			Sff			Totalt		
		I	II	III	I	II	III	I	II	III
<i>Social status</i>										
A Uppväxtort	storstad	41	30	50	33	33	34	39	31	45
B Uppfostrad	ej enbart av samlev. föräldrar..	41	62	54	42	58	57	41	61	56
C Spec. ogynns. uppväxt- omständ.	minst en ogynns. omständ.	72	86	81	54	71	76	66	80	79
	» två »	44	62	60	29	42	42	39	54	53
D Skolutbildning	hjälpklass, tid. avgång	11	22	15	17	17	10	13	20	13
E Yrkesutbildning	ej erhållit yrkesutbildn	80	84	92	88	63	79	83	75	87
FG Yrkesinriktning	ej yrkesinriktning	61	65	78	67	83	70	63	72	75
	täta arbetsbyten	63	54	79	63	83	75	63	66	77
H Bindn. t. andra könet	ej bindning	65	70	74	71	88	82	67	77	77
I Tid. samhällsätgärder utan frihetsberöv.	ätgärd	98	81	91	58	87	81	84	84	87
	villkorlig dom	54	54	55	50	63	58	53	57	56
J Tid. anstaltsbehandl.	anstaltsvistelse	37	32	61	21	67	73	31	46	65
K Asocialitet	minst en form av asocialitet ..	46	49	50	42	50	57	44	49	52
L Brottstyp	tjuvnad el. biltillgrepp	87	95	97	71	92	93	81	93	95
<i>Fysisk status</i>										
PQR Sjukdomar, skador defekter	skallskada	11	14	14	4	8	13	9	11	14
	sjukdom, defekt el. skallskada ..	26	30	30	17	25	25	23	28	28
<i>Personlighetsstatus</i>										
S Allm. psykisk mognad	infantil	22	24	31	17	13	7	20	20	28
T Intelligens	klart underutvecklad	2	14	8	13	8	6	6	11	7
U Psyk. rörlighet	trög	26	35	42	21	33	19	24	34	34
V Aktivitetstyp	passiv, slö	43	32	45	33	46	27	40	38	38
X Känsloreaktionstyp	vek—blöt, känslökall—hård, flack—ytlig	70	68	82	83	88	79	74	75	81
Y Reaktion inf. yttre incitament	oföretagsam, lättirrit., kortslutn. reaktion	28	46	50	38	46	43	31	46	47
Z Kontaktattityd	påträngande, slutet—otillgängl..	24	30	35	29	38	45	26	33	39
Å Intressetyp	indifferent	48	51	55	46	54	33	47	52	58
Ä Uthållighet	liten	43	43	55	42	67	66	43	52	59
Ö Social personlighet	ledartyp, hjordtyp	54	49	50	33	71	61	47	57	54
AA Spec. symptom	spec. symptom	28	19	34	8	38	28	21	26	32
<i>Anstaltsstatus</i>										
BB Allm. reaktionstyp	rymmare, allm. opålitl., svår- hanterlig	15	27	39	21	38	51	17	31	43
	ej förnuftigt anstaltsanpassad ..	54	62	77	50	79	72	53	69	75
HH Svårbehandl. — ej svårbehandlad	svårbehandlad	33	49	55	33	50	52	33	49	54
Antal individer		46	37	119	24	24	67	70	61	186

sff-materialet i några fall, men återfalls-
klasserna är praktiskt taget lika stora i
båda grupperna. Något »falskt» samband
kan därför inte uppstå genom sammanslag-
ningen.)

B. I tabell 28 anges för varje enskild
variabel vilka värden som väntades höra
ihop med återfall. För var och en av de

tre klasserna »ej återfall» (I), »återfall
men minst två års återfallsfri tid» (II)
och »återfall och mindre än två års åter-
fallsfri tid» (III) anges vid varje varia-
bel den andel av fallen (i procent) som
hade de med återfall eventuellt associe-
rade värdena. Procenttalen avser dels uf-

och sff-materialen var för sig, dels båda tillsammans.

I några fall är skillnaderna mellan återfallsklasserna betydande, t. ex. i variabel J, i andra är de obetydliga, t. ex. i variabel A i sff-materialet och I (villkorlig dom) i uf-materialet. Några procenttalsserier går avgjort åt »rätt» håll, t. ex. för första indelningen till variabeln »Allmän reaktionstyp» under anstaltsstatus. Några serier har helt omkastad följd, t. ex. för S och T i sff-materialet. I andra fall slutligen har den mellersta återfallsklassen högsta (Ö i sff) eller lägsta (A i uf) procentalet.

I material som detta brukar signifikansen bedömas med χ^2 -analys. Vi antar, att korrelationen mellan observationerna kan försummas och använder χ^2 . En vanlig analys på de 2×3 -tabeller som svarar mot procenttalen i tabell 28 har dock nackdelen att inte ta hänsyn till skillnadernas riktning. Dessutom är marginalfrekvenserna i vissa fall för små för att uppdelningen på tre återfallsklasser skall vara lämplig. Detta gäller för 7 prövningar i uf-materialet, för 22 i sff-materialet och 5 i totalmaterialet. Av samma skäl kunde analysen inte — som först planerades — göras enbart på återfallsklasserna I och III, vilket skulle ha varit lämpligt om klass I varit större. Vi slår därför ihop de tre återfallsklasserna till två och får då 2×2 -tabeller. Där kan sambandens riktning utnyttjas vid bedömningen. Hopslagningen görs på två sätt, genom sammanslagning av klasserna I och II eller genom sammanslagning av II och III. Vi väntar då, att båda dikotomierna skall ge likartade resultat. Sambanden beräknas med Bernoullis korrelationskoefficient och bara positiva samband mellan de angivna egenskaperna och återfallen räknas som signifikanta.¹ När man på detta sätt utför flera beräkningar för varje variabel och låter slutsatsen bero på konstellationen av resul-

¹ Vi utför med andra ord ett s. k. ensidigt test. Det vanliga χ^2 -testet är som bekant »tvåsidigt». Signifikansgränserna får därför ändras. När någon av de två uppdelningarna i tabellen är tillräckligt nära mitten, kan χ^2 -tabellens 10 %-värde användas som 5 %-gräns och 2 %-värdet som 1 %-gräns. Vid mera extrema uppdelningar får gränserna bestämmas genom att de exakta sannolikheterna för olika frekvenser beräknas. Om χ^2 -tabellen och de exakta sannolikheterna gav samma gränser i en viss tabell, antog vi, att χ^2 -tabellens gränser kunde användas för de andra tabeller som dels hade samma uppdelning som den undersökta tabellen på ena leden, dels hade en mindre extrem uppdelning på den andra.

tat utan att väga ihop dem till en enda enhet, berövas prövningen något av sin formella elegans och entydighet. Man riskerar att inte i alla fall nå fram till bestämda slutsatser.

Sambanden i 2×2 -tabellerna och resultatet av tillhörande ensidiga tests framgår av tabell 29. Koefficienterna är genomgående numeriskt små. Bernoullis koefficient ger dock ofta tämligen små värden. Den varierar med marginalfrekvenserna, så att den tenderar bli numeriskt liten vid vissa extrema uppdelningar. Om nämligen uppdelningarna inte är desamma i båda dimensionerna av en tabell, blir koefficientens maximala värde mindre än 1. Starkast möjliga positiva samband betyder i tabellen för variabel L (uf, återfallsklass I för sig) koefficienten + 0,46. För PQR i första uppdelningen, samma kolonn, blir maximivärdet endast + 0,21. Ingen av tabellens koefficienter når maximivärdet. Om man i stället för Bernoullis koefficient hade beräknat den tetrakoriska koefficienten, som anger korrelationen mellan två normalfördelade variabler, ur vilka 2×2 -uppställningen tänks erhållen genom dikotomisering, hade man fått numeriskt större värden. Så blir exempelvis J-variabelns korrelation i sff-materialet, i uppdelningen I + II, + 0,30 som Bernoullis koefficient men + 0,53 som tetrakorisk koefficient.

Antalet koefficienter av storleken minst 0,20 är bara tre resp. ingen i uf-kolonnerna, två resp. åtta i sff-kolonnerna och två resp. tre i totalkolonnerna. Även om koefficienterna är små, är majoriteten av dem positiva. I uf-kolonnerna är alla utom 2 resp. 3 positiva, i sff-kolonnerna alla utom 7 resp. 6 och i totalkolonnerna alla utom 3 resp. 1. Om de 30 värdena i en kolonn antas vara beroende av varandra, blir överskottet av positiva korrelationer signifikant i varje kolonn. Av sff-materialets negativa koefficienter faller 5 resp. 4 på de psykologiska variablerna. Antalet signifikanser är 9 och 13 i totalmaterialet, 11 och 8 i uf-materialet och 2 och 9 i sff-materialet. Det blir alltså anmärkningsvärt få signifikanta samband i sff-materialet vid uppdelningen I + II mot III.

Där är också antalet negativa korrelationer störst. Dessa skillnader mellan materialen sammanhänger med en skillnad i förhållandet mellan den mellersta återfallsklassen och de båda andra klasserna. I uf-materialet liknar den mellersta klassen ungefär lika ofta den första som den tredje klassen. Det märks både på procenttalen i tabell 28 och på koefficienterna i tabell 29. Motsvarande siffror för sff-materialet tyder däremot på att den mellersta återfallsklassen mera liknar den tredje. I 20 uppdelningar av 30 i tabell 28 ligger dess procenttal överst eller närmast den tredje klassens. Den proportionen är signifikant större än uf-materialets 13 av 30. I tabell 29 ger uppdelningen med den mellersta och den tredje klassen sammanslagna mer positiva samband än den andra uppdelningen i 22 fall av 30, vilket — fortfarande under antagande om 30 okorrelerade observationer är signifikant flera än uf-materialets 10 av 30.

Här fanns alltså vissa skillnader mellan materialen. Om man jämför variablerna i de båda grupperna finner man däremot en svag tendens till samstämmighet i resultaten. En av de tre koefficienterna över 0,20 i uf-materialets första kolonn avser samma variabel som en av de två koefficienterna över 0,20 i sff-materialets första kolonn. Sannolikheten för detta vid oberoende koefficienter är 0,19. Av de negativa koefficienterna avser en i första och en i andra kolonnen samma variabel i båda materialen. Sannolikheten för en kombination av så många eller flera gemensamma negativa variabler blir 0,21, fortfarande — liksom i det följande — i oberoendefallet. Korrelationen mellan de båda materialens koefficienter blir + 0,23 och + 0,02. De två signifikanserna i sff-materialets första kolonn avser variabler som finns med bland uf-materialets signifikanser i första kolonnen (sannolikheten 0,12). I andra kolonnen är 4 signifikanser gemensamma. Sannolikheten för en kombination av så många eller flera gemensamma signifikanser är ungefär 0,02. Trots att analysen antyder att sambandsmekanismerna — eventuellt genom skillnader vid insamlingen av data — kan

vara olika i de båda klientelgrupperna, vidhåller vi kravet att en variablers samband med återfallen skall framträda i båda materialen för att räknas som säkerställt.

Två variabler, »tidigare anstaltsbehandling» (J) och »allmän reaktionstyp» (anstaltsstatus, BB, ena uppdelningen) ger signifikans i alla sex prövningarna. Att de har ett icke-slumpmässigt samband med återfallen torde därmed vara ganska säkert. Detsamma gäller också om variabeln »brottstyp» (L) och den andra uppdelningen vid »allmän reaktionstyp». Även där är korrelationerna klart över medeltalen i resp. kolonner, fast de inte räcker till signifikans i en av dessa. Dessa variabler består alltså den kombinerade prövningen. Värdet av det funna sambandet mellan brottstyp och återfall minskas dock av att uppdelningen i »brottstyp» är ytterst extrem med endast ett fåtal fall i ena klassen. Även för ytterligare några variabler tyder resultaten dock på systematiska samband. Variablerna »arbetsbyten» (FG), »uthållighet» (Å) och »svårbehandlad — icke-svårbehandlad» (HH) har positiva samband omkring eller över medeltalet, vilka räcker för signifikans i totalmaterialet, fast de i delmaterialen bara når upp till 5 %-nivån i en eller två av fyra prövningar. Variabeln »kontaktattityd» (Z) har positiva samband som ger signifikans bara i totalmaterialet. Med någon tvekan, i synnerhet för Z-variabeln, torde även de fyra senast nämnda variablernas samband vara säkerställda. Övriga variablers samband med återfallen är däremot inte säkerställda. Sämsta resultaten visar »skolutbildning» (D) och de fyra personlighetsvariablerna »allmän psykisk mognadsgrad» (S), »intelligens» (T), »psykisk rörlighet» (U) och »aktivitetstyp» (V) med en eller flera negativa korrelationer och inga signifikanta samband. Även »bindning till andra könet» (H), »tidigare villkorlig dom» (I, andra uppdelningen), »asocialitet» (K), »skallskador», »sjukdomar, skador och defekter» (PQR) och »intressetyp» (A) blir helt utan signifikanta samband, men där är alla korrelationerna positiva, fast i regel mycket obetydliga. Resterande va-

riabler har enstaka signifikanser. Av dem har variablerna »uppföstran» (B), »speciella ogynnsamma uppväxtomständigheter» (C, båda uppdelningarna) och »reaktionssätt inför yttre incitament» (Y) en signifikans i totalmaterialet och enbart positiva — fast i regel obetydliga — koefficienter.

De konstaterade sambanden kan allmänt sägas passa in tämligen väl i gängse kriminologiska åsikter. Att de individer som har ännu en tidigare anstaltsvistelse bakom sig, visar större återfallsbenägenhet än de övriga, förefaller, åtminstone sedan man sett detta resultat, väntat på gränsen till det självklara, liksom att återfallen är associerade med brottstyp och brister i uthållighet och beständighet i arbetslivet. För en tolkning av de funna sambanden — liksom vid variabelkombineringen i det följande — hade man haft nytta av variablernas inbördes korrelationer och en (faktor-) analys av dem. Den analysen har dock fått anstå. Försöksvis kan dock sägas, att sambanden med återfall för bristande uthållighet och många arbetsbyten pekar i samma riktning. De båda variablerna är tämligen starkt korrelerade. I uf-materialet blir Bernoullis koefficient för korrelationen + 0,29 och i sff-materialet + 0,34, vilket ju kan tolkas så att variablerna innehåller en gemensam faktor. På motsvarande sätt kan »tidigare anstaltsvistelse» och »brottstyp» (i den använda indelningen »tjuvnad, motorfordonstillgrepp» — »ej tjuvnad eller motorfordonstillgrepp») tänkas ha en gemensam komponent. Korrelationen mellan variablerna är också hög, + 0,17 i uf-materialet och + 0,30 i sff-materialet. Sambandet mellan brottstyp och återfall kan vidare tänkas ha uppkommit därigenom att de individer, vilkas kriminalitet omfattar flera olika brottstyper, har större återfallsrisk. Individer med en mer omfattande brottslista har större chans än de med bara några brott att också ha begått tjuvnad eller tillgripit motorfordon. Enbart detta förklarar dock inte det funna sambandet. När de som begått både »tjuvnad eller motorfordonstillgrepp» och »andra brott» utslöts ur materialet kvarstod nämligen sambandet. Koeffi-

cienterna blev + 0,16 och + 0,23 i uf-materialet samt + 0,24 och + 0,36, i sff-materialet, av vilka de tre senare är signifikanta på 5 %-nivån. Att individernas uppförande på anstalten skulle säga något om deras uppförande efter utskrivningen, kan kanske vara mindre självklart än de nyss nämnda variablernas samband med återfallen utan att det på något sätt förefaller sensationellt. Man bör dock inte alltför mycket betona de funna resultatens trivialitet. En hel del minst lika allmänt accepterade samband prövades ju men befanns inte ge signifikans — »uppväxtort», »uppföstran», »speciella ogynnsamma uppväxtomständigheter», »asocialitet», »skallskador» o. s. v. Det kan då inte vara alldeles självklart att just »tidigare anstaltsvistelse», »brottstyp», »allmän reaktionstyp» o. s. v. gav säkerställda samband. — Det något osäkra sambandet mellan återfall och »kontaktattityd» är svårtolkat på grund av bedömningens tvivelaktiga validitet. I allmänhet blev ju också utbytet ringa av de mindre valida bedömningarna.

C. Sedan vi sålunda funnit att sju enskilda variabler kunde förmodas — tre med tämligen stor säkerhet — ha samband med återfallen, övergår vi till att studera sambandet mellan återfall och kombinationer av egenskaper (variabler). Liksom när i den tidigare undersökningen 13 »belastningsfaktorer» kombinerades, räknar vi helt enkelt för varje individ hur många gånger han faller i den klass som antagits höra ihop med återfall, om man håller sig till en viss uppsättning variabler. (När båda uppdelningarna för en variabel tas med, kan tydligen en individ komma i den återfallsassocierade klassen två gånger för samma variabel). Vi betar oss alltså på samma sätt som psykologerna, när de konstruerar vissa typer av »skalor»: poängsätter svaren på vissa frågor och adderar poängtalen. Vi sätter »1» för egenskap som har antagits vara associerad med återfall och annars »0». Vi gör detta för varje variabel som skall tas med och adderar sedan, d. v. s. räknar antalet ettor. (I två kombinationer med bara två resp. tre variabler, varav en med två

uppdelningar, har dock de övriga räknats dubbelt, för att spridningarna i variablerna skulle bli mera lika. Här får man alltså värdera »2» och »0»). När psykologerna konstruerar skalor, tar de hänsyn till korrelationerna mellan de olika frågorna. Ett analogt förfarande har emellertid här fått anstå. Vilka de använda variabelkombinationerna är, framgår av tabell 30. I den sista skalan med 10 variabler ingår inte variabel C. Tabellen visar också sambandet mellan kombinationerna och återfallen. För varje uppsättning har först fördelningarna inom uf- och sff-materialen för sig delats i två så lika stora delar som möjligt. Delningen behöver inte vara densamma i båda materialen. För vardera av de tre återfallsklasser som tidigare definierats, anges andelen individer med värden över delningslinjen. Vidare anges klassernas medeltal, skillnaderna mellan dessa, Bernoullis koefficient för korrelationen mellan kombinationen och återfallen i 2 × 2-tabell enligt de två delningar som förut använts, korrelationskvoten (»correlation ratio») för variabelvärdena med avseende på återfallsklasserna,¹ och slutligen den s. k. punkt-biseriella korrelationskoefficienten.² Signifikansen hos medeltalsskillnaderna har uppskattats med vanlig medelfelsanalys, signifikansen hos korrelationerna med χ^2 -analys och signifikansen hos korrelationskvoterna med variansanalys. Denna berättigande i sjunde och

¹ Korrelationskvoten för variabeln x med avseende på variabeln y anger den del av spridningen hos x som utgöres av spridningen mellan medeltalen i de klasser vari y delar variabelvärdena. Kvoten är minst noll och högst ett. Om medeltalen ligger exakt på en och samma linje, blir den lika med numeriska värdet av korrelationen mellan x och y. I övriga fall blir kvoten större än korrelationens numeriska värde.

² Punkt-biseriella korrelationskoefficienten uttrycker sambandet mellan en dikotomiserad och en normalfördelad variabel. Skalorna har alltså här antagits vara normalfördelade. Det berättigade i detta antagande är diskutabelt i fråga om sjunde och åttonde skalorna. Koefficienten används här för att visa samgången mellan återfallsklasserna och skalorna, när de senares hela variation beaktas. Bernoullis koefficient anger sambandet sådant det framträder i fyrfälts-tabellerna.

åttonde skalorna är något tvivelaktigt. Den ger där stark signifikans. Variansanalysen har vidare måst göras tvåsidig, medan medelfels- och χ^2 -analysen har gjorts med ensidiga tests, eftersom en underförstådd hypotes för varje kombination är ett positivt samband mellan variabeluppsättningen och återfallen, så att den första återfallsklassens fördelning ligger lägst och den tredje klassens fördelning högst. Signifikansen betecknas i tabellen med asterisker, en, två eller tre för signifikans på 5 %, 1 %, resp. 0,1 %-nivån. Den punkt-biseriella korrelationen har inte signifikansbedömts. Utöver de i tabellen redovisade uträkningarna gjordes en »split-half» uppskattning av reliabiliteten hos tabellens andra variabeluppsättning (»samtliga 30 uppdelningar»), d. v. s. variablerna delades upp på två grupper, varannan i den ena och varannan i den andra, varefter tillhörande antal »ettor» korrelerades. För uf-materialet blev korrelationen + 0,52, för sff-materialet + 0,57 och för totalmaterialet + 0,53, vilket i denna speciella mening ger en reliabilitet i den dubbelt så långa uppsättningen på 0,68, 0,73 resp. 0,69. Reliabilitet kan ha annan innebörd och dess storlek kan därför uppskattas även på andra sätt. Andra uppskattningar av variabelkombinationernas reliabilitet kan säkerligen ge högre värden än de erhållna.

Vid granskningen av resultaten i tabell 30, bör man ha i minnet följande fem egenskaper hos de konstruerade »skalorna».

a) De uppgifter på vilka klassificeringarna i variablerna grundades, insamlades före den period under vilken återfallen observerades. Uppgifterna kan alltså inte ha influerats av individernas beteende under observationsperioden.

b) Intervallindelningen i variablerna har gjorts a priori, d. v. s. enligt vissa hypoteser utan hänsyn till de faktiskt erhållna sambanden.

c) För att få så starka samband som möjligt kunde vikter ha anpassats till data. Detta har undvikits. Inga vikter har använts.

d) Intervallindelningen av »skalorna» har — i de bearbetningar där den före-

Tabell 30. Samband mellan återfall och vissa kombinationer av variabler

Variabelkombination	Återfallsklass	% höga värden		Medeltal		Medeltalsskillnad			Association med återfall					
		uf	sff	uf	sff	mellan återf.kl.	uf	sff	koef- ficient	uppdel- ning	uf	sff	punkt-biserial. koeff.	
													uf	sff
13 belastnings- faktorer (enl. tid. unders.)	I	37	38	+ 0,37	+ 1,21*	II-I	+ 0,37	+ 1,21*	Bernoullis	I+II, III	+ 0,20**	+ 0,21*	+ 0,22	+ 0,08
	II	35	58	+ 1,46**	+ 1,00*	III-I	+ 1,46**	+ 1,00*	korr.koeff. I, II+III	I, II+III	+ 0,12	+ 0,34*	+ 0,21	+ 0,18
	III	56	69	+ 1,09**	- 0,21	III-II	+ 1,09**	- 0,21	korrelationskvoten		+ 0,27***	+ 0,21	—	—
Samtliga 30 upp- deln. (26 vari- abler)	I	30	21	+ 1,07	+ 4,08***	II-I	+ 1,07	+ 4,08***	Bernoullis	I+II, III	+ 0,25***	+ 0,15	+ 0,29	+ 0,16
	II	46	63	+ 3,08***	+ 3,51***	III-I	+ 3,08***	+ 3,51***	korr.koeff. I, II+III	I, II+III	+ 0,24***	+ 0,38**	+ 0,25	+ 0,33
	III	63	57	+ 2,01**	- 0,57	III-II	+ 2,01**	- 0,57	korrelationskvoten		0,30***	+ 0,38**	—	—
Samtl. uppdel- ningar på avd. »social status»	I	24	25	+ 0,41	+ 2,00***	II-I	+ 0,41	+ 2,00***	Bernoullis	I+II, III	+ 0,28***	+ 0,21*	+ 0,29	+ 0,19
	II	27	58	+ 1,36***	+ 1,84***	III-I	+ 1,36***	+ 1,84***	korr.koeff. I, II+III	I, II+III	+ 0,19**	+ 0,30**	+ 0,24	+ 0,35
	III	53	63	+ 1,05***	- 0,16	III-II	+ 1,05***	- 0,16	korrelationskvoten		0,30***	+ 0,35***	—	—
Samtl. uppdelning- ar på avd. »per- sonlighetsstatus»	I	43	29	+ 0,29	+ 1,50*	II-I	+ 0,29	+ 1,50*	Bernoullis	I+II, III	+ 0,12	+ 0,09	+ 0,18	+ 0,02
	II	41	54	+ 0,97**	+ 0,84	III-I	+ 0,97**	+ 0,84	korr.koeff. I, II+III	I, II+III	+ 0,06	+ 0,18*	+ 0,14	+ 0,19
	III	55	51	+ 0,68	- 0,66	III-II	+ 0,68	- 0,66	korrelationskvoten		0,18*	+ 0,22	—	—
Uppdelningarna till 7 signifikanta variabler	I	33	25	+ 0,32	+ 1,84***	II-I	+ 0,32	+ 1,84***	Bernoullis	I+II, III	+ 0,29***	+ 0,37*	+ 0,30	+ 0,22
	II	43	54	+ 1,08**	+ 1,95***	III-I	+ 1,08**	+ 1,95***	korr.koeff. I, II+III	I, II+III	+ 0,24***	+ 0,29**	+ 0,24	+ 0,34
	III	66	63	+ 1,40***	+ 0,11	III-II	+ 1,40***	+ 0,11	korrelationskvoten		0,31***	+ 0,34**	—	—
Uppdelningarna till rester. 19 variabler	I	30	33	+ 0,74	+ 2,25**	II-I	+ 0,74	+ 2,25**	Bernoullis	I+II, III	+ 0,21**	+ 0,10	+ 0,22	+ 0,07
	II	32	63	+ 1,67***	+ 1,57**	III-I	+ 1,67***	+ 1,57**	korr.koeff. I, II+III	I, II+III	+ 0,15*	+ 0,21*	+ 0,20	+ 0,24
	III	53	58	+ 0,93	- 0,68	III-II	+ 0,93	- 0,68	korrelationskvoten		0,23**	+ 0,25*	—	—
Uppdeln. till va- riabel J (dubbel vikt) och BB	I	26	17	+ 0,08	+ 1,37***	II-I	+ 0,08	+ 1,37***	Bernoullis	I+II, III	+ 0,25***	+ 0,20*	+ 0,30	+ 0,27
	II	27	58	+ 0,94***	+ 1,56***	III-I	+ 0,94***	+ 1,56***	korr.koeff. I, II+III	I, II+III	+ 0,17*	+ 0,34***	+ 0,21	+ 0,39
	III	51	58	+ 0,86***	+ 0,19	III-II	+ 0,86***	+ 0,19	korrelationskvoten		0,31***	+ 0,39***	—	—
Uppdel. till vari- abel J och L (dub- bel vikt) o. BB	I	41	17	+ 0,24	+ 1,79***	II-I	+ 0,24	+ 1,79***	Bernoullis	I+II, III	+ 0,25***	+ 0,19*	+ 0,31	+ 0,28
	II	49	58	+ 1,13***	+ 2,00***	III-I	+ 1,13***	+ 2,00***	korr.koeff. I, II+III	I, II+III	+ 0,30**	+ 0,33***	+ 0,24	+ 0,41
	III	70	57	+ 0,89***	+ 0,21	III-II	+ 0,89***	+ 0,21	korrelationskvoten		0,32***	+ 0,41***	—	—
Uppdeln. till 10 variabler som gav signifikans i uf- materialet	I	22	17	+ 0,44	+ 1,54**	II-I	+ 0,44	+ 1,54**	Bernoullis	I+II, III	+ 0,30***	+ 0,22*	+ 0,34	+ 0,16
	II	38	46	+ 1,88***	+ 1,52**	III-I	+ 1,88***	+ 1,52**	korr.koeff. I, II+III	I, II+III	+ 0,37***	+ 0,29**	+ 0,26	+ 0,26
	III	59	54	+ 1,44**	- 0,02	III-II	+ 1,44**	- 0,02	korrelationskvoten		0,34***	+ 0,27*	—	—

kommer — gjorts utan hänsyn till återfallen.

e) Urvalet av variabler är aprioristiskt i de fyra första kombinationerna. Där bör sambandet med återfallen inte bli systematiskt annorlunda — vare sig högre eller lägre — i ett stickprov av individer av samma slag som det studerade. (Därmed naturligtvis inte sagt att sambandet blir oförändrat — inom slumpgränserna — om klientelet, anstaltsbehandlingen, övervakningen, situationen efter utskrivningen, lagstiftningen o. s. v. ändras.) Femte och åttonde variabelserierna har sammansatts med ledning av resultaten i båda klientelgrupperna. Det är föga troligt, att någon av variablernas samband med återfallen är rent slumpmässigt, så att kombinationerna därför borde ge svagare samband med återfallen i ett annat stickprov. Åtminstone gäller detta om variablerna i åttonde uppsättningen. Däremot kan sambanden i ett nytt stickprov tänkas bli något försvagade, eftersom något av de säkerställda sambanden kan ha råkat bli särskilt starkt i det studerade materialet och därigenom räckt till signifikans. I regel torde de bli svagare i andra stickprov. Den sjätte kombinationen utgör ett slags negativt urval av variabler. I regel borde den visa något »bättre» resultat i andra stickprov. Sjunde och nionde uppsättningarna slutligen har konstruerats med hänsyn till resultaten i endera av de två klientelgrupperna — sjunde i sff- och nionde i uf-materialet. I de grupperna kan alltså dessa serier innehålla variabler som fått sina samband helt slumpmässigt eller fått dem förstärkta av slumpen. De båda »skalorna» har emellertid »korsvaliderats» i den andra klientelgruppen, d. v. s. deras samband har prövats i den andra klientelgruppen, där de kan sägas vara a priori.

Av tabell 30 framgår, att serierna visserligen genomgående differentierade dåligt mellan första och andra återfallsklassen i uf-materialet och dåligt eller inte alls mellan andra och tredje klassen i sff-materialet, men att deras samband med återfallen var säkerställda — utom möjligen för variablerna i »personlighetsstatus». Där var sambandet tvivelak-

tigt med bara enstaka signifikanser. Den serien gav alltså sämsta resultatet. Därefter kom »13 belastningsfaktorer» och de icke-signifikanta variablerna. För den senare kombinationen tyder dock det i synnerhet i uf-materialet tämligen påtagliga sambandet på att ytterligare en del reella samband fanns bland de icke säkerställda. Vi har således möjligen varit försiktiga i överkant och därigenom gått miste om något reellt samband. Övriga »skalor» gav sinsemellan ungefär lika starka samband. Resultatet blev alltså ungefär detsamma med alla 26 variablerna, med bara de sociala variablerna, och med 10, 7, 3 eller 2 säkerställda variabler — åtminstone med de metoder att uppskatta sambandens styrka som användes i tabell 30. Sjunde och nionde kombinationerna gav något men inte mycket sämre resultat i den grupp där de korsvaliderades än i den grupp där de konstruerades.

20. *Kunde en prognos av återfallen ha gjorts med ledning av data om klientelet före och under anstaltsvistelsen?*

För att besvara den frågan fortsätter vi att använda de 26 variablerna och de 9 »skalorna» i förra avsnittet. Från dem skall förutsägas vilken återfallsklass de olika individerna kom att tillhöra. Vi försöker ange fördelningen dels på alla tre återfallsklasserna, dels på två klasser: »återfall utan två års återfallsfri tid» — »övriga fall» (d. v. s. första och andra återfallsklasserna sammanslagna). Data kan sägas ha prognostiskt värde, om andelen korrekta förutsägelser av individernas återfallsklass blir tillräckligt stor. Man bör inte kräva att alla fall skall förutsägas korrekt. Inte ens efter mycket ingående undersökningar gör väl den mest kompetente expert anspråk på att kunna göra en 100-procentig prognos. Ännu mindre kan en sådan då väntas av ett så schematiskt förfarande som det som kan komma i fråga här. A andra sidan visar inte enstaka korrekt förutsagda fall, att metoden har prognostiska meriter. Varje metod att förutsäga återfallen — även metoder som använder enbart tärningar, spelkort, »random numbers» eller andra renodlade slumpmekanismer — kan räk-

na med åtminstone några lyckade utsagor. Man kan då fordra, att andelen rätt sorterade individer enligt vår metod skall vara större än den andel som kan väntas bli rätt fördelad vid rent slumpmässiga förfaranden. Vidare kan man jämföra med prognoser som kan göras ur enbart totalfrekvenserna utan användning av värdena på de 26 variablerna.

Vid beräkning av jämförelseresultat kan man utgå från antingen att man känner totalfrekvenserna av de olika återfallsklasserna — i den ena eller i båda klientelgrupperna — eller att man inte känner dem och måste göra vissa antaganden om dem. Här finns många möjligheter. Vi väljer på följande sätt.

1. Totalfrekvenserna i återfallsklasserna är kända i båda materialen.

a) De givna antalen i klasserna tas ut slumpmässigt. Väntade värdet för antalet rätt placerade blir då vid tre klasser i uf-materialet 10,5 (klass I) + 6,8 (klass II) + 70,1 (klass III) d. v. s. 87,4 (43 %). Med två klasser blir väntade värdet 34,1 (I + II) + 70,1 (III) = 104,2 (52 %). I sff-materialet blir motsvarande väntade värden 5,0 + 5,0 + 39,0 = 49,0 (43 %) och 20,0 + 39,0 = 59,0 (51 %). I totalmaterialet blir då väntade värdena 136,4 (43 %) vid tre återfallsklasser och 163,2 (51 %) vid två klasser. Om man använder 5 %-nivån för ett »ensidigt» signifikantest, blir övre gränsen för vad som lämpligen tillskrivs slumpen 97 (48 %, tre klasser) och 116 (57 %, två klasser) i uf-materialet, 57 (50 %, tre klasser) och 68 (59 %, två klasser) i sff-materialet, 149 (47 %, tre klasser) och 178 (56 %, två klasser) totalt. Antalet riktiga förutsägelser måste bli högre än dessa värden för att prognosförmågan skall vara signifikant bättre än vad de rena slumpmekanismerna åstadkommer.

b) Man placerar alla individer i den största klassen. På detta »mekaniska» sätt får man 119 (59 %) resp. 67 (58 %) rätt, d. v. s. 186 (59 %) rätt totalt genom att endast utnyttja en eventuell kunskap om vilken klass som är störst. Ofta fordrar man — om man alls jämför med denna »mekaniska» prognosmetod — att de prövade prognosinstrumenten skall ge flera rätt än vad kunskapen om den största klassen förmår ge. Om man går ett steg vidare och kräver ett resultat som är signifikant överlägset, behövs i vårt material mer än 130 (64 %) rätt i uf-gruppen, 75 (65 %) i sff-gruppen och 200 (63 %) totalt.

2. Totalfrekvenserna i återfallsklasserna är okända. Man antar — exempelvis på grund av tidigare erfarenhet av liknande material — att 50 % av individerna faller i tredje återfallsklassen, medan de två andra klasserna får 25 % vardera.

a) Slumpmässigt kan man då vänta att få $11,5 + 9,25 + 59,5 = 80,25$ (40 %) rätt i uf-materialet och $6 + 6 + 33,5 = 45,5$ (40 %) rätt i sff-materialet, d. v. s. 125,75 (40 %) rätt totalt med tre återfallsklasser. Med två klasser blir de väntade värdena $41,5 + 59,5 = 101$ (50 %) i uf- och $24 + 33,5 = 57,5$ (50 %) i sff-materialet, d. v. s. 158,5 (50 %) totalt. För att dessa väntade värden signifikant skall överskridas krävs flera rätt än 91 och 53 (tre klasser), 113 och 66 (två klasser), 139 och 173 (totalt, två resp. tre återfallsklasser). Både de väntade värdena och signifikansgränserna ligger alltså lägre i detta fall än i förutsättningen 1 a) ovan.

b) Man placerar alla i största återfallsklassen, den tredje. Denna räknas som den största även då de två andra är sammanlagda. Signifikansgränserna och antalet rätta förutsägelser blir då desamma som i 1 b) ovan.

Prognos av fördelningen på två återfallsklasser gjordes med varje enskild variabel och med varje »skala». Värdena på varje variabel och skala delades på två intervall, en för vardera återfallsklassen. Prognos av fördelningen på tre återfallsklasser utfördes med de variabler där två uppdelningar — som alltså gav tre klasser — hade använts, och med »skalorna». Värdena delades då på tre klasser. Samma uppdelningar som tidigare användes för variablerna. Om en variabel hade två uppdelningar, användes vid prognosen av två återfallsklasser den uppdelning som gav totalfrekvenser närmast återfallsklassernas. Variabelkombinationerna delades på två sätt efter jämförelsevärdens förutsättningar, dels så att totalfördelningen så nära som möjligt anslöt till den faktiskt erhållna fördelningen på återfallsklasser (första jämförelsevärdena), dels så att totalfördelningen så nära som möjligt blev 25—25—50 resp. 50—50 (andra jämförelsevärdena). Vid prognosen av två återfallsklasser med enskilda variabler jämförs lämpligen variablerna C, I, PQR och BB med den första serien slumpvärden och övriga variabler med den andra serien. Ingen av delningarna gav variablerna eller kombinationerna någon fördel framför jämförelseserierna.

Antal med enskilda variabler korrekt fördelade individer framgår av tabell 31, medan tabell 32 visar prognosutfallet för de nio variabelkombinationerna. I tabellerna har också jämförelsevärdena insatts. (De väntade slumpfrekvenserna har avrundats, varför summorna inte alltid stämmer.)

I tabell 31 varierar antal rätt placerade betydligt mellan olika variabler, vilket åtminstone delvis beror på totalfrekven-

Tabell 31. Antal korrekt placerade individer vid prognos av återfallsklass med enskilda variabler

Variabel	Två återfallsklasser						Tre återfallsklasser														
	uf			sff			totalt			uf			sff			totalt					
	I+II	III	Σ	I+II	III	Σ	I+II	III	Σ	I	II	III	Σ	I	II	III	Σ				
A Uppväxtort	53	60	113	32	23	55	83	168	—	—	—	—	—	—	—	—	—				
B Uppfostrare	41	64	105	24	38	62	65	102	167	—	—	—	—	—	—	—	—				
C Spec. ogyrnars. uppväxtomständigh.	40	71	111	18	51	69	58	122	180	—	—	—	—	—	—	—	—				
D Skolutbildning	70	18	88	40	7	47	110	25	135	—	—	—	—	—	—	—	—				
E Yrkesutbildning	15	109	124	12	53	65	27	162	189	—	—	—	—	—	—	—	—				
FG Yrkesinriktning	21	93	124	12	47	59	43	140	183	—	—	—	—	—	—	—	—				
FG Arbetsbyten	34	94	128	13	50	63	47	144	191	—	—	—	—	—	—	—	—				
H Bindn. till andra könst.	27	88	115	10	55	65	37	143	180	—	—	—	—	—	—	—	—				
I Tidigare samhällsåtg. ej frihetsber.	38	66	104	21	39	60	59	105	164	—	—	—	—	—	—	—	—				
J Tidigare anstaltsbehandling	54	72	126	27	49	76	81	121	202	—	—	—	—	—	—	—	—				
K Asocialitet	44	59	103	26	38	64	70	97	168	—	—	—	—	—	—	—	—				
L Brottsstyp	8	115	123	9	62	71	17	177	194	—	—	—	—	—	—	—	—				
PQR sjukdomar, skador, defekter	34	47	81	20	23	43	54	70	124	—	—	—	—	—	—	—	—				
S Allmän psykisk mognadsgrad	64	37	101	41	5	46	105	42	147	—	—	—	—	—	—	—	—				
T Intelligens	77	9	86	43	4	47	120	13	133	—	—	—	—	—	—	—	—				
U Psykisk rörlighet	58	50	108	35	13	48	93	63	156	—	—	—	—	—	—	—	—				
V Aktivitetstyp	51	53	104	29	18	47	80	71	151	—	—	—	—	—	—	—	—				
X Känsloreaktionstyp	26	97	123	7	53	60	33	150	183	—	—	—	—	—	—	—	—				
Y Reaktion inför yttre incitament	53	59	112	28	29	57	81	88	169	—	—	—	—	—	—	—	—				
Z Kontaktattityd	61	42	103	32	30	62	93	72	165	—	—	—	—	—	—	—	—				
Å Intressestyp	42	66	108	24	42	66	66	108	174	—	—	—	—	—	—	—	—				
Ä Uthållighet	47	65	112	22	44	66	69	109	178	—	—	—	—	—	—	—	—				
Ö Social personlighet	40	60	100	23	41	64	63	101	164	—	—	—	—	—	—	—	—				
AA Speciella symptom	63	40	103	37	19	56	100	59	159	—	—	—	—	—	—	—	—				
BB Allmän reaktionstyp	21	115	136	12	67	79	33	182	215	—	—	—	—	—	—	—	—				
HH Svårbehandlad-icke svårbehandlad	50	65	115	28	35	63	78	100	178	—	—	—	—	—	—	—	—				
Slumpfrekvens, deln. efter fakt. frekvens	34	70	104	20	39	59	54	109	163	—	—	—	—	—	—	—	—				
Slumpfrekvens, deln. apriori	42	60	102	24	34	58	66	98	159	—	—	—	—	—	—	—	—				
Alla placerade i största klassen	—	119	119	—	67	67	—	186	186	—	—	—	—	—	—	—	—				
Slumpfrekvens, deln. efter: } för signifik.																					
faktisk frekv. } på 5%-nivån	117	117	117	69	69	69	179	179	179	—	—	—	—	—	—	—	—				
apriori	114	114	114	67	67	67	174	174	174	—	—	—	—	—	—	—	—				
Alla i största klassen	131	131	131	76	76	76	201	201	201	—	—	—	—	—	—	—	—				
Antal individer	83	119	202	48	67	115	181	186	317	46	37	119	202	24	24	67	115	70	61	186	317

Tabell 32. Antal korrekt placerade individer vid prognos av återfallsklass med variabelkombinationer

Kombination	Material	Deln. närmast fakt. återfallsrek.							Deln. närmast 25-25-50 (50-50)						
		två klasser			tre klasser				två klasser			tre klasser			
		I+II	III	Σ	I	II	III	Σ	I+II	III	Σ	I	II	III	Σ
13 belastn.faktorer	uf	41	95	136	15	7	95	117	53	67	120	24	7	67	98
	sff	25	46	71	8	4	46	58	32	26	58	8	4	46	58
	totalt	66	141	207	23	11	141	175	85	93	178	32	11	113	156
26 variabler	uf	44	87	131	16	7	87	110	52	75	127	16	9	75	100
	sff	26	42	68	11	5	42	58	28	38	66	11	4	38	53
	totalt	70	129	199	27	12	129	168	80	113	193	27	13	113	153
Social status	uf	44	88	132	22	6	88	116	62	63	125	22	15	63	100
	sff	28	42	70	9	9	42	60	28	42	70	9	9	42	60
	totalt	72	130	202	31	15	130	176	90	105	195	31	24	105	160
Personlighets-status	u	38	88	126	14	7	88	109	48	65	113	14	11	65	90
	sff	19	46	65	10	5	46	61	28	34	62	10	8	34	52
	totalt	57	134	191	24	12	134	170	76	99	175	24	19	99	142
7 signifikanta variabler	uf	52	79	131	16	6	88	110	52	79	181	16	9	79	104
	sff	29	42	71	9	9	42	60	29	42	71	9	9	42	60
	totalt	81	121	202	25	15	130	170	81	121	202	25	18	121	164
Resterade 19 variabler	uf	45	79	124	15	9	79	103	45	79	124	15	14	63	92
	sff	25	39	64	7	3	39	49	25	39	64	7	3	39	49
	totalt	67	118	188	22	12	118	152	70	118	188	22	17	102	141
Variablerna J+BB	uf	46	84	130	16	6	84	106	61	61	122	16	6	84	106
	sff	24	51	75	11	4	51	66	30	39	69	11	7	39	57
	totalt	70	135	205	27	10	135	172	91	100	191	27	13	123	163
Variablerna J+L+BB	uf	46	83	129	18	6	83	107	46	83	129	18	6	83	107
	sff	24	50	74	13	3	50	66	30	38	68	13	6	38	57
	totalt	70	133	203	31	9	133	173	76	121	197	31	12	121	164
10 i uf-materialet signifikanta variabler	uf	47	86	133	15	7	86	108	59	70	129	17	6	70	93
	sff	27	45	72	8	9	45	62	33	36	69	10	6	36	52
	totalt	74	131	205	23	16	131	170	92	106	198	27	12	106	146
Väntad slumpfrekvens	uf	34	70	104	11	7	70	87	42	60	101	12	9	60	80
	sff	20	39	59	5	5	39	49	24	34	58	6	6	34	46
	totalt	54	109	163	16	12	109	136	66	94	159	18	15	94	126
Alla placerade i största klassen	uf	—	119	119	—	—	119	119	—	119	119	—	—	119	119
	sff	—	67	67	—	—	67	67	—	67	67	—	—	67	67
	totalt	—	186	186	—	—	186	186	—	186	186	—	—	186	186
för signifikans på 5%-nivån fordras vid	slumpfrekvens	uf	—	117	—	—	—	98	—	—	114	—	—	—	92
	sff	—	—	69	—	—	—	58	—	—	67	—	—	—	54
	totalt	—	—	179	—	—	—	150	—	—	174	—	—	—	140
alla i största klassen	uf	—	—	131	—	—	—	131	—	—	131	—	—	—	131
	sff	—	—	76	—	—	—	76	—	—	76	—	—	—	76
	totalt	—	—	201	—	—	—	201	—	—	201	—	—	—	201

serna i uppdelningarna. För båda tabellerna gäller att antalen blir betydligt högre, när fördelningen på två klasser skall anges än när man har tre klasser att välja mellan. Det bör påpekas, att prognosen av två återfallsklasser i sff-materialet utförs med den gruppering av klasserna som tidigare visat sig ge de svagaste sambanden med återfallen.

Vid prognos av två återfallsklasser har tre av de enskilda variablerna, nämligen J, L och BB, signifikant större antal rätt än slumpmetoderna i uf-, sff- och totalmaterialet. Variablerna C, E, FG (båda), X och HH har korrekta förutsägelser till ett antal som signifikant överskrider slumpmetodernas i ett av delmaterialen och totalt. Variablerna H, A och Å ger totalt signifikant bättre resultat än slumpmetoderna, men antalet korrekta förutsägelser i delmaterialen är för litet för signifikans. De tre variabler vilkas samband med återfallen var säkrast, har alltså även här klart säkerställda samband. Av de fyra övriga variablerna med som säkerställda betraktade samband, återkommer nu FG (arbetsbyten) och HH bland dem med signifikans i ett delmaterial och totalmaterialet samt variabeln A bland dem med signifikanta samband i totalmaterialet. Den sjunde variabeln, Z, som ju hade det minst säkra sambandet, återkommer inte, vilket dock åtminstone delvis beror på ofördelaktiga totalfrekvenser. Som tidigare ger också vissa andra variabler signifikans, vilket stöder slutsatsen att ytterligare icke-slumpmässiga samband med återfallen finns i materialet. — Vid prognos av tre återfallsklasser når variabeln C i uf-materialet, variablerna I och BB i sff-materialet men ingen i totalmaterialet signifikant över slumpnivån. Inga variabler når vid tre återfallsklasser upp till den »mekaniska» prognosens effektivitet. — Vid två återfallsklasser överträffas denna i uf-materialet av variablerna E, FG (båda), J, L och BB, i sff-materialet av J, L och BB och i totalmaterialet av E, FG (arbetsbyten), J, L och BB. Av dessa når dock endast J och BB upp till signifikant överlägsenhet. Variabeln J får signifikant flera korrekta förutsägelser i sff-

och totalmaterialet, variabeln BB i båda materialen och totalt.

Skalorna ger i allmänhet något fler korrekta förutsägelser än de enskilda variablerna. Deras överlägsenhet är något mer markerad vid tre än vid två återfallsklasser. Vid två klasser blir medeltalet rätt förutsagda placeringar 200 resp. 191 för kombinationerna i de båda uppdelningarna mot 170 för variablerna. Tre enskilda variabler, J, L och BB har dock mer än 191 rätt, J och BB har mer än 200 rätt. I själva verket har den sistnämnda variabeln flera rätt än någon av skalorna med totalt 215 av 317, d. v. s. 68 % korrekta förutsägelser. Vid tre klasser blir medeltalen 170 och 154 rätt för serierna och 124 för variablerna. Av medeltalen framgår också att delningarna närmast de faktiska återfallsfrekvenserna ger bättre prognosförmåga än de rent aprioristiska delningarna. Detta visar sig vid närmare betraktande gälla för alla skalor — utom då delningarna blir desamma i båda fallen.

Vid delning närmast de faktiska återfallsfrekvenserna och prognos av två återfallsklasser ger skalorna i regel signifikant bättre förutsägelser än slumpprognoserna både i delmaterialen och totalt. Undantag är »26 variabler», »personlighetsstatus» och »resterande 19 variabler» i sff-materialet. Samtliga utom »personlighetsstatus» och »resterande 19 variabler» i sff-materialet når utöver vad prognosen in enbart totalfrekvenserna presterar. Signifikant över når i uf-materialet alla utom »personlighetsstatus», »resterande 19 variabler» samt kombinationerna J + BB och J + L + BB, i sff-materialet ingen skala och i totalmaterialet alla utom »26 variabler», »personlighetsstatus» och »resterande 19 variabler». Vid prognos av tre återfallsklasser når fortfarande alla skalor signifikant över slumpresultaten. Undantag är bara »resterande 19 variabler» i sff-materialet. Över den »mekaniska» prognosens antal korrekta förutsägelser når dock ingen skala.

Vid den aprioristiska delningen och prognos av två återfallsklasser blir resultatet för skalorna i regel signifikant

bättre än slumpprognoserna. Undantag är här »personlighetsstatus» i uf- och sff-materialen, »13 belastningsfaktorer», »26 variabler» och »resterande 19 variabler» i sff-materialet. De flesta skalor når också över resultatet för den »mekaniska» prognosen ur totalfrekvenserna. Det gör dock inte »personlighetsstatus» i något material, »13 belastningsfaktorer» och »resterande 19 variabler» i sff-materialet och totalt samt »26 variabler» i enbart sff-materialet. Signifikansgränsen passerar i uf-materialet bara av »7 signifikanta variabler», i sff-materialet inte av någon och totalt endast av »7 signifikanta variabler». Vid prognos av tre återfallsklasser når skalorna i allmänhet upp till signifikant överlägsenhet över slumpprognoserna. Undantag är »personlighetsstatus» i uf-materialet, »26 variabler», »personlighetsstatus», »resterande 19 variabler» och »10 signifikanta variabler» i sff-materialet samt »resterande 19 variabler» i totalmaterialet. Upp till den »mekaniska» prognosens resultat når endast J + BB i sff-materialet.

Vid jämförelserna ovan och vid jämförelse av resultaten för de olika skalorna sinsemellan bör beaktas att antalet korrekta förutsägelser varierar med placeringen av delningslinjerna, vilket ju också framgår av skillnaderna mellan de två delningarna i tabell 32. I stort sett finner man dock följande. Variablernas prognosförmåga varierar starkt. För åtskilliga av dem ligger dock antalet rätt placerade individer signifikant över slumpmetodernas antal rätta placeringar. Två variabler, »tidigare anstaltsvistelse» och »allmän reaktionstyp under anstaltsvistelsen» uthärdar vid två återfallsklasser utan vidare jämförelsen med prognosmetoden att placera alla individer i största återfallsklassen. Den senare av de två variablerna har den klart bästa prognosförmågan av alla här prövade prognosinstrument. Av skalorna visar »personlighetsstatus» och »resterande 19 variabler» sämsta resultaten. Deras förmåga är ofta inte signifikant överlägsen slumpmetodernas. Övriga skalor har en prognosförmåga utöver den slumpmässiga. Vid prognos av två återfallsklasser består vissa

kombinationer jämförelsen med prognosen enbart ur totalfrekvenserna.

I jämförelse med vad en del andra prognosundersökningar kan visa fram, ter sig våra resultat blygsamma. Prognosen ger minst 32 % fel, medan exempelvis makarna Glueck i »Unraveling Juvenile Delinquency» får mindre än 20 % fel i vissa skalor.¹ Minskningen av antalet fel från vad en prognos ur enbart totala återfallsfrekvensen presterade, blev hos dem över 60 %, medan vi får högst 22 % felminskning i totalmaterialet (102 fel och 115 rätt för »allmän reaktionstyp under anstaltsvistelsen», vilket är 29 fel mindre än 131 fel och 186 rätt). En del av dessa skillnader kan dock ha rent tekniskt-statistiska förklaringar.

a) Felen blir ganska få, när alla placeras i största klassen, eftersom denna är så stor — nära 60 % i båda klientelgrupperna.

b) Som tidigare påpekats har våra skalor fått vissa formella egenskaper, som inte alla torde återfinnas — åtminstone inte i samma utsträckning — i en del prognosskalor med bättre prognosförmåga. Materialet var insamlat före observationsperioden, slumpinflytandena hade reducerats vid intervallindelningen av variablerna, vid urvalet av variabler och genom att inga vikter anpassats till data. Inte heller vid intervallindelningen i själva skalan hade prediktionsförmågan pressats till det yttersta.

Om man konstruerar prognosskalor så att man maximerar deras prognosförmåga i originalmaterialet, måste man, som redan framhållits, räkna med att prognosförmågan blir något mindre i ett nytt material. Om man vill jämföra våra skalors effektivitet med effektiviteten hos skalor med maximerad prognosförmåga i originalmaterialet — ex.vis makarna Gluecks' — kan denna jämförelse göras även med de andra skalornas resultat på nytt material. Även en sådan jämförelse låter sig försvaras och blir inte fullt så ofördelaktig för våra skalor.

De uppgifter om de intagna som be-

¹ Se t. ex. *Agge, Boalt m. fl.*, Kriminologi, Stockholm 1955, sid. 300—303.

gagnats i denna undersökning kan knappast ensamma ge ett praktiskt användbart prognosinstrument eftersom andelen felaktiga förutsägelser är av storleksordningen minst 30 %. (Svagheten att ge för många fel torde gälla de flesta andra prognosinstrument av denna typ.) Emellertid kan man ju ändå anse sig ha en viss nytta av den partiella upplysning som uppgifterna dock ger. Det är tydligt att man då utan olägenhet kan avvara de något tvivelaktiga skattningarna av de intagnas personlighetsstatus. (Därmed är inte sagt att detsamma skulle gälla om andra psykologiska uppgifter.) I stället finge uppmärksamheten koncentreras till de av våra data som är enkla och lättregistrerade, av typen »tidigare anstaltsvistelse» och »brottstyp» och till den mera valida bedömningen av beteendet under anstaltsvistelsen. Genom sin enkelhet har dessa uppgifter vissa förtjänster som komplement till annan, på mera ingående individualundersökningar grundad kunskap om klientelet.

SAMMANFATTNING

21. *Undersökningens första del* är en beskrivning av 2 602 unga lagöverträdare, som under år 1949 första gången dömdes för straffregisterbrott eller fick åtalsfrågan prövad av åklagare enligt lagen av den 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga. Materialet omfattar i princip ett helt års debuterande straffmyndiga ungdomsbrottslingar under 21 år. Ett huvudsyfte med undersökningen var att belysa återfallsrisken för de unga lagbrytare, som fått en första villkorlig dom eller en första åtalseftergift enligt 1944 års lag.

Endast svenska medborgare ingår i materialet. Av de undersökta var 1 958 i åldern 15—18 år och 644 i åldern 18—21 år. De båda åldersgrupperna är inte likvärdiga, då vissa bötesbrottslingar bland de äldre inte kunde medtagas. Flickornas antal uppgick till 346, d. v. s. 13 procent av fallen.

De unga lagöverträdarna var övervägande egendomsbrottslingar. Tjuvnad av något slag hade begåtts av omkring hälft-

ten av ynglingarna och egenmäktigt och grovt egenmäktigt förfarande — i flertalet fall innebärande fordonstillgrepp — av omkring 30 procent. Vålds- och sexualbrott var förhållandevis få. Flickornas brott bestod nästan uteslutande av egendomsbrott, varav tjuvnad dominerade.

De undersökta ungdomarnas kriminalitet skiftade starkt i svårhetsgrad, trots att enbart bötesbelagda brott — såsom fylleri, enkla trafikförseelser etc. — inte medtagits. Ungdomarna i 18—21-årsgruppen var alla straffregisterbrottslingar. I 15—18-årsgruppen hade omkring hälften av såväl ynglingar som flickor begått brott av straffregisterkaraktär. För de fall som meddelades åtalseftergift företogs en klassificering efter brottets svårhetsgrad, varvid knappt hälften bedömdes ha begått brott motsvarande straffregisterbrott medan två femtedelar begått brott som inte kunnat medföra allvarligare påföljd än böter. Omkring en tiondel av eftergiftsfallen kunde inte med säkerhet föras till någon av de nämnda kategorierna.

Åtalseftergift var den dominerande reaktionsformen i den yngre gruppen och tillämpades för tre fjärdedelar av både män och kvinnor. Huvudparten av de övriga blev villkorligt dömda eller fick böter. Ovillkorligt frihetsstraff förekom endast undantagsvis. — I den äldre gruppen dominerade villkorlig dom, som meddelades för 95 procent av flickorna och 80 procent av ynglingarna. Frihetsstraff förekom för 12 procent av ynglingarna.

En fördelning av alla undersökta efter de reella samhällsätgärder, som företogs inom de rättsliga ingripanden ram, visar att anstaltsbehandling på ungdomsvårdsskola eller fängvårdsanstalt förekom för ett mycket litet antal av de unga förstagångsbrottslingarna, nämligen för 5 procent av flickorna, för 4 procent av de yngre och för 12 procent av de äldre ynglingarna. Alla övriga åtgärder var utan frihetsberövande. För en tredjedel av de yngre och tre fjärdedelar av de äldre ynglingarna ordnades övervakning genom barnavårdsnämnd eller domstol. Omkring 20 procent av de yngre och mindre än 10 procent av de äldre fick

enbart ett bötesstraff. Majoriteten av de övriga fick »varning», varmed här menas, att barnavårdsnämnden gav formell varning eller att myndigheterna lät bero vid den varning, som det rättsliga ingripandet i sig självt innebar för den unge.

De unga förstagångsbrottslingarna var koncentrerade till städerna, i första hand storstäderna. Tjugusju procent av de yngre och 34 procent av de äldre ynglingarna hörde hemma i storstäder, jämfört med 15 resp. 17 procent av totalbefolkningen i motsvarande åldrar. På landsbygden (här innefattat också andra tätorter än städer) var de unga lagöverträdarna däremot underrepresenterade i förhållande till folkmängden. Absolut sett var dock ett rätt betydande antal förstagångsbrottslingar bosatta utom städerna; nämligen 42 procent av de yngre och 36 procent av de äldre ynglingarna.

22. Undersökningsfallen följdes under en observationsperiod på 5 år varunder följande slag av återfallsbrott noterades:

a) för samtliga fall: straffregisterbrott
b) för fall under 18 år: brott, för vilket åtalsfrågan prövats enligt 1944 års lag

c) för fall som intagits på ungdomsvårdsskola: brott, för vilket åtal underlåtit enligt barnavårdslagen 44 § 3 mom., dock ej enbart bötesbelagda brott.

Bland männen återföll under 5-årsperioden 37 procent av de yngre och 34 procent av de äldre villkorligt dömda. De manliga eftergiftsfall som begått brott av straffregisterkaraktär återföll till 39 procent, medan de som begått lindrigare brott återföll till 19 procent. Totalt återföll 29 procent av alla män, som vid sitt första brott fick åtalseftergift.

Kvinnorna i motsvarande kategorier återföll betydligt mindre än männen, nämligen med 16 procent bland eftergiftsfallen, 17 procent bland de yngre och 15 procent bland de äldre villkorligt dömda.

De ynglingar under 18 år som fick en bötesdom vid sitt första brott återföll med 17 procent och de ynglingar över 18 år som dömdes till annat än villkor-

lig dom återföll med 41 procent. Återfallstalen för samtliga undersökningsfall blev 28 procent för de yngre och 36 procent för de äldre ynglingarna samt 13 procent för de yngre och 16 procent för de äldre flickorna. Återfallsrisken var störst för det första observationsåret och sjönk sedan i stort sett för varje år.

23. Vid första återfallet tillämpades villkorlig dom för ungefär hälften av alla återfallna i hela materialet. Förnyad åtalseftergift fick omkring en femtedel av dem som återföll efter att ha fått eftergift vid sitt första brott. I den äldre åldersgruppen tillgreps frihetsstraff för drygt hälften av alla första gången återfallna.

Återfallstalen för de olika reella reaktionsformerna (varning, böter, övervakning och anstaltsbehandling) återspeglar att de användes på olika klientel. Av männen i yngre gruppen återföll de som vid sitt första brott fick varning till 19 procent, de som fick böter till 17 procent, övervakningsfallen till 34 och anstaltsfallen till 86 procent (om även återfall under själva anstaltstiden medräknas). — Av alla ynglingar i åldern 15—18 år, som vid sitt första brott behandlades utan frihetsberövande återföll sammanlagt 25 procent. Elva procent togs in på anstalt någon gång under 5-årsperioden, medan 14 procent behandlades med öppna åtgärder även vid återfall.

Av de äldre ynglingarna återföll övervakningsfallen till 36 procent och anstaltsfallen till 47 procent. Av alla som behandlades utan frihetsberövande återföll 32 procent, varav 10 procent utan och 22 procent med anstaltsbehandling. Flickornas återfall var i genomsnitt hälften så talrika som ynglingarnas och endast en mindre del togs in på anstalt vid återfall.

Det vanligaste återfallsbrottet var tjuvnad, även bland dem som debuterade med brott av annan typ. Återfallstalen blev olika stora för olika typer av förstagångsbrott. De som första gången begått tjuvnad eller egenmäktigt förfarande återföll mer än de som begått vålds- eller sexualbrott.

Olikheter i återfallstal föreligger även

för förstagsångsbrottslingar från olika samhällstyper. I stort sett återföll storstadsklientelet mest, det övriga stadsklientelet något mindre och landsbygdsklientelet minst. De äldre ynglingarna återföll sålunda med 45 procent i storstäder och med 30 procent på landsbygd. Motsvarande tal för de yngsta männen var 37 resp. 20 procent. Särskilt framträdande var återfallsbenägenheten för vissa kategorier av män under 18 år, hemmahörande i storstäder. Så t. ex. återföll drygt hälften av de storstadsynglingar som fått åtalseftergift för brott av straffregisterkaraktär.

24. *Undersökningens andra del* är dels en studie över frekvensen av återfall i brott hos ett anstaltsklientel, dels en undersökning av det eventuella prognosvärdet hos vissa uppgifter som stod till buds om klientelet. Undersökningen bygger på ett material av manligt fångvårdsklientel, som tidigare undersökts i annat sammanhang. Materialet består av 202 ungdomsfängelseelever, 112 straff- och fängelsefångar och 3 förvarade, alla i åldern 18—21 år, vilka var intagna på fångvårdsanstalt den 1 april 1950. Genom den tidigare undersökningen fanns tillgängliga vissa sociala, medicinska och psykologiska data om de intagna samt uppgifter om deras beteende på anstalten. Vissa »egenskaper» hos undersökningsfallen fanns således angivna. Innebörden av de psykologiska uppgifterna var dock osäker.

De intagna observerades i fråga om återfall i straffregisterbrott fr. o. m. frigivningen (provutskrivningen) från den pågående anstaltsvistelsen och till den 1 november 1955. För alla utom 6 individer blev observationstiden minst tre år. Endast 22 procent återföll inte i brott. Återfallstalet blev praktiskt taget detsamma bland ungdomsfängelseklientelet som bland straff- och fängelsefångarna. De undersökta fördelades på återfallsklasser med hänsyn till hur lång tid de varit återfallskapabla utan att begå nya brott. Endast 41 procent hade varit fria 2 år eller längre utan återfall.

25. En statistisk analys visade att återfallsbenägenheten stod i samband med vissa av de förut registrerade egenskaperna hos de intagna. I första hand återföll de, som förut varit intagna på anstalt, de som begått tjuvnad och motorfordonstillgrepp och de som betecknats som »rymmare», »allmänt opålitliga» eller »eljest svårhanterliga» under anstaltstiden. Förmodligen fanns även samband mellan återfallsbenägenhet och täta arbetsbyten, liten uthållighet, egenskapen att vara »svårbehandlad» på anstalten och möjligen även »kontaktattityden», men med hänsyn till risken för enstaka slumpmässiga signifikanser bland de talrika egenskaperna (variablerna) betraktades dessa senare samband som endast med någon tvekan säkerställda.

Vissa egenskaper hos de intagna kombinerades till »skalor». Nio sådana konstruerades. I regel befanns dessa kombinationer ha ett klart samband med återfallsbenägenheten. Svagast visade sig sambandet vara för en kombination av psykologiska variabler, därefter för en uppsättning variabler utan signifikanta samband med återfallen. De starkaste sambanden framträdde vid följande kombinationer: a) alla »sociala» variabler b) hela uppsättningen variabler c) kombinationer av sådana variabler som visat säkerställda samband med återfallsbenägenheten d) »tidigare anstaltsvistelse» i kombination med »beteende under anstaltstiden» e) de båda nyssnämnda variablerna med tillägg av »brottstyp».

Analysen visade sålunda att de egenskaper hos klientelet som gav det starkaste utslaget i fråga om återfallsbenägenhet antingen var lätt registrerbara (t. ex. tidigare anstaltsvistelse eller brottstyp) eller avsåg uppförandet under anstaltstiden. De senare uppgifterna hade man visserligen fått fram genom subjektiv bedömning av varje undersökningsfall, men bedömarna, som utgjordes av anstaltschefer, kuratorer etc., kunde förmodas vara särskilt sakkunniga.

De erhållna resultaten förefaller rimliga och väl förenliga med gängse kriminologisk uppfattning. Möjligen kan det

förefalla anmärkningsvärt, att uppförandet på anstalten visade ett jämförelsevis starkt samband med återfallsbenägenheten.

26. En prognos av återfallen försöktes dels med de enskilda variablerna, dels med de nio skalorna. Antalet korrekta förutsägelser jämfördes med vad som kunde åstadkommas rent slumpmässigt och genom en »mekanisk» prognos enbart med hjälp av totala antalet återfall. I regel hade skalorna bättre prognosförmåga än de enskilda variablerna. Den enskilda variabeln »allmän reaktionstyp under anstaltstiden» gav dock det allra största antalet korrekta förutsägelser och visade bättre förmåga än någon av skalorna. Denna variabel jämte »tidigare anstaltsvistelse» gav signifikant bättre resultat än den mekaniska prognosen ur totala återfallsfrekvensen.

Ytterligare några variabler gav flera rätt än den mekaniska prognosen och ytterligare några hade säkerställd prognosförmåga. Samtliga skalors förutsäggelseförmåga var säkerställd (vid förutsägelse av minst två års tid i frihet utan återfall), utom möjligen skalan av psykologiska variabler. Även signifikansen för en skala med »19 resterande variabler» var något tvivelaktig. Skalan med de psykologiska variablerna och skalan med de icke signifikanta variablerna nådde inte upp till den mekaniska prognosens resultat, men de andra skalorna överträffade detta, flera t. o. m. signifikant. Utfallet blev jämförelsevis gott redan med de variabler som tidigare visat de säkraste sambanden med återfallen. Vid en mera detaljerad pro-

gnos av tre återfallsklasser nådde ingen skala och ingen enskild variabel över den mekaniska prognosens resultat.

Prognosförmågan hos enskilda variabler och hos skalorna pressades inte till det yttersta. Intervallindelningar och vikter anpassades inte till data. Urvalet av egenskaper var aprioristiskt i fyra skalor. Två av de andra skalorna konstruerades med ledning av resultaten i den ena klientelgruppen och prövades sedan i den andra, där de kunde betraktas som aprioristiska.

Andelen korrekta förutsägelser blev under de mest gynnsamma av de prövade förutsättningarna endast 68 procent. I jämförelse med resultaten av en del kända prognosundersökningar, som når drygt 80 procent riktiga förutsägelser, var undersökningens resultat inte imponerande. Ätminstone en del av skillnaden kan dock sammanhänga med det stora antalet återfall i det använda materialet och med den omständigheten att inte slumpen utnyttjades mera för att öka andelen korrekta förutsägelser. Av det senare skälet bör de här redovisade resultaten i vissa avseenden även jämföras med vad andra prognosinstrument förmår, när de tillämpas på nytt material.

Den praktiska nyttan av de studerade variablerna och deras kombinationer för prognosändamål torde vara mycket begränsad. En prognos ur enbart dessa uppgifter torde vara praktiskt utesluten, eftersom felet kan antagas överskrida 30 procent. Däremot borde vissa enkla och lättregistrerade data kunna användas för att komplettera annan kunskap om klientelet (t. ex. tidigare anstaltsvistelse och uppförande på anstalten).

RECIDIVRISKEN VID OLIKA BROTTSTYPER MED SÄRSKILD HÄNSYN TILL INFLYTANDET AV ALKOHOLMISSBRUK

Av socialläkaren GUNNAR INGHE
och förste byråsekreteraren TORGNÝ LINDBERG

Kriminologiska institutet vid Stockholms högskola är f. n. sysselsatt med en undersökning över sambandet mellan alkoholmissbruk och brottslighet, vilken möjliggjorts genom generösa anslag av Svenska Bryggareföreningen. I samband härmed har recidivrisken vid olika slag av brottslighet undersökts.

Risken för återfall i brott växlar som bekant med hänsyn till kön, ålder, agglomeration, social situation, personlighetsstruktur m. m. För att man skall kunna mäta återfallsrisken vid olika brottstyper, är det därför nödvändigt att ta hänsyn till en rad olika faktorer. Undersökningen är ännu inte avslutad. I denna uppsats skall endast fragmentariskt belysas rangordningen mellan olika brottstyper med avseende på återfallsrisken jämte alkoholmissbrukets inflytande därpå.

Metodik

Som material har utnyttjats kriminalvårdens personakter och register rörande den årgång dömda (1947) som undersökningen avser. (En sedan 1954 pågående omläggning av aktsystemet och registrering har saknat betydelse för undersökningen, eftersom materialinsamlingen slutförts dessförinnan.) Beskaffenheten av det vid undersökningen utnyttjade materialet har, som framgår av följande redovisning, varit av växlande fullständighet för olika kategorier dömda.

Inom kriminalvården finnes beträffande de år 1947 dömda följande personuppgifter.

1. Villkorligt dömda.

a) Villkorligt dömda utan övervakning finns endast registrerade i straffregistret. Från straffregistret kan man inte plocka

ut alla som fått villkorlig dom utan övervakning under en viss tid. Däremot kan man få fram hur många sådana fall, som dömts under en viss tid utan att förut ha varit införda i straffregistret (d. v. s. utan att de straffrifyklarats eller varit villkorligt dömda eller ådömda frihetsstraff, förvaring eller internering, ådömda minst 60 dagsböter för brott mot förmögenhet och brott mot allmänheten, eller till böter med tillämpning av SL 5:6 eller, om de vid brottet varit under 18 år, till böter för brott, varå kunnat följa straffarbete, eller slutligen ådömda tvångsarbete).

I straffregisterakterna finns vanliga identifieringsdata samt faderns yrke. Dessutom finns fullständiga uppgifter om brottens art, tiden för deras begående och ansvarspåföljden. Återfallsuppgifter erhålles direkt ur akten.

b) För villkorligt dömda med övervakning finns — förutom straffregistret — dels personakter, som förvaras hos vederbörande skyddskonsulent, dels särskilda kartoliner (registerkort) hos fångvårdsstyrelsen, vilka arkiveras årsvis.

Konsulentakterna innehåller, bortsett från enstaka undantagsfall, ett exemplar av berättelsen över den i målet verkställda personundersökningen samt i regel avskrift av intyg rörande kort läkarundersökning enligt 4 § personundersökningslagen, när sådan undersökning verkställes, ävensom ibland men ej alltid avskrift eller transumt av sinnesundersökning, om sådan verkställes. I akten förvaras vidare inkomna övervakningsrapporter och anteckningar om annat av vikt, som inträffat under övervakningstiden. Akten är försedd med ett försättsblad, vars översta del under tryckta rubriker innehåller summariska uppgifter om den dömdes person samt om brottet och den villkorliga domens form och innehåll i fråga om övervakning och föreskrifter m. m., medan återstoden av detta blad (med ev. fortsättningsblad) avses för konsulentens diarie- och registeranteckningar till aktens innehåll. I flertalet fall inledes dessa anteckningar med en sammanfattning av sådana omständigheter, som särskilt bör beaktas under övervakningstiden.

För att möjliggöra summariska klientel-sammanställningar m. m. har detta system med försättsblad kombinerats med uppgifts-

lämnande till fängvårdsstyrelsen. Vid akrens uppläggande tages på en kartolin ett genomslag av uppgifterna på försättsbladets nedersta del. Dessa kartoliner (jämte ett radregister) bildar hos fängvårdsstyrelsen ett register över villkorligt dömda med övervakning. Aterfallsberäkningar kan göras (men sker av kostnadsskäl ej löpande) genom kontrollslagning mot centrala fängregistret och (eller) straffregistret.

2. Straffångar och fängelsefångar med minst 6 mån. strafftid.

Beträffande dessa dömda finns — eller rättare fanns vid den tid primärmaterialet till denna undersökning insamlades; senare har en omläggning ägt rum — dels centrala fängregistrets kortakter (intagningskort och avgångskort), dels s. k. protokollsakter, vilka skulle förvaras på anstalten till frigivningen (som för dessa dömda nästan alltid är villkorlig), hos skyddskonsulenten under tillsynstiden (vanligen 1 år eller, om straffet understiger 1 år, 6 mån.) samt hos fängvårdsstyrelsen (centrala fängregistret), när tillsynen upphört; vid villkorlig frigivning utan tillsyn insändes akten till fängvårdsstyrelsen redan vid frigivningen.

Protokollsakten innehåller rättegångsprotokoll (avskrift av domstolsakten), i regel tämligen fullständiga, i varje fall vad den dömdes personliga förhållanden angår. Berättelse om personundersökning finns för alla utom i enstaka undantagsfall. Dessutom finns i akten ett exemplar av styresmannens och vederbörande läkares berättelser över s. k. verkställighetsundersökning (observation) enligt 43 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. Dessa berättelser grundar sig dels på aktmaterialet, dels på observation av de dömda. När sinnesundersökning verkställts, har undersökningen så gott som alltid varit tillgänglig för läkaren vid berättelsens avgivande, men själva sinnesundersökningen saknas ofta i protokollsakten. I flertalet protokollsakter, särskilt de senast upplagda, finns vidare avskrift av de vid anstalten förda s. k. daganteckningarna med kortfattade uppgifter om vad som inträffat under anstaltstiden (vissa behandlingsåtgärder m. m. antecknas också på det hos fängvårdsstyrelsen förvarade avgångskortet). Skyddskonsulentens handlingar och anteckningar under tillsynstiden förvaras ej permanent i protokollsakten, men kan rekvideras samtidigt med denna (rekvisition sker enklast genom centrala fängregistret, som alltid vet var akten befinner sig). Efter tillsynstidens utgång innehåller akten den av tillsynsmannen förda tillsynsboken.

3. Straffångar och fängelsefångar med kortare strafftid än 6 mån.

För dessa dömda finns kortakter med intagnings- och avgångskort enligt ovan hos

fängvårdsstyrelsens centrala fängregister (angående senare omläggning se ovan). Protokollsakter finns däremot i regel icke. Rättegångshandlingar eller utdrag därav kommer i mycket varierande utsträckning till anstalterna. Anstalten har dock alltid domen och personundersökningen, därest sådan verkställts. Då personundersökning icke är obligatorisk, finns sådana undersökningar endast för cirka 1/4—1/5 av materialet. När personundersökning saknas och det inte heller finns fullständiga rättegångsprotokoll, har anstalten såvitt angår fängelsefångar transumt av domstolsakter beträffande den dömdes levnadsomständigheter. Verkställighetsundersökning göres endast undantagsvis för dessa dömda.

4. Förvarade och internerade.

För dessa dömda finns hos fängvårdsstyrelsen kopior av verkställighetsundersökningar (63 § VL) motsvarande samma undersökningar för straffångar och fängelsefångar enligt ovan, samt vidare intagnings- och avgångskort. Detta material lämpar sig dock icke för utlåning och är mindre fullständigt. Den egentliga motsvarigheten till protokollsakterna utgöres av de hos interneringsnämnden (tidvis på anstalten) förvarade personakterna.

5. Ungdomsfängelseklientelet.

Till ungdomsfängelse dömda registreras hos fängvårdsstyrelsen med intagnings- och avgångskort samt avskrifter av berättelser över verkställighetsundersökningar (56 § VL), men det bästa materialet erhålles från ungdomsfängelnsnämndens personakter. Därvid måste dock beaktas, att rättegångsprotokollen för de på anstalt intagna förvaras på anstalten intill utskrivningen och att vid behov av fullständiga uppgifter rörande anstaltsbehandlingen akten ibland behöver kompletteras med daganteckningar eller andra uppgifter från anstalten.

6. Personer dömda böter.

Bötesfångar är representerade genom intagnings- och avgångskort. Personer som dömts till minst 60 dagsböter för brott mot förmögenhet m. m. är registrerade i straffregistret. Detsamma gäller personer under 18 år som (med tillämpning av straffnedsettningsregeln i SL 5:2) dömts till böter för brott, varå kan följa straffarbete, ävensom samtliga som dömts villkorligt till böter. För övriga bötfällda finns inga data inom kriminalvården.

7. Straffriförklarade.

Beträffande straffriförklarade har fängvårdsstyrelsen summariska uppgifter på intagnings- och avgångskort om vederbörande varit häktad i målet men inga uppgifter om den straffriförklarade varit på fri fot;

de sistnämnda finns dock i straffregistret (jfr ovan angående villkorligt dömda utan övervakning och vissa till böter dömda).

Materialet om straffriförklarade (både häktade och på fri fot undersökta) och för övrigt alla sinnesundersökta kan kompletteras med akterna över rättspsykiatriskt undersökta på Kriminologiska centralarkivet. Om man endast vill utnyttja akterna över de straffriförklarade (om övriga sinnesundersökta kan statistiska data erhållas genom det övriga kriminalvårdsmaterialet), kan de fall, som under en viss tid registrerats i kartoteket på Kriminologiska centralarkivet, slås i straffregistret. Akterna för dem som dömts enligt SL 5:5 kan sedan bearbetas. En del av akterna på Kriminologiska centralarkivet kan vara utlånade men kan då i stället återfinnas hos medicinalstyrelsen.¹

Kriminalvårdens ovan nämnda akter m. m. utgör det fylligaste personmaterial som finns om för brott dömda personer. Materialet är emellertid mycket ojämnt. I många fall är det utförligt och tillförlitligt, speciellt om det finns personundersökning, verkställighetsundersökning och dylikt, men i åtskilliga fall ytterst torftigt. För vissa kategorier finns som ovan sagts endast några få registerdata på kort.

Vid Kriminologiska institutets undersökning av sambandet mellan alkoholmissbruk och kriminalitet har en år-

¹ Av här nämnda registerkort och akter finns centrala fängregistrets intagnings- och avgångskort för samtliga som avgått från anstalt efter 1 juli 1938. Styrelsens kartoliner och konsulenternas akter rörande villkorligt dömda finns från och med 1 januari 1944. Protokollsakter med berättelser över verkställighetsundersökningar beträffande straffångar och fängelseångar med minst 6 mån. strafftid finns för dem, som börjat straffet efter 1 juli 1946. Interneringsnämndens akter finns sedan 1 januari 1928 och ungdomsfängelsenämndens akter sedan 1 januari 1938. Straffregistret började 1901. Beträffande straffångar finns i fängelsestyrelsens statistiska arbetsmaterial sedan 1939, delvis endast sedan 1940, två kronologiska kartolinserier, den ena för de varje år intagna och den andra, likaledes årsvis, för de avgångna. Beträffande ungdomsfängelsematerialet finns också vissa kartolinserier. Kriminologiska centralarkivet inrättades 1934. De första åren skickades blott kopior av alla rättspsykiatriska utlåtanden över häktade dit; numera omfattar arkivet även utlåtandena över på fri fot undersökta. Hos medicinalstyrelsen finns samlade alla rättspsykiatriska utlåtanden även före 1934.

gång av kriminalvårdsmaterialet inventerats statistiskt. För att även recidivfrekvensen skulle kunna studeras, utgick man från den första årgång dömda för vilken det finns mera utförliga personuppgifter, nämligen år 1947. Härvid medtogs alla de fall som under detta år för brott dömts till frihetsstraff eller frihetsberövande skyddsåtgärd eller erhållit villkorlig dom med övervakning eller som straffriförklarats. På grund av personuppgifternas ofullständighet utlämnades de personer som erhållit villkorlig dom utan övervakning eller som dömts ovillkorligt till böter. Bland de övriga kategorierna har vissa fall utlämnats av olika tekniska anledningar, t. ex. därför att personakten varit utlämnad till domstol och ej kunnat erhållas inom rimlig tid. Det kvarstående antalet observerade personer utgjorde drygt 7 100, därav cirka 500 kvinnor.

Beträffande samtliga observerade fall förelåg i kriminalvårdens personmaterial mer eller mindre fullständiga uppgifter om den dömdes förhållande till alkohol. Materialet kompletterades i denna del genom inhämtande av upplysningar från kontrollstyrelsen i vad mån de observerade personerna gjort sig skyldiga till fylleriförseelser, rattfylleri, andra brott under alkoholphäverkan eller förseelser mot rusdrycksförfatningarna. Från socialstyrelsen inhämtades vidare vilka av fallen, som behandlats på alkoholistanstalt.

Vid beräkning av *risken för återfall i brott* och liknade problem har olika författare använt ett tillvägagångssätt, som är analogt med de beräkningar man utför inom livförsäkringsstatistiken över den sammanlagda risken att dö upp till en viss angiven åldersgräns (se t. ex. Dahlberg 1939, 1943, 1944, Dahlberg och Lindberg 1944, Ahnsjö 1941, Ramer 1946, Alm 1953 m. fl.). Vid längre observationsperioder beaktas därvid i regel det bortfall ur observationsmaterialet, som äger rum på grund av dödsfall, emigration etc. I det här bearbetade materialet var det emellertid icke känt, i vilken utsträckning individer avgått ur observationsmaterialet av sådana skäl. För varje särskilt observationsår har

återfallsrisken därför erhållits genom att sätta antalet personer, som återfallit första gången under detta observationsår, i relation till hela antalet observerade personer. Detta tillvägagångssätt avviker något från ett eljest ganska vanligt sätt att beräkna årsriskerna, nämligen genom att sätta antalet återfall under ett visst år i relation till antal personer, som ännu inte hade återfallit vid årets början. Vid det här använda tillvägagångssättet erhålles något lägre årsrisker. Den sammanlagda återfallsrisken erhålles sedan genom att addera de olika årsriskerna; dessa anger alltså de olika observationsårens relativa »vikt» beträffande den sammanlagda återfallsrisken för en viss period.

Eftersom i verkligheten en viss avgång ur observationsmaterialet främst genom dödsfall måste ha ägt rum, måste de på detta sätt beräknade återfallsriskerna bli något för låga. Det spelar dock inte så stor roll. De absoluta värdena intresserar nämligen mindre än de relativa. Syftet har främst varit att jämföra olika grupper inom materialet. Avgången ur observationsmaterialet får anses ha varit ungefär lika stor inom olika grupper. En reservation kan möjligen göras beträffande olika åldrar. Det kan antas, att avgång ur observationsmaterialet på grund av dödsfall tenderat att vara något högre för äldre än för yngre. Inte heller här torde dock skillnaden vara så stor.

Vid jämförelse mellan återfallsriskerna för olika grupper inom materialet har signifikansprövning skett på vanligt sätt med beräkning av förhållandet mellan differensen och dess medelfel (critical ratio). Därvid har som vanligt utgått från sannolikhetsgränserna 0,05—0,01—0,001. Har differensen legat mellan 1,96 och 2,58 gånger sitt medelfel har

den betecknats som *svagt signifikativ*. Har differensen legat mellan 2,58 och 3,29 gånger medelfelet har den betecknats som *signifikativ* och om den överstigit 3,29 gånger sitt medelfel som *starkt signifikativ*. De olika signifikansgraderna har betecknats med en, två eller tre asterisker (jfr Cramér 1945 m. fl.). Vid vissa beräkningar har i stället använts X-metoden.

En analys av återfallsrisken enligt här angivna riktlinjer begränsas av materialets storlek. Av intresse är ju, som ovan påpekats, att söka bedöma återfallsrisken vid olika brottstyper med beaktande av så många faktorer som möjligt. Möjligheterna begränsas av att grupperna vid flera uppdelningar snabbt blir så små, att vidare statistisk behandling av materialet omöjliggöres. För vissa vanliga brottstyper kan analysen kanske föras ytterligare något eller några steg längre.

Det har därför synts ändamålsenligt att utgå från hela materialet och undan för undan dela upp detta i allt mindre grupper, tills en gräns för bearbetningen nåtts. I denna framställning har återfallsrisken för män vid olika brottstyper undersökts med hänsyn till förekomsten av *tidigare domar, kriminalpolitisk behandling* (d. v. s. domen) samt *ålder*. I själva verket medför redan en uppdelning av materialet med hänsyn till dessa faktorer en så stark uppsplittring i smågrupper, att man endast undantagsvis kan komma längre. Vid riskberäkningarna har uteslutande medtagits de till straffregistret anmälda brotten.

De olika variablernas inflytande

Att återfallsrisken påverkas starkt om den dömda begått brott redan tidigare framgår av tabell 1, där materialet upp-

Tabell 1. Återfallsrisk med hänsyn till föregående brottslighet

Föregående brottslighet	Antal fall	Återfall i procent under					Sammanlagd återfallsrisk
		första året	andra året	tredje året	fjärde året	femte året	
Ej dömda förut	3 779	8,8	4,6	3,5	2,0	0,2	19,1 ± 0,6
Dömda förut.....	2 835	18,1	16,4	7,9	3,2	0,8	46,4 ± 0,9

Tabell 2. Återfallsrisk i olika åldrar

Ålder	Antal fall	Återfall i procent under					Sammanlagd återfallsrisk
		första året	andra året	tredje året	fjärde året	femte året	
15—20 år	1 195	18,2	10,6	6,7	2,7	0,2	38,4 ± 1,4
21—24 „	1 258	16,3	10,7	5,9	3,2	0,5	35,6 ± 1,3
25—39 „	2 915	12,1	10,3	5,4	3,1	0,6	31,5 ± 0,8
över 40 „	1 220	6,6	6,2	3,4	1,2	0,5	17,9 ± 1,1

delats i tidigare och ej tidigare dömda. De senare skulle dock mycket väl ha kunnat vara föremål för åtgärder från samhällets sida redan tidigare, t. ex. i form av åtalseftergift, ingripande av barnvårdsnämnd, fällande dom som ej registrerats i straffregistret m. m. Sådant kan ha förekommit även för dem som förut varit registrerade i straffregistret.

Skillnaden i återfallsrisk för dessa båda kategorier var betydande. Den var mer än dubbelt så hög för recidivisterna som för första gången dömda. Förekomsten av föregående domar måste alltså spela stor roll vid jämförelse mellan återfallsriskerna vid olika slag av brott.

I tabell 2 har materialet fördelats i 4 åldersgrupper (avseende åldern vid domen), vilket torde räcka för en grov bedömning av ålderns inverkan på återfallsrisken. Denna var högst bland ungdomar mellan 15—20 år, av vilka 38 % återfallit inom 5 år. Vid stigande ålder sjönk återfallsrisken kontinuerligt, särskilt starkt efter fyllda 40 år, då åter-

fallen inom 5 år endast uppgick till cirka 18 %.

De unga brottslingarna hade alltså återfallit mer än dubbelt så ofta som den äldsta åldersgruppen. De olika brottstypernas ålderssammansättning kan tydligen inte heller förbises vid bedömandet av återfallsrisken.

Återfallsriskens samband med den kriminalpolitiska behandlingen framgår av tabell 3. Här framträder också en felkälla i denna undersökning. Den fem-åriga observationstiden räknas här från tidpunkten för domen. Återfallsrisken under olika år måste därför också sammanhånga med behandlingens varaktighet. Vid behandlingsformen ungdomsfängelse t. ex. är minimitiden för kvarhållande på anstalten utom i undantagsfall 1 år. Recidiv under första året efter domen kan därför endast förekomma i samband med rymning el. dyl. De såsom särskilt ogynnsamma betraktade fall vilka efter sådana brott icke återföres till ungdomsanstalt utan dömes till straffarbete brukar inte belasta återfallssiffror-

Tabell 3. Återfallsrisk vid olika kriminalpolitisk behandling

Behandling	Antal fall	Återfall i procent under					Sammanlagd återfallsrisk
		första året	andra året	tredje året	fjärde året	femte året	
Villkorlig dom	2 469	11,9	5,2	3,6	2,4	0,2	23,3 ± 0,9
Ungdomsfängelse	157	3,2	36,3	14,6	7,6	0,6	62,3 ± 3,9
Fängelse eller straffarbete mindre än 6 mån.	2 478	12,3	8,8	5,1	2,6	0,6	29,4 ± 0,9
Fängelse eller straffarbete 6 mån. eller mera	1 018	20,2	18,8	7,9	2,4	0,8	50,1 ± 1,6
Förvaring eller internering..	122	16,4	24,6	16,4	9,8	—	67,2 ± 4,3
Straffriförklaring	370	4,6	3,5	3,8	1,3	0,3	13,5 ± 1,8

Tabell 4. Återfallsrisk i olika åldrar vid olika kriminalpolitisk behandling

Behandling	15—20 år		21—24 år		25—39 år		40 år och över	
	Antal fall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år	Antal fall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år	Antal fall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år	Antal fall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år
Villkorlig dom	769	31,7 ± 1,7	458	19,1 ± 1,9	922	22,5 ± 1,4	320	11,3 ± 1,5
Ungdomsfängelse	150	62,7 ± 3,9	7	(4 ¹)	—	—	—	—
Fängelse eller straffarbete mindre än 6 mån.	168	47,0 ± 3,9	483	39,9 ± 2,2	1 246	28,2 ± 1,3	581	18,1 ± 1,6
Fängelse eller straffarbete 6 mån. eller mera	57	54,4 ± 6,7	261	58,5 ± 3,1	534	50,7 ± 7,6	166	33,7 ± 3,7
Förvaring eller internering	2	(2 ¹)	10	(8 ¹)	81	74,1 ± 4,9	29	(12 ¹)
Straffriförklaring	49	10,2 ± 4,3	65	16,9 ± 4,7	132	18,9 ± 3,4	124	7,2 ± 2,3

¹ Här har angivits antalet fall som recidiverat inom 5 år.

na för ungdomsfängelseklientelet vare sig genom själva rymningsbrotten (om man låter en prognosundersökning avse tiden efter utskrivning på prov) eller genom nya brott efter deras frigivning från det ådömda straffarbetet. I denna undersökning kommer undantagsvis en del av rymningsbrotten med bland återfallen, nämligen i den mån de går till domstol och redovisas i straffregistret. Omvänt kommer inte sådana återfall efter provutskrivning med som resulterar i återintagning utan lagföring.

Förvaring och internering avser också i regel långvarig frihetsförlust. Återfallen måste därför bli något förskjutna i tiden; det är snarast överraskande att så många dömts på nytt inom ett år. Snabbast kommer återfallen för villkorligt dömda, såvida man, vilket i regel sker, tar hänsyn även till brott under övervakningstiden och inte tar sikte enbart på brott efter det behandlingen, i detta fall övervakningen, upphört, vilket ofta sker först tre år efter domen. Redan vid frihetsstraff på mindre än 6 månader inträder en försening av återfallen, vilket blir än mer framträdande vid frihetsförluster på minst 6 månaders fängelse eller straffarbete. För straffriförklarade kommer återfallen inte sällan

tämligen sent; återfallen är för denna kategori ungefär lika stora under de tre första åren. Detta torde sammanhänga med att straffriförklarade ofta hålls kvar på anstalt ganska länge.

Det hade varit önskvärt att denna felkälla kunnat elimineras genom att man, åtminstone för de till ordinärt frihetsstraff eller förvaring dömda, utgått från tiden för frigivandet i stället vid beräkningen av återfallsrisken. Detta hade dock försvårat undersökningens genomförande. Vid beräkning av den sammanlagda återfallsrisken efter fem år

¹ För t. ex. de till ungdomsfängelse dömda (jfr ungdomsvårdsskolorna) är frågan mera tveksam. I den mån friare mellanformer mellan anstaltsvård och tillsyn i frihet användes vid verkställigheten, är det av intresse, låt vara från en delvis annan synpunkt, att få veta i vad mån en sådan regim är förbunden med risk för allvarlig brottslighet under behandlingstiden. Detta är viktigt inte bara med hänsyn till allmänhetens anspråk på säkerhet för egendom etc. utan också individualpreventivt. Återfall i brott under behandlingstiden kan nämligen befaras på grund av baning etc. försämra prognosen på längre sikt. Om risken för nya brott är mycket hög under ett omhändertagande på anstalt, är det vidare av intresse för domstolen att veta detta, när, såsom ofta sker, valet mellan villkorlig dom och frihetsförlust träffas med beaktande av omedelbara säkerhetssynpunkter.

har denna felkälla inte heller någon nämnvärd betydelse. Flertalet återfall har kommit tidigt, vilket betyder att risken för återfall under femte året varit mycket låg, oavsett vilken kriminalpolitisk behandling som förekommit.

Tydligen var återfallsrisken mycket skiftande vid olika behandling. Högst var den för ungdomsfängelseklientelet. Återfallsrisken är emellertid, som framgick av tabell 2, högst i unga år. Det är alltså svårt att yttra sig om återfallsrisken vid olika kriminalpolitiska behandling utan att samtidigt ta hänsyn till åldern. Det har skett i tabell 4 (varvid dock endast de sammanlagda återfallsriskerna medtagits). Även i denna sammanställning visade ungdomsfängelsebrottslingarna den högsta återfallsrisken (skillnaden mot närmaste grupp — personer dömda till fängelse eller straffarbete i 6 månader eller mera — var dock icke signifikativ). Självfallet kan man av denna höga återfallsrisk för ungdomsfängelseklientelet inte yttra sig om ungdomsfängelsets ändamålsenlighet som kriminalpolitiskt instrument. Man vet inte säkert om någon annan behandling skulle ha haft bättre effekt; det enda man med bestämdhet kan säga är att de som dömts till ungdomsfängelse omfattar ett urval av särskilt svåra fall. Det synes vidare förhålla sig så, att ett stort antal unga utan tidigare brottslighet blir dömda till tidsbestämda (tämmligen långa) straff på grund av det aktuella brottets grova men måhända tillfälliga art, varjämte det bland till kortvariga fängelsestraff dömda finns en del förut ostraffade personer, som ej fått villkorlig dom på grund av brottets speciella beskaffenhet (t. ex. vissa brott mot myndighet).

För övrigt stiger återfallsrisken i alla åldrar med domens stränghet. Detta synes emellertid ha sin förklaring icke i en större benägenhet för återfall bland dem som straffats för ett brott av grövre slag utan i det förhållandet, att flertalet återfallsbrottslingar på grund av straffskärpningsreglerna vid återfall blir dömda till mera långvariga frihetsstraff än förstagångarna. Den ökade risken skulle således snarast hänga samman

med den tidigare asocialiteten eller, anorlunda uttryckt, med den omständigheten, att tidigare omhändertaganden förekommit (jfr Dahlberg och Lindberg 1944). Av betydelse i detta sammanhang är också, att bland korttidarna ingår de talrika rattfylleristerna med deras låga återfallsrisk. Man kan alltså av stegringen i återfallsrisken vid stigande stränghet i behandlingen icke dra några slutsatser om de olika åtgärdernas ändamålsenlighet. Detsamma gäller den förhållandevis låga återfallsrisken för straffriförklarade. Den behöver inte nödvändigtvis innebära, att straffriförklaring skulle vara ett särskilt effektivt kriminalpolitiskt instrument — även om möjligheten härav inte kan uteslutas. Förhållandet kan sammanhänga med att de straffriförklarade utgör en speciell grupp både beträffande brottets art och brottslingens psykiska beskaffenhet. Sannolikt inverkar det också kraftigt, att straffriförklarade, som begår straffbelagda handlingar, ofta inte blir åtalade och dömda utan får fortsatt vård, sedan åklagaren förklarat att något brott i juridisk mening ej föreligger på grund av strafflagens s. k. tillräknelighetsregler. I föreliggande material saknas uppgifter av detta slag om återfall (jfr ovan angående återtagning i ungdomsanstalt utan att lagföring sker).

Återfallsrisiker vid olika brottstyper

Först har undersökts återfallsrisken vid olika brottstyper med bortseende från andra variabler.

Materialet har därvid indelats i vissa huvudtyper av brott. Åtskilliga brottstyper var så fåtaligt representerade, att statistisk bearbetning ej kunde genomföras (t. ex. mordbrand, ärekränkning m. m.). Av de övriga medtogs blott sådana, som uteslutande dömts för ett slag av brott, sammanlagt 5 255 fall. Skillnaderna i återfallsrisk mellan de olika brottstyperna borde då framträda skarpare än om även medtagits fall, som dömts för flera slags brott. Därigenom blev dock en del eljest ganska vanliga brottstyper mera fåtaligt representerade.

Tabell 5. Återfallsrisk vid olika brottstyper

Brottstyp	Antal fall	Återfallsrisk i procent under					Sammanlagd återfallsrisk
		första året	andra året	tredje året	fjärde året	femte året	
Tjuvnad	2 540	17,5	12,9	6,3	2,8	0,3	39,3 ± 1,0
Våldsbrott	353	10,5	5,9	3,4	3,4	0,5	23,8 ± 2,3
Rattfylleri	1 076	4,1	5,3	2,9	2,3	0,6	15,2 ± 1,1
Förmögenhetsbrott	745	10,6	9,4	5,1	2,5	0,4	28,1 ± 1,7
Sedlighetsbrott	118	1,7	0,9	3,4	—	—	5,9 ± 2,2
Grovt egenmäktigt förfarande	159	11,3	6,3	8,2	2,5	1,3	29,6 ± 3,6
Egenmäktigt förfarande	42	21,4	2,4	7,2	2,3	—	33,3 ± 7,3
Brott mot strafflag för krigsmakten	222	18,9	8,1	6,3	1,8	0,5	35,6 ± 3,2

Antalet fall av tjuvnad, rattfylleri och sedlighetsbrott nedgick endast obetydligt. Våldsbrott och brott mot strafflagen för krigsmakten minskade däremot till omkring hälften, förmögenhetsbrotten till 38 %, egenmäktigt förfarande (SL 20: 6 1 st.) till 20 % och grovt egenmäktigt förfarande (SL 20:6 2 st.) till 27 % av hela antalet sådana brottsfall. Detta kan möjligen innebära en viss felkälla vid bedömandet av återfallsrisken. Det skulle nämligen kunna tänkas, att de »rena» fall, som studerats här, delvis avviker från de kombinerade fallen i detta hänseende. Denna fråga skall icke diskuteras närmare här.

En del av de uppställda brottstyperna är ganska sammansatta.¹ Förmögenhetsbrott omfattar här bedrägeri, förfalskning, förskingring m. m., tjuvnad både snatteri och grov stöld, våldsbrott både svårare och lindrigare grad av miss-handel etc. Brottsgrupperna egenmäktigt förfarande och grovt egenmäktigt förfarande innefattar här — eftersom bötesfallen icke är med — så gott som uteslutande »tagande och brukande» av olika slags fortskaffningsmedel. Vid undersökningen har (av tekniska skäl) icke gjorts någon uppdelning mellan tillgrepp av motorfordon och tillgrepp av andra fordon såsom cyklar och båtar. Stickprov har emellertid visat, att gruppen grovt egenmäktigt förfarande i allt väsentligt utgöres av tillgrepp av bilar och motorcyklar, medan gruppen

¹ Se not sid. 99.

egenmäktigt förfarande till större delen består av tillgrepp av andra fordon, dock med ett ej oväsentligt inslag av motorcyklar och billån, där omständigheterna är lindriga. Med tanke på jämförelser med senare år bör nämnas att domstolarna år 1947 ännu inte börjat tillämpa senare inträdda praxis att hänföra åtskilliga »billån» till stöld.

En ytterligare differentiering av en del av dessa brottstyper är således påkallad men kommer inte att göras i denna uppsats.

Att återfallen oftast kommit ganska snart efter domen har tidigare påvisats. Återfallsrisken var vanligen högst första året. Vissa undantag fanns dock. Vid rattfylleri var återfallsrisken högst under andra året och vid sedlighetsbrott under tredje året (se tabell 5). Även vid förmögenhetsbrott förelåg en viss förskjutning av återfallsrisken; den var nästan lika hög under andra som under första året. Avvikelser av detta slag kan tydligen sammanhånga med den kriminalpolitiska behandlingen, d. v. s. med frihetsförlustens varaktighet.

Tabellen visar vidare, att återfallsrisken varierade starkt vid olika slags brott. Lägst var återfallsrisken vid sedlighetsbrott och näst lägst vid rattfylleri. Högst var den vid tjuvnad, medan våldsbrott och förmögenhetsbrott intog en mellanställning. De påvisade förhållandena kan dock, som tidigare framhållits, sammanhånga med samtidig variation av andra variabler.

Återfallsrisk och föregående brottslighet

För att eliminera den felkälla, som samvariationen mellan olika variabler utgör, skall materialet nu analyseras med hänsyn till flera variabler på en gång. I tabell 6 har undersökts, hur återfallsrisken vid olika brottstyper förhållit sig med hänsyn till förekomsten av tidigare brottslighet. För att tabellerna skall bli mindre skrymmande, har i denna och följande sammanställningar endast angivits de sammanlagda återfallsriskerna under 5 observationsår.

Vid alla slags brott var återfallsrisken högre för tidigare dömda än för förstagångsförbrytarna. I regel var risken 2—3 gånger så hög för recidivisterna. För sedlighetsförbrytarna var stegringen betydligt högre, men det rörde sig om små tal och osäkra frekvenser.

De betydande olikheterna i återfallsrisk mellan olika brottstyper bland förstagångsförbrytarna synes över huvud taget i viss mån vara utjämnade bland recidivisterna. Det är rätt naturligt. Även bland sedlighetsförbrytarna var de föregående brotten oftast av annat slag. Bland recidivisterna visade dock rattfyllerister och sedlighetsförbrytare alltså lägre återfallsrisk än andra brottslingskategorier.

Bland förstagångsförbrytarna var återfallsrisken vid sedlighetsbrott blott 4 %. Prognosen är således nästan alltid god. Även rattfylleristerna låg med 11 % ganska väl till. Återfallsrisken vid öv-

riga brottstyper låg mellan 20—25 % med undantag för våldsbrottslingarna, som blott återfallit i cirka 15 % av alla fall. Denna återfallsrisk var signifikativt lägre än tjuvarnas (differens $9,5 \pm 2,9^{**}$) men ej säkert avvikande från andra brottsgrupper med högre återfallsrisk.

Återfallsrisk, föregående brottslighet samt ålder

Om man även förde in åldersvariabeln tedde sig förhållandena på följande sätt (se tabell 7). För det första återfanns den ökade återfallsrisken för recidivisterna praktiskt taget i alla åldersgrupper och brottskategorier, i den mån grupperna var så stora, att man över huvud taget kunde yttra sig om återfallsrisken. Däremot tycktes återfallsrisken inte sjunka genomgående vid stigande ålder. Vid tjuvnad var en sådan sjunkande återfallsrisk vid stigande ålder mycket markant bland förstagångsförbrytarna, betydligt mindre markant bland recidivisterna. För åldersgrupperna upp till 39 år förelåg bland de senare endast en tämligen obetydlig nedgång, som för övrigt kunde vara en tillfällighet. Däremot minskade återfallsrisken efter fyllda 40 år även för recidivisterna. Nedgången var dock betydligt större för förstagångsförbrytarna än för recidivisterna. Detta kan möjligen sammanhånga med att äldre oftare återfallit flera gång-

Tabell 6. Återfallsrisken vid olika brottstyper samt föregående brottslighet

Brottstyp	Ej tidigare dömda			Tidigare dömda		
	Antal fall	Antal återfall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år	Antal fall	Antal återfall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år
Tjuvnad	1 198	298	24,8 ± 1,3	1 342	713	58,1 ± 1,4
Våldsbrott	196	30	15,3 ± 2,6	157	54	34,4 ± 3,8
Rattfylleri	820	93	11,4 ± 1,1	256	70	27,3 ± 2,8
Förmögenhetsbrott	438	88	20,2 ± 1,9	307	121	39,4 ± 2,8
Sedlighetsbrott	103	4	3,9 ± 1,9	15	3	(20,0)
Grovt egenmäktigt förfarande ..	127	28	22,0 ± 3,7	32	19	59,4 ± 8,7
Egenmäktigt förfarande	24	7	(29,2)	18	7	(38,9)
Brott mot strafflag för krigsmakten	134	27	20,2 ± 3,5	88	52	59,1 ± 5,3

Tabell 7. Återfallsrisk vid olika brottstyper, föregående brottslighet samt ålder

Brottstyp och ålder	Ej tidigare dömda			Tidigare dömda		
	Antal fall	Antal återfall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år	Antal fall	Antal återfall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år
Tjuvnad						
15—20 år	460	160	34,7	189	112	59,3
21—24 »	231	48	20,8	303	175	57,7
25—39 »	405	84	20,0	645	350	54,3
40— »	102	9	8,8	205	82	40,0
Våldsbrott						
15—20 år	29	9	(31,0)	4	2	—
21—24 »	43	7	16,3	33	15	45,5
25—39 »	88	11	12,6	93	29	31,2
40— »	36	3	8,3	27	8	(29,6)
Rattfylleri						
15—20 år	18	13	—	2	0	—
21—24 »	60	5	8,4	12	6	—
25—39 »	455	50	10,9	158	53	33,5
40— »	287	25	8,7	84	11	13,1
Förmögenhetsbrott						
15—20 år	71	19	26,8	12	6	—
21—24 »	68	14	20,6	41	14	34,1
25—39 »	207	43	20,8	162	75	46,3
40— »	92	12	13,1	92	27	29,3
Sedlighetsbrott						
15—20 år	26	1	(3,8)	0	0	—
21—24 »	11	1	—	2	2	—
25—39 »	30	2	6,7	3	0	—
40— »	36	1	2,8	10	1	—
Grovt egenmäktigt för- farande						
15—20 år	75	21	28,0	8	5	—
21—24 »	32	2	6,3	12	8	—
25—39 »	20	5	(25,0)	11	6	—
40— »	0	0	—	1	0	—
Egenmäktigt förfarande						
15—20 år	15	6	—	3	1	—
21—24 »	1	0	—	6	2	—
25—39 »	8	2	—	9	4	—
40— »	0	0	—	0	0	—
Brott mot strafflag för krigsmakten						
15—20 år	43	11	25,6	16	9	—
21—24 »	77	13	16,9	58	37	63,8
25—39 »	10	3	—	12	6	—
40— »	4	0	—	2	0	—

er, vilket borde innebära ytterligare ökning av återfallsrisken. För att man skall kunna avgöra detta, behöver materialet uppdelas även efter antalet före-

gående domar, vilket dock ej skett i denna framställning.

Bland våldsbrottslingar var återfallsrisken genomgående något lägre än för

tjuvarna. En del grupper var dock så små, att det var svårt att yttra sig där- om med någon bestämdhet. I stort sett fann man för övrigt samma förhållande som för tjuvarna.

Rattfylleri begås oftare av äldre än av yngre personer. Återfallsrisken i olika åldrar för första gången dömda avvek också betydligt från förhållandena vid föregående brottstyper. För den yngsta åldersgruppen var den mycket hög. Det rörde sig dock om små tal och osäkra frekvenser. Med hänsyn härtill har vid signifikansbedömningen i stället använts χ^2 -metoden med de av Mainland (1952) angivna försiktighetsmått vid fyrfältstabeller. Vid jämförelse av antalet återfall i åldersgrupperna 15—20 och 21—24 år blev $\chi^2 = 28,3^{***}$. Skillnaden mellan återfallsriskerna kunde alltså inte vara tillfällig. Rattfylleri bland mycket unga, som är ett synnerligen ovanligt brott, måste därför vara ett prognostiskt ogynnsamt tecken. Däremot var återfallsrisken relativt obetydlig för rattfylleri över 21 år och därvid spelade det mindre roll, om det var frågan om yngre eller äldre män.

För de recidiverande rattfyllerierna var risken för nya återfall i brott som vanligt högre än för första gången dömda. Det föreföll också som om återfallsrisken för dem skulle minska vid stigande ålder ($\chi^2 = 13,3^{***}$; $f = 2$).

Vid förmögensbrott tycktes återfallsrisken också minska vid stigande ålder för förstagångsförbrytarna. Nedgången var dock inte större än att den kunde bero på slumpen ($\chi^2 = 4,86$; $f = 3$) och inte så stark som för tjuvarna. För recidivisterna bland förmögensförbrytarna kunde däremot inte någon påtaglig nedgång av återfallsrisken skönjas vid stigande ålder i tydlig motsats till förhållandet bland tjuvarna.

För övriga brottstyper var de olika åldersgrupperna oftast så små, att säkra slutsatser om relationerna mellan återfallsriskerna ej kunde dragas.

En mera överskådlig bild av rangordningen mellan de olika brottstyperna skulle ha kunnat erhållas genom beräkning av återfallsriskerna vid samma åldersfördelning inom respektive brotts-

typer. En sådan beräkning har emellertid icke företagits i denna preliminära rapport.

Återfallsrisk, föregående brottslighet, ålder och kriminalpolitisk behandling

En fortsatt analys av materialet med hänsyn även till den kriminalpolitiska behandlingen var tämligen besvärlig, emedan flertalet grupper blev så små. Det lönade sig endast för tjuvnad, förmögensbrott och rattfylleri. Det var också meningslöst att ta med det fåtal fall, som dömts till ungdomsfängelse, förvaring eller internering. Resultatet framgår av tabellerna 8 och 9.

Som synes var de olika grupperna så små, att man endast undantagsvis kunde uttrycka sig med någon bestämdhet. Bland förstagångsförbrytarna (tabell 8) visade villkorligt dömda tjuvar starkt avtagande återfallsrisk vid stigande ålder. Denna tendens var dock något mindre markant vid korta fängelsestraff, och vid längre fängelsestraff kunde inte förmärkas någon nedgång alls. Det kan sammanhånga med den större förekomsten av flera gånger dömda bland äldre, som dömts till långvariga straff. Det kan också noteras, att bland de yngre, både åldersgruppen 15—20 och 21—24 år, var återfallsrisken ungefär densamma bland villkorligt dömda och fängelseklientelet. Olikheterna var i varje fall obetydliga.

Av första gången dömda förmögensbrottslingar hade praktiskt taget alla fått villkorlig dom. De övriga behandlingsgrupperna kunde man alltså inte uttala sig om. Liksom tidigare kunde konstateras en betydligt mindre nedgång av återfallsrisken vid stigande ålder för förmögensbrottslingarna än för tjuvarna. För villkorligt dömda tjuvar var nedgången i återfallsrisk mellan 15—20 års åldern och 40 års åldern och däröver starkt signifikativ (χ^2 för fyrfält = $22,2^{***}$). För förmögensbrottslingarna däremot kunde nedgången mycket väl tillskrivas slumpen (χ^2 för fyrfält = $2,68$). Det är anmärkningsvärt, att en medelålders förstagångsbrottsling, som dömts för förskingring, bedrägeri

Tabell 8. Återfallsrisken vid vissa brottstyper bland första gången dömda fördelade på ålder och kriminalpolitisk behandling

Behandling och ålder	Tjuvnad			Förmögenhetsbrott			Rattfylleri		
	Antal fall	Antal återfall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år	Antal fall	Antal återfall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år	Antal fall	Antal återfall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år
Villkorlig dom									
15—20 år	378	130	34,3	67	18	26,9	10	9	—
21—24 »	168	35	20,8	58	11	18,9	1	0	—
25—39 »	324	66	20,5	179	37	20,6	5	0	—
40— »	80	6	7,5	65	9	13,9	4	0	—
Fängelse eller straffarbete mindre än 6 mån.									
15—20 år	23	7	(30,4)	1	0	—	8	4	—
21—24 »	28	7	(25,0)	5	2	—	59	5	8,5
25—39 »	28	3	(10,6)	18	5	—	450	50	11,2
40— »	11	2	—	16	2	—	280	25	6,9
Fängelse eller straffarbete 6 mån. eller mer									
15—20 »	10	2	—	0	0	—	0	0	—
21—24 »	25	6	(24,0)	1	0	—	0	0	—
25—39 »	33	11	33,3	7	0	—	0	0	—
40— »	3	0	—	5	1	—	0	0	—
Straffritförklaring									
15—20 år	20	2	(10,0)	2	1	—	0	0	—
21—24 »	10	0	—	4	1	—	0	0	—
25—39 »	20	1	(5,0)	3	1	—	0	0	—
40— »	8	1	—	6	1	—	0	0	—

eller dylikt, endast har obetydligt bättre prognos än en yngre man, som dömts för liknande brott, och sämre prognos än en tjuv i samma ålder som han själv.

Av rattfyllerierna hade nästan alla första gången dömts till kortvarig frihetsförlust. Något nytt framkom inte; det mest iögonenfallande var allttjämt den höga återfallsrisken för de yngsta rattfyllerierna och den låga för övriga åldersgrupper.

Bland förut dömda (tabell 9) framkom, liksom tidigare, en stark minskning av återfallsrisken vid stigande ålder bland de villkorligt dömda men ej bland dem som dömts till frihetsförlust. Som ovan påpekats, sammanhängde detta troligen med att det i högre åldrar var vanligare med personer som recidiverat

flera gånger bland dem som fått strängare straff. Inom varje åldersgrupp steg också återfallsfrekvensen ju strängare straff som ådömts. I åldern 25—39 år fanns också en något så när stor grupp straffritförklarade. Återfallsrisken för dem var i nivå med de villkorligt dömdas.

Även vid förmögenhetsbrott ökade återfallsrisken vid strängare straff. Varken vid villkorlig dom eller vid korta frihetsförluster kunde konstateras någon nedgång i återfallsrisken vid stigande ålder. Däremot minskade bland korttidsdömda rattfyllerierna återfallsrisken påtagligt med stigande ålder.

Alla tre brottstyperna var blott representerade bland dem som dömts till fängelse eller straffarbete mindre än 6

Tabell 9. Återfallsrisken vid vissa brottstyper bland tidigare dömda fördelade på ålder och kriminalpolitisk behandling

Behandling och ålder	Tjuvnad			Förmögenhetsbrott			Rattfylleri		
	An-tal fall	An-tal åter-fall	Samman-lagd återfalls-risk under 5 år	An-tal fall	An-tal åter-fall	Samman-lagd återfalls-risk under 5 år	An-tal fall	An-tal åter-fall	Samman-lagd återfalls-risk under 5 år
Villkorlig dom									
15—20 år	25	13	(52,0)	6	2	—	0	0	—
21—24 »	37	13	35,1	10	2	—	0	0	—
25—39 »	114	33	28,9	36	10	27,7	0	0	—
40— »	55	10	18,2	30	6	20,0	0	0	—
Fängelse eller straff-arbete mindre än 6 mån.									
15—20 år	23	12	(52,2)	2	2	—	2	0	—
21—24 »	87	45	51,7	21	7	(33,3)	12	6	—
25—39 »	153	89	58,1	76	35	46,0	154	52	33,8
40— »	48	23	47,9	31	11	35,5	83	11	13,2
Fängelse eller straff-arbete 6 mån. eller mer									
15—20 år	30	22	73,3	0	0	—	0	0	—
21—24 »	160	108	67,5	8	3	—	0	0	—
25—39 »	276	163	59,0	37	24	64,8	1	0	—
40— »	63	38	60,3	19	7	—	1	0	—
Straffriförklaring									
15—20 år	10	1	—	2	0	—	0	0	—
21—24 »	11	1	—	2	1	—	0	0	—
25—39 »	41	14	34,3	8	2	—	3	1	—
40— »	20	2	(10,0)	10	1	—	3	0	—

mån. Endast åldersgrupperna 25—39 år och 40 år och däröver var tillräckligt stora för att man skulle kunna dra några slutsatser. Den högsta återfallsrisken i båda åldersgrupperna fann man vid tjuvnad och den lägsta vid rattfylleri. Mellan tjuvnad och förmögenhetsbrott var skillnaden dock inte så stor, att säkra slutsatser kunde dragas. Vid rattfylleri var återfallsrisken avsevärt lägre än vid tjuvnad (i åldersgruppen 25—39 år var differensen $24,3 \pm 5,5^{***}$, i åldersgruppen 40 år och däröver $34,7 \pm 8,1^{***}$). Mellan förmögenhetsbrott och rattfylleri var differensen säkerställd blott i den högsta åldersgruppen ($22,3 \pm 9,4^{***}$).

Längre än så kan man alltså inte komma, om man skulle ta hänsyn till tre variabler på en gång.

Alkoholmissbrukets inflytande på de olika variablerna

Alkoholmissbruket har här bedömts efter förekomsten av fylleriförseelser. För att materialet inte skulle splittras upp i för små grupper, har endast skilts mellan fall med och utan fylleriförseelser 1947 eller tidigare.

Vid fördelningen av materialet i olika åldersgrupper framkom en tydligt stegrad återfallsrisk vid förekomsten av fylleriförseelser (se tabell 10). Det gäll-

Tabell 10. Återfallsrisken i olika åldrar med hänsyn till förekomsten av fylleriförseelser

Ålder och fylleriförseelser	Antal fall	Återfall i procent under					Sammanlagd återfallsrisk under 5 år
		första året	andra året	tredje året	fjärde året	femte året	
15—20 år							
utan ff	1 089	17,0	9,4	5,7	2,8	0,2	35,1 ± 1,5
med ff	156	25,2	19,4	12,9	2,6	—	60,1 ± 3,9
21—24 år							
utan ff	876	13,1	8,0	4,8	2,1	0,4	28,4 ± 1,5
med ff	408	20,0	16,2	7,7	5,2	0,7	49,8 ± 2,5
25—39 år							
utan ff	1 593	8,8	7,8	4,4	2,5	0,2	23,7 ± 1,1
med ff	1 322	16,2	13,2	6,6	3,8	0,8	40,6 ± 1,3
40— år							
utan ff	656	3,5	3,4	2,4	0,7	0,3	10,3 ± 1,2
med ff	564	10,3	9,2	4,6	1,6	0,7	26,4 ± 1,8

Tabell 11. Återfallsrisken i olika åldrar med hänsyn till föregående brottslighet och förekomsten av fylleriförseelser

Ålder och fylleriförseelse	Ej tidigare dömda		Tidigare dömda	
	Antal fall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år	Antal fall	Sammanlagd återfallsrisk under 5 år
15—20 år				
utan ff	832	30,4 ± 1,6	207	53,6 ± 3,5
med ff	88	52,3 ± 5,3	68	67,7 ± 5,5
21—24 år				
utan ff	510	14,5 ± 1,6	368	49,2 ± 2,6
med ff	163	31,2 ± 3,6	243	62,1 ± 3,1
25—39 år				
utan ff	983	13,4 ± 1,1	610	40,3 ± 2,0
med ff	524	21,6 ± 1,8	797	52,3 ± 1,8
40— år				
utan ff	446	6,3 ± 1,1	210	15,5 ± 2,5
med ff	233	11,6 ± 2,1	331	37,2 ± 2,7

de alla åldrar och ökningen var överallt starkt signifikativ. Starkast var den i åldern 40 år och däröver, d. v. s. i den åldersgrupp, som hade den lägsta återfallsrisken.

Uppdelades materialet dessutom med hänsyn till tidigare brottslighet (se tabell 11), framkom också en stegrad åter-

fallsrisk vid förekomsten av fylleriförseelser. Stegringen var genomgående ganska betydande och oftast starkt signifikativ. Lägst var stegringen för de tre yngsta åldersgrupperna bland förut dömda utan fylleriförseelser, d. v. s. för de åldersgrupper, som hade den högsta återfallsrisken.

Tabell 12. Återfallsrisk vid olika kriminalpolitisk behandling med hänsyn till förekomsten av fylleriförseelser

Behandling och fylleriförseelser	Antal fall	Återfall i procent under					Sammanlagd återfallsrisk under 5 år
		första året	andra året	tredje året	fjärde året	femte året	
Villkorlig dom							
utan ff	1 850	11,4	4,3	3,1	2,1	0,2	21,1 ± 1,0
med ff	619	13,6	7,8	5,2	3,2	0,4	30,3 ± 1,8
Ungdomsfängelse							
utan ff	125	3,2	35,2	15,2	8,0	0,8	62,4 ± 4,4
med ff	32	3,1	40,6	12,5	6,3	—	62,5 ± 8,6
Fängelse eller straffarbete mindre än 6 mån.							
utan ff	1 316	9,8	6,7	3,8	2,3	0,3	22,9 ± 1,2
med ff	1 161	15,2	11,1	6,6	3,0	1,0	36,9 ± 1,4
Fängelse eller straffarbete 6 mån. eller mer							
utan ff	563	16,3	14,4	7,4	1,8	0,7	40,6 ± 2,1
med ff	455	25,1	24,4	8,3	3,3	0,9	62,0 ± 2,3
Förvaring eller internering							
utan ff	62	19,4	25,8	16,1	6,5	—	67,8 ± 5,9
med ff	60	13,3	23,3	16,7	13,4	—	66,7 ± 6,1
Straffriförklaring							
utan ff	248	3,6	1,6	4,1	—	—	9,3 ± 1,9
med ff	123	6,6	7,4	3,3	4,1	0,8	22,2 ± 3,8

Om materialet i stället fördelades med hänsyn till den kriminalpolitiska behandlingen (tabell 12), visade det sig, att återfallsrisken inte ökade vid förekomsten av fylleriförseelser i de fall återfallsrisken var mycket hög även utan fylleriförseelser. Det gällde ungdomsfängelseklientelet samt förvarade och internerade. För övriga behandlingsgrupper förelåg en betydligt ökad återfallsrisk vid förekomsten av fylleriförseelser. Av intresse är att risken ökade något mindre för villkorligt dömda än för korttidsstraffade. Det förelåg ingen nämnvärd olikhet i återfallsrisk mellan villkorligt dömda och korttidsstraffade utan fylleriförseelser. Vid förekomsten av fylleriförseelser var återfallsrisken däremot signifikativt högre för de senare ($6,7 \pm 2,3^{**}$). Den starkaste stegringen av återfallsrisken vid tillkomsten av fylleriförseelser visade dock de straf-

friförklarade, vilka hade betydligt lägre återfallsfrekvens än andra behandlingskategorier.

Alkoholmissbrukets inflytande på återfallsrisken vid olika brottstyper

Även återfallsrisken vid olika brottstyper steg genomgående vid förekomsten av fylleriförseelser (se tabell 13). Olikheterna mellan de olika brottstyperna i detta avseende var obetydliga. Enda undantaget utgjorde sedlighetsbrott, som ju företer mycket lägre återfallsrisk än andra brottstyper. Där var återfallsrisken mångdubbelt stegrad vid förekomsten av fylleriförseelser. Då antalet fall var ganska litet, var emellertid de angivna frekvenstalen osäkra.

Återfallsrisken steg alltså genomgående vid förekomsten av fylleriförseelser,

Tabell 13. Återfallsrisk vid olika brottstyper med hänsyn till förekomsten av fylleriförseelser

Brottstyp och fylleriförseelser	Antal fall	Återfallsrisk i procent under					Sammanlagd återfallsrisk under 5 år
		första året	andra året	tredje året	fjärde året	femte året	
Tjuvnad							
utan ff	1 672	14,7	9,7	5,7	2,3	0,3	32,7 ± 1,3
med ff	868	22,9	18,9	7,4	4,0	0,2	53,4 ± 1,7
Våldsbrott							
utan ff	121	7,4	5,8	0,9	2,5	—	16,6 ± 3,4
med ff	232	12,1	6,1	4,7	3,9	0,9	27,6 ± 3,0
Förmögenhetsbrott							
utan ff	498	9,6	7,1	4,2	1,8	—	22,7 ± 1,9
med ff	247	12,6	14,2	6,9	4,0	1,2	38,9 ± 3,1
Rattfylleri							
utan ff	643	2,6	4,9	2,8	1,5	0,4	12,2 ± 1,3
med ff	433	6,2	6,0	3,0	3,5	0,9	19,5 ± 1,9
Sedlighetsbrott							
utan ff	99	1,0	—	2,0	—	—	3,0 ± 1,7
med ff	19	(5,3)	(5,3)	(10,5)	—	—	(21,1)
Grovt egenmäktigt för- farande							
utan ff	123	11,4	2,5	4,9	3,2	0,8	22,8 ± 3,8
med ff	36	11,1	19,5	19,4	—	2,8	52,8 ± 8,4
Egenmäktigt förfarande							
utan ff	30	20,0	—	6,6	3,3	—	29,9 ± 8,4
med ff	12	(25,0)	(8,3)	—	—	—	(33,3)
Brott mot strafflag för krigsmakten							
utan ff	168	19,6	6,5	5,4	1,2	—	32,7 ± 3,6
med ff	54	16,7	13,0	9,3	3,7	1,8	44,5 ± 7,8

oavsett om materialet uppdelades med hänsyn till åldersfördelningen, tidigare brottlighet, kriminalpolitisk behandling eller brottstyp. De enda avvikelser, som kunnat konstateras, gällde återfallsrisken för ungdomsfängelseklientelet samt för förvarade och internerade, som var mycket hög redan för icke alkoholmissbrukare och ej blev högre vid förekomsten av fylleriförseelser. Dessutom var möjligen stegringen av återfallsrisken vid fylleriförseelser, som ovan påpekats, mycket större vid sedlighetsbrott än vid några andra brottstyper.

Av intresse skulle vara att studera återfallsrisken vid olika brottstyper med hänsyn till flera variabler samtidigt.

Nyss nämnda avvikande grupper var dock för små för att kunna delas upp ytterligare. För övriga kategorier fanns det ingen anledning förmoda att beaktande av flera variabler på en gång skulle ge något nytt, eftersom förekomsten av fylleriförseelser hade samma effekt på återfallsrisken, vilken variabel som än undersöktes. En fortsatt analys visade sig också ge föga nytt. En del avvikelser i den allmänna tendensen framkom här och var, men de olika grupperna var då i regel så små, att avvikelserna saknade signifikativ betydelse.

Liksom ovan flera gånger påpekats, framkom dock, att om återfallsfrekvensen var mycket låg, när det icke före-

kommit några fylleriförseelser, åtföljdes förekomsten av fylleriförseelser av en förhållandevis stark stegring av återfallsrisken, medan stegringen tvärtom var jämförelsevis måttlig, om återfallsrisken var hög redan utan förekomsten av fylleriförseelser.

Sammanfattning

Rapporten utgör ett förhandsmeddelande av en undersökning om sambandet mellan alkohol och brott, som utföres vid Kriminologiska institutet i Stockholm. Återfallsrisken vid några vanligare typer av brott har beräknats med hänsyn till ålder, föregående brottslighet, kriminalpolitiska åtgärder samt fylleriförseelser.

Not till s. 90.

Till tjuvnad har förts alla fall som dömts enligt SL 20:1—5. Våldsbrott avser brott mot SL 14:1—5, 10, 12, 13, 15 samt 10:1, 5, 6 (lydelsen före 1948 års ändringar), 11:10, 12 och 15:23. Rattfylleri omfattar här alla brott mot 1934 års lag om straff för vissa brott vid förande av motorfordon (varav ett par procent torde utgöras av andra brott än rattfylleri). Förmögenhetsbrott omfattar brott mot SL 12:3—5, 21:1—4, 6 och 22:1—5, 7, 8 (lydelsen före 1948 års ändringar). Sedlighetsbrott omfattar SL 15:12—15 a samt 18:1—11. Grovt egenmäktigt förfarande avser SL 20:6 st. 2 och egenmäktigt förfarande SL 20:6 st. 1.

Anförd litteratur

- Ahnsjö*: Delinquency in girls and its prognosis, Lund 1941.
Alm: The longterm prognosis for prematurely born children, Uppsala 1953.
Cramér: Mathematical methods of Statistics, Uppsala 1945.
Dahlberg: Alcoholism from a social point of view, Stockholm 1939.
 — Risken att dömas för svårare brott, Nordisk Tidskrift för Strafferet 1943:3.
 — Undersökning av fylleriförseelser under åren 1938 och 1942, SOU 1944:3.
Dahlberg och Lindberg: Om frekvensen av återfall i brott, SOU 1944:40.
Mainland: Elementary medical statistics, Philadelphia 1952.
Ramer: The prognosis of mentally retarded children, Stockholm 1946.

DET SVENSKA KRIMINALVÅRDSKLIENTELET

Av psykologen vid ungdomsanstalten Roxtuna fil. lic.

DICK BLOMBERG

För att kunna på förhand bedöma värdet av planerade ändringar i straffrättsliga principer och behandlingsmetoder är det i hög grad väsentligt att ha goda kunskaper om det klientel, som kommer att bli föremål för de lagbestämda åtgärderna. Med hänsyn till att de lagändringsförslag, som nu är aktuella, avser icke en viss kategori av det svenska brottslingsklientelet utan snarare har sin tillämpning på samtliga individer, som blir föremål för judiciell åtgärd, skulle en speciell kartläggning för detta ändamål få alltför omfattande proportioner. Man har därför valt att genom en sammanställning av redan förefintligt material försöka ge en uppfattning om kriminalvårdsklientelet's psykiska beskaffenhet, om dess uppväxtförhållanden och om andra faktorer, som kan vara av intresse.

En del av de allmänna uppgifterna har hämtats ur Statistiska Centralbyråns publikationer »Brottsligheten» och Statistisk Årsbok samt ur Kungl. Fångvårdsstyrelsens verksamhetsberättelser. Vidare har vissa uppgifter och data tagits ur fångvårdsstyrelsens »Utredning angående ungdomsbrottsligheten» som icke endast avhandlar de unga lagöverträdare som under åren 1931—1936 fällts för straffregisterbrott, utan även som jämförelsematerial anger data för äldre brottslingskategorier.

Beträffande ungdomsbrottslingarna har förutom nämnda utredning ett flertal andra kunnat utnyttjas. Jonssons »Undersökningar angående vanartiga barn och social ungdom», vilken ingår som bilaga i ungdomsvårdskommitténs betänkande angående »Psykisk barn- och ungdomsvård» (SOU 1944: 30), avhandlar alla de barn och ungdomar — tillhoppa över 4 400 — som under åren 1941—1942 blivit

föremål för åtgärd av barnavårdsnämnd. Blomberg redovisar i »Undersökningar rörande ungdomsvårdsskolornas klientel», bilaga till ungdomsvårdsskoleutredningens betänkande »Vården vid ungdomsvårdsskolorna» (SOU 1954: 5), en årgång om sammanlagt 686 ungdomsvårdsskoleelever. I den s. k. Roxtuna-utredningen »En anstalt för svårbehandlade» (SOU 1950: 47) undersökte Eriksson, Marnell och Larsson manligt anstaltsklientel i åldern 18—21 år, varav 202 var dömda till ungdomsfängelse, 108 till straffarbete, fängelse eller förvaring och slutligen 24 tillhörde ungdomsvårdsskolor. Samma betänkande innehåller en av Fellenius och Nordin vid Stockholms Högskolas Psykotekniska Institut utarbetad redogörelse betitlad »Psykologiska förutsättningar för yrkesutbildning och yrkesanpassning hos ungdomsfängelseklientelet». Vidare har Centralförbundet för Socialt Arbete (CSA) gjort två utredningar, »Ligabrottsligheten» (1941) och »Undersökning av ungdomsbrottsligheten» vilken senare ingår i Social Årsbok 1941. Även i övrigt föreligger en mängd undersökningar av det ungdomliga vanartsklientelet, vartill hänvisningar gjorts i den löpande texten, då så ansetts befogat.

Beträffande förvarings- och interneringsklientelet finns som bilaga till säkerhetsanstaltsutredningens betänkande »Vårdorganisation för förvarade och internerade» (SOU 1953: 32) en redogörelse för över 1 100 fall, varav 433, som vid undersökningstillfället vistades på anstalt, underkastats särskilt noggrann undersökning.

I fråga om klientelet på tvångsarbetsanstalterna och arbetshemmen föreligger ett flertal undersökningar. Adell och Jonsson har gjort en »Psykiatrisk un-

dersökning av manliga tvångsarbetare i Sverige 1938» omfattande 120 personer, vilken bilagts betänkandet »Lag om arbetsfostran» (SOU 1939: 25). I ett senare betänkande med förslag om »Lösdrivarlagens upphörande m. m.» (SOU 1949: 4) har Inghe som bilaga framlagt »Socialpsykologiska synpunkter på lösdrivare och prostituerade» vilken omfattar 46 män och 22 kvinnor. Inghe har också i »Klientelet på arbetshemmen» (SOU 1949: 37) redogjort för 127 män och 29 kvinnor, som var intagna på arbetshem, och varav huvudparten av männen var störande understödstagare och försumliga försörjare.

Även alkoholisterna har varit föremål för stor uppmärksamhet. Sålunda har Amark i »Redogörelse för socialpsykiatriska undersökningar av klientel från 11 svenska alkoholistanstalter» ingående i 1946 års alkoholistvårdsutredning (SOU 1948: 23) undersökt ett representativt urval bestående av 100 alkoholister, och i sin avhandling »A study in alcoholism» (1951) har han utöver anstaltsklientel även undersökt alkoholister som blivit föremål för annan åtgärd av nykterhetsnämnd. Vidare föreligger i nykterhetskommitténs betänkande »Statistiska undersökningar kring alkoholfrågan» (SOU 1951: 43) ett stort material.

Beträffande mer speciella brottstyper, exempelvis mordbrand, homosexualitet och incestbrott, föreligger ett flertal utmärkta undersökningar till vilka här dock refereras endast undantagsvis, då dessa brott upptar en mycket liten del av den totala brottsligheten.¹

Det kvinnliga kriminalvårdsklientelet kommer ej att beröras i denna sammanställning på grund av bristen på representativa undersökningar.

För att inte i onödan tynga den fortsatta framställningen kommer mer preciserade litteraturhänvisningar att ske endast då det gäller andra undersökningar än de ovan nämnda eller då det är nödvändigt för klarhetens skull. Uppgifter om exempelvis tvångsarbetarna är således alltid hämtade ur Adells och Jonssons ovan omnämnda undersökning om

inte annat särskilt anges, arbetshems-klientelet avser alltid Inghes redogörelse etc.

Uppenbarligen har vissa brottslingskategorier blivit mycket ingående behandlade i olika sammanhang — exempelvis ungdomsbrottslingarna — medan andra ägnats endast ganska ytliga studier och åter andra över huvud ej tycks ha blivit föremål för närmare granskning. Så är till exempel förhållandet med de stora grupperna »vanliga» fängelse- och straffarbetsfångar liksom även med dem som erhållit villkorlig dom, i vilka fall man blott har tillgång till rent statistiska uppgifter rörande ålder, brottstyp och liknande.

Materialet är alltså ganska beskuret, varför man bör avhålla sig från alltför långt gående slutsatser och från ett okritiskt applicerande av resultaten från dessa undersökningar på icke studerade grupper. Å andra sidan kan framhållas att likheten mellan olika kategorier i många avseenden är så påfallande att det förefaller osannolikt att näralligande, icke undersökta, kriminalitetsgrupper skulle avvika i större utsträckning. Man måste dock reservera sig för den tänkbara möjligheten att belastningen i fråga om såväl ogynnsamma uppväxt- och miljöförhållanden som psykiska defekter är mindre hos engångs- och förstagsförbrytarna, framför allt i äldre ålderskategorier, än i de här redovisade grupperna. En antydning om detta ges i fängelsestyrelsens allmänna statistiska uppgifter av vilka det framgår att sådana faktorer som börd utom äktenskapet, hemort i storstad och upplösta äktenskap ökar i frekvens i proportion till strängheten av den straffform man ansett sig böra tillämpa.¹

Som framgår av uppräknningen av de undersökningar, som legat till grund för sammanställningen, har begreppet kriminalvårdsklientel fattats i en tämligen vid bemärkelse och även angränsande kategorier har tagits med i bedömningen, exempelvis vissa icke straffmyndiga yngre asociala, arbetshems-klientelet och alkoholisterna. Detta kan anses berättigat bland annat av den anledningen att ett

¹ T. ex. Gerle, Mordbrännare (1943). Kinberg, Inghe, Riemer, Incestproblemet i Sverige (1943).

¹ Jfr sid. 102 ff.

stort antal individer inom dessa gränskategorier gjort sig skyldiga även till »ren» kriminalitet. Sålunda har exempelvis tre fjärdedelar av lösdrivarna avtjänat fängelsestraff och av alkoholmissbrukarna återfinnes mellan en tredjedel och hälften i straffregistret.

En speciell felkälla är förenad med en sammanställning av denna typ, nämligen att de begagnade undersökningarna daterar sig från mycket olika tidpunkter. Med kännedom om att brottsligheten fluktuerar under inflytande av samhällsliga förändringar — exempelvis urbaniseringen, förhållandena på arbetsmarknaden, den tekniska utvecklingen — och med hänsyn till förändringar i de judiciella åtgärderna, t. ex. de nya lagbestämmelserna i fråga om behandlingen av unga lagöverträdare eller det ökade tillämpandet av villkorlig dom, står det klart att det anstaltsförvarade klientelet — vilket är det enda man med framgång kan nå för en grundligare undersökning — kan tänkas ändra sammansättning mycket snabbt. Några påfallande brister i överensstämmelsen mellan undersökningar från olika tidpunkter har emellertid icke kunnat konstateras här. I detta sammanhang bör påpekas att olika undersökningsmetoder och begreppsdefinitioner har använts av olika forskare, varför alla resultat icke heller i detta avseende är direkt jämförbara.

En kändbar brist i alla psykiatriska, psykologiska och sociologiska undersökningar, framför allt på abnormklientel, är svårigheten att få jämförelsedata för en normalpopulation. I vissa fall kan man utnyttja förefintlig statistik från andra områden, men merendels är man hänvisad enbart till spekulationer om eventuella avvikelser från normala data. Alla sådana jämförelser utan statistiskt stöd måste betraktas med en viss skepsis, vilket även gäller om flertalet av de faktorer som redovisas här.

I. Allmänna statistiska uppgifter

Över 60 000 personer fälls varje år till ansvar för brott mot strafflagen. Huvudparten av brotten hänföres till fylleri-förseelser och liknande brott. Härtill

kommer närmare 160 000 personer fällda till ansvar för brott mot andra lagar och förordningar, varav merparten är förseelser mot vägtrafikförordningar. Omkring 12 000 personer begår brott av sådan art att de föranleder anteckning i straffregistret och utgör alltså de relativt sett ganska fåtaliga egentliga förbrytarna till skillnad från dem som begått förhållandevis mer oskyldiga lagöverträdelser.¹

»Fångvården 1946—1947», vilken är den senast utkomna, mer fullständiga redovisningen från fångvårdsstyrelsen, ger en del allmänna uppgifter om dem som ådömts frihetsstraff. Av de år 1947 till fångvårdsanstalterna nykomna 1 742 straffångarna låg i det närmaste hälften inom åldersgruppen 21—29 år med en medelålder av ungefär 31 år för hela materialet. Mer än hälften var ogifta och dessutom var 11 % fränskilda. Ungefär 15 % var födda utom äktenskap. 22 % var födda i Stockholm, Göteborg eller Malmö och 41 % på rena landsbygden. Kyrkoskrivna var 22 % på landsbygden och 39 % i någon av storstäderna. Över 8 % var icke kyrkoskrivna inom landet. 60 % hade tidigare erhållit frihetsstraff i någon form.

Av de samma år nykomna 1 879 manliga fängelsefångarna låg inte mer än en tredjedel i åldersgruppen 21—29 år och medelåldern var ungefär 35 år. 40 % var ogifta och 5 % fränskilda. Ungefär 9 % hade utomäktenskaplig börd, 16 % var födda i någon av de tre största städerna och 28 % kyrkoskrivna där. På landsbygden var 57 % födda och 36 % kyrkobokförda. Knappt 3 % var icke kyrkoskrivna inom landet. 26 % hade tidigare avtjänat frihetsstraff.

År 1947 dömdes första gången till förvaring 97 män, varav flertalet låg i åldersgruppen 25—34 år. Medelåldern var omkring 33 år. Frekvensen av börd utom äktenskapet uppgick till 20 %. Över hälften var ogifta och närmare 20 % fränskilda. Drygt 26 % var födda i Stockholm, Göteborg eller Malmö, medan drygt hälften var kyrkobokförda i någon av dessa städer. Endast 2 förvarade var tidigare ostraffade.

¹ Uppgifterna hämtade ur Statistisk Årsbok 1955 och avser år 1953.

II. Uppväxtförhållanden

Födelseort och hemort. Ett i all kriminalstatistik välkänt faktum är att huvudparten av brottslingarna har sitt hemvist i städerna och framför allt i storstäderna. Utöver vad som framgått av de ovan lämnade allmänna uppgifterna kan nämnas att av ungdomsvårdsskoleleverna över tredjedelen av de manliga eleverna redovisas som hemmahörande i Stockholm, Göteborg eller Malmö mot en ungefärlig siffra av 14 % för den totala svenska ungdomen i berörda åldrar. Av ungdomsfängelseklientelet anges 42 % komma från storstäder och ytterligare 43 % från andra städer och tätorter och av alkoholisterna på anstalt uppges i en undersökning 40 % komma från Stockholm och Göteborg.¹

Det torde vara felaktigt att utan reservationer antaga att denna övervikt för städerna som hemort för brottslingsklientelet enbart skulle bero på att storstadsmiljön i sig själv är kriminalitetsdisponerande. En annan förklaring, som förefaller lika rimlig, är att storstaden har en benägenhet att suga till sig kriminella och asociala element, dels därför att de där har större möjligheter för sin asociala livsföring, dels därför att utsikterna att kunna hålla sig utanför myndigheternas kontroll är avsevärt större i en storstad.

Problemet belyses bättre om man ställer hemorten i relation till födelseorten, varvid de följande uppgifterna dock måste ses mot bakgrunden av att det pågår en ständig inflyttning från landsbygden till städerna även bland befolkningen i övrigt. Vi har redan av den allmänna statistiken kunnat utläsa att väsentligt fler brottslingar varit hemmahörande i storstäderna än antalet födda där och att av de dömda, som varit hemmahörande i storstad, närmare hälften varit födda i annan samhällstyp. Beträffande lösdrivarklientelet fann man att ungefär hälften var födda i städer medan vid undersökningen 82 % var bosatta i stad. Utredningen om ungdomsbrottsligheten

visar att i förhållande till totalbefolkningen var ungdomsbrottslingarna i större utsträckning födda i storstäderna än på landsbygden, men man fann också att ungdomsbrottslingarna i ännu högre grad avvek från normalpopulationen när det gällde storstaden som kyrkoskrivningsort. Samma tendens fastän något svagare gällde brottslingarna över huvud. Liknande resultat har framkommit på andra håll. Detta tyder dels på att brottslingarna i större utsträckning rekryteras från dem som är uppfödda i städerna och enkannerligen i storstäderna än från dem som är uppfödda och bosatta på landsbygden, dels på att övervikten av storstadsbor bland brottslingarna även sammanhänger med inflyttningen till städerna. Sålunda kan man räkna med att redan kriminella element söker sig till de större städerna av skäl som redan angivits. Vidare förhåller det sig sannolikt så att inflyttningen till storstaden medför många problem, vilka indirekt kan medverka till uppkomsten av kriminellt beteende. Dels kan man urskilja de rent psykologiska anpassningssvårigheter, som ligger i omställningen till en ny miljö med bristen på känslomässiga relationer och ovanan vid de nya beteendemönstren, dels föreligger många praktiska problem som bostadsbrist, svårigheter att få lämpligt arbete, avsaknad av lämpliga fritidssysselsättningar och fritidslokaler för ungdomen, bristfällig ekonomi i starten och mycket annat. Även om man saknar möjlighet att avgöra hur stor del av brottsligheten, som kan föras tillbaka på svårigheter av antytt slag, må anföras att den åldersgrupp där straffregisterbrottsligheten är störst, 18—20-åringarna, nära sammanfaller med den åldersgrupp där inflyttningen till storsfäderna är störst, nämligen 15—19-åringarna.

Familjeförhållanden. En människas personlighet får i allmänhet sin bestående inriktning redan under barndomen och framför allt är det förhållandet till uppfostrarna som sätter sin prägel på individens fortsatta utformning. Sådana faktorer som den känslomässiga tryggheten, omgivningens positiva eller negativa inställning, och arten av uppfostran

¹ Lundquist, Om alkoholism och alkoholistvård. Sv. Läkartidning nr 44, 1947.

under barnets första samliv med andra människor har en tydlig tendens att bilden bestående av handlingsmönster och känslolinställningar till omvärlden. Det ställer sig emellertid svårt att i efterhand beskriva och klassificera alla mer diffusa slag av miljöpåverkningar som barnet möter och man hänvisas därför till mer konkreta data för att få en bild av uppväxtmiljön.

Börd. Redan det förhållandet att ett barn är fött utom äktenskapet är ägnat att medföra vissa svårigheter. Hemmiljön blir instabil, den ogifta modern måste ofta anförtro vården av barnet åt någon annan, i allmänhet morföräldrar eller liknande. Om hon själv har hand om barnet blir omvårdnaden i många fall ned-satt genom att hon måste ha eget förvärvsarbete. I de flesta undersökningar av brottslingsklientelet finner man i jämförelse med normalpopulationen stora frekvenser av börd utom eller före äktenskap. För ungdomsvårdsskoleeleverna finner man sålunda över fjärdedelen födda utom äktenskapet, bland 25 prostituerade unga flickor i Stockholm fann Takman blott 15 vara födda inom äktenskap,¹ såväl inom tvångsarbetar- som inom förvaringsklientelet har man funnit frekvenser på omkring 25 % utomäktenskaplig börd. För totalbefolkningen varierar siffrorna enligt den officiella statistiken i stort sett mellan 10 och 16 % och för perioden 1931—1940 utgör medeltalet för hela riket 13,9 %. Det förefaller alltså finnas ett siffermässigt tämligen klart samband mellan den utomäktenskapliga bördens och kriminalitetsrisken.

Hemförhållanden och uppfostrare. Att vara född inom ett äktenskap innebär emellertid inte någon garanti för fortsatt uppväxt tillsammans med föräldrarna. För allt vanartsklientel finner man höga frekvenser av hem som upplösts genom att föräldrarna separerat eller genom att endera maken avlidit. Av olika anledningar har också barnen flyttats från hemmet, exempelvis genom samhällsin-gripande för att skydda det för vanvård

eller också har det placerats hos anförvanter därför att båda föräldrarna haft förvärvsarbete och ej haft tid att själva handha vårdsnaden om sina barn. Följden blir att blott ett relativt litet antal tillbringat hela uppväxttiden tillsammans med sina egna sammanlevande föräldrar. Av ungdomsvårdsskoleeleverna uppges endast ungefär tredjedelen ha haft i detta avseende normala uppväxtförhållanden, av förvaringsklientelet 45 %, och undersökningar på andra klientelgrupper ger liknande värden. De som haft annan uppväxtmiljö representerar vitt skilda uppfostringsituationer: några har vuxit upp i adoptivhem eller i annan konstant, hemliknande miljö, t. ex. hos morföräldrar, flera har tidvis fostrats på barnhem och andra anstalter — av ungdomsvårdsskoleeleverna var tredje och av ungdomsfängelseklientelet var fjärde — andra åter har kastats från miljö till miljö utan att någonsin ha fått möjlighet att rota sig. Ungdomsvårdsskoleutredningen uppger t. ex. att en flicka före placeringen på ungdomsvårdsskola bytt miljö ett 25-tal gånger. Som jämförelse må nämnas att ungdomsvårdskommittén anger att i dess material, som omfattade närmare 8 000 ungdomar i åldern 17—26 år, hade 80,3 % vistats i sitt hem med sammanlevande föräldrar under de 15 första levnadsåren.¹

Trångboddhet, fattigdom och stora syskonkullar har ofta präglat hemmiljön. Understödmässiga förhållanden har förekommit i ungefär var fjärde förvaradsföräldrahem, för eleverna på ungdomsvårdsskolorna beräknar man att det i över 40 % av fallen har förelegat antingen sådana ekonomiska svårigheter att familjen konstant eller periodvis uppburit understöd eller att familjeförsörjarens yrke varit starkt säsongbetonat och därigenom medfört växlande ekonomisk standard, i fråga om de av Jonsson undersökta barnavårdsnämndsfallen uppgavs 20 % av hemmen vara påfallande fattiga, och 24 % av familjerna hade åtnjutit fattigvårdsunderstöd.

Den uppfostran som bestått är na-

¹ Takman, Flickprostitutionen i Stockholm. Sociala meddelanden nr 11, 1954.

¹ Ungomen möter samhället (SOU 1951: 41)

turligtvis svår att klassificera, framför allt i efterhand. Emellertid tycks den uppfostringstyp, som enligt flera olika undersökningar dominerat, vara den utpräglat slappa, karakteriserad av bristande tillsyn och likgiltighet för barnens förehavanden, men även såväl överdrivet sträng som inkonsekvent fostran är vanligt förekommande. För ungdomsvårds-koleklientelet redovisar man att blott 15 % av de manliga eleverna har varit föremål för en »god» uppfostran.

Större delen av allt kriminalklientel kommer från miljöer, som präglats av en mängd ogynnsamma faktorer i form av asocialitet, kriminalitet och psykisk abnormitet. Den vanligaste asocialitetsyttringen hos uppfostrare, föräldrar eller syskon synes vara spritmissbruk. Hos förvaringsklientelet förekom alkoholmissbruk hos ungefär hälften av uppfostrarna eller de äldre syskonen, för ungdomsfångarna redovisas 31 % spritmissbruk hos närstående, av tvångsarbetsarnas fäder betecknades ungefär 30 % som alkoholister och andra undersökningar ger liknande värden även om bedömningsgrunderna varierat.

Ren kriminalitet i uppfostringsmiljön är en förhållandevis vanlig företeelse, och de olika undersökningarna anger i allmänhet förekomst av kriminalitet hos föräldrar eller syskon i mellan 15 och 25 % av fallen.

Sexuell lösaktighet, vagabondering och arbetsskygghet hos de nära anhöriga är andra företeelser som — så vitt man kan bedöma utan tillgång till värdena för en normalpopulation — förekommit i påfallande hög grad i allt kriminalklientels uppväxtmiljö.

Förekomsten av psykiska abnormdrag är också vanliga hos nära anhöriga och torde i många fall ha präglat hemmiljön under uppväxtåren. Ren sinnessjukdom förekommer hos ungefär var 20:e brottslings syskon eller föräldrar, men det är vanskligt att avgöra om dessa värden i väsentlig grad avviker från totalbefolkningens. Samma sak synes också gälla sinnesslöhet, även om lättare intellektuell efterblivenhet torde vara förhållandevis vanlig. När det gäller personlighetsstörningar och karakterologiska brister, som

ej är att hänföra till sinnessjukdom, är dock bilden klarare. Sålunda anges »psykopati, självmord, uttalade nervösa besvär» förekomma i närmare hälften av de förvarades familjer och karakterologisk abnormitet »framför allt av neurotisk natur, exempelvis folkskygghet, raseriutbrott, höggradig kverulans, suicidalförsök» hos någon av ungefär var fjärde ungdomsvårdsskolelevs närmaste anhöriga. Belastningsfaktorer av dessa slag ger sig till känna även i övriga undersökningar.

Skolgång och utbildningsförhållanden. Vid sidan av familjen är skolan den viktigaste miljöfaktorn i ett barns liv, dels ur intellektuell synpunkt, dels såsom uppfostrande element. Skolgången har för ett stort antal av de senare i livet kriminella färgats av anpassningssvårigheter i fråga om möjligheterna såväl att följa med i undervisningen som att underkasta sig skoldisiplinen. De intellektuella svårigheterna visar sig bland annat i det synnerligen stora antal som åtnjötit hjälpklassundervisning, gått i special- eller observationsklass och i den höga frekvensen av kvarsittare. Det relativa antalet av såväl kvarsittare som undervisade i hjälpklass överskrider i de flesta undersökningarna mångdubbelt siffrorna för totalbefolkningen. De olika undersökningarnas resultat varierar något, men de flesta anger att mellan hälften och en tredjedel haft svårigheter att följa med i undervisningen.

Skolutbildningens nivå är som redan antytts av hjälpklassfrekvensen genomsnittligt sett mycket låg. Av alkoholistklientelet har sålunda 89 % enbart folkskola och 7 % högre skolor vartill räknats realskola, folkhögskola och liknande samt även kortare kurser. 4 % slutligen hade avlagt studentexamen. I fråga om ungdomsanstaltarnas elever har högre skolutbildning förekommit endast i ett fåtal fall och i allmänhet har den då bestått av något eller några år i läroverk. Fångvårdsstyrelsens utredning angående ungdomsbrottsligheten visar att den relativa frekvensen av straffregisterbrottslighet för hela perioden 1931—1936 var ungefär tre gånger så stor hos den del av befolkningen, som endast genomgått

vanlig folkskola, som hos dem som hade någon form av högre utbildning. Särskilt tydligt framträdde detta hos ungdom upp till 21 år där den relativa brottsligheten var åtta gånger så stor hos de enbart folkskoleutbildade som hos dem med högre utbildning.

Uppföranderubbningar av olika slag redovisas allmänt. Bland ungdomsvårds-skoleeleverna har man före intagningen på anstalten funnit sådana drag vittnande om bristande emotionell anpassning till skolarbetet som störande uppträdande under lektionerna, motorisk oro, bristande uppmärksamhet och intresse och liknande hos tre fjärdedelar av eleverna och vidare uppges ungefär var tredje elev ha varit skolkare. Beträffande de förvarade anges att tillsammans ungefär 2/3 visat anpassningssvårigheter i form av bråk, skolkning och liknande eller gått i hjälpklass eller liknande undervisningsform.

Även utan tillgång till pålitliga jämförelsedata förefaller det klart att skolgången för en stor del av brottslingsklientelet inneburit betydande emotionella och intellektuella påfrestningar. Den främsta anledningen till skolsvårigheterna torde vara att söka i bristfälliga begåvningsresurser men gränsdragningen mellan orsaker av detta slag och personlighetsstörningar av mer känslomässig natur är utomordentligt svår. En elev som har svårt att följa med i undervisningen blir naturligtvis lätt ouppmärksam, förlorar intresset och skolkar eller försöker att kompensera sina svårigheter och imponera på kamraterna genom upptåg och bråk under lektionerna. Å andra sidan blir en elev ofta bedömd som obegåvad och placeras i hjälpklass om han på grund av konflikter och tråkigheter i hemmet inte kan koncentrera sig på undervisningen eller om han till följd av personliga problem inte kan fullständigt utnyttja sina intellektuella resurser.

Visserligen kan man inte generellt hävda att barn blir asociala därför att de har svårt att anpassa sig till skolan, men skolgången är en så väsentlig del av barnets liv, att störningar på detta område utan tvivel är ägnade att skapa

nya eller förstärka redan förefintliga brister i personlighetsutvecklingen.

Sammanfattning. Det är uppenbart att den miljö och de psykologiska förhållanden, under vilka större delen av kriminalitetsklientelet vuxit upp, inneburit stora påfrestningar. I några undersökningar har man sökt klarlägga i vilken utsträckning barndomsmiljön för de kriminella i alla avseenden kunnat betecknas som fullgod. Sålunda säges om lösdrivarklientelet: »Sammanlagt kan konstateras, att mer eller mindre grova missförhållanden i barndomsmiljön, stympade hem, misshandel, alkoholism, fattigdom och emotionellt tryck av olika slag förekommit i minst 78 % av alla fall. För de återstående saknas i de flesta fall upplysningar från utomstående.» I en undersökning av det svåraste barnavårdsnämndsklientelet i Göteborg fann Regnér att »om man frånräknar de stympade hemmen och de hem där det inom den närmaste släktkretsen förekommer psykiska anomalier, asocialitet, kriminalitet o. d., återstår blott ungefär 13 % av hemmen».¹ Därtill kommer att även i de fall, där man icke kunnat konstatera påtagliga brister, dock kunnat föreligga ur psykologisk synpunkt ogynnsamma faktorer som felaktiga uppfostringsprinciper, favorisering av något syskon eller gräl och splittring mellan föräldrarna.

Bakom de torra siffror som ovan angivits ligger för det enskilda barnet ytterst påtagliga och ödesdigra realiteter. Bland all psykiatrisk och psykologisk expertis är man enig om barndomsintryckens avgörande betydelse för hur de nedärvda anlagen och personlighetsfaktorerna praktiskt utformas och förverkligas. Den harmoni och stabilitet i uppväxtsituationen som förmenats en stor del av kriminalklientelet är säkerligen en starkt bidragande orsak till de neurotiska fenomen och de anpassningssvårigheter, som kännetecknar flertalet av dessa människor även som vuxna. Bristen på normala, varma känslomässiga relationer under barndomstiden påverkar

¹ Regnér, Vanart och asocialitet hos barn och ungdom i medicinsk-psykologisk belysning. Göteborgs barnavårdsnämnds utredning »Ungdom på fritid», 1951.

lätt individens framtida samlevnadsmöjligheter med andra människor, gör honom isolerad och misstänksam, åstadkommer kontaktsvårigheter och hindrar honom att känslomässigt engagera sig i omvärlden.

Det är också av betydelse vilka uppfostringsmetoder som tillämpas. En överdrivet sträng fostran tenderar lätt till att skapa aggressivitet och trots, som i början riktas endast mot uppfostraren, men som ofta övergår till att vändas även mot andra människor och då främst mot alla som står i auktoritetsställning, mot lärare, poliser och arbetsförmän. Den slappa uppfostringstypen, som ofta innebär bristande intresse från föräldrarnas sida och därmed också svaga känslöbindningar, medför även nedsett kännedom om samhällets krav på individens beteende, och vikten av att underordna sig dessa krav inpräntas aldrig i barnet. Den inkonsekventa fostran, där antingen den ena uppfostraren är sträng och fordrande och den andra eftergiven och överslättande, eller där hos samma fostrare stränghet och slapphet växlar, är ägnad att skapa otrygghet och osäkerhet.

En stor del av uppfostran åstadkommes genom en identifiering med föräldrarna och ett tillägnande av deras beteendemönster, värdenormer och attityder. När det gäller brottslingsklientelet är det tydligt att en mycket stor del av föräldrarna varit synnerligen olämpliga som identifikationspersoner. Säkerligen har många av de blivande brottslingarna redan under barnaåren fått lära sig att betrakta den asocialitet och kriminalitet, som föräldrar och äldre syskon ådagalagt, som naturliga ingredienser i en normal livsföring.

Det är tydligt att beteenderubbingar inträtt på ett mycket tidigt stadium av de blivande brottslingarnas liv. Undersökningen av de förvarade visar att före puberteten mer än var fjärde av dem lade i dagen sådana barnneurotiska symptom som sömnlöshet senare än småbarnsåldern, nagelbitning, nattskräck, stamning och liknande. Lösdrivarundersökningar anger liknande siffror. När-

mare hälften av förvaringsklientelet hade före puberteten gjort sig skyldiga till vad som rubricerats som vanart, nämligen snatterier och tjuvnad, rymningar hemifrån, skadegörelse, sexuell vanart m. m. Mot bakgrunden av vad vi vet om dessa barns genomsnittliga uppväxtmiljö med likgiltiga eller överdrivet stränga föräldrar eller med barnhemspersonal, som betraktat sådana fenomen som rena disciplinförseelser, med förhållandena i hemmet präglade av kulturellt armod, trångboddhet och fattigdom, alkoholism och allehanda psykiska egenskaper och med utpräglade skolproblem, är det lätt att inse att tidiga uppföranderubbingar haft ytterst små utsikter att förbättras och självläka. I stället torde de alltmer ha förstärkts för att efterhand bli bestående drag i individens psykiska struktur.

III. Social status

Även frånsett kriminaliteten synes brottslingarna som grupp betraktat i många avseenden förete betydande avvikelser från förhållanden och beteenden inom normalpopulationen.

Civilstånd, sexuella förhållanden. Att döma av jämförelser med den officiella statistiken för totalbefolkningen är äktenskapsfrekvensen bland brottslingarna tämligen normal. En närmare granskning visar emellertid att denna överensstämmelse endast gäller medelvärdet för hela brottslingsklientelet och att de yngre brottslingarna upp till 25-årsåldern är gifta i större utsträckning än den totala befolkningen i motsvarande ålder medan förhållandet för de äldre är omvänt. Detta kan tänkas sammanhänga dels med att många unga äktenskap ingås endast för att legalisera en förbindelse, som medfört barn, och att äktenskapet senare förorsakat konflikter, ekonomiska problem och anpassningssvårigheter som bidragit till kriminaliteten, dels med att redan kriminella element möjligen ingår äktenskap tidigare än icke kriminella. En viss fingervisning ger uppgiften att av ungdomsfångarna i åldern 18—21 år icke mindre än ungefär

var åttonde hade försörjningsplikt mot utomäktenskapligt barn.

Av de förvarade uppges hälften ha ingått äktenskap men av dessa har hälften blivit upplösta och endast en fjärdedel var alltså vid undersökningstillfället gifta. Av tvångsarbetarna var 83 % ogifta, och siffror av ungefär samma storleksordning finner man i fråga om lösdri-
varklientelet. För alkoholisterna synes dock giftermålsfrekvensen knappast av-
vika från normalvärdena.

Skilsmässofrekvensen är genomgående hög. Enligt fängvårdsstyrelsens tidigare anförda uppgifter varierade antalet fränskilda i de grupper som 1947 dömdes till frihetsstraff från c:a 5 till c:a 11 % medan genomsnittssiffran för hela befolkningen i motsvarande ålder ligger mellan 1 och 2 %.

Ur återfallsstatistiken kan vidare hämtas att risken för återfall i brott är avsevärt mycket större för de ogifta och för de fränskilda än för de gifta.¹

Förmodligen finns flera orsaker till sambanden mellan civilstånd och brottslighet. För det första innebär äktenskapet en stabiliserande och socialiserande faktor genom att det förser individen med nödvändiga emotionella relationer, i allmänhet innebär tryggare, mer regelbundna bostads- och kostvanor, delvis eliminerar fritidsproblemen och även i övrigt bidrar till en mer ordnad livsföring. Vidare förhåller det sig säkerligen så att de ogifta åtminstone vid mer mogen ålder övervägande består av människor med störda kontaktmöjligheter och minskad förmåga till normala relationer och känslomässiga engagemang, faktorer som även torde medföra större risk för kriminalitet och asocialitet. Den höga skilsmässofrekvensen kan också ses som ett utslag av bristande samlevnadsförmåga. Även av de bestående äktenskapen är en stor del disharmoniska. Om arbetshemsklientelet heter det t. ex.: »Påfallande var att flertalet äktenskap från mannens sida utmärktes av en påtaglig likgiltighet och brist på värme och hänsyn. Endast i 4 fall (av 20) framkom drag som tydde på förekomsten av

positiva emotionella bindningar mellan makarna».

Några ingående undersökningar av sexualvanorna hos kriminalklientelet synes inte föreligga. Av det redan anförda framgår dock att en förhållandevis liten del av det något äldre klientelet får sina sexuella behov tillfredsställda inom äktenskapets ram. Tendensen att undvika fastare känslomässiga bindningar tycks gälla även utom äktenskapet, och av tillgängliga uppgifter att döma löser de ogifta till större delen sina sexualproblem med tillfälliga partners, och mer stadigvarande sexualförbindelser är inte så vanliga.

Brottslingsklientelet förefaller alltså innefatta en mängd individer som endast mer sporadiskt upplevt varmare kontakter med någon kvinna och som måste betecknas som i emotionellt avseende ensamma människor. De kontakter, som uppnås i tillfälliga förbindelser, och de känslomässiga relationer en kamratreks kan ge — i de fall vederbörande tillhör en sådan — kan knappast uppväga den emotionella tryggheten i en familjebindning.

Antalet upptäckta homosexuella bland brottslingarna tycks vara mycket litet bland dem som icke dömts för just den typen av brott. Petré framhåller också att »de flesta homosexuella som bli tilltalade för homosexuell handling ingalunda höra till kategorien asociala... det stora flertalet av dessa äro skötsamma och ordentliga samhällsmedlemmar». Däremot torde frekvensen av homosexuellt prostituerade, framför allt i de yngre åldersgrupperna, vara tämligen hög, men denna vanartsfaktor är synnerligen svåråtkomlig och de siffror som redovisas i sammanhanget — exempelvis omkring 10 % sexuell vanart bland ungdomsvårdsskolornas elever, varav den absoluta merparten består av prostitution — är med största sannolikhet alltför låga.

Yrkesförhållanden och arbetsliv. De anpassningssvårigheter som visat sig såväl i kriminaliteten som i familjeliv och

¹ Petré, Åtgärder för bekämpande av homosexualitetens samhällsfarliga yttringar (SOU 1941: 3).

¹ Groth, Återfall i brott (SOU 1947: 71).

skolförhållanden återkommer även i yrkessituationen. Dels synes förhållandevis få av brottslingarna ha erhållit någon yrkesutbildning och dels redovisas i flera olika undersökningar arbetshämningar av varierande slag.

Även om vi saknar säkra uppgifter om i vilken utsträckning ungdom i allmänhet erhåller någon form av yrkesutbildning, tyder mycket på att brottslingsklientelet i utbildningsavseende avviker från normalpopulationen. Om ungdomsfångarna såges sålunda att endast 17 % kan anses ha någon som helst yrkesutbildning, vilken dessutom ofta förvärvats under tidigare anstaltsvistelse. Beträffande tvångsarbetarna uppges att endast 40 % haft långvarig anställning under ungdomen oavsett om denna anställning inneburit kvalificerad handledning eller ej. Bland alkoholisterna redovisas yrkesutbildning i någon form för en femtedel, och man har där som yrkesutbildade räknat »alla som tagit någon examen, genomgått handelsskola eller exempelvis kvällskurser i maskinskrivning och bokföring samt alla som gått i lära inom något visst yrke».

Även rörligheten är påfallande, man har ofta bytt yrke eller gått från den ena arbetsplatsen till den andra. Av ungdomsvårdsskolornas elever anges närmare tre fjärdedelar såväl vara utan bestämd yrkesinriktning som ha täta anställningsbyten eller perioder av frivillig arbetslöshet. Av alkoholisklientelet har en tredjedel ofta bytt anställning eller yrke såväl under ungdomen som vid mer mogen ålder. Som jämförelse kan nämnas att ungdomsvårdskommittén i sin undersökning av ett normalmaterial visar att över hälften av de tillfrågade inte bytt yrke någon gång.¹ Nära sammanhängande med instabiliteten och flyktigheten i inställningen till arbetet är att en mycket stor del av brottslingsklientelet tillhör okvalificerade yrkesgrupper och ägnar sig åt sådana typer av arbete som trots enhetlig yrkesbeteckning dock innebär ombyte av arbetsplatser och arbetsuppgifter, t. ex. diversearbetare och liknande.

Den ovan citerade ungdomsvårdskom-

¹ Ungdomen och arbetet (SOU 1948: 21).

mittén konstaterar »att i det stora flertalet fall finns det en klar parallellitet mellan allvarlig social missanpassning och odisputabelt yrkesmisslyckande». I CSA:s undersökning av ungdomsbrottsligheten visade det sig att omkring hälften av tjuvarna saknade stadigt arbete och att endast en tredjedel var utan ekonomiska bekymmer. Det är naturligtvis svårt att avgöra om kriminaliteten kan anses vara delvis orsakad av bristerna i arbetssituationen med den regelbundna livsföring som uppstår genom täta arbetsbyten, långa perioder av vagabondering och frivillig arbetslöshet och därmed sammanhängande svårighet att erhålla kvalificerade och väl avlönade anställningar, eller om störningarna på arbetslivets område huvudsakligen är ett utslag av samma anpassningssvårigheter som visat sig i andra funktioner och även yttar sig i brottslighet. Under alla förhållanden skapar dock överörligheten, den bristande förankringen i något bestämt yrke och den dåliga utbildningen såväl praktiskt-ekonomiska som psykologiska och sociala problem för individen, varigenom nya anpassningsproblem kan uppstå på andra livsområden och varigenom också redan befintliga personlighetsstörningar ytterligare förstärkes.

Fritid och intressen. Uppgifter om intresseinriktning och om hur fritiden tillbringas föreligger endast beträffande de yngre klientelgrupperna, vilket gör att vi här inte kan ge någon representativ bild av hela klientelet. För de unga vanartade och kriminella synes gälla att de i större utsträckning än icke-kriminell ungdom i motsvarande ålder ägnar sig åt mer passivt betonade sysselsättningar under fritiden. De föredrar sådana fritidsnöjen som kräver liten personlig insats, ser hellre fotbollsmatcher än idrottar själv, går hellre på bio eller lyssnar på jazz-musik än de själva spelar teater eller utövar musik. Läsintrasset är av tämligen ytligt slag och omfattar huvudsakligen veckotidningar, seriemagasin, idrottsreferat och liknande. Erfarenhetsmässigt är också den kriminella ungdomen föreningstillhörig i väsentligt mindre utsträckning än ungdom i övrigt. Deras fritidsmiljö blir gatorna, kaféerna,

danssalongerna och biograferna, och någon förankring i intresseorganisationer eller målinriktad hobbyverksamhet förekommer endast undantagsvis.

Det tycks dock här inte röra sig om anlagsmässiga brister, eftersom en stor del av de tidigare intresselösa ungdomarna under anstaltstiden börjar att ägna sig åt aktiva och produktiva sysselsättningar, utan snarare har förhållandena sin grund i att anlag och intressen aldrig blivit väckta i en torftig och kulturfattig uppväxtmiljö.

Alkoholvanor. Uppenbarligen spelar spriten en mycket stor roll i de kriminellas liv och påfallande ofta sker brotten i alkoholpåverkat tillstånd. Av förvaringsklientelet uppges sålunda enligt de rättspsykiatriska utlåtandena 80 % ha tidvis eller kroniskt missbrukat sprit. För ungdomsfångarna har spritmissbruk angivits i 34 % av fallen och man har därvid som spritmissbrukare betecknat dem »som varit berusade vid brottstillfällena eller varnats av nykterhetsnämnd eller vilkas alkoholvanor eljest fört med sig oomtvistliga skadeverkningar». I undersökningen rörande tvångsarbetarna betecknade man som alkoholister »de individer, vilkas spritmissbruk utövat ett avgörande inflytande på hela deras levnadssätt». Enligt denna definition var 80 % av klientelet att beteckna som alkoholister. Liknande värden har man fått i fråga om lösdrivarklientelet. Som jämförelse må nämnas att under en tioårsperiod ungefär 8 % av den manliga totalbefolkningen över 15 år registreras hos systembolag och nykterhetsnämnder för nykterhetsanmärkningar.

En stor del av brottsligheten har skett under alkoholpåverkan. För tvångsarbetarna fann man att ungefär 2/3 av förvärvsbrotten och praktiskt taget samtliga aggressionsbrott som misshandel och liknande begåtts under inverkan av sprit. Av de förvarade anges många vara »typiska alkoholbrottslingar och begåra aldrig brott i nyktert tillstånd».

Om man vänder på problemet och undersöker förekomsten av kriminalitet hos alkoholisterna finner man liknande resultat. Undersökningen av klientelet på alkoholistanstalterna visar således att

42 % av de intagna straffats för andra brott än fylleriförseelser. Åmark påvisar i sin avhandling om alkoholismen att frekvensen av kriminalitet i hans material är minst 4 gånger så hög som hos totalbefolkningen. I nykterhetskommitténs undersökningar visar det sig att endast 1 % av absolutisterna förekommer i straffregistret mot mellan en tredjedel och hälften av alkoholisterna. I samma undersökning visar man också att ju allvarigare missbruket av sprit är, desto högre är också brottsfrekvensen.

Det finns alltså ett mycket nära samband mellan alkoholvanorna och brottsligheten. Vi möter här en frågeställning av en typ som vi stött på flera gånger tidigare: är spritmissbruket en orsak till det kriminella beteendet eller kan alkoholismen betraktas som ett annat symptom på samma personlighetsstörningar som ger sig till känna i de brottsliga handlingarna. Frågan kan väl inte besvaras uttömmande, framför allt som man inte är helt enig om vilka mekanismer som ligger bakom uppkomsten av alkoholism, men troligen har båda alternativen sin andel i samgången mellan alkoholmissbruk och brottslighet. I analogi med vad som påpekats i samband med andra belastningsfaktorer, måste framhållas att spritmissbruket redan i sig själv skapar svårigheter för samhällsanspassningen, vilket kan medföra alltför stora påfrestningar för konstitutionellt illa rustade individer, som därigenom indirekt drivs in på brottsliga banor.

Sammanfattning. I fråga om uppväxtsituationen fann vi påfallande brister för kriminalvårdsklientelet. Även när det gäller brottslingens miljö som vuxen är frekvensen av ogynnsamma faktorer avsevärd. Särskilt tydligt framträder genomsnittsbrottslingens oförmåga att rota sig i ett socialt sammanhang. Han tycks i stor utsträckning stå utanför både äktenskaps och — genom sina rörliga yrkesvanor — även arbetslivets gemenskap. Han tycks också i övrigt ha fört en ganska ambulerande tillvaro med täta byten av uppehållsort och bostad. Hans personliga intressen är få och av övervägande passivt slag och alkoholen bildar ett be-

tydande inslag i hans normala livsföring. Man får bilden av en psykologiskt sett mycket ensam och glädjelös, även materiellt torftigt tillvaro med brist på stimulerande fritidssysselsättningar och personliga engagemang, där spriten används för att förgylla tristessen och för att skänka mod till nya brott.

IV. Personlighetsstatus

I det föregående har vi rört oss med tämligen konkreta och lätt iakttagbara företeelser och beteenden, men när vi skall försöka göra en beskrivning av de dominerande psykologiska kännetecknen hos kriminalvårdsklientelet befinner vi oss på väsentligt mer osäker mark.

Först och främst saknar vi en bestämd måttskala efter vilken vi kan avläsa en individs olika egenskaper. Ett undantag utgör begåvningsgraden, vilken vi tämligen väl kan uttrycka siffermässigt. Personlighetsbedömningen blir därför i hög grad beroende av vederbörande undersökares subjektiva uppfattning och värderingar. Vidare växlar den terminologi som användes för personlighetsbeskrivningen hos olika bedömare, varför alla undersökningar inte är jämförbara. Några undersökare utgår från konstitutionella faktorer och försöker analysera personlighetsdragen ur medfödda anlag och reaktionsbenägenheter, andra lägger tyngdpunkten på miljöfaktorer och åter andra söker blott att objektivt skildra typiska handlingsmönster och upplevelsesätt.

Den allvarligaste svårigheten ligger dock i att vi inte har tillgång till värden för ett normalmaterial med vilket vi kan jämföra brottslingsklientelet. Även om vi alltså skulle kunna konstatera exempelvis att en viss andel av de straffade bör betecknas som neurotiker i enlighet med gängse definitioner, så säger detta oss inte om brottslingar är mer eller mindre neurotiska än människor i allmänhet, eftersom vi inte har tillgång till några säkra frekvenser för de senare.

Då vi nu försöker skildra några av de egenskaper som synes utmärka vissa grupper av brottslingsklientelet rör det

sig alltså endast undantagsvis om objektiva och mätbara iakttagelser. Samtidigt anser vi oss böra påminna om att det här rör sig om genomsnittsvärden och om vad som är typiskt för en *grupp* människor. Även om en viss egenskap skulle vara vanlig bland brottslingar, så innebär detta inte att alla brottslingar har den egenskapen.

Begåvningsgraden. Den enda faktor, som vi skulle kunna yttra oss om med någon större säkerhet är den intellektuella utrustningen om vilken vi med hjälp av olika testmetoder kan ge siffermässiga besked. Tyvärr är emellertid resultaten från olika undersökningar på denna punkt ganska motsägande, förmodligen därför att de beräknats inom olika klientelgrupper, som faktiskt avviker från varandra i begåvningsavseende.

Den gängse uppfattningen är att brottslingarna genomsnittligt sett är sämre begåvade än genomsnittet för normalklientelet. Därpå tyder också i viss mån deras tidigare skolprestationer, den höga frekvensen av hjälpklassundervisade och andra tecken på anpassningssvårigheter till skolan som tidigare redovisats. När det gäller det vuxna kriminalvårdsklientelet är emellertid stödet för denna åsikt tämligen svagt i de undersökningar vi här haft tillgång till, medan däremot frekvensen intelligensdefekter hos det ungdomliga vanartsklientelet tämligen entydigt är väsentligt högre än hos en normalpopulation i motsvarande ålder.

Jonsson fann sålunda på sitt omfattande material att ungefär 1/4 av barnen bedömdes som mer eller mindre intellektuellt efterblivna och uppger att bedömningarna inte kan anses vara helt tillförlitliga och att frekvensen i själva verket var avgjort högre. Regnérr fann att 1/3 av pojkarne i hans material var imbecilla eller debila, och av de manliga ungdomsvårdsskoleeleverna hade närmare hälften en intelligenskvot under 90 medan den genomsnittliga intelligenskvoten för en normalpopulation är 100. Dessa förhållanden bestyrkes av en mängd andra undersökningar. När det gäller dem som dömts till ungdomsfängelse ligger saken något annorlunda till. Enligt bedömningar av respektive anstalts per-

sonal och enligt tidigare testningar — dock endast på en del av klientelet — är bortåt 40 % att betrakta som något eller klart underutvecklade i intellektuellt avseende. Av Psykotekniska Institutets redogörelse framgår emellertid — med vissa reservationer — »att ufelevorna ifråga om intellektuell begåvningsutrustning i stort sett väl kan uthärda en jämförelse med socialt sett mera välanpassade pojkar på ungefär samma åldersstadium». En uppspaltning av resultaten visar att ungdomsfängelseelevorna i språklig begåvning låg något under och i fråga om allmänt teknisk begåvning något över normalklientelens värden. Då de gängse testmetoderna är ensidigt inriktade just på de språkliga faktorerna i intelligensutrustningen finns här en tydlig förklaring till de skenbara motsättningarna mellan de båda undersökningarnas uppfattning om ungdomsfängelseklientelens intellektuella resurser. Alla begåvningsfaktorer torde i viss mån vara tillgängliga för miljöpåverkan och man har också velat förklara skillnaden i intelligens mellan det ungdomliga vanartsklientelet och de icke vanartade i samma ålder, sådan den framträder i testresultat, med en hänvisning till de förras dåliga, kulturellt torftiga uppväxtförhållanden, som torde ha påverkat den språkliga begåvningsfaktorn i särskilt hög grad.

På vuxenklientelet är tendensen inte lika klar. Eftersom de utredningar vi har tillgång till huvudsakligen avhandlar olika specialgrupper ger de inte någon fullständig bild, och denna fråga blir inte ordentligt belyst när det rör det stora antalet vuxna »normalbrottslingar». Bland annat är de olika klientelgrupperna delvis utvalda efter bestämda principer, som kan tänkas påverka även intelligensfördelningen. Sålunda består understödstagarna på arbetshemmen åtminstone till en del av människor som just på grund av bristande begåvningsresurser har svårt att klara sin försörjning. I vissa grupper är vidare medelåldern så hög att begynnande åldersförändringar har påverkat den genomsnittliga begåvningsnivån.

I fråga om lösdrivarklientelet är in-

telligensdefekterna påfallande, och ungefär dubbelt så många som i en normalpopulation kan betecknas som debila. Även hos tvångsarbetarna tycks låg begåvningsnivå förekomma förhållandevis ofta, men uppgifterna är här något ofullständiga.

De försumliga försörjarna på arbetshemmen — av vilka 73 % tidigare hade dömts för olika strafflagsbrott — avvek endast obetydligt från normala värden, medan förekomsten av intelligensnedsättningar hos arbetshemmens understödstagare — varav 44 % hade dömts efter strafflagen — var mycket stor, och endast ett fåtal kom upp till normalbegåvning. Genomsnittsåldern var dock mycket hög i denna grupp och ett stort antal av internerna senildementa.

Hos de förvarade, som i kriminalitetsavseende utgör ett avsevärt mer avancerat klientel än någon av de övriga grupperna, finner man värden som mycket nära ansluter sig till normalpopulationens. De avvikelser, som föreligger, pekar närmast på att den genomsnittliga begåvningen hos detta klientel ligger högre än normalvärdena.

För de anstaltsplacerade alkoholisterna, av vilka enligt uppgifterna 42 % gjort sig skyldiga till kriminalitet, kan det icke styrkas att frekvensen av imbecillitet och debilitet skulle avvika från genomsnittsbefolkningen, och enligt Åmark ger hans undersökningar även på annat alkoholismaterial icke något »stöd för åsikten att alkoholisterna är mindre väl utrustade intellektuellt än folk i allmänhet».

Av de här anförda uppgifterna framgår ganska klart, att man icke kan utgå från att genomsnittsbrottslingen är särskilt dåligt begåvad, och intelligensfördelningen för kriminalvårdsklientelet synes knappast avvika i påtagligt hög grad från totalbefolkningens när det gäller vuxna människor.

I fråga om de yngre brottslingarna och framför allt det yngsta vanartsklientelet förefaller det dock uppenbart att frekvensen av intelligensnedsättningar klart överskrider det normala. Orsakerna härtill torde framför allt vara av två slag. För det första gör sig intelligensdefekterna mest kännbara i en under-

visningssituation, vilket medför att påfrestningarna blir störst för de unga, som ännu är förankrade i en skol- eller yrkesutbildning. Dessa påfrestningar kan indirekt leda till kriminalitet och annan asocialitet. För det andra finns som bidragande orsak till kriminaliteten hos det yngsta klientelet ofta en starkt försenad mognad, som åstadkommer även en intellektuell eftersläpning i förhållande till jämnåriga. Denna skenbara intellektuella underlägsenhet försvinner ofta genom en senare inträdande eftermognad, och ger sig alltså till känna endast hos de yngre.

Övriga psykiska karakteristika. På grund av de ovan berörda svårigheterna med olikheter i terminologi och i bedömningsgrunder har det ansetts lämpligt att vid behandlingen av de övriga personlighetsegenskaperna söka ge en bild av varje klientelgrupp för sig. Härvid måste dock uppmärksammas att dessa grupper ingalunda är i psykologiskt avseende homogena utan sammansatts av individer med starkt varierande personlighetsdrag. Valet av reaktionsform är beroende av en mängd olika faktorer som brottets art och grovhet, tidigare förseelser och liknande, och vederbörandes psykiska beskaffenhet spelar ofta en ganska liten roll. Samtidigt bör påpekas att en del av klientelet huvudsakligen bedömts utifrån sitt beteende under anstaltstiden och att viss risk föreligger att detta inte är typiskt för reaktionssättet under normala förhållanden.

Det yngre klientelet kännetecknas framför allt av en i de flesta avseenden försenad utveckling. Sålunda betecknas endast omkring 30 % av ungdomsvårdsskolornas elever och ungefär 40 % av ungdomsfångarna som normalt mogna för åldern. Även om en egenskap av detta slag måste betraktas som diffus och svår att definiera förefaller det dock uppenbart att en stor del av de yngre brottslingarna ligger åtskilligt efter i allmän psykisk mognad. Framför allt synes detta gälla känslolivet. Om ungdomsvårdsskoleleverna heter det: »Känslomässigt är de omogna och torftiga, reagera flackt och ytligt och saknar förmåga till djupare känslöengagemang. I åtskilliga fall ter

de sig som småbarn med meningslösa raseriutbrott, matvägran eller egocentrisk självhävdelse.» Dessa iakttagelser synes ha tillämpning även på andra delar av det yngre kriminalvårdsklientelet. Bland ungdomsfängelseleverna finner man påfallande många som i sin emotionella reaktionstyp beskrivs som känslökalla-hårda och flacka-ytliga, och utredarna anmärker att »individer med det breda emotionella register som kännetecknar den harmoniskt och sunt utvecklade människan... är nästan obefintliga bland de undersökta.» Hos båda klientelgrupperna finner man två ytterlighetstyper i fråga om reaktionssättet inför yttre retningar, dels de affektlabila med benägenhet för okontrollerade känsloutbrott och kortslutningsreaktioner, dels de som blir oföretagsamma eller förloerade i nya situationer. Båda typerna synes förekomma i oproportionerligt stor utsträckning och av ungdomsfängelseklientelet anges endast 31 % vara normalt reagerande på yttre stimuli under anstaltsförhållanden.

Åtskilliga av eleverna lider också av kontaktstörningar av olika slag och är blyga och osäkra tillsammans med andra människor. Deras bristfälliga förmåga till varmare känslomässiga relationer visar sig inte bara i förhållandet till anstaltens befattningshavare eller andra vuxna människor utan manifesterar sig ofta också i en tydlig motvilja att inlemma sig i kamratkollektivet.

En stor del av de unga brottslingarna betecknas som hållningslösa och slappa med bristfälliga energitillgångar, liten utållighet och oförmåga att stå emot yttre tryck och motgångar. Hög grad av passivitet utgör ett betydande inslag inom såväl ungdomsvårdsskole- som ungdomsfängelseklientelet. Till en del kan kanske detta ha sin förklaring i anstaltssituationen, men huvudintycket är att många av dessa elever även under sin livsföring ute i normalt samhällsliv kännetecknas av en betydande passivitet såväl i fråga om arbetsliv som när det gäller fritidssysselsättningar. Visserligen är de passiva, fogliga och lättleda eleverna lättskötta ur anstaltssynpunkt, medan de aktiva, kraftfulla individerna reagerar

sämre på anstaltsvillkorens restriktioner, men prognosen på lång sikt förefaller dock vara bättre för de robusta bråkmakarna än för de slappt anstaltsanpassade.

I fråga om tvångsarbetarna, lösdri-
varna och internerna på arbetshemmen
ställer det sig svårare att ge en enhetlig
beskrivning av de utmärkande dragen,
eftersom dessa kategorier synes vara
sammansatta av i psykologiskt avseende
vitt skilda typer. Alla dessa grupper kän-
netecknas dock av påfallande höga frek-
venser av psykiska abnormdrag. Sålunda
har man i dessa klientelgrupper funnit
åtskilliga fall av schizofreni och av gra-
va hjärnskador. Av såväl tvångsarbetar-
som av lösdrivarklientelet ansågs en fjär-
dedel vara i behov av vård på sinnes-
sjukhus. Endast ett fåtal individer inom
varje kategori befanns vara utan grövre
psykopatologiska symptom. De vanligas-
te abnormtyperna, utöver de höggradigt
debila och imbecilla, synes ha varit de
stämningsslåbala, ytliga och flyktiga, de
energifattiga och slappt vegeterande och
de emotionellt underutvecklade med af-
fektlabilitet eller känslomässig frusenhet
och isolering som dominerande inslag.

Även bland alkoholisterna företedde de
allra flesta psykiska särdrag, som klart
placerade dem utanför den normala va-
riationsbredden. En stor del av de för al-
koholisklientelet utmärkande egenska-
perna synes ha sitt ursprung i långva-
rigt alkoholmissbruk och därav ådragna
rent organiska förändringar i hjärnväv-
nader och i nervsystemet i övrigt. Man
bör alltså söka bortse från de person-
lighetsdrag som är en följd av alkoholva-
norna. Den vanligaste typen synes vara
sådana veka och sensibla, rörliga och
lättledda människor, som reagerar onor-
malt starkt på både glädjeämnen och
motgångar. De använder spriten både för
att ytterligare förhöja glädjen och fira
de glada händelserna — de är ofta myc-
ket sällskapliga — och för att komma
över den olust och misstämning, som
griper dem även inför objektivt sett
ganska obetydliga besvikelser. Många
beskrives vidare som ängsliga, osäkra
och energifattiga, andra som benägna
för olustfärgade tillstånd av depression

och retlighet, andra åter som psykoinfan-
tila, naiva och omogna. Gemensamt för
dem alla synes vara att spriten kompen-
serar dem för bristerna i personlighets-
utrustningen.

Av förvaringsklientelet, som ju till
största delen består av återfallsbrotts-
lingar, betecknas ungefär 95 % som håll-
ningslösa och viljesvaga. Denna frappe-
rande höga siffra gör dock att man inte
helt kan värja sig för misstanken att
bedömarna här rört sig inte med ob-
jektiva konstateranden av en viss egen-
skap utan fastmer med moraliserande
omdömen och satt likhetstecken mellan
hållningslöshet och asocialitet. Sådana
drag, som brukar hänföras till den s. k.
subsolida personlighetstypen, nämligen
flyktighet och ombytthet, stämningsslå-
bilitet, trångsynthet och subjektivitet är
påfallande vanliga. Många betecknas vi-
dare som känslökalla i sitt förhållande
till andra människor, men är dock ex-
plosiva och impulsiva, när det gäller
dem själva. Drygt en fjärdedel har klart
psykoinfantila drag, är oberoende av in-
telligensnivån barnsliga, osjälvständiga
och aldrig fullvuxna. Dessa de vanligaste
dragen inom förvaringsklientelet kom-
pletteras av en mängd andra psykopa-
tologiska egenskaper — gruppen är föga
enhetlig — och de förvarade erbjuder
en rik provkarta på sådana psykiska ab-
normtillstånd, som icke är att hänföra
till sinnessjukdom utan brukar rubrice-
ras med det gemensamma, något diffusa
begreppet psykopati.

Klientelet är i ovanstående redovisning
grupperat efter åtgärdens form. Som re-
dan framhållits kan emellertid samma
åtgärd tillämpas på helt skilda slag av
brott och de olika klientelgrupperna är
därför i vissa fall mycket heterogena.
Dessa svårigheter kan i någon mån av-
hjälpas genom att klassificera brottsling-
arna efter brottstyp och inte efter åtgärdstyp.
Ett försök till sådan klassifi-
kation och brottslingsbeskrivning har
gjorts i 1947 års psykopatvårdsutred-
nings betänkande (SOU 1952: 46), varur
följande iakttagelser i huvudsak har
hämtats.

I en grupp har man sammanfört »be-
dragare, sol- och vårmän, notoriska för-

skingrare och svindlare». Det för dessa brottslingar utmärkande synes vara fantasibegåvningen, flyktigheten och det intensiva engagemanget i det som sker just för ögonblicket, vilket tillsammans med en ofta mycket god verbal förmåga sätter dem i stånd att suggestivt påverka andra människor och många gånger även sig själva. Vidare är de känslökyliga, oförmögna att uppleva mer djupgående och bestående känslor och oförstående för andras lidanden. Med en högst förenklad kliché kan flertalet rubriceras som samvetlösa charmörer. Här liksom i de övriga grupperna finns naturligtvis undantag, men de skildrade, synbarligen konstitutionella egenskaperna synes i särskilt hög grad disponera för just detta slag av kriminalitet.

Gruppen »vanetjuvar, inbrottstjuvar, småbedragare» betecknas som ganska oenhetlig. Man anser sig här finna dels sådana känslökalla och fantasibegåvade människor, som skildrats i föregående grupp men utan dessas intellektuella kvalifikationer och energitillgångar, dels slappa och lättleda som saknar uthållighet och ambition. Brottslingar tillhörande denna grupp brukar ofta betecknas som »hållningslösa» eller »viljesvaga».

Ännu mindre enhetlig är den grupp som omfattar »våldsverkare, familjeplågare, mördare, dråpare». Man finner här vissa olika typer av anlagskombinationer, t. ex. de schizoida personligheterna med känslökyla, dålig förmåga till kontakt med omgivningen, misstänksamhet och disposition för överraskande våldsdåd; de ixoida som saknar förmåga att på ett adekvat sätt avreagera sina affekter och i stället ackumulerar dem för att till slut brista ut i intensiva affektexplosioner; de känslökyliga och energifattiga, ofta tvångsneurotiska människorna som lätt utvecklas till familjeplågare, när familjemedlemmarna inte vill underkasta sig deras ofta barocka fordringar, medan de för omgivningen i övrigt ofta framstår som pliktrogna och exemplariska människor. Trots de övriga olikheterna, har dock de allra flesta tillhörande denna grupp det gemensamt att alkoholen spelar en stor roll för brottsligheten.

En annan heterogen grupp bildas av

sexualförbrytarna. De gemensamma dragen för sådana sexualförbrytelser som våldtäkt och incestbrott är att förövaren oftast är intellektuellt efterbliven, icke sällan kraftigt debil eller imbecill, antingen konstitutionellt eller på grund av hjärnsador, och vidare primitiv och allmänt psykiskt underutvecklad. I många fall har sexualförbrytarna svårigheter att på ett naturligt sätt få kontakt med det motsatta könet.

Sammanfattning. Kriminalvårdsklientelet består tydligen till övervägande del av människor vars psykiska struktur förete avvikelse från normalbefolkningens. Hos en del av brottslingarna är de psykiska särdragen och egenheterna inte särskilt framträdande och hamnar inom den normala variationsbredden, hos andra är avvikelserna av sådan art och storleksordning att de utan tvekan måste betecknas som psykisk abnormitet. De psykiska defekterna synes vara dels konstitutionella, ärftligt betingade, dels förvärvade exempelvis genom hjärnsador, kronisk alkoholism, ogynnsamma upväxtförhållanden, eller på annat sätt.

Vi har tidigare i olika sammanhang berört frågan om orsakssambanden. När vi konstaterar en parallellitet mellan en viss psykologisk egenskap eller en social variabel och det kriminella beteendet, behöver detta inte innebära att denna egenskap är orsak till kriminaliteten. Alternativt kan vi också antaga, att egenskapen uppstått på grund av kriminaliteten eller asocialiteten i vilket fall alkoholskadorna erbjuder ett talande exempel. En annan, kanske viktigare möjlighet är att såväl brottsligheten som övriga avvikelser från det normala beteendet har sitt ursprung i en bakomliggande personlighetsstörning, som ger sig till känna på olika områden. Vi kan som exempel taga den höga skilsmässofrekvensen bland brottslingarna. Det är inte orimligt att antaga att skilsmässa åstadkommer rotlöshet, desperation och allmänt bristande själslig balans och därigenom orsakar brottslighet. Det är lika litet orimligt att förmoda att många hustrur separerar därför att mannen visat sig brottslig. Slutligen kan såväl de äktenskapliga problemen som krimina-

liteten vara utslag av samma djupliggande psykologiska mekanismer och generella anpassningssvårigheter. Att vi påvisar ett visst samband betyder alltså inte utan vidare att vi bevisar att en viss faktor orsakar brottsligt beteende.

Detta för oss in på spørsmålet om arvets respektive miljöns betydelse i förhållande till uppkomsten av brottslighet. De åtminstone delvis konstitutionella defekterna hos brottslingsklientelet och den massiva psykiska belastningen, som föreligger hos ett stort antal av brottslingarnas närmaste anhöriga och som kan registreras även för mer avlägsna släktingar, ger en antydning om att här opererar ärftliga faktorer. Det tycks också vara så att i vissa familjer kan kriminaliteten följas åtskilliga generationer bakåt.

Å andra sidan är det genom avvikelserna från normalfrekvenserna sannolikt att även miljöfaktorerna har stor betydelse. Vissa miljöförhållanden tycks också mer eller mindre parallellt följa kriminaliteten så att ju grövre brottsligheten är, desto oftare förekommer vissa faktorer, exempelvis utomäktenskaplig börd.

Emellertid är det synnerligen svårt att renodla det hereditära inslaget från miljöpåverkan. Rent allmänt kan man säga att individens personlighet utgör en produkt av å ena sidan hans ärftligt betingade konstitution och å den andra av olika slag av miljöpåverkningar, dels genom skador och sjukdomar, dels i form av sociala intryck och påverkan. I vilken utsträckning en människas nedärvda anlag och förutsättningar utvecklas är i hög grad en fråga om vilka miljöintryck hon erhåller, hur gynnsam jordmånen är för det ena eller det andra anlagets

tillväxt. Arvets och miljöns respektive andelar varierar därför från fall till fall och man saknar möjlighet att ange några generella procentsatser. Därtill kommer att arvs- och miljöfaktorer ofta arbetar jämsides. Om en hereditärt belastad individ växer upp tillsammans med sina defekta föräldrar tar han naturligtvis även intryck från den miljö de förser honom med. Det måste också framhållas att så komplicerade och endast genom lagtext definierade egenskaper som asocialitet och kriminalitet inte kan ärvas. Däremot förhåller det sig säkerligen så att man kan ära anlagskombinationer som i särskilt hög grad disponerar individen för kriminalitet, t. ex. bristande energitillgångar, nedsatt begåvning och omdömesförmåga eller affektlabilitet. Det kommer sedan an på miljöomständigheterna hur fritt dessa negativa dispositioner får tillfälle att göra sig gällande. Man måste därför taga sig i akt för att tro att miserabla uppväxtförhållanden eller viss personlighetsutrustning i sig själv predestinerar till en kriminell karriär. Åtskilliga människor växer upp under pressande miljöförhållanden utan att bli brottslingar, och åtskilliga lider av anseliga psykiska defekter utan att visa kriminellt beteende. Av vad vi vet om frekvenserna av såväl ogynnsamma miljöförhållanden som hereditär belastning och konstitutionella brister hos kriminalvårdsklientelet kan vi emellertid sluta oss till att båda slagen av faktorer har en kriminalitetsdisponerande effekt och förmodligen förhåller det sig i stort sett så att hos brottslingen kompletterar miljöbelastning och nedärvda personlighetsdefekter varandra på ett särskilt ofördelaktigt sätt.

SKYDDSKONSULENTENS ARBETSUPPGIFTER

Av skyddskonsulenten STEN LILLIEHÖÖK

Jämlikt instruktionen den 1 oktober 1943 för statens skyddskonsulenter och skyddsassistenter har skyddskonsulenten till uppgift att inom sitt distrikt taga befattning med övervakning, tillsyn och annan verksamhet beträffande villkorligt dömda och villkorligt frigivna så ock biträda vid personundersökning i brottmål. Då konsulent därtill anlitas skall han jämväl ägna sig åt eftervård av andra från fängvårdsanstalt frigivna än villkorligt frigivna ävensom av personer, som utskrivits från anstalt för verkställighet av ungdomsfängelse, förvaring eller internering. Skyddsassistent har att enligt konsulentens anvisningar biträda konsulenten i hans arbete och i konsulentens ställe fullgöra uppgifter, som eljest ankommer på denne, dock ej uppgift som enligt lag ankommer på konsulent (se 6, 10 och 12 §§ lagen om villkorlig frigivning).

Uppgiften har en *administrativ* sida. Konsulenten har ansvaret inom sitt distrikt för att kriminalvården i frihet i vad avser övervakning över villkorligt dömda och tillsyn över villkorligt frigivna fungerar på det sätt som lag och författning förutsätter. Han har att å sin expedition föra register över villkorligt dömda och villkorligt frigivna, som står eller stått under övervakning resp. tillsyn, samt över övervakare och tillsynsmän och deras uppdrag. Han skall öva uppsikt över de övervakningar, som står under tillsyn av domstol inom distriktet, samt å tillsynen över de villkorligt frigivna, som vistas inom distriktet, samt infordra och granska övervakares och tillsynsmäns rapporter. Vid behov skall han se till att ny övervakare eller tillsynsman utses. När skäl därtill finnes skall han begära, att övervakning eller tillsyn upphör i förtid. När det gäller villkorligt frigivna har han själv att fatta beslut om byte av tillsynsman och

ändring eller upphävande av föreskrifter. Han skall hos övervakningsdomstol eller övervakningsnämnd begära åtgärd mot den villkorligt dömd, om denne åsidosätter något som till följd av den villkorliga domen åligger honom och råd och föreställningar icke är tillfyllest. Åsidosätter den villkorligt frigivne något som till följd av frigivningen åligger honom och låter han sig ej rätta av råd och anvisningar, skall konsulenten begära åtgärd hos fängvårdsstyrelsen. När övervakningstid (tillsynstid) utgått skall konsulenten infordra övervakningsboken (tillsynsboken) och tillse att övervakares (tillsynsmans) arvodesräkningar atteras samt låta insända bok och räkning till fängvårdsstyrelsen.

Konsulenten har vidare en *konsulterande* funktion. Han har att till domstol på begäran lämna uppgift å personer lämpliga som personundersökare och övervakare samt att även eljest tillhandagå domstolarna med upplysningar och åtgärder, som kan vara av betydelse för tillämpningen av lagen om villkorlig dom liksom att på kallelse av domstol inställa sig för att dryfta sådana åtgärder. Minst en gång årligen skall övervakningsdomstol eller övervakningsnämnd kalla skyddskonsulenten till överläggning beträffande de under domstolen lydande övervakningsfallen. Konsulenten skall bistå personundersökarna med råd och upplysningar i vad som rör deras uppdrag. Han skall biträda fängvårdsstyrelsen och styresman (eller kurator) vid fängvårdsanstalt med att anordna eftervård åt dem som skall friges och därvid även på begäran lämna förslag på tillsynsmän. I den mån han hinner skall han deltaga i sammanträde med anstaltsnämnd vid fängvårdsanstalt inom distriktet. En väsentlig uppgift är att bistå övervakare och tillsynsman med råd och upplysningar i vad som rör deras

uppdrag. Ungdomsfängelsenämnden och interneringsnämnden liksom tillsynsmännen för på prov utskrivna kan begära biträde av konsulenten.

Skyddskonsulentens arbetsuppgift är delvis även av *kurativ* art. Villkorligt dömda, frigivna eller på prov utskrivna vänder sig i stor utsträckning direkt till konsulenten. Statsmakterna har ställt vissa penningmedel till skyddskonsulenternas (eg. fångvårdsstyrelsens) förfogande att användas framför allt för att hjälpa frigivna och på prov utskrivna, men dessa medel får även användas för villkorligt dömda m. fl. Besöken hos skyddskonsulenterna gäller därför ofta ekonomiska behov men leder i allmänhet till en prövning av klientens hela situation. Mycken tid åtgår för personliga samtal och prövning av olika hjälpmöjligheter.

På grund av mångfalden och omfattningen av arbetsuppgifterna och då konsulentorganisationen icke ännu byggts ut i tillräcklig grad har däremot vissa andra uppgifter, som i instruktionen ålagts skyddskonsulenter och assistenter, endast i mindre mån kunnat fullgöras. Åtgärder för att främja omhändertagande av villkorligt dömda och frigivna torde sålunda knappast alls ha företagits. Särskilda åtgärder för att intressera lämpliga personer och träna dem förekommer däremot, om ock icke i den utsträckning som måhända ansetts önskvärt. Att konsulent ingripit mot villkorligt dömd, som ej står under övervakning, har mig veterligen aldrig hänt. Endast undantagsvis har skyddskonsulent haft tid att åtaga sig uppdrag som personundersökare medan de flesta befattningshavare däremot torde inneha något eller några uppdrag som övervakare eller tillsynsman.

Detta var en summarisk översikt över arbetsuppgifterna. Men hur gestaltat sig dessa arbetsuppgifter i praktiken?

Landsort och storstad

Undertecknad har varit skyddskonsulent inom två distrikt, som kan sägas representera motpoler inom skyddskonsulentarbetet. Det ena var dåvarande

tolvte distriktet, omfattande Västernorrlands och Jämtlands län. Det andra är Stockholms distrikt (för äldre) med Stockholm som arbetsområde. Kontrasterna, när det gäller arbetet i dessa två distrikt, är påtagliga.

I landsortsdistrikten uppstår lätt, när man är ensam om arbetet, en viss spänning mellan det arbete, som fullgöres på expeditionen och stationsorten, å ena sidan, och det arbete, som sammanhängs med resor, å den andra. Det är på expeditionen, som alla uppdrag av olika art löper in. Det är i allt vårt arbete av väsentlig betydelse, att skyddskonsulenten alltid kan nås på telefon, då uppkommande situationer i regel kräver en snar lösning och ett snabbt besked. Det blir också så, att man kommer att engagera sig särskilt mycket för de ärenden, som avser personer å stationsorten, som ju i allmänhet är den största tätorten inom distriktet. Det betyder, att det för landsortskonsulenten understundom kan vara svårt att komma bort från stationsorten, när uppgifter ute i distriktet kräver uppmärksamhet.

Även resorna medför vissa problem. Skyddskonsulenten får visserligen ersättning per km vid användande av egen bil men gör statsmakterna å andra sidan intet för att hjälpa konsulenten att anskaffa en sådan. Har han ej bil, är han beroende av samfärdsmedlens färdtider. Ju längre mot norr man kommer, dess svårare är det med kommunikationerna. Har han bil går det lättare. Övervakare och övervakade är icke alltid lätta att få tag på, i synnerhet om de arbetar i industri med kontinuerlig drift och skiftgång. Att på förhand annonsera sin ankomst till en övervakad är icke alltid rätta sättet att få tag på honom. Tiden är därför ibland svår att rätt utnyttja. Man har försökt med fasta mottagnings-tider på andra orter än stationsorten, men har detta icke alltid visat sig så lyckat. De svårigheter, som påkallar skyddskonsulentens medverkan, uppträder när som helst och sällan på utsatta tider. Å andra sidan är de personliga besöken, som för närvarande i både storstads- och landsortsdistrikt medhinnas i alltför ringa utsträckning, av väsentlig be-

tydelse. De ger ett helt annat grepp om uppgiften och kan ej ersättas av att blott läsa handlingarna och tala i telefon. Det är fåviskt att tro att man på grundval av en aldrig så noggrann och bra utförd personundersökning kan ställa en diagnos, som gäller hela provotiden. Man bör veta vad personundersökningen innehåller, när man besöker övervakaren eller den övervakade, men den personliga kontakten ger ett helt annat grepp om den aktuella situationen, vad den övervakade tänker och känner just nu, hans konfliktsituation m. m., vilken är så viktig att känna, när man vill hjälpa eller ingripa. Ibland kan, med en förstående inställning från skyddskonsulentens sida, enbart ett samtal åstadkomma en vändning till det bättre. Distrikten bör därför ej vara större än att skyddskonsulenten utan svårighet kan hålla en personlig kontakt.

På samma sätt gör på landet stora avstånd det svårt att medverka vid personundersökningar eller att inställa sig vid domstol.

På en mindre ort finnes blott ett begränsat antal arbetsmöjligheter. I vart fall i Norrlandslänen med deras rätt ensidiga inriktning på träindustrin, är det icke alltid lätt att arbetsplacera en person efter hans yrkeslämplighet. Och är det så, att den övervakade har gjort bort sig i den eller de få industrier, som finnes å orten, är det icke mycket annat att välja på. Å andra sidan har landsortsövervakaren ofta vissa möjligheter att ordna in sin skyddsling i ett arbete genom sina personliga kontakter.

Däremot håller övervakaren i mindre förhållanden en helt annan kontroll på den övervakade än som är möjligt i storstaden. I ett mindre fabriksamhälle eller i en mindre stad vet snart sagt alla allt om alla. Polismannen, kommunalmanen känner många och kan lätt få reda på, vad han vill veta. Övervakningen blir på det sättet mycket mer effektiv än den kan bli i storstaden.

Det är heller inte så svårt att välja övervakare på landsbygden. Där finns det i regel blott ett mindre antal personer som kan komma i fråga och med tiden får man sina bestämda kontakter.

Personundersökningen innehåller ofta uppgift om personer, som väl känner den tilltalade, som har hjärta för honom, och som är lämpliga och villiga. Personundersökaren brukar utan konsulentens medverkan kunna få tag på lämplig övervakare.

Storstaden å sin sida erbjuder när det gäller att hjälpa våra skyddslingar till rätta både särskilda möjligheter och särskilda vanskligheter. Av arbetsanställningar finns det mycket mer att välja på såväl när det gäller kvalificerade anställningar som i fråga om enklare tempjobb. Det finns nästan alltid något arbete att få. Arbetslöshetshjälpen är ofta bättre utbyggd och ger i viss utsträckning både stöd under eventuell arbetslöshet och, när anställning ordnats, nödig starthjälp.

Vårdresurserna är också avsevärt bättre i storstaden än i landsorten — låt vara att behoven också är större. Intresserade psykiatrer finnes i de större städerna medan man i landsorten ofta är hänvisad till sådan på annan ort eller till en hjälpverksamhetsläkare, som sporadiskt besöker just den orten. I storstaden kan man understundom få in en skyddsling på ett ungarshotell eller ett industrihem. Länkarna och alkoholpoliklinikerna har sina organisationer bäst utbyggda i storstäderna. Det mesta av detta får man klara sig utan i landsorten.

Skyddsvärnen med sina hel- eller deltidanställda befattningshavare står till tjänst i de största städerna med både personundersökningar och övervakningar. Deras anställda är i regel både kunniga och erfarna och det är svårt att tänka sig, hur man där skulle kunna klara sig utan deras medverkan.

Men samtidigt erbjuder storstaden mycket stora vanskligheter för skyddsarbetet. Arbetsgivaren i staden är ofta misstänksam och vill gärna se betyg; saknar den arbetssökande sådana, kan han bli tvungen söka hjälp av arbetsvården, som dock är hårt belastad. Det finns också i de större samhällena ett antal sysselsättningar, som ur resocialiseringssynpunkt är mindre tillfredsställande men som på en del av klientelet

utövar stor dragningskraft, såsom vissa försäljningsyrken, mer eller mindre tillfälliga jobb på expressfirmor m. m.

Storstaden utgör även en i mångt och mycket ogynnsam och riskabel miljö. Dit dras ett stort antal hållningslösa och kriminella element, som ibland bildar ligor och gäng. När någon dragits in i dessa gäng, är det ej lätt att sedan få ut honom därifrån; det kan kräva mycket radikala omflyttningar. Homosexualitet, alkoholism och narkotikamissbruk synes vara vanligare i storstaden än annorstädes. Frestelserna är överhuvudtaget större och kontrollen mindre. Ej heller kan övervakaren på samma sätt som i landsorten hålla rätt på vad hans skyddsling företager sig.

När det gäller att finna lämpliga övervakare får skyddskonsulenten nästan helt lita till sina personliga kontakter bland personer, som är allmänt intresserade av denna uppgift och villiga att blott på beskrivning av den person, som skall övervakas, ställa sig till förfogande. Kontakten med sådana presumtiva övervakare måste på ett helt annat sätt odlas. Man kan också i viss mån säga, att på övervakarna ställs större krav än på andra håll. Det beror dels på att klientelet till viss del är mer svårartat, dels på att samhällsmaskineriet är mer utbyggt och svåröverskådligt och dels på att den enskilde övervakaren i regel icke har samma personkontakter och förutsättningar som övervakaren på landet att själv ordna för sin skyddsling. Domstolarna i våra större städer behöver också mer hjälp än landsortsdomsagorna att finna lämpliga övervakare m. m. För skyddskonsulenten i storstaden blir det därför en väsentlig och tidskrävande uppgift att finna, knyta till verksamheten och instruera personer, som är lämpliga att taga övervakningsuppdrag, liksom att stå domstolarna till tjänst på olika sätt.

Skyddskonsulenten och personundersökaren

Personundersökningen i brottmål får en vidare betydelse än eljest, när en domstol ådömer villkorlig dom med

övervakning. Den tjänar då icke blott att vägleda domstolen vid val av lämplig reaktionsform, av lämpliga föreskrifter, av socialvårdande åtgärder eller av lämplig övervakare utan kommer även att utgöra grunden för den efterföljande vården. Detta personundersökningens dubbla syfte medför vissa konsekvenser, som motiverar att skyddskonsulenten i större utsträckning än som nu är fallet kopplas in som rådgivare åt personundersökaren.

Det är för det första ibland möjligt att före domen genomföra en förändring även av mer genomgripande art, t. ex. att låta den tilltalade byta arbete eller byta bostadsort, vilket för övervakningen vara av avgörande vikt. Den tilltalade lever då under pressen av att icke veta utgången av målet och blir därför mera villig till en sådan förändring, än då han redan fått villkorlig dom och icke riskerar någon allvarlig åtgärd, om han motsätter sig en förändring.

Ex. En medelålders man har under ett större antal år ägnat sig åt att försälja pälsar m. m. under kringresande i landet. Verksamheten har för honom erbjudit stora frestelser både till mindre ärliga affärer, till alkoholmissbruk och till hotellbedrägeri, varjämte han kunnat underlåta betala skatte- och andra skulder. Tidvis har han varit länge borta från familjen, vilket fört med sig vissa slitningar. Med hänsyn härtill upplystes han, att skyddskonsulenten icke ansåg sig kunna tillstyrka villkorlig dom med mindre han bytte yrke och fick en stadigare anställning. Han fick ett bra grov- och visade sig mycket energisk i detta och började betala av sina skulder och miste alldeles lusten att ägna sig åt försäljning. Han har sedan skött sig mycket väl.

Vidare är det för den efterföljande övervakningen av vikt att man lägger ned omsorg på att utse lämplig övervakare. Icke minst i de större städerna är detta en nog så besvärlig och tidsödande sak, som kräver överläggning mellan personundersökare och skyddskonsulent.

Ex. En person, som av en domstol i stor utsträckning anlitas som person-

undersökare, visade sig på ett mycket slentrianmässigt sätt utse övervakare. Han hade ett antal bekanta, som han regelmässigt föreslog till uppdraget som övervakare, oberoende av om de var lämpliga eller bodde lämpligt till för att kontakt med den övervakade utan svårighet skulle kunna etableras. När skyddskonsulenten sedermera iakttog, att övervakningarna sköttes huvudsakligen per telefon, fann han sig föranlåten ingripa samt talade med övervakarna och nedbringade antalet uppdrag på envar av dem, så att de fick tid etablera regelbunden personlig kontakt med sina skyddslingar.

Med tanke på eftervården bör ytterligare iakttagas att personundersökningen, om så ej är nödvändigt, icke medför att brottet blir känt i så stor omfattning, att vederbörande i onödan lider skada. Det kan å andra sidan hända, som jag sett exempel på, att den ovane personundersökaren går förbi vissa betydelsefulla omständigheter, exempelvis en skallskada som haft huvudvärk och missanpassning i arbetet till följd, en syfilis som lett till karaktärsförändringar av rätt påtaglig art. Det krävs också understundom en viss vana och noggrannhet för att man icke skall låta sig missledas av den tilltalade, som givetvis är inriktad på att låta sig själv framstå i så fördelaktig dager som möjligt och som därför är benägen att undvika att vissa personer, som kan tänkas lämna ofördelaktiga upplysningar om honom, höres. Även om domaren skulle vara kompetent att se en personundersökningsbrister, är det ofta för sent för honom att göra något, när berättelsen strax före huvudförhandlingen ligger på hans bord.

Ex. En tilltalad underlät att till personundersökaren lämna uppgift på vissa arbetsgivare m. fl., som han antog skulle uttala sig ofördelaktigt om honom. När vederbörande återföll i brott fann domaren anledning närmare granska personundersökningsberättelsen och begärde en komplettering genom skyddskonsulenten. Det visade sig då, att personundersökningen borde ha gett en helt annan bild av den tilltalade och att det

med litet vana och noggrannhet hade varit tämligen lätt att observera bristerna och rätta till dem.

Det är väsentligt att berättelsen icke blott — som man fortfarande ofta får se — mynnar ut i ett utlåtande om villkorlig dom bör komma i fråga eller ej, utan även går in på frågan om den bör förenas med föreskrifter enligt 8 § lagen om villkorlig dom och hur man lämpligen bör angripa de förhållanden, som medverkat till brottet. Såsom skyddskonsulent F. Söderberg närmare utvecklat i en artikel i Kriminologisk Handbok del IV Brottets beivrande sid. 182 ff måste föreskrifter om utbildning och anställning, om abstynylbehandling eller kontakt med lämplig nykterhetsorganisation eller om behandling å sjukhus, alkoholistanstalt eller annan anstalt noggrant förberedas med risk att de eljest aldrig kommer till verkställighet. En föreskrift om avbetalning å skadestånd bör ej ges utan en noggrann utredning av vederbörandes ekonomiska ställning och hans förutsättningar att verkställa avbetalningar; en del av sådana föreskrifter har aldrig varit möjliga att tillämpa, därför att sådan utredning aldrig gjorts. Frågan om rättspsykiatrisk undersökning, stor eller liten, bör företagas har ej blott betydelse för domen utan även för eftervården och kräver i bedömandet erfarenhet och vana. Det samma gäller bedömningen av vad man i svåra fall — svåra psykopater eller tidigare straffade — kan åstadkomma med övervakning med föreskrifter. Vissa psykopater gör ett mycket gott förstahandsintryck och ha stor förmåga att bluffa. Realistisk inställning och erfarenhet kan krävas och radikala åtgärder behöva vidtagas för att rycka den, som sitter fast i kriminella gäng, i alkoholism eller i prostitution ur miljö och vanor. En hel del av dessa undersökningar och åtgärder är — framför allt när brottet, grovt eller lindrigt, är ett symptom på allvarlig missanpassning — väsentliga för att en övervakning skall lyckas och en kriminell karriär verkligen stoppas och måste i regel företagas före domen. Det borde vara naturligt, att skyddskonsulenten här alltid konsulterades.

På de stora skyddsvärnen granskas alla verkställda personundersökningar, innan de överlämnas till rätten, av en van befattningshavare, som vid behov rekommenderar lämplig komplettering av utredningen eller anbefaller vissa åtgärder före domen för att förbereda en eventuell övervakning. Det är synnerligen önskvärt att, om man litat till lek-män som personundersökare eller över huvud sådana, som saknar erfarenhet av skyddsarbete bland olika kategorier av kriminella, de får stöd av en skyddskonsulent eller skyddsassistent med sådan erfarenhet. Personundersökaren och övervakaren har lika behov härav. Hitills har detta på grund av personalbrist icke varit möjligt. Och givetvis måste man här räkna med vissa praktiska vanskligheter. En är att domstolarna ensamma har rätt att förordna om personundersökning och granska berättelsen; skyddskonsulenten har ingen rätt att blanda sig i undersökningen, om ej hans biträde påkallas av domstolen eller personundersökaren själv. Men kan man verkligen tänka sig, att domstolen jämväl skall till fullo kunna beakta även skyddskonsulentens eftervårdssynpunkter? En annan vansklighet är de understundom stora avstånden mellan konsulent och domstolskansli; å andra sidan torde problemen, när det gäller personundersökning, icke vara så stora på landsbygden att de icke många gånger kan med hjälp av skyddskonsulentens kontakter på platsen klaras upp även utan hans direkta medverkan. En tredje stöttestenen är, att domstolarna ofta ger personundersökaren mycket litet tid, ibland blott mindre än en vecka; det händer icke sällan, att en icke häktad skall lagföras samtidigt med en häktad, varvid åtalet inledes efter häktningen och tiden mellan åtal och huvudförhandling blir knapp.

I vissa fall kan man naturligtvis nöja sig med en personundersökning, som utgör en sammanställning av snabbt inhämtade uppgifter om den tilltalades personliga förhållanden, men i andra fall är en sådan icke tillfredställande vare sig för den domstol, som skall döma, eller för den skyddskonsulent, som skall

taga ansvaret för den efterföljande övervakningen. Det kan då vid personundersökningens verkställande visa sig, att omständigheterna äro sådana, att det är trängande nödvändigt att få mera tid till att samla material och än mer till att undersöka möjligheterna att skapa förutsättningar för en villkorlig dom med övervakning och nödiga föreskrifter, om denna skall ge gott resultat. Visserligen föreligger möjligheten, att exempelvis en förordnad tingsnotarie anmäler detta till domstolen och begär uppskov med huvudförhandlingen eller dess slutförande. Praktiskt torde det emellertid vara så, att härför krävs skyddskonsulentens erfarenhet och auktoritet, om personundersökaren skall våga göra en sådan anmälan och om den skall övertyga domstolen. Lika väl som en sinnesundersökning kan föranleda, att mål både beträffande häktade och icke häktade uppskjuts under längre tid, torde det ofta finnas skäl att taga mer tid på sig för den viktiga personundersökningen med dess förberedande åtgärder än man i allmänhet gör. Det är också typiskt, att skyddsvärnen icke gärna åtager sig personundersökningar, som skola utföras på några få dagar, utan får domstolarna i sådana fall vända sig till andra, som har mindre betänkligheter.

Det förefaller dock som om nämnda praktiska vanskligheter icke är större än att de kan överkommas, men kvar står behovet av en skyddskonsulentorganisation, som är så tilltagen, att konsulenten med assistenter kan kopplas in redan på personundersökningens stadium.

Skyddskonsulenten, övervakarna och de villkorligt dömda

Den första anledningen för skyddskonsulenten till kontakt med övervakaren är att dom och personundersökning inkommer från övervakningsdomstolen. Anlitas då som övervakare en ovan person är det önskvärt — men på grund av arbetsbördan i många distrikt ogörligt — att skyddskonsulenten ringer övervakaren, om denne ej själv ringer. Sker

ej detta, kan det hända, att övervakaren anser att det är den dömde som skall taga första steget till kontakt med emellan, vilket leder till att det icke på länge blir någon verklig övervakning och den övervakade kanske försvinner ur synhåll eller finner, att det icke är så noga med kontakten. Det kan också bli så, som det hänt, att övervakaren tager sin uppgift slentrianmässigt och enkelt — kallar upp den övervakade en gång och sedan säger till honom att ringa en gång i månaden eller påkalla övervakarens hjälp »om det är något särskilt». Syftet med denna första kontakt mellan skyddskonsulenten och övervakaren är alltså att se till, att övervakaren och den övervakade snarast träffas efter domen samt överenskommer om regelbundna sammanträffanden. Det är vidare att med övervakaren göra upp en lämplig plan för, hur övervakningen skall bedrivas, hur skadeståndet skall betalas o. s. v. Det kan hända, att den övervakade kommer att vara till sjöss eller i skogsarbete och därmed blir svåränträffbar under en del av prövotiden. Det kan hända, att omständigheterna ger vid handen, att övervakningen kan upphöra i förtid och att man på ett tidigt stadium bör göra klart för den övervakade vad som kan krävas för att så skall kunna ske, så att han kan se fram emot det och stimuleras att sköta sig och betala utdömt skadestånd. Det kan å andra sidan vara så, att man från början måste förutse svårigheter med kontakten, med alkoholmissbruk, med ostadighet i arbetet, med bostad m. m. och behöver diskutera vad övervakaren skall göra i sådana fall. Det kan ligga till så, att den dömde icke går att få tag på och skyddskonsulenten måste påkalla efterspaning av honom. Ekonomiska frågor — om betalning av skadestånd, rättgångskostnader, skatteskulder, underhåll m. m. — står ofta i förgrunden och behöva tas upp med den dömde för att uttröna, vad som är möjligt och icke möjligt att genomföra. Även om inget av dessa specialfall föreligger, är det likväl ur psykologisk synpunkt av synnerlig vikt att åtminstone lekmanövervakaren får känna, att han i sin uppgift

har skyddskonsulenten att falla tillbaka på och få hjälp av, om så skulle behövas. Slutligen är skyddskonsulenten men icke övervakaren i besittning av personundersökningsberättelsen; visserligen torde det i många fall vara bra, att övervakaren möter sin skyddsling första gången utan förutfattad mening, men det torde därefter i regel vara önskvärt att man hjälper övervakaren att se, vad som är hans skyddslings speciella problem. Allt detta gör att man helst redan från början bör inleda ett samarbete med övervakaren.

Om en sådan förstahandskontakt etableras, underlättar det betydligt för övervakaren att sedermera på nytt ringa eller besöka skyddskonsulenten, när något inträffar, som kräver dennes bistånd eller samråd. Det kan leda till blott ett råd men det kan också leda till att skyddskonsulenten nödgas för någon tid själv övertaga övervakningen för att klara ut en komplicerad situation. Några exempel må illustrera vad som avses.

En man har varit häktad men får villkorlig dom och försätts på fri fot. När han kommer ut från häktet saknar han medel för att skaffa bostad och arbete. Det blir då i regel skyddskonsulenten som en tid framåt får hjälpa honom att komma igång, varefter övervakaren kan övertaga övervakningen.

En trettioårs gift man hade dömts villkorligt med övervakning av en lekman. Under prövotiden observerade skyddskonsulenten att mannen dömts till böter för en mindre förseelse å annan ort. Konsulenten tog det som en signal till att allt icke var rätt ställt och ringde övervakaren. Det visade sig att det var dåligt med kontakten mellan den villkorligt dömde och övervakaren och att den dömde hade kringresande försäljningsarbete. Konsulenten fann sig föränlåten kalla upp den övervakade, som dock icke kom förrän efter ett par kallelser. Vid samtal framgick att hans ekonomi icke var den bästa och att förhållandet mellan honom och han fru till följd därav icke heller var som det skulle vara. Konsulenten ifrågasatte om den kringresande försäljningsverksamheten var så lyckad och förtalte honom, hur

mycket trassel vi såg att en sådan ofta ledde till. Då föll han ihop och medgav, att han gjort en del falska order för att klara sig. Konsulenten sade honom, att om han gjort något galet var det väl bäst att ersätta skadan och att vi icke ämnade anmäla honom till åtal. När han först kom på besök var han mycket deprimerad men ett par samtal gav honom nytt mod att taga itu med svårigheterna. »Det är så oerhört skönt att få tala ut; det likasom lättare.» Han gjorde upp om avbetalningar till firman, som han förbrutit sig mot, och fick snabbt ett ordnat arbete med relativt bra inkomst. En ny övervakare, som för honom var mera lämpad, kopplades in och övervakningen kunde gå vidare.

Framför allt för yngre villkorligt dömda kan fråga uppkomma om utbildning. Det kan då gälla att sända den övervakade på en anlagsprövning, att undersöka utbildningsmöjligheter, att söka finna vägar att finansiera bostad och uppehälle m. m. under utbildningstiden, vilket allt kräver tid och en insikt om möjligheterna, som ofta övervakaren saknar. Skyddskonsulenten måste då ha nära kontakt med den övervakade en längre tid.

Mellan övervakare och övervakad uppkommer emellanåt motsättningar. Det är icke alltid lätt att få den rätte personen som övervakare och det är naturligt att emellanåt den övervakade begär att få en annan övervakare eller en övervakare meddelar, att han icke kommer någonstans med sin skyddsling.

Det får anses ganska naturligt att, när det på allvar skär sig mellan den övervakade och hans föräldrar eller mellan den övervakade och hans eller hennes äkta hälft, övervakaren känner det svårt att taga itu därmed, då han utsätter sig för en myckenhet negativa reaktioner och kommer i en svår ställning. Då blir det konsulenten, som med sin större vana vid hembesök får gripa in och se vad som kan göras.

Vi har ett antal neurotiska klienter, som behöver särskilt mycken tid för samtal och särskild omsorg. Övervakaren orkar här icke alltid med eller hinner

ej taga sig an sin skyddsling i den utsträckning denne kan ha behov av. Konsulenten måste här hjälpa övervakaren och själv taga sig tid med den övervakade. Om så behövs har ju konsulenten ock lättare än övervakaren att koppla in en psykiater, om mer kvalificerad rådgivning och terapi är nödvändig.

Vi kommer alltid att bland våra skyddslingar ha sådana som är sjuka, kroppsligt svaga, psykiskt defekta eller alkoholskadade. Här behövs ofta ett nära samarbete gång på gång mellan övervakare, skyddskonsulent, läkare, socialvård och domstol. Skyddskonsulenten måste här taga på sig att vara en slags clearinginstitution.

De ekonomiska problemen dyker ständigt upp. Det kan gälla att helt enkelt klara upp en tillfällig ekonomisk knipa. Kan medel ej erhållas från socialvården, disponerar skyddskonsulenten vissa penningmedel, som visserligen i första hand är avsedda för dem som friges från anstalterna men även får användas för villkorligt dömda. Det kan gälla att skriva till prövningsnämnden, när den övervakade blivit oskäligt upptaxerad. Icke sällan tages genom införsel ut så mycket att den övervakade finner det meningslöst att fortsätta i sitt arbete och vill övergå till någon verksamhet, där införsel icke kan ske men som kanske ur frestelsesynpunkt är av riskablare art. Frågan kan gälla, hur man bör förfara med skadeståndet, rättegångskostnader m. m. Ofta kompliceras den ekonomiska frågan av vederbörandes egna karaktärs- eller andra defekter.

Det ankommer också på skyddskonsulenten att, om den övervakade försvinner eller missköter sig, begära åtgärd vid domstol eller efterspaning eller att vid behov göra framställning om att övervakningen skall upphöra liksom att vidtaga de åtgärder som sammanhånga med att en övervakares uppdrag upphör.

Under prövotiden händer att den övervakade begär nytt brott. Det kan ligga till så, att den övervakade bör på nytt få förmånen av villkorlig dom. Det kan i vissa fall vara lämpligt, att den övervakade får ett kortvarigt frihetsstraff utan att den villkorliga domen förver-

kas. Det kan vara lämpligt att taga in vederbörande på annan anstalt än fångvårdsanstalt. Det kan finnas skäl för att ordna behandling på en alkoholistvårds-klinik. Det kan finnas skäl för förverkande. Vad som skall göras ankommer givetvis på domstol att besluta, när brottet gått till åtal. Men skyddskonsulenten behöver biträda domstolen och övervakaren i den situationen med sin erfarenhet om vad som kan vara lämpligt och möjligt för vederbörandes resocialisering.

Det är alltså en mångfald, ofta tidskrävande uppgifter som åvilar skyddskonsulenterna, även om en frivillig övervakare är utsedd. Skyddskonsulentorganisationen i dess nuvarande omfattning har hittills endast nödortfött kunnat fylla dessa krav.

Skyddskonsulenterna, tillsynsmännen och de villkorligt frigivna

Skyddskonsulenterna deltar i viss utsträckning i anstaltsnämndens sammanträden. På kolonier och mindre anstalter, där antalet ärenden icke är för stort och man kan ge sig tid att diskutera problemen i samband med en kommande frigivning, torde konsulentens deltagande ha en viss betydelse. På större anstalter med ett stort antal ärenden, där man på grund av tidsbrist måste blott helt kort referera hur det ordnats för dem som skall frigyes, torde hans närvaro däremot vara av mindre betydelse. Däremot konsulterar styresmännen på de mindre anstalterna och kuratorerna på de större regelbundet skyddskonsulenterna per brev, telefon eller vid konsulentens besök å fångvårdsanstalterna. Det gäller därvid oftast att få förslag till lämplig tillsynsman, att dryfta vart den frigivne skall begiva sig efter frigivningen och hur han skall få nödig starthjälp. På sina håll har utvecklats ett teamwork regelbundet varje månad mellan konsulent, arbetsförmedlingsassistent och kurator, varvid de gemensamt sammanträffar med dem som skall frigyes och hör sig för om deras behov och önskemål samt diskuterar vad

som kan vara lämpligt och möjligt i fråga om bostadsort, anställning, utrustning och ekonomisk hjälp. Ett sådant teamwork är synnerligen önskvärt. Om frigivningen icke sker med tillräcklig omsorg, kan hela resultatet av straffverkställigheten riskeras. En av de frågor, som här behöver diskuteras, är till vilken ort den frigivne skall begiva sig. Ofta dras han till storstaden, men om han där saknar en personlig anknytning eller ej kan få nödig starthjälp, då han ej är hemmahörande i staden, visar sig en sådan placering ofta mycket olycklig. En annan viktig fråga är, hur man lämpligen bör förfara med de medel, som den intagne disponerar eller tilldelas vid frigivningen. Hur mycket bör han få i handen och till vem bör återstoden sändas? Till detta kommer problemen om bostad, anställning, klädesutrustning, arbetsverktyg och starthjälp, vilket allt behöver ventileras. Givetvis är det ock en stor fördel att den som skall frigyes får träffa skyddskonsulenterna, som han efter frigivningen eventuellt kommer att besöka.

Liksom personal på våra fångvårdsanstalter brukar åtaga sig uppdrag som tillsynsmän efter frigivningen, skulle det säkert vara av värde om skyddskonsulenterna kunde ägna mer tid åt de intagna på anstalterna. En möjlighet härtill erbjuds genom de s. k. veckokollegierna. Konsulenterna har alltsomoftast haft hand om en intagen före intagningen, om han stod under övervakning eller tillsyn, och kan då ha synpunkter att komma med. Det kan gälla hans placering efter frigivningen, hans arbetsplacering under verkställigheten, önskvärheten av att under verkställigheten söka åstadkomma ett bättre förhållande mellan familjemedlemmar m. m. Kontakt kan även ordnas mellan den intagne och en blivande tillsynsman.

I synnerhet i storstaden, som ju gärna drar till sig de kriminellt mest belastade, är valet av tillsynsman ett problem för sig. Ett uppdrag som tillsynsman för en villkorligt frigiven med kvalificerad kriminalitet kräver ofta en avsevärd erfarenhet, om man icke skall bli förd bakom ljust, och ett tålmod och en

fasthet, som förutsätter vana vid detta klientel. Skyddsvärnens befattningshavare gör här en stor och förtjänstfull insats men det går icke att lasta på dem hur många sådana uppdrag som helst, då de icke stoppar för det och skyddsvärnens ekonomi ej medger det; just dessa uppdrag är nämligen mycket tidskrävande och medför jämförelsevis stora utlägg till understöd men ger däremot blott ringa ekonomiskt tillskott till skyddsvärnens ekonomi. Personal på fångvårdsanstalter och i socialvård ställer sig i viss omfattning till förfogande, vilket man får vara tacksam för. Understundom räcker dock folk inom dessa kategorier icke till, i andra fall är det nödvändigt att finna en ny person som tillsynsman, då den som tidigare haft tillsynen tröttnat och betackar sig. Åt vanliga lekmannaövervakare kan man knappast anförtro sådana uppdrag. Skyddskonsulenten får här ofta den både svåra och tidskrävande uppgiften att leta fram en lämplig och villig person.

Just efter frigivningen behöver den frigivne i regel både personligt och ekonomiskt stöd. Här får tillsynsmannen och skyddskonsulenten i kanske de flesta fall hjälpas åt att hjälpa den frigivne. Spänningen inför frigivningen har ofta varit mycket stark. När han skall söka arbete blir bemötandet icke alltid positivt. I synnerhet den, som avtjänat ett längre frihetsstraff, har ett initialmotstånd att övervinna när han på nytt skall in i arbetslivet och börja umgås med människor, som icke gjort samma erfarenhet som han. Han frestas att söka sig till sina likar med vilka han känner sig hemma, men följden blir lätt då, att han snabbt blir av med de medel som han hade med sig vid frigivningen, börjar missbruka alkohol eller inspireras till nya brott. Hans känsloliv råkar i uppror och han tappar lätt modet med allt vad det kan föra med sig. Mycken bitterhet kommer fram och riktas ofta mot samhällets representanter, skyddskonsulenten eller tillsynsmannen. Det måste nog sägas att det är bäst om skyddskonsulenten här får taga mot första stöten, vilket ofta sker i samband med att vederbörande söker understöd hos konsulenten. Den frigivne önskar

därvid framför allt medel till bostad och uppehälle under den närmaste tiden men är mindre angelägen om inblandning i hur han skaffar bostad, anställning och inpassas i ordnade förhållanden. Skyddskonsulenten å sin sida önskar att de medel, som ställs till förfogande, blir medel till självhjälp och är därför benägen ställa vissa villkor samt att portionera ut medlen. Resultatet blir emellanåt rätt upprörda diskussioner. För att icke äventyra förtroendet mellan tillsynsman och frigiven är det därför i regel bäst, att skyddskonsulenten får handha dessa frågor, medan tillsynsmannen kan inriktas på att i övrigt vara den frigivne till stöd och hjälp.

Särskilda ekonomiska problem möter ofta den frigivne efter frigivningen. Lyckas han få anställning dröjer det ofta icke alltför länge innan införsel begärts i hans lön för skatterestantier, oguldet underhåll, oguldna böter m. m. Detta verkar som sten på börda. Det är inte bara så, att den frigivnes inkomst krymper kanske ända ner till existensminimum utan det berövar honom i många fall det lilla mod och den vilja att taga nya tag, som han må ha. Och dessa krav kommer i en situation, när han kanske måste klä upp sig, förskottera hyra och klara sig fram till första avlöningen. Skyddskonsulenten kan här behöva tala med barnavårdsnämnd och indrivningsmyndighet, förklara situationen och utverka anstånd. Han måste hjälpa den frigivne att hålla modet uppe och icke se för mörkt på situationen. Ett ekonomiskt handtag har här även en stor psykologisk betydelse.

Det är inte svårt att förstå att man emellanåt upprepade gånger måste hjälpa de frigivna till en ny start under prövotiden. Hämningarna mot att gå in i det normala arbetslivet har blivit för starka och de har icke gått fram till anvisat arbete; de har kommit i konflikt med sin arbetsgivare; de har icke kunnat på rätt sätt använda de pengar, som de fått i handen, och står där utan medel till bostad och uppehälle. De har satt sig i skuld på ett hotell och kan ha dragits in i olämpliga gäng. Socialvård och arbetslöshetsnämnd kan icke i hur stor utsträckning som helst överse härmed

och hjälpa i dessa fall, som är betingade av de frigivnas speciella svårigheter efter frigivningen eller av deras speciella defekter och svagheter. Skyddskonsulenten måste här vid sidan av tillsynsmannen finnas med tålmod, med uppmuntran, med förståelse för deras speciella problem och med vissa penningresurser för att hjälpa men också med den fasthet och bestämdhet, som må behövas. Detta är ett nog så tålmodsprövande arbete; man skall å ena sidan visa den frigivne förtroende och uppmuntran men får å andra sidan icke vara orealistisk. Uppgifterna, som de frigivna lämnar, är icke alltid tillförlitliga; men det är på grund av vår tystnadsplikt ofta svårt att pröva dem. Det gäller här att tro på klienten utan att ändå ha några som helst illusioner.

Om den villkorligt frigivne under prövotiden försvinner eller grovt missköter sig så att det kan ifrågakomma att förklara anståndet med återstoden av straffet förverkat, kan skyddskonsulenten hos fängvårdsstyrelsen begära att han tages i förvar. När polisen tagit honom om hand, blir det skyddskonsulentens sak att höra den frigivne och till fängvårdsstyrelsen inkomma med förslag till om och hur den frigivne bör startas på nytt, om han bör tilldelas varning eller prövotiden förlängas eller om anståndet bör förklaras förverkat. För detta ändamål behövs emellanåt en utredning om hans möjligheter till bostad, anställning m. m., innan ett yttrande kan avgas.

Skyddskonsulentens och de på prov utskrivna

Konsulentens befattning med dem som på prov utskrivits från ungdomsfängelse eller från anstalt för verkställighet av förvaring eller internering är på det sättet begränsad att han blott skall ägna sig åt eftervården av dem när han där till anlitas.

Liksom när det gäller villkorligt frigivna påkallas biträde emellanåt av kuratorerna vid dessa anstalter före utskrivningen för att få hjälp med anskaffande av tillsynsmän. Att finna sådana är

emellertid icke alltid så lätt, särskilt när det gäller förvaringsklientelet, som ju är det svåraste klientel vi har. Att här anlita en mindre erfaren övervakare kan leda till att han för all framtid betackar sig för övervakningsuppdrag.

Efter utskrivningen handhas eftervården av sekreterarna i ungdomsfängelse resp. interneringsnämnden. De påkallar emellanåt konsulentens biträde för sina klienter. De på prov utskrivna söker emellertid ofta skyddskonsulentens direkt, när de behöver ekonomisk eller annan hjälp. Även tillsyningsmännen ringer emellanåt, när de råkar i brydsamma situationer med sina klienter. Skyddskonsulenten befinner sig emellertid härvidlag i en besvärlig situation. Han har icke hand om värden och han har icke handlingarna i ärendet. Han måste därför i varje särskilt fall söka få tag på vederbörande sekreterare, om nu han är tillgänglig, och tillsynsmannen för att få ett begrepp om vad som förekommit efter utskrivningen och det aktuella läget. Även om detta lyckas blir det dock ibland svårt att ställa hjälpen in i dess organiska sammanhang. Bäst vore, om den som handhade värden även fick taga ansvaret för att finna lämpliga tillsynsmän för denna uppgift likasom även taga hand om uppsikten å tillsynen.

I Stockholm och Göteborg har inrättats särskilda skyddskonsulenttjänster (med assistent) för det yngre klientelet, varvid uppdragits åt konsulenterna att ägna speciellt intresse åt de på prov utskrivna från ungdomsfängelse.

Ännu mera påtagligt är dock behovet av hjälp och stöd åt dem, som på prov utskrivs från säkerhetsanstalt, på grund av de långa anstaltstiderna och deras psykiska handikap. Särskilt har bristen på adekvata åtgärder för att möta detta behov varit kännbara i Stockholm, där vid årsskiftet 1954/55 nära hälften av de på prov utskrivna stod under tillsyn. Från hösten 1955 har emellertid en assistent hos skyddskonsulenten i Stockholms distrikt för äldre varit helt sysselsatt med eftervård av dem av dessa provutskrivna, som står under tillsyn i Stockholm med omnejd. Hans erfarenheter från verksamheten har redovisats i Tidsskrift för kriminalvård 1956 s. 21.

UNGDOMSFÄNGELSEINSTITUTETS UTVECKLING

Av fångvårdsdirektören GUNNAR THURÉN

Ungdomsfängelselagens initiativtagare stod 1935 inför uppgiften, att vid sidan av den traditionella straffverkställigheten inrätta en ny reaktionsform, som skulle sakna repressiva inslag. Tiden var då icke mogen att acceptera den renodlade skyddsåtgärden såsom en ändamålsenlig och tillräcklig brottsreaktion i det hävdvunna vedergällningsstraffets ställe. För att kunna skapa förutsättningar för realiserandet av ungdomsfängelselagens väsentliga intentioner — utan en opinionsmognads tidsutdräkt — löste lagstiftarna problemet så, att de gav skyddsåtgärdens innebörd åt den nya brottsreaktionen men stöpte den i straffets lagtekniska form.

Att ungdomsfängelseinstitutet i Norden mottog impulser från Englands s. k. Borstalreform samt att de svenska ungdomsanstalternas huvudinstitution Skenäs tillkom efter mönster av den danska Borstalmotsvarigheten Söbysögård, har bidragit till, att vi oegentligt fortsatt att betrakta svenskt ungdomsfängelse som en reproduktion av en kopia. I verkligheten förhöll det sig så, att den nya brottspåföljden hos oss redan från begynnelsen i praktiken fick en förhållandevis självständig utformning, vars egenart ytterligare accentuerades därigenom, att institutet på en punkt av avgörande betydelse medvetet löstes från förebilderna. Såsom framgår av det följande utvecklades ungdomsfängelseinstitutet där efter till en avgjort särpräglad kriminalpolitisk reaktionsform.

Ungdomsfängelselagen av den 15 juni 1935 trädde i kraft den 1 januari 1938. Den kan i korthet sägas innehålla, att ungdomar mellan 18 och 21 år, som begått ej alltför grova brott och är mottagliga för resocialiserande fostran och utbildning, må dömas till ungdomsfängelse för att omhändertagas i ungdoms-

anstalt under en icke på förhand fixerad tid av 1—4 år. Vidare föreskriver lagen, att ett särskilt organ — ungdomsfängelsenämnden — skall från fall till fall bestämma anstaltstidens längd för internerna och ha överinseende över deras eftervård under en tillsynstid av regelmässigt 2 år efter anstaltstidens slut.

Den institutionella verksamheten är reglerad genom en särskild »stadga den 8 april 1938 ang. vård och behandling av dem som ådömts ungdomsfängelse». Stadgans föreskrifter syfta — utan rigorösa detaljanvisningar — till att den intagne skall omhändertagas under så naturliga former som förhållandena medger samt åtnjuta sådan vård och yrkesundervisning, som är ägnad underlätta hans samhällsanpassning.

Av intresse vid studiet av institutets utveckling är, att den i lagen fastställda minsta tiden för anstaltsvistelsens längd i praktiken snart tenderade att bli maximtid. Vid de svenska ungdomsanstalterna kom anstaltstiden därigenom att bli mindre obestämd än man från början hade tänkt sig, och därtill blev den betydligt kortare än vid andra Borstalinstitutioner. För institutets fortsatta utveckling blev, som inledningsvis antytts, en annan förändring dock av ojämförligt mycket större betydelse. Ungdomsfängelselagen hade nämligen utformats med full insikt om, att det psykiskt icke normala klientelet vållat delvis olösliga behandlingskomplikationer inom de ditillsvarande statliga korrektionsanstalterna för ungdom. I avsikt att skydda ungdomsanstalterna från att tyngas av sådana för vårdarbetet och behandlingsresultaten ogynnsamma klientinslag hade lagstiftarna i Sverige — liksom i Danmark och annorstädes — uteslutit psykiskt abnorma unga lagöverträdare från ungdomsfängelsebehandling. Ehuru detta

var utsagt i lagens text och motiv, hortsåg domstolarna från den viktiga bestämmelsen och dömde även grovt mentalfekta unga brottslingar till ungdomsfängelse. Det skedde under motiveringen, att när det nu hade öppnats möjlighet till specialvård för ungdom inom fångvårdens ram, så borde de unga lagöverträdare, som var i största behov av sådant omhändertagande — de psykiskt abnormalt — rimligen i första hand komma i åtnjutande av denna förmånligare behandling. Spörsmålet uppmärksammades i riksdagen 1939 och behandlades av högsta domstolen samma år. Domstolarnas ovan anförda argument befanns därvid tillräckligt välgrundat, för att förfarandet skulle kunna konfirmeras. Därmed förändrades ungdomsfängelseinstitutets karaktär på ett genomgripande sätt. I praktiken stod ungdomsanstalterna sedan definitivt inför andra och mera komplicerade uppgifter än lagstiftarna avsett. Det gällde nu att söka socialt tillrättaföra en heterogen grupp lagöverträdare, vilka samtidigt som de befann sig i sin mest livaktiga ålder företedde alla sinnesarter från de normala till de grovt abnormalt, samt att i praktiken utföra resocialiseringsarbetet på hälften så lång tid som i andra länder eller ännu snabbare. Ytterligare en följd av den sålunda inträdda fundamentala förskjutningen var, att klienttillströmningen blev mångdubbelt större än man från början haft anledning antaga. Under lagens förberedande hade man kalkylerat med att det första året (1938) behövdes en anstalt (Skenäs) om 30 platser, som sedan vid behov utan dröjsmål skulle utbyggas. Redan i april 1939 hade antalet till ungdomsfängelse dömda stigit till 150.

Tidigt visade det sig, att endast obetydligt anstaltsutrymme behövde tagas i anspråk för kvinnligt klientel. Under senare år 5—10 platser, tidigare något mera.

Antalet i ungdomsanstalt intagna män visade en nästan oavbruten stegring från verksamhetens början år 1938, då 112 intogs, till år 1943, då antalet nyintagna (och återintagna) utgjorde 302. Därefter har intagningsciffrorna sjunkit så,

att antalet för år 1955 utgjorde endast 158 elever.

Medelbeläggningen i ungdomsanstalterna för män, som under 1943 och 1944 uppgick till närmare 300, har isynnerhet efter 1949—50 minskat nästan oavbrutet såsom framgår av följande siffror:

År 1949	206	elever
» 1950	208	»
» 1951	189	»
» 1952	185	»
» 1953	169	»
» 1954	163	»
» 1955	165	»

Under åren 1938—55 har sammanlagt 2 984 ynglingar nyintagits i ungdomsanstalt eller genomsnittligt 166 elever per år.

Mycket intressanta klientelundersökningar beträffande ungdomsanstalternas manliga interner har verkställts för och redovisats i »ungdomsanstaltsutredningens» betänkande (SOU 1950: 47) i samband med Roxtunaanstaltens planering. Hela det manliga klientelet i åldern 18—21 år, som den 1 april 1950 fanns intaget i fångvårdens anstalter för verkställighet av ungdomsfängelse, har under utredningen gjorts till föremål för noggranna undersökningar beträffande social och fysisk status, personlighets- och anstaltsstatus.

Angående internernas sociala situation visar undersökningar bl. a., att 75 % av eleverna kommer från städer (därav 45 % från storstad) samt att uppväxtförhållandena på en eller flera grunder varit ogynnsamma för 80 % av de intagna (bristande tillsyn, alkoholmissbruk hos närstående, exceptionell trångboddhet, dålig ekonomi i hemmet o. s. v.). Vidare: att 91 % av eleverna före intagningen på ungdomsanstalt har varit föremål för samhällsåtgärder av något slag samt att 50 % förut vistats på anstalt.

Beträffande undersökningsmaterialets fysiska status är att märka, att inte mindre än 35 % befunnits behäftade med sjukdomar, som fordra läkarkontroll, defekter av socialmedicinsk betydelse eller skullskador. Angående elevernas fysiska förhållanden kan för övrigt som en ku-

riositet nämnas, att de visat sig vara påfallande långa (endast 7 % under medellängd men icke mindre än 50 % över ordinär längd).

Rörande klienteletets personlighetsstatus är det intressant att mot bakgrunden av de utvecklade och bristfälliga hemförhållandena jämföra procentsiffrorna för den allmänna psykiska mognadsgraden med siffrorna beträffande intelligensutvecklingen. I mognadshänseende har förklarligt nog endast 36 % kunnat hänföras till kategorien »normal». Övriga 64 % fördela sig så, att 28 % betecknats som »infantila» och 36 % som »för åldern ej fullt mogna». Resultatet av mätningarna rörande klienteletets intelligensförhållanden bidrar att vederlägga populäruppfattningen om ungdomsfängelseklientelet såsom särskilt krent begåvat. Undersökningens skala ger följande beteckningar och procentsiffror:

Övernormal	2 %
Normal	62 »
Något underutvecklad	29 »
Klart underutvecklad	7 »

Enligt till undersökningen fogade expertkommentarer innebär procentfördelningen »att eleverna i fråga om intellektuell begåvningsutrustning i stort sett väl kan uthärda en jämförelse med socialt sett mera välanpassade pojkar på ungefär samma åldersstadium».

För ungdomsfängelseinstitutets framtida organisation är det betydelsefullt att uppmärksamma, att enligt undersökningen 54 % av klientelet företer speciella vanskligheter ur vårdsynpunkt, därav 31 % i egenskap av rymmare, allmänt opålitliga eller svårhanterliga på andra sätt samt 23 % såsom eljest problembeponade. En särskild undersökning beträffande behandlingsbehovet har också utmynnat i, att särbehandling av eleverna är trängande eller önskvärd av olika skäl i mer än halva antalet fall (52 %).

Vid en överblick av ungdomsfängelseinstitutets utveckling kan man nu — aderton år efter verksamhetens början — inte undgå att frapperas av den iakttagelsen, att institutet trots en väsentlig strukturförvandling redan vid starten

och trots de ansenliga hinder, som en otillräcklig personell och materiell utrustning uppreste, ändå löste sina uppgifter avsevärt mycket bättre under det första decenniet än under de därefter följande åtta åren.

Med tanke på de reformer, som både ungdomsfängeslagent och dess anstaltsorganisation nu står inför, kan det vara av intresse och måhända även av praktisk betydelse att söka se institutets hittillsvarande utveckling i perspektiv med de faktorer, som orsakat eller influerat på olikheterna i utvecklingsfaserna före och efter gränsåret 1947, då hela den statliga institutionella ungdomsvården och inte minst fängvårdens ungdomsanstalter gav anledning till en ihållande offentlig kritik.

Vid verksamhetens början och därefter fram till 1947 var utgångsläget och utvecklingen i stort sett följande.

De helt förändrade förutsättningarna kort efter lagens ikraftträdande krävde inte endast ett tiodubbelt större platsutrymme för eleverna än det planerade utan också att antalet platser fördelades mellan särskilda anstalter och anstaltsavdelningar så, att psykiskt olikartade klientgrupper kunde omhändertagas åtskilda allt efter sin särart. I stället för en enda anstalt för normalklientel — som man först projekterat efter dansk förebild — organiserades de följande åren under forcerade former en hel institutionsgrupp, som när den nått full omfattning räknade 12 anstalter med sammanlagt cirka 350 platser. Härvid ansågs det ofrånkomligt att i stor utsträckning inrymma det unga klientelet i ålderdomliga fängelsebyggnader eller i tillfälligt iordningställda fastigheter som var mer eller mindre ändamålsenliga.

Ungdomsfängelseorganisationens anstaltssystem omfattade fram till senare hälften av 1940-talet följande anstalter:

	Platsantal	
	Män	Kvinnor
Nyköping	26	
Skenäs	98	
Uppsala	40	
Ystad	36	
Måshult (upphörde som uanst först 1950)		25

	Platsantal	
	Män	Kvinnor
Åby i Fundbo	22	
Lockerud	20	
Leverstad	8	
Växjö		10
Lannaskede		36
Vieböck		15
Sjölidén		12
	275	73

Summa platser: 348

Därtill användes under åren 1938—39 öppna avdelningar vid Långanäs och Håga för omhändertagande av till ungdomsfängelse dömda ungdomar. Även det gamla cellfängelset i Gävle fick som en nödfallsåtgärd tillgripas (1948) för att härbärgera manliga ungdomsfängelseelever i slutet utrymme.

Av de ovannämnda anstalterna och anstaltsavdelningarna är Skenäs den enda institutionen som har uppförts för sitt ändamål. Under åren 1939—40 utvidgades anstalten till att omfatta tre elevpaviljonger, vardera med plats för 32—33 interner. Anstaltens vackra belägenhet vid Bråviken och dess från tidigare fängelsestradition frigjorda utformning, med i terrängen kringspridd bebyggelse — utan murar, galler eller andra säkerhetsanordningar — samt med bl. a. ljusa elevrum och tidsenliga arbetslokaler, ger en tilltalande yttre ram för öppen vård åt normalt ungdomsklientel. Eleverna sysselsättes med mekaniska arbeten och möbelsnickeri, lantbruk, skogs- och trädgårdsskötsel samt (säsongvis) strömmingsfiske. Under flera år meddelades internerna teoretisk yrkesundervisning med anlitande av arvodesanställda lärare från en närbelägen yrkes- och lärlingskola, vilka under senare år ersatts med inom anstalten heltidsanställda lärarekrafter. Genom sin tidsenliga utformning kom Skenäsanstalten att i viss mån bli normgivande för verksamheten vid de övriga ungdomsanstalterna. Även beträffande yrkesutbildningen blev huvudanstalten normerande såtillvida, att en eller två av de utbildningsgrenar som fanns där också var företrädade vid de övriga ungdomsanstalterna.

Inom den nya anstaltsgruppen var proportionen mellan öppet och slutet platsutrymme den, att 8 av de 12 anstalterna var öppna och förfogade över tillhoppa 236 platser för normal- och debilfall; 2 halvöppna med 76 platser för mentalfekta (huvudsakligen s. k. psykopater) och disciplinsvåra elever samt 2 slutna med sammanlagt 36 platser för manliga resp. kvinnliga mottagningsfall samt svårskötta kvinnliga interner.

Om man bortser från den till antalet mycket obetydliga kvinnliga klientelgruppen försiggick differentieringen så, att eleverna först intogs i det till mottagningsavdelning apterade cellfängelset i Nyköping för undersökning och observation under en tid av högst två månader. Därefter skedde elevfördelningen — i princip men i praktiken icke strikt genomförd — på det sättet, att de ur re-socialiseringssynpunkt mest hoppigivande ungdomarna sändes till den s. k. elitanstalten, Åby i Fundbo, de övriga psykiskt normalt eller nöjaktigt utrustade till huvudanstalten Skenäs utanför Norrköping eller till anstaltsavdelningarna Lockerud och Leverstad nära Mariestad och de psykiskt efterblivna till debilanstalten Mäshult utanför Varberg, samtliga för åtnjutande av öppen vård. Till den halvöppna anstalten i Ystad överfördes elever med utpräglat psykopatisk konstitution och till den då likaledes halvöppna Uppsalaanstalten de i disciplinavseende mest svårskötta internerna.

I administrativt hänseende sorterade den nya anstaltsorganisationen under fängvårdsstyrelsen, som bl. a. anskaffade nya anstalter eller ställde redan befintliga äldre fängelsebyggnader till förfogande för de nya ändamålen samt sörjde för den successiva tillkomsten av verkstadslokaler och andra nödiga förutsättningar för yrkesutbildning och arbetsträning. Däremot utgick impulserna till utformandet av de nya vårdprinciperna företrädesvis från ungdomsfängelsenämnden. De givna vårdimpulsernas praktiska gestaltning leddes under det första decenniet nästan undantagslöst av anstaltscheferna. Om personalen i dess helhet vid de nya anstalterna gällde, att

den med få undantag visade stort intresse för de nya arbetsuppgifterna och beredvillighet att pröva sig fram till godtagbara moderna vårdformer. Därför uppnåddes trots personalbrist och ofullkomlig anstaltsutrustning tillfredsställande lösningar av ofta brännande och på grund av sin natur icke tidigare uppkomna behandlingsproblem.

Under den första och hittills längsta av institutets båda utvecklingsfaser, den som omfattade tiden från 1938 till 1947, ansågs anstaltsorganisationen trots allt infria förväntningarna och var föremål för andra länders intresse, framförallt grannländernas, varvid institutet genomgående erhöll goda vitsord.

Med tanke på det tempo i vilket den nya institutionsgruppen organiserats var det förklarligt, att flertalet ungdomsanstalter företedde betydande utrustningsbrister och präglades av improvisation och provisorium. Utvecklingen har gått snabbt på ungdomsvårdens område. Vad som 1938 ansågs acceptabelt, bedömdes tio år senare allmänt såsom otidsenligt eller i vissa fall t. o. m. som upprörande eftersatt.

Mottagningsavdelningen i Nyköping — med starkt hävdade ordningskrav i dystra och ålderdomliga lokaler — kunde sålunda enligt nuvarande betraktelsesätt sägas under den första tioårsperioden företrädesvis ha fyllt anspråk på sådan avskräckning, som utgör ett av huvudelementen i den moderna engelska fångbehandlingsmetoden »short-sharpshock».

Övriga anstalters ofullkomligheter uppvägs under de första tio åren till stor del av den långt drivna och i stort sett ändamålsenliga elevdifferentieringen. Sålunda hade Skenäsanstalten förutom den bestående fördelen av vacker belägenhet och modern anstaltsutrustning också förmånen att under lång tid mottaga huvudsakligen psykiskt normalt klientel. Där emot var Skenäs under de första åren främst till följd av den isolerade belägenheten i förening med avsaknaden av samlingsal sämre lottad än de till stad förlagda ungdomsanstalterna vid försöken att arrangera omväxlande fritidssysselsättningar för eleverna, i synner-

het under vinterhalvåret — ett förhållande, som ur elevsynpunkt tillmättes ganska stor betydelse.

Mäshultsanstaltens rustika och i flera avseenden primitiva organisation med brist på bl. a. acceptabla yrkesundervisningsresurser ansågs till en början icke så anmärkningsvärd, därför att anstalten mottog enbart debilklientel, som då felaktigt förutsattes vara i det närmaste oförmöget att tillägna sig undervisning. Avsaknaden av fullgoda yrkesutbildningsmöjligheter inom andra anstalter komparerades delvis — i Ystad till stor del — genom utnyttjande av frigångens då nyligen utexperimenterade halvt utominstitutionella vårdform, innebärande att eleven erhåller sin yrkesutbildning eller arbetsträning på en privat arbetsplats men tillbringar fri- och sovtid inom anstalten.

Gemensamt för samtliga ungdomsanstalter var under det första decenniet, att verksamheten präglades av sund tillförsikt och frejdig pionjärande. Personalen verkade i det stimulerande medvetandet, att den enligt lagens intentioner i stor utsträckning kunde arbeta på eget initiativ och ansvar under otvungnare förhållanden än andra fångvårdsanstalters kårer. Inte minst mot bakgrunden av landets övriga då ännu oreformerade, repressiva och rigorösa fångvård framstod ungdomsanstalternas verksamhet både för elever och befattningshavare i en påfallande ljus och fördelaktig dager. Den större frihet och de betydande förmåner i övrigt, som gavs åt ungdomsanstalternas interner, uppfattades av dem själva som överraskande, stundom sensationella, och de hade därför en starkt positiv inställning till hela reaktionsformen. I varje nytt behandlingsexperiment — frigång, kollektiva söndagsutflykter, gruppesök på teatrar och biografer vid skolföreställningar, sport- och uppmuntringspermisioner o. s. v. — kände eleverna ett personligt och självklart engagemang. Denna attityd förstärktes av insikten att tjänstemännen visade villighet att ikläda sig ett betydande ansvar vid försöken att pröva nya, på förtroende grundade vårdformer. Själva anstaltsatmosfären var på så sätt bemängd med något av inbördes tillit

och solidaritetskänsla, framsprungen ur den intressegemenskap, som förenade ungdomsanstaltarnas befattningshavare och elever, i och med att personalen fann de nya vårdformerna praktiskt realiserbara och internerna insåg och värdesatte sin gynnade särställning.

I god samklang med denna dynamiska verksamhet stod ävenledes ungdomsfängelsenämndens benägenhet att begagna den obestämda anstaltstiden som en reglerande faktor till påverkan av elevernas uppförande under anstaltsvistelsen. God vilja eller brist på sådan vilja markerades konsekvent med förkortad respektive förlängd anstaltstid enligt beräkningsgrunder, som eleverna accepterade eller utan större svårighet kunde förstås-mässigt godtaga. I realiteten var detta ett kausalförhållande av stor vikt både för ordningen och för säkerheten inom ungdomsanstalterna.

Vid slutet av tioårsperioden 1938—47 föreföll ungdomsanstalternas resocialiseringsresultat att vara förhållandevis gynnsamma. Trots det stora inslaget av psykopater och andra mentaldefekta bland ungdomsfängelseklientelet visade statistiska undersökningar, att antalet recidivister var procentuellt lägre för dem som ådömts ungdomsfängelse än för dem som i motsvarande åldrar ådömts tidsbestämda straff.

Årtalet 1947 kom att markera en vändpunkt för ungdomsfängelsets utveckling inte endast i Sverige utan också annorstädes. Påfallande var förändringen i institutets ursprungsland, England, där Borstalorganisationen fr. o. m. nämnda år utsattes för en intensiv kritik, som inte enbart fann forum i de dagliga tidningarna och på studenternas diskussionsklubbar utan även gavs dramatisk utformning på filmdukar och teaterscener. Vedersakarna vände sig främst mot den förljugenhet, som ett schematiskt tillämpat progressivsystem i vedertagen boy-scoutanda ansågs främja bland internerna. Klassindelningen och hela det gängse belöningsystemet i Borstalanstalterna förmenades befordra ögontjäneri och hyckleri på ett sådant sätt, att de sämsta och icke de bästa eleverna i verkligheten

blev premierade. Institutionerna komme bl. a. därigenom — anfördes det — att fungera som veritabla förbrytarskolor.

Såsom en av frukterna av den 1947 påbörjade engelska fångvårdsdebatten betraktades de under senare år införda korta och hårda avstraffningsstraffen, som numera allt oftare tillämpas mot unga lagöverträdare i England.

I Sverige inträffade omkring år 1947 flera betydelsefulla förändringar på kriminalvårdens område, vilka starkt återverkade på ungdomsfängelseinstitutets utveckling.

Ungdomsanstalternas ställning påverkades i hög grad av den allmänna uppryckning av vårdförhållandena inom vanliga fångvårdsanstalter, som 1945 års stora straffverkställighetsreform åstadkom. Innebörden av lagreformen — som trädde i kraft 1946 — började bli mera allmänt bekant först 1947. Hos ungdomsanstalternas elever koncentrerades intresset för reformen självfallet främst till de behandlingslättnader den medförde. Så snart verkställighetslagens huvudsakliga syftemål — att humanisera vården för straff- och fängelsefångar — stod klart för ungdomsanstalternas interner, ansåg de sig med rätta ha förlorat sin förmånsställning inom fångvården. De började därtill betrakta sig som missgynnade i jämförelse med fängsklientel, som ådömts tidsbestämt straff, därför att hädanefter vårdades (exempelvis på koloni) straff- och fängelsefångar under ungefär likvärdiga fria förhållanden som ungdomsanstalternas elever, men de senare levde fortfarande under den obestämda tidens psykiska tryck. Därmed kom den nya fångvårdssituationen att bland ungdomsfängelseklientelet utlösa mycken olust, som vissa i den nya lagen givna tilläggsbestämmelser om ungdomsfängelse icke förmådde mildra. Det faktiska förhållandet, att eleverna under förutsättning av välförhållande kan påräkna provutskrivning omkring »ettårsdagen» från intagningen i ungdomsanstalt, har de städe vägrat att acceptera som en på förhand praktiskt taget fixerad anstaltstid.

Av generell betydelse för ungdomsanstalterna var vidare en påfallande ögynn-

sam förändring i klientelsammansättningen, som likaledes inträffade omkring 1947. Klientelförskjutningen orsakades bl. a. därav, att 1945 års ändring av SL 5:5 snart började tillföra ungdomsanstalterna ett avsevärt mera komplicerat klientel än tidigare, medan ändringarna i lagen om villkorlig dom redan tidigare medfört, att unga lagöverträdare med god prognos i allt större utsträckning undgick intagning i ungdomsanstalt. Samtidigt som ungdomsanstalterna sålunda fick det svårskötta klientelet utökad och det lättskötta decimerat, påverkades förhållandena ytterligare i ogynnsam riktning därav, att socialstyrelsens ungdomsvårdsskolor omkring och efter 1947 genomled en kris, som icke kunde lösas på annat sätt än genom en avlastning från skolorna av äldre och utpräglat behandlingssvåra interner. Svårigheter orsakades ej minst av elever, som uppnått 18-årsåldern och därefter i samband med rymningar och brott på nytt lagfördes. De kom under de följande åren i betydande omfattning via domstolarna att överföras till ungdomsanstalterna, som var illa rustade att mottaga detta oroliga klienteltillskott.

I viss utsträckning bidrog eleverna själva medvetet till denna utveckling. Det skedde genom att de utnyttjade det oörliga avvikandet som ett instrument till uppnående av en åtråvärd avkortning av anstaltstidens längd. Man utgick därvid ifrån att genomsnittstiden i ungdomsvårdsskola var dubbelt så lång som i ungdomsanstalt och förutsatte att eventuellt strafftid i vanlig fångvårdsanstalt skulle kunna bli endast hälften av genomsnittstiden i ungdomsanstalt. Genom rymning, kombinerad med billån och inbrott, syftade ungdomsvårdsskoleleven sålunda till att utbyta två år på ungdomsvårdsskola mot ett år i ungdomsanstalt och till att sedan, efter ytterligare rymningar från ungdomsanstalt, bli dömd till tidsbestämt straff, som kunde bli av än kortare varaktighet.

Till följd av samtliga nu berörda förhållanden kom ungdomsfängelseinstitutionerna efter 1947 att fungera som anstalter för kriminellt avancerad, ofta mentaldefekt ungdom, som ansåg sig ha

berättigad anledning till missnöje med det tidsbestämda relativt långvariga omhändertagandet på anstalt. Redan under åren 1947—48 märktes tydligt en tilltagande oro och starka missnöjesyttringar, isynnerhet inom de halvöppna anstalterna, som under trycket av elevernas hotfulla beteende måste ges alltmer sluten karaktär och därmed kom att präglas av än mer komprimerade orosstämningar.

För att söka råda bot på svårigheterna fann sig de straffverkställande myndigheterna — tidvis av utrymmesskäl — nödsakade att i icke obetydlig utsträckning transportera de svårdisciplinerade eleverna från sluten till öppen anstalt, vilket bidrog att öka förvirringen inom hela arbetsområdet. Försök gjordes också att dämpa elevernas upphetsning inom sluten anstalt genom att där pröva effekten av en relativ förkortning av anstaltstiden. Olyckligtvis erfor elever, som vårdades i öppen anstalt, att snabb provutskrivning — den åtråvärdaste av förmåner — kunde stå att vinna genom förflyttning till sluten anstalt, och de sökte därför genom att rymma framprovocera transport från öppen till sluten anstalt.

Händelseutvecklingen påverkades vidare på ett ogynnsamt sätt av institutionsmässiga regimförändringar och av anstaltsnedläggelser under tiden 1946—50. Förändringarna skedde stundom med den överraskande effekten att även vissa lokala förbättringar återverkade menligt på den inbördes vårdbalansen mellan gruppens anstalter. Så började exempelvis förhållandena vid mottagningsavdelningen i Nyköping att moderniseras under senare hälften av 1940-talet. Härtill bidrog bl. a. personskiten på vissa tjänster, tillkomsten av en (kvinnlig) kuratorstjänst samt förbättring av elevernas observations- och arbetsträningsförhållanden. Bl. a. innebar det ett stort framsteg att personal från psykotekniska institutet i Stockholm år 1946 började anlitas för verkställande av yrkesvägledningsundersökningar bland de intagna i mottagningsavdelningen. En följd av det disciplinmässigt uppmjukade omhändertagandet blev att eleverna, som tidigare röjt en tydlig benägenhet att utan tidsutdräkt få lämna mottagningsavdelningen,

i stället visade sig måna att där knyta känslökontakter, som motvilligt bröts inför nödvändigheten att fortsätta behandlingen vid annan anstalt. Den i sig tillfredsställande förändringen återverkade därigenom i viss mån negativt på den efterföljande vården. Ingen institution kunde nämligen av säkerhetsskäl och ordningshänsyn våga att senare och på längre sikt visa de nykomna eleverna ett ännu större mått av tillmötesgående och överseende än de varit föremål för under det jämförelsevis kortvariga omhändertagandet i mottagningsavdelningen. De senare årens aktningsvårda vårdinsatser vid Nyköpingsanstalten kom sålunda i viss utsträckning att för elevernas del resultera i brutna känslobindningar och inre konflikter. Elevernas oro tog sig ibland uttryck i våldshandlingar inom mottagningsavdelningen men avreagerades oftare genom olovliga avvikanden efter ankomsten till andra anstalter.

Vid Skenäsanstalten har under senare hälften av 1940-talet en upprustning ägt rum både i personellt och materiellt avseende. Tre värdefulla tjänster med företrädesvis kurativa, pedagogiska och fritidsorganisatoriska uppgifter tillfördes anstalten under åren 1946—50. Ökad insikt om fritidens betydelse ur behandlingssynpunkt samt elevernas stigande anspråk på fritidssysselsättningar har medfört att fritidsarrangemangen blivit starkt intensifierade, vilket bl. a. möjliggjorts genom att den yttre institutionella ramen kompletterats jämsides med personalupprustningen. Det har skett bl. a. därigenom, att en idrottsplan och en ishockeybana anlagts samt därefter (1952) en stor och välinredd byggnad med kombinerad gymnastik- och samlingsal uppförts inom anstaltsområdet. Dock har anstalten sedan verksamhetens början (1938) bibehållit de byggnadsmässigt betingade och behandlingsmässigt svårarbetade vårdenheterna med ett 30-tal elever i envar av de 3 förlägningspaviljongerna. De därmed förenade olägenheterna — främst bristande förutsättningar för smågruppsbehandling — har under senare år framträtt allt tydligare. Redan under åren 1947—48 utgjordes omkring hälften av antalet Skenäsinterner av di-

sciplinsvåra f. d. ungdomsvårdsskoleelever, av vilka flera förut måst vårdas på slutna avdelningar. Omkring 1950 minskade tillströmningen av normalklientel så, att det befanns nödvändigt utnyttja uppkommande platsvakanser på »normalanstalten» Skenäs för vård av psykiskt underutvecklade elever. Sedan Mäshult (med 25 platser) hade upphört fungera som ungdomsanstalt år 1950, överfördes anstaltens hela debilklientel till Skenäs, som därefter fortsatt att mottaga huvudparten av de psykiskt efterblivna eleverna. Anordningen visade sig ur behandlingssynpunkt ödesdiger därför, att den nya klientelgruppen ställde Skenäsanstalten inför två olösliga alternativ. *Antingen* skulle debilgruppen — till framhävande av att alla elever har samma människovärde — utan åtskillnad blandas med det övriga klientelet, med allt det måste innebära av individuella konflikter för de psykiskt underutvecklade, *eller* också skulle de debila eleverna främst av pedagogiska skäl vårdas avskilda från övrigt klientel och därmed få sin intellektuella underlägsenhet markerad inom anstalten. Då anstaltens lokala och pedagogiska resurser icke medger en konsekvent särbehandling av debilklientelet, har det även av dessa skäl varit ofrånkomligt att välja det förra alternativet. Under samvaron med normal- eller välbegåvade elever i arbete, skolgång och fritidssysselsättningar har de debila känt sin mindervärdighet ogynnsamt belyst, och de har i viss mån kommit att fungera som »hackkycklingar» bland de övriga eleverna. För att undgå kamraternas drift eller annat psykiskt tryck från tanklöst illasinnade eller despotiska medintagna eller också för att hävda sig inför sig själva och kamraterna har de debila eleverna företagit avvikanden från anstalten i en utsträckning som bidragit att under många år göra rymningsfrekvensen uppseendeväckande hög.

Antalet rymningar från öppna och slutna anstalter för män, dömda till ungdomsfängelse, jämfört med anstaltarnas medelbeläggning under tiden fr. o. m. 1938 t. o. m. 1955 framgår av följande tabell:

År	Rymn. från öppn. anst.	Medel- bel. å öppn. anst.	Rymn. från slutn. anst.	Medel- bel. å slutn. anst.	Totala antalet rym- ningar
1938..	—	20	3	23	3
1939..	9	75	21	65	30
1940..	13	86	7	67	20
1941..	28	105	—	88	28
1942..	18	127	—	110	18
1943..	31	152	3	135	34
1944..	43	153	1	136	44
1945..	34	116	9	95	43
1946..	35	113	17	80	52
1947..	50	74	34	86	84
1948..	96	79	53	112	149
1949..	118	82	60	119	178
1950..	81	90	54	107	135
1951..	55	72	40	107	95
1952..	80	76	49	97	129
1953..	68	71	38	93	106
1954..	46	61	53	94	99
1955..	53	61	49	112	102

Siffrorna rörande medelbeläggningsen å slutna anstalter inkluderar samtliga sådana anstalter, inräknat bl. a. sinnessjukavdelningar, där ynglingar dömda till ungdomsfängelse varit intagna.

Om rymningar, deras orsak och verkningar samt om sättet att komma till rätta med problemet har framlidne docenten Torsten Sondén skrivit en intressant uppsats, när dessa frågor var brännande aktuella.¹ Han påvisade på ett övertygande sätt, att rymningarna som psykologisk företeelse icke är tecken på gravare missanpassningsfenomen. Det allvarliga ligger — förutom i den vanliga åtföljande skadegörelsen — enligt Sondén däri, att rymningsföreteelsen skapar »vana vid ett liv utanför samhällets ramar», en teknisk förtrogenhet med brott och en psykisk anpassning till brottets värld». Beträffande rymmarnas motivbildning framhålles, att den är ytterligt diffus och sällan tränger upp över det undermedvetnas skikt, utom i de fall där rymningen — som tidigare antytts — har karaktär av protesthandling. Rymningens vanliga egenskap av impuls handling gör, att rymmaren icke kan förväntas hållas tillbaka av ett straffhot, och Sondén har därför rekommenderat andra utvägar för att komma till rätta med rymningsproblemet. Företrädesvis har han förordat sådana åtgärder, som ligger i linje med de nu aktuella reformplanernas, d. v. s. förstärkning av de

¹ Se SvJT 1950 s. 81.

rent tekniska hjälpmedlen för att stävja rymningar, ökat utrymme för slutna vård kombinerad med individuellt omhändertagande (smågruppsbehandling) samt personell upprustning inom anstalterna.

Det stora antalet rymningar — också från slutna anstalter — och de alltmer svårartade uppträderna inom de slutna institutionerna påskyndade vissa tidigare väckta planer att ersätta de för ungdomsfängelseändamål brukade gamla cellfängelserna med en enda stor och modernt utrustad specialanstalt av slutten karaktär.

Det starkaste reformskälet torde dock ha legat i det förhållandet, att ungdomsanstalternas resocialiseringsresultat med åren blivit allt mindre tillfredsställande. Någon statistik häröver föreligger visserligen icke från senare år, men annorledes gjorda återfallsberäkningar beträffande vissa slutna ungdomsanstalters klientel har givit vid handen att under treåriga observationsperioder, räknade från åren 1946—47—48, genomsnittligt icke mindre än mellan 70 till 80 % av eleverna återfallit i brott, medan återfallsprocenten för de öppna ungdomsanstalterna under samma treårsperioder hållit sig mellan 40 och 50 %.

I oktober 1949 uppdrog Kungl. Maj:t åt fängvårdsstyrelsen att med biträde av sakkunniga planlägga en slutna anstalt för manligt ungdomsfängelseklientel, och i oktober 1950 avlämnade kommittén — ungdomsanstaltsutredningen — sitt förslag till uppförande av en sådan anstalt, »Roxtuna» (SOU 1950: 47). Anstalten stod färdig våren 1955 och har därefter successivt tagits i bruk. Med tillkomsten av Roxtuna-anstalten har enligt en till synes enhällig expertis de yppersta anstaltsmässiga förutsättningar skapats för intensivbehandling av unga kriminella, som är i behov av specialvård.

Även andra åtgärder har under de senast förflutna åren vidtagits för att underlätta vårdsituationen för ungdomsfängelseklientelet. Så har fängvårdens anstaltssystem under 1950—52 kompletterats med bl. a. två smärre elevhem om 10—14 platser vardera för utslussning och arbetsplacering av ungdomsfängelse å dömda ynglingar, nämligen Björkahem-

met utanför Stockholm och Hildero utanför Landskrona. Båda hemmen anses hittills ha fyllt sina uppgifter tillfredsställande och synes väl ägnade att bereda skötsamma och i yrkeshänseende svårplacerade elever en mjukare övergång än tidigare varit möjlig från anstaltsstillvaro till liv i frihet. Förslag föreligger därför att utbygga verksamheten, till en början med ännu ett sådant elevhem, förlagt till Göteborgstrakten. Också andra förändringar har vidtagits för att göra förhållandena dragligare för ungdomsanstaltarnas klientel. I avsikt att lätta det institutionella trycket och därmed förebygga rymningar och oroligheter infördes år 1949 kvartalspermissioner — omfattande 4 dagar jämte restid — för att bereda skötsamma elever tillfälle att besöka föräldrar eller närstående. Dessa reguljärpermissioner har slagit väl ut och åtminstone för det klientel, som vårdas under öppna former, lyckats avsevärt mycket bättre än man från början vågade hoppas. Som exempel kan nämnas, att eleverna på Skenäs årligen meddelas sammanlagt ett par hundra sådana permissioner och att 80—85 % av dessa sköts utan anmärkning. Försök att nå bättre vårdresultat har också gjorts med gruppterapi inom ungdomsanstalten å Skenäs. Experimenten har hittills slagit väl ut och uppfattas av anstaltsledningen som en värdefull hjälp i vårdarbetet.

Trots de ovan berörda av omständigheterna framtvingna förbättringarna företer dock vårdområdet i sin helhet fortfarande en otillfredsställande anblick ur organisatorisk synpunkt. Det sammanhänger delvis med, att styresmännen vid ungdomsanstalterna under trycket av rådande svårigheter nödgats i större utsträckning än tidigare inrikta sitt arbete på att lösa akuta problem inom de egna anstalterna utan önskvärd hänsyn till anstaltsgruppen som helhet. Därtill kommer att anstaltsföreståndarnas handlingsfrihet blivit mera kringskuren under senare år. Denna mera faktiska än formella befogenhetsinskränkning sammanhänger främst därmed, att vårdförutsättningarna under åren 1946—50 undergått förändringar, som skett gradvis

och tämligen oförmärkt men kommit att medföra komplikationer för det interna anstaltsarbetet. Allteftersom nya administrationsorgan tillskapats har nämligen styresmännens funktioner förskjutits mot nya uppgifter — företrädesvis som kontaktmän — och de primära uppgifterna beskurits, d. v. s. arbetet att direkt och oförmedlat leda elevbehandlingen. Flera av de nu åsyftade organen existerade före den nämnda femårsperioden, men de började efter hand utveckla större aktivitet i känslan av, att nya nämnder och kollegier tillkommit, som med eller utan rätt befarades inkräkta på de äldre organens verksamhetsområden. I viss mån kan vårdinitiativen sägas ha glidit styresmännen ur händerna under det de i stigande omfattning ägnat sig åt att samordna det komplex av styrelser, nämnder och kollegier, som vuxit upp kring anstalterna såsom en oproportionerlig och svårbalanserad organisatorisk överbyggnad. De organ, som influerar på ungdomsanstaltarnas administration och elevbehandling, utgöres med obetydlig variation vid olika institutioner numera av:

1. Fångvårdsstyrelsen
2. Ungdomsfängelnsnämnden
3. Överstyrelsen för yrkesutbildning
4. Styresmännen
5. Anstaltsnämnden
6. Företagsnämnden
7. Behandlingsnämnden
8. Lärarkollegiet
9. Kvartalsmötet
10. Personalfackförbundens lokala representanter.

För ungdomsanstaltarnas styresmän har det självfallet vuxit till en tidsödande och krävande uppgift att söka stämma alla dessa delvis på helt olika tongångar inställda instrument till en för vårdarbetet gagnelig samklang. Förhållandena har också utvecklats därhän, att en omorganisation framstått såsom ofrånkomlig för att åstadkomma en samordnande förstärkning av vårdområdets alla splittrade och ofullständiga resurser. Rörande den yttre organisatoriska stommen har härvid de goda erfarenheter, som hittills vunnits av fångvårdens

nya räjongssystem för vanliga fångvårdsanstalter, gjort att räjongindelningen fått tjäna som mönster under en nyligen verkställd utredning av ungdomsanstaltarnas förhållanden med tanke på deras framtida disposition. Förslaget till en administrativ nyordning har avgivits av en särskild kommitté — fångvårdsbyggnadsutredningen — den 8 december 1954 (II. Anstalter för fångvårdens ungdomsklientel). Enligt reformförslaget skall en anstaltsgrupp organiseras, som omhändertar fångvårdens hela manliga ungdomsklientel, uppdelat på institutioner av två slag, nämligen

dels anstalter för män, ådömda ungdomsfängelset (18—21 år)

	Slutn. pl.	Öppn. pl.
Skenäs + mottagn. avd. + koloni	12	85
Roxtuna + mottagningsavdelning	73	—
Björkahemmet (el. ersättn.hem för Björka).....		10
Hildero		14
Elevhem i Göteborg(strakten) ..		10
	85	119

Summa platser: 204

dels anstalter för män, som ådömts tidsbestämt straff och vid intagningsstillfället ej uppnått 22 års ålder

	Slutn. pl.	Öppn. pl.
Uppsala + koloni.....	48	20
Västerås + koloni	39	15
Nyköping + koloni	29	15
Ystad + koloni.....	35	20
	151	70

Summa platser: 221

Båda anstaltsgrupperna föreslås få gemensam administration under ledning av en fångvårdsdirektör (Skenäsanstaltens styresman). De institutionella vårdprinciperna och metoderna för det individuella omhändertagandet inom anstalterna tänkes utformade av en räjongpsykiater (Roxtunachefen). Stor vikt har tillagts internernas yrkesutbildning, som föreslås samordnad så, att vissa yr-

kesgrenar skall finnas representerade vid samtliga fasta anstalter och enhetlig undervisning meddelas under överinseende av en räjongingenjör (skolchef).

Olägenheten av en särskild mottagningsanstalt för ungdomsfängelseklientelet föreslås eliminerad genom att såväl Skenäs som Roxtuna utrustas med en mindre mottagningsavdelning. Härigenom skulle dels olämplig klientelblandning i stor utsträckning kunna undvikas, dels möjlighet beredas att jämförelsevis snabbt finna den för varje nykomling mest ändamålsenliga behandlingsformen inom eller utom Skenäs-Roxtunaanstaltarnas ram.

För att i vårdhänseende bringa Skenäs i nivå med Roxtuna föreslås den förra anstalten bli föremål för en omfattande renovering och erhålla avsevärd personalförstärkning. Vidare skall Skenäsanstaltens yrkesutbildningsmöjligheter enligt förslaget förbättras, bl. a. genom uppförande av en verkstadslokal för bilreparationer samt genom anläggande av ett växthus.

Det för ungdomsräjongens båda internkategorier gemensamma behovet av differentierad och i möjligaste mån individualiserad vård förutsattes för det unga klientelet med tidsbestämt straff bli tillgodosett dels genom den personalförstärkning, som kommer hela räjongen till godo, dels genom internernas fördelning på sammanlagt åtta smärre anstalter och kolonier. För det egentliga ungdomsfängelseklientelet del har man dessutom velat tillgodose samma syfte genom att inte endast vid Roxtuna utan också inom Skenäsanstalten skapa personella och lokala förutsättningar för en konsekvent genomförd smågruppsbehandling.

Genom denna reform av anstaltsorganisationen för fångvårdens ungdomsklientel, som nu (1956) etappvis håller på att genomföras, förutsattes den institutionella grunden erhålla nödvändig fasthet och smidighet för att bära upp den påbyggnad av nya och starkt nyanserade behandlingsformer, som av strafflagberedningen utarbetats och sammanförts under benämningen »skyddsfostran».

När en sådan dubbel nydaning — genomgripande till både innehåll och form — kommit till stånd, bör möjlighet ha skapats att bibringa *hela det unga manliga fångvårdsklientelet* en behandling, som på det praktiska planet motsvarar vad

statsmakterna för tjugu år sedan åsyftade att med ungdomsfängelselagen ernå för de prognosmässigt lovande lagöverträdare, som då gick under beteckningen »raske drenge».

FÖRVARINGSINSTITUTETS UTVECKLING

Av fångvårdsdirektören GUNNAR MARNELL

Genom 1927 års lagstiftning om förvaring och internering¹ hävdades samhällsskyddet som den utslagsgivande synpunkten vid bestämmandet av påföljd för grova brott av farliga återfallsförbrytare och farliga psykiskt abnorma förbrytare. Kriminalpolitiskt sett var detta en utomordentligt viktig nyhet. Under det kvartssekel, som förflutit sedan dess, har lagstiftningen i vissa hänseenden reviderats och tillämpningen av lagarna på olika punkter ändrats i förhållande till de ursprungliga intentionerna. Trots detta kan inte sägas, att samhällets medel att genom denna lagstiftning skapa skydd mot återfallskriminaliteten vunnit en allmän anslutning på sakkunnigt håll. Tvärtom har de kritiska tongångarna övervägt. Psykiaterna har hävdat, att förvaringen formats till en kasernerung utan ens ansatser till den medicinskt-psykologiska behandling, som klienteletts beskaffenhet borde ha påkallat. Juristerna har också flitigt debatterat frågorna om det mest rationella sättet att reagera mot den samhällsbesvärliga, i viss utsträckning farliga, återfallskriminaliteten. De har länge varit medvetna om att det medicinska intlytandet över klientelbehandlingen behövt utbyggas, men har — bl. a. av rättssäkerhetsskäl — tvekat inför tanken att överantvarda hela vårdområdet åt psykiatrien.

I pressen har frågorna om återfallsklienteletts behandling sporadiskt återkommit. Oftast har det skett i anslutning till aktuella rättsfall, som verkat uppörörande. »Satt internerad i fem år för stöld av ett par cyklar» — upplysningar av den arten har gett eko inte bara på

¹ Interneringsinstitutet, som ända sedan 1927 endast kommit att tillämpas i 75 fall, och inte någon gång efter 1947, kommer ej att behandlas i denna uppsats.

insändaravdelningar utan också i redaktionella kommentarer. Men någon ihållande reaktion mot det rådande systemet att omhändertaga de recidivbenägna lagöverträdarna har inte förmärkts. Kanske kan detta förklaras av att man enligt en utbredd uppfattning betraktat hela återfallsklientelet som ett slags restgrupp, en samhällets »bottensats», som det inte är möjligt att göra något åt. De som med sin erfarenhet skulle kunnat belysa frågan, anstaltspraktikerna, har inte ofta tagit till orda i diskussionen. När det skett, har de av angrepp utifrån drivits till en begriplig men ofruktbar försvarsposition.

Från början har förvaringsinstitutet varit avsett för personer, som till följd av ådagalagd brottslighet och avvikelser i sinnesbeskaffenheten befunnits vådliga för annans säkerhet till person eller egendom och som — i regel efter flera försök — ansetts oemottagliga för den med straff avsedda verkan. För att skyddsintresset skulle bli tillgodosett borde, menade man, dessa lagöverträdare omhändertagas mera varaktigt och under betryggande former. Den på det sättet avgränsade målsättningen fick onekligen sitt adekvata uttryck i ordet *förvaring*. Vad som från början tillmättes största betydelsen var tidsfaktorn: genom långvarigt omhändertagande skulle samhället skydda sig mot att den dömda begick nya brott. Av den anledningen fick omhändertagandet enligt 1927 års lag ingen övre gräns. Däremot fastställdes en minimitid på lägst två år eller den längre strafftid aktualiserat ansågs förskylla. I domen skulle nämligen anges en för brottet eller brotten utsatt strafftid med tillägget att i stället för straffet skulle träda skyddsåtgärden förvaring. Den som tidigare *inte* undergått frihetsstraff måste för att dom-

stolen skulle kunna förordna om förvaring ha gjort sig skyldig till brott, som kunde ha förskyllt två års straffarbete eller mer. För den som tidigare varit straffad räckte det med ett aktuallbrott, som enligt vanlig straffmätning inte skulle ha »kostat» mer än kanske några månaders straffarbete. Genom att domstolen i ett sådant fall förordnade att förvaring skulle träda i straffets ställe skedde alltså en ofta kraftig utökning av frihetsberövandet. Bland klientelet vållade detta system med en fiktiv strafftid och en faktisk minimitid, som inte gick att underskrida, mycken irritation. Till detta kom så risken för den dömda att utöver den i domen angivna minsta tiden få kvarstanna på anstalt under en avsevärd och i förväg helt obestämmd tid.

I och med 1937 års lag, som trädde i kraft år 1946, utmönstrades detta system. I fortsättningen utsattes inte i domen någon strafftid för det aktuella brottet utan endast den av domstolen fastställda minsta förvaringstiden. En annan viktig förändring vidtogs i det att minimitiderna genom den nya lagen kunde gälla från minst ett år (i stället för tidigare minst två år) upp till minst tolv år. Även i andra avseenden genomfördes viktiga lagändringar 1946, som med skäl kan betecknas som ett gränssår i förvaringsinstitutets utveckling. Vid förvaring med ett år som minimitid infördes också en *maximitid*, så att utskrivning på prov senast måste ske efter fyra år.

Samtidigt genomfördes vissa förändringar i strafflagens tillräknelighetsbestämmelser. Denna nya lagstiftning inenbar, att vid sidan av sinnessjukdom och sinnesslöhet straffrihetsgrund endast skulle anses föreligga, om den lagförde befanns behäftad med »annan psykisk abnormitet av så djupgående natur att den kunde anses jämställd med sinnessjukdom». I praktiken betydde ändringen, att till skillnad från tidigare praxis med talrika straffriförklaringar endast mycket grava fall av s. k. psykopati kom att tillföras sinnessjukvården. I förvaringslagen infördes ett stadgande, att den som döms till förvaring

skall vid brottets begående ha varit och vid domfällandet fortfarande vara av sinnesbeskaffenhet som avviker från det normala, ehuru han icke är strafflös enligt SL 5:5.

Genom de båda nämnda lagändringarna kom förvaringsinstitutet att från 1946 tillämpas på nya klientelgrupper. Via ettårs-förvaringen fick förvaringsanstalterna mottaga ett yngre och ofta mindre belastat klientel. Mot tidigare praxis blev det allt vanligare, att även yngre personer dömdes till förvaring. De ändrade tillräknelighetsbestämmelserna ledde samtidigt till, att till förvaring dömdes åtskilliga personer med så framträdande abnormdrag, att de vid lagföring före 1946 med säkerhet skulle ha straffriförklarats och överförts till sinnessjukvårdens specialavdelningar. Följden har blivit att relativt många förvarade måst överföras till någon fångvårdens sinnessjukavdelning, där de i inte så få fall fått kvarvara anstaltstiden ut. I sporadiska fall har förvarade via vårdattest hänskjutits till sinnessjukvården. Där har man alltså i efterhand varit tvungen att tillgodose det vårdbehov, som kanske redan vid domstillfället hade bort leda till straffriförklaring.

Från 1927 fram till den 1 april 1955 har avkunnats något över 2 000 förvaringsdomar. I avsevärd omfattning har samma personer dömts två eller flera gånger till förvaring. Någon uträkning finns inte tillgänglig, men uppskattningsvis torde förvaring ha tillämpats på något mer än ett tusen personer. Under 1930-talet *nyintogs* på anstalt genomsnittligt mellan 20 och 30 förvarade årligen. Under 1940-talet fram t. o. m. 1945 höll sig årskullarna nyintagna mellan 30 och 50. Fr. o. m. 1946, då nya lagen trädde i kraft, har till förvaring årligen nydömts mellan 80 och 100, ibland något flera. Antalet till förvaring *återintagna* har likaledes skjutit i höjden, från ett 10-tal om året i början av 40-talet till över 100 årligen tio år senare. *Återhämtning* på grund av misskötsamhet har på senare tid förekommit oftare än förr men vanligen stannat vid högst ett 30-tal om året.

Såsom framgår av de ovan anförda siff-

rorna angående frekvensen av förvaringsdomar rörde fram till 1946 en betydligt större restriktivitet än efteråt. Den naturliga tveksamheten inför det oprövade förklarar till en del, att förvaringsklientelet de första åren hölls inom en ganska låg numerär. Den småningom utvidgade tillämpningen av förvaringsinstitutet betingades i första hand av de 1946 genomförda lagändringarna och domstolarnas sätt att tolka dem. Innan domstolen kunnat döma till förvaring, har den lagfördes sinnesbeskaffenhet undersökts, varjämte yttrande obligatoriskt inhämtats från interneringsnämnden. Utlåtandet om sinnesbeskaffenheten har givetvis haft mycket stor betydelse. Än viktigare har interneringsnämndens yttrande varit. Fram till 1947 kunde förvaring ej förekomma, om nämnden motsatt sig detta. Bortfallet av detta nämndens »veto» synes inte ha medfört några större förändringar: som regel gäller att domstolarna fortfarande följer nämndens mening.

Mot detta tillvägagångssätt vid urvalet av förvaringsklientelet har gjorts olika invändningar. Domstolens skyldighet att höra interingsnämnden har på juridiskt håll framkallat betänkligheter. Företrädare för den psykiatriska sakkunskapen har hävdad, att domstolens ställningstagande, då det gällt att förordna om sinnesundersökning eller ej, bestämts av otillräckliga kunskapskällor (summariska vandelpuppfigter, aktualbrottets art, vilket intryck den tilltalade gjort på rätten m. m.). I avsaknad av psykiatrisk expertis har domstolen inte varit i stånd att upptäcka mer svårtillgängliga abnormdrag och endast slumpvis kunnat få reda på, om den tilltalade längre tillbaka utsatts för något trauma, som medfört hjärnskador, etc. Domstolarna har också beskyllts för bristande konsekvens. En

tidigare förvarad, som kanske efter en längre period av skötsamhet återfallit i brott, har inte sällan fått tidsbestämt straff i stället för återintagning till förvaring, om brottsrecidivet varit mindre allvarligt eller mer tillfällighetsbetingat. Om därmed i praktiken vunnits bättre resultat, kan av naturliga skäl inte fastställas. Organisatoriskt har denna praxis medfört en splittring av vårdansvaret genom att flera organ samtidigt varit engagerade för samma personer.

När en till förvaring nydömd intagits på anstalt, kommer bland hans första frågor en undran: när kan jag räkna med att bli utskriven? Numer kan anstaltspersonalen ge åtminstone ett ungefärligt förhandsbesked, en »rikttid», men så var ingalunda fallet tidigare.

Alla utskrivningsfrågor avgörs av interneringsnämnden, i regel vid sammanträden på anstalterna, varvid de som skall provas får företräde för nämnden. Nämndens beslut kan inte överklagas.

Under förvaringsinstitutets första år tillämpades en mycket restriktiv utskrivningspraxis. Nämnden kunde därvidlag stödjä sig på olika uttalanden i förarbetena till förvaringslagen. Att nämnden inte ålades att prova en förvarads utskrivningsfråga oftare än en gång årligen och inte behövde upptaga till prövning ansökan härom annat än med sexmånaders intervaller, bidrog nog till att mycket långa kvarhållanden kunde förekomma. Nedan återges några exempel, som visar, att detta ifrågakom vid olika slags brott.

Som minsta förvaringstid gällde ju två år utom vid brott, där den utsatta strafftiden överskred två år, varvid minimtiden blev lika med strafftiden. I ovan angivna exempel har alla utom fall A på grund av förvaringsförordnandet fått en kraftigt uttänjd anstaltsintagning ge-

Personfall	brott	straff	förvaringstid
A	mordbrand	3 år	5 år 7½ månader
B	stöld	1 år 6 mån.	4 år 1½ månad
C	res. av livsfarligt vapen	3 mån.	6 år
D	otukt	6 mån.	4 år 9½ månader
E	4:e resan stöld	4 mån.	5 år 1 månad
F	rättstridigt tvång	7 mån.	5 år 3½ månader
G	otukt	6 mån.	6 år 4½ månader
H	stöld	10 mån.	5 år 2 månader

nom den tvååriga minimitiden, vilken i sin tur överskridits flera år. Detta skedde genom beslut år från år. Även om uppförandet på anstalten inte företett några anmärkningsvärda drag, ansågs vederbörande böra kvarhållas, »förvaras». I denna tillämpning fyllde onekligen förvaringsinstitutet en »eliminatorisk» funktion.

Fångvårdsanstalten i Norrköping var från början enda förvaringsanstalten. Att »dömas till Norrköping» som det kallades bland klientelet, uppfattades nära nog som en levande begravning. Håglöshet och resignation lägrade sig över de intagna. »Kom igen nästa år», löd beskedet från interneringsnämnden men en blick på vad som hänt andra kamrater gav en vink om hur pass löftesgivande de orden var. Möjlighet till avbrott genom permissioner inträdde först 1946. Fram till dess rådde en mycket tryckt atmosfär på förvaringsanstalterna. (Enligt 1937 års lag kallas anstalterna officiellt säkerhetsanstalter.)

När den nya förvaringslagstiftningen började tillämpas 1946, hade redan sedan några år förmärkts en tendens till tidigare utskrivning av de förvarade. Den utvecklingen har sedan stadigt fortgått. Enligt nu gängse praxis är minimitidsutskrivning regel för en förstagångsförvarad, som klarat anstaltstiden utan komplikationer. Den som undergår förvaring för andra eller tredje gången får stanna kvar några månader utöver minsta tiden. För dem, som är dömda till förvaring med ett år som minimitid och senast skall skrivas ut efter fyra år, har denna övre gräns aldrig tangerats. Grav misskötsamhet på anstalten, i form av exempelvis rymning eller permissionsmissbruk, leder till viss tids kvarhållande. Tack vare permissionerna har efter 1946 funnits en viss möjlighet att bedöma, i vad mån en vid brottet visad vådlighet avtonat eller ser ut att t. v. bestå. Även de, som begått brott mot person, har på senare år skrivits ut efter i det närmaste samma grunder som övriga, under förutsättning att permissionerna klarats pricksfritt. Erfarenheterna har emellertid visat, att anstaltsskötsamhet inklusive skötta permissioner inga-

lunda utgör någon osviklig indikator på att vådligheten för framtiden bortfallit.

Interneringsnämndens ändrade utskrivningspraxis har skett småningom och det är inte lätt att ange några klara orsaker till ändringarna. De mycket långa, helt obestämda tiderna befanns tidigt orimliga både av humanitära skäl och på den grund, att man därmed riskerade en social invalidisering. Sannolikt påverkades utvecklingen mot kortare kvarhållande också av den i vårt land tilltagande misstron mot anstaltsvård i allmänhet och särskilt den starka reaktionen mot frihetsberövanden, som grundades på beslut i administrativ väg. En återgång till större individuella avvikelser i fråga om kvarhållandet på anstalt skulle förutsätta kraftigt förstärkta vårdresurser, så att den intagne kunde finna att ett kvarhållande hade samband med en viss behandlings- eller utbildningsplan. Klientelet representerade ej heller genomsnittligt sett den grad av farlighet som man hade tänkt sig vid förvaringsinstitutets tillkomst. Tvärtemot den ursprungliga uppfattningen om klientelet's tämligen definitiva oförbätterlighet visade det sig också i praktiken, att en överraskande stor del av de utskrivna förvarade upphörde att begå brott. Nämndens större benägenhet för minimitidsutskrivningar kan möjligen också ha haft ett visst samband med domstolarnas på senare år tilltagande praxis att meddela mycket differentierade minimitider. En under hand gjord undersökning har visat, att vid sidan av de vanligaste domarna på 1 år, 1 år 6 månader, 2 år etc. förekommer i drygt 10 % minimitider på 1 år 1 månad, 1 år 2 månader o. s. v., dock i intet fall vid minimitider över tre år.

I den kriminalpolitiska debatten har ofta återkommit frågan om det mellan förvaringen och de tidsbestämda straffen finns några väsentliga olikheter och i så fall vilka.

Sistnämnda spörsmål har fått ökad aktualitet, sedan 1945 års lag om verkstälighet av frihetsstraff m. m. — i kraft från den 1 juli 1946 — berett fångvårdens olika klientelgrupper i stort sett enahanda möjligheter i fråga om vård och be-

handling. Här avses t. ex. föreskrifterna om klienteletts differentiering mellan vård på slutna och öppna anstalter, möjligheten att få permission och frigång, att befrias från brevrensning och bevakning av besök m. m. I anslutning härtill kan genast konstateras, att det i vårdtekniskt hänseende inte finns någon principiellt viktig skillnad mellan förvaring och tidsbestämt straff. I jämförelse med straffånge kan visserligen en förvarad ges en del extra förmåner — härom mera nedan — men de vägande olikheterna ligger på ett annat plan.

Den som dömts till straffarbete, får *genast* reda på den dag han *senast skall* frigges. Den förvarade får däremot vid domen endast reda på den dag han *tidigast* kan skrivas ut. Den omständigheten att straffånge med tid över 8 månader också kan räkna med att genom den s. k. fakultativa villkorliga frigivningen utskrivas efter 2/3 av strafftiden har sagts innebära, att frihetsstraffet tillförts ett mått av tidsobestämdhet. Inte ens ovissheten om utskrivningen skulle vara något för förvaringsinstitutet särskilt utmärkande. Att de tidsbestämda straffen tack vare den villkorliga frigivningen inte längre är på samma sätt som förr definitivt fastlåsta vid den i domen angivna strafftiden, har medfört en möjlighet till större smidighet än förr men att här tala om tidsobestämdhet i samma mening som gäller för de förvarade, är knappast motiverat. »Tidsobestämdheten» för dem som undergår frihetsstraff innebär nämligen en obestämdhet med en *tidigare* frihetschans. Detta är något helt annat än ovissheten hos den förvarade om hur länge han kanske kommer att kvarhållas på anstalt utöver en i domen utsatt minimitid. När docenten Torsten Sondén skrev sin uppsats »Om ovisshetens press»¹ hade han säkert inte i tankarna »ovissheten» om en möjlig frigivning före det datum, som i domen angivits som bestämd frigivningsdag. Tidsobestämdheten vid förvaring har visserligen såsom tidigare belysts minskat betydligt genom nu tillämpade utskrivningspraxis men kvar står, att utskrivningsdagen ofta för-

¹ Tidskrift för kriminalvård 1951, tredje häftet.

skjuts en eller flera månader och att frigivningsdagen för den förvarade inte är något från början givet datum. Denna olikhet i fråga om frihetsberövandets varaktighet innebär särskilt vid brott, som leder till långa frihetsberövanden, att dessa får mycket varierande längd beroende på om de utgår i form av straffarbete eller förvaring. Om exempelvis två personer döms för delaktighet i rån, och den ene får *förvaring med sex års minimum* och den andre *sex års straffarbete*, måste den till förvaring dömd stanna minst de sex åren ut, medan straffången har *möjlighet* till villkorlig frigivning efter 2/3 av strafftiden, d. v. s. i det här fallet redan efter fyra år, och *skall* obligatoriskt villkorligt frigivas efter 5/6, d. v. s. i detta fall efter fem år. Utskrivning före den av domstolen fastställda minimitiden har varit möjlig endast om den minsta tiden avkortats nådevägen. Denna utväg har inneburit en värdefull praktisk komplettering av förvaringslagen. Möjligheten att nådevägen få en kortare anstaltstid har emellertid stått öppen även för den som dömts till tidsbestämt straff.

Som en kompensation för ovissheten och de långa anstaltstiderna har i verkställighetslagen beträffande de till förvaring dömda ryckts in en bestämmelse, enligt vilken vissa lättnader på verkställighetsstadiet tillerkänts de förvarade. Sålunda gäller för förvarad samma förmåner, som kan tillkomma fängelsefånge. Därjämte må förvarad »själv skaffa sig eller mottaga underhåll, som låter förena sig med enkelhet och god ordning». I behandlingsavseende föreligger här en icke oviktig skillnad mellan förvaring och straffarbete.

En annan är, att behandlingen av de förvarade enligt verkställighetslagen skall utformas efter hörande av psykiater. I praktiken har detta stadgande till en del inneburit allmänna överenskomelser mellan läkaren och styresmannen om principerna för anstaltsarbetet. Enligt 63 § verkställighetslagen har den till anstalten knutna läkaren emellertid också att medverka vid en särskild undersökning av varje nydömd förvarad. Häri-
gnom har medicinska och psykiatriska

synpunkter anlagts på planläggningen av anstaltsbehandlingen och eftervården av de förvarade. I den mån samråd därutöver etablerats i enskilda fall, har det rört sig om akuta svårigheter, som påkallat läkarens hörande. Ehuru i princip samma möjlighet till psykiatrisk medverkan förelegat vid planering av anstaltsvården för dem, som dömts till frihetsstraff i minst sex månader, torde kunna hävdas, att läkarinflytandet varit större beträffande förvaringsklientelet än beträffande de till frihetsstraff dömda.

En annan skillnad mellan straffarbete och förvaring består i att den, som döms till förvaring, kan återhämtas, om han ej rättat sig efter vad interneringsnämnden föreskrivit vid utskrivningen, flyttat från avsedd ort, bytt arbete utan tillstånd eller — vanligare — misskött sig genom spritmissbruk, vagabondage m. m. Visserligen gäller om straffånge, att han kan få sin villkorligt medgivna frihet förverkad på grund av misskötsamhet, men åtgärden i fråga tillgripes utomordentligt sällan och avser f. ö. då ej möjlighet till kvarhållande utöver viss bestämd, återstående strafftid. Återhämtning av förvarad tillgripes däremot tämligen ofta och avser ej någon bestämd tid. I praktiken har en första återhämtning brukat medföra omkring sex månaders kvarhållande på anstalt, medan ev. därefter följande återhämtningar omspant något ehuru obetydligt längre tider. Innan någon återhämtas, brukar nämnden meddela varningar för att under någon tid se om den utskrivne ändrar sin livsföring.

Medan straffånge vid villkorlig frigivning vanligen ej behöver stå under tillsyn mer än sex månader eller ett år och alltid vet, att tillsynstiden upphör på givet datum, har den, som utskrivits efter förvaring, alltid att räkna med minst tre års tillsyn. Först när denna väsentligt längre tillsynstid lider mot sitt slut får den provutskrivne veta, om tillsynen skall upphöra eller fortlöpa. Beslut om förlängning gäller ett år. Vid slutet av det året kan beslut fattas om ytterligare ett års tillsyn. Senast efter fem år skall tillsynen upphöra. Också här möter alltså en tidsbestämmdhet av betydande mått. Därtill kommer, att en provutskrivne,

som före tillsynstidens utgång undergår ett frihetsstraff, t. ex. för rattfylleri, får finna sig i att tillsynen börjar att löpa med nya tre, eventuellt fem år.

Av det sagda torde framgå, att de lättnader i omhändertagandet, som förvaringen kan erbjuda, uppvägs av tidsobestämdheten både beträffande anstalts- och eftervården. Hur man än utifrån tycker att olikheterna mellan straffarbete och förvaring suddats ut, råder ingen tvekan om, att de personligen berörda uppfattar förvaringen som en mycket allvarligare påföljd än frihetsstraffet.

Den successiva breddningen av förvaringsklientelet efter 1946 gjorde det efter hand nödvändigt, att vid sidan av Norrköpings- och Hallanstalterna (den sistnämnda, belägen i närheten av Södertälje, uppfördes år 1940) för samma vårdändamål anlita de ålderdomliga fångvårdsanstalterna i Karlstad och Kalmar. Fångvårdsanstalten i Västervik, som har en av fångvårdens sinnessjukavdelningar, har ofta tillförts psykiskt labila förvaringsfall. Förvarade, som varit i behov av psykiatrisk observation, kombinerad med vissa specialbehandlingar, har främst hänvisats till Håga sjukhus och rättspsykiatriska kliniken på Långholmen. Öppna vårdplatser har funnits dels på Halls öppna avdelningar, dels på vissa kolonier, av vilka alltjämt utnyttjas Orretorp i Värmland och Sjöboda i Södermanland.

Medan ännu i början av 1940-talet ett hundratal anstaltsplatser räckte för förvaringsklientelet, behövs numera 425 å 450 platser. Eftersom det emellertid inte finns mer än omkring 400 platser, råder sedan länge en besvärande platsbrist. Till följd härav får nydömda förvarade kvarstanna på häktesanstalten, ofta i flera månader, innan de kan överföras till förvaringsanstalt. På Långholmens kronohäktesavdelning har det vissa tider funnits ända upp till 25 å 30 förvarade, som avvaktat förflyttning. Väntetiden har blivit påfrestande både för klientel och personal genom att man på en häktesavdelning av hänsyn till övrigt klientel inte kunnat medge de förvarade de lättnader i omhändertagandet, som verkställighetslagen föreskriver. En annan olägenhet av

platsbristen på förvaringsanstalterna har varit, att de förvarade sällan kunnat ges lämplig anstaltsplacering från början, utan i flera omgångar måste flyttas från den ena anstalten till den andra. Resurser att på anstalterna ge vård åt kroppssjuka har helt saknats. Även vid lättare sjukdomstillstånd har därför intagning på allmän sjukvårdsanstalt måst tillgripas. Anstalternas skiftande utrustning med arbetsgrenar har skapat problem vid omflyttningar. På flera håll har saknats lämpliga rum för isolering. Möjligheterna att medge besök har också växlat.

Genom förvaringsklientelet's ökning har anstaltsorganisationen utsatts för väldiga påfrestningar. Den ständiga överbeläggningen har försvårat eller hindrat ansträngningarna att ge omhändertagandet den karaktär av vård och behandling, som avses i verkställighetslagen. Den efter 1946 tilltagande heterogeniteten hos klientelet har inte gjort situationen mindre komplicerad. Inom förvaringsklientelet återfinns numera en rad olika kategorier, som företer mycket växlande vårdbehov. I fråga om de utpräglade anstaltsintoleranta måste åtminstone för större delen av anstaltstiden säkerhets-synpunkten dominera. I dessa fall blir behandlingen begränsad till ett framlikande dag för dag, ibland nästan timme för timme. Men på samma anstalt finns också mindre belastade intagna, yngre och äldre, som kan väntas vara mottagliga för en mot positiva mål inriktad behandling: grupparbete i studiecirklar och idrott, yrkesomskolning m. m. Sådana intagna kan ofta hindras i sina strävanden av att dagligen nötas mot öppet agitatoriska eller kallt resignerade intagna. Att på anstalter med så blandat klientel upprätthålla en önskvärd behandlingsatmosfär är inte lätt men det borde kunna lyckas om bättre differentieringsmöjligheter stod till buds. Uppgiften har ibland försvårats av att åtskilliga befattningshavare endast har erfarenheter av traditionell fångvårdstjänst att bygga på och haft svårt att omfatta en radikalt vårdbetonad syn på arbetsuppgiften. Spänningar i arbetet blir oundvikliga mellan å ena sidan befattningshavare, som företräder en restriktiv, ibland näs-

tan repressiv, bevakningspräglad inställning, och dem, som vill närma sig arbetet förutsättningslöst och anlägga en efter de olika fallen individuellt avpassad behandling. Detta problem kan inte lösas av nya anstaltsbyggnader utan endast genom en målmedveten och ständigt fortgående personalvård och personalfortbildning. Nödvändigt är också att den socialt skolade personalen förstärks. I den vägen har underbemanningen mest drabbat kolonierna, som i avsevärd utsträckning fått fullgöra den krävande uppgiften att förbereda provutskrivningarna.

Med hänsyn till recidivbenägenheten hos förvaringsklientelet kan det knappast förväntas att återfallsfrekvensen är mycket stor. En förstärkning av behandlingsresurserna, hittills helt otillräckliga, skulle sannolikt kunna medföra avsevärt bättre resultat. En viss optimism kan därför anses motiverad även när det gäller detta klientel, som flera gånger återfallit i brott och som företer mentala särdrag, ägnade att hindra eller fördröja en social anpassning. I säkerhetsanstaltsutredningen lämnas följande sammanfattande beskrivning av klientelet: »Det är oftast fråga om individer, som kommer från höggradigt undermåliga miljöer, där alkoholism, kriminalitet och s. k. psykopati spelar framträdande roller. Vanligen har redan tidigt hos dem förekommit beteenderubbningar i form av bråkighet, oro, rastlöshet, snatterier och indisciplinärt uppträdande över huvud taget. De bar tidigt börjat missbruka alkohol och raskt deklinerat. När de nått högre levnadsålder, återfinner vi dem som kroniska alkoholister och återfallskriminella.» Det sammanfattande omdömet lyder: »Samhället har under årens lopp prövat en rad olika korrektionsåtgärder på dem men med ingen eller ringa framgång.» Det kan dock ifrågasättas om detta gäller generellt. I åtskilliga fall förhåller det sig väl snarare så, att man gång på gång resultatlöst prövat en och samma åtgärd — en tids frihetsstraff — och att den åtgärden icke innefattat några metodiska försök att komma till rätta med orsakerna till missanpassningen.

Som förklaringsgrund till att klientelet sparat ur socialt kan det i flertalet fall

förslå med en hänvisning till vidriga uppväxtförhållanden. Dessa har tidigt medfört utpräglade neurotiska besvär eller »psykopatiska» karaktärsdrag. Med eller utan konstitutionellt bundna psykiska särdrag har därav följt en snedutveckling och en kraftigt försinkad mognad hos personligheten. När de första »korrektionsåtgärderna» satt in, ofta under puberteten, har de trots allvarliga ansatser på ungdomsvårdsskolor och andra anstalter ofta slagit slint. En osäker prognos har sedermera bekräftats: asocialitetssyttringarna har fortsatt och som reaktion på dem frihetsstraff, kanske flera gånger. Efter allt detta är man förklarligt nog benägen att ge upp: här är tydligen ett totalt hopplöst fall, som samhället måste skydda sig mot genom ett varaktigt omhändertagande.

Inte sällan inträffar emellertid även vid åldrar på 30 å 40 år en för omgivningen överraskande förändring: personen i fråga röjer vid närmare kontakt en nypåkommen insikt om sin belägenhet. Mognad har skett i det fördolda. Den bara för ett par år sedan sorglöst undanglidande visar vilja till återanpassning, till en början trevande och generat men småningom mer öppet och medvetet. Han har tröttnat på cirkelgången brott, anstalt, brott, anstalt.

Vid försök att förbereda en ny start för den som skall skrivas ut på prov yppar sig en rad olika hjälpbehov. Ett par av dem blev belysta i en nyligen utförd klientelundersökning, som bl. a. visade, att 75 % av förvaringsklientelet löper risk att spåra ur på grund av spritmissbruk och att drygt 50 % av de förvarade är ensamstående och i varje fall saknar positiva kontakter. För att härvidlag åstadkomma bättre resultat skulle fordras det team av medicinsk, psykologisk och social expertis, som förordats av säkerhetsanstaltsutredningen. Redan vunna erfarenheter ger vid handen, att det kanske allra viktigaste är att få den utskrivne placerad i ett arbete, som han kan trivas med och att psykologiskt förbereda honom på utskrivningen och de situationer han därefter kan komma att möta.

De förvarade har i regel aldrig fått någon fast yrkesförankring. Inom sig bär

de inte sällan på värdefulla uppslag, som man bör ta fasta på, även om de vid ytligt betraktande kan te sig fantastiska såsom t. ex. när en storstadsbo ville byta ut sin tidigare verksamhet som tekniker mot arbete som svinuppfödare. En skribentbegävning ville återgå till sin tidigare verksamhet som journalist. Själv var han dock medveten om att en lyckad fortsättning egentligen förutsatte att han först fick reparera självförtroendet och självaktningen. Det lyckades också — genom en kurs på folkhögskola, där han blev livligt stimulerad av mötet med hyggliga, bildningsintresserade människor. I åtskilliga fall kan en omskolning eller fortbildning ordnas inom anstalten, praktiskt på arbetsplatserna och teoretiskt genom olika korrespondenskurser. Då de egna uppslagen inte förslår, kan en yrkesanlagsprövning ge vinkar om slumrande talanger, värda att bygga vidare på. På den vägen har vunnits goda erfarenheter. Det för många överraskande har inträffat, att förvarade vid provutskrivningen inställt sig som elever vid verkstadsskolor för att genomgå av arbetsmarknadsstyrelsen bekostad yrkesutbildning.

I debatten kring dessa spörsmål har ibland hävdats, att minimitiderna borde tagas bort, så att vårdtiderna fick haft anpassas efter vårdbehovet respektive säkerhetskravet. Bland dem som praktiskt arbetar med förvaringsklientelet torde det önskemålet f. n. inte ha några anhängare. Genom minimitiden kan den förvarade inriktas på ett visst tidsperspektiv redan från anstaltsintagningens början och detta framstår åtminstone t. v. som en tillgång. Därmed kan anstaltsbehandlingen fortlöpa under en viss avspändhet.

Den ovisshet som nu råder om kvarhållande på anstalt utöver minimitiden kunde däremot med fördel kompletteras med en s. a. s. positiv ovisshet, en möjlighet att vid synnerliga skäl medge utskrivning före minimitidens utgång Hitills har som ovan nämnts nådstituset öppnat enda utvägen att i trängande fall underskrida minimitiden. Om interneringsnämnden fick den möjligheten borde den i första hand reserveras för fall,

där viss omskolningsplan därmed lättare skulle kunna fullföljas. Detta borde kunna betyda en kraftig sporre för många förvarade att positivt tillvarata anstaltstiden.

I samband med utskrivning från förvaring skulle också kunna övervägas att kopiera det tillvägagångssätt, som praktiseras vid utskrivning på prov av dem som är dömda till ungdomsfängelse. Liksom ungdomsfängelsenämnden skulle då interneringsnämnden efter ett principbeslut i utskrivningsfrågan kunna medge den förvarade tillstånd att lämna anstalten som permitterad och kunna kvarvara utom anstalten den tid — kanske både en och två veckor — som befanns erforderlig för att ordna anställningsfrågor m. m. Vid misskötsamhet skulle givetvis utskrivningsbeslutet förfalla.

Oavsett vad nu förordats torde det vara ett önskemål att interneringsnämndens sammanträden på anstalterna skedde med kortare mellanrum än vad nu är fallet.

I vissa fall skulle återfall i brott sannolikt kunna förhindras om den provutskrivne hade möjlighet att på egen begäran återintagas i anstalten på kortare tid för en fysisk och psykisk sanering. Under nuvarande förhållanden kan detta inte ske utan syns administrativa omgång.

En mycket angelägen fråga är slutligen, var ansvaret för eftervården skall vila. Till vinnande av större kontinuitet i behandlingen på anstalten och efter provutskrivningen torde det vara nödvändigt, att den under anstaltstiden vunnna erfarenheten om den förvarade blir bättre utnyttjad vid eftervården än vad nu är fallet. I denna fråga har hävdats diametralt motsatta uppfattningar. Enligt en meningsriktning bör eftervården ombesörjas av personal, som är helt fristående i förhållande till anstalterna. Den provutskrivne kan vara mycket känslig för allt och alla som påminner honom om anstalten. Psykologiskt sett kan det då vara av stort värde att den som skall hjälpa honom till rätta är organisatoriskt helt skild från anstalten. Enligt en annan uppfattning kan önskvärd kontinuitet mellan vården på anstalten och vården

utom denna endast vinnas, ifall eftervården leds från anstalten av därtill särskilt avdelad personal.

Frågan är emellertid, om ej den smidigaste lösningen kunde nås med ett system, som tillgodosåg bådadera här angivna önskemål. Inom skyddskonstulentorganisationen skulle då avdelas viss personal för att helt ägna sig åt eftervården av de förvarade. Dessa befattningshavare skulle ha regelbundna mottagningar på anstalten och där i samråd med den intagne göra upp en plan för eftervården. Efter utskrivningen skulle den provutskrivne kunna sammanträffa med konsulenten på lokal utom anstalten. På så sätt borde bättre samordning kunna komma till stånd mellan anstaltens förberedande av eftervården och de organ, som skulle svara för hur denna i praktiken skulle gestalta sig.

Om interneringsnämnden gäller f. n. att den meddelar de avgörande besluten i fråga om anstaltsvårdens varaktighet, d. v. s. eventuellt kvarhållande på anstalt utöver den av domstolen fastställda minsta förvaringstiden. Nämnden ingriper däremot endast sällan i frågor av betydelse för det praktiska vårdarbetet på anstalten. Detta bedrivs i stället tämligen självständigt av anstaltspersonalen, med beaktande av gällande verkställighetslag och de anvisningar och beslut, som under hand meddelas av fångvårdsstyrelsen. Annorlunda förhåller det sig med eftervården. När denna träder till, är det interneringsnämnden som övertar ansvaret inte bara för besluten angående tillsynens varaktighet, eventuella återlämtningar m. m. utan också för den praktiska ledningen av vårdarbetet. Sistnämnda omständighet är anmärkningsvärd, eftersom interneringsnämnden saknar härför avdelad personal. Nämndens sekreterare är fullt upptagen av sina omfattande sekreterargöromål. Många av de viktiga eftervårdsärendena kan han därför inte hinna med utan får redan nu i betydande omfattning anlita skyddskonstulenterna. Den verksamheten torde böra ytterligare utbyggas. Samtidigt bör ansvaret för det praktiska vårdarbetet i och utom anstalten sammanföras till ett organ.

OM KLINIKBEHANDLING AV PERSONER ANHÅLLNA FÖR FYLLERI

TRANSUMT AV STRAFFLAGBEREDNINGENS YTTRANDE ÖVER FÖRSLAGET TILL BROTTSBALK

Till KONUNGEN

Genom remiss den 7 maj 1953 har strafflagberedningen anbefalls att avgiva yttrande över straffrättskommitténs förslag till brottsbalk, SOU 1953:14. I anledning härav får beredningen anföra.

4. Strafflagberedningen har härutöver icke ansett sig böra underkasta förslaget till brottsbalk någon närmare granskning. Beredningen vill emellertid ifrågasätta lämpligheten av att i brottsbalken upptaga förseelser varå endast böter kan följa. En åtskillnad synes dock böra göras mellan sådana förseelser, som kan betraktas såsom en ringare form för brott vilka eljest är belagda med högre straff, och de helt fristående förseelserna fylleri (förslagets 14 kap. 11 §) och förargelseväckande beteende (14:14). Å dessa kan för övrigt icke följa dagsböter, utan endast penningböter, högst 500 kr.

Vad fylleri angår vill strafflagberedningen dessutom ifrågasätta om tillräckliga kriminalpolitiska skäl föreligger för kriminalisering av detta beteende över huvud. I sitt betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten (SOU 1944:69) anförde straffrättskommittén (s. 231), att Thyrén icke i sitt utkast hade upptagit fylleri såsom ett brott, men att kommittén med hänsyn till brottets stora sociala betydelse väl fann det kunna behandlas i allmänna strafflagen. Kommittén sade sig (s. 233) icke förbise att möjligheterna att genom straff motverka alkoholmissbruk måste anses begränsade. Utan tvivel borde större värde för kampen mot alkoholmissbruket tillmätas andra medel, främst upplysande och uppfostrande verksamhet. Likväl ansåg kommittén det icke vara betydelselöst, att samhället

med ett ej alltför ringa straff reagerade mot den anstötliga och råa yttring av alkoholmissbruk som fylleri på allmän plats utgör. Det torde vara av värde, säger kommittén, att sådant uppträdande stämplas såsom ett allvarligt åsidosättande av de krav som samhället har rätt att ställa på medborgarna.

Enligt strafflagberedningens tanke är bötesstraffet för fylleri ett både otjänligt och eljest i många avseenden olämpligt, mycket ofta direkt skadligt medel i kampen mot alkoholmissbruket. Kriminalisering av berusningen är inte nödvändig för ordningens upprätthållande. Berusade personer på allmän plats kan omhändertagas utan att fylleri är straffbelagt. Allmänpreventivt torde själva anhållet spela en större roll än hotet med böter, och moralbildning såsom återhållande faktor mot berusning torde bättre vinnas på andra vägar än genom bestraffning. Den individualpreventiva effekt som föllande till böter i undantagsfall kan tänkas få, närmast i fråga om förstagångstilltalade, måste, allmänt sett, vara av mycket underordnad betydelse i jämförelse med de mycket stora olägenheter som är förbundna med bötesstraffets regelbundna tillämpning och som endast delvis har kunnat undanröjas genom bötesverkställighetslagen. Den individualpreventiva effekt som bötesfällandet i särskilda fall kan tänkas ha som medel mot sådant missbruk bör i varje fall, om bötesstraffet borttages, kunna till fullo uppvägas av mera rationella åtgärder till fylleriets bekämpande. Själva berusningen som sådan bör därför enligt beredningens bestämda mening icke bestraffas, och detta oberoende av om den av beredningen nedan ifrågasatta anordningen med upptag-

ningskliniker för berusade mera allmänt kommer till stånd eller ej.

Enligt strafflagberedningens tanke bör berusning kriminaliseras allenast i sådana kvalificerade fall, då den berusade på särskilt sätt gör sig skyldig till förargelseväckande beteende å allmän plats. Bötstraffet för sådant beteende bör alltså bibehållas men, då det avser en ren polisförseelse, efter erforderlig omredigering placeras i annan författning än brottsbalken.

Intet tvivel råder om att den akuta alkoholförgiftningen, ruset, medicinskt sett är en sjukdom, väl känd till uppkomst, yttringar och förlopp. Utgående härifrån bör man i fråga om personer vilka såsom berusade omhändertages å allmän plats söka träffa åtgärder som skyddar den berusade för nära till hands liggande komplikationer, säkerställer hans snara tillnyktrande och underlättar en undersökning huruvida han bör bli föremål för vårdåtgärder enligt nykterhetslagstiftningen eller på annan väg, men som dessutom är så beskaffade att de bildar verksamma motiv mot upprepning av beteendet. Rätt utformade bör dessa åtgärder, åtminstone i städerna, kunna icke oväsentligt bidra till nedbringandet av det offentliga fylleriet. Härför erforderliga lagstiftningsåtgärder bör genomföras i samband med den nya nykterhetsvårdslagstiftning, som inom inrikesdepartementet planeras på grundval av 1948 års betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. Denna åsyftar bl. a. ingripande i begynnelsestadiet av alkoholmissbruk. Den ger på ett mera markant sätt än nu gällande lagstiftning uttryck åt en strävan, att alkoholmissbruk skall i görligaste mån uppdagas och stävjas. Varje fylleriförseelse skall av polis- och åklagarmyndighet anmälas till nykterhetsnämnd. Det anses som synnerligen betydelsefullt att nämnden på ett tidigt stadium kommer i kontakt med missbrukaren. Härigenom främjas förutsättningarna för ett gott behandlingsresultat.

Det är tydligt att ett omedelbart omhändertagande för undersökning av varje fyllerist skulle skapa gynnsammare

betingelser än för närvarande för en effektiv vård, där sådan visar sig vara erforderlig. Tidpunkten synes också vara lämplig att föreslå en mera radikal men dock human reaktion mot det offentliga fylleriet, då från alla håll omvittnas att krafttag nu måste vidtagas för alkoholmissbrukets bekämpande.

En utgångspunkt för en reform i denna riktning erbjuder det omhändertagande genom polisens försorg av berusade personer på allmän plats som sedan länge praktiserats med stöd av 1841 års förordning mot fylleri och dryckenskap och polisinstruktionen. Omhändertagandet bör emellertid ej begränsas till att avse allenast den omhändertagnes tillnyktrande utan organiseras på ett från medicinsk synpunkt mera tillfredsställande sätt. Enligt strafflagberedningens mening bör kliniker anordnas för de berusade personer som anträffas på offentlig plats eller eljest av polismyndighet måste omhändertagas. I Stockholm, för att ta ett exempel som kan bli inspirerande men inte nornerande för åtgärder i mindre städer och samhällen, har redan verkställts utredning angående en polisklinik, vilken kan tjäna till utgångspunkt för en fortsatt undersökning av möjligheten att utbyta polisfinkorna för berusade personer mot läkarkliniker. Här bör en enda dylik klinik vara tillfyllest, då klientelet förmodligen kommer att transporteras per bil. I undantagsfall kommer naturligtvis att dit införas även sådana personer som förefaller polisen berusade men som vid närmare undersökning visar sig lida av någon annan sjukdom och därför omedelbart bör överföras till vanlig sjukvårdsinrättning.

Kliniken bör ha en enkel utrustning, icke på något sätt jämförbar med den som förekommer i ett modernt sjukhus, men den bör stå i nära lokal kontakt med ett sådant för omedelbart överförande av fall som kräver skyndsamt ingripande. Tiden för kvarhållandet å kliniken får lämpas efter fallets egenart. Lagbestämmelser härom måste bli nödvändiga. Förstagångsfylleri torde i allmänhet kunna behandlas på annat sätt

än recidivfall. För att möjliggöra kontroll över behovet av kvarhållande bör bevisning om berusningens grad vid intagningen — blodprov, anteckning om närvarande vittnen — tillvaratagas. Då resurser i lokaler och personal icke i ett slag kan åvägabringas för genomförande av ett långtgående vårdprogram, kan man icke från början uppfylla alla de önskemål som kunde synas rationella.

Av kliniktiden torde i regel omkring ett dygn åtgå för avlägsnande av den intagnes rus- och bakrussymptom samt personlig anpassning. Såväl av medicinska skäl som för ett inhämtande av nödiga upplysningar om den intagne och hans konfrontation med dessa upplysningar torde i många fall — men icke alltid — vara erforderligt att han kvarstannar å kliniken ytterligare någon eller några dagar. Läkaren, assisterad av en representant för nykterhetsnämnden, bör ägna all möjlig tid till ingående samtal med den undersökte och i samråd överenskomma om arten och formen för den kontakt, som under den närmaste framtiden bör etableras mellan denne och nykterhetsnämnden. Där fortsatt nykterhetsvård erfordras, bör det ankomma på nämnden att omedelbart åvägabringa sådan.

Olika meningar har uttalats om lämpligheten av att avkräva å klinik intagen vårdavgift. Särskilt har allmänpreventiva hänsyn åberopats som skäl för en hög sådan avgift.

När klinikvård äger rum, torde i stor utsträckning eftergift av åtal för förargelseväckande beteende komma att tillämpas. Vid kvarhållande å kliniken i flera dagar bör åtalseftergift vara regel. I orter där klinik ej kan anordnas torde man få räkna med att åtal för förargelseväckande beteende ifrågakommer i större utsträckning än där klinik finns. Att vårdmöjligheterna måste bli växlande å skilda orter kan icke anföras som skäl mot att effektivisera samhällsvården där den bäst behövs och effektivt motarbeta fylleriet där det framträder starkast.

Ovan skisserade lösning åsyftar:

1. att avlägsna en ineffektiv och skadlig strafform;

2. att ge omedelbar vård åt den berusade och skapa en utgångspunkt för vidare nykterhetsfrämjande åtgärder, om sådana erfordras;

3. att i ett psykologiskt känsligt ögonblick ingripa med väl avvägda medel ägnade att förebygga fortsatt missbruk av rusdrycker;

4. att i allmänhet skapa ett kraftigt återhållande motiv mot självsvådiga och farliga alkoholvanor; samt

5. att i den allmänna opinionen väcka insikt om den allvarliga innebörden i en fylleriförseelse.

Vad ovan har sagts om behandling av den som på allmän plats uppträder berusad äger även tillämpning på det fall att berusningen har haft annan orsak än förtäring av starka drycker.

En anordning liknande den här ifrågasatta har föreskrivits i Island enligt lag den 25 maj 1949, som dock ännu icke har trätt i kraft, och förekommer även på vissa andra håll i utlandet.

På grund av vad sålunda anförts får strafflagberedningen hemställa,

att bestämmelsen i förslaget till brottsbalk 14 kap. 11 § om straff för fylleri utgår;

att bestämmelsen i förslagens 14 kap. 14 § om ansvar för förargelseväckande beteende efter erforderlig omredigering överföres till annan författning; samt

att skyndsamt utredning verkställs angående upptagande i lagförslaget om nykterhetsvård av bestämmelser av ovan föreslagen art om klinikbehandling av den som på allmän plats uppträder berusad av starka drycker eller annat.

Ett exemplar av detta utlåtande kommer att av strafflagberedningen överlämnas till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet.

I frågan om behandlingen av fyllerister har strafflagberedningen samrått med med. dr Ivan Bratt och överläkaren docenten Gunnar Lundquist. En av docenten Lundquist tidigare utarbetad redogörelse för medicinsk behandling av alkoholbrottslingar bifogas (bil. 2).

I handläggningen av detta ärende har utom undertecknade deltagit av beredningens ledamöter byråchefen Torsten Eriksson, direktören Sven Ersman, överdirektören Hardy Göransson, riksåklagaren Maths Heuman, f. d. hovrättsrådet direktören Bengt Lassen och professor Ivar Strahl samt av de sakkunniga f. d. riksdagsmannen Verner Hedlund, chefsläkaren Gustav Jonsson, professor Olof Kinberg, advokaten Hugo Lindberg, statsåklagaren Martin Lundqvist, överläkaren Elsa-Brita Nordlund och direktören Gunnar Thurén.

Hovrättsrådet Lassen har avgivit följande särskilda yttrande:

»Jag anser mig inte kunna i alla delar instämma i vad yttrandet innehåller om klinikbehandling av den som på allmän plats uppträder berusad av starka drycker m. m. Visserligen är den nuvarande ordningen — enligt vilken den berusade omhändertas i polisarrest och i regel släpps sedan han nödtorftigt nyktrat till — otillfredsställande. Detta gäller såväl i fråga om tillgodoseendet av det vårdbehov som kan föreligga

beträffande den aktuella insufficiensen — vilken måhända endast skenbart beror av alkoholintoxikation — som beträffande etablerandet av erforderlig kontakt med de egentliga nykterhetsvårdande samhällsorganen. Det synes mig dock vara en alltför genomgripande åtgärd att för varje fall av fylleri, även okomplicerade sådana, föreskriva en tvångsintagning på klinik, som i regel lär bli betydligt längre än det polisiära omhändertagande som nu förekommer. Kontakten med de nykterhetsvårdande organen rörande fyllerifall som kräva särskilda vårdåtgärder utöver kurerandet av den akuta berusningen torde kunna anordnas på annat sätt. Emellertid har jag ingen anledning att inte biträda en hemställan om utredning, därest denna inriktas på de fyllerifall som indicera ett verkligt vårdbehov. Liksom beredningens majoritet är jag av den bestämda meningen att fylleriet som sådant icke bör straffbeläggas och detta oberoende av om nya åtgärder för de berusades omhändertagande komma till stånd eller ej.»

Stockholm den 19 december 1953.

På strafflagberedningens vägnar:

KARL SCHLYTER CARL HOLMBERG

**PROJECT OF
LAW CONCERNING PROTECTION AGAINST CRIME
(PROTECTIVE LAW)**

Drafted by the Swedish PENAL CODE COMMISSION

Translated by Professor THORSTEN SELLIN
University of Pennsylvania

The following is hereby enacted:

Chapter 1

Fine

Sec. 1. A *fine* shall be imposed in day-fines.

However, if a specified maximum sum of not more than three hundred crowns [kronor] is set by statute for a fine or if its amount is to be determined according to a special basis of computation (standardized fine), the fine shall be imposed directly in money.

Sec. 2. Day-fines shall be imposed to a number of at least one and not more than one hundred and twenty.

A day-fine shall be set in money, from one to not more than three hundred crowns, depending on what is deemed reasonable in view of the defendant's income, wealth, obligations to dependents and other economic circumstances. If the offense is minor, the size of the day-fine may be adjusted accordingly.

Sec. 3. The smallest sanction by fine shall be five crowns unless the law provides otherwise.

Sec. 4. As a collective sanction for several crimes, a fine shall be assessed in day-fines, if such fines are authorized for any one of the crimes.

Sec. 5. As a collective sanction, the fine may amount to the sum of the maximum fines authorized for the several crimes, but day-fines may not be imposed in a greater number than one

hundred and eighty, and another fine in no amount larger than five hundred crowns. The fine may not fall below the minimum sanction for any one of the crimes.

In determining the maximum and the minimum collective sanction by day-fines, each whole or partial amount of five crowns of a fine, fixed by statute directly in money, shall be considered equivalent to a day-fine.

Sec. 6. Unless otherwise prescribed, fines go to the Crown.

If a fine for a given crime is to go, wholly or partly, elsewhere than to the Crown or be used for some specific purpose, the apportionment of a collective fine imposed for such a crime and other crime shall be ordered according to circumstances.

*Concerning the Payment and the
Collection of Fines*

Sec. 7. If there is reason to assume that the person fined is capable of paying the fine immediately without being unduly burdened, the authority, which according to law or ordinance has to attend to the collection of the fine, may permit a deferment of payment or payment in separate instalments. Deferment may be granted during four months after the decision to grant it has been rendered. Payment in instalments shall be made in a fixed amount at least once a month, unless special circumstances prompt some other arrangement, and furthermore in such manner that

the fine is fully paid within a year from the date of the decision. When good cause is shown the period may be extended — for deferment up to eight months, and for payment in instalments up to two years.

Deferment and payment in instalments may not be granted, when the person fined lacks permanent residence in the kingdom or can be assumed to wish to evade the execution of the decision concerning the fine, or otherwise gives cause for an assumption that deferment or a right to pay in instalments will not lead to the payment of the fine.

Sec. 8. If, after a decision concerning deferment or instalment payment has been rendered, a reason arises for a change of the decision or in the stipulations contained therein, such change may be made, except that deferment or instalment payments may not be extended beyond the time specified for each in sec. 7, counting from the day when the decision concerning deferment or instalment payment was first rendered.

Sec. 9. If instalment payments are not completed within the prescribed time, the entire balance shall fall due; however, if weighty reasons prompt it, deferment or further payments in instalments may be granted in accord with the provisions of sec. 8.

Sec. 10. A fine, which is due but is not paid shall, if this can be done, be recovered by attachment or by garnishment in the manner governed by special statutory provisions. If the person fined has been committed to a public institution for the care of alcoholics or has voluntarily entered such an institution and has thereby bound himself to remain in the institution for one year, the fine may not be so recovered if it concerns drunkenness or disorderly conduct prior to the institutionalization but no other crime as well.

Besides the property which, in accord with sec. 65 of the Law on Attachment, is exempt from attachment, no real or chattel property required in the occupation of the person fined in order to provide him, his wife, dependent chil-

dren or adopted children with necessary subsistence, may be attached, nor necessary lodging.

Sec. 11. When a decision has been rendered whereby a fine has been converted to imprisonment, the fine may not be recovered nor the decision modified because the fine is paid.

On the Conversion of Fine

Sec. 12. If a fine is not paid in full, the unpaid portion shall, on motion of the prosecuting attorney, be converted into imprisonment unless some other provision is made in this statute or elsewhere.

Sec. 13. A fine assessed in an amount of not more than five day-fines or of twenty-five crowns directly in money, may not be converted. If, by the application of Ch. 11, sec. 1, a fine has been assessed as a collective sanction for several crimes, conversion may not be made unless the fine exceeds ten day-fines or fifty crowns directly in money. When several sanctions by fine are concurrent the stated provisions shall apply to each separate sanction.

The above provisions notwithstanding, conversion shall take place if the circumstances give rise to the assumption that the person fined has failed to pay the fine because of obstinacy or manifest carelessness, or if conversion is required for his correction, or if the fine was imposed for drunkenness and the person fined has been sentenced three or more times for that offense during the two years immediately preceding the conversion.

Sec. 14. When a person has been committed to a public institution for the care of alcoholics or has voluntarily entered such an institution and thereby bound himself to remain in the institution for one year, or when a person has been committed to a workhouse or for protective training to a school belonging to the child or youth welfare service, a previously rendered decision to convert a fine shall be null and void, nor may a fine be converted when im-

posed prior to the institutionalization. A fine imposed after commitment but before discharge may not be converted unless the administration of the institution demands it.

Sec. 15. If a question arises concerning the conversion of a fine imposed on a person for an act mentioned in sec. 15, second paragraph, of the law on temperance care, or for such an act and some other crime, and if the person fined has been sentenced for at least three such acts committed during the preceding two years, the prosecuting attorney, before raising the issue of the conversion of the fine, shall report the circumstance to the proper temperance board. If the board has not applied to the county administration within two months for the commitment of the person fined to a public institution for the care of alcoholics, the prosecuting attorney shall raise the issue of the conversion of the fine.

If, on the basis of the report mentioned in the first paragraph, an order is made committing the person fined to a public institution for the care of alcoholics, the issue of the conversion of the fine shall be dropped, if the order has become final. If no such order is made, the prosecuting attorney shall raise the issue of the conversion of the fine.

Sec. 16. When a fine is converted into imprisonment, one to and including five day-fines shall correspond to ten days' imprisonment; each following day-fine to and including twenty, to one day's imprisonment; each following full or partial number of two day-fines to and including ninety, to one day's imprisonment; and each subsequent full or partial number of three day-fines to one day's imprisonment, taking into consideration, however, that imprisonment for more than ninety days may not be imposed.

If a fine has been paid in part, the conversion shall apply to the number of unpaid day-fines, and in that case a day-fine that has been paid only in part shall be considered unpaid.

In the conversion of a fine imposed directly in money, each full or partial amount of five crowns shall be considered equal to a day-fine.

Sec. 17. If, when conversion is to take place, the person fined is answerable also for other fines that may be converted, the fines shall all be converted and joint imprisonment fixed according to the sum total of day-fines. In such case, if instalment payments have been made and the sizes of the day-fines vary, the payments shall be deducted from the fine with lower day-fines.

If a person has served a prison term converted from a fine, and another fine, imposed before the completion of the term, later comes up for conversion, imprisonment for such a fine may not be imposed for a period longer than that which would have remained if joint imprisonment for all the fines had been computed in the manner stated in the first paragraph and the prison term already served had been deducted therefrom. If when several sanctions by fine are to be converted, the circumstance just mentioned applies to only one or some of the sanctions, the prison term shall be computed separately for the last mentioned fine and for the rest, after which a consolidation is made, taking into consideration, however, that the total period of imprisonment may not exceed ninety days.

Sec. 18. If there is reason to assume that the person fined has done all in his power to pay the fine, imprisonment may, if it is found reasonable in view of the circumstances, be imposed for a period shorter than that stated in secs. 16 and 17, but not for less than six days; or conversion may be remitted.

Sec. 19. If a fine is converted to imprisonment, the court may grant a deferment of the execution of the imprisonment, if circumstances do not give rise to an assumption that the person fined has failed to pay the fine due to obstinacy or manifest carelessness or that execution is required for his correction.

If deferment is granted there shall be

a trial period¹ of two years. The trial period shall be counted from the date of the decision even though it has not become final.

Provisions concerning the forfeiture of the deferment and the extension of the trial period are found in Ch. 11, sec. 6. If the forfeiture of the deferment can no longer be ordered, the prison sentence shall be null and void.

Chapter 2

Imprisonment

Sec. 1. *Imprisonment*, which is imposed directly for a crime, shall be imposed for a definite term of not more than ten years, or for life, in accord with what the law prescribes for the crime.

Imprisonment for a definite term may not be for less than one month.

Provisions governing the length of imprisonment, which is converted from a fine, are found in Ch. 1.

Sec. 2. If the law does not otherwise provide, a definite term of imprisonment as a collective sanction for several crimes may equal the total length of the maximum terms authorized for the several crimes. It may not, however, surpass the longest of these terms by more than two years, nor fall below the shortest of the minimum sanctions.

Sec. 3. In calculating the maximum collective sanction for a crime sanctionable by imprisonment and a crime sanctionable by no more severe a sanction than a fine, the fine shall be considered equivalent to the prison term into which it could have been converted.

¹ The project uses the word »prövotid» (literally translated testing period or trial period) in connection with conditional sentence, probation and parole. In the translation the term »trial period» is used to denote the period during which a conditional sentence is operative; no supervision is applied in that connection. »Probation period» and »parole period» refer to the periods fixed for such case. »Supervision» may last only during a part of such periods. (Translator's note)

Sec. 4. If a person has been sentenced for a crime which is sanctionable by imprisonment by the Criminal Code and, the sentence having become final, commits a new crime which is sanctionable by that Code by imprisonment for not more than six months, the sanction for the new crime may, for good reason, be set at imprisonment for not more than two years. If the crime is sanctionable by imprisonment for more than six months but not over two years, the sanction for the new crime may be set at imprisonment for not more than four years.

A sentence to a fine or disciplinary punishment of armed service personnel may not be made the basis for the increase mentioned in the first paragraph.

The same effect may be attributed to a foreign judgment as to a Swedish one.

Sec. 5. If there are special reasons for so doing, day-fines may be imposed together with imprisonment imposed directly for a crime, whether or not a fine is prescribed for the crime.

Sec. 6. A person who is not yet eighteen years of age may not be sentenced to imprisonment.

A person who is eighteen but not yet twenty-one years of age may be sentenced to imprisonment only when a fine is thus converted or when it is deemed that, for special reasons, a definite prison term longer than three years should be imposed.

A person under twenty-one years of age may be sentenced to a fine even though imprisonment is the sanction prescribed for the crime.

Sec. 7. Imprisonment shall be carried out in an institution for protective care. There the prisoner shall receive a planned treatment apt to foster his adaptation in society.

Sec. 8. It is the duty of the director of the institution for protective care to prepare the inmate's release well in advance. To this end the director should, in cooperation with a supervision committee, a protective officer, aid society, employment service, public or private aid organization or private individual, try to find the inmate to be released a suitable job or other means of maintenance and,

besides, take such measures as will help him to lead a law-abiding and socially useful life.

Conditional Release

Sec. 9. A person serving a definite sentence of imprisonment of not less than six months shall be released conditionally when he has served five-sixth of the sanction (mandatory conditional release).

If his adaptation in society can be assumed to be furthered by it, he may be released conditionally when two-thirds of the sanction has been served (discretionary conditional release).

Sec. 10. In examining the question of discretionary conditional release the following shall be considered:

the nature of the crime, its causes and circumstances;

the prisoner's earlier conduct;

his conduct during his imprisonment and his mental attitude at the time his release is being considered;

his readiness to make compensation for the injury caused by his crime; and the circumstances in which he would find himself upon release.

Sec. 11. A decision concerning mandatory conditional release shall be rendered by the director of the institution for protective care.

Questions of discretionary conditional release shall be examined by the institution's board.

Sec. 12. In the decision concerning conditional release, a parole period shall be fixed equal to the period of the sanction remaining at the time of release, but not shorter than one year if the sanction was for a year or longer; otherwise, six months.

Provisions concerning the extension of the parole period are found in sec. 14 and in Ch. 11, sec. 4.

Sec. 13. During the parole period the parolee shall be under the direction of a supervision committee.

The supervision committee to be in charge of the supervision shall be named in the decision.

If changing circumstances require it,

a supervision committee in charge of the supervision may order such supervision transferred to another committee.

Sec. 14. Provisions in Ch. 4, secs. 6—14, concerning probation shall equally apply to the parolee and his supervision, but with the following variations:

(1) If supervision is deemed unnecessary, the supervision committee may order that it shall not occur.

(2) Taking charge of him in accord with Ch. 4, sec. 12, may, if circumstances prompt it, also be employed when a question arises concerning the forfeiture of the freedom conditionally granted.

(3) Extension of the parole period may not exceed one year over and above the period fixed at time of release.

(4) Instead of applying the provisions of Ch. 4, sec. 14, first par., concerning the fixing of another sanction for the crime, the court may in such cases declare the conditionally granted freedom forfeited. If forfeiture is decided, the court may, for good reasons, reduce the length of the unserved portion of the prison term.

(5) An order for treatment in a probation institution may not be made.

Sec. 15. Provisions are found in Ch. 11, sec. 4, concerning the forfeiture of the conditionally granted freedom in case the parolee is found to have committed another crime before the expiration of the parole period.

Sec. 16. If the conditionally granted freedom is declared forfeited in accord with sec. 14 (4) or Ch. 11, sec. 4, first par., the remaining portion of the prison term shall be considered as a new sanction with reference to a question concerning a new conditional release; also, discretionary conditional release may take place even though such prison term is shorter than six months.

If forfeiture occurs in accord with Ch. 11, sec. 4, second par., the combined prison term stated in the sentence shall be regarded as a new sanction when a question of conditional release comes up for examination.

Sec. 17. If the conditionally granted freedom can no longer be declared for-

feited, the sanction shall be regarded as being fully executed when the parole period expires.

Sec. 18. When sec. 9, is applied, the time during which the sanction is to be regarded as executed as a result of the court order mentioned in Ch. 10, sec. 6, shall be counted as being time served.

Sec. 19. If, in accord with Ch. 6, sec. 2, a question has been raised concerning the protective internment of a person serving a term of imprisonment, such person may not be conditionally released until the question has been finally decided.

Chapter 3

Conditional Sentence

Sec. 1. If a person has committed a crime and that crime or, if several crimes have been committed, any one of them is sanctionable by imprisonment, the court may impose a *conditional sentence* if, in view of his character in particular as well as his personal circumstances, there is good cause to assume that such a sanction is adequate to restrain him from further criminality.

Sec. 2. A conditional sentence may not be imposed if the seriousness of the crime or some other factor constitutes a hindrance from the public point of view. A conditional sentence may not be imposed on a member of the armed forces unless it is deemed feasible without risk to discipline and obedience within the armed services.

Sec. 3. If there are reasons for so doing, dayfines may be added to a conditional sentence, whether or not a fine is authorized for the crime.

Sec. 4. A person who receives a conditional sentence is subject to a trial period.

This period shall be two years, unless it is extended.

The trial period shall be reckoned from the day of the sentence, even though the sentence has not become final.

Provisions governing the extension of the trial period are found in sec. 6 and in Ch. 11, sec. 5.

Sec. 5. If the recipient of a conditional sentence is ordered to make compensation for the injury caused by his crime, the court may direct that he attempt to meet this obligation, in full or in part, during the trial period and at a time and in a manner specified in the sentence.

Upon the petition of the prosecuting attorney or of the defendant, such directive may be modified or revoked for cause. The court may also, without petition, take up this question when examining an issue raised in accord with sec. 6, or in connection with a prosecution for a new crime.

Sec. 6. If from obstinacy or carelessness a defendant fails to observe the court's directive concerning the payment of damages, and if the prosecuting attorney raises the issue prior to the expiration of the trial period, the court may, depending on circumstances,

(1) decide that the defendant be given a warning;

(2) extend the trial period to three years;

(3) revoke the conditional sentence and impose some other sanction applicable to the crime.

Sec. 7. Provisions governing the revocation of a conditional sentence and concerning other measures, in case a conditionally sentenced person is convicted of another crime before the end of the trial period, are found in Ch. 11, secs. 2 and 5.

Chapter 4

Probation¹

Sec. 1. If a person has committed a crime and imprisonment may be imposed therefor or for any one of several crimes committed, the court may, if it is deemed essential and a more intrusive measure is found to be unnecessary, order him placed on *probation*.

A person under eighteen years of age¹

¹ The project uses the word »skyddstillsyn» (literally translated »protective attention» or »protective supervision»). The term »probation» is used here, however, being more commonly accepted in more and more countries. (Translator's note)

may not be sentenced to probation unless, for special reasons, this sanction is deemed more appropriate than care in accord with the Child Welfare Act.

Sec. 2. A sentence to day-fines may be imposed in addition to probation if there are special reasons for such action, whether or not a fine is authorized by law for the crime.

Sec. 3. If deemed necessary for the correction of the probationer or for some other reason, the court may stipulate in the sentence that probation shall include treatment in a *probation institution* for a period of two months.

The stipulation just mentioned may not be made with respect to a person under eighteen years of age or who committed the crime under the influence of mental disease or feeble-mindedness.

Sec. 4. Probation shall be under the direction of a supervision committee in the following manner.

If the sentence has been imposed by a lower court,¹ probation shall be under the direction of the supervision committee of that court, unless a different committee has been named for that purpose in the sentence. If the sentence is not imposed by a lower court, the sentence shall name the supervision committee which shall have charge of the probation.

If changed circumstances demand it, the supervision committee in charge of the probation may order its execution transferred to another supervision committee.

Sec. 5. Probation shall continue for a period which, if not extended, shall last three years.

The probation period shall be reckoned from the day of the sentence or, if the court so orders, from the day the sentence became final with respect to the probationer.

Provisions governing the extension of the period are found in secs. 13 and 14 and in Ch. 11, sec. 5.

¹ There are lower courts which combine the jurisdiction of inferior courts, such as those of justices of the peace, and of courts of general trial jurisdiction, such as Courts of Assizes etc; district courts of appeal; and a supreme court. (Translator's note)

Sec. 6. The probationer shall lead an orderly and law-abiding life during the probation period; avoid harmful companions; try, so far as he can, to support himself and meet the duties resting upon him to support dependents; and, moreover, observe what is required of him by this statute or by rules or instructions based thereon. If he has been ordered to make compensation for the injury caused by his crime, he shall meet this obligation to the best of his ability.

Sec. 7. The probationer shall remain under supervision during his probation period. When the supervision committee deems supervision no longer necessary, it shall order its cessation.

So long as the probation period lasts the committee may, for cause, place the probationer again under supervision.

Sec. 8. The supervision is exercised by a protective officer of the supervision committee or, by order of the committee, by an assistant protective officer or by a staff member of an aid society, a child welfare board or a temperance board.

If deemed appropriate, the supervision committee shall appoint a person who, in the capacity of a friendly aide, may be expected to win the confidence of the probationer and assist the supervisor in exercising the supervision.

The probationer is obliged to keep the supervisor informed of his home address and his job, to visit him when summoned and otherwise to maintain contact with him and with the friendly aide, as instructed.

Sec. 9. During the probation period, the supervision committee shall make such rules regarding what the probationer must observe during a specific period or until further notice, as are deemed suitable to further his adaptation in society. The rules may bear on the probationer's place of residence or his lodging, his use of leisure time, his disposal of wage earnings or other resources — all these for a fixed period of not more than a year at a time — his training, job, or abstention from intoxicating beverages. Other analogous rules may also be imposed.

When it is deemed necessary, the probationer may be required to submit to medical care, treatment for alcoholism or other care or treatment in a hospital or similar establishment or in other ways.

If the probationer has been ordered to make compensation for the damage caused by the crime, instruction may be given regarding the time and the manner of his meeting this obligation.

Sec. 10. Rules imposed in accord with sec. 9 shall be included in a plan established by the supervision committee, and the probationer shall be kept informed of the plan.

During the probation period such changes in the rules shall be made as are indicated by the progress of the probationer and his other personal circumstances.

Sec. 11. After a conference with the friendly aide and the probationer, the supervisor may give indications concerning the administration of the rules referred to in sec. 9. He may also allow temporary relaxation of a rule and make promptly needed adjustments. Such actions must be reported to the supervision committee by the supervisor.

Sec. 12. If, in view of his mental condition or other circumstances, it is found necessary for his correction to take charge of the probationer in some appropriate manner, the supervision committee may so order.

A person so taken in charge may not be detained more than a week, but if potent reasons dictate it, the committee may by a new decision order him detained for at the most one week longer. After the expiration of the probation period, the probationer may no longer be detained.

Sec. 13. If the probationer does not comply with what is required of him by this statute or by rules and instructions issued pursuant to it, the supervision committee may, depending on circumstances and if it can be done before the expiration of the probation period,

(1) decide that he be given a warn-

(2) extend the probation period to not more than five years;

(3) order him to comply with a given rule under threat of a monetary penalty.

If deemed necessary in order to complete care or treatment ordered under sec. 9, second par., the probation period may be extended in the above stated manner even when the probationer has not failed to meet his obligations.

Sec. 14. If it can be assumed that, in instances referred to in sec. 13, first par., the probationer will not be corrected by the measures there indicated, the court may, if the prosecuting attorney, at the request of the supervision committee, raises the issue before the expiration of the probation period, revoke the probation and impose another sanction applicable to the crime.

If the court in examining the issue raised does not find that adequate reasons exist for revoking the probation it may take action as indicated in the first paragraph of sec. 13 and may also order treatment as provided by sec. 3.

By the identical procedure and within the same time limit mentioned in the first paragraph of this section, the issue may be raised concerning a court order to pay an imposed money penalty.

Sec. 15. Provisions are found in Ch. 11, secs. 2 and 5, concerning the revocation of probation and concerning other measures when the probationer has been convicted of another crime before the expiration of the probation period.

Sec. 16. The court may decide whether an order of commitment for treatment in a probation institution shall be executed even though the order has not become final.

Chapter 5

Protective Training

Sec. 1. If a defendant, eighteen years of age but not yet twenty-one, is convicted of a crime and imprisonment can follow upon conviction for that crime or upon any one of the crimes, if there

are several, the court may order him committed for *protective training*, if institutional care is deemed necessary.

If special reasons exist, such commitment may also be ordered in the case of a defendant who is twenty-one but not yet twenty-three years of age and in the case of one under eighteen, if, in view of his precocious development and other personal circumstances, protective training is obviously more appropriate than any other sanction.

Sec. 2. A person who has been sentenced to protective training shall receive treatment suited to his aptitudes and apt to promote his adaption in society.

The treatment shall be given in and outside an institution and may last for not more than five years, of which no more than three shall be in an institution.

Provisions concerning the raising of the maximum time limit for treatment are found in Ch. 11, sec. 5. If such increase occurs, institutional treatment may not last more than four years.

Sec. 3. The Youth Board of the protective care system shall keep in touch with the treatment of the person committed for institutional care and shall confer with the administration of the institution about it to the extent required to enable the Board to accomplish what is required of the Board, with respect to the trainee, in accord with this statute or otherwise.

The Board shall direct and supervise non-institutional care.¹

Sec. 4. The treatment shall begin in an institution.

The order for the continuance of the care by non-institutional care shall be made by the Youth Board. Such order shall be issued when the Board finds that the purpose of protective training is best served thereby.

Sec. 5. Institutional care shall be given

¹ Non-institutional care is here synonymous with parole in American law. »The transfer of a trainee to non-institutional care» could be properly translated »the release of the trainee on parole». (Translator's note)

in a youth institution or, if the Youth Board finds it purposeful, in some other institution where the Board can find place for the trainee.

Sec. 6. When the trainee has been received in an institution, the institutional administration shall prepare a plan for his treatment as soon as possible and on the basis of the knowledge gained about him. During the treatment period, such changes shall be made in the plan as may be prompted by the trainee's development and other personal circumstances.

The treatment plan and changes therein shall be approved by the Youth Board. The trainee shall be kept informed of the content of the plan.

Sec. 7. A trainee admitted to a youth institution shall receive practical and theoretical instruction and training that promote the aim of the treatment.

Sec. 8. The director of the youth institution or the administration of any other institution in which the trainee may be received shall, in consultation with the Youth Board, prepare for the trainee's transfer to non-institutional care.

Sec. 9. When a trainee is transferred to non-institutional care, the Youth Board shall fix a parole period within the maximum time fixed for protective training.

Provisions are found in sec. 11 and in Ch. 11, sec. 5, concerning the extension of the parole period.

Sec. 10. The pertinent parts of the provisions of Ch. 4, sec. 6—12, regarding probation shall apply to those transferred to non-institutional care.

Depending on circumstances, the Youth Board may either be in charge of non-institutional care or may, after consultation with a supervision committee, transfer the administration of such care to the committee.

If the care is in the hands of the Youth Board, the provisions of chapter 4 governing the supervision committee shall apply to the Board. The Board shall appoint as the trainee's parole officer an officer of a youth institution

or of some other institution where the trainee has been an inmate, a protective officer, an assistant protective officer or a staff member of an aid society, child welfare board or temperance board.

Sec. 11. While the parole period lasts, the Youth Board may, for appropriate reason, order the readmission of a trainee to an institution or order the extension of the period within the maximum time fixed for protective training.

If the administration of treatment in liberty has been turned over to a supervision committee, the committee shall, if the need arises, request the Youth Board to take one of the actions just mentioned.

Sec. 12. The court may order a sentence to protective training executed even though the sentence has not become final.

Chapter 6

Protective Internment

Sec. 1. When a person has committed a crime and imprisonment for two years or more can be imposed therefor or for any one of several crimes committed, the court may sentence him to *protective internment*, if, in view of his criminality and his mental condition, conduct and other circumstances of life, such lengthy custodial care, without previously fixed duration, as protective internment constitutes, is deemed required to prevent continued serious criminality on his part.

Sec. 2. If, in view of his mental condition and other circumstances, it must be assumed that a person who is undergoing protective training or is serving a term of imprisonment of at least six months for a crime considered in section 1, will upon his release from the institution inflict serious injury on another person or on his property, the court may order the sanction converted to protective internment.

The raising of the question of such an order shall be examined by the Prosecutor General at the request of the Pro-

TECTIVE Care Administration or of the Youth Board of the protective care system.

In a case here under consideration, the judgment of the court shall be executed although it has not become final.

Sec. 3. When protective internment is imposed in cases other than those mentioned in sec. 2, the court, after taking into consideration the character of the crime and other circumstances, shall fix the minimum term of the institutional care at not more than twelve years. The term shall be fixed at one or more years or at a given number of years plus six months.

The shortest term of protective internment under section 2 shall be one year. However, if protective internment has been substituted for imprisonment of which more than a year remains, the minimum period shall equal the balance of the term of imprisonment.

Sec. 4. The internee shall receive treatment adapted to his mental and other conditions and apt to foster his adaption in society.

The treatment shall be given in and outside an institution.

Sec. 5. The Internment Board shall keep in touch with the care of the internee in the institution and shall consult with the institutional administration concerning it to the extent necessary to permit the Board to comply with the duty which according to this statute or otherwise rests on the Board with respect to the internee.

The Board shall direct and supervise non-institutional care.

Sec. 6. The treatment shall begin in an institution.

Institutional care shall be administered in an internment institution or, if the Internment Board deems its purposeful, in some other institution for protective care, where a place can be made for the internee.

Sec. 7. When an internee has been received in an institution, its administration shall, as soon as possible, prepare a treatment plan for him on the basis of the knowledge gained about

him. In the course of the treatment, such changes in the plan shall be made as are prompted by the internee's progress and other personal circumstances.

The treatment plan and modifications therein shall be submitted to the Internment Board for approval. The internee shall be kept informed of the contents of the plan.

Sec. 8. The director of the internment institution or of any other institution to which an internee has been admitted shall, in consultation with the Internment Board, prepare for the internee's transfer to non-institutional care.

Sec. 9. The Internment Board issues the order for the continuation of the treatment outside an institution. Such an order shall be made when a prolongation of the stay in the institution is deemed unnecessary in order to restrain the internee from the commission of crime. If special reasons demand it, the Board may decide on non-institutional care even though the minimum term has not expired.

Before the expiration of the minimum term, the Internment Board shall examine whether the treatment can be continued outside the institution. If the internee is not transferred to care in liberty at the expiration of the term mentioned, the Board shall thereafter, at least every six months, re-examine his need for continued institutional care.

Sec. 10. If the internee is found to be in continuous need of care in a mental institution, the Internment Board may order his discharge from protective internment, for the purpose of his admission to such a hospital. This order may be made even though the minimum term has not expired.

Sec. 11. Institutional care may not continue more than three full years beyond the minimum term unless the court gives its consent. If a longer stay in the institution is deemed required, the Internment Board must petition the Prosecutor General, who will examine whether the question of extending the institutional term shall be raised.

Consent to a prolongation shall be given if, in order to prevent continued serious criminality on the part of the internee, it is deemed necessary to retain him in an institution for an additional period. A consent signifies a prolongation by three years; the period can be extended by three years at a time through renewed content.

If the question of the prolongation of the institutional term has been raised, the internee may be held in the institution until the decision of the court has become final.

Sec. 12. An internee under non-institutional care shall be under supervision. The Internment Board shall appoint as parole officer either some officer in the institution where the internee has been an inmate, a protective officer, an assistant protective officer or a staff member of an aid society or a temperance board.

If deemed appropriate, the Board shall appoint some one who may be expected to win the confidence of the internee and, in the capacity of friendly aide, assist the parole officer in exercising the supervision.

The internee is obliged to keep his parole officer informed of his lodging and job, visit him when summoned and also to maintain contact with him and with the friendly aide, as instructed.

Sec. 13. An internee under non-institutional care shall lead an orderly and law-abiding life, try to the best of his ability to support himself and meet the duties resting upon him to support dependents and, moreover, observe what is required of him by this statute or by rules or instructions based thereon. If he has been ordered to make compensation for the injury caused by his crime, he shall meet this obligation to the best of his ability.

Sec. 14. The Internment Board shall make rules regarding what an internee under non-institutional care has to observe. The rules may bear on the internee's place of residence or lodging, his job, his disposal of wage earnings or other resources, his education, his

use of leisure time, abstention from intoxicating beverages or avoidance of harmful company. Other analogous rules may also be imposed.

When deemed necessary, the Board may require the internee to submit to medical care, treatment for alcoholism or other care or treatment, in or outside a hospital or some other similar establishment.

Sec. 15. Rules made in accord with sec. 14 shall be noted in the treatment plan.

In the course of the treatment such changes in the rules shall be made as are indicated by the internee's progress and other circumstances.

Sec. 16 After consultation with the friendly aide and the internee, the parole officer may give instructions concerning the application of the rules under sec. 14, and he may allow temporary relaxation and make adjustments promptly needed. Such actions shall be reported to the Internment Board by the officer.

Sec. 17. If an internee under non-institutional care balks at observing the requirements imposed on him under this statute or under rules or instructions given him in conformity therewith, or if, due to his conduct or otherwise, it is found that institutional care is required to prevent him from committing a crime, the Internment Board may order his re-admission to an institution.

If the question of re-admission arises, the Board may order the internee taken in charge until it has rendered a decision in the matter. The decision must be rendered within a week after the internee was taken in charge.

Sec. 18. If it is no longer essential that an internee under non-institutional treatment remain under the supervision of the Internment Board, the Board shall order his discharge from protective internment.

If the internee has been under parole supervision three consecutive years, the Board shall examine whether protective

internment might be terminated. If the supervision has been continued during five years, protective internment shall be terminated.

Chapter 7

Special Care

Sec. 1. If a person who has committed a criminal act can become the object of *care in accord with the Child Welfare Act*, the court, after hearing the child welfare board, or, if he is a pupil in a school pertaining to the child or youth welfare service, the school administration, may leave to such board or administration to arrange for the needed care.

Sec. 2. If a person who has committed a criminal act can become the object of *care in accord with the Temperance Act*, the court, after hearing the temperance board or, if he is an inmate of a public institution for alcoholics, the administration of the institution, may leave to such board or administration to arrange for the needed care.

Sec. 3. If a person who has committed a criminal act has been declared, in a report made in accord with the Mental Health Act, to be in need of care in a mental hospital, the court may order him turned over for *care in accord with the Mental Health Act*.

In the case of a person not mentally ill or feeble-minded, the order referred to in the first paragraph may be made only after hearing the Medical Board.

Sec. 4. If a person who has committed a criminal act is in need of psychiatric care or attention and no order is made in accord with sec. 3, the court may order him turned over for *open psychiatric care*.

In the case of a person not mentally ill or feeble-minded, the order referred to in the first paragraph may be made only if recommended by a welfare physician or the Medical Board, unless psychiatric care has been recommended in a report made in accord with the Mental Health Act.

Chapter 8

Special Sanctions for Public Servants, etc.

Sec. 1. *Dismissal* from a given office means the loss of that office and of the rights and privileges attached thereto, unless special statutory provisions govern some specific right or privilege.

Sec. 2. *Suspension* means the loss of an office for a given period and carries with it, during the time the defendant is kept by the judgment from exercising his duties, the loss of the rights and privileges attached to that office, unless special statutory provisions govern some specific right or privilege.

The period of suspension, whether the sanction applies to one or more crimes, shall be fixed at not less than one month and not more than one year.

Suspension may not be carried out while the defendant is serving a term in an institution for protective care or in a military jail.

Sec. 3. The *disciplinary punishments* for armed service personnel are arrest and a disciplinary fine. Provisions governing certain aspects thereof are found in a special statute.

Sec. 4. If a person who, in accord with the provisions of the Criminal Code, Ch. 18, secs. 1—4, is to be sentenced to dismissal or suspension from a given office no longer holds this office but has instead received another office with similar duties, he shall be sentenced to dismissal or suspension from that office. If he has received no such new appointment in place of his old office, only fine or imprisonment, as provided in the sections mentioned, or some other common sanction shall be imposed, and in the choice of sanction consideration shall be given to the fact that dismissal or suspension is not being imposed; if he is not subject to any other sanction than dismissal or suspension, all sanctions may be waived.

When a person who, in accord with the provisions of the Criminal Code, Ch. 18, secs. 1—4, is to be sentenced to dismissal or suspension from office, holds another position of official responsibility but not covered by the first para-

graph, he shall be dismissed from such position if his crime has shown him to be manifestly unfit to hold it; if he has, furthermore, to a noteworthy degree injured the prestige which the holder of such position should enjoy, he shall be sentenced to suspension therefrom.

If a person is sentenced to a sanction in conformity with the Criminal Code, Ch. 18, sec. 2, second par., or sec. 3, second par., and if he holds a position of official responsibility, the provisions in the second paragraph above shall be applied correspondingly.

Sec. 5. If a public servant has committed another crime than one mentioned in the Criminal Code, Ch. 18, secs. 1—4, and if such crime is sanctionable by imprisonment for two years or longer, he shall, in addition to any other sanction deemed required, be dismissed; if special reasons prompt it, he may be retained in office, however, and can in such case be sentenced to suspension. If his crime is not sanctionable by imprisonment for two years or longer, he shall be sentenced to suspension if by his crime he has to a noteworthy degree injured the prestige which the holder of such position should enjoy; however, he may be sentenced to dismissal if, in view of the special character of his office, he has shown by his crime that he is manifestly unfit to hold it.

When dismissal or suspension is imposed in conformity with the first paragraph, the loss which the public servant thereby incurs shall be taken into consideration in fixing any additional sanction for the crime; if the crime is not sanctionable by imprisonment for two years or longer, such additional sanction may be waived.

The above provision shall apply also when a public servant is sentenced to a sanction under the Criminal Code, Ch. 18, sec. 10.

Sec. 6. If an administrative authority has imposed a disciplinary penalty on a public servant for a given crime, the court must take this into consideration in determining the sanction for the same

crime and may waive all sanctions if the crime is not sanctionable by imprisonment for two years or longer. The decision of the administrative authority shall become null and void if it has not been wholly or partially executed by the time a prosecution for the crime is instituted.

Sec. 7. What is said in this chapter concerning a public servant shall likewise apply to any holder of a position who is given equivalent status in the Criminal Code.

The provisions of secs. 4 and 5 shall apply in a corresponding manner to a person who is appointed or elected a member of a legislative state or communal assembly or sits on a jury or a board of taxation; however, a person elected a member of such state or communal assembly may not, as per sec. 5, be sentenced to dismissal unless he has committed a crime sanctionable by imprisonment for two years or longer.

A sentence to suspension from a position mentioned in the second paragraph may not be imposed.

Sec. 8. If the holder of a position in an enterprise of public communication, who according to Royal decree enjoys protection as stated in the Criminal Code, Ch. 15, sec. 1, disregards what is required of him to prevent an accident, the provisions of sec. 5 shall apply.

Sec. 9. If a person sentenced to a sanction has been appointed or elected to a position before judgment was rendered, or later but before it became final, and if the court has not examined the question of dismissal or suspension from such position, in accord with sec. 4 or 5, a special prosecution requesting dismissal or suspension from the position may be instituted, if done within two years from the time the sentence became final.

Sec. 10. Dismissal or suspension is imposed collaterally with any other sanction to which it is found that the defendant ought to be sentenced; a sentence to a fine or to a disciplinary penalty may not be imposed, as provided in the Criminal Code, Ch. 18, secs. 1—4,

if he is sentenced to dismissal or suspension for some other crime and such sanction is deemed adequate.

Chapter 9

Forfeiture of Property

Sec. 1. A bribe, as well as any advance or compensation intended to promote a crime, or anything similar given or received when it is specifically made sanctionable by the Criminal Code shall, unless it is manifestly unreasonable, be declared forfeited to the Crown; if the property consisted of something else than money and no longer exists, its value may instead be declared forfeited. What has just been stated does not apply, however, to a person who in good faith has acquired the property in question or a special interest in it.

If a person has otherwise derived from an act, sanctionable by the Criminal Code, a profit which is not matched by a loss to a private party, he may, according to what is deemed reasonable, be obliged to pay the Crown an amount corresponding thereto.

Sec. 2. Anything used as an instrument in the commission of an act sanctionable by the Criminal Code or produced by such act may, if the owner or someone acting for him intentionally committed the act or participated in it, be declared wholly or partially forfeited to the Crown, if this is necessary for the prevention of crime or if other special reasons exist and it is not manifestly unreasonable to require it; if the property no longer exists, its value may instead be declared forfeited. The same provisions shall apply in the case of instrumentalities which a person has employed in a manner that signifies a preparation for crime sanctionable by the Criminal Code. What has been stated does not apply, however, to a person who in good faith has acquired the property in question or a special interest in it. If the judgment of forfeiture concerns a vessel or an airship encumbered by lien or mortgage under maritime or

air law, the court may also void the lien on the forfeited property. If in any other instance the court finds that a person's interest in the object declared forfeited should endure, it shall order a reservation to that effect.

Even though the case at hand is not one dealt with in the first paragraph, a skeleton key, a counterfeit coin or any other object, which because of its peculiar character and other circumstances might be put to criminal use, may be declared forfeited.

Instead of forfeiture, the court may prescribe measures to prevent misuse.

Chapter 10

Reduction and Exclusion of certain Sanctions, etc.

Sec. 1. A sanction may not be imposed for a crime which a person has committed before attaining fifteen years of age.

Sec. 2. An act, which a person is suspected of having committed after reaching fifteen years of age but before attaining eighteen, may be subject to public prosecution only if the prosecuting attorney finds

(1) that court proceedings are necessary to clear up the crime;

(2) that the suspect should be fined; or

(3) that in view of the serious nature of the crime or other circumstances there is a special reason for bringing the case to court for examination.

A question of conversion of fine may not be raised against a defendant under eighteen years of age.

Sec. 3. Except as provided below, no sanction other than transfer for special care in conformity with Ch. 7 may be imposed for crime committed by a person under the influence of mental illness or feeble-mindedness.

Probation may be imposed if for particular reasons this sanction is deemed more appropriate than care in conformity with Ch. 7.

A fine may be imposed or a conditional sentence given, if this is found

to answer the purpose of restraining the defendant from further criminality. Such fine may not be converted.

Sec. 4. If a person who has committed a crime under the influence of mental illness or feeble-mindedness is not in need of special care and it is found that neither probation or a fine should be imposed nor a conditional sentence given, he shall be free from sanction.

The same rule shall apply if a person without any fault of his own has temporarily been in such a state that he is bereft of his senses and, being in that state, has committed a crime.

Sec. 5. If a person, who has not attained the age of fifteen years or has acted under the influence of mental illness or feeble-mindedness or other derangement of mental activity, has committed a criminal act, the court may make an order concerning forfeiture of property or other similar legal consequence of the crime only if and in so far as this may be deemed warranted in view of the defendant's type of mind, the nature of his crime and other circumstances.

Sec. 6. If a defendant in a case, for which he has been held in custody, is sentenced to a definite term of imprisonment, a fine, suspension, or disciplinary punishment for armed service personnel, the court may, if it is deemed warranted by the circumstances, order that the sanction shall be considered as having been satisfied in whole or in part by the defendant's detention in custody. The same provision shall correspondingly apply when a person who, having been sentenced to probation, is later admitted to a probation institution or who has begun a term of protective training or protective internment is instead sentenced to a sanction previously mentioned.

An order concerning a matter referred to in the first paragraph may be modified when an appeal against the sanction imposed is reviewed by a higher court, even though the order has not been appealed.

Sec. 7. A lighter sanction than that provided by law may be imposed for the crime if compelling reasons exist for the assumption that the lighter sanction is adequate for the correction of the criminal and meets no obstacle from the public point of view. If it is deemed manifest that a sanction for the crime is not necessary, it may be waived.

Chapter 11

Concurrence of Crime, etc.

Sec. 1. If a person is to be sentenced to sanction for several crimes, a collective sanction for the crimes shall be imposed. However, for crimes sanctionable by fine, such fine may be imposed, if special reasons prompt it, together with a sanction for the other crimes; likewise, the defendant may be sentenced to imprisonment for a given crime together with a conditional sentence for the rest of his criminality.

A collective sanction by fine may not be used for crime sanctionable by a standardized fine or an inconvertible fine.

Provisions are found in sec. 11 as well as in Ch. 8, sec. 10, with respect to dismissal and suspension.

Sec. 2. If a person who has been irrevocably sentenced for crime to a definite term of imprisonment, probation, protective training or protective internment or has received a conditional sentence, is convicted of another crime before the judgment mentioned was rendered or afterwards but before the treatment or the trial (probation, parole)¹ period has expired, the court may, depending on circumstances,

(1) order that the sanction so imposed shall cover such another crime as well;

(2) impose a separate sanction for such crime; or

(3) vacate the sentence and impose a different kind of sanction for the crime.

An order in accord with item (1) above may be made imposing protective

¹ See footnote to Ch. 1, sec. 19 (Translator's note)

training, even though the defendant has surpassed the age stated in Ch. 5, sec. 1.

A conditional sentence may not be vacated, unless the question arises in a case in which the defendant has been taken into custody or has been informed of the prosecution at least a year before the expiration of the trial period. A sentence to any other sanction may be vacated only if judgment is rendered before the expiration of the treatment or probation (parole) period.

Sec. 3. If, on the basis of sec. 2 (2), it is found that a person sentenced to imprisonment should be sentenced again to imprisonment for a crime he committed before he began to serve the earlier sentence the rules of Ch. 2, sec. 2, governing cumulative prison terms, shall be observed. In such case the term may be fixed lower than the minimum set by statute for the crime.

If, in a case covered by sec. 2 (3), the court sentences to imprisonment, the determination of the sanction shall be made after proper consideration of what the defendant has undergone in consequence of the earlier sentence, in which case a prison term may be imposed which is shorter than that governed by Ch. 2, sec. 2.

Sec. 4. When applying sec. 2 (1) to a person conditionally released from imprisonment, the court may declare the conditionally granted freedom forfeited.

If, on the basis of sec. 2 (2), the court sentences the parolee to imprisonment for a definite term for another crime, the conditionally granted freedom shall also be declared forfeited, unless special reasons oppose it. In such case the combined length of imprisonment to be executed shall be stated in the judgment.

If the conditionally granted freedom is declared forfeited, the court may, for good cause, reduce the length of the unserved part of the sanction. If forfeiture is not decided, the court may extend the parole period by at most one year over and above the time fixed at release.

A measure based on this section may not be taken unless the question arises in a proceeding in which the parolee

has been taken into custody or has been informed of the prosecution before the expiration of the parole period.

Sec. 5. When applying sec. 2 (1 or 2) to a person who has received a conditional sentence or has been sentenced to probation, protective training or protective internment, the court may, with respect to the previously imposed sanction,

in the case of a conditional sentence, extend the trial period to three years;

in the case of probation, extend the probation period to not more than five years and also order treatment as provided in Ch. 4, sec. 3;

in the case of protective training, extend the maximum duration of the sanction to six years or order the extension of an already fixed parole period within the maximum time limit of the sanction or order the trainee's return to an institution;

in the case of protective internment, fix, in conformity with the indications in Ch. 6, sec. 3, first par., a new minimum time for institutional care, except that in a case here under consideration the time may be fixed at six months, or order the return of the internee to an institution without fixing a new minimum time.

A measure described above may not be taken unless the question arises in a proceeding in which the defendant has been taken into custody or has been informed of the prosecution before the expiration of the treatment or trial (probation, parole) period.

Sec. 6. If a person, who, in accord with Ch. 1, sec. 19, has received a deferment of the execution of imprisonment converted from a fine, is convicted of crime before the expiration of the trial period, or if a prison sentence is imposed on him when a fine is converted, the deferment may be declared forfeited. If forfeiture is not decided upon, the court may extend the trial period to three years.

A measure based on this section may not be taken, unless the question arises in a proceeding in which, prior to the expiration of the trial period or, in case

of forfeiture due to crime, within a year thereafter, the defendant has been taken into custody or has been informed of the prosecution or of the petition for the conversion of his fine.

Sec. 7. If the execution of a sentence to imprisonment for a definite term is about to occur and the defendant is found to have committed the crime before beginning to serve a term of imprisonment imposed on him for another crime, the duration of the imprisonment which he must undergo shall be reviewed by the court after the sentences have become final. In that connection, the provisions of sec. 3, first par., shall apply correspondingly. What has just been stated shall not apply, however, if, after the imposition of the one sanction, the other has been imposed on the basis of sec. 2 (2).

If a question referred to in the first paragraph arises, the prosecuting attorney, at the request of the Protective Care Administration, shall notify the court. Either sanction may be ordered executed without awaiting the court's decision.

Sec. 8. If a sentence to protective training and one to a fine, imprisonment for not more than one year, or probation are simultaneously ready for execution, protective training shall replace the other sanction, unless such other sanction is a fine, imposed in conformity with sec. 1 simultaneously with protective training, or the sanction has been imposed, on the basis of sec. 2 (2), after the sentence to protective training.

When a sentence to protective training and a sentence to imprisonment for more than one year are simultaneously ready for execution, the prosecuting attorney, once the sentences have become final, shall, at the request of the Protective Care Administration notify the court. Depending on circumstances, the court may order that one of the sanctions shall replace the other or may vacate the sentence to protective training and impose imprisonment for the crime or crimes involved. If the court sentences to imprisonment, the pertinent provisions of sec. 3, first par., shall

apply and the term may be made shorter than indicated in Ch. 2, sec. 6, second par.

If a person has been sentenced to protective training in two judgments which are simultaneously ready for execution, the period of protective training shall be computed on the basis of the sentence first executed.

Sec. 9. If a sentence to protective internment and one to fine, imprisonment for a definite term, probation or protective training are simultaneously ready for execution, protective internment shall replace the other sanction, unless such other sanction consists of a fine, which in accord with sec. 1 has been imposed together with protective internment, or the sanction has been imposed, on the basis of sec. 2 (2), after the sentence to protective internment.

If, in view of the nature of the additional crime or crimes which protective internment is thus to cover, a new minimum term for the institutional care is required, the court, upon petition of the prosecuting attorney, may fix such term.

If a person has been sentenced to protective internment in two judgments, which are simultaneously ready for execution, the minimum term of institutional care shall be fixed once the judgments have become final. If the question arises, the prosecuting attorney, at the request of the Protective Care Administration, shall notify the court.

Sec. 10. If a person has been sentenced to life imprisonment, such sanction shall replace imprisonment to which a fine has been converted, as well as other imprisonment, fine, conditional sentence, probation, protective training or protective internment, which may have been imposed for a crime which he had committed before the execution of the life sentence began. If he is convicted of another crime before his sentence expires, the court, instead of imposing a separate sanction for such crime, may order that the life sentence shall cover also such crime.

Sec. 11. If a person is to be dismissed or suspended from the same position

because of several crimes, the provisions of sec. 1, and of sec. 2 (1 and 2) shall govern to the extent that they are applicable. Corresponding provisions concerning imprisonment in sec. 3, first par., and sec. 7 shall, with due consideration of provisions in Ca. 8, sec. 2, apply in the matter of suspension.

Chapter 12

Limitations (Prescription)

Sec. 1. A sanction may not be imposed for crime, for the prosecution of which no step has been taken within

(1) two years, if the crime is not threatened by a more severe sanction than one year's imprisonment;

(2) five years, if the most severe sanction is imprisonment for more than one but not for more than two years;

(3) ten years, if the most severe sanction is imprisonment for more than two but not for more than eight years;

(4) fifteen years, if the most severe sanction is imprisonment for a definite term of more than eight years;

(5) twenty-five years, if a life sentence can be imposed for the crime.

If an act includes several crimes, the time specified in the first paragraph for the most serious of the crimes shall apply to all the crimes.

Sec. 2. A sanction may not be imposed for a crime defined in the Criminal Code, Ch. 18, secs. 1—4, unless some step to prosecute it has been taken within five years or, if the crime is sanctionable as indicated in sec. 1 (3, 4 or 5), within the time there specified.

Sec. 3. A step to prosecute a crime shall be considered as having been taken, when the suspect has been informed according to law of the prosecution instituted against him for the crime, or when, at the time of the preliminary investigation which has led to his public prosecution, he is informed of the suspicion directed against him.

In the matter of the possibility of imposing a sanction, a prosecution shall be considered as not having been started if the case is rejected or dismissed after the prosecution has been instituted.

Sec. 4. The periods defined in secs. 1 and 2 shall generally be reckoned from the day the crime was committed.

The crime is assumed to have been committed the day the criminal act was terminated. If the manifestation of a given effect of the criminal act is a prerequisite for the imposition of a sanction, the period shall be reckoned, however, from the day such an effect became manifest.

In cases referred to in the Criminal Code, Ch. 5, sec. 2, which may not be prosecuted until a marriage has been decreed annulled, the periods mentioned in the first paragraph shall be reckoned from the day the decree became final; and in the case referred to in the Criminal Code, Ch. 9, sec. 5, from the day when a decision concerning the surrender of property was rendered or when otherwise a prosecution could first be instituted.

Sec. 5. If a person has committed a crime referred to in sec. 1 (3, 4 or 5) and, within the period there given, has again committed a crime sanctionable by imprisonment for more than two years, the periods stated in sec. 1 in connection with the imposition of sanctions for both crimes shall be reckoned from the later crime. The corresponding provision shall apply if the offender commits a further crime sanctionable by imprisonment as just stated.

Sec. 6. A sanction may not be imposed in any case when thirty years, or if the crime is not sanctionable by more than two years' imprisonment, when fifteen years have elapsed since the day stated in sec. 4.

Sec. 7. If, due to the criminal's death or for some other reason, a sanction can no longer be imposed, the provisions of Ch. 9, sec. 1 or 2, may be applied only if the issue in question has been raised within ten years from the time the crime was committed. In such case, the prosecuting attorney may institute proceedings only if it is deemed necessary from the public point of view.

Sec. 8. An imposed fine is void when three years have elapsed since the sentence to that fine became final, if pre-

viously no petition for the conversion of the fine has been communicated to the defendant. If the court orders the matter referred to the collecting authority for a new examination, the new period just mentioned shall be reckoned from the day of the court order.

Sec. 9. If the execution of a sentence to imprisonment directly imposed for a crime has not begun within three years from the time the sentence became final, the sentence may not be executed until the court has examined whether the sanction should be waived. A petition for such hearing shall be presented by the prosecuting attorney at the request of the Protective Care Administration. The Protective Care Administration may take charge of the defendant in a suitable manner while it awaits the decision of the court.

If the execution of a sentence referred to in the first paragraph has not begun within ten years from the day it became final or within twenty years, if imprisonment for more than eight years or for life was imposed, the sanction shall be waived.

Sec. 10. When a fine has been converted to imprisonment, such imprisonment is void if the execution of the sentence has not begun within three years after it became final.

If a deferment of the execution of the prison sentence has been ordered forfeited, the time mentioned in the first paragraph shall be reckoned from the date the order became final.

Sec. 11. If a person is to serve imprisonment for a definite term and the serving of this term is interrupted, the provisions of secs. 9 and 10 concerning a sanction, the execution of which has not yet begun, shall correspondingly apply with respect to the balance of the term. The time shall then be reckoned from the day of the interruption or, when a conditional release has occurred and has been declared forfeited, from the day the decision concerning forfeiture became final.

Sec. 12. With respect to the execution of protective training or protective internment, the provisions of sec. 9 and,

if institutional care has been interrupted or a recommitment decision rendered, also those of sec. 11 shall correspondingly apply, but these sanctions are void if their execution has not begun within five years in the case of protective training, and within fifteen years in the case of protective internment, from the day the sentence became final.

Sec. 13. A decision concerning forfeiture or other measure in accord with Ch. 9, sec. 1 or 2, is void to the extent that its execution has not occurred within ten years after the decision became final.

Sec. 14. If the defendant dies, the sentence imposed is void. If a fine has been imposed by a sentence which has become final during the defendant's lifetime, and if chattels have been attached or taken into public custody during his lifetime in satisfaction thereof, the fine shall nevertheless be derived from such property.

Chapter 13

Personal Case Study

Sec. 1. If it is deemed necessary in a criminal case, a personal case study may be made in order to obtain an inquiry into the suspect's personal circumstances and the measures that may be most apt to foster his adaptation in society.

Sec. 2. No sentence to imprisonment for six months or longer may be imposed, nor conditional sentence, probation, protective training, protective internment, or transfer for special care in conformity with Ch. 7 ordered unless a personal case study has been made. Such a study is not necessary, however, if an inquiry of the kind mentioned in sec. 1 is available to the court without it.

Sec. 3. The court shall order a personal case study as soon as adequate reasons for such a study exist.

If, during the preliminary investigation, a suspect confesses to a crime sanctionable by imprisonment for two years or longer, the prosecuting attorney shall

immediately inform the court so that a decision concerning a personal case study may be made.

The court may order the supplementation of an already available personal case history.

Sec. 4. A protective officer, an assistant protective officer, a staff member of an aid society, or, after consultation with a protective officer, some other suitable person shall be appointed personal case examiner.

If the personal case study is to be carried out by a personal case examiner other than a protective officer, an assistant protective officer or a staff member of an aid society, he shall consult with the appropriate protective officer and present his written account of the study to him, who shall then present his own opinion about it to the court.

Sec. 5. When there are reasons for so doing, the court may appoint a physician, if possible a psychiatrist, to present a medical certificate concerning the suspect. This certificate shall be prepared in accord with directives issued by the Crown.

If no report in conformity with the Mental Health Act has been obtained, the medical certificate referred to in the first paragraph shall be procured before a person is sentenced to protective internment or is transferred for open psychiatric care.

A suspect who is not taken into custody is obliged to present himself for medical examination at a time and place determined by the physician.

Sec. 6. The personal case examiner may take cognizance of the notes and other documents of the completed preliminary investigation and may be present at the interrogation of the suspect.

Sec. 7. A child welfare board or a temperance board shall, upon the request of the personal case examiner, the prosecuting attorney or the court, supply data concerning a suspect with whom the board has to occupy itself and shall suggest the measures which the board deems required for fostering his adaptation in society.

Sec. 8. In connection with the personal case study and afterwards, until the question of a sanction for the crime has been decided, the protective officer, the assistant protective officer or the staff member of an aid society, who is involved in the study, shall attempt to give the suspect encouragement and help apt to foster his adaptation in society.

If the staff member referred to in the first paragraph recommends that the suspect be placed on probation, he should in an appropriate manner make preparations for his care in freedom.

Chapter 14

Court Proceedings, Authorities, etc.

On Court Proceedings

Sec. 1. A proceeding concerning the conversion of a fine shall be instituted in the court in the locality where the person fined is found or in the lower court which adjudicated the case in which the fine was imposed.

Sec. 2. A proceeding in accord with Ch. 12, sec. 14 or Ch. 4, sec. 14, shall be instituted in the court, the supervision committee of which is in charge of the probation.

The question of a measure in accord with Ch. 3, sec. 5, second par., or sec. 6, shall be adjudicated by the court which first adjudicated the case in which a conditional sentence was given.

A proceeding in accord with Ch. 6, sec. 2 or 11, shall be instituted in the court which first adjudicated the case in which a sentence to imprisonment, protective training or protective internment was passed.

Matters mentioned in this section may also be dealt with by a court currently adjudicating a criminal charge brought against the defendant, or by the court in the community where the defendant mostly lives, if in view of the investigation, costs and other circumstances the court deems it appropriate.

Sec. 3. The notice referred to in Ch. 11, sec. 7 or 8, or in sec. 9, third par.,

shall be given to the court of original jurisdiction in any one of the cases.

The petition in accord with Ch. 11, sec. 9, second par., shall be presented to the court which first adjudicated the case in which the sentence to protective internment was passed.

A proceeding in accord with Ch. 12, sec. 9, 11 or 12, shall be instituted in the court which first adjudicated the case or in a court which is hearing a motion that the defendant be taken into custody or in which he is being proceeded against for a crime.

Sec. 4. A proceeding in accord with Ch. 2, sec. 14; Ch. 3, sec. 6; Ch. 4, sec. 14 or Ch. 6, sec. 11, is instituted by informing the defendant of the petition for a court hearing on the matter.

Sec. 5. In a proceeding concerning the conversion of fine, a district court without lay judges and a municipal court with one legally trained judge shall be competent. However, if it is found suitable, the lay judges should participate in the district court and the municipal court should be constituted in the manner the Code of Procedure generally requires for the constitution of a court in trial proceedings; a district court is competent when three lay judges participate.

Concerning the constitution of the court when deciding a question referred to in Ch. 2, sec. 14 (3 or 4); Ch. 3, sec. 5, second par., or sec. 6; or in Ch. 4, sec. 14, first or second par., the rules of the Code of Procedure that generally define a court's constitution in trial proceedings, shall govern.

In deciding an issue indicated in Ch. 6, sec. 2 or 11; Ch. 11, sec. 7, 8 or 9; or Ch. 12, sec. 9, 11 or 12, the rules of the Code of Procedure shall generally govern which define a court's constitution in trial proceedings in cases concerning sanction for crime sanctionable by imprisonment for two years or longer.

A question of vacating a decision in accord with Ch. 11, sec. 2 (3), or concerning a measure in accord with Ch.

11, sec. 4, 5 or 6, may not be adjudicated by a district court with only three lay judges or by a municipal court with only one legally trained judge.

Sec. 6. Before the court, in accord with Ch. 11, sec. 2, decides on a sanction concerning a person who has been sentenced to protective training or protective internment, the opinion of the Youth Board of the protective care system or of the Internment Board shall be obtained, if deemed necessary.

If a notification has been made in accord with Ch. 11, sec. 8, second par., the court shall obtain the opinion of the Youth Board.

If deemed appropriate, the Internment Board may be heard before protective internment is imposed.

Sec. 7. In a proceeding concerning the conversion of a fine the parties shall be interrogated in court. The issue may be heard and determined, the absence of the person fined notwithstanding.

If the court finds that further investigation is necessary of a question concerning deferment or payment in instalments or concerning the collection of the fine by attachment, the matter shall be referred to the collecting authority for re-examination. Such decision is not appealable. If a means for the payment of the fine is first disclosed before the district court of appeals, the decision just mentioned may not be taken by the appellate court on that ground unless strong reasons exist.

The finding in the case shall be by decision. The court may order the decision executed although it has not become final. The decision of the district court of appeals in questions involving the conversion of a fine is final.

Sec. 8. In a proceeding concerning a measure in accord with Ch. 2, sec. 14 (3 or 4); Ch. 3, sec. 5, second par., or sec. 6; Ch. 4, sec. 14, first or second par., Ch. 6, sec. 11; or Ch. 12, sec. 9, 11 or 12, the court shall provide the defendant with an opportunity to be heard. If he demands an oral hearing, the opportunity shall be furnished him.

The finding of the court shall be by decision.

Only the defendant may appeal a decision concerning a measure based on Ch. 3, sec. 5, second par.

Sec. 9. The finding of the court in respect to a measure in accord with Ch. 2, sec. 14 (3 or 4); Ch. 3, sec. 5, second par., Ch. 11, sec. 7, 8, or 9; or Ch. 12, sec. 9, 11, or 12, shall be complied with immediately unless the court otherwise orders. The same rule shall apply with reference to decisions in accord with Ch. 3, sec. 6; Ch. 4, sec. 14, or Ch. 11, sec. 4, 5 or 6, concerning the extension of the trial (probation, parole) period or of the term of protective training.

Sec. 10. A warning which has been decided upon by a court or a supervision committee shall be communicated in person to the subject without delay. If it cannot be communicated in connection with the decision, its communication may be transferred to another court or supervision committee.

Evidential Proceedings

Sec. 11. If a person is suspected of having committed a criminal act before he attained the age of fifteen years, the prosecuting attorney, if he deems such proceeding necessary from the public point of view, may, at the request of a child welfare board or a county administration, petition a court to investigate whether or not the suspect did commit the act (evidential proceeding).

Sec. 12. With respect to an evidential proceeding, the pertinent sections of the Code of Procedure governing a prosecution for crime sanctionable by imprisonment for two years or longer shall apply; however, the following divergences shall apply in such proceeding:

(1) If the public nature of the proceeding is found objectionable because of the attention of which the suspect may be assumed to become an object, the court may order the case heard *in camera*.

(2) If the suspect lacks defense counsel, a public defender shall be appointed for him unless it appears obvious that no defense counsel is required.

(3) Provisions in Chs. 24 and 25 shall not be applicable.

(4) Such costs of the proceedings as are indicated in Ch. 31, sec. 1, shall be borne by the Crown.

(5) An appeal from a decision or a sentence in the case may not come under examination by the Supreme Court beyond what follows from Ch. 58 or 59.

Certain Authorities

Sec. 13. Concerning the appointment of institutional boards, the composition of such boards and their quorum, provisions are found in the law on treatment in institutions for protective care.

Sec. 14. Pursuant to Royal decree, the jurisdiction of a supervision committee shall embrace one or more lower court districts.

A supervision committee shall consist of five members unless the Crown directs that a given committee shall have more members. Alternates shall be appointed to a number decided by the Crown. The chairman and two members shall constitute a quorum. In emergency cases and in matters of small significance, the chairman shall decide on behalf of the committee; his decision shall be reported to the next session of the committee.

The Crown may direct a supervision committee to carry on its work in panels; insofar as they are applicable, the provisions governing the committee shall govern the panels.

Sec. 15. The Crown shall appoint the chairman of the supervision committee and an alternate for him as member. Only a person holding a judicial office can qualify as chairman. In his absence, a person selected by the committee from among its members shall act as chairman.

Other members and alternates shall be appointed by the county administration after hearing the lower courts within the district of the committee's activity. They should have experience in the care of youth, in employment service or in other public tasks.

The chairman, other members and alternates shall be appointed for definite terms of not more than five years.

Sec. 16. The Youth Board of the protective care system and the Internment Board shall each consist of a member learned in the law, who should hold a judicial office and shall be chairman of the Board, and a psychiatrist, with alternates for both who meet the same qualifications, plus three members as well as alternates to a number decided by the Crown. The Crown shall appoint the chairman, other members and alternates for specific terms of not more than five years and shall designate one of the members to act for the chairman when the latter is absent.

In emergency cases and in matters of small significance, the chairman may decide on behalf of the Board; his decision shall be reported to the next session of the Board.

Sec. 17. A member or an alternate of a supervision committee, the Youth Board or the Internment Board shall have taken a judicial oath of office. Challenges that can be made against a judge may similarly be made against such member or alternate except that the provisions of Ch. 4, sec. 13 (7) of the Code of Procedure are not applicable.

With regard to a decision by a Board or committee, the rules governing the vote on a judgment in criminal cases shall be observed insofar as they are applicable.

What has just been stated in this section concerning challenges and voting shall equally apply to a member or alternate of an institutional board and to decisions by such board in dealing with a question of discretionary conditional release.

Sec. 18. In a matter dealt with by a supervision committee, the Youth Board or the Internment Board, the defendant involved should, when deemed suitable, be given the opportunity to be heard.

The defendant should be heard orally by the Board or committee or by a member thereof before a treatment plan is approved in accord with Ch. 4, sec. 10; Ch. 5, sec. 6; or Ch. 6, sec. 7, and also when he requests an interview or when else it is considered convenient.

Sec. 19. A prisoner may protest to the

Protective Care Administration against a decision by the institutional board in a matter concerning discretionary conditional release.

The prisoner may seek a change in the decision of the Protective Care Administration by a petition to the Crown presented to the Department of Justice.

In settling a question under this section, the Protective Care Administration shall consist of the Director-in-chief or his alternate, a staff member of the Administration designated by the Crown and two experts appointed by the Crown, of which one shall occupy or shall have occupied a judicial office. If the votes are equally divided, that view which is most lenient for the prisoner, shall be the decision of the Administration.

Sec. 20. The defendant may appeal to the district court of appeals from a decision by a supervision committee relative to a measure in accord with Ch. 2, sec. 14 (2 or 3); or Ch. 4, sec. 9, 12 or 13. The time for appeal is reckoned from the day he learned of the decision. No appeal may be made from the decision of the district court of appeals.

A decision by a supervision committee, referred to in the first paragraph, shall be complied with promptly, unless the committee or the appellate court otherwise directs.

A decision made in accord with this statute by a supervision committee in cases other than those just mentioned, or

by the Youth Board or the Internment Board is final.

Sec. 21. An appeal from a decision concerning deferment of the payment of a fine or concerning payment in instalments may not be made; however, a person fined may demand a reconsideration of the decision in connection with an appeal against attachment or garnishment. Provisions are found in sec. 7, second par., concerning the consideration of such a decision in connection with a question of the conversion of the fine.

Other Provisions

Sec. 22. Upon the demand of a court, a supervision committee, the Youth Board, the Internment Board or the Protective Care Administration, the police is in duty bound to render assistance in securing the defendant's appearance at a proceeding under this statute, or in taking charge of him, pursuant to Ch. 2, sec. 14 (2); Ch. 4, sec. 12; Ch. 6, sec. 17, second par., or Ch. 12, sec. 9, 11 or 12.

The police shall also render necessary assistance to ensure a suspect's attendance upon a physician, as provided in Ch. 13, sec. 5.

Sec. 23. Special statutes govern treatment in a protective care institution.

Sec. 24. The more detailed regulations necessary for the application of this statute will be issued by the Crown.

Av strafflagberedningen tidigare avgivna betänkanden m. m.

Promemoria med förslag till lag om kastrering m. m. (SOU 1941: 25).

Utlåtande med förslag till lagstiftning angående åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar (SOU 1941: 32).

Promemoria med förslag till lag om eftergift av åtal mot minderåriga m. m. (SOU 1942: 28).

Betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. (SOU 1942: 59).

Betänkande angående verkställigheten av frihetsstraff m. m. (SOU 1944: 50).

Förslag angående upphävande av lagen om tvångsuppfostran m. m. (stencilrad, se s. k. prop. nr 298 till 1947 års riksdag).

Promemoria med förslag till lagstiftning om domstols rätt att nedsätta eller eftergeva påföljd för brott samt om eftergift av åtal (SOU 1948: 40).

De yngsta lagöverträdarna. Gemensamt utlåtande den 19 januari 1952 av strafflagberedningen, barnavårdskommittén och ungdomsvårdsskoleutredningen (se k. prop. nr 223 till 1952 års riksdag).

Ettlikt frihetsstraff m. m. Betänkande (SOU 1953: 17).

Interneringslagstiftningen. Promemoria med riktlinjer för en reformering av förvarings- och interneringslagstiftningen. (Bilaga till säkerhetsanstaltsutredningens betänkande. Särtryck ur SOU 1953: 32.)

Om klinikbehandling av personer anhållna för fylleri. Transumt av strafflagberedningens yttrande över förslaget till brottsbalk. (Se ovan II s. 149.)

Eftervården. Framställning den 15 december 1954 angående omedelbara åtgärder till förbättrande av eftervården efter frigivning och utskrivning från fångvårdsanstalt (stencilrad).

Vissa förarbeten

till detta betänkande föreligger i följande bidrag av ledamöter eller sakkunniga i strafflagberedningen till nedan angivna delar av **K R I M I N O L O G I S K H A N D - B O K**, utgiven av beredningens ordförande, nämligen

KRIMINOLOGI, Stockholm 1955:

IVAR AGGE, Den kriminologiska vetenskapen.

MATHS HEUMAN, Kriminalstatistiken.

OLOF KINBERG, Kriminologiska grundproblem.

OM PÅFÖLJDER FÖR BROTT, Andra upplagan, Stockholm 1955:

IVAR STRAIL, Om brottspåföljderna och förutsättningarna för deras bestämmande.

Om utskrivning från fångvårdsanstalt.

Om kriminalvård i frihet.

HARDY GÖRANSSON, Om behandlingen av de i fångvårdsanstalt intagna.

GUSTAV JONSSON, Om behandlingen av psykiskt abnorma brottslingar.

I första upplagan, 1948, därjämte:

TORSTEN ERIKSSON, Om behandlingen i ungdomsvårdsskolor.

BROTTETS BEIVRANDE, Stockholm 1952:

BENGT LASSEN, Förundersökning i brottmål.

Brottsregistrering.

MATHS HEUMAN, Åklagarens uppgifter i kriminalprocessen.

GUSTAV JONSSON, Förhör med barn.

Innehåll

I.

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet	3
Förkortningar	10
Inledning	
Brottslighetens omfattning och utveckling	11
Brottspåföljderna och deras tillämpning	19
Skyddet mot brottsligheten	28
Huvuddragen i strafflagberedningens förslag	40
Motiv	
1 kap. Böter	63
2 kap. Fängelse	75
3 kap. Villkorlig dom	106
4 kap. Skyddstillsyn	132
5 kap. Skyddsfostran	172
6 kap. Skyddsinternering	191
7 kap. Särskild vård	235
Behandlingen av kriminell ungdom	236
Behandlingen av alkoholbrottslingar	250
Behandlingen av psykiskt abnorma lagöverträdare	266
1—4 §§	286
8 kap. Särskilda påföljder för ämbetsmän m. fl.	290
9 kap. Förverkande av egendom	301
10 kap. Nedsättning och uteslutning av vissa påföljder m. m.	303
11 kap. Sammanträffande av brott m. m.	314
12 kap. Preskription	367
13 kap. Personundersökning	379
14 kap. Rättegången, myndigheter m. m.	391
Rättegången	392
Bevistalan	401
Vissa myndigheter	406
Övriga bestämmelser	415
Övriga lagförslag	417
Lagen om införande av skyddslagen	417
Lagen om behandling i skyddsvårdsanstalt	422
Rättegångsbalken och dess promulgationslag	422
Sinnessjuklagen	424
Lagen om nykterhetsvård	425

Sammanfattning	426
Särskilda yttranden	428
Lagförslag	
Förslag till lag om skydd mot brott (skyddslag)	443
Utkast till lag om införande av skyddslagen	478
Utkast till lag om behandling i skyddsvårdsanstalt	182
Utkast till lag om ändring i rättegångsbalken	503
Utkast till lag om ändrad lydelse av 19 § lagen om införande av nya rättegångsbalken	506
Utkast till lag om ändring i sinnessjuklagen	507
Utkast till lag om ändrad lydelse av 19 § 2 mom. lagen om nykterhetsvård	510
Översikt över gällande rätts motsvarigheter i förslaget till skyddslag	511

II.

Bilagor

Uppgifter om brottsligheten och dess bekämpande. Av SVERKER GROTH och IVAR STRAHL	3
Återfall i brott bland unga lagöverträdare. Av TORSTEN ERIKSSON, CARL-GUNNAR JANSON och ULLA LARSSON	35
Recidivrisken vid olika brottstyper med särskild hänsyn till inflytandet av alkoholmissbruk. Av GUNNAR INGHE och TORGNY LINDBERG	83
Det svenska kriminalvårdsklientelet. Av DICK BLOMBERG	100
Skyddskonsulentens arbetsuppgifter. Av STEN LILLIEHÖÖK	117
Ungdomsfängelseinstitutets utveckling. Av GUNNAR THURÉN	128
Förvaringsinstitutets utveckling. Av GUNNAR MARNELL	140
Om klinikbehandling av personer anhållna för fylleri. Transumt av strafflagberedningens yttrande över förslaget till brottsbalk	149
Project of Law concerning Protection against Crime (Protective Law). Translated by THORSTEN SELLIN	153
Av strafflagberedningen tidigare avgivna betänkanden m. m.	177
Vissa förarbeten till detta betänkande	178

Statens offentliga utredningar 1956

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

- Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.**
Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. [25]
Rådhusrätts sammansättning i brottmål. [28]
Domartjänster i häradsrätt och hovrätt. [52]
Strafflagberedningens slutbetänkande. Skyddslag. [55]
- Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.**
Upplysningsverksamhet vid folkomröstningar. [35]
- Kommunalförvaltning.**
Städernas donationsjord. [7]
Kommunalförbund och indelingsändringar. [19]
- Statens och kommunernas finansväsen.**
Förenklad statsbidragsgivning. [8]
Tulltaxa. Förslag av 1952 års tulltaxekommitté. 1. Allmänna synpunkter. [14] 2. Detaljmotivering. [15]
3. Taxan. [16]
Visa ändringar i nöjesbeskattningen m. m. [23]
Nya kommunala ortsavdrag. [41]
- Politik.**
Tillsynen å djurskyddslagens efterlevnad. [49]
1951 års oljeutredning. Brandfarliga varor. Del 1. [50]
Del 2. Bilagor. [51]
- Nationalekonomi och socialpolitik.**
Aldringvård. [1]
Statsägda aktiebolag i Sverige. [6]
Pennyvärdeundersökningen. 3. Investeringsverksamhet och sparande. Balansproblem på lång och kort sikt. [10]
Utredningen om kortare arbetstid. [20] Bilagor. [21]
Statsägda företag i utlandet. [24]
Remissyttranden. [31]
Hemmen och samhällsplaneringen. [32]
Statens byggnadsbesparingsutrednings betänkande. 1. Offentliga byggnader. Översikt och byggnadsbehov. [39]
Riktlinjer för bostadspolitiken. [40]
Zigenarfrågan. [43]
Bränsleutredningen 1951. 1. Bränsleförsörjningen i atom-aldern. Förutsättningar, slutledningar, rekommendationer och förslag. [46]
Stöd åt ofullständiga familjer. [47]
Statsbudgetens verkningar på konjunkturutvecklingen. [48]
Balanserad expansion. [53]
- Hälsa- och sjukvård.**
Betänkande med förslag till sjukhuslag m. m. [27]
Lag om rätt att utöva läkekonsten. [29]
Kliniska utbildningsplatser för blivande läkare. [34]
Alkoholblodprovet. [37]
Strålskydd. [38]
- Allmänt näringsväsen.**
Frågan om fortsatt samarbete mellan staten och TGO i LKAB. [9]
- Fast egendom. Jordbruk med binärningar.**
Fiskhandeln i Sverige. [2]
Statens stöd åt växtförädlingen m. m. [4]
Fiskeområde. [17]
- Vattenväsen. Skogsbruk. Bergbruk.**
Skogsindustrins utbyggnad. [33]
Skogsbrukets arbetsmarknad. [36]
- Industri.**
Atomenergien. [11]
- Handel och sjöfart.**
- Kommunikationsväsen.**
Standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. [5]
Statens Järnvägars taxor. [54]
- Bank-, kredit- och penningväsen.**
- Försäkringsväsen.**
- Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.**
Andlig odling i övrigt.
Restaurering av Uppsala domkyrka. [3]
Bihang till kyrkohandboken. [12]
Konstbildning i Sverige. [13]
Seminarieorganisationen. 1. [18]
Alternativt aftonsångsritual. [22]
Byggnadsminnen. [26]
Prästvals lag. [30]
Staten och de politiska ungdomsorganisationerna. [42]
- Förevarväsen.**
- Utrikes ärenden. Internationell rätt.**
Översyn av Förenta Nationernas stadga. [44]
Nordiska parlamentariska kommittén. 12. Slutbetänkande. [45]